UNIVERSITÄTS BIBLIOTHEK WUPPERTAL
BERGISCHE UNIVERSITÄT WUPPERTAL

Universitätsbibliothek Wuppertal

Iulianu Autokratoros Ta Sōzomena, Kai Tu En Agiois Kyrillu Archiepiskopu Alexandreias Pros Ta Tu En Atheois Iulianu Logoi Deka

Julian

Lipsiae, Anno MDCXCVI.

Sancti patris Cyrilli Alexandriæ archiepiscopi pro Christiana religione adversus Iulianum imperatorem

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.
Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

urn:nbn:de:hbz:468-1-1694

Visual Library

SANCTI PATRIS
CYRILLI
ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

PRO CHRISTIANA RELIGIONE

ADVERSVS

IVLIANVM IMPERATOREM

LIBRI DECEM,

Interpretibus

NICOLAO BORBOSIO

&

IOANNE AVBERTO.

SANCTI PATRIS

CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

PRO CHRISTIANA RELIGIONE

ADVERSUS

IVLIANVM IMPERATOREM

LIBRI DECEM.

Interpretibus

NICOLAO BOSIO

&

IOANNE ALBERTO.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΠΡΟΣΦΩΝΗΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΝ ΚΑΙ ΦΙΛΟΧΡΙΣΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΘΕΟΔΟΣΙΟΝ.

B. CYRILLI ALEXANDRIÆ
ARCHIEPISCOPI,

AD RELIGIOSISSIMVM CHRISTOQVE ADDICTISSIMVM IMPERATOREM THEODOSIVM

PRÆFATIO.

AVSCVLTANDA prorſus & eximia ſunt, omnique prædicatione majora, præclara ſancti veſtri principatus acta feliceſque ſucceſſus: quippe qui pietatem incomparabilem, non ſecus ac hæreditatem aliquam a majoribus acceptam, inuidiæ telis illæſam atque impenetrabilem conſeruaueritis: maxime propter veſtram in optimis quibuſque rebus paternæ auitæque dexteritatis imitationem; quod cum in præſentia perſpicuum cernitur, tum vero mihi propoſitum eſt de vobis ipſis Seruatoris noſtri verba vſurpare. Dixit enim: *Non poteſt ciuitas ſupra montem poſita latere:* nam res ſurſum elatas ac eminentes quodammodo id conſequitur, vt ſint vndique conſpicabiles. Enimuero nihil eſt penitus quod cum veſtra Sereni-

Matth. 5.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

ΑΞΙΑΚΟΥΣΤΑ μὲν καὶ ἐξαίρετα, καὶ πέρα λόγε παντὸς τὰ τῆς εὐαγῦς ὑμῶν βασιλείας κατορθώματα, καὶ τὸ ἀσύγκριτον εἰς εὐσέβειαν, ὥσπερ τινα κλῆρον εἰς ὑμᾶς ἄνωθεν καταβαίνοντα, τοῖς ἐκ φθόνε βέλεσιν ἀκίνητον τετηρήκατε· διὰ τὸ ἐφ' ἅπασι τοῖς ἀρίστοις δεξιὸν, καὶ πατρῷον ὑμῖν, καὶ ἔτι παππῶον ὡς ἔνεστι τούτοις ὁρᾶται διαφανές· καί μοι πρόκειται, καὶ ἐφ' ὑμῖν αὐτοῖς τὰς τῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀρμόσαι φωνάς· ἔφη γὰρ, ὅ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρες κειμένη· ἔπεται γὰρ ἀεὶ τοῖς ἠρμένοις ὕψει, τὸ περίοπτον. Τί δ' ἂν γένοιτο τῇ ὑμετέρᾳ γαληνότητι τὸ ἰσοσατὲς; ὃδὲν παντελῶς· διελήλακε γὰρ εἰς λῆξιν τὴν ἀνωτάτω τῶν

ὑμετέρων σκήπτρων τὸ εὐκλεὲς, τῇ μὲν τῆς εὐ- A
νομίας φαιδρότητι περιαστράπτον τὰ σύμπαντα·
ἡμερότητι δὲ, καὶ τῷ εἰς Χριστὸν εὐσεβείᾳ
κατευφραῖνον τὸν οὐρανὸν, τουτέστι, τὰς ἄνω τε
καὶ λογικὰς καὶ ἐν οὐρανῷ δυνάμεις. Ἐστὶ
γὰρ ὅτω κατ' ἄμφω τεθαυμασμένοι, ὥστε
καὶ ἰσάμιλλον τὴν ἐν αὐτοῖς ἔχοντες ἀρετὴν, εὐφημίας ἁπάσης νενικήκατε τρόπον.
Ἀναθήματα μὲν ἂν παρ' ἑτέρων τὰ εἰς ὑμᾶς, ὦ Φιλόχριστε βασιλεῦ Θεοδόσιε, νίκαι, στέφανοι, καὶ φωναὶ χαριστήριοι, καὶ τὰ δι' ὧν ἂν ὀρθῶς ἀπεικότως τὰ βασιλέων κράτη καταγεραίροιντο· ἔδοξε δὲ καὶ πρὸς ἡμῶν τῶν B
τὴν θείαν λαχόντων ἱερουργίαν, προσκομίζεσθαι βίβλους τὰς ὑπέρ γε τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης εὖ μάλα συντεθειμένας. Φίλον γὰρ παρ' ὑμῖν ἀεὶ καὶ σύνηθες καὶ πολύευκτον ἀληθῶς τὸ συγκροτεῖν αὐτὴν, καὶ τοὺς μὲν κατά τι γῦν ὅλως ἐμπαροινοῦντας αὐτῇ, βδελυρωτάτους ἡγεῖσθαι, καὶ ἐν τῇ τῶν πολεμιωτάτων ποιεῖσθαι μοίρᾳ· τιμῆς δὲ ἀπάσης ἀξιοῦν τοὺς, ὅσοι περ ἂν τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ φρονεῖν ἕλοιντο καὶ λαλεῖν. Ἁγιοπρεπὲς δὲ καὶ τοῦτο φαίην ἂν εἶναι τὸ πλεονέκτημα, καὶ ταῖς ἀοιδίμοις ὑμῶν κορυφαῖς ὅτι μάλιστα πρεπωδέστατον. ἔφη γάρ που ψάλλων πρὸς τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστὸν ὁ θεσπέσιος προφήτης Δαεὶδ· οὐχὶ τοὺς μισοῦντάς σε Κύριε ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς σου ἐξετακόμην; τέλεον μίσος ἐμίσησα, εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντό μοι. ἔχει δὲ σφόδρα κατὰ τὸ εἰκὸς ὁ λόγος. Ὥσπερ γάρ τις τῆς εἰς ὑμᾶς εὐνοίας ἐναργῆ ποιεῖται τὴν ἔνδειξιν τῷ ἀντιτετάχθαι φιλεῖν ἐκ οἷδ' ὅπως ἐκ πολλῆς ἄγαν ἐμβροντησίας ἐκ ἀγαπᾶν ἑλομένοις· οὕτω τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον ἐκφήνειεν ἂν τὸ τοῖς τὰ αὐτοῦ διαβε- D
βληκόσιν ἀντιφέρεσθαι νεανικῶς, μονονχὶ βοῶντάς τε καὶ λέγοντας τὸ παρὰ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, ζήλων ἐζήλωκα τῷ κυρίῳ. Ὁποία δέ τις ἐστὶν ἡ τῶν παρ' ἐμοῦ λόγων εἰς ὑμᾶς ἀνάθεσις, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. καὶ μοι νείμαιτε συγγνώμην ἑλομένῳ λέγειν οὐ καθὰ βασιλέως μόνου, ἀλλ' ὑπέρ γε τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ τοῦ μεγάλου βασιλέως συγκαθάρχοντός τε τῶν ὅλων τῷ ἰδίῳ πατρί. ὥσπερ ἂν πρέποι καὶ μόνῳ τὸ χρῆναι λέγειν, δι' ἐμοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσι.

tate paria facere, aut in comparationem venire possit, cujus sceptrorum gloria, qua justitiæ luce ac splendore vniuersa circumradians, qua clementia & in Christum pietate, cælum, hoc est, rationales quæ in cælo agunt potentias exhilarans, ad altissima cælitum loca jampridem peruaserit. Sic enim circa hæc duo peræque estis admiralibes, vt vestra virtus vtrinque sibimetipsi velut æmula, & in æquilibrio sita, omnem laudationis modum sit supergressa. Quamobrem ab aliis quidem, o christianissime imperator Theodosi, donaria vobis votiuasque imagines, victoriarum monumenta, coronas, plausus, gratulationes, aliaque id genus, quibus haud absurde regum supremus apex & potestas decorari solet; a nobis, quibus diuini cultus prouincia forte obtigit, offerri libros de gloria Dei, quoad ejus fieri possit, optime conscriptos oportet: vtique cũ omni voto, affectu & cura in eam promouendam constituendamque incumbatis, eosqui animi vitio ac temulentia illam tantisper violare audeant, execrandos & abominabiles ducatis, ac loco infestissimorum hostium habeatis: contra maximo dignemini honore, quicunque aliquid ad Dei gloriam pertinens cogitare & loqui susceperint. Id vero cum sublimitati vestræ conuenientissimum, tum audacter dixerim, magnum in sanctimonia progressus & exuperantiæ esse argumentum: siquidem diuinus propheta Dauid alicubi ad Christum rerum omnium seruatorem concinens ait: *Nunquid Domine osores tuos odi, & super inimicis tuis extabescebam? extremo odio exosus sum, & inimici fuerunt mihi.* Quī sermo non parũ in se habet probabilitatis. Vt enim quis euidens atque efficax suæ erga vos benevolentiæ præbet documentum, cum amat sese opponere his, qui ex multa turbulenti animi sinisteritate contrarias amori & charitati partes susceperunt; sic strenue & animose obiuam ire conatibus eorum qui Christianum nomen traducunt & calumniantur: idque propemodum dicendo ac inclamando strenue illud, quod in scriptura diuino afflatu edita continetur, *zelando zelatus sum Domino*, certe non obscurum ingenuæ erga Christum charitatis extiterit testimonium. Qualis vero sit meorum ad vos sermonum nuncupatio, necesse est exponere. Ac primũ dabitis mihi veniam instituenti dicere non magis contra regem, quam pro gloria Christi magni regis vniuersæ rerum naturæ simul cum Patre suo imperantis, cui soli competat effari, *Per me reges regnant.*

Psal. 138.

Is enim ipſe eſt gloriæ dominus in cælo & in terra, proindeque conſequens eſt, & neceſſarium, vti nos, qui diuinorum dogmatum propugnatores ab eo conſtituti ſumus, volentibus ejus gloriam lædere, opponamus acres ad reſiſtendum ſermones, & cum iis qui forte illos legent vtiles ac ſalutares, tum vero promptum præſensque auxilium afferentes iis, quibus cor imbecillum facile quo minime oportuit transuerſum rapitur, ac veluti baculum veſtigia rite ingredientium in fide ſuſtinere idoneum, ad figendam altius & inconcuſſam ſeruandam rectæ fidei traditionem. Quis vero eſt, qui aduerſus Dei gloriam pugnauit? certe varii variis temporibus oborti ſunt, ad id ſtimulante diabolo impulſi: præ cæteris vero IVLIANVS ille imperii faſtu & ſupremæ fortunæ ornamentis illuſtratus, ſed Chriſtum regni & poteſtatis dominandi datorem eſſe, ignarus. Qui cum priuatæ vitæ tempore credentibus annumeraretur, ſancto baptiſmate luſtratus, & in ſacrorum librorum lectione exercitatus, poſtmodum neſcio quo pacto nefariorum & ſuperſtitioni ethnicæ addictorum hominum conſuetudine deprauatus, de defectione conſilia hauſit, mox adnitente Satana, ad Græcorum ritus abreptus, quique ſanctis Eccleſiis ac monaſteriis innutritus fuerat, impurorum dæmonum ſeruus effectus eſt. *Bo-*
1. Cor. 5. *nos* quippe *mores corrumpunt conſortia praua*, ut ait ſapientiſſimus Paulus. Iis vero, qui ſtabilem tenere mentem & rectæ fidei traditionem non ſecus ac margaritam ſeruare apud animum volent, ſuaſerim, ne vllam ad ſe accedendi aut loquendi poteſtatem faciant ethnicæ ſuperſtitionis hominibus: ſcriptum eſt enim, *cum ſancto ſanctus, cum innocente innocens, cum electo electus eris, &*
Pſal. 17. *cum peruerſo peruerteris.* Cum igitur egregius Julianus mira naturæ munere facundia polleret, aduerſus communem noſtrum omnium Seruatorem linguam exacuit, tresque libros contra ſancta Euangelia & venerandum Chriſtianorum cultum compoſuit, quibus & plurimos concuſſit, & non mediocre fidei detrimentum importauit. Nam leues ac mobiles facile in ejus errorem prolabuntur, atque

A Καὶ γάρ ἐστιν αὐτὸς ὁ τῆς δόξης κύριος, ἔν τε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· ἔστι τοίνυν ἀκόλουθόν τε καὶ ἀναγκαῖον τὰς τῶν ἱερῶν δογμάτων συνασπιστὰς ἡμᾶς δηλονότι προκεχειρισμένους εἰς τοῦτο παρ' αὐτοῦ, τοῖς ἀδικεῖν ἐθέλουσι τὴν δόξαν αὐτοῦ τὰς συναγορεύειν ἰσχύοντας ἀντανασῆσαι λόγους, καὶ οἷπερ ἂν γένοιντο πρὸς καλὸν τοῖς ἐντευξομένοις, καὶ τοῖς μὲν εὐπαρακόμιστον ἔχουσι τὴν καρδίαν, καὶ ἐφ' ἃ
B μὴ προσῆκεν ἑτοιμότατα συναρπαζομένην, ἐπικέρημα χρειωδέστατον. τοῖς γε μὴν βεβηκόσι περὶ τὴν πίστιν ῥάβδος οἵά τις ἀνέχειν ἰσχύσα, πρός γε τὸ χρῆναι διαπεπῆχθαι μειζόνως καὶ ἀκράδαντον ἔχειν τῆς ὀρθῆς πίστεως τὴν παράδοσιν. Τίς ἂν ἄρα ἐστὶν ὁ τῇ τοῦ Χριστοῦ δόξῃ μεμαχημένος; πολέμιοι μὲν ὅσοι κατὰ καιρούς, οἱ πρός γε τοῦτο διὰ τῆς τοῦ διαβόλου σκαιότητος κατανενυγμένοι, μάλιστα δὲ πάντων ὁ τοῖς τῆς βασιλείας αὐχήμασιν ἐμπρέψας ποτὲ Ἰουλιανός, ἀγνοήσας δὲ
C τὸν τῆς βασιλείας καὶ τὸν δύνασθαι κρατεῖν δοτῆρα Χριστόν. ἦν μὲν γὰρ πρὸ τῶν τῆς βασιλείας καιρῶν τοῖς πιστεύσασιν ἐναρίθμιος· ἠξιώθη δὲ καὶ ἁγίου βαπτίσματος, ἐνήσκητο δὲ καὶ βίβλοις ταῖς ἱεραῖς· ἀλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως ἄνδρες αὐτῷ μιαροί τε καὶ δεισιδαίμονες γεγονότες γνώριμοι τὰς ὑπέρ γε τῆς ἀποστασίας καθῆκαν λόγους. εἶτα σύνοπλον εἰς τοῦτο λαβόντες τὸν Σαλανᾶν, παρεκόμισαν εἰς τὰ Ἑλλήνων ἔθη, καὶ λάτρειν ἀπέφηναν δαιμονίων ἀκαθάρτων, τὸν ἁγίας ἐκκλησίας καὶ μοναστηρίοις ἐντεθραμμένον. Φθείρουσι γὰρ ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί, καθὰ φησὶν ὁ πάνσοφος Παῦλος. χρῆναι δὲ φημὶ τὰς ἑδραίους ἔχειν ἐθέλουσας φρόνημα· ἡ τῆς ὀρθῆς πίστεως τὴν
D παράδοσιν, καθάπερ τινὰ μαργαρίτην τηροῦντας εἰς νοῦν, μηδεμίαν διδόναι παρείσδυσιν ἢ γῆν παρρησίας τόπον τοῖς ἐθέλουσι δεισιδαιμονεῖν· γέγραπται γάρ, μετὰ ὁσίου ὅσιος ἔσῃ, καὶ μετὰ ἀνδρὸς ἀθῴου ἀθῷος ἔσῃ, μετὰ ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς ἔσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις. Ἔχων τοίνυν εὐφυᾶ τὴν γλῶτταν ὁ πρᾶτιστος Ἰουλιανὸς καλέθηξεν αὐτὴν κατὰ τῶν πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ· καὶ δὴ τρία συγγέγραφε βιβλία κατὰ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων καὶ κατὰ τοῦ εὐαγοῦς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας· κατασκαὶ δὲ δι' αὐτῶν πολλὰς, καὶ ἠδίκησεν οὐ μετρίως. Οἱ μὲν γὰρ ἐλαφροί τε καὶ εὐπάροιστοι πίπτουσι ῥᾳδίως εἰς τὰ αὐτοῦ καὶ γλυ-

κὺ τοῖς δαιμονίοις γίνονται θήραμα. Θορυβοῦνται δέ πως ἐνθ' ὅτε καὶ οἱ βεβηκότες ἐν πίστει· νομίζουσι γὰρ αὐτὸν τὰς ἱερὰς καὶ θείας εἰδέναι γραφὰς, ἐπείπερ ἐξ αὐτῶν τοῖς ἰδίοις λόγοις παμπόλλας ἐπισωρεύει τὰς μαρτυρίας, καί τοι μὴ εἰδὼς ἃ λέγει. Ἐπειδὴ δὲ πλεῖστοι τινὲς τῶν δεισιδαιμόνων, τοῖς τὰ Χριστοῦ φρονοῦσι περιτυγχάνοντες ἄνω τε καὶ κάτω καλονεανίζουσι· τὰς ἐκείνου καθ' ἡμῶν προβαλλόμενοι συγγραφὰς· φάσκοντες ἀπρόσβλητον αὐτὰς ἔχειν τὴν δεινωσιν· καὶ ὀδένα πώποτε τῶν παρ' ἡμῖν διδασκάλων ἢ ἀντειπεῖν ἰσχύσαι, ἢ γοῦν ἀναιρέψαι τὰ αὐτοῦ· προτρεψάντων εἰς τοῦτο πολλῶν κὴ δὴ καὶ θαρσήσας λέγοντι τῷ Θεῷ· καὶ νῦν πορεύου κὴ ἐγὼ ἀνοίξω τὸ στόμα σου· καθῆκα μὲν ἐμαυτὸν ἐπί γε τὸ δεῖν καλασπάσαι μὲν ὀφρὺν Ἑλληνικὴν καλὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ δόξης ἐπαιρομένην· ἐπαμῦναι δὲ ὡς ἔνι τοῖς ἠπαλημένοις. καὶ πεπλανημένον ἀποφῆναι κὴ τὰς θείας ὐκ εἰδότα γραφὰς, τὸν τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ καλήγορευκότα. Ἀναλέθεικα ὃ τὰς ὑπὲρ τούτου λόγους τῇ φιλοχρίστῳ καὶ εὐσεβεστάτῃ ὑμῶν κορυφῇ, ἣν ἀεὶ φυλάττοι Θεὸς ἐν ἀκλονήτοις εὐθυμίαις καλευμεγεθοῦσαν ἐχθρῶν, καὶ πάντας ἔχουσαν ὑπὸ πόδας, καὶ εἰς παῖδας παίδων παραπέμπουσαν τὴν εὐαγῆ βασιλείαν καλαβενούσῃ τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

A in dulcem dæmonibus prædam cedunt. Nonnunquam & commouentur ii qui a fide nusquam exorbitarunt, existimantes eum sacras & diuinas scripturas nosse, quod multa ex iis testimonia, licet non intelligens quæ dicat, suis scriptis ac dissertationibus inferserit. Quandoquidem vero complures gentilium, ut in Christianum aliquem inciderunt, sursum ac deorsum multa deblateran-
tes, obtendunt ejus scripta, tantamque illis eloquentiæ vim ineſſe jactant, vt nemo vnquam nostrorum doctorum ea refellere potuerit aut euertere: ego multis suadentibus, confisus potissimum Deo dicenti: *Ecce nunc ambu-*
B *la & aperiam os tuum:* in animum induxi Græcum illud supercilium aduersus gloriam Christi elatum esse conuellendum, succurrendum deceptis quantum fieri possit, ac Seruatoris nostri Christi accusatorem non solum erroris, sed & scripturarum ignorantiæ conuincendum. Quod opus in nomine Celsitudinis vestræ, Christi ac pietatis studiosissimæ, apparere volui, identidem Deum obsecrans, vti eam in solida & inconcussa tranquillitate animi semper victricem ac hostes pedibus subjicientem, imperiumque sanctum in-
natos natorum transmittentem conser-
C uet, annuente Christo per quem, & cum quo, Deo Patri & Spiritui sancto laus, honor in sæcula, Amen.

Τῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΕΥΑΓΟΥΣ
θρησκείας, πρὸς τὰ τῦ ἐν ἀθέοις Ἰουλιανῦ.

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ
ARCHIEPISCOPI,

PRO SANCTA CHRISTIANORVM RELIGIONE,
ADVERSVS LIBROS ATHEI IVLIANI.

LIBER PRIMVS.

CORDATIS & sagacibus diuinaque dogmata callentibus viris, veritatis pulchritudo admirationi est, neque quicquam antiquius ducitur, quam parabolam aliquam, & obscuram orationem, dicta sapientum ac ænigmata posse intelligere: vsque adeo vero diuinis scripturis attento erectoque animo imcumbunt, ut totas perfusi animas diuino lumine, ac præterea suspiciendum justæ legumque obseruantissimæ vitæ decus adepti, cæteris porro salutis supremæque vtilitatis pararii ac conciliatores existant. Scriptum est enim, Prov. 9. *Fili si tibi sapiens fueris, sapiens esto & proximo tuo.* At depravati corde, nullaque animum imbuti experientia,

Οἱ μὲν σοφοὶ καὶ ἀγχίνοι, καὶ τῶν ἱερῶν δογμάτων ἐπιστήμονες, τὸ καλλος τῆς ἀληθείας θαυμάζουσι· καὶ ἐν παντὶ λόγῳ πεποίηνται, τὸ συνιέναι δύνασθαι παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν αἰνίγματα. ἅτω δὲ ἅτωται θεοπνεύστοις γραφαῖς, ἀκριβῆ καὶ διωρθωμένον τὸν νῦν ἐνορεῖσθαι, φωτὸς μὲν θείου τὰς ἑαυτῶν ἀναπιμπλᾶσι ψυχάς· ἀξιοζήλωτον δὲ πολιτείας ὀρθῆς καὶ εὐνομωτάτης ἀράμενοι καύχημα, εἶεν ἂν καὶ ἑτέροις ὠφελείας τῆς ἀνωτάτω πρόξενοι. Γέγραπται γὰρ, ὅτι ἐὰν σοφὸς γένῃ σεαυτῷ υἱὲ, σοφὸς γένῃ καὶ τῷ πλησίον. οἱ δὲ διάστροφοι τῇ καρδίᾳ καὶ τὴν εἰς νοῦν οὐκ ἔχοντες ἐμπειρίαν, ἀμέ-

τοχοί τε εἰς ἅπαν τῆ θείᾳ φωτὸς, τοῖς δόγμα- A
σι μὲν τῆς εὐσεβείας ἀνθανίσανται, θρασυσο-
μῶσι δὲ λίαν καὶ τ ἀῤῥήτε καλλιπαίρουσαι δό-
ξης, καὶ παλιμφήμως ἱέντες φωνὰς, ἀθυμίαν εἰς
τὸ ὕψος λαλῶσι, καθὰ τὸ ἐν ψαλμοῖς ὑπὸ Δα-
βὶδ ὑμνούμενον. Ἀῤῥωστῆσαι δὲ οἶμαι τῦτο αὐ-
τὰς ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀποπληξίας, καὶ τ ἐνέ-
σης αὐτοῖς ἀμαθίας· μᾶλλον δὲ εἰ χρὴ τ ἀληθὲς
εἰπεῖν ἐξ ἐπιβελῆς τῆ πονηρῆ τε καὶ ἀρχεκά-
κε δράκοντος, Σατανᾶ. καὶ πρὸς
τῦτό γε ἡμᾶς ἐμπεδοῖ γεγραφὼς ὁ θαυμάσιος
Παῦλος· εἰ ὃ καὶ ἔστι κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέ- B
λιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμ-
μένον· ἐν οἷς ὁ Θεὸς τῆ αἰῶνος τύτε, ἐτύφλω-
σε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι
αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τῆ εὐαγγελίε τ τῆ Χριτῆ
δόξης. Ὅτι μὲν ἂν ὀνομισθεὶς εἶναι Θεὸς τῆ αἰῶ-
νος τύτε, καὶ τ ἀνωλάτω δόξης κλοπεὺς ἐσπό-
τισεν αὐτῶν τὴν καρδίαν ἐκ ἀσυμφανές· πε-
πλάνηται γὰρ ὁμολογημένως, καὶ ἀριθμῆ
κρείττονας ἐφισᾶσι τῷ βίῳ θεὰς· δαίμονάς
τε καὶ ἡρώων ψυχὰς, καθὰ φασὶν αὐτοὶ, καὶ φρο-
νεῖν ἐγνώκασιν. ἀλλ' ἦν ἂν ἐπ' αὐτοῖς τὸ τῶν εὖ
φρονέντων δάκρυον, καὶ μάλα εἰκότως. ὃ
σφόδρα πολὺ σιωπᾶν ἠρημένοις τὰ ἐφ' οἷς C
ἄν τις αἰσχύνοιτο. νῦν δὲ δὴ πρόεισι δυσε-
βείας εἰς τῦτο αὐτοῖς τὸ ἐγχείρημα, ὥτε καὶ ἑ-
τέροις ζηλῶν ἐνιέναι τ ἔτως αἰσχρᾶς δεισιδαι-
μονίας τὴν νόσον. οἷα γάρ τινες ὄφεις τριόδοις
ἐγκαθήμενοι, τοῖς ἐν αὐλαῖς διασείχσιν ἐπι-
πηδῶσι, πικρὸν τῆς ἀπωλείας ἰὸν τοῖς εὐπα-
ραφόροις ἐγχέοντες· καὶ περὶ αὐτῶν ἂν λέγοιτο,
καὶ σφόδρα εἰκότως, ὄφεις γεννήματα ἐχιδνῶν
πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν πονηροὶ ὄντες; καὶ
ἐκ ἂν ἁμάρτοι τῆ ἀληθῆς ὁ κύριος λέγων· ὁ
ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τῆ ἀγαθῆ θησαυρῆ
τῆς καρδίας αὐτῆ προφέρει τὰ ἀγαθὰ, καὶ ὁ
πονηρὸς ἐκ πονηρῆ θησαυρῆ τ καρδίας αὐτῆ D
προφέρει τὰ πονηρά· καὶ ἀπὸ τῆ περισσεύμα-
τος τ καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ. Καὶ ταῦτα φημὶ
τοῖς Ἰουλιανῆ βίβλοις ἐντυχών, ὃς τ εὐαγῆς
ἡμῶν θρησκείας, ἃ φορητὴν ἐποιήσατο τὴν
καταῤῥῆσιν· πεπλανῆσθαι λέγων ἡμᾶς καὶ ἀ-
ποφοιτῆσαι μὲν ἀσυνέτως τῆς εὐθύτε καὶ ἀ-
μωμήτως ἐχόσης ὁδῆ· ἰέναι δὲ ὥσπερ καθὰ πε-
τρῶν καὶ ὁλοτρόπως ἀβέλτιον τῷ ἐπὶ πάν-
των Θεῷ ποιεῖσθαι λατρείαν, ἅτε τοῖς διὰ τῆ
πανσόφε Μωσέως νόμοις συμβαίνοσαν, ἅτε

omninoque diuinæ lucis expertes, aduerſus pietatis placita inſurgunt, & ore ſuperbo nimium quantum ineffabili gloriæ inſultant, contumelioſisque vocibus emiſſis, *injuſtitiam in altum loquuntur*, ut David in pſalmis cecinit. Quos ego exiſtimo hanc inſanire inſaniam, & hoc laborare morbo, ex nimia inſcitia & mentis ſtupore, aut, ut verius dicam, ex dolo mali malorumque architecti draconis, Satanæ, inquam, ipſis inſidiantis. In qua ſententia confirmat nos admirabilis Paulus qui hæc ſcripſit: *Et ſi Euangelium noſtrum abſconditum eſt, in perditis eſt abſconditum, in quibus Deus hujus ſæculi excæcavit cogitationes incredulorum, ne lucem Euangelii Chriſti gloriæ conſpicentur.* Quod igitur is qui hujus ſæculi Deus habitus eſt, ſupremæ gloriæ fur & plagiarius, eorum cor tenebris oppleverit, non abſonum a ratione eſt: quippe cum manifeſto in errorem prolapſi ſint, & innumerabiles deos & dæmonas, heroumque animas, ſicut ipſi quidem cenſent, in vitam inuexerint. Sed enim par erat bene ſentientes ipſis illacrymari, & merito quidem, qui ea quæ omnibus erubeſcenda ſint, ſilentio tegere nequiuerint. Nunc vero illorum conatus eo impietatis proceſſit, vt etiamnum in alios tam fœdæ ſuperſtitionis morbum transmittere velint, tanquam ſerpentes aliqui triuia obſidentes, qui præteruntibus illac inſiliunt, ita acerbum perditionis virus facilibus animis infundentes, de quibus jure dici poſſit: *Serpentes, generatio viperarum, quomodo mali exiſtentes bona loqui poteſtis?* nec aberret a veritate dominus dicens: *Vir bonus ex bono theſauro cordis ſui profert bona: improbus vero ex malo theſauro cordis ſui promit mala, & ex abundantia cordis os loquitur.* Atque hæc ideo dico quod in JVLIANI libros inciderim, qui aduerſus ſanctiſſimam religionem noſtram non ferenda debacchatus, errare nos dixit, & a recta legitimaque via imprudenter recedere: ferri vero tanquam per prærupta ſcopulorum, ac prorſus ineptum præpotenti omnium Deo cultum exhibere, videlicet neque ſapientis Moſis legibus,

Pſal. 72.

2. Cor. 4.

Matth. 23.

Matth. 12.

neque Græcorum ritibus & superstitionibus congruentem, sed nouum quoddam nos vitæ genus inter vtrosque medium ac erroris plenum instituere. Ego vero affirmauerim, & nos a Græcorum delirio alienos esse, & Christianorum fidem ab eorum præstigiis, toto vt ajunt cœlo, distare: *nihil* enim *commune luci cum tenebris, neque fideli cum infido participatio vlla est.* Quod vero a libris Mosis non dissentimus, neque contrariam ejus placitis vitæ degendæ rationem inimus, pro virili conabor asserere, nactus vtique idoneam exercendi me in eo genere dissertationis occasionem. Atque in præsentia dicendum puto, verum esse illud a nonnullis per parodiam jactatum: *alius ab alio doctus:* manifestumque fuerit, res majorum posteris, non contra posterorum majoribus, esse cognitas. Quandoquidem igitur Græci suis doctoribus magnopere gloriantur, & nobis commemorando nescio quos Anaximandros & Empedocles, cum Pythagoris quoque & Platonibus, aliisque præterea adjectis, qui eis impiorum dogmatum auctores, vel vt ita dicam ignorantiæ fontes extitere, magnum stuporem incussuros putant: age dicamus, cuilibet perspicuum esse, illos discrepantibus inter se opinionibus digladiatos esse, neque consentientem circa vnumquodque eorum quæ sunt, rationem & caussam afferre. Proinde & ostendamus, Mosem, primas tempore sortitum, rectam & ab errore remotissimam de ineffabli & suprema omnium essentia opinionem inuexisse, optimeque de opificio mundi meminisse: admirabiles vero leges ad pietatem & justitiam spectantes condidisse; quas, qui ab istis sapientes nuncupantur, ætate posteriores, compilarint, suisque sermonibus attexuerint, tametsi nihil sincerum & integrum saltem suffurari, nullam idoneam & similem veri opinionem promere indevaluerint. Fuere ergo & istorum nonnulli post Mosem, & deinceps secutis eum Prophetis sanctis alii æquales tempore floruere, quorum opinionibus qui sibi adhærendum esse censuerunt, melioris calculi suffragium præter cæteros meruere, tametsi non vsquequaque liberam mendacio de Deo sententiam prodiderint.

2. Cor. 4.

A μὴν ταῖς Ἑλλήνων δεισιδαιμονίαις, ἢ γὲν ἔθεσί τε καὶ τρόποις· μέσην δὲ ὥσπέρ τινα κὴ ἀμφοῖν ἁμαρτάνσαν καινοτομῆσαι ζωήν." Ἐγὼ δὲ ὅτι μὲν τῆς Ἑλλήνων ἀπηλλάγμεθα ἐμβροντησίας καὶ πολὺς ἀποτειχίζει λόγος τῆς ἐκείνων τερθρείας τὰ Χρισιανῶν φαίην ἄν· κοινωνία γὰρ ἀδεμία φωτὶ πρὸς σκότος, ἀλλ' ἀδὲ μερὶς πισῷ μετὰ ἀπίσε. Ὅτι δὲ ταῖς Μωσέως βίβλοις ἐσμὲν ἀ διάφοροι, ἅτε μὴν ἀντεξάγσαν τοῖς ἐκείνε θεσπίσμασι πολιτείαν ἐπιτηδεύσαμεν, ὡς ἂν οἷός τε ὢν πλη-
B ροφορεῖν πειράσομαι, καιρὸς τὸ καθήκοντος ἐν τούτοις ἡμῖν τὸν λόγον διαγυμνάζοντος. Πλὴν ἐκεῖνο εἰπεῖν εἰς τὸ παρὸν οἴησομαι δεῖν· ἀληθὲς μὲν γὰρ ὅτι καὶ τὸ τισὶ παρῳδούμενον, σοφὸς ἄλλος ἀπ' ἄλλε. πρόδηλον δὲ δήπεθεν εἴη ἂν, ὅτι τὰ τῶν πρώτων οἱ μετ' αὐτὸς γεγονότες εἰδεῖεν, κὴ ἀχὶ δὴ μᾶλλον τὰ τ' ὑσάτων οἱ πρὸ αὐτῶν. Οὐκῦν ἐπειδήπερ Ἑλλήνων παῖδες ἐπί γε τοῖς σφῶν αὐτῶν διδασκάλοις φρονῦσι μέγα, κὴ καταπλοεῖν οἴονταί τινας Ἀναξιμάνδρες
C ἡμῖν κὴ Ἐμπεδοκλεῖς, Πυθαγόρας τε καὶ Πλάτωνας ὀνομάζοντες· προσεπάγοντες δὲ τούτοις καὶ τὰς ἑτέρας, οἳ τῶν ἀνοσίων αὐτοῖς δογμάτων γεγόνασιν εὑρεταί, καὶ, ἵν' ἅτως εἴπω, τῆς ἀμαθείας πηγαί· Φέρε, λέγωμεν ὅτι διαφόροις μὲν δόξαις ἀντεγειρομένως ὥσπερ ἀλλήλοις καταθρῆσαί τις ἂν αὐτὼς, ἀσύμβαλον δὲ καὶ ἐφ' ἑκάσῳ τῶν ὄντως τὴν ἀπολογίαν εἰσφέροντας. Εἶτα πρὸς τοῦτο καταδεινύωμεν, Μωσέα μὲν ἐν χρόνῳ τὰ πρεσβεῖα λαχόντα, καὶ δόξαν ὀρθὴν κὴ ἀπλανεσάτην περὶ τῆς ἀῤῥήτε καὶ ἀνωτάτω πασῶν ὐσίας εἰσηνεγμικότα, καὶ κοσμοποιΐας ἄρισα μνημονεύσαντα· καὶ νόμων τῶν εἰς εὐσέβειαν καὶ δικαιοσύνην κὴ ἀθαύμασον βραβεύην, τὼς δὲ παρ' αὐ-
D τοῖς ὠνομασμένως σοφὼς, γεγονότας μὲν ὑσάτως καὶ νεωτάτως, κενολοφότας δὲ τὰ ἐκείνε, καὶ τοῖς ἰδίοις λόγοις ἐγκαταλωσαντας, εἰ καὶ μὴ εἰς ἅπαν ὑγιῶς ἰσχύσαι τε μόλις κὴ δόξαν ἁρπάσαι σεμνοπρεπῆ, καί τι τῶν ἀληθῶν ἐοικέναι λέγειν. Τοίνυν γεγόνασί τινες μὲν μετὰ Μωσέα, συνήκμασαν δὲ καὶ ἕτεροι κατὰ καιρὸς τοῖς μετ' ἐκεῖνον προφήταις ἁγίοις· ὧν οἱ ταῖς δόξαις κατακολυθεῖν ἠρημένοι, ψήφε τῆς κρείττονος παρὰ τὼς ἄλλως ἠξίωνται. καίτοι τῷ ψεύδως εἰς ἅπαν τῆς περὶ Θεῦ δόξης κὴ ἐλευθέραν ποιέμενοι τὴν ἀπόδοσιν.

Ὅτι τοίνυν Μωσῆς ὁ θεσπέσιος πρεσβύταλος μὲν καὶ παλάγε φημὶ τὸν τῦ γενέσθαι καιρόν· οἱ δὲ μεθ' ἐκεῖνον ὕσαλοι, σαφὲς παλασήσομεν τὰ τῶν ἀκριβῶς χρονογραφησάντων βιβλία διερευνήσαντες. χρῆναι δὲ φημὶ τὰς ἐντευξομένας μὴ ἀψικόρως ἔχειν περὶ τὴν ἀνάγνωσιν, καὶ τὸν τῶν ὀνομάτων παλάλογον, ἤτοι τὴν τῶν καιρῶν ἀπαρίθμησιν· διψῆν δὲ μᾶλλον ἐνλόνως καλὴν καὶ ὀνησιφόρον ὖσαν, τὴν ἐφ' ἑκάστῳ πληροφορίαν. Τοιγαρῦν Νῶε μὲν γέγονεν ἀνὴρ, τῶν ὅτι μάλισα θεοφιλεσάτων· δέκαλος τῶν τῦ πρώτυ, τυτέσιν Ἀδάμ. τύτῳ προστέταχεν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ὡς μέλλονλος ἔσεσθαι τῦ καλακλυσμῦ, πανωλεθρίᾳ τε καλαφθαρήσεσθαι τὰς ἐπὶ τῆς γῆς, συμπήξασθαι μὲν κιβωλόν· ὁμῦ δὲ φιλτάτοις, καὶ γυναιξὶ, καὶ πλήνων εἴδεσι παντοδαποῖς, πλησῖς τε καὶ ἑρπετοῖς, εἰσελάσαι τε καὶ διαπλεῖν ἐν αὐλῇ· ἃ δὴ πρὸς πέρας ἐνηνεγμένυ, καλεφθείρετο μὲν ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ ἕτερα τῶν ζώων· ὁ δὲ πανοικὶ διεσώζελο. τῶν ὑδάτων ὑφιζηκότων, ἡ μὲν κιβωλὸς προσέσχε τοῖς ὄρεσιν Ἀραράτ, τυτέσι τ' Ἀρμενίας· ἐνερείσας δὲ πάλιν αὐλὸς τὸν πόδα τῇ γῇ, θυσίας ἐπιτέλλᾳ χαριστηρίας. ἀξιόχρεως μὲν ἂν εἰς πίσιν ἡ θεόπνευσος γραφή. Ἐπειδὴ δέ τινες τῶν δεισιδαιμόνων, μύθυς τε εἰκαίυς καὶ ἀδαμόθεν ἐχονλας ἢ τὸ πιθανὸν ἢ τὸ ἀληθὲς Φασὶν εἶναι τὰ παρ' ἡμῖν, ἀναγκαίως μεμνήσομαι καὶ τ παρ' αὐλοῖς ἱσοριογράφων, Ἀλεξάνδρυ τε φημὶ τῦ Πολυΐστορος καὶ Ἀβυδηνῦ πεποιηλαι γὰρ καὶ αὐλοὶ τὴν περὶ τύτων ἀφήγησιν ἐν ἰδίαις συγγραφαῖς ὡς εἰσάπαν ἀπαλαφέκτως, ἀλλοκότως ὅ μᾶλλον ἅτε δὴ καὶ εἰς εὐσέβειαν δογμάτων ἡμοιρηκότες. καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος φησὶν ὅτως· Ὡτιάρτυ δὲ τελευτήσαντος, τὸν υἱὸν αὐτῦ Ξίσυθρον βασιλεῦσαι σάρυς δεκαοκτώ· ἐπὶ τύτυ τὸν μέγαν φασὶ γενέσθαι κατακλυσμόν· εἶτα σωθῆναι λέγει τὸν Ξίσυθρον προαπαγγείλανλος αὐλῷ τῦ Κρόνυ τὸ ἐσόμενον, καὶ ὅτι προσήκει ναυπηγήσασθαι λάρνακα. καὶ ὁμῦ πλησῖς, ἑρπετοῖς τε καὶ πλήνεσι, πλεῖν ἐν αὐτῇ· ὁ γε μὴν Ἀβυδηνὸς σαφεσέραν ποιεῖται τὴν ἀφήγησιν ὅτω λέγων· μεθ' ὃν ἄλλοι τε ἦρξαν καὶ Ξίσυθρος· τῷ δὲ Κρόνος μὲν προσημαίνει ἔσεσθαι πλῆθος ὄμβρων, Δεσίυ πέμπτῃ ἐπὶ δέκα, κελεύει δὲ πᾶν ὁτιῦν γραμμάτων ἔχόμενον ἦν ἐν Ἡλίυ πόλει τῇ ἐν Σιππάροισιν ἀποκρύψαι. Ξίσυθρος ὃ ταῦτα ἐπιτελέα ποιήσας,

A Quamobrem quod diuinus Moſes ſecundum tempus naſcendi ſit antiquiſſimus, qui vero eum ſequuntur, vltimi, perſpicuum faciemus diligenter euolutis eorum qui tempora deſcripſerunt commentariis. Eos porro qui hæc legent, oportet non facile lectionis tædio affici, neque faſtidio quodam & nominum recenſionem & temporum enumerationem reſpuere: immo vero potius ſitire atque auide expetere pulchram, nec minimum fructus in ſe habentem, circa vnumquodque teſtificationem ac certitudinem. Igitur Noë fuit vir inter paucos
B Deo acceptiſſimus, decimus videlicet ab Adam primo homine, cui vniuerſi parens Deus, cum futurum eſſet, vti diluuio omne tunc humanum genus funditus deleretur, præcepit arcam compingere, impoſitisque in eam vxore & liberis, præterea omnimodis quadrupedum ſpeciebus, volatilibusque ac reptilibus, in hunc modum tranare. Quo opere ad finem perducto, vniuerſi homines ſimul & aliæ animantes interiere, ille vero cum tota domo ſeruatus eſt, & aquis demum ſubſidentibus arca montibus Ararath, hoc eſt Armeniæ, applicuit, vnde rurſus in terram exſcendens, ſacrificium Deo
C pro gratiarum actione peregit. Locuples itaque fidei faciendæ teſtis eſt diuina ſcriptura. Verum quia nonnulli ſuperſtitioſorum noſtra omnia dictitant futiles nugas & fabulas eſſe, nullam neque veritatis neque probabilitatis ſpeciem præ ſe ferentes, neceſſario de illorum quoque ſcriptoribus, puta Alexandro Polyhiſtore & Abydeno mentionem faciam: nam & ipſi ſuis in hiſtoriis de hiſce rebus narrationem inſtituerunt, non omnino reprehenſione vacuam, ſed abſurdam potius, vt qui dogmatum ad pietatem ſpectantium expertes fuerint. Et Alexander quidem ſic ait: Otiarte mortuo filium ejus
D Xiſuthrum regnaſſe annos duodeuiginti: ſub eo magnum ajunt fuiſſe diluuium: deinde ſeruatum fuiſſe dicit Xiſuthrum, cum Saturnus ei futurum prædixiſſet, nempe fabricandam eſſe arcam & vna cum animalibus omne genus, jumentis, volatilibus, & reptilibus ſuſcipiendam in ea nauigationem. Abydenus vero magis perſpicue narrat ſic dicens: Poſt quem & alii regnarunt, & Xiſuthrus: huic Saturnus prænuntiat immanem imbrium vim fore decimoquinto Deſii menſis die: jubet vero quicquid monumentorum in vrbe Heliopoli erat, quæ in Sipparis eſt, abſcondere, quod cum Xiſuthrus perfeciſſet,

statim in Armeniam adnauigans rem vt ex Dei monitu euenerat, deprehendit: tertio porro die, postquam pluere desiit, nonnullas ex auibus dimisit, periculum facturus sicubi terram videret ex aqua emergentem; quæ quidem excipiente semper eas in immensum pelago, quo appellerent incertæ retro ad Xisuthrum redeunt, & post istas aliæ: vt vero tertiis emissis voti compos factus est, vna enim redierat ima pedum luto delibuta, illum Dii ex hominum medio sustulerunt: nauis vero in Armenia, cujus ex lignis amuleta pro medicamentis salutaribus erant, nec minimo indigenis vsui. Xisuthrum igitur appellant Noë, forte voce Assyriorum, & in hoc rursus a vero aberrarunt, Saturnum ipsi oraculum reddidisse dicentes, loco summi omnium Dei. Nec sane mirum; non enim lucis diuinæ participes fuere, nec oculis mentis venerabilem veritatis pelchritudinem conspexere. Igitur Noë arca egressus sacrificavit, & illic cum charissimis suis consedit. Ei tres filii erant, complures vero ex ipsis alii nepotes, & alterum incolendæ ab hominibus terræ principium fuerunt: primum quidem una habitarunt, & in solo oriente; postea vndique dispersi sunt, præpotente Deo ipsos in varias linquas diuidente, ac ob turris ædificationem videlicet indignante. Porro quod huius historiæ meminerint modo a me laudati, ex his quæ scripserunt identidem intelligemus. Alexander enim sic ait: Sibylla refert adhuc omnibus mortalibus vno ore loquentibus, nonnullos eorum turrim inusitatæ magnitudinis extruere cœpisse, ut in cœlum adscenderent, Deum vero huic turri ventos inhalantem eam dejecisse, & singulis propriam linguam dedisse, ideo Babylona vrbem vocatam esse. Rursus Abydenus: in ea dicunt primores ac eminentes robore magnitudineque supinius elatos, seque diis meliores ac fortiores contemptim iactantes, præcelsam turrim extulisse vbi nunc est Babylon: jamque propius cælum ventum esse, cum venti vndique concurrentes machinam super ipsos everterint, cujus rudera Babylonis appellatione venerunt: & eo vsque eiusdem labii & vocis existentes, a Diis multiplicem & diuersum linguæ sonum accepisse. Dispersis igitur qui Noë sanguinis erant, aliquo deinde temporis interiectu, primus Assyriorum splendide re-

A εὐθέως ἐπ' Ἀρμενίης ἀνέπλωσε, καὶ παρ' αὐτῇ ἰὼν κατελάμβανε τὰ ἐκ Θεοῦ. τρίτῃ δὲ ἡμέρῃ ἐπείτε ὗων ἐκόπασε, μετὰ τῶν ὀρνίθων πείρην ἐποιήσατο, εἴπως γῆν ἴδοιεν τὸ ὕδατος ἐκλῦσαν. αἱ δὲ ἐνδεχομένως σφέας πελάγεος ἀφανέος. ἀπορέσασαι ὅπῃ καθορμίσονται, παρὰ τὸν Ξίσυθρον ὀπίσω κομίζονται καὶ ἐπ' αὐτῇσιν ἑτέρας, ὡς δὲ τῇσι τριτῃσιν ηὐτύχεεν. ἀφίκελο γὰρ δὴ πηλῷ κατάπλεως τὰς ταρσούς, θεοῖσιν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανίζεσι· τὸ δὲ πλοῖον ἐν Ἀρμενίῃ περίαπλα ξύλων ἀλεξιφάρμακα φάρμακα τοῖσιν ἐπιχωρίοισι παρείχελο· Ξίσυθρον μὲν ἔν ὀνομάζεσι τὸς Νῶε τάχα πως ταλὰ
B φωνὴν Ἀσυρίων, κἀν τούτῳ δὲ πάλιν ἡμαρτήκασι τ' ἀληθῶς τὸν Κρόνον αὐτῷ χρῆσαι λέγοντες, ἀντὶ τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, ᾧ θαυμαστὸν οὐδέν· οὐδὲ γὰρ ἐν μεθέξει γεγόνασι τοῦ θείου φωτὸς, ὅτε μὴν τοῖς ὄμμασι τῆς διανοίας τὸ σεπτὸν τῆς ἀληθείας κάλλος τεθέανται. Οὐκοῦν τέθυκε μὲν ὁ Νῶε τῆς κιβωτοῦ προελθών, ἡλίζετο δὲ αὐτοῦ φιλτάτοις ὁμοῦ· καὶ τρεῖς μὲν ἦσαν αὐτῷ φύντες υἱοὶ, πλείστοι γε μὴν ἐξ αὐτῶν γεγόνασιν ἕτεροι· καὶ ἀρχὴ δευτέρα γεγόνασι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. καλῳκήσασι δὲ πρῶτον μὲν ὁμόσε, ᾗ ἐν μόνῃ τῇ πρὸς ἀκτῖνα γῇ,
C κἀλεσκεδάσθησαν δὲ μετὰ τοῦ παντὸς κατὰ διελόντος αὐτοὺς εἰς πολυγλωσσίαν τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ· ἠγανάκτει γὰρ ἐπὶ τῇ τοῦ πύργου κατασκευῇ. ὅτι δὲ καὶ ταυτησὶ τῆς ἱστορίας διαμέμνηνται οἱ ἀρτίως ἡμῖν ὠνομασμένοι, ἐξ ὧν γεγράφασιν ὀλίγα ἤτοι εἰσόμεθα. Ἀλέξανδρος μὲν γὰρ ὧδὶ φησί. Σιβύλλα δὲ φησὶν, ὁμοφώνων ὄντων ἁπάντων τῶν ἀνθρώπων, τινὰς τούτων πύργον ὑπερμεγέθη οἰκοδομῆσαι, ὅπως εἰς τὸν ἀέρα ἀναβῶσι, τοῦ δὲ Θεοῦ ἀνέμους τῷ πύργῳ ἐμφυσήσαντος, ἀνατρέψαι αὐτὸν καὶ ἰδίαν δοῦναι
D φωνὴν ἑκάστοις· διὸ δὴ Βαβυλῶνα τὴν πόλιν κληθῆναι. Ἀβυδηνὸς δὲ πάλιν. ἐν τῇδε λέγουσι τοὺς πρώτους ἀνασχόντας, ῥώμῃ τε καὶ μεγέθει καυνωθέντας, καὶ δὴ θεῶν καταφρονήσαντας ἀμείνονας εἶναι, πύργον ἠλίβατον ἀείρειν, ἵνα νῦν Βαβυλών ἐσίν· ἤδη τε ἄσσον εἶναι τοῦ ἀέρος, καὶ τοὺς ἀνέμους εἰσθέοντας ἀνατρέψαι περὶ αὐτοῖσι τὸ μηχάνημα, τοῦ δὴ τὰ ἐρείπια λέγεσθαι Βαβυλῶνα. τέως τε ὄντας ὁμογλώσσους ἐκ θεῶν πολύφωνον φωνὴν ἐνείσασθαι. Κατεσκεδασμένων δὴ οὖν τῶν ἐξ αἵματος Νῶε, εἶτα καιρῷ θιῖπτεύσαντος, πρῶτος Ἀσυρίων ἐπιφανῶς βασι-

λεῦσαι λέγεται Νῖνος ὁ Ἀρβήλα παῖς, ἧ ἐπώνυμος ἡ Νινευὶ πόλις, ἧς τὰ τείχη Σεμίραμις Νίνῳ συνοικήσασα μεγαλοφυῶς ἐσκεύασαλο. Νίνα τοίνυν τὴν Ἀσσυρίων διέποντος βασιλείαν, Εὐρώπα ἣ τὴν Σικυωνίων, γενέθλης φασὶ τὸν μακάριον Ἀβραάμ, ἄνδρα πανσύνετον καὶ πολυΐστορα, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα καλεσπουδασμένων ποιεῖσθαι προθυμούμενον, τὸ δεῖν εἰδέναι τὸ ἀληθὲς, καὶ τίς ὁ τῶν ὅλων ἐστὶ δημιουργὸς καὶ κύριος. ἀπεσκευάζετο μὲν γὰρ, καὶ ἀπωτάτω μεθιεὶς τῶν Ἀσσυρίων τὰς δόξας, τὰς ἐπίγε φημὶ τῇ πολυθέῳ πλάνῃ, τό γε μὴν ἀληθείας τὴν γνῶσιν, ἀρκέσειν αὐτῷ πρὸς πᾶσαν εὐημερίαν ὑπειληφὼς, προσεδέχθη παρὰ Θεοῦ. Ἦκουσε γὰρ, Ἔξελθε ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ δεῦρο εἰς γῆν, ἣν ἄν σοι δείξω. τίνα μὲν οὖν διεθίω τρόπον, ὅσοι τε γεγόνασιν ἐξ αὐτοῦ, παρήσω λέγειν εἰς τὸ παρὸν, μεθιστάντος ἡμῖν ἀναγκαίως τὸν λόγον ἐφ' ἕτερα τοῦ καιροῦ· παρελάσας δὲ τοὺς μεταξὺ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἱστοριῶν καὶ τῶν ὀνομάτων, ἐπ' αὐτὸν ἥξω δρομαῖος τὸν ἱεροφάντην Μωσέα. Ἔτους μὲν γὰρ διαγεγονότος τετρακοσιοστοῦ πέμπτου τε καὶ εἰκοστοῦ μετὰ τὸν θεσπέσιον Ἀβραάμ, τίκτεται μὲν ἐν Αἰγύπτῳ Μωσῆς, παρωκηκότων αὐτόθι τῶν ἐξ αἵματος Ἀβραάμ. νέος δὲ ὢν ἔτι καὶ τῆς Αἰγυπτίων σοφίας εἰς πεῖραν ἐλθὼν, οἷόν τι προγύμνασμα τῶν θειοτέρων, ἐποιεῖτο τὰ ἀνθρώπινα. καταγαγόντες τοίνυν ἐξ Ἀβραὰμ τοὺς χρόνους ἐπὶ Μωσέα Ἄτλαντά τε τὸν Προμηθέως, ἀρξώμεθα πάλιν ἐντεῦθεν ἑτέρας ἐτῶν ἀρχῆς, τὴν Μωσέως γένεσιν προαναθέντες τῶν ἀριθμῶν· ἑβδόμῳ ἔτει Μωσέως Προμηθέα καὶ Ἐπιμηθέα, Ἄτλαντά τε τὸν Προμηθέως ἀδελφὸν, ἔτι δὲ καὶ Ἄργον τὸν πανόπτην γενέσθαι φασί. Τριακοστῷ πέμπτῳ ἔτει Μωσέως, πρῶτος βεβασίλευκεν Ἀθήνησι Κέκροψ, ὁ ἐπίκλην διφυὴς, τοῦτον φασὶ πρῶτον ἀνθρώπων ἱερεῦσαι βοῦν· ὀνομάσαι τε Δία τὸν παρ' Ἕλλησιν ὕπαλον τῶν θεῶν, ὡς αὐτοὶ φασίν. Ἑξηκοστῷ καὶ ἑβδόμῳ ἔτει Μωσέως, τὸν ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμὸν ἐν Θεσσαλίᾳ γενέσθαι φασὶν, ἧ μὴν ἧ ἐν Αἰθιοπίᾳ τὸν, ὡς αὐτοὶ φασὶν, Ἡλίου παῖδα κατα φλεχθῆναι, Φαέθοντα. ἑβδομηκοστῷ ἔτει τελάρτῳ Μωσέως Ἕλλην ὕστω καλούμενος ὁ Δευκαλίωνος καὶ Πύρρας πρῶτος, ἀρχὴ ἐγένετο τοῖς Ἕλλησι τῆς τοιᾶσδε προσηγορίας, καί τοι πάλαι Γραικοῖς λεγομένοις.

A Agnasse Ninus dicitur Arbeli filius, cujus cognominis vrbs Nineui a Semirami quæ Nino nupserat, mœnibus superbe cincta. Nino igitur Assyriorum regnum tenente, Europo Sicyoniorum, natum ajunt beatum Abraham, virum omnium rerum scientem ac peritum, idque omni studio maxime præuertendum insinuantem, oportere veritatem nosse, & quisnam sit vniuersi opifex atque dominus: reiiciebat itaque quam longissime & missas faciebat Assyriorum circa Deorum multitudinem B errantium opiniones, cognitionemque veritatis sibi ad omnem felicitatem abunde suffecturam ratus, Deo acceptissimus fuit: audiuit enim *egredere ex propinquitate tua, & ex domo patris tui, & veni in terram quam tibi ostendero.* Quomodo igitur & ipse, & qui ex eo nati sunt vixerint, in præsentia dicere supersedebo, traducente nos necessario ad aliarum rerum sermonem occasione: medios vero propter historiarum ac nominum multitudinem præteruehens, centento cursu ad ipsum sacrorum antistitem Mosem deferar. Anno igitur post diuinum Abraham quaC dringentesimo vigesimo quinto, nascitur in Ægypto Moses, ubi posteri Abrahæ tunc inquilini degebant; qui adhuc juuenis & sapientiam Ægyptiorum callens in præludium rerum diuinarum humanas exercebat. Deductis ergo ab vsque Abraham ad Mosem & Atlantem Promethei temporibus, rursus hinc aliud annorum principium desumamus, a natiuitate Mosis videlicet numerantes. Septimo anno Mosis Prometheum & Epimetheum Atlantemque Promethei fratrem, insuper Argum omnia videntem centoculum fuisse aiunt. Tricesimo quinto D anno Mosis primus regnauit Athenis Cecrops cognomento διφυὴς, quem ferunt primum hominum sacrificasse bouem, & Iouem apud Græcos deorum summum vocitasse, ut ipsi loquuntur. Sexagesimo septimo anno Mosis diluuium Deucalionis in Thessalia contigisse ajunt, & in Æthiopia filium Solis Phaëthontem deflagrasse. Septuagesimo & quarto anno Mosis Hellen, sic vocatus Deucalionis & Pyrrhæ filius, initium huius appellationis apud cognomines populos fuit, tametsi olim Græci dicerentur.

Centesimo & vigesimo anno Mosis Dardanus condit vrbem Dardaniam, regnante apud Assyrios Amynta, apud Argiuos Sthenelo, apud Ægyptios Rameſe, vocabatur idem & Ægyptus Danai frater. Centesimo sexagesimo anno post Mosem Cadmus Thebis imperauit, cujus filia Semele, ex qua Bacchus vt ipsi ajunt Joue genitus. Tunc Linus Thebanus & Amphion Lyrici floruerunt: tunc & apud Hebræos sacerdotium succesſione excepit Phinees Eleazaris, Aaronis filii filius, Aarone videlicet defuncto. Centesimo nonagesimo quinto anno post Mosem incidisse ajunt raptum illum Helenes a Græcis decantatum, per Aidoneum Molossorum regem, qui & prægrandem canem Cerberum aluisse fertur, & in Pirithoum ac Theseum ipsius vxorem rapere aggressos incitasse. Postea occiso Pirithoo Herculem eo superuenientem Theseum liberasse, quem ideo ex inferis euasisse fabulantur. Ducentesimo nonagesimo anno Perseus Bacchum occidit, cujus Delphis sepulcrum esse narrant prope aureum Apollinem. Trecentesimo quinquagesimo quinto post Mosem regnat Priamus post Laomedontem. Quadringentesimo decimo anno post Mosem expugnatum est Ilium ac dirutum, Essebon Hebræis, Agamemnone Argiuis, Suaphre Ægyptiis, Tautano Assyriis imperante. Itaque anni a Mose nato vsque ad Ilii expugnationem quadringenti & decem colliguntur. Et rursus mihi considera sequentes; percurram enim raptim, nec iis qui medio tempore vixerunt, immorabor, sed potius ad necessarias personas mea deuoluetur oratio. Igitur quinto post Trojam captam anno regnauit apud Latinos Æneas, apud Athenienses Demophon Thesei filius, judex apud Hebræos Samson. Sexagesimo quinto Trojæ captæ anno interiit sacerdos Eli, juxta id quod scriptum est in primo Regum; alienigenæ vero arcam in suam terram asportarunt, Samuële propheta, & vncto deinceps in regem Saul. Centesimo sexagesimo & quinto anno post Ilii euersionem, Homerum & Hesiodum vixisse tradunt, imperante Lacedæmoniis Labote, Assyriis Lasthene, Latinis Alba Sylvio, Corinthiis Agelao.

Ἑκατοστῷ καὶ εἰκοστῷ ἔτει Μωσέως, Δάρδανος κτίζει πόλιν Δαρδανίαν, βασιλεύοντος Ἀσσυρίων Ἀμύντα· Ἀργείων δὲ Σθενέλα, Αἰγυπτίων Ῥαμεσῆ, ἐκαλεῖτο δὲ καὶ αὐτὸς καὶ Αἴγυπτος ὁ Δαναᾶ ἀδελφός. Ἑκατοστῷ ἑξηκοστῷ ἔτει μετὰ Μωσέα Κάδμος Θηβῶν ἐβασίλευσεν, ᾗ θυγάτηρ Σεμέλη, ἐξ ἧς ὁ Διόνυσος, ὡς αὐτοὶ φασὶν ἐκ Διός, ἦν δὲ τὸ τηνικάδε καὶ Λίνος ὁ Θηβαῖος καὶ Ἀμφίων οἱ μουσικοί. Διεδέξατο δὲ τὸ τηνικάδε τὴν παρ' Ἑβραίοις ἱερωσύνην Φινεὲ υἱὸς Ἐλεάζαρ υἱᾶ Ἀαρῶν, τελευτήσαντος δηλονότι τᾶ Ἀαρὼν ἑκατοστῷ ἐνενηκοστῷ καὶ πέμπτῳ ἔτει μετὰ Μωσέα, φασὶ γενέσθαι τὴν παρ' Ἕλλησιν ἀδομένην ἁρπαγὴν τῆς Ἑλένης ὑπὸ Αἰδωνέως βασιλεύοντος Μολοττῶν· ὃν κύνα παμμεγέθη θρέψαι λέγεται Κέρβερον, ὃν ἐπαφῆκε Πειρίθῳ καὶ Θησεῖ ἁρπαγὴν τῆς αὐτᾶ γυναικός· εἶτα φασὶν ὅτι διαφθαρέντος Πειρίθα παραλυχὼν Ἡρακλῆς, Θησέα ἐρρύσατο. διὸ καὶ ἐξ ᾅδα φυγεῖν μυθολογᾶσιν αὐτόν. Διακοσιοστῷ ἐνενηκοστῷ ἔτει, Περσεὺς Διόνυσον ἀναιρεῖ, ὃν καὶ τὴν ταφὴν εἶναι φασὶν ἐν Δελφοῖς παρὰ τὸν χρυσᾶν Ἀπόλλωνα. Τριακοσιοστῷ πεντηκοστῷ καὶ πέμπτῳ ἔτει μετὰ Μωσέα βασιλεύει Πρίαμος μετὰ Λαομέδοντα. τετρακοσιοστῷ δεκάτῳ ἔτει μετὰ Μωσέα, πεπόρθηται τὸ Ἴλιον, ἰθύνοντος τὰ Ἑβραίων, Ἐσσεβὼν, τὰ δ' Ἀργείων, Ἀγαμέμνονος, τὰ δὲ Αἰγυπτίων, Οὐαφρῆ, τὰ δὴ Ἀσσυρίων τᾶ Ταυτάνα. Συνάγεται τοίνυν ἀπὸ τῆς Μωσέως γενέσεως μέχρι ἁλώσεως τὸ Ἴλιον ἔτη τετρακόσια δέκα. Καί μοι πάλιν ἄθρει τὰς καθεξῆς, ἕως ἂν ἐπιδρομάδην, καὶ τοῖς διὰ μέσα γεγονόσιν ἐμφιλοχωρῶν, ἐφορμίζων ὅ μᾶλλον τοῖς ἀναγκαίοις τῶν προσώπων τὸν λόγον. Τῷ γάρτοι πέμπτῳ ἔτει τῆς Ἰλίου ἁλώσεως βεβασίλευκε Λατίνων Αἰνείας, Ἀθηναίων δὲ Δημοφῶν ὁ Θησέως, κριτὴς δὲ ἦν παρ' Ἑβραίοις ὁ Σαμψών. Ἑξηκοστῷ καὶ πέμπτῳ ἔτει τῆς Ἰλίου ἁλώσεως τετελεύτηκε μὲν ὁ ἱερεὺς Ἠλεί, καλά γε τὸ γεγραμμένον ἐν τῇ πρώτῃ τῶν βασιλειῶν· ἀλλόφυλοι δὲ τὴν κιβωτὸν εἰς τὴν ἑαυτῶν γῆν ἀποκόμισαν, προφυτευόντος μὲν τᾶ μαναρίου Σαμουὴλ, κεχρισμένου δὲ λοιπὸν εἰς βασιλέα τὸν Σαοὺλ. Ἑκατοστῷ ἑξηκοστῷ καὶ πέμπτῳ ἔτει τῆς Ἰλίου ἁλώσεως, Ὅμηρον καὶ Ἡσίοδον φασὶ γενέσθαι, βασιλεύοντος Λακεδαιμονίων Λαβώτα, Ἀσσυρίων δὲ Λαοσθένους, Λατίνων Ἄλβα Σιλβίου, Κορινθίων Ἀγελάου.

διακωσιοςῷ ἑξηκοςῷ ὀγδόῳ ἔτϵ τῆς Ἰλίϵ ἁ- A
λώσεως, ϖροεφήτευον Ἠλίας καὶ Ἐλισσαῖος,
διέποντος τὴν Ἑβραίων βασιλείαν τῷ Ἰωρὰμ,
Λακεδαιμονίων δὲ Ἀρχελάϵ. Τριακοσιοςῷ
ἑξηκοςῷ καὶ πέμπτῳ ἔτϵ τῆς Ἰλίϵ ἁλώσεως,
Λυκοῦργ@ Λακεδαιμονίοις ἐνομοθέτϵ, βασι-
λεύοντ@ Κορινθίων μὲν Ἀγήμον@, Λατίνων
δὲ Πρόκα Σιλβίϵ. Τριακοσιοςῷ καὶ ὀγδοηκο-
ςῷ ἔτϵ τῆς Ἰλίϵ ἁλώσεως, ϖροεφήτευον
Ὡσηέ, Ἀμὼς, Ἡσαΐας, Ἰωνάς. Φασὶ δέ τινες
οὐχ ὁμόχρονον Ὁμήρῳ τὸν Ἡσίοδον εἶναι, ἀλλ' ἐν
τϵτοις γενέσθαι τοῖς χρόνοις, διεπόντων τὰ Ἑ- B
βραίων Ἀζαρίϵτε καὶ Ὀζίου· Μήδων δὲ Ἀρ-
βάκη, Λατίνων δὲ Πρόκα Σιλβίϵ. Συνά-
γονται τοίνυν καὶ τὰ ἀπὸ Ἰλίϵ ἁλώσεως μέ-
χρι τῆς ϖρώτης ὀλυμπιάδος, ἔτη ϖέντε καὶ
τετρακόσια. ἀϖὸ δὲ τῆς Μωσέως γενέσεως ἕως
τῆς αὐτῆς ϖρώτης ὀλυμϖιάδος, ϖενϵκαίδϵκα
ἔτη καὶ ὀκτακόσια. Πρώτῃ ὀλυμϖιάδι, Μι-
λήσιος ἐϖοϖοιὸς Ἀρκτῖνος λέγϵται γεγονέναι, ὃν
Ῥῶμος καὶ Ῥωμύλος ἐγενέσθην, βασιλεύοντ@
τῆς Ἰουδαίας, Ἰωάθαμ, τοῦ δὲ Ἰσραὴλ, Φακεέ.
ἐννάτῃ ὀλυμϖιάδι Θύμηλον ἐϖοϖοιὸν γενέ-
σθαι Φασὶ. καὶ Σίβυλλαν τὴν Ἐρυθραίαν. ἐϖτα-
καιδεκάτῃ ὀλυμϖιάδι Σίβυλλαν, ἣν καὶ Ἱερο- C
Φύλαν ὠνόμαζον, γενέσθαι Φασίν. εἰκοσῇ τρίτῃ
ὀλυμϖιάδι Φασὶ γενέσθαι Ἀρχίλοχον, τὰ Ἰου-
δαίων κράτῃ διέποντος Μανασσῆ. εἰκοσῇ ἐννάτῃ
ὀλυμϖιάδι Ἱϖϖώνακτα καὶ Σιμωνίδην Φασὶ
γενέσθαι, καὶ τὸν μουσικὸν, Ἀριστόξενον. τριακο-
σῇ ϖέμϖτῃ ὀλυμϖιάδι Θαλῆς Μιλήσι@
ϖρῶτος Φυσικὸς Φιλόσοφος γένεσθαι λέγϵται,
ϖαραλείνεσθαι δὲ τὴν ζωὴν αὐτὸν Φασὶν ἕως
ϖενϵηκοσῆς ὀγδόης ὀλυμϖιάδος. τριακοσῇ ἕκτῃ
ὀλυμϖιάδι ϖροεφήτευον ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ θε-
σϖέσιος Ἱερεμίας, ἔτι τε καὶ Σοφονίας. τϵσσαρα-
κοσῇ δευτέρᾳ ὀλυμϖιάδι Ἀλκμαίων καὶ Πιτ- D
τακὸς, ἐκ Μιτυλήνης οἱ τῶν ἑϖτὰ σοφῶν· καὶ
ϖρὸς τούτοις ἔτι, Στησίχορ@ ὁ ϖοιητὴς ἐγνω-
ρίζϵτο. κατ' αὐτοὺς δὲ τούτους τοὺς καιροὺς γϵγό-
νασιν οἱ ϖερὶ τὸν μακάριον Δανιήλ. τϵσσαρα-
κοσῇ ἕκτῃ ὀλυμϖιάδι, Σόλων νϵνομοθέτηκϵ
τοὺς Δράκοντ@ νόμους ϖερικλὼν ϖλὴν τῶν Φο-
νικῶν. τϵσσαρακοσῇ ἐννάτῃ ὀλυμϖιάδι, Ἰου-
δαίων ὄντων ἐν Βαβυλῶνι, ἤτοι ὄρϵσι Πϵρσῶν
καὶ Μήδων, γϵγόνασι γὰρ αἰχμάλωτοι, ϖροε-
Φήτευον ϖαρ' αὐτοῖς Δανιὴλ καὶ Ἰϵζϵχιήλ. ϖϵν-
ηκοσῇ ὀλυμϖιάδι ἐγνωρίσθησαν οἱ ἑϖτὰ σοφοί.

Ducenteſimo ſexageſimo octavo anno Ilii capti, prophetas agebant Elias & Eliſæus; Ioran Hebræorum regnum tenente, Lacedæmoniorum Archelao. Trecenteſimo ſexageſimo & quinto poſt Ilii euerſionem anno Lycurgus leges tulit Lacedæmoniis, rege Corinthiorum Agemone, Latinorum Proca Syluio, Trecenteſimo octuageſimo & octauo anno poſt euerſum Ilium prophetæ fuerunt Oſee, Amos, Eſaias, Ionas. Nonnulli volunt non æqualem Homero Heſiodum eſſe, ſed his temporibus vixiſſe, rerum potientibus apud Hebræos Azaria & Oſia, apud Medos Arbace, apud Latinos Proca Syluio. Numerantur ergo ab Ilio capto ad primam vsque olympiadem, anni quinque & quadringenti: ab ortu vero Moſis ad primam olympiadem, quindecim & octingenti. Porro prima olympiade Mileſius Arctinus Epicus poëta dicitur fuiſſe, Remuſque & Romulus, regnante in Judæa Joatham, in Iſrael Phacee. Nona olympiade Thymelum epicum poëtam & Sibyllam Erythræam extitiſſe ferunt. Decima ſeptima olympiade Sibyllam Hierophylen in lucem prodiiſſe narrant. Vigeſima tertia olympiade Archilochum perhibent, rem Judæorum adminiſtrante Manaſſe. Vigeſima nona olympiade Hipponactem & Simonidem & Muſicum Ariſtoxenum prodiiſſe memorant. Trigeſima quinta olympiade Thales Mileſius fuiſſe traditur primus philoſophus phyſicus, idemque produxiſſe vitam ſuam vſque ad quinquageſimam octauam olympiadem. Trigeſima ſexta olympiade prophetæ agebant in Judæa diuinus Hieremias & præterea Sophonias. Quadrageſima ſecunda olympiade Alcmæon & Pittacus Mitylenæus e ſeptem ſapientibus, cumque his Steſichorus poëta innotuit. Per eadem tempora beatus Daniel exortus eſt. Quadrageſima ſexta olympiade Solon abrogatis Draconis legibus, præterquam de homicidiis, leges tulit. Quadrageſima nona olympiade Iudæis exiſtentibus Babylone, ſive in montibus Perſarum & Medorum, quippe captivi erant, prophetæ apud eos fuere Daniel & Ezechiel. Quinquageſima olympiade celebres fuerunt ſeptem Sapientes,

& Anaximander Milesius rerum naturalium philosophus. Quinquagesima sexta olympiade, Cyro Persarum regnum obtinente, prophetæ fuerunt Aggæus & Zacharias; & jam tum noti erant Simonides & Chilon e numero septem sapientum. Quinquagesima octava olympiade Theognis poëta florebat. Quinquagesima nona olympiade Ibycus poëta Lyricus, Pherecydes historiarum scriptor, Phocylides & Xenophanes tragici poëtæ prodierunt. Sexagesima secunda olympiade Pythagoras fuisse perhibetur. Septuagesima olympiade innotuisse ferunt Democritum & Anaxagoram philosophos physicos, simul & Heraclidem cognomento σκοτεινὸν, tenebricosum. Septuagesima quarta sunt Phrinychus & Chœrilus & Diagoras, philosophi physici. Octuagesima sexta olympiade fuisse memorant Democritum Abderitam, Empedoclem, Hippocratem & Prodicum, Zenonem & Parmenidem. Octuagesima octaua olympiade Comicum Aristophanem, Eupolin & Platonem ortos perhibent Centesima tertia olympiade Aristotelem adhuc impuberem Platoni operam dedisse ajunt. Centesima duodecima olympiade Alexandriam Ægypti conditam esse ferunt. septimo regni Alexandri anno: circa eadem tempora Epicurus & Anaximenes philosophi fuerunt. Centesima vigesima quarta olympiade, Ptolemæo Ægyptum tenente, eo qui Philadelphi cognomen habuit, Sarapin Alexandriam e Sinope immigrasse ajunt, eundemque esse cum Plutone, vnde & simulacro delubrum factum est quod indigenarum voce appellant Ægyptii Racotin; nec quicquam aliud per hoc nomen quam Plutonem significant, hinc & monumentis vicinum templum erexerunt: sed & controuersus apud Græcos de illo sermo est, quidam enim non existimant Plutonem illum esse, sed potius Osirin, alii vero Apin. Oborta igitur ea de re ingenti pugna, posuisse ajunt statuam velut ex compacto in vnam eandemque vocem conuenientes Osirapin, vt in vno eodemque verbo Osiris atque Apis censerentur. Vtriusque vero & mors & sepultura, vtpote qui homines essent, proditur: longa vero consuetudo, abjecto Osi, vti simulacrum illud Sarapis nuncuparetur, obtinuit. Ptolemæus iste cum esset omnis humanitatis studiosissimus,

A καὶ ὁ Μιλήσιος Ἀναξίμανδρος φιλόσοφος φυσικός. πεντηκοστῇ ἕκτῃ ὀλυμπιάδι Κύρου διέποντος τὰ κράτη Περσῶν, προεφήτευον Ἄγγαῖος καὶ Ζαχαρίας· γνώριμοι δὲ ἦσαν ἤδη Σιμωνίδης καὶ Χίλων, τῶν ἑπτὰ σοφῶν ὄντες. πεντηκοστῇ ὀγδόῃ ὀλυμπιάδι Θεόγνις ποιητὴς ὠνομάζετο. πεντηκοστῇ ἐννάτῃ ὀλυμπιάδι Ἴβυκός ὁ μελοποιὸς, καὶ Φερεκύδης ὁ ἱστοριογράφος καὶ Φωκυλίδης, καὶ Ξενοφάνης, τραγῳδιῶν ποιηταὶ γεγόνασιν. ἑξηκοστῇ δευτέρᾳ ὀλυμπιάδι Πυθαγόρας γενέσθαι λέγεται. ἑβδομηκοστῇ ὀλυμπιάδι φασὶ γενέσθαι Δημόκριτον καὶ

B Ἀναξαγόραν, φιλοσόφους φυσικοὺς, ὁμοῦ τε καὶ Ἡρακλείδην τὸν ἐπίκλην σκοτεινόν. ἐν ἑβδομηκοστῇ τετάρτῃ Φρύνυχος, καὶ Χοιρίλος, καὶ Διαγόρας, φιλόσοφοι φυσικοί. ὀγδοηκοστῇ ἕκτῃ ὀλυμπιάδι γενέσθαι φασὶ τὸν Ἀβδηρίτην Δημόκριτον, Ἐμπεδοκλέα τε καὶ Ἱπποκράτην, καὶ Πρόδικον, Ζήνωνα, καὶ Παρμενίδην. ὀγδοηκοστῇ ὀγδόῃ ὀλυμπιάδι τὸν κωμῳδὸν Ἀριστοφάνην, Εὔπολίν τε καὶ Πλάτωνα γενέσθαι φασίν. ἑκατοστῇ τρίτῃ ὀλυμπιάδι Ἀριστοτέλην φασὶν ἀκροᾶσθαι Πλάτωνος, βραχεῖαν ἄγοντα κομιδῇ τὴν ἡλικίαν. ἑκατοστῇ δωδεκάτῃ ὀ-

C λυμπιάδι Ἀλεξάνδρειαν τὴν πρὸς Αἰγύπτου κτισθῆναι φασὶν, ἔτει ἑβδόμῳ τῆς Ἀλεξάνδρου βασιλείας. καθ' ἑκεῖνο δὴ τὸ καιρὸ Ἀναξιμένης τε καὶ Ἐπίκουρος ἐγενέσθην οἱ φιλόσοφοι. ἑκατοστῇ εἰκοστῇ τετάρτῃ ὀλυμπιάδι Πτολεμαίου τῆς Αἰγύπτου βασιλεύοντος τὸ ἐπίκλην Φιλαδέλφου, τὸν Σάραπιν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ φασὶν ἐλθεῖν ἐκ Σινώπης· τὸν αὐτὸν δὲ εἶναι τῷ Πλούτωνι ὅθεν καὶ ἱερὸν ἐκλίζετο τῷ ἀγάλματι· ὃ καὶ τῇ ἐγχωρίῳ φωνῇ καλοῦσιν Αἰγύπτιοι Ῥάκωτιν· ὡδὲν ἕτερον ἢ τὸ Πλούτωνα διὰ τούτου σημαίνουσι, ταύτῃ τοι καὶ τοῖς μνήμασι γείτονα τὸ

D νεὼν ἐποιήσαντο. ἀμφιβάλλεται δὲ παρ' Ἕλλησιν ὁ ἐπ' αὐτῷ λόγος· οἱ μὲν γὰρ οὐκ ἀξιοῦσιν εἶναι τὸν Πλούτωνα αὐτόν. Ὄσιριν δὲ μᾶλλον, ἕτεροι δὲ τὸν Ἆπιν. πολλῆς τοίνυν διαμάχης ὔσης περὶ τούτου, ἰδρύσαντο φασὶ τὸ εἴδωλον ὥσπερ ἐξ ἑνὸς συνθήματος συμβεβηκότες εἰς ὁμοφωνίαν, Ὀσίραπιν, ἵν' ἐν ταὐτῷ Ὄσιρίς τε καὶ Ἆπις νοοῖτο· ἀμφοῖν δὲ τούτων καὶ θάνατος φέρεται καὶ ταφή· ἐγενέσθην γὰρ ἀνθρώπω· τὸ δὲ μακρὸν ἔθος ἀποβεβληκὸς τὸ Ὀσὶ, Σάραπιν τὸ βρέτας ἐποίησεν ὀνομάζεσθαι. Πτολεμαῖος δὲ ὁτοσὶ τῶν ὅτι μάλιστα φιλολογωτάτων γεγονὼς;

ἕνα τῶν ἐπιτηδείων αὐτῷ πέπομφε εἰς τὴν Ἰεδαΐαν Ἐλεαζάρῳ τῷ τηνικάδε καλὰ νόμας ἱερεῖ γράψας, ὥσε πάντα τὰ βιβλία, Μωσέως τε καὶ τῶν ἁγίων προφητῶν, ἀποσεῖλαί οἱ μαθητιῶντι λίαν· συνεκπέμψαι δὲ καὶ τὰς δυναμένας εἰς Ἑλλάδα φωνὴν αὐτὰ μεταθεῖναι· ὃ δὴ καὶ γέγονεν. ἑκατοστῇ ἐννενηκοστῇ τετάρτῃ ὀλυμπιάδι, Ῥωμαίων Αὐγούστου Καίσαρος βασιλεύοντος, γεγέννηται καλὰ σάρκα ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. ἀπὸ μὲν τοίνυν τῆς τῶν καιρῶν καὶ μὲν τοι τῆς τῶν γενεαλογογιῶν ἀκριβοῦς ἀναγραφῆς, πῶς οὐχ ἅπασιν ἐναργὲς ὡς ἁπάντων μὲν τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν ὁ θεσπέσιος Μωσῆς πρεσβύτατος ἦν· οἱ δὲ, νέοι τε, καὶ οἷον ἀρτιφανεῖς, ἀρξαμένης γὰρ τῆς τῶν ὀλυμπιάδων ἀπογραφῆς χρόνοις ὕστερον γεγόνασι μακροῖς. ἐντεῦθεν οἶμαι καλαθρῆσαί τε ῥᾷον καὶ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι τῶ Μωσέως δογμάτων οὐκ ἀμοιρήσαντες παντελῶς, ὅτε μὴν ἀνύποοι γεγονότες τῆς ἐνούσης αὐτῷ θεοσδότου καὶ ἀκριβοῦς σοφίας παρατρύζουσιν ἐφ' ὅτε τὸ ἀληθὲς ἐπιπλέκοντες αὐτῷ τὸ ψεῦδος· καὶ οἷον εὐοσμοτάτῳ μύρῳ βόρβορον ἀναφύροντες. ποῖον γὰρ μάθημα σοφόν τε καὶ ἀξιόλογον τοῖς Μωσαϊκοῖς οὐκ ἔνεστι λόγοις; ἢ πῶς ἄν τις οὐκ ἀγάσαιτο τὰ αὐτοῦ. Οἱ μὲν γὰρ τὰ Ἑλλήνων περιεργίας ἠκριβωκότες, διῃρῆσθαι φασὶ τὴν φιλοσοφίαν, εἵς τε τὴν θεωρητικὴν ἐπιστήμην καὶ μέν τοι τὴν πρακτικήν, κἂν εἰ γένοιτό τις ἐπάμφω δεξιὸς τοῦτον διελάσαι φασὶν εἰς γε τὸ εὖ κατορθῶσαι δοκεῖν τὴν φιλοσοφίαν. Ἀθρεῖ δὴ ἓν τοιοῦτον ὄντα Μωσέα, θεηγορεῖ μὲν γὰρ ὡς οὐχ ἕτερός τις τὰ περὶ τῆς ἀνωλάτω πασῶν οὐσίας καὶ ἀσυγκρίτου δόξης, καὶ τῆς καλὰ πάντων ὑπεροχῆς καὶ τῶν ὅλων γενεσιουργόν, καὶ κύριον τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀποφαίνει Θεόν· οἷς γε μὴν ἐν λόγῳ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ τῆς εὐζωΐας ἐσπάδασαι τὰ χρῆμα, τούτοις ἐρᾶται θεσμοθετῶν τὰ πάντων ἄριστα καὶ ἐξαίρετα, καὶ τὰ δι' ὧν ἂν εἶεν ὅτι μάλιστα σεπτοί. Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις· ναὶ μὲν δὴ πρεσβύτερα τὰ Μωσέως καὶ τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν· ἀ μὴν ὅτι καὶ ἀληθὲς εἰπεῖν ὡς τῆς ἐνούσης αὐτῷ σοφίας παρακλέψαντες, ἢ γὰν μεταποιηθέντες ὅλως ἀλοῖεν ἄν· ἀκὰν εἰ μὴ πολὺ τὸ εἰκὸς ὁ πρὸς ἡμῶν ἔχει λόγος δοκιμαζέτωσαν οἱ φιλαπρόαμονες. Οἱ μὲν παρ' ἐκείνοις ἱστοριογράφοι πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, περινοστοῦντες τὴν γῆν,

A vnum e familiaribus ſuis in Judæam delegauit, datis ad Eleazarum qui tunc ex lege ſacerdotio fungebatur litteris, uti omnes libros Moſis ſanctorumque prophetarum, quos diſcere magnopere cuperet, & ſimul idoneos homines ad eos in Græcum ſermonem transferendos ad ſe tranſmitteret, quod & factum eſt. Centeſima nonageſima quarta olympiade, Auguſto Cæſare rerum Romanarum potiente, natus eſt ſecundum carnem Dominus noſter Jeſus Chriſtus. Igitur ex accurata temporum & proſapiarum deſcriptione, cui non perſpicuum fit, omnes B Græcorum ſapientes diuino Moſi tempore poſtumaſſe? qui & nouitii & nuper prodeuntes cœpta jam ab olympiadibus computatione longo poſt tempore extiterint? Vnde credo datur intueri, ac etiam pro certo aſſeuerare, illos non prorſus Moſis dogmatum inſitæque illi a Deo ſapientiæ expertes aut ignaros, nonnunquam balbutire, verum falſo admiſcentes, ac veluti fragrantiſſimum vnguentum cœno macerantes. Nam quæ digna ſcitu aut ſapiens non Mo- C ſaicis inéſt ſermonibus diſciplina? vel quis ejus opera non obſtupeſcat? Quippe qui Græcorum ſubtilitates exacte indagarunt, diuidi aiunt philoſophiam in contemplatricem & actiuam, ac ſi quis vtrimque dexter atque felix fuerit, eum videri pleno ſucceſſu in philoſophia voti compotem eſſe. Agedum cerne mihi Moſem ejusmodi: nam & ore diuino exponit ſupra cæteros mortales, de ſuprema omnium eſſentia & incomparabili gloria, atque in cunctos eminentia vniuerſique auctorem, dominum vnum ſolumque D Deum demonſtrat: iisque, quibus bonum cordi eſt, & beatæ vitæ inceſſit cupiditas, præſcripſiſſe cernitur omnium longe optima & præferenda, per quæ maxime venerabiles evaſuri ſint. Enimuero dicet forſan aliquis: ita eſt, Moſem Græciæ ſapientibus eſſe antiquiorem, nec tamen inde verum fieri, eos ex illius ſapientia ſuffuratos, aut aliquid interpolaſſe compertos, atqui curioſi nullamne oratio noſtra probabilitatem contineat, iudicent. Hiſtoriarum ſcriptores apud eos omnem, ut ita dicam, orbem terræ pervagati,

ſemper diſcendi cupidi fuerunt, vt multa ſcire atque cognoſcere viderentur. Quare & magnum ſuæ commentationis ornamentum illud eſſe duxerunt, ſi nihil eorum, quæ geſta eſſent, ſilentio præterirent. Ecqui tales viri vtilia diſcere ſoliti, tam graues hiſtorias noſſe, dogmatumque & legum antiquiſſimam & accuratam explanationem capeſſere neglexiſſent? Quippe Pythagoras Samius & Thales Mileſius non exiguo tempore in Ægypto morati, collectis inde quibus inſtructi fuiſſe perhibentur diſciplinis, in patriam redierunt. Et quidem ipſe Ariſtonis filius Plato in Timæo ait, Solonem profectum Athenis in Ægyptum veniſſe, ibique conuento quodam pſeudoprophetarum ſiue ſacerdotum hæc audiiſſe: *o Solon, Solon, Græci ſemper eſtis pueri, ſenex vero Græcus nemo eſt; iuuenes ſiquidem animis omnes nullam habetis in vobis antiquam opinionem, neque diſciplinam tempore confirmatam: ſed vos fallit quod per multas ætates litterarum expertes ac muti fueritis.* Ex quibus facile vti reor quiſpiam deprehenderit antiquiſſima eſſe Chriſtianorum dogmata: nondum enim apud Græcos litterarum erat ſcientia, vixque Cadmus eas e Phœnicia ipſis attulerat, cum iam ſcripta Moſis extarent. Quinetiam & Solon Athenis legum auctor & ipſe Plato, vterque in Ægypto ideo verſatus vt cæteris omnibus præſtare ſcientia viderentur, ſcripta Moſis admirati ſunt. Quod autem Græcis hiſtoriarum ſcriptoribus notiſſimus eſſet Moſes, ex his quæ ipſi ſcripſerunt licet cognoſcere. Nam Polemon in primo Græcarum hiſtoriarum ejus meminit, & Ptolemæus Mendeſius, Hellanicus, Philochorus, & Caſtor, cumque his plerique alii. Diodorus qui res Ægyptiorum curioſe perquiſiuit, ait ſe de illo ex eorum ſapientibus audiuiſſe, ſcripſitque in hæc verba: *Nam poſt antiquum viuendi apud Ægyptios morem, qualem ſub diis & heroibus fuiſſe illic fabulantur, primo multitudinem legibus ſcriptis vti & viuere perſuaſam ferunt a viro magni animi, & nono genere vitæ apud Iudæos omnium quot vnquam fuerant, maxime ſuſpiciendo, qui Moſes Deus vocaretur:*

ἀεί τι μανθάνειν ἤθελον· ἵνα δοκοῖεν εἰδέναι τὰ πολλά. τοι γάρτοι τῶν γεγονότων ἀποσιγῆσαι μηδὲν, νόσμημα τῆς ἑαυτῶν ἐποιομῆτο συγγραφῆς. εἶτα πῶς οἵγε τοιῦτοι καὶ χρησομαθεῖν εἰωθότες καὶημέλησαν ἂν τῦ χρῆναι διαμαθεῖν ἱσορίας ὅτω σεμνὰς, δογμάτων τε καὶ νόμων ἀρχαιοπρεπεσάτην καὶ ἀκριβῆ διασάφησιν; καί τοι Πυθαγόρας ὁ ἐκ Σάμυ καὶ Θαλῆς ὁ Μιλήσι@, ὐκ εὐαρίθμητον ἐν Αἰγύπτῳ διατελριφότες καιρὸν, συλλεξάμενοί τε τὰ ἐκεῖθεν· καὶ μαθημάτων ἄθρησιν ἣν ἐσχηκέναι λέγουσι συναγωγεικότες, εἰς τὴν ἐνεγκῦσαν ἀνεκομίζοντο. καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ Ἀρίσων@ Πλάτων ἐν τῷ Τιμαίῳ φησὶ, Σόλωνα τὸν Ἀθήνησιν ἀφικέσθαι μὲν εἰς τὴν Αἰγυπτίων· πυθέσθαι δέ τιν@ τῶν αὐτόθι ψευδοπροφητῶν ἤγαν ἱερέων λέγοντ@· ὦ Σόλων, Σόλων, Ἕλληνες ἐσὲ παῖδες ἀεί· γέρων δὲ Ἕλλην ὐκ ἔσι, νέοι τε τὰς ψυχὰς ἅπαντες, ὐδεμίαν γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ἔχετε παλαιὰν δόξαν· ὐδὲ μάθημα χρόνῳ πεπαλαιὸν ὐδέν· ἀλλ' ὑμᾶς λέληθε διὰ τὸ ἐπὶ πολλὰς γενεὰς γράμμασι τελευτᾶν ἀφώνυς. Ἀλλ' οἶμαι καὶ διὰ τῦτων κατίδοι τις ἂν ἀρχαιοπρεπῆ τὰ Χρισιανῶν· ὅπω μὲν γὰρ γραμμάτων ἐπίσήμη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἦν, Κάδμυ μόλις αὐτὰ διακομίσαν@ ἐκ Φοινίκης αὐτοῖς, ἐγέγραπτο δὲ τὰ Μώσέως. πλὴν ὅτι Σόλων τε ὁ τῶν Ἀθήνησιν εὑρετὴς καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων, ἐν Αἰγύπτῳ γεγονότες, ὑπὲρ τὸ τί πλέον τῶν ἁπάντων εἰδέναι δοκεῖν, πάντως ὠ καὶ αὐτὰ τεθαυμάκασι τὰ Μωσέως. ὅτι δὲ τοῖς Ἑλλήνων ἱσοριογράφοις γνωριμώτατ@ ἦν ὁ Μωσῆς, ἐξ αὐτῶν ὧν γεγράφασιν ἔξεσιν ἰδεῖν. Πολέμων τε γὰρ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Ἑλληνικῶν ἱσοριῶν διεμνημόνευσεν αὐτῦ, καὶ Πτολεμαῖ@ δὲ Μενδήσι@, καὶ μὴν ὁ Ἑλλάνικ@ καὶ Φιλόχορος, Κάσωρ τε, καὶ ἕτεροι πρὸς τύτοις. Διόδωρ@ δὲ πολυπραγμονήσας τὰ Αἰγυπτίων, ἀκηκοέναι φησὶ παρὰ τῶν αὐτόθι σοφῶν τὰ περὶ αὐτῦ, γέγραφε δὲ ἐπὶ λέξεως ὅτως. μετὰ γὰρ τὴν παλαιὰν τῦ κατ' Αἰγυπτον βίυ καλάσασιν, τὴν μυθολογυμένην γενέσθαι ἐπὶ θεῶν καὶ ἡρώων, πεῖσαι φασὶν ἐγγράφοις νόμοις πρῶτον χρήσασθαι τὰ πλήθη, βιῦν ἄνδρα καὶ τῇ ψυχῇ μέγαν, καὶ τῷ βίῳ παγκάλον τῶν μνημονευομένων παρὰ τοῖς Ἰυδαίοις Μωσῆν, τὸν καλύμενον Θεόν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἁπάσης ἀρετῆς ἔμπλεω γεγονότα καὶ θεῶντο Μωσέα, καὶ Θεὸν ὠνόμαζον αὐτὸν, τιμῶντες οἶμαί πως, τῶν ἐν Αἰγύπτῳ τινὲς, ἢ τάχα πως μεμαθηκότες τὸ πρὸς αὐτοῦ εἰρημένον, παρὰ τῷ ἐπὶ πάντως Θεῷ· ἰδοὺ δέδωκά σε Θεὸν Φαραώ. Ἀρχαιότητα μὲν ἔν πέρι οἶμαι περισσῶς. καὶ μὴν ὅτι τῆς παρ' Ἕλλησι τελεμημένης σοφίας, προανίσχει τὰ Μωσέως, καὶ ἔχει τὴν δόξαν πρεσβυτέραν, ἀποχρῶν ἡμῖν ἐξείργασται λόγος, ἀνεπίπληκτον ἔχων καὶ σαφῆ τὴν ἀπόδειξιν. Χρῆναι δέ φημι μετὰ τοῦτο τὴν Ἑβραίων ἡμᾶς πολυπραγμονῆσαι δόξαν, ἣν ἐσχήκασι περὶ Θεοῦ, καὶ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, ἤτοι κατασκευῆς· εἶθ' ὅτῳ καὶ τί τοῖς Ἕλλήνων ἔδοξε σοφοῖς, ἐμφανὲς καταστῆσαι τοῖς ἐντευξομένοις. Ἔνθα μὲν γὰρ τοῖς τῆς θεοπνεύστου γραφῆς συμφέρονται λόγοις, ἑαυτῶν ὄντας ἀμείνους καταίδοι τις ἂν καὶ ὁμολογοῦντας ἀλλήλοις· ἔνθα δὲ τῶν οἰκείων ἕκαστος εὑρημάτων ποιεῖται τὴν ἀπόδοσιν, διαφόρους τε ὄντας καὶ ἀλλοκότοις δόξαις καταμεθυόντας καταδεῖξαι ῥᾴον. οὐ γὰρ ἦν ὅλως καταθρεῖν δύνασθαι τὰ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγους τοὺς ἐν ἡμῖν, μὴ οὐχὶ τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ, καὶ φῶς ἐνιέντος εἰς νοῦν, καὶ σοφίαν ἐντίκτοντος, καὶ γλῶσσαν εὐρύνοντος. καί τιτῶν ἀπορρήτων περὶ αὐτοῦ καλά γε τὸ ἐγχωρῶν ἐφιέντος αὐτοῖς· καὶ νοεῖν καὶ φράσαι. Προσγένοιτο δ' ἂν οὐκ ἀδιακρίτως ἅπασιν ἡ τοιάδε χάρις, ἐκείνοις δὲ μᾶλλον, οἵπερ ἂν εἶεν καὶ τῶν τῆς σαρκὸς ἐπέκεινα παθῶν· καὶ γεώδους ἀκαθαρσίας ἀπηλλαγμένοι, ἁγνοί τε τὸν νοῦν, καὶ τῶν εἰς εὐσέβειαν ἀνδραγαθημάτων ἐπισήμονες. καὶ πρός γε τοῦτο ἡμᾶς καθαθήγει λέγων ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διὰ Φωνῆς τοῦ Δαβὶθ· σχολάσατε καὶ γνῶτε ὅτι ἐγώ εἰμὶ ὁ Θεός. καὶ μὴν καὶ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. Ὁρῶτο δ' ἂν ἡ ὑπὲρ πάντα Φύσις οὐ τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ τοῖς ἔσω καὶ κεκρυμμένοις τοῖς διανοίας ὄμμασιν, ἰσχνόντε καὶ ἀκριβεῖς ἐνιείσης αὐτῷ τὸ περίεργον καὶ ταῖς ὑπὲρ ἄνθησιν φαντασίαις, τὰς τῆς θεοπλίας ἐλπίσης αὐγάς. οἱ μὲν ἂν ἐξ Ἀδὰμ καὶ μέχρι τοῦ Νῶε γεγονότες ἄνθρωποι, Θεὸν ἕνα τὸν Φύσει καὶ ἀληθῶς τῶν ὅλων δημιουργὸν, καὶ κύριον τετιμήκασι.

A Cum enim omni virtute cumulatissimum conspicarentur Mosem, Deum ipsum appellarunt, quem nonnulli vt opinor apud Ægyptios colerent, insuper gnari supremum Deum ei hæc dixisse: *ecce dedi te Deum Pharaoni.* Igitur de antiquitate satis superque vti reor, & quod scripta Mosis, illa quæ in honore fuit apud Græcos sapientia tempore superiora sunt, habentque famam antiquiorem, oratio nostra demonstratione quæ redargui nequeat vsa, abunde declarauit. Post hæc optimum factu mihi videtur & in Hebræorum opinionem quam de Deo, deque creatione & opificio mundi habuerunt, inquirere, proindeque quid Græcorum sapientes ea de re senserint, his qui nostra legent manifestum facere. Vbi enim diuinæ scripturæ sermonibus congruunt, videre est eos & seipsis præstantiores & inter se consentientes; vbi vero sua quisque commenta promit, dissidentes & absurdis opinionibus velut temulentos ac deliros facile deprehendas. Neque enim omnino in eorum potestate situm erat, quæ supra mentem supraque captum sunt, intueri; nisi Deo ducente dirigenteque rationem, & animo facem allucente, & sapientiam ingenerante, & linguam explicante, denique arcana de ipso, quantum humana mens potest, & cogitare & eloqui, permittente. Verum talis gratia haud indifferenter omnibus contigerit, sed illis duntaxat, qui voluptatibus atque affectibus carnis superiores, animo integri, necnon strenua pietatis documenta expromere docti, terrenam illuuiem atque sordes deposuerint. Ad quæ nos exstimulat ipse vniuersi parens Deus ore Dauidis hæc dicens: *attendite & cognoscite quod ego sum Deus.* Et quidem Dominus noster Jesus Christus: *Beati puri corde quoniam ipsi Deum videbunt.* Est autem conspicabilis suprema omnium natura non corporis oculis, sed internis & absconditis intelligentiæ luminibus, quæ acrem & accuratam ingenerat curiositatem, & radios Dei visionis sensu maiores atque potentiores, imaginatione attrahit. Igitur omnes ab Adamo vsque ad Noë nati mortales, Deum natura vnum, & vere rerum omnium architectum ac dominum coluerunt:

Exod. 4.

Psal. 45.

Matth. 5.

traducitur enim nullus tanquam alios Deos & dæmonas impuros veneratus. Poſt diluuium autem, & turris conſtructionem, & linguarum differentias, qui per vniuerſam terram diſperſi erant & ipſi diſſentientem de Deo opinionem habuere. Cum enim a veritate animum abduxiſſent, eumque rebus momentaneis & caducis corporisque voluptatibus adieciſſent, facile in abſurdiſſima quæque lapſi ſunt, & de Deorum multitudine errorem atque crimen velut inter ſe partiti ſunt. Hi enim cælum coniectarunt eſſe Deum, illi ſolem & lunam, prætereaque ſidera & mundi elementa, ignem & aquam, aërem & terram, ex quibus ſingula compoſita ferunt: alii rurſus in vltimam inſcitiam deuoluti eo confuſionis deuenere, vt & templa ædificarent & delubra materia ſumptuoſiſſima ipſis hominibus, ſedesque ſacras & columnas ponerent, quibusque mortuis illacrymaſſent, pro Diis eos haberent, libationibusque & ſacrificiis colere ſuſtinerent. Sunt & plurimi mortalium, qui gloriam, vni Deo debitam ac conuenientem, ipſis mundi elementis attribuunt, cui doctrinæ addicti omnium maxime Chaldæi motus aſtrorum curioſiſſime rimantes dimetiuntur, & volatus auium in vſus vaticiniorum obſeruant. Sed, vti jam dixi, ab illorum abſurditatibus & inſaniis abhorrebat diuinus Abraham: neque enim æquum cenſebat ſupremam atque omnia ſupergreſſam Dei naturam in rebus quæ ſub ſenſum & oculos cadunt collocare; neque rurſus illam intra res creatas includendo a veritate deerrabat: verum referens multo altius, & ſupra cuncta quæ ortum habuerunt ſtatuens, merito & admirationi cunctis, & numini quoque acceptus erat, ita vt is, de quo deinceps quæritur, Deus illi ſeſe manifeſto videndum daret. Videamus igitur, quis porro ſucceſſorum Abrahæ locuples ſit & idoneus teſtis ad probandam fidem atque perſuaſionem, quam progenitor ille habuiſſe perſpicitur. Certe ad id ſuffecerit Moſes, ab eo ducens originem, qui, quæ illum olim ſenſiſſe noverat, ipſe & tenere voluit, & ſcriptis conſignauit.

A διαβέβληται γὰρ ἅπας ὡς θεοῖς ἑτέροις προσνενευκὼς, ἢ δαίμοσιν ἀναθάρσως ἀναθεὶς τὸ σέβας. Μετὰ δέ γε τὸν παλαικλυσμὸν καὶ τὴν τῦ πύργυ καλασκευὴν, καὶ τῶν γλωσσῶν τὰς διαφορὰς, ἀσύμβατον καὶ αὐτὴν ἐσχήκασι τὴν περὶ Θεῦ δόξαν, οἱ ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν καλεσπεδασμένοι. ἀποσήσαντες γὰρ τῆς ἀληθείας τὸν νᾶν, καὶ τοῖς προσκαίροις αὐτὸν καὶ ἐπιγείοις πράγμασι, καὶ ταῖς τῦ σώματος ἡδοναῖς ἐνορμίσαντες, εἰς πᾶν ὁτιῦν καλώχουλο τῶν ἐκποπλάτων, καὶ οἷον διεμοιρήσαντο τῆς πολυθέυ πλάνης τὰ ἐγκλήματα. οἱ μὲν ᾗν τὸν ὐρανὸν ὑπελόπασαν εἶναι Θεὸν, ἥλιον δὲ καὶ σελήνην ἕτεροι· καὶ προσέτι τὰς ἀσέρας, καὶ τὰ τῦ κόσμυ στοιχεῖα, πῦρ τε καὶ ὕδωρ, ἀέρα καὶ γῆν· ἐξ ὧν τὰ καθ' ἕκασα συνλεθεῖσθαι λέγεται. ἕτεροι αὖ πρὸς τὴν ἁπασῶν ἐσχάτην ἀμαθίαν ὠλισθηκότες, χυδαιότητος εἰς τῦτο καλώχουλο λογισμῶν, ὥσε καὶ νεὼς ἀναδείμασθαι, καὶ τεμένη περιειργασμένα ταῖς τῶν ὑλῶν πολυτελείαις· ἤδη τε ἱερὰ αὐτοῖς ἐνιδρύσαι καὶ σήλας ἀνθρώπων, καὶ τοῖς τεθνεῶσιν ἐπιδαιρύσαντες, καὶ τύτυς ἡγεῖσθαι Θεὺς σπονδαῖς τε αὐτὺς καὶ θυσίαις γεραίρειν ἀπολελοιπᾶν. πλεῖσοι μὲν ᾗν ὅσοι καλὰ τὸν βίον οἱ τὴν μόνῳ πρέπυσαν τῷ Θεῷ δόξαν, τοῖς δὲ κόσμυ στοιχείοις ἀνάπλουες. ἐνήσκηνται δὲ τοιαύτη γραφῇ τῶν ἄλλων μάλισα Χαλδαῖοι, καὶ περιεργώτατα μὲν τὴν τῶν ἄστρων ἀναμετρῦσι κινῆσιν, οἰωνῶν δὲ πῆσεις μανείας ποιῦνται πρόφασιν. Ἀλλ' ὡς ἔφην ἤδη ταῖς ἐκείνων ἀσυνεσίαις διάφορ@ ἦν ὁ θεσπέσι@ Ἀβραάμ· ὁ γὰρ ἄξιος τοῖς ἐν αἰθήσ καὶ ὁρατοῖς ἐναρίθμιον ποιεῖσθαι φιλεῖν, τὴν ἀνωλάτω τε καὶ παντὸς ἐπέκεινα τῦ Θεῦ φύσιν, ὅτε μὴν τοῖς πλίσμασιν αὐτὴν ἐγκαλακλείων, τῦ ἀληθείας ἡμάρτανεν· ἀναπομίζων δὲ μᾶλλον ὑψῦ, καὶ παντὸς τῦ κεκληρωμένυ πρὸς γένεσιν ἀνωλάτω τιθεὶς, εἰκότως ἐθαυμάζετο ταύτη τοι καὶ προσελήφθη παρὰ Θεῦ· ἐμφανῆ γὰρ ἑαυτὸν αὐτῷ καθίσησι, λοιπὸν ὁ ζηλύμεν@. Ἰδωμεν τοίνυν ὁποίαν ἔχων ὁρᾶται τὴν δόξαν ὁ προπάτωρ Ἀβραάμ· εἶτα τίς τῶν μεθ' ἐκεῖνον ἀξιόχρεως ἔσαι πρὸς διασάφησιν τῦ ἐνύσης αὐτῷ πίσεώς τε καὶ δόξης. ἀλλ', οἶμαι, πρὸς τῦτο ἡμῖν ἀρκέσειεν ἂν ὁ Μωσῆς, ὁ αὐτῦ γεγονὼς ἀπόγονος, καὶ ἅπερ ἔγνω πεφρονηκότα, ταῦτα καὶ αὐτὸς ἠθρονεῖν ἀξιῶν, ἠγραφῇ παραδάς.

ὑπὲρ τὸ δ γενέσεως συνλιθεὶς βιβλίων, ἔφη A
μὲν ὅτι πεπορθήκασί τινες τὰ Σοδομιτῶν, εἶτα
δορύληπτον ἔχοντες ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις τὸν Λωτ,
ἔχαιρον μὲν ὡς νενικηκότες, ἐσφάλλοντο δὲ τῆς
ἐλπίδος, ἀδοκήτως, αὐτοῖς ἀντεξάγοντος τοῦ
Ἀβραὰμ, καὶ ἡρηκότος μὲν καὶ κράτος, ἀπαλ-
λάττοντος δὲ τῆς αἰχμαλωσίας τοὺς ἅπαξ ἐνει-
ληθέντας. ἐπειδὴ ὑπέστρεφεν ἀπὸ τῆς κοπῆς
τῶν πέντε βασιλέων, γέγραπται γάρ οὕτω. ἐδεῖτο
μὲν αὐτοῦ λέγων βασιλεὺς Σοδόμων ὁ Χοδολο-
γομόρ. δός μοι τοὺς ἄνδρας, τὴν δὲ ἵππον λά-
βε σεαυτῷ ὁ δὲ, μισθὸν ἀνδραγαθημάτων. τὰς
ἑτέρων ἔχθρας οὐκ ἀνασχόμενος, ἀπώμοσεν
ἐποιεῖτο τὸ χρῆμα, λέγων· ἐπτενῶ τὴν χεῖρά
μου πρὸς τὸν ὕψιστον. ὃς ἔκτισε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν
γῆν· εἰ ἀπὸ σπαρτίου ἕως σφαιρωτῆρος ὑποδή-
ματος, λήψομαι ἀπὸ πάντων τῶν σῶν· ἵνα
μὴ εἴπῃς, ὅτι ἐγὼ ἐπλούτησα τὸν Ἀβραὰμ,
ἐσεφάνωσεν αὐτὸν ὡς νενικηκότα. καὶ ὁ βασιλεὺς
Σαλὴμ, τουτέστι Μελχισεδὲκ εὐλόγησε λέγων.
εὐλογημένος Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ τῷ ὑψίστῳ ὃς
ἔκτισε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. καὶ εὐλογητὸς ὁ
Θεὸς ὁ ὕψιστος, ὃς παρέδωκε τοὺς ἐχθρούς σου
ὑποχειρίους σοι. ἀποστέλλων δέ τινα τῶν ἐπιη-
δείων, ἤτοι τῶν εὐγενεστάτων οἰκετῶν, εἰς τὴν μέ- C
σην τῶν ποταμῶν, καὶ νυμφαγωγὸν πρᾶξάν-
των γενέσθαι τῷ Ἰσαὰκ, ὁρκιῶ σε, φησὶ, τὸν
Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὸν Θεὸν τῆς γῆς. ἕνα δὴ ὂν
καὶ μόνον ἤδει Θεὸν, ὡμολόγει τε εἶναι σαφῶς ὁ
θεσπέσιος Ἀβραὰμ ὕψιστόν τε αὐτὸν ὠνόμαζε καὶ
τῶν ὅλων δημιουργὸν τοῦτο ἐν οὐρανῷ καὶ τῶν ἐπὶ
γῆς. Οὐκοῦν τὸ ὕψος οὐκ αἰσθητὸν, οὔτε μὴν
ὡς ἐν τόπῳ νοούμενον, οὔτε ὁποῖον ἄν τις καὶ
σῶμα λάβοι, ἀλλ' ἐν τῷ τοῖς πᾶσι ἐφεστάναι
θεοπρεπῶς πεποιῆσθαι δὲ παρ' αὐτοῦ, τὰ τε ἐν
τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αὐτὸ τὸ τε-
ρέωμα, καὶ μέν τοι τὴν γῆν, αὐτὸ δέ φημι D
τὸ στοιχεῖον. Εἰ δὲ πάντα γέγονε παρ' αὐτοῦ; πάν-
τως που καὶ ἕτερος παρὰ πάντα ἐστὶν· ἕτερος δὲ
καὶ Φύσιν, ἐπεὶ μήτε γενητὸς, μήτε μὴν ἐξ
οὐκ ὄντων ἐστὶν, ἀγένητος δὲ μᾶλλον καὶ ἀΐδιος,
καὶ χρόνῳ παντὸς πρεσβύτατος, καὶ τῶν ὅλων ἀρ-
χή. Θεὸν μὲν οὖν ἕνα, καθάπερ ἔφην ἀρτίως,
ἤδει τε ὄντα σαφῶς ὁ θεσπέσιος Ἀβραὰμ, αὐτῷ
τε καὶ μόνῳ τὴν καθαρὰν, καὶ ἀδέβηλον ἐ-
ποιεῖτο λατρείαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ καιρὸς εἰς ἐπί-
δοσιν αὐτῷ τῶν ὀρθῶς ἐγνωσμένων ἠκόνησε τὴν

Conscribens itaque librum Geneseos
ait a quibusdam Sodoma esse expugna-
ta, qui una cum cæteris Lot bello ca-
ptum habentes, ceu potiti victoria
gaudebant, spe vero sua falsi sunt,
nimirum Abrahamo ex improuiso in
illos ducente, & summa vi vincen-
te, eosque qui capti iam fuerunt li-
berante. Postquam vero rediit a stra-
ge quinque regum, sic enim scriptum
est, orabat eum rex Sodomorum
Chodologomor, dicens; *Da mihi vi-* Genes. 14.
ros, tibi vero equos retine. Is vero
cum in mercedem præclare gestorum
B aliena damna ferre nollet, cum de-
ieratione rem abnuit, inquiens; *At-
tollam manum meam ad celsissi-
mum qui condidit cælum & ter-
ram, si quicquam ex rebus tuis sum-
psero a funiculo vsque ad corrigiam
calceamenti, ne dicere possis, ego
ditaui Abraham;* ipsum vero coro-
nauit vt victorem. Et rex Salem, hoc
est Melchisedech, benedixit, dicens;
*Benedictus Abraham Deo celsissimo
qui condidit cælum & terram: & be-
nedictus Deus celsissimus, qui tradi-
dit inimicos tuos in manum tuam.*
Mittens vero quendam ex necessa-
C riis suis, seu maxime fidum famulum
in Mesopotamiam, ut Isaaco esset
pronubus & nuptiarum conciliator:
astringam te, inquit, *iureiurando per
Deum cæli, & per Deum terræ.* Vnum
igitur diuinus Abraham & solum
nouerat Deum, ac manifesto fate-
batur, ipsumque altissimum vocabat
omnium quæ in cælo & terra sunt
opificem. Itaque celsitudo illa non
sub sensum cadit, nec vt in loco con-
cipitur, nec vt corporeum quid su-
mitur, sed ejusmodi quod vniuersis
conuenienter diuinæ naturæ præest,
a quo facta sunt quæcunque in cælo
D & in terra, ipsumque adeo firma-
mentum, elementum inquam ipsum.
Quod si vniuersa facta sunt ab ipso,
prorsus vtique diuersus est ab vniuer-
sis, & diuersus secundum uaturam;
quandoquidem neque genitus est.
neque ex nihilo, sed potius ingeni-
tus & æternus, omnique tempore anti-
quior & omnium principium. Deum
igitur vnum, vti modo dicebam, cer-
to sciebat existentem diuinus Abra-
ham, eique soli purum ac sincerum
cultum exhibebat. Vbi vero progressu
temporis exeruit sese animus ad profe-
ctum eorum quæ recte jam apud se

conceperat, tunc certe multo efficacius de diuinitate loqui adortus: nec enim duntaxat quod vnus Deus & præter ipsum nullus alius sit, sed quod & in sancta atque consubstantiali Trinitate concipiatur, vnius & incorruptæ naturæ perfectio ac complementum, edidicit. Solum vero vt in figuris & non accommodate ad sensum edocebatur. Cur ita? quia iis qui recens ad veritatis cognitionem vocati sunt, nec mentem eius speculationi assuefactam habent, inaccessum quodammodo videtur & reapse est divinæ visionis lumen. Indiget enim eiusmodi cognitio, erecta exercitata, perspicacique mente, atque insuper antegressa fide confirmata, quæquidem est stabile fundamentum & basis omnium de diuinitate sermonum. Quod confirmat nobis Esaias Propheta, dicens; *Nisi crediderit is, neque intelligetis.* Quin vero recens applicantibus se ad tenues ita & limatas videlicet de Deo cogitationes, prorsus opus sit tecta, perque ænigmata & ambages procedente institutione, qui ambigere, quisquam possit? cum ne sapientes quidem Græcorum eam rem ignorauerint. Porphyrius sane, gloriam haud contemnendam humanioribus disciplinis apud eos consecutus, in primo de philosophorum historia tractatu, tale quiddam de famosis sapientibus, siue opinionem eam ex propria persuasione & vanitate indeptis, ait. Cum non possent primas species & prima principia sermone tradere, propter difficultatem concipiendi ea atque exponendi, progressi sunt ad numeros perspicuæ doctrinæ gratia, imitati geometras & grammaticos. Vt enim isti cum vellent tradere potestates elementorum, ipsaque elementa, accesserunt ad notas, has dicentes tanquam ad primam institutionem elementa esse, postremo vero & docent, hos characteres elementa non esse, sed per eos verorum elementorum notionem dari: & Geometræ cum non valeant incorporeas species oratione demonstrare, ad descriptiones figurarum veniunt, dicentes hoc puta esse triangulum, cum non velint quidem esse triangulum id quod sub aspectum cadit, sed tale quid per quod notionem trianguli exhibeant. Et de primis quidem rationibus ac speciebus idem fecerunt Pythagorici, cum nequirent oratione tradere

Esai. 6.

διάνοιαν, τότε δὴ τότε, τὰς περὶ τῆς θεότητος λόγους ἰσχυρότερον ἐπαιδεύετο· ἃ γάρ τοι μόνον ὡς εἷς μέν ἐστι Θεὸς, ἕτερος δὲ παρ' αὐτὸν οὐδεὶς διεμάνθανεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν ἁγίᾳ καὶ ὁμοουσίῳ νοεῖται τριάδι, τὸ τῆς μιᾶς τε καὶ ἀπεράτου Φύσεως πλήρωμα. Ὃς ἐν τύποις ἔτι μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ αἰσθητῶς, ἐδιδάσκετο· διὰ ποίαν αἰτίαν; ὅτι τοῖς ἄρτι πεπλημένοις εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας καὶ οὐκ ἐντριβῆ τοῖς ἐπ' αὐτῇ θεωρήμασι τὴν διάνοιαν ἔχουσιν, ἀπρόσιτόν πως εἶναι δοκεῖ καὶ ἔστιν ἀληθῶς, τὸ φῶς τῆς θεοπλίας. δεῖται γὰρ ἡ τοιάδε γνῶσις βεβηκότος τε νοῦ, καὶ γεγυμνασμένου, καὶ ὀξὺ βλέπειν εἰδότος, καὶ πρὸσέτι τούτοις προεισοικισαμένου τὴν πίστιν· κρηπὶς γὰρ αὕτη καὶ ἀπαράσειστος ὑποβάθρα τῶν περὶ τῆς θεότητος λόγων. Καὶ πρός γε τοῦτο ἡμᾶς ἐμπεδοῖ λέγων ὁ προφήτης Ἡσαΐας, ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδ' ὁτιοῦν μὴ συνῆτε. ὅτε δὲ δεῖ πάντως τῆς δι' αἰνιγμάτων παιδαγωγίας τοῖς ἄρτι προβάλλεσι τὰς ἔτως ἰσχναῖς, καὶ οἱονεὶ καλερρινισμένας ἐννοίας ταῖς περὶ Θεοῦ δηλονότι, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; ὃ δὲ καὶ παρ' Ἕλλησι σοφῶν ἠγνοημότων τὸ χρῆμα. Πορφύριος γοῦν ἐπὶ παιδείᾳ κοσμικῇ δόξαν ἔχων παρ' ἐκείνοις οὐκ ἀγεννῆ, ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ τῆς Φιλοσόφου ἱστορίας τοιοῦτόν τι φησὶ περὶ τῶν ὠνομασμένων σοφῶν, ἤτοι δοκησισοφίας ὑπόληψιν ἐσχηκότων. μὴ δυνάμενοι γὰρ, φησὶ, τὰ πρῶτα εἴδη καὶ τὰς πρώτας ἀρχὰς σαφῶς τῷ λόγῳ παραδοῦναι, διά τε τὸ δυσπερινόητον αὐτῶν καὶ δυσέξοιστον, παρεγένοντο ἐπὶ τὰς ἀριθμούς, εὐσήμου διδασκαλίας χάριν, μιμησάμενοι τὰς γεωμέτρας καὶ τοὺς γραμματιστάς· ὡς γὰρ ἔτοι τὰς δυνάμεις τῶν στοιχείων, καὶ αὐτὰ ταῦτα βουλόμενοι παραδοῦναι παρεγένοντο ἐπὶ τὰς χαραπτῆρας, τούτους λέγοντες ὡς πρὸς τὴν πρώτην διδασκαλίαν στοιχεῖα εἶναι, ὕστερον μέντοι καὶ διδάσκουσιν, ὅτι οὐχ ἔτοι στοιχεῖα εἰσὶν οἱ χαραπτῆρες· ἀλλὰ διὰ τούτων ἔννοια γίνεται τῶν πρὸς ἀλήθειαν στοιχείων· καὶ οἱ γεωμέτραι μὴ δυνάμενοι τὰ ἀσωματοειδῆ λόγῳ παρασῆσαι, παραγίνονται ἐπὶ τὰς διαγραφὰς τῶν σχημάτων, λέγοντες εἶναι τρίγωνον τόδε, οὐ τοῦτο βουλόμενοι τρίγωνον εἶναι, τὸ ὑπὸ τὴν ὄψιν ὑποπίπτον, ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον καὶ διὰ τούτου τὴν ἔννοιαν τοῦ τριγώνου παρίστασι· Καὶ περὶ τῶν πρώτων ἓν λόγων, καὶ εἰδῶν, τί αὐτὸ ἐποίησαν οἱ Πυθαγόρειοι, μὴ ἰσχύοντες λόγῳ παραδοῦναι

p. 28. 30. 32. 34.

τὰ ἀσωμαλοειδῆ καὶ τὰς πρώτας ἀρχὰς, A incorporeas ſpecies, atque ideo prima principia, ad declarationem per numeros proceſſerunt, & ita rationem vnitatis atque identitatis ac æqualitatis, cauſſamque conſpirationis & conſenſus conſeruationisque vniuerſorum, dum ſe ſicut ipſa & ſimiliter habet, vnum appellarunt. Quandoquidem igitur ipſa diuinitatis proprietas & differentia eſt quid vix enarrabile, difficileque prorſus ad introſpiciendum, & quæcunque de illa habeatur oratio exilis admodum & infra dignitatem deprehendatur, eam per figuras & typos efficaciores veluti per ſpeculum aut ænigma edocemur. Sic denique diuinum illum Abrahamum inſtitutum aſſeueramus, quippe de illo ita ſcriptum eſt: *apparuit ei Deus ad quercum Mambre ſedenti, ad fores tabernaculi ejus, cum meridie adſpiceret, ſuis oculis vidit, & ecce tres viri ſteterant ſupra ipſum, & conſpicatus in occurſum eis properauit, proque foribus tabernaculi ſui humi prouolutus adorauit, dixitque, Domine, ſi inueni gratiam coram te, ne præterieris filium tuum,* & poſt alia dixit ad ipſum. *Vbi Sarra eſt vxor tua, ille reſpondens ait, ecce eſt in tabernaculo: dixit vero, rediens veniam ad te, & circa tempus illud opportune Sarra vxor tua filium habebit.* Ecce apertiſſime ſibi viſum eſſe Deum ait, fuiſſe vero tres homines conſpectos, accurrentem porro diuinum Abrahamum non tanquam tribus dixiſſe: *Domini, ſi inueni gratiam coram vobis, ne præterieritis filium veſtrum,* ſed Dominum vnice vocantem tres, tanquam vnum, uti ad ſe diuerterent, rogaſſe, quando & tanquam vnus exiſtentes treis velut ex vna perſona dixerunt, *vbi eſt Sarra vxor tua,* & illud: *rediens veniam circa hoc tempus mature.* Cerne igitur cerne viſos tres quidem exiſtentes & propria vnumquemque ſubſiſtentia verbo conſubſtantialitatis ſubiacentes, in vnum comprehenſos, ac ita colloquia inter ſe data opera miſcentes. Sed hujuſmodi imagines obſcuræ quodammodo & multum infra veritatem ſunt, niſi quod alicui vſui ſunt ad nos quaſi manu ducendos in earum rerum cognitionem, quæ mentem & orationem exuperant: quippe puriſſimis duntaxat mentibus diuinæ viſionis lumen illabitur, ac tanquam ab iis quæ

παρεγένοντο ἐπὶ τὴν διὰ τῶν ἀριθμῶν δήλωσιν, καὶ ἔτω τὸν μὲν τῆς ἑνότητος λόγον, καὶ τὸν τῆς ταὐτότητος, καὶ τ ἰσότητος, καὶ τὸ αἴτιον τῆς συμπνοίας, καὶ τῆς συμπαθείας τῶν ὅλων, καὶ τῆς σωτηρίας, τ καλὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἐχοντ ἓν προσηγόρευσαν. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ δυσέξοισάτε ἐστὶ καὶ δυσέκφρασα, καὶ ἀχ ἕτοιμα πρὸς τὸ καταθρεῖν τὰ τῆς θεότητος ἴδια καὶ ἐξαίρετα, καὶ οἵπερ ἂν περὶ αὐτῆς γένοιντο λόγοι σμικρὰ νομιδῆ, καὶ τῆς ἀξίας ὄντες κατόπιν, ἀλοῖεν ἄν, διὰ σχημάτων καὶ τύπων τῶν B ἐναργεσέρων ὡς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι τὰ περὶ αὐτῆς μανθάνομεν. ἔτω φαμὲν πεπαιδεῦθαι τὸν θεσπέσιον Ἀβραάμ· γέγραπται γὰρ ὠδὶ περὶ αὐτ, ὤφθη δὲ αὐτῷ ὁ Θεὸς πρὸς τῇ δρυῖ τῇ Μαμβρῇ καθημένῳ αὐτ· ἐπὶ τ θύρας τ σκηνῆς αὐτ μεσημβρίας, ἀναβλέψας δὲ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτ εἶδε, καὶ ἰδὰ τρεῖς ἄνδρες εἱστήκεισαν ἐπάνω αὐτ, καὶ ἰδὼν προσέδραμεν εἰς συνάντησιν αὐτοῖς ἀπὸ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς αὐτ, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ εἶπε, κύριε, εἰ εὗρον χάριν ἐναντίον σ, μὴ παρέλθῃς τ παιδά σ, καὶ μεθ' ἑτέρα· εἶπε δὲ, φησὶ, πρὸς αὐτόν· πῦ Σάρρα ἡ γυνή σ; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, ἰδὰ ἐν τῇ σκηνῇ· εἶπε δὲ, ἐπαναστρέφων ἥξω πρὸς, σὲ, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον εἰς ὥρας, καὶ ἔξ γὸν Σάρρα ἡ γυνή σ. Ἰδὰ δὴ μάλα σαφῶς, ὤφθαι μὲν αὐτῷ φησὶ τὸν Θεὸν, εἶναι γεμὴν τὰς ἑωραμένας, ἄνδρας τρεῖς, προσθέουλα δὲ τ θεσπέσιον Ἀβραάμ οχ ὡς τρισὶν εἰπεῖν, κύριοι, εἰ εὗρον χάριν ἐναντίον ὑμῶν, μὴ παρέλθητε τὸν παῖδα ὑμῶν, κύριον δὲ μοναδικῶς ὀνομάζοντα τὰς τρεῖς, ὡς ἕνα παρ' ἑαυτῷ καταίρειν ἀξιῶν, ἐπεὶ καὶ ὡς εἷς ὄντες οἱ τρεῖς, ἔφασκον ὡς ἐκ προσώπ πάλιν ἑνὸς, πῦ Σάρρα ἡ γυνή σ; καὶ D τὸ, ἐπαναστρέφων ἥξω, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον εἰς ὥρας. Ἅθρει δὴ ἔν, ἄθρει τὰς ὀφθέντας αὐτῷ τρεῖς μὲν ὄντας καὶ ἰδιοσυσάτως ἕκαστον ὑφεστηκότας, τῷ γε μὴν λόγῳ τ ὁμοουσιότητος, εἰς ἕνα συνειλημμένους, καὶ τὰς διαλέξεις, ἔτω ποιεῖσθαι σπουδάσαντας· Ἀλλ' αἱ μὲν τῶν τοιούτων εἰκόνες ἀμυδραί πως εἰσὶ, καὶ πολὺ τῆς ἀληθείας ἡττώμεναι· πλὴν τὸ χρειῶδες ἔχουσιν εἰς χειραγωγίαν τὴν ἐπί γε φημὶ τὰ ὑπὲρ νῦν καὶ λόγον· διανοίαις γε μὴν ταῖς καθαρωτάταις τὸ φῶς τ θεοπτίας εἰσδύεται, καὶ ὡς ἀπὸ τ αἰθηλῶν

Genes. 18.

ſenſum cadunt, ad ea quæ ſenſu noſtro & vi rationis longe maiora ſunt, euolamus. Vna eſt enim conſenſu omnium diuinitatis natura, quæ ſuper omnes, per omnia & in omnibus eſt: per intellectum vero extenditur in ſanctam, venerabilem & conſubſtantialem Trinitatem, in Patrem inquam & Filium & Spiritum ſanctum: niſi quod etſi ſubſiſtunt unaquæque dictarum perſonarum per ſe, exiſtentes reapſe & vere id quod eſſe dicuntur, tamen conſubſtantialitatis ratio in indifferentem eas naturam colligit: genitus eſt enim Filius ex patre, eſtque in ipſo & ex ipſo naturaliter, procedit etiam Spiritus proprius exiſtens Dei & patris & ſimiliter filii: ſanctificat enim Deus pater per ipſum id quod ſanctificari aptum eſt. Non igitur ignorauit progenitor noſter Abraham adoratum in ſancta Trinitate terræ & cæli omniumque rerum architectum, penes quem vniuerſa eſt poteſtas, nec ab eo deducti Iſaac & Iacob aliter ſenſerunt, ſed paternæ virtutis veſtigia inſiſtentes, eius quoque fidem ardenter ſecuti ſunt. Quinetiam beatus Moſes in libro Geneſeos de illis nobis enarrans, apparuiſſe ait & Iacob vniuerſi creatorem Deum, eum ad opimas ſpes erigentem, dixiſſeque: *Ego ſum Deus Abraham patris tui & Deus Iſaac.* Fatebatur & ipſe Iacob, dicens: *Si dederit mihi Dominus panem ad manducandum, & veſtem ad induendum, erit mihi Dominus in Deum.* Et hæc quidem de iſtis ſatis. De cætero vero arbitror traducendam orationem ad diuinum Moſem, qui & ipſe vnum natura & veritate prædicat Deum, non ignarus videlicet per quem vniuerſa in lucem prodierint, callenſque viuentem Deum, & Verbum eius hypoſtaticum, & in Deo atque ex ipſo Spiritum ſanctum viuificantem, qui per illud creaturæ mittitur. Dixit enim *Deum in principio feciſſe cælum & terram*, compendioſius & paucis his verbis, ipſum vniuerſi genitorem indicans, mox explanat rem & oſtendit per Verbum viuens omnia regentis Dei, ea quæ ante non extitiſſent, in exiſtentiam natutæ prodiiſſe, & viuificari in ſpiritu. *Dixit* enim *Deus*, inquit ille, *fiat lux, & facta eſt lux: fiat firmamentum in medio aquæ, & ſic factum eſt:*

Geneſ. 28.

Geneſ. 1.

ἀνιπτάμεθά πως πρὸς τὰ αἰσθήσεως ἀνωτέρω, καὶ λόγων τῶν ἐν ἡμῖν τὴν δύναμιν ὑπερκείμενα. Μία μὲν γὰρ ἐστὶν ὁμολογουμένως Φύσις θεότης, ἡ ἐπὶ πάντας τε καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσι, καθευρύνεται δὲ νοητῶς εἰς ἁγίαν τριάδα σεπτήν τε καὶ ὁμοούσιον, εἴς τε Πατέρα, φημὶ, καὶ μέν τοι καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα· πλὴν εἰ καὶ ὑφεστήκασιν ἰδικῶς τῶν ὠνομασμένων ἕκαστον, τῷ ὑπάρχον καθ' ἀλήθειαν, ὅπερ εἶναι καὶ λέγεται, ἀλλ' ὅγε τῆς ὁμοουσιότητος λόγος, εἰς ἀπαράλλακτον αὐτὰ συναγείρει Φύσιν. γεγένηται μὲν γὰρ ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ ἔστιν ἐν αὐτῷ τε καὶ ἐξ αὐτοῦ Φυσικῶς, ἐκπορεύεται δὲ καὶ τὸ πνεῦμα, ἴδιον ὂν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ ὁμοίως τοῦ υἱοῦ· ἁγιάζει γὰρ δι' αὐτοῦ τὸ ἁγιάζεσθαι πεφυκὸς ὁ Θεὸς καὶ πατήρ. Οὐκ ἠγνόηκε τοίνυν ὁ προπάτωρ Ἀβραὰμ, τὸν ἐν ἁγίᾳ τριάδι προσκυνούμενον τὸν γῆς τε καὶ οὐρανοῦ καὶ τῶν ὅλων δημιουργὸν, καὶ τὸ κατὰ πάντων ἔχοντα κράτος, οἵ γε μὴν ἐξ αὐτοῦ γεγονότες, Ἰσαάκ τε φημὶ καὶ Ἰακὼβ, προνήκασιν οὐχ ἑτέρως· ἀλλὰ τῆς πατρῴας ἀρετῆς κατ' ἴχνη ἰόντες τῆς αὐτοῦ πίστεως γεγόνασι ζηλωταί. Καὶ γοῦν Μωσῆς ὁ μακάριος, ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς κοσμογονίας τὰ περὶ αὐτῶν ἡμῖν ἐξηγούμενος, ὤφθαι μὲν, φησὶ, τῷ Ἰακὼβ καὶ τῶν ὅλων Θεὸν, ἐμπεδοῦντα δὲ πρὸς ἐλπίδας αὐτὸν ἀγαθὰς εἰπεῖν· ἐγώ εἰμὶ ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ τοῦ πατρός σου καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ ὡμολόγηται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰακὼβ λέγων; ἐὰν δῷ μοι κύριος ἄρτον φαγεῖν, καὶ ἱμάτιον περιβαλέσθαι, καὶ ἔσται μοι κύριος εἰς Θεόν. Καὶ ταυτὶ μὲν ἀπόχρη περὶ αὐτῶν. Χρῆναι δὲ φημὶ καὶ αὐτῷ λοιπὸν ἐπαφεῖναι τὸν λόγον τῷ θεσπεσίῳ Μωσεῖ. ἕνα γὰρ καὶ αὐτὸς τόν φύσει τε καὶ ἀληθῶς διακηρύττει Θεὸν, οὐκ ἠγνοηκὼς τὸν δι' οὗ τὰ πάντα παρῆκται πρὸς γένεσιν, τὸν ζῶντά τε φημὶ καὶ ἐνυπόστατον λόγον αὐτοῦ, καὶ τὸ ἐν Θεῷ τε καὶ ἐξ αὐτοῦ πνεῦμα ζωοποιὸν, τὸ δι' υἱοῦ, τῇ κτίσει πεμπόμενον. ἔφη γὰρ ὅτι ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, κεφαλαιωδέστερον δὲ, καὶ ὡς ἐν βραχεῖ τῷ λόγῳ γενεσιουργὸν τῶν ὅλων ἀποφήνας αὐτὸν ἐπεξεργάζεται τὸ διήγημα, καὶ δέδειχεν ὅτι διὰ ζῶντος λόγου τοῦ κρατοῦντος πάντων Θεοῦ, παρῆκται πρὸς ὕπαρξιν τὰ οὐκ ὄντα ποτὲ, ζωογονεῖται δὲ καὶ ἐν πνεύματι. εἶπε φησὶν ὁ Θεὸς, γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς, γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος, καὶ ἐγένετο οὕτως·

καὶ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν γεγονότων κατίδοι τις ἂν, λέγοντα μὲν τὸν πατέρα, γενηθήτω τόδε τι τυχὸν ἢ τόδε, παρακομίζοντα δὲ διὰ τοῦ λόγου πρὸς γένεσιν ὅπερ ἂν βούληται, μελλησμοῦ δίχα παντός. ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργὴς, κἂν εἰ καταneύσειε μόνον, ἐστὶ τὸ δοκοῦν. ἔφη δὲ ὅτι, ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος, καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο τοῦ ὕδατος, ἅπερ διαμνημονεύει καὶ μάλα σαφῶς πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, καὶ καταὶ τρόπους δὲ ἑτέρους ἐν ἁγίᾳ καὶ ὁμοουσίῳ τριάδι τὴν μίαν καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς διακηρύττει θεότητα. Ὅτι γὰρ δὴ Σοδομίταις ἀφόρητα πεπλημμεληκόσιν ἐπηφίει τὸ πῦρ, ἔβρεξε φησὶν ἐπὶ Σόδομα πῦρ καὶ θεῖον κύριος παρὰ κυρίου· ἀλλὰ γὰρ κἀκεῖνο εἰς μέσον προενεγκεῖν οἶμαι πρὸς φαίην ἂν ἔγωγε τὸ ὅτι μάλιστα λυσιτελεστάτων τοῖς εὐλευξομένοις. γέγραπται γὰρ ὡδὶ περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου καταskευῆς. καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. εἶτα μετὰ βραχέα, καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν, αὐτόν· εἰκὼν γὰρ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὁ υἱὸς, πρὸς ὃν καὶ ἡμεῖς μεμορφώμεθα, καὶ τοῦτο ἐξαίρετον ἡ ἀνθρώπου φύσις πεπλούτηκεν· ἐναρράπτει γὰρ αὐτῇ τὸ κάλλος τοῦ δημιουργήσαντος. Εἶτα τί φαίην ἄν, οἵτοις πρὸς ἡμῶν ἀντανισάμενοι λόγοις, καὶ ὑποπλατύνοντες μὲν τὴν εὐσέβειαν, διά γε τοῦ συνομολογεῖν ὡς εἷς ἂν Θεὸς, εἷς τε καὶ μόνος· ἁμὴν ὅτι καὶ γεγέννηκεν ἐξ ἑαυτοῦ τὸν υἱόν. πρὸς τίνας ἔφη Θεὸς, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν; ἆρ' οὐχὶ καταλογιεῖταί τις ὡς αὐτὴ πρὸς ἑαυτὴν ἡ ἁγία τε καὶ ὁμοούσιος τριὰς, τοὺς περὶ τούτων λόγους ποιεῖται, οἷον οὐκ ἀκατάσκεπτον τὴν τοῦ ἀνθρώπου καταskευὴν γενέσθαι παρὰ Θεῷ καταδεῖξαι θελήσαντος τοῦ πανσόφου Μωσέως, μονονουχὶ δὲ καὶ προβουλίοις τελιμημένην. Σκέψεως μὲν γὰρ, ἢ ἐνδοιασμοῦ καὶ ἐρεύνης τὶ ἐφ' ὅτιοῦν, οὐκ ἂν ὁ θεῖος καὶ ἀκήρατος δεηθείη νοῦς. ἅμα γὰρ τί βούληται, καὶ τοῦτό ἐστιν ὀρθῶς καὶ ἀδιαβλήτως ἔχον· τετίμηται δ' ὡς ἔφην καὶ οἷον τισι προβουλίοις ἡ ἀνθρώπου φύσις. ἀλλὰ γὰρ μηδὲ τοὺς τῶν ἀθέων ἀποσιγήσωμεν λόγους, φαίην γὰρ ἂν ἴσως πρὸς ταῦτα εὐθὺς, ἃ γὰρ ὥσπερ αὐτὸς οἶδε καὶ φρονεῖν ἀξιοῖς, τῷ ἰδίῳ λόγῳ καὶ τῷ πνεύματι λελάληκεν ὁ πατὴρ, ἀλλὰ τοῖς μεθ' ἑαυτὸν δευτέροις,

A & in vnoquoque eorum quæ facta ſunt quilibet animadvertere poſſit dicentem Patrem, fiat hoc forte vel illud, producentem in generationem quicquid lubeat, interuentu verbi abſque omni cunctatione. Viuens enim ſermo Dei & efficax etſi innuerit ſolummodo, eſt quicquid viſum fuit. *Dixit vero quod & terra non videbatur & inornata erat, & tenebræ ſuper abyſſum, & ſpiritus Dei ferebatur ſuper aquas;* vnde & mentionem facit admodum perſpicue Patris & Filii & Spiritus ſancti, & per modos etiam alios in ſancta & conſubſtantiali Trini-
B tate vnam natura & vere prædicat Deitatem. Quod enim Sodomitis intoleranda delinquentibus immiſit flammam, *pluit*, inquit, *in Sodomam ignem & ſulphur Dominus a Domino;* ſed & operæ pretium duco, magno vſui legentibus futurum illud in medium proferre: ſic enim ſcriptum eſt de hominis creatione: *Et dixit Deus, faciamus hominem ad imaginem noſtram & ſimilitudinem.* Deinde paulo poſt, *Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum*, eſt enim imago Dei & Patris Filius, ad quem & nos per intellectum conformati ſumus, & hoc quidem præ cæteris
C eximium diues hominum natura ſortita eſt, irradiat enim ipſi creatoris pulchritudo. Quid ergo dicturi ſunt qui aduerſus noſtras rationes inſurgunt, ſimulantque pietatem, aſſentiendo Deum quidem eſſe vnum & ſolum, ſed nequaquam ex ſe filium genuiſſe. Cedo ad quos dixit Deus: *faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram?* nunquid exiſtimare cuiuis datur ſanctam Trinitatem ipſam ſibimet hæc de illis verba facere, ceu demonſtrare voluerit ſa-
D pientiſſimus Moſes hominum opificium a Deo non abſque præuia conſultatione ſuſceptum eſſe, imo quaſi præconſultationibus decoratum. Enimuero nuſquam vlla in re conſideratione vel addubitatione & ſcrutatione diuinus illibatuſque indiguerit intellectus, quippe qui ſimul ac voluit aliquid, id recte ac ordine citraque reprehenſionem ſe habere cenſendum ſit; verum honorata eſt vt dixi quibusdam veluti præconſultationibus hominis natura. Sedenim nec atheorum ſilenda eſt oratio; forſan enim ad hæc extemplo dixerint, non quemadmodum tute ſentis ac exiſtimas, proprio verbo & ſpiritui locutus eſt Pater, ſed Diis ſibi minoribus & ſecundis,

Genes. 1.

Genes. 19.

Genes. 1.

idque manifestum est etiam Græco more philosophantibus, vnum censeri ac inconfesso esse Deum, vniuersi conditorem, & natura omnes superantem, a quo facti sint & producti ad generationem alii deinceps Dii, sub intellectum & sensum, vt ipsi loquuntur, cadentes. Dixit enim admodum perspicue Plato: Est mea quidem sententia distinguendum. Primum quid illud quod semper est natiuitatem non habens, & quid illud quod fit, non autem semper fuit: illud quippe & cognitione & sermone comprehendi potest, per se semper existens; hoc vero opinione, cum sensu rationis experte opinabile est, & fit quidem ac interit, non autem est semper: nam id quod semper est nec habet generationem, summam & majorem quam vt fieri possit denominat naturam, vniuersi inquam vere Deum: sic enim & ipse alicubi loquitur ad prophetam Mosem: *Ego sum qui sum:* quod vero fit nunquam autem existens, est quod a non ente producitur ad generationem seu existentiam ineffabili quadam & captum exuperante vi, potentiaque ejus Dei qui hoc vniuersum fabricatus est. Constat igitur, quod & satis clare mihi ostensum est, non ex solis nostrorum scripturis sacris, sed & iis, secundum quas isti & sentire & loqui consueuerunt, omnia a Deo producta esse: & dissimilem conditis ipse naturam sortitus est, subjacent enim, & sic omnino a natura comparatum est, vt id quod fit, sit faciente inferius. Quæ cum ita se habeant, quid sibi volunt illi qui suspicantur Deum vniuersi creatorem aliis Diis hæc locutum esse, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram:* si enim tanquam ad imaginem creaturarum animal in terris rationis capax voluit effingere, quid propriam ipsis confert faciem, *faciamus*, inquiens, *ad imaginem nostram*? sin vero ad suam ipsius diuinissimam pulchritudinem conformari debere censuit, cur simul comprehendit aliorum mentionem, siue speciem, siue quomodocunque quis de istis recte loquatur? non enim in identitate naturæ & eminentiæ & dignitatis vnquam deputentur opifex & res creata, genita & ingenerabilis natura, incorrupta & corruptione obnoxia: siquidem non falso illud dici potest, omnino & vbicunque, omne quod generatum concipitur, interitui quoque ex necessitate subjacere. Diuinus enim Moses arcanis sancti Spiritus du-

Exod. 3.

A καὶ ἐν μέσοις ἔσι θεοῖς, καὶ ὅτι πως οὐχ ἅπασιν
ἐναργὲς, ὅτι καὶ τοῖς τὰ Ἑλλήνων φιλοσοφεῖν
εἰωθόσιν, ἕνα μὲν ἐδόκει θεὸν εἶναι συνομολογεῖν,
τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν, καὶ πάντων ἐπέκεινα
καλὰ φύσιν, πεποιῆσθαι δὲ παρ' αὐτοῦ, καὶ παρῆχθαι
πρὸς γένεσιν ἑτέρους τινὰς θεοὺς, καθὰ φασὶν
αὐτοὶ, νοητούς τε καὶ αἰσθητούς. Καίγε ἐναρ-
γέσαλα φησὶν ὁ Πλάτων· ἔσιν οὖν κατ' ἐμὴν
δόξαν διαιρετέον. πρῶτον τί τὸ ὂν, ἀεὶ γένεσιν
δὲ οὐκ ἔχον, καὶ τί τὸ γινόμενον, ὂν δὲ οὐδέ ποτε.
τὸ μὲν οὖν γνώσει μετὰ λόγου περίληπτον ἀεὶ κατὰ
τὰ αὐτὰ ὄν. τὸ δὲ αὖ δόξῃ μετ' αἰσθήσεως ἀλό-
γου, δοξαστὸν γινόμενον, καὶ ἀπολλύμενον, ὂν δὲ
B οὐδέ ποτε· ὂν μὲν γὰρ ἀεὶ, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον
τὴν ὑπερβάτην, καὶ τῷ πεποιῆσθαι κρείττονα
κατονομάζει φύσιν· φησὶ δὲ δὴ, τὸν τῶν ὅλων καὶ
ἀληθῶς ὄντα θεόν· ἕτω γάρ πως καὶ αὐτὸς
φησὶ πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσέα· ἐγώ εἰμὶ
ὁ ὤν, τὸ δέ γε γινόμενον, ὂν δὲ οὐδέποτε, τὸ ἐκ
τοῦ μὴ ὄντος παρενεχθὲν εἰς ὕπαρξιν, ἀῤῥήτῳ
τινὶ καὶ ἀπερινοήτῳ δυνάμει, τοῦδε τὸ σύμ-
παν τεχνεργήσαντος θεοῦ. Ἀρα ἐν ὅτι καί
μοι λίαν δέδεικται σαφῶς, οὐκ ἐκ μόνων τῶν παρ'
ἡμῖν ἱερῶν γραμμάτων, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν αὐτοὶ
C καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν ἐγνώκασιν, ὅτι πάντα παρῆ-
χθη παρὰ θεοῦ πρὸς τὸ εἶναι καὶ ἀσυμφυᾶ τοῖς
γεγονόσιν αὐτὸς τὴν φύσιν ἀπεκληρώσαλο. ὑ-
ποκάθηται γὰρ καὶ ἔσι πως πάντως ἐν μέσοις φυ-
σικῶς τοῦ ποιοῦντος τὸ ποιηθέν. Ἔχουσι δὲ
ἅτως ἡμῖν τοῦ περὶ τούτων λόγου· τί δὴ ἄρα
φασὶν οἱ θεοῖς ἑτέροις ὑποτοπήσαντες τὸν τῶν
ὅλων φάναι θεόν· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ'
εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. εἰ μὲν γὰρ
ὡς πρὸς τὴν τῶν κτισμάτων εἰκόνα τὸ λογικὸν
ἐπὶ γῆς ζῶον ἠθέλησε πλασσργεῖν, τί τὸ οἰκεῖον
αὐτοῖς συνεισνομίζει πρόσωπον, ποιήσωμεν λέ-
D γων καὶ κατ' εἰκόνα ἡμετέραν; εἰ δὲ δὴ πρὸς τὸ
ἑαυτοῦ καὶ μόνου θεοπρεπέσαλον κάλλος διαμορ-
φοῦσθαι δεῖν ἐδοκίμαζε, τί συνεισδέχεται τὴν
ἑτέρων μνήμην· ἤτοι τὸ εἶδος, ἢ ὅπως περ ἄν
τις τὰ περὶ τούτων εὖ λέγοι; ὃ γὰρ ἐν ταὐτότη-
τι φύσεως καὶ ὑπεροχῆς καὶ ἀξίας καταλογι-
σθεῖεν ἂν δημιουργός τε καὶ κτίσις, γενητὴ καὶ
ἀγένητος φύσις, ἄφθαρτος καὶ ὑπὸ φθορὰν, εἴ-
περ ἐσὶν ὃ διεψευσμένως εἰπεῖν, ὅτι πάντη τε
καὶ πάντως, τὸ ἐν γενέσει νοούμενον ὑποκείσε-
σθαι δεῖν. Μωσῆς μὲν γὰρ
ὁ θεσπέσιος τοῖς τοῦ ἁγίου Πνεύματος μυσα-

γωγίας πρὸς τὰ ἐσόμενα βλέπων, προενόησε τ̃ καθ' ἡμᾶς, καί τινα τρόπον, ἐρῶ. ἐπειδὴ γὰρ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, τουτέστιν, ἐν ὁμοουσίῳ νοεῖται τριάδι ἡ μία καὶ ἄφραστος καὶ ἀπερινόητος τ̃ Θεοῦ Φύσις· ἵνα μή τις ἐκ τῆς πολλῆς ἄγαν ἀβελτηρίας, ἐφ' ᾧ μὴ προσῆκε παρενηνεγμένος, καὶ εἰκόνα μὲν λέγοι καὶ ὁμοίωσιν τ̃ Θεοῦ, τὸν ἄνθρωπον πεποιῆσθαι, ὡς μὴν ἔτι καὶ τ̃ υἱ̃. ἦν δὲ δῆπου καὶ τὸ ἔμπαλιν ὑπονοεῖν εἰκὸς, καὶ φάναι μὲν καθ' ὁμοίωσιν τ̃ υἱ̃ γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον, ὡς μὴν ἔτι καὶ τ̃ πατρὸς, προαναθρήσας, ὡς ἔφην, τὰς ἐφ' ὅτε παρά τινων ἐσομένας εὑρεσιλογίας, αὐτὴν ἔφη τὴν ἁγίαν τριάδα πρὸς ἑαυτὴν εἰπεῖν· ποιήσωμεν ἄνθρωπον καθ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, ἵνα πρὸς ὅλην νενόηται μεμορφωμένος, δηλονότι νοητῶς, τὴν ἀπόρρητον τ̃ θεότητος Φύσιν· οἱ δὲ καί τοι δοκησισοφεῖς ἄγαν ὕθλως εἶναί τινας οἴονται ταυτὶ καὶ διὰ πλείστην ὅσην ἐμβρονησίαν, ἀπρόσβλητον τῆς ἀληθείας ἔχοντες τὸ φῶς, ψευδωνύμοις τισὶ καὶ νόθοις θεοῖς, εἰπεῖν αὐτὸν ἴσως διαλείνουσαν τὴν φωνήν. Καί τοι πῶς ἀπερινοεῖν ἄξιον ὡς ἂν οὐ Φύσει δημιουργὸς, τῆς ἑαυτ̃ δόξης καὶ ὑπεροχῆς τὸ ὑπερφερὲς ἀξίωμα τῇ τῶν γενητῶν ἐχαρίζετο Φύσει, καὶ ὅτι πατρὶ φαμὲν βασκήνειαν, πόθεν; ἀλλ' ὅτι τῶν πεποιημένων ἡ Φύσις ἐκ ἂν ἀφίκοιτό ποτε πρὸς τὴν τῶν θείων ἀξιωμάτων ὑπεροχὴν, εἰδ' ἂν οἶμαί τι καταπλαστήσεται, καὶ τ̃το ἀσιωδῶς, τῶν ὅτι μάλιστα μόνη τε καὶ ἰδικῶς τῇ ἀφράστῳ Φύσει προσπεφυκότων· ἔκλοπον δὲ καὶ ἑτέρως τὸ θεοῖς ἑτέροις εἰπεῖν οἴεσθαι τὸν τῶν ὅλων βασιλέα καὶ κύριον, ποιήσωμεν ἄνθρωπον καθ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Τί γὰρ δὴ καὶ πεπονθὼς, συνεργάτας ὥσπερ καὶ συλλήπτορας οἱονεί τινας ἐποιεῖτο, ἐπὶ μόνῃ τῇ τ̃ ἀνθρώπου κατασκευῇ, καί τοι τὴν ἄλλην ἅπασαν κτίσιν ὑποσχεδιάσας, ἀγγέλους δὴ λέγω, καὶ κυριότητας, ἀρχὰς, ἐξουσίας, δυνάμεις νοερὰς, οὐρανόν τε καὶ γῆν, ἥλιον καὶ σελήνην, ἄστρα καὶ φῶς, καὶ συλλήβδην ἅπαντα τάτε ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τ̃ γῆς; ἆρα γὰρ ἐκεῖνο φαίη τις ἂν ὡς τὸ ἄναλκι παθὼν, ἢ γ̃ν ἀποχρῶσαν οὐκ ἔχων ἐνέργειαν τὴν εἴς τε τοῦτο, συνεισδέξεσθαι τοὺς ἐπικουρήσοντας; καίτοι πῶς οὐ τ̃ς ἐσχάτης ἀβελτηρίας, τὸ ἐπίκλημα γένοιτ' ἂν ὧδε τὸ τισὶν ἐλέσθαι φρονεῖν; παντελὴς γὰρ τὸ θεῖον, αὐτοτελὲς, πρὸς πᾶν ὁτιοῦν καὶ ὁδὲν ἀνήνυτον

Actibus ad futura respiciens, rerum nostrarum curam habuit; quo vero modo aperiam. Quandoquidem enim in Patre & Filio & Spiritu sancto, hoc est, in consubstantiali colligitur Trinitate vna & ineffabilis & incomprehensa Dei natura; nequis forte ex nimia vesania, quo minime oportuit præceps abreptus, ad imaginem quidem & similitudinem Dei hominem factum esse, sed non item Filii dicat: nam e conuerso locus sit alteri conjecturæ, dicique possit, ad similitudinem Filii factum esse hominem, non item Patris; ideo prospiciens, ut dixi, futuras a nonnullis tricas, ipsam sanctam Trinitatem ad seipsam dixisse ait: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, vti ad totam conformatus intelligatur, nimirum mentaliter ineffabilem diuinitatis naturam: alii persuasione sapientiæ inflati hæc meras nugas putant, atque ex nimio stupore refugum a se veritatis lumen habentes, ipsum forte ad falsos & adulterinos deos ista dixisse contendunt. Atqui æquum erat iis venire in mentem, nusquam esse ut natura opifex & creator supremam suæ gloriæ & eminentiæ dignitatem generatorum naturæ temere impertiatur: non quod inuidia tangatur, qui enim istud? sed quia rerum creatarum natura nusquam ad diuinarum prærogatiuarum eminentiam pertingere possit, nec quoad substantiam saltem opibus iis ditescere, quæ proprie soli ac ineffabili naturæ competunt atque inhærent. Alias quoque absurdum est existimare vniuersi regem & dominum diis aliis dixisse, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Quid enim ei euenerat incommodi, vt administros sibi ac veluti adiutores ad solam hominis fabricam assumeret? præsertim cum ex tempore reliquam omnem creaturam expediuisset, puta angelos, potestates, principatus, dominationes, virtutes intellectiuas, cælum, terram, solem & lunam, astra & lumen, atque in summa quæcunque in cælo & in terra sunt: an enim aliquis hoc audeat dicere, quod imbecillitate aliqua affectus, nec sufficientem ad id operis vim habens, assumit qui auxilientur? atqui hoc tantum animo concipere, qui non extremæ dementiæ piaculum fuerit? Est enim omnipotens Deus, ac per se perfectus, & sufficiens ad quidlibet, nihilque supra vires & actionem eius.

eius. Quare omissis ejusmodi nugis ad illud veniamus, pro rato habendum, in sancta & consubstantiali Trinitate ineffabilis Deitatis intelligi plenitudinem: nos vero conformati sumus ad veram & accuratissimam Patris imaginem, hoc est ad Filium, & in nostris animis diuina ipsius pulchritudo consignatur per sancti Spiritus participationem. Est enim in nobis, vt & ipse Filius: nam *Spiritus veritas est*, juxta id quod scriptum est. Sic nos sapientissimus vere instituit Moses, a quo diuersa non senserunt, qui fuere postea, sancti Prophetæ, & Apostoli, & Euangelistæ. Vnus idemque cernitur in omnibus de scientia Dei modus, neque quisquam eos vlla in re inter se pugnantes deprehenderit: nam cum Deum vere inuocarint, quæ loquuntur omnia ex vno Spiritu sancto promanant; qua de re nec sinit nos ambigere Dominus noster perspicue inter ipsos dicens: *non estis vos qui loquimini, sed Spiritus patris nostri loquens in vobis.* Persuasionem igitur & fidem de Deo jam olim a sanctis patribus per manus nobis traditam minime adulterinam habentes, ea gloriamur, neque iis qui e sanguine Israel sunt, tanquam ad illos pertinentem concedere solemus: longe quidem abest, cum & nos in filiis Abrahæ computemur. Sumus enim per promissionem filii, quod & persuadebit scribens Paulus: *Non omnes qui ex Israel, sunt Israel, nec quod vtique sint semen Abraham, ideo omnino sunt filii, sed filii promissionis deputantur in semen.* Et plurima quidem alia supra dictis addere de sancta nostra religione & irreprehensa opinione, quam de præpotente omnium Deo hausimus, nullius negotii fuerit: sed quia ordinis & artis ratio postulat, vti singulæ disquisitiones suis temporibus reseruentur, illis tantisper omissis ad Græcorum ritus expendendos, & opiniones in vnoquoque accurate examinandas, me conuertam. Orpheum quidem Oeagrium ferunt omnium superstitiosissimum fuisse, & Homeri poëmata tanquam tempore antiquiorem præveniisse, hymnos & cantilenas falsis Diis composuisse, nec spernendam ex eo gloriam consecutum esse; deinde suis dogmatibus condemnatis, cum intellexisset se omissa via regia a recto tramite deerrasse,

Joan. 6.

Rom. 9.

αὐτῷ. Λῆρον δὴ ἔν τον ἔν γε τούτοις ἀφέντες, ἐπ' ἐκεῖνο ἴωμεν, ὡς χρὴ συνομολογεῖν ἐν ἁγίᾳ καὶ ὁμοουσίῳ τριάδι, τὸ τῆς ἀφράστου θεότητος νοεῖσθαι πλήρωμα· μεμορφώμεθα δὲ ἡμεῖς, πρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ ἀκριβεστάτην εἰκόνα τοῦ Πατρὸς, τουτέστι, πρὸς τὸν Υἱόν, καὶ ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, τὸ θεῖον αὐτοῦ κάλλος ἐνσημαίνεται, διὰ μετοχῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος. καὶ γάρ ἐστιν ἐν ἡμῖν, ὡς αὐτὸς ὁ Υἱός. τὸ γὰρ πνεῦμά ἐστιν ἀλήθεια, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὅτως ἡμᾶς ὁ πάνσοφος ἀληθῶς μεμυσαγώγηκε Μωσῆς, καὶ οὐχ ἕτερά τινα παρ' αὐτὸν πεφρονήκασιν οἱ μετ' αὐτὸν γεγονότες ἅγιοι προφῆται, καὶ ἀπόστολοι, καὶ εὐαγγελισταί. Εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἐν πᾶσι τῆς θεολογίας ὁρᾶται τρόπος, καὶ οὐκ ἄν τις εὕροι κατά τι γοῦν ὅλως ἀλλήλοις μεμαχημένους· θεοκλυτήσαντες γὰρ ἀληθῶς, τὰ ἐξ ἑνὸς λαλοῦσι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ πρόσεστιν ἡμᾶς ἐνδοιάζειν οὐκ ἐᾷ, σαφέστατα λέγων ἐν αὐτοῖς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός· οὐχ ἡμεῖς ἐστὲ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ἡμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. Τὴν τοίνυν ἄνωθεν καὶ ἐκ τῶν ἁγίων πατέρων, καταβαίνουσαν εἰς ἡμᾶς, περὶ Θεοῦ δόξαν οὐκ ἀπαράσημον ἔχοντες, ἐπ' αὐτῇ καυχώμεθα, καὶ οὐχὶ τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ὡς αὐτοῖς μᾶλλον προσήκουσαν παραχωρεῖν εἰθίσμεθα· πολλοῦ γε καὶ δεῖ, καταλογιζόμεθα δὲ καὶ ἑαυτοὺς ἐν τέκνοις τοῦ Ἀβραάμ. ἡμεῖς γάρ ἐσμεν οἱ κατ' ἐπαγγελίαν υἱοί· καὶ ἀναπείσει γράφων ὁ Παῦλος· οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ, οὐδὲ ὅτι εἰσὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, πάντες τέκνα, ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζεται εἰς σπέρμα. Πλεῖσα μὲν οὖν ἕτερα τοῖς εἰρημένοις ἐπενεγκεῖν περί τε τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν θρησκείας καὶ ἀμωμήτου δόξης, ἣν ἐπὶ τῷ πάντων κρατοῦντι Θεῷ πεποιήμεθα, χαλεπὸν οὐδέν· ἐπειδὴ καιροῖς τοῖς καθήκουσι τῶν θεορημάτων ἅπασα ἀπονέμειν ἡμᾶς ὁ λόγος ἀναπείθει τῆς εὐτεχνίας, ἐκεῖνα τέως παρεὶς, τελεύτωμαι μᾶλλον ἐπί γε τὸ δεῖν εἰπεῖν τὰ Ἑλλήνων, πολυπραγμονήσαί τε τὰ παρ' αὐτοῖς, καὶ τῆς ἑκάστου δόξης ἀκριβῆ ποιεῖσθαι τὴν βάσανον. Ὀρφέα μὲν οὖν τὸν Οἰάγρου δεισιδαιμονέστατον φασὶ γενέσθαι τῶν ἄλλων, καὶ φθάσαι μὲν τὴν Ὁμήρου ποίησιν, ἅτε δὴ καὶ ἐν χρόνοις ὄντα πρεσβύτερον, ᾠδὰς δὲ καὶ ὕμνους τοῖς ψευδωνύμοις ἐξυφῆναι θεοῖς, καὶ οὐκ ἀθαύμαστον ἐπὶ τούτῳ τὴν δόξαν ἐλεῖν, εἶτα τῶν ἑαυτοῦ δογμάτων κατεγνωκότα, συνέντα τε ὅτι μονονουχὶ τὴν ἁμαξιτὸν ἀφεὶς,

ἐν ἐκβολῇ γέγονε τῆς εὐθείας ὁδοῦ, μεταφοι- A
τῆσαι πρὸς τὰ βελτίω, καὶ τοῦ ψεύδους ἀνθελέ-
σθαι τὴν ἀλήθειαν, φάναί τε ὧδε περὶ Θεοῦ·

Φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστί· θύρας δ' ἐπίθεσθε βέβηλοι
Πάντες ὁμῶς· σὺ δ' ἄκουε Φαεσφόρου ἐκγονε Μνήμης,
Μοῦσαι, ἐξερέω γὰρ ἀληθέα· μηδέ σε τὰ πρὶν
Ἐν στήθεσι φανέντα φίλης αἰῶνος ἀμέρσῃ.
Εἰς ὃ λόγον θεῖον βλέψας, τοῦτο πρόσειδε,
Ἰθύνων κραδίης νοερὴν κύτος· εὖ δ' ἐπίβαινε
Ἀτραπιτοῦ, μοῦνον δ' ἐσόρα κόσμοιο ἄνακτα. B
Εἷς δ' ἐξ αὐτογενοῦς· ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται,
Ἐν δ' αὐτοῖς αὐτὸς περιγίγνεται, οὐδέ τις αὐτὸν
Εἰσορόα θνητῶν, αὐτὸς δέ γε πάντας ὁρᾶται.

καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν·

Αὐτὸς γὰρ χάλκειον ἐς οὐρανὸν ἐσκατέβαινε,
Χρυσέῳ εἰνὶ θρόνῳ, γαίῃ δ' ἐπὶ ποσσὶ βέβηκε.
Χεῖρά τε δεξιτερὴν ἐπὶ τέρματα Ὠκεανοῖο
Πάντοθεν ἐκτέτανεν· περὶ γὰρ τρέμε δῖα θεάων
Μακρὰ,
Καὶ ποταμοὶ, πολιῆς τε βάθος χαροποῖο θαλάσσης.

Ἕνα τοίνυν, καὶ τοῦτον αὐτογένητον, διὰ πάντων C
τε καὶ ἐπὶ πάντας ὀνομάζει Θεὸν, καὶ θρόνον
μὲν αὐτῷ φησὶν εἶναι τὸν οὐρανὸν, κεῖσθαί γε
μὴν ὑπὸ πόδας τὴν γῆν, τὸ ἀπεριόριστον οἶ-
μαι τοῦτῳ τῆς ἀκηράτου φύσεως καταστημῆ-
ναι θέλων. καὶ τὸ διὰ πάντων ἥκειν αὐτὴν,
καὶ πάντα πληροῦν, ὅτι δὲ τοῦ παντὸς περι-
δράττεται, ὑπεμφήνειεν ἄν, τὸ καὶ αὐτοῖς τοῖς
τοῦ Ὠκεανοῦ τέρμασι περιπετάσθαι τὴν χεῖρα,
τρεμόντων καὶ ὀρῶν καὶ θαλάσσης, καὶ ἁπαξα-
πλῶς τοῦ κόσμου παντός. ὡς γάρ φησιν ἡ θεό-
πνευστος γραφή· πᾶσα ἡ γῆ τὴν ἀλήθειαν κα-
λεῖ, καὶ οὐρανὸς αὐτὴν εὐλογεῖ, καὶ πάντα
τὰ ἔργα σείεται καὶ τρέμει. Τὰ μὲν δὴ Ὀρφέως D
ἐν τούτοις. Ὅμηρον δὲ τὸ ποιητῶν ἄριστον, φαίη
ἂν οἶμαί τις ὀλίγῳ διενεγκεῖν τῶν ἐν σκηναῖς
ὀρχουμένων· τοὺς μὲν γάρ φασιν οἱ φιλοθεάμο-
νες, σχήμασί τε καὶ νεύμασι τὰς τῶν πραγμάτων
φύσεις εἰδοποιεῖν εἰωθότας, αὐλὰ δοκεῖν τοῖς ὁρῶσι
μονονουχὶ παρεῖναι δηλοῦν τὰ πράγματα. ὁ δὲ
μεμελέτηκε θεοποιεῖν ἀρετὰς, καὶ κακίας, καὶ τὰ
τοῦ κόσμου μέρη, καὶ αὐτὴν δὲ τῶν στοιχείων τὴν φύ-
σιν, καὶ γοῦν ἀντενηνέχθαι τοὺς θεοὺς ἀλλήλοις φη-
σὶν ἐν Ἰλίῳ ποτὲ, καί τινες τίσιν οἱ ἀντεξάγοντες
διαγορεύει σαφῶς·

in meliorem transiisse partem, & mendacium veritate commutasse, sicque de Deo locutum esse:

Loquar quibus fas est, fores occludite prophani
Omnes simul, tu vero audi, lucem ferentis fili Memoriæ,
Musæ, dicam enim vera, neque te quæ antea
In pectoribo visa sunt, cara vita priuent.
In verbum vero diuinum intuens, huic immorare,
Dirigens cordis intelligentiam capacem: recte porro ingredere
Semitã, solumque intuere mundi regem.
Vnus est ex seipso genitus, ab vno omnia nata sunt,
Inque ipsis ipse supereminet, neque quisquam eum
Mortaliũ intuetur, omnes vero ille videt.

Et post alia rursus:

Ipse in cælo aheneo stabilis sedet
Super aureo solio, pedibus insilit terræ,
Et manum dexteram ad fines Oceani
Vndique extendit, circum tremunt aliæ montes
Et flumina, & profunditas cani ac splendidi maris.

C Vnum igitur eumque a se genitum per omnia & super omnes laudat Deum, & solium quidem ipsi ait esse cælum, terram subjacere pedibus; volens opinor indicare, immortalem illam naturam nullis finibus esse circumscriptam, quod & per omnia vadat, & omnia impleat; quod omnia vero veluti pugillo concludat & contineat, innuere videtur eo, quod protenditur ejus manus ad ipsos fines Oceani, montibus vna cum mari, denique vniuerso terrarum orbe, trementibus: vt enim ait diuina scriptura, *Vniuersa terra veritatem vocat, & cælum ei benedicit, & omnia opera concutiuntur ac tremunt.* 1. Esdr. 4.

D Et Orphei quidem talia sunt. Cæterum Homerum poëtarum præstantissimum parum quis differre putet ab iis qui saltant in scena, quos, qui spectaculis gaudent, ajunt, figuris & nutibus sic rerum naturas repræsentare ac effingere solitos, vt tantum non ipsas præsentes spectantium oculis subjicere videantur. Ille vero studuit, virtutes & vitia & mundi partes, & ipsam elementorum naturam, Deorum habitu induere: nam & Deos inter se apud Ilium quondam pugnasse ait, & qui cum quibus committerentur aperte narrat:

Vtique enim contra Neptunum regem
Stabat Phœbus Apollo habens ſagittas volantes:
Contra vero Martem Dea caſtis oculis Minerua:
Contra Iunonem ſtetit auream colum habens, ſonora,
Diana ſagittis gaudens, ſoror longe jaculantis Apollinis:
Latona vero contra ſtetit forte ſeruator valde vtilis Mercurius,
Et aduerſus Vulcanum magnus fluuius late vorticoſus.

In his igitur animaduerte, illum velle quodammodo indicare virtutes cum vitiis eſſe commiſſas: Martem enim mos eſt poëtis Græcis dementem & furioſum, & præterea hinc inde deſultorium vocitare: Palladem vero acutiſſimam & variis conſiliis præditam: Latonam perinde ac obliuionem innuere: at Mercurium vt memoriam atque orationem. Deinde & rerum naturam tangit, & elementorum inter ſe contentionem exponit inquiens:

Vtique enim contra Neptunum regem
Stetit Phœbus Apollo habens ſagittas volantes:
Iunoni oppoſita eſt auream colum habens ſonora:
Et aduerſus Vulcanum magnus fluuius late vorticoſus.

Ibi enim mihi videtur dicere Neptunum mare & humidam ſubſtantiam, Apollinem vero ſolem, & Iunonem aërem, auream vero colum habentem & ſonoram lunam, Vulcanum ignem, fluuium vero cenſere loco frigidi. Sed etſi plurimum ille figmentis delectatus eſt, tamen nec veritatem prorſus ignoraſſe comperietur, dixit enim rurſum:

Neque ſi mihi promiſerit Deus ipſe,
Deterſo ſenio juuenem pubeſcentem me effecturum.

Non enim dicit, etiamſi Deorum aliquis promittat mihi ſenectutis liberationem & juuentutis reuerſionem, ſed tantum iſtud reſeruauit ſoli, qui ſuper omnes eſt, Deo, vnis ejus viribus videlicet attribuens, vt omnia poſſit recte ac ſine labore perficere, etiam quæ ſupra ſpem omnem & captum noſtrum poſita ſunt. *Non ſi mihi* inquit *promiſerit Deus ipſe:* nam illud, *Deus ipſe*, non ad aliquem fictitiorum Deorum referri poſſit, ſed vere exiſtentem Deum potius ſignificet.

A Ἦ τοι μὲν γὰρ ἔναντα Ποσειδάωνος ἄνακτος — Iliad. τ. v. 67. &c.
Ἵστατ' Ἀπόλλων Φοῖβος, ἔχων ἰὰ πτερόεντα.
Ἄντα δ' Ἐνυαλίοιο, θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη.
Ἥρη δ' ἀντέσῃ χρυσηλάκατος κελαδεινὴ
Ἀρτεμις ἰοχέαιρα, κασιγνήτη Ἑκάτοιο.
Λητοῖ δ' ἀντέσῃ σῶκος ἐριούνιος Ἑρμῆς·
Ἄντα δ' ἄρ' Ἡφαίστοιο, μέγας ποταμὸς βαθυδίνης.

Ἀθρῴ δὴ ἓν ἐν τούτοις καὶ μάλα σαφῶς, τὰς ἀρετὰς αὐλὸν ταῖς κακίαις ἀντεγειρομένας τρόπον τινὰ καταδεῖξαι σπουδάζοντα. Ἄρεα μὲν γὰρ ὡς ἄφρονά τε καὶ μεμηνότα, καὶ πρός τε τούτῳ καὶ ἀλλοπρόσαλλον ἀποκαλεῖν ἔθος τοῖς Ἕλλησιν ποιηταῖς· Ἀθηνᾶν δὲ, κερδίστην τε καὶ ποικιλόμητιν· Λητὼ δὲ ὁμοίως τὴν λήθην ὑπονοεῖν· Ἑρμῆν δὲ μνήμην καὶ λόγον. εἶτα Φυσιολογίας ἅπτεται, καὶ τὴν τῶν στοιχείων διαφορὰν πρὸς ἄλληλα ἐξηγεῖται, λέγων·

Ἦ τοι μὲν γὰρ ἔναντα Ποσειδάωνος ἄνακτος
Ἵσταθ' Ἀπόλλων Φοῖβος, ἔχων ἰὰ πτερόεντα.
Ἥρῃ δ' ἀντέσῃ χρυσηλάκατος κελαδεινὴ.
Ἄντα δ' ἄρ' Ἡφαίστοιο, μέγας ποταμὸς βαθυδίνης.

καὶνταῦθα γάρ μοι δοκεῖ, Ποσειδῶνα μὲν εἰπεῖν, τὴν ὑγρὰν οὐσίαν, Ἀπόλλωνα δὲ τὸν ἥλιον, καὶ Ἥραν τὸν ἀέρα, χρυσηλάκατον δὲ κελαδεινὴν, τὴν σελήνην, Ἡφαίστόν τε πῦρ, τὸν δέ γε ποταμὸν ὡς ἐν τάξει δέχεσθαι τὸ ψυχρόν. Ἀλλ' εἰ καὶ πολὺ λίαν παρ' αὐτῷ τὸ φιλόμυθον, ἀλλ' οὖν οὐκ ἠγνοηκότα παντελῶς εὑρήσομεν τὴν ἀλήθειαν. ἔφη γάρ που πάλιν·

D οὐδ' εἴ κέν μοι ὑποσχόμενος θεὸς αὐτὸς — Iliad. ι. v. 445.
Γῆρας ἀποξύσας, θήσειν νέον ἡβώοντα.

Οὐ γάρ που φησὶν, εἰ καὶ θεῶν τις ὑπόσχοιτό μοι τὸ μὲν γήρως τὴν ἀπεμπολὴν, πάλιν ἀγρεῖον δὲ τὴν νεότητα, τετήρηκε δὲ τὸ χρῆμα μόνῳ τῷ ἐπὶ πάντας θεῷ, μόναις ἀναθεὶς ταῖς αὐτοῦ δυνάμεσι τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν ἀμογητὶ, καὶ τὰ ἐλπίδος ἐπέκεινα, καὶ λόγου τοῦ καθ' ἡμᾶς. οὐδ' εἴ μοι, φησὶν, ὑποσχοίη θεὸς αὐτός· τὸ γάρ τοι θεὸς αὐτὸς, οὐκ ἐφ' ἕνα τῶν ἐν μύθοις πεπλασμένων τινὰ, αὐτὸν δὲ δὴ μόνον καταση μήνειεν ἂν τὸν ἀληθῶς ὄντα θεόν.

ἀλλ' Ὁμήρῳ μὲν ὠδὶ φρονεῖν τε καὶ λέγειν ἐδόκει, ἴωμεν δὲ καὶ ἐπ' αὐτοὺς ἤδη τοὺς σοβαροὺς καὶ κατωφρυωμένους, δοκησισοφίας τε δόξαν λαβόντας οὐκ ἀγεννῆ, παρά γε τοῖς Ἕλλησιν
p. 19 πᾶσι. Πορφύριος μὲν οὖν, ὁ πικρὸς ἡμῶν καλαχέας λόγους, κατὰ τῆς Χριστιανῶν θρησκείας, μονονουχὶ κατορχούμενος, τοὺς ὠνομασμένους σοφοὺς, τὸν ἀριθμὸν ὄντας ἑπτὰ, τὴν τοιάνδε κλῆσιν ἁρπάσαι φησὶν ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε, γράφει δὲ ἕτως ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῆς Φιλοσόφου ἱστορίας· Ἐννέα δὲ ὄντων, ἑπτὰ κληθῆναι σοφοὺς ἐξ αἰτίας τοιαύτης. ἁλιέως βόλον νεανίσκοις ἀποδομένου ἰχθύων, συνέβη χρυσοῦν τρίποδα ἐν τῷ βόλῳ εὑρεθῆναι· τοῦ δὲ ἁλιέως ἰχθῦς, ἀλλὰ μὴ τρίποδα, πεπραμένου λέγοντος, καὶ τῶν νεανίσκων εἰς τὴν αὐτῶν τύχην ἀναφερόντων τὴν εὕρησιν, ἔδοξε τῷ Θεῷ τὴν κρίσιν ἐπιτρέψαι· τοῦ δὲ χρήσαντος διδόναι τὸν τρίποδα τῷ σοφῷ, Θάλητι πρώτῳ ὁ τρίπους προσηνέχθη· ὁ δὲ πρὸς Βίαντα ἀπέπεμψεν, ἐκεῖνον φάμενος εἶναι τὸν σοφόν· ὁ δὲ πρὸς ἕτερον πέμπει· κἀκεῖνος πρὸς ἄλλον, ἕως εἰς τοὺς ἑπτὰ τοῦ τρίποδος ἐκπεριαχθέντος, κἀπάλιν ὑποστρέψαντος ἐπὶ τὸν πρῶτον, ἔδοξεν ἀναθεῖναι τῷ Θεῷ, τοῦτον γὰρ εἶναι πάντων τὸν σοφώτατον. Ὁποῖαι τοίνυν αὐτῶν αἱ δόξαι γεγόνασιν, ἐπὶ καιροῦ λελέξεται πρὸς ἡμῶν. Θαλῆς μὲν οὖν ὁ Μιλήσιος νοῦν τοῦ κόσμου φησὶν εἶναι τὸν Θεόν. Δημόκριτος δὲ ὁ Ἀβδηρίτης, συμφέρεταί μέν πως, προσεπάγει δέ τι κἄτερον· νοῦν μὲν γὰρ εἶναι τὸν Θεὸν ἰσχυρίζεται κἀυτὸς, πλὴν, ἐν πυρὶ σφαιροειδεῖ, κἀυτὸν εἶναι τὴν τοῦ κόσμου ψυχήν. Ἀναξίμανδρος δὲ οἷμον ὥσπερ ἕτερον ὁλοτρόπως ἰὼν, Θεὸν διορίζεται εἶναι τοὺς ἀπείρους κόσμους, οὐκ οἶδ' ὅ, τι λέγων. ὁ δὲ πλείστην ἔχων καὶ οὐκ ἔξω θαύματος εἰς βασάνους ἐννοιῶν τὴν δεινωσιν, τὸν Ἀριστέλη λέγω τὸν Σταγειρίτην, τὸν Πλάτωνος Φοιτητὴν, εἶδος μὲν χωριστὸν ὀνομάζει τὸν Θεὸν, ἐπιβῆναι δὲ διαλείπειαν τῇ τοῦ παντὸς σφαίρᾳ· καὶ μὴν καὶ οἱ καλούμενοι Στωϊκοὶ Θεὸν εἶναι φασὶ πῦρ τεχνικὸν ὁδῷ βαδίζον ἐπὶ γενέσει κόσμου· γεγράφασι δὲ περὶ τούτων, Πλούταρχός τε καὶ ἕτεροι τῶν παρ' αὐτοῖς λογάδων, κἀ ὁ θρασὺς καθ' ἡμῶν Πορφύριος. Ἆρ' οὖν οἱ διάφοροι μὲν ἀλλήλοις εἰσὶ, στοχασταὶ δὲ μᾶλλον, ἢ τῆς ἀληθείας διαγνώμονες; οἱ πολυτρόποις ἕτω δόξαις καταμεθύοντες,

A Verum demus Homero sic visum esse & sentire & loqui, pergamus & porro jam ad ipsos arrogantes ac supercilioſos sua opinione sapientes, magnum inquam in Græcia nomen indeptos. Porphyrius ille, qui amarulentis sermonibus nos insectatus Christianæ religioni tantum non saltando illusit, septem illos vulgo dictos Sapientes | hanc appellationem ex ejusmodi causa traxisse ait, sic enim in primo Philosophicæ historiæ libro scribit: *Et cum nouem essent, septem vocatos esse Sapientes ex hac occasione. Cum piscator jactum retis adolescentibus vendidisset, aureum tripodem in jactu inueniri contigit: verum piscatore contendente, pisces non aureum se tripodem vendidisse, contra adolescentibus tale repertum fortunæ suæ adscribentibus, placuit ejus rei arbitrium Deo permittere; qui cum oraculum edidisset, dandum esse hunc tripodem sapienti, primo Thaleti delatus est, qui ad Biantem illum remisit, inquiens eum esse sapientem, hic vero ad alium mittit, & rursus ille ad alium, donec circumlatum ad septem illos tripodem, atque ad primum veluti gyro reuersum, visum est Deo consecrare, vtpote omnium sapientissimo.* Sed quales eorum opiniones fuerint, suo tempore dicetur a nobis. Thales quidem Milesius Deum ait mentem esse mundi. Democritus vero Abderites ei quodammodo assentitur, sed & aliud adiicit: contendit enim & ipse Deum esse mentem, verum ipsam in sphæra ignea esse videlicet mundi animam. Anaximander porro omnino alia via ingressus, Deum definit esse innumerabiles mundos, quid sibi velit incertum. Qui vero summum ac miraculo proximum ad expendendos conceptus acumen habet, Aristoteles inquam Stagirita, Platonis auditor, Deum appellat formam separabilem & vniuersi sphæram insidere contendit: quique Stoici vocantur, Deum esse ajunt ignem artificialem, via quadam ad generationem mundi progredientem: scripseruntque de his & Plutarchus, & alii Græcorum lectissimi, illeque audax aduersus nos Porphyrius. Sed numquid inter se dissident conjectores potius veritatis quam cognitores, cum tam variis opinionibus velut ebrii ferantur? quos oportuit, si vere & sine errore sensissent,

nullo modo contrariis inter se sententiis discrepare, quemadmodum in nobis ipsis videre licet. At opinor aliquis ad hæc dicturus est: quid ergo, amice? numquid & multæ apud vos sunt hæreses ac schismata, ita vt alii alia & sentiant & loquantur? Sed ego inquam: o egregie, qui nobis sacrorum dogmatum auctores primi extiterunt, omnes inter se consentiunt, & medii vltimique primis adstipulantur. Non enim alia sensit Moses, alia & pugnantia post eum docuerunt: sed vnus, vt dixi, ab omnibus de Deo sermo vsque ad sanctos Apostolos & Euangelistas fuit. Vnum enim omnes confitentur super omnes, per omnia, & in omnibus Deum, carentem principio, æternum & ingenitum, incorruptum, vitam, & viuificantem, cæli & terræ omniumque pariter quæ in eis sunt factorem. Quod si qui posterorum non intellecta illorum doctrina a veritate aberrarunt, his potius quam illis apud recte sentientes erroris crimen est impingendum. At superstitiosæ istorum nequitiæ inuentores & impiorum dogmatum auctores an vllo pacto inter se opinionibus conuenerint, ostendant, & ego silentium agam. Sin vero primi illi omnino inter se pugnantia tradidere, qui non omnibus liquido constabit, illos a semita, quæ ad rectum ducit, in errorem prorsus deflexisse? Nam si cui incesserit cupiditas tenendæ rectæ germanæque de omnium principe Deo rationis, cedo, cujus sententiam, vt non aberret a scopo, admittat? Thales enim & Anaximander, aliique quorum paulo ante meminimus, frustra nugati comperientur, Pythagoras vero & Plato in Ægypto commorati, & ibi multorum consuetudine vsi, vt quidem ambo discendi & inquirendi cupidissimi erant, Mosis virtutem, quippe quæ apud Ægyptios non in mediocri erat admiratione, haud ignorarunt. Vnde & opinor eos, rationem de Deo non inelegantер edoctos, præter cæteros multo æquius de eo sensisse. Quin & nonnullos Athenis philosophantium inueniemus his, quæ ab istis recte cogitata viderentur, assensos esse.

A καί τοι τὰς ἀληθῶς τε καὶ ἁπλανῶς ἐγνωκότας, κατ' ἀδένα τρόπον τοῖς ἀλλήλων ἐννοίαις ἐχρῆν ἀντιφέρεσθαι, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἔνεσιν ἰδεῖν. Ἀλλ' ἐρεῖ πρὸς τοῦτο οἶμαί τις· τί δῆτα, ὦ τᾶν; ἃ γὰρ αἱρέσεις εἰσὶ πολλαὶ καὶ παρ' ὑμῖν αὐτοῖς, καὶ καὶ ἀσχίζονταί τινες, εἰς τὸ ἕτερά τε καὶ ἕτερα φρονεῖν τε καὶ λέγειν; ἀλλ' οἵ γε, ὦ βέλτιστε, φαίην ἂν τῶν ἱερῶν δογμάτων ἡμῖν, πρῶτοί τε καὶ ἐν ἀρχαῖς διδάσκαλοι γεγονότες ὁμολογοῦσιν ἀλλήλοις ἅπαντες, καὶ τοῖς πρώτοις συμβαίνουσιν οἱ διὰ μέσου καὶ τελευταῖοι. Οὐ γὰρ ἕτερα μὲν ὁ Μωσῆς πεφρόνηκεν, οἱ δὲ μετ' αὐτὸν μαχόμενα τοῖς αὐτοῦ δεδιδάχασιν· ἀλλ' εἷς, ὡς ἔφην, παρὰ πάντων περὶ θεοῦ λόγος μέχρι τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν. ἕνα γὰρ πάντες ὁμολογοῦσι τὸν ἐπὶ πάντας, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσι θεὸν, ἄναρχόν τε, ἀΐδιον, ἀγένητον, ἄφθαρτον, ζωὴν, καὶ ζωοποιὸν, οὐρανοῦ τε καὶ γῆς ποιητὴν, καὶ συλλήβδην, ἁπάντων τῶν ἐν αὐτοῖς. Εἰ δὲ δή τινες, οὐ μετ' ἐκείνους, ἃ συνέντες τὰ αὐτῶν διημαρτήκασι τἀληθοῦς, ἀπ' ἐκείνοις μᾶλλον, ἔφεται δὲ τούτοις καίτοι γε τὸν ὀρθῶς ἔχοντα λογισμὸν, ἢ τοῦ πεπλανῆσθαι γραφή. Εἰ μὲν οὖν οἱ τῆς ἐνόσης αὐτοῖς ἀβελτηρίας εὑρεταὶ, καὶ τῶν ἀνοσίων δογμάτων καθηγηταὶ γεγονότες τοῖς ἀλλήλων συνηνέχθησαν δόξαις, δεικνύτωσαν, καὶ πεπαύσομαι. εἰ δὲ αὐτοὶ πρὸς ἀλλήλους οἱ πρῶτοι διάφοροί τε εἰσὶ καὶ ἑτερογνώμονες, ὡς οὐκ ἄπασιν ἐναργὲς, ὡς ἔξω βαίνουσι τρίβου τῆς ἐπ' εὐθὺ, καὶ πεπλάνηνται. Εἰ γὰρ δὴ βέλοιτό τις εὖ μάλα διαμαθεῖν τὸν ὀρθῶς τε καὶ ἀνιδεῶς ἔχοντα λόγον, περὶ τοῦ πάντων ἐπέκεινα θεοῦ, τὴν τίνα ἂν εἰσδέξηται δόξαν, καὶ οὐκ ἂν ἁμάρτοι σκοποῦ; Θαλῆς μὲν γὰρ καὶ Ἀναξίμανδρος, ἕτεροί τε, ὧν ἀρτίως διεμνημονεύσαμεν, εἰκῇ περφλυαρυκότες ἀλοῖεν ἄν, Πυθαγόρας δὲ καὶ Πλάτων διαλετριφότες ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ πολλοῖς τοῖς αὐτόθι περιτυγχάνοντες, ἅτε δὴ φιλομαθεστάτω τε ὄντε καὶ φιλοίσορε, οὐκ ἠγνοησάτην τὴν Μωσέως ἀρετήν· ἦν γὰρ Αἰγυπτίοις τὰ καθ' αὐτὸν· οὐκ ἐν μετρίῳ θαύματι. ἐντεῦθεν οἶμαι τὸν περὶ θεοῦ λόγον, οὐκ ἀκόμψως ἐκμεμαθηκότας, ἐπιεικέστερόν πως παρὰ τοὺς ἄλλους τὰ περὶ αὐτοῦ δοξάσαι, καὶ μὴν καὶ ἐλέσθαι φρονεῖν. Εὑρήσομεν δὲ καὶ τῶν Ἀθήνησί τινας, τοῖς παρ' αὐτῶν εὖ ἔχειν ὑπειλημμένοις συνενηνεγμένους,

p. 31. 33. 35.

οἶμαι δὲ δεῖν ἀξιῶσαι λόγου καὶ μνήμης, τὸν Αἰγύπτιον Ἑρμῆν, ὃν δὴ καὶ τρισμέγιστον ὠνόμασθαί φασι, τετιμηκότων αὐτὸν, τῶν κατ' ἐκεῖνο καιρὸν, καὶ καθά τισι δοκεῖ τῷ ἐκ Διὸς καὶ Μαίας, μυθολογουμένῳ γενέσθαι, παραζόντων αὐτόν. Οὐτοσὶ τοιγαροῦν ὁ κατ' Αἴγυπτον Ἑρμῆς, καίτοι τελεστὴς ὤν, καὶ τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσι προσιζήσας ἀεὶ, σεφρονηκὼς εὑρίσκεται τὰ Μωσέως, εἰ καὶ μὴ εἰς ἅπαν ὀρθῶς καὶ ἀνεπιλήπτως· ἀλλ' ἔν ἐκ μέρους· ὠφέληται γὰρ καὶ αὐτὸς, πεποίηται δὲ καὶ τούτου μνήμην, ἐν ἰδίαις συγγραφαῖς, ὁ συντεθεικὼς Ἀθήνησι, τὰ ἐπίκλην Ἑρμαϊκὰ πενταπέμπτα βιβλία. Γράφει δὲ ἔτως ἐν τῷ πρώτῳ περὶ αὐτοῦ, εἰσκεκόμικε δέ τινα τῶν ἱερουργῶν λέγοντα· Ἵν' οὖν ἔλθωμεν εἰς τὰς ὁμοίας, ἆρ' οὐχὶ καὶ τὸν ἡμέτερον Ἑρμῆν ἀκούεις, τήν τε Αἴγυπτον εἰς λῆξιν καὶ κλῆρος ἅπασαν τεμεῖν, σχοίνῳ τὰς ἀρούρας καταμετροῦντα, καὶ διώρυχας τεμέσθαι ταῖς ἐπαρδεύσεσι, καὶ νόμους θεῖναι, καὶ τὰς χώρας ἀπ' αὐτῶν προσειπεῖν, καὶ καταστήσασθαι τὰς συναλλάξεις τῶν συμβολαίων, καὶ νεωστὶ φύσασθαι καὶ ἀλόγου τῆς τ' ἄστρων ἐπιτολῆς, καὶ βοτάνας τεμεῖν, καὶ πρός γε ἀριθμοὺς καὶ λογισμοὺς, καὶ γεωμετρίαν, ἀστρονομίάν τε, ἀστρολογίαν, καὶ τὴν μυστικὴν, καὶ τὴν γραμματικὴν ἅπασαν εὑρόντα παραδοῦναι. Ποιήσωμεν τοίνυν τῶν ἑκάστου δοξῶν τὴν ἀφήγησιν· μεμνήσομαι δὲ καὶ ἑτέρων, οὐκ ἀθαύμαστον παρ' αὐτοῖς ἐπὶ παιδείᾳ λαχόντων ὄνομα· χρῆναι δὲ φημὶ τοὺς ἐντευξομένους φιλομαθέστατα μᾶλλον, ἢ γοῦν ἀψικόρως ἔχοντας, τοῖς γεγραμμένοις προσβαλεῖν. Πυθαγόρας γοῦν φησιν· ὁ μὲν Θεὸς εἷς, αὐτὸς δὲ, οὐχ ὡς τινες ὑπονοοῦσιν, ἐκτὸς τῆς διακοσμήσεως, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ὅλος ἐν ὅλῳ τῷ κύκλῳ ἐπισκοπῶν πάσας γενεὰς, ἐπίκρασις ὢν τῶν ὅλων αἰώνων, καὶ φῶς τῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ ἔργων, ἀρχὰ πάντων, ἐν οὐρανῷ φωστὴρ, καὶ πάντων πατὴρ, νοῦς καὶ ψύχωσις τῶν ὅλων κύκλων, πάντων κίνησις. Ἰδοὺ δὴ σαφῶς, ἕνα τε εἶναι λέγει τῶν ὅλων Θεὸν, καὶ πάντων ἀρχὴν, ἐργάτην τε τῶν αὐτοῦ δυνάμεων, φωτῆρα καὶ ψύχωσιν, ἤτοι ζωοποίησιν τῶν ὅλων, καὶ κύκλων πάντων κίνησιν· αὐτοκίνητον γὰρ οὐδὲν, παρῆκται δὲ τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐκτὸς μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι κίνησιν λαχόντα φαίνεται. Ὁ δ' Πλάτων ὧδέ πη φθέγγεται· τὸν γὰρ πατέρα καὶ ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντὸς, εὑρεῖν τε ἔργον, καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἐξει-

A Nec indignus quidem est mentione Hermes Ægyptius, quem & ter maximum vocatum esse ajunt, cum ab hominibus sui temporis coleretur, atque, vt quibusdam placet, filio Jouis & Majæ, fabulis prodito, assimilaretur. Igitur Ægyptius iste Hermes, etsi sacerdos esset & idolorum fanis assideret, eadem cum Mose, quamuis non pure nec absolute, attamen ex parte sensisse, ac vtilitatem ex eo cepisse comperietur. Hujus enim & meminit in suis historiis is qui Athenis composuit illos, qui Hermaici nuncupantur, quindecim libros. In primo enim ita de illo scribit, introduxit enim quendam sacerdotum dicentem: *Vt igitur ad similes progrediamur, nunquid audis nostratem Hermetem Ægyptum vniuersam in tractus & portiones diuisisse, funiculo rura dimensum esse, fossas ad irrigationes duxisse, leges posuisse, & regiones ab ipsis denominasse, constituisseque contractus ac conuentiones, nouissime vero calendarium ortus siderum adinuenisse: nec non herbas & numeros atque computationes, geometriam, & astrologiam, astronomiamque, & musicam, denique totam grammaticam a se inuentam tradidisse.* Ineamus itaque quandam opinionum vniuscujusque enumerationem, simul meminerimus & aliorum qui apud illos propter doctrinam celebritate nominis & admiratione non caruerunt. Sed oportere existimo eos qui hæc legent, studio potius discendi quam fastidio ad scripta nostra accedere. Ait igitur Pythagoras: *Deus vnus & ipse, non, vt quidam suspicantur, extra mundi fabricam & administrationem, sed in ipso totus, in toto circulo intuens omnes generationes, mixtura existens totius cui, & lumen ejus facultatum ac operum, principium omnium, in cælo illuminator & omnium pater, mens & animatio omnium sphærarum, omnium motus.* Ecce perspicue dicit vnum esse vniuersi Deum, omnium principium, operatorem facultatum, lumen, animam, & vitam vniuersi, sphærarumque omnium motum: nihil enim a seipso mouetur, sed omnia ab eo deducta & motum a non esse ad esse sortita cernuntur. Porro Plato sic loquitur: *Patrem & factorem hujusce vniuersi inuenire arduum, & vbi inueneris apud omnes enuntiare*

ſupra humanam actionem poſitum eſt.
Prov. 25. Et recte quidem, *gloria* enim *Domini abſcondit ſermonem*, juxta id quod ſcriptum eſt, & omnis de illo ſermo imbecillus atque infra dignitatem, quippe cum ſit omni cogita-
2. Cor. 13. tione major, *cernimus* vero *eum velut per ſpeculum & anigma*, vt ait Diuus Paulus. Porphyrius vero libro quarto philoſophicæ hiſtoriæ ait: *Platonem de vno Deo & ſenſiſſe & locutum eſſe, nullum vero nomen ei conuenire, neque humanam mentem eum capere, appellationibus quæ a poſteriori dicuntur eum improprie declarari.* Quod ſi omnino ex nominibus quæ apud nos in vſu ſunt, aliquod audendum eſt de illo dicere, magis *vnius* & *boni* appellatio eſt ipſi tribuenda. Illud enim oſtendit ſimplicem ipſius naturam, & propterea ſeipſa contentam, vt quæ nullo indigeat, non partibus, non ſubſtantia, non facultatibus, non actibus, ſed ſit horum omnium cauſſa, & bonum quoque repræſentet, quod ab illo eſt quicquid bonum eſt, aliis pro virili proprietatem illius, ſi ita dicendum eſt, imitantibus, ac per illam ſaluis & incolumibus. Hermes porro Triſmegiſtus in hunc ferme modum ait: *nimirum intelligere Deum eſſe difficile, exprimere vero ſupra humanas vires poſitum, ſi quis etiam intelligere poſſet: nam quod eſt incorporeum, corpore denotari nequit, nec perfectum imperfecto comprehendi, & quod perpetuum eſt non facile cum breui duraturo coaleſcit; nam hoc ſemper eſt, illud præterit, hoc verum, illud imaginatione adumbratur. Quanto igitur infirmius fortiori, & inferius præſtantiori, tanto mortale diuino & immortali diſtat. Quare ſi quis eſt oculus incorporeus, prodeat e corpore, atque ad contemplationem pulchri euolet ac euehatur, non figuram, non corpus, nec ideas cernere quærens, ſed illud magis quod iſta efficit, quietum, ſerenum, ſtabile, immutabile, ipſum omnia & ſolum, vnum idem ex ſeipſo, idem in ſeipſo, ſibi ipſi ſimile, quod nec alii ſimile, nec ſibi ipſi diſſimile, rurſusque idem.* Nihil ergo vnquam de ipſo vno & ſolo bono cogitans impoſſibile dicas: omnis enim potentia ipſe eſt; neque in aliquo ipſum eſſe conceperis, neque extra aliquem: cum enim infinitus ſit, omnium eſt finis, & a nemine continetur

A πεῖν ἀδύναλον. ὀρθῶς δὴ μάλα, δόξα γὰρ κυ-
ρίᾳ κρύπλῃ λόγον, καλὰ τὸ γεγραμμένον, ἢ πᾶς
περὶ αὐλῆ λόγ@ ἀσθενεῖ, ἢ τ᾽ ἀξίας καλόπιν
ἔρχελαι. ἔσι γὰρ ἁπάσης ἐννοίας ἐπέκεινα, βλέ-
πομεν δὲ δι᾽ ἐσόπλρα, καὶ ἐν αἰνίγμαλι, τὰ πε-
ρὶ αὐλῆ, καθά φησιν ὁ πάνσοφος Παῦλος. Πορ-
φύρι@ δέ φησιν ἐν βιβλίῳ τελάρτῳ φιλοσόφᾳ
ἱσορίας· δοξάσαι τε τὸν Πλάτωνα, καὶ μὴν
καὶ φράσαι πάλιν περὶ ἑνὸς Θεᾶ, ὄνομα δὲ
αὐλῷ μηδὲν ἐφαρμόλλειν, μηδὲ γνῶσιν ἀνθρω-
πίνην αὐλὸν καλαλαβεῖν, τὰς δὲ λεγομένας
B προσηγορίας ἀπὸ τῶν ὑσέρων καλαχρησικῶς
αὐλῆ καληγορεῖν. Εἰ δὲ, ὅλως ἐκ τῶν παρ᾽
ἡμῖν ὀνομάτων χρή τι τολμῆσαι λέγειν περὶ
αὐτᾶ, μᾶλλον τὴν τᾶ ἑνὸς προσηγορίαν καὶ
τὴν τἀγαθᾶ ταπλέον ἐπ᾽ αὐλᾶ. τὸ μὲν γαρ,
ἐμφαίνῃ τὴν περὶ αὐλὸν ἁπλόλῃλα καὶ διὰ
τᾶτ᾽ αὐτάρκειαν. χρῄζῃ γὰρ ἑδενὸς, ἃ με-
ρῶν, ὐκ ἐσίας, ἃ δυνάμεων, ὐκ ἐνερ-
γειῶν, ἀλλ᾽ ἔσι πάντων τάτων αἰτι@, τἀγαθὸν
δὲ παείσησιν, ὅτι ἀπ᾽ αὐλᾶ, πᾶν ὅτι περ ἀγα-
θόν ἐσιν, ἀπομιμᾳμένων καλὰ τὸ δυναλὸν,
τῶν ἄλλων τὴν ἐκείνᾳ χρὴ φάναι, ἰδιότῃλα
καὶ δι᾽ αὐλῆς σωζομένων. Ὁ δέ γε τρισμέγι- p. 20
C σ@ Ἑρμῆς ὅτω πως φησί· Θεὸν νοῆσαι μὲν
χαλεπὸν, φράσαι δὲ ἀδύναλον, εἰ καὶ νοῆσαι
δυναλὸν, τὸ γὰρ ἀσώμαλον σώμαλι σημῆναι
ἀδύναλον, ἢ τὸ τέλειον τῷ ἀτελεῖ καλαλαμ-
βάνεσθαι ἃ δυναλὸν, καὶ τὸ ἀΐδιον τῷ ὀλιγο-
χρονίῳ συγγενέσθαι δύσκολον· τὸ μὲν γὰρ ἀεί ἐσι,
τὸ δὲ παρέρχελαι, καὶ τὸ μὲν ἀληθές ἐσι, τὸ δὲ
ὑπὸ φανλασίας σκιάζελαι. Ὅσῳ ἂν τὸ ἀθενέ-
σερον ἰσχυρλέρᾳ, ἢ τὸ ἔλαλλον τᾶ περίλλονος
διέσηκε, τοσᾶτον τὸ θνητὸν τᾶ θείᾳ ἢ ἀθανά-
τᾳ. εἴ τις ἂν ἀσώμαλ@ ὀφθαλμὸς, ἐξερχέσθω
D σώμαλος, ἐπὶ τὴν θέαν τᾶ καλᾶ καὶ ἀνα-
πλήτω, καὶ ἀφορηθήτω, μὴ σχῆμα, μὴ σῶμα,
μὴ ἰδέας ζηλῶν θεάσασθαι, ἀλλ᾽ ἐκεῖνο μᾶλλον
τὸ τάτων ποιητικὸν, τὸ ἥσυχον, καὶ γαληνὸν, τὸ
ἑδραῖον, τὸ ἄτρεπλον, τὸ αὐλὸ πάντᾳ ἢ μόνον, τὸ
ἓν τὸ αὐλὸ ἐξ ἑαυλᾶ, τὸ αὐλὸ ἐν ἑαυλῷ, τὸ ἑαυ-
τῷ ὅμοιον, ὃ μήτε ἄλλῳ ὁμοιόν ἐσι, μήτε ἑαυλῷ
ἀνόμοιον, ἢ πάλιν ὁ αὐλός. Μηδὲν ἂν περὶ ἐκείνᾳ
πώποτε ἑνὸς ἢ μόνᾳ ἀγαθᾶ ἐννοήμεν@ ἀδύ-
ναλον εἴπῃς· ἡ πᾶσα γὰρ δύναμις αὐτός ἐσι, μη-
δὲ ἔν τινι αὐλὸν διανοηθῇς εἶναι· μηδὲ πάλιν καθ᾽
ἐκτός τινος, αὐτὸς γὰρ ἀπέραν@ ὢν, πάντων
ἐσὶ πέρας, καὶ ὑπὸ μηδενὸς ἐμπεριεχόμεν@,

πάντα ἐμπεριέχῃ· ἐπεί τις διαφορά ἐστι τῶν σωμάτων πρὸς τὸ ἀσώματον, καὶ τῶν γενητῶν πρὸς τὸ ἀγένητον, καὶ τῶν ἀνάγκῃ ὑποκειμένων, πρὸς τὸ αὐτεξούσιον, ἢ τῶν ἐπιγείων πρὸς τὰ ἐπουράνια, καὶ τ̃ φθαρτῶν πρὸς τὰ ἄϊδια; οὐχ ὅτι τὸ μὲν αὐτεξούσιόν ἐστι, τὸ δὲ ἀνάγκῃ ὑποκείμενον, τὰ δὲ κάτω ἀτελῆ ὄντα φθαρτά ἐστιν. Ἀλλὰ μὴν καὶ Σοφοκλῆς ὕστω φησὶ περὶ Θεοῦ·

Ἐν ταῖς ἀληθείαισιν, εἷς ἐστὶν Θεός,
Ὃς οὐρανόν τ' ἔτευξε, καὶ γαῖαν μακράν,
Πόντου τε χαροπὸν οἶδμα, κἀνέμων βίας·
Θνητοὶ δὲ πολλὸν καρδίᾳ πλανώμενοι,
Ἱδρυσάμεθα πημάτων παραψυχήν·
Θεῶν ἀγάλμαθ' ἑκ λίθων, ἢ χαλκέων,
Ἢ χρυσοτεύκτων, ἢ ἐλεφαντίνων τύπους,
Θυσίας τε τούτοις, καὶ κενὰς πανηγύρεις
Τεύχοντες, ὕστως εὐσεβεῖν νομίζομεν.

καὶ μέν τοι καὶ ὁ σοφώτατος Ξενοφῶν· ὁ γοῦν πάντα σείων, καὶ ἀτρεμίζων, ὥσπερ μέγας τις καὶ δυνατὸς, Φανερὸς, ὁποῖος δέ τις μορφὴν ἀφανὴς, ὕτε μὲν ὁ πᾶμφανὴς δοκῶν εἶναι ἥλιος, οὐδὲ ὅτος ἔοικεν ὁρᾶν ἑαυτὸν ἐπιτρέπειν, ἀλλ' ἤν τις ἀναιδῶς αὐτὸν θεάσηται, τὴν ὄψιν ἀφαιρεῖται. Εἷς μὲν οὖν ὅτι Θεὸς, καὶ κατὰ φύσιν τε καὶ ἀληθῶς ἐστὶ, παντὸς ἀνωτάτω νοῦ καὶ λόγου ἀκατάληπτος, ἀνείδεος, ζωοποιὸς, καὶ πάντων ἀρχὴ, ἀγένητος, ἄφθαρτος, γενεσιουργὸς τῶν ὅλων μεμαρτύρηται σαφῶς, παρά τε τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, καὶ διὰ φωνῆς τῶν παρ' αὐτοῖς ποιητῶν τε καὶ λογογράφων. ὅτι δὲ, τὸν ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν γεννηθέντα υἱὸν τὸν δημιουργὸν αὐτοῦ λόγον ἐγνώκασι καὶ αὐτοὶ, δι' ὧν γεγράφασιν ἐπιδείξομεν, παραθέντες τὰς παρὰ τούτων χρήσεις. Φησὶ γὰρ ὁ Πορφύριος ἐν τετάρτῳ βιβλίῳ φιλοσόφου ἱστορίας, ὡς εἰπόντος Πλάτωνος περὶ τοῦ ἀγαθοῦ ὕτως· ἀπὸ δὲ τούτου τρόπον τινὰ ἀνθρώποις ἀνεπινόητον νῦν γενέσθαι τε ὅλον καὶ καθ' ἑαυτὸν ὑφεστῶτα, ἐν ᾧ δὴ τὰ ὄντως ὄντα, καὶ ἡ πᾶσα οὐσία τῶν ὄντων. ἃ δὴ καὶ πρώτως καλὸν καὶ αὐτοκαλὸν παρ' ἑαυτοῦ τῆς καλλονῆς ἔχον τὸ εἶδος, προῆλθε δὲ προαιώνιος ἀπ' αἰτίου τοῦ Θεοῦ ὡρμημένος· αὐτογέννητος ὢν καὶ αὐτοπάτωρ, οὐ γὰρ ἐκείνου κινουμένου πρὸς γένεσιν τὴν τούτου, ἢ πρόοδος γέγονεν, ἀλλὰ τούτου παρελθόντος αὐτογόνως ἐκ Θεοῦ, παρελθόντος δὲ οὐκ ἀπ' ἀρχῆς τινὸς χρονικῆς, ὅπου γὰρ χρόνος ἦν, ἀλλ' οὐδὲ χρόνου γενομένου πρὸς αὐτόν ἐστί τι ὁ χρόνος· ἄχρονος γὰρ ἀεὶ καὶ μόνος αἰώνιος ὁ νοῦς.

A omnia continens. Quantum enim discrepant corporea ab incorporeis, genita ab ingenitis, necessitati subjecta a liberis & spontaneis, vel terrena a cælestibus, & corruptioni obnoxia ab æternis? non quod aliud quidem sui juris sit, aliud vero necessitati mancipatum: quæ porro infra sunt, imperfecta & corruptibilia censeas. Quinetiam Sophocles sic ait de Deo:

--in veritate vnus est Deus,
Qui cælum fabricatus est & terram magnam
Marisque speciosum tumorem & ventorum vim:
B *Mortales vero multum corde errantes,*
Ereximus ærumnarum consolationem,
Deorum simulacra ex lapidibus & ære,
Vel inauratas vel eboratas formas;
Et his sacrificia & inanes celebritates
Facientes, sic pietatē colere existimamus.

Et quidem sapientissimus Xenophon: *Ille omnia concutiens & stabilis manens, quod magnus sit & potens, manifestum, figura tamen incognitus, nec quidem is est, qui videatur vndique conspicabilis esse sol, nec vero ipse videtur pati se conspici, sed si quis impudenter ipsum intueatur, orbatur visu.* Quod igitur vnus C sit Deus secundum naturam, supra omnem mentem, intellectum & rationem, incomprehensus, figuræ expers, viuificus, omnium principium, ingenitus, incorruptus, generationis vniuersi opifex, perspicue testatum est tum diuina scriptura, tum poëtarum ac scriptorum gentilium voce. Quod vero & genitum ex ipso secundum naturam Filium ipsius opificem verbum iidem cognouerunt, per ea quæ scripsere appositis locis ostendam. Ait ergo Porphyrius lib. quarto philosophicæ historiæ, quod de Bono in hunc modum Plato dixerit: *Ex hoc quandam hominibus imperceptibilem men-* D *tem factam esse, totam per se subsistentem, in qua vere sunt quæ sunt, & omnis entium substantia est.* Quæ quidem & prima pulchra, & per se pulchra est, a se pulchritudinis speciem ducens: prodiit vero ante sæcula ab auctore Deo emicans, per se genita & sibi ipsi parens, non enim illo movente se ad generationem hujus progressus fuit, sed hoc procedente per se ipsa nascendo ex Deo, procedente inquam a nullo principio temporis, nondum enim tempus erat, sed neque facto tempore, ad ipsum aliquid est tempus; quippe mens illa semper expers temporis & sola perennis.

Quemadmodum vero Deus primus & solus semper, licet ab eo facta sint omnia, quod non illis adnumeretur, neque dignum quicquam eius existentiæ adgregari possit; sic & mens æterna, sola, & sine tempore subsistens, & eorum quæ in tempore ipsum tempus est, in identitate manens suæ ipsius æternæ subsistentiæ. Et rursus Orpheus sic ait:

Adiuro te cælum Dei magni sapiens opus:
Adiuro te vocem patris, quam primum locutus est
Quando mundum vniuersum suis fundauit consiliis.

Vocem vero Patris quam primum elocutus est, vnigenitum Verbum ipsius dicit, semper existens cum Patre: non enim fuit tempus, quo sine proprio verbo cogitari posset existens Deus & Pater. In eodem vero vniuersi opificem Deum esse demonstrauit. Hermes autem ter maximus sic de Deo pronunciat: *Sermo enim ipsius procedens omnino perfectus existens, & fœcundus, & opifex, atque in fœcundam aquæ naturam incidens eam, prægnantem fecit.* Idem rursus: *Pyramis*, inquit, *suppositæ naturæ & mundo intellectuali, habet enim regnatorem superpositum opificem sermonem omnium Domini, qui post illum est prima potentia, ingenitus, infinitus, ex illo prospectans, & superstat & imperat omnibus ab eo formatis: est vero longe perfectissimi progenitus, perfectus, fœcundus & germanus legitimusque filius.* Rursus idem tanquam interrogante quodam in Ægypto sacerdote, ac dicente: *Quamobrem, o maxime, bonus dæmon hoc nomine ab omnium domino nuncupatus est?* ait, *Et in superioribus*, inquit, *dixi, tu vero non intellexisti: naturæ huius intellectualis verbi, natura est ad generandum & operandum apta, hoc tanquam eius generatio, vel natura, vel mos, vel quocunque nomine voces licebit, id vnum duntaxat cogitans quod perfectus est in perfecto, & a perfecto perfecta opera efficit atque fabricat ac viuificat: vnde quia eius naturæ est, recte eo modo nuncupatur.* Idem libro primo digressionum ad Tat, sic de Deo pronunciat: *Creatoris verbum, ô fili, æternum, per se mouens, incrementi, minutionis, mutationis, corruptionis solum expers, semper sibi simile,*

ὥσπερ δὲ ὁ Θεὸς ὁ πρῶτος καὶ μόνος ἀεί, κἂν ἀπ' αὐτοῦ γένηται τὰ πάντα, τῷ μὴ τούτοις συναριθμεῖσθαι, μηδὲ τὴν ἀξίαν αὐτῷ συγκαλατάτλεσθαι δύνασθαι τῇ ἐκείνου ὑπάρξει· οὕτω καὶ ὁ νοῦς αἰῶνι μόνῳ καὶ ἀχρόνως ὑποσάς, καὶ τὰ ἐν χρόνῳ αὐτὸς χρόνος ἐστὶν, ἐν ταὐτότητι μένων τῆς ἑαυτοῦ αἰωνίας ὑποστάσεως. Καὶ μὴν καὶ Ὀρφεὺς αὐδῆις οὕτως φησίν·

Οὐρανὸν ὁρκίζω σε θεοῦ μεγάλου σοφὸν ἔργον
Αὐδὴν ὁρκίζω σε πατρὸς, ἣν φθέγξατο πρώτην,

Ἡνίκα κόσμον ἅπαντα ἑοῖς τεκμήρατο βουλαῖς.
αὐδὴν δὲ πατρὸς, ἣν ἐφθέγξατο πρώτην, τὸν μονογενῆ λόγον αὐτοῦ φησιν, ἀεὶ συνυπάρχοντα τῷ πατρί· οὐ γὰρ ἦν χρόνος, ὅτε δίχα λόγου τοῦ ἰδίου, νοοῖτ' ἂν ὑπάρχων ὁ Θεὸς καὶ πατήρ· ἐν ταὐτῷ δὲ καὶ τῶν ὅλων δημιουργὸν ἀπέφηνεν ὄντα θεόν. Ὁ δὲ τρισμέγιστος Ἑρμῆς οὕτω φθέγγεται περὶ Θεοῦ· ὁ γὰρ λόγος αὐτοῦ προελθὼν παντέλειος ὢν, καὶ γόνιμος, καὶ δημιουργὸς, ἐν γονίμῃ φύσει πεσὼν ἐπὶ γονίμῳ ὕδατι ἔγκυόν τε ὕδωρ ἐποίησε· καὶ ὁ αὐτὸς αὖθις· ἡ ὖν πυραμὶς, φησὶν, ὑποκειμένη τῇ φύσει· καὶ τῷ νοερῷ κόσμῳ, ἔχει γὰρ ἄρχοντα ἐπικείμενον δημιουργὸν λόγον τοῦ πάντων δεσπότου, ὃς μετ' ἐκεῖνον πρώτη δύναμις, ἀγένητος, ἀπέραντος, ἐξ ἐκείνου προκύψασα, καὶ ἐπίκειται, καὶ ἄρχει τῶν δι' αὐτοῦ δημιουργηθέντων· ἔστι δὲ τοῦ παντελείου πρόγονος καὶ τελείου καὶ γονίμου γνήσιος υἱός. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ὡς ἑρμένου τινὸς τῶν ἐν Αἰγύπτῳ τεμενιτῶν, καὶ λέγοντος· διὰ τί δὲ, ὦ μέγιστε, ἀγαθὸς δαίμων τούτῳ τῷ ὀνόματι ἐκλήθη ἀπὸ τοῦ πάντων κυρίου; φησὶ· καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶπον, σὺ δὲ οὐ συνῆκας· φύσις τοῦ νοεροῦ αὐτοῦ λόγου, φύσις ἐστὶ γεννητικὴ τοῦτο ὥσπερ αὐτοῦ ἡ γέννησις, ἢ φύσις, ἢ ἔθος, ἢ ὃ θέλεις αὐτὸ καλεῖν, κάλει τοῦτο μόνον νοῶν, ὅτι τέλειός ἐστιν ἐν τελείῳ, καὶ ἀπὸ τελείου τέλεια ἀγαθὰ ἐργάζεται, καὶ δημιουργεῖ καὶ ζωοποιεῖ· ἐπειδὴ ἐν τοιαύτης ἔχεται φύσεως, καλῶς τοῦτο προσηγόρευται. Καὶ ὁ αὐτὸς ἐν λόγῳ πρώτῳ τῶν πρὸς τὸν Τὰτ διεξοδικῶν, οὕτω λέγει περὶ Θεοῦ· ὁ τοῦ δημιουργοῦ λόγος, ὦ τέκνον, ἀΐδιος, αὐτοκίνητος, ἀναυξὴς, ἀμείωτος, ἀμετάβλητος, ἄφθαρτος μόνος, ἀεὶ ἑαυτῷ ὅμοιός ἐστιν,

ἴσ☉ ὃ καὶ ὁμαλὸς, εὔσαθὴς, εὐτακτ☉, εἷς ὢν ὁ μετὰ τὸν προεγνωσμένον Θεὸν, σημαίνει ὃ οἶμαι διά γε τουτοῦ, τὸν πατέρα· Ἀπόχρη μὲν ἂν ταυτὶ πρὸς ἐντελεστάτην ἀπόδειξιν τοῦ, ὅτι τ μονογενῆ τοῦ Θεοῦ λόγον ἐννενοήκασι καὶ αὐτοί. Δεῖν ὃ οἶμαι οἷς ἔφην προσεπενεγκεῖν, καὶ τὰ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματ☉ παρ' αὐτῶν εἰρημένα. Πορφύριος γάρ φησι, Πλάτων☉ ἐκτιθέμενος δόξαν, ἄχει τειῶν ὑποστάσεων, τὴν τοῦ θείου προελθεῖν οὐσίαν, εἶναι δὲ τὸν μὲν ἀνωτάτω Θεὸν ἀγαθόν· μετ' αὐτὸν ὃ καὶ δεύτερον τὸν δημιουργὸν· τρίτον ὃ καὶ τὴν τοῦ κόσμου ψυχήν. ἄχρι γὰρ ψυχῆς, τὴν θειότητα προελθεῖν. ἰδοὺ δὴ σαφῶς ἐν τούτοις ἄχει τριῶν ὑποστάσεων τὴν τοῦ θείου προελθεῖν οὐσίαν ἰχνηλάτει· εἷς μὲν γάρ ἐστιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, κατευθύνεται δὲ ὥσπερ ἡ περὶ αὐτοῦ γνῶσις, εἰς ἁγίαν τε καὶ ὁμοούσιον τειάδα, εἵς τε πατέρα φημὶ, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, ὃ καὶ ψυχὴν τοῦ κόσμου φησὶν ὁ Πλάτων· ζωοποιεῖ δὲ τὸ πνεῦμα, καὶ πρόεισιν ἐκ ζῶντ☉ πατρὸς διὰ υἱοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν· ἀληθεύει γὰρ λέγων ὁ κύρι☉ ἡμῶν Ιησοῦς Χριστός· τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν· Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς Πορφύρι☉ περὶ Πλάτων☉· διὸ ἐν ἀπορρήτοις περὶ τούτων αἰνιττόμεν☉ φησὶ, περὶ τὸν βασιλέα πάντα ἐστὶ, καὶ ἐκεῖνα ἕνεκα πάντα, καὶ ἐκεῖνο αἴτιον πάντων καλῶν, δεύτερον ὃ περὶ τὰ δεύτερα, καὶ τρίτον περὶ τὰ τρίτα· ὡς γὰρ πάντων μὲν περὶ τὰς τρεῖς ὄντων Θεὰς, ἀλλ' ἤδη πρώτως μὲν περὶ τὸν πάντων βασιλέα, δευτέρως δὲ περὶ τ ἀπ' ἐκεῖνα Θεὸν, καὶ τρίτως περὶ τὸν ἀπὸ τούτου. Δεδήλωκε δὲ ἐμφαίνων καὶ τὴν ἐξ ἀλλήλων ὑπόστασιν, ἀρχόμεν☉ ἀπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ τὴν ὑπόβασιν καὶ ὕφεσιν τῶν μετὰ τὸ πρῶτον, διὰ τοῦ πρώτως καὶ δευτέρως καὶ τρίτως εἰπεῖν, καὶ ὅτι ἐξ ἑνὸς τὰ πάντα, καὶ δι' αὐτοῦ σώζεται· τεθεώρηκε μὲν οὖν οὐχ ὑγιῶς εἰ ἅπαν, ἀλλὰ τοῖς τὰ Ἀρείου πεφρονηκόσιν, ἐν ἴσῳ διαιρεῖ, καὶ ὑφίστησιν, ὑποκαθημένας τε ἀλλήλαις τὰς ὑποστάσεις εἰσφέρει, καὶ τρεῖς οἴεται Θεοὺς εἶναι, διηρημένως τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον· Πλὴν οὐκ ἠγνόηκεν ὁλοτρόπως τὸ ἀληθὲς. οἶμαι δ' ἄν, ὅτι κἂν ὑγιῶς ἔφη τε καὶ πεφρόνηκεν, ἐξήνεγκε δὲ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἅπαντας, τῆς περὶ Θεοῦ δόξης τὸ ἀρτίως ἔχον, εἰ μὴ τάχα που τὴν Ἀνύτου καὶ Μελήτου γραφὴν ἐδεδίει, καὶ τὸ Σω-

A *æquale, & planum, ſtabile, compoſitum, vnum poſt præcognitum Deum exiſtens, ac per hoc, vti opinor, patrem denotat.* Quæ quidem ſufficiunt ad plene demonſtrandum, eos nonnullam quoque vnigeniti Dei Verbi notitiam habuiſſe. Iam vero antedictis adjicienda ſunt de ſancto Spiritu ab iisdem prolata. Porphyrius enim opinionem Platonis exponens, ait: *Dei ſubſtantiam vſque ad tres hypoſtaſes procedere, eſſe vero ſupremum Deum optimum, poſt ipſum*
B *& alterum creatorem ſeu opificem, tertium porro mundi animam, ad animam enim vſque diuinitatem extendi.* Ecce in his manifeſto vſque ad tres hypoſtaſes diuinam ſubſtantiam procedere contendit: vnus quippe eſt vniuerſi Deus, extenditur vero tanquam ipſius notio, in ſanctam & conſubſtantialem Trinitatem, in Patrem, inquam, & Filium, & Spiritum ſanctum, quem *mundi animam* vocat Plato: viuificat autem Spiritus & procedit ex viuente Patre per Filium, &
C in eo viuimus & mouemur & ſumus. Verax eſt enim Dominus noſter Ieſus Chriſtus, dicens: *Spiritus eſt qui viui-* Joan. 6.
ficat. Et rurſus idem Porphyrius de Platone: *Quare in arcanis de his obſcure innuens ac per ænigma loquens ait: Circa regem omnia ſunt, & illius cauſa omnia, & illud cauſa omnium pulchrorum, ſecundum circa ſecunda, tertium circa tertia, tanquam omnibus circa tres Deos exiſtentibus, ſed iam primo quidem circa omnium regem,*
D *ſecundo circa Deum ab illo, & tertio circa eum qui ab illo eſt.* Declarauit autem & quam ex ſe ipſis inuicem habent, hypoſtaſin, incipereque a rege & ſubinceſſionem & ſubmiſſionem earum poſt primum, cum dicat, primo, ſecundo & tertio, quodque ex vno omnia & per ipſum ſeruantur; ſpeculatus certe non vſquequaque omnia, ſed eodem modo, quo qui Arium ſectantur, diuidit & ſupponit ſubjectas & ſubordinatas inter ſe ſubſiſtentias inducens,
E & putat tres Deos eſſe diſtincte ſanctam & conſubſtantialem Trinitatem. Neque vero omnino veritatis ignarus fuit, quin potius exiſtimo eum & ſenſurum & locuturum fuiſſe recte, editurum quoque in vulgus palamque facturum veras & germanas de Deo opiniones, niſi forte Anyti & Meliti accuſationem timuiſſet, atque So-

cratis cicutam. Ait etiam Hermes sermone tertio ad Asclepium : *Fieri non potest, vt in rudes & non initiatos hæc mysteria efferantur: sed mente audite: vna erat tantum lux intellectualis ante lucem intellectualem, & est semper mens mentis clara & illustrans, nec aliud quidquam erat, quam hujus vnitas, semper in seipsa existens, semper sua ipsius mente, & luce, & spiritu omnia complectitur.* Et post alia dicit : *Extra hunc non deus, non angelus, non dæmon , non substantia quæpiam alia: omnium enim est dominus, & pater, & deus, & fons, & vita, & potestas, & lux, & mens, & spiritus, & omnia in ipso & sub ipso sunt:* mentem enim ex mente, vt ego quidem puto, appellat Filium, & tanquam lumen de lumine : meminit & Spiritus, tanquam omnia continentis: neque vero angelum, neque dæmonem, neque aliam vllam naturam vel substantiam ait extra eminentiam & potestatem Dei esse positam, sed sub ipsa omnia & per ipsam esse determinata. Rursus idem eodem sermone tertio ad Asclepium, tanquam aliquo de diuino spiritu interrogante, sic ait: *Nisi prouidentia quædam fuisset summi omnium domini, vt hunc sermonem aperirem , neque vobis nunc incessisset de hoc sciscitandi cupiditas : nunc vero reliqua sermonis audite : hujus spiritus, de quo sæpe prædixi, omnia indigent, omnia enim pro dignitate ferens viuificat & alit, & a sancto fonte promanat, adjuuans spiritu & vita , omnibus semper existens vitalis ac fœcundus.* Nouit ergo vnum illum existentem propria substsistentia, & omnia viuificantem atque alentem, velutique ex sancto fonte manantem Dei & patris: procedit enim ex ipso secundum naturam , & per filium creationi subministratur. Quamobrem euolutis accurate quatenus licuit istorum libris, vniuscujusque opinionem clare videndam proposuimus, vt qui hæc legent, nouerint, multos ex Græcorum sapientibus propriæ opinioni innixos errasse, & dissidentes inter se sententias habuisse. Sunt vero ex iis Mosaicorum sermonum haud expertes, vt qui discendi causa peregre in Ægyptum vsque profecti sint; hi melius quodammodo quam cæteri senserunt, ad veritatem quidem propius accedentes , sed non mentis oculum omnino purum & caligine vacuum lucidumque habuerunt , quos si quis strabos dixerit, non vtique a ratione deerrabit.

A κράτος κώνωπον. Λέγει ὅ καὶ Ἑρμῆς ἐν λόγῳ τρίτῳ τῶν πρὸς Ἀσκληπιὸν· ἀ γὰρ ἐφικτόν ἐστιν εἰς ἀμυήτους τοιαῦτα μυστήρια παρέχεσθαι· ἀλλὰ τῷ νῷ ἀκούσατε· ἓν μόνον ἦν Φῶς νοερὸν πρὸ φωτὸς νοεροῦ, καὶ ἔστιν ἀεὶ νοῦς νοὸς φωτεινὸς, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἦν, ἢ τοῦτο ἑνότης ἀεὶ ἐν ἑαυτῷ ὢν, ἀεὶ τῷ ἑαυτοῦ νοΐ, καὶ φωτὶ, καὶ πνεύματι πάντα περιέχῃ. καὶ μεθ' ἕτερα φησὶν· ἐκτὸς τούτου, ὁ Θεὸς, οὐκ ἄγγελος, ὁ δαίμων, οὐκ οὐσία τις ἄλλη· πάντων γὰρ ἐστὶ κύριος, καὶ B πατὴρ, καὶ θεὸς, καὶ πηγὴ, καὶ ζωὴ, καὶ δύναμις, καὶ φῶς, καὶ νοῦς, καὶ πνεῦμα, καὶ πάντα ἐν αὐτῷ καὶ ὑπ' αὐτὸν ἐστί. νῦν μὲν γὰρ ἐκ νοῦ, καθάπερ ἐγῷμαι, φησὶ τὸν υἱὸν, καὶ ὡς φῶς ἐκ φωτός· μέμνηται δὲ καὶ τοῦ πνεύματος ὡς πάντα περιέχοντος· ὅτε δὲ ἄγγελον, ὅτε δαίμονα, ὅτε μὴν ἑτέραν τινὰ φύσιν, ἢ οὐσίαν, ἔξω κεῖσθαί φησι τῆς θείας ὑπεροχῆς, ἧγουν ἐξουσίας· ἀλλ' ὑπ' αὐτῇ τὰ πάντα καὶ δι' αὐτὴν εἶναι διορίζεται. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τῷ C αὐτῷ λόγῳ τρίτῳ τῶν πρὸς Ἀσκληπιὸν, ὡς ἐρομένου τινὸς, περὶ τοῦ θείου πνεύματος, φησὶν ὅτως· εἰ μὴ πρόνοιά τις ἦν τοῦ πάντων κυρίου, ὥστε με τὸν λόγον τοῦτον ἀποκαλύψαι, οὐδὲ ὑμᾶς νῦν ἔρως τοιοῦτος κατεῖχεν, ἵνα περὶ τούτου ζητήσητε· νῦν δὲ τὰ λοιπὰ τοῦ λόγου ἀκούετε· τοῦτο τὸ πνεῦμα τοῦ, ὃ πολλάκις προεῖπον, πάντα χρῄζει, τὰ πάντα δὲ βαστάζον κατ' ἀξίαν, τὰ πάντα ζωοποιεῖ, καὶ τρέφει, καὶ D ἀπὸ τῆς ἁγίας πηγῆς ἐξήρτηται, ἐπίκαιρον πνεύματι καὶ ζωῆς ἅπασιν ἀεὶ ὑπάρχον, γόνιμον ἐὸν ὄν. Οἶδεν οὖν αὐτὸ καὶ ὑπάρχον ἰδιοσυσάτως, καὶ τὰ πάντα ζωοποιοῦν, καὶ τρέφον, καὶ ὡς ἐξ ἁγίας πηγῆς ἠρτημένον τοῦ θεοῦ καὶ πατρός· πρόεισι γὰρ ἐξ αὐτοῦ καὶ κατὰ φύσιν, καὶ δι' υἱοῦ χορηγεῖται τῇ κτίσει. Πολυπραγμονήσαντες τοίνυν ὡς ἔνι τὰ παρ' ἐκείνοις βιβλία, διαφανεστάτην πεποιήμεθα τὴν ἑκάστου δόξαν, ὡς ἂν εἰδεῖεν οἱ ἐντευξόμενοι, ὅτι πεπλάνηνται μὲν ἰδιογνωμονήσαντες E τῶν παρ' Ἕλλησιν σοφῶν οὐκ ὀλίγοι, καὶ ἀλλήλαις ἀντανισαμένας δόξας ἐσχήκασιν. Εἰσὶ δ' οἱ Μωσαϊκῶν οὐκ ἀμοιρήσαντες λόγων, διὰ τὸ μέχρις Αἰγύπτου φιλομαθείας χάριν παρελθεῖν, ὅτοι ἀμεινόν πως, ἢ οἱ λοιποὶ πεφρονήκασιν, ἐγγὺς μὲν γεγονότες τῆς ἀληθείας, οὐ μὴν ἀθόλωτον παντελῶς ἐσχηκότες τῆς διανοίας τὸ ὀφθαλμὸν, ὃς ἂν οἶμαί τις καὶ παραβλῶπας εἰπὼν, οὐκ ἂν τοῦ εἰκότος ἁμάρτοι λογισμοῦ.

Ὅτι τοίνυν καὶ πρεσβύτερα τὰ Χριστιανῶν, καὶ ἀληθείας ἔμπλεα καὶ τοῖς τῶν λογάδων ἐξειλεγμένοις, εὖ ἔχειν ὑπειλημμένα, καὶ ἀσυγκρίτως ἐν ἀμείνοσι τῆς Ἑλλήνων πλάνης, ἀποχρῶν οἶμαι διέδειξε λόγος.

Quod ergo Christianorum dogmata antiquiora sint, & superstitiosis Græcorum nugis extra comparationem veriora, vel lectissimorum hominum testimoniis id comprobantibus, satis superque opinor hoc libro demonstratum est.

FINIS LIBRI PRIMI.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙC ΠΑΤΡΟC ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙCΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑC,

ΥΠΕΡ ΤΗC ΤΩΝ ΧΡΙCΤΙΑΝΩΝ ΕΥΑΓΟΥC

θρησκείας, πρὸς τὰ τῦ ἐν ἀθέοις Ἰυλιανῦ.

ΛΟΓΟC ΔΕΥΤΕΡΟC.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ

ARCHIEPISCOPI,

PRO SANCTA CHRISTIANORVM RELIGIONE,

ADVERSVS LIBROS ATHEI IVLIANI.

LIBER SECVNDVS.

NON abs re esse A rati, imo & vtile & necessarium, vt primum diceremus qui, & quibus, temporum ordine priores extiterint, & quid de Deo quique etiam opinati sint, earum rerum accuratissimam enarrationem fecimus. Sed nos forte quispiam reprehenderit dicens: Quid tu demum, B cum Christianorum dogmatum patrocinium susceperis, & Iuliani maledictis potiorem velis orationem opponere, non continuo hanc viam insistere in animum induxisti, sed præter orationis decorum ab illa digrediens, genealogiis recensendis te implicuisti, Græcorum Hebræorumque opiniones anxie perscru-

ΟΥΔΕΝ *ἀπεικὸς ἐννενοηκότες, μᾶλλον δὲ χρειῶδές τε καὶ ἀναγκαῖον εἶναι νομίσαντες, τὸ χρῆναι πρότερον εἰπεῖν τίνες τε, πρὸ τίνων γεγόνασι κατὰ χρόνον· καὶ μὴν καὶ ὁποίας ἔπασοι τὰς δόξας περὶ Θεῦ ἐσχήκασιν, ἀκριβεστάτην αὐτῶν πεποιήμεθα τὴν ἀφήγησιν. Καὶ ἴσως μέν ἄν τις αἰτιάσαιτο, λέγων· τί δή ποτε τοῖς Χριστιανῶν δόγμασι συνάπτειν ἠρημένος, καὶ τὰς Ἰυλιανῦ δυσφημίας ἀνθυπενεγκεῖν ἐπικρατῦντα λόγον προθυμούμενος, ἐχὶ ταυτηνὶ βαδίζειν εὐθὺς διενοήθης τὴν ὁδόν; παροχετεύων ὃ ὥσπερ τῦ λόγυ τὴν εὐθὺ τῦ πρέποντος ἴσαν ὁρμὴν, γενεαλογίαις σαυτὸν ἐπαφῆκας, καὶ τὰς Ἑβραίων τε καὶ Ἑλλήνων δόξας πολυπραγμονεῖν παρε-*

σκέυασας; ἀποσκευασώμεθα δὴ ἕν τὰς ἐπὶ τύτοις αἰτίας, ἑναφόρμως εἰς τὔτο παρενεγκεῖν τὸν λόγον ἰσχυριζόμενοι. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ τὸν Βαβυλώνιον ζηλώσας Ῥαψάκην, ἀχαλίνω γλώττῃ τὴν τὔ Θεὔ δόξαν καλακερτομῶν ὑ δέδιε, κὴ τῆς ἐναγῦς ἡμῶν θρησκείας ἀνοσίως κατακεκραγὼς, τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν διαμνημονεύει συχνῶς· κὴ ἁπάσῃ μὲν εὐφημίᾳ σεφανοῖ τὰς ἐκείνων καλοδοξίας· καταθρασύνεται δὲ τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων· κὴ τῶν μὲν Μωσέως ἱερῶν καλαμειδιᾷ· καλαγορεύει δὲ κὴ ἁπάντων ἁπαξαπλῶς τῶν ἁγίων, ταύτη τοι καὶ μάλα εἰκότως, ὕλην ὥσπερ τινα ταῖς ἀντιλογίαις προεσωρεύσαμεν, τὴν σαφῆ κὴ ἐναργεσάτην ἀπόδειξιν, τὔ καὶ πρεσβυτέραν τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν τὴν τὔ παναρίστυ Μωσέως γενέσθαι συγγραφὴν· κὴ μὴν, ὅτι τῆς Χριστιανῶν πίστεως τὴν παράδοσιν, κατίδοι τις ἄν, ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς, ἐν ἀμείνοσι τῶν παρ' ἐκείνοις δεδοξασμένων. Ἦν γὴ δὴ ἕτω, καὶ ὐχ ἑτέρως, καὶ τὰς ἐφεξῆς ἀπαλλάξαι λόγυς μακροτέρας ἐκβολῆς, καὶ τὔ γε δοκεῖν, ἔοθ' ὅτε παρανομίζεσθαί ποι μακρὰν, τῆς τῶν προκειμένων ἐννοίας. καὶ τύτων μὲν ἄλις. Ἐπ' αὐτὴν δὲ λοιπὸν ἰτέον τὴν ἐκείνυ συγγραφήν· ἐντιθέμενοι δὲ τὰς σίχυς ἐπὶ λέξεως αὐτῆς, ἀντεποίσομεν τὰ παρ' ἑαυτῶν ἐν κόσμῳ τῷ δέοντι ταῖς ἐκείνυ καταῤῥήσεσιν, ἀντεπιφέρεσθαι δεῖν ὐκ ἀγεννῶς ἐγνωκότες. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς ἔφην, ἀπύλωτον ἀνοιγνὺς τὸ στόμα πλείστην ὅσην πεποίηται τὴν συκοφαντίαν καλὰ τὔ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστὔ, καὶ παλιμφήμυς ῥίπτει κατ' αὐτὔ φωνὰς, τῶν μὲν τοιύτων ὑ διαμεμνήσομαι· παρελάσας δὲ κὴ μάλα ἐμφρόνως τὰ δι' ὧν ἄν τις καλαμιαίνοιτο, κἂν εἰ μόνον ταῖς αὐτὔ προσβάλλοι φωναῖς, τοῖς ἀναγκαίοις ἀνταναστήσομαι· φιλοσκώμμονά τε κὴ εἰκαιόμυθον παλαχῆ δεικνύων αὐτὸν, κὴ τὔ δύνασθαί τι τῶν ἀληθῶν εἰπεῖν, ὁλοτρόπως ἡμαρτηκότα. Ἰστέον μέν τοι κἀκεῖνο. ἐν γὰρ τῷ πρώτῳ λόγῳ διὰ πλείσων μὲν ὅσων ἐννοιῶν ἔρχεται· ἄνωτε καὶ κάτω τὰ αὐτὰ περιστρέφων κὴ ἀνακυκλῶν, ὑ παύεται· καὶ ὅπερ ἂν ἐν ἀρχαῖς εὑρίσκοιτο λέγων, τὔτο κὴ διὰ μέσυ, καὶ τοῖς τελευταίοις ἐντιθεὶς, τὰς τῆς ἀντιῤῥήσεως λόγυς ἀποφήνειεν ἂν ὐκ ἐν κόσμῳ τάχα πυ γεγεννημένυς. Πᾶσα γάρ πως ἀνάγκη τοῖς παρ' αὐτὔ λεγομένοις φιλονεικεῖν ἠρημένυς, ὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πλειστάκις περὶ τῶν αὐτῶν ἀειλογῦντας ὁρᾶσθαι. Διελόντες τοίνυν ἐν

tatus? Amoliamur igitur hanc culpam, & eo nos opportune delatos esse confirmemus. Nam cum Iulianus, exemplo Babylonii Rapsacæ, effrænatæ linguæ conuitiis illudere Dei gloriæ veritus non sit, & in sanctam religionem nostram impie vociferans, sapientes Græciæ identidem commemoret, nefariisque illorum opinionibus omni genere laudis exornatis, sacris Ecclesiæ dogmatis audacius insultet: cumque Mosis libros habeat ludibrio, & omnes denique, vt semel dicam, sanctos homines accuset: idcirco nos, neque id injuria, priusquam refutationem aggrederemur, syluam veluti quandam congessimus, qua clare & perspicue demonstratum est, & antiquiorem esse Græcorum sapientibus optimi Mosis historiam, & præterea cuiuis patere, Christianæ fidei traditionem illorum placitis incomparabili eminentiæ genere antecellere. Quæ sane vna ratio fuit, qua reliquis in libris longiori excursioni modum imponeremus, neque videremur interdum procul a rerum propositarum sensu præteruehi. Ac de his quidem satis. Ad ipsum illius librum deinceps veniendum; cujus versibus ad verbum editis, concinno more ac modo nostra subjungemus, non nescii quam acriter sit ejus maledictis resistendum. Quoniam autem, vt dixi, effrænatum os aperiens immani calumnia seruatorem nostrum omnium Christum appetiit, & infames in eum subinde voces jactat, talium quidem mentionem non faciam: verum bono consilio præteritis iis quæ vel auditu solo quempiam contaminarent, refutandis tantum necessariis insistam, illum vbique cauillatorem & locutuleium ostendens, & cui id plane vitium insit, vt ne veri quidem quicquam loqui possit. Quin & illud scire oportet. Primo quippe libro per innumeras cogitationes diuagatur, quas susque deque versare ac reuoluere non cessat; & quod inuentus fuerit initio dixisse, hoc in medio & fine subinde repetens, facit, vt minus recte & ordine se habere videatur oratio. Fere enim necesse est iis, qui aduersus ejus dicta contendere decreuerunt, non semel, sed multoties eadem inculcare videri. Illius itaque libro decentiori or-

4. Reg. 18.

dine partito, collatisque generatim sententiis, non sæpius singulis, sed abunde semel & artificiose cum illo congrediamur. Contra nos igitur dicere Iulianus incipit his verbis.

τάξει τῇ πρεπωδεσέρᾳ, τὸν παρ' αὐτῷ λόγον, καὶ τὰς ἐν αὐλῷ διανοίας συνενεγκόντες κατ' εἶδος, οὐχ ἑπάσην πλειςάκις, ἀποχρώντως δὲ ἅπαξ καὶ ἐντέχνως, ὑπαντήσομεν. ἄρχεται τοίνυν τοῦ καθ' ἡμῶν λόγου, καὶ φησί.

IVLIANVS.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Operæ pretium mihi videtur cunctis mortalibus causas exponere, quibus adductus sum vt crederem, Galilæorum sectam humanum esse commentum malitiose confictum, quæ nihil quidem diuini habeat, sed fabulis addicta, & puerili ac stolida animi parte abusa, prodigiosas narrationes in veritatis testimonium adduxerit.

Καλῶς ἔχειν μοι φαίνεται τὰς αἰτίας ἐκθέσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις, ὑφ' ὧν ἐπείσθην, ὅτι τῶν Γαλιλαίων ἡ σκευωρία πλάσμά ἐστιν ἀνθρώπων, ὑπὸ κακουργίας συνηθές· ἔχουσα μὲν οὐδὲν θεῖον, ἀποχρησαμένη δὲ τῷ φιλομύθῳ, καὶ παιδαριώδει, καὶ ἀνοήτῳ τῆς ψυχῆς μορίῳ, τὴν τερατολογίαν εἰς πίστιν ἤγαγεν ἀληθείας.

CYRILLVS.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Galilæos, vt reor, vocat sanctos Apostolos; prodigiosas autem narrationes, Mosis scripta, & sanctorum Prophetarum prædictiones, & diuina oracula. Et insciens forte, sed non sine numine, suam ipse superstitionem damnat. Siquidem Galilææ duæ sunt, quarum vna in Iudæa, altera Phœnicum oppidis finitima ac vicina. Et quidem scriptum est in Euangeliis, nostrum omnium seruatorem Christum, cum iuxta mare Galilææ, hoc est, lacum Tiberiadis, ambularet, delectum fecisse discipulorum. Alicubi autem Deus per vnum e sanctis Prophetis ait: *Et quid vos mihi Tyrus, & Sidon, & omnis Galilæa alienigenarum?* Quin & diuinus Esaias: *Regio Zabulon,* inquit, *& terra Nephthalim, & cæteri qui oram maritimam incolunt, Galilæa gentium: populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam.* Proinde Galilæi non soli intelliguntur qui in Iudæa sunt, verum & gentes omnes; *Galilæa* enim, inquit, *gentium.* Obscurum igitur certe, neque dum manifestum, in quos magis vere & conuenienter tendat ejus oratio, vtrum in nos, an potius in ipsum, & ejus, quam tantopere diligit, stultæ superstitionis laudatores. Galilæi enim & ipsi, imo nulla ratione quispiam dubitauerit, ad Græcorum væsaniam istorum verborum vim pertinere. Vbi enim tantum fabularum, tam ineptæ res, tam pueriles, tam frigidæ, & futiles,

Matth. 4. Marc. 1.

Joel. 3.

Esai. 9.

Γαλιλαίους μὲν οἶν, ὡς γε οἶμαι, φησὶ, τοὺς ἁγίους ἀποστόλους· τερατολογίαν δὲ, τὰ Μωσέως γράμματα, καὶ τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν προαγορεύσεις τε καὶ θεηγορίας. καὶ ἠγνόηκε μὲν ἴσως, μᾶλλον δὲ οὐκ ἀθεεὶ, τῆς ἑαυτοῦ δεισιδαιμονίας πεποίηται τὴν κατάρρησιν. Εἰσὶ γὰρ Γαλιλαῖαι δύο· ὧν ἡ μὲν μία, καλεῖται τὴν Ἰουδαίαν, ἥγε μὴν ἑτέρα, ταῖς Φοινίκων πόλεσιν ὁμορός τε καὶ γείτων· καὶ γοῦν ἐν μὲν τοῖς εὐαγγελίοις γέγραπται περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ· ὅτι περιπατῶν παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, τουτέστι τὴν Τιβεριάδος λίμνην, ἀπολέκτους ἐποιεῖτο τοὺς μαθητάς. ἔφη δέ που Θεὸς καὶ διὰ ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν· καὶ τί καὶ ὑμεῖς ἐμοὶ Τύρος καὶ Σιδὼν, καὶ πᾶσα Γαλιλαία ἀλλοφύλων; καὶ μὴν καὶ ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας· χώρα Ζαβουλὼν, φησὶ, καὶ γῆ Νεφθαλείμ, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τὴν παραλίαν οἰκοῦντες, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν· ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, φῶς εἶδε μέγα. Γαλιλαῖοι δὴ οὖν οὐχὶ δῆπου μόνοι νοηθεῖεν ἄν, οἱ κατά γε τὴν Ἰουδαίαν, ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντα τὰ ἔθνη. Γαλιλαία γάρ φησι τῶν ἐθνῶν. Ἀσυμφανὲς οὖν ἄρα, καὶ ὅπως σαφὲς, κατὰ τίνων ἂν εἴοι πρεπωδέσερόν τε καὶ ἀληθέσερον ὁ λόγος αὐλῷ· πότερον καθ' ἡμῶν, ἤγουν κατ' αὐτοῦ, καὶ τῶν τὴν ἀπόπληκτον καὶ φίλην αὐλῷ δεισιδαιμονίαν τετιμηκότων· Γαλιλαῖοι γὰρ καὶ αὐτοί, μᾶλλον ἢ καθ' ὁδένα τρόπον ἐνδοιάσαι τις ἂν, ὅτι ταῖς Ἑλλήνων ἐμβροντησίαις ἁρμόσειεν ἂν τὰ εἰρημένων ἡ δύναμις. Πᾶν γὰρ τὸ μυθῶδες πολὺ, καὶ ἀσύφηλον, καὶ παιδαριῶδες, ψυχρόν τε καὶ εἰκαιόβουλον,

καὶ ἀσυνεσίας ἁπάσης ἔμπλεων· πλὴν ὅτι παρὰ μόνοις αὐτοῖς, οἳ πολυτρόπως τερατευσάμενοι, καὶ εἰς πίστιν ἀληθείας ἀγαγεῖν ἐπιχειρῶσι τὸ ψεῦδος; ἀναλλὲς δὲ ἄτω παρ' αὐτοῖς ἐστι καὶ πολὺ, ὡς καὶ ἀυλὸς τὸς ἐξειλεγμένος, ἄειστά τε Φιλοσοφεῖν τὰ παρ' ἑαυτοῖς εἰωθότας, τῆς τῶν ποιητῶν ἀκ ἐνθέου μᾶλλον, ἀλλ' ἐκτόπου μανίας, πλείστην μὲν ὅσην ποιήσασθαι τὴν καταβοήν· πρέπει δὲ ὅτι τῆς παρ' ἀυλοῖς τερθρείας ἀποφοιτᾷν, ἀναφανδὸν εἰπεῖν. Οὐ γάρ τοι προσίεται τὰ Ὁμήρου Πλάτων θεὸς καὶ θεὰς εἰσηνεγμένους, τοῦτο μὲν ἐπ' ἀσελγείᾳ κατεγνωσμένους, καὶ ταῖς ἐξ ἀνθρώπων πλεονεξίαις ἠδικημένους· τοῦτο δὲ κλαίοντας, καὶ τεθνεώτων ἀυλοῖς τῶν ἐκ γένους ἀχάλλοντας, καὶ τὸ, ὤ μοι ἐγὼ, λέγοντας γυναικοπρεπῶς, διά τοι τὸ βέλεσθαι μὲν ἐξαρπάσαι θανάτου τινὰ, μὴ μὴν ἔτι δύνασθαι τοῦτο δρᾶν, ἀλλ' ἡττᾶσθαι μοιρῶν, καὶ πεπρωμένην παραχωρεῖν, ὡς ἀλκιμωτέρᾳ δηλονότι κὴ αὐτοῦ τοῦ πρώτου τῶν ἄλλων θεῶν, ὃν δὴ καὶ ὕπαλον καλοῦσι Δία. Ἀλλὰ γὰρ τὸ κὴ ἔτι δύνασθαι πλεῖστα λέγειν ἔν γε δὴ τούτῳ παρεὶς διά τοι τὸ μὴ δοκεῖν ἀποφέρεσθαι τοῦ εἰκότος, ἐπὶ τὸν τῶν προκειμένων ἐπανήξω σκοπόν. Ἑλλήνων ἐστὶ τὸ μυθῶδες· καὶ ἀυλοὶ τὴν τερατολογίαν εἰς πίστιν ἀληθείας, ἀκ ἐξ ἁπλῶν ἐννοιῶν, ἀνοσίως δὲ μᾶλλον καὶ φιλοπονήρως ἐξευρημένων, ἐπενεγκεῖν ἐσπούδασαν, καὶ κατὰ τῆς ἀῤῥήτου δόξης τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ, τὸ πανόηθες πλάσμα συντεθείκασι, καὶ ὥσπερ τινα πάγην ταῖς τῶν ἁπλουστέρων ψυχαῖς τὴν σκευωρίαν ἐσήσαντο. Ἐπλάνησαν γὰρ τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν, Θεὸν εἶναι λέγοντες τὸν οὐρανὸν, καὶ τὰ ἕτερα τῶν στοιχείων· καὶ ὡς ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος, φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, καὶ ἠλλάξαντο τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἑρπετῶν. Ἵνα δὲ καὶ ταῖς ἀυλοῦ παραχωρῶμεν ἐννοίαις, ἀχ ἑτέροις μᾶλλον ἐπαφιέντες τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ἐῶντες ἐπιπηδᾶν, ἤγουν καθάπαξ αὐτῷ τε τῷ πανσόφῳ Μωσεῖ καὶ τοῖς ἁγίοις προφήταις, ἡκέτω, δεικνύτω σαφῶς, τί τὸ πλάσμα τὸ πανούργως συνιθέν. ποίαν δὲ εἶναί φησι τὴν τερατολογίαν, καὶ τί τὸ φιλόμυθον κὴ παιδαριῶδες, τῆς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας.

tam omnis ſtultitiæ plenæ, quam apud eos ipſos, qui multiplicibus confictis prodigiis, veritati fidem conciliare nituntur mendacio? Tam multa vero ac tanta eſt apud eos fœditas, vt eorum eximii quique, & de ritibus ſuis optime philoſophari ſoliti, aduerſus poetarum certe non diuinum, ſed abſurdum potius furorem, oppido vehementer declamauerint, palamque dixerint, ab illorum præſtigiis eſſe recedendum. Non enim admittit ea Plato quæ ab Homero dicuntur, qui Deos & Deas inuexit partim quidem libidinis damnatos & humanis cupiditatibus obnoxios, partim lugentes & conſanguineorum mortem deflentes, & *hei mihi* muliebrem in modum ejulantes; propterea quod cum fato eripere quempiam vellent, id vtique præſtare non poſſent, ſed a Parcis victi Fato etiam cedere cogerentur, vtpote vel ipſo reliquorum Deorum præſide ſuperiori, quem ſummum Iouem appellant. Sed enim prætermiſſis iis quæ plurima mihi inſuper dicenda ſuppetunt, vti ne a re euagari videar, ad propoſitum ſcopum reuertar. Græcorum eſt fabuloſitas; quippe qui prodigioſa commenta in veritatis argumentum non ſimplici mente, ſed impie potius & flagitioſe inferre ſtuduerunt, adeoque contra ineffabilem omnipotentis Dei gloriam malignum figmentum compoſuerunt, ac artem ſuam veluti quendam laqueum ſimpliciorum mentibus ſtatuerunt. Etenim mortales omnes deceperunt, cælum Deum eſſe dicentes, & cætera elementa; atque vt ſapientiſſimus Paulus ſcribit, *cum ſe ſapientes eſſe dicerent, ſtulti facti ſunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium.* Sed vt Iuliano demus quod vult, nec ad alios dicta illa transferamus, ſed & eum ſinamus ſanctis Apoſtolis, aut certe ſapientiſſimo Moſi, & ſanctis Prophetis inſultare; prodeat, oſtendat manifeſte, quodnam ſit figmentum illud quod malitioſe conflatum deprædicat, quænam monſtroſa mendacia, & quas Chriſtiani cultus fabulas ac pueriles nænias nominat. Num-

Rom. 1.

quid [nobis] Moſes fabulas conſuit, cum vnum natura & vere Deum eſſe prædicat, ingenitum, æternum, incorruptibilem, quantitatis expertem, inuiſibilem, immutabilem, impalpabilem, vitam, ſapientiam, ac vitæ datorem, potentiam, generationis auctorem, regem, dominum vniuerſorum? An a veritate deflexit ſanctorum Prophetarum oratio, quibus id curæ potiſſimum fuit, vt Moſaicorum dogmatum veſtigiis inſiſterent? An ſanctorum Apoſtolorum doctrinam inueniemus ab illa diſcrepantem? Minime vero. Præterea, quo pacto contendit, nihil diuini Galilæorum doctrinam continere, ſed inanes alioqui fabulas eſſe, & prodigia mendaciorum? Nam quis negauerit, nihil melius quicquam hominibus eſſe, quam recte & certiſſime cognoſcere vnum exiſtentem natura & vere rerum omnium opificem ac dominum? Sed & ipſi conceſſuri ſunt vtique, ſcio, pulcherrimam & eximiam philoſophiæ partem & eſſe & appellari contemplatricem; per quam res diuinæ, quoad homini aſſequi fas eſt, ab iis, qui acrioribus ſunt ad perſpiciendum oculis, propemodum capiantur. Iam vero quoniam id ſibi perſuaſum ait, doceat vnde vel a quibus. Neque enim glorietur quaſi hoc ſolus ſciat; ſed ſi id ipſe ſibi perſuaſit, atque hoc ſatis eſt, videlicet, vt ait & exiſtimat, ad perfectiſſime demonſtrandum Chriſtianam religionem malam eſſe, quantæ vanitatis rem faciat, dicere prætermitto. Sed delicias ſolus faciat in noſtris rebus; non enim tam infenſo judice nos vtemur. Quod ſi eorum, qui alios accuſant, orationem veram eſſe oportere, non falſam, exiſtimat; ne ſolus ipſe ſibi perſuaſum dicat eſſe, ſed re coarguat. At nos ex his, quæ ab illo dicta ſunt, iterum cognoſcemus ipſum juſtius ſe fabularum auctorem quam nos arguere, & illius criminis manifeſtum teneri.

A Ἆρα μύθους ἡμῖν συνέγραφεν ὁ Μωσῆς; ἕνα τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς εἶναι θεὸν λέγων, ἀγέννητον, ἀΐδιον, ἄφθαρτον, ἄποσον, ἀόρατον, ἀναλλοίωτον, ἀναφῆ, ζωὴν, καὶ ζωοποιὸν, σοφίαν, δύναμιν, γενεσιουργὸν, βασιλέα, πύριον τῶν ὅλων; ἆρα διημάρτηκε τἀληθὴς τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος, τῶν Μωσαϊκῶν δογμάτων κατ' ἴχνος ἰέναι διεπιστάμενος; ἆρα τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἑτεροτρόπως ἔχουσαν τὴν διδασκαλίαν εὑρήσομεν; ἃ μὲν ἔστιν. Εἶτα, πῶς θεῖον μὲν ἔχειν δόξαν τὰ παρὰ Γαλιλαίοις ἰσχυρίζεται, μύθους δὲ ἄλλως εἰκαίους καὶ τερατολογίας εἶναι φησί; καίτοι τίς ἂν συνομολογήσειεν, ὡς ἂν ἄν γέ νοιτό τι ἄμεινον ἀνθρώποις τοῦ διειδέναι καλῶς τε καὶ ἁπλανῶς τὸν ἕνα τε καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα τῶν ὅλων δημιουργὸν καὶ πύριον; Φαῖεν δ' ἂν, οἶδ' ὅτι καὶ αὐτοὶ τὸ κάλλιστον καὶ ἐξαίρετον τῆς φιλοσοφίας μέρος B εἶναί τε καὶ λέγεσθαι τὸ θεωρητικόν· δι' ὃ τοῖς κατιδεῖν ἰσχύουσι νωνεχέστερον, γένοιτ' ἂν μόλις, καὶ κατά γε τὸ ἀνθρώποις ἐφικτόν; ἀλώσιμα τὰ περὶ θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ πεπεῖσθαι φησὶν αὐτὸς, διδασκέτω πόθεν, ἢ παρὰ τίνων. μὴ γὰρ δὴ μόνος αὐχείτω τοῦτο εἰδέναι. ἀλλ' εἰ μὲν αὐτὸς ἐπείσθη καθ' ἑαυτὸν, καὶ τοῦτο ἀπόχρη πρὸς ἐντελεστάτην ἀπόδειξιν, ὡς γοῦν οἴεται καὶ φησὶ, τὸ μὴ C εὖ ἔχειν τὰ Χριστιανῶν, ὅτι μὲν λῆρος τὸ χρῆμα αὐτῷ, παρήσω λέγειν· πλὴν ἐντρυφάτω μόνος τοῖς καθ' ἡμᾶς. ὁ γάρ τοι, ὅστω πολεμιωτάτῳ χρησόμεθα δικαστῇ. Εἰ δὲ δεῖν οἴεται τὰς τῶν εὐθυνόντων λόγους, οἵπερ ἂν γένοιντο κατά τινων, ἀληθεῖς εἶναι καὶ οὐκ ἐψευσμένους, μὴ αὐτὸς ἑαυτὸν πεπεῖσθαι λεγέτω μόνος, ἀλλ' ἐλεγχέτω διὰ πραγμάτων. ὅτι δὲ μᾶλλον ἑαυτὸν ἐν δίκῃ, καὶ οὐχ ἡμᾶς ἐπὶ τῇ μυθοπλασίᾳ γράψεται, καὶ οὐκ ἀνύποπτον ἔχει τὸ ἔγκλημα, δι' ὧν ἔφη πάλιν εἰσόμεθα. D

E

Verba autem facturus de omnibus illorum, vt vocant, dogmatis, illud prius dicere volo, operæ pretium eſſe vt qui hæc lecturi ſunt, ſi contradicere velint, nihil, vt in judicio, extra cauſſam actitent, aut, quod vulgo dicunt, translatione criminis vtantur, donec priora defendendo diluerint.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Μέλλων δὲ ὑπὲρ τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων δογμάτων ἁπάντων ποιεῖσθαι τὸν λόγον, ἐκεῖνο βάλλομαι πρῶτον εἰπεῖν, ὅτι χρὴ τοὺς ἐντυγχάνοντας, εἴπερ ἀντιλέγειν ἐθέλοιεν, ὥσπερ ἐν δικαστηρίῳ, μηδὲν ἔξωθεν πολυπραγμονεῖν, μηδὲ, τὸ λεγόμενον, ἀντικατηγορεῖν, ἕως ἂν ὑπὲρ τῶν πρώτων ἀπολογήσωνται.

Ἄμεινον μὲν γὰρ ὕτω καὶ σαφέστερον, ἰδίαν μὲν ἐνστήσασθαι πραγματείαν, ὁτάν τι τῶν παρ' ἡμῖν εὐθύνειν θέλωσιν. ἐν οἷς δὲ πρὸς τὰς παρ' ἡμῶν εὐθύνας ἀπολογοῦνται, μηδὲ ἀντικατηγορεῖν.

A Sic enim melius & apertius defensionem suam instituent, cum quid nostræ rei reprehendere voluerint. In quibus autem nostris rationibus respondent, recriminatione non vtantur.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἄγλωττον ὄν, εἰπέ μοι, τὸν παρά σε διωκόμενον εἶναι χρή, καὶ σιωπῶντα κελεύεις ἀλῶναι τὸν φεύγοντα, καὶ ἀδενὸς τὸ παράπαν τῶν σῶν διαμνημονεύσαντα, διακυροῖς ἑλέσθαι καθ' ἑαυτοῦ τὴν γραφήν; καίτοι τὸ μὴ βάλεσθαί τι λέγειν ἡμᾶς τῶν σῶν, δεδιότος ἐστὶ τὸν ἔλεγχον, καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς αἰσχρότητος οὐκ ἠγνοηκότος τὸ ἀτερπές. Εἰ μὲν οὖν αὐτὸς τοῦ Χριστιανῶν καταγορεύσας θρησκείας, οὐκ ἐπαίνου παντὸς ἀξιοῖ, καὶ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς σεφανοῖ τὴν Ἑλλήνων δεισιδαιμονίαν, ἀνταπαιτείτω τὸ ἴσον. εἰ δὲ δὴ τοῖς καθ' ἡμῶν ἐναβρύνεται λόγοις, καὶ τὴν ἀμείνω δόξαν ἀνάπλεως ταῖς ἑαυτοῦ δυσβουλίαις, τὰ Ἑλλήνων ἀντιπαρατιθεὶς ὡς πρόσχοντα, πῶς ἡμᾶς σιωπᾶν ἀξιοῖ, μεμνῆσθαι δὲ ὅλως τῶν παρ' αὐτοῖς ἀδενὸς, ὅτε τοῖς ἰδίοις δόγμασι συναγορεύειν ἐθέλοντες, τὰς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ ποιούμεθα λόγους; Εἰ μὲν οὖν ἀφέντες τὸ χρῆναι τοῖς σοῖς ἀντιφέρεσθαι λόγοις, ἐπὶ δὲ τὸ δεῖν τῶν Ἑλληνικῶν διαμεμνῆσθαι μόνον παρατεθράμμεθα, φαίην ἂν ὅτι καλῶς καὶ οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος, ὁ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ πεποίηται λόγος αὐτῷ· ἀπολογουμένοις δὲ, καὶ ὑπαντᾶν ἐθέλουσι πρὸς πᾶν ὅτιοῦν τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων, πῶς ἂν ἔτι δικαίως ἐπιτιμήσειεν, εἰ τοῖς ἑαυτῶν συνεισπεῖν ἠρημένοι, καὶ τῆς Ἑλλήνων δυσσεβείας τὸ αἶσχος ἀπογυμνοῦν πειράζομεν. Ὥσπερ γὰρ τῶν χρωμάτων ἐν τοῖς ἑτεροειδέσι τὴν ὄψιν ἐκφανεστέραν ἐστὶν ἰδεῖν, τὸ γὰρ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, φησὶ, κατὰ τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον, καὶ τὰ ἐμπεφυκότα κάλλη ταῖς ἀρεταῖς, ταῖς τῶν ἀμαθεστέρων μάλιστα διανοίαις γένοιτ' ἂν οὐχ ἑτέρως ἐμφανῆ, πλὴν ὅτι διὰ μόνης τῆς τῶν ἐναντίων αἰσχρότητος. Ἀναπείθει γὰρ τοῖς ἀμείνοσι τὴν τοῦ χρῆναι νικᾶν ἀπονείμαι ψῆφον, τὸ τῆς φαυλότητος ἀναλλές. Διὰ τοῦτο, καὶ μάλα εἰκότως, δέδιε μὲν τὰ οἰκεῖα, καὶ εἰς μέσον ἧκειν οὐκ ἐᾷ τὰ ἐφ' οἷς αἰσχύνεται· σιωπᾶν δὲ κελεύει καὶ τοῦτο εὐθυνομένους. αἰτιᾶται δὲ καθ' ἑτέρους τρόπους ἡμᾶς, ὧδε λέγων.

B Atqui nolle nos dicendo quicquam rerum tuarum attingere, hominis est reprehensionem metuentis, & grauitatem dedecoris, quod cum illis conjunctum est, non ignorantis. Et sane si religionem Christianam infectando, non omni genere laudis eximiisque titulis Græcorum superstitionem afficiat, idem a nobis vicissim exigito. Sin autem sua ipsi maledicta in nos mirifice placent, & amentiæ suæ potiores partes tribuit, Græcas res veluti præstantiores nobis opponens; quomodo nos silere jubet, ac in totum nihil, quod ad illos pertinet, attingere, cum nostrorum dogmatum defensionem aggressi de hoc ipso verba facimus? Si ergo refutatione orationis tuæ prætermissa, ad Græcorum res commemorandas conuerteremur, recte quidem nec abs re dictum esse istud concederem. Sed cum defensionem susceperimus, & iis occurrere cogitemus omnibus, quæ ab illo nobis objiciuntur, quo nos jure reprehendat, si patrocinari rebus nostris aggressi, Græcæ impietatis fœditatem renudare conamur? Quemadmodum enim coloribus contrarii colores splendorem conciliant, siquidem *lux in tenebris lucet*, ait scriptura; ita plane, vt arbitror, virtutibus insita pulchritudo rudiorum animis non aliter innotescit, quam sola contrariorum turpitudine. Facit enim nequitiæ turpitudo, vt virtutes præferamus vitiis. Idcirco, nec injuria id quidem, rerum suarum conscientiam reformidat, ac probra sua in medium venire non sinit, ac tacere etiam reos jubet. Sed & aliis nos criminibus aspergit, sic dicens. Joan. 1.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Μικρὸν δὲ ἀναλαβεῖν ἄξιον, ὅθεν ἡμῖν ἥκει καὶ ὅπως ἔννοια Θεοῦ τὸ πρῶτον. εἶτα παραθεῖναι τὰ παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ὑπὲρ

IVLIANVS.

Æquum autem est paucis repetere, vnde nobis primum & quomodo succurrat Dei cogitatio. Deinde comparanda sunt ea, quæ apud Græcos & Hebræos

de numine dicuntur. Tum interrogandi, qui neque Græci, neque Hebræi sunt, sed e Galilæorum secta, quamobrem suam doctrinam nostræ anteposuerint, neque tamen in ea permanserint, sed discessione facta ab illa, viam peculiarem institerint, nihil rectum aut honestum fassi eorum, quæ vel apud nos Græcos sunt, vel apud eos, qui a Mose, Hebræos: insitas vero vtrique genti veluti noxas collegerint; alienitatem quidem ab Diis ex leuitate Iudaica; improbum autem ac dissolutum vitæ genus ex inertia & confusione nostra, idque præstantissimum Dei cultum nuncupari voluerint.

τῶ θείω λεγόμενα. ἢ μετὰ τῦτο ἐπανέρεδζ τὰς ἄτε Ἕλληνας ἄτε Ἰουδαίους, ἀλλὰ τῆς Γαλιλαίων ὄντας αἱρέσεως, ἀνθ' ὅτω περὶ τῶν ἡμετέρων εἴλοντο τὰ παρ' ἐκείνοις καὶ ἐπὶ τύτω τί δήποτε μηδὲ ἐκείνοις ἐμμένυσι, ἀλλὰ κἀκείνων ἀποσάντες ἰδίαν ὁδὸν ἐτράποντο· ὁμολογήσαντες μὲν ὐδὲν τῶν καλῶν, ὐδὲ τῶν σπυδαίων, ἄτε τῶν παρ' ἡμῖν τοῖς Ἕλλησιν, ἄτε παρὰ τοῖς ἀπὸ Μωσέως Ἑβραίοις· ἀπ' ἀμφοῖν δὲ τὰς παραπεπηγύας τοῖς ἔθνεσιν ὥσπερ τινας κῆρας δρεπόμενοι, τὴν ἀθεότητα μὲν ἐκ τῆς Ἰουδαϊκῆς ῥαδιυργίας. Φαῦλον δὲ καὶ ἐπισεσυρμένον βίον ἐκ τῆς παρ' ἡμῖν ῥαθυμίας καὶ χυδαιότητ@, τῦτο τὴν ἀρίστην θεοσέβειαν ὀνομάζεσθαι ἠθέλησαν.

CYRILLVS.

Qui dicit, harum calumniarum quas in nos struxit lectores, si refutationem aggredi velint, vt in foro, nihil extra caussam afferre, neque recriminatione vti debere; is vtique clare profitetur, in his se comparaturum ea, quæ Græci & Hebræi de Deo prodiderunt. Quonam igitur spectat hæc comparandi ratio, & quinam Iuliano scopus propositus est, dum cum Græcorum dogmatis Hebræa aut sane Christiana componit? Non enim quisquam dicet illum, obtrectandi calumniandique relicto studio, lectorum æquitate ac judicio staturum, vt etiam ab ipsis, quid melius sit aut deterius, edoceri velit: verum, vt conjicere est, non aliter suæ de Deo sententiæ præcones inuenturum se putat, quam Christianorum placita comparatione Græcorum eleuet turpiore calculo notata. Sed absit vt hoc contingat apud eos, quibus est cognita veritatis vis, & mendacii infirmitas perspecta. Cæterum illud animaduerte, quo pacto, lege veluti quadam nobis indicta silentii, ne rei suæ quicquam attingere liceat, cum de nostra religione loquimur, eorum quæ vetuit reus ipse deprehenditur. Quoniam vero etiam interrogatione nos vrget, cur demum Græcis relictis ad Hebræos deflexerimus; age & nos paria cum eo faciamus. Quamobrem relictis Christianis, & veritate deserta, mendacium amplecteris, & adeo detestandam idololatrarum superstitionem certæ de Deo sen-

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ο δὴ χρῆναι λέγων τὰς ἐντυγχάνυσας αἷς ἂν καθ' ἡμῶν ποιοῖτο συκοφαντίας, εἴπερ ἀντιλέγειν ἐθέλοιεν, ὥσπερ ἐν δικασηρίω, μηδὲν ἔξωθεν πολυπραγμονεῖν, μηδὲ τὸ δὴ λεγόμενον ἀντικαληγορεῖν, ἐπαγγέλλεται σαφῶς ἐν τύτοις παραληθέναι τὰ παρὰ τοῖς Ἕλλησι ἢ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ὑπὲρ τῶ θείω λεγόμενα. Ἆρ' ὖν ὁ τῆς ἀντιπαραθέσεως τρόπ@ ὅποι ποτὲ βλέπει· ἢ τίς ἂν εἴη σκοπὸς ἀυτῷ τοῖς Ἑλλήνων δόγμασιν ἀντιπαρεξάγοντι τὰ Ἑβραίων, ἤγυν τὰ Χρισιανῶν; Οὐ γάρ πω φαίη τις ἂν ὅτι τὴν καλάρρησιν ἀποσήσας, ἢ τῶ χρῆναι συκοφαντεῖν ἑαυτὸν ἀπενεγκών, ὀρθοῖς κεχρήσεται δικασαῖς τοῖς ἐντευξομένοις, ὡς καὶ ἐθελήσαι παρ' ἀυτῶν, τί τὸ ἄμεινον, ἢ τί τὸ χεῖρον ἀναμαθεῖν· οἴεται δέ πω κατὰ τὸ εἰκὸς, ὐχ ἑτέρως τῆς ἐνύσης ἀυτῷ δόξης περὶ Θεῦ ἐπαινέτας ἔσεσθαί τινας, εἰ μὴ κακύνοιτο τὰ Χρισιανῶν ἀντιπαραθέσει τῶν Ἑλληνικῶν, τὴν αἰχίω ψῆφον ἐφ' ἑαυτοῖς δεχόμενα. Ἀλλ' ὐκ ἂν γένοιτο τῦτό ποτε, παρά γε τοῖς εἰδόσι καὶ τῦ ψεύδυς τὸ ἀδρανὲς, καὶ τῆς ἀληθείας τὴν δύναμιν. πλὴν ἐκεῖνο ἄθρει· νομοθετῶν γὰρ ὥσπερ ἡμῖν τὸ χρῆναι σιγᾶν, καὶ τῶν αὐτῦ διαμεμνῆσθαι μηδενὸς, ὅτε τὰς ὑπέρ γε τῆς ἑαυτῶν θρησκείας ποιύμεθα λόγυς, οἷς ἀπέφηνεν, αὐτὸς ἀλὰς εὑρίσκεται. Ἐπειδὴ δὲ πρῶσάγει καὶ πεῦσιν, τί δήποτε τὰ Ἑλλήνων ἀφέντες, τοῖς Ἑβραίοις προσκεκλίμεθα, Φέρε κἀ ἡμεῖς ἀυτῷ τὰ ἴσα λέγωμεν. Ἀνθ' ὅτω γὰρ δὴ τὰ Χρισιανῶν ἀφεὶς, καὶ τῆς ἀληθείας ἀποδραμὼν, τὸ ψεῦδος ἀγαπᾷς, κἀ τὴν ὕτω μυσαρωτάτην ἐθελοθρησκείαν, τὴν τ' εἰδωλολατρύντων Φημὶ, τῆς ἀκριβῦς περὶ Θεῦ

δόξης ἀνοητόταλα προτιθεὶς, εἶτα οἴει βεβυλεῦσθαι καλῶς, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τὴν ἁπασῶν ἐχάτην ὑπομεῖναι κακοδοξίαν; εἰ δὲ δὴ βούλοιο νοεῖν τὴν ἀληθεστάτην αἰτίαν, ἐφ' ᾗ τὰ Ἑλλήνων ἀφέντες τὰ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τετιμήκαμεν, τὰ αὐτῶ λαβόντες φαμέν. ἔφη γὰρ ὅτως.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Οὐκοῦν Ἕλληνες μὲν τὰς μύθους ἔπλασαν ὑπὲρ τῶν θεῶν, ἀπίστους καὶ τερατώδεις. καταπιεῖν γὰρ ἔφασαν τὸν Κρόνον τοὺς παῖδας, εἶτ' αὖθις ἐμέσαι. καὶ γάμους ἤδη παρανόμους· μητρὶ γὰρ ὁ Ζεὺς ἐμίχθη, καὶ παιδοποιησάμενος ἐξ αὐτῆς, ἔγημεν αὐτὸς τὴν αὐτοῦ θυγατέρα, ἀλλὰ μιχθεὶς ἁπλῶς, ἄλλῳ παραδέδωκεν αὐτήν. εἶτα οἱ Διονύσου σπαραγμοὶ, καὶ μελῶν κολλήσεις. τοιαῦτα οἱ μῦθοι τῶν Ἑλλήνων φασί.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἔχεις ἀποχρῶσαν ἐντεῦθεν τὴν ἀπολογίαν. ἀλύεις δὴ ὦν, ἀνθ' ὅτου, καὶ ἡμᾶς ἐυθύνειν ἀξιοῖς, ὅτι τὴν ὅτως αἰσχρὰν καὶ ἀπίθανον τῶν Ἑλλήνων εἰναμομυθίαν μονονουχὶ καὶ διαλακτίσαντες, τὴν ἀμείνω ψῆφον τοῖς ἀληθέσι δεδώκαμεν. Μωσῆς μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος, καὶ προσέτι τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ χορὸς, ἀπόστολοί τε καὶ εὐαγγελισταὶ, τὸν ἕνα καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς δοξολογοῦσι Θεόν. διακεῖσθαί τε ὅτω καὶ ἡμᾶς ἀναπείθουσιν, ἀποφέροντες τῶν μύθων, καὶ τερατείας ἁπάσης, καὶ φρενήμαλῶ αἰσχρῶ, καταῤῥυθμίζοντες ὅ καὶ εἰς ἀξιάγαστον πολιτείαν. πέπλασται δ' τῶν παρ' αὐτοῖς οὐδὲν, ὅτε μὴν ἀπίθανον ἔχοι τῶν ἐννοιῶν τὴν ἀπόδοσιν. Ὅτι δὲ τοῖς Μωσέως καὶ τοῖς τ' ἁγίων Προφητῶν κηρύγμασι συμβαίνει τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ τ' εὐαγγελικῆς τε καὶ ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἡ δύναμις ταῖς τῶν προλαβόντων ἐννοίαις συμφέρεται, διαδείξει σαφῶς ὁ λόγῳ ἡμῖν ἐπὶ καιροῦ. Ἐπειδὴ δ', οὐκ οἶδ' ὅτι λέγων, τῶν σπουδαίων ἢ ἀγαθῶν οὐδὲν παρ' ἡμῖν εἶναι διαλείπεται, φέρε καὶ τοῦτο δεικνύτω· μὴ γὰρ δὴ ψιλήν τε καὶ ἀναπόδεικτον ποιείσθω τὴν κατηγόρευσιν. πῶς γὰρ τῶν σπουδαίων οὐδέν ἐστι παρ' ἡμῖν; οὐκ ἀκριβὴς καὶ ἀπεξεσμένῳ ὁ περὶ Θεοῦ λόγῳ, καὶ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, παρὰ Χριστιανοῖς εὑρίσκεται; οὐ τ' πρακτέων τὴν ἐπιστήμην ἀνεπίπληκτόν τε καὶ ἀνατάρακτον ἐκ τῶν ἱερῶν γραμμάτων κεχορηγήμεθα; καίτοι πῶς οὐχ ἅπασιν ἐναργὲς, ὅτι τὸ ἄριστα φιλοσοφεῖν διαπεραίνοιτο ἂν ὀρθῶς, οὐ καθ' ἕτερον τρόπον οἶμαι. Θεωρητικὴ γὰρ καὶ πρακτικὴ γε πρὸς τούτοις φιλο-

A tentiæ per ſummam ſtultitiam anteponens, præclare te conſuluiſſe putas, ac non potius in poſtremum omnium errorem inductum? Quod ſi veriſſimam cauſam accipere velit, ob quam relictis Græcis Hebraica prætulerimus, ejus verbis rem exponimus. Sic enim loquitur.

IVLIANVS.

Atqui Græci fabulas de Diis confinxerunt incredibiles & portentoſas. Nam Saturnum filios deuoraſſe dixerunt, deinde rurſus euomuiſſe. Mox B inceſtas nuptias Iouis; nempe cum matre congreſſum, ſuſceptiſque ex ea liberis, filiæ nupſiſſe, eam denique conſtupratam alteri collocaſſe ajunt. Ad hæc feruntur Bacchi laniatus, & membrorum conglutinationes. Hujuſmodi res Græcorum fabulis produntur.

CYRILLVS.

Habes hinc defenſionem idoneam. Quid ergo te diſcrucias, ac nos incuſandos putas, quod tam fœda & incredibili Græcorum vanitate modo C non calcibus repulſa, meliori calculo veritatem comprobauimus? Diuinus namque Moſes, & vna ſanctorum Prophetarum chorus, Apoſtoli & Euangeliſtæ, vnum natura & vere Deum colunt ac celebrant; & vt id perinde faciamus hortantur, noſque a fabulis dimouent, & portentis, & obſcœna cogitatione, adeoque admirabili vitæ genere nos conformant. Nihil autem commentitium habent, nihil cujus probabilis ratio reddi D non poſſit. Nam & Moſis & ſanctorum Prophetarum præconiis noſtra conſentire, & Euangelicæ Apoſtolicæque doctrinæ vim majorum ſententiis congruere, ſuo loco demonſtrabimus. Nunc, quoniam neſcio qua ratione inductus pertendit, nihil apud nos rectum aut honeſtum eſſe, agedum id nos edoceat; neque vero nudam & ſine probatione accuſationem inſtituat. Qui fit enim, vt nihil rectum ſit apud nos? nunquid ac- E curata & elaborata de Deo & de creatione mundi apud Chriſtianos doctrina reperitur? nunquid nobis officiorum ſcientia omni reprehenſione & vituperatione vacua e ſacris literis abunde ſuppetit? Et vero quomodo cuiquam obſcurum eſſe poteſt, non alia ratione optimum philoſophandi genus recte perfici? Nam contemplatrix & actiua Chriſtianorum philoſophia cum eſt ex ſe laudabilis,

tum vel ipſis Græcorum ſapientiæ addictis admirationi eſt. Quare non ab Hebræorum opinione impietatem didicimus, hoc enim ipſe quoque objecit; ſed, ſi quis vere loqui voluerit, ex ſacris tabulis Græcorum ignorantiam condemnauimus. Et quis dubitet illos impietatis potius teneri, qui vnum natura ac vere Deum non agnoſcunt? Vitæ genus improbum ac diſſolutum ex illorum inertia nos delegiſſe ait, confuſionem & inertiam Græcanicam appellans nullo delectu quouis opſonio veſci, nec ab vllis eſculentis abhorrere. In hoc enim potiſſimum pietatis vim conſtituunt, & omnis virtutis decus ſe adeptos putant, ſi aliquod ciborum genus non attingant. Ecquam vero puritatis rationem in his conſtituunt? omnium enim Deus auctor & opifex: omnino vero bona ſunt quæ a bono, neque quicquam ab illo ſanctitatis & puritatis fonte deriuatum eſt, quod nos contaminet. Nam quid cibus in nos efficere, aut quam labem inferre poteſt ſumentibus? Atqui repudianda ſunt, meo judicio, quæ nos ſane contami-
Matth. 15. nant. Quod egregie faciunt improbi mores, adulteria, ſcortationes, obtrectationes, mendacia, calumniæ, auaritia & cætera; quæ cum illi floccifaciant, quandoque tamen a cibis temperare ſimulant, & eſculenta nonnulla rejiciunt, nullo interim ſcelere relicto: eoque ſane ſupremum Iouem exhilarant, qui ejus mores colunt, ſed & Veneris numen venerantur. Et abunde quidem ille de noſtris rebus. Moſem porro ſapientiſſimum nimis ſane contumelioſe accipit, & in ejus ſcripta non mediocriter inuehitur. Ait, auctorem libri de creatione mundi veri quidem nihil prorſus dicere, ſed in eum obſoletas nugas duntaxat congeſſiſſe, & quæ laude maxime digna videbantur, ea quidem feciſſe nihili, ſed futili ac negligenti rhapſodia perfunctum, ſapiens neſcio quid ac mirificum viſum eſſe dixiſſe. Græcorum autem ſapientum de ea re opiniones miratur, ſed præ cæteris maxime Platonis opinionem prædicatione ac plauſibus exornat. Ego vero quod

A σοφία, παντὸς ἂν εἴη ἐπαίνου μεσή· καὶ παρὰ τοῖς τὰ Ἑλλήνων ἐσπουδακόσι θαυμάζεται. Οὐκ ἔν γε ἀπό γε τῆς Ἑβραίων δόξης τὴν ἀθεότητα μεμαθήκαμεν· ἔφη γὰρ αὐτὸς κἀτοῦτο, ἀλλ' εἴπέρ τις ἐθέλοι τἀληθὲς εἰπεῖν, ἐκ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τῆς Ἑλλήνων ἀμαθίας καλ-
εγνώκαμεν. καὶ ὅτι μᾶλλόν ἐστι τὸ ἄθεον παρ' αὐτοῖς, τὸν ἕνα καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς ἀκ εἰδόσι
Θεὸν, πῶς ἂν εἴη παντί τῳ σαφές; βίον
B δὲ φαῦλον καὶ ἐπισεσυρμένον ἐκ τῆς παρ' αὐτοῖς ῥαθυμίας ἐλέσθαι φησὶν ἡμᾶς, χυδαιότητά τε καὶ ῥαθυμίαν ὀνομάζων Ἑλληνικὴν, τὸ ἀδιακρίτως ὀψοφαγεῖν, παραιτεῖσθαί τε τῶν ἐδωδίμων ἀδέν. Ἐν γὰρ δὴ τούτῳ μάλιστα τὴν τῆς εὐσεβείας παρεισᾶσι δύναμιν, καὶ ἁπάσης ἀρετῆς ἐν καλῷ γενέσθαι νομίζουσιν, εἰ δὴ παραιτοῖντο τῶν ἐδωδίμων τινά. Καίτοι τί δήποτε τὸν
C τῆς ἁγνείας ἐν τούτοις ὁρίζονται τρόπον; πάντα μὲν γὰρ γέγονε παρὰ Θεοῦ· καλὰ δὲ πάντως τὰ ἐξ ἀγαθοῦ, καὶ ὁ πάναγνος καὶ ἀβέβηλος, τῶν καταμιαίνειν ἡμᾶς εἰωθότων εἰργάσαλο ἂν ἀδέν. Τί γὰρ καὶ βρῶσις ἐμποιήσειεν ἂν τοῖς μετεχηκόσιν αὐτῆς; ἢ κἀ ὁποῖον ἂν αὐτοῖς εἰσφέρησαγτο μολυσμόν; παραιτεῖσθαι δὲ οἶμαι προσ-
ήκει τὰ δι' ὧν ἂν εἰκότως καταμιαίνοιτό τις. δρῶεν δ' ἂν τοῦτο κἀ μάλα γενναίως οἱ τῆς φαυλότητος τρόποι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, καταλαλιαὶ, ψευδηγορίαι, συκοφαντίαι, φιλοχρηματίαι, καὶ τὰ λοιπά. οἱ δὲ τῶν τοιούτων ἀδὲν
D ὑπολογισάμενοι, προσποιοῦνται μὲν ὀλιγοσιτεῖν, ἔσθ' ὅτε καὶ τῶν ἐδωδίμων ἀποπέμπονταί τινα, δεδίασι δὲ τῶν ἐντόπων ἀδέν. καὶ πρός γε δὴ τούτῳ, κατευφραίνουσι τὸν ὕπατον Δία, τὰ αὐτοῦ τιμᾶν ἠρημένοι, καὶ τὰ τῆς Κυπρογενοῦς θεραπεύουσι πράτη. Πλεῖστα μὲν οὖν ὅσα τὰ καθ' ἡμῶν παρ' ἐκείνου. Ἀκυρολογεῖ δὲ λίαν καὶ κατὰ τὸ πανσόφου Μωσέως,
καὶ τῆς αὐτοῦ συγγραφῆς ἁ μετρίαν ποιεῖται
E τὴν κατάῤῥησιν. Φησὶ γὰρ τὸν τῆς κοσμοποιΐας συντιθέντα βιβλίον, εἰπεῖν μὲν ὅλως τῶν ἀληθῶν ἀδὲν, ὕθλους δὲ ἁπλῶς συμφορῆσαι γεγηρακότας· καὶ ἃ μὲν ἦν εἰκὸς τὸ παντὸς ἀξιῶσαι λόγου, ταῦτα δὴ πάντα ποιήσασθαι παρ' ἀδέν. εἰκῇ δὲ ἁπλῶς ἐῤῥαψῳδηκότα, δόξαι τι λέγειν σοφόν τε καὶ ἀξιάκουστον. τεθαύμακε δὲ τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν τὰς ἐπὶ τούτῳ δόξας, μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων, εὐφημίαις καὶ ῥητοῖς τὴν Πλάτωνος σεφανοῖ. Ἐγὼ δὲ, ὅτι

μὲν δ μετρίως σοβαρεύεται, καὶ τούτῳ δὴ πάλιν παρήσω λέγειν. ὅτι δὲ εἰκαίως ἐπὶ ταῖς Ἑλλήνων εὐρεσιεπείαις ἀνασπᾷ τὴν ὀφρύν, ὡς ἂν οἷός τε ὦ, πειράσομαι διέπειν. Χρῆναι δὲ οἶμαι παραθεῖναι πάλιν ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς βιβλίων ἀπολεξάμενον τὴν ἑκάστ δόξαν, ἣν ἔχειν ἠξίου περὶ τῆς τ κόσμ κατασκευῆς, εἶτα τὴν Μωσέως κοσμογένειαν ἀνθυπενεγκεῖν. ὀφθήσεται γὰρ ὅτω τοῖς ἐντευξομένοις, καὶ τῆς ἐκείνων ξενολεσχίας ὁ λῆρος, καὶ τῶν Μωσέως γραμμάτων τὸ ἀκραφνὲς εἰς ἀλήθειαν. Πλούταρχ τοίνυν, ἀνὴρ τῶν παρ' αὐτοῖς ἐκ ἄσημ γεγονὼς, ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τῆς τῶν φυσικῶν δογμάτων συναγωγῆς, ὅτω φησὶ περὶ τ κόσμ· Πυθαγόρας πρῶτ ὠνόμασε τὴν τῶν ὅλων περιοχὴν, κόσμον, ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ τάξεως. Θαλῆς καὶ οἱ ἀπ' αὐτ, ἕνα τὸν κόσμον. Δημόκριτ καὶ Ἐπίκουρ, καὶ ὁ τούτ μαθητὴς Μητρόδωρ, ἀπείρους κόσμους ἐν τῷ ἀπείρῳ, καὶ κατὰ πᾶσαν περίστασιν. Ἐμπεδοκλῆς, τὸν τ ἡλίκ περίδρομον εἶναι περιγραφὴν τ πέραι τ κόσμ. Σέλευκ, ἄπειρον τὸν κόσμον. Διογένης, τὸ μὲν πᾶν ἄπειρον, τὸν δὲ κόσμον πεπεράνθαι. οἱ Στωϊκοὶ, διαφέρειν τὸ πᾶν καὶ τὸ ὅλον· ἅπαν μὲν γὰρ εἶναι τὸ σὺν τῷ κενῷ ἄπειρον, ὅλον δὲ, χωρὶς τ κενοῦ τὸν κόσμον, ὥστ δ τὸ αὐτὸ εἶναι τὸ ὅλον καὶ τὸν κόσμον. Εἶτα περὶ τ σχήματ τ κόσμ, ὧδε πάλιν φησίν· οἱ μὲν Στωϊκοὶ, σφαιροειδῆ τὸν κόσμον· ἄλλοι δὲ κωνοειδῆ· οἱ δὲ, ὠοειδῆ. Ἐπίκουρ δὲ, ἐνδέχεσθαι μὲν εἶναι σφαιροειδεῖς τοὺς κόσμους, ἐνδέχεσθαι δὲ καὶ ἑτέρους σχηματισμοῖς κεχρῆσθαι. ἔφη δὲ πάλιν, τὰς τῶν παρ' Ἕλλησι φιλοσόφων δόξας, εἰς ἐξήγησιν προτιθεὶς εἰ ἔμψυχ ὁ κόσμ, ἢ μὴ, ἔτως· Οἱ μὲν ἄλλοι πάντες, ἔμψυχον τὸν κόσμον καὶ προνοίᾳ διοικούμενον, εἶπον. Δημόκριτος δὲ, καὶ Ἐπίκουρος, καὶ ὅσοι τὰ ἄτομα εἰσηγῶνται καὶ τὸ κενὸν, οὔτε ἔμψυχον, οὔτε προνοίᾳ διοικεῖσθαι, φύσει δέ τινι ἀλόγῳ. Ἀριστοτέλης δ' ἔμψυχον ὅλον δι' ὅλων, οὔτε λογικὸν, οὔτε νοερὸν, οὔτε προνοίᾳ διοικούμενον. τὰ μὲν γὰρ ἐράνια τούτων ἁπάντων κοινωνεῖν. σφαῖρας γὰρ περιέχειν ἐμψύχους καὶ ζωτικάς, τὰ δὲ περίγεια, μηδενὸς αὐτῶν· τῆς δὲ εὐταξίας, κατὰ συμβεβηκὸς, ἀ προηγουμένως μετέχειν.

A quidem non mediocriter insoleſcat, enuo hic quoque dicere prætermittam. Quod vero inanibus Græcorum commentis ſupercilium ſtulte contrahit, pro virili exequi conabor. Sed collectam ex eorum libris, quam de mundi creatione habuerunt, opinionem rurſum apponendam puto; tum quid de ejus opificio Moſes ſcripſerit, opponendum: vnde lectoribus facile innoteſcet, quam abjectæ garrulitatis eorum nugæ ſint, Moſaicis autem ſcriptis quanta ſit lux veritatis. Plutarchus igitur, vir apud illos non obſcuri nominis, in ſecundo libro collectionis dogmatum rerum naturalium: *Primus*, inquit, *Pythagoras complexum vniuerſi Mundum nuncupauit, a rerum ordine qui in illo eſt. Thales, & qui ex ejus diſciplina prodierunt, mundum vnum. Democritus, & Epicurus, & hujus diſcipulus Metrodorus, infinitos mundos in infinito, ſecundum omnem complexum. Empedocles, ſolis curriculo mundi terminos circumſcribi. Seleucus, mundum infinitum. Diogenes, vniuerſum quidem mundum, infinitum vero certis finibus contentum. Stoici diſcrimen ſtatuunt inter vniuerſum & mundum: vniuerſum ſiquidem eſſe quod eſt cum vacuo infinitum; totum vero, ſine vacuo mundum, ita vt idem non ſit mundus & vniuerſum.* Deinde de mundi figura hæc rurſum ſcribit: *Stoici quidem mundi figuram ajunt eſſe perfecti orbis: alii turbinatam: ouo quidam ſimilem faciunt. Epicurus, mundos orbiculatos eſſe poſſe: quin & fieri poſſe, vt alterius ſint figuræ cujusuis.* Subjungit Græcorum opiniones philoſophorum, & ad diſſerendum proponit, vtrum animatus ſit mundus, an non, hoc pacto: *Animatum eſſe mundum, & a prouidentia gubernari, ceteri omnes aſſerunt. Democritus autem, & Epicurus, & quotquot atomos & vacuum inuexerunt, anima carere, nec a prouidentia, ſed a natura quadam rationis experte adminiſtrari volunt. Ariſtoteles, neque animatum totum per omnes partes dicit, neque ratione aut mente præditum, neque a prouidentia gubernatum, ſed res quidem cæleſtes horum omnium eſſe participes, quippe quæ orbes continent animatos & vitales, terrenas autem iſtis omnibus carere; ordine vero conuenienti temperari, ex accidenti tantum, non per ſe & primario.*

Plut. de placitis phil. lib. 2. fol. 886. Tom. II. edit. Xyl.

Et hæc quidem de iſtis. Cum autem ſibi propoſitum haberent ſciſcitari rurſum, vtrum mundus natura ſua corruptioni ſit obnoxius, an non; ita ea de re ſtatuerunt. *Pythagoras & Stoici, mundum a Deo factum, & natura quidem ſua corruptioni obnoxium eſſe, quippe cum ſit corporeus, ideo & ſenſilem eſſe, tamen ab interitu numinis cuſtodia & prouidentia ſeruatum iri. Epicurus, caducum, propterea quod ortus ſit, vt animal, vt planta. Xenophanes, neque ortum, & ſempiternum, & corruptionis expertem. Ariſtoteles, partem mundi, quæ lunæ ſubjacet, affectionibus obnoxiam, qua parte etiam res terrenæ corrumpuntur.* Audite tandem & intelligite, o viri, quantum iſthic inficetiarum. Nam cum aliorum alii ſententias oppugnantes pro libidine modo hoc, modo illud, promiſcue, temere, & inconſiderate eructent, numquid ſtatuemus eos veritatem potius quærere, quam tenere? Hi enim mundum vnum, illi plures; alii ortum habuiſſe; quidam his prorſus aduerſi, & opinionibus diſcrepantes, interitus & ortus expertem faciunt. Et nonnulli quidem Dei prouidentia gubernari; alii nulla prouidentia regi contendunt, & elementorum concinnos motus fortuitis caſibus & accidentibus attribuunt; poſtremo ſunt, qui animam inditam ei fuiſſe ajunt; alii contra nec anima, nec mente præditum. Et vt ſemel dicam, illorum de re qualibet orationem veluti temulentam videas, huc & illuc disjectam. Sed quoniam Platonem e reliquorum turba ſecreuit, ejusque placitis potiſſimum inhæreſcit; hoc facile concedam, Platonem & Pythagoram ceteris quodammodo æquius de Deo & mundo ſentire; cujus rei doctrinam aut ſcientiam ex Ægyptiorum commercio collegerunt, qui ſapientiſſimum Moſem in ore ſæpius habebant, & admirabilem ejus doctrinam ſuſpiciebant. Veruntamen ſecum pugnando contraria ſenſiſſe Platonem ajunt, & diſcipulum ejus Ariſtotelem cum eo non modo non ſenſiſſe, ſed & refutando illum arguiſſe. Porphyrius enim refert, Platonem ſenſiſſe & docuiſſe, partem illam cæli, quæ corporis ſpeciem præ ſe fert, ex quatuor elementis animæ vi inter ſe conſentientibus conflatam. *Idcirco*, inquit, *nunc ex commixtione, ſiue ex abundanti, nomen eſt ſortitum.* Cui etiam, opinor, nominis ratio

Plut. l. c.

καὶ ταυτὶ μὲν περὶ τούτων. Ἐπειδὴ δὲ σκοπὸς ἦν αὐτοῖς βασανίσαι πάλιν τὸ, πότερόν ποτε φθαρτὸς ἂν εἴη κατὰ φύσιν ὁ κόσμος, ἢ μή, δεδοξάκασιν ὧδε καὶ περὶ τούτου. Πυθαγόρας καὶ οἱ Στωϊκοὶ, καὶ γενητὸν ὑπὸ Θεοῦ τὸν κόσμον, καὶ φθαρτὸν μὲν ὅσον ἐπὶ τῇ φύσει. αἰσθητὸν γὰρ εἶναι, διότι καὶ σωματικὸν, ὃ μὲν δὴ φθαρησόμενόν γε, προνοίᾳ καὶ συνοχῇ Θεοῦ. Ἐπίκουρος, φθαρτὸν, ὅτι καὶ γενητὸς, ὡς ζῶον, ὡς φυτόν. Ξενοφάνης, ἀγένητον, καὶ ἄϊδιον, καὶ ἄφθαρτον τὸν κόσμον. Ἀριστοτέλης, τὸ ὑπὸ τὴν σελήνην μέρος τοῦ κόσμου παθητὸν, ἐν ᾧ καὶ τὰ ἐπίγεια κινεῖται. Ἀκούετε, ὦ ἄνδρες, καὶ συνίετε λοιπὸν, πόσον ἐν τούτοις ὁ λῆρος. ταῖς γὰρ ἀλλήλων ἀντανισάμενοι δόξαις, τοῦτό τε κἀκεῖνο φύρδην ἁπλῶς καὶ ἀνατασκέπτως, κατὰ τὸ ἐπάσῳ δοκοῦν, ἐρευγόμενοι, πῶς ἂν εἶναι νοοῖντο σοφασαὶ μᾶλλον, καὶ ὃ τῆς ἀληθείας ἐπισήμονες. οἱ μὲν γὰρ, ἕνα τὸν κόσμον, οἱ δὲ, πολλούς. ἕτεροι δὲ γενητόν. εἰσὶ δὲ, οἳ τούτοις εἰσάπαν ἀνθεστηκότες, καὶ διάφορα τὰς γνώμας, ἄφθαρτόν τε καὶ ἀγένητον εἶναι λέγουσιν αὐτόν. καὶ οἱ μὲν προνοίᾳ Θεοῦ διοικούμενον, οἱ δὲ, καὶ προνοίας δίχα, καὶ τὴν τῶν στοιχείων εὐτακτον κίνησιν αὐτομάτισμοῖς καὶ συμβεβηκόσιν ἐκνενεμήκασι· καὶ οἱ μὲν ἐμψυχῶσθαι φασὶν αὐτὸν, οἱ δὲ, ἄτε ἔμψυχον, ἄτε νοερόν· καὶ ἁπαξαπλῶς κατίδοι τις ἄν, οἱονεὶ μεθύοντα, τῇ δέ τε κἀκεῖσε διαῤῥιπτούμενον τὸν ἐφ' ἑκάστῳ λόγον αὐτοῖς. Ἐπειδὴ δὲ τὸν Πλάτωνα τῶν ἄλλων ἐκκενεικῶς, ταῖς αὐτοῦ μάλιστα δόξαις ἐμφιλοχωρεῖ, φαίην ἂν ὅτι Πλάτων τε καὶ Πυθαγόρας δοξάζουσι μὲν πως ἐπιεικέστερον περί τε Θεοῦ καὶ κόσμου. συνειλόχασι δὲ τὴν εἰς τοῦτο παίδευσιν εἴτιν ἐπιστήμην, Αἰγυπτίοις ἐμβεβληκότες, παρ' οἷς δὴ πολὺς ὁ περὶ τοῦ πανσόφου Μωσέως λόγος ἦν, καὶ τῶν παρ' αὐτῷ δογμάτων τὸ θαῦμα ἐτετίμηκο. πλὴν αὐτόν τε φασὶν ἑαυτῷ τὸν Πλάτωνα τἀναντία δοξάσαι, καὶ τὸν αὐτῷ ποιήσαντα τὸν Ἀριστοτέλη, μὴ τὰ αὐτοῦ μᾶλλον ἐλέσθαι φρονεῖν, ἀντιφέρεσθαι δὲ καὶ ἀντεξάγειν αὐτῷ. Φησὶ μὲν γὰρ ὁ Πορφύριος, δοξάσαι τὸν Πλάτωνα περὶ ὕλης, φάναι τε ὅτι τὸ σωματοειδὲς αὐτοῦ συνέστη ἀπὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων, ἀλλήλοις ὑπὸ ψυχῆς συμπεφωνηκότων. Διὸ, φησὶ, καὶ νῦν συμμιγὴς μὲν, ἢ καὶ κατὰ τὸ πλεονάζον ὠνόμασται. ὁμολογεῖ δὲ, οἶμαι, τὄνομα, καὶ κεκλῆ-

σθαι φησὶν ὀρανὸν, οἷον ὁρατὸν ὄντα τινὰ, ἵν' ἐκ τῆ ὁρᾶσθαι νοοῖτο τίς ὀρανός. Ἀριστοτέλει γε μὴν ἀχ ὧδε ταὐτ' ἔχειν ἐδόκει. πόθεν; ἀ γάρ τοι φησὶ σύντεθεῖσθαι τὸν ὀρανὸν, ὅτε μὴν ἐκ τεσσάρων εἶναι στοιχείων, ἐπινοεῖ δὲ πέμπτον τι σῶμα τῶν τεσσάρων ἀμέτοχον, κὴ ὁλοτρόπως ἠμοιρηκός. καὶ ὁ μὲν Πλάτων ἔμψυχόν τε τὸν κόσμον φησὶ, καὶ ζῶον νοερόν. ἐφίστησι δὲ καὶ πρόνοιαν αὐτῷ. γενητόν τε καὶ φθαρτὸν, τό γε ἦκον εἰς τὴν αὐτῆ φύσιν, διοείζεται. Περφύνηκε δὲ ἀχ ὧδε πάλιν ὁ αὐτῆ φοιτητής. ὅτε γὰρ ἔμψυχον ὅλον δι' ὅλων, ὅτε νοερὸν, ὅτε προνοίᾳ διοικούμενον, ἀλλ' ὡδὲ γενητὸν εἶναι δίδωσιν αὐτὸν, ἀλλ' ὡς ἄφθαρτον, καὶ ἀγένητον. Καὶ πάλιν ὁ μὲν δὴ δεινὸς, καὶ διαβόητος Πλάτων, τρεῖς ἀρχὰς εἶναι τῆ παντὸς διορίζεται, θεὸν, καὶ ὕλην, καὶ εἶδος· καὶ θεὸν μὲν εἶναι φησὶ τὸν ποιητὴν, ὕλην δὲ τὸ ὑποκείμενον, εἶδος δὲ τὸ ἑκάστε τῶν γινομένων παράδειγμα· Ἀντανίσαται δὲ πάλιν Ἀριστοτέλης αὐτῷ, καὶ ὁ συμβαίνει καθάπαξ. τὸ γὰρ εἶδος, ἀρχὴν ἢ φρονεῖν ἢ λέγειν ὁκ ἀξιοῖ. δύο δὲ εἶναι φησὶ τὰς ἀρχὰς, θεὸν καὶ ὕλην. Τρεῖς δὲ πάλιν ὁ Πλάτων τὰς τῶν ὅλων ἀρχὰς εἶναι λέγων, θεόν τε καὶ ὕλην, καὶ εἶδος, προσεπάγει κὴ τετάρτην, ἣν δὴ καὶ ὅλε ψυχὴν ὀνομάζει. καὶ πρός γε δὴ τούτῳ τὴν ὕλην ἀγένητον εἰπὼν, καὶ γενητὴν αὐτὴν εἶναι φησί. εἶτα τὸ εἶδος ὅ, τι ποτέ ἐσιν, ὑφεσάναι δὲς αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, μάχεται τοῖς ἰδίοις αὐτῆ εὑρήμασι. Ἔφη γὰρ ἐν τοῖς τῆ θεῆ νοήμασιν ὑπάρχειν αὐτὸ, καὶ ὁκ ἰδίαν ὕπαρξιν ἔχειν, ἤγεν ὀσίωτιν. Τίσιν οὖν ἄρα προσνενευκότες οἱ τῆς ἀληθείας ἐρευνηταὶ, τὴν ἀμώμητον καὶ ἀπλανεσάτην διάτοιεν τρίβον; τίνα τῶν ὠνομασμένων, τῆ ψευδοεπεῖν ἀπαλλάξομεν; τίνι τὴν ψῆφον τῆ κατὰ μηδένα διαπλαῖσαι τρόπον, ἀπονέμειν ἄξιον; μᾶλλον δὲ, πῶς ἂν εἶεν ἀξιόχρεω πρός γε τὸ δεῖν ἀναπεῖσαι τινὰς, οἵγε τοσοῦτον διημαρτήκασι τἀληθῆς, ὡς μὴ μόνον ἀλλήλων, ἀλλὰ κὴ ταῖς σφῶν αὐτῆ ἀντιφέρεσθαι δόξαις; Ἐπενεῖδε τᾶυτα κὴ κατατέθηπεν ὁ πάνσοφος Ἰουλιανὸς, κὴ κατασκώπτει μὲν τὰ Μωσέως. ἄνω ϑ' κὴ κάτω τὰ πάντα κυκῶν, τὰς Πλάτωνος λόγες ἀντιπαρεξάγειν αὐτοῖς ἀποτολμᾷ, καὶ φησί.

A suffragatur, & ὀρανὸν dictum ait, quasi ὁρατὸν, aspectabile, vt ex aspectu cælum nuncupatum intelligeretur. Aristoteli longe alia mens est. Quidum? nempe cælum non compositum quidem, nec ex quatuor elementis conflatum docet, sed quintum quoddam corpus comminiscitur a quatuor illis prorsus alienum. Plato animam mundo tribuit, & vitam sensu præditam, adeoque prouidentiam quandam ducem & gubernatricem ei præficit: factum vero esse & B corruptioni obnoxium, quod ad eius naturam attinet, decernit. At eius discipulus Aristoteles contrariam sententiam sequutus, nec animatum esse per omnes partes, neque sensu præditum, neque a prouidentia gubernatum, neque vero factum concedit, sed velut ortus & interitus expertem statuit. Rursum sapiens ille Plato, & omnium prædicatione celeberrimus, tria principia vniuersi constituit: Deum, Materiam, & Ideam. Deum opificem esse asserit; Materiam subjectum; Ideam vero C exemplar cuiusque eorum quæ fiunt. Hunc perinde refellit Aristoteles, & inter eos conuenire omnino non potest. Ideam enim principium esse nec credere vult, nec concedere, duoque tantum principia decernit, Deum & Materiam. Plato tribus rerum omnium principiis constitutis, Deo, Materia & Idea, quartum etiam inducit, quam Animam vniuersi nominat. Præterea cum materiam dixisset ingenitam, rursus genitam illam esse ait. Quid quod D cum ideam interdum per se subsistere concedat, inuentis ipse suis repugnat, nec meminit alicubi dicere, in Dei mente & cogitatione ipsam esse, nec propriam habere existentiam siue essentiam. Quibusnam igitur assensi veritatis indagatores reprehensionis & erroris vacuum iter decurrent? quem ex iis, qui nominatim sunt appellati, mendacii culpa liberabimus? aut quem nullo modo lapsum nostris suffragiis com- E probabimus? Immo quid habebunt, quo quenquam a sententia reuocent, auctoritatis, qui tam longe a vero abierunt, vt non solum inter se, sed secum ipsi pugnent? Vidit hæc & obstupuit solertissimus ille Iulianus: hinc ad sugillanda Mosis scripta vertitur, & susque deque versis omnibus, libros Platonis audet illis opponere, & ait.

IVLIANVS.

Hic Platonis verba, si iuuat, conferamus. Quid igitur hic de mundi opifice loquatur, & quomodo loquentem illum introducat, cum de mundi creatione scribit, considera, vt Platonis & Mosis de mundi opificio doctrinam inuicem contendamus. Sic enim patebit, vter altero præstantior ac Deo dignior: illene qui simulacra Deorum coluit, Exod. 33. Plato; an Moses, cui Deum diuinæ literæ referunt os ad os fuisse loquutum. Genes. 1. *In principio fecit Deus cælum & terram. Terra autem erat inuisibilis & incomposita, & tenebræ super abyssum, & spiritus Domini ferebatur super aquam. Et dixit Deus: Fiat lux; & facta est lux. Et vidit Deus lucem, quia bona est. Et discreuit Deus inter lucem & tenebras, & vocauit Deus lucem diem, & tenebras vocauit noctem. Et factum est vespere, & factum est mane dies vnus. Et dixit Deus: Fiat firmamentum in medio aquæ; & vocauit Deus firmamentum, cælum. Et dixit Deus: Congregetur aqua, quæ sub cælo, in congregationem vnam, vt appareat arida. Et factum est sic. Et dixit Deus: Germinet terra herbam pabuli, & lignum fructiferum. Et dixit Deus: Fiant luminaria in firmamento cæli ad illuminationem super terram; & posuit ea Deus in firmamento cæli, vt luceant super terram, & habeant principatum diei ac noctis.* In his, nec abyssum factam ait a Deo, nec tenebras, nec aquam; tametsi, cum lucem Dei iussu factam scripsisset, idem plane de nocte, abysso, & aqua dictum oportuit: veruntamen de illis, quasi de rebus factis, nihil prorsus loquitur, cum identidem ea commemoret. Quid quod ne Angelorum quidem meminit, quomodo creati, aut facti, nedum qua ratione producti fuerint; sed corpora duntaxat commemorat, quæ cælo aut terra continentur, ita vt secundum Mosem nullam rem incorpoream Deus fecerit, sed materiam tantum subiectam digesserit. Illud vero, *Terra erat inuisibilis & incomposita*, nihil aliud est, quam humidam quidem & aridam substantiam, materiam facere; eius autem ordinatorem Deum introducere.

A B C D E

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἐνθᾶυθα παραβάλωμεν, εἰ βέλεσθε, τὰ τᾶ Πλάτωνος. τί τοίνυν ἔτ' ὑπὲρ τᾶ δημιυργᾶ λέγει, καὶ τίνας πεειτίθησιν αὐτῷ φωνὰς ἐν τῇ κοσμογονίᾳ, σκόπησον, ἵνα τὴν Πλάτωνος καὶ Μωσέως κοσμογονίαν ἀνλιπαραβάλωμεν ἀλλήλαις. ἔτω γὰρ ἂν φανείη, τίς ὁ κρείτλων, καὶ τίς ἄξιος τᾶ Θεᾶ μᾶλλον· ἆρ' ὁ λοῖς εἰδώλοις λελαρευκὼς Πλάτων, ἢ πεεὶ ἇ φησὶν ἡ γραφὴ, ὅτι ςόμα πρὸς ςόμα ὁ Θεὸς ἐλάλησεν αὐτῷ· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τ' ὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ἡ δ' γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκαλασκεύασος, καὶ σκότος ἐπάνω τ' ἀβύσσ· καὶ πνεῦμα Θεᾶ ἐπεφέρετο ἐπάνω τ ὕδατος. καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς. γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς, ὅτι καλὸν. καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰμέσον τᾶ φωτὸς, καὶ ἀνὰμέσον τᾶ σκότους, καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν, καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα. καὶ ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα μία. καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, γενηθήτω ςερέωμα ἐν μέσῳ τᾶ ὕδατος· καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ ςερέωμα ὐρανόν· καὶ εἶπεν ὁ Θεός, συναχθήτω τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τᾶ ὐρανᾶ εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά. καὶ ἐγένετο ἔτως. καὶ εἶπεν ὁ Θεός· βλασησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτε, καὶ ξύλον κάρπιμον. καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς· γενηθήτωσαν φωσῆρες ἐν τῷ ςερεώματι τᾶ ὐρανᾶ, ἵνα ὦσιν εἰς φᾶυσιν ἐπὶ τ γῆς· καὶ ἔθελο ἀυλὰς ὁ Θεὸς ἐν τῷ ςερεώματι τᾶ ὐρανᾶ, ὥςτε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός. Ἐν δὴ τύτοις, ὅτε τὴν ἄβυσσον φησὶ πεποιῆθαι ὑπὸ τᾶ Θεᾶ, ὅτε τὸ σκότος, ὅτε τὸ ὕδωρ. καίτοι χρῆν δήπεθεν εἰπόντα περὶ τᾶ φωτὸς, ὅτι προσάξαντος Θεᾶ γέγονεν, εἰπεῖν ἔτι καὶ περὶ τῆς νυκτὸς, καὶ περὶ τῆς ἀβύσσ, καὶ περὶ τᾶ ὕδατος. Ὁ δὲ ἁδὲν εἶπεν ὡς περὶ γεγονότων ὅλως, καίτοι πολλάκις μνηθεὶς αὐτῶν. Πρὸς τύτοις ὅτε τῆς τῶν ἀγγέλων μέμνηται γενέσεως ἢ ποιήσεως, ἀδ' ὅν τινα τρόπον παρήχθησαν, ἀλλὰ τῶν περὶ τὸν ὐρανὸν μόνον καὶ περὶ τὴν γῆν σωμάτων, ὡς εἶναι τὸν Θεὸν, κατὰ τὸν Μωσέα, ἀσωμάτων μὲν ἁδενὸς ποιητήν, ὕλης δὲ ὑποκειμένης κοσμήτορα· τὸ δὲ, ἡ γῆ ἦν ἄορατος καὶ ἀκαλασκεύασος, ἁδὲν ἕτερόν ἐσιν, ἢ τὴν μὲν ὑγρὰν καὶ ξηρὰν ὐσίαν ὕλην ποιᾶντος, κοσμήτορα δὲ αὐτῆς τὸν Θεὸν εἰσάγοντος.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Μωσέως μὲν ἔν περὶ, πολὺς ἂν γένοιτο καὶ μακρὸς τοῖς ἐυφημεῖν βυλομένοις ὁ λόγος. ἀκήκοε γὰρ Θεὸς λέγοντος ἐναργῶς· οἶδα σὲ παρὰ πάντας, καὶ χάριν ἔυρηκας παρ' ἐμοί. Τῆς γε μὴν ἐνούσης αὐτῷ πολυειδοῦς ἀρετῆς, ἀπόδειξις εἴη ἂν καὶ μάλα σαφὴς, τῆς ἐν Αἰγύπτῳ τερατυργίας ἡ δύναμις. ὑφεσήκει γὰρ τῷ τῶν ὅλων Θεῷ, καὶ ὑπηρέτης ἦν τοῖς τῶν Αἰγυπτίων ἀτονοίαις κατεξανισάντι τὴν κτίσιν. Ὁποῖός γε μὴν ὁ Πλάτων ἦν, κἂν εἰ μή τις λέγοι, διαβοήσειεν ἂν ἡ ἐξ Ἀθηνῶν ἐπὶ Σικελίαν ἄφοδος. ὁ γὰρ ἀρεσθέντα τοῖς παρ' αὐτῷ θωπείαις τὸν Διονύσιον, ἀποδόσθαι φασὶν αὐτὸν, ὡς ἀνελευθέρῳ πω πάντως πόνην ἐπιθέντα τὴν ἀνδραπόδῳ πρεπωδεστάτην. Πλὴν ἀφείσθω τέως ὁ περὶ τούτου λόγος. ἴτω δὲ δὴ πάλιν ἐπὶ τὸ ἐν χερσίν. ὁ θεσπέσιος μὲν γὰρ Μωσῆς ὁ λόγους ἡμῖν εἰκαίους ὁρᾶται συντεθεικώς· ὅτε μὴν ἐκ φιλοτιμίας ἁπλῶς εἰς τοῦτο παρωρμημένος, ἀλλά τι τῶν ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν ἐπινοήσας τῷ βίῳ. ὁ γάρ τοι πρόθετο φυσιολογεῖν ἰσχνῶς, ἤγουν φάναι τι περὶ τῶν λεγομένων πρώτων ἀρχῶν, ἢ τῶν ἐξ αὐτῶν στοιχείων· περιεργότερα γὰρ οἶμαι ταυτὶ, καὶ ταῖς τινων διανοίαις οὐ κάλωσιμα. σκοπὸς δὲ γέγονεν αὐτῷ, τὸν τῶν τηνικάδε νοῦν τοῖς τῆς ἀληθείας ἐπισῆσαι δόγμασι. πεπλάνηντο γὰρ, καὶ τὸ δοκοῦν ἕκαστος προσκυνοῦντες ἠλίσκοντο, καὶ τὸν ἕνα καὶ φύσει Θεὸν ἐξ ἀμαθίας τῆς ἄγαν ἠγνοηκότες, λελατρεύκασι τῇ κτίσει. Καὶ οἱ μὲν, θεὸν ἐπεγράφοντο τὸν οὐρανὸν, ἕτεροι δὲ, τὸν ἡλίου κύκλον. εἰσὶ δὲ οἳ καὶ σελήνην, καὶ ἄστρα, καὶ γῆν, καὶ φυτοῖς, καὶ τῇ τῶν ὑδάτων φύσει, πτηνοῖς τε καὶ ζώοις ἀλόγοις, τὴν τῆς ἀνωτάτω φύσεως δόξαν ἀπονέμειν ἐσπούδαζον. καθυγμένων δὴ τῶν πραγμάτων εἰς τοῦτο ἀυτοῖς, καὶ τῆς ὕτω δεινῆς ἀῤῥωσίας καλανεμηθείσης ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ἐπίκουρος ἦν ὁ Μωσῆς, καὶ τῶν καλλίστων ἅπασι μαθημάτων εἰσηγητὴς ἀνεδείκνυτο, εἷς μὲν ὅτι καλὰ φύσιν ἐστὶν ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς διαῤῥήδην ἀνακεκραγὼς, ἀφεὶς δὲ τῶν ἄλλων, ἃ καὶ δι' αὐτοῦ παρήχθη πρὸς τὸ εἶναί τε καὶ ὑπάρχειν ὅλως. Χρειωδέστατα τοίνυν καὶ μάλα σοφῶς τὸ πολὺ λίαν ἰχνομυθεῖν παρελάσας, ἐπὶ τὸν τῶ ἀναγκαιοτέρων κεχώρηκε λόγον. τί γὰρ ἔδει ποία μέν ἐστιν ἡ τῶν ὑδάτων φύσις εἰπεῖν, ἢ καὶ ὅπως γέγονε τὴν ἀρχήν; ἀναμετρῆσαί τε ἀβύσσους,

CYRILLVS.

De Moſe igitur multa fuerit & longa iis oratio, qui laudandum eum ſuſceperint. Deum enim audiit aperte dicentem: *Præ cæteris ego noui te, & apud me gratiam inueniſti.* Exod. 33. Sed multiplicis, quæ in eo fuit, virtutis luculentum ſane teſtimonium præbebit vis portentorum effectrix, qua in Ægypto enituit. Parebat enim Deo vniuerſorum, & miniſter aderat creaturas aduerſus Ægyptiorum veſaniam concitanti. Qualis autem fuerit Plato, etiam tacentibus omnibus, vel ejus Athenis in Siciliam profectio declarauerit. Nam offenſum ejus aſſentationibus, ferunt, Dionyſium ipſum vendidiſſe, cui, vt illiberaliter blandienti ſcilicet, pœnam impoſuerit mancipio plane dignam. Cæterum mittatur interim de his oratio: ad id vero quod in manibus eſt, procedat. Diuinus enim Moſes, nec temere quicquam ſcripſiſſe conſpicitur, nec propter ambitionem eo deueniſſe, ſed res ad vitam neceſſarias atque vtiles excogitaſſe. Non enim minute de rerum natura diſputare propoſitum habuit, aut de primis, vt vocant, principiis, aut de elementis, quæ ab iis oriuntur, verba facere: curioſiora enim iſta ſunt, & ejuſmodi, vt nonnullorum ingeniis nequeant capi. Sed ſcopus illi fuit, eorum qui tum erant hominum mentem doctrina veritatis informare: errore namque tenebantur, & quod cuique videbatur manifeſte colebant, vnumque & natura Deum præ nimia inſcitia ignorantes, creaturæ ſeruiebant. Inter quos alii numen ſibi adſcribebant, cælum: quidam, ſolis orbem: erant, qui lunæ etiam, ac ſideribus, terræ, plantis, & aquarum naturæ, volucribus item, & brutis ratione carentibus, ſupremæ naturæ gloriam tribuere ſtuderent. Eo itaque rebus illorum adductis, cum vniuerſos homines hic tam grauis morbus depaſceretur, opitulator Moſes adfuit, & præſtantiſſimæ doctrinæ dux cunctis extitit, palamque & aperte prædicauit vnum eſſe natura rerum omnium opificem, & a rebus cæteris, quæ per illum creatæ ac productæ ſunt, eos auocauit. Vtiliſſime ergo & ſane quam ſapienter nimiam iſtam ſubtilitatem ab oratione ſua remouit, & ad ſcribendas res magis neceſſarias conuerſus eſt. Nam quid attinebat dicere, qualis ſit aquarum natura, aut quod primordium habuerit? Quid erat neceſſe abyſſos metiri,

cælique naturam; aut quomodo Angeli extiterint, curiose exquirere? quæ sane cuiuis esse explicatu difficillima, neminem diffiteri puto. Quod si dante sapientiam Deo explicari ista potuissent; quis tandem idoneus auditor futurus, aut tantæ res subtilitatis, immo vero & supra intellectum positas, animo complexurus erat? Nam homines illius ætatis, qua hæc scriptis mandabat Moses sapientissimus, vel cum Græcorum inscitia certasse reperiemus. Quibus enim ex rebus potissimum Dei gloriam licebat agnoscere, per has illos deprehendes in postremæ omnium nequitiæ barathrum corruisse. Nam cum deceret eos, vt ait Scriptura, perspecta rerum creatarum elegantia vniuersi creatorem & architectum Deum agnoscere; eo imprudentiæ prolapsi sunt, vt vnde ad veritatis notitiam deferri debuerant, per ea reperiantur vltro mendacio adhæsisse. Et fidelis ejus rei testis fuerit sapientissimus Paulus ita scribens:

Rom. 1. *Inuisibilia eius a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur; virtus scilicet ejus æterna, & diuinitas, vt essent inexcusabiles, eo quod scientes Deum, non vt Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obtenebratum est cor insipiens eorum.* Quæ profecto congruunt gregariæ, vilis, & plane inconsideratæ superstitionis auctoribus; cujusmodi erant ii, ad quos, vt antea dixi, Moses libros suos scripsit. Sed eos tandem deprehensos esse grauissimo stupore teneri, nullo negotio videbimus, excussis posterioris ætatis Philosophorum opinionibus. De his enim Plutarchus priore libro collectionis dogmatum de rebus naturalibus:

Plutarch. lib. 1. de placitis Phil. cap. 6. *Hoc illos ad Dei notitiam deduxit, quod cum sol & luna, & reliqua sidera, vbi sub terram delata sunt, simili tamen colore, magnitudine, & in iisdem locis, & iisdem temporibus, oriantur.* Item eodem libro: *Definiunt autem Dei naturam hoc pacto: Spiritum intelligentia præditum, & igneum, formæ quidem expertem, sed in quam velit speciem se mutantem, ac rebus quibusuis assimilantem. Cuius notitiam homines primum adepti sunt, ab eorum quæ nobis apparent pulchritudine coniecturam capientes, nihil pulchri temere & fortuito fieri, sed ab aliqua opifice arte.*

A καὶ ἀέρανδ Φύσιν· καὶ τῆς τῶν ἀγγέλων ὑπάρξεως πολυπραγμονῆσαι τὸν τρόπον; ταυτὶ μὲν γὰρ ὅτι δυσεξήγητα παντὶ γένοιτ' ἂν, ὡμολογῆδς νομίζω. Ἀλλ' εἴπερ ἦν ὅλως καὶ διειπεῖν δωάσθαι σοφωῦτος Θεδ, τίς ὁ ἀνρασόμενος ἦν, ἤγουν σωιέναι τὰ ἅτως ἰσχνὰ, μᾶλλον ὃ καὶ ὑπὲρ νοῦν, οἷός τε ὢν; καίτοι καὶ αὐτῆς τ' Ἑλλήνων ἀμαθίας κατόπιν ὄνδας ἐυρήσομεν τὰς κατ' ἐκεῖνο καιρὸν, καθ' ὃν καὶ ἡ τδ πανσόφα Μωσέως ἐτρατίετο
B συσγραφή. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἀφ' ὧν ἦν δύνασθαι τὴν τ Θεδ δόξαν διειδέναι σαφῶς, διὰ τούτων αὐτῶν ἀλοῖεν ἂν εἰς τὸ τῆς ἐσχάτης ἁπασῶν ἀβελτηείας πεσόντες βάραθρον. ὡς γὰρ δή φησιν ἡ θεόπνευσος γραφὴ, ἐχρῆν δήπου τὰς πάλαι τὸν τ ὅλων δημιργὸν καὶ τεχνίτην ἀπὸ καλλονῆς κτισμάτων ἐννοεῖν· οἱ ὃ πρὸς τοῦτο κατώχοντο δυσβουλίας, ὥςτε καὶ ἐξ ὧν ἦν εἰκὸς ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἀποφέρεδς γνῶσιν, διὰ τούτων αὐτῶν ἀλῶναι παθόνδας τὸ προσκεῖσθαι τῷ ψεύδει· γένοιτο
C δ' ἂν καὶ τούτε μάρτυς πιςὸς ὁ πάνσοφος Παῦλος ὡδὶ γεγραφώς· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτδ, ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται· ἥτε ἀΐδιος αὐτδ δωάμις, καὶ θειότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους, διότι γνόντες τὸν Θεὸν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν ἢ εὐχαρίςησαν, ἀλλὰ ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία. Καὶ τοῦτο μὲν ἂν πρέποι τοῖς τὴν ἀγελαίαν, καὶ συρφετώδη; καὶ ἀλόγιςον πάντως ψευδολατρείαν ἐξευρηκόσιν,
D ὁποῖοί τινες ἦσαν, ὡς ἔφην, οἱ πρὸς ὃς ὁ τδ πανσόφα Μωσέως πεποίηται λόγος· ὅτι ὃ τῆς εἰς λῆξιν ἡκούσης ἐμβροντησίας ἀνάπλεω γεγονότες καταφωραθεῖεν ἄν, ἀμογητὶ καθοψόμεθα, τὴν τῶν μετ' αὐτοὺς πολυπραγμονήσαντες δόξαν. ἔφη γοῦν πε περὶ αὐτῶν ἰσχνὸς ὢν ἄγαν ὁ Πλάταρχος, ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ Φυσικῶν δογμάτων συναγωγῆς· ἔλαβον δὲ ἐκ τούτε ἔννοιαν Θεδ. ἀεί τε γὰρ ἥλιος καὶ σελήνη καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἄςρων,
E τὴν ὑπόγειον Φορὰν ἐνεχθέντα, ὅμοια μὲν ἀνατέλλοντα τοῖς χρώμασιν, ἴσα δὲ τοῖς μεγέθεσι, καὶ καλὰ τόπους καὶ καλὰ χρόνους τοὺς αὐτούς. καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ· ὁρίζονται δὲ τὴν τ Θεδ ὐσίαν ὅτως· πνεῦμα νοερὸν καὶ πυρῶδες, ὐκ ἔχον μὲν μορφὴν, μεταβάλλον γοῦν εἰς ὃ βούλεται, καὶ σωεξομοιούμενον πᾶσιν. ἔσχον δὲ ἔννοιαν τούτε, πρῶτον μὲν ἀπὸ τ καλλους τῶν ἐμφαινομένων προσλαμβάνοντες, ὡς οὐδὲν τ καλῶν εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε γίνεται, ἀλλὰ μετά τινος τέχνης δημιργούσης.

Προσεποίσω ἢ τούτοις ἃ γέγραφέ ποτε καὶ ὁ τρισμέγιστος Ἑρμῆς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ νοῦν· ὀνομάζεται γὰρ ὡδὶ τὸ βιβλίον· εἶτα, φησ, ἀόρατος ὁ Θεός; εὐφήμησον. καὶ τίς αὐτοῦ φανερώτερος; διὰ τοῦτο πεποίηκεν, ἵνα διὰ πάντων τις αὐτὸν βλέπῃ. τοῦτό ἐστι τὸ ἀγαθὸν τοῦ Θεοῦ, τοῦτο ἡ ἀρετή, τὸ αὐτὸν φαίνεσθαι διὰ πάντων. Ὁμολογοῦντα ἢ τούτοις καὶ αὐτὸν ὀψόμεθα τὸν τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν θρησκείας καταήγορον Ἰουλιανόν. διϊσχυρίζεται μὲν γὰρ ὡς ἀδίδακτόν τι χρῆμα καὶ αὐτομαθὲς ἀνθρώποις, τὸ εἰδέναι Θεόν. φησὶ δὲ ἔτως· ὅτι δὲ ἀδίδακτον, ἀλλὰ φύσει τοῦτο τοῖς ἀνθρώποις ὑπάρχει, τεκμήριον ἡμῖν ἔσω πρῶτον, ἡ κοινὴ πάντων ἀνθρώπων ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, καὶ κατὰ ἄνδρα καὶ ἔθνη περὶ τὸ θεῖον προθυμία. ἅπαντες μὲν γὰρ ἀδιδάκτως θεῖόν τι πεπιστεύκαμεν· ὑπὲρ οὗ, τὸ μὲν ἀκριβὲς, ὅτε πᾶσι ῥᾴδιον, ὅτε τοῖς ἐγνωκόσιν, εἰπεῖν εἰς πάντα δυνατόν. καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν· ταύτῃ δὴ τῇ κοινῇ πάντων ἀνθρώπων ἐννοίᾳ, πρόσεσι καὶ ἄλλη. πάντες γὰρ ἄνθρωποι, ὅσον ὦ, καὶ τοῖς ἐν αὐτῷ φαινομένοις θεοῖς, ὅτῳ δήτι φυσικῶς προσηρτήμεθα, ὡς καὶ εἴ τις ἄλλον ὑπέλαβε παρ' αὐτοὺς τὸν Θεὸν, οἰκητήριον αὐτῷ πάντα τὸν οὐρανὸν ἀπένειμεν· οὐκ ἀποσήσας αὐτὸν τῆς γῆς, ἀλλ' οἷον ὡς εἰς τιμιώτερον τοῦ παντὸς ἐκεῖνο, τὸν βασιλέα καθίσας τῶν ὅλων, ἐφορᾶν ἐκεῖθεν ὑπολαμβάνων τὰ τῇδε. ἄθρει δὴ ὃν ὅπως οἱ τὴν παχεῖαν, καὶ ἀγυρτώδη, καὶ, ἵν' ἔτως εἴπω, βαναυσικὴν οὐκ ἀνασχόμενοι πλάνην, καὶ τὸ ἀγενναίων ἀποθοιήσαντες δόξης, οὐκ ἠμοιρήκασι παντελῶς τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας περὶ Θεοῦ. κατετεκμήραντο δὲ, τίς τε, καὶ ὅση τῆς ἐνόσης αὐτῷ δυνάμεως ἡ ὑπεροχὴ· ὡς καὶ θεσμοῖς εὐταξίας τὴν ὅτω μεγάλην καὶ ἀξιάγασον κίνησιν ὑπενεγκεῖν. οἵγε μὴν ἕτεροι, περὶ ὧν ὁ λόγος, ὅτε Θεοῦ ἐγνώκασι διὰ τῶν κτισμάτων. ἀλλὰ γὰ ἦσαν ὅτως ἐμβρόντητοι, καὶ φρενὸς ἔξω γεγόνασιν ἀνθρωποπρεποῦς, ὡς μὴ μόνον οὐρανῷ, καὶ γῇ, καὶ σελήνῃ, καὶ τοῖς ἑτέροις τῶν ἄστρων ἑλέσθαι προσκυνεῖν· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐν σηκοῖς εἴδη πολύμορφα καθιδρύσαι, ἐγχαράξαι τε μορφὰς αὐτοῖς, οὐκ ἀνθρωπείας μόνον, ἀλλὰ καὶ ζώων ἀλόγων, καὶ πηνῶν τε, καὶ ἑρπετῶν· καὶ θεοὺς αὐτὰ καὶ σωτῆρας ἀποκαλεῖν. Εἶτα πῶς οὐκ ἂν ἀγάσαιτό τις τοῦ Μωσαϊκῆς εὐτεχνίας τὸ ἀκριβὲς περιεργον μὲν, ἢ βαθὺ, καὶ οὐκ εὐπαράδεκτον, τοῖς τοιηνικάδε λαλούσης ὀδέν. ἐκεῖνα δὲ μᾶλλον τὰ δι' ὧν ἦν δύναται μεταθοιῆσαι αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ἔχον ὀρθῶς, καὶ ἀπευθύνειν εἰδὸς εἰς ἀμώμητον δόξαν, τὴν ἐπί γε, φημὶ, τῷ πάντων κρατοῦντι Θεῷ;

His addam quæ ter maximus Hermes scripsit ad suam Mentem: huic enim libro id nominis est. *Ergone, inquis, inuisibilis Deus? Bona verba, quæso; ecquis eo conspectior? idcirco fecit omnia, vt per omnia a quouis cernatur: hæc est Dei bonitas, hæc virtus, vt per omnia conspiciatur.* Quin etiam ipsum religionis nostræ accusatorem Iulianum deprehendemus idipsum confiteri, cum affirmat, Dei cognitionem rem esse, quæ non doceatur, sed per se discatur ab hominibus. His autem verbis vtitur: *Doceri autem non posse Dei notitiam, verum a natura datam hominibus, primum nobis argumentum esto, quod commune est omnium hominum & priuatim & publice, singillatim, & per nationes, numinis studium. Omnes enim, a nemine docti, numen aliquod credimus, de quo accurate disserere, non cuiuis modo difficile, sed & iis, qui ejus cognitione sunt imbuti, omnino impossibile.* Et rursum post alia: *Ad hanc communem omnium mortalium sententiam accedit alia. Quotquot enim homines sumus, cælo, & qui in eo conspiciuntur, Diis duce natura sic adhærescimus, vt si quis præter hæc aliud quoddam sibi numen finxerit, ei tamen cælum, sedem ac domicilium adsignet: non quod ei terra interdicat, sed velut in honestissimum totius vniuersi locum Regem vniuersorum constituens, inde putat, quæ hic geruntur, dispicere.* Vide sis ergo, vt crasso & circulatorio, atque, vt ita dicam, sordido errore abjecto, plebeiorumque hominum opinione relicta, non omni prorsus Dei notitia caruerunt, sed quæ & quanta sit ejus virtutis exsuperantia assequuti sunt, quæ ordinis legibus tam vastam & admirabilem mundi molem subdiderit. Verum alii, de quibus sermo est, neque ex creaturis Deum agnouerunt, sed tanto stupore tenebantur, sic omnem humanitatis sensum amiserant, vt non cælo, terræ, ac lunæ solum reliquisque sideribus diuinos honores tribuerent, sed & in templis varia simulacra collocarent, iisque non hominum tantum figuras insculperent, sed etiam brutorum animantium, & auium, & reptilium, deosque ipsa & seruatores nominarent. Deinde quis Mosis industriam non admiretur, quæ nihil superuacaneum, aut nimis altum, siue etiam intellectu difficile id ætatis hominibus loquitur, sed ea potius per quæ poterant ad sana consilia redire, quæque eos ad inculpatam omnium dominatoris gloriam dirigere possent?

An vero puerorum magiſtros laudabimus, qui ſe ad eorum captum demittunt, & paulatim ad abſtruſarum rerum ſcientiam quaſi manu ducentes, nihil nimis elaboratum principio & inacceſſi quodammodo aditus per initia proponunt; Moſem vero illum ſanctiſſimum, qui hoc tam egregie præſtitit, non omni genere laudis proſequemur? Qui ſi tibi nihil ad rem afferre videtur; vin' tu nos ad eas diſciplinas, quæ tibi maxime cordi ſunt, orationem conuertamus? Heſiodi Theogoniæ ſcrupuloſam diligentiam quoad licet excutiamus. Fingit enim Deorum ſe vocem audire, & Muſis afflatum eſſe, idque ſibi velut magnum quiddam ac præcipuum arrogat.

Dicite, inquit, *quo pacto primum Dii & terra extiterint,*
Et flumina, pontusque immenſus æſtu feruens,
Et aſtra fulgentia, & cælum latum deſuper.

Tum chaos & noctis ortum deſcribit, ſed quo pacto extiterint, non ſubjicit:

Terra, inquit, *primum quidem genuit par ſibi*
Cælum ſtellis ornatum, vt eam omnia circumtegant.

Et poſtquam dixit Cælum eſſe Terræ filium, ſubjicit Cælo congreſſam maria procreaſſe,

Cæumque, & Creum, & Hyperionem, & Iapetum,
Theamque, ac Rheam, & Themin, ac Mnemoſynem,

ac præter has Phœben, quam & *auro coronatam* nominat. Adde & Auroram, & omnium natu minimum Saturnum. Præterea quisquilias inaniũ & male cohærentium fabularũ congerit. Sed dicet, hæc ab Heſiodo poëtarum more fuiſſe conficta. Neque enim hæc forſan ſine rubore audire poteſt. Quid igitur Moſem rerum ſacrarum interpretem ſugillat, qui claram ac certiſſimam rerum veriſſimarum hiſtoriam conſcripſit? Nam cælum & terram dixit a Deo condita, cælum item ac lunam, aſtra, lucem, volucres, piſces, & brutarum animantum ſpecies. Præterea plantarum nitorem, & fructus edules, & herbas in agris. Animaduerte porro vt errorem, qui priſcos illos homines inuaſerat, his verbis ſapientiſſime reſecet. Numquid enim Iouem quidem nominant cælum: Cererem autem, terram: Apollinem, ſolem: & aureis ſagittis inſtructam κελαδεινὴν, hoc eſt, Dianam; lunam indigetant?

A Εἶτα, τὰς μὲν τῶν μειρακίων διδασκάλας ἐπαινέσαι τις ἂν, καὶ μάλα εἰκότως, συγκαθιεμένας αὐλῶν ταῖς γνώμαις, καὶ χειραγωγοῦντας καθὰ βραχύ, πρὸς τὸ δύνασθαί τι τῶν ἀπορρήτων ἰδεῖν, ἀδὲν δὲ αὐτοῖς τῶν ἄγαν ἐξησκημένων, κὴ ἀνάντη πως ἐχόντων τὴν προσβολήν, παρατιθέντας ἐν ἀρχαῖς· πεπραχότα δὲ τοῦτο Μωσέα τὸν ἱερώτατον οὐκ ἐπαινῶ παντὸς ἀξιώσομεν; Εἰ δέ σοι δοκεῖ τῶν ἀναγκαίων εἰπεῖν ἀδὲν,
B βούλει τῶν σοὶ φιλτάτων ἀψώμεθα μαθημάτων. πολυπραγμονήσωμεν ὡς ἔνι, τῆς Ἡσιόδου θεογονίας τὸ ἀκριβές. σκήπτεται μὲν γὰρ τὸ θεοκλυτεῖν, κὴ τὸ μουσόληπτον εἶναι δοκεῖν προσνενεμηκὼς ἑαυτῷ, ὡς μέγα τι χρῆμα καὶ ἀξιέραστον.

Εἰπατε, φησὶν, δ' ὡς τὰ πρῶτα Θεοὶ, καὶ Γαῖα γένοντο,
Καὶ Ποταμοὶ, κὴ Πόντος ἀπείριτος οἰδματι θύων,
Ἀστρά τε λαμπετόωντα, καὶ Οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν.

εἶτα χάος καὶ νύκτα γενέσθαι λέγων, κὴ τίνα
C τρόπον οὐκ ἐπεσπών·

Γαῖα, φησὶ, δέ τοι πρῶτον μὲν ἐγείνατο ἶσον ἑαυτῇ
Οὐρανὸν ἀστερόεντ', ἵνα μιν περὶ πάντα καλύπτῃ.

καὶ Γῆς τέκνον ἀποφήνας τὸν Οὐρανὸν, ὅτι καὶ Θαλάσσας τέτοκεν Οὐρανῷ παρευνηθεῖσα,

Κοῖόν τε, Κρεῖόν θ', Ὑπερίονά τ', Ἰαπετόν τε,
Θείαν τε, Ῥείαν τε, Θέμιν τε, Μνημοσύνην τε.

D Φοίβην τε πρὸς ταύταις, ἣν καὶ χρυσοστέφανον ὀνομάζει. κὴ μέν τοι τὴν Ἠῶ, ὁπλότατον δὲ πάντων γενέσθαι φησὶ τὸν Κρόνον. εἶτα τούτοις ἐπάγει συρφετούς τινας εἰπὼν κὴ ἀσυστάτων διηγημάτων. Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τὸν ποιητὴν νόμον μυθοπλασῆσαι ταυτὶ τὸν Ἡσίοδον. ἐπερυθριᾷ γὰρ ἴσως τοῖς αὐλῶν διηγήμασιν. αἰτιᾶται τοιγαροῦν ἀνθ' ὅτου τὸν ἱεροφάντην Μωσέα, σαφῆ κὴ ἁπλανέστατον καὶ διηγημάτων ἀληθῶν συνιστορικότα συγγραφέα; πεποιῆσθαι φῶ ἔφη παρὰ τοῦ Θεοῦ τόν τε οὐρανὸν κὴ
E τὴν γῆν, ἥλιόν τε καὶ σελήνην, ἄστρα κὴ φῶς, πηνά κὴ νήκτα, καὶ ζώων ἀλόγων εἴδη καὶ πάλιν φυτῶν, καρπούς τε τοὺς ἐδωδίμους, καὶ πόας τὰς ἐν ἀγροῖς." Ἄθρει δὲ ὅπως διὰ τοιούτων λόγων, τὴν τοῖς ἀρχαίοις ἐγκαλασκήψασαν πλάνην, ἀποκείρει πανσόφως. ἢ γὰρ οὐχὶ Δία μὲν ὀνομάζουσι τὸν οὐρανόν, Δήμητραν δὲ τὴν γῆν, Ἀπόλλωνα δὲ τὸν ἥλιον, κὴ χρυσηλάκατον κελαδεινὴν, τοιούτοις Ἄρτεμιν, τὴν σελή-

νην; καὶ ἁπαξαπλῶς ἑκάσῳ τῶν παρὰ Θεοῦ γε-
γονότων ἐπιφημίζοντες τὸ δοκοῦν, προσεκύ-
νησαν ὡς θεούς. Ὅτι δὲ σαφὴς, καὶ εὐσύνο-
πτος, καὶ οὐδὲν ἔχων περιεργασμένον, καὶ σωὶ
ἀπειρείᾳ πολλῇ, τῆς κοσμογονίας ὁ λόγος τῷ
θεσπεσίῳ γέγονε Μωσεῖ, Φέρε δὴ, φέρε, κα-
ταδειχνύωμεν. ἐν ἀρχῇ γὰρ, φησὶν, ἐποίησεν ὁ
Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. οὐ γάρ τοι συν-
άναρχον καὶ σύναΐδιον τῷ Θεῷ, καὶ ἀγένητον
κατά τινας ἐφίησι καὶ αὐτὸς νοεῖσθαι τὴν ὕ-
λην, σύνδρομόν τε καὶ συνυφεσηκὸς τῷ ἀϊδίῳ
τὸ ὀκόν ποτε, τῷ ἀεὶ ὄντι, τὸ ἐν καιρῷ καὶ μόλις
παρενεχθὲν εἰς γένεσιν· ὅτε μὴν τῷ καλὰ ταῦτα
καὶ ὡσαύτως ἔχοντι, τὸ κεκινημένον, τῷ ἀφθάρ-
τῳ τὸ ὑπὸ φθοράν· χρόνῳ δὲ μᾶλλον καὶ ἐν
ἀρχῇ καλύσῃ πρὸς γένεσιν, περιορίζει τὴν κτί-
σιν, ὡς ἐξ οὐκ ὄντων ἐνενηγμένην κατὰ βούλησιν
Θεοῦ, πρός γε τὸ εἶναι τοῦθ' ὅπερ ἐστί· καὶ οὐδή-
που φησὶ, ἔτι προϋποκειμένης καὶ προεξευρη-
μένης τῆς ὕλης κοσμήτορα καὶ τεχνίτην ἁπλῶς
γενέσθαι Θεὸν, εἰδοποιοῦντα τὸ ἄμορφον καθ' ὃν
ἂν εἰδείη τρόπον, καὶ ποιοτήτων διαφορὰς, μεγέ-
θη τε καὶ ὄγκους ἐπιῤῥιψάμενον αὐτῇ. ἀλλὰ γὰρ
ἀῤῥήτῳ τινὶ καὶ ἀφράστῳ δυνάμει, τὸ οὐκ ὂν
οὐδὲ ὑπάρχον ὅλως, εἰς ἀρχὰς τοῦ εἶναι πα-
ραγαγεῖν. Τίνα δὲ τρόπον δημιουργεῖ, νῷ μὲν τῷ
καθ' ἡμᾶς ἀνέφικτον ἰδεῖν. εἶναι δὲ φημὶ, καὶ πέρα
λόγου παντός. πῶς γὰρ ἄντις φράσαι τὰ ὑπὲρ
νοῦν; ὑπερανέσηκε δὲ οἶμαι τοσοῦτον τῶν καθ' ἡ-
μᾶς, τὰ τῆς ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας εὑρήματα, καὶ
ἡ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν πρακτέων ὁδὸς, ὅσονπερ
αὐτῆς καὶ κατὰ φύσιν ἠτιήμεθα. Ὅταν τοίνυν λέ-
γει Μωσῆς, ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν
καὶ τὴν γῆν, σύνες ὅτι συλλήβδην μὲν ὥσπερ καὶ ὡς
ἐν βραχεῖ τὰ πάντα σωενεγκὼν, τῆς ὅλης κτί-
σεως ἀφηγεῖται τὴν γένεσιν. εἶτα πρόεισιν ἐντέ-
χνως, ἐπὶ τὸ χρῆναι λέγειν τίνα τε διεκοσμήθη
τρόπον καὶ ὅπως ἕκαστα τῶν πεποιημένων, τοῦθ' ὅπερ
εἰσὶν εὖ μάλα διεκληρώσατο. Λόγῳ τε μὴν τῷ
πανθενεσάτῳ δεδημιουργῆκέναι τὰ πάντα φησὶν
αὐτόν. Θεός γάρ ἐστι καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν, ὁ τῶν
ὅλων δημιουργὸς αὐτοῦ λόγος. εἶπε γάρ φησιν ὁ
Θεὸς, γενηθήτω στερέωμα· καί μοι βλέπε παρα-
χρῆμα τῇ τοῦ λόγου δυνάμει πεπηγὸς τὸ στερέω-
μα. ὃ δὴ καὶ ἐκάλεσεν οὐρανόν. εἶπεν ὁ Θεὸς, ὀ-
φθήτω ἡ ξηρά· καὶ συνήχθη τὸ ὕδωρ εἰς συναγω-
γὴν μίαν. ἔφη τε πρὸς τούτοις, ἥλιον γενέσθαι, καὶ

A Et vt verbo dicam, rebus singulis quæ
a Deo conditæ sunt, arbitrio suo con-
secratis diuinos honores tribuerunt.
Age vero, quanta perspicuitate & faci-
litate libros de mundi creatione diui-
nus Moses conscripserit, quam accu-
rati sint illi, quamque nihil superflui ha-
beant, age demonstremus. *In principio,* Genes. 1.
inquit, *fecit Deus cælum & terram.* Non
enim ipse iam, vt quidam, materiam cum
Deo principii expertem, coæternam, &
B ingenitam intelligi sinit, & quod ali-
quando non erat cum æterno concurre-
re, ac simul existere: & cum sempiterno,
id quod in tempore ac vix tandem in or-
tum perductum est: nec cum eo, qui idem
semper est, id quod mutatur: cum incor-
rupto, id quod corruptioni subest: immo
tempore ac principio vocante ad ortum
res creatas definit, tanquam ex nihilo, Dei
voluntate, vt essent id quod sunt, edu-
ctas. Neque scilicet dicit præjacentis &
C prius inuentæ materiæ ornatorem & opi-
ficem tantum Deum fuisse, qui quod in-
forme erat, quo modo posset sciretque,
conformarit, eique qualitatum differen-
tias magnitudinemque ac molem so-
lum indiderit; sed arcana quadam & in-
effabili virtute, quod non erat aut existe-
bat vspiam ad existendi primordium ad-
duxisse. Quomodo vero condiderit, asse-
qui non potest nostræ mentis infirmitas,
cum longe orationem omnem exsupe-
D ret. Etenim quæ cogitatione capi non
possunt, quo pacto dicendo quis explicet? Atqui supremæ essentiæ inuenta,
& rei cujusuis agendæ ratio, tantum res
nostras exsuperant, quantum nos ipsa se-
cundum naturam inferiores sumus. Cum
igitur Moses ait, *In principio fecit Deus
cælum & terram*; intellige summatim
ac velut in compendium collatis omni-
bus, vniuersarum rerum creationem
exponere; tum artificiose progredi ad
explicandum, qua parte singula fuerint
E exornata, & vt vnaquæque res creata
existentiam suam maxime fuerit adepta;
nempe, Verbo potentissimo ipsum
ait condidisse omnia. Deus enim est &
ex Deo secundum naturam, vniuersi o-
pifex ejus Verbum. *Dixit* enim *Deus*, in-
quit, *fiat firmamentum*: Et ecce tibi
continuo Verbi virtute compactum fir-
mamentum, quod & cæli nomine nun-
cupauit. *Dixit Deus: Appareat ari-
da; & congregata est aqua in
congregationem vnam.* Ad hæc, so-
lem fieri jussit, & factus est;

lunam item, astra, lucem, animalia terrena, & aquatilia, vna cum auibus. Iam cum *spiritum Dei* dixit *ferri super aquam*, his verbis docuit elementorum naturam non posse vi sua corruptionem effugere, sed, vt consistat, opus ei esse manu continentis illam Dei. Ab hoc enim cuncta vitam accipiunt, cum ipse quoque secundum naturam vitasit ex vita Patris. Hujus autem cuncta indigent, nec aliter constare possunt in eo vt sint id quod sunt. Considera proinde, vti dixi, verbo compactum firmamentum, & aridam emergentem, aquis in vnum coactis. Adspice terram herbis ac lignis virescentem, & seminalem vim iis inditam, qua temporariæ rei perpetuitatem capiant & permaneant ac conseruentur. Contemplare firmamenti luminaria, non in alium vsum a Deo condita, quam vt mortalibus illucescant, & tempora simul, & annos, ac dies indicent. Addit Moses, jussam esse terram brutis animantibus commodare naturam, Deo formam, & magnitudinem, & existendi principium illis tribuente. Peractis demum vniuersi rebus omnibus, cum nihil jam prorsus humanis vsibus deesset, tum cogitare cœpit Opifex, quonam pacto homo ipse fieret. Non enim perinde, vt cæteræ res creatæ, repente conditus est; sed quoniam suprema natura magnum quiddam & eximium est, adeoque cogitatione omni & oratione, postremo etiam admiratione majus, animal sibi simile, quoad ejus fieri potest, formare voluit. Idcirco, ne exiguum & abjectum quippiam esse, aut cæteris parum antecellere videretur animal futurum ad Dei similitudinem & imaginem, hoc est, homo; Moses jure merito non improuidum, sed meditatum ejus ortum facit. Quanquam dicet aliquis, ac vere dicet, nihil latere mentem diuinam, vtpote quæ nouit omnia priusquam fiant. Quid ergo de homine faciendo consilium capiebat, cum ejus naturam prænosset? Verum diuina, vti dixi, dispensatione veluti ac prouisione Moses optimus ornatum fuisse hominem scribit, non simplici nihiloque cæteris potiori conditione, sed Deo singulari quodam modo cura in eam rem incumbente. Et hyperbolem qui-

A γέγονε σελήνην, καὶ ἄστρα, καὶ φῶς, καὶ ζῶά τε
χερσαῖα καὶ ἔνυδρα, πτηνά τε πρὸς τούτοις. Ὅτι ὃ
καὶ αὐλὴ τῶν στοιχείων ἡ Φύσις, οἰκοθέν τε καὶ ἐξ ἑαυ-
τῆς ἂν οὐκ ἔχοι τὸ δύνασθαι διαδράναι τὴν φθοράν·
δεῖται δὲ μᾶλλον τῆς τοῦ συνέχοντος αὐλήν, πρὸς
τὸ εὖ εἶναι χειρός, ἐδίδαξεν εἰπών, ὅτι πνεῦμα
Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. ζωογονεῖ γὰρ
τὰ πάντα τὸ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα, ζωὴ καὶ αὐτὸ κατὰ
Φύσιν ὑπάρχον, ἐκ ζωῆς τοῦ πατρός. δεῖται δὲ
τὰ πάντα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἂν ἑτέρως ἔχει τὸ ἀνα-
B τάσιμον, εἰς γε τὸ εἶναι τοῦθ' ὅπερ ἐστίν. Ὅρα δὴ
οὖν, ὡς ἔφην, λόγῳ πηγνύμενον τὸ στερέωμα,
καὶ ἀνίσχουσαν τὴν ξηρὰν συναγηγερμένων τῶν
ὑδάτων εἰς ἕν· ὅρα πόας τε καὶ ξύλοις χλοηφο-
ροῦσαν τὴν γῆν, καὶ σπερματικοὺς αὐλοῖς ἐνυπάρ-
χοντας λόγους, ἵνα διὰ αὐλῶν τὰ πρόσκαιρα τὴν τοῦ
ἀϊδίως εἶναι παρακλέπτοντα δυνάμιν, διαμένῃ καὶ
σώζηται. ἄθρει τοὺς ἐν τῷ στερεώματι φωστῆρας οὐκ
ἐφ' ἑτέρῳ τινὶ παρὰ Θεοῦ γεγονότας, πλὴν ὅτι
μόνον ἵνα φαίνωσι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ σημαίνωσι
C δὲ καὶ καιροὺς, καὶ ἡμέρας, καὶ ἐνιαυτούς. Προσε-
τάχθαι δέ φησι καὶ τὴν γῆν ζώοις ἀλόγοις ἐκδοῦ-
ναι Φύσιν, εἶδος ἑκάστῳ, καὶ τὸ ποσὸν, καὶ τὸ ἐφ' ᾧπερ
ἂν γένοιτο, διανέμοντος τοῦ δημιουργοῦ. Ἐπειδὴ δὲ
ἐπεποίητο λοιπὸν ἐν κόσμῳ τὸ πᾶν, ἐλελοίπει δὲ
ὅλως ταῖς ἀνθρώπου χρείαις οὐδέν, τότε δὴ τό-
τε, τίνα καὶ αὐτὸς ἔσται τρόπον, ὁ δημιουργὸς ἐνε-
νόει. ὡς γάρ τοι τοῖς ἄλλοις ἐν ἴσῳ κλίσμασι καὶ
ἡ αὐλοῦ γένεσις ἀπεσχεδιάζετο. Ἐπειδὴ δὲ μέ-
γα καὶ ἐξαίρετον, μᾶλλον δὲ τοῦ παντὸς ἐπέκεινα
D καὶ νοῦ, καὶ λόγου, καὶ θαύματος, ἡ ὑπερτά-
τη νοεῖταί τε καὶ ἔστι Φύσις, ἑαυτῇ τὸ ζῶον ἀφο-
μοιοῦν, ὡς ἔνι, βεβούληται· ταύτη τοι καὶ μά-
λα εἰκότως, ἵνα μήτι μικρὸν εἶναι δοκῇ, καὶ
καταῤῥιμμένον, ἢ καὶ τῶν ἄλλων ζώων ὀλίγα
διενεγκεῖν τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ μάλ-
λον ἔσεσθαι ζῶον, τοῦτέστιν ὁ ἄνθρωπος, οὐκ
ἀκατάσκεπτον αὐλοῦ ποιεῖται τὴν γένεσιν. Καίτοι
φαίη τις ἄν, καὶ οὐκ ἂν ἁμάρτοι τἀληθοῦς, ὡς
οὐκ ἄν τι τὸν θεῖον διαλάθοι νοῦν· οἶδε δὲ, οἶδε τὰ
E πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν· τί οὖν ἐσκέπτετο,
καίτοι προεγνωκὼς τὴν ἀνθρώπου Φύσιν; οἰ-
κονομικῶς, ὡς ἔφην, ὁ πανάριστος Μωσῆς οἱο-
νεί πως καὶ προβουλίοις φησὶ τετιμῆσθαι τὸν
ἄνθρωπον· οὐκ ἁπλῆν, ὡς ἂν εἴποι τίς, καὶ
κατ' οὐδὲν τῶν ἄλλων ἐξηλλαγμένην, τὴν αὐ-
τοῦ γένεσιν εἰσφέρων· ἀλλ' οἱονεί πως καὶ ἐν
φροντίδι θεμένου τὸ χρῆμα τοῦ Θεοῦ· καὶ ὑπερ-

βολικὸς μὲν ὁ λόγ⊙, ἔχει δ' ἂν οἶμαι τὸ ἓυ πε- A dem habet oratio, ſed non temere
ποιῆθαι δοκεῖν, εἰ πάντων ἄριστον τῶν ἐπὶ γῆς factum ſignificat, quod omnium quæ
ζώων φαμέν τε τὸν ἄνθρωπον εἶναι, πεποιῆθ τε, in terra ſunt animantium, hominem
κ) καθ' ὁμοίωσιν κ) κατ' εἰκόνα τ῀ κτίσαντ⊙. ὅτι præſtantiſſimum ad conditoris imagi-
δὲ τοῖς πανθενεσάτοις τ῀ Θε῀ νεύμασι παρε- nem ac ſimilitudinem factum aſſeri-
κομίθη πρὸς ὕπαρξιν ἡ σύμπασα κτίσις, χα- mus. Cæterum res omnes potentiſſi-
λεπὸν ἰδεῖν, ὥς γε οἶμαι, διαμαθεῖν καὶ ἐξ ὧν mo Dei nutu in lucem editas, non gra-
γεγράφασιν οἱ τῆς αὐτ῀ δεισιδαιμονίας διδάσκα- uabimur, opinor, etiam ex iis perdi-
λοι. ἐδόκει γὰρ ἅπασι κ) φρονεῖν κ) λέγειν, συλ- ſcere, quæ ſuperſtitionis illius magiſtri
λήδδην ἅπαντα δεδημιεργῆθαι παρ' αὐτ῀, νοη- ſcriptis tradiderunt. Qui omnes & ſen- B
τά τε καὶ αἰθητὰ, ἀόρατα καὶ ὁρώμενα. συνω- tire & dicere non dubitarunt, omnia
μολογήκασι γὰρ ὅτι περὶ τὸν ἁπάντων βασιλέα ſimul ab eo fuiſſe condita, tum quæ
καὶ κύριον πάντα τε ἐστί. καὶ δὴ καὶ εἰπεῖν ὁ Πλά- ratione & ſenſu prædita ſunt, tum
των διατείνεται· θεοὶ θεῶν, ὧν ἐγὼ δημιεργὸς, quæ in ſenſum oculorum incurrunt, aut
πατήρ τε ἔργων. Ἤδη μὲν ἓν τοῖς Ἑλλήνων παρ- illum effugiunt. Nemo enim illorum
ηγάγομεν ῥήσεις, τὰς ἐπί γε τούτοις φημὶ, καὶ non fatetur omnia penes vniuerſorum
παρήσω μὲν τὸ ταὐτὰ εἰπεῖν. Διαμνημόνευμαι δὲ regem ac dominum eſſe. Et certe Pla-
τῶν Ἑρμοῦ τ῀ τρισμεγίστ῀ λόγων. ἔφη γάρ ἔτος to illum his verbis vſum contendit: *Dii*
ἐν τῷ πρὸς Ἀσκληπιόν· καὶ εἶπε, φησὶν, Ὄσιρις· *Deorum, quorum ego opifex, ope-*
εἶτα ὦ μέγιστε ἀγαθὸς δαίμων, πῶς ὅλη ἡ γῆ *rumque parens.* Sed jam ſcilicet hæc
ἐφάνη; κ) εἶπεν ὁ μέγας ἀγαθὸς δαίμων· καλὰ τά- Græcorum de eo dicta adduximus, nec
ξιν, κ) ἀναξήρανσιν, ὡς εἶπον, κ) τῶν πολλῶν ὑδά- res easdem ingeram. Vnius Hermetis
των κελευσθέντων, ἀπὸ τ῀ εἰς ἑαυτὰ ἀναχωρῆ- ter maximi verba commemorabo, qui- C
σαι, ἐφάνη ὅλη ἡ γῆ ἔμπηλος κ) τρέμουσα· ἡλίου bus in illo qui ad Aſclepium eſt dialogo
δὲ λοιπὸν ἀναλάμψαντος, καὶ ἀδιαλείπτως δια- vtitur: *Et dixit Oſiris*, inquit, *Atqui*
καίοντ⊙, καὶ ξηράνοντ⊙, ἡ γῆ ἐσπείξετο ἐν τοῖς *o maxime bone dæmon, quomodo vni-*
ὕδασιν ἐμπεριεχομένη ὑπὸ τ῀ ὕδατος. καὶ μὴν *uerſa terra extitit? Reſpondit magnus*
καὶ ἐτέρωθι ὁ πάντων δημιεργὸς κ) κύριος ἐφώ- *bonus dæmon: Ordine & exſiccatione,*
νησεν ὅτως· ἔσω γῆ, κ) φανήτω στερέωμα. κ) εὐ- *vti dixi, cum multa vi aquarum in ſeſe*
θέως ἀρχὴ τῆς δημιεργίας γῆ ἐγένετο. κ) ταυτὶ *redire juſſa terra apparuit, cœnoſa illa*
μὲν περὶ τῆς γῆς. ἡλίου δὲ πέρι, πάλιν ὧδε φη- *quidem ac tremula; verum cum Sol de-*
σί. καὶ εἶπεν Ὄσιρις· ὦ τρὶς μέγιστε ἀγαθὸς δαί- *mum eluxiſſet, & continenter vreret ac*
μων· ἡλίου γένναν βούλει ἡμᾶς καταλέξαι, πόθεν *ſiccaret, terra in aquis ſolidata eſt, vndi-*
ἐφάνη; ἐφάνη πρόνοιᾳ τ῀ πάντων δεσπότου. ἔστι D *que aqua circumfuſa.* Idem alio in lo-
ἡ γένεσις τ῀ ἡλίου, ἀπὸ τ῀ πάντων δεσπότου, co: *Omnium opifex ac dominus ita lo-*
διὰ τ῀ ἁγίου καὶ δημιεργικ῀ λόγου αὐτ῀, γε- *quutus eſt: Eſto terra, & appareat fir-*
νομένη. ὁμοίως καὶ αὐτὸς ἐν τῷ πρὸς τὸν Τὰτ *mamentum; & continuo opificii princi-*
διεξοδικῷ λόγῳ πρώτῳ φησίν· ὁ δὲ πάντων *pium, terra, extitit.* Atque hæc de
κύρι⊙ εὐθέως ἐφώνησε τῷ ἑαυτ῀ ἁγίῳ, κ) νοη- tellure. De Sole vero rurſum ſic loqui-
τῷ, κ) δημιεργικῷ λόγῳ· ἔσω ἥλι⊙, καὶ ἅμα tur: *Et dixit Oſiris: O ter maxime ac bo-*
τῷ φάναι, τὸ πῦρ, τῆς φύσεως ἀνωφερ῀ς ἐχό- *ne dæmon, viſne recenſeamus quo pacto*
μενον, λέγω δὴ τὸ ἀκραιότατον, καὶ φωτεινότατον, κ) *Sol primum ortus, & vnde prepotentis*
δραστικώτερον, καὶ γονιμώτερον, ἐπεσπάσατο ἡ *Dei prouidentia prodierit? Solis creatio*
φύσις τῷ ἑαυτῆς πνεύματι, καὶ ἤγειρεν εἰς ὕψος *ab Domino vniuerſorum; immo ab eodem,*
ἀπὸ ὕδατος. τὸ μὲν οὖν πρ῀γμα Θε῀ διὰ *per ſanctum & opificem Sermonem, ex-*
τ῀ δημιεργ῀ πεποιῆθαι λόγῳ τὰ πάντα, πρέ- *titit.* Similiter in primo libro digreſſio- E
πον ἂν ἀνθρώπῳ νοεῖν, καὶ ἀληθὲς εἰπεῖν· τὸ δὲ num ad Tat: *Omnium Dominus ſtatim,*
ὅπως, ἢ τίνα τρόπον, αὐτὸς ἂν εἰδείη καὶ μόν⊙. *dixit ſancto & intelligenti & effectori*
Sermoni ſuo: Exiſtat ſol; & cum dicto,
ignem, natura ſurſum tendente præditum, illud dico quod eſt in natura ſimplex
& lucidiſſimum, efficaciſſimum, & fœcundiſſimum, ſuo ſpiritu natura attraxit, & ab aqua in altum coegit. Itaque
Dei juſſu per Sermonem opificem, facta eſſe omnia, & ſentire hominem decet, ac vere dicitur. Quomodo autem,
vel qua ratione, ſolus ipſe nouerit.

Iam vero vnicuique rei creatæ pro sua potestate, vt illo modo sit, tribuere, nec ab alio rebus creatis omnibus existendi rationem præscribi, ex Mosis etiam verbis illis manifestum est: *Fiat firmamentum, & factum est sic.* Et: *Congregetur aqua in congregationem vnam, & appareat arida.* Hæc enim naturam vniuscujusque rei creatæ definiunt. Rursus idipsum commemorat illorum Mercurius ter maximus. Inducit enim Deum creaturis dicentem: *Necessitatem vobis, qui in mea potestate estis, imponam, hoc quod vobis per Verbum meum datum est mandatum. Hanc enim legem habetis.* Nam vt modo dixi, rebus singulis naturalem legem Opifex præscripsit, ejusque nutu patet illis contigisse vt sint hujusmodi puta aut secus. Et hæc directa quidem oratio, minimeque fucata sic habet. Sed Platonis sententiam Iulianus non mediocriter admiratur, & ait: *Audi de mundo quid Plato dicat. Totum certe cælum, aut mundus, siue alio quouis nomine appellari iuuat, hoc nobis nominetur. Vtrum semper fuit, nec vllum sui ortus principium habuit, an est factus, & ab aliquo principio cœpit? factus est: aspectabilis enim est, ac tractabilis, & corporeus. Quæ vero sunt hujusmodi, ea sensu percipi possunt, ac sensuum ope comprehendi.* Et post cætera: *Si ergo ex probabili ratione, dicendum est, hunc mundum animal & anima & mente præditum, reuera Dei prouidentia factum esse.* Ecce vtique manifeste etiam diuinus, vt ille vult, & sapientissimus Plato, mundum vniuersum, siue quo alio nomine appelletur, & factum esse, & ab aliquo principio cœpisse, confirmat. Quinetiam aspectabilem, contrectabilem, corporeum esse, quique cum sensu in opinionem cadat, & singulari Opificis prouidentia factum esse. Iste vero in Platonis commentis totus defixus, eum quoque supra modum prædicat. Cum eo porro errare, ac nihil sani sapere, ac velut omni vento circumferri, statim declarabimus, ipsius Iuliani verbis appositis. Ita enim loquutus est.

IVLIANVS.

Alterum alteri comparemus modo; nempe qua & quali procreandi ratione Deus vtatur apud Mosem, & quali apud Platonem. *Et dixit Deus:*

Ὅτι δὲ τῶν γεγονότων ἑκάστῳ τὸ εἶναι τοιῶς δὲ διανέμει κατ' ἐξουσίαν, καὶ ὁ τῆς ἁπάντων ὑπάρξεως τρόπος αὐτὸν ἔχει τὸν ὁρισθέντα, σαφὲς ἂν γένοιτο καὶ δι' ὧν ἔφη Μωσῆς· γενηθήτω τὸ στερέωμα, καὶ ἐγένετο ὕτως· καὶ, συναχθήτω τὸ ὕδωρ εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά. ταῦτα γὰρ δή, τὴν ἑκάστου τῶν εἰς γένεσιν παρεννηνεγμένων ὁρίζει Φύσιν. Διαμνημονεύει δὲ καὶ τοῦτο πάλιν ὁ παρ' αὐτοῖς τρισμέγιστος Ἑρμῆς. εἰσηκόμικε γὰρ λέγοντα τὸν Θεὸν τοῖς κλίσμασιν, ἀνάγκην δὲ ὑμῖν τοῖς ἐπ' ἐμὲ περιθήσω, ταύτην τὴν διὰ τοῦ λόγου μου ὑμῖν ἐντολὴν δεδομένην· τοῦτον γὰρ νόμον ἔχετε. ὡς γὰρ ἔφην ἀρτίως, τῶν γεγονότων ἑκάστῳ Φυσικὸν ὥρισεν τὸν νόμον ὁ δημιουργὸς, καὶ τοῖς αὐτοῦ νεύμασι, τὸ εἶναι τοιῶσδε, τυχὸν, ἢ μή, διαλαχόντα φάνεται. καὶ ὁ μὲν εἰς εὐθύ τε διήκων καὶ ἀπαπήλευτος λόγος ἔχει ἂν ὡδί. κατατέθηπε δὲ ὡς μετρίως αὐτὸς τὴν Πλάτωνος δόξαν, καὶ Φησίν· ὄγε μὴν Πλάτων ἄκρως περὶ τοῦ κόσμου τί Φησίν. ὁ δὴ πᾶς οὐρανὸς, ἢ κόσμος, ἢ καὶ ἄλλο τί ποτε ὀνομαζόμενος μάλιστα ἂν δέχοιτο, τοῦτο ἡμῖν ὠνομάσθω· πότερον ἦν ἀεὶ γενέσεως ἀρχὴν ἔχων ἀδεμίαν, ἢ γέγονεν, ἀπ' ἀρχῆς τινὸς ἀρξάμενος; γέγονεν· ὁρατὸς γὰρ, ἁπτός τε ἐστὶ, καὶ σῶμα ἔχων. πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα, αἰσθητὰ, δόξῃ περιληπτὰ, μετὰ αἰσθήσεως. νοητὰ δὲ ἕτερα· εἰ δὴ κατὰ τὸν λόγον τὸν εἰκότα, δεῖ λέγειν τόνδε τὸν κόσμον ζῶον ἔμψυχον, ἔννουν τε τῇ ἀληθείᾳ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ γενέσθαι πρόνοιαν. Ἰδοὺ δὴ σαφῶς, καὶ ὁ κατ' αὐτὸν θεῖός τε καὶ πάνσοφος Πλάτων, σύμπαντα τὸν κόσμον, ἢ ὅ, τί ποτε ἂν λέγοιτο, γενητόν τε εἶναι, καὶ ἀπ' ἀρχῆς τινὸς ἤρχθαι διαβεβαῶται. Καὶ μὴν ἁπτὸν τε, καὶ ὁρατὸν, καὶ ἐνσώματον, καὶ δοξαστὸν μετὰ αἰσθήσεως, καὶ κατά γε τὴν τοῦ δημιουργοῦ πεποιῆσθαι πρόνοιαν. ὁ δὲ, τῆς Πλάτωνος εὑρεσιλογίας εἰσάπαν ἀπηλλημένος καὶ τοῖς εἰς λῆξιν ἐπαίνοις αὐτὴν στεφανῶν, ὅτι δὲ καὶ πεπλάνηται σὺν αὐτῷ, καὶ πεφρόνηκε μὲν τῶν ἀμωμήτων ὁδὸν, περιφέρεται δὲ ὥσπερ ἀνέμῳ παντὶ, σαφηνιοῦμεν ὅν εἰς μακρὰν, πάλιν τὰ αὐτοῦ παραθέντες Ἰουλιανοῦ· ἔφη γὰρ ὕτως.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἓν δὲ ἑνὶ παραβάλωμεν μόνον· τίνα καὶ ποδαπὴν ποιεῖται δημιουργίαν ὁ Θεὸς ὁ παρὰ Μωσῇ, καὶ ποδαπὴν ὁ παρὰ Πλάτωνι. καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς·

Timaeus 5, 28, 332.

Timaeus 6, 30, 334

ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ A
καθ' ὁμοίωσιν. καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θα-
λάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν κτη-
νῶν, καὶ πάσης τῆς γῆς, καὶ πάντων τῶν ἑρπετῶν
τῶν ἑρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν
ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτὸν, ἄρ-
σεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς, λέγων· αὐξάνεσθε,
καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, καὶ κα-
ταπυελεύσατε αὐτῆς, καὶ ἄρχετε τῶν ἰχθύων
τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ B
πάντων τῶν κτηνῶν, καὶ πάσης τῆς γῆς. Ἄκου-
σον δὴ ἔν καὶ τῆς Πλατωνικῆς δημηγορίας, ἣν τῷ
τῶν ὅλων περιτίθησι δημιουργῷ· θεοὶ θεῶν, ὧν
ἐγὼ δημιουργὸς, πατήρ τε ἔργων. ἄλυτα ἔσα
ἐμοῦ γε θέλοντος. τὸ μὲν δὴ δεθὲν πᾶν, λυτόν. τό-
γε μὴν καλῶς ἁρμοσθὲν, καὶ ἔχον εὖ, λύειν ἐ-
θέλειν, κακόν· διὸ ἐπείπερ γεγένησθε, ἀθάνατοι
μὲν οὐκ ἐστὲ, οὐδὲ ἄλυτοι τὸ πάμπαν· ἔτι μήν γε
λυθήσεσθε, οὐδὲ τεύξεσθε θανάτου μοίρας, τῆς
ἐμῆς βουλήσεως, μείζονος ἔτι δεσμοῦ καὶ κυ- C
ριωτέρου λαχόντες ἐκείνων, οἷς, ὅτε ἐγίγνεσθε,
ξυνεδεῖσθε. Νῦν οὖν ὃ λέγω πρὸς ὑμᾶς ἐνδεικ-
νύμενος, μάθετε. θνητὰ ἔτι γένη λοιπὰ τεία
ἀγένητα, τούτων δὲ μὴ γενομένων, οὐρανὸς ἀτε-
λὴς ἔσται. τὰ γὰρ πάντα ἐν αὐτῷ γένη, ζωὴν
οὐκ ἕξει. ὑπ' ἐμοῦ δὲ ταῦτα γενόμενα, καὶ βίου
μετασχόντα, θεοῖς ἰσάζοιτο ἄν. ἵν' οὖν θνη-
τά τε ᾖ, τό τε πᾶν τόδε ὄντως ἅπαν ᾖ, τρέπε-
σθε κατὰ φύσιν ὑμεῖς ἐπὶ τὴν τῶν ζώων δημιουρ-
γίαν, μιμούμενοι τὴν ἐμὴν δύναμιν περὶ τὴν ὑμε-
τέραν γένεσιν· καὶ καθόσον μὲν αὐτοῖς ἀθανά-
τοις ὁμωνύμως εἶναι πρόσηκεν, θεῖον λεγόμενον,
ἡγεμονοῦν τε ἐν αὐτοῖς τῶν ἀεὶ δίκῃ καὶ ὑμῖν ἑθε-
λόντων ἕπεσθαι, σπείρας καὶ ὑπαρξάμενος ἐγὼ
παραδώσω. τὸ δὲ λοιπὸν ὑμεῖς, ἀθανάτῳ θνητὸν
προσυφαίνοντες, ἀπεργάζεσθε ζῶα καὶ γεννᾶτε,
τροφήν τε διδόντες αὐξάνετε, καὶ φθίνοντα πά-
λιν δέχεσθε.

faciamus hominem secundum imaginem nostram, & secundum similitudinem: & præsint piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis, & omni terræ, & omnibus reptilibus, quæ repunt super terram. Et fecit Deus hominem; secundum imaginem Dei fecit illum: masculum & fœminam fecit eos, dicens: Crescite, & multiplicamini, & implete terram, & dominamini ei, & imperate piscibus maris, & volatilibus cæli, & omnibus bestiis, jumentis, & omni terræ. Audi vero & opificium, quod omnium auctori Plato tribuit. *Dii Deorum, quorum ego opifex, operumque parens! Indissoluta erunt meo quidem arbitratu, vtpote per me facta. Omne sane vinctum solui potest: sed haudquaquam boni est, ratione vinctum velle dissoluere. Ergo quia facti estis, immortales vos quidem esse & plane indissolubiles non potestis. Neutiquam tamen dissoluemini, neque vos vlla mortis fata periment, voluntatem meam majus & potentius vinculum nacti ad perpetuitatem vestram, quam illa quibus estis tum, quum gignebamini, colligati. Ergo quid vobis demonstrem cognoscite. Tria genera nobis reliqua sunt, eaque mortalia: quibus prætermissis, cæli absolutio perfecta non erit. Omnia enim genera quæ complexu tenet, vitam non habebunt; per me autem facta si fuerint, & vitam nacta, Diis æquabuntur. Vt igitur mortali conditione generentur, & hoc vniuersum absoluatur, totumque vere sit; vos pro natura vestra suscipite, vt* D *animalia gignatis, & meam in ortu vestro vim imitamini. Ac quoad iis, nomine tenus immortalibus esse congruit, quod diuinum dicatur, & in ipsis principatum teneat eorum, qui justitiæ vobisque parere volent, inserens & initium dans ego tradam. Cæterum vos, ad id quod erit immortale partem mortalem attexentes, efficite animalia & generate, & tributis alimentis nutrite, atque amplificate, & consumpta rursum recipietis.*

Timæus 134, 34

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Διαγελᾷ μὲν οὖν ὁ γενναῖος οὑτοσὶ καὶ θρασὺς
εἰς λόγους τοὺς καθ' ἡμῶν, τὴν ἀνθρώπου γένε-
σιν, τὴν διά γε, φημὶ, τοῦ παναρίστου Μωσέως
ἐξηγγελμένην, καὶ σμικρὸν οἴεται, τῇ ἀνθρώπου
φύσει δεδόσθαι παρὰ Θεοῦ, τὸ κατ' εἰκόνα τὴν
πρὸς αὐτὸν καὶ ὁμοίωσιν γενέσθαι παρ' αὐτοῦ. Καί-
τοι πῶς οὐκ ἀπαξιοῖ τῶν εὖ φρονεῖν εἰωθότων,
συμφήσειεν ἄν, ὡς τῶν ὅτι μάλιστα καλὰ
καλλύνειν εἰδότων τὸ χρῆμα ἐστί; τί γὰρ ἄμεινον

CYRILLVS.

Enimuero egregius iste & audax
E noster calumniator deridet hominis procreationem illam, quam Moses optimus nobis enunciauit, & exiguum quid a Deo tributum naturæ hominis existimat, quod ad imaginem & similitudinem suam illum formarit. At quis eorum, qui sapiunt, non confiteatur rem esse vnam ex omnibus quæ quam maximum decus afferre potuerit? Quid enim,

quæso, præstabilius dici potest quam Dei nobis similitudinem esse impressam? An non diuinam substantiam omnium rerum supremam & altissimam esse dicimus, ineffabili gloria præfulgentem, & revera omnem formam ac pulchritudinem virtutis existere? Hoc num obscurum cuiquam esse potest? Quid ergo res tam eximias deridet? Aut quid cauillatur, quod animal mente & ratione præditum ac Deo simillimum, homo videlicet, in cætera obtinere debeat principatum? Atqui Mosaicis scriptis ipsa rerum natura respondet. Sed veri nullam rationem habet Iulianus, illudque nimium quantum repudiauit, vt solis Platonis verbis adhæreſcat. Et certe admirationi habet, inconsiderate id quoque, nescio quomodo confictam ab ipso concionem, qua vniuersi Deum ad factos quosdam & falsos Deos vsum commemorat. Cui de ea re sic respondendum puto. Si enim in his ethopœiam facit Plato, & more poetarum Dei personæ sermones eos accommodat, quos eum decere putat, a scopo non parum aberrat, eumque iure quis reprehenderit, quod in fingenda persona non norit seruare decorum. Sin autem se diuinitus edoctum fingit, valeat cum nugis suis. Dicere enim fas non est, rerum omnium dominum in partem gloriæ, quæ sibi proprie & soli congruit, falsos Deos admittere. Dixit enim: *Gloriam meam alteri non dabo, neque virtutem meam sculptilibus.* Age vero Platonis libris veritatem breuiter opponamus. Concedatur enim, si lubet, supremas & intelligibiles potestates a Deo factas Dei appellatione ornatas. In cælo siquidem nonnullos esse dicimus Deos & Dominos nuncupatos. Sed & nos ipsi eodem nomine ornati sumus, Deo nobis ita loquente: *Ego dixi Dii estis, & filii excelsi omnes.* Verum tamen rei hujus summe necessaria causa quædam est, & præclara est admodum diuina illa in nos munificentia. Cum enim rerum omnium opifex creaturam mente & ratione præditam ad imaginem & similitudinem suam patrauisset, eam, vtpote bonus, Dei etiam appellatione honestauit, nec abs re; Ipsi enim solemus hominis imaginem, exempli gratia, nomine tenus hominem appellare.

Esai. 42.

Psal. 82.

εἰπέ μοι, τὴν θείαν ἡμῖν ὁμοίωσιν ἐνσεσημάνθαι λέγειν; ἢ γὰρ ἀχὶ τὸ πάντων ἀνῤῥηταλόν τε καὶ ἀνωτάτω, τὴν θείαν εἶναι φαμὲν ὐσίαν, ἀφράστῳ δόξῃ περιαστράπτουσαν, καὶ αὐτόχρημα πᾶν εἶδός τε· ἢ κάλλος ὑπάρχον ἀρετῆς; εἶτα πῶς ἀχ ἅπασιν ἐναργὲς ὅπερ ἔφην; Τί τοίνυν διαγενᾷ τὰ ὅτως ἐξαίρετα. κατασκώπτῃ ὃ ἀνθ' ὅτε ἢ τόγε δὴ δεῖν ἀρχῇ τελιμῆσζ τῇ καλὰ πάντων, τὸν ἔννυν τε ἢ λογικὸν, καὶ θεοειδέσταλον τῶν ἐπὶ γῆς ζώων, φημὶ δὴ τὸν ἄνθρωπον; Καὶ μὴν τοῖς διὰ Μωσέως λόγοις ἡ Φύσις αὐλὴ τῶν πραγμάτων ὁμολογεῖ. ἀλλ' ὐδένα μὲν τῦ εἰκότ@ ποιεῖται λόγον, ἀπονένευκε δὲ ἢ τῦτο ἀφέτως, ἐπὶ τὸ χρῆναι μόναις ταῖς τῦ Πλάτωνος προσκεῖσθαι Φωναῖς. Καὶ δὴ ἢ θαυμάσας ἔχει, ἢ τῦτο ἀπαράσκεπτως, τὴν ἀκ οἶδ' ὅπως αὐτῷ πεπλασμένην δημηγορίαν, ἣν δὴ πεποιῆσθαι φησὶ τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, πρὸς γενητάς τινας ἢ ψευδωνύμως Θεάς. Οἰμαι δὲ δεῖν ἢ ἡμᾶς αὐτῷ πρὸς τῦτο εἰπεῖν. εἰ μὲν γὰρ ἐν τούτοις ἠθοποιεῖ Πλάτων, καὶ κατὰ νόμον τῶν ποιητῶν, τῷ προσώπῳ τῦ Θεῦ πρεπόντως λόγους, ὅσπερ ἂν οἴηται πρέπειν αὐτῷ, διημάρτηκεν ὐ μετρίως τῦ σκοπῦ, καὶ καταμωμήσαιτ' ἄν τις αὐτὸν, προσωποποιεῖν ἀκ εἰδότα καθ' ὃν ἔδει τρόπον. εἰ δὲ σκήπτεται τὸ θεοκλυτεῖν, χαιρέτω ληρῶν· ὐ γάρ τοι θέμις εἰπεῖν, θεοῖς τοῖς ἀκ ἀληθέσι, τῆς ἰδικῶς αὐτῷ τε ἢ μόνῳ πρεπούσης εὐκλείας ἐφεῖναι μεταλαχεῖν τὸν τῶν ὅλων κατεξουσιάζοντα Θεόν. ἔφη γάρ, ὅτι τὴν δόξαν μῦ ἑτέρῳ ὐ δώσω, ὐδὲ τὰς ἀρετάς μῦ τοῖς γλυπτοῖς. Καὶ φέρε, διὰ βραχέων τοῖς Πλάτωνος λόγοις ἀνεξάγοντες τὴν ἀλήθειαν, ἐκεῖνο λέγωμεν. συγκεχωρήσθω γὰρ, εἰ δοκεῖ, τὰς ἄνω τε ἢ νοερὰς δωνάμεις παρὰ Θεῦ γενομένας, τῇ τῦ Θεῦ τετιμῆσθαι κλήσει. Φαμὲν γὰρ εἶναί τινας ἐν ὐρανῷ, καὶ Θεὰς καὶ κυρίας ὠνομασμένας. ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τῇ τοιᾷδε κλήσει κατεσέμμεθα, Θεῦ λέγοντος πρὸς ἡμᾶς· ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστῳ πάντες. ἀλλ' ἔστι τις ἐν τούτοις ἀναγκαιοτάτη τῦ πράγματος αἰτία· καὶ τῆς παρὰ Θεῦ Φιλοτιμίας ὁ εἰς ἡμᾶς λόγος ἔχει ἂν ὀρθῶς ὅτι μάλιστά γε. Ὁ γάρ τοι τῶν ὅλων δημιουργὸς, ἐπεί τοι κατ' εἰκόνα ἢ ὁμοίωσιν ἑαυτῦ, τὴν νοεράν τε ἢ λογικὴν εἰργάσατο κτίσιν, ἅτε δὴ καὶ ἀγαθὸς ὑπάρχων, ἢ τῇ τῦ Θεῦ τελίμησε κλήσει· καὶ τὸ ἀπεικὸς ὐδέν. εἰθίσμεθα γὰρ καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ, τὴν ἀνθρώπου Φέρε εἰπεῖν εἰκόνα, ὁμωνύμως ἄνθρωπον ὀνομά-

μάζειν. Οὐκοῦν ἡ μὲν νοερὰ καὶ λογικὴ κτίσις, ἅτε δὴ κ᾽ ἐν λόγῳ μείζονι κειμένη παρὰ Θεῷ τῆς ἀκ ἔστης λογικῆς τε καὶ νοερᾶς, τὴν ἀμείνω δόξαν λαχοῦσα φαίνεται, τῇ τοῦ Θεοῦ κλήσει κεχρυσωμένη. τ᾽ γε μὴν ἑτέρων κτισμάτων, οὐδὲ τὸ παράπαν ὠνόμασται Θεός. ὅτι γὰρ ἔστε ζῷόν ἐστιν ὁ οὐρανός, ἤγουν ὁ κόσμος ἁπλῶς, ἔστε μὴν ἔμψυχος ὅλως· κἂν εἰ μή τις ἔλοιτο λέγειν τῶν τελούντων ἐν ἡμῖν, ἀπόχρη πρὸς ἔλεγχον, καὶ δίχα τῶν ἄλλων, οὓς φασὶν εἶναι σοφοὺς, ὁ αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος φοιτητὴς Ἀριστοτέλης. ἔφη γοῦν ἤδη φθάσαντες διϊσχυρισάμεθα, ἔστε ἔμψυχον ὅλον δι᾽ ὅλου τὸν κόσμον, ἔστε λογικὸν, ἔστε νοερόν. ὅτι μὲν τοίνυν ὅλον δι᾽ ὅλου τὸν κόσμον· ἢ ὅτι ποτέ ἐστι τόδε τὸ πᾶν, ἔφη γὰρ ἔτως αὐτὸς, ἔστε ἔμψυχον, ἔστε μὴν νοερὸν εἶναι λέγειν ἐφίησιν τῆς ἀληθείας ἡ δύναμις, οἴκοθεν, ὡς ἔφην, κ᾽ παρά γε τῶν οἰκειοτάτων ὅτι μάλιστα αὐτῷ, διαρκεστάτην ἔχει τὴν ἀντίστασιν. Τοῖς γε μὴν ἀκ ἔστιν ὅλως θεοῖς ἐμψύχοις, ἢ νοεροῖς, ὡς ἀκ ἂν ἔφη Θεὸς, τὸ χρῆναι δημιουργεῖν, ἐνδείξειεν ἂν ἡμῖν ἡ αὐτοῦ τοῦ πράγματος Φύσις, διὰ βασάνων ἴσα συμμέτρων. τί γὰρ ὅλως καθ᾽ ἑαυτὸν ἐννενοηκὼς ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς, ἑτέροις θεοῖς ἐνεχείρισε τὸ χρῆναι πονεῖν περὶ τὴν τῶν τριῶν γενῶν δημιουργίαν; ὀκνήσας ἄρα, φαίεν ἄν, ἢ λόγου τὰ καθ᾽ ἡμᾶς ἀξιώσας ἀδενὸς, εἶεν δ᾽ ἄν, ὥς γε οἶμαι, ταυτὶ τῆς ἀνωτάτω πασῶν ἀσίας ἀλλότρια παντελῶς. εἰ γάρ ἐστιν ἀγαθὸς ὁ δημιουργὸς, πῶς ἂν αὐτῷ καὶ ὄκνος ἐγγένοιτό τις περί τινος ὅλως; ἔτω γὰρ, αὐλός που φησὶν ὁ Πλάτων, ἀγαθὸς ἦν. ἀγαθῷ δὲ φθόνος ἀδεὶς περὶ ἀδενὸς ἐγίνεται. τόγε μὴν ἀπαξιῶσαι λέγειν αὐτὸν, εἴη ἂν ἕτερον ἀδὲν, ἢ τύφον αὐτῷ προσνέμειν, καὶ ὑπεροψίας καθοσίσαι γραφήν. πῶς δ᾽ ἂν ἔλοιτο πρατεῖν, ὧν ἀτιμάζει τὴν γένεσιν; ἢ τίνα δὴ τρόπον τοῖς παρ᾽ ἡμῶν λατρείαις ἐπιγάννυται, εἰ μηδὲ κτίζειν ἡμᾶς ὅλως ἠξίωσε τὴν ἀρχήν; ὅτι δὲ καὶ τιμᾶσθαι βούλεται παρὸς ἡμῶν, καὶ τὸ εὐήνιον ἀπαιτεῖ, καὶ διὰ πάσης ἀρετῆς ἀφομοιοῦσθαι δεῖν ἑαυτῷ τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἐθέλει. Παραθείην μὲν ἄν, καὶ μάλα ῥᾳδίως, πλείστας τε ὅσας καὶ ἀληθεῖς μαρτυρίας τῆς θεοπνεύστου γραφῆς. Ἐπειδὴ δὲ μᾶλλον εἰσὶν Ἰουλιανῷ πιστὰ τὰ αὐτοῦ, γεγραφέναι φημὶ Πορφύριον ἐν βιβλίῳ δευτέρῳ περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, ὧδί· θύσωμεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ θύ-

A Igitur creatura mentis & rationis compos maioris apud Deum dignationis, quam quæ ratione & intelligentia caret, præstantiam gloriæ nacta videtur, cum est Dei appellatione inaurata. Cæterum nulli alteri rei creatæ id nominis plane tributum est. Nam neque cælum, neque mundum plane animal esse, neque prorsus animatum, etsi nemo e nostris dicat, vt taceant etiam alii quos B Sapientes prædicant; satis est vel vnius Aristotelis, Platonis discipuli, testimonium. Qui, vt iam antea confirmauimus, asseruit nec animatum prorsus totum mundum esse, neque ratione aut mente præditum. Quod igitur totum omnino mundum, aut quodcunque est hoc vniuersum, (sic enim ipse loquitur) animatum aut mente præditum dicere non sinat vis veritatis, domo vt dixi, & ab amicissimis, ipsum plus satis refellit. Porro Deum nihil efficiendum mandasse C Diis, qui nec animati sunt prorsus nec mente præditi, ipsius rei natura congruenti facto examine probauerit. Præterea quo consilio vniuersorum Opifex aliis Diis, vt tribus generibus efficiendis incumberent, demandauit? Pigritudine videlicet, aut rerum humanarum neglectu? At hæc opinor in supremam omnium substantiam prorsus non cadunt. Nam si bonus est Opifex, quomodo ad vllam rem omnino pigresceret? Ipse enim, vt alicubi Plato D ait, bonitate præstabat: probus autem nihil cuiquam inuidet. Dicere autem ipsum dedignatum esse, nihil aliud esse quam fastum ei tribuere, & arrogantiæ crimen impingere. Et quomodo imperare vellet iis, quorum procreationem aspernatur? aut quo pacto cultu nostro oblectatur, si ne nos quidem creare principio omnino dignatus sit? Equidem nullo negotio proferre possem quam plurima ac verissima diuinæ Scripturæ testimonia, quibus ostenderem, Deum & cultum sibi a nobis & obsequium repetere, idque potis- E simum velle, vt sibi per omne genus virtutis natura hominis assimiletur. Sed quoniam Iuliano sua magis probantur, Porphyrium scripsisse aio libro de abstinentia ab animatis altero, in hunc modum: *Sacrificemus igitur etiam nos, verum sacrificemus,*

crificemus, vti par est: Deo quidem, qui A *omnia supereminet, vt vir quidam sapiens dixit, nihil sensile adolentes aut consecrantes.* Nihil enim est materiatum, quod, si cum materiæ experte natura comparetur, non continuo sit impurum. Ideo neque conuenit ei sermo qui voce effertur, neque interior, cum animi perturbatione fuerit inquinatus: sed puro silentio, & sanctis de illo cogitationibus, ipsum colamus. Operæ pretium est igitur nos B Deo conjunctos & assimilatos vitam ei nostram veluti sacram victimam offerre, quæ ipsa & illi hymnus est, & nobis salus. Siquidem in perturbationum animi vacuitate & contemplatione Dei hoc sacrificium peragitur. Vult ergo Deus vt se colamus, & per sanctum vitæ genus animis nostris inscripta ejus pulchritudine spiritualiter ei conformemur. At quomodo hæc, amabo te, a nobis exigit, si nos aliis opificibus procreandos tantum non C objecit, atque vt ita dicam, ea, qua per se reliqua procreauit, prærogatiua conditionis orbauit? Cur autem rerum terrenarum curam gerit, quas, vt sentit Plato, aliis diis ludicrum tradiderit. At earum curam gerere, & vel ad minima quæque clementiam ac lenitatem ejus pertingere, ipse nos docebit qui Patrem suum Deum nouit.

Matth. 10. *Nonne*, inquit, *duo passerculi asse veneunt, & vnus ex eis non cadet super terram sine Patre vestro qui est in cælis?* Sed ipse forsitan Iulianus hanc vocem D vt minus veram configet, qui in Deum insurgit sane quam impie; suos vero scriptores, hoc est, erroris socios, admittet. Igitur Alexander Aristotelis discipulus, libro de prouidentia, ita scribit: *Dicere Deum nolle rerum humanarum curam gerere, a Deo prorsus est alienum. Inuidiæ enim cujusdam est, & plane malignæ naturæ, meliora non facere, cum possit. Cum vero vtrumque horum alienum sit a Deo,* E *nec ambo in illo vtique reperientur, nec alterutrum. Quocirca relinquitur, vt possit & velit Deus rerum nostrarum curam gerere. Si autem vult & potest, prouidere vtique manifestum est. Nihil ergo, ne minimum quidem, absque Dei consilio & voluntate fieri par est.*

σωμεν, ὡς πρσήκει. Θεῷ μὲν, τῷ ἐπὶ πᾶσιν, ὥς τις ἀνὴρ σοφὸς ἔφη, μηδὲν αἰσθητὸν μηδὲ θυμιῶντες, μήτε ἐπονομάζοντες. Οὐδὲν γάρ ἐστιν ἔνυλον, ὃ μὴ τῷ ἀνύλῳ εὐθύς ἐστιν ἀκάθαρτον. διὸ οὐδὲ λόγος τοῦτο ὁ κατὰ φωνὴν οἰκεῖος, οὐδὲ ὁ ἔνδον, ὅταν πάθει ψυχῆς ἢ μεμιασμένος, διὰ δὲ σιγῆς καθαρᾶς καὶ τῶν περὶ αὐτὸ καθαρῶν ἐννοιῶν θρησκεύωμεν αὐτόν. Δεῖ δὴ ἄρα συναφθέντας καὶ ὁμοιωθέντας αὐτῷ, τὴν ἑαυτῶν ἀγωγὴν θυσίαν ἱερὰν προσάγειν τῷ Θεῷ, τὴν αὐτὴν δὲ καὶ ὕμνησαν καὶ ἡμῶν σωτηρίαν· ἐν ἀπαθεῖ ἄρα τῆς ψυχῆς τοῦτο Θεοῦ θεωρίᾳ ἡ θυσία αὕτη τελεῖται. Τιμᾶσθαι δὴ ὃν πρὸς ἡμῶν ἐθέλει Θεὸς, καὶ δι' εὐαγοῦς πολιτείας ἀποσημήνασθαι πρὸς αὐτὸν νοερῶς, ταῖς ἰδίαις ψυχαῖς τὸ αὐτοῦ κάλλος ἐγγράφοντας. Εἶτα πῶς, εἰπέ μοι, ταυτὶ παρ' ἡμῶν αἰτεῖ, μονονχὶ παραῤῥίψας ἡμᾶς ἑτέρῳς δημιουργοῖς, καὶ ἵν' ἔτως εἴπω, τῆς τοῖς ἄλλοις ἅπασι κλίσμασι δεδωρημένης αὐτουργίας ἀποστερῶν; προνοεῖ δὲ ὅλως ἄνθ' ὅτου τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καίτοι, κατάγε τὸ Πλάτωνι δοκοῦν, ἄθυρμα θεοῖς δοθέντων ἑτέροις. Ὅτι γὰρ προνοεῖ, καὶ μέχει τῶν ἄγαν εὐτελεστάτων διηκούσης τῆς παρ' αὐτοῦ φειδοῦς τε καὶ ἡμερότητος, διδάξει λέγων αὐτὸς, ὁ εἰδὼς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα Θεόν. οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται, καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν, ἄνευ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς; Ἀλλ' ἴσως αὐτὸς, ὡς οὐκ ὄσαν ἀληθῆ, παραγράψεται τὴν φωνήν· θεομαχεῖ γὰρ ἐκτόπως· παραδέξεται δὲ τοὺς οἰκείους αὐλῷ γεγονότας, κατά γε τὸ πεπλανῆσθαι φημί. Γράφει τοίνυν Ἀλέξανδρος ὁ Ἀριστοτέλους μαθητὴς, ἐν τῷ περὶ προνοίας, ὅτως· τὸ δὲ λέγειν, μὴ βούλεσθαι τὸν Θεὸν τῶν ἐνταῦθα προνοεῖν, παντελῶς ἀλλότριον Θεοῦ. Φθόνου γάρ τινος καὶ παντάπασιν ἀτόπου φύσεως, τὸ τὰ βελτίω μὴ ποιεῖν, δυνάμενον. ἐπειδὴ δὲ ἑκάτερον τούτων ἀλλότριον Θεοῦ, ὅτ' ἂν ἄμφω εἴη περὶ αὐτὸν, ὅτε θάτερον. λείπεται τοίνυν, τὸ καὶ δύνασθαι, καὶ βούλεσθαι προνοεῖν τὸ θεῖον τῶν ἐνταῦθα. εἰ δὲ βούλεταί τε καὶ δύναται, δῆλον ὡς καὶ προνοεῖ. οὐδὲν ἄρα οὐδὲ τῶν τυχόντων, εὔλογον χωρὶς τῆς θείας γενέσθαι γνώμης τε καὶ βουλήσεως.

μεμολυσμένος Porphyr.

ἀναγωγὴν Porphyr.

ὕμνον ὄσαν

Ταύτης ὴ τῆς δόξης Φασὶ μὲν εἶναί τινες κὴ Πλάτωνα· Φανερῶς δὲ Ζήνων τε ὁ Κιτιεὺς καὶ οἱ ἀπὸ τῆς σοᾶς πρεσβεύσι δόγμα τᾶτο. ὅτι μὲν ἔν καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ποιεῖται πρόνοιαν, ὁ ἀνωλάτω καὶ Φύσει τε κὴ μόνῳ τῶν ὅλων Θεὸς, μεμαρτυρήκασι καὶ αὐτοί. Εἶτα τί τὸ χρῆμα, Φαίη τις ἄν; καίτοι τᾷ προνοεῖν ἀξιόνλος ἦν, ἀτᾷ πάντων ἀρίσᾳ τὸ γένος ἀποσερεῖν τὸ ἀνθρώπινον, τᾶτο δέ ἐσι τὸ παρ' αὐτᾷ γενέσθαι μᾶλλον, κὴ μὴ γεννητάς τινας, κὴ θύραθεν ἔχονλας ψιλὴν καὶ μόνην τὴν τᾷ Θεᾷ κλῆσιν, λαχεῖν τὰς δημιργάς. εἰ καὶ ὅτι μάλισα κὴ αὐτῆς τῆς θείας κατασραλεύσεται δόξης, τὸ καὶ ἑτέρᾳς οἴεσθαι δημιργεῖν δνώσθαι, καὶ καλεῖν εἰς ὕπαρξιν τὰ ἀκ ὄντά ποτε. Οὐ γάρ τοι θέμις εἰπεῖν τὰ τῆς θείας κὴ ἀπορρήτᾳ Φύσεως ἴδια καὶ ἐξαίρετα Φυσικῶς ἐνεῖναι δνώσθαί τισι τῶν παρ' αὐλοῖς γεγονότων. ἁρμόσει δὲ μᾶλλον αὐλῇ τε καὶ μόνῃ, κὴ πρὸς εὐκλείας ἔσαι τῆς ἀνωλάτω τὸ χρῆμα αὐτῇ. ἀνέμβαλα γὰρ τῇ κλίσει, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, τὰ μόνης καὶ ἰδικῶς τῆς ἀνωλάτω πασῶν ὐσίας. ἓν δὲ δὴ τῶν τοιάτων εἶναι Φαμὲν, καὶ τὸ ἐνεργεῖν δνώσθαι δημιργικῶς, καὶ παρανομίζειν εἰς ὕπαρξιν τὰ ἀκ ὄντα ποτέ. Εἶτα, πῶς γενηλὴ καὶ πεποιημένη Φύσις, ἢ κὴ τὸ Φθείρεσθαι δεῖν πάνλη τε καὶ πάνλως ἔποιτο, ἂν, κατά γε, Φημὶ, τὰς ἐνόντας τῇ Φύσει λόγᾳς, ἐνεργήσειε τὰ τᾷ Θεᾷ; εἰ μὲν γὰρ ὡς ἐπισήμης νοεῖται τρόπῳ ἐν Θεῷ τὸ δημιργεῖν, ἀχὶ πέρα λόγᾳ δοίη τις ἂν τὸ δεδόσθαι παρ' αὐτᾷ τῇ κλίσει τὸ εἰδέναι δημιργεῖν, ἐπείτοι καὶ ἡμεῖς αὐλοὶ δημιργᾶμεν ἔσθ' ὅτε τινὰ, ὕλην ἔχονλες τὴν ὑποκειμένην, καὶ εὐλεχνίᾳ τῇ περὶ ταῦτα χρώμενοι. Εἰ δὲ Φύσεως, ὡς ἔφην, μεγαλοπρεπᾶς, ἐνέργειά τε κὴ δύναμις, καὶ τῶν τῆς κλίσεως ἐπέκεινα μέτρων, τὸ δημιργεῖν ἐσὶ θεοπρεπῶς, τί τὸ τῆς ἀνωλάτω Φύσεως ἀξίωμα καλασύρσι, καὶ τοῖς ἐν γενέσει καὶ Φθορᾷ δωρᾶνλαι καλὰ τὸ αὐλοῖς δοκᾶν; Εἶλα τί τῶν ἀναγκαίων οἴονλαι νοεῖν, μᾶλλον δὲ τὰς θείας συκοΦανλᾶσι Φωνάς· ἐπιτρέψαι γὰρ Φασὶ τὸν ἀγέννηλον τοῖς γεννηλοῖς, τὰ αὐλᾷ καὶ μόνᾳ, δνώσθαι πληρᾶν· ἀλλὰ ναί Φασιν. ἦν γὰρ δήπᾳ καὶ ἀναγκαῖον εἰ παρὰ Θεᾷ γένοιτό τι, τᾶτο δὴ πάνλως κρεῖτλον εἶναι τᾷ τεθνάναι καὶ Φθείρεσθαι. Εἶλα, ὦ βέλτισοι, διεΦθόνησεν ἄρα τισιν ὁ δημιργὸς,

A Hujus ſententiæ Platonem eſſe quidam ajunt; ſed palam & aperte Zeno Cittieus & Stoici hoc dogma tuentur. Stat igitur, vel ipſorum teſtimonio, ſupremum natura & ſolum vniuerſi Deum rerum humanarum curam habere. Iam vero quid hoc rei eſt? inquiet aliquis; prouidentis enim fuit re omnium præſtantiſſima genus hominum non fraudare, qualis eſt ab ipſo creari potiſſimum; at non nactum eſſe factitios B quosdam opifices, quibus præter nudam, ſolam, & aduentitiam Dei appellationem nihil eſt: ſiquidem repugnat maxime diuinæ gloriæ, procreandi facultatem aliis ineſſe putare, & in lucem edendi quæ non erant. Neque enim fas eſt dicere, quæ ſingularia ſunt ac propria diuinæ & ineffabilis naturæ, ea poſſe naturaliter quibusdam ineſſe rebus ab ipſa conditis. Sed hoc ei præſertim ſolique conuenit, & ad ſummam ejus gloriam C pertinet: quum rei creatæ, quemadmodum nuper dixi, præcluſus ſit aditus ad ea quæ ſupremæ omnium ſubſtantiæ ſoli & proprie competunt, cujusmodi eſt creandi facultas, & in lucem edendi quæ nusquam erant. Præterea, quo pacto res creata & facta, quam ſecundum ipſam naturæ rationem omnino corrumpi neceſſe ſit, ea præſtabit, quæ Dei ſunt? Nam ſi creare in Deo ſcientiæ modus intelligitur; an non erit abſurdum concedere, creandi ſcientiam ab ipſo creaD turæ fuiſſe traditam, quoniam nos ſane etiam ipſi interdum ex ſubjecta materia quædam efficimus, arte ac ſolertia in iis vſi. Si vero conuenienter Deo creare, præcellentis naturæ vis & efficacia eſt, & creaturæ modum ſuperat; quid ſupremæ naturæ dignitatem deprimunt, eamque rebus genitis & corruptioni obnoxiis arbitratu ſuo impertiunt? Et aliquid magnum intelligere ſe putant ſcilicet! immo diuinis voE cibus conuitium faciunt, dum ajunt increatum permiſiſſe creatis, vt, quæ ſibi & ſoli propria ſunt, implere poſſent. Sane inquiunt; erat enim neceſſe, ſi a Deo factum fuiſſet aliquid, illud morte & corruptione ſuperius euadere. Atqui, o boni, inuidit ſcilicet quibusdam Opifex,

neque ſiuit illos id quod optimum erat adipiſci, ſed in deteriorem partem dejecit, cum eis creatricem vim denegauit. Neceſſitatem ergo timuit, quæ ipſum mortalia facere non ſinit; aut forte prorſus etiam ignorauit. Si ergo ignoraſſe contendunt, amplius quiddam nouit creatura, quam ipſe. Creat enim, vt ajunt illi, corruptioni res obnoxias. Sin autem hoc prætermiſſo noſſe illum pertendent; quomodo boni eſt, non facere quod bonum eſſe nouit? At mortali immortale melius eſt. Præterea, non inepte vt reor, immo ſapienter etiam, iſtud dici poteſt. Illi enim Deos, quibus creandi poteſtatem regem ac dominum vniuerſorum tradidiſſe ajunt, immortales eſſe non aſſerunt, ſed colligatos & ſolutos & corruptionis expertes manere, quoad eos ita eſſe Deus velit. Quum igitur ſecundum propriam naturam incorruptum, immortale, aut inſolubile nihil ſit; annon imperiti ſunt ii, qui dicunt non potuiſſe vniuerſi Deum tria mortalia genera formare, ſed ea potius aliis dediſſe facienda? At nos relictis Græcorum nugis, dicimus Opificem, id quod in rebus creatis varium eſt ac multiplex, quodque ſubinde mutatur nec idem manet, generatim ac ſpeciatim feciſſe, conuenientiſſima Deo vſum poteſtate. Immortale ſiquidem, vti dixi, aut inſolubile nihil eſt; Dei autem voluntas, in vnoquoque eorum quæ facta ſunt, ipſi natura eſt. Ille ſine vlla cunctatione res noſtras etiam attingit. Vnus enim eſt ac ſolus, non hoc ab alio edoctus, quum ſcientiæ genus ea res non ſit, ſed naturæ prærogatiua Deo conueniens, huic vni ac ſoli coalita: cujusmodi nimirum alia, quæ in Deo ſingularia & eximia, intercluſa rebus creatis & inuia ſunt, ipſi vero vni ac ſoli naturaliter attributa. Cæterum longe abſurdiſſimum eſſe, nos aliis Diis vim procreatricem adſcribere, eamque Deo vero naturalique detrahere, vel ex Iuliani magiſtris licet agnoſcere. Hermes enim cognomento ter maximus, de vniuerſi natura ad Aſclepium ſcribit hunc in modum: *Si igitur in confeſſo eſt, duo entia eſſe, & quod fit, & quod facit; vnum eſt vnio-*

καὶ ὐκ ἐφῆκεν αὐτοῖς τὸ κάλλιστον μεταλαχεῖν, ἐνῆκε δὲ ὥσπερ τοῖς χείροσι, διὰ τὸ μὴ ἀνασχέσθαι δημιουργεῖν αὐτά. δέδιεν ἄρα τὴν ἀνάγκην, ὐκ ἐφιεῖσαν αὐτῷ τὸ ποιεῖν δυνάσθαι θνητὰ, ἢ τάχα που καὶ ἠγνόησεν ὅλως. εἰ μὲν οὖν ἠγνοηκέναι φασὶν αὐτὸν, οἶδεν αὐτοῦ τι πλέον ἡ κτίσις. κτίζει γὰρ, ὡς αὐτοί φασι, τὰ ὑπὸ φθοράν. εἰ δὲ δὴ τοῦτο παρέντες εἰδέναι διαβεβαιώσονται, πῶς ἀγαθὸν τὸ μὴ δρᾶν ὅπερ οἶδεν ὑπάρχον ἀγαθόν; ἄμεινον δὲ δή που τοῦ θνητοῦ τὸ ἀθάνατον. Εἶτα πρὸς τούτοις, ὐκ ἀμαθὲς οἶμαί που, μᾶλλον δὲ σοφὸν, καὶ κεῖνο εἰπεῖν. τοὺς γάρ τοι Θεοὺς, οἷς ἐπιτρέψαι φασὶ τὸν τῶν ὅλων βασιλέα καὶ κύριον τὸ δημιουργεῖν, ὐκ ἀθανάτους εἶναι φασίν· ἀλλὰ συνδεθέντας, καὶ λυομένους, καὶ ἔξω τοῦ φθείρεσθαι μένοντας, τέως ἐν τούτοις αὐτοὺς ἐθέλοντος εἶναι Θεοῦ. Ὅτε τοίνυν κατ' ἰδίαν φύσιν, ἄφθαρτον, ἢ ἀθάνατον, ἢ ἄλυτον ἐστίν· πῶς ὐκ ἂν εἶεν ἀμαθεῖς, ὐκ ἀνασχέσθαι λέγοντες τὸν τῶν ὅλων Θεὸν τὰ τρία θνητὰ δημιουργῆσαι γένη, παραδοῦναι δὲ μᾶλλον ἑτέροις τοῦτο δρᾶν; Ἀλλὰ γὰρ τῶν Ἑλλήνων ἀφέντες λῆρον, φαμὲν, ὅτι τὸ ἐν τῇ κτίσει ποικίλον καὶ πολυειδὲς, καὶ τὸ ἄλλως ἄλλο, καὶ ὐ ταυτὸν, ὡς ἐν γένει τε καὶ εἴδει πεποίηκεν ὁ δημιουργὸς, ἐξουσίᾳ χρώμενος τῇ θεοπρεπεστάτῃ. ἀθάνατον μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, ἢ ἄλυτον, ὐδέν. ἡ δὲ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πεποιημένων τοῦ θεοῦ βούλησις, τοῦτο φύσις αὐτῷ· καθικνεῖται δὲ πάντος ὁπωσοῦν δίχα καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς. Εἷς γάρ ἐστι καὶ μόνος, ὐ παρ' ἑτέρου τοῦτο μαθών· ὐ γὰρ ἐπιστήμης εἶδος τὸ χρῆμα ἐστίν· ἀλλὰ φύσεως τῆς αὐτοῦ πλεονέκτημα θεοπρεπὲς, αὐτῇ τε καὶ μόνῃ προσπεφυκός· καθάπερ ἀμέλει καὶ τὰ ἕτερα τῶν ἀξιωμάτων, ἃ βάσιμα μὲν ἥκιστά γε τοῖς γενητοῖς ἐστὶν, ἐκνενέμηται δὲ, ὡς ἔφην, αὐτῇ τε καὶ μόνῃ φυσικῶς. Ὅτι δέ ἐστι τῶν ἄγαν ἐκτοπωτάτων ἑτέροις ἡμᾶς ἀναθεῖναι θεοῖς τῆς δημιουργίας τὴν ἐνέργειαν, ἀφισῶντας αὐτὴν τοῦ θεοῦ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς, κἀκ τῶν αὐτοῦ διδασκάλων κατίδοι τίς ἄν. γράφει γὰρ ὅτως Ἀσκληπιῷ ὁ ἐπίκλην τρισμέγιστος Ἑρμῆς, περὶ τῆς τοῦ παντὸς φύσεως· εἰ τοίνυν δύο ὁμολόγηται τὰ ὄντα, τό τε γινόμενον, καὶ τὸ ποιοῦν, ἓν ἐστι τῇ ἑνώσει, τὸ μὲν προηγού-

μενον, τὸ δὲ ἑπόμενον. προηγούμενον μὲν, ὁ ποιῶν Θεός· ἑπόμενον δὲ, τὸ γινόμενον, ὅ,τι ἂν ᾖ. καὶ μὴ διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν γινομένων φυλάξῃ, φοβούμενος ταπεινότητα καὶ ἀδοξίαν Θεῷ προσάψαι. μία γὰρ αὐτῷ ἐστι δόξα τὸ ποιεῖν πάντα, καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ τοῦ Θεοῦ ὥσπερ τὸ σῶμα ἡ ποίησις. αὐτῷ δὲ τῷ ποιοῦντι, οὐδὲν κακὸν, οὐδὲ αἰσχρὸν νομιζόμενον. Ταῦτα γὰρ ἐστὶ τὰ πάθη τὰ τῇ γενέσει παρεπόμενα, ὥσπερ ὁ ἰὸς τῷ χαλκῷ, καὶ ὁ ῥύπος τῷ σώματι. ἀλλ' οὔτε ὁ χαλκουργὸς τὸν ἰὸν ἐποίησεν, οὔτε τὸν ῥύπον οἱ γεννήσαντες. Καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν, διὰ θερμοτέρων ἔρχεται λόγων, ἐναργὲς παράδειγμα τιθεὶς, καὶ φησίν· Εἶτα τῷ μὲν αὐτῷ ζωγράφῳ ἔξεστι καὶ οὐρανὸν ποιῆσαι, καὶ γῆν, καὶ θάλασσαν, ταῦτα καὶ θεοὺς, καὶ ἀνθρώπους, καὶ πάντα τὰ ἄλογα καὶ ἄψυχα· τῷ δὲ Θεῷ οὐ δυνατὸν πάντα ποιεῖν; ὦ πολλῆς ἀνοίας καὶ ἀγνωσίας τῆς περὶ τὸν Θεόν. τὸ γὰρ πάντων δεινότατον πάσχουσιν οἱ τοιοῦτοι· τὸν γὰρ Θεὸν φάσκοντες εὐσεβεῖν τε καὶ εὐλογεῖν, τῷ μὴ τὴν πάντων ποίησιν ἀνατιθέναι αὐτῷ, οὐδὲ τὸν Θεὸν ἴσασι· πρὸς δὲ τῷ μὴ εἰδέναι, καὶ τὰ μέγιστα εἰς αὐτὸν ἀσεβοῦσι, πάθει αὐτῷ περιτιθέντες ὑπεροψίαν ἢ ἀδυναμίαν. εἰ γὰρ μὴ πάντα ποιεῖ, ὑπερηφανῶν οὐ ποιεῖ, ἢ μὴ δυνάμενος, ὅπερ ἐσὶν ἀσεβές. ὁ γὰρ Θεὸς ἓν μόνον ἔχει πάθος, τὸ ἀγαθὸν· ὁ δὲ ἀγαθὸς οὔτε ὑπερήφανος, οὔτε ἀδυνατος. τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς τὸ ἀγαθὸν ᾧ πᾶσα δυνάμις, τοῦ ποιεῖν πάντα. πᾶν δὲ τὸ γεννητὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γέγονεν, ὅπερ ἐστὶν, ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ πάντα δυναμένου ποιεῖν. εἰ δὲ, πῶς μὲν αὐτὸς ποιεῖ, πῶς δὲ τὰ γινόμενα γίνεται, βούλει μαθεῖν, ἔξεστί σοι. ἴδε εἰκόνα καλλίστην καὶ ὁμοιοτάτην, γεωργὸν σπέρμα καταβάλλοντα εἰς τὴν γῆν, ὅπου μὲν πυρὸν, ὅπου δὲ κριθὴν, ὅπου δὲ ἄλλο τι τῶν σπερμάτων. ἴδε τὸν αὐτὸν ἄμπελον φυτεύοντα, καὶ μηλέαν, καὶ τἆλλα τῶν δένδρων· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς, ἐν μὲν οὐρανῷ ἀθανασίαν σπείρει, ἐν δὲ γῇ μεταβολὴν, ἐν δὲ τῷ παντὶ ζωὴν καὶ κίνησιν. Καὶ ταυτὶ μὲν οἱ πάλαι τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν οὐκ ἄσημοι γεγονότες, συνεφρονήσασί τε αὐτοὶ, καὶ μὴν καὶ ἑτέρους ἐλέσθαι φρονεῖν, ἠξίωσαν.

ne, hoc quidem antecedens, illud vero consequens. Antecedens quidem, Deus faciens: consequens autem, id quod fit, quodcunque illud sit. Neque præ varietate rerum quæ fiunt, verearis, ne Deo vile quiddam aut sordidum adscribas. Vna enim ipsi gloria est omnia facere, & effectio Dei veluti corpus est. At effectori nihil vel mali, vel turpis imputamus. Hujusmodi enim affectiones sunt quæ generationi cohærent, non secus ac rubigo æri, sordes corpori: cum tamen rubiginem faber ærarius non fecerit, nec maculam parentes. Rursum vero post alia, verbis agit vehementioribus, exemplumque manifestum apponit: *Ergone pictori liceat*, inquit, *cælum facere, terram, mare, deosque & homines, & quæcunque rationis aut animi sunt expertia: Deus vero hæc facere non poterit? O stuporem & ignorationem Dei maximam! Grauissimum istorum esse morbum oportet, qui cum Deum se pietate gratiisque agendis colere dicant, detracto tamen ei rerum omnium opificio, Deum ignorant; & ad illam ignorationem summam impietatem adjungunt, dum ei contemptum aut impotentiam attribuunt. Nam si non facit omnia, aut præ contemptu non facit, aut præ impotentia. Quod sentire, impium est. Deus enim vna re afficitur, bono videlicet. Bonus autem neque fastu, neque impotentia tenetur. Deus vero ipsum bonum est, cui omnis omnia faciendi potestas. Quodcunque enim factum est, a Deo factum est, hoc est, a Bono, & eo qui facere omnia potest. Quod si discere vis quo pacto ipse faciat, & quomodo quæ fiunt efficiantur, tibi licet. Contemplare pulcherrimam & simillimam hujus rei imaginem, agricolam semen in terram spargentem, hic quidem triticum, illic hordeum, alibi vero aliud semen. Eundem considera vineam serentem, & pomum, & alias arbores. Ita Deus, in cælo quidem immortalitatem serit, in terra mutationem, in vniuerso autem vitam ac motum.* Et hæc quidem veteres illi non obscuri nominis apud Græcos sapientes non modo senserunt, sed & alios vna sentire voluerunt.

Verum bonus ille & gregis ſuis deſertor, aliorum opinionibus repudiatis, vnius Platonis ſermonibus victus tenetur, & explanare nititur certe, vt putat, argute & docte, concionem quam ex Dei perſona ab illo factam ait, atque his verbis vtitur.

A ὅγε μὴν ἐπιεικὴς καὶ ἀτιμάζεν ἀτοσὶ τὰς τῶν ἄλλων δόξας ἐῤῥωῶ φράσας, μόνον ἡτῆσθαι τῶν τᾶ Πλάτωνος λόγων. ᾗ δὴ διατρανᾶν πειρᾶται, καθάπερ ἂν οἴεται, σοφῶς, ἣν ἐκ προσώπᾳ Θεᾶ πεποιῆσθαι φησὶ δημηγορίαν αὐτῷ, καὶ φησίν.

IVLIANVS.

Vtrum tandem ſomnium iſtud ſit, animaduertite. Deos Plato nominat aſpectabiles, ſolem, lunam, aſtra, & cælum. Verum hi ſimulacra ſunt eorum qui non apparent. Sol, quem oculis intuemur, imago eſt intelligibilis & non apparentis. Rurſum lunam, quam oculis cernimus, & vnumquodque ſidus, eorum ſunt imagines quæ mente tantum cernimus. Illos igitur inaſpectabiles Deos, qui in opifice exiſtunt, ac vna exiſtunt, quique ab ipſo progeniti ac profecti ſunt, Plato nouit. Iure igitur Platonis opifex, *Dii*, inquit, ad inaſpectabiles loquens, *Deorum*, apparentium videlicet. Communis autem vtrorumque opifex hic eſt, qui cælum, terram ac mare fabricatus eſt, & ſidera inter ea quæ mente cernuntur progenuit, quæ horum ſunt exemplaria. Vide porro quam recte ſe habeant quæ his ſubiungit. *Deſunt*, inquit, *tria genera mortalia, nempe hominum, belluarum, & plantarum.* Etenim vnumquodque horum propriis rationibus diſcretum eſt. *Si ergo vnumquodque horum a me factum fuerit*, inquit, *plane neceſſe eſt immortale ipſum fore.* Siquidem hic mundus qui cernitur, & Dii, nullam aliam cauſam habent cur ſint immortales, niſi quod ab opifice facti ſunt. Quid ait igitur, Quodcunque immortale eſt, neceſſe eſt opificis conceſſu id habere. Hujusmodi autem eſt anima rationalis. Vobis igitur volentibus horum initium ſtatusque tradetur a me. Quod reliquum eſt, vos ad id quod erit immortale, partem attexitote mortalem. Patet igitur, Deos opifices accepta a Patre ſuo vi procreatrice, in terra animalia mortalia genuiſſe. Nam ſi nihil diſcrepare cælum ab homine debebat, ac ne per Iouem a feris ipſis, aut ſerpentibus, & piſciculis in mari natantibus, oportebat vnum & eundem eſſe omnium opificem. Sin autem ab immortalibus longo interuallo mortalia ſeparantur, vt nec vllo addimento creſcant,

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἀλλ' ἆρα μὴ τᾶτο ὄναρ ἐσὶν, ἐννοήσαντες αὐτὸ, μάθετε. Θεὰς ὀνομάζει Πλάτων τὰς ἐμB Φανεῖς, ἥλιον, καὶ σελήνην, ἄστρα, καὶ οὐρανὸν, ἀλλ' ἕτοι τῶν ἀΦανῶν εἰσὶν εἰκόνες· ὁ Φαινόμενος τοῖς ὀΦθαλμοῖς ἥλιος, τᾶ νοητᾶ καὶ μὴ Φαινομένᾳ· καὶ πάλιν, ἡ Φαινομένη τοῖς ὀΦθαλμοῖς ἡμῶν σελήνη, ᾗ τῶν ἄστρων ἕκαστον, εἰκόνες εἰσὶ τῶν νοητῶν. Ἐκείνας ἂν τὰς ἀΦανεῖς Θεὰς, ἐνυπάρχοντας, καὶ συνυπάρχοντας, καὶ ἐξ αὐτᾶ τᾶ δημιουργᾶ γεννηθέντας καὶ προελθόντας, ὁ Πλάτων οἶδεν. εἰκότως ἂν Φησὶν ὁ δημιουργὸς ὁ παρ' αὐτῷ, θεοὶ, πρὸς τὰς ἀΦανεῖς C λέγων, θεῶν, τῶν ἐμΦανῶν δηλονότι. κοινὸς δὲ ἀμΦοτέρων δημιουργὸς ἅτός ἐσιν, ὁ τεχνησάμενος οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ θάλασσαν, καὶ ἀέρα γεννήσας ἐν τοῖς νοητοῖς, τὰ τάτων ἀρχέτυπα. Σκόπει ἂν ὅτι καὶ τὰ ἐπὶ τάτοις καλῶς. λείπει γὰρ, Φησὶ, τρία θνητὰ γένη, δηλονότι τὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ τῶν ζώων, καὶ τὸ τῶν Φυτῶν. τάτων γὰρ ἕκαστον ἰδίοις ὤεισαι λόγοις. Εἰ μὲν ἂν Φησὶ, καὶ τάτων ἕκαστον ὑπ' ἐμᾶ γέD νοιτο, πανλάπασιν ἀναγκαῖον ἀθάνατον αὐτὸ γενέσθαι. καὶ γὰρ τοῖς θεοῖς οὐδὲν ἄλλο τῆς ἀθανασίας αἴτιον, καὶ τῷ Φαινομένῳ κόσμῳ, ἢ τὸ ὑπὸ τᾶ δημιουργᾶ γενέσθαι. Τί ἂν Φησὶν, ὁπόσον ἐσὶν ἀθάνατον, ἀναγκαῖόν ἐσιν ἐν τάτοις εἶναι παρὰ δημιουργᾶ δεδόσθαι. τᾶτο δέ ἐσιν ἡ λογικὴ ψυχή. τάτων ἂν τὰ εἴδη καὶ ἡμῶν ἐθελόντων, σπείρας καὶ ὑπαρξάμενος ἐγὼ παραδώσω. τὸ δὲ λοιπὸν, ὑμεῖς ἀθανάτῳ θνητὸν προσυΦαίνετε. Δῆλον ἂν ὅτι παραλαβόντες E οἱ δημιουργοὶ θεοὶ, παρὰ τᾶ σΦῶν πατρὸς, τὴν δημιουργικὴν δύναμιν, ἀπεγέννησαν ἐπὶ τῆς γῆς τὰ θνητὰ τῶν ζώων. εἰ γὰρ μηδὲν ἔμελλε διαΦέρειν οὐρανὸς ἀνθρώπᾳ, καὶ ναὶ μὰ Δία θηρίᾳ, καὶ τελευταῖον αὐτῶν τῶν ἑρπετῶν, καὶ τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ νηχομένων ἰχθύων, ἔδει τὸν δημιουργὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι πάντων. Εἰ δὲ πολὺ τὸ μέσον ἐσὶν ἀθανάτων καὶ θνητῶν, ὐδεμίᾳ προσθήκῃ μεῖζον,

ὐδὲ ἀφαιρέσει μειόμενον πρὸς τὰ θνητὰ καὶ ἐπίκηρα, αἴτιον εἶναι προσήκει τούτων μὲν ἄλλας, ἑτέρων δὲ ἑτέρας.

nec detractione ad mortalia & caduca deducantur, illorum quidem alios, horum alios causam esse oportet.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἀλλ' ἔν γε δὴ τούτοις ὅτι τὰ πάντα συγχεῖ, φύρει τε ἀλλήλαις τῶν πραγμάτων τὰς φύσεις, κατιδεῖν ἐστὶ τοῖς ἐθέλουσι, καὶ μάλα ῥᾳδίως. Πρῶτον μὲν γὰρ τὰς ἐμφανεστέρας τῶν θεῶν, εἰκόνας εἶναι φησὶ τῶν ἀφανεστέρων, ἃ καὶ νοητὰ καὶ αἰσθητὰ καλεῖν ἐδόκει τῷ Πλάτωνι, δοξαστὰ μετ' αἰσθήσεως ὀνομάζοντι τὰ ὁρώμενα. Ἔοικε δὲ διὰ τούτων ὁ γενναῖος ἡμῖν Ἰουλιανὸς τὰς ἰδέας βούλεσθαι καταδηλοῦν, ἃς ποτὲ μὲν οὐσίας, καὶ ὑφεστάναι καθ' ἑαυτὰς διϊσχυρίζεσθαι Πλάτων, ποτὲ δὲ καὶ ἐννοίας εἶναι θεοῦ διορίζεται. πλὴν ὅπως περ ἂν ἔχοι, καὶ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ἀπαράδεκτον εἶναι φασὶ τὸν ἐπὶ τῷ δὲ λόγον οἱ ταῦτα τεχνίται. Τὰ γὰρ εἴδη χαιρέτω, φησὶν ὁ Ἀριστοτέλης· τερετίσματα γάρ ἐστι, καὶ εἰ ἔστιν, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον· ἀνθ' ὅτου δὴ ἂν αὐτὸς ἐμπεδῶν ἀξιοῖ, καὶ ὡς ἀκατάσκωπτον δόξαν εἰσκομίζειν ἐπιχειρεῖ, τὸ καὶ τοῖς αὐτοῦ διδασκάλοις οὐκ ἔστιν ἔχειν ὑπειλημμένον. εἶτα πρὸς τούτῳ καὶ ἕτερον αὖ λόγον οὐ μετρίως καταῤῥωσηκότα τὸ ἀμαθές, εὑρήσομεν. Ἔφη γοῦν ὅτι τοὺς νοητοὺς καὶ ἀφανεστέρους τῶν θεῶν ἐνυπάρχοντάς τε καὶ συνυπάρχοντας, καὶ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντας τοῦ δημιουργοῦ, καὶ προελθόντας οἶδεν ὁ Πλάτων. προσεπάγει δὲ ὅτι καὶ τῶν ἐμφανῶν καὶ τῶν νοητῶν δημιουργός ἐστιν ὁ τῶν ὅλων θεὸς, ὁ γῆν καὶ οὐρανὸν τεχνησάμενος. Ὅτε τοίνυν, καθὰ καὶ αὐτὸς διωμολόγηκεν ἐναργῶς, τούτων τε κἀκείνων γενεσιουργός ἐστιν ὁ ἀγέννητος θεὸς, πῶς ἐξ αὐτοῦ γεγενῆσθαι φησὶν αὐτούς, συνυπάρχειν τε καὶ ἐνυπάρχειν αὐτῷ; πῶς, εἰπέ μοι, τῷ ἀγεννήτῳ θεῷ συνυπάρξει τὸ γεννητόν; ἐνυπάρξει δὲ κατὰ ποῖον τρόπον; ἡμεῖς μὲν γὰρ ἀγένητον ὄντα τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, συνυπάρχειν ἀναγκαίως τῷ Πατρὶ φύσαντι διϊσχυριζόμεθα, καὶ ἐνυπάρχειν μὲν αὐτῷ, προελθεῖν δὲ γεννητῶς ἐξ αὐτοῦ. Ὁ δέ γε τῆς Πλάτωνος εὐρεσιεπείας σωτὴρ ἀνελθὼν, ἀγέννητον μὲν εἶναι φησὶ τὸν ἀνωτάτω θεόν· ἐνυπάρχειν δὲ, καὶ ἐξ αὐτοῦ γεγενῆσθαι καὶ προελθεῖν τοὺς παρ' αὐτοῦ γεγονότας, τὰ πάντα κυκῶν καὶ συγχέων, καὶ τὸ ἀκραιφνὲς εἰς θεοπλίαν τοῦ μηδενὸς ἀξιώσας λόγου. Φαίη δ' ἄν τις αὐτῷ τὸ τοῖς τῶν πολλῶν παρῳδούμενον γλώσσαις,

CYRILLVS.

Atqui eum in his omnia confundere, ac permiscere rerum naturas, nemo non facile deprehendet. Primum enim ait Deos aspectabiles, eorum qui non apparent, imagines esse; cujusmodi sunt ea quæ intelligibilia & sensilia nuncupare Platoni visum est, qui & ea quæ cernuntur opinabilia per sensus nominat. Videtur autem egregius ille noster Iulianus, per hæc ideas nobis significare velle, quas Plato interdum essentias, ac per se subsistere asserit, interdum vero Dei notiones definit. Verum vtvt se res habeat, tamen ab illius discipulis hanc opinionem improbari dicunt ejus rei periti. *Valeant ideæ*, inquit Aristoteles, *argutiæ enim sunt: & vt existant, nihil tamen ad rem faciunt.* Quam igitur ob causam, veluti grauem sane opinionem, stabilire & sententiam afferre nititur, quam minus recte habere vel ipsius doctores crediderint? Præterea & aliam ejus orationem morbo inscitiæ non leui laborare comperiemus. *Platonem* quippe ait, *nouisse Deos non apparentes, quippe animo tantum cernuntur, inque opifice & vna existunt, ab eoque geniti sunt & profecti.* Addit etiam *vniuersi Deum, qui cælum ac terram condidit, opificem esse eorum tum quæ oculis cernuntur, tum quæ animo tantum comprehenduntur.* Quando igitur, vt ipse clare professus est, horum & illorum procreator est ingenitus Deus, quomodo ex ipso ortos illos esse prædicat, cumque eo & in eo existere? quonam pacto, amabo te, simul cum increato Deo existet res creata? Inesse vero quanam ratione poterit? Nos enim Verbum Dei ingenitum simul existere necessario cum Patre asseueramus, & in ipso quidem existere, prodire vero per generationem ex ipso. Hic autem Platonicarum tricarum patronus diligens, increatum quidem esse ait supremum Deum, existere vero in ipso, & ex ipso creatos esse ac ortos qui ab illo facti sunt: adeoque omnia miscet ac confundit, & ad Deum contemplandum lucem nullius putat esse momenti. Quare multorum linguis tritum proverbium non absrequispiam in illum vsurpauerit,

Discreti Mysorum & Phrygum fines. Apage sis homo tam frigidam orationis vanitatem. Sermo tibi est de Deo, qui cuncta exsuperat, & tamen exiliter admodum de ejus gloria sensisse deprehenderis. Ergo posteaquam vniuersi creatorem illum, solumque rebus adeo splendidis & mirabilibus creandis sufficere statuit, in minimis omnium rebus alios adjutores ipsi Deos adsignat, & consortes opificii, qui supremum Deum forsan compellaturi sint his verbis: Munus nobis condicito, & tria genera mortalia quæ desunt vniuerso profer. Te enim dante animam, nos corpus apponemus, & immortali mortale adjungemus. Sed vt placita sua defendat, hoc forsan interponet; terrenorum corporum naturam elementorum concursu coalescere. In hoc enim magistros quoque suos sequitur. Empedoclem sane Metonis filium hujus sententiæ fuisse, eamque studiose arripuisse perhibent. Nam principia eorum quæ sunt, ignem, aerem, aquam, & terram adstruit. His addit amicitiam & discordiam. Eadem commemorat Plotinus libro de tribus primigeniis substantiis, his verbis: *Apud Empedoclem rixa diuidit, amicitia vnit. Incorporeum autem etiam idipsum. Elementa vero vt materia.* Quare tametsi terrenis corporibus aliquam elementorum concursus vtilitatem affert, tamen non sine probatione rem admittemus. Inquirendum enim necessario nobis est, cujus munere illis concessum sit vt coierint, & quis natura pugnantia in vnum conciliarit, & quodammodo pellexerit vt vniuscujusque vi aliis communicata omnes omnium vires ad vnius alicujus rei ortum & existentiam inuicem conspirarint. Numquid præstantissimus omnium architectus Deus, id in corporibus terrenis perspicue molitur, vt nullo elementorum destituta vtilitatem ab ipsis capiant? Amicum enim quod cognatum est. Ergo nulli sunt alii trium generum opifices: sed ipse potius ortus ac generationis rerum omnium auctor jure intelligendus est, supremum, & solum, & omnium principium, quo nihil omnino superius, omnia vero sub ipso, & per ipsum, & sub ejus pedibus, tanquam ab illo creata. Hunc suis operibus oblectari Græcorum literæ affirmant. Nos idem asserimus, diuina etiam attestante scriptura. Sapientia enim inquit: *Ego eram cui adgaudebat, quotidie autem lætabar in conspectu ejus,* Prov. 8.

A Χωρὶς τὰ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὁρίσματα.
Ἄπαγε τῆς ὕτω ψυχρᾶς εἰκαιομυθίας, ἄνθρωπε. περὶ Θεοῦ σοι λόγος τῶν πάντων ἐπέκεινα, καὶ σμικρὰ κομιδῇ περὶ τὴν αὐτοῦ δόξης ἀλίσκῃ πεφρενηκώς. εἶτα γενεσιουργὸν αὐτὸν ἀποφήνας τῶν ὅλων, καὶ μόνον ἀρκέσαντα πρὸς τὰ ὕτω λαμπρὰ καὶ ἀξιοθαύμαστα τῶν κτισμάτων, ἐπὶ τοῖς ἀπάντων μείοσι, συλλαβέσθαι φησὶ Θεοὺς ἑτέρους αὐτῷ, καὶ συνεργάσασθαι πρὸς δημιουργίαν, οἷ καὶ φαῖεν ἂν ἴσως τῷ
B ἐπὶ πάντας Θεῷ, παρ' ἡμῶν ἔργανον σωάγαγε, καὶ τὰ τρία θνητὰ, λείποντά τε τῷ παντὶ, παρανόμιζε γένη. σοὶ γὰρ διδόντι ψυχὴν, ἡμεῖς τὸ σῶμα προσθήσομεν, ἀθανάτῳ θνητὸν προσυφαίνοντες. Ἀλλ' ἐρεῖ τάχα που καὶ σωασπίσειν τοῖς οἰκείοις δόγμασιν, ἐκεῖνο παρενθεὶς, ὅτι τὴν ἐπιγείων σωμάτων τὴν φύσιν ἡ τῶν στοιχείων συνοδος ἀπεργάζεται· ἔπεται μὲν οὖν καὶ τοῦτο τοῖς ἑαυτοῦ καθηγηταῖς. Φασὶ γοῦν δὴ καὶ Ἐμπεδοκλέα τὸν Μέτωνος, ὕτω δοξάσαι,
C καὶ μὴν καὶ ἐλέσθαι φρονεῖν· ἀρχὰς γοῦν εἶναι φησὶ τῶν ὄντων, πῦρ, ἀέρα, καὶ ὕδωρ, καὶ γῆν. προσεπάγει δὲ τούτοις, Φιλίαν τε καὶ νεῖκος· μέμνηται δὲ τούτων καὶ ὁ Πλωτῖνος ἐν τῷ περὶ τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων, ὕτω τε φησί· τῷ Ἐμπεδοκλεῖ τὸ μὲν νεῖκος διαιρεῖ· ἡ δὲ Φιλία ἑνοῖ. ἀσώματον ὃ καὶ αὐτὸ τοῦτο. τὰ δὲ στοιχεῖα ὡς ὕλη. ὥς τε κἂν εἴ τινα σωεισφέρει τοῖς ἐπιγείοις σώμασι τὴν παρ' ἑαυτῶν ὄνησιν τῶν στοιχείων ἡ σωδος, καὶ ἀβασανίστως τὸ χρῆμα
D παραδεξόμεθα. πολυπραγμονήσομεν γοῦν ἀναγκαίως, τίνος αὐτοῖς τὸ συμβῆναι βραβεύοντος, καὶ τὰ τῇ Φύσει μαχόμενα σωαγηγερκότος εἰς ἓν, καὶ οἱονεὶ τιθαστεύοντος, ὥστε τὴν ἑκάστου δωάμιν καὶ ἀσυμμιγῆ γενέσθαι ταῖς ἄλλαις, σωνεῦσαι δ' ὥσπερ ἀλλήλαις ἁπάσας εἰς ἑνὸς ὅτου ὕπαρξίν τε καὶ γένεσιν. Ἆρ' οὖν οὐχὶ τοῦ πάντων ἀειτεχνου Θεοῦ καὶ τόδε σαφῶς ἐμμηχανωμένου τοῖς ἐπιγείοις σώμασιν, ἵνα μηδενὸς τῶν στοιχείων ἠμοιρηκότα, τὴν ἀπ' αὐτῶν ὄνησιν ἔχοι; Φίλον γοῦν πως
E τὸ συγγενές. Οὐκοῦν εἶεν ἂν οὐχ ἕτεροί τινες τῶν τελῶν γενῶν οἱ δημιουργοί. ἁπάντων δὲ μᾶλλον γενεσιουργὸς νοοῖτ' ἂν εἰκότως, ὁ ἀνωλάτου, καὶ μόνου, καὶ πάντων ἀρχὴ· μεθ' ὃν ἐπέκεινα παντελῶς οὐδέν, πάντα δὲ μᾶλλον ὑπ' αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ ὑπὸ πόδας, ὡς ἐκπισμένα. χαίρειν δὲ αὐτὸν ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων ἰαχυρίζονται λόγοι· καὶ ἡμεῖς δὲ φαμὲν ὁμολογούσης τοῦτο καὶ αὐτῆς τῆς θεοπνεύστου γραφῆς. ἡ γάρ τοι σοφία φησὶν· ἐγὼ ἤμην ᾗ προσέχαιρε, καθ' ἡμέραν δὲ ἠυφραινόμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ,

ἐν παντὶ καιρῷ ὅτε εὐφραίνετο τὴν οἰκουμένην συντελέσας, καὶ ἐνηυφραίνετο ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων. εἶτα πῶς ἂν ἄμεινον τοῖς ἰδίοις αὐτὸν μᾶλλον ἐπιγάννυσθαι, καὶ ἀχὶ τοῖς ἑτέρων κλίσμασιν; Ἀλλ' ὅπνῳ τάχα που φησὶν αὐτὸν κεκρατῆσθαι Πλάτων, ἤγουν, ὡς ἔφην, διεφθονηκέναι τὸ κρεῖττον καὶ τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ θαυμαστὸν ἁδὲν, ὅτε καὶ αὐτῷ τῷ δημιουργοῦντος Θεῷ προναθεὶς τἀγαθὸν, αὐτὸ μὲν ἀκίνητον, ἀτρεμῆ, ἑδραῖον, καὶ ἀφεκτικὸς τοῦ καὶ χρῆναι καὶ θέλειν ἐργάσασθαί τι τῶν εἰς ὕπαρξιν παρενηνεγμένων, φησὶ· καὶ οἰκονῆσαι δὲ ὥσπερ πρὸς ταῦτα, νεῖμαι τὸ δημιουργεῖν τῷ ἀπ' αὐτοῦ τε καὶ μετ' αὐτὸν δευτέρῳ Θεῷ. Ἀλλ' ἰδοὺ καὶ αὐτῷ προσκαθίσησιν ἑτέρους, τοὺς ἰσουργεῖν εἰδότας, ἵνα μηδὲν ἐν αὐτῷ φαίνηται τὸ ὑπερτερῶν. Ἐπειδὴ σοφόν οἱόν τι καὶ ἀκριβὲς εἰπεῖν, ὡς εἰ νοοῖτο τῶν ὅλων εἷς τε καὶ μόνος ὁ δημιουργὸς, οὐρανὸς μὲν ἀνθρώπου κατ' οὐδένα διοίσει τρόπον, καὶ μὴν καὶ θηρίον, καὶ τῶν ἐν θαλάσσῃ διανήχεσθαι πεφυκότων, καὶ μέν τοι καὶ ἑρπετῶν. ταύτῃ τοι χρῆναι καὶ ἀναλόγως ἔχοντα τοῖς ἑκάστου μέτροις τὸ πεποιημένων εἰσκομίζεσθαι τὸν δημιουργὸν, Φέρε καὶ πρὸς τοῦτο λέγωμεν αὐτῷ. καίτοι τί τὸ ἀνθεσηκὸς, ἢ μαχόμενον ταῖς ὀρθῶς ἐχούσαις ἐννοίαις, εἴπερ τὶς ἕλοιτο λέγειν ἑνὸς τὰ πάντα δημιουργοῦ; Ἆρα γὰρ ἡ τοῖς τοσοῦτον ὑπερκειμένοις ἀρκέσασα δυνάμις, ὡς πρός γε τὰ μείω διαρκέσειεν ἥκιστά γε, ἢ τοῦτο μὲν οὐδαμῶς; τὸ δὲ ὑπερκεῖσθαι καὶ πρόσχειν, τοῖς ὅτι μάλιστα διενεγκοῦσι τῶν ἄλλων, εἴη ἂν ἐκεῖνο καὶ μόνον, τὸ τῆς παρὰ Θεοῦ λαχεῖν αὐτουργίας; Εἶτα πῶς ἂν ἀποκλήρωσις ἰδιικὴ τὸ χρῆμα αὐτῆς, ἀτιμάσαντος ὥσπερ τὰ λοιπὰ τῶν κτισμάτων, καὶ τοῖς ἐπιγείοις μονονοὺχὶ καὶ μακρὰ χαίρειν εἰπόντος αὐτοῦ; λῆρος δὲ ὅτι ταυτὶ, καὶ τῆς ἐσχάτης ἀβελτηρίας ἀνάμεσα προλαβόντες εἰρήκαμεν. Πλὴν ἐκεῖνο φραζέτω. εἰργάσθαι φησὶ τοὺς γενητοὺς Θεοὺς, τὰ λοιπὰ τρία γένη. ἆρ' οὖν ἐν αὐτοῖς ἐξῃρημένων τῶν καθ' ἡμᾶς, ὁ πλείστη τις ὅση διαφορὰ κατὰ τὰ γένη, καὶ εἴδη, καὶ μεγέθη σωμάτων, ὁρᾶται σαφῶς; ἀπὸ γάρ τοι τῶν ἀνωτάτων, καὶ μέχρι τοῦ πάντων ἐσχατιαιτάτου, διήκει οὖν αὐτῶν ἡ γένεσις. καὶ μὴν καὶ περὶ αὐτῶν εἰ δὴ λέγοιτο ταὐτὶ τῶν φυτῶν, ἂν οὖν διαψεύσαιτό τις. Ἆρ' οὖν ἀναλόγως ἑκάστῳ τὸν δημιουργὸν ἐπισήσομεν, ἵνα μὴ ὑβρίζηται τὸ ὑπερτερῶν, εἰ καὶ τῶν ὑφιζηκότων ὁ αὐτὸς εἶναι λέγοιτο ποιητής; ἀκοῦν ἕτερος μὲν ὁ ἀνθρώπων καὶ μάλα

A *in omni tempore quando lætabatur orbe terrarum perfecto, & lætabatur in filiis hominum.* Et qui satius non erit ipsum propriis oblectari potius creaturis, quam alienis? At enim Plato victum illum ignauia forsan asserit, aut, quemadmodum antea dixi, inuidia, quippe qui quod præstantius erat, terrestribus inuiderit. Sed nihil mirum, quandoquidem Bonum ipsi Deo opifici præponit, illudque immobile, quietum, stabile, & ab officio aut voluntate creandi quicquam eorum quæ in lucem B edita sunt alienum, ac velut erga illa cunctatum, creandi potestatem Deo, qui ab ipso, & post ipsum alter Deus est, ait tradidisse. Sed ecce alios ipsi etiam adjungit opifices pari potestate: vt jam nihil in eo sit quo cæteros superare videatur. Iam vero cum scitum aliquid & argutum dixisse putet, nempe si vnus & solus vniuersorum opifex intelligeretur, nihil inter cælum & hominem fore discriminis, ac ne feras quidem inter ipsas aut pisces qui in C mari natant, ac serpentes: ideoque necessarium esse opificem inducere, qui vniuscujusque rei creatæ mensuræ proportione quadam respondeat, agedum hoc reponamus. Quid rectæ rationi repugnat aut aduersatur, si quis asserere velit omnia vnius esse opificis? An enim potestas, quæ rebus tam supra reliquas constitutis par fuit, eadem longe inferioribus minus sufficiet? Aut hoc quidem nequaquam. Quod autem alia superent, hujus præstantiæ & excellentiæ causam illam & vnam habent, quod D a Deo ipso procreata sunt. Rursum qui fieri potest, vt hoc non sit specialis quædam exhæredatio, qua reliquas veluti creaturas ignominia affecit, & terrestria tantum non abdicauit? Sed hæc meras nugas & extremæ dementiæ plena esse, jam ante probauimus. At inquiet, genitos Deos reliqua tria genera feciſſe Plato prædicat. An non igitur detractis iis, quæ conditionis sunt humanæ, longe maxi- E mum discrimen in ipsis quoad genera, & species, & corporum magnitudines, manifeste deprehenditur? Etenim a summis ad tenuissimum quodque pertinet illorum vis procreatrix. Ac si de plantis idipsum quispiã dicat, nihil fefellerit. Numquid ergo pro ratione singulorum opificem vnicuique præficiemus; ne ei quod superius est contumelia fiat, si rerum etiam infimarum idem opifex esse dicatur? Numquid alius quidem hominum idque

jure merito; totidem vero aliarum re- A
rum, quotquot creatæ fuerint, ne exceptis quidem tenuissimis. Nonne hæc, amabo te, ridicula sunt & inania, mentemque a recti & veri cogitatione tandem abstrahunt? An hoc vlli jam obscurum esse potest? Sed neque jam quempiam latet, illum putidis, cassis & absurdis opinionibus vna cum præceptoribus suis oblectari. Cælum enim asseuerans esse Deum, sic rursum infit:

εἰκότως. τόσοι δὲ τῶν ἄλλων, ὅσαπερ ἂν εἶεν τὰ πεποιημένα, καὶ μέχρις αὐτῶν καθικνούμενα τῶν ἄγαν εὐτελεστάτων. Ἆρ' ἔν γ' ὦ γέλως, εἰπέ μοι, ταυτὶ, καὶ τερθρεία λοιπὸν ἀποφέρουσα τὸ εἰκότ☉, καὶ τῶν εἰς ἀλήθειαν ἐννοιῶν, εἶτα πῶς ἂν γένοιτο παντὶ τῳ σαφὲς; ὅτι δὲ σαθρᾶς καὶ ἀλλοκότοις ἐφηδεῖαι δόξαις ὁμοῦ τοῖς ἰδίοις καθηγηταῖς, δῆλ☉ ἂν εἴη δήπουθεν. Θεὸν γὰρ εἶναι διϊσχυριζόμεν☉ τὸν οὐρανὸν, πάλιν ὧδε φησί.

IVLIANVS.

Quid vero mihi opus est Græcos & B
Hebræos citare testes? Nemo est qui non in cælum manus tendat, cum precatur: aut cum Deum seu Deos jurat, & sensum omnino Dei habet, non illuc feratur. Quod non abs re illis accidit. Nam cum viderent nihil rerum cælestium minui, nec augeri, vel mutari, aut inordinatam vllam affectionem pati; sed motu concinno cieri, & æquabili ordine constare, definitas Lunæ leges, Solis ortus & occasus certis C
semper temporibus definitos, jure Deum esse Deique solium crediderunt. Ejusmodi enim res maxime cum nec additione crescat, nec detractione minuatur, & sit ejus quæ in alteratione ac conuersione est, mutationis expers, ab omni interitu & ortu immunis est. Quod autem natura mortis & interitus est expers, ab omnimoda labe purum est. Quod vero sempiternum est ac immobile, vt videmus, aut ab anima meliore ac diuiniore, quæ habitat in ipso, D
in orbem fertur circa magnum Opificem, aut ab ipso Deo motum accipiens, non secus, opinor, ac nostra corpora ab anima, in orbem jugi & æterna vertigine cietur.

IOVΛIANOΣ.

Τί δέ μοι καλεῖν Ἕλληνας καὶ Ἑβραίους ἐνταυθί μοι μάρτυρας; ὃ δεῖς ἐσιν ὃς ἂν ἀνατείνει μὲν εἰς οὐρανὸν τὰς χεῖρας εὐχόμενος, ὁμνύων Θεὸν, ἤτοι θεὰς, ἔννοιαν ὅλως τοῦ θείου λαμβάνων, ἐκεῖτε φέρεται. καὶ τοῦτο οὐκ ἀπεικότως ἔπαθον. Ὁρῶντες γὰρ ὅτε ἐλαττούμενόν τι τῶν περὶ τὸν οὐρανὸν, ὅτε αὐξόμενον, ὅτε τρεπόμενον, ὅτε πάθος ὑπομένον τι τῶν ἀτάκτων· ἀλλ' ἐναρμόνιον μὲν αὐτοῦ τὴν κίνησιν, ἐμμελῆ δὲ τὴν τάξιν, ὡρισμένας δὲ θεσμὰς Σελήνης, Ἡλίου δὲ ἀναπολὰς καὶ δύσεις ὡρισμένας, ἐν ὡρισμένοις ἀεὶ καιροῖς, εἰκότως Θεὸν καὶ Θεοῦ θρόνον ὑπέλαβον. Τὸ γὰρ τοιοῦτον, ὅτε μηδεμιᾷ προσθήκῃ πληθυνόμενον, μηδὲ ἐλαττούμενον ἀφαιρέσει, τῆς τε κατὰ ἀλλοίωσιν καὶ τροπὴν ἐκτὸς ἱσάμενον μεταβολῆς, πάσης καθαρεύει φθορᾶς καὶ γενέσεως. ἀθάναλον δὲ ὂν φύσει καὶ ἀνώλεθρον, παντοίας ἐστὶ παθητοῦ κηλίδος. ἀΐδιον δὲ ὄν, καὶ ἀκίνητον, ὡς ὁρῶμεν, ἤτοι παρὰ ψυχῆς κρεῖττον☉ καὶ θειοτέρας ἐνοικούσης αὐτῷ, φέρεται κύκλῳ περὶ τὸν μέγαν δημιουργὸν, ἢ πρὸς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν κίνησιν ὥσπερ, οἶμαι, τὰ ἡμέτερα σώματα παρὰ τῆς ἐν ἡμῖν ψυχῆς, παραδεξάμενον, τ' ἄπφρον ἐξελίττῃ κύκλον ἀπαύστῳ καὶ αἰωνίῳ φορᾷ.

CYRILLVS.

Constat nempe verba hæc esse hominis mentis emotæ, & omni veritatis cogitatione destituti. Quandoquidem vero nescio quomodo sibi persuasit, ad probandum cælum esse Deum, satis sibi fore, quod manus in altum & oculos E
tollunt qui de orando cogitant, agedum hoc refellamus. Num igitur, amabo te, etiamsi cuiquam nubes contueri libeat, ipse autem sursum & in illas corporis oculum intendat, plane demonstrauerit nubes Deas & ipsas fatendas esse? An non risu dignus esset, qui tam frigidis rationibus in fraudem fuerit abductus?

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ὅτι μὲν οὖν παραπαίοντ☉ οἱ λόγοι, καὶ τῶν εἰς ἀλήθειαν ἐννοιῶν ὁλοτρόπως ἠμοιρηκότος, οὐκ ἀσυμφανές. Ἐπειδὴ δὲ ἀποχρήσειν αὐτῷ πρὸς ἀπόδειξιν, οὐκ οἶδ' ὅπως, ὑπείληφε τὸν Θεὸν εἶναι τὸν οὐρανὸν, ὡς ἀπόγε τοῦτο τὸ τὰς χεῖρας αἴρειν ὑψοῦ, καὶ μέντοι τοὺς ὀφθαλμοὺς, τοὺς εὐχεσθαι διανοουμένους, φέρε, πρὸς τοῦτο λέγωμεν αὐτῷ. ἆρ' ἔν, εἰπέ μοι, κἂν εἰ τῷ νεφέλας καταθρῆσαι δοκοίη, πέμποι δὲ καὶ αὐτὸς ἄνω καὶ ἐπ' αὐτὰς τὸν τοῦ σώματος ὀφθαλμὸν, ἀρκέσειεν ἂν εἰς πληροφορίαν τὸ χρῆμα αὐτῷ, τοῦ χρῆναι θεὰς καὶ αὐτὰς ὁμολογεῖν; εἶτα πῶς οὐκ ἂν εἴη γελᾶσι πρέπων ὁ ψυχρᾶς ὅτως ἐννοίας εἰς ἀπάτην σωρευθεὶς;

Ἐπειδὴ δὲ, φησὶν, ἐξ ὧν εἶναι πέφυκεν ὁ οὐρανὸς, εἰκότως τεθαύμασαι, καὶ ὑπείληπται παρὰ τοῖς πολλοῖς, καὶ Θεὸς ὑπάρχειν καὶ Θεοῦ θρόνος, διδασκέτω παρελθὼν, εἰ ταυτὸν εἶναι νενόμικε, καὶ ἐν ἴσῳ τίθησι μέτρῳ τὰ ἐπ' ἀμφοῖν· ἀλλ' ἐκ ἂν οἰηθείην πώποτε πρὸς τοῦτο αὐτὸν ἀποπληξίας ἐλθεῖν, ὡς κατ' οὐδένα τρόπον διαφέρειν οἴεσθαι, τὸ εἶναι Θεὸν καὶ θρόνον αὐτοῦ. Ὅτι μὲν γὰρ οὐχ ὡς ἐν αἰσθήσει τῇ καθ' ἡμᾶς, οὔτε μὴν ὡς ἐπὶ σωμάτων νοοῖτ' ἂν εἰκότως τὰ περὶ Θεοῦ, κἂν εἰ λέγοιτο τυχὸν ἧττον ἢ χρῆν, ἐνθοιάσαι τις ἂν ἥκιστά γε. θρόνῳ γοῦν εἰ λέγοιτο Θεοῦ, τὴν ὑπ' αὐτῷ βασιλείαν κατασημαίνοι ἂν· καθάπερ ἀμέλει κἠφ' ἡμῶν αὐτῶν ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς εἴη τοῦ δεῖνος λαμπρὸς καὶ ὑπερφερὴς ὁ θρόνος, τουτέστιν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ βασιλεία. Εἶτα πῶς ἰσομοιρήσειεν ἂν τῷ κρατοῦντι τὸ κρατούμενον, τῇ τῶν κρατουμένων μικροπρεπείᾳ, τὸ ἄρχον αὐτῶν· τοῖς ὑπεζευγμένοις, τὸ ὑπερτερῶν· τῷ πλεονεκτοῦντι, τὸ μειονεκτούμενον. Πῶς οὖν ἄρα, καὶ τίνα τρόπον, ἢ Θεὸν εἶναι φησὶν ἢ Θεοῦ θρόνον τὸν οὐρανόν; ἀλλὰ ναὶ φησίν. εὔτακτόν τε γὰρ καὶ ἐναρμόνιον κἠμμελῆ ποιεῖται τὴν κίνησιν. ὡρισμένους δὲ φωτισμοὺς Ἡλιός τε κἠ Σελήνη ποιοῦσι πεφύκασιν, ἄστρων τε ἀνατολαὶ κἠ δύσεις, κἠ περιφοραὶ κἠ δρόμοι, κἠ αἱ καθ' τόπον κινήσεις αἱ αὐταὶ, κἠ ἀπαραλλάκτως, κἠ ἐν καιρῷ παντί. Εἶτα πῶς οὐ πάνυ σοφὸς ἦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος. ὡς ἀπό γε τῶν τοιούτων τὸν ἡγεμόνα καταδεικνύς, καὶ τῆς ἐυταξίας τῇ κλίσει τὸν πρύτανιν, τὸν τοῖς ὑπ' αὐτὸν γεγονόσι θεσμοθετοῦντα θεοπρεπῶς, τὸ ὅπως ἂν ἕκαστον εἶναι δεήσῃ, καὶ τὴν ἄτω πολλὴν καὶ ἀμέτρητον δημιουργίαν, οὐκ ἀνεπισκόπητον ἀποφήναιτο, δι' ὧν εὖ ἔχει καὶ θαυμάζεται. Φησὶ γὰρ· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης. Ἐδόκει δὲ ταῦτα κἠ φρονεῖν κἠ λέγειν κἠ τοῖς αὐτοῦ γεγονόσι καθηγήσασθαι. ἔφη τοίνυν ὁ Πλούταρχος περὶ αὐτῶν, ὡς ἤδη φθάσαντες εἴπομεν· ἔλαβον δὲ ἐκ τούτων ἔννοιαν Θεοῦ· ἀεί τε γὰρ Ἡλίῳ κἠ Σελήνῃ, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἄστρων, τὴν ὑπόγειον ἐνεχθέντα, ὅμοια μὲν ἀναλάμπει τοῖς χρώμασιν, ἴσα δὲ τοῖς μεγέθεσι, καὶ καθ' τόπους τοὺς αὐτούς. οὐκοῦν οἱ μὲν πάλαι, καὶ τῶν αὐτοῦ δογμάτων εὑρεταὶ γεγονότες, οὐκ εἰς ἔννοιαν ἦλθον οὐρανοῦ, τὸν Ἡλίου δρόμον θαυμάσαντες, τεθεαμένοι δὲ κἠ τὴν ἄλλην ἅπασαν κτίσιν εὖ-

A Quoniam autem, vt ait, cælum ex natura sua justam sui admirationem mouet, illudque multi Deum esse Deique solium suspicati sunt; doceat obiter, vtrum vnam eandemque rem esse putet, & vtrumque pari lance trutinetur. Sed eo stuporis illum venisse nunquam mihi persuaserim, vt nihil discriminis inter Deum ejusque solium esse putet. Nec vero quisquam dubitet, non sensu hoc nostro, neque, vt in rebus fit corporeis, res diuinas intelligi æquum esse, B tametsi de iis forte infra dignitatem dicatur. Thronus ergo Dei si dicatur, regnum ejus significauerit. Quemadmodum nempe vere etiam apud nos diceretur splendidum cujusdam solium & excelsum, id est, principatus ac regnum. Deinde qui fieri potest, vt æqua sit conditio imperantis, & ejus cui imperatur: principis, & subditorum: victoris, & eorum qui victi sunt: potioris, & inferioris? Quo pacto igitur cælum aut Deum esse aut Dei solium C prædicat? Atqui motu ordinato, inquit, & concinno, ac numeroso cietur. Sol autem & Luna, natura sua statis temporibus mundum illustrant, siderum vero ortus & occasus, circumactiones item & cursus, ac motus locales, eundem semper tenorem seruant & omni tempore, nec mutationem vllam patiuntur. An non igitur sapientissimus erat diuinus ille Paulus, vtpote qui ab istis rectorem demonstret, & creaturæ boni ordinis præsidem, D qui, vt regem decet, rebus a se factis edicat, cujusmodi quamque esse oporteat, & tantum tamque immensum opificium gubernatore non carere pronunciarit, ex eo quod & bene habeant & miraculo sint. Sic enim ille: *Inuisibilia ejus*, inquit, *a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus ac diuinitas.* Idipsum sentire ac dicere visi sunt etiam Iuliani doctores. Enimuero Plu- E tarchus, vt antea diximus, de his loquutus est in hunc modum: *Deum vero cognoscere ex his cæperunt. Semper enim Sol & Luna & reliqua sidera, vbi sub terram delata sunt, similia quidem coloribus oriuntur, æquali vero magnitudine, & locis iisdem.* Itaque prisci illi dogmatum istius inuentores in cæli notitiam non venerunt ex eo, quod Solis cursum admirati, aut quaslibet alias res viderint ordine-

Rom. 1.

compoſito & concinno, ac nequaquam diſcordante moueri; ſed potius imperantis potentiam conjectura ſunt aſſequuti, & præclarum ac ſupremum ejus principatum intellexerunt. Hic autem gloriam hujus ipſius rei transfert in id omne quod ei contrarium eſt. Nihil inordinatum, inquit, cælum admittit, adeoque rectum ſemper ordinem tuetur. Et quis amabo te, ordinem ei motumque congruum præſcripſit? Quis lunæ fulgoribus certa ſingulis tempora diſtribuit? Quis intra ſuos limites ſolis curſum coercuit? Nonne vnus omnium princeps ac rector, vti dixi? Quid igitur a veri ac recti ſenſu animos abducis, dum tu rerum iſtarum admiratores ad Dei contemplationem venire non ſinis, ſed vt cælum tantum ſciant, & Deum eſſe, & omni, alterationis, ac conuerſionis omnis, & mutationis expers, immune quoque ab interitu & ortu, & immortale natura & ruinæ expers. Quomodo, quæſo te, cælum cum genitum ſit, conuerſione tamen, viciſſitudine ac mutatione carere dicis? Nam ſi omnino factum eſt, vtique & mouetur. Hoc autem conuerſio & ſtatus mutatio eſt, cum velut priuationis loco præpoſitum ſit, quod aliquando non erat. Si enim ex eo, quod non erat, id quod fit educitur, conuerſio vtique & mutatio intelligetur in ipſo, quod ad ortum vocatur. Quod autem factum eſſe conſtat apud omnes, quomodo corruptioni non erit obnoxium? quomodo natura immortale erit, quod eſt ſub generationis & corruptionis imperio conſtitutum? Quomodo vero æternum, quod eſt in tempore productum? Siquidem manifeſte Plato aſſerit, tempus vna cum cælo creatum, vt ſimul genita ſimul etiam diſſoluantur, ſiquidem diſſolui ipſi contigerit. Quomodo igitur id, quod natura ſoluitur, natura immortale eſt? Quomodo vero interitus expers eſt, quod ſolius opificis arbitrio incorruptionem conſequutum eſt? Non enim natura in his inconcuſſam vim habet, nec vlli rei proprium eſt in naturæ ſuæ ratione ſolidam tueri firmitatem: ad id autem, vt hoc præſtent, nutu cuſtodis juuantur. Addit, cælum in orbem ferri circa magnum Opificem, ab anima præſtantiore ac diuiniore quæ in illo habitat, aut ab ipſomet Deo cieri, quemadmodum noſtra corpora ab anima. Cedo autem, vir optime, cælum illud ingenitum, vt aſſeris, & ab omni interitu & corruptione,

A τακτόν τε καὶ ἐναρμόνιον, καὶ οὐκ ἐμμελῆ λαχοῦσαν τὴν κίνησιν· κατετεκμήραντο δὲ μᾶλλον τῆς τοῦ κρατοῦντος ἰσχύος, καὶ τὴν εὐκλεᾶ καὶ ὑπερῃρμένην αὐτοῦ σωτῆραν ἀρχήν. Ὁ δὲ, πρὸς πᾶν τἐναντίον, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ μεθίσησι δόξαν. ὐδὲν ὑπομείνας τῶν ἀτάκτων, λέγων, ὁ οὐρανὸς, ἐμμελῆ ποιεῖται τὴν τάξιν αὐτῷ. εἶτα, τίς ὁ τάξιν αὐτῷ καὶ τὴν ἐμμελῆ κίνησιν ὁρισάμενος; τίς ὁ τοῖς τῆς σελήνης
B φωτισμοῖς τοὺς ἑκάστῳ πρέποντας ἀπονείμας καιρούς; τίς ὁ μέτροις ὑποθεὶς τὸν ἡλίου δρόμον; Ἆρ' οὖν οὐχ εἷς ἁπάντων ὁ ταξίαρχος, ὡς ἔφην; τί οὖν ἀποφέρεις τῶν ἀληθεστέρων ἐννοιῶν, οὐκ εἰς θεωρίαν ἰέναι κελεύων τοὺς ταῦτα θαυμάζοντας, ἀλλ' εἰς γε μόνον τὸ εἰδέναι τὸν οὐρανὸν, ὅτι τε ἔστι Θεὸς, ἀλλοιώσεώς τε καὶ τροπῶν ἐκτὸς ἱσάμενος, καὶ μεταβολῆς ἁπάσης· καθαρεύων δὲ καὶ φθορᾶς καὶ γενέσεως, ἀθάνατός τε ὑπάρχων φύσει καὶ ἀνώλεθρος. Πῶς,
C εἰπέ μοι, τροπῆς τε καὶ ἀλλοιώσεως, καὶ μεταβολῆς ἀμοιρῆσαι φῂς τὸν γενητὸν οὐρανόν; εἰ γὰρ γέγονεν ὅλως, καὶ κεκίνηται. τροπὴ δὲ τοῦτο καὶ μετάστασις, προαναπεμένου καθάπερ ἐν τάξει στερήσεως τοῦ μὴ εἶναι ποτέ. εἰ γὰρ ἐν τῷ μὴ ὄντι, τὸ γεγονὸς, ἀλλοίωσις καὶ τροπὴ νοοῖτ' ἂν αὐτῷ τὸ κεκλῆσθαι πρὸς γένεσιν. τὸ δὲ, ὅτι γέγονεν, ὡμολογημένον, πῶς ἂν ἔξω γεγονὸς εἴη φθορᾶς; πῶς δὲ καὶ ἀθανάτου Φύ-
D σει, τὸ γενέσει καὶ φθορᾷ τυραννούμενον; πῶς δὲ καὶ ἀΐδιον, τὸ ἐν χρόνῳ παρενεχθέν; καίτοι φησὶν ἐναργῶς ὁ Πλάτων, ὅτι χρόνος γέγονε μετ' οὐρανοῦ, ἵνα ἅμα γεννηθέντες, ἅμα καὶ λυθῶσιν, ἅπερ ἄρα λύσις αὐτῷ γένηται, τῶς ἂν τὸ λυόμενον, ἀθάνατον Φύσει; τῶς δὲ καὶ ἀνώλεθρον, τὸ ἐν μόνῃ θελήσει τοῦ δημιουργοῦ λαχὸν τὸ μὴ φθείρεσθαι; Οὐ γάρ τοι Φύσις ἐν τούτοις τὸ ἀνεφάδαυλον ἔχει, ὅτε μὴν τὸ ἐρηρεῖσθαι καλῶς,
E ἐν οἷς ἔκαστον εἶναι πέφυκεν, ἴδιον αὐτοῖς. ἐπικυρεῖται δὲ πάλιν πρὸς τοῦτο τοῖς τοῦ διακρατοῦντος νεύμασιν. Εἶτα φησὶν, ὅτι παρὰ ψυχῆς κρεῖττον καὶ θειοτέρας ἐνοικούσης αὐτῷ, φέρεται κύκλῳ περὶ τὸν μέγαν δημιουργὸν, ἢ πρὸς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν κίνησιν ἔχει, ὥσπερ οἶμαι τὰ ἡμέτερα σώματα. Ἀλλ', ὦ πανάριστε, Φαίην ἄν, ὁ ἀγένητος καλά σε, καὶ ἄφθαρτος, καὶ ἀνώλεθρος, ὁ

ἄτρεπτός τε καὶ ἀναλλοίωτος ὑφανὸς, ὁ φάσης καθαρεύων κηλίδος, ὃν δὴ φὴς καὶ ἀΐδιον, παρὰ ποίας κρείττονος ἢ θειοτέρας διοικεῖται ψυχῆς; τί τὸ ἄμεινον ἐν αὐτῇ παρ' ἐκεῖνον, μᾶλλον δὲ τὸν δημιουργήσαντα Θεόν; τί τὸ μέγα ἢ ἐξαίρετον, ἐννοεῖν σε οὐκ ἔχω. οἶμαι γὰρ ἔγωγε τῆς ἀνωτάτω δόξης τὴν ἀπόῤῥητον τοῦ Θεοῦ μεμεγῶσθαι Φύσιν. Εἰ δὴ λέγοιτο παρὸς ἡμῶν ἄφθαρτός τε εἶναι, καὶ ἀνώλεθρος, ἀλλοιώσεως ἐπέκεινα καὶ τροπῆς, ἀγένητος, ἀΐδιος, κηλίδος ἁπάσης ἀπηλλαγμένη, τὸ πᾶν τέλειον ἔχουσα, καὶ παντὸς ὁτουοῦν ἀπροσδεὲς· εἶτα τί τετήρηκας αὐτῇ, τοῖς ὕστω λαμπροῖς καὶ ὑπερφερέσιν ἀξιώμασι, τὴν τῶν ποιημάτων κατασεμνύνων Φύσιν; ἀλλ' Ἑβραῖοι, φησὶ, τὰ περὶ οὐρανοῦ δοξάζοντες, θρόνον αὐτὸν εἶναι φασὶ τοῦ Θεοῦ, ὑποπόδιον δὲ τὴν γῆν. ὀρθῶς, ὦ γενναῖε, μεμνήσομαι γὰρ αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Θεοῦ δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν· ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι, λέγει κύριος, ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; καίτοι Θεὸν μὲν οὐκ εἶναι φησὶ τὸν οὐρανὸν, παρεικάζει δὲ θρόνῳ, καὶ μὴν καὶ ὑποποδίῳ τὴν γῆν· κἂν εἰ ἔλοιτό τις τὴν τοῦ πράγματος αἰτίαν ἀναμαθεῖν, χαλεπὸν οὐδὲν, ἀληθεύοντας λέγειν. Ἀνεδείμαλο γοῦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις τὸν διαβόητον ἐκεῖνον νεὼν ὁ σοφώτατος Σολομών· ἐπεγάννυτο δὲ λίαν αὐτῷ τῶν Ἰουδαίων οἱ δῆμοι, ὥοντό τε ὅτι κατῴκηκεν ἐν αὐτῷ περιειλημμένος ὁ τῶν ὅλων Θεός· βραδεῖς γὰρ ἀεί πως εἰς σύνεσιν, καὶ τῶν περὶ Θεοῦ λόγων ἀνεπισήμονες, οἴγε Θεοῦ πόλιν οἰηθέντες τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἐν αὐτῇ δὲ καὶ μόνῃ διετείνοντο κατοικεῖν αὐτὸν, διάτοι τὸ λέγεσθαι διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ. Σμικρὰ τοιγαροῦν δοξάζοντας, ἐλέγχει Θεὸς, καὶ φησί· ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι, θρόνον ἔχοντι τὸν οὐρανὸν, ὑποπόδιον δὲ τὴν γῆν; ἔδει γὰρ ἔδει τοῖς σωφρονεῖν καὶ περιωρίσθαι τόποις τὴν αὐτοῦ Φύσιν ὑπειληφόσι, καταδεῖξαι σαφῶς ὅτι τε εἴη παντα χῇ, καὶ χωρεῖ μὲν αὐτὸν οὐδὲν, ἥκει δὲ μᾶλλον διὰ πάντων αὐτὸς, καὶ πλήρης μὲν ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ, μεσὴ δὲ ἡ γῆ. Ὅτι δὲ γενητός ἐστιν ὁ οὐρανὸς, διὰ πλείστων ὅσων μαρτυριῶν καταδεῖξαι ῥᾴδιον ἐκ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς. ἔφη γάρ που Θεός· ἐγὼ τῇ χειρί μου ἐστερέωσα τὸν οὐρανὸν, καὶ πᾶσι τοῖς ἄστροις ἐνετειλάμην.

A conuersione ac mutatione liberum, purum illud ab omni labe, cui sane æternitatem etiam affingis, quanam a præstantiore & diuiniore anima gubernatur? Quid melius habet ipsa, quam illud, immo quam opificem Deum? Quid magnum aut eximium sit, in animum inducere non possum. Siquidem ineffabilem Dei naturam suprema gloria cumulatam esse puto. Si ergo dicatur a nobis incorruptibilis esse, & ab omni interitu, vicissitudine & conuersione libera, ingenita, æterna, ab omni labe aliena, omnem perfectionem in se continens, ac nullius rei cujusuis indiga; quid tu demum ei reseruasti, quum tu rerum creatarum naturam tam præclaris ac præcellentibus titulis decores? At Hebræi, inquit, de rebus cælestibus opinantes, cælum ipsum Dei solium esse dicunt, scabellum vero terram. Recte quidem, vir egregie; Deum enim ipsum memini per vnum e sanctis Prophetis dixisse: *Cælum mihi sedes, terra autem scabellum pedum meorum: quam domum ædificabitis mihi, dicit Dominus: vel quis locus quietis meæ?* Esai. 42. Quanquam cælum quidem non ait esse Deum, sed terram solio comparat, adeoque scabello. Et si quis rei hujusce causam discere velit, a me nullo negotio veritas ostendetur. Ædificarat enim Hierosolymis celeberrimum illud templum Salomon sapientissimus, quo mirifice lætabantur Iudæorum populi, rati in illo circumscriptum habitare vniuersorum Deum. Tardi enim ac rudes quum essent ad intelligendum quæ de Deo dicebantur, quumque Hierusalem Dei vrbem esse putarent, in ea sola ipsum habitare contendebant, propterea quod Dauidis ore dictum esset, *Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei.* Quare cum exiliter de Deo sentirent, illos arguit his verbis: *Quam domum ædificabitis mihi, cui sedes cælum, terra autem scabellum?* Psal. 86. Oportebat enim clare ostendere iis, qui naturam illius circumscribi ac coerceri locis arbitrabantur, & illum esse vbique, nec vlla re capi, sed potius ire per omnia, & cælum ipso plenum esse, terram item plenam. Cælum autem ortum esse, sane quam multis testimoniis ex Scriptura diuinitus inspirata facile est ostendere. Dixit enim alicubi Deus: *Ego manu mea firmaui cælum, & omnibus stellis præcepi.* Psal. 32.

Psal. 32. Quinetiam beatus Dauid, *Verbo Domini cælos firmatos* ait, *& ſpiritu oris ejus omnem virtutem eorum eſſe.* Nouit Psal. 18. etiam *ipſos enarrare gloriam Dei.* Quonam pacto? nempe quum ex ſua natura & ortu admirationem præbent, ac tantum non iſtiusmodi voce vtuntur. Præclara ſiquidem & eximia opera, licet voce deſtituta, artificis ſcientiam quodammodo prædicant, dum eam in ſeipſis conſpiciendam exhibent.

A καὶ μὴν καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, τῷ λόγῳ κυρίου τοὺς οὐρανοὺς ἐστερεῶσθαι, φησὶ, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσαν εἶναι τὴν δύναμιν αὐτῶν· οἶδε δὲ καὶ διηγουμένους αὐτοὺς δόξαν Θεοῦ. Πῶς, ἢ τίνα τρόπον; ἀφ' ὧν εἰσὶ καὶ γεγόνασιν εὖ μάλα τεθαυμασμένους, καὶ μονονουχὶ φωνῇ τῇ τοιάδε χρωμένους. τὰ γάρ τοι τῶν τεχνημάτων ἄρτια καὶ ἐξαίρετα, καίτοι φωνὴν οὐκ ἔχοντα, μονονουχὶ καὶ διακελεύεται τὴν τοῦ τεχνουργήσαντος ἐπιστήμην ἐφ' ἑαυτοῖς ἐκφαίνοντα.

B

FINIS LIBRI SECVNDI

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙC ΠΑΤΡΟC ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙCΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑC,

ΥΠΕΡ ΤΗC ΤΩΝ ΧΡΙCΤΙΑΝΩΝ ΕΥΑΓΟΥC

θρησκείας, πρὸς τὰ τῦ ἐν ἀθέοις Ἰυλιανῦ.

ΛΟΓΟC ΤΡΙΤΟC.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ

ARCHIEPISCOPI,

PRO SANCTA CHRISTIANORVM RELIGIONE,

ADVERSVS LIBROS ATHEI IVLIANI.

LIBER TERTIVS.

ΑΠΑΝΤΑ μὲν ἓν τὰ Χριστιανῶν διαβέβληται παρ' αὐτῷ, ἔθη τε, καὶ νόμοι, καὶ μυστήρια· καὶ οὐδέν ἐστι τῶν ἓυ γεγονότων, ἢ καὶ ὀρθῶς εἰρημένων παρὰ τῆς θείας γρα- φῆς, ὃ μὴ ταῖς εἰς φαυλότητα περιβάλλων αἰτίαις, οὐκ ἐρυθριᾷ. ἀποσεμνύνει δὲ μόνα τὰ ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς οὐ μετρίως ἀσχάλλοντα τὸν ἀλη- θῶς ἀρτίφρονα, μεταφοιτῆσαι πρὸς τὰ βελ- τίω· καὶ τὴν Πλάτωνος δημηγορίαν, ἣν αὐλὸς ἑαυ- τῷ συμπεθεικὼς τὴν θείαν τε καὶ ὑπερφυᾶ σεσυκο- φάντηκε δόξαν, καταπέπτηκεν οὐ μετρίως. Προσ- τιθεὶς δὲ ὡς ἁμαρτίας ἐφ' ἁμαρτίαις, ἵεται δὴ πά- λιν ἐπὶ τὴν Μωσέως συγγραφὴν, καὶ ἐπ' αὐτὴν κα- ταθήγει τὸ στόμα· μᾶλλον δὲ, εἰς ὕψος αἴρει τὸ κέ- ρας, καὶ ἀδικίαν λαλεῖ κατὰ Θεοῦ, καὶ τοῖς τῆς ἀλη- θείας ἀνθοπλίζεται δόγμασιν, ὅτω τε φησί·

A RES igitur Christianorum omnes criminatus est, & mores, & leges, & mysteria; nullumque est aut bonum factum, aut a diuina Scriptura recte dictum, quod in malam partem rapere non erubescat. Ea vero sola magna facit, quibus non mediocriter offensum par erat, si vere vtique saperet, ad meliora sese recipere: & Platonis allocutionem, qua ipse sibi B conflata, diuinam & quæ supra naturam est gloriam calumniatus est, haud mediocriter demiratur. Sed, vt peccatis peccata cumulans, Mosis historiam rursus inuadit, in eamque os acuit, immo cornu in altum tollit, & iniquitatem loquitur aduersus Deum, & contra veritatis dogmata armatur, sicque ait:

IVLIANVS.

His confer Iudaicam doctrinam, & plantatum a Deo hortum, & fictum ab ipso Adamum, tum quæ huic euenit mulierem. Dicit enim Deus: *Non bonum est hominem esse solum, faciamus ei adjutricem similem ipsi*; quæ nihil eum quidem rerum omnium adjuuerit, sed deceperit, eaque ipsi sibique, vt paradisi deliciis excideret, causa extiterit. Hæc enim fabulosa plane sunt. Quid enim rationis habet, ignorare Deum, quod in auxilium ab ipso fiat, non tam bono quam malo ei, qui acceperit, futurum?

CYRILLVS.

Non credit itaque plantatum a Deo fuisse paradisum vllum, aut fortasse quod id quoque efficere nequierit, ineffabilem potentiam imprudenter condemnat. Risus autem materiam facit formatum Adamum, ex eoque mulierem, & a consilio propositoque aberrasse eum, qui falli non potest, blaterat. Non enim bono fuit Adamo, sed fraudi potius & lapsui a paradiso & voluptatibus. Vin' tu igitur, amice, his tanquam friuolis & putidis, quemadmodum tute existimas, prætermissis, tuorum doctorum sermonibus insistamus? Vin' tu comparatis iis, quæ de mundi ortu scripsit Hesiodus, cum Mosis Genesi, scrutemur ea quæ tu, perinde ac tui majores, admiraris? Ille Musas apprecatus, petitaque, vt ait ipse, amabili cantione, putidas nobis & exoletas fabulas congessit. Natum quippe scribit e Terra & Cælo Cœum & Hyperionem, & præter hos Iapetum, ac Prometheum quendam hujus filium; qui nisi ignem ab Ioue furatus esset, mulier in lucem haud prorsus edita fuisset, quam fabricatus est quidem vtroque pede ille claudicans, hoc est, Vulcanus: vario autem ornatu decorasse dicitur Pallas forti patre prognata, & pulchrum malum dedisse mortalibus. At si fœmina defuisset, quam ab irato Ioue, vt ipsi perhibent, habuimus, quomodo constitisset genus hominum? aut quo pacto Dii Deorum aliqui fuissent opifices immortali mortale attexentes, vt Platoni visum est. Hæc sapientissimi Mosis scriptis opponere non exhorruerunt: tametsi præstabat Mosaica sanctis acclamationibus prosequi. At enim, dicent, poetis artis suæ lex permittit quiduis citra reprehensionis metum fabulari.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Τούτοις παράβαλλε τὴν Ἰουδαϊκὴν διδασκαλίαν, καὶ τὸν φυτευόμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παράδεισον, καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ πλατόμενον Ἀδάμ, εἶτα τὴν γενομένην αὐτῷ γυναῖκα. λέγει γὰρ ὁ Θεὸς· οὐ καλόν ἐστιν τὸν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν. πρὸς οὐδὲν μὲν αὐτῷ τῶν ὅλων βοηθήσασαν, ἐξαπατήσασαν δὲ, καὶ γενομένην παραιτίαν αὐτῷ τε ἐκείνῳ, καὶ ἑαυτῇ τοῦ πεσεῖν ἔξω τοῦ παραδείσου τρυφῆς. Ταῦτα γὰρ ἐστὶ μυθώδη παντελῶς. ἐπεὶ πῶς ἔνλογον ἀγνοεῖν τὸν Θεὸν, ὅτι τὸ γινόμενον ὑπ' αὐτοῦ πρὸς βοήθειαν, οὐ πρὸς καλῷ μᾶλλον, ἀλλὰ πρὸς κακῷ τῷ λαβόντι γενήσεται;

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἀπιστεῖ μὲν οὖν ὅτι πεφύτευταί τις παράδεισος παρὰ Θεοῦ· ἢ τάχα που, καὶ τόγε μὴ δυνάσθαι τοῦτο δρᾶν, τῆς ἀῤῥήτου δυνάμεως ἀσυνέτως καταψηφίζεται. γέλωτος δὲ ποιεῖται πρόφασιν, τὸ διαπεπλάσθαι τὸν Ἀδάμ, καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ γυναῖκα· καὶ ἀσοχῆσαι φησὶ βολῆς καὶ σπερμάτων τὸν οὐδὲν ἁμαρτεῖν εἰδότα. οὐ γάρ τοι φησὶ πρὸς καλοῦ γέγονε τῷ Ἀδάμ, πρὸς ἀπάτης δὲ μᾶλλον, καὶ ἀπεμπολῆς καὶ παραδείσου καὶ τρυφῆς. Βούλει δὴ οὖν, ὦ τᾶν, ταῦτα μεθέντες ὡς ἔωλα, κατά γε τὸ αὐτό σοι δοκοῦν τοῖς τῶν διδασκάλων ἐπώμεθα λόγοις; βούλει τῇ Μωσέως κοσμογενείᾳ τὴν Ἡσιόδου συμβαλόντες ἐρευνήσωμεν, ἃ τεθαύμακας ὁμοῦ παλαιοῖς σοῖς; Ἐπευξάμενος γὰρ ταῖς Μούσαις καὶ παρ' αὐτῶν αἰτήσας τὴν, ὡς αὐτός φησιν, ἱμερόεσσαν ἀοιδὴν, ὕθλων ἡμῖν ὀδωδότων συναγήγερκε διηγήματα. Γῆς γὰρ γενέσθαι καὶ Οὐρανοῦ φησὶ, Κοῖόν τε καὶ Ὑπερίονα, καὶ πρός γε τούτοις Ἰαπετὸν, Προμηθέα τέ τινα τὸν ἐκ τούτου, ὃς εἰ μὴ κέκλοφε παρὰ τοῦ Διὸς τὸ πῦρ, οὐδ' ἂν εἰς τὸ εἶναι παρῆλθεν ὅλως ἡ γυνὴ, ἣν ἐτεκτήνατο μὲν ὁ ἀμφιγυήεις, τοῦτ' ἔστιν ὁ Ἥφαιστος· κόσμῳ δὲ ποικίλῳ καθωραΐσαι φασὶ τὴν ὁμβριμόπατριν, φημὶ δὴ τὴν Ἀθηνᾶν, δῶρά τε ἀνθρώποις καλὸν κακόν· εἶτα γυναικὸς οὐκ ὄσης, ἣν ἐξ ὀργῆς ἐσχήκαμεν τοῦ Διὸς, ὡς αὐτοὶ φασὶ, πῶς ἂν συνέστη τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον; ἢ πῶς ἂν ἑτέρως δημιουργοὶ γεγόνασιν οἱ θεοὶ τῶν θεῶν, ἀθανάτῳ θνητὸν προσυφαίνοντες, καθὰ τῷ Πλάτωνι δοκεῖ. Ταῦτα τοῖς παντόφρονος Μωσέως γράμμασιν ἀντεξάγοντες, οὐ καταπεφεύγασι καίτοι πῶς οὐ μᾶλλον ἐχρῆν ταῖς ἐν νοῦ τοῦ σώφρονος καλαισθεῖν εὐφημίαις; Ἀλλὰ γὰρ ἴσως ἐκεῖνο φαῖεν ἄν, ὡς ἐφίησι ποιηταῖς τῆς ἐπιστήμης ὁ νόμος, ἀνεπιπλήκτως μυθολογεῖν.

ὑκῶν, εἰ μηδὲν τῶν ἀναγκαίων ἐξήνεγκαν εἰς ἡ- A
μᾶς, ἀπιστείσθω πάντα τὰ παρ' αὐλῶν, μῦθοι καὶ
φλυαρίαι, κὴ γραοπρεπῆ λεγέσθω ψελλίσματα·
καὶ εἰ γένοιτό τις αὐλοῖς περὶ θεῶν λόγος, οἰχέ-
σθω κὴ ἔτος, κὴ κομψολογία ποιητική. Ἀλλ' ὐχ
ὧδε ταῦτ' ἔχειν δόξειεν ἂν αὐτοῖς πολλοῦ γε καὶ
δεῖ· διατέθεινται γὰρ ἑτέρως, ὑ κομψοεπείας καὶ
μύθους τὰ περὶ θεῶν εἶναι λέγοντες, ἀλλ' ὡς ἀ-
ληθεῖς κὴ δοκιμωτάτας δεχόμενοι τὰς φωνὰς, κὴ
τοῦτο οἱ σωετώταλοι. Ἡρόδοτος γοῦν ὁ διαβόη-
τον ἱστορίαν συλλεθεικὼς, ὅτω πῦ φησί· Ἡσιό- B
δον δὲ καὶ Ὅμηρον ἡλικίην τετρακοσίοισι ἔτεσι
δοκέομεν πρεσβυτέρους γενέσθαι, καὶ ὑ πλέοσιν.
οὗτοι δέ εἰσιν οἱ ποιήσαντες θεογονίην Ἕλλησι,
κὴ θεοῖσι τὰς ἐπωνυμίας δόντες. κὴ τιμὰς κὴ τέχ-
νας διελόντες, καὶ ἰδέαν αὐτῶν σημήναντες· οἱ δὲ
πρότεροι ποιηταὶ λεγόμενοι τούτων τῶν ἀνδρῶν
γενέσθαι, ὕστερον, ἔμοιγε δοκέειν, ἐγένοντο. Οὐκῶν
οἱ θεοὺς ὀνομάσαντες, τιμάς τε αὐλοῖς κὴ ὀνόματα
θέντες, καὶ ἰδέαν καλασημήναντες, εἰ μὲν μύθους
αὐτοῖς συγγεγράφασι, κὴ ἕτερον ὐδὲν, γελάσθω- C
σαν εἰκότως, καὶ τὰ παρ' αὐλῶν εἰκῆ πεφλυαρη-
μένα τοῦ μηδενὸς ἀξιούσθω λόγου. εἰ δὲ τετί-
μηνται παρ' αὐλοῖς, καὶ δὴ καὶ εἰς δεῦρο θεοὺς εἶναι
φασι τοὺς ὠνομασμένους, ἀνθ' ὅτου γράφονται
μάτην ὡς ἀσύφηλα πεφλυαρηκότας, εἰδή πού
τι λέγοιεν τῶν ἀπαδόντων αὐλοῖς. Οὓς γὰρ ἀξιό-
χρεως εἶναι νομίζουσι γράφοντας τὰ περὶ θεῶν,
ἀνθ' ὅτου περιῤῥήζουσι τοῖς ἑτέροις αὐλῶν ἀπι-
στοῦντες λόγοις; ὅτι γὰρ Πλάτωνα οὐ τεθαυμάκα-
σιν ὑκ ἀπόβλητον ποιεῖται τὴν Ἡσιόδου θεογο- D
νίαν, ἐνδείξειεν ἄν τις κὴ ἀταλαιπώρως κομιδῇ
διά γε τῶν αὐτοῦ λόγων. Ἔφη γὰρ ὡδί· ἀλλὰ δὴ
θεοὺς ὅτε λανθάνειν, ὅτε βιάσασθαι δυνατόν·
ὑκῶν εἰ μὲν μὴ εἰσὶν, ἢ μηδὲν αὐτοῖς τῶν ἀνθρω-
πίνων μέλεται, καὶ ἡμῖν μελετητέον τοῦ λαν-
θάνειν· εἰ δὲ εἰσί τε καὶ ἐπιμελοῦνται, ὑκ ἀλλα-
χόθεν τοιούτους ἴσμεν καὶ ἀκηκόαμεν, ἢ ἔκ τε τῶν
λόγων, καὶ τῶν γενεαλογησάντων ποιητῶν· οἱ δὲ
αὐτοὶ ὅτοι λέγουσιν ὡς εἰσὶν οἷοι θυσίας τε καὶ E
εὐχωλαῖς ἀγαναίνειν καὶ ἀναθήμασι παράγε-
σθαι ἀναπειθόμενοι. ἄθρει δὴ ὃν ὅπως διω-
μολόγηκεν ἐναργῶς, ὡς ἔπερ ὅλως εἰσὶ
θεοὶ δεῖ εἰδέναι καὶ μαθεῖν ἐξ ὧν ἕτεροι
γεγράφασι περὶ αὐτῶν. ὅτι δὲ τὸν Ἡσιόδου
περὶ θεῶν λόγον ὑκ ἀτιμάσας ἔχει, δῆ-
λον ἂν εἴη δήπουθεν ὠδί πη πάλιν εἰπὼν,

Ergo, si nihil necessarium vitæ intulerunt, omnibus illorum fabulis ac nugis nulla fides esto, & aniles næniæ dicuntor: ac si quid de Diis scripserunt, valeat demum, & poeticæ lepiditatis nomen habeat. Sed tantum abest vt hæc ita se habere putent. Alia quippe mens illis est. Nec enim quæ de Diis produntur, lepores & fabulas putant, sed eas potius tanquam veras & probatissimas voces accipiunt, idque sagacissimi. Herodotus quippe, qui nobilem historiam composuit, sic alicubi scribit: *Hesiodum atque Homerum quadringentis nec amplius annis ante me opinor extitisse. Hi sunt qui Deorum originem Græcis tradiderunt, Diisque cognomina dederunt, honoresque & artes distribuerunt, & eorum speciem figurarunt. Qui vero istos homines antecessisse poetæ dicuntur, posteriores, vt mihi quidem videtur, fuerunt.* Igitur qui cognomina Diis indiderunt, & honores statuerunt, eorumque speciem figurarunt, si nihil aliud ipsis quam fabulas scripserunt, jure merito rideantur, &, quæ temere effutierunt, nullo numero habeantur. Si vero eos in honore habuerunt, & vero etiam adhuc Deos esse affirmant qui Dii ab ipsis nominentur, non frustra insimulantur quod absurda effutiant, siquidem minus sibi consentanea loquuntur. Nam cur eos quos fide dignos putant, cum de Diis scribunt, contumeliose accipiunt, aliis eorum dictis fidem detrahentes? Nam Platonem quem suspiciunt, Hesiodi Theogoniam non repudiasse, ex ejus libris ostendere nullius plane fuerit negotii. Sic enim scripsit: *Atqui Deos nec latere neque cogere possumus. Nam si vel non sunt Dii, neque ipsis humanæ res curæ sunt, nihil est quod illos latere velimus. Quod si & Dii sunt, & rerum humanarum curam gerunt, non aliunde quidem id vel nouimus, vel audimus, quam & ex quotidiano sermone, & ex poetis, qui eorum origines conscripserunt. Illi vero canunt, posse Deos sacrificiis & precibus & donariis flecti.* Animaduerte igitur quo pacto clare confessus est, si omnino Dii sunt, id quidem sciendum aut discendum ex iis, quæ de ipsis alii scripserunt. Quod autem non aspernatus sit quæ de Diis Hesiodus cecinit, patet, cum rursum ait alicubi,

Herodot. lib. 2. cap. 53.

Terræ & Cæli liberos Oceanum & Tethyn procreatos : horum Phorcyn , & Saturnum , & Rheam , & Iouem , & Iunonem, & quotquot ſcimus eorum fratres dici.

An non cuiuis patet , quod ubi ratio obſcœnitate dogmatum iis aſſentiri refugit , ibi poetarum leporibus fictarum fabularum nomen illico tribuunt , & in peſſimam partem ea ſola quæ de iis dicuntur , quos Deos habent , accipiunt. Quid ergo , vir egregie , formatam a Deo mulierem , quæque de illa ſcripta ſunt a Moſe , vt minus decora , rejiciemus ; Heſiodi vero Pandoram admittemus ? Optimum factu tibi hoc videtur. At enim ficta ſunt , inquit , quæ de illius a Deo formatione traduntur. Facta eſt ſiquidem tanquam adjutrix & vſui alicui viro futura. At nihil tale præſtitit : contra vero non leui noxæ ſibi ac illi fuiſſe deprehenditur. Ambo enim e paradiſi deliciis exciderunt , ab immortalitate & incorruptione longiſſime repulſi. Ad hæc facile reſpondebit , qui diuinis oraculis animum intenderit. Facta eſt quidem in auxilium fœmina : ſed hujus auxilii modus , quo deſtinata fuit , attente imprimis perpendendus. Sic enim Opificem ab ejus obtrectatione liberabimus. Non enim fœmina in partem conſilii aut deliberationum aſſumpta eſt , nec in lucem edita eſt decreto ejus quem nihil latet , Dei , vt eſſet natura immutabilis , & ea ſtabilitate conſtantiaque prædita , qua nunquam a voluntate Domini poſſet deflectere. Voluntariis quippe motionibus rationalis creatura regitur , ad id quod rectum eſt , & ad contrarium libera propenſione fertur. Adjutrix vero potius data eſt , vt procreandis liberis inſeruiret. De ambobus enim dictum eſt , *Creſcite , & multiplicamini , & replete terram.* Quippe jam in ortum educta fuerant animalia cætera , terreſtria , volucria , & aquatilia. Adeoque ſpes erat in multitudinem innumeram eorum genus tandem propagatum iri. Mas enim erant & fœmina. Cæterum homini compar deerat , hoc eſt , animal ei natura ſimile , cujus ope , ſicuti animalia reliqua , genus ſuum amplificaret.

A Γῆς τε καὶ Οὐρανὸ παῖδες Ὠκεανὸς καὶ Τηθὺς ἐγενέσθην, τάτων Φόρκυς τε, Κρόνος τε, Ῥέα, Ζεὺς, Ἥρα τε, καὶ πάντες, ὅσους ἴσμεν ἀδελφοὺς λεγομένους αὐτῶν· ἆρ' οὐχ ἅπασιν ἐναργὲς, ὡς ἔνθα περ ἀτονεῖ πρὸς τὸ σωτηρεῖν ὁ λόγος αὐτοῖς τῇ τῶν δογμάτων ἀληθείᾳ, ἐκεῖ ταῖς τῶν ποιητῶν κομψοεπείαις τὸ χρῆναι μυθοπλαστεῖν εὐθὺς ἀπονέμουσι. κακουργότατα δὲ μόνους τοὺς περί γε τῶν παρὰ σφίσι θεῶν προσιέναι λόγους. Τί ἔν, ὦ κράτιστε, τὴν παρὰ Θεοῦ πλασθεῖσαν γυναῖκα, καὶ B τὸν ἐπ' αὐτῇ λόγον παρέντες ὡς ἀκαλλῆ, καταδεξόμεθα μᾶλλον τὴν Ἡσιόδου Πανδώραν ; ἄριστόν σοι ἔχειν τοῦτο δοκεῖ. Ἀλλὰ γὰρ ἴσως διεψεῦσθαι φησὶν ἐπ' αὐτῇ τὰ παρὰ Θεοῦ. γέγονε μὲν γὰρ, ὡς ἐπικουρήσουσα, καὶ πρὸς ὠφελείας τινὸς ἐσομένη τῷ ἀνδρί· πέπραχε δὲ τῶν τοιούτων οὐδὲν, ἀλλ' ἔκ γε τῶν ἐναντίων, οὐκ εὐκαταφρόνητον ὁρᾶται προσενεγκοῦσα ζημίαν ἑαυτῇ τε, κἀκείνῳ. τῆς γὰρ τοῦ παραδείσου τρυφῆς, ἄμφω τε διωλισθήκασι, καὶ ἀπωλάτω γε- C γόνασι τοῦ καὶ ἀμείνους εἶναι θανάτου καὶ φθορᾶς. Πρὸς δὴ τὰ τοιάδε φαίητις ἂν τοῖς τῆς θεοπνεύστου γραφῆς θεσπίσμασιν, ἀκριβῆ τὸν νοῦν ἐνιείς. γέγονε μὲν εἰς ἐπικουρίαν ἡ γυνή. δεῖ δὲ οἶμαι καὶ μάλα ἐμφρόνως τὸν τῆς ἐπικουρίας πολυπραγμονεῖσθαι τρόπον, ἐφ' ᾧ καὶ γέγονεν. ἀπαλλάξομεν γὰρ ἅτοπα γραφῆς τῆς παρ' ἐκείνου τὸν δημιουργόν. Οὐ γάρ τοι βουλῆς ἢ σκεμμάτων παρελήφθη κοινωνὸς ἡ γυνὴ, καὶ τὴν εἰς τὸ εἶναι πάροδον ἐκληρώσατο ψήφῳ τοῦ πάντα εἰδότος D Θεοῦ, ἀλλ' ἵνα καὶ φύσει τὸ ἄτρεπτον ἔχοι καὶ ἀραρὸς ἐν ἑαυτῇ τῷ μὴ δύνασθαί ποι παρεκνεῦσαί ποτε παρά γε τὸ τῷ δεσπότῃ δοκοῦν· ἐθελουσίοις γὰρ νεύμασιν ἡ λογικὴ διοικεῖται κτίσις πρός γε τὸ ἔχον ὀρθῶς, καὶ τὸ ἐναντίον, ἐθελουσίοις ἄτλοσα ῥοπαῖς. παρελήφθη δὲ μᾶλλον εἰς ἐπικουρίαν, ὥστε καὶ εἰς τέκνων ὑπηρετῆσαι γονήν· εἴρητο γὰρ ἐπ' ἀμφοῖν τὸ, αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πλη- E ρώσατε τὴν γῆν. Ἦδη μὲν γὰρ παρῆκτο πρὸς γένεσιν τὰ ἕτερα τῶν ζώων, χερσαῖα φημὶ πτηνά τε καὶ ἔνυδρα. καὶ δὴ καὶ ἐν ἐλπίσι τὸ γένος ἦν, τοῦ καὶ πληθὺν δύνασθαι προελθεῖν τὴν ἀριθμοῦ κρείττονα. ἄρσεν γὰρ ἦν αὐτοῖς καὶ θῆλυ. ἐλελοίπει δὲ τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ κατ' αὐτὸν, τοῦτ' ἔστι τὸ φύσει προσεοικὸς αὐτῷ, δι' ὅπερ ἦν ἀναγκαῖον ἐν ἴσῳ τοῖς ἄλλοις τὴν τῶν ἐξ αὐτοῦ κατευρύνεσθαι γονήν.

Ἐντᾶυθά μοι βλέπε σαφῶς τε ἢ εὐμηχάνως παρενηνεγμένον τὸ γυναῖον καὶ τὸ Θεῷ δοκοῦν. καίτοι γὲ δυνάμενος καινουργῆσαί τι καὶ ἐπ' αὐτῇ καὶ λαβεῖν μὲν ἔξ ἀπὸ τῆς γῆς, διαπλάσαι δὲ καὶ τὸν ἴσον τρόπον, καθ' ὃν καὶ αὐλὸς γέγονεν ὁ Ἀδάμ, τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρᾳ· ἐμφυτεῦσαι δὲ τῷ ἀνδρὶ τὴν ἐπ' αὐτῇ διάθεσιν ἐθελήσας, ὑφείλετό τι βραχὺ τῶν αὐτοῦ μορίων, καὶ παρυφήνας τὸ λεῖπον, παρεκόμισεν εὖ μάλα διηρτισμένην τοῖς τῆς ἀνθρώπου φύσεως λόγοις. Ὁ δὲ προσίετο μὲν ἀσμένως, ἐξ ἐμφύτων ὑπομνημάτων εἰς ἀγάπησιν ἀρθείς, καὶ μονονουχὶ περιφὺς, τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου, φησὶ, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· αὕτη κληθήσεται γυνὴ, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆ ἐλήφθη. Οἰκειότητα δὴ οὖν φυσικὴν τῇ τῶν ἀρσένων ἐγκατεβάλετο φύσει, τὴν πρός γε τὸ θῆλυ φημί· διοικηθησομένων ἄμεινον τῶν καθ' ἡμᾶς, εἰ δὴ διακέοιντο καλὰ τὸν ἴσον τῷ Ἀδὰμ τρόπον πρὸς τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας οἱ κατὰ νόμον συνηρμοσμένοι. Οὐκοῦν τῆς ἐπικυρίας ἡ δύναμις νοοῖτ' ἂν εἰκότως εἰσκεκομίσθαι τῷ Ἀδὰμ παρὰ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς, κατά γε τὸν τῆς παιδογονίας τρόπον· εἰ μὲν γοῦν ἕτερος πράττεσθαι τοῦτο, λεγέτω, δεικνύτω, καὶ σιωπήσομαι. εἰ δὲ οὐκ ἂν ἑτέρως ὁ ἄνθρωπος γένοιτο τόκος, εἰ μὴ δι' ἀμφοῖν ἴοι τὸ χρῆμα, πατρός τε φημι καὶ μητρός· τί μάτην ἐπιπηδᾷ καὶ φιλοψογεῖ, καὶ διασύρειν ἀποτολμᾷ τὰ ὅτως ὀρθῶς γεγονότα, καὶ δι' εὐθείας ὥσπερ ἰόντα τρίβου. Οὐκοῦν ἀπαλλατέτω γραφῆς τὸν δημιουργόν. ὃ γάρ τοι δέδειχε τῶν ἐπὶ τῷ γυναίῳ σπερμάτων ἡμαρτηκότα. ἀλλὰ ναὶ φησὶ, συμβεβούλευκεν οὐκ ὀρθῶς, ἀναπείσασα τὸν Ἀδὰμ, παρ' οὐδὲν ποιήσασθαι τὴν δοθεῖσαν ἐντολήν. Ναὶ, γέγονεν ὁμολογουμένως σύμβουλος οὐκ ἀγαθή. καταρνήσομαι γὰρ οὐδαμοῦ γε τὸ ἀληθές· ἀλλ' εἰ μὲν ἔχει τί τοῖς τῆς φύσεως νόμοις ἐγκαλεῖν, ἢ ὡς οὐκ εὖ γεγονόσιν ἐπιλιμᾶν τοῖς παρὰ Θεοῦ, διδασκέτω τὰς αἰτίας, ἐφ' οἷσπερ ἂν γράψαιτό τις αὐτὸν ἔξω βαίνοντα σκοποῦ. Εἰ δὲ δὴ μανίας τοῦτό γε, καὶ τῆς ἐσχάτης ἀποπληξίας ἔλεγχος ἐναργὴς, διεψεῦσθαι φησὶν ἀνθ' ὅτου Θεὸν, εἰ παρεκομίσθη τὸ γυναῖον τοῖς παρ' ἑτέρου ψιθυρισμοῖς, πρὸς τὸ ἐλέσθαι δρᾶν, ἃ μὴ θέμις, καίτοι τῆς ἀνθρώπου διανοίας τῶν πρακτέων, ἢ μὴ, λαχούσης τὴν ἐξουσίαν, καὶ ῥοπῆς ἐθελουσίοις, ὡς ἔφην, πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ἰέναι συγκεχωρημένης, δόξαν ἔχειν καὶ τοῦτο ὀρθῶς τῷ πάντων

A Hic tu mihi vide ſapienter ac ſolerter, quod ad Dei voluntatem attinet, eſſe fœminam procreatam. Tametſi enim eam quoque creare de integro poſſet, & ſumpto quidem de terra luto ad eundem modum, quo & ipſe factus erat Adamus, effingere, id neutiquam fecit: ſed quum vellet ingenerare viro erga illam affectum, viri particulam aliquam ſubduxit, attextisque reliquis naturæ humanæ numeris abſolutam
B protulit. Hic eam libenter accepit, & naturæ impulſu in amorem elatus, ac tantum non ei quaſi adgnatus, *Hoc nunc* Geneſ. 2. *os*, inquit, *ex oſſibus meis, & caro ex carne mea. Iſta vocabitur mulier, quia ex viro ſuo ſumpta eſt.* Naturalem igitur maſculo generi Deus inſeuit erga fœminas neceſſitudinem: futurum enim vt optime ſe habeant humanæ res, ſi modo pariter atque Adam erga vxores ſuas afficiantur, qui legitimo nexu conjuncti ſunt. Quam ob rem auxi-
C lium, ſi vim jure hujus vocis ſpectemus, Adamo ab ejus conjuge allatum ad liberorum certe procreationem intelligatur. Quod ſi alio modo fieri hoc potuit, proferat, oſtendat; ac tum nihil dicam amplius. Sin autem aliter homo gigni nequit, niſi amborum, patris nempe ac matris, concurſu; quid temere nobis inſultat, & obtrectare & lacerare audet, quæ tam egregie facta ſunt, ac recta veluti vadunt via? Quapropter
D Opificem incuſare deſinat. Non enim illum oſtendit ſuo formandæ mulieris conſilio aberraſſe. Sed profecto, inquit, non bona conſultrix fuit, quæ Adamo perſuaſerit, vt Dei mandatum faceret nihili. Ita prorſus: fuit manifeſto conſultrix non bona. Verum enim minime inficiabor. Sed ſi quid habet quod naturæ leges accuſet, aut quæ a Deo, tanquam non recte facta reprehendat, cauſas doceat, quibus eum a propoſito aberraſſe quisquam arguat.
E Si vero iſte quidem furor eſt, & poſtremæ dementiæ manifeſtum indicium, cur fruſtra fuiſſe Deum dicit, ſi alterius fuſurris inducta eſt muliercula, vt patrare illicita vellet, ſane quum hominis mens rerum agendarum aut non agendarum nacta ſit poteſtatem, eique conceſſum ſit, vt arbitrario motu, ſicuti dixi, feratur in quodlibet, quum id quoque recte ſe habere optimo vniuerſorum

artifici Deo visum fit. Agendi enim arbitrio ratione præditam creaturam honestari decebat, & solertiam in bonis factis liberæ voluntatis fructum exhibere. Sed & ipsius magistris omni laude dignum hoc videbatur. Porphyrius certe in libro ad Nemertium ait: *voluisse profecto Deum rerum quoque veritatis participes esse homines: quare & rationis compotes fecisse: quasi sane inuestigandæ veritati ratio sit satis: dedisse quoque singulis liberam, suique juris, vt in iis bonum voluntarii quoque laude ornatum foret. Sed plerosque ad eam, quæ ab ignauia est, rationis & ratiocinii vacuitatem desciuisse, ab eoque in pecuinam vitam degenerasse, & in rebus deerrasse, quarum veritatem industriæ vi ac virtute, sobrio ac vigilanti consequi perdifficile sit.* Sed & alibi: *Anima namque potestatem sui ad libertatis possessionem nacta est, virtutis aut vitii spontaneam electionem, vt in vnaquaque quod laude quodque probro dignum sit probetur, & locum habeant inter homines approbationes & laudes, & præmiorum distributiones, & vituperationes, & ignominiæ, & animaduersiones in eos qui res injustas perpetrare ausi fuerint.* Ajunt porro sapientes, *animas vitam eligere quam quæque velit, accepta a prouidentia potestate.* An tibi doctrina nostra a vero aberrasse videtur, aut tua defendes, & hæc ita se habere ipse quoque fatebere? Quod si aliis insuper testimoniis sibi opus esse dicit, afferam Alexandri verba, hominis inter eos acuti cumprimis ac diligentis. Sic enim is in libro de Prouidentia: *In his etiam diuinæ naturæ benignitatem aduersum nos quiuis intelligat. Cum enim fieri non posset, vt natura nobis virtutes inessent, data nobis potestate quam tenebat ipsa, earum adeptionem non in alio quoquam, sed in nobis ipsis vt esset effecit, vt quod ab illa non possemus, hoc per nos ipsi capere veluti ab illa possemus. Ergo si virtutes a natura duceremus, nullus vitio relinqueretur locus. Quando autem id fieri nequit, nam vsque eo solum nobis natura procedit, vt virtutum capaces simus, necessario id quod capax est ejus, cui est aliquid contrarium, etiam contrarii capax est.* In eo autem de Fato, rursus ait: *Non enim omnes, neque plurimos virtutibus præditos videmus, quod eorum,*

ἀειτοτέχνῃ Θεῷ· ἐθελυργίᾳ γὰρ ἔδει τιμῆσαι
κλίσιν τὴν λογικὴν, καὶ προαιρέσεως ἐλευθέρας
καρπὸν ἀποφῆναι, τὸ ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς δεξιόν.
Ἐδόκει δὲ εἶναι καὶ τοῖς αὐτῆ διδασκάλοις, ἐπαίνε
παντὸς ἄξια ταυτί. Πορφύριος γοῦν ἐν τῷ πρὸς
Νημέρτιον λόγῳ φησὶν ὅτως· βεληθῆναι μὲν γὰρ
τὸν Θεὸν, καὶ τῆς ἀληθείας μετόχους εἶναι τοὺς ἀν-
θρώπους τῆς περὶ τῶν πραγμάτων· ὅθεν καὶ λογι-
κοὺς ποιῆσαι. ὡς ἂν δὴ τῷ λόγῳ ἱκανῶς ὄντος ἀνι-
χνεύειν τὴν ἀλήθειαν· δεδωκότα δὲ καὶ τὴν ἐλεύ-
θερον, καὶ αὐτεξούσιον ἑκάστῳ· ἵν' ᾖ ἐπ' αὐτοῖς τὸ κα-
λὸν, τῷ τῷ ἐκείνου κοσμούμενον ἐπαίνῳ· τοὺς δὲ
πολλοὺς ἀποκλίναντας πρὸς τὴν ἐκ τῆς ῥαθυμίας
ἀλογίαν τε, καὶ ἀλογιστίαν, ἐπὶ τὸν κηνώδη βίον
ἐκπεσεῖν, καὶ διαψευσθῆναι ἐν τοῖς πράγμασιν,
ὧν τὴν ἀλήθειαν φιλοπονίας ἀρετῇ μόλις ἦν
ἔχειν τῷ νήφοντι καὶ μὴν καὶ ἑτέρωθι· τῆς γὰρ ψυχῆς
τὸ αὐτεξούσιον, εἰς ἐλευθεριότητα καὶ κῆσιν ἀρε-
τῆς εἰληχυίας, ἢ κακίας τὴν ἐκούσιον αἵρεσιν, ἵν'
ἐπ' αὐτῇ ἑκάστῃ, καὶ τὸ ἐπαίνων εἶναι ἄξιον δο-
κιμασθῇ, καὶ τὸ ψόγων, καὶ ἔχωσι χώραν ἐν
ἀνθρώποις ἀποδοχαὶ, καὶ ἔπαινοι, καὶ γεφῶν νε-
μήσεις, ψόγοι τε, καὶ ἀτιμίαι, καὶ κολάσεις, τοῖς
τὰ τῆς ἀδικίας ἐκτελεῖν ἔργα ἑλομένοις. Λέγουσι
δὲ οἱ σοφοὶ, τὰς ψυχὰς βίον ἑλέσθαι, ὃν ἐθέλει
ἑκάστη, τὴν ἐξουσίαν παρὰ τῆς προνοίας λαβῶ-
σα. Ἆρά σοι δοκεῖ τῆς ἀληθείας ἁφαμαρτεῖν ὁ
παρ' ἡμῶν λόγος, ἢ συναγορεύσεις τοῖς σοῖς, ὧδέ
τε ταῦτ' ἔχειν κὴ αὐτὸς ἐρεῖς. εἰ δ' δεῖν οἴεσθαι, κὴ ἑτέ-
ρων αὐτῷ πρὸς τοῦτο μαρτυριῶν, Ἀλεξάνδρε
παρόισω λόγους, ἀνδρὸς γεγονότος τῶν ὅτι μά-
λιστα παρ' αὐτοῖς ἰσχυῶς τε κὴ ἀκριβῶς. ἔφη γὰρ ὅτ-
τως ἐν τῷ περὶ προνοίας λόγῳ· ἴδοι δ' ἄν τις
καὶ ἐπ' αὐτῶν τούτων, τὸ τῆς θείας φύσεως πρὸς
ἡμᾶς εὐμενές· ἐπειδὴ γὰρ οὐχ οἷόν τε ἦν, ἐν ἡμῖν
φύσει τὰς ἀρετὰς ὑπάρχειν, ὅσα τὴν δυνά-
μιν, ἣ ἦν αὐτῇ κυρία, τὴν κῆσιν αὐτῶν, οὐκ ἐπ'
ἄλλοις τισὶν, ἀλλ' ἐφ' ἡμῖν αὐτοῖς ἐποιήσαλο, ἵνα
ὅπερ παρ' ἐκείνης ἡμῖν ἔχειν ἀδυνάλον ἦν, τοῦτο
δι' ἑαυτῶν λαμβάνειν ὡς παρ' ἐκείνης ἔχωμεν.
Εἰ μὲν οὖν τὰς ἀρετὰς ἐκ φύσεως ἔχειν ἐδυνά-
μεθα, οὐδεμία ἂν χώρα τῇ κακίᾳ κατελείπε-
το. ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἀδυνάλον. μέχρι γὰρ τοῦ δεκτι-
κοὺς ἡμᾶς τῶν ἀρετῶν εἶναι, ἡ φύσις πρόεισι μό-
νον· ἀναγκαίως πᾶν τὸ δεκτικόν τινος, ὧ ἐστί τι
ἐναντίον, καὶ τοῦ ἐναντίου δεκτικόν ἐστιν. Ἐν δέ γε
τῷ περὶ εἱμαρμένης, ἔφη πάλιν· οὐ γὰρ τοὺς
πάντας, οὐδὲ τοὺς πλείους ὁρῶμεν τὰς ἀρετὰς

ἔχουλας· ὃ τῶν καλὰ φύσιν γινομένων ἐσὶ σημεῖον· ἀλλ' ἀγαπητὸν, ἕνα πε λαβεῖν τοιῦτον, ὃς δι' ἀσκήσεως, καὶ διδασκαλίας, δεικνύει τὴν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα, φυσικὴν πλεονεξίαν· δι' αὐτῦ πραγθεὶς τὸ ἀναγκαίως ἐνδέον ἡμῶν τῇ φύσει· διὰ τῦτο ἐφ' ἡμῖν ἐσὶ τῶν ἀρετῶν ἡ κτῆσις, καὶ ὐκ ἄχρηστοι, ὐδὲ μάταιοι, ὅτε οἱ ἔπαινοι, ὅτε οἱ ψόγοι, ὅτε αἱ πρὸς τὰ βελτίω τροτροπαὶ, ὅτε αἱ διὰ τῶν βελτιόνων ἐθῶν καλὰ τὰς νόμας ἀγωγαί. Οὐκῦν ἐνδοιάσαί τις ἂν, ἥκισά γε τῶν ὀρθὰ φρονεῖν ἠρημένων, ὡς ἀναίτιος παντάπασιν εἴη ἂν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, τὸ μὴ ἐυ βεβαλεῦθαι περὶ τὴν τῦ ἀνθρώπε κατασκευὴν, κἂν εἰ γεγόνασιν ἐν παραβολῇ τινὲς, λαχόντες, ὡς ἔφην, τῆς ἐφ' ὁτιῦν ῥοπῆς τε καὶ ἐξεσίας τὰς οἰάκας, καὶ ἑκοντὶ νενευκότες ἐπί τι τῶν ἔξω νόμε, καὶ ἀπαδόντων αὐλῷ. Εἰ γὰρ τὸν δοθέντα νόμον τετήρηκε, προσῆν δήπε πάντως αὐλῷ τὸ ἀπαλαλήκλως ἐυημερεῖν. ἐπειδὴ δὲ παρεκομίθη πρὸς ἁπόσασιν, διημάρτηκεν εὐθὺς τὰ τῆς ἐλπίδ@ αὐλῷ, καὶ κατεκομίθη πρὸς τὰ αἰσχίω, μᾶλλον δὲ πρὸς πᾶν ὁτιῦν τῶν καταλυπεῖν πεφυκότων. Ἀλλὰ γὰρ τί ὅλως ὐ νενομοθέτηκεν φησὶ, ὐ τῶν ἐδωδίμων ἀπεσόβησε τινός; προστέταχε γὰρ, ἀπὸ παντὸς ξύλε φαγεῖν, δίχα μόνε τῦ ὄντος ἐν μέσῳ τῦ παραδείσε. Νόμε δὲ καὶ ἐντολῆς ὐκ ἐπηρτημένης, ὐδ' ἂν πλημμελῆσαι σωέβη. ἀγαθὸς δὲ ὢν, ἐκόλαζεν ἀνθ' ὅτε; ὐκῦν ἐπειδήπερ ἐσὶν ἀγαθὸς ὁ πάντων ἐπέκεινα Θεὸς, λόγε τῦ μηδενὸς ἀξιῦθαι πρὸς ἡμῶν τρέποι ἂν εἰπέ μοι τὰ παρ' αὐτῦ, νηποινὶ δὲ καταφρονήσομεν; καίτοι τόγε διακεῖθαι ἔτω καὶ φρονεῖν, ὐδὲ τοῖς Ἕλλησιν σοφοῖς ἐδόκει. Ἔφη γάρ πε πάλιν ὁ Πλάτων· ὁ μὲν δὴ Θεὸς, ὡς καὶ ὁ παλαιὸς λόγ@, ἀρχὴν καὶ τελευτὴν, καὶ μέσα τῶν ὄντων ἁπάντων ἔχων, εὐθεῖαν περαίνει, κατὰ φύσιν πορευόμενος· τῷ δὲ ἀεὶ ξυμπεται Δίκη, τ ἀπολειπομένων τῦ θείε νόμε τιμωρός. ὅτε τοίνυν αὐτῷ ξυμπεται Δίκη τιμωρὸς, ἐν δίκῃ πε πάντως τὰς καταφρονεῖν ἠρημένας κολάζσα, ὐχ ὅτι Θεὸς ἀγαθὸς, διὰ τῦτο καὶ ἡμᾶς ἀνεπιπλήκτως ἰέναι πρὸς πᾶν τὸ δοκεῖν χρῆναί τε, καὶ πρέπειν οἰηθείη τις ἄν· ἐννοῦντας δὲ μᾶλλον τῆς κατὰ πάντων ὑπεροχῆς τὸ μέγεθος δεδιέναι τε καὶ τοῖς παρ' αὐτῦ θεσπίσμασιν ἑυαφῆ καὶ ἐυήνιον τὸν τῆς διανοίας ὑποφέρειν αὐχένα. Ἆρα γὰρ ἂν εἶναι δοίη τίς ἂν, ἀγαθῷ δη μά λισα,

A *quæ ſecundum naturam fiunt, indicium eſt; ſed optandum, vnum vt reperias ejusmodi, qui exercitatione ac doctrina oſtendat, quid cæteris animantibus homines natura præſtent, per ſe adjiciens id quod naturæ noſtræ neceſſario deeſt. Propterea virtutum adeptio penes nos eſt, neque inutiles ſunt neque vanæ laudes aut vituperationes, nec ad meliora adhortationes, neque per meliorum rerum conſuetudinem ex legibus educatio.* Minime igitur dubitauerit ſapiens quisquam, omni prorſus crimine vacare Deum vniuerſorum, tanquam de hominis conditione non recte conſuluerit; licet præuaricati nonnulli ſint, nacti, vt dixi, motionis in quidlibet ac poteſtatis clauum, & ſponte delapſi in quippiam quod præter legem eſſet, eique repugnaret. Si enim datam legem ſeruaſſet, prorſus ei licebat perpetua felicitate frui. Quando uero ad defectionem impulſus eſt, ſua illico ipſi ſpes decidit, & ad turpiora, immo uero in omnia quæcunque moleſtiæ ſunt, delatus eſt. Verum cur omnino legem dedit, inquit, & eduli quoquam interdixit? jusſit enim vt de omni ligno ederent, extra id ſolum quod in medio erat paradiſi. Lex enim & mandatum ſi non impenderet, neque peccare contigiſſet. Bonus vero qui ſit, quamobrem puniret? Ergo quia bonus eſt ſupremus omnium Deus; dic mihi, nihiline ejus mandata facere deceat? eane impune contemnemus? At eo animo eſſe, itaque ſentire, ne Græcorum quidem ſapientibus viſum eſt. Ait enim alicubi Plato: *Deus profecto, vt & vetus ſermo fert, principium & finem, mediumque rerum omnium habens, recta pergit, naturam circumiens. Hunc vero ſemper aſſectatur Iuſtitia, eorum vltrix qui diuinam legem derelinquunt.* Quando igitur eum aſſectatur vindex Iuſtitia, iuſte omnino, qui contemnere auſi ſint, puniens, non quia bonus eſt Deus, propterea & nos impune in quiduis ferri oportere ac decere quisquam exiſtimet, ſed præcellentem omnia majeſtatem reputantes, & metuere, & ejus edictis tractabilem ac morigeram animi ceruicem ſubmittere. An non quiuis fateatur, non decere bonum,

malos ferre? Quanquam quid veri non habet dicere, non in æquos certe legum ſtimulum acui, ſed in eos potius, qui ſtudium recte faciendi abdicarint, honeſteque viuendi officium abjecerint. Iis igitur fructum e legibus capere licet, qui mentis ſuæ oram ad virtutes religarunt. Siquidem dubium eſſe non poteſt, quin leges retrahant, ſi quid ductu difficile ſit, quodque ad defectionem tendat pœnis reprimant, adhortantes ad bonum, & a turpioribus abſiſtere cogentes, ſi qui rectam rationem abdicere a ſe ſtatuerint. Neque vllus mentis compos, aut leges aut legum latores accuſet. Nec enim per eos fit, vt puniri damnatos oporteat. Cum enim recte ſapere iis liceret, libidini ſuæ obſecuti ſunt, immo ipſi ſibi perniciem attuliſſe manifeſti ſunt. Itaque ſi dicet, non decuiſſe Deum vniuerſorum principio primoque legem ſancire, viciſſim a nobis & jure ſane audiet: Rectore igitur, age dic, carere hominem oportuit, dimiſſum penitus & fræno liberum, quique ſuperiorem agnoſceret neminem, aut qui ſit qui imperet? Nimiam quippe indulgentiam fere ſequitur, vt in lubrico verſeris, quodque plane diſſolutum eſt, hoc habet vt inſtabile ſit & peſſum ruat. Sapit porro magis quod ſub jugo eſt, & in manu ejus cui imperium contigit. Quemadmodum enim non inutiles fræni equis vt recte currant, isque illis ornatus eſt, neque gubernacula nauibus, per ea enim curſum tenent, ita neque homini lex. Quod ſi ea quæ dico reprehendit, fruſtra latas eſſe leges confitetur legislator ipſe. A republica igitur, o bone, remouendi ſunt & judices, & ipſe adeo iis qui peccare conſuerunt vtiliſſimus metus, pœnæ inquam metus, aut parentum ductu quaſi a portu in altum auehi liberos abſurdum non eſt. At neque ſine fræno & ſeſſore bene vnquam curret equus, neque naues curſum tenebunt, remoto eo qui regere nouit, neque id habebit ciuitas vt optime regi videatur, ſi judices non præſint, neque vero inutile pueris adhuc parentum regimen. Vsquequaque igitur prodeſt lex præſes. Sed & cæteras creatas res inſpiciamus, ſi videtur, an conditoris legibus ſubjunctæ ſint. Magnus ergo ille & omnia illuſtrans Sol decenti ordine curſum ſuum implet.

πρέπειν τὸ ἀνέχεσθαι κακῶν. Καίτοι πῶς ἂν ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς γ' κατά γε τῶν ἐπιεικῶν τὸ τῶν νόμων κέντρον ὀξύνεται, κατ' ἐκείνων δὲ μᾶλλον, οἵσπερ ἂν εἴη τὸ ἀγαθουργεῖν ἀπεσπασμένον, ἀπόβλητον δὲ καὶ τὸ χρῆναι δίκην ἐλευθέρως. ἔνεσι δὴ ἔν τῶν νόμων ἀπονεύειν, τοῖς ἀπηρτημένοις τῶν ἀρετῶν τῆς ἑαυτῶν διανοίας τὰ πείσματα. Εἰπερ ἐσὶν ἃ ἐνδοιασὸν, ὡς ἀνασειράζουσι μὲν τὸ δυσάγωγον, καὶ τὸ νενευκὸς εἰς ἀπόστασιν, ἀνακόπτουσι ταῖς δίκαις, προτρέποντες εἰς τὸ ἔυ, καὶ τῶν αἰσχίονων ἀναγκάζοντες ἀποφοιτᾶν τὸ λογισμῷ τῷ πρέποντος ἀμοιρεῖν ἠρημένους· καὶ ἂν ἄν τις αἰτιῶτο νῷν ἔχων, ἢ τοὺς νόμους αὐλούς, ἢ τοὺς αὐτῶν ὁρισὰς γεγονότας. αἴτιοι γὰρ ἂν αὐλοί πω πάντως εἶεν ἄν, τῷ χρῆναι παθεῖν τοὺς ἁλωκότας. ἐξὸν γὰρ ἑλέσθαι τὸ φρονεῖν ὀρθῶς, ὤχοντο πρὸς τὸ δοκοῦν· σφᾶς δὲ δὴ μᾶλλον αὐλοὺς διολωλοκότες αὐλοὶ, καταφωραθεῖεν ἄν. Οὐκοῦν εἰ λέγοι μὴ δὴ χρῆναι θεσμοθελεῖν τοῖς ἐν ἀρχαῖς τε καὶ πρώτοις τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, πρὸς ἡμῶν ἀνταιτάσεται, καὶ μάλα εἰκότως· ἀνεπισάτητον ἔν, εἰπέ μοι, τὸν ἄνθρωπον εἶναι χρῆν, ἄφετον ὁλοτρόπως καὶ ἐξήνιον, καὶ ὁδὸν εἰδότα τὸ ὑπερτερεῖν, ἢ καί τις ὁ κρατῶν ἐσὶ; καίτοι ταῖς ἄγαν εὐθηνίαις ἔπεταί πως ἀεὶ τὸ σφαλερῶς ἔχειν, καὶ τὸ ἀνειμένον εἰσάπαν, δεινὸν ἐμποιῆσαι κλόνον καὶ ἀποφορὰν εἰς ἐξηλίας. σωφρονεῖ δὲ μᾶλλον τὸ ὑπὸ ζυγὰ, καὶ τὸ ὑπὸ χεῖρα τῷ κρατεῖν εἰληχότος. Ὅνπερ γὰρ τρόπον ἂν ἀσυντελῆ τοῖς ἵπποις τὰ χαλινὰ πρὸς τὸ εὐδρομεῖν εἰδέναι, καὶ τοῦτο κόσμος αὐλοῖς, ὅτε μὴν ναυσὶ τὰ πηδάλια· κατευθὺ γὰρ ἴεται σκοποῖς δι' αὐτῶν· ὅτως ἂν δὲ ἀνθρώπων νόμος. εἰ δὲ οἷς ἔφην ἐπιμᾷ, τοὺς νόμους τεθεῖσθαι μάτην ὁμολογεῖ, καίτοι γεγονὼς νομοθέτης αὐτός. Χρὴ ἔν, ὦ πανάριστε, καὶ δικασὰς τῶν κοινῶν ἀποσῆσαι πραγμάτων, καὶ μὴν καὶ αὐλὸ τοῖς εἰωθόσι πλημμελεῖν ἐπωφελέσαλον δεῖμα, τό ἐπεί τε φημὶ τῷ κολάζεσθαι δεῖν, ἢ τάχα πω καὶ γονέων παιδαγωγίαν ἀποσαλεῦσαι τοὺς παῖδας, τ' ἀτόπων ἂν δέν. ἀλλ' ὅτ' ἂν ἵππος εὐδρομήσει ποτὲ χαλινῷ καὶ ἐπιβάτῃ δίκα, ὅτε μὴν αἱ νῆες καλ' εὐθὺ δραμοῦνται σκοπῷ τῷ διϊθύνειν εἰδότος ἐξηρημένα, ὅτε μὴν πόλις διακεκλήσεται τόγε ὡς ἄρισα διοικεῖσθαι δοκεῖν, δικασῶν ἂν ἐφεσηκότων· ὅτε μὴν ἀχρεῖος τοῖς ἔτι νηπίοις, τ' γεγεννηκότων ἡ παιδαγωγία. Παντάχῃ τοιγαροῦν ὁ ἐφεσηκὼς ὀνίνησι νόμος. πολυπραγμονήσωμεν δὲ εἰ δοκεῖ,

καὶ τὰ λῶν πλισμάτων ἕτερα, εἰ μὴ τοῖς τῦ δημιουργήσαντος παλεζεύχθη νόμοις. Ἐν κόσμῳ μὲν γὰρ τῷ δέοντι, τὸν οἰκεῖον δρόμον ἀποπληροῖ, ὁ μέγας ἅτος καὶ παμφαὴς Ἥλιος, καὶ μὴν καὶ Σελήνη, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἄστρων. ὥραι ϑ' ἀνίσχυσι τεταγμένως, ἡμέρα τε καὶ νύξ. ἐξ ὧν τοῖς ἐθέλουσιν ἔνεσιν ἰδεῖν ὡς διὰ τῆς ἀρίστης τάξεως τὸν ἑαυτῆς ταξίαρχον ἡ πλῖσις ἀναβοᾷ. καὶ δί ὧν ἔυ ἔχει μονουχὶ καὶ πέπραγεν, ὅτι καὶ εἴπει νόμοις καὶ τοῖς ἀῤῥήτοις τῦ πάντων ἀειστοέχνου Θεῦ διοικεῖται νεύμασι. ψάλλει γᾶν ὁ προφήτης Δαβὶδ καὶ φησὶν· ἐποίησας σελήνην εἰς καιρούς. ὁ ἥλιος ἔγνω τὴν δύσιν αὐτῦ. καὶ μεσὴ μὲν τῶν τοιούτων μαρτυριῶν ἡ θεόπνευστος γραφή. Πείσει δὲ ἴσως αὐτὸν, μᾶλλον δὲ καὶ ἄκοντα περιτρέψει πρὸς τὸ ἐυθὺ τῶν ὁμοδόξων ἡ πίστις. Ἀλέξανδρος τοίνυν ἀνὴρ ἑλλόγιμος, ἐν τῷ περὶ Προνοίας φησὶν ἕτως· μηδὲν γὰρ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ γίνεσθαι χωρὶς προνοίας. πάντα γὰ εἶναι μετὰ τῦ θείου καὶ διὰ πάντων αὐτὸ διήκειν τῶν ὄντων. διὸ καὶ πάντα τὰ γινόμενα γίνεσθαι κατὰ βούλησιν τῦ Θεῦ, καὶ τῦτο μαρτυρεῖται μὲν ὑπὸ τῶν φαινομένων. ἤτε γὰρ τῶν γινομένων τάξις, φύσει ἀεὶ παραπλησίως ἔχουσα, μέγας ἔλεγχος τῦ μὴ κατὰ τύχην ταῦτα γίνεσθαι. καὶ μὴν καὶ ἑτέρωθι· τὴν γὰ τῶν ἐνταῦθα σωτηρίαν τε καὶ γένεσιν, καὶ καθ' εἶδος ἄϊδιον διαμονὴν, οὐκ ἄνευ θείας προνοίας Ἀριστοτέλης φησὶ γενέσθαι. ἡ γὰ ἀπό τε τῦ Ἡλίου καὶ τῶν ἄλλων ἄστρων τῷ Ἡλίῳ συννόμων δυνάμις κατ' αὐτὸν, τῆς γενέσεως τοῖς φύσει σωζεσθαι καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, ἔχει τὴν αἰτίαν· δῆλον ὡς ἀπό γε τῆς ἐν τοῖς ὁρωμένοις εὐταξίας καὶ ἐμμελῦς κινήσεως εἴη ἂν δῆλα ἀσυμφανὲς, ὅτι τοῖς τῦ κρείττονος ὑπέζευκται νόμοις. οἱ οὐρανοὶ γὰ, φησὶ, διηγοῦνται δόξαν Θεῦ· ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. Εἰ ϑ' δή τις τοῖς ἐσωτάτω καὶ εἰς νῦν ὀφθαλμοῖς ὑπεράλλοιτο μὲν τῶν ἐν αἰσθήσει τὴν φύσιν, ὑπερφέροιτο δὲ παντὸς ὁρωμένου, καὶ τὴν νοητήν τε καὶ ἐπιστητὴν περιεργάζοιτο κλίσιν, καὶ αὐτὴν εὑρήσει νόμοις τοῖς καθήκουσι διοικουμένην, εὐπειθῆ δὲ καὶ εὐάγωγον, καὶ θεῷ τῷ ἐπὶ πάντας ὁλοτρόπως ἀνακειμένην. Λειτουργοῦσι γὰρ αὐτῷ καὶ ἀκαταλήκτοις δοξολογίαις καταγεραίρουσιν, ἄγγελοί τε καὶ ἀρχάγγελοι, τὸ γνήσιον εἰς παρρησίαν εἰς εὐκλείας δύναμιν ἔχοντες. Καὶ γᾶν ὁ θεοπέσιος προφήτης Ἡσαΐας ἑωρακέναι φησὶ τὸν κύριον σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλῦ καὶ ἐπηρμένου, κύκλῳ τε περιεστῶτα τὰ Σεραφὶμ, καὶ ἀμοιβαδὸν ἀλ-

A Sed & Luna, & reliqua sidera, tempestatesque ordinate redeunt, & dies & nox; vnde cuiuis videre licet, vt optimo ordine ductorem suum creatura, prædicet, & bono illo statu tantum non vociferetur, se etiam legibus parere, & optimi rerum Opificis nutu regi. Canit itaque vates Dauid & ait: *Fecisti Lunam in tempora. Sol cognouit occasum suum.* Et plena quidem ejusmodi testimoniorum diuina Scriptura est. Sed B ei fortasse persuaserit, immo vel nolentem in rectam viam conuerterit, eorum qui pariter cum illo sentiunt fides. Alexander itaque eximia vir doctrina in libro de Prouidentia sic ait: *Nihil enim eorum quæ in mundo sunt, citra prouidentiam fieri. Deo enim plena omnia, perque omnia eum ire, quæcunque sint: quare & quæ fiunt, omnia ex Dei fieri voluntate, eique rei esse argumento quæ cernantur. Eorum enim quæ fiunt* C *ordo, natura semper eodem se modo habens, magno indicio est non fortuito ea fieri.* Et alibi: *Nam eorum quæ hic fiunt, salutem, & generationem, & in suæ specie permansionem, non sine diuina prouidentia fieri Aristoteles affirmat. Nam quæ a Sole & cæteris Solis sociis sideribus vis est, per ipsum, generationis iis quæ natura consistunt, & salutis ipsorum,* D *causam præbet.* Ab ordine igitur & concinno motu eorum quæ videntur, haud obscurum est, Imperatoris ea legibus subesse. *Cæli enim*, inquit, *enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annunciat firmamentum.* Quod si quis intimis ac mentis oculis, eorum, quæ sensibus patent, naturam transiliat, & supra omne adspectabile feratur, &, quæ sub intellectum ac scientiam cadit, creaturam perscrutetur, eam quoque con- E gruis legibus regi comperiet: obedientem vero ac morigeram, & Deo, qui supra omnes est, dicatam. Ipsi enim seruiunt, & eum perpetuis hymnis venerantur Angeli & Archangeli, & quod sincere se exhibent, pro laudandi facultate, habent. Et sane diuinus prophetes Esaias *vidisse* ait *Dominum exercituum sedentem in throno alto & excelso, & circumstantes Seraphim, & alternis sibi hymnis* Psal. 103. Esa. 6.

accinentes. Psallit quoque Dauid & ait:
Psal. 102. *Benedicite Domino omnes Angeli ejus, potentes virtute, qui facitis verbum ejus, vt audiant vocem sermonum ejus. Benedicite Domino omnes virtutes ejus, ministri ejus, facientes voluntatem ejus.* Non igitur generis nostri principibus a Deo data lex detrimento manifeste illis fuit: multum vero abest, sed summæ potius vtilitati, & eximiorum bonorum conciliatrix. Quod si cui minus videor veritatem constituere, a rebus ipsis negotium inspiciat. Multa quippe in paradiso erant, & omnia quidem ligna præcepit esui vt haberent, id vero solum, quod in medio erat, deuitarent. Tametsi dixerit quispiam, vtilius fuisse fortasse in extremo paradiso, ac velut ignotis locis, cujus esu interdictum erat, lignum seponi, vt ne assiduo aspectu cernentium cupiditates ad sui appetitionem acueret. Quid autem ad hæc dicemus? Dispensatio erat, eaque prouidentissima, summæque artis, quod fecit Deus, vt neque latere id posset. Decebat enim, decebat, qui ipsum spectarent, eo ipso, in legis semper memoriam vocari, & imperatoris excellentiam agnoscere, & legislatorem eum ac dominum esse non ignorare. Et erat alioqui non inutile tam minutis rebus obedientiam subinde meditari, & ad temperantiam exercitari. Quin hoc quoque illis addendum sit. Erat enim æquum valde, qui plantam vsque viderent, & legem de ea non ignorarent, in jugem memoriam ejus qui mandarat Dei reuocari, neque ad diuinum ejus aspectum resilire, & abducta cogitatione a terrestribus, quis & quantus esset qui præceperat, meditate reputare. Dei autem contemplatione præcellentius fieri nihil potest, quando supremæ beatitatis res ea nos participes facit. Et sane Dominus noster Iesus Christus, ad eum qui in cælis est, Deum ac Patrem loquens,
Joan. 17. *Hæc est*, inquit, *vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Et quidem sapientissimus Moses ejusmodi rei tantæ potiri cupiens Deum obsecrabat:
Exod. 33. *Si inueni gratiam apud te, ostende mihi teipsum, vt cognoscam te.* Vidit enim eum Israel, cumque iis Moses,

A λήλοις ἀνταναφωνοῦντα τὰς ὑμνῳδίας. ψάλλει δὲ καὶ ὁ Δαβὶδ, καὶ φησίν· εὐλογεῖτε τὸν κύριον πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ, δυνατοὶ ἰσχύι, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ, τοῦ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς τῶν λόγων αὐτοῦ. εὐλογεῖτε τὸν κύριον πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, λειτουργοὶ αὐτοῦ, ποιοῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ. Οὐκοῦν τὸ δεδόσθαι τοῖς γενάρχαις τὸν παρὰ Θεοῦ νόμον, γέγονεν αὐτοῖς ὁμολογουμένως πρὸς ζημίας μὲν ἥκιστα ἄγε, πολλοῦ τε καὶ δεῖ, πρὸς ὠφελείας δὲ μᾶλλον τῆς ἀνωτάτω, καὶ τῶν ἐξαιρέτων αὐτοῖς πρόξενον ἀγαθῶν. Καὶ εἰ μή τῳ δοκῶ πρεσβεύειν τὸ ἀληθὲς, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὁράτω τὸ χρῆμα· πλεῖστα μὲν γὰρ ἦν ἐν τῷ παραδείσῳ τὰ ξύλα, προσέταξε πάντα μὲν ἔχειν ἐδώδιμα, τοῦ γε μὴν ἐν μέσῳ μόνου παραιτεῖσθαι. καίτοι φαίη τις ἄν, ὡς ἦν τάχα που λυσιτελέστερον, ἐν ἐσχατιαῖς τοῦ παραδείσου, καὶ οἷον ἐν τόποις οὐκ ἐγνωσμένοις τὸ ἀποπεφασμένον εἰς βρῶσιν ἀποτεθεῖσθαι ξύλον, ἵνα μὴ τῷ φαίνεσθαι διὰ παντὸς καταθήγῃ πρὸς ἔφεσιν τὴν ἐφ' ἑαυτὸ τὰς τῶν ὁρώντων ἐπιθυμίας. Καὶ τί πρὸς τοῦτο ἐροῦμεν; οἰκονομία τίς ἦν, προμηθεστάτη τε καὶ εὐτεχνεστάτη· μηδὲ χρῆναι λαθεῖν αὐτὸ, ὥσπερ οὐκ οὐ Θεοῦ. ἔδει γὰρ ἔδει, τοὺς θεωμένους αὐτὸ διὰ αὐτοῦ δὴ τοῦτο πρὸς ἀνάμνησιν ἀεὶ καλεῖσθαι τοῦ νόμου, καὶ τὴν τοῦ πρατοῦντος ὑπεροχὴν εἰδέναι, καὶ νομοθέτην αὐτὸν καὶ κύριον ὄντα, μὴ ἀγνοεῖν· ἦν δὲ καὶ ἑτέρως οὐκ ἀσωτελὲς εἰς ὄνησιν, τὸ δὴ χρῆναι τέως τοῖς ἔτι μικροῖς ἐμμελετᾶν τὸ εὐήνιον, καὶ διαγυμνάζεσθαι πρὸς ἐγκράτειαν· καὶ πρός γε δὴ τούτῳ κἀκεῖνο οἶμαί που δεῆσαι λέγειν. ἦν γὰρ δὴ καὶ μάλα εἰκὸς, ἀεὶ τὸ φυτὸν ὁρῶντας αὐτοὺς, καὶ τὸν ἐπ' αὐτῷ νόμον οὐκ ἀγνοοῦντας, εἰς ἀνάμνησιν ἀεὶ καλεῖσθαι τοῦ παρεγγυήσαντος Θεοῦ, ὅτου τε ἀναπηδᾶν εἰς τὴν ἐπ' αὐτῷ θεοπλίαν, καὶ τῶν ἐπιγείων ἀνακομίζοντας τὴν διάνοιαν, τίς τε καὶ ὅσος ἐστὶν ὁ προσεταχὼς ἐμφρόνως διαλογίζεσθαι. γένοιτο δ' ἂν οὐδὲν τῆς ἀληθοῦς ἐπὶ Θεῷ θεωρίας τιμαλφέστερον, ἐπείπερ ἡμῖν τῆς εἰς λῆξιν μακαριότητος ἐμποιεῖ τὸ χρῆμα τὴν μέθεξιν. Καὶ γοῦν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, λαὸς πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα καὶ Θεὸν διαλέξεις ποιούμενος, ἄνθη, φησὶν, ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. καὶ μὴν καὶ ὁ πάνσοφος Μωσῆς τοῦ τοιοῦδε τυχεῖν ἐλιχόμενος ἐλιπαρεῖ λέγων. εἰ εὕρηκα χάριν παρὰ σοὶ, ἐμφάνισόν μοι σεαυτόν· γνωστῶς ἴδω σε. τεθέαται μὲν γὰρ ὁ Ἰσραὴλ αὐτὸν, καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ Μωσῆς

ἀλλ' ὅπω γνωσῶς, αἰσθητῶς δὲ μᾶλλον. κα-
ταβέβηκε γὰρ ἐν εἴδει πυρὸς, ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ
Σινᾶ. Ὅτι δὲ ἡ θεία τε καὶ ἀπόῤῥητος φύσις, ὅτε
αὐλόχρημα νοεῖται πῦρ, ὅτε μὴν ὑποφέροιτο
ἂν ὅλως ὁράσει καὶ ὀφθαλμοῖς, πεπληροφόρη-
κεν ὁ Χριστὸς εἰπὼν τοῖς Ἰουδαίοις περὶ τοῦ Θεοῦ
καὶ πατρός· ὅτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε, ὅτε
εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε. ἐπλάττετο γὰρ οἰκονομι-
κῶς ἐν πυρὶ τὸ θεῖον. Ὅτι δὲ τῆς ἀνωτάτω πα-
σῶν εὐημερίας πρόξενον τοῖς ἐλεῖν ἀξίοις εἴη ἂν
τῆς ἀκριβοῦς θεοπλίας τὸ χρῆμα, καὶ τῶν πρὸς
ἡμᾶς ἑτερογνωμόνων, ἐνδείξειαν οἱ λόγοι. ἔφη
γὰρ πάλιν ὁ μνημονευθεὶς ἡμῖν ἀρτίως Ἀλέ-
ξανδρος· ἄξιον δὲ μηδὲ ἐκεῖνο παραλιπεῖν, τὸ
καὶ αὐτὸ παρὰ τῆς θείας προνοίας τοῖς ἀνθρώ-
ποις δεδωρημένον, ὃ καὶ διὰ τῶν ἤδη προειρη-
μένων ἐπ' ὀλίγον ἐμνημονεύσαμεν. ἔστι δὲ τοῦτο
ἐν τῇ πρὸς τὸ θεῖον εὐσεβείᾳ, τὴν ἀκροτάτην ἡ-
μῖν εὐδαιμονίαν κεῖσθαι, ὡς μὴ μισθὸς ἔξωθέν
τινας παρ' αὐτοῦ, διὰ τοῦτο περιμένειν, ἀλλ' ἐν
τῇ θεραπείᾳ τῇ πρὸς τοῦτο, τοῦ μεγίστου τῶν ἀγα-
θῶν τυγχάνειν. ὁμολογεῖται μὲν οὖν τὸ εὐδαι-
μονεῖν τοῖς ἀνθρώποις ἔχειν τὸ κεφάλαιον ἐν θεω-
ρίᾳ. τῆς γὰρ τιμιωτάτης τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων
ἥ τις ἐστὶν ἡ καλὰ τὸν νοῦν ἥδε ἐνέργεια. θεωρία γὰρ
ἐστὶν ἡ τῶν ἐν τοῖς οὖσιν ἀρίστων ἀληθὴς γνῶσις.
ἄριστα δὲ τῶν ὄντων ἁπάντων τὰ θεῖα. ἐν τῇ τῶν
θείων ἄρα γνώσει τὸ εὐδαιμονεῖν ἡμῖν. Ὅτε τοί-
νυν καθὰ καὶ αὐτοὶ φασὶν οἱ ἰσογνώμονές τε αὐ-
τῷ καὶ συνδεισιδαίμονες, τὸ εὐδαιμονεῖν ἐστιν
ἐν τῇ τῶν θείων θεωρίᾳ, πῶς οὐκ ἄν τις ὑπερ-
αγάσαιτο τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, θεοπλίας ἀφορ-
μὴν τοῖς πρώτοις δεδωκότα τὸν ἐπὶ τῷ ξύλῳ
νόμον. ὃ καὶ ἐν μέσῳ τῷ παραδείσῳ πεφύτευτο;
διά τοι τὸ χρῆναι κατὰ μάλα συχνῶς εἰς ἀνάμνη-
σιν τοῦ νόμου καλεῖσθαι τοὺς θεωμένους· καὶ διά
γε τοῦ νόμου τοῦ θεμένου τὴν ὑπεροχὴν, καὶ τὸ
ἐξαίρετον κάλλος ἀεί πως διαφανιάζεσθαι. Οὐκοῦν
τό γε ἧκον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ δημιουργήσαντος, ὑ
πρὸς ζημίας τινὸς, ἢ βλάβης, γεγονὸς τῷ ἀν-
δρὶ τὸ γυμνὸν καταθρῆσαι τίς ἄν. ἔστε μὲν φα-
μὲν ἠγνοηκέναι τὰ ἐσόμενα τὸν ἀκήραλόν τε καὶ
ὑπὲρ πάντα νοῦν. ἀλλ' οἶδε μὲν τὰ πάντα πρὶν
γενέσεως αὐτῶν, ἰέναι δὲ ὥσπερ κατὰ ῥοῦν ἐφίησι τὰ
ἀνθρώπινα, μᾶλλον δ' ὅτι τῆς ἑκάστου προαιρέσεως
ἀπηρτημένον ὁρᾶται τὸ δρᾶσαί τι τοῦτο ἢ μή.
Εἰ δὲ ἐπείπερ ἐστὶν ἀγαθὸς, κατὰ ἀπηχθημένον ἀεὶ,
ποιεῖσθαι φιλεῖ τὸ ἠμοιρηκὸς τοῦ πρέποντος, καὶ

A sed nondum ita vt agnosceret, sed sentiret potius. Descendit enim specie ignis in montem Sina. Quod autem diuina & arcana natura neque re ipsa ignis intelligatur, neque aspectui aut oculis subjiciatur, confirmauit Christus, cum de Deo & patre dixit Iudæis : *Neque vocem ejus audistis, neque formam ejus vidistis.* Joan. 5. Fingebatur enim per dispensationem in igni Deus. Quod autem supremæ omnium felicitatis, qui modo eam capere digni sint, accurata Dei contemplatio conciliatrix sit, vel eorum quī
B a nobis dissentiunt oratio demonstret. Rursus enim ait is, cujus modo mentionem fecimus, Alexander : *Neque vero id prætermitti æquum est, quod ipsum etiam hominibus diuinæ prouidentiæ munere datum est, cujus etiam in superioribus nonnullam mentionem mouimus. Id autem est, in pietate aduersus Deum summam nobis felicitatem esse positam, vt ne mercedem aliunde ab ipso expectemus, sed in ejus cultu bonorum maximum con-*
C *sequamur. Confessum igitur est, felicitatis hominibus in contemplatione caput esse. Nam inter animæ facultates, præstantissima, quæ in mente est, hæc operatio est. Contemplatio quippe, cognitio vera est eorum quæ in rebus sunt optima. At omnium optima diuina sunt. In diuinorum ergo cognitione felicitas nobis est.* Quando ergo, vt vel ipsi ajunt ejus opinionis socii & superstitionis populares, in diuinorum contemplatione beatitudo versatur: quis est, qui Deum vniuersorum
D non supra quam potest miretur & amet, qui Dei contemplandi primis hominibus legem de ligno dederit? quod & in medio erat paradiso situm, quia in legis recordationem subinde vocari intuentes oportebat, perque legem certe latoris majestatem & præcellentem pulchritudinem assidua cogitatione vsurpare. Non ergo quantum ad conditoris consilium attinet, damno cuiquam aut noxæ viro fuisse muliercu-
E lam quisquam putauerit. Neque vero dicimus, futura ignorasse sinceram & rerum supremam mentem. Nouit quippe omnia, priusquam fiant : ire autem veluti secundo amne res humanas sinit, quia pendere a cujusque arbitrio cernitur, vt agat quidlibet, aut non agat. Si vero, quia bonus est, & semper odisse solet, siqvid ab officio alienum est,

& ad id quod vſus eſt, tardum fuiſſe ſtatuat melius, neque in lucem venire quosdam initio ſinere, non de primis, opinor, ſolis cum eo expoſtulabimus, ſed de aliis quamplurimis, immo vero de omnibus, quotquot & poſt illos fuerunt & adhuc ſunt ignaui & improbi, & diuinas leges negligere ſoliti: ſed ſapientis, opinor, fuerit, ipſi quidem & ſoli tribuere, vt ſciat omnia, & res noſtras pro ſuo arbitratu regat. Certiſſime autem credere, recte omnia & inculpate ſe habere, eumque prorſus de re quacunque incuſare, crimen habet ſummæ impietatis. Nam vt ait prophe-
Iſai.40. ta Eſaias: *Quis nouit mentem Domini, aut quis conſiliarius ejus fuit?* Sane autem bene Dauid ad eum Propheta cla-
Pſal. 176. mat & ait: *In mari viæ tuæ, & ſemitæ tuæ in aquis multis, & veſtigia tua non cognoſcentur.* Aſpectu enim difficile hominibus, immo prorſum inaſpectabile eſt, de ſingulis rebus noſtris conſilium ac voluntas, & eorum quæ fiunt via, rectoris omnium Dei. Attexam porro iis quæ memorauì, & magiſtrorum ejus in ea ipſa re conſenſionem. Sic enim denuo Porphyrius dixit: *Cum enim diuina mens ſit, quæ omnibus rebus præſit, & exuperante ſapientiæ magnitudine, ac potentiæ proprietate incomparabili, vniuerſa ordinarit & regat, plerasque cauſas latere hominum mentem, paruam quippe, quamuis ſapiens videatur & veritatis indagatrix. Piam vero, ſi & eorum de quibus dubitat difficultatem perſequitur, obloqui non audere, bene autem eſſe vt ſunt, & ſentire, & prædicare, quodque bene ſint, ideo facta eſſe vti ſunt. Quid enim mens tanta atque talis, perperam facit? nec fas eſſe prudentiam noſtram facere ejus quod bene eſt cenſitricem, & imprudentiam ejus quod male.* Minime igitur aberit a prudenti ratione, quæ a Deo ſunt, recte facta eſſe omnia & putare & dicere; impium vero funditusque reprobum, curioſe ſectari velle, quæ nunquam aſſequamur: quin potius emicent vltra menſuram & cogitationem noſtram. Addit iis quæ dixi, & alia quædam aſſuit omniſcius Iulianus.

A τὸ ῥάθυμον εἰς τὸ χρεὼν, ὡς ἦν ἄμεινον, διορίσαιτό τις· οὐδὲ παρελθεῖν εἰς γένεσιν τὴν ἀρχὴν ἐφείναι τισὶν, οὐ περὶ μόνων, ὥς γε οἶμαι, τῶν πρώτων ἐγκαλέσομεν αὐλῷ, περὶ πλείσων δὲ ὅσων ἑτέρων· μᾶλλον δὲ περὶ πάντων τῶν ὅσοι καὶ μετ' ἐκείνους γεγόνασι, καὶ εἰσὶν εἰς δεῦρο, ῥάθυμοί τε καὶ ἀλιθήκοοι, καὶ τῶν θείων νόμων ἀλογεῖν εἰωθότες· ἀλλ' οἶμαι σοφὸν εἴη ἂν τῷ αὐλῷ μὲν καὶ μόνῳ τὸ εἰδέναι τὰ πάντα νέμειν,
B διοικεῖν δὲ τὰ καθ' ἡμᾶς, καθ' ὃν ἂν ἕλοιτο τρόπον. Πεπληροφορῆσθαι δὲ, ὅτι πάντα ὀρθῶς τε καὶ ἀνεπιπλήκτως ἔχει, καὶ τὸ ἐπιτιμᾶν αὐλῷ περὶ ὁτιοῦν ὅλως, τῆς ἀνοσιάτου δυσσεβείας ἔχειν τὴν γραφήν· ὡς γὰρ ὁ προφήτης Ἡσαΐας φησὶ τίς ἔγνω νοῦν κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; εὖ δὲ δὴ σφόδρα ὁ προφήτης Δαβὶδ ἀναφθέγγεται, καὶ φησὶ πρὸς αὐλόν· ἐν τῇ θαλάσσῃ αἱ ὁδοί σου, καὶ αἱ τρίβοι σου ἐν ὕδασι πολλοῖς, καὶ τὰ ἴχνη σου οὐ γνωσθήσονται.
C δυσκατόπτος γὰρ ἀνθρώποις, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπόπτως παντελῶς εἴη ἂν, ἢ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν καθ' ἡμᾶς, βουλή τε καὶ θέλησις, καὶ αὐλῆ δὲ τῶν πραττομένων ἡ ὁδὸς, τοῦ πάντων κραίνοντος Θεοῦ. Προσεποίσω δὲ οἷς ἔφην καὶ τῶν αὐτοῦ διδασκάλων, τὴν ἔν γε δὴ τούτῳ συμφωνίαν. ἔφη γὰρ ὁ Πορφύριος ἔτω πάλιν· νοῦς γὰρ ὄντως θείου, τοῦ
D τῶν ὅλων προεστῶτος, καὶ σοφίας ὑπερβάλλοντι μεγέθει, δυνάμεώς τε καὶ ἀπαραβλήτῳ ἰδιότητι, τὸ πᾶν διατάττοντος καὶ διοικοῦντος, λανθάνειν μὲν τὰς πολλὰς αἰτίας, μικρὸν ὄντα τὸν ἀνθρώπινον νοῦν· κἂν σοφὸς εἶναι δοκῇ, καὶ ἐρευνητὴς τῆς ἀληθείας. εὐσεβὲς δὲ εἰ καὶ μεθήσει τῶν ἀπορουμένων τὸ δυσερεύνητον, βλασφημεῖν μὲν μὴ τολμᾶν, καλῶς δὲ ἔχειν ὡς ἔχει, καὶ ἡγεῖσθαι καὶ λέγειν· καὶ ὅτι διὰ τὸ καλῶς ἔχειν ἂν ὅτως γέγονεν ὡς γέγονε. Τί γὰρ ἂν νοῦς τοσοῦτος
E καὶ τοιοῦτος παρανόμως ἔδρασε; ποιεῖσθαι δὲ μὴ χρῆναι θεμιτὸν εἶναι τὴν ἡμετέραν συνέσιν τοῦ καλῶς ἔχοντος ἐξετάστριαν, καὶ τὸ ἡμῶν ἀσυνέτου τοῦ κακῶς. Οὐκοῦν τῶν ἐπὶ φρονήσει λόγων ἀμοιρήσειεν ἀεὶ ἥκιστά τε τὸ δεῖν ὀρθῶς οἴεσθαί τε καὶ λέγειν πεπράχθαι πάντα τὰ παρὰ Θεοῦ. ἀνόσιον δὲ καὶ παντελῶς ἀπόπεμπτον τὸ περιεργάζεσθαι φιλεῖν τὰ ὧν ἁπτὰ ἂν γένοιτό τις πρὸς ἡμῶν ἢ θήρα· διαθεῖ δὲ μᾶλλον ἐπέκεινα μέτρου καὶ διανοίας, τῆς ἐν ἡμῖν. Προσεπάγει δὲ οἷς ἔφην, καὶ ἕτερα ἄττα συνείρων εὐθὺς ὁ πάνσοφος Ἰουλιανός.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Τὸν γὰρ ὄφιν τὸν πρὸς τὴν Εὔαν διαλεγόμενον, ποδαπῇ τινὶ φήσομεν χρῆσθαι διαλέκτῳ; ἆρα ἀνθρωπείᾳ; καὶ τί διαφέρει τῶν παρὰ τοῖς Ἕλλησι πεπλασμένων μύθων τὰ τοιάδε;

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἰδὲ δὴ πάλιν τοῖς ἀληθέσιν ἐπιμιγῆ, καὶ μύθοις αὐλὰ προσεοικέναι φησὶ τοῖς Ἑλληνικοῖς. Οἶδεν ἔν ἄρα σαφῶς μύθους τε ὄντας, καὶ γραοπρεπῆ τερετίσματα, καὶ ἕτερον ὄδε, ἃ καὶ φρονεῖν ἀξιοῖ, καὶ εἰς θρησκείας ποιεῖται δυνάμιν. Ἀλλ' ἡμεῖς γε, ὦ τᾶν, ἅτε τοῦτο φαμὲν περὶ τῆς ἁγίας καὶ θεοπνεύστου γραφῆς. μυθικὸν γὰρ ἐν αὐτῇ παντελῶς ὄδεν· ἀληθείας δὲ τὰ πάντα μεμέσωται. θαυμάζω δὲ ὅτι, καίτοι ἰσχνὸς ὢν ἄγαν, καὶ μαθημάτων, ὡς γε οἴεται, καὶ φησὶν, ἐσωτερικῶν ἔν ἀνήκοος, καὶ παρὰ τῶν αἰθηλῶν ἔθ' ὅτε τὸν νεῦν ἐνιεὶς, ὑσωπῆκεν, ὅτι τῇ τοῦ πονηροῦ τε καὶ ἀρχεκάκου δαίμονος ἐνεργείᾳ γέγονεν ἡ φωνὴ προκάλυμμα τῆς ἐνούσης αὐτῷ σκαιότητος πειθόμενος τὸν ὄφιν. Ζῷόν γὰρ τὸ τηνικάδε λογικοῦ μὴ ὄντος ἑτέρου ἐξ ἁπλότητος τῆς ἄγαν, ὠήθη τὸ γυναῖον τάχα που καὶ ἑτέροις ζῴοις δεδόσθαι ἀνθρωπείᾳ δυνάσθαι κεχρῆσθαι φωνῇ. Ὅτι δὲ χαλεπὸν ὄδεν τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, τὸ μὴ ἔθ' ὅτε τισὶ τοιούτοις ἐπιχειρεῖν, μάλιστα μὲν ἀξιοχρεώς τε καὶ μόνος τοῦ Μωσέως ὁ λόγος, εἴς τε τὸ χρῆναι πληροφορεῖν. Ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς τοὺς τὰ αὐλὰ φρονεῖν ἠρημένους, τῷ καλασκώπτειν τὰ Χριστιανῶν, μὴ ἂν ἐθελῆσαι, τοῖς πρὸς ἡμῶν σημαινέσαις λόγοις· φέρε τὰς αὐλῶν πολυπραγμονήσαντες ἱστορίας, ὡς ἔνι, τὸ χρῆμα καταδεικνύωμεν. Ὅμηρος μὲν οὖν τὰ τοῖς Ἕλλησι πεποιημένα, καλὰ τὴν Τροίαν συλλιθείς, ἕνα τῶν Ἀχιλλέως ἵππων, Ξάνθος ἦτος ἦν, καταμαντεύσασθαί οἱ τὸν θάνατον ἰσχυρίζεται, φάναί τε τὸν Ἥρω·

Ξάνθε, τί μοι θάνατον μαντεύεαι;
Καὶ μέλησε δὲ ἥκιστά τε, τοῦ μὴ διεψεῦσθαι δοκεῖν· ἔφη γάρ, ὅτι
Αὐδήεντα δ' ἔθηκε θεὰ λευκώλενος Ἥρη.
Προβαλεῖται δὲ ἴσως, τὰ σωθῆναι πάλιν, καὶ μυθολογίαν ποιητικὴν εἶναι τὸ χρῆμα ἐρεῖ. ἴσως, εἰ δοκεῖ, καὶ εἰρήσθω μὲν τῶν Ὁμήρου ποιημάτων τὸ ψεῦδος. καὶ κα-

IVLIANVS.

Nam serpentem, qui cum Eua loquitur, quo tandem vsum sermone dicemus? an humano? Quid a fictis Græcorum fabulis ista differunt?

CYRILLVS.

En rursus vera incessit, & Græcis ea fabulis similia esse dicit. Compertum igitur habet & fabulas esse, & aniculārum garritus, nihilque aliud, ea quæ & rata habet, & in religionis vim trahit. Sed nos, o bone, nequaquam istud de sancta & diuinitus inspirata scriptura dicimus. Fabulosum namque in ea prorsus nihil: veritatis plena sunt omnia. Miror autem quod, acutissimus licet, & intimarum, vt ipse opinatur & prædicat, disciplinarum non imperitus, & extra res sensuum mentem aliquando attollens, non intelligat, improbi & malorum principis dæmonis efficacia factam esse vocem malignitatis suæ prætextum serpentem obtendentis. Quum enim rationis particeps tum animal aliud non esset, per nimiam simplicitatem rata est muliercula forsitan & aliis animalibus datum esse vocis humanæ vsum. Quod autem immundis spiritibus difficile non sit talia interdum aliqua moliri; vel sola Mosis verba idonea sunt, quæ fidem pleniſſimam faciant. Sed quia verisimile est, qui ex eadem sint hæresi, qua iste rerum Christianarum obtrectator, orationi nostræ non assensuros, age excussis istorum historiis, quoad licet rem demonstremus. Homerus igitur res a Græcis ad Troiam gestas componens, vnum Achillis equorum, Xanthus is erat, mortem ei auguratum esse affirmat, & dixisse Heroem:

Xanthe necem quid mi præsagis? Iliad. T. v. 420.

Minime vero neglexit, vt ne mentiri putaretur. Dixit enim:

Vocem illi Iuno formosis indidit vlnis. Ibid. v. 407.

Sed opponet denuo quæ solet, idque poeticum commentum esse dicet. Ergo, si videtur, mendacii damnentur Homeri poemata,

& in ejus magiſtros crimen recidat. Veſtigemus autem & alios, qui talia ſcriptitarint. Porphyrius itaque ejus ſocius, & petulantis in nos maledicentiæ parens, Pythagoræ vitam exequens, ſic alicubi ſcribit: *Nam quæ narrantur de dicato Mycenis Phrygis Euphorbi cum Troicis ſpoliis Argiuæ Iunoni hujus quoque clypeo, vt nimis peruulgata prætermittimus. Caucaſum autem flumen narrant, cum pluribus ſodalium trajicientem allocutum eſſe, & fluuium magna voce cunctis audientibus reſpondiſſe, AVE PYTHAGORA.* Sed ſubjecerint, opinor, aliqui, dixiſſe ſalutatum eum eſſe a fluuio, at non vtique Dæmonem locutum. Bene habet. Erat igitur fortaſſe rationis compos aqua. Sed hoc, opinor, emotæ mentis eſſe, neque fieri poſſe dicimus. Dæmon igitur locutus eſt, idque Pythagoræ præſtigiarum argumentum erat, quod eum alloqui fluuius videbatur. At verum id non eſt, inquies, ſed potius quæſita cauillatio. Ergo niſi ea, quam arcanam ſapientiam Græci nominant, ſine arte magica plenus erat, crimine vacet ipſe, nugamur nos. Sin autem & præſtigiator & excantator, & iſtiusmodi artifex apparet, quidni vere dicatur, alicujus eorum, qui ipſi aſſidui hærerent, dæmonum vi ſalutationem eſſe factam? Scribit rurſus de eo Porphyrius ad hunc modum: *Ambulationes autem neque ipſe inuidioſe cum multis obibat, ſed ſecundus vel tertius, in templis vel in lucis loca deligens & quietiſſima & amœniſſima; amicos autem ſummopere diligebat, qui primus amicorum communia eſſe omnia pronunciarit, & amicum alterum ſemet, & cum valentibus ipſe verſabatur, corpore autem ægros curabat, & animo ægros conſolabatur, vt diximus, hos quidem incantamentis & magia, illos vero muſica.* Par autem eſt ſcilicet, & ſerpentem dicere humana nequiſſe voce vti, Caucaſum fluuium potuiſſe, qui mago comis & affabilis fuit? Hujus quoque mentionem facit & ſapientiſſimus Clemens in Stromatis, dicens: *Et Zoroaſtren Perſan æmulatus eſt Pythagoras, & arcanos hujus hominis libros, qui Prodici ſectam ſequuntur, poſſidere ſe gloriantur,*

Stromat. lib. 1.

A τὰ τῶν αὐλῶ διδασκάλων ἡκέτω τὸ ἔγκλημα. Πολυπραγμονῶμεν δὲ καὶ ἑτέρους τοιαῦτά τινα συγγεγραφότας. Πορφύριος τοίνυν ὁ αὐτῶ κοινωνὸς, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν ἀθυροστομίας πατὴρ, τὸν Πυθαγόρου βίον ἐξηγούμενος, ὧδέ πη φησί· τὰ γὰρ ἱστορούμενα περὶ τῆς ἐν Μυκήναις ἀναθεμένης σὺν Τρωϊκοῖς λαφύροις τῆ Ἀργείᾳ Ἥρᾳ Εὐφόρβου τοῦ Φρυγὸς, καὶ τῆς τούτου ἀσπίδος, παρίεμεν ὡς πάνυ δημώδη. Καύκασον δὲ ἔφασαν ποταμὸν, σὺν πολλοῖς τῶν ἑταίρων διαβαίνοντά ποτε προσειπεῖν, καὶ ὁ ποταμὸς γεγωνότερον ἀνεφθέγξατο πάντων ἀκούντων, ΧΑΙΡΕ ΠΥΘΑΓΟΡΑ. Ἀλλ' οἶμαι φαῖεν ἂν ἴσως τινὲς, ὡς προσειπεῖν μὲν αὐλὸν τὸν ποταμὸν ἔφη, ὁ μὴν ὅτι καὶ δαιμόνιον ἐφθέγξατο. καλῶς. ἦν δ' ἴσως τάχα που λογικὸν τὸ ὕδωρ. ἀλλ' οἶμαι τοῦτο καὶ νῦ παραπαίοντος, καὶ τῶν ἀμηχάνων εἶναι φαμέν. Οὐκοῦν δαιμόνιον ἐφθέγξατο, καὶ τῆς Πυθαγόρου γοητείας ἐπίδειξις ἦν, τὸ προσφωνῆσαι δοκεῖν τὸν ποταμὸν αὐλῶ. Ἀλλ' ὁ μὲν ἀληθὲς τοῦτο, φιλοσοφία δὲ μᾶλλον. ὁ μὲν οὖν εἰ μὴ τῆς καλουμένης παρ' Ἕλλησιν ἀπορρήτου σοφίας, ἤτοι τῆς μάγου τέχνης ἐπίμεστος ἦν, ἀπηλλάχθω τῆς αἰτίας, ληρῶμεν ἡμεῖς. εἰ δὲ δὴ φαίνοιτο γόης τε καὶ ἐπωδὸς, καὶ ταῦτα τεχνίτης, πῶς ὁ μὲν ἀληθὲς εἰπεῖν, ἐνεργείᾳ τινὸς τῶν προσιζηκότων αὐτῶ δαιμονίων πεπράχθαι τὴν πρόρρησιν. Γράφει δὲ πάλιν ὁ Πορφύριος ὧδε περὶ αὐλοῦ· τὰς δὲ περιπάτους, ὁδὲ αὐλὸς ἐπιφθόνως μετὰ πολλῶν ἐποιεῖτο, ἀλλὰ δεύτερος, ἢ τρίτος ἐν ἱεροῖς, ἢ ἐν ἄλσεσι τῶν χωρίων ἐπιλεγόμενος, τὰ ἡσυχαίτατά τε καὶ περικαλλέστατα. τοὺς δὲ φίλους ὑπερηγάπα, κοινὰ μὲν τὰ τῶν φίλων εἶναι πρῶτος ἀποφηνάμενος, τὸν δὲ φίλον ἄλλον ἑαυτὸν· καὶ ὑγιαίνουσι μὲν αὐτοῖς συνδιέτριβε, κάμνουσι δὲ τὰ σώματα ἐθεράπευε, καὶ τὰς ψυχὰς νοσοῦσας παρεμυθεῖτο, καθάπερ ἔφαμεν, τοὺς μὲν ἐπωδαῖς καὶ μαγείαις, τοὺς δὲ μουσικῆ. Ἴσον δὲ οἶμαι, καὶ τὸν ὄφιν εἰπεῖν μὴ ἂν ἰσχύσαι πολὺ, τῆ καθ' ἄνθρωπον κεχρῆσθαι φωνῆ, Καύκασόν τε τὸν ποταμόν, ὃς τῶ μάγω γέγονεν εὐπροσήγορος; Μέμνηται τούτου καὶ ὁ σοφώτατος Κλήμης ἐν τοῖς Στρωματεῦσι λέγων· Ζωροάστρην τε τὸν Πέρσην Πυθαγόρας ἐζήλωσε, καὶ βίβλους ἀποκρύφους τοῦδε τοῦ ἀνδρὸς τοῦδε, οἳ τὴν Προδίκου μετιόντες αἵρεσιν, αὐχοῦσι κεκτῆσθαι·

ὅτι μὲν ἓν οἱ Μάγοι Περσικόν εἰσι γένος, ἐρῶσί πᾳ πάντως. Ζωροάστρην γε μὴν οὐδεὶς ἀπαλλάξειε λόγος τῶν ταῖς μαγικαῖς ἐνισχῆσθαι τέχναις, ὃν δὴ καὶ πανάριστον ζηλωτὴν Πυθαγόραν φασὶν, ὡς καὶ βίβλους ἀπορρήτους παρ' αὐτῶν συντεθειμένας ἀυχῆσαί τινας. Ταῦτὶ μὲν Πορφύριός τε καὶ Κλήμης. Φιλόστρατος δὲ τὸν Ἀπολλωνίου βίον ἐξαιλεγμένοις καλλιεπείαις καλασεμνῦναι ἐπιχειρῶν, καὶ εἰς λῆξιν ἀναφέρων τὸν πάντως θαύματος, ἀποκομίζει μὲν αὐτὸν πρὸς αὐτοῖς τοῖς ἀνωτάτω τέρμασι τῆς Θηβαίων γῆς, καὶ αὐτοῖς ἔφη τοῖς τοῦ πολεμοῦ καταδύσεσι ἐμβαλεῖν. συγγενέσθαι δὲ τοῖς αὐτόθι Γυμνοσοφισταῖς, ἓν εἰδόσι καὶ αὐτοῖς τὸ ἀρίστευειν ἐν γοητείαις. εἶτα φησὶ τὸν τῶν ὅλων πρωτεσηκότα, Θεσπεσίων ἔτος ἦν, πρὸς τὸν Ἀπολλώνιον εἰπεῖν, αὐτοῖς ἔτω φωναῖς· ὅτι δὲ ἐν ἀσυναίσθμεν σοφίζεσθαι, τὸ δεῖνα, ἔφη, δένδρον· πελέα δὲ ἦν, τρίτον ἀπ' ἐκείνης ὑφ' ὧν διελέγοντο· πρόσειπε τὸν σοφὸν Ἀπολλώνιον. καὶ προσεῖπε μὲν αὐτὸν, ὡς ἐκελεύσθη, τὸ δένδρον· ἡ φωνὴ δὲ ἦν ἔναρθρός τε καὶ θῆλυς. Διαμεμνήσομαι δὲ καὶ τῆς ἐν Δωδώνῃ δρυὸς, ἣν καὶ ἀνθρωπείᾳ φησὶ κεχρῆσθαι φωνῇ. καὶ μὴν καὶ Ἰσίγονος ὁ Κιτιεὺς, ἐν Ῥόδῳ τῇ νήσῳ τὸν τοῦ Διὸς ταῦρον φησὶν οὐκ ἀμοιρῆσαι λόγου τοῦ καθ' ἡμᾶς. Ἄθρει δὴ ἓν, ὅπως τὰ τῶν γεγοητευκότων ἀθύρματα, διαδείκνυσιν ἓν μάλα, τῇ τῶν δαιμονίων φύσει πρόσον ἀπολελεῖν ἐφ' ὅτε δυνάσθαι φωνὰς, καὶ οὐχ ὡς ἀπό γε μόνων τῶν ἐν αἰσθήσει ζώων, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν ἔξω φωνῆς καὶ αἰσθήσεως, ὕδατός τε φημὶ, καὶ ξύλων. οὕτω τοίνυν ἅπασιν ἐναργοῦς, ὡς οὐκ ἂν τῷ γυναίῳ προσδιείλεκτό τι, μόνῳ ὢν καὶ καθ' ἑαυτὸν ὁ ὄφις, φύσεως ἂν οὐχὶ τῆς ἐν λόγῳ καὶ νοερᾷς· ὑπέδυ γε μὴν τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ὁ ἀρχέκακος σατανᾶς, καταλησεύσας θελήσας τὸν ἄνθρωπον, τῆς δοθείσης ἀθανασίας αὐτῷ· πῶς οὐκ ἂν αἰτιῶτό, τις καὶ μάλα εἰκότως, ὡς ἀσυνέτα ταῦτὶ, καίτοι πλείσην ὅσην ποιούμενα τὴν καταβοὴν, μονονουχὶ τοῦ πονηροῦ τε καὶ ἀνοσίου δράκοντος. εἰ δὲ αὐτὸς ἀπιστεῖ, φαίην ἂν ὅτι οὐ πάντως διὰ τοῦτο εἶεν ἂν ἀνέφικτα τἀληθῆ. ὁ δὲ τοῖς ἀληθέσιν οὐχ ὁμολογῶν, γελῷτο ἂν ἐν δίκῃ. Διαπεράνας δὲ καὶ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον, καὶ ἀνεανιεύεται πάλιν τῶν ἱερῶν γραμμάτων, καὶ φησί·

A Magos itaque Persicum genus esse fatebuntur vtique: at Zoroastrem certe nulla oratio absoluerit, quin magicis artibus deditus fuerit, cujus optimum Pythagoram æmulum dicunt fuisse, vt etiam nonnulli gloriati sint arcanos quosdam ab ipso libros esse compositos. Et hæc quidem tum Porphyrius, tum Clemens. At Philostratus, qui delectis verborum scitamentis Apollonii vitam exB ornare conatur, & ad supremum vsque miraculum effert, ipsum quidem ad summos fines agri Thebani deportat, & *in ipsa* dicit *fluminis catadupa sese dedisse. Congressum autem cum iis qui illic sunt Gymnosophistis, peritissimis ipsis quoque præstigiarum:* tum addit, *omnium præsulem*, is erat Thespesion, *Apollonio dixisse:* *Enimuero quoniam sapientiæ impotes non sumus; tu, inquit, arbor, vlmus autem* C *erat tertia ab illa sub qua differebant, salutata mihi sapientem Apollonium. Et compellauit eum quidem arbor vti jussa est: vox autem erat & articulata & fœminea.* Memorabo item Dodonæam quercum, quam & humana voce vsam dicunt. Sed & Cittieus Isigonus, in Rhodo insula, Iouis taurum ait humanæ vocis expertem non fuisse. Vide sis igitur, vt impostorum ludibria plane demonD strent, naturæ dæmonum inesse vt efficere interdum voces queant; neque e sensu præditis modo animantibus, sed & voce & sensu expertibus, aqua dico & arboribus. Quum ergo manifestum omnibus sit, non fuisse allocutum mulierem solum & per se serpentem, qui naturæ sit nec ratione nec intellectu præditæ, veruntamen subiisse ejus personam mali patrem Satanam, quum datæ ipsi immortalitatis munere spoliare velE let hominem; quis non eum jure reprehendat, vt qui hæc non intellexerit, quæ in scelestum & impium draconem tantum non maximum clamorem tollunt? Quod si ipse non credit, non propterea percipi veritas nequit. Ille autem veris non assentiens, merito rideatur. Sed transacto de his, vt ipsi libuit, sermone, in sacras literas juueniliter rursus insolescit, & ait:

Lib. 6. cap. 12.

Lib. 6. cap. 5.

IVLIANVS.

Deum autem boni & mali cognitione formatis a se hominibus interdicere, non summæ absurditatis est? Quid enim stultius esse possit eo, qui bonum & malum dignoscere non queat? Manifesto enim hæc non fugiet, maledico; illa non persequetur, bona inquam. Quod autem prudentiæ caput est, qua nihil præstantius homini obtigerit, id hominem Deus gustare vetuit. Nam peculiare opus esse prudentiæ boni ac deterioris notitiam, vel dementibus planum est.

A

B

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Τὸ δὲ καὶ τὸν Θεὸν ἀπαγορεύειν τὴν διάγνωσιν καλῦ τε καὶ φαύλυ τοῖς ὑπ' αὐλῦ ϖλαθεῖσιν ἀνθρώποις, ἆρ' ἐχ ὑπερβολὴν ἀτοπίας ἔχει; Τί γὰρ ἂν ἠλιθιώτερον γένοιτο, τὸ μὴ δυναμένυ διαγινώσκειν καλὸν καὶ ϖονηρόν; δῆλον γὰρ, ὅτι τὰ μὲν ὰ φεύξεται· λέγω δὲ τὰ ϰακὰ, τὰ δὲ ὰ μεταδιώξει· λέγω δὲ τὰ ϰαλά. Κεφάλαιον δὲ φρονήσεως ἀπηγόρευσεν ὁ Θεὸς ἀνθρώπῳ γεύσασθαι, ἧς ὰδὲν ἂν εἴη τιμιώτερον ἀνθρώπῳ. ὅτι γὰρ ἡ τῦ καλῦ καὶ τῦ χείρονος διάγνωσις οἰκεῖόν ἐσιν ἔργον φρονήσεως, ϖρόδηλόν ἐσί ϖῦ καὶ τοῖς ἀνοήτοις.

CYRILLVS.

At verborum Scripturæ vim eum ignorasse, inquisitio demonstrabit. Arbitror autem, vt manifesta rei totius natura fiat, paucis cum eo agendum. Nam omnimodis ignorare, quid bonum sit, quidque secus, pecuinum sit, & lapidi potius aut trunco simillimum, a natura vero compote rationis alieniſſimum. At vis dictionis, scientiæ boni & mali videlicet, significat apud diuinas certe literas, non nuda veluti & sola ratione rerum scientiam capere, sed vt potestate atque experimento, in processu orationis liquido euidenterque demonstrabimus. Id vero dici operæ pretium puto, Deum vniuersorum ad bona opera hominem condidisse, vt e sacris literis patet, nullius boni egentem, & perfectum, quoad naturæ certe rationes, quæ in animo & corpore insunt. Nam mens ei donata erat ejusmodi, quæ Deum diuinasque res, pro attributo scilicet naturæ modulo, conspicere posset, *Videmus enim per speculum perque ænigma*, vt scriptum est: desiderii autem in eorum, quæ miraretur quodlibet, plena, ac veluti simplicem & vnius formæ boni totius nacta scientiam, in idque indistracte intuens, quasi vnum id videns, & integris voluntatis motionibus eo inclinans, & summa in id alacritate tendens.

C

D

E

1. Cor. 13.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἠγνοηκότα μὲν ἂν αὐτὸν τῶν γεγραμμένων δυάμιν ἐνδείξειεν ἀν ἡ βάσανος. οἶμαι δὲ δεῖν ὑπέρ γε τῶν παλαισῆσαι σαφῆ τὴν τῦ παύλου ϖράγματος φύσιν ὀλίγα ἄτλα πρὸς αὐλὸν εἰπεῖν. τὸ μὲν γὰρ ὁλοτρόπως ἀγνοεῖν, τί μὲν ἐσί τὸ ἀγαθὸν, τί δὲ δὴ καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ϰτηνοπρεπὲς ἂν εἴη, ϰ λίθῳ μᾶλλον ἢ ξύλῳ προσπεφυκὸς· λογικῆς δὲ οἶμαι ψυχῆς ἀλλότριον παντελῶς. ἡ δέ γε τῆς λέξεως δυάμις τῆς τῦ εἰδέναι φημὶ καλόν τε ϰ φαῦλον, καλασημήνειεν ἂν παρά γε ταῖς θεοπνεύσοις γραφαῖς, ἐχὶ δή ϖ πάντως τὸ ὡς ἐν ψιλῇ καὶ μονῇ δέχεσθαι γνώσει τῶν ϖραγμάτων τὴν ἐπισήμην, ἀλλ' ὡς ἐν δυάμει καὶ πείρᾳ κατὰ τὸν λόγυ προϊόντος ἡμῖν, σαφῶς τε καὶ ἐναργῶς δειχθήσεται. ἐκεῖνο δὲ οἶμαι χρήσιμον εἰπεῖν, ὡς ἔϰτισε μὲν τὸν ἄνθρωπον ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, καθὰ γέγραπται, ἀπροσδεᾶ παντὸς καλῦ, καὶ ἀρτίως ἔχοντα· κατά γε τὰς ἐνόντας λόγυς τῇ Φύσει, τάς ἐν ψυχῇ τε φημὶ καὶ σώματι. Ἐπεποίητο μὲν γὰρ ὁ νῦς τοιῦτος αὐτῷ, ὡς οἷός τε εἶναι καθοράν Θεόν τε καὶ τὰ αὐτῦ, κατά γε φημὶ τὸ ἐνεμηθὲν τῇ Φύσει μέτρον· βλέπομεν γὰρ δι' ἐσόπτρυ καὶ δι' αἰνίγματος, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἐφέσεως δὲ τῆς εἰς πᾶν ὁτιῦν τῶν τεθαυμασμένων ἐπίμεσος ὢν, καὶ οἱονεί ϖως ἁπλῆν ἔτι ϰ μονοειδῆ τὴν ἀγαθῦ παντὸς λαχὼν ἐπισήμην, ϰ εἰς αὐτὸ βλέπων ἀπερισπάσως, ὡς μόνον ὁρῶν αὐτὸ ϰ ὁλοκλήροις θελημάτων ῥοπαῖς, ἀπονευκὼς καὶ ἐθελυργὸς ἔυ μάλα πρὸς τῦτο ἰών.

Σῶμά γε μὴν αὐτῷ πεποίηται μὲν ἐκ γῆς, ἄμεινον δὲ θανάτου καὶ φθορᾶς· κἂν γελῶέν τινες τῶν ἀπίστων τὸ εἰρημένον ἀκούοντες· ὅτι Θεοῦ τε ἐθέλοντος ἦν, οὗ τοῖς νεύμασιν ἡ τῶν πραγμάτων ἕπεται φύσις, πάντατε καὶ πάντως, τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἀῤῥήτοις τισὶν ἐνεργείαις, ἐφικτὸν ἀποφαίνοντος· ὅτι τὸ κατὰ γνώμην αὐτῷ τοῦτο καὶ τῶν γεγονότων ἑκάστῳ φύσις. Οὐ γὰρ δήπου Πλάτωνι μὲν ἐξέσται λέγειν, ὡς ἐκ προσώπου Θεοῦ· τοῖς παρ' αὐτοῦ γεγονόσιν, ἤγουν οὐρανῷ, καὶ ἡλίῳ, καὶ ἄστροις, ἃ δὴ καὶ αἰσθητοὺς ὀνομάζει Θεούς· διὸ, ἐπείπερ γεγένησθε, οὐκ ἀθάνατοι μὲν ἐστὲ, οὐδὲ ἄλυτοι τὸ πάμπαν· οὔτι γε μὴν λυθήσεσθε, οὐδὲ τεύξεσθε θανάτου μοίρας, τῆς ἐμῆς βουλήσεως, μείζονος ἔτι δεσμοῦ καὶ κυριωτέρου λαχόντες ἐκείνων, οἷς ὅτε ἐγίνεσθε ξυνεδεῖσθε. Ἀπιστήσομεν δὲ τοῖς Μωσέως γράμμασιν, εἰ πέρα τοῦ φθείρεσθαι τεθεῖσθαι λέγοι, Θεοῦ γε ἐθέλοντος, τὸ φθείρεσθαι πεφυκός. ἦν ἄρα θανάτου τὸ σῶμα κρεῖττον· ἐνεφύτευσε γὰρ αὐτῷ τὴν ζωὴν ὁ πάντων δημιουργός. ἐπειδὴ δὲ ἦν τοῦ φθείρεσθαι πέρα· ἐμφύτους μὲν τὰς ἐφέσεις διεκληρώσατο, τὰς ἐπί γε τοῖς ἐδωδίμοις καὶ παιδογονίαις· ἀτυράννευτον δὲ ταῖς εἰς τοῦτο ῥοπαῖς τὸν νοῦν ἔχων, ἐθαυμάζετο. ἔδρα γὰρ ἐλευθέρως τὸ δοκοῦν, οὔπω τῆς σαρκὸς, τοῖς ἐκ τῆς φθορᾶς πάθεσιν ὑπηνενεγμένης· ἐπειδὴ δὲ προσκέκρουκε τῷ τεκτηναμένῳ Θεῷ τῆς δοθείσης ἀλογήσας ἐντολῆς, καὶ ἀρχὴ γέγονεν ἀκρασίας αὐτῷ τῶν ἀπειρημένων ἡ βρῶσις, νενίκηται τὸ ἐντεῦθεν, ταῖς εἰς τὸ φαῦλον ἡδοναῖς, καὶ τὴν φύσιν τοῦ σώματος, ὁ τῆς ἁμαρτίας νόμος εἰσέδυ, καὶ καθάπερ ἐξ ἀνοσίου ῥίζης τῆς φθορᾶς τὰ τῶν ἐκτόπων ἐπιθυμιῶν ἐβλάστησε πάθη, καὶ οἷά τι τῶν ἀτιθάσσων θηρίων, ἀγριαίνει λοιπὸν ἐν ἡμῖν τὸ φιλήδονον ταῖς εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀρίστων προθυμίαις ἀντανιστάμενον. Καὶ γοῦν Παῦλος ὁ θεσπέσιος, τοῖς ἀῤῥωστήμασι τῆς φύσεως μονονουχὶ καὶ ἐπιστυγνάζων φησίν· οἴδαμεν δὲ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν. ἐγὼ δὲ σάρκινός εἰμι, πεπραγμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν· ὃ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω. καὶ πάλιν· οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ, τουτέστιν, ἐν τῇ σαρκί μου, τὸ ἀγαθόν. τὸ γὰρ θέλειν παράκειταί μοι, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν, οὔ. οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθὸν, ἀλλ' ὃ οὐ θέλω κακὸν, τοῦτο πράττω. εἰ δὲ, ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ ἐργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρ-

A Corpus ei quidem de terra datum erat, ſed morte & interitu potentius, (rideant licet infidelium quidam, id quum audiunt) quia Deo volente id fiebat, cujus nutibus rerum natura obſequitur, prorſus planeque, quod ipſi viſum eſt, arcana quadam efficacia effectum reddente; quia quod ipſe vult hoc vnicuique eorum quæ facta ſunt natura eſt. Non enim Platoni videlicet fas erit dicere, tanquam ex Dei perſona, rebus a ſe con- B ditis, cælo, inquam, ſoli ac ſideribus, quæ ſenſiles Deos etiam nominat: *Itaque quoniam facti eſtis, immortales quidem non eſtis, neque qui diſſolui non poſſitis. At non diſſoluemini certe, neque mortis fati potiemini, voluntatem nacti meam, majus certe vinculum & potentius, quam quo, dum fiebatis, deuincti eſtis.* Et Moſis ſcriptis fidem derogabimus, ſi vltra corruptionem poſitum eſſe, Deo quidem volente dicat, id quod corrumpi natum eſt. C Erat ergo corpus morte potentius. Vitam enim ipſi rerum Opifex indiderat. Quando igitur corruptionis fines exceſſerat, innatas quidem appetitiones ſortitum erat edulium rerum & liberum procreationis; ſed miraculo erat, qui mentem haberet illis motibus non obnoxiam. Agebat enim quodcunque videbatur, nondum corruptionis morbis mancipata carne. Poſtea vero quam in molitorem ſui Deum offendit, & datum mandatum neglexit, & intem- D perantiæ initium illi vetitorum eſus fuit, victus eſt deinceps iis quæ ad malum rapiunt voluptatibus, & naturam corporis peccati lex ſubintrauit, & ex corruptione tanquam impia radice immanium cupiditatum morbi pullularunt, & velut immanſueta bellua ſæuit demum in nobis amor voluptatis omnibus omnium optimarum rerum ſtudiis aduerſus ac infeſtus. Diuinus itaque Paulus, ad naturæ infirmitates prope- E modum etiam ingemiſcens, ait: *Scimus* Rom. 7. *autem quod lex ſpiritualis eſt: ego autem carnalis ſum, factus ſub peccato. Quod enim facio, non cognoſco.* Et rurſus: *Noui enim quod non habitat in me, hoc eſt, in carne mea, bonum. Velle enim adjacet mihi, non autem perficere bonum. Etenim quod volo bonum non facio, ſed quod non volo malum, hoc operor. Si autem, quod non volo, hoc facio, non jam ego operor illud, ſed inhabitans in me peccatum.*

Si enim quis ſubtilius ſpectet innatam carni motionem, ad fœdiſſimas perturbationes, non habitat bonum in nobis. Iſta enim humanam mentem cogit vt velit, idque inconſiderate, ea patrare quæ fas non eſt, & tanquam emptum de haſta mancipium ſeruitutis jugo ingenuum ſubjungere audet. Intolerabilem autem ejus vim obſiſtendi, & ſapientiſſimus oſtendit Paulus, quum ait:

Rom. 7. *Condelector autem legi Dei, quoad interiorem hominem. Video autem alteram legem repugnantem legi mentis meæ, & captiuum dantem me legi peccati quæ eſt in membris meis.* Quis igitur hominis naturam eo & imbecillitatis & miſeriæ redegit? Improbiſſimus draco videlicet, ſimplicem adhuc & innocentem mulieris mentem ſubingreſſus, & ineffabili gloriæ oblocutus. Etenim dicente Eua; vetuiſſe quidem Deum vniuerſi, ne eſui haberent lignum quod in medio eſſet paradiſo voluptatis, & mortem interminatum eſſe ſi quis legem neglexiſſet,

Geneſ. 3. fucum fecit, dicens: *Non morte moriemini. Nouit enim Deus, quacunque die de ipſo ederitis futuros vos quaſi Deos, vt ſciatis quod cognoſci poteſt boni & mali.* Videſis autem vt exitialis diſciplinæ auctor extiterit. Non enim verum iis dixiſſe, ait, vniuerſi Deum; ſed mentitum potius, & per inuidiam vetuiſſe ne ederent, vt qui optime ſciret fore Deos quum ediſſent. Calumniatus eſt itaque ſupremam & ineffabilem naturam, & multitudinis Deorum exitioſam doctrinam primorum hominum animis immiſit, eoque *calumniator* ac meritiſſimo appellatur. Irrupit autem, vt dixi, per præuaricationem, naturam ejus corruptio, & multiplices, qui ex ea ſunt, morbos vna intulit, quum hanc, opinor, boni & mali notitiam, non ſimplicem vt quispiam dixerit mali notitiam, mente ſuſcepiſſet primus parens Adamus, ſiue primigenii homines, ſed ad mali ſcientiam per res ipſas experientiamque

Geneſ. 3. deueniſſet. Scriptum eſt igitur: *Adam vero cognouit Euam vxorem ſuam.* At ne quisquam dixerit pro ſimplici &, quæ in ſola eſt notione, nunc eſſe cognitionem poſitam, ſed rem congreſſus, *cognitionem* ſacra litera nominauit. Diuinæ itaque ſcripturæ mos eſt, notitiam per experimentum ipſum,

A τία. Εἰ γὰρ δή τις ἕλοιτο λεπτῶς καταθρεῖν τὸ τῆς σαρκὸς ἔμφυτον κίνημα, τὸ πρός γε φημὶ τὰ τῶν παθῶν ἐπιποώταλα, οὐκ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν τὸ ἀγαθόν· καταξιάζειαι γὰρ τὸν νῦν ἀνθρώπινον, ἐπί γε τὸ δεῖν ἢ τοῦτο ἀναλασκέπτως ἐλέσθαι δρᾶν ἃ μὴ θέμις, ἢ τοῖς δορυπλήτοις ἐν ἴσῳ δηλείας ὑπάγειν ζυγῷ, καταλολμᾶ τὸν ἐλεύθερον· ἀφόρητον δὲ τὴν ἀνάτασιν ἢ Παῦλος ὁ πάνσοφος ἀποφαίνει λέγων συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. βλέπω δὲ ἕτερον νόμον,

B ἀνθιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου. Τίς δὴ ἦν ἄρα τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀθενείας ὁμοῦ καὶ ἀθλιότητος, εἰς τοῦτο καθήγαγεν; ὁ παμπόνηρος δηλονότι δρᾶκων, τὴν ἁπλῆν ἔτι καὶ ἀπάνουργον τοῦ γυναικὸς διάνοιαν ὑπελθών, καὶ τῆς ἀρρήτου καταγορεύσας δόξης. καί τοι γε λεγούσης τῆς Εὔας, ὡς ἀπέφησε μὲν ὁ τῶν ὅλων Θεός, ἐδώδιμον αὐτοῖς ποιεῖσθαι τὸ ξύλον τὸ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς, καὶ θάνατον δὲ προσηπείλησε τοῦ νόμου καταμελήσοντι, πεφενάκικεν εἰπών·

C οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε, ᾔδει γὰρ ὁ Θεός, ὅτι ἢ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, ἔσεσθε ὡς θεοὶ τοῦ εἰδέναι γνωστὸν καλῶς καὶ πονηρόν. Ἆθρει δὴ ὧν ὅπως μαθημάτων ὀλεθρίων γέγονεν εὑρετής. ὃ γὰρ εἰπεῖν ἔφη τὸ ἀληθὲς αὐτοῖς τὸν τῶν ὅλων Θεόν, ψευδοεπήσαι δὲ μᾶλλον, ἀπεῖρξαί τε φθόνῳ τοῦ φαγεῖν, ὡς ἦν εἰδότα Θεοὺς ἔσεσθαι καὶ ἐδηδοκότας· διαβέβληκεν τοίνυν καὶ αὐτὴν τὴν ἀνω-

D τάτω καὶ ἀπόρρητον φύσιν, καὶ τὸ τῆς πολυθείας ὀλέθριον μάθημα ταῖς τῶν πρώτων ἐνῆκε ψυχαῖς· καὶ διάβολον μὲν ὠνόμασαι, ταύτῃ τοι καὶ σφόδρα εἰκότως. εἰσήλατο δὲ, ὡς ἔφην, διὰ τῆς παραβάσεως τὴν αὐτοῦ φύσιν ἡ φθορά, καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς πολύτροπα συνεισέφρησε πάθη, τοῦτο οἶμαι γνωστὸν καλῶς καὶ πονηρόν, ἁπαλὴν ὡς ἄν τις εἴποι, τὴν τοῦ κακοῦ γνῶσιν λαβόντος

E εἰς νοῦν τὸν πρωτόπλαστον Ἀδάμ, ἤτοι τῶν γεγονότων ἐν ἀρχαῖς, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ κακοῦ γνώσει, καὶ διὰ πραγμάτων αὐτῶν καὶ πείρας γεγενημένου. γέγραπται γοῦν, ὅτι Ἀδὰμ δὲ ἔγνω Εὐαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. Καὶ δή πού φαίη τις ἂν περὶ ἁπλῆς, καὶ ὡς ἔν γε τῇ κατὰ μόνην τὴν εἴδησιν τεθεῖσθαι νυνὶ τὴν γνῶσιν, ἀλλ' ὅτι τὸ χρῆμα τῆς συνόδου, γνῶσιν ἔφη τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. Ἔθος τοίνυν τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, τὴν διὰ πείρας αὐτῆς εἴδησιν, τὴν ἐφ' ὅτῳ ἂν τῶν

ωραγτέων, ἐφ' ὅτε, τῷ τῆς γνώσεως ὀνόματι δηλῶν. Καὶ γὰρ ὁ μονογενὴς λόγος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ἐν ἀρχῆς ἀναμορφῶν τὴν ἀνθρώπου Φύσιν, κατήργηκε μὲν τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ γενόμενος ἄνθρωπος· μεθιστὰς δὲ ὑμᾶς, ὡς ἔφην, εἰς καινότητα ζωῆς, παλινάγρεῖον ποιεῖσθαι κελεύει τὸ ἀρχαῖον τῆς Φύσεως ἀξίωμα, καὶ ἐκεῖνο πάλιν ἀναφοιτᾶν ἀναπείθει γενικῶς, τὸ ἀξιάγασον κάλλος· ἔφη γὰρ· ἐῤῥέθη τοῖς ἀρχαίοις· οὐ μοιχεύσεις. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐπιθυμήσεις. Καίτοι τὸ χρῆμα δυσέφικτόν ἐστιν, ὡς γε οἶμαι, παντὶ καὶ δυσάλωτον, καὶ οἷον ὑπὲρ τὴν Φύσιν. ἀλλ' ἔτω Φρονεῖν οὐκ ἐᾷ γεγραφὼς Παῦλος ὁ θεσπέσιος· τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ πέμψας υἱὸν ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκεινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν σαρκὶ, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ καλὰ πνεῦμα. Οὐκοῦν τοῦ μονογενοῦς δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος ὁ τῆς ἁμαρτίας νόμος καθήργηται ἐν τῇ σαρκὶ, καὶ ὥσπερ ἀνόπιν ἠνέχθη τὰ καθ' ἡμᾶς ἀναδρομὴν ἔχοντα τὴν εἰς ὅπερ ἦμεν ἐν ἀρχῆς δηλονότι, καλευμεγεθοῦντες καὶ θανάτου, καὶ Φθορᾶς, καὶ σαρκικῆς ἡδονῆς, καὶ τῶν ἑτέρων ἐπιθυμιῶν, αἳ τὸν ἀδρανῆ καὶ ἄναλκιν κατεληΐζοντο νοῦν σωφοπλον ἔχουσαι τὴν Φθοράν. Εἰρηται μὲν οὖν ἀναγκαίως οἶμαι ταυτί. ἐπειδὴ δέ πως ἐν ἐκβολῇ γέγονεν ἡμῖν τῶν τοιούτων ὁ λόγος, ἐπανιτέον δὲ εἰς οἶμον τὴν ἐν ἀρχῆς· ὃ γεγόνασιν ἐν ἀγνοίᾳ καλοῦ τε καὶ πονηροῦ, καλὰ τὸν παράδεισον οἱ πρῶτοι. λογικοὶ γὰρ ὄντες, τοῖς ἀνθρώποις πρέπουσαν ἀπεκληρώσαντο γνῶσιν ἀρτίως ἔχουσαν πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀναγκαίων αὐτοῖς, καὶ προσπεφυκότων ἀσινῶς, ἀποφήναντος τοῦ δημιουργοῦ. Ἀτυφάννευτον δὲ τὴν διάνοιαν ἔχοντες ταῖς τῆς σαρκὸς ἡδοναῖς, καὶ ταῖς ἐν τόποις ἐπιθυμίαις, διετέλουν ἐν ἁγίᾳ καὶ τετιμαμένῃ ζωῇ. εἰσδραμόσης δὲ, ὡς ἔφην, τῆς Φθορᾶς, καὶ κεκινημένων ἐν τῇ σαρκὶ, τῶν εἰς φαυλότητα καταφερουσῶν ἡδονῶν, οὐκ ἐν ἁπλῇ τῇ γνώσει γεγόνασι τοῦ κακοῦ, ἀλλ' ἤδη καὶ διὰ πείρας αὐτῆς κεχώρηκε τὸ ῥῥώσημα. Κἂν εἴ ἕλοιτό τις ταῖς ὑπὲρ σῶμα καὶ αἴσθησιν νοεραῖς οὐσίαις ἐπαφεῖναι τὴν βάσανον, ὅτι τὸ εἰδέναι καλὸν, καὶ πρός γε τοῦτῳ, τὸ ἔμπαλιν ἔνεστί που πάντως αὐταῖς, ἀραρότως ἐρεῖ. οὐ μὴν ὅτι καὶ ἐμπαθῶς, καὶ δι' αὐτῆς τῆς πείρας, οἷον

A cujuslibet agendarum rerum, *cognitionis* interdum nomine appellare. Ac profecto vnigenitus Dei Sermo naturam hominis in priſtinum reformans, peccatum quidem aboleuit in carne, factus homo; ſed in vitæ nos, vt dixi, transferens nouitatem, antiquam naturæ dignitatem recuperare jubet; & ad illam generoſe reuerti ſuadet admirabilem pulchritudinem. *Dictum eſt*, igitur ait, *antiquis, Non adulterabis. Ego autem vobis dico, Non concupiſces.* Tametſi res eſt, B vt opinor, cuiuis factu & captu difficilis, ac veluti ſupra naturam. Verum ita ſentire non ſinit diuinus Paulus, qui ſcripſit: *Quod enim impoſſibile legis, in quo infirmabatur per carnem, Deus miſſo Filio ſuo in ſimilitudine carnis peccati, & de peccato condemnauit peccatum in carne, vt juſtificatio legis impleretur in nobis, qui ſecundum carnem non incedimus, ſed ſecundum ſpiritum.* Ergo Vnigenito propter nos homine facto, peccati lex in carne deſtructa eſt, & veluti ſurſum reC uocata natura noſtra eſt, facto recurſu in id quod principio eramus, ſuperiores videlicet & morte & corruptione, & carnis voluptate, & cæteris cupiditatibus, quæ ignauam & imbecillam mentem ſocia corruptione deprædabantur. Hæc igitur neceſſario memorata ſunt. Sed quando de rebus ejusmodi oratio digreſſa nobis eſt, in primam viam redeundum eſt. In primis hominibus boni & mali ignoratio intus paradiſum D non fuit. Ratione namque præditi conuenientem hominibus cognitionem ſortiti ſunt, quum ad omnia neceſſaria ipſorumque naturæ adnata integram Opifex attribuiſſet. Sed mente non obnoxia carnis voluptatibus & inſanis cupiditatibus, in ſancta & ter beata vita degebant. Sed quum irruiſſet, vt dixi, corruptio, & in carne ſe commouiſſent quæ ad improbitatem ducunt voE luptates, non ſimplex in iis mali notio fuit, ſed jam illis morbus in experimentum venit. Ac ſi quis velit de intelligentibus, quæ corpus & ſenſum ſupra ſunt, naturis anquirere, ineſſe prorſus iis vt bonum norint, diuerſumque inſuper, affirmate dicet. At non cum affectione, ac per ipſum experimentum, ſicque vt eo implicentur;

Rom. 8.

ſicuti nimirum nobis quoque vſu ventu-
rum certe fuiſſe dicimus. E ſanctis
enim Angelis, qui principatum ſuum
adhuc retinent, glorioſam & beatiſſi-
mam & omnibus modis admirabilem
vitam viuunt, mentem habentes in bo-
num verſam & intentam penitus, quod-
que ſecus eſt rejicientes vt improbum.
Nec enim in ignoratione mali verſan-
tur, cæterum citra vim ac libere id co-
gnoſcunt. At qui ſtationem ſuam deſe-
ruerunt, & meliora ſpreuerunt, turpio-
ra vero maluerunt, quanquam mali co-
gnitionem etiam ante lapſum haberent,
per ipſum tamen experimentum, eui-
dentius habuerunt. Sed mente, ſi vi-
detur, in propoſitarum quæſtionum ve-
ritate ſtabilita, agedum orationem ad
propoſitam nobis doctrinam, & ad ea
quæ mentem omnem ſuperant, euehamus. Annon enim diuinam & mundo ſuperiorem naturam, tam venerabilem & puriſſimam illam boni & mali ſcientiam habere fatebimur? At quomodo leges ſancit, & turpia prohibet, ac delictorum modos denotat, ad meliora autem transfert, & ea clare demonſtrat, vnde illuſtrem vereque eximiam gloriam capere liceat? Bona igitur & vnice boni effectrix, immo ipſummet bonum, diuina & ineffabilis natura eſt: at malum non ignorat, cæterum nouit, at non ad actum: quod poſtquam nobis accidit, omnibus malis conflictati ſumus. Inſtructa igitur nobis in hunc modum de ea re ſententia, videamus quæ ſequuntur. Nam orationem ſuam Philoſophus ille Iulianus his verbis concludit:

A ἐνισχημένως, καθάπερ ἀμέλει κἠφ' ἡμῶν αὐτῶν
συμβεβηκέναι φαμέν. Ἐν γάρ τοι τοῖς ἁγίοις ἀγ-
γέλοις, οἱ μὲν ἔτι τὴν ἑαυτῶν τηροῦντες ἀρχήν,
εὐκλεᾶ, καὶ τεισμακαρίαν, καὶ τὴν ἐν παντὶ
θαύματι τρίβωσι ζωήν, ὁλοτρόπως μὲν εἰς τὸ
ἀγαθὸν τετραμμένον τε κἠβλέπουσα τὸν οἰκεῖον
ἔχοντες νοῦν, καταικιδηλεύουσες δὲ τὸ μὴ ὄ-
τως ἔχον. ἀ γὰρ εἰσὶν ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ κακοῦ, πλὴν
ἀτυφαννεύτως καὶ ἐλευθέρως. Οἱ δὲ δὴ τὸ ἴδιον
ἀπολιπόντες οἰκητήριον, καὶ τ[illegible]ἀμεινόνων
B ὀλιγωρήσαντες, ἀνθηρημένοι δὲ [illegible]ὶ αἰσχίω,
καίτοι τὴν τοῦ κακοῦ γνῶσιν καὶ πρὸ αὐτῶν ἔ-
χοντες τῶν ὁλισθημάτων, ἐναργέστερον ἐσχήκα-
σι καὶ διὰ πείρας αὐτῆς. Ἀλλὰ γὰρ εἰ δοκεῖ
τὸν νοῦν προσεμπεδοῦντες εἰς ἀλήθειαν, τὴν
ἐπί γε, φημὶ, τοῖς προκειμένοις ἡμῖν θεωρή-
μασι, φέρε τὸν λόγον ἀναβιβάζωμεν, καὶ εἰς
τὰ παντὸς ἐπέκεινα νοῦ. ἆρα γὰρ τὴν θείαν τε,
καὶ ὑπερκόσμιον Φύσιν, τὴν ἄτω σεπτὴν καὶ
C πάναγνον, καλοῦ τε καὶ πονηροῦ τὴν γνῶσιν
οὐκ ἔχειν δώσομεν; εἶτα, πῶς νομοθετεῖ, καὶ
ἀποφάσκει μὲν τὰ αἰσχίω, καὶ τοὺς τῶν πλημ-
μελημάτων καταδείκνυσι τρόπους, ἀποφέρει
δὲ πρὸς τὰ βελτίω, καὶ τὰ δι' ὧν ἂν γένοιτο
βιῶναι λαμπρῶς, καὶ τὴν ἔκκριτον ἀληθῶς,
ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ, δόξαν ἐλεῖν, καθίσησιν ἐν-
αργῆ; Οὐκοῦν, ἀγαθὴ μὲν καὶ μονοτρόπως
ἀγαθουργὸς, μᾶλλον δὲ αὐτόχρημα τὸ ἀγαθὸν,
D ἡ θεία τε ἐστὶ καὶ ἀπόῤῥητος Φύσις· οὐκ ἠγνόη-
κε δὲ τὸ κακόν· πλὴν οἶδεν οὐ πρακτικῶς· ὃ
δὴ πεπονθότες ἡμεῖς, ἐν παντὶ γεγόναμεν κα-
κῷ. Διεσκευασμένης δὲ ὅτως ἡμῖν τῆς ἐπὶ τού-
τοις ἐννοίας ἴδωμεν τὰ ἑξῆς. συμπέρασμα γοῦν
τῶν ἑαυτοῦ ποιεῖται λόγων ὁ φιλόσοφος Ἰου-
λιανὸς, ὅτω λέγων·

IVLIANVS.

Vt ſerpens, de gente humana bene meritus, non ejus perditor ſit. Neque hoc modo, ſed addit rurſus cum ait: E In his Deus inuidus dicitur. Poſtquam enim participem prudentiæ vidit hominem, vt ne, inquit, guſtaret de ligno vitæ, expulit eum e paradiſo, diſerte dicens: *Ecce Adam factus eſt vt vnus e nobis, vt cognoſcat bonum & malum. Et nunc, ne quando extendat manum, & capiat de ligno vitæ, & viuat in æuum. Et emiſit eum Dominus Deus e paradiſo voluptatis.* Horum ergo quodlibet,

Gen. 3.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ὥστε τὸν ὄφιν, εὐεργέτην μᾶλλον, ἀλλ' ἀ λυ-
μεῶνα τῆς ἀνθρωπίνης εἶναι γενέσεως. κἠχὶ τοῦ-
το μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιφέρει πάλιν οἷς ἔφη· ἐπὶ
τούτοις ὁ Θεὸς λέγεται βάσκανος. ἐπειδὴ γὰρ τὸν
ἄνθρωπον εἶδε τῆς φρονήσεως μεταιχόντα, ἵνα μὴ,
φησὶ, γεύσηται τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ἐξέβαλεν αὐ-
τὸν τοῦ παραδείσου, διαῤῥήδην εἰπών· ἰδοὺ Ἀδὰμ
γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, τοῦ γινώσκειν καλὸν κἠπο-
νηρόν. καὶ νῦν μήποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα, καὶ λάβῃ
ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ φάγῃ, καὶ ζήσεται εἰς
τὸν αἰῶνα. καὶ ἐξαπέστειλεν αὐτὸν κύριος ὁ Θεὸς
ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς. Τούτων τοίνυν ἕκαστον,

εἰ μὴ μῦθος εἴη ἔχων ἀπόῤῥητον θεωρίαν, ὅπερ ἐγὼ νενόμικα, πολλῆς γέμουσιν οἱ λόγοι περὶ τοῦ Θεοῦ βλασφημίας. τὸ γὰρ ἀγνοῆσαι μὲν ὡς ἡ γινομένη βοηθὸς, αἰτία τοῦ παραπλώματος ἔσαι, καὶ τὸ ἀπαγορεῦσαι καλοῦ καὶ πονηροῦ τὴν γνῶσιν, ὃ μόνον σωτέχειν ἔοικε τὸν ἀνθρώπινον βίον, καὶ προσέτι τὸ ζηλοτυπῆσαι, μὴ τῆς ζωῆς μεταλαβὼν, ἀθάνατος ἐκ θνητοῦ γένηται, φθονερῷ καὶ βασκάνῳ λίαν ἐστίν.

A nisi fabula sit, arcanam habens speculationem, id quod existimo, multis in Deum maledictis sermo iste redundat. Quod enim ignorauit, adjutricem lapsus causam futuram; quodque boni & mali cognitione interdixit, quo vno vita hominum contineri videtur; quodque insuper inuidit, ne vitæ factus particeps ex mortali fieret immortalis, nimis inuidi & maleuoli est.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἀπόχρη μὲν ἦν τὰ προειρημένα πρὸς ἔλεγχον τῆς ἐνόσης αὐλοῦ τοῖς λόγοις ἀβελτηρίας. λυπεῖ δὲ ὀδὲν, μᾶλλον δὲ πρὸς καλοῦ τοῖς ἐντευξομένοις γενήσεται, τὸ ἐθελῆσαι καὶ νῦν ὀλίγα ἄτλα περὶ τῶν αὐτῶν εἰπεῖν. Οὐ γάρ τοι φρονήσεως μελεσχηκότα, λογικὸς γὰρ ἦν, ἢ γέγονεν ἔτως ἐν ἀρχαῖς, ἀπεσόβησε τοῦ παραδείσου τὸν ἄνθρωπον, ὁ τῶν ὅλων Θεός. ἀλλ' ὀδὲ φθόνου ἢ βασκανίας ἔργον ἦν, καθὰ τετόλμηκεν εἰπεῖν, τὸ ἀπεῖρξαι φαγεῖν αὐτὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ἵνα μὴ ζήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα· ἀξιάγαστος δὲ, καὶ τῆς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ προμηθείας ὁ τρόπος εἴη ἂν παράγε τοῖς ἀρτίοις τὴν φρένα. Οὐ γὰρ ἔδει, τοὺς ἅπαξ ἢ θείων νόμων ἡφειδηκότας, ἢ τοῖς εἰς γαστέρα νενικημένους ἡδοναῖς, καὶ ἀθλιότητος λοιπὸν κατενηνεγμένους εἰς τοῦτο, ὡς ἢ ἐν αὐτῇ τῇ Φύσει τοῦ σώματος, τὸν νόμον ἀῤῥωσῆσαι τῆς ἁμαρτίας, διά τε τοῦτο καταφοιτήσειν μέλλοντας εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν κατεψεγμένων, ἀτελεύτητον ἐν τῷ δε τῷ κόσμῳ σώζεσθαι κακὸν, καὶ τοῖς ἀναθάρτοις ἐν ἴσῳ πνεύμασι, μακρῷ καὶ ἀπηχθημένην τῷ παναγίῳ Θεῷ διαξιῶναι ζωήν. Ἀμεινον δὲ δήπου φαίη τις ἄν, τοῖς τοῦ καλῶς ἔχοντος ἡμαρτηκόσι, τὸ μὴ εἰσάπαν καὶ διηνεκῶς ὁρᾶσθαι πονηρὸς, καταλῆξαι δὲ ὥσπερ καὶ διελάσαι πρὸς πέρας τοῦ κακοῦ, κατασωρεύοντας ἑαυτοῖς, κἂν γοῦν ἐλέου τινὸς ἐλπίδα διὰ τοῦ καθάπαξ ἐν τάξει δίκης ὑποσῆναι τὸν θάνατον. Ἵνα τοίνυν μὴ διὰ πείρας αὐτῆς, τὴν τοῦ κακοῦ γνῶσιν ἑλὼν τὴν τῷ Θεῷ καλεσυγημένην μακρὰν ἔχοι ζωὴν ἐπὶ γῆς ὁ ἄνθρωπος, λίαν εὐτεχνέσατα τῷ θανάτῳ τῆς σαρκὸς συνεσέλλετο, τῆς ἐπ' αὐτῇ γαληνότητος καὶ φιλανθρωπίας τὸν ἑοικότα καιρὸν οὐκ ἠγνοηκότος Θεοῦ· ἢ τοῦτο διδάσκει γεγραφὼς ὁ θεσπέσιος Παῦλος, προεγνῶσθαι μὲν τῷ Θεῷ τὸ μυστήριον πρὸ καταβολῆς κόσμου, πεφανερῶσθαι γε μὴν ἐπ' ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, καθ' ὃν ἔδει τῶν τῇ ἀν-

CYRILLVS.

Abunde vtique sunt, quæ dixit, ad arguendam verborum ejus vanitatem. Sed nihil habet incommodi, immo vtile erit lectoribus, de iisdem pauca etiam nunc addere. Non enim percepta prudentia, (rationis enim compos erat, talisque factus est ab initio) paradiso hominem absterruit vniuersorum Deus. At neque inuidiæ aut maleuolentiæ erat, quemadmodum dicere ausus est, quod esu ligni vitæ eum arcuit, vt ne æuum viueret, sed admirabilis in eo quoque ipso prouidentiæ ratio fuerit, iis certe quibus sana mens est. Nec enim decebat, qui semel diuinam etiam legem temerassent, & ventris voluptatibus victi essent, eoque miseriæ deuoluti, vt & in ipsa natura corporis infirma esset lex peccati, eoque ituri in omne probrum, sempiternum in mundo hoc malum retineri, & æque ac immundos spiritus, longam & sanctissimo Deo exosam vitam peruiuere. Præstabat nimirum, dixerit aliquis, iis qui in officium peccassent, non in perpetuum sempiterneque malos videri, desinere autem, & veluti ad mali metam peruenire, misericordiæ certe alicujus sibi spem coaceruantes, eo quod semel pœnæ loco mortem incurrissent. Ne igitur, capta per ipsum experimentum illa Deo inuisa mali cognitione, longa interris vita homo frueretur, prudentissimo consilio morte carnis coercitus est, Deo clementiæ in ipsam atque humanitatis idoneum tempus non ignorante. Quod ipsum diuinus docet Paulus: *prænotum quidem Deo fuisse mysterium ante constitutionem mundi, verum extremis temporibus seculi manifestatum esse, quo decebat ea quæ hu-* Ephes. 1. & 3.

mana naturæ acciderant corrigi. Nequaquam igitur fabulæ istæ sunt, oratio verius sapiens & necessaria, nec vllo pacto a veritate dissentiens. Summa enim prouisione rerum opificem Deum morti subjunxisse, quum peccatorum dominatione teneri hominum naturam inprimis quidem hominibus, Adamo, inquam, videret, ad veri, vt opinor, demonstrationem ipsa rerum experientia satis est: sed fidem insuper faciet & istius opinionum particeps Porphyrius. Sic enim scribit in eo ad Nemertium: *Deus autem, qui futura nouit, alios quidem propter pietatem etiam iuuenes vitæ præripit, alios vero propter eas quæ necessariis clades futuræ sunt per eos. Horum autem misertus, futuris ob inexpiabilia calamitatibus eximit.* Enimuero & alibi rursus ad hunc modum: *Chrysippus autem e Socratis disciplina, neque iis quæ fierent addendum putabat, Quis nouit? Sed, omnino, Hoc erat melius.* Si enim Dei administratione melior designari nulla potest, omnino quæ fiunt existimandum est fuisse melius ita esse, vti sunt. Nec enim tibi profecto, si abs Rege partem humani imperii aliquam administrandam accepisses, & e ciuitatis commodo legibus obtemperares, aliter liceret legitimam ciuitatem tueri, quam si ciuium alios alio traduceres, alios proscriberes, alios etiam interficeres, neque omnibus vitam seruares, quia id omnibus non expediret. At ei qui tantum mundum administrat non permittemus, sua vt sine reprehensione gubernet, quum rectissime ab eo regi vniuersa probatum sit, & per mortes eunti, & per mutationes, & per ætatum nullum discrimen. Accusabat igitur suos quoque doctores, qui nullum malum facinus prorsus arcanæ prouidentiæ rectoris omnium Dei tribuunt, sed eam potius indiscussam relinquentes pulcherrimo suffragio exornant. Nam supremæ scientiæ concedunt, sicuti pulchre periteque norit, vtque ipsi videatur vni ac soli, res nostras gubernare. Neutiquam enim ab optimo & inculpato aberrarit aut verbo, aut facto.

A ἀνθρώπῳ φύσει συμβεβηκότων γενέσθαι τὴν ἐπανόρθωσιν. Οὐκοῦν μυθολογίαν μὲν ἥκιστά γε ταυτὶ, λόγοι δὲ μᾶλλον σοφοί τε καὶ ἀναγκαῖοι, καὶ κατ' ὀδένα τρόπον τῆς ἀληθείας ἡμαρτηκότες. ὅτι γὰρ οἰκονομικώτατα λίαν ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς ὑπετίθει θανάτῳ, ταῖς ἁμαρτίαις ἐωραπως τυραννουμένην τὴν ἀνθρώπου φύσιν, ὃς ἔν γε πρώτοις φημὶ, τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἀδὰμ, ἀπόχρη μὲν, ὥς γε οἶμαι, πρὸς ἔνδειξιν τἀληθοῦς, καὶ αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ πεῖρα. πιστώσεται δὲ πρὸς τούτῳ καὶ ὁ τῶν αὐτῷ φρονημάτων κοινωνὸς Πορφύριος. ἔφη γὰρ ὅτως ἐν τῷ πρὸς Νημέρτιον λόγῳ· Θεὸς δὲ εἰδὼς τὸ μέλλον, φθάνει πολλάκις, τοὺς μὲν δι' εὐσέβειαν ἔτι νέους τοῦ βίου προδιεξάγων, τοὺς δὲ διὰ τὰς μελλούσας ἀπ' αὐτῶν ἔσεσθαι βλάβας τοῖς οἰκειοτάτοις· τοὺς δὲ ἐλεῶν, μελλόντων ἕνεκα ἀνηκέστων συμφορῶν προεξαίρων. καὶ μὴν καὶ ἑτέρωθι πάλιν ὧδί· Χρύσιππος δὲ, ὁ Σωκράτει ἑπόμενος, ὀδὲ τοῖς γινομένοις ἐπιλέγειν ἠξίου τὸ, τίς οἶδεν; ἀλλ' ὅτι πάντως, τοῦτο ἦν ἄμεινον. εἰ γὰρ μή ἐστι διοίκησιν βελτίονα τῆς θείας ὑποβαλέσθαι, πάντως τὰ γινόμενα χρὴ νομίζειν, ὅτι ὅτως ἦν ἄμεινον ἔχειν, ὡς ἔχει. Οὐ γὰρ δή σοι μέρους τινὸς τῆς ἐν ἀνθρώποις ἀρχῆς προνοεῖν λαχόντι παρὰ τοῦ τῆδε βασιλέως, ἐπί τε τῷ συμφέροντι τῆς πολιτείας τοῖς νόμοις πειθαρχοῦντι, ἄλλως οὐκ ἐνῆν τὴν πολιτείαν φυλάττειν νόμιμον, ἢ τοὺς μὲν τῶν ἀρχομένων μετοικίζοντι, τοὺς δὲ δημεύοντι, ἄλλους δὲ καὶ ἀποκτιννῦντι, ὀδὲ πᾶσι τὸ ζῆν ἐφύλαξας, ὅτι μὴ τοῖς πᾶσι τοῦτο συνέφερε· τῷ δὲ τὸν τοσοῦτον διοικοῦντι κόσμον οὐκ ἐπιτρέψομεν διοικεῖν ἀμωμήτως τὰ ἑαυτοῦ, ὡς καλῶς ἔχειν αὐτῷ τὰ ὅλα ἐδικαιώθη, καὶ διὰ θανάτου χωροῦντι, καὶ διὰ μεταβολῶν, καὶ διὰ τῆς τῶν ἡλικιῶν ἀοριστίας. Καταγόρευε δὴ ἂν καὶ τῶν ἑαυτοῦ διδασκάλων, οἳ γράφουσι μὲν παντελῶς ἐπ' ὀδενὶ τῶν ἐπὶ ὀπῶν τὰς ἀπορρήτους οἰκονομίας, τοῦ τῶν ὅλων καὶ ἐξισάζοντος Θεοῦ, ἀπολυπραγμονήτως δὲ μᾶλλον νέμοντες αὐτὰς, τῇ παγκάλῃ τελειώσασι ψήφῳ. τῇ γὰρ ὑπερλάτῃ νενεμήκασι γνώσει τὸ ὅπερ ἂν εἰδείη καλῶς, καὶ ἐπιστημόνως, καὶ ὡς αὐτῇ τε καὶ μόνῃ φίλον ἦ, τὰ καθ' ἡμᾶς πηδαλιοῦχεῖν· καθ' ὀδένα γὰρ ἂν τρόπον ἁμάρτοι, τοῦ ὡς ἄριστά τε καὶ ἀμωμήτως ἔχοντος, ἢ λόγου τυχὸν, ἢ πράγματος.

ὁ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι γεγονὼς, σοφίας τε καὶ συνέσεως ἀρχὴ καὶ δοτὴρ καὶ πρύτανις. Οὐκοῦν οὐκ ἐφθόνησε Θεός. ἀλλ' οὐδὲ ζήλῳ κέντροις ἡτᾶτο ἂν καθ' ἡμᾶς, εὐμηχάνως δὲ μᾶλλον, συνετίθετο τὸ συμβεβηκός. ὅτι γὰρ τοῖς τῦ δράκοντ@ φενακισμοῖς εἰς ἐλπίδα ματαίαν συνηρπάζετο, τάχα τις καὶ οἰηθεὶς ἔσεσθαι Θεὸς ὁ πρῶτος ἄνθρωπ@, ἐμφανὴς τῦ ξύλου, δέδειχεν ὁ Μωσῆς. εἰσηνέκμικε γὰρ τὸν τῶν ὅλων λέγοντα Θεόν· ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν. Οὐ γάρ τοι Θεὸς διὰ τὴν παράβασιν ἦν, ἀλλ' ἐν ἐσχάτῃ ταλαιπωρίᾳ καθεφωρᾶτο καθαπεσών. τὸ δέ γε πλήρωμα τῆς ἁγίας Τριάδος σαφὲς ἂν γένοιτο καὶ διὰ τούτων ἡμῖν· ὁ γὰρ πρός τινα τῶν ἁγίων ἀγγέλων ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἔφη ἂν, τὸ ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν. αὐλὴ δὲ μᾶλλον πρὸς ἑαυτὴν ἡ μία καὶ ἀπόῤῥητ@ φύσις, ἡ ἐν ἁγίᾳ τε καὶ ὁμοουσίῳ Τριάδι ποιεῖται τοὺς λόγους. Μεθισὰς δὲ πάλιν ἐφ' ἕτερα τῆς καθ' ἡμῶν σκευωρίας τὸν τρόπον, συγκρίνειν πειρᾶται τοῖς ἑαυτῦ πανάθλιοις δόγμασι τὰ Χριστιανῶν, ἅτε λέγων·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ὑπὲρ δὲ ὧν ἐκεῖνοί τε ἀληθῶς ὑπὲρ Θεῦ δοξάζουσιν, ἡμῖν τε ἐξ ἀρχῆς οἱ πατέρες παρέδοσαν, ὁ μὲν ἡμέτερ@ ἔχει λόγος ὡδί. τὸν προεχῆ τῦ κόσμου τούτου δημιουργόν. ὑπὲρ γὰρ τῶν ἀνωτέρω τούτων Μωσῆς μὲν εἴρηκεν ὅλως οὐδέν, ὅσγε οὐδὲ ὑπὲρ τῆς τῶν ἀγγέλων ἐτόλμησέ τι φύσεως· ἀλλ' ὅτι μὲν λειτουργοῦσι τῷ Θεῷ, πολλαχῦ καὶ πολλάκις εἶπεν. εἴτε δὲ γεγονότες, εἴτε ἀγένητοι, εἴτε ὑπ' ἄλλου μὲν γεγονότες, ἄλλως δὲ λειτουργεῖν τεταγμένοι, εἴτε ἄλλως πῶς, οὐδαμόθεν διώρισαι. Περὶ δὲ οὐρανῦ καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ, καὶ τίνα τρόπον διεκοσμήθη διέξεισι. καὶ τὰ μὲν φησὶ κελεῦσαι γενέσθαι τὸν Θεὸν, ὥσπερ ἡμέραν καὶ φῶς καὶ στερέωμα. τὰ δὲ ποιῆσαι ὥσπερ οὐρανὸν καὶ γῆν, ἥλιόν τε καὶ σελήνην. τὰ δὲ ὄντα, κρυπτόμενα δὲ, τέως διαιρῆναι, καθάπερ ὕδωρ οἶμαι καὶ τὴν ξηράν. Πρὸς τούτοις δὲ οὐδὲ περὶ γενέσεως ἢ περὶ ποιήσεως τῦ πνεύματ@ εἰπεῖν ἐτόλμησεν, ἀλλὰ μόνον· καὶ πνεῦμα Θεῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τῦ ὕδατ@· πότερον δὲ ἀγένητόν ἐστιν ἢ γέγονεν, οὐδὲν διασαφεῖ.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ὡς μὲν οὖν ἀκόσμως εὑρεσιεπεῖ, καὶ οἷον ἀφεὶς τὴν τῷ λόγῳ πρεπωδεστέραν εἰς τὸν μεταξὺ λῆρον ἐμπέπλωκεν, ἀταλαίπωρον ἰδεῖν. πλὴν

A qui, aliis etiam omnibus sapientiæ ac prudentiæ principium est & donator & munerator. Non ergo inuidit Deus. At neque æmulationis stimulis vincebatur, vti nos, sed solerter potius de illo casu consulebat. Quod enim draconis fallaciis vanam in spem abriperetur, & Deum futurum se opinaretur homo primus, quum de ligno ediſſet declarauit Moses. Introduxit enim Deum vniuersorum B dicentem: *Ecce Adamus factus est vt vnus* Genes. 3. *e nobis.* Nec enim Deus erat per transgressionem, sed in vltimam calamitatem decidisse reperiebatur. At sanctæ Trinitatis plenitudo etiam ex his nobis innotescat. Nec enim qui supra omnem est creaturam ad quenquam e sanctis Angelis dixit: *Ecce Adam factus est vt vnus e nobis*, quin ipsa potius ad semet vnica C & ineffabilis natura, quæ in sancta & consubstantiali Trinitate est, verba facit. Translata deinde aliorsum suæ in nos fraudis machina, conferre cum infelicissimis suis dogmatis Christianam fidem conatur, ita dicens:

IVLIANVS.

Quæ porro illi recte de Deo sentiunt, nobisque ab initio majores tradiderunt, nostra hæc doctrina est. Præsto esse mundo ejus opificem. Nam hoc superius nihil plane Moses dixit, qui neque de Angelorum natura quidquam est ausus, D sed Deo quidem ministrare multis in locis ac sæpe memorauit. At factine an increati, ab alione facti, alteri vero ministrare jussi sint, seu quo alio modo, nullibi definitum est. De cælo autem & terra, quæque his continentur, quoue modo ornata sint, narrat. Et alia quidem fieri jussisse Deum dicit, vt diem, & lucem, & firmamentum: alia fecisse, vt cælum & terram, Solemque & Lunam. Quæ autem essent, sed laterent, E discreuisse, sicuti aquam opinor & aridam. Præterea neque de ortu spiritus aut creatione quidquam dicere ausus est, sed vnum id: *Et Spiritus Dei ferebatur* Genes. 1. *desuper aqua*; increatus vero sit an factus, nihil indicat.

CYRILLVS.

Indecore itaque verba eum cudere, & orationis commodiore via relicta, in medias nugas incidere, nullo negotio videas.

Ad hæc quidem reſpondeamus ipſi. Rerum effectorem, vnum illum & ſupremum & ſupra omnia Deum, aperte nobis diuinus ille Moſes demonſtrauit, cæterum per Filium in Spiritu ſancto. Sic enim rebus creatis intenta per relationem fuiſſe ineffabilis natura intelligatur. Cur ergo dementiſſime ementitur, nihil prorſus dictum eſſe de ſupremo, vt ipſe loquitur, Deo? Quid enim ſupra eum eſt, qui ſupra omnia eſt? quod principii vniuerſorum principium intelligi queat? Ejus enim parens & magiſter Plato, vnum quidem eſſe *opificem* ſtatuit omnium *cauſam*, quem & mundo attentum ait fuiſſe. Sed ante eum extitiſſe Deum alterum, ſiue *ideam boni*. Tertiam autem etiam *cauſam* affabricatur, ordine quidem & natura primis inferiorem, quam & *rerum animam* appellat. Nos vero & ſapientius & certius diuinæ contemplationis munere ditati, eam quæ ſupra omnes eſt creaturam, vnamque & veram, & in ſancta Trinitate diuinitatis naturam adorare docti ſumus, Dei præconum vocibus obſequentes. Dicimus itaque eſſe Deum & Patrem per Filium in Spiritu omnium opificem, cujus intellectilem, & ſupramundanam pulchritudinem inde conjectari, quis, opinor, quo licet modo, poſſit, quod bene ſe res creatæ habeant, ſed & decoro ſane ordine productas eſſe vltro apparet. *Nam inuiſibilia ejus*, inquit, *a conditione mundi, per ea quæ facta ſunt intellecta perſpiciuntur, & ſempiterna ejus poteſtas ac diuinitas.* Conſentaneam porro his dicimus Platonis orationem, quum ait: *a rerum quæ ſentiuntur pulchritudine, ad eam quæ intellectu cernitur Dei pulchritudinem deueniendum eſſe: ſed ab ea, quæ in legibus & inſtitutis, virtutem ejus ſpectandam eſſe.* Laudantes itaque nos, & diuinæ per hæc quoque contemplationis viam, (conditorem enim creatura prædicat;) non ex iis modo quæ jam attulimus, Patrem miramur, ſed enim vt e perfecta imagine Filio, majorem in modum obſtupeſcimus. Nobis enim quoad intellectum, Genitorem ſuum in propria natura repræſentat. Quod autem & Plato ipſe, licet Deum primum illum, vt ipſe alicubi dicit, quietum & immotum ſtatuat, alio modo per ſecundum, vt ipſi rurſus placet, opificis more moueri non ignorarit.

Rom. 1.

καὶ πρός γε ταυτὶ λέγωμεν αὐτῷ. Δημιουργὸν ἡμῖν τῶν ὅλων, ἐναργῶς ἀπέφηνε Μωσῆς ὁ θεσπέσιος τὸν ἕνα καὶ ἀνωτάτω, καὶ παντὸς ἐπέκεινα Θεόν· πλὴν δι' υἱοῦ ἐν ἁγίῳ πνεύματι. Προσεχὴς γὰρ ἅτοπος τοῖς κτίσμασι σχετικῶς ἡ ἀπόῤῥητος ἂν νοοῖτο γενέσθαι φύσις. Αὖθ' ὅτι δὴ ἦν ἀνοητότατα διαψεύδεται μηδὲν τὸ παράπαν εἰρῆσθαι λέγων περὶ τοῦ, καθάφησιν αὐτὸς, ἀνωτάτω Θεοῦ; τί γὰρ ἐπέκεινα τοῦ πάντων ἐπέκεινα; ποία τῆς τῶν ὅλων ἀρχῆς νοοῖτ' ἂν ἀρχή; ὁ μὲν γὰρ αὐτοῦ παλὴρ καὶ διδάσκαλος Πλάτων, ἕνα μὲν εἶναι τὸν δημιουργὸν διωρίσατο τὸν ἁπάντων αἴτιον, οὗ καὶ προσεχῆ τῷ κόσμῳ γενέσθαι φησί. προϋφεστάναι γε μὴν αὐτοῦ θεὸν ἕτερον, ἤτοι τὴν Ἰδέαν τἀγαθοῦ· προσεπινοεῖ δὲ καὶ τρίτον αἴτιον, τάξει δὲ καὶ φύσει τῶν πρώτων μειονεκτούμενον, ὃ δὴ καὶ ψυχὴν τῶν ὅλων ἀποκαλεῖ. Ἡμεῖς δὲ σοφώτερον καὶ ἀκριβέστερον, τὸ τῆς θεοπλίας χρῆμα καταπλουτήσαντες, τὴν παντὸς ἐπέκεινα γνῆσίαν τε καὶ ἀληθῆ, καὶ ἐν ἁγίᾳ Τριάδι θεότητος φύσιν προσκυνεῖν δεδιδάγμεθα, ταῖς τῶν θεηγόρων καταακολουθοῦντες φωναῖς. Φαμὲν οὖν, εἶναι τὸν Θεὸν καὶ πατέρα, δι' υἱοῦ ἐν πνεύματι, τῶν ὅλων δημιουργὸν, οὗ τὸ νοητὸν κάλλος, καὶ ὑπερκόσμιον διατετιμήσαιτο ἂν οἶμαί τις, καὶ κατά γε τὸν ἐγχωροῦντα τρόπον, ἐξ ὧν εὖ ἔχει τὰ γεννητὰ, καὶ μὴν καὶ ἐν κόσμῳ τῷ δεόντι παρενεχθέντα πρὸς ὕπαρξιν ἀμοιγαῖόν τι διαφαίνεται· τὰ γὰρ ἀόρατα, φησὶν, αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης. Συμβῆναι δὲ τούτοις φαμὲν, καὶ τὸν αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος λόγον· ἔφη γὰρ, ὅτι ἀπὸ τοῦ καλλους τῶν αἰσθητῶν, ἐπὶ τὸ νοητὸν τοῦ Θεοῦ κάλλος ἀναφοιτῆσαι δεήσει· ἀπὸ δὲ τοῦ ἐν τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι, τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ δεῖ θεωρεῖν. Ἐπαινοῦμεν τοίνυν ἡμεῖς καὶ τῆς διὰ τούτου θεοπλίας τὴν ὁδὸν· διακέκραγε γὰρ ἡ κτίσις τὸν δημιουργὸν, οὐκ ἐκ μόνων ὧν ἀρτίως διεμνημονεύσαμεν τὸν Πατέρα θαυμάζομεν, ἀλλὰ γὰρ ὡς ἐξ εἰκόνος ἀκριβοῦς τοῦ υἱοῦ, μειζόνως κατατεθήπαμεν. γράφει γὰρ ἡμῖν νοητῶς τὸν ἑαυτοῦ γεννήτορα ἐν ἰδίᾳ φύσει. Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων, καίτοι θεὸν τὸν πρῶτον, ὥς που φησὶν αὐτὸς, ἐν ἀτρεμησίᾳ τε καὶ ἀκινησίᾳ τιθεὶς, καθ' ἕτερον τρόπον διὰ τοῦ δευτέρου κατὰ τὸ αὐτῷ πάλιν δοκοῦν δημιουργικῶς κινούμενον, οὐκ ἠγνόηκε.

διὰ τῶν αὐτῷ λόγων ἀναμάθοι τις ἂν, ἔφη γὰρ A ex ejus verbis quiuis intelligat, sic enim
ἅτως· εἰσὶ δὲ ἅτοι οἱ βίοι, ὁ μὲν πρώτε, ὁ δὲ δευ- dixit: *Istæ autem vitæ sunt aliæ quidem pri-*
τέρε Θεῦ· δῆλον δὲ ὅτι ὁ μὲν πρῶτος Θεὸς *mi, aliæ vero secundi Dei. Patet autem*
ἔσαι ἑσὼς, ὁ δὲ δεύτερος ἔμπαλίν ἐσι κινέμενος. *primum quidem Deum stantem fore, secun-*
ὁ μὲν ἓν πρῶτος, περὶ τὰ νοητά· ὁ δὲ δεύτερος, *dum vero e diuerso semper moueri. Primus*
περὶ τὰ νοητὰ ἢ αἰσθητά. μὴ θαυμάσῃς δὲ πάλιν *igitur circa ea quæ intelliguntur, secundus*
εἰ τᾶτο ἔφην, πολὺ γὰρ ἔτι θαυμασότερον ἀκέσῃ. *vero circa ea quæ intelliguntur & sentiun-*
ἀντὶ γὰρ προσέσης τῷ δευτέρῳ κινήσεως, τὴν προσ- *tur. Ne mirere porro quod hæc dixerim,*
ᾶσαν τῷ πρώτῳ φάσιν, φημὶ εἶναι κίνησιν σύμ- *multo enim mirabilius audies. Nam pro*
φυτον· ἀφ' ἧς ἥτε τάξις τε κόσμε, καὶ ἡ μόνη αἰ- *eo motu qui secundo ineſt, eum qui primo*
διος καὶ σωτηρία ἀναχέεται εἰς τὰ ὅλα. Ὅτε τοίνυν B *ineſt ſtatum, dico eſſe innatum motum, abs*
ἡ δὴ καθ' αὐτὸν πρώτε φάσις σύμφυτος ἂν νοοῖτο, *quo & mundi ordo, & ſolus, & æternus, &*
καὶ μάλα ὀρθῶς, τῆς προσέσης τῷ δευτέρῳ *ſalutaris in vniuerſa deriuatur.* Quan-
κινήσεως· συνυφίσησι γὰρ ἅτως τὰ γεννητὰ, τάξιν do itaque primi, vt ipſe appellat, ſtatus
τε καὶ διαμονὴν ἑκάστῳ νέμει· καὶ ἐρραψῴδηκε innatus intelligitur, idque ſane merito,
μάτην τῆς τε Μωσέως συγγραφῆς ὁ ταύτης κα- ejus motus qui in primo eſt, ſic enim
τήγορος, ἀδὲν τὸ παράπαν λέγων ἀποφήνα- res creatas conſtituit, & ordinem vnicui-
σθαι περὶ τε πρώτε τε καὶ ἀνωτάτω Θεῦ. καί- que & perpetuitatem impertit; temere
τοι γεγραφότα σαφῶς, ὡς τὰ πάντα παρήχθη in Moſis hiſtoriam cantilenas conſuit
παρὰ πατρὸς δι' υἱε ἐν πνεύματι, πρὸς τὸ εἶναί ejus obtrectator, quum nihil eum de pri-
τε καὶ ὑφεσάναι. Ἀλλ' ἀδὲν, φησὶ, περὶ τῆς τῶν ἀγ- C mo & ſupremo Deo pronunciaſſe dicit,
γέλων γενέσεως γεγραφὼς εὑρίσκεται. ἀ γὰρ ἔδει tametſi aperte ſcripſerit, producta eſſe
λέγειν, ἃ νοεῖν ἀχ οἷον τε. εἰ γάρ ἐσιν ἀληθὲς, ὡς omnia a Patre per Filium in Spiritu, vt
τὰ ἐν χερσὶν εὑρίσκομεν μετὰ βίας, καὶ τὰ τὸ γε- ſint & ſubſiſtant. Sed nihil, inquit, de
γραμμένον, καὶ αὐτὴ ὑπ' τῶν ἐν αἰσθήσει καὶ δοξασῶν ἡ Angelorum ortu ſcripſiſſe comperitur.
ζήτησις δυσπρόσβλητος νομισθήσαις ἡμετέραις ἐσὶ Nec enim dici attinebat, quæ intelligi
διανοίαις· πῶς ἄν τις λέγοι τὰ ὑπὲρ αἴσθησιν, καὶ non poſſunt. Si enim verum eſt, ægre
ἀνωκισμένην λαχόντα τὴν δόξαν, τε παρ' ἡμῖν nos quæ in manibus nobis ſunt inuenire,
ὄντος λόγε. Ὅτι γὰρ γεννητοὶ, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ ſicut ſcriptum eſt, & ipſa vtique eorum,
τις λειτργὰς αὐτὲς ὀνομάζονθ', καὶ τοῖς ἑτέρε quæ ſentimus & opinamur, mentibus
πνεύμασιν, ὡς ἐξ ἀνάγκης καὶ ζευγμένες. δῆ- D noſtris plane ad acceſſum difficilis inqui-
λον γὰρ ἅπαν τὸ ὑπὸ ζυγόν· ἐλεύθερον δὲ τῇ ſitio eſt; quis eſt, qui ea explicet, quæ
Φύσει παντελῶς ἀδὲν, ὅπερ ἂν λέγοιτο λειτρ- ſenſum ſupra ſunt, & altius oratione no-
γεῖν. ψάλλει δέ πε καὶ ὁ Δαβὶδ· ὁ ποιῶν τὲς ſtra ſitam gloriam obtinent. Nam crea-
ἀγγέλες αὐτῦ πνεύματα, καὶ τὲς λειτργὲς αὐτῦ tos eſſe quis dubitet, quum miniſtros eos
πυρὸς φλόγα. Ἐπειδὴ δὲ ταῖς καθ' Μωσέως αἰ- nominet, & alterius nutibus quaſi neceſ-
τίαις ἔνεσί τι τοιᾶτον· ἀδὲν γὰρ φησὶ περὶ τε θείε ſitate ſubjunctos: ſeruit enim quicquid
πνεύματος· εἰπεῖν αὐτὸν, πότερόν πε γεννητὸν ἢ ſub jugo eſt, liberum autem natura
ἀγέννητον, πλὴν ὅτι μόνον Πνεῦμα Θεῦ ἐπεφέρετο proꝛſus nihil eſt, quod miniſtrare dica-
ἐπάνω τε ὕδατος· ἀκέτω πρὸς ἡμῶν. καίτοι πῶς E tur. Pſallit autem alicubi & Dauid: *Qui* Pſal. 103.
ἂ μᾶλλον νενεχῶς ἐχρῆν καὶ ἐξητασμένως, τὴν τῶν *facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos*
λεγομένων καταθρῆσαι δυνάμιν. Εἰ γὰρ θεῖον ὅλως *flammam ignis.* Quia vero in Moſis cri-
ὠνόμασαι Πνεῦμα, πῶς ἂν νοοῖτο γεννητὸν, ἢ πῶς ἴ- minationibus tale quippiam eſt, nihil e-
διον φυσικῶς τε ἀκτίσε τὸ ἐκτισμένον; ἀκᾶν ὡς ἕν nim eum de diuino Spiritu dixiſſe ait,
τε τῶ φάναι μόνον, ὅτι περ εἴη Πνεῦμα Θεῦ, μεμαρ- creatus an increatus ſit, ſed duntaxat,
τύρηκεν ὅτι καὶ ἀγέννητόν ἐσιν. ἀ γάρ τοι παρ' αὐτὸν ἑ- *Spiritus Dei ſuperferebatur ſuper aquas*;
τεροφυὲς καὶ ὀθνεῖον, ἀσιωδῶς τὸ ἐξ αὐτῦ καὶ φύσιν, εἴη audiat a nobis, tametſi quomodo eum
ἂν καλάσε τοῖς θεωρήμασι πρέπον τε καὶ ἐοικότα. non fuit ſatius attente ac penſim verbo-
rum vim conſiderare. Si enim plane *Dei*
Spiritus appellatur, quomodo, creatus
cogitari queat, aut quomodo natura
proprium increati eſt id quod creatum
eſt? Igitur eo vno, quo dixit *Spiritum Dei*,
& increatum eſſe teſtatus eſt: non enim
alius ab eo naturæ & extrarius, qui ex
ipſo ſubſtantialiter eſt, eſſe poſſit; ſi-
quidem vt decet, ac par eſt, ſpeculamur.

Criminatur insuper Mosen præstantissimum, vtpote qui nobis Deum vniuersorum introduxerit, modo eorum, quæ sunt, aliqua verbo producentem, modo vero etiam facientem. Et ad ista quidem dicimus optime ac sapientissime orationem illi de omnibus institutam esse. Decuit enim, decuit, auctorem omnium Deum declarari. Quod autem verbo & nutu perficiat quod velit, adjici vtilissimum fuit. Inest enim & nobis quoque, aliqua vt efficere possimus, cæterum non eodem modo. Longe abest: sed labore potius & manus opera materiam formantes, artificii quidem inuentores & opifices nominamur. Superabit igitur incomparabili discrimine Dei opificium. Adducit enim in ortum quæ nunquam fuerunt, cæterum vna voluntate perfector operum conspicitur, eique quod vult Sermo coagmentat. Sed horum fortasse nihil intelligit: perfricta vero fronte, quasi in Dei maledicta omnibus effusis habenis semper aliquid prioribus execrabilius excogitat, & ostendere nititur, vnum aliquem e multis, & qui particulares putantur Dii, esse oportere ac dici, qui Mosis literis prædicatur Deus, vt minimam quandam, quæ sub cælo est, terræ portionem nactus sit, Iudæam dico, & vnum ac solum Israelis sibi genus subjecerit, idque illi pro magno sit, ægreque possit iis quæ ad manum sunt prouidere; tum absurdas & pueriles sibi alias cogitationes conflans, sufficienti ratione se perfunctum putat. Porro singillatim vnumquodque eorum quæ deblaterauit, prætermissis quam plurimis, & quæcunque ejusdem sunt sententiæ, in pauca conferam. Ait igitur:

A B C D

λόγον. Αἰτιᾶται δὲ πρὸς τούτοις τὸν πανάριστον Μωσέα, ἅτε δὴ τὸν τῶν ὅλων ἡμῖν εἰσηγησάμενον Θεὸν, πολὲ μὲν λόγῳ παρενεγκόντα πρὸς ὕπαρξιν τῶν ὄντων τινὰ, πολὲ δὲ καὶ πεποιηκότα. καὶ τοῦτό γε τοῦτο φαμὲν, ὡς ἄριστά τε καὶ μάλα ἐμφρόνως, ὁ ἐφ' ἅπασιν ἀνὴρ διήρτισαι λόγος. ἔδει γὰρ ἔδει γενεσιουργὸν μὲν τῶν ὅλων ἀποφῆναι τὸν Θεόν. ὅτι δὲ λόγῳ καὶ νεύματι καλοῖτο τὸ δοκοῦν, χρειωδέστατα προσεπενεγκεῖν. ἔνεστι μὲν γὰρ κἀν ἡμῖν ἀνθρώποις τὸ δημιουργεῖν δυνάσθαί τινα, πλὴν οὐκ ἐν ἴσῳ τρόπῳ. πολλοῦ γε κἀδεῖ, πόνῳ δὲ μᾶλλον καὶ χειρουργικῶς εἰδοποιοῦντες τὴν ὕλην, ἐντεχνίας μὲν εὑρεταὶ κεκλήμεθα κἀδημιουργοί. Ὑπερβολὴν ὑπαρνεῖσθαι τὰ Θεοῦ καὶ ἀσυγκρίτοις διαφορᾶς. παράγει μὲν γὰρ εἰς γένεσιν τὰ οὐκ ὄντα ποτὲ, πλὴν ὡς ἕν γε τῷ θελῆσαι μόνον ἀπολελεσθαι τῶν ἔργων ὁρᾶται, κἀσυμπήγνυσιν αὐτῷ τὸ δοκοῦν ὁ λόγος. Ἀλλὰ γὰρ ἴσως σωφρονεῖ μὲν τῶν τοιούτων οὐδέν· ἀπερυθριάσας δὲ ὥσπερ κἀπὶ ταῖς καθ' Θεοῦ λοιδορίαις ὅλας ἐπαφεὶς τὰς ἡνίας, ἀεί τι τῶν πρώτων προσεπινοεῖ δυσσεβέστερον, κἀπειρᾶται δεικνύειν ἕνα τινὰ τῶν πολλῶν, κἀτ' ἀνὰ μέρος νομιζομένων θεῶν, χρῆναί τε ὑπάρχειν καὶ λέγεσθαι τ' διὰ τοῦ Μωσέως γραμμάτων κεκηρυγμένον Θεὸν, ὡς κἀολιγίστην τινὰ τῆς ὑφ' ἡλίῳ μοῖραν ἀπολαχεῖν, φημὶ δὴ τὴν Ἰουδαίαν, ἕν τε κἀμόνον τὸ ἐξ Ἰσραὴλ ἑαυτῷ καταζεῦξαι γένος, καὶ ἀγαπητῶς τάχα πως, κἀμόλις τῶν ὑπὸ χεῖρα δυνάσθαι προνοεῖν· εἶτα τινὰς ἀλλοκότους κἀμειρακιώδεις ἑαυτῷ συνιθεὶς ἐννοίας, ἀποχρῶσαν οἴεται ποιήσασθαι τὴν ἀπόδειξιν. Ἐκθήσομαι δὲ ἀνὰ μέρος ἅπασα τῶν παρ' αὐτῷ πεφλυαρημένων, τὰ πλεῖστα παρεὶς, ὅσα τε τῆς ἴσης ἀπήρτηται διανοίας ὡς ἐν ὀλίγοις συνενεγκών. ἔφη τοίνυν·

IVLIANVS.

Quando itaque neque de attento mundi hujus opifice omnia Moses disseruisse perspicitur, Hebræorum & majorum nostrorum de his ipsis sententiam inter se comparemus. Moses ait, mundi Opificem selegisse sibi gentem Hebræorum, & vni illi intentum esse, & illius curam gerere, ejusque solius diligentiam ipsi attribuit: aliarum vero gentium, quo modo, aut quibus sub Diis administrentur, mentionem ne vel minimam facit: nisi si quis ea concesserit, quod Solem ipsis ac Lunam partitus est. Sed de his quidem paulo etiam post.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Οὐκοῦν ἐπειδήπερ οὐδὲ περὶ τοῦ προσεχοῦς τοῦδε κόσμου τούτου δημιουργοῦ πάντα διειλεγμένος φαίνεται Μωσῆς, τήν τε Ἑβραίων κἀτὴν τῶν ἡμετέρων πατέρων δόξαν ἥπερ αὐτῶν τούτων ἀντιπαραθῶμεν ἀλλήλαις. ὁ Μωσῆς φησὶ τὸν τοῦδε κόσμου δημιουργὸν ἐκλέξασθαι τὸ τῶν Ἑβραίων ἔθνος, καὶ προσέχειν ἐκείνῳ μόνῳ, καὶ ἐκείνου φροντίσαι, καὶ δίδωσιν αὐτῷ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ μόνου· τῶν δὲ ἄλλων ἐθνῶν, ὅπως ἢ ὑφ' οἷς τισὶ διοικοῦνται θεοῖς, οὐδ' ἠντινοῦν μνείαν ποιεῖται· πλὴν εἰ μή τις ἐκεῖνα συγχωρήσειεν, ὅτι τὸν Ἥλιον αὐτοῖς καὶ τὴν Σελήνην ἀπένειμεν. Ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων, καὶ μικρὸν ὕστερον.

πλὴν ὅτι τῷ Ἰσραὴλ αὐτῷ μόνῳ Θεὸν, καὶ τῆς Ἰουδαίας, καὶ τούτους ἐκλεκτοὺς φησὶν εἶναι, αὐτός τε, καὶ οἱ μετ' ἐκεῖνον προφῆται, καὶ Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνὸς, ἐπιδείξω· ἀλλὰ καὶ τοὺν πάντας παντάχοῦ τοὺς πώποτε γόητας καὶ ἀπατεῶνας ὑπερβαλλόμενον Παῦλον. Ἀκούσετε δὲ τῶν λέξεων αὐτῶν. πρῶτον μὲν, τῶν Μωσέως· σὺ δὲ ἐρεῖς τῷ Φαραώ· υἱός πρωτότοκός μου Ἰσραήλ. εἶπεν δὲ, ἐξαπόστειλον τὸν λαόν μου, ἵνα μοι λατρεύσῃ· σὺ δὲ οὐκ ἠβούλου ἐξαποστεῖλαι αὐτόν. καὶ μικρὸν ὕστερον· καὶ λέγουσιν αὐτῷ, ὁ Θεὸς τῶν Ἑβραίων προσκέκληται ἡμᾶς. πορευσόμεθα ὁδὸν εἰς τὴν ἔρημον, ὁδὸν ἡμερῶν τριῶν, ὅπως θύσωμεν κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν. καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν ὁμοίως· κύριος ὁ Θεὸς τῶν Ἑβραίων ἐξαπέσταλκέ με πρὸς σὲ, λέγων, ἐξαπόστειλον τὸν λαόν μου, ἵνα μοι λατρεύσωσιν ἐν τῇ ἐρήμῳ.

A Cæterum, quod ipsius Israelis solius Deum, ac Iudææ, eosque delectos esse dicat, ipseque, & qui post eum prophetæ, & Jesus ille Nazarenus, demonstrabo, sed & ille qui omnes omnino vnquam, qui fuerunt præstigiatores impostoresque, superauit Paulus. Eorum porro verba audietis; primum Mosæ: *Tu autem dices Pharaoni: Filius meus primogenitus Israel. dixi autem, Dimitte populum meum, vt mihi seruiat: tu vero noluisti dimittere eum.* Et post paulo: *Et dicunt ei, Deus Hebræorum aduocauit nos. Proficiscemur ergo in desertum, viam dierum trium, vt sacrificemus Domino Deo nostro.* Et statim rursus ad eundem modum: *Dominus Deus Hebræorum misit me ad te, dicens: Dimitte populum meum, vt seruiant mihi in deserto.* Exod. 4. v. 22. 23. B cap. 5. v. 3. cap. 7. v. 16.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Συνείρει δὲ τούτοις καὶ ἑτέρας χρήσεις ἐκ τῶν ἱερῶν γραμμάτων συνειλεγμένας, ἐμπεδῶν ἐπιχειρῶν, ὅτι δὴ μόνῳ τῷ Ἰσραὴλ ὠνόμασται Θεὸς, καὶ κλῆρος ἰδικὸς αὐτῷ τὸ ἐξ Ἀβραὰμ γενέσθαι γένος. εἶτα τῶν ἑαυτοῦ λόγων ποιεῖται συμπέρασμα. τὸ, ὅτι προσήκει τὸν τῶν Ἑβραίων Θεὸν, οὐχὶ δὴ τοῦ κόσμου παντὸς γενεσιουργὸν ὑπάρχειν οἴεσθαι, καὶ τῶν ὅλων καθεξουσιάζειν, σωφρονεστάλθαι δὲ, ὡς ἔφην, καὶ πεπερασμένην ἔχοντα τὴν ἀρχὴν, ἀναμὶξ τοῖς ἄλλοις νοεῖσθαι θεοῖς. Οὗ καὶ μὲν οὖν τῆς ἐνούσης αὐτῷ σκαιότητος ὁ σκοπός. Ἀνθέξομεν δὲ καὶ ἡμεῖς τοὺς ἐφ' ἑκάστῳ λόγους, ταῖς ἐκείνων πανουργίαις ἀντανιστάντες τὸ ἀληθὲς, ὡς ἂν εἰδεῖεν οἱ τὰ αὐτοῦ θαυμάζοντες, ἀπειροκάλως αὐτὸν, ταῖς τῆς θεοπνεύστου γραφῆς κεχρῆσθαι φωναῖς, ἵνά τις εἶναι δοκοίη σοφὸς, καὶ ἐν τοῖς Χριστιανῶν δόγμασι κατεσπουδασμένος. ὅτι δὲ σωφρονεῖν μὲν παντελῶς οὐδὲν, περιαυτίζεσθαι δὲ καὶ πεφρόνηκε μέγα, καὶ ἀχαλινώτως ψευδηγορεῖ, δι' αὐτῶν εἰσόμεθα τῶν πραγμάτων. Πεφενάκικε μὲν οὖν τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, ἀφειδῆσαι μὲν ὁλοτρόπως αὐτὸν τῶν ἄλλων ἐθνῶν. οὐκ οἶδ' ὅπως διαλεινόμενος· ἀπονεμέσθαι δὲ τὴν Ἰουδαίαν, καὶ μόνοις τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας εἶναι τὸν ζυγόν. Ὅθεν ἂν οἶμαί τις εὖ μάλα διατεκμήραιτο, τῆς ἐνούσης Ἰουλιανῷ διανοίας τὸ ἀδρανὲς, ὅτι γε ὑπὸ πόδας ἅπασαν ἔχει τὴν κτίσιν ἡ ἀνωτάτω Φύσις, καὶ προνοεῖ τῶν ὅλων, παντελῶς ἠγνόηκε. μάλιστα μὲν ἐγκαταβεβλῆσθαι φαμὲν

C His contexit alia oracula e sacris collecta literis, confirmare nitens, solius Israelis Deum nominatum esse, & sortem illi peculiarem genus Abraham esse attributum; tum orationem suam concludit: Deum Hebræorum non totius mundi creatorem esse, existimari decere, & vniuersorum habere potestatem, sed coercitum esse, vt dixi, & qui definitum imperium habeat, cum aliis promiscue Diis censendum. Iste igitur ejus, quæ in ipso est, ferociæ scopus. D Regeremus autem & nos inuicem orationem quoque de singulis, dolis illius veritatem opponentes, vt sciant, qui eum mirantur rustice, illum diuinæ Scripturæ abusum vocibus, vt aliquis sapiens videretur, & in Christianorum dogmatis exercitatus. Quam vero sapiat nihil, sed sibi arroget, ac multum sumat & effrænate mentiatur, res ipsa nos docebit. Impositit ergo Deo vniuersorum, E gentes ipsum alias habere derelictui nescio quo pacto pertendens: attributam vero ipsi Iudæam, & solis e sanguine Israelis regni ejus dispertitum esse jugum. Vnde quiuis, opinor, Iuliani mentis imbecillitatem colligat. Ignorat enim prorsus, supremam naturam habere sub pedibus creaturam omnem, & vniuerso plane prouidere.

CYRILLVS.

hominis quidem naturæ maxime inditam esse Dei cognitionem, & cujusuis vtilis ac necessarii natiuam scientiam ipsi Opificem inseuisse. Par autem erat, vt cui sic ornato esse contigisset, etiam a mundi certe conditione, & ordine, & pulchritudine, & in his constantia, recta ad verum euntem, videre quanta sit ejus qui produxit, ea quæ supra omnem mentem est, sapientia atque virtus. Ad id porro Moses optimus præclare informauit, eam quæ in natura est posita legem quasi sopitum ignem suscitans. Quum enim de Deo sermonem instituit, auctorem eum esse mundi totius dicit, nullo quoquam exempto prorsus: Genes. 1. *In principio enim*, inquit, *fecit Deus cælum & terram:* summatim opinor, compendioque, quæ vtrisque continentur significans. Et rursus: *Hic est liber generationis cæli & terræ. In die quo fecit Deus cælum & terram, & omne fœnum agri.* Ergo si Mosis nos verbis oppugnat, Mosi credat. Qui autem nutu compegit hoc vniuersum, & verbo creauit, & ita præcellentem, & incomprehensam omni menti potentiam habet, qui in terra hominem fecit; quo tandem modo paucis imperare voluisset, quum tamen ei liceret in vniuersa diffundi, neque promiscue cum aliis Diis censeri, & finiti esse imperii? Age vero, voluntatis ejus fortasse curiosius causas indagemus nos, aut potius veniat ipse qui nos doceat. Haud ergo quiuit, & vniuerso prouidere non valet. Quo ergo pacto suffeciisse his faciendis ac procreandis videtur? Nam sane quam incredibile sit, opinor, & absurdum dicere, sufficientem habere eum, vt creare possit, facultatem atque virtutem, at non item ea regere posse. Sed vt Deum decet eum imperare, quid habet negotii videre? Nam creatura, vti ab initio facta est, ita etiam huc vsque moueri amat adhuc, quodque ipsam ab ordine deturbarit nihil est. Sol enim in cælo agitur, suumque ab ortu in occasum orbem voluit. Ad eundem modum Luna nocti præest, & siderum illustris chorus eadem lege regitur. Tempestatum vices alternis fiunt, redeunt noctis & diei reuersiones sibi respondenti-

A τῇ ἀνθρώπῳ Φύσει, τὴν θεογνωσίαν, καὶ παντὸς
τοῦ χρησίμου καὶ ἀναγκαίου πρὸς σωτηρίαν αὐ-
τοφυᾶ τὴν εἴδησιν ἐνεῖναί οἱ τὸν δημιουργόν· ἦν
δὲ ἀπεικὸς ὄδὲν, τοιαύτης λαχόντα κατασκευ-
ῆς, καὶ ὡς ἀπό γε τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως,
εὐταξίας τε, καὶ κάλλους, καὶ τῆς ἐν τούτοις δια-
μονῆς, καὶ εὐθὺ τῆς ἀληθείας ἰόντα, βλέπειν ὅση
τίς ἐστι τοῦ τεκτηναμένου καὶ παρενεγκόντος εἰς
ὕπαρξιν, ἡ παντὸς ἐπέκεινα νοῦ σοφία καὶ δύ-
B ναμις. Πεπαιδαγώγηκε δὲ πρὸς τοῦτο καλῶς
καὶ ὁ παναείσεπτος Μωσῆς, τὸν ἐν τῇ Φύσει κεί-
μενον ἀναζωπυρίσας νόμον. συντιθεὶς γὰρ ἡμῖν
τοὺς περὶ Θεοῦ λόγους, γενεσιουργὸν αὐτὸν εἶναι
φησὶ τοῦ κόσμου παντὸς, ὀδενὸς τὸ σύμπαν
ἐξῃρημένου· ἐν ἀρχῇ γὰρ, φησὶν, ἐποίησεν ὁ Θεὸς
τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν· συλλήβδην, οἶμαι, καὶ
ἐν βραχεῖ, καὶ τὰ ἀμφοῖν ἐνειλημμένα σημαί-
νων. καὶ πάλιν· αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ
καὶ γῆς· ἐν ἡμέρᾳ, ᾗ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρα-
C νὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα χόρτον ἀγροῦ.
Οὐκοῦν εἰ ἐκ τῶν Μωσέως ἡμῖν μάχεται λό-
γων, πιστευέτω Μωσεῖ. ὁ δὲ δὴ συμπήξας νεύ-
ματι τόδε τὸ πᾶν, καὶ λόγῳ παρενεγκὼν εἰς ὕπαρ-
ξιν, καὶ τὴν ὅτως ὑπερφυᾶ καὶ ἀκατάληπτον
νῷ παντὶ δυώμιν ἔχων, ὁ ποιήσας ἄνθρωπον
ἐπὶ γῆς, πῶς ἂν ἠθέλησεν ὀλίγων κρατεῖν, καί-
τοι μετὸν αὐτοῦ κατευρύνεσθαι τῶν ὅλων, καὶ
D οὐκ ἀναμίξ ἑτέρους νοεῖσθαι θεοῖς, καὶ μεμε-
τρημένην ἔχειν ἀρχήν; Φέρε γὰρ δὴ, τὰς τοῦ
ἐθελήσαι τυχὸν αἰτίας πολυπραγμονῶμεν ἡ-
μεῖς, μᾶλλον δὲ ἡκέτω διδάξων αὐτός. ἠθέλη-
σεν ἄρα, καὶ τὸ προνοεῖν δυώσθαι τῶν ὅλων
οὐκ ἔχει. εἶτα πῶς ἀρκέσαι ὁρᾶται πρὸς
τὴν ἐπ' αὐτοῖς ποίησίν τε καὶ γένεσιν; ἀπίθανον
γὰρ νομισθῇ εἶη ἂν οἶμαι, καὶ ἀσύφηλον εἰ-
πεῖν, διαρκῆ μὲν ἔχειν αὐτὸν τὴν πρός γε τὸ
δυώσθαι δημιουργεῖν ἐπιτηδειότητά τε καὶ δύ-
ναμιν, ἃ μὴν ἔτι καὶ ἰσχύσαι κρατεῖν αὐτῶν.
ἀλλ' ὅτι κατάρχει θεοπρεπῶς, πῶς οὐκ ἀτα-
E λαίπωρον ἰδεῖν; ἡ γάρ τοι κτίσις ὡς γέγονεν
ἐν ἀρχαῖς, ὅτω καὶ εἰς δεῦρο κινεῖσθαι φι-
λεῖ, καὶ τὸ θορυβῆσαν ὅλως αὐτὴν εἰς ἀτα-
ξίαν ὄδέν. Ἥλιος μὲν γὰρ ἐν κόσμῳ φέρε-
ται, καὶ τὸν ἐξ ἡδὺς εἰς δύσιν ἐλίττει κύκλον.
ὁμοίως σελήνη κατάρχει νυκτὸς, διοικεῖται δὲ
σωνόμως καὶ ὁ λαμπρὸς τῶν ἀστέρων χορός·
γίνονται δὲ παραλλὰξ ὡρῶν διαδοχαὶ, νυκτὸς
καὶ ἡμέρας ἀνακυκλώσεις ἀναλόγοις διαστήμασι

συμμετρήμενας, καρπῶν ἀναφύσεις, τῶν ὡρίμων ἐκβολάς, ζώων χερσαίων γενέσεις, πτηνῶν τε καὶ ἐναλίων· προσεποίσω δὲ τούτοις καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς αὐτούς. Ὁ τοίνυν τοῖς πλίσμασιν ἀναπόδρασον τὸ ἑαυτοῦ θελημάτων ἐπιτιθεὶς τὸν ζυγὸν, εὐθενέσαλά μοι δοκεῖ τῶν ὅλων κατάρχειν, καὶ ἀπορρίψας μὲν ἑτέροις αὐτὰ, πικροὺς δὲ τοῖς ἑαυτοῦ κτίσμασιν ἐπισήσας δεσπότας, τοὺς ψευδωνύμους θεοὺς, ἤγουν ἀκαθάρτους δαίμονας. Οὐκοῦν γενεσιουργὸν τῶν ὅλων εἰσηκόμισεν ἡμῖν τὸν Θεὸν ὁ σοφώτατος Μωσῆς. ἄθρει δὲ, ἄθρει, εἰ μὴ τοῖς παρ' αὐτοῦ λόγοις αὐτὰ συμβαίνει τὰ πράγματα. ἔφη γοῦν, σωλετάχθαι μὲν τῷ ἡλίῳ τὴν τῆς ἡμέρας ἀρχήν, τεθεῖσθαι δὲ κατὰ τὸν ἴσον τρόπον σελήνην εἰς ἐξουσίαν νυκτός· καὶ μὴν εἰς καιροὺς καὶ σημεῖα, καὶ πρός γε τὸ φαίνειν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τὸν τῶν ἀστέρων χορόν· ὁ δὲ ταῦτα γεγραφὼς, οὐχ ἑτέροις μᾶλλον χρῆναι θεοῖς, ἤτε μὴν τοῖς κτίσμασιν ἀνάπλεων τὸ σέβας βούλεται, προσκεῖσθαι δὲ μόνῳ προστέταχε τῷ τῶν ὅλων δημιουργῷ. Φησὶ γοῦν· καὶ μὴ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ πλανηθεὶς προσκυνήσῃς αὐτοῖς, ἃ ἀπένειμε κύριος ὁ Θεός σου τοῖς ἔθνεσι τοῖς ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ. Εἶτα πῶς ἀλογῆσαι μὲν φησὶ τὸν τῶν ὅλων Θεὸν τῆς ἑτέρας πληθύος τῶν ἐθνῶν, μόνων δὲ κατάρξαι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ αὐτοῖς τὴν ἰδίαν ἀπονεῖμαι πρόνοιαν, καίτοι πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τοῖς ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ τὰ ἐκ τῆς δημιουργίας χρήσιμα νενεμῆσθαι φησὶν ὁ τῶν ἱερῶν βιβλίων ἡμῖν συγγραφεύς. Μὴ γὰρ δὴ τὸ ὕστερον μέγα καὶ ἀξιόλογον ἀγαθὸν καταμικρωσέτω λέγων· πλὴν εἰ μή τις ἐκεῖνα συγχωρήσειεν, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῖς καὶ τὴν σελήνην ἀπένειμεν. ὅτι γὰρ ὃν προσκυνοῦμεν ἡμεῖς, παρειλήφασι δὲ καὶ διὰ τοῦ Μωσέως γραμμάτων οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, καὶ Θεὸς ἐστὶ τῶν ὅλων, καὶ διαρκῆ τοῖς ἅπασι χορηγεῖ τῆς γῆς τὴν ἑαυτοῦ φορυλίδα νενεμηκὼς εὐεισκέλαι, καὶ τοῦτο διηνεκῶς ἐξ αὐτῆς ἐπιδείξομεν τῆς θεοπνεύστου γραφῆς. ἀνόπιν δὲ ὥσπερ τοὺς λόγους ἀνασειράζοντες, ἐπ' αὐτὸν βαδίσμεθα τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, τουτέστιν, Ἀδάμ. Πέπλασται τοίνυν παρὰ Θεοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ σύμπαν γένος ἀνέφυ, φημὶ δὴ τὸ ἀνθρώπινον· Θεοῦ τοιγαροῦν τοῦ ἐπὶ πάντας, ὁ ἐπὶ γῆς ἄνθρωπος, ἤτοι τὸ σύμπαν ἁπαξαπλῶς νοεῖται γένος· ὁ γάρ τοι τῆς ῥίζης κύριος, ἔχοι ἂν εἰκότως ὡς ἑαυτοῦ, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς βλαστήματα. Ἀπὸ δέ γε τοῦ πρώτου,

Abus interuallis dimensæ, fructuum reditus, maturorum casus, terrestrium animalium ortus, auium, piscium. his etiam res nostras adjungam. Qui ergo rebus creatis ineluctabile voluntatis suæ jugum imposuit, potentissime mihi rerum vniuersitati imperare videtur, nec aliis abjecisse ipsas, & acerbos creaturis suis dominos imposuisse, falso dictos Deos, hoc est, impuros dæmonas. Ergo auctorem vniuersi Deum nobis sapientissimus Moses introduxit. vide sis enim, vide, num ejus verbis res consentiant. Dicit enim, Soli quidem concessum esse diei principatum, Lunæ vero eodem modo potestatem noctis repositam esse: enimuero & in tempora & signa, & vt luceret terrestribus, astrorum chorum. Hæc porro qui scripsit, non aliis potius Diis, neque sane creaturis, cultum vult adjungere, sed jussit vni addictos esse Opifici vniuersorum. Ait enim: *neque respiciens in cælum, & videns solem, & lunam, & astra, & cæli ornatum vniuersum, errore ductus, adores ea, quæ tribuit Dominus Deus tuus gentibus quæ sub cælo sunt.* Deinde cur Deum vniuersorum neglexisse quidem dicit cæteram gentium multitudinem, solis vero Israelitis imperare, eosque propria prouidentia impertiri, tametsi gentibus omnibus, quæ sub cælo sunt, opificii vtilitates attributas dicit sacrorum nobis librorum scriptor. Neque vero adeo gratum acceptumue tanti boni commodum verbis istis eleuet: nisi quis illa fateatur quod Solem iis & Lunam tribuerit. Quod enim eum, quem nos colimus, e Mosis literis, qui e sanguine erant Israelis acceperint, & Deus sit vniuersorum, & abunde iis, qui vsquam terrarum sunt, prouisionem suam, idque continenter impertiat, ex ipsa diuinitus afflata Scriptura demonstrabimus. Sed velut retrorsus reuocata oratione, ad ipsum ibimus primum hominem, hoc est, Adamum. Formatus igitur a Deo est, & ex ipso cunctum genus ortum est, humanum dico. Dei ergo qui super omnes est, qui in terra est homo, siue vniuersum omnino genus intelligitur. radicis enim dominus jure suos habeat qui ex ea surculi pullularunt. A primo autem juuenes duo

Deut. 4.

nati sunt Cain & Abel. Illi primi sacrificarunt; & hic quidem recte, ille non item. Sed laudauit quidem justum & rectæ mentis Abelem; alterius autem sacrum non admisit, & rectissime sane: decebat enim, decebat, per eos qui reuerentiæ in Deum & religionis auctores essent, eorum posteros addiscere, quo modo rite & inculpate deferendi Deo sint honores, qui ipsum decent, eique debentur. Id autem erat, vt equidem arbitror, prouidentis & curantis quo pacto splendide peruiuerent, quibus probitas cordi foret. Rem enim equidem ego statuo & magnam & adipiscendam, religionem aduersus Deum. At post illud fratrum par, extitere alii justitiæ cultores, & virtute inclyti, & recto ad omne bonum cursu principem omnium locum adepti. Quorum vnum aio fuisse ter beatum Enochum, quem ait sacra Genes. 5. Scriptura inuentum non fuisse: transtulit enim ipsum Dominus. Enochum igitur transtulit; carum enim ipsi & familiare, quicquid eximium & mirabile est, & virtutum gloria enitescit. Quoniam vero omnis terra corruperat viam suam, sicut scriptum est, & declinauit cor hominis in mala a juuentute, diluuium omnibus terræ incolis immisit; velut hortum quendam fruticibus obsitum & squallidum recurans, & generosam in eo plantam seruans, optimum Noemum, vt ex ipso genus humanum in alterum veluti principium transmutatum in terra denuo seruaretur. Sed enim quid ad hæc ait, qui criminationis in nos nullum modum neglexit, peritus dicendi artifex atque mentiendi? Si enim ad vnam sane Iudæam Hebræorum Deus coercebatur, & sceptrum habet demensum, quomodo, age dic mihi, in terrarum incolas cæli catarrhactas immisit, ac rursus aquis vniuersa fluctibus obruta terra, vna omnes pœna condemnauit? At si non omnibus dominabatur, vt ait, cur siluerunt Dii cæteri? oportebat enim suis eos cultoribus opem ferre, & quemlibet pro suo regno strenue decertare. Sed nescio quo pacto aut suos prodiderunt, aut in tuenda sibi assignata sorte ignaui fuerunt. An non igitur ridicula ista, & nugæ

A νεανίαι ἐγενέσθην δύο· Κάϊν τε καὶ Ἄβελ. ἔστι τεθύκασι πρῶτοι, καὶ ὁ μὲν, ὀρθῶς· ὁ δὲ, οὐχ ὅτω ποθέν. ἀλλ' ἐπήνεσε μὲν τὸν εὐθύφρονα καὶ δίκαιον Ἄβελ· ἔγε μὴν ἑτέρᾳ τὴν θυσίαν οὐ προσίετο. καὶ μάλα ὀρθῶς. ἔδει γὰρ ἔδει, διὰ τῶν ἀρξαμένων τῆς εἰς Θεὸν αἰδοῦς τε καὶ εὐσεβείας, τοὺς ἐξ αὐτῶν ἐσομένους ἀναμαθεῖν, τίνα δὴ τρόπον εὖ μάλα καὶ ἀμωμήτως προσκομισέον τῷ Θεῷ τὰς αὐτῷ πρεπούσας καὶ ὀφειλομένας τιμάς. Τοῦτο B δὲ ἦν, καθάπερ ἐγῷμαι, προνοοῦντός τε καὶ πεφροντικότος, ὅ ὅπερ ἦν δυνάσθαι διαβιῶναι λαμπρῶς τοῖς εὐδοκιμεῖν ἠρημένοις. χρῆμα γὰρ ἔγωγε φημὶ μέγα τι καὶ ἀξιόκτητον ἀληθῶς, τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν. Μετὰ δέ γε τὴν τῶν ἀδελφῶν ξυνωρίδα γεγόνασιν ἕτεροι δικαιοσύνης ἐπιμεληταὶ, καὶ ἀρετὴν τεθαυμασμένοι, καὶ τοῖς εἰς πάντοτε τῶν ἀγαθῶν εὐθρομίαις τὴν ἁπασῶν ἀείσην ἀφέμενοι ψῆφον. ὧν ἕνα γενέσθαι φημὶ τὸν τελεσμακάριον Ἐνὼχ, περὶ ὃν φησὶ τὸ γράμμα C τὸ ἱερὸν, ὅτι οὐχ εὑρίσκετο· μετέθηκε γὰρ αὐτὸν ὁ Θεός. τὸν μὲν δὴ Ἐνὼχ μετετίθει· φίλον γὰρ αὐτῷ καὶ οἰκεῖον πᾶν, ὅσον ἐστὶν ἐξαίρετον καὶ τεθαυμασμένον, καὶ τοῖς ἐξ ἀρετῶν αὐχήμασι κατηγλαϊσμένον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σύμπασα γῆ διέφθειρε τὴν ὁδὸν αὐτῆς, καθὰ γέγραπται· καὶ ἀπονένευκεν ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος, καὶ κατακλυσμὸν ἤφιει τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν, οἷά τινα κῆπον ὑλομανήσαντα καὶ κεχερσωμένον D ἀνακαλώμενος, καὶ φυτὸν ἐν αὐτῷ τηρήσας εὐγενὲς, τὸν πανάριστον Νῶε, ἵν' ἐξ αὐτοῦ τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον εἰς ἑτέραν ὥσπερ ἀρχὴν μεταστοιχειούμενον σώζηται πάλιν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλλὰ γὰρ τί πρὸς τοῦτο φησὶν ὁ τῆς καθ' ἡμῶν φιλοψογίας κατ' οὐδένα τρόπον ἀμελητικῶς, ὁ δεινὸς εἰς λόγους καὶ ψευδηγορίας; εἰ γὰρ καὶ μόνην δὴ τὴν Ἰουδαίαν ὁ τῶν Ἑβραίων Θεὸς σωφρονέλεο, καὶ τὸ σκῆπτρον ἔχει μεμετρημένον, πῶς, εἰπέ μοι, τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς ἐπηφίει μὲν τοὺς καταῤῥάκτας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ E πάλιν τοῖς ὕδασιν ὅλην δι' ὅλου καταμφιέσας τὴν γῆν, μίαν δίκην ἁπάντων κατεψηφίσατο; Ἀλλ' εἰ μὴ πάντων ἐκράτει, καθὰ φησὶν αὐτὸς, ἀνθ' ὅτου σεσιγήκασιν οἱ ἕτεροι τῶν Θεῶν; ἔδει γὰρ ἔδει, τοῖς σφετέροις αὐτοὺς ἐπαμῦναι προσκυνηταῖς, ἔνιόν τε τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας ὑπεραθλῆσαι γενικῶς· ἀλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως, ἢ προὔδοσαν τοὺς σφετέρους, ἢ γεγόνασι ῥᾴθυμοι περὶ τὸ χρῆναι τηρεῖν τὸν ἐνεμηθέντα κλῆρον αὐτοῖς. Ἆρ' οὖν οὐχὶ γέλως ἤδη ταυτὶ καὶ φλυαρία γραοπρεπὴς,

μᾶλλον δὲ οὐκ ἀπόδειξις ἐναργὴς, τὸ μὴ χρῆναι λέγειν μερικὸν εἶναι Θεὸν, καὶ ἕνα τῶν ψευδωνύμων οἴεσθαι ὑπάρχειν τὸν διὰ Μωσέως τῷ κόσμῳ κεκηρυγμένον. κοσμοποιὸν μὲν γὰρ ἀπέφηνεν αὐτὸν, καὶ τῶν ὅλων κύριον, ἀπόλεκτον δὲ φησὶ τὸ ἐξ Ἀβραὰμ ποιήσασθαι γένος, καὶ οἱόν τι πρωτοτόκιον τῶν ἄλλων ἐθνῶν, εἰσδεχθῆναι παρ' αὐτοῦ παιδαγωγοῦντος εἰς θεογνωσίαν ἅπαντας, καθάπερ ἐν ῥίζῃ τοῖς προεισκεκλημένοις. Ὁ δὲ δὴ γενναῖος ἐστὶ, τὰ πρῶτα παρεὶς τῶν Μωσέως γραμμάτων, ἀπὸ μόνης τῆς ἐκλέξασθαι τὸν Ἰσραὴλ, τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν ὁρίζειν ἐπιχειρεῖ. ἀλλ' ὦ κράτιστε, φαίη τις ἂν πρὸς τοῦτο αὐτῷ· ὁ ἐν ὑστέροις καιροῖς τὸν Ἀβραὰμ σαγηνεύσας, καὶ ψήφῳ παγκάλῃ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἔθνος τιμήσας, ἴδιόν τε κλῆρον ἀποφήνας αὐτὸ διάτοι τὸ ὅπως κεκλῆσθαι τὰ ἕτερα τῶν ἐθνῶν, αὐλὸς ἐστὶ καὶ οὐχ ἕτερος ἐξερέωσε τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν τεθεμελίωκεν, ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς, καθὰ γέγραπται, καὶ πᾶσαν ἁπαξαπλῶς εἴργασται τὴν κτίσιν ὁρατὴν, ἀόρατον. Εἰ δὲ τοῖς τῆς ἀπιστίας τέλμασιν ἐμβεβηκὼς, τὸν τοῦ πανσόφου Μωσέως περὶ Θεοῦ λόγον ἀπαράδεκτον ποιεῖται, ἀδικήσει τοῦτο τὸ σύμπαν οὐδὲν τῆς ἀληθείας τὴν δύναμιν. Ὡς γὰρ ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος· οὐχ ἡ ἀπιστία ὑμῶν τὴν τοῦ Θεοῦ πίστιν καταργήσει· ἐπειδὴ δὲ ὅροις καὶ μέτροις τὴν τοῦ μόνου καὶ ἀληθῶς ὄντος Θεοῦ βασιλείαν ὑπάγειν ἀπολμᾷ, χρήσεις ἁγίων παραλιθεὶς, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ πανσόφου Μωσέως παρανομίζων φωνὰς, δι' ὧν ὁρᾶται Θεὸς, ἴδιον κλῆρον ὀνομάζων τὸν Ἰσραὴλ, φέρε καὶ ἡμεῖς ἑτέρας αὐτῷ τῶν ἁγίων φωνὰς ἀνεξάγωμεν, Θεὸν τῶν ὅλων ἀποφαινούσας αὐτόν. ἔφη τοίνυν ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαΐας· ὅτω λέγει· κύριος, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν, ὅτος ὁ Θεός· ὁ καταδείξας τὴν γῆν, καὶ ποιήσας αὐτὴν, αὐτὸς διώρισεν αὐτὴν, οὐκ εἰς κενὸν αὐτὴν ἐποίησεν, ἀλλὰ κατοικεῖσθαι. ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ. καὶ μὴν καὶ ἑτέρωθι· ἐγὼ ὁ Θεός σου σεσειῶν οὐρανὸν, καὶ κτίζων γῆν· οὗ αἱ χεῖρες ἔκλισαν πᾶσαν τὴν στρατιὰν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐ παρέδειξά σοι αὐτὰ, τοῦ πορεύεσθαι ὀπίσω αὐτῶν. προσπεφώνηκε δέ που καὶ Κύρῳ, ὃς κατὰ κράτος εἵλε τὴν Βαβυλωνίων. ἐγὼ ἐκάλεσά σε τῷ ὀνόματί μου, καὶ προσδέξομαί σε· σὺ δὲ οὐκ ἔγνως με, ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ Θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι πλὴν ἐμοῦ Θεός. ἐνίσχυσά σε, καὶ οὐκ ἤδεις με· ἵνα γνῶσιν οἱ ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίου καὶ δυσμῶν, ὅτι οὐκ ἔστι πλὴν ἐμοῦ. ἐγὼ κύριος ὁ

A aniles? immo non euidens demonstratio est, dicendum non esse particularem Deum, vnumque de falsis existimandum, eum qui per Mosen mundo prædicatus est. Mundi enim effectorem eum declarauit, & Dominum vniuersorum, sed delectum habuisse genus Abrahæ, & veluti prærogatiuam cæterarum gentium ab eo accepisse ad Dei cognitionem, omnes scilicet in iis, qui prius vocati erant, veluti in radice, informante. Sed egregius iste præteritis primis Mosæ literis, eo vno, quod Israelem delegerit, Dei finire imperium conatur. Sed, o bone, respondeat ei ad ista quispiam: qui post secutis temporibus Abrahamum vt reti concluſit, & pulcherrimo suffragio ortam ab ipso gentem honestauit, eamque propriam sortem suam renunciauit, vt pote nondum vocatis cæteris gentibus, is ipse non alius: *cælum firmauit, & terram fundauit in stabilitatem ipsius*; sicut scriptum est, & omnem omnino creaturam effecit visibilem, inuisibilem. Sin autem infidelitatis in limo hærens sapientissimi Mosis sermonem de Deo repudiat, nihil id totum prorsus lædet vim veritatis. Namque vt sapientissimus scribit Paulus, *non infidelitas nostra Dei fidem destruet.* Rom. 3. Sed quoniam finibus ac terminis vnius & vere Dei regnum subdere audet, Sanctorum dicta apponens, adeoque sapientis Mosæ voces afferens, per quas cernitur Deus sortem peculiarem suam Israelem nominare; age & nos ipsi alias sanctorum voces opponamus, quæ Deum vniuersorum eum pronunciant. Ait ergo beatus vates Esaias: *Sic ait Dominus, qui fecit cælum, iste est Deus, qui terram exhibuit, & fecit eam, ipse terminauit eam, non in vanum fecit eam, sed vt habitetur: ego sum, & non est alius præter me.* Esai. 45. Et vero alibi quoque: *Ego Deus ille tuus firmans cælum, & creans terram, cujus manus condiderunt cunctam militiam cæli, & non ostendi ea tibi, vt abeas post ipsa.* Allocutus & alicubi est Cyrum, qui Babylona vi cepit: *Ego vocaui te nomine meo, & suscipiam te: tu vero non nosti me, quia ego Dominus Deus, & non est præter me Deus. Confortaui te, & non nouisti me: vt cognoscant, qui ab ortu Solis, & occasu, quia non est præter me. Ego Dominus* Ibid.

Deus, & non eſt etiam: ego qui conſtruxi lucem, & feci tenebras. Satis igitur, vt equidem puto, hæc vel ſola ſunt. Quod ſi & aliis ſibi opus eſſe cenſet, adjungam & hæc. Rurſus enim ſcriptum eſt: *Reſpicite in cælum oculis veſtris, & videte, quis exhibuit hæc omnia. Qui educit numero ornatum ſuum, & omnes nominatim vocabit præ multa gloria, & in robore virtutis. Ego Deus primus & in ſuperuenientia ego ſum. Cognouerunt gentes, & timuerunt extrema terræ.* Quis jam impune dicere auſit, exiguum ipſi & reſtrictum imperium attributum eſſe? quamuis vniuerſam creaturam in ortum eduxerit, & omnium parens ſit ac Dominus. Quod ſi quis velit & illatas Ægyptiis plagas recordari, immenſum ejus robur, &, quæ in ipſo eſt, infinitam exſuperantiæ vim admirabitur. Cuncta enim quodammodo creatura imperatoris nutibus obediens in eos armabatur, qui ipſum offendebant. Quum autem *primogenitus* Iſrael nominetur, quid vetabat quo minus intelligere poſſet homo tam eruditus, non dictum iri quemquam primogenitum, ſi alii non ſint, quibus omnino anteponatur? Ergo, ſiquidem Dei primogenitus eſt Iſrael, habet omnino & alios fratres, vt ſub Deo Patre. Si enim poſteriores aliqui ſunt, prius vocato Iſraele, at non a numero filiorum Dei excluſi ſunt, quoad omnium intelligitur parens, vt qui omnibus, vt ſint, cauſam ipſe præbuerit, immo potius omnium principium & origo ſit. In filiis enim Dei eenſendos eſſe vniuerſe omnes quotquot in terra ſunt, vt Dei opificia, hinc quoque cognoſcemus. Iudæorum Synagogæ præſul, Caiphas is erat, profore dixit Iſraelitis vt e medio Chriſtus tolleretur; id ſignificat autem & ait Euangeliſta: *Hoc vero a ſemetipſo non dixit, ſed Pontifex qui eſſet anni illius, prophetauit futurum vt Ieſus moreretur pro gente,* & non pro gente ſolum, ſed vt filios Dei qui diſſipati erant cogeret in vnum. In duas quidem gentes diuiſum eſt genus omne quod interris eſt, in Iudæos dico, & gentes ſane. Erat igitur non pro ſolis quidem Iſraelitis carnis mortem ſubiturus Chriſtus, ſed vt & cæteros filios Dei, qui Diaboli

Joh. 18.

A Θεὸς, καὶ ὐκ ἔστιν ἔτι. ἐγὼ ὁ καλασκευάσας φῶς, καὶ ποιήσας σκότος. Ἀπόχρη ἕν, ὥς γε οἶμαι, ταυτὶ καὶ μόνα. εἰ δὲ δὴ δεῖν οἴεται καὶ ἑτέρων αὐτῷ, προσεποίσω καὶ τάδε. γέγραπται γὰρ πάλιν· ἀναβλέψατε εἰς τὸν ὐρανὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς ὑμῶν, καὶ ἴδετε τίς κατέδειξε πάντα ταῦτα. ὁ ἐκφέρων κατὰ ἀριθμὸν τὸν κόσμον αὐτῶ, καὶ πάντας ἐπ' ὀνόματι καλέσει, ἀπὸ πολλῆς δόξης, καὶ ἐν κράτει
B ἰσχύος, ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ εἰς τὰ ἐπερχόμενα ἐγὼ εἰμί. εἴδοσαν ἔθνη, καὶ ἐφοβήθησαν τὰ ἄκρα τῆς γῆς. Εἶτα τίς ὁ τολμῶν φάναι, ὐκ ἂν ὄφλοι δίκην, ὡς βραχεῖάν τινα καὶ σωεσταλμένην ἀρχὴν ἀπελέμετο; καίτοι παρενεγκὼν εἰς ὕπαρξιν τὴν σύμπασαν κλίσιν, καὶ τῶν ὅλων γενεσιργὸς ὑπάρχων καὶ κύριος. Εἰ δὲ δή τις ἔλοιτο καὶ τῶν Αἰγυπτίοις ἐπενηνεγμένων διαμνημονεῦσαι πληγῶν, καλαθαυμάσειεν ὅτι πάντως πᾳ τὸ παναλκὲς, καὶ τῆς ἐνόσης ὑπεροχῆς αὐτῷ τὸ ἀτέκμαρτον. Ὅλη γὰρ ὥσπερ ἡ κλίσις τοῖς τοῦ καλέσαντος ἔπεσα
C νεύμασιν, ἐφωπλίζετο τοῖς τοῦτω προσκρούσιν. Ἐπειδὴ δὲ πρωτότοκον ὁ Ἰσραὴλ ὠνόμασαι, τί τὸ ἀπεῖργον ἦν σωιέναι δυνάσθαι τὸν ὅτως ἐλλόγιμον, ὡς ὐκ ἂν οἶμαί τις νοοῖτο πρωτότοκον, ἑτέρων ὐκ ὄντων, ὧν πάντως πᾳ, καὶ πρωτελάξειαι. ὐκοῦν, εἴπερ ἐστὶ Θεοῦ πρωτότοκον ὁ Ἰσραὴλ, ἔχει πάντως πᾳ καὶ ἀδελφοὺς ἑτέρους, ὡς ὑπὸ πατέρα τὸν Θεόν. εἰ γὰρ καί τινες ὑσεείζσι προεισπεπλημένοι τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλ'
D ἕν ὐκ ἔξω τέθειπται τοῦ τελεῖν ἐν τέκνοις Θεοῦ, καθὸ πάντων νοεῖται πατὴρ, ὡς καὶ τοῦ εἶναι τὴν αἰτίαν ἅπασι παρεσχηκὼς ἀυτὸς, μᾶλλον δὲ ἀυτὸς ὑπάρχων ἡ πάντων ἀρχὴ καὶ γένεσις. Ὅτι γὰρ ἐν τέκνοις Θεοῦ καλαλογισέον συλλήβδην ἅπαντας, ὡς δημιργήματα τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, κἀντεῦθεν εἰσόμεθα. Ὁ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς ἡγούμενος, Καϊάφας ἔτος ἦν· σωοίσειν ἔφασκε τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τὸ ἐκ μέσου γενέσθαι Χριστόν. ἐπισημαίνεται δὲ καὶ Φησὶν ὁ Εὐαγγελιστής· τοῦτο δὲ ἀφ'
E ἑαυτοῦ ὐκ εἶπεν, ἀλλ' ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου προεφήτευσεν, ὅτι ἔμελλεν ὁ Ἰησοῦς ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους· καὶ ὐχ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τὰ διεσπορπισμένα σωάγῃ εἰς ἕν. Εἰς δύο μὲν ἔθνη διῴρισαι τὸ ἐπὶ γῆς ἅπαν γένος, εἵστε τοὺς Ἰουδαίους φημὶ, καὶ μέντοι καὶ τὰ ἔθνη. ἔμελλε τοίνυν ὁ Χριστὸς, ὐχ ὑπέρ γε μόνων τῶν ἐξ Ἰσραὴλ τὸν τῆς σαρκὸς ὑπομεῖναι θάναλον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ ἕτερα τοῦ Θεοῦ τέκνα, τὰ διὰ τῆς τοῦ διαβόλου

σκαμότητ& πρὸς πολύθεον κατεσκεδασμένα πλάνην, εἰς ἓν συναγάγῃ, τοῦτ' ἔστιν εἰς μίαν τε καὶ ἀπλανῆ θεογνωσίαν συνενεγκὼν, κλίσῃ δύο λαοὺς εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, κατὰ τὰς γραφὰς, καὶ καταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι πρὸς τὸν πατέρα. Ὁ δὲ δὴ τοῖς κατὰ Θεὸν φλυαρίαις ἀκορέστως ἐντρυφῶν, πάλιν ὧδε φησίν·

A fraude in multitudinis Deorum erant errorem distracti, in vnum colligeret, hoc est, in vnam & errare nesciam Dei cognitionem contrahens, crearet duos populos in nouum hominem, pacificans, vt Scripturæ loquuntur, & vtrosque in vno corpore Patri reconciliaret. Iste vero qui nugis aduersus Deum inexplebiliter luxuriatur, sic rursus ait:

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἀλλ' ὅτι μὲν Ἰουδαίων μόνων τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐμέλησε τῷ Θεῷ, καὶ κλῆρος αὐτοῦ γέγονεν ὅτος ἐξαίρετος, οὐ Μωσῆς μόνον καὶ Ἰησοῦς, ἀλλὰ καὶ Παῦλος εἰρηκὼς φαίνεται. καίτοι τοῦτο θαυμάσαι ἄξιον ὑπὲρ τοῦ Παύλου. πρὸς τὰς τύχας γὰρ, ὥσπερ οἱ πολύποδες πρὸς τὰς πέτρας, ἀλλάττει τὰ περὶ Θεοῦ δόγματα, ποτὲ μὲν Ἰουδαίους μόνον τὴν τοῦ Θεοῦ κληρονομίαν εἶναι διαισχυρίζεσθαι λέγων, ποτὲ δὲ τοὺς Ἕλληνας ἀναπείθων, αὐτῷ προστίθεσθαι λέγων, μὴ Ἰουδαίων μόνων ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν; ναὶ καὶ ἐθνῶν. Δίκαιον οὖν ἔρεσθαι τὸν Παῦλον· εἰ μὴ τῶν Ἰουδαίων μόνων ἦν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐθνῶν, τοῦ χάριν εἰς τοὺς Ἰουδαίους μὲν, πολὺ τὸ προφητικὸν ἔπεμψε πνεῦμα, καὶ τὸν Μωσέα, καὶ τὸ χρίσμα, καὶ τοὺς προφήτας, καὶ τὸν νόμον, καὶ τὰ παράδοξα, καὶ τὰ τεράστια τῶν μύθων. ἀκούεις τε αὐτῶν βοώντων· ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος. Ἐπὶ τέλει δὲ καὶ τὸν Ἰησοῦν ἐκείνοις ἔπεμψεν, οὐ προφήτην, οὐ χρίσμα, οὐ διδάσκαλον, οὐ κήρυκα τῆς μελλούσης οἶμαι ποτε γοῦν ἔσεσθαι καὶ εἰς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας· ἀλλὰ καὶ πεντακισχιλίους ἐτῶν μυριάδας, εἰ δὲ ὑμεῖς βούλεσθε, χιλιάδας ἐν ἀγνωσίᾳ τοιαύτῃ τοῖς εἰδώλοις, ὡς φατὲ, λατρεύοντας τοὺς ἀπὸ ἀνίσχοντος ἡλίου μέχρι δυομένου, καὶ τοὺς ἀπὸ μέσων τῶν ἄρκτων ἄχρι μεσημβρίας, ἔξω μικρᾶς γένους, οὐδὲ πρὸ δισχιλίων ἐτῶν ὅλων ἐνὶ μέρει σωοικισθέντος τῆς Παλαισίνης. Εἰ γὰρ πάντων ἡμῶν ἐστι Θεὸς, καὶ πάντων δημιουργὸς ὁμοίως, εἰς τί παρεῖδεν ἡμᾶς; καὶ μεθ' ἕτερα· ἔτι καὶ προσέξομεν ὑμῖν, ὅτι τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, ἄχρι ψιλῆς γοῦν ἐννοίας ὑμεῖς, ἢ τῆς ἡμετέρας τίς ἐφαντάσθη ῥίζης. Οὐ μετρικὰ ταῦτα πάντα ἐστί; Θεὸς γὰρ ζηλωτής; ζηλοῖ δὲ διατί καὶ Θεὸς ἐνδικῶν ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα;

IVLIANVS.

Quod autem Deus Iudæorum solum ab initio curam gesserit, & sors ista ejus eximia fuerit, non Moses solum & Jesus, sed & Paulus dixisse cernitur. Tametsi hoc de Paulo mirum. Nam ad omnem occasionem, veluti polypi ad rupes, dogmata de Deo mutat, modo Iudæos tantum Dei hæreditatem esse contendens, modo Græcis rursum suadens ipsi se vt adjungant, dicens: *An Iudæorum tantum erat Deus, an & gentium? Certe & gentium.* Æquum igitur est rogari Paulum, si Iudæorum tantum Deus non erat sed & gentium, qua de causa in Iudæos quidem plurimum immiserit propheticum spiritum, & Mosen, & vnctionem, & prophetas, & legem, & miracula, & prodigia fabularum? & audis ipsos dicentes: *Panem Angelorum manducauit homo.* Denique Jesum ad eos misit, non prophetam, non chrisma, non doctorem, non præconem futuræ sero demum etiam in nos diuinæ clementiæ: sed & præteriit annorum myriadas, aut si vultis chiliadas, in tanta ignoratione, simulacris, vt dicitis, seruientes, quotquot ab oriente sole ad occidentem, & a mediis septentrionibus ad meridiem, præter exiguam gentem, neque ante bis mille totos annos in vna parte Palæstinæ collocatam. Si enim omnium nostrum Deus est, & omnium æque conditor, cur aspernatus nos est? Et post alia: Etiam vobis assentiemur Deum vniuersorum, nuda certe notione tenus, aut veluti vestræ stirpis quempiam imaginatum esse? Non particularia ista omnia sunt? Deus enim æmulator? cur autem æmulatur & Deus vlciscens peccata patrum in liberos?

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἀλλ' ὅτι μὲν τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἐμέλησε τῷ Θεῷ, καθὰ φησὶν αὐτὸς, πῶς οὐχ ἅπασιν ἐναργές; ἔδει γὰρ ἔδει τῷ θείῳ νόμῳ κατε-

CYRILLVS.

At enim posterûm Israelis curam gessisse Deum, vt ait ipse, qui non euidens omnibus sit? Decuit enim, decuit, qui diuinę legi

ſubjuncti eſſent, & a multitudinis Deorum errore deſtitiſſent, ejus indulgentiæ exſortes non eſſe; immo per ea potius erudiri, per quæ vero ſimile erat eos ad meliora ſane quam bene redituros, & paullatim eo procedere, vt Chriſti myſterium diſcere poſſent. Diuinum autem Paulum impoſtorem ab eo vocari, quod patres ſuos reprehendat, nec eos culpa abſoluat, dicere prætermittam, quippe quod ignoret nemo. Sed quoniam ad caſus eum myſtica decreta mutare arguit, quod nempe idque rectiſſime profecto dixerit: *An Iudæorum Deus tantum? an non & gentium? certe & gentium, ſiquidem vnus eſt Deus*; libentiſſime ab ipſo quæſierim, quamobrem, vt minus bona, verba iſta reprehendat. Non enim innata ipſi majeſtate Deum vniuerſorum ſpoliabit, quod ab ejus ditione aliqui deſciuerint, & ejus quæ ipſi ineſt gloriæ præcellentiam ignorarint. An enim, ſi publicas ac ſancitas leges nonnulli contemnant, & legislatorum nomen adimemus iis, qui legum condendarum gloria clari ſunt? Et ſi quis eorum, qui imperatoris poteſtati ſubſunt, officium violarit, imperii ſolio deuoluetur qui ei inſidet & ſuprema gloria præclare redimitus eſt? aut ſi qui videlicet, qui oculis capti ſint, Solis radiorum ſplendorem non videant, luce idcirco carere ſidus quisquam dicat, an eorum potius infirmitatis miſerebitur? Si ergo æquum ſe præbere velit, cur tam venerandum, tam admirabilem, nominare hypocritam audet, qui contra Iudaicum tumorem, & nonnullorum inſcitiam perſapienter depugnarit? Quia enim nonnulli, ex nimia vtique imprudentia, eadem ſentientes quæ noſter hic aduerſarius, vnius Iudæorum regionis dominari vniuerſorum Deum opinabantur, ea re ac prouidentiſſime ſane, opinionem iſtam cædit ille myſteriorum doctor, & iis qui iſta ſentient reſiſtit armis inſtructus veritatis, & ait: *An Iudæorum Deus tantum, an non & gentium? certe, & gentium. Siquidem vnus Deus.* Si enim ſuper omnes vnus, alius autem præter ipſum nullus, omnium dominus fuerit, quia & omnium opifex, nam & gentium Deum eſſe, vel per inſitas leges pleniſſime comprobauit, quas omnium cordibus Opifex inſculpſit. *Quando enim gentes*, inquit, *quæ legem non habent, natura quæ ſunt legis faciunt, iſti legem non habentes ſibi*

Rom. 3.

Rom. 2.

A ζευγμένες, καὶ τῆς πολυθέε πλάνης ἀπονοσήσαντας τῆς παρ' αὐλῷ μὴ ἀμοιρῆσαι Φειδᾶς, παιδαγωγεῖσθαι δὲ μᾶλλον δι' ὧν ἦν εἰκὸς ἀναφοιτήσειν ἓυ μάλα πρὸς τὰ βελτίω, καὶ καλὰ βραχὺ προελθεῖν ἐπὶ τὸ δύνασθαι μαθεῖν τὸ Χριςῷ μυςήριον. τὸν δὲ θεσπέσιον Παῦλον ἀπαλεῶναι πῶν, ὅτι τῶν σφελέρων καταγορεύει πατέρων, καὶ οὐκ ἔξω τίθησι τῆς αἰτίας αὐλῷς, παρήσω λέγειν, ἠγνόηκε γὰρ ὐδείς. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὰς τύχας

B αὐλὸν ἔφη μεταμορφᾶν τὰς μυςαγωγίας, διάτοι τὸ φάναι καὶ μάλα ὀρθῶς· ἢ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνων, οὐχὶ καὶ ἐθνῶν; ναὶ καὶ ἐθνῶν, ἐπείπερ εἷς ὁ Θεὸς· ὡς ἥδιςα ἂν ἐρείμην αὐτὸν, ἐφ' ὅτῳ περ ἂν, ὡς οὐκ ἓυ γεγονόσιν ἐπιτιμήσειεν ἂν τοῖς τοιοῖςδε λόγοις. Οὐ γάρ τοι παραιρήσεται τῶν ὅλων Θεὸν, τῶν προπεφυκότων αὐτῷ καλὰ φύσῳ ἀξιωμάτων, τὸ ἀποσκιρτῆσαί τινας τῶν αὐλῷ ζυγῶν,

C οὐ τῆς ἐνόσης αὐλῷ δόξης ἀγνοῆσαι τὴν ὑπεροχήν. Ἆρα γὲ εἰ τῶν ἐν κοινῷ τε καὶ καθεςώτων νόμων ὀλιγωρῆσί τινες, οὐ τὸ εἶναι θεσμοθέτας ἐκπέμψομεν τοὺς, οἵπερ ἂν εἶεν τὴν τῶν χρῆναι θεσμοθετεῖν δόξαν ἔχοντες; κἂν εἴ τις ἕλοιτο τῶν ὑπὸ σκῆπτρα τὰ βασιλέως ἔξω φέρεσθαι τῶν εἰκότος τῆς βασιλείας ἀπολιθήσει θάκων, ὁ τούτοις ἐνιδρύμενος, καὶ τοῖς ὑπερτάτοις ἀυχήμασιν ἓυ μάλα καλεσεμμένος; κἂν εἰ δήπου τινὲς τῶν ὀμμάτων αὐτοῖς ἐξερρυηκότων, οὐκ εἰδεῖεν ὅλως τὸ τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος σέλας, ἀφεγγὲς ἄρα δι' αὐτοὺς φαίη

D τις ἂν τὸ στοιχεῖον εἶναι, ἢ μᾶλλον αὐλοὺς καλεσήσειτῆς ἀῤῥωσίας; Εἴπερ ὧν ἕλοιτο τὰ εἰκότα δρᾶν, ἀνθ' ὅτου τὸν ὅτῳ σεπτόν τε καὶ ἀξιάγαστον, ὑποκειλὴν ὀνομάζειν ἀπολούμᾳ τῷ Ἰουδαϊκῷ φυσήματι καὶ τῆς τινων ἀμαθίας πανσόφως μεμαχημένον; ἐπειδὴ γάρ τινες ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀσωσεσίας τὰ ἴσα φρονοῦντες τῷ καθ' ἡμῶν γεγραφότι, μόνης ὤοντο τῆς Ἰουδαίων χώρας κρατεῖν τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, ταύτη τοι καὶ μάλα ἐμφρόνως, ἀποκείρει τὴν δόξαν ὁ μυςαγωγὸς, καὶ τοῖς ἐκεῖνα φρονοῦσιν ἀνταίρεται, τοῖς τῆς ἀληθείας ὅπλοις ἐνηρμοσμένος, καὶ φησίν· ἢ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνων,

E οὐχὶ καὶ ἐθνῶν; ναὶ καὶ ἐθνῶν. εἴπερ εἷς ὁ Θεός. εἰ γὰρ ἐςὶν ἐπὶ πάντας εἷς, ἕτερος δὲ παρ' αὐλὸν ὐδείς, πάντων ἂν εἴη δεσπότης, ὅτι καὶ ἁπάντων δημιουργός· ὅτι γὰρ καὶ ἐθνῶν ὁ Θεός ἐςι, καὶ διὰ τῶν ἐμφύτων νόμων πεπληροφόρηκεν, ὡς ταῖς καρδίαις ἁπάντων ἐνεχάραξεν ὁ δημιουργός· ὅταν γὰρ ἔθνη, φησὶ, τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῶ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσὶ

νόμος, οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν. Ἀλλ' εἴπερ Ἰουδαίων μόνων ἦν, οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνῶν, καὶ Θεὸς καὶ δημιουργὸς, πῶς οἱ νόμον οὐκ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσι νόμος, ἐμφύτοις εἰς τοῦτο παιδαγωγίαις ἐρχόμενοι; πλείστη γὰρ αὐτομάτως ἡ φύσις τὴν τοῦ παντὸς εἰδησιν ἀγαθοῦ, τοῖς τοῦ πεποιηκότος νεύμασι λαχοῦσα καὶ τοῦτο. ἀξιοῖ τοιγαροῦν τῆς παρ' ἑαυτοῦ προνοίας, οὐχὶ δήπου μόνους τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἀλλὰ γὰρ, ὡς ἔφην, καὶ τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν. εἷς γάρ ἐστι τῶν ὅλων δεσπότης. Ἐπειδὴ δ' ἀτεχνέσι λόγου καὶ ἀλογίαις πειρᾶται δεικνύειν, ὅτι μόνων ἐστὶ τῶν ἐξ Ἀβραὰμ καὶ Θεὸς καὶ δεσπότης, ὡς ἀπό γε τοῦ μηδενὸς ὧν ἠξίωνται τὰ ἔθνη λαχεῖν· ἦν γὰρ δήπου, φησὶν, ἀναγκαῖον, εἴπερ ἦν ἐν λόγῳ τὰ ἔθνη παρ' αὐτῷ, καὶ προφητικὸν αὐτοῖς ἀποστεῖλαι πνεῦμα, καὶ μυσταγωγοὺς ἀναδεῖξαι προφήτας, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων, τοὺς ἱεροὺς ἐπιλάμψαι νόμους, τοὺς διά γε φημὶ τοῦ πανσόφου Μωσέως· παραδειχθῆναι δὲ καὶ θεοσημίας· ἐκεῖνο φαμὲν, τῆς αὐτοῦ γλώττης τὸ ἀκρατὲς ἀνακόπτοντες. Μάλιστα μὲν γὰρ, ὦ κράτιστε, σφαλερὸν ὅτι καὶ ἀπηχὲς, τὸ θείαις ψήφοις μάχεσθαι, εἴη ἂν οἶμαί πως σαφέστε καὶ ἀνωμολογημένον· ἐπὶ καιροῦ δέ τις διαμεμνῆσθαι τῶν Φωνῶν Ἡσαΐου, καὶ δὴ καὶ ἐρεῖ· τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί; τίς ἔστησε τὰ ὄρη σταθμῷ, καὶ τοὺς νάπας ζυγῷ; τίς ἔγνω νοῦν κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; παναλκὲς γὰρ τὸ θεῖον, προσδεῖται δὲ ὅλως οὐδενός· ἐνίησι δὲ μᾶλλον αὐτὸ καὶ σοφίαν καὶ συνέσεων τοῖς ἐλεῖν ἀξίοις. Εἶτα πρὸς τούτῳ πῶς οὐκ ἄξιον ἐκεῖνο ἰδεῖν; οἱ πωλοδαμνεῖν εἰωθότες, καὶ ταῦτα τεχνῖται, εἰ δὴ πλεῖσοί τινες εἶεν τῶν ἵππων αὐτοῖς οἱ πρός γε τοῦτο ἠγμένοι, καὶ τὰ πληθὺν ἆρα καὶ ἀγεληδὸν, ἢ καθ' ἕνα, καὶ ἀνὰ μέρος ὑποφέρουσι τοῖς ζυγοῖς; ἀλλ' οἶμαι παντί που δῆλον, ὡς ἥκιστα μὲν ἀγεληδὸν, καθ' ἕνα δὲ μᾶλλον τοῖς τῆς εὐδρομίας αὐλοὺς ἐμβιβάζουσι τρόποις. εἰ δὲ δὴ μέλοιεν οἱ τελευταῖοι, προεισβεβηκότων ἑτέρων, ὅτι μὴ πρῶτοι μανθάνουσιν ἐγκαλεῖν, καίτοι τὸν ἑκάστῳ πρέποντα καιρὸν οὐκ ἠγνοηκότος τοῦ διδάσκειν ὑπισχνουμένου, τίς ἂν αὐτὸν ἀπαλλάξειε γραφῆς, μᾶλλον δὲ οὐ γραφῆς, ἀλλ' αἰτίας ἐώλου καὶ συκοφαντίας; ῥᾴθυμος μὲν γὰρ ἦν ὁ διδάσκων καθ' οὐδένα τρόπον· ἡ δέ γε τοῦ πράγματος φύσις τοῖς πρώτοις ἐδίδου τὸ χρῆναι μὲν πρώτοις ὑπο-

A *ipsis lex sunt, qui quidem ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Sed si Iudæorum tantum esset, non autem & gentium, & Deus, & Opifex, quomodo qui legem non habent, ipsi sibi lex sunt, insita disciplina eo peruenientes? Sua enim sponte natura boni omnis cognitione diues est, conditoris nutu hoc quoque consecuta. Dignatur ergo prouidentia sua, non eos modo qui e sanguine sunt Israelis, sed enim, vt dixi, & qui vsquam B terrarum sunt. Vnus enim est Dominus omnium. Sed quia nulla nec arte nec ratione demonstrare contendit, eorum tantum qui ab Abrahamo sint & Deum & Dominum esse, quod nihil eorum quibus isti dignati sunt gentibus contigerit: Erat enim, inquit, necesse, vt si apud eum aliquo in numero gentes essent, spiritum ipsis quoque propheticum C mitteret, & mysteriorum antistites Prophetas exhiberet, & ante omnia sacræ leges adfulgerent, illæ inquam per sapientissimum Mosen, diuina quoque signa ostendi: hoc dicimus, linguæ illius intemperantiam exhibentes. Rem enim, o bone, summi periculi esse, summeque absonam, diuinæ sententiæ repugnare, manifestum vtique ac contestatum est. Opportune autem meminerimus vocum Esaiæ, & sane dicemus: *Quis mensus est manu aquam, & cælum palmo, & omnem terram pugillo? Quis statuit montes statera, & saltus lance? Quis nouit mentem Domini, aut quis consiliarius ejus* D *fuit?* Præpollens enim est Numen, nec vllius prorsus indiget: immo indit potius & sapientiam & prudentiam iis qui digni sunt. Præterea num id quoque animaduerti est æquum? Qui pullos domare consueuerunt, ejusque rei artifices, si complures ipsis equi sint ad hoc quidem ipsum deducti, num confertim gregatimque, aut singillatim ac seorsim, jugis submittunt? At cuiuis, opinor, constat, non gregatim, sed singulos potius, in recti cursus morem inducere. At si E postremi, antegressis aliis, accusatum irent, quod non primi docerentur, tametsi debitum cuique tempus non ignoraret qui ductandos suscepisset, quis non eum crimine liberaret, immo non crimine sed causa putida & calumnia; Haud enim sane piger erat qui docebat, sed rerum natura primis dabat, vt primi sub artem

Esai. 40.

mitterentur. At si nulla omnino domitori cura fuit eorum qui post primos, merito accusetur : prorsus enim neglexit. At si tempori cujusque transuectionem seruauit , & prius vocatis dedit quod debuit, crimine liberetur. Ergo a tam exili imagine ad majora & longe quam dissita transgressi, ineffabilem sapientissimi Dei dispositionem, agedum, age contemplemur. Nam prius vocato Israeli data illa sunt, per quæ par erat eum inueteratis morbis liberatum meliora amplecti, & Dei metu hilarem splendescere, & justitia legis refertum æmulandum & admirandum videri. Indulgentia vero & prouisione , vt congruo tempore, gentium quoque cætera multitudo ornata est. Vocata enim est post illos, & sortem habent præcipuam, & primis illis potiores sunt. Illi enim sub lege ac pœna erant ; hi autem sub gratia & venia : & illi quidem interprete ac intermedio famulo ; hi autem per ipsum natura Filium. Et erat in illis quidem spiritus seruitutis ; in nobis autem liber & adoptionis , hoc est, sanctus : in ipso enim clamamus Abba pater. Si vero jam dicet : quare Israel præiit? nemo est, opinor, qui non iratus dicat : mitte ista , o bone , teipsum noris, si te dignum reputas, qui sapientis opinionem feras. Nouit enim nouit sincera mens tempus vnicuique rerum conueniens. An medicorum experientiæ permittemus , vsu scilicet quodcunque fore putent , & quo tempore velint, ægrotis exhibere , quod adjumento illis & auxilio futurum sit : & optimam ac supremam mentem incusabimus , & non recte ab illa hoc puta vel illud factum esse projecta audacia dicemus ? At quam præstet dicere , tantum ab eo nos sapientia relinqui ac superari , quanto interjecto spatio, ac per insitas quidem naturis rationes, disjungimur. De sapientissimi ergo Mosis legatione hæc dicta sunt. Gentium autem curam gessisse, at non solius Israelis vniuersorum seruatorem Deum, non operose monstrabimus. Antiquiorem enim illa per Mosen ex Ægypto vocatione eorum, qui in promissam terram introducti sunt , prouisionem gentibus impertisse liquido cernitur.

A Φέρεσθαι τῇ τέχνῃ. εἰ μὲν ὅν ὅλως ἀ γέγονε τῷ πωλοδάμνῃ Φρονὶς τῶν μετὰ τὰς πρώτους, δικαίως ἐγκαλείσθω· κατημέλησε γὰρ εἰσάπαν. εἰ δὲ τῷ καιρῷ τελήσηκε τὴν ἐπάρδσ πάροδον, καὶ τοῖς προεισκεκλημένοις τὸ χρεὼν, ἀπαλλαπέσθω γραφῆς· ἀπὸ δὲ τῆς ὅτω βραχείας εἰκόνος, ἐπὶ τὰ μείζω τε καὶ πολὺ λίαν ἀνεσκόπα μεθωρμησάμενοι τὴν ἀπόῤῥητον οἰκονομίαν τὸ πανσόφ Θεὸ, Φέρε δὴ, Φέρε, κατασκεψώμεθα. Προεισκεκλημένῳ γὰρ τῷ Ἰσραὴλ
B ἐκεῖνα δεδώρηται , τὰ δ' ὧν εἰκὸς ἦν τῶν ἀρχαίων ἀῤῥωσημάτων ἀπηλλαγμένον τοῖς ἀμείνοσιν ἐμφιλοχωρεῖν, καὶ τῷ θείῳ φόβῳ καθαφαδρύνεσθαι, καὶ τῆς κατὰ νόμον ἐπιεικείας ἀναπιμπλάμενον ζηλωτὸν ὁρᾶσθαι καὶ ἀξιάγασον. ἠξίωται δὲ φειδῦς καὶ προνοίας ὡς ἐν καιρῷ τῷ καθήκοντι καὶ τῶν ἐθνῶν ἡ ἑτέρα πληθύς. κέκληται γὰρ μετ' ἐκείνας , καὶ κλῆρον ἔχασι τὸν ἐξηρημένον , καὶ τῶν πρώτων εἰσὶν ἀμείνας. οἱ
C μὲν γὰρ ὑπὸ νόμον ἦσαν , καὶ πόλασιν· οἱ δὲ, ὑπὸ χάριν καὶ ἄφεσιν. καὶ οἱ μὲν, δι' οἰκέτου ἐμεσιτεύοντο· οἱ δὲ, δι' αὐτῦ τῦ καθὰ Φύσιν υἱῦ. καὶ πνεῦμα μὲν ἦν ἐν ἐκείνοις δουλείας· ἐν ἡμῖν δὲ τὸ ἐλεύθερον καὶ ὑποποιὸν, τουτέσι, τὸ ἅγιον· δι' αὐτῦ γὰρ κράζομεν ἀββᾶ ὁ πατήρ. Εἰ δὲ δὴ τὸ ἀνθ' ὅτου λέγει τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ὁ Ἰσραὴλ προεισβέβηκεν; ἀδεὴς οἶμαι ἐστὶν, ὃς οὐκ ἀσχάλλων ἐρεῖ· πάρες, ὦ γενναῖε, ταυτὶ, γνῶθι σαυτόν· εἰ τὸ ἐν δόξῃ κεῖσθαι σοφῦ, λόγου καὶ
D Φρονήσεως ἠξίωται παρὰ σοῦ· οἶδε γὰρ οἶδεν ὁ ἀπήρατος νῦς τὸν ἑκάστῳ τῶν πραγμάτων ἐοικότα καιρὸν, εἶτα ταῖς μὲν ἰατρῶν ἐμπειρίαις παραχωρήσομεν, τὸ ὅπερ ἂν ἔχειν οἴοιτο καλῶς, καὶ καθ' ὃς ἂν ἕλοιτο καιρὸς, τοῖς ἠῤῥωσηκόσι προσάγειν τὸ τελῦν εἰς ὄνησιν καὶ ἐπικυρίαν αὐτοῖς· ἐπιλιμήσομεν δὲ τῷ παναρίστῳ καὶ ὑπερτάτῳ νῷ, καὶ ὡς οὐκ ἦν γέγονε παρ' αὐτῦ, τόδέ τι τυχὸν, ἢ ἐκεῖνο, ῥιψοκινδύνως ἐροῦμεν;
E Καίτοι πῶς οὐκ ἄμεινον ἐρεῖν, ὅτι τοσῦτον αὐτῦ καὶ καθὰ τὸ εἶναι σοφοὶ λειπόμεθα, καὶ ἡττῆσθαι φαμὲν, ὅσον ἂν εἴη τὸ μεσολαβῦν καὶ ἀποτειχίζον ἡμᾶς· καὶ καίτοι γε τὰς ἐνόντας ταῖς Φύσεσι λόγους. μεσιτείας μὲν πέρι τῆς τῦ πανσόφου Μωσέως εἰρήσθω ταυτί. Περὶ δὲ τῶν ἐθνῶν, καὶ οὐχὶ δὴ μόνου τῦ Ἰσραὴλ τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Θεὸν, ἀποδείξομεν. τῆς γὰρ ἐξ Αἰγύπτου κλήσεως τῶν διὰ Μωσέως εἰσκεκομισμένων εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας,

πρεσβυτέραν τοῖς ἔθνεσιν ἐνενεμηκὼς ὁρᾶται σαφῶς τὴν πρόνοιαν. Οἱ γάρ τοι λεπτῶς καὶ ἠκριβωμένως τὰς ἀπ' ἀρχῆς αἰῶνος καιρὰς ἀπαριθμησάμενοί τε, καὶ διὰ πλείσης ὅσης ἰσχνομυθίας ἐλάσαντες, παραφέρουσι μὲν ἀπὸ Ἀδὰμ εἰς Νῶε τὸν ἐξ αὐτοῦ δέκατον ἐτῶν ἀριθμὸν διακοσίων που τάχα, δύο τε καὶ τεσσαράκοντα πρὸς τοῖς δισχιλίοις. Ἐν δέ γε τοῖς ἱεροῖς γράμμασι παντελῶς ὀλίγα τῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γεγονότων εὑρήσομεν τῆς πολυθέου πλάνης ἐνισχημένων ἐγκλήμασι. διαβέβληνται μὲν γὰρ ἐφ' ἑτέροις, καὶ διολώλασιν ὑδατίνην ἐπενηνεγμένου τοῦ κατακλυσμοῦ· καὶ ἐφθάρη γάρ, φησὶ, πᾶσα σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτῆς. εἰδωλολατρείας δὲ μόνον ἐπενηνεγμένον, ὡς ἔφην, ὀλίγα τὰ σύμπαντα εὑρήσομεν. Μετὰ δέ γε τὸν κατακλυσμὸν, ἐκ τῶν Νῶε παίδων· ἦσαν δὲ ὄντες τρεῖς· ὡς ἐξ ἑτέρας ἀρχῆς, τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς πληθὺν ἀμέτρητον ἐξελίνετο, ἐννεακοσίων ἐτῶν, δύο τε καὶ τεσσαράκοντα παρωχηκότων, κατεσκεδασμένων δὲ πανταχῆ τῶν ἐξ αἵματος Νῶε, καὶ ταῖς πρὸς ἑῶ καὶ ἀκτῖνα χώραις ἐνηυλισμένων, συναγηγερμένων τε ἤδη κατὰ πόλεις, πρῶτος ἀνθρώπων, τῆς Ἀσσυρίων γῆς ἐβασίλευσεν, ἀνὴρ ἀλαζὼν καὶ ὑπέροφρυς ἄρα Βῆλος, ὃς καὶ πρῶτος ἀνθρώπων λέγεται τὸ τῆς θεότητος ὄνομα παρὰ τῶν ὑπὸ χεῖρα λαβεῖν. Διαλελέκασι γὰρ Ἀσσύριοί τε καὶ τὰ πρόσοικα τούτοις ἔθνη, θύοντές τε καὶ προσκυνοῦντες αὐτῷ· εἶτα Βήλου γέγονεν ὁ Νῖνος υἱὸς, Νίνου δὲ Νιννύας, ὃ καὶ ἐπώνυμος ἡ Νινευὴ, ἣν καὶ ἡ συνοικισμένη τούτῳ Σεμείραμις τείχεσιν ἀρρήκτοις κατασφίγξαι λέγεται. Νίνου δὴ γε διέποντος τὴν βασιλείαν τῆς Ἀσσυρίων γῆς, γέγονεν Ἀβραὰμ ὁ θεοπέσιος· καὶ μυσάττετο δὲ τῶν Ἀσσυρίων τὸ ἐγχείρημα, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἀδικουμένης ἄθυμος ἦν. τοιγάρτοι καὶ ἐκ μέσου τῶν ἠπατημένων ἁρπάζετο, καὶ πρὸς τὸ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας κέκληται φῶς. Εἶτα πῶς ἠγνόησεν ὁ δεινὸς εἰς λόγους, ὡς ἐμέλησε τῷ Θεῷ τῆς τῶν ἐθνῶν σωτηρίας. ἰδοὺ γὰρ, ἰδοὺ, τῶν διὰ νόμου καὶ προφητῶν παιδαγωγηθέντων εἰς εὐσέβειαν, ῥίζα γέγονεν Ἀβραάμ· ὃν κεκλῆσθαι φαμὲν, ὡς ἐκ πολυθέου πλάνης εἰς ἐπίγνωσιν ἀκριβῆ τοῦ καλοῦ ἀληθείαν ὄντος Θεοῦ. Φαμὲν δὲ ὅτι πρεσβυτέρα φαίνεται, καὶ τῆς ἐξ Αἰγύπτου κλήσεως τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἡ ἐπί γε τοῖς ἔθνεσι φροντίς τε καὶ πρόνοια τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ· ὥστε καὶ ἐθνῶν κλῆσιν εἶναι τῶν Ἑβραίων τὴν πρόσληψιν·

A Qui enim subtiliter & limate tempora inde a sæculi initio numerarunt, & summa subtilitate persecuti sunt, deducunt quidem ab Adamo ad Noe decimum ab ipso annorum numerum, ad ducentos fortasse duos & quadraginta supra bis mille. In sacris autem literis neminem penitus reperiemus eorum, qui id temporis extiterunt, Deorum multitudinis criminibus implicatum. Nam aliorum quidem rei acti sunt, neque B frustra inuecta diluuione perierunt: *Corruperat enim*, inquit, *omnis caro viam suam.* Genes. 6. Idololatriæ autem probrum illatum, vt dixi, nullum prorsus reperiemus. At post diluuium, e filiis Noe, ii autem tres erant, quasi ab alio capite, genus hominum in immensam multitudinem excrescebat. Nongentis actis annis duobusque & quadraginta, dissipatis vero in omnes partes Noemi posteris, & regiones ad ortum & radios solis incolentibus, per vrbes vero etiam C congregatis, primus hominum terræ Assyriorum dominatus est vir arrogans & elati supercilii Belus, qui & primus hominum fertur diuinitatis nomen sibi ab obnoxiis cepisse. Itaque & Assyrii, & vicinæ his gentes, huic sacra facere, eique diuinos honores habere non destiterunt. Belo successit Ninus filius: Nino Ninyas, cujus & de nomine dicta Niniue, quam & vxor hujus Semiramis firmissimis mœnibus constrinxisse dicitur. Nino igitur terræ Assyriæ regnum obtinente vixit diuinus Abraham: Assyriorum autem fœdus abominabatur, & Dei lædi gloriam ægro animo ferebat. Itaque etiam e medio errantium ereptus, & ad veræ Dei cognitionis lucem vocatus est. Iam quomodo ignorauit ille doctrinarum peritus, Deo curæ fuisse salutem gentium? Ecce enim, ecce, eorum, qui per legem & prophetas ad pietatem instituti sunt, radix Abraham extitit, quem vocatum dicimus a multitudinis Deorum errore ad ejus, qui re E est & veritate, Dei notitiam. Dicimus itaque antiquiorem fuisse, etiam vocatione Israelitarum ex Ægypto, curam de gentibus & prouisionem ejus, qui omnes supra est, Dei: vt & gentium vocatio sit Hebræorum adrogatio:

vtpote in primitiis generis Abrahamo perfecta, quem ex aspera silua veluti raptum, verum adoratorem fecit. Quare & tale quidpiam per vnum dixit e sanctis vatibus: *Quasi vuam in deserto inueni Israelem, & velut scopum in ficu præcocem vidi patres ipsorum.* Res enim haud sane parabilis, & difficilis ad inueniendum, racemus in deserto; sed inuentus semel, optatissima opinor ei qui viderit, & rapinæ res sit: jucundissima vero in ficis quæ cæteris præmaturuerit seu præcoqua, & jam ad esum quodammodo paratior. *Ita*, inquit, *vidi Israelem: ita inueni patres ipsorum.* Nam idolorum cultores & dæmonas metuentes erant in cuncta regione Assyriorum; sed, vt jam dixi, vt in solitudine vua, & vt in ficu scopus præcox diuinus Abraham raptus est. Commode autem præcocibus ficis Abrahamum comparat. Quod enim in fructibus præcox, quasi secuturis ipsum cæteris, tali nomine nuncupatur. Vt igitur secuturis non ita multo post ejus vestigia cæteris quoque gentibus, & tantumnon jam ad maturitatem venturis, præcox erat fidelis Abrahamus primitiæ vocationis gentium. At quis eo perduxit? Christus videlicet. Erat enim Deus Verbum, & Patri coæternus, tametsi factus sit secundum nos, extremis sæculi temporibus. Ergo criminatur & ait: Cur non eum potius gentibus seruatorem, & redemptorem misit Pater; gratificatus autem magis est Israelitis? Audiat igitur sanctos Prophetas, vt de eo exclamant: quo clare discat spem gentibus Christum fuisse. Ergo sapientissimus Esaias de eo cecinit: *Erit in die illa, erit vnus Dominus, & nomen ejus vnum, circumiens omnem terram.* Et ipse alicubi ait per vnum e prophetis: *Oblectare & gaude, filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, dicit Dominus. Et confugient gentes multæ ad Dominum in illa die, & erunt ei in populum, & habitabunt in medio tui. Et cognosces quod Dominus omnipotens miserit me ad te.* Et rursus: *Quare hæc dicit Dominus omnipotens: Adhuc semel ego quatiam cælum & terram, & mare & aridam, & concutiam omnes gentes: & venient, delecta-*

Ose. 9.

Immo Zacharias cap. XIV. v. 9.

Idem cap. II. v. 10. seq.

Haggæus c. I. v. 7. 8.

A ὡς ἐν ἀπαρχῇ τῦ γένυς τετελεσμένην ἐν Ἀ-
βραὰμ, ὃν ἐξ ἀγρίας ὕλης οἱονεί πως ἁρπάσας
γνήσιον προσκυνητὴν ἐποιήσατο. καὶ γᾶν ἔφη
τί τοιῦτον δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν· ὡς σα-
φυλὴν ἐν ἐρήμῳ ἔυρον τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ὡς σκο-
πὸν ἐν συκῇ πρώϊμον εἶδον πατέρας αὐτῶν,
χρῆμα μὲν γὰρ δυσπόριστον ϗ δυσεύρετον ἐν ἐρή-
μῳ βότρυς. ἑυρημένος δὲ ἅπαξ, εἴη ἂν οἶμαί πυ
τῷ τεθεαμένῳ παντὶ τερπόθητ☉ ϗ ἁρπαγι-
μαῖος. ἥδιον δὲ ϗ ἐν σύκοις τὸ τῶν ἄλλων προ-
B πεπανθὲν, ἤτοι πρώϊμον, καὶ ἤδη ὡῶς εἰς βρῶ-
σιν ἑτοιμότερον ἤδη· ὅτω, φησὶ, τεθεάμαι τὸν Ἰσ-
ραὴλ· ἔυρον δὲ ὅτω τὰς πατέρας αὐτῶν. εἰδωλο-
λάτραι μὲν ϗ δεισιδαίμονες ἦσαν καὶ πάσαν
τὴν Ἀσσυρίων· ἀλλ', ὡς ἔφην φθάσας, ὡς ἐν ἐρή-
μῳ βότρυς, καὶ ὡς σκοπὸς ἐν συκῇ πρώϊμ☉, ὁ
θεσπέσιος Ἀβραὰμ ἡρπάζετο. ἓυ δὲ δὴ σφόδρα
τοῖς τῶν σύκων πρωΐμοις παρεικάζει τὸν Ἀ-
βραάμ· τὸ γὰρ ἐν ὡρίμοις πρώϊμον, ὡς ἑψομέ-
νων αὐτῷ τῶν ἑτέρων, τῇ τοιᾷδε κλήσει καλονομά-
C ζεται. ὡς ὃν ἑψομένων οὐκ εἰς μακρὰν τοῖς
ἔχνεσι, αὐτῦ καὶ τῶν ἑτέρων ἐθνῶν, καὶ ὅσον οὐδέ-
πω μονονυχὶ πεπανθησομένων πρώϊμος ἦν ὁ σω-
τὴρ Ἀβραὰμ, ἡ τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως ἀπαρχή.
Εἶτα τίς ὁ εἰς τῦτο παρενεγκών; Χριστὸς δηλο-
νότι. Θεὸς γὰρ ἦν ὁ Λόγ☉, καὶ τῷ πατρὶ
συναΐδιος, καὶ εἰ γέγονε καθ' ἡμᾶς ἐν ἐσχά-
τοις τῦ αἰῶνος καιροῖς. Αἰτιᾶται δὴ ὧν, ἀνθ' ὅτυ
λέγων· ὐχὶ δὴ μᾶλλον τοῖς ἔθνεσιν αὐτὸν πέπομ-
Φεν ὁ παλὴρ σωτῆρα ϗ λυτρωτὴν ἐχαρίζετο ἢ μᾶλ-
D λον τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ; ὑκῶν ἀκυέτω
τῶν ἁγίων προφητῶν τὰ ἐπ' αὐτῷ κεκραγότων·
ἵνα δὴ σαφῶς μάθοι τοῖς ἔθνεσιν ἐλπίδα γεγονό-
τα Χριστόν. Ὁ τοίνυν πάνσοφος Ἡσαΐας ἔφη
περὶ αὐτῦ· ἔσαι ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἔσαι κύρι☉
εἷς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῦ ἓν, κυκλῶν πᾶσαν τὴν
γῆν. καὶ αὐτὸς δέ πυ φησὶν δι' ἑνὸς τῶν προφη-
τῶν· τέρπυ καὶ εὐφραίνυ θύγατερ Σιὼν, ὅτι ἰδὲ
ἐγὼ ἔρχομαι, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ συ, λέ-
E γει κύριος. καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ
τὸν κύριον, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· καὶ ἔσονται αὐ-
τῷ εἰς λαὸν, καὶ κατασκηνώσουσιν ἐν μέσῳ
συ. καὶ γνώσῃ ὅτι κύρι☉ παντοκράτωρ ἐξαπέ-
σταλκέ με πρός σε. ϗ πάλιν· διότι τάδε λέγει
κύρι☉ παντοκράτωρ· ἔτι ἅπαξ ἐγὼ σείσω τὸν
οὐρανὸν ϗ τὴν γῆν, ϗ τὴν θάλατταν ϗ τὴν ξηράν,
ϗ συσείσω πάντα τὰ ἔθνη· ϗ ἥξει τὰ ἐκλεκτὰ

πάντων τῶν ἐθνῶν, καὶ πλήσω τὸν οἶκον τοῦτον δό- A
ξης, λέγει κύριος παντοκράτωρ. Καὶ ἐπισωρεῦ-
σαι μὲν ἓν τοῖς εἰρημένοις καὶ ἕτερα, χαλε-
πὸν μὲν οὐδὲν, ἐχούσης δὲ διαρκῶς εἰς πλη-
ροφορίαν ἡμῖν τὸ ἀμφίμαχον τῆς τῶν πραγμά-
των ἐκβάσεως· κέκληται γὰρ τῶν ἐθνῶν ἡ πλη-
θὺς, καὶ διὰ Χριστοῦ ἡγιάσθη τῇ εἰς αὐτὸν πίσει
ἐὰν προσμένῃ, εἰκαῖον ἤδη πως τὸ ἐμπεδοῦν οἴε-
σθαι ταυτὶ, καὶ διὰ πλειόνων ἔτι. Ζηλωτὴν δὲ
Θεὸν εἰ λέγοι τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, καὶ μὴν καὶ B
ἀποδιδόντα πατέρων ἁμαρτίας ἐπὶ τέκνα, ἐπὶ
τρίτην καὶ τετάρτην γενεὰν τοῖς μισοῦσιν αὐτὸν,
σκανδαλιζέσθω μηδεὶς· ὑ γάρ τοι καθ' ἡμᾶς,
ἡ θεία τε ἐστὶ καὶ ἀπόῤῥητος Φύσις. Ἀνώκισαι δὲ
τοσοῦτον, καὶ ὑψοῦ φέρεται νοηλῶς, ὡς ὴ ἀσυγκρί-
τους εἶναι τῆς διαφορᾶς τοὺς λόγους. αἱ μὲν γὰρ
ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πραγμάτων διαθέσεις ἐμπα-
θῶς ἐν ἡμῖν· νοσεῖ γὰρ ἡ Φύσις τὸ ἄναλκι, καὶ
τὸ λίαν ἕτοιμον εἰς τὸ πλημμελές. ἐν δέ γε τῷ C
πάντων Θεῷ, σημαίνονται μὲν τὰ τοιάδε φωναῖς
καὶ λόγοις τοῖς καθ' ἡμᾶς· νοοῦνται γε μὴν ὐχ
ὕτω πῃθέν· ἀπαθὲς γὰρ τὸ θεῖον· ζηλοῦν δὲ
λέγεται, διὰ τὸ θέλειν ὠδένα, τῶν ἅπαξ ἐπε-
γνωκότων τὴν δόξαν αὐτοῦ, ταῖς εἰς τὰ αἰσχίω
καλαστείεσθαι ῥοπαῖς· ὑ γάρ τοι θέμις, μᾶλλον
δὲ καὶ ἀνόσιον πάντελῶς, ὀλιγωρῆσαι μὲν τῆς
ὑπ' αὐλῷ λατρείας· βεβήλοις δὲ καὶ ἀκαθάρ-
τοις δαίμοσι τὸ σέβας ἀπονεῖμαι. ὐκοῦν εἰ
λέγοιτο ζηλοῦν ἐπί γε τούτοις αὐτοῖς, δρῴη ἂν D
αὐλὸ, κατὰ τὸν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένον τρόπον·
ἐπείπερ ἐστὶ κατὰ Φύσιν ἀγαθὸς, καὶ πάντας ἀν-
θρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀ-
ληθείας ἐλθεῖν. Ἀγαθοῦ δὲ τοῦ κατὰ ἀλήθειαν
τὸ μὴ ποιεῖσθαι παρ' ὠδὲν εἰ δή πη τινες τῆς ἀ-
ληθείας ὠλισθηκότες, ὴ φῶς τὸ θεῖον τῆς ἑαυ-
τῶν διανοίας ἐξωθούμενοι καλολισθήσειαν ἀμα-
θῶς ἐπὶ τὸ φρονεῖν ἑλέσθαι τὰ χείρω, σκότου τε
καὶ ἀβουλίας τὸν οἰκεῖον ἀναμεσώσειαν νοῦν. E
ἐρηρεισμένοις μὲν γὰρ, ἓυ μάλα πρός γε τὸ
δεῖν ὁρᾶσθαι μονοτρόπους καὶ σοφοὺς, ἔψεται
πάντως παρὰ Θεοῦ τὰ γέρα. νενευκόσι δὲ πρὸς
ἃ μὴ θέμις, ποιναὶ, καὶ δίκη, καὶ τὰ ἐντεῦ-
θεν βλάβη. Ζηλοῖ τοιγαροῦν, εἰπερ τι δεήσει
καὶ ἀνθρωπίνως εἰπεῖν, ὐκ ἀναλγήτως ἔχων,
εἰ δή πού τινας βλέποι τῶν ὑπ' αὐτῷ γεγο-
νότων ἀθλίως διολωλότας. χρῆν δὲ δὴ καὶ
τοῦτο μαθεῖν τοὺς ἅπαξ δεδειγμένους, ἵν' εἰ-
δεῖεν, ὡς ἔστιν αὐτοῖς τὸ ῥαθυμεῖν, ὐκ ἀζήμιον.

omnium gentium, & complebo domum hanc gloria, ait Dominus omnipotens. Et accumulare quidem iis, quæ dicta sunt, alia quoque difficile non est; sed quum ad pleniſſimam & indubitatam fidem ſufficiat rerum euentus: vocata enim gentium multitudo eſt, & per Chriſtum ſanctificata, in ejus fide ſi permanſerit: ſuperuacuum quodammodo fuerit pluribus etiam hæc confirmanda putare. At æmulatorem Deum ſi dicunt diuinæ literæ, & vero etiam retribuentem delicta parentum in liberos ad tertiam & quartam generationem iis qui oderunt eum, neminem id offendat. Non enim, ſicuti nos, diuina & ineffabilis natura ſeſe habet. In tam excelſo autem ſita eſt, & in altum tendit, ſpirituali modo, vt & incomparabiles differentiæ rationes ſint. Noſtræ quippe in ſingulis rebus affectiones cum perturbatione conjunctæ ſunt. Morbo enim imbecillitatis & nimiæ in peccatum procliuitatis laborat natura. At in Deo vniuerſorum ſignificantur iſta vocibus & verbis noſtri moris: at non ita intelliguntur. Nam affectionis expers eſt Diuinitas. Æmulari porro dicitur, quod nolit eorum quenquam, qui ſemel ipſius gloriam agnouerint, motibus ad fœdiora concuti: nec enim fas eſt, immo impium prorſus, ejus quidem cultum aſpernari, profanis autem & impuris dæmonibus venerationem impendere. Si ergo æmulari dicitur, in his certe ipſis, fecerit ad eum quem jam diximus modum, quandoquidem natura bonus eſt, & omnes homines ſeruari vult, & ad agnitionem venire veritatis. Vere autem boni eſt, non ſus deque habere ſi qui forte a veritate lapſi, & Dei lumen a ſuis mentibus depellentes, per ignorantiam eo delabantur vt ſequi deteriora malint, & caligine atque imprudentia ſibi animum oppleant. Ad id namque confirmatos vt ſimplices ac ſapientes euadant, omnino ſequentur a Deo præmia; at incumbentibus ad ea, quæ fas non eſt, pœnæ & ſupplicium, & damnum de cætero. Æmulatur itaque, ſi quid etiam humano more loqui decet, qui non indolenter ferat, ſi quos videat eorum, qui a ſe facti ſunt, miſere diſperire. Quod ii etiam diſcendum habuerunt, quos ſemel indicauimus, vt ſcirent, ignauiam ſibi non impune ceſſuram.

An non enim & germanos patres in recta indolis filios ea mente esse deceat? Deut. 5. Iam quid habet dubitationis illud: *Reddit autem peccata patrum in liberos in tertiam & quartam generationem.* Non absolute; additum enim necessario, idque optimo quidem jure est: *iis qui oderunt eum.* Vnde profecto & incomparabilem Domini omnium clementiam demirari liceat. Si qui enim sint hominum, & socordes, & peccati amantes, adeoque etiam irritantes, quantum in se est, legislatoris odium, quum primos tolerauit, neque immissa iis e vestigio delicti pœna, id secundis condonat etiam, ad tertiam quoque interdum generationem patientia procedit. Qui vero ab his orti sunt, si majorum sceleribus nihil sibi concedendum putarint, sed nequiores forsan & immaniores extiterint, & in socordiam immoderate procumbant, tum vero, tum, ac meritissime quidem, vix tamen & cunctanter punit. Bonus enim natura est, & totius lenitatis principium, & caput. Et meminimus id etiam Ezechielis voce clarissime edocere. Dixit Ezech. 18. enim: *Anima quæ peccat, hæc morietur. Filius autem non capiet iniquitatem patris sui, neque pater capiet iniquitatem filii. Vnusquisque in peccato suo, in quo peccauit, in ipso morietur.* Hæc sancta sententia est justa judicantis Dei; nec suis ipse legibus pugnat. Pie igitur accipiendum est, retribuere delicta patrum in liberos in tertiam & quartam progeniem iis qui oderunt eum, hoc est, si neque primi, neque secundi, & tertii, & qui post hos a sceleste & peccatrice voluntate destiterint. Isti enim fuerint qui oderunt Deum, quia diuinis ejus edictis aduersari audeant. Et justa eos, qui ita damnati sint, ac merita pœna consequatur.

Ἆρα γὰρ οὐχὶ καὶ πατράσι γνησίοις ἐπὶ παισὶν ἀγαθοῖς πρέποι ἂν ἔχειν ταυτηνὶ τὴν γνώμην; εἶτα πῶς τοῦτο ἀμφίλογον ἀποδίδωσι δὲ ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν. οὐχ ἁπλῶς· ἐπενήνεκται γὰρ ἀναγκαίως, τοῖς μισοῦσιν αὐτόν. Ὅθεν καὶ μάλα καταθαυμάσειεν ἄν τις τὴν ἀπαράβλητον ἡμερότητα τοῦ πάντων δεσπότου. εἰ γάρ δὴ γένοιντό τινες τῶν ἐν ἀνθρώποις ῥάθυμοί τε καὶ φιλαμαρτήμονες, ταύτῃ τε καὶ καταθήγοιλες ἐπὶ γεσφίσιν αὐτοῖς τὸν νομοθέτου τὸ μισοπόνηρον· τοῖς πρώτοις ἀνεξικακήσας, καὶ οὐ κατὰ πόδας τῶν πλημμελημάτων τὴν δίκην ἰείς, χαρίζεται τοῦτο καὶ τοῖς δευτέροις· προβαίνει δὲ καὶ εἰς τρίτην γενεάν, ἔνθ' ὅτε τὸ ἀνεξίκακον. Οἱ δὲ ἐκτότων ἔτι τοῖς προγονικοῖς πλάσμασιν εἰ μηδὲν ἔλοιντο παραχωρεῖν, γένοιντο δὲ τάχα που χείρες τε καὶ ἀπηνέστεροι, καὶ ὁρῶλες ἀσυμμέτρως ἐπὶ τὸ ῥάθυμον, τότε δὴ τότε καὶ μάλα εἰκότως κολάζει μόλις τε καὶ ὀκνηρῶς. ἀγαθὸς γάρ ἐστι κατὰ φύσιν, καὶ ἀπάσης ἡμερότητος ἀρχὴ καὶ γένεσις. Μεμνήμεθα δὲ καὶ διὰ φωνῆς Ἰεζεκιὴλ αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ μάλα σαφῶς ἐνδιδύσκοντος. Ἔφη γάρ· ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὕτη ἀποθανεῖται. ὁ δὲ υἱὸς οὐ λήψεται τὴν ἀδικίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. οὐδὲ ὁ πατὴρ λήψεται τὴν ἀδικίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. ἕκαστος ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτοῦ ἐν ᾗ ἥμαρτεν, ἐν αὐτῇ ἀποθανεῖται. Αὐτὴ ψῆφος ὁσία τοῦ τὰ δίκαια κρίνοντος Θεοῦ, καὶ οὐκ ἂν τοῖς ἰδίοις αὐτὸς διαμαχεῖται νόμοις. δεῖ δὴ ἔν γε ἄρα νοεῖν εὐσεβῶς, ὅτι πατέρων ἁμαρτίας ἀποδίδωσιν ἐπὶ τέκνα, ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεὰν τοῖς μισοῦσιν αὐτόν· τοῦτ' ἔστιν, εἰ μήτε οἱ πρῶτοι, μήτε μὴν οἱ δεύτεροί τε καὶ τρίτοι, καὶ οἱ μετὰ τούτους ἔτι τῆς ἐναγοῦς καὶ φιλαμαρτήμονος καταλήξειαν γνώμης. ὅτοι γὰρ ἂν εἶεν καὶ οἱ μισοῦντες Θεὸν, διὰ τὸ τοῖς θείοις αὐτοῦ θεσπίσμασιν ἀντιφέρεσθαι τολμᾷν, καὶ τὸ ἐν δίκῃ κολάζεσθαι τοῖς οὕτω καταγνωσμένοις ἕπεσθαι ἂν εἰκότως.

FINIS LIBRI TERTII.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙC ΠΑΤΡΟC ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑC,

ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΕΥΑΓΟΥΣ

θρησκείας, πρὸς τὰ τῦ ἐν ἀθέοις Ἰυλιανῦ.

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟC.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ

ARCHIEPISCOPI,

PRO SANCTA CHRISTIANORVM RELIGIONE,

ADVERSVS LIBROS ATHEI IVLIANI.

LIBER QVARTVS.

ΚΑΤΗΓΟΡΕΥΣΕ *μὲν ὖν τῆς τῦ Θεῦ δόξης, καὶ τῶν Μωσέως δογμάτων ἀκαλλεσάτην πεποίηται τὴν καλαβοήν· ὥσπερ ὰν ἑνὸν ἑτέρως αὐτῷ τῶν Ἑλλήνων δεισιδαιμονίας τὴν ἀμείνω ψῆφον ἐπενεγκεῖν, εἰ μὴ κακύνοιλο τὰ Χριςιανῶν· τό γε ἦκον εἰς φενακισμὸς, καὶ μέν τοι φιλοψογίας τὰς παρ' αὐλῦ. Καίτοι χρῆν δή πῦ ἄμεινον εἶναι, ὡς γέ μοι φάνεται, διὰ πραγμάτων αὐλῶν τὰς παρ' αὐλοῖς ἐπικρεῖσθαι δόξας, εἴπέρ τι μετῆν ἀληθείας αὐλοῖς· ἢ μὴ ταῖς Ἰωῶν εὐρεσικομπίαις καλακαλύνεσθ· καθάπερ ἀμέλει ἢ τὰ τῶν γυναίων ἑταιριζόμενα, τὸ ἐκ τῦ πράγματος αἶσχος ςωμύλοις φωναῖς, ἢ τοῖς θύραθεν ὡραϊσμοῖς ἀποκρύεσθαι δοκεῖ. Ἀλλὰ γὰρ Ἰυλιανῦ τε πέρι, καὶ παντὸς ὁτῦῦν τὰ ἴσα φρονεῖν ἐθέλοντος αὐλῷ λέγωμεν,*

A ACCVSAVIT ergo Dei majeſtatem, & aduerſus Moſis placita fœdiſſime declamauit: quaſi non poſſet aliter Græcorum ſuperſtitionibus priores partes tribuere, niſi Chriſtianæ fidei, quantum certe impoſturis & probris poteſt, detraheret. Quanquam ſatius erat, vt mihi quidem videtur, rebus ipſis opiniones ipſorum defendi, ſi quid veritatis haberent, non autem quorundam quæſitis verborum phaleris ornari: quemadmodum certe & meretriculæ rerum turpitudinem blanditiis vocum & adſcititiis elegantiis depellere conantur. Sed de Iuliano, & quouis alio Iuliani adſtipulatore, dicamus &

B

Joan. 8. nos juxta Seruatoris vocem: *Cum loquitur mendacium, de suo loquitur, quoniam mendax est, sicut & pater ejus, & in veritate non stetit.* Difficile igitur est, ac potius impossibile, vt ex ôre Ethnico, & animo Diabolicæ pleno efficaciæ, veritas prodeat. At egregius iste spiritus sibi sumit, & in majores suos audacter inuehitur. Nam poetarum dicta non admittit, eosque fabularum fictores nominat. Vnius autem Platonis vocibus gloriatur ac superbit, eique vni adhæresçit; quamuis cæterorum postremus ipse fuerit, nec segnes habuerit etiam ex suis discipulis aduersarios. Inter quos vnus est elatissimi supercilii, & nimio quam arrogans, & in exquisita statuendorum dogmatum atque ratiocinandi diligentia summæ vir facultatis; ejus Aristoteles discipulus, & alii post eum quoque ejusdem scientiæ nomine non parum commendati. Quo vero pacto vtræque amborum sententiæ discrepent, dicere prætermittam. De his enim hactenus abunde loquuti sumus. Ad illud nunc venio. Platonis enim opiniones sequens, vti dixi, suis, opinor, etiam additis, attentum mundi opificem, vt ait ipse, vniuersorum quidem Dominum pronunciat, cujus sceptris postquam omnia subjecit, alio modo rursus imperium in nos ei abrogat, & innumeris quibusdam Diis, diuersisque ab ipso, regnum ejus dispertire non erubescit. Ita enim rursum scribit:

A καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος φωνήν· ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ· ὅτι ψεύστης ἐστὶ, καθὼς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκε. Δυσχερὲς ἂν ἄρα, μᾶλλον δὲ καὶ ἀμήχανον, ἐκ σωμάτων Ἑλληνικῶν καὶ νῦν γέμοντος διαβολικῆς ἐνεργείας ἀναπηγάζειν δυνάσθαι τὴν ἀλήθειαν. Περιαυλίζεταί γε μὴν ὁ γενναῖος ἐτοσὶ, καὶ τῶν ἰδίων προγόνων καταθρασύνεται. τοὺς γάρ τοι τῶν ποιητῶν τε προσιέμενος λόγους, μυθοποιοὺς ὀνομάζων αὐλοὺς· ἀλαζονεύεται δὲ μέγα,
B καὶ πεφρόνηκε, καὶ προσορμίζεται μόναις ταῖς φωναῖς τοῦ Πλάτωνος, καίτοι γεγονότος καὶ τῶν ἄλλων ἐσχάτου, καὶ ἐπ' ἀγενεῖ παρὰ τῶν συγγεγονότων αὐτῷ λαβόντος τὴν ἀντίστασιν. εἰς γάρ ἐστι καὶ ὑπέροφρυς καὶ σοβαρὸς ἄγαν, καὶ ἐπ' ἀκριβείᾳ δογματικῇ τε καὶ λογικῇ, πλείστην ἔχων τὴν δεινότητα ὁ αὐτοῦ φοιτητὴς Ἀριστοτέλης, ἕτεροί τε καὶ μετ' αὐτὸν ἐμμελείαν ἐπὶ σωφροσύνῃ τῇ καθ' αὑτὸν τὴν δόξαν ἀράμενοι. ἀσύμβολοι δὲ ἀλλήλαις ὅπως
C τε καὶ τίνα τρόπον αἱ ἀμφοῖν εἰσι δόξαι, παρήσω λέγειν. ἀποχρῶν γὰρ ἡμῖν ὁ περὶ τούτων ἤδη πεποίηται λόγος. Ἐπ' ἐκεῖνο δὲ ἔρχομαι νυνί· ἑπόμενος γὰρ, ὡς ἔφην, ταῖς δόξαις τοῦ Πλάτωνος, προστιθεὶς δὲ, οἶμαι, καὶ τὰς ἑαυτοῦ, τὸν προσεχῆ τοῦ κόσμου δημιουργὸν, κατὰ φησὶν αὐλὸς, ἀποφαίνει μὲν τῶν ὅλων δεσπότην, καὶ τοῖς σκήπτροις αὐτοῦ τὰ πάντα ὑπενεγκών, ἑτέρῳ τρόπῳ πάλιν
D αὐλὸν τῆς καθ' ἡμῶν ἐξέσησιν ἀρχῆς, καὶ τισὶν ἀναριθμήτοις θεοῖς, καὶ ἑτέροις παρ' αὐτὸν τὴν βασιλείαν αὐλοῦ διανέμων οὐκ ἐρυθριᾷ. γράφει γὰρ ὧδε πάλιν·

IVLIANVS.

Quinetiam videte rursus quæ nostra sententia sit. Nostri enim, Opificem ajunt omnium communem esse parentem ac regem, reliquas vero gentes ab illo distributas, gentium rectoribus ac vrbium curatoribus Diis, quorum vnusquisque fines suos administrat, vt ipsi congruit. Nam quum in Patre quidem omnia perfecta, & vnum omnia sint, in particularibus vero alius alia vi polleat: Mars quidem res bellicas gentium regat: Minerua easdem, adhibita prudentia: Mercurius, ea quæ majoris solertiæ sunt quam audaciæ: tum naturam cujusque Deum suorum sequuntur, & gentes quas ipsi curant. Ergo nisi experimento probantur quæ dicimus, fictio apud nos sit, & intempestiua persuasio; vestra vero laudentur. Sin autem

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἀλλὰ δὴ σκοπεῖτε πρὸς ταῦτα πάλιν τὰ παρ' ἡμῶν. οἱ γὰρ ἡμέτεροι φασὶ τὸν δημιουργὸν ἁπάντων μὲν εἶναι κοινὸν πατέρα καὶ βασιλέα, νενεμῆσθαι δὲ τὰ λοιπὰ τῶν ἐθνῶν ὑπ' αὐτοῦ, ἐθνάρχαις καὶ πολιούχοις θεοῖς, ὧν ἕκαστος ἐπιτροπεύει τὴν ἑαυτοῦ λῆξιν οἰκείως αὐτῷ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν μὲν τῷ πατρὶ πάντα τέλεια, καὶ ἓν πάντα, ἐν δὲ τοῖς μεριστοῖς, ἄλλη παρ' ἄλλῳ κρατεῖ δύναμις· Ἄρης μὲν ἐπιτροπεύει τὰ πολεμικὰ τῶν ἐθνῶν· Ἀθηνᾶ δὲ τὰ μετὰ φρονήσεως πολεμικά· Ἑρμῆς δὲ τὰ συνετώτερα μᾶλλον, ἢ τολμηρότερα, καὶ καθ' ἑκάστην οὐσίαν τῶν οἰκείων θεῶν ἕπεται καὶ τὰ ἐπιτροπευόμενα παρὰ σφῶν ἔθνη. Εἰ μὲν οὖν ἡ μαρτυρεῖ τοῖς ἡμετέροις λόγοις ἡ πεῖρα, πλάσμα μὲν ἔσω τὰ παρ' ἡμῶν, καὶ πιθανότης ἄκαιρος· τὰ παρ' ὑμῖν δὲ ἐπαινείσθω. εἰ δὲ

πᾶν τἐναντίον, οἷς μὲν ἡμεῖς λέγομεν ἐξ αἰῶ- A
νος ἡ πεῖρα μαρτυρεῖ. τοῖς ὑμετέροις δὲ λόγοις ἀ-
δὲν ἁδαμᾶ φαίνεται συμφωνᾶν· τί ταύτης τῆς
φιλονεικίας ἀνθέχεσθε; λεγέσθω γάρ μοι, τίς αἰ-
τία τᾶ Κελτᾶς μὲν καὶ Γερμανᾶς εἶναι θρασεῖς·
Ἕλληνας δὲ καὶ Ῥωμαίους ὡς ἐπίπαν πολιτικᾶς
καὶ φιλανθρώπους, μετὰ τᾶ σεμνᾶ τε καὶ πολεμι-
κᾶ· συνετωτέρους δὲ καὶ τεχνικωτέρους Αἰγυ-
πτίους· ἀπολέμους δὲ καὶ τρυφηλᾶς Σύρους, μετὰ
τᾶ συνετᾶ, καὶ θερμᾶ, καὶ κέφι, καὶ εὐμαθᾶς. Ταύ- B
της γὰρ τῆς ἐν τοῖς ἔθνεσι διαφορᾶς, εἰ μὲν ἀ-
δεμίαν τις αἰτίαν συνορᾷ, μᾶλλον δὲ ἀυτὰ φη-
σὶ καὶ ἐκ τᾶ ἀυτομάτου συμπεσεῖν, πῶς ἔτι προ-
νοίᾳ διοικεῖσθαι τὸν κόσμον οἴεταί τις; εἰ δὲ τά-
των αἰτίας εἶναι τίθεται, λεγέτω μοι πρὸς ἀυτᾶ
τᾶ δημιουργᾶ καὶ διδασκέτω.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἐπὶ καιρᾶ δὴ πάλιν πρὸς ἡμῶν λελέξεται
τὸ διὰ φωνῆς τᾶ προφήτου Ἰεζεχιήλ· καὶ τοῖς
ἀπὸ καρδίας ἀυτῶν προφητεύουσι, καὶ τὸ καθό- C
λου μὴ βλέπουσι. τίς γὰρ νᾶν κυρίου ἔγνω, κα-
τὰ τὸ γεγραμμένον, ἢ τίς σύμβουλος ἀυτᾶ ἐγέ-
νετο; ψευδοεπεῖ γὰρ ὁ γεννάδας ἁτοσὶ, καὶ τῶν θείων
ἐννοιῶν μονονουχὶ κοινωνὸν ἀποφήνας ἑαυτὸν, ἐθ-
νάρχαις τισὶ καὶ πολιούχοις δαίμοσι, ἤτοι καθ' ἀυ-
τὸν, θεοῖς, φησὶ διανενεμῆσθαι τὰ ἔθνη. Φραζέ-
τω δὴ ἂν τοῖς ἀναμαθεῖν ἐθέλουσι, πότερόν ποτε τᾶ δυνάσθαι καὶ ἄρχειν ἀυτῶν ἡττώμενος, καὶ
ἁ διαρκῆ τὴν δύναμιν ἔχων παρεχώρει τᾶ προ- D
νοεῖν ἑτέροις· ἢ παναλκὴς μὲν ὑπάρχων, καὶ τὸ
δυνάσθαι κρατεῖν ἀκονιτὶ κεκτημένος. Εἰ μὲν ἂν
ἀτονῆσαι φησὶ, καὶ ἀπειπεῖν τὴν ἀρχὴν γράφε-
ται τὸν τᾶ κόσμου δημιουργὸν, καὶ καθορίζει τὸ ἄ-
ναλκι τῆς ὑπερκειμένης ἁσίας τὰ πάντα. εἰ δὲ οἶ-
δεν ἔχοντα τὸ δυνάσθαι κρατεῖν, εἶτα τᾶτο δρᾶν
ἀχ ἑλέσθαι φησὶ, διδασκέτω τὰς αἰτίας. Εἰ μὲν
γὰρ ὡς ἄμεινον ἀυτᾶ παιδαγωγεῖν εἰδόσι τοῖς πο-
λιούχοις θεοῖς, τὰς τῶν ἐθνῶν ἀγέλας διανενεμῆ-
σθαι φησὶ, συνομολογεῖν ἀνάγκη, καὶ ἀχ ἑκόντα, E
λοιπὸν, ὃν ἔστως ἀναλλεσάτων δογμάτων εἰσηγητὴν, ὅτι ποιητὴς τῶν ὅλων ὑπάρχων ὁ προσ-
εχὴς τᾶ κόσμου δημιουργὸς, ἀμείνας τινὰς ἑαυ-
τᾶ καὶ πολὺ λίαν εὐτεχνεστέρους ἁκ οἶδ' ὅπως
εἰργάζετο. Εἰ δὲ δὴ χειρόνως, ἢ ἁ καθὰ πέφυκέ τε
καὶ οἶδεν ἀυτὸς, εἴη ἂν ἁ ἀγαθᾶ τὸ μὴ τᾶ κρείτ-
τονος ἐφεῖναι μεταλαχεῖν τοῖς παρ' ἀυτᾶ γε-
γονόσιν. ἀλλ' ἁκ ἠξίωσε, φησὶ, τᾶτο δρᾶν. καίτοι
πῶς ἀχ ὑπεροψία τὸ ἔγκλημα; ἀνθ' ὅτου δὲ δή,

quæ dicimus, ſempiterna experientia conteſtata ſunt, veſtræ autem doctrinæ nihil vspiam conſentaneum videtur: quid hanc peruicaciam retinetis? Dicatur enim mihi, quæ cauſa ſit cur Galli quidem & Germani ſint audaces: Græci autem & Romani fere ciuiles & humani, iidemque conſtantes & bellicoſi: ſagaciores autem & ſolertiores Ægyptii: imbelles ac delicati Syri juxta & prudentes, & calidi, & leues, & dociles. Hujus enim inter gentes diſcriminis, ſi nullam cauſam videre licet, ſed caſu potius ea contingere nemo non dixerit; quomodo prouidentia mundum gubernari etiamnum putet aliquis? Sin autem horum eſſe cauſas ſtatuit, ediſſerat mihi quæſo per ipſum Opificem, ac doceat.

CYRILLVS.

Opportune rurſus Ezechielis vocem vſurpabimus: *Væ qui propbetant de corde* Ezech. 13.
ſuo, & prorſus non vident. Quis enim no- Rom. 11.
uit mentem Domini, ſicut ſcriptum eſt: *aut quis conſiliarius ejus fuit?* Vir enim egregius mentitur, & ſe diuinorum conſiliorum propemodum ſocium declarans, rectoribus gentium & curatoribus vrbium Dæmonibus, ſeu vt ipſe mauult, Diis, gentes diſtributas ait. Age itaque diſcendi cupidos doceat, vtrum tandem præ infirmitate, & quod parem ei rei poteſtatem non haberet, an omnia quidem quum poſſit, eaque citra negotium imperandi poteſtate vtatur, tamen prouidendi munus aliis tradiderit. Nam ſi non voluiſſe dicit, & imperio ſe abdicaſſe, mundi Opificem accuſat, & infirmitatem adſcribit ſubſtantiæ quæ omnia ſupereminet. Sin autem imperare poſſe agnoſcit, verum noluiſſe dicit, cauſas edoceat. Si enim gentium greges vrbium curatoribus Diis attributos ait vt regendi peritioribus; confiteatur de cetero vel inuitus neceſſe eſt, tam flagitioſorum dogmatum antiſtes, mundi attentum Opificem, creator quum ſit, alios quosdam ſeipſo præſtantiores & multo ſolertiores neſcio quo pacto condidiſſe. Quod ſi minus bene, ac non æque ac ille nouit ac poteſt, gubernaturi erant; boni ſane haud fuerit, rebus a ſe creatis nolle concedere, vt eo fruantur quod eſt præſtantius. At enim hoc facere noluit, inquit. Verum qui poteſt illud accuſatione carere ſuperbiæ,

ac insignis cujusdam despicientiæ? Nam cur illa creare voluit, quorum regimen aspernatur, eorumque moderamen rem nimis humilem & sua gloria inferiorem putat? At ego contra dico, optabile & reuera expetendum esse, vt quibus quisque possit præclaris facinoribus, pietatisque studio, purissimi Dei similitudinem, quoad licet, conetur exprimere. Igitur licet virtutis amans sit, tamen aliis gentium administrationem permisit. An vt istud docerent, aut certe, quemadmodum ipse ait, pro suo arbitratu, & quæ quique vellent, ea sentire ac facere persuaderent, immo vero cogerent sibi subjectos Rectorum sequi sententiam. Sane si datas illas gentes fuisse dicit, vt ad Dei nutum voluntatemque regerentur: qui fit vt non omnes homines, quotquot terram incolunt, necessario mansueti probique cernantur, omnisque virtutis periti, & vnius ejusdemque voluntatis? Siquidem nec diuersa est, nec in diuersum fertur Dei voluntas, sed in bonum potius & laudabile quoduis vniformis. Quod si hoc quidem, sed gentes ipsas pertendit non esse datas vrbium tutelaribus Diis, vt, pro eo ac loquitur, vnusquisque suam ditionem suo more curet: age videamus annon diuinam prouidentiam accusare audeat, dum hæc sentit & loquitur. Nam Celtæ quidem, & præter hos Germani, audaces sunt & crudeles: Græci vero & Romani vtplurimum ciuiles & humani: Syri voluptuarii. Addam & eas gentes quæ ad Orientem habitant. Scythæ enim crudeles & homicidæ: Chaldæos ferunt matribus jungi, & cum sororibus misceri, ac fœdissima quæque patrare nullo reprehensore, immo vero patriis legibus ad illa cohortantibus. Atque vt aliquid ex Mosaicis scriptis referam, Sodomorum incolæ, masculorum forma passim incitati, & nefarias voluptates immaniter sectantes, velut execrabiles & profani incendio perierunt. Atqui Romani res tam obscœnas sancte condemnant, juris & æqui cultores, disciplinarum amantes, impietatis & omnis vitii acerrimi hostes. Quum igitur singuli præsides vrbium Dii, suo nutu, hujusmodi forte mentem & cogitationem subditis immittant, veluti Persis quidem & Medis, vt suis moribus viuant: Germanis autem & Gallis, vt crudelitati & atro-

καὶ δημιουργεῖν ἠθέλησε τὴν ἀρχήν, ὧν ὑπεροράᾳ τὴν παιδαγωγίαν, καὶ σμικρὸν οἴεται καὶ τῆς αὐτῷ καλόπιν εὐκλείας εἶναι, τὸ χρῆναι κρατεῖν αὐτῶν; εἶναι δέ φημι καὶ ἑτέρως χρῆμά τι πολύευκτον, καὶ ἀληθῶς ἀξιέραστον, τὸ δι' ὧν ἂν δυνατόν τις λαμπρῶν ἀνδραγαθημάτων καὶ τῆς καθ' ἑυσέβειαν ἀρετῆς, πειρᾶσθαι γενναίως, καλά γε τὸ ἐγχωρῆν ἀφομοιοῦσθαι φιλεῖν τῷ πανάγνῳ Θεῷ. Ἔφηκε τοίνυν τοῖς ἑτέροις τὸ καθηγεῖσθαι τῶν ἐθνῶν καίτοι φιλάρετος ὤν. ἆρ' ἵνα τοῦτο διδάξειαν; ἦγεν, ὡς αὐλός φησιν, ἵνα καλὰ τὸ δοκῆν αὐλοῖς, καὶ ἅπερ ἂν ἕκαστοι τῶν παρειληφότων ἔλοιντο ταῦτα καὶ φρονεῖν καὶ δρᾶν ἀναπείθωσι, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπαναγκάζωσι τοὺς σφίσι καλεζευγμένους ταῖς τῶν κρατούντων ἕπεσθαι γνώμαις. Εἰ μὲν δὴ δεδόσθαι φησὶν αὐλὰ ἵνα μὴ ἀπευθύνοιντο πρὸς τὸ θεῷ δοκοῦν, πῶς οὐχ ἅπαντας ἐχρῆν τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τιθασοὺς ὁρᾶσθαι καὶ ἀγαθοὺς καὶ ἀρετῆς ἁπάσης ἐπισήμονας, μιᾶς τε καὶ τῆς αὐτῆς ἁπαρτᾶσθαι γνώμης; ὃ γὰρ διάφορον, ὅτε μὴν διενηνεγμένον, εἰς ἕτερον τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, μονοειδὲς δὲ μᾶλλον εἰς τὸ ἀγαθὸν καὶ πρὸς ὁτιοῦν τῶν τεθαυμασμένων. Εἰ δὲ τοῦτο μὲν, οὐχὶ δεδόσθαι δὲ διαλείνεται τοῖς πολιούχοις αὐλά, ἵν' ὡς αὐλός φησιν ἕπας ἐπιλροπεύῃ τὴν αὐλοῦ λῆξιν, οἰκείως ἑαυτῷ, φέρε καθαρῆσωμεν, εἰ μὴ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας καταγορεύειν ἀπολυμαῖνον τοῦτο φρονῶν τε καὶ λέγων. Κελτοὶ μὲν γάρ εἰσι Γερμανοί τε πρὸς τούτοις θρασεῖς τε καὶ μιαφόνοι. Ἕλληνες δὲ καὶ Ῥωμαῖοι ὡς ἐπίπαν πολιτικοὶ καὶ φιλάνθρωποι, τρυφηλοὶ δὲ Σύροι· προσθείην δ' ἂν ἔγωγε καὶ τοὺς πρὸς ἀκτῖνα τῶν ἐθνῶν. Σκύθαι μὲν γοῦν ὠμοί τε καὶ ἀνθρωποτόνοι· μητρογαμεῖν δέ φασι Χαλδαίους καὶ ἀδελφῆς ἐπιμίγνυσθαι, καὶ τἀπόλλων αἴσχιστα δρᾶν ἐπιπλήττονται ὀδενὸς, μᾶλλον δὲ καὶ καλούντων εἰς αὐλὰ τῶν παρὰ σφίσι νόμων. Καὶ ἵνα τι καὶ ἐκ Μωσαϊκῶν εἴπω πραγμάτων, οἱ Σοδόμων οἰκήτορες, ταῖς ἀρρένων ὥραις ἀνέδην ἐπιθηγόμενοι, καὶ τὰς παρὰ φύσιν ἡδονὰς ἀγελαίως ἐπιληδεύοντες, ὡς μυσαροὶ καὶ βέβηλοι πυρὶ διολώλασι. Ῥωμαῖοί γε μὴν τὸ ἔτως αἰσχρὸν, ὁσίως καθαδικάζουσι, καὶ δικαιοσύνης εἰσὶν ἐπιμεληταὶ, καὶ ἐπισημῶν ἔρασταὶ, καὶ ἀνοσιότητος ἐχθροὶ, καὶ ἅπασι δὴ τοῖς ἐπὶ ὅποις πολεμιώτατοι. Ὅτε τοίνυν ἕκαστος τῶν πολιούχων Θεῶν καλά γε τὸ αὐλῷ δοκοῦν, τοῖς ἐπεζευγμένοις ἐνίησιν ἔννοιάν τε καὶ γνώμην τὴν τοιάνδε τυχὸν, οἷον Πέρσαις μὲν καὶ Μήδοις τὴν ἐν αὐλοῖς· Γερμανοῖς δὲ καὶ Κελτοῖς, τὸ ὠμόν τε

καὶ ἀπηνές. Σκύθαις γε μὴν, τὸ χρῆναι μιαφονεῖν, καὶ ἀνδροκτασίαις ὡμῶς ἐπαγάλλεσθαι· Ῥωμαίοις γε μὴν, χρῆναι τιμᾶν τὰ ἐξαίρετα τῶν πραγμάτων. τί τὸ χρῆμα, φαίη τις ἄν, ὦ γενναῖε, ἢ ποίας ἔτι τοῦτο προνοίας ἔργον εἴη ἄν; Τί δ' ἂν ἔτι καὶ ἐν δίκῃ τὰ ἔθνη γραψαίμεθα, κἂν εἰ τοῖς ἐσχάτοις ἐνηλημμένα κακοῖς καθαθεῶτό τις αὐτά; ἢ πῶς ἂν ἐν καλοῖς τοὺς τῶν ἀρίστων ἐπιδευμάτων ἐπιμελητὰς ἐπαινέσειεν, εἰ μήτε ἐκείνοις, μήτε μὴν τοῖς ἑτέροις, ἐφεῖτο δρᾶν ἐλευθέρως τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, ἀλλὰ γὰρ τοῖς τῶν πολιούχων ἔθεσί τε καὶ νόμοις ὡς ἐξ ἀνάγκης κατεσφιγμένοι φαυλότητά τε καὶ ἀρετὴν εἰργάζοντο. Ἔψεται μὲν γὰρ κἀμάλα εἰκότως τοῖς καθ' οἰκείαν βούλησιν ἠρημένοις ἀγαθουργεῖν, τὸ ἐπαινεῖσθαι πρέπειν· τοῖς γε μὴν ἀνοσιότητος ἔργοις, καὶ ῥοπαῖς ἐθελουσίοις εἰς τοῦτο γνώμης ἴοῦσι, τὸ εὐθύνεσθαι δεῖν, καὶ τοῖς νόμοις ἀπολογεῖσθαι· εἰ μὲν ἔν, ὡς ἔφης, ἅτε τὰ βελτίω φρονεῖν τε καὶ δρᾶν, ἦγον τὰ αἰσχίω μέλον αὐτοῖς, ἢ ἀγαθοὶ γεγόνασιν ἢ πονηροὶ τοὺς τρόπους, οἱ περὶ ὧνὁ λόγος· ἀποσχήσομεν ἀναγκαίως τῶν μὲν ἀγαθῶν τοὺς ἐπαίνους, τῶν δὲ μὴ τοιούτων, τὰς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ διαβολάς. Νουθεσίαις δὴ ἔν αἱ παρὰ πατέρων εἰς παῖδας, εἶεν ἂν ἤδη πως εἰκαῖόν τι χρῆμα, καὶ ὁλοῤῥόπως ἀνόητον· παιδαγωγίαι δὲ πάλιν, αἱ παρὰ τῶν εἰδότων εἰσηγεῖσθαι τὰ κάλλιστα, περιττὰ τάχα που καὶ ῥαψῴδημα κενόν. ἀναιρήσομεν δὲ πρὸς τούτοις καὶ αὐλοὺς τοὺς νόμους, οἱ τῶν πραγμάτων, ἢ μή, γεγόνασι βραβευταί. εἰ μὴ γὰρ ἑκάστῳ μέτεστιν ἣν ἂν βούλοιτο τοῦ βίου διάτασιν ὁδόν· ἀγεται δὲ μᾶλλον τοῖς ἑτέρων νεύμασι, καὶ δυσδιάφυκτον ἔχει, μᾶλλον δὲ καὶ ἀνεξίτηλον παντελῶς τὸν ἐπὶ τούτῳ δεσμόν, περιαιρεῖσθον ἤδη καὶ νόμους καὶ τὰ λοιπὰ τῶν χρησίμων, ὡς ἔφην. Ἑροίμην δ' ἂν ἥδιστα τὸν δι' ἐναντίας. πλεῖσται μὲν γὰρ καὶ ἀριθμῷ πρείττονες οὐ καλαὶ πᾶσάν εἰσι τὴν ὑφ' Ἥλιον τῶν ἐθνῶν ἀγέλαι. καὶ τὰ μέν, τοὺς τρόπους ἐκπεθηρίωνται, καὶ μελεῖᾳ τὸ ἀτίθασον, καὶ πρὸς εὐκλείας ποιεῖται. τὴν ἁπάσης διαβολῆς ἔμπλεω ζωὴν τὰ δὲ καλοκἀγαθίας ἁπάσης ἐπίμεσον ἔχει τὴν πολιτείαν, καὶ τὸ ὡς ἀρίστα τε καὶ ἐπιεικέστατα διαζῆν, ποιεῖται περὶ πολλοῦ. Πολιούχοις γε μὴν καὶ ἐπισάταις θεοῖς καὶ δαίμοσι, καὶ μὴν ἀγγέλοις καὶ ψυχῶν ἰδίῳ γένει διανενεμῆσθαι πάσας, ὁ σοφὸς ἅτοσὶ διαλείνεται. Πότερα δὴ ἔν ἐπαινεῖ τὰ Ἑλλήνων, καὶ τοῖς Ῥωμαίων ἐπιγάνυται νόμοις, ἢ τοῖς ἐκείνων ἔθεσί τε καὶ ἱεροῖς

citati seruiant: Scythis, vt cædes patrent, & homicidiis crudeliter exultent: Romanis, vt egregia facinora præcipue laudanda putent; Quid istud rei est, vir egregie, dicet aliquis, aut cujus demum prouidentiæ hoc opus? Quid vero gentes vltra jure accusemus, licet postremis illas sceleribus implicatas videamus? aut quomodo optimæ disciplinæ cultores ob egregia facta laudabimus, si nec illis, neque porro aliis, licebat libere facere quod vellent, sed Deorum cujusque vrbis tutelarium moribus ac legibus necessitate veluti quadam constrictæ, vitium aut virtutem operabantur. Quippe laudandi sunt, ac merito sane, qui sua sponte bonum amplexi fuerint, veruntamen impietatis cultores, quique voluntatis impulsu id consilii susceperint, plecti debent ac legibus judicari. Ceterum si aut boni fuerunt hi, de quibus verba facimus, aut mali moribus; quum nec iis, vt dixisti, meliora sapere & facere, nec turpiora licuerit; necessario bonorum laudibus abstinebimus juxta ac malorum reprehensionibus. Ergo patrum ad liberos cohortationes futilis quædam res erit & vana prorsus: institutiones item eorum per magistros eruditos, superuacaneæ forsan erunt, & inanis cantilena. Tollemus præterea leges ipsas, quæ rerum agendarum aut non agendarum sunt arbitræ. Si enim vnicuique fas non est, quodcunque velit vitæ iter exsequi, sed aliorum nutu potius impellitur, immo vero effugere aut expedire se hoc vinculo plane nequit; tollendæ jam sunt leges, & cetera quæcunque vtilia sunt, vti dixi. Lubet itaque aduersarium compellare his verbis: Multi enimuero ac innumerabiles gentium greges terram, quæ sub Sole est, incolunt: inter quas aliæ quidem efferatis sunt moribus, ac prorsus intractabiles, vitamque quouis crimine infamem laudi ducunt; aliæ honeste & laudabiliter viuunt, probitatem & æquitatem plurimi facientes. Atqui vrbium curatoribus ac præsidibus Diis ac Dæmonibus, atque etiam Angelis, & animarum peculiari generi, omnes adsignatos esse sapiens ille pertendit. Vtrum igitur res Græcorum laudat, & Romanorum legibus gloriatur; aut illorum consuetudinibus

ac moribus primas partes deferet? An miratur Barbarorum audaciam, & intractabile ingenium, aut propensos ad mansuetudinem iure ceteris præferendos putabit? Sed illorum, opinor, ipse res vituperat; horum autem instituta admirationi potius habet. At quo pacto omnium opifex ac parens, aliis quidem feroces & asperos præsides dedit, quique suos ad nullam partem adducere queant honesti; lenes autem aliis ac cordatos? Numquid ergo supremam eam mentem perperam consuluisse, vel inuitus aliquis dicet, & ex rebus ipsis quodammodo vociferabitur? Plane enim videre licet omnibus, si modo velint, gentes barbaras ad effrenatos impetus facile acui, sic autem in homicidia ruere, vt nihil melius existiment. Hæc omnia nempe suo nutu administrat natum malum Mars furens, homicida & mortalium ille perditor. Sic enim a Poetis, qui eum norant, nuncupatus est. Verum quo pacto Deus virtutis amans nato illi malo & perditori hominum tantos gentium greges subiecit? Nam si propositum illi erat, omni genere virtutis naturam hominum exornare, quidni peritissimis ac æquissimis veluti quibusdam magistris erudiendos illos tradebat? Sin autem pro nihilo nos habebat, sed nequitiæ doctoribus plane nos obiiciebat, immo vero Diis ac Dæmonibus & Angelis subiiciebat, qui nos ad quoduis improbitatis genus reducere moliuntur; quid peccantes accusat, & non recte viuentes criminari amat? His enim verbis opinor vtetur aliquis, cui hæc in mentem venerint. Cordati patres, quos ad magistros suos liberos deducunt? numquid ad eos qui rebus optimis exculti sunt? Quosnam domesticos ceteris præficere solemus? nonne probos ac modestos, & qui heri obsequium præire ceteris solent? Quos autem ex iis, qui clauum tractare soliti sunt, onerariam nauem regere decet? non peritissimos, & rei maritimæ scientissimos? Et quos ex agri cultoribus pomarii cura deceat? num ignauos & colendæ terræ, quidque vtilissimum ac fructuosissimum sit, plane rudes; an peritos eius rei artifices? Numquid ergo Deum minoris quam nos putabimus, & illum rebus humanis postponemus? An non hic stupor, & furore plenæ cogitationes? Per

A ἐπιψηφιεῖται τὰ κάλλιστα. Ἆρα θαυμάζει βαρβάρων τὸ θρασὺ καὶ ἄτεγκτον, ἢ τοῖς ἐπὶ τὸ ἥμερον νενευκόσι καὶ λογιεῖται δικαίως τὸ ἐν ἀμείνοσι τῶν ἄλλων κεῖσθαι; ἀλλ' οἶμαί γε δὴ καὶ ψέγει μὲν τὰ ἐκείνων ἄυλος, θαυμάζει δὲ μᾶλλον τὰ τούτων. Εἶτα πῶς ὁ πάντων δημιουργὸς καὶ πατὴρ, τοῖς μὲν ἀγρίοις ἐδίδου καὶ ἀτιθάσσους ἐπισάτας, καὶ πρὸς ὀδὲν τῶν ἐπαινουμένων εἰδότας ἀποκομίζειν, τοῖς γε μὴν ἡμέροις καὶ ἔμφρονας;
B ἆρ' ἔνι τὸ μὴ βεβουλε�ῦσθαι καλῶς τὸν πάντων ἐπέκεινα νοῦν, καὶ ἔχ ἑκών τις ἐρεῖ, καὶ δι' αὐτῶν ὥσπερ τῶν πραγμάτων ἀνακεκράξεται; Μέτεστι γὰρ τοῖς ἐθέλουσιν ἰδεῖν, ὅτι τὸ βάρβαρον γένος καθάπτεται μὲν εὐκόλως εἰς ἀχαλίνους ὁρμάς· ἴεται δὲ ὅτῳ πρὸς ἀνδροκτασίας, ὡς ὀδὲν ἡγεῖσθαι τὸ ἄμεινον. τούτων δὴ ἕνεκα ἁπάντων, καὶ ἅγε τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἐπιτροπεύει τὸ τυπλὸν κακὸν, ὁ μανόμενος Ἄρης, ὁ μιαιφόνος τε καὶ βρομολοιγός. ὠνόμασται γὰρ ὅτῳ παρὰ τοῖς εἰδόσιν αὐλὸν ποιητᾶις. Εἶτα πῶς ὁ Φιλάρετος παρῆκε Θεὸς ὑπὸ
C τυπλῷ κακῷ καὶ βρομολοιγῷ τοσαύτας ἀγέλας ἐθνῶν; εἰ μὲν γὰρ σκοπὸς ἦν αὐλῷ διὰ πάσης ἀρετῆς τὴν τῦ ἀνθρώπου καταλαμπύνεσθαι Φύσιν, τί μὴ τοῖς ταῦτα διδάσκειν οἵοιστε παιδαγωγοῖς ὥσπερ τισὶν ἐπιεικεστάτοις ἐδίδου; Εἰ δὲ λόγος αὐλῷ τῶν καθ' ἡμᾶς ἦν ὀδείς, παρερρίπτει δὲ ἁπλῶς τοῖς τῶν Φαύλων εἰσηγηταῖς, μᾶλλον δὲ καὶ θεοῖς, καὶ δαίμοσι, καὶ ἀγγέλοις ὑπετίθει τοῖς πρὸς παντιῶν τῶν ἐντόπων καταβιβάζεσθαι μεμελετη-
D κόσι· τί παρανομοῦντας γράφεται, καὶ ἐκ ὀρθῶς βιοτεύοντας αἰτιᾶσθαι φιλεῖ; Φαίη γὰρ ἂν οἶμαί τις καὶ νῦν εἰ λάβη ταυτί. Οἱ τῶν παλαιῶν ἀρτίφρονες τίσιν ἄρα τῶν διδασκάλων τὰς ἰδίας παῖδας προσάγουσιν; ἔχι τοῖς ἀρίστοις κατεσπουδασμένους; τίσι τῶν οἰκείων τὸ καθηγεῖσθαι τῶν ἄλλων ἐπιτρέπειν εἰθίσμεθα; ἔχι τοῖς γνησίοις, καὶ μὴν καὶ ἐπιεικέσι, καὶ πρὸς τὸ τοῖς δεσπόταις δοκοῦν προηγεῖν εἰωθόσι; τίσι δὲ, εἰπέμοι, τῶν εἰωθότων παιδαλιαχεῖν πρέπει ἂν παρευθύνειν ὁλκάδα; ἔχι τοῖς
E εὐτεχνεστάτοις καὶ θαλαττεύειν εἰδόσιν εὖ μάλα καὶ σοφῶς; καὶ τίσι τῶν γηπόνων ἁρμόσει ἂν ἡ τῶν ὀρχάτων φροντίς; ἆρα τοῖς ἠμελημένοις καὶ ἠμοιρηκόσι παντελῶς τοῦ εἰδέναι δρᾶν τὸ, ὅ, τι μάλιστα χρήσιμόν τε καὶ ὠφελοῦν· ἢ τοῖς ταῦτα τεχνίταις; ἆρ' οὖν ἐν μείοσι τῶν καθ' ἡμᾶς τὰ τοῦ Θεοῦ λογιούμεθα, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων καταπιν τὰ αὐτοῦ θήσομεν; εἶτα πῶς οὐκ ἀποπληξία τοῦτό γε, καὶ μανίας γέμοντες λογισμοί. καταφωρᾶται μὲν γὰρ

ἐναργῶς διὰ τύτων δὴ, κατ' ὀδένα μὲν τρόπον ὀνήσας τὰ ἀνθρώπινα, προσαδικήσας ὃ μᾶλλον, κ) ὐκ ἐφεὶς ὅλως τῆς παγκάλης ἐφικέσθαι ζωῆς, εἴπερ ἕκασος τῶν ἐφεσηκότων θεῶν, ἢ δαιμόνων, καὶ ὐχ ἑκόντας καταβιάζεται τοῖς αὐτῦ θελήμασι καλακολυθεῖν. Ἔφη γὰρ ὅτι Ἄρης μὲν, ἐπιτροπεύει τὰ πολεμικὰ τῶν ἐθνῶν· Ἀθηνᾶ δὲ, τὰ μετὰ Φρονήσεως πολεμικά· Ἑρμῆς δ' τὰ σωετώτερα μᾶλλον, ἢ τολμηρότερα· κ) καθ' ἑκάσην ὐσίαν τῶν οἰκείων θεῶν, ἕπεσθαι κ) τὰ ἐπιπροπευόμενα. Ἀλλ' ἦν ἄμεινον, ὦ τᾶν, τοῖς εὖ ἐσομένοις καλὰ τὸ Θεῷ δοκῦν, τὸ μὴ τῇ Φύσει καὶ τῇ γνώμῃ τῶν ἐπιροπευόντων ἀκολυθεῖν, ὑποκεῖσθαι δὲ μᾶλλον τῷ τῶν ὅλων δημιυργῷ. κ) τίνα τρόπον, ἐρῷ. Ἔφη μὲν γὰρ αὐτὸς. ἐπειδὴ γὲ ἐν μὲν τῷ παρὶ πάντα τέλεια κ) ἓν πάντα, ἐν δὲ τοῖς μερισοῖς, ἄλλη παρ' ἄλλῳ κρατεῖ δωάμις· Ἄρης μὲν ἐπιτροπεύει τὰ πολεμικὰ, Ἀθηνᾶ δὲ κ) Ἑρμῆς τὰ ἕτερα. ὐκῦν ἐπειδήπερ ἐν τῷ πατρὶ πάντα μὲν τέλειά τε κ) ἕν· ἐν δέ γε τοῖς μερισοῖς ἡ ἑνὸς ὁτυῦν ἐπισήμη πράγματος· ἆρ' ἂν ὐκὶ τοῖς ἔθνεσιν ἄμεινόν τε κ) λυσιτελέσερον ἦν τὸ ωρατλειν ὑωὸ Θεῷ, καὶ ὑω' αὐτῷ μόνῳ παιδαγωγεῖσθαι, ἐν ᾧ πάνλα τελείως τὰ ἀγαθὰ, ἤγυν ἐφ' ἑτέροις κ) ὐ πάντως ἀγαθοῖς, κ) ωρὸς ἕν τι κ) μόνον ἔχυσιν ἐπιτηδείως, καθάωερ ἀμέλει, κ) οἱ τὰς βαναυσικὰς ἐπιτηδεύονλες τέχνας, σιδηρέα δὲ λέγω κ) κεραμεικὴν. Καίτοι καλαδείξειεν ἄν τις κ) τῦτο αὐτὸς ὐκ ὄνλας θεὸς. ὁ γάρ τοι καλὰ ἀλήθειαν Φύσει λεύπάρχων Θεὸς, χρῆμά τι νοεῖται παγκαλὲς κ) αὐλοτελὲς, καὶ ωρὸς πᾶν ὁτιῦν τῶν ἰδίων ἀπροσδεὲς, πηγὴ παντὸς ἀγαθῦ κ) γένεσις. τὸ δὲ μὴ τοιύτως ἔχον, ἓν δέ τι κ) μόνον, καὶ μοχθηρᾶς διανοίας εὕρημα Φορῦν, πῶς ἂν νοοῖτο Θεός; Ἔξεσι δὲ τοῖς ἐθέλυσι καταθρεῖν τῆς Ἑλλήνων δόξης τὸ ἀκαλλὲς καὶ ἐκτῶν καθ' ἡμᾶς ωραγμάτων. Οἱ γὰρ τοῖς θάνοις ἐμπρέπονλες βασιλείας τῆς ἐπηγείυ, καὶ τὸ καλὰ πάντων λαχόντες κράτος, ὃς ἂν εἰδεῖεν τῶν ὑπὸ σκῆωλρα σοφὸς κ) ωραγμάτων ἀρίσων ἐπισήμονας, χειρλονῦσι τᾶς χώραις κηδεμόνας αὐλὸς, καὶ τᾶς τῆς ἀρχῆς σεφανῦσι λιμαῖς. οἱ δὲ τῶν ὕτω λαμπρῶν ἠξιωμένοι γερῶν, τὸ ὑωήκοον ἐπιτροπεύυσιν, ὐκ ἰδίοις αὐλονόμοις διϊθύνονλες, ἀλλὰ τοῖς τῶν τεθεωικότων, καὶ τῆς παρὰ πάντων εὐφημίας τᾶς ἀνωτάτω ωε πέμπυσι κορυφαῖς, καὶ τῇ βασιλέως τιμῇ τὸ χρεὼν ἀπονέμυσι, τὰς δασμὺς, τὰ τέλη, τὰς εἰσφορὰς,

A hæc enim manifeste deprehenditur, nullo modo res humanas iuuare, sed damnum potius insuper afferre, nec plane sinere optimam vitam consequi, si vnusquisque Deorum tutelarium, aut Dæmonum, etiam nolentes obsequi cogit suæ voluntati. Dixit enim, Martem quidem curare res bellicas gentium; Mineruam autem, easdem, adhibita prudentia; Mercurium vero, quæ prudentiæ magis, quam audaciæ sunt: & vt natura fert cuiusque peculiaris Dei, B singula curari ab iis. Atqui satius erat, o bone, quibus ex Dei nutu bene futurum erat, non præfectorum naturam & voluntatem sequi, sed subiici potius omnium Opifici. Quo autem pacto, dicam: ipse quippe dixit Iulianus. Quando enim in patre quidem omnia perfecta & vnum omnia, in particularibus vero alia apud alium viget potentia: Mars quidem res bellicas curat: Minerua & Mercurius ceteras; idcirco quum C in patre quidem omnia perfecta & vnum: in particularibus vero sit vnius cuiusuis rei scientia: numquid gentibus satius & vtilius erat sub Deo agere, & ab eo solo regi, in quo omnia perfecte bona; an sub aliis, & non omnino bonis, sed ad vnam aliquam rem ac solam idoneis, quemadmodum nempe qui quæstuarias artes exercent, faber ferrarius, verbi gratia, ac figulus. Quanquam & hoc quidem demonstrauerit, ipsos non esse Deos. Enimuero qui re & natura Deus D est, res quædam intelligitur perbona & in se perfecta, & ad vnumquodque eorum quæ sua sunt nullius indigens, fons & caput omnis boni. Quod vero non ita se habet, sed vnum ac solum, idque malignæ mentis inuentum gerit, quo pacto tandem Deus esse intelligeretur? At vel ex nostris rebus Græcanicæ opinionis fœditatem perspicere cuiuis licet. Nam qui regni terreni solio sublimes sedent, & in omnes imperium nacti sunt, quos e sua ditione sapientes E nouerint, & rerum præstantissimarum peritos, eos prouinciarum rectores constituunt, & magistratus insignibus exornant. Qui vero præclaris adeo muneribus honestati sunt, subditos gubernant non suis, sed Regum eos regentium legibus, illorumque nomen summis passim laudibus euehunt, ac regiæ dignitati debitum officium reddunt, vectigalia, tributa, stipendia;

eorum ſtatuas erigunt & domi & forte publice, ipſoque ſpectaculo ciuibus perpetuam maieſtatis principis memoriam obiiciunt. Age ergo videamus, num accepto a Deo, quemadmodum ait ille, principatu, tutelares Dii ac Dæmones, & Angeli præterea, honores ei ſeruauerint, adorationem, cultum, dona, gloriam, ac non illa ſuis potius capitibus impoſuerint. Quanquam qui obſcurum eſſe poteſt quod dixi? Plane enim homines abduxerunt, ne omnino cognoſcerent quis natura ac vere vniuerſorum opifex ſit ac dominus: ſibi autem honores arripiunt ab omnibus, ſacrificia, feſtos dies, hymnos, gratiarum actiones, hominibusque perſuaſerunt, vt ipſorum cultui tantum incumberent. Quid igitur in templis ſimulacra, dixerit aliquis, non multiplici forma ac ſpecie Dei gloriam impie lædunt? Naturam enim omni forma carentem, non forma tantum ac ſpecie humanorum corporum, ſed & brutorum animantium, natatilium & volatilium, figurarunt earum rerum artifices. At ſi præſides vrbium Dii ac Dæmones hæc fecerunt, omnium parente Deo nihil adverſante; conſtabit vtique, cognoſci a nobis prorſus nolle, & adorationem reiicere. Quo pacto igitur pios nos eſſe arbitramur quum illum adoramus, eoque vitæ genere colimus quæ ab ipſo commendatur? Quomodo vero eius cognitioni potiſſimas partes tribuimus, & beatos eſſe dicimus eos, qui vel in ſpeculo & ænigmate videant? At ſi Deus mortales errare noluit, illi vero hos in fraudem pertraxerunt etiam inuitos; quænam eos oratio affectatæ in Deum tyrannidis crimine liberabit? aut quibus non lacrymis proſequendi ſunt qui in illud inciderint? Erant enim in numerum ſanctorum Angelorum olim adſcripti, & ſupremorum ſpirituum choris allecti, beatam & ſanctam vtique vitam degentes; ſed, vt ſacra Scriptura loquitur, non ſeruarunt ſuum principatum, & Dei conſortio quaſi valedicentes, in deteriora prolapſi ſunt, ac ſortem ſibi attributam miſeri repudiarunt, Deoq; debita ſubiectione reiecta, duri ac ſuperbi à ſanctorum multitudine ſeparati ſunt, diuiſosque mortales ab omni virtute

A τὰς αὐλῶν ἐγείρσιν εἰκόνας, οἴκοιλε καὶ δημοσίᾳ τάχα ϖ̃ς, καὶ δι' αὐτῆς τῆς θέας εἰς ὑπόμνησιν ἀεὶ τὰς ὑπὸ χεῖρα φέροντες τῆς τῶ κρατῶν-
τ῵ ὑπεροχῆς. Φέρε δὴ ἴν καλαθρήσωμεν, εἰ τὸ ἄρχειν ϖαραλαβόντες παρὰ Θεῶ, καθά φη-
σιν ἐκεῖν῵, οἱ πολιῦχοι θεοὶ, καὶ δαίμονες, ἄγ-
γελοίτε, πρὸς τύτοις αὐτῷ τετηρήκασι τὰς τιμὰς,
B τὴν ϖροσκυήσιν, τὸ σέβας, τὰς δωροφορίας, τὴν
δόξαν, καὶ ὐχὶ δὴ μᾶλλον ταῖς σφῶν αὐλῶν ἀνα-
τεθείκασι κεφαλαῖς. Καίτοι πῶς ὐκ ἐναργὲς ὅ-
περ ἔφην; ἀπενόμισαν γὰρ εἰς ἅπαν τὰς ἐπὶ τῆς
γῆς, τὸ κ῵ ὅλως εἰδέναι τίς ὁ φύσει κ῵ ἀληθῶς
τῶν ὅλων ἐςὶ δημιυργὸς κ῵ δεσπότης· ἑαυτοῖς δὲ
τὰ παρὰ πάντων ἁρπάζσι γέρα, τὰς θυσίας,
τὰς ἑορτὰς, τὸς ὕμνυς, τὰ χαριςήρια, κ῵ ταῖς
αὐλῶν θεραπείαις ἀνακεῖθαι μόναις ἀναπεπεί-
κασι τὰς ἐπὶ τῆς γῆς. Τί δὲ δὴ τὰ ἐν σηκοῖς ἕδη,
Φαίη τίς ἂν, ὐ πολύμορφα κ῵ πολυειδῆ τὴν δό-
ξαν τῶ Θεῶ ἀνοσίως ϖεριυβρίζοντα; τὴν γὰρ
C ἀνείδεον φύσιν ὑϖὸ σχῆμα μόνον κ῵ εἶδος ὐκ
ἀθρωπείων σωμάτων, ἀλλὰ γὰρ κ῵ ἀλόγων ζώων
νηκτῶν τε κ῵ πτηνῶν, καλεικάζειν ἤθελον οἱ τε-
χνυργῦντες αὐτά. Ἀλλὰ εἰ μὲν οἱ ϖολιῦχοι
θεοὶ κ῵ δαίμονες ταῦτα ἔδρων, ὐκ ἀπᾳδόντως
τῷ πάντων πατρὶ, δῆλον ἂν εἴη δήπυθεν ὡς
ἀπόβλητον ϖοιῆται, κ῵ τὸ γινώσκεθαι πρὸς ἡμῶν
κ῵ ἀπαξιοῖ τὴν ϖροσκυήσιν. πῶς ἂν εὐσεβεῖν
οἰόμεθα ϖροσκυῦντες αὐτῷ, κ῵ διὰ τῆς ἐπαγγε-
μένης παρ' αὐτῷ θεραπεύοντες ζωῆς; πῶς δὲ δὴ
D κ῵ τὴν ἐπ' αὐτῷ θεωρίαν ϖρυὐργιαζάτην ϖεποιή-
μεθα, κ῵ μακαρίας εἶναι φαμὲν, τὰς κἂν γῆν
ἐν ἐσόπτρῳ κ῵ αἰνίγματι βλέπυσας; Εἰ δὲ τῷ Θεῷ
ἀνεθέλητον ἦν τὸ πλανᾶθαι τὰς ἐπὶ γῆς, ἐκεῖ-
νοι δὲ ϖρὸς τῦτο καὶ ὐχ ἑκόντας εἵλκυν αὐτύς·
ϖοῖ῵ αὐτὰς λόγ῵, τῆς καλὰ Θεῦ τυραννίδος ἀϖ-
αλλάξει; ἢ ϖοῖον αὐτοῖς δάκρυον ἀρκέσει ϖε-
σῦσιν εἰς τῦτο; ἦσαν μὲν γὰρ ἐναρίθμιοί ϖοτε
τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις, καὶ τοῖς τῶν ἄνω ϖνευμά-
των χοροῖς ἐγκαλειλεγμένοι, τὴν μακαρίαν ὄν-
E τως καὶ ἀβέβηλον διαβιῦντες ζωὴν, ἀλλ' ὡς
φησὶ τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, ὐ τελῃρήκασι τὴν ἑαυ-
τῶν ἀρχὴν, μονονυχὶ δὲ κ῵ ἐῤῥῶθαι φράσαντες
τῷ εἶναι μετὰ Θεῦ, διωλιωθήκασιν ἐπὶ τὰ αἰσχίω,
κ῵ τ' ἐκνεμηθέντα κλῆρον αὐτοῖς ἀφέντες οἱ δείλαιοι,
κ῵ τότε δὴ δεῖν ὑποκεῖσθαι Θεῷ παρωσάμενοι κ῵ σκλη-
ροὶ, κ῵ ἀγέρωχοι, τ῵ τ' ἁγίων ϖληθύ῵ ἀϖενοσφί-
ζοντο· διενείμαλο ὅλως ἐπὶ τ῵ γῆς κ῵ ἀϖάσης [ἀρετῆς]

ἀυτὸς ἀποβεβκολήσαντες, καὶ ὐκ ἐφιέντες ὅλως εἰδέναι, κἂν γᾶν τίς ὁ Φύσει καὶ ἀληθείᾳ τῶν ὅλων ἐςὶ Θεὸς ϗ κύριος, ϗ τὸ καὶ τὰ πάντων κράτος ἀσιωδῶς ἀνημμένος, λατρεύειν ἀναπεπείκασι παρ' ἀυτὸν τῇ κτίσει, ἑκάςωτε τῶν ἐθνῶν τὸ δοκῶν ἁπλῶς καὶ ἀπερισκέπτως σέβας ἐπινοήσαντες σηκοῖς ἐνιδρύσασθαι παρεσκεύασαν, καὶ βωμὸς ἀναδείμασθαι, ϗ σπονδαῖς ἀυτὸς ϗ θυσίαις καταγεραίρειν. Ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἦν, ἐμφύτοις κινήμασι παιδαγωγεμένους τὸς ἐπὶ τῆς γῆς, εἴς γε τὸ δεῖν εἰδέναι τὸ ἀληθὲς, καὶ ἰχνῷ διανοίας κατεῖδον τίς ὁ τῶν ὅλων ἐςὶ Θεὸς καὶ πατὴρ, ἀποφοιτῆσαί τε ἄτω τῆς ὑπ' ἀυτῶν σκαιότητος, μεταμαθεῖν δὲ τὰ χείρω, καὶ ἀνθελέσθαι τὸ ὠφελῶν· ἁπάσης ἀυτοῖς φαυλότητος καθηγηταὶ γεγόνασι καὶ διδάσκαλοι, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιῦν τῶν ἀπηχθημένων θεῷ καὶ ἀνακομίζοντες ϗ διαλελοίπασιν· ἀναγκαίαν γὰρ ἀυτοῖς ἐδόκει τὴν ἔχθραν ὡς μεταλαβέσης ἀεὶ τῆς ἁμαρτίας, ἀσυναφῆς τῷ Θεῷ διαμεῖναι τὸς ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐπεὶ δὲ ὁ τῶν ὅλων κύριος καὶ δημιεργὸς τὸ Θεὸς λόγος ἁπάσης ἀγαθεργίας τὸν ἄνθρωπον ἀπεληλαμένον ὁρῶν, καὶ τοῖς ὑπὸ χθόνα μυχοῖς ἀγεληδὸν ἐμπίπτοντα, ἐπλάτυνε γὰρ ὁ ᾅδης τὴν ψυχὴν ἀυτῦ, καὶ διήνοιξε τὸ στόμα ἀυτῦ μὴ διαλιπεῖν, καθὰ γέγραπται· ἐπέφανεν ἡμῖν, καὶ τῆς ἐκείνων πλεονεξίας ἐξηρήμεθα· ϗ δὴ ϗ δυνάμεις ἁγίας ϗ λογικὰς λαχόσας μὲν παρ' ἀυτῦ τὴν γένεσιν, ὑπεχόσας δὲ δίχα μώμε παντὸς τοῖς σκήπτροις ἀυτῦ τὸ φρόνημα, καὶ δεσποτικοῖς θελήμασιν ὑπηρετεῖν εἰθισμένας, ἀνεπίπληκτόν τε ϖαντελῶς ἔν γε δὴ σοφίσιν ἀυταῖς τὸ εὐήκοον ἐχόσας συνασπίζειν ἐκέλευε τοῖς ἀδικεμένοις· ὃ τὸ ἄναλκι παθῶν εἰς τὸ σώζειν ἀυτὸς, πῶς γὰρ, ἢ πόθεν; ἀλλ' οἷόν τις βασιλεὺς, γνησίοις ὑπασπισταῖς ἐφιεὶς, καὶ βαρβαρικαῖς ἐφόδοις ἀνταναίσασθαι, καὶ τῶν ὑπὸ σκῆπτρα κειμένων ἀποσοβεῖν τὰς πλεονεξίας. παρεμβαλεῖ γὰρ φησὶν ἄγγελος κυρίε κύκλῳ τῶν φοβεμένων ἀυτὸν, ϗ ῥύσεται ἀυτὸς. εἰρῆσθαι δὲ καὶ διὰ φωνῆς ἁγίων ὁσίῳ παντὶ καὶ ἀγαθεργεῖν ἠρημένῳ, ὅτι τοῖς ἀγγέλοις ἀυτῦ ἐντελεῖται ϖερί σε, τῦ διαφυλάξαί σε ἐν πάσαις ὁδοῖς σε. καὶ μὴν καὶ ὁ σοφώταλος Παῦλος ϖερὶ ἀυτῶν· ὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτεργικὰ πνεύματα, φησὶν, εἰς διακονίαν ἀποσελλόμενα, διὰ τὸς μέλλοντας κληρονομεῖν " βασιλείαν. Καὶ ἀυτὸς δὲ πε φησὶν ὁ τῶν ὅλων Κύριος ϗ Σωτὴρ· ὄψε-

A longe abduxerunt, nec omnino scire passi sunt saltem quis natura vereque vniuersorum Deus sit ac Dominus, & natura sua summo in res omnes imperio præditus, ac præ ipso creaturam colere persuaserunt, singulisque gentibus immissa cogitatione, vt temere atque inconsiderate qvod visum esset colerent, statuas in templis erigere perpulerunt, & aras ædificare, & libationibus ac sacrificiis eos venerari. Quoniam autem credibile erat homines naturæ impulsu
B ad veri cognitionem instrui, & acumine mentis perspicere quis Deus sit ac parens omnium, atque ita ab illorum improbitate discedere, & nequitiæ studio relicto, id quod vtile est præferre; omnis improbitatis duces ipsis fuerunt ac magistri, & ad quiduis Deo exosum transferre non destiterunt. Putabant enim hi nunquam homines cum Deo conciliari posse, quasi necessariam cum illo peccatum inimicitiam susceperit. Post-
C quam autem vniuersi Dominus & opifex, Dei Verbum, hominem vidit omni bene agendi studio destitutum, & in profundum inferni gregatim ruere, *Dilatauit enim infernus animam suam*, Isa. 5. *& aperuit os suum ne deficeret*, ut scriptum est: apparuit nobis, & ab illorum fraude liberati sumus. Et sane virtutes sanctas & rationales, ortum ab illo nactas, eius sceptris animum perfectissi-
D me subdentes, & eius herilibus mandatis obtemperare adsuetas, ac citra omnem plane reprehensionem obedientes, nobis iniuriam passis opitulari iussit: non quod seruandis impar foret, qui enim aut vnde? sed non secus ac Rex aliquis suis satellitibus mandat barbarorum incursionibus resistere, & subditorum cupiditates comprimere. *Ca-* Psal. 77.
E *stra metabitur enim*, inquit, *Angelus Domini in circuitu timentium eum, & liberabit eos.* Dictum est autem & per vocem sanctorum, omni sancto & rectam vitam tenenti: *Quoniam Angelis suis mandabit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis.* Quin & sapientissimus Paulus de ipsis: *Nonne omnes sunt ad-* Heb. 1. *ministratorii spiritus in ministerium missi, propter eos qui heredes futuri sunt regni?* Et ipse alibi Dominus " ϗ. σωτηρίαν. omnium ac Seruator inquit:

Joan. 1. *Videbitis cælum apertum, & Angelos Dei ascendentes ac descendentes super Filium hominis.* Hi implacabiles a nobis belluas abigunt, & illorum crudelitate captos eripientes, docent planum ac molle iter facere ad quiduis honestum ac laudabile. Hi nobiscum supremum omnium Dominum celebrant. Scriptum

Psal. 103. est enim: *Benedicite Dominum omnes Angeli ejus, Benedicite Dominum omnes virtutes ejus, ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus.* Hi cultus docent, & adorationem non sibi, sed soli, qui supra est, Deo deferre. Ex sacris autem scripturis eorum quæ dixi fidem vobis faciam. Gedeoni enim apparuit aliquando Angelus Domini, & dixit ad eum:

Jud. 6. *Dominus tecum erit, & percuties Madiam tanquam virum vnum.* Et dixit ad eum Gedeon: *Si inueni misericordiam in oculis tuis, & facturus es mihi hodie quodcunque locutus es mecum, ne discesseris hinc, donec ego venero ad te, & obtulero sacrificium, & sacrificauero coram te:* Et dixit: *Ego sum, sedebo donec reuertaris. Et Gedeon ingressus est, & fecit caprarum hœdum, & œphi farinæ, & azyma, & carnes posuit in cophino, & jus misit in ollam, & exportauit ea ad illum sub terebinthum. Et appropinquauit. Et dixit ad eum Angelus Domini: Accipe carnes, & azyma, & pone ad petram illam, & additum jus effunde. Atque ita fecit.* Quin & Manoe loquutus est olim per Angelum Deus, & aliquid euenturum vtiliter indicauit. Ita autem scriptum est rursus in libro Iudicum: *Et dixit Manoe ad Angelum Domini: Detineamus te hic, & faciemus coram te hœdum caprarum. Et dixit Angelus Domini ad Manoe: Si detinueris me, non edam de panibus tuis; & si feceris holocaustoma, Domino referes illud. Et accepit Manoe hœdum caprarum, & sacrificium obtulit Domino super petram: & quum fecisset, discessit.* Audis quo pacto volentes colere rerum omnium Dominum, eique honorem de iis quæ ad manum sunt habere, neutiquam sane prohibent: docent autem par non esse illos subditis & inter ministros adscriptis, sed Domino potius honores reddere.

Judic. 13.

A ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγότα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ
Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν
τοῦ ἀνθρώπου. Οὗτοι ἀφιεῶσιν ἡμῶν τοὺς ἀλιτη-
ρίους θῆρας, καὶ τῆς ἐκείνων ὠμότητος τοὺς ἁ-
λόντας ἐξέλκοντες, ἀνειμένην τε καὶ ἄφετον ποι-
εῖσθαι διδάσκουσι τὴν εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐπαι-
νουμένων ὁδόν. ἤτοι τὸν ἐπὶ πάντας μεθ' ἡμῶν
δοξολογοῦσι Θεόν· γέγραπται γάρ, ὅτι, εὐλο-
γεῖτε τὸν Κύριον πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ· εὐ-
B λογεῖτε τὸν Κύριον πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ·
λειτουργοὶ αὐτοῦ οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ.
Οὗτοι διδάσκουσι τὰς τιμὰς, τὴν προσκύνη-
σιν, οὐχ ἑαυτοῖς, μᾶλλον ἀνακομίζειν μόνῳ τῷ
ἐπὶ πάντας Θεῷ. ἔφελαι δὲ οἷς ἔφην, ἐκ τῶν
ἱερῶν γραμμάτων ἡ πίστις. ὤφθη μὲν γὰρ τῷ
Γεδεὼν ἄγγελος Κυρίου ποτὲ, καὶ εἶπε πρὸς
αὐτόν· Κύριος ἔσται μετά σου, καὶ παλάξεις τὸν
Μαδιὰμ ὡσεὶ ἄνδρα ἕνα. καὶ εἶπε πρὸς αὐ-
τὸν Γεδεών· εἰ εὗρον ἔλεος ἐν ὀφθαλμοῖς σου,
C καὶ ποιήσεις μοι σήμερον πᾶν ὅ,τι ἐλάλησας μετ'
ἐμοῦ, μὴ χωρισθῇς ἐντεῦθεν, ἕως τοῦ ἐλθεῖν με
πρὸς σὲ, καὶ ἐξοίσω τὴν θυσίαν, καὶ θύσω ἐνώ-
πιόν σου. καὶ εἶπεν· ἐγώ εἰμι, καθιοῦμαι ἕως
τοῦ ἐπιστρέψαί σε. καὶ Γεδεὼν εἰσῆλθε, καὶ ἐ-
ποίησεν ἔριφον αἰγῶν, καὶ οἶφι ἀλεύρου, καὶ ἄζυ-
μα, καὶ τὰ κρέα τέθεικεν ἐν τῷ κοφίνῳ, καὶ τὸν
ζωμὸν ἔβαλεν ἐν τῇ χύτρᾳ καὶ ἐξήνεγκεν αὐ-
τὰ πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τὴν τερέβινθον. καὶ προσ-
ήγγισε. καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος κυρίου·
D λάβε τὰ κρέα καὶ τὰ ἄζυμα, καὶ θὲς πρὸς
τὴν πέτραν ἐκείνην, καὶ τὸν ζωμὸν ἐχόμε-
να ἔγχεε. καὶ ἐποίησεν ἕτως. Ἀλλὰ καὶ τῷ Μανωὲ
λελαληκέ ποτε δι' ἀγγέλου Θεὸς, καί τι τῶν ἐσε-
σθαι μελλόντων χρησίμως διαμεμήνυκε. γέγρα-
πται δὲ ἕτω πάλιν ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Κριτῶν· καὶ
εἶπε Μανωὲ πρὸς τὸν ἄγγελον κυρίου· καλάσχω-
μέν σε ὧδε, καὶ ποιήσομεν ἐνώπιόν σου ἔριφον αἰγῶν.
καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος κυρίου πρὸς Μανωέ· ἐὰν καλά-
σχῃς με, οὐ φάγομαι ἀπὸ τῶν ἄρτων σου· καὶ ἐὰν
E ποιήσῃς ὁλοκαύτωμα, τῷ κυρίῳ ἀνοίσεις αὐτό.
καὶ ἔλαβε, φησὶ, Μανωὲ τὸν ἔριφον τῶν αἰγῶν, καὶ τὴν
θυσίαν ἀνήνεγκε τῷ κυρίῳ ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ διε-
χώρισε τοῦ ποιῆσαι. Ἀκούεις πῶς ἑλομένους μὲν εὐσε-
βεῖν, καὶ τοῖς καλὰ χεῖρα τιμᾶν τὸν τῶν ὅλων δεσπό-
την, διακωλύουσι μὲν οὐδαμῶς· διδάσκουσι δὲ, ὅτι
πρέποι ἂν αὐτοὺς οὐχὶ τοῖς ὑπὸ ζυγὰ καὶ τελαμένοις
ἐν λειτουργικοῖς, Κυρίῳ δὲ μᾶλλον ἀναθέναι τὰ γέρα.

τὸ γὰρ, θὲς ὑπὸ τὴν πέτραν ἐκείνην, οὐδὲν ἕτε- A
ρον ἦν, ἢ, ὡς γε οἶμαι, λέγοντος ἐναργῶς, ὅτι
πρόσαγε τῷ Χριστῷ. ἡ πέτρα γὰρ ἦν ὁ Χριστὸς,
καθά φησιν ὁ πάνσοφος Παῦλος. ἀλλὰ καὶ
ἐὰν ποιῇς ἔριφον, φησὶ, κυρίῳ ποιήσεις αὐλόν. ὁ
δὲ καίτοι τοῦτο δεδιδαγμένος, πάλιν τῇ πέτρᾳ
προσεκόμισε τὸ θῦμα, Πέτρον εἰδὼς ὠνομάσθαι
Χριστὸν, διάτοι τὸ ἀκλονήτως τοῖς αὐτῇ πρέπου-
σιν ἀξιώμασιν τὴν θείαν ἐνερηρεῖσθαι φύσιν.
Εἰπερ οὖν καλὰ τὸ ἀληθὲς, πολιάρχοις θεοῖς B
ὑπετίθει τὰ ἔθνη Θεὸς, τί μὴ μᾶλλον αὐτῷ τὰς
δωροφορίας προσκομίζεσθαι παρ' αὐτῶν προσ-
τεθάρρασιν; ἀναβεβολήσαντες δὲ εἰς ἅπαν τῆς
ὑπ' αὐτῷ θεραπείας, μᾶλλον δὲ, οὐδὲ ἐφέντες
ὅλως γινώσκεσθαι παρὰ ἡμῶν, ἑαυτοῖς ἀναθεί-
κασι τὰς λατρείας, τὰς παρὰ πάντων λιτὰς, τὰς
ὁμολογίας, τὰς εὐφημίας, τὰ δῶρα· χυδαιότη-
τος δὲ καὶ ἀνοσίων ἐγχειρημάτων καθικέσθαι
πρὸς τοῦτο πεπείκασιν, ὥστε καὶ θυσίας αὐτοῖς
τὰς δι' αἱμάτων ἐλέσθαι πληρῶν· ὃ δὴ μάλισα C
διδάξειεν αὐτὸς, ἥκισα μὲν ὄντας ἀγαθὸς, φθονε-
ρὸς δὲ μᾶλλον, καὶ ἀπάσης ἀγαθουργίας εἰσά-
παν ἐξωκισμένους. Γράφει γοῦν ὁ Πορφύριος ὧδὶ
περὶ αὐτῶν ἐν βιβλίῳ δευτέρῳ περὶ ἐμψύχων ἀ-
ποχῆς· διὰ μέν τοι τῶν ἐναντίων, καὶ ἡ ἅπασα
γοητεία ἐκτελεῖται. τούτους γὰρ μάλισα καὶ τὸν
προεστῶτα αὐτῶν ἐκμιῶσιν, οἱ τὰ κακὰ διὰ τῶν
γοητειῶν διαπραττόμενοι πάσης φαυλασίας ἐπι-
τηδεύοντες. ὅτοι γὰρ ἀνοὶ, διὰ τῆς τελουργίας
ἀπαλῆσαι. δι' αὐτῶν φίλτρα καὶ ἐρωτικὰ κατα- D
σκευάζουσιν οἱ κακοδαίμονες· ἀκολασία γὰρ
πᾶσα, καὶ πλούτων ἐλπὶς καὶ δόξης διὰ τούτων, καὶ
μάλισα ἡ ἀπάτη. τὸ γὰρ ψεῦδος τούτοις οἰκεῖον.
βούλονται γὰρ εἶναι θεοὶ, καὶ ἡ πρεσοῦσα δύναμις
αὐτῶν, δοκεῖν Θεὸς εἶναι ὁ μέγιστος· ὅτοι οἱ χαίρον-
τες λοιβῇ τε καὶ κνίσῃ, δι' ὧν αὐτῶν τὸ πνευματι-
κὸν καὶ σωματικὸν παχύνεται. ζῇ γὰρ τοῦτο, ἀτμοῖς καὶ
ἀναθυμιάσεσι, καὶ ποικίλως διὰ τῶν ποικίλων, καὶ
δυναμοῦται ταῖς ἐκ τῶν αἱμάτων καὶ σαρκῶν κνίσ-
σαις. Διὸ συνετὸς ἀνὴρ καὶ σώφρων εὐλαβηθήσεται
τοιαύταις χρῆσθαι θυσίαις, δι' ὧν πρὸς ἑαυτὸν ἐπι-
σπάσεται τοὺς τοιούτους· σπουδάσει δὲ τὴν ψυχὴν
καθαίρειν παντοίως. καθαρᾷ γὰρ οὐκ ἐπιτίθενται
ψυχῇ διὰ τὸ αὐτοῖς ἀνόμοιον. Καὶ ἑτέρωθι
δὲ προσποιεῖται τῶν ἐξ' Αἰγύπτου τινὰ ψευδο-
προφητῶν, ἤγουν ἱερέων, διερωτᾶν βούλεσθαι
τὰς αἰτίας, καὶ ἀναμανθάνειν ἀξιοῦν τῆς τῶν
δαιμόνων δυστροπίας τὸ ἀπηνές, ὧδὶ δὴ λέγων:

A Nam quod ait, *Pone super petram illam*, nihil aliud erat, opinor, quam si manifeste diceret, offer Christo. *Petra enim erat Christus*, vt Paulus sapientissimus ait. *At si feceris hœdum*, inquit, *Domino facies illum.* Is autem quamuis id edoctus, rursus petræ sacrificium intulit, quum sciret Christum Petram esse nuncupatum, ex eo quod natura diuina conuenienti sibi majestate firmissime stabilita B sit. Si ergo vrbium præsidibus Diis gentes reipsa Deus subjecit, quidni potius ei oblationes munerum afferri jusserunt ab ipsis? sed ab ejus cultu prorsus eos abducentes, immo vero ne quidem agnosci a nobis sinentes, cultum sibi arrogarunt, preces ab omnibus, vota, omina, dona: eoque confusionis ac impietatis C venire persuaserunt, vt & cruenta sibi sacra fieri voluerint. Quo facto maxime probarunt, neutiquam se bonos esse, verum potius inuidos, & ab omni bonitate alienos. Igitur Porphyrius ita de illis scribit in libro secundo de abstinentia ab animatis: *Contrariis quidem omnes etiam præstigiæ perficiuntur. Hos enim maxime & eorum præsidem colunt, qui per præstigiarum omne genus malis facinoribus student. Hi enim prodigiis decipere* D *queunt: per hos philtra & amatoria veneficia præparant mali dæmones: intemperantia enim omnis, & diuitiarum & gloriæ spes per hos, & fraus potissimum. Mendacium enim, ipsis peculiare: Dii siquidem esse volunt, & primaria virtus eorum est, vt Deus esse videantur. Hi sunt qui libationibus & nidoribus oblectantur, quibus quod in iis est spiritale & corporeum pinguescit. Hoc enim vaporibus ac* E *suffimentis viuit, idque varie variis, & sanguinis carniumque nidoribus roboratur. Quapropter consultus vir ac sapiens cauebit talibus vti sacrificiis, quibus eos ad se eliciat: curabit autem animum purgare penitus; purum siquidem animum non aggrediuntur, quippe dissimilem ipsis.* Et alio loco fingit vnum aliquem ex Ægypti falsis vatibus, siue sacerdotibus, rogare causas, ac discere velle quamobrem Dæmones maligne sæuiant, his verbis:

1 Cor. 10.

Quomodo affectibus illos obnoxios esse rerum diuinarum periti ostendunt, & obscœnitate verborum oblectari, aliisque flagitiis eiusmodi? Hic autem illorum nequitiæ discrimen exponit, dicens: *Hi statuunt*, inquit, *extrinsecus obnoxium quidem esse genus fallacis naturæ, quod in omnes formas ac modos se mutat, Deosque ementitur ac Dæmonas, & mortuorum animas, & omnia posse per hæc, quæ bona aut mala putentur. Nam ea quæ reapse bona sunt, cuiusmodi sunt animi bona, nihil omnino conferre posse, neque vero illa quidem nosse, verum malis artibus vacare, ac ludificari, & impedimento sapius esse ad virtutem contendentibus, & fastu plenos esse, nidoribus ac sacrificiis oblectari.* Clare igitur videat Iulianus Porphyrium, eadem secum opinione ac superstitione irretitum, veras de Dæmonibus opiniones proponentem. Malis enim artibus occupari ipsos ait, & obsistere his, qui cum virtute ac laude aliquid facere statuunt, & nidoribus cruentisque victimis supra modum oblectari. Quinetiam apud Homerum Deos reperiemus tam spurcum honorem ambire, siquidem honoris hic modus etiam aliquis intelligatur. Iupiter ait:

Nunquam mihi altare vacabat conuiuio æquali,
Libamineque & nidore, hunc enim honorem nos sortiti sumus.

Sacrificabant porro Argiui etiam

Tauros omnino nigros Neptuno cæruleos crines habenti.

Molestum vero forte fuerit singula persequi, quum neminem lateat libationibus nidoribusque Deos illos omnes, ac potius execrabiles & impuros Dæmones, oblectari. Neque enim mentitur diuinus Dauid quum ait: *Omnes Dii gentium dæmonia.* Enimuero, inquit, si Græcorum sacrificia reprehendis, & non parui criminis loco rem ducis, omnino necesse est nos etiam Mosis legem accusare. Iussit enim oues mactare, iisdemque ritibus Deo munera offerre. Age vero quoad licet subtiliter inquiramus, quæ ratio fuerit legalis disciplinæ, & quonam demum respiciens Deus, maioribus permisit cruentis vti sacrificiis. Nimirum diuina dispositio quædam erat, non veluti rei necessariæ inuentum. Etenim admittere quidem ea lubenter, & nunquam non permittere, vt ea faciant offerantque qui velint, eximiisque laudibus rem ornare, ac velut necessario exigere, tanquam sibi debitus sit honor ab omnibus,

Pſal. 95.

A ὡς ἐμπαθεῖς αὐτὸς οἱ θεόσοφοι περιῳῶσι, καὶ χαίρειν αἰσχροεημοσυνάις, καὶ ἑτέροις τοιούτοις κακοῖς; ὁ δὲ τῆς ἐνόσης αὐτοῖς φαυλότητος τὴν διαφορὰν ἀφηγεῖται, λέγων· οἱ δὲ, εἶναι μὲν ἔξωθεν τίθενται τὸ ὑπήκοον γένος ἀπατηλῆς φύσεως, παντόμορφόν τε καὶ πολύτροπον, ὑποκρινόμενον καὶ θεοὺς, καὶ δαίμονας, καὶ ψυχὰς τεθνηκότων· καὶ διὰ τούτων πάντα δοκοῦντα ἀγαθῶν ἢ κακῶν εἶναι. ἐπεὶ εἰς τάγε ὄντως ἀγαθὰ, ἅπερ B εἶναι κατὰ ψυχὴν, μηδὲν καθάπαξ συμβάλλεσθαι, μηδὲ εἰδέναι ταῦτα, ἀλλὰ κακοσχολεύεσθαι, καὶ τωθάζειν, καὶ ἐμποδίζειν πολλάκις τοῖς εἰς ἀρετὴν ἀφικνουμένοις· πλήρεις τε εἶναι τύφου, καὶ χαίρειν ἀτμοῖς καὶ θυσίαις. Ὁρᾶτω δὴ ἔνθεν ἐναργῶς τὸν ὁμόφρονά τε καὶ συνδεισιδαίμονα αὐτῷ γεγονότα Πορφύριον, τὰς περὶ τῶν δαιμόνων ἀληθεῖς ἐκφήναντα δόξας. κακοσχολεύεσθαι γὰρ φησὶν αὐτοὺς, καὶ τοῖς καλοῖς θέλουσι τὴν ἀρετὴν ἀντανίστασθαι, καὶ χαίρειν ἀτμοῖς θυσίαις τε C καὶ διὰ αἱμάτων ἐπιγάννυσθαι σφόδρα· Εὑρήσομεν δὲ καὶ τὰς παρ' Ὁμήρῳ θεοὺς τῆς ἄτως αἰσχρᾶς ἐφιεμένας τιμῆς. εἴπέρ τις ὅλως· τιμῆς ἂν νοοῖτο καὶ ἅτοσι τρόπος· ὁ μὲν γὰρ Ζεὺς φησὶν·

Οὐ γάρ μοι ποτὲ βωμὸς ἐδεύετο δαιτὸς ἐΐσης Iliad. Α. v. 48.
Λοιβῆς τε κνίσης τε, τὸ γὰρ λάχομεν γέρας ἡμεῖς.

Ἔθυον δὲ καὶ Ἀργεῖοι

Ταύρους παμμέλανας ἐνοσίχθονι κυανοχαίτῃ. Odyſſ. Γ, v. 6.

Ὀχληρὸν δὲ ἴσως τὰ καθ' ἕκαστα λέγειν, ἀδένος ἡγωνηκότος ὅτι λοιβάς τε καὶ κνίσας, οἱ παρὰ D σφίσιν ἅπαντες ἥδονται θεοὶ, μᾶλλον δὲ βδελυροὶ καὶ ἀκάθαρτοι δαίμονες. Οὐ γὰρ ἂν διαψεύσαιτο Δαβὶδ ὁ θεσπέσιος λέγων· ὅτι πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια. Ἀλλὰ ναὶ φησὶν, εἰ τὰς Ἑλλήνων θυσίας ἐπιτιμᾷς, καὶ ἐν αἰτίαις ἀμικραῖς τὸ πρᾶγμα τίθης, πᾶσά πως ἀνάγκη καὶ ἡμᾶς τὸν διὰ Μωσέως γραφέντα νόμον. μηλοσφαγεῖν γὰρ προσέταχε, καὶ διὰ τῶν ἴσων τρόπων ἐναι προκομίζοντας τῷ Θεῷ τὰς δωροφορίας. Φέρε δὲ ἐξετάσωμεν ἰσχνομυθοῦντες, ὡς ἔνι, τίς ὁ τρόπος E ἦν τῆς καλὰ νόμον παιδαγωγίας, καὶ ὅπη ποτὲ βλέπων ἐφῆκε Θεὸς τοῖς ἀρχαιοτέροις ταῖς διὰ αἱμάτων θυσίαις κεχρῆσθαι. Οὐκοῦν οἰκονομία τις ἦν, ἀλλ' ὡς ἀναγκαίας πράγματος εὕρεσις. τὸ μὲν γὰρ τὰς διὰ αἱμάτων θυσίας ἀγαπῶντος ἦν προσίεσθαι μὲν ἀσμένως, καὶ ἀκαταλήκτως ἐφιέναι δρᾶν τοῖς ἐθέλουσι, καὶ προσκομίζειν αὐτὰς, ψήφῳ τε τῇ παγκάλῃ τὸ χρῆμα τιμᾶν· καὶ μᾶλλον ὡς ἐξ ἀνάγκης αἰτεῖν, ὀφειλομένης αὐτῷ τ' παρὰ πάντων τιμῆς·

κὴ ὰκ ἀζήμιον ἔχονΓ τὸν ἐπὶ τύτοις ὄκνον τᾶ πεσόνΓ εἰς ῥαθυμίαν. Τᾶ γε μὴν ὰκ ἀναγκαῖον εἰς ὄνησιν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀβέλτερον αὐτῷ τὸ πρᾶγμα δεικνύονΓ, τὸ μὴ ἀμωμήτως ἐᾶν, τὰς ὧδε λατρεύονΓας, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπιτιμᾶν αὐτοῖς, καὶ καθ' ὃν ἔδει καιρὸν ἀνακόψαι προσφέρονΓας, κὴ οἷον πονᾶνΓας εἰκῆ καὶ ἐπ' ὠδενὶ τῶν χρησίμων εὐδοκιμεῖν οἰομένους, μετασῆσαι πρὸς τὰ βελτίω. Φησὶ γὰρ· ἵνα τί μοι λίβανον προσφέρετε ἐκ Σαβᾶ, κὴ κινάμωμον ἐκ γῆς μακρόθεν; τὰ ὁλοκαυτώματα ὑμῶν ὰκ εἰσὶ δεκτὰ, καὶ αἱ θυσίαι ὑμῶν ὐχ ἥδωνάν μοι. καὶ ἂν ἐπὶ τύτοις· τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; παλεῖν τὴν αὐλήν μὰ ὰ προσθήσεσθε. ἐὰν φέρηΓε σεμίδαλιν, μάταιον. θυμίαμα βδέλυγμά μοί ἐστί. κὴ διὰ ἑτέρᾶ δὲ προφήτᾶ ἔφη· τὰ ὁλοκαυτώματα ὑμῶν, μετὰ τῶν θυσιῶν ὑμῶν, σωάγετε, κὴ φάγετε κρέα· ὅτι ὰκ ἐλάλησα πρὸς τὰς πατέρας ὑμῶν περὶ ὁλοκαυτωμάτων κὴ θυσιῶν, ἐν ἡμέρᾳ ᾗ ἀνήγαγον αὐτὰς ἐκ γῆς Αἰγύπτᾳ. ὰ γὰρ ἦν αἱμάτων ἐν χρείᾳ Θεός· ὅτε μὴν τὴν ὅτω παχεῖαν κὴ ἔνυλον ἐζήτει λατρείαν· ἀλλ' ἰσχνήν τε, καὶ νοερὰν, τὴν ἐν πνεύματι δηλονότι, τὴν διὰ πάσης ἀρετῆς ἐπιτελυμένην· τὴν εὐφυᾶ καὶ ἀβέβηλον πολιτείαν, κὴ τοῖς ἐξ ἀγαθυργίας ἀυχήμασιν εἰμπρεπῆ· καὶ τῆς ἐφ' ἑαυτῷ θεωρίας τὸ ἀκραιφνὲς, καὶ δογμάτων τῶν ἀπεξεσμένων, εἰς τὸ εὐθύ τε κὴ ἀληθὲς τὴν νοητὴν εὐοσμίαν· καὶ τᾶ ὅλως ὄντΓ ἀγαθᾶ, τὴν ἀψευδῆ τε καὶ ἀνεπίπληκτον ἐπιστήμην. Ἐπειδὴ δὲ ἦν πως ἀμήχανον ἄρειν κὴ μόλις τῆς ἐν Αἰγύπτῳ θητείας, αἰσχρῶν τε κὴ ἀνοσίων ἐθῶν, καὶ τῆς τῶν αὐτόθι βδελυρίας ἐκνομιθέντα τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἀδρανῆ πως ἔτι κὴ ἄναλκιν ἔχοντα νᾶν, κὴ ὅπω βαίνειν εἰδότα νεανικῶς πρός γε τὸ δύασθαι φημὶ τὴν ὅτως ἀνωκισμένην τῆς ἐξαιρέτᾶ ζωῆς διάτειν ὁδὸν, καὶ τὸν εἰς λῆξιν ἀφικέσθαι κατορθωμάτων· δῆλον δὲ ὅτι πνευματικῶς τὸν διὰ Μωσέως ἐπισήσας νόμον αὐτοῖς ὥσπερ τινα παιδονόμον ἀποφοιτῆσαι μὲν τῆς πολυθέᾶ πλάνης προστέταχεν· ἐφῆκε δὲ τέως, τοῖς παλαιοῖς χρῆσθαι, κὴ ὡς ἐν ἔθει τῆς πάλαι τιμῆς προσνομίζονΓας αὐτῷ χαιρησήια καὶ θυσίας σαφῶς τε κὴ ἐνλέχνως διατελαγμένας, ἵν' ὡς ἐν τύποις καὶ σκιαῖς προαναφάνωσι τὴν ἀλήθειαν. Μόρφωσιν γὰρ ἔχει τῆς ἀληθείας ὁ νόμΓ, καὶ γραφὴν δι' αὐτᾶ τὸ Χριστᾶ μυστήριον. Ἀεὶ δέ πως αἱ τῶν ἐπιστημῶν ἀρχαὶ τῆς εὐτελᾶς εὐμαθείας ἀπολιμπάνονται,

A sacrificia cruenta amantis esset, & eius, qui negligentius illa peregerit, ignauiam castigantis. At vero obiurgare eiusmodi cultores, eosque increpare, & opportuno tempore prohibere offerentes, & veluti frustra laborantes atque ex re inutili gloriam aucupantes ad meliora reuocare, argumentum est rem vsu necessariam non esse, & præter eius fieri voluntatem. Ait enim: *Vt quid mihi* Ierem. 6.
B *thus ex Saba affertis, & cinamomum ex terra longinqua? holocaustomata vestra non sunt mihi accepta, & sacrificia vestra insuauia.* Ad hæc rursus: *Quis enim,* Esa. 1.
quæsiuit hæc de manibus vestris? calcare atrium meum non adiicietis; si obtuleritis similam, frustra; thymiama, abominatio mihi est. Dixit autem & per alium prophetam: *Holocaustomata vestra cum* Ierem. 7.
sacrificiis vestris colligite, & comedite carnes: quia non sum locutus cum patribus vestris de holocaustomatis & sacrificiis,
C *in die qua adduxi eos de terra Ægypti.* Non enim cruore Deus indigebat: neque vero tam crassum & materialem cultum requirebat; sed subtilem & spiritualem, qui nimirum spiritu constat, & omni virtute perficitur, probum & integrum vitæ genus, & operum bonorum laude conspicuum, ac sinceram Dei contemplationem, & eximiæ doctrinæ ad rectum verumque vitæ genus spiritualem fragrantiam, & eius, quod re vera bonum est, veram & inculpatam scientiam. Quoniam autem ab
D Ægyptiorum cultu fœdisque & impiis moribus, & execranda istorum superstitione, abductus Israel vix ac ne vix quidem reuocari poterat; quippe quum infirma & imbecilli adhuc mente præditus esset, neque dum impigre ad tam excelsum iter eximiæ vitæ & egregiorum operum cacumen eniti posset; apparet Deum instar pædagogi lege per Mosem lata, spirituali quadam ratione primum
E ab illo multitudinis Deum errore vt recederent iussisse: permisisse interim suis, vt ex consuetudine prisci cultus gratiarum actiones & sacrificia rite sapienterque instituta offerrent, vt tanquam in figuris & vmbris veritatem præmonstrarent. Lex enim figuram habet veritatis, & per illam Christi mysterium describitur. Scientiarum autem initia perfecta eruditione semper carent,

ſenſim vero ad id quod perfectum eſt prouehunt, paruum addentes paruo, ac quibusdam veluti gradibus mentis noſtræ vigorem ad præſtantiora promouent ac corroborant. Atqui, vt dixi, poſteaquam nobis opportuno tempore Seruator omnium Chriſtus affulſit; abrogatæ quidem ſunt figuræ, & vero ceſſauit vmbræ vtpote in literis infirmitas. Ipſe enim per illam priſcis hominibus adumbratus eſt. Ideo cruenta ſacrificia repreſſit, quaſi veteribus ſingulari quodam conſilio conceſſa, vt in iis exercitarentur, & inſtar puerilis inſtitutionis eſſent. Dixit enim Chriſtus: *Spiritus Deus, & adorantes illum in ſpiritu & veritate oportet adorare.* Quod autem initio vis cultus legalis apud ipſum probro & crimine non vacabat, ipſius ſapientiſſimi Moſis ore declaravit qui legis interpres fuit: *Si autem exterminauerit Dominus Deus gentes, ad quas tu ingrederis illuc, vt hæreditate accipias terram illorum, & hæreditate acceperis eos, & habitaueris in terra eorum; attende tibi ipſi, ne inquiras, vt ſequaris illos. Poſtquam autem exterminati fuerint ipſi a facie tua, ne requiras Deos illorum, dicens: Quomodo faciunt gentes iſtæ Diis ſuis, faciam & ego. Non facies ſic Domino Deo tuo; abominationes enim, quas Dominus odio habuit, fecerunt Diis ſuis, quoniam & filios ſuos & filias ſuas comburunt in igni Diis ſuis.* Igitur ſacrificia cruenta repudiat. Hæc enim fecerunt Diis ſuis qui non nouerant ipſum. Porro graue omnino crimen & revera impium, & ab ipſis naturæ legibus abhorrens ſubiicit, eos nimirum mactare filios & filias. O magnam tutelarium Deorum immanitatem! o crudelitatem nefariam, & ferinum ingenium! Homines plerumque feruntur in eos a quibus moleſtiam acceperint, & vltrice ira inimicis obſiſtunt; at quum ad pueros vltio peruenit, iram cohibent, & mutua miſeratione teneram ætatem proſequuntur. Hi autem, vt ait Iulianus, pro ſua quisque ratione, ingenio, ac natura, res mortalium adminiſtrantes, illos, quamuis nihil plane nocuerint, ſed potius honore Deos proſequi in animo habeant, liberum interfectores faciunt: & humano cruore gaudent, & quum ſuum adoratorem

Joan. 4.

Deut. 12.

πλὴν ἀναβιβάζεσι καὶ τὰ βραχὺ πρὸς τὸ ἀρτίως ἔχον, σμικρὸν ἐπὶ σμικρὸν τιθεῖσαί τε καὶ προσεπάγουσαι, ἃ οἷόν τισιν ἀναβαθμοῖς, ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἐπιδόσεσι τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας τὸ κίνημα εἰς τὸ ἀδρότερον ἀναφέρουσαι. Καὶ γάρ, ὡς ἔφην, ἐπὶ καιροῦ τὸ δέον καὶ ἐπιλάμψαν καὶ ἡμῖν τῶν πάντων σωτὴρ Χριστὸς, κατήργηκε μὲν τὰ ἐν τύποις, πέπαυκε δὲ τῆς σκιᾶς, τὸ ὡς ἐν γράμμασιν ἀδρανές. ἃ γάρ αὐτός ἐστιν ὁ δι' ἐκείνης τοῖς πάλαι γραφόμενος. τοίνυν ἀνέκοψε λαὸς δι' αἱμάτων θυσίας, ὡς μελέτης ἔργα συγκεχωρημένας τοῖς ἀρχαίοις, οἰκονομικῶς, καὶ παιδείας νεοπρεπῶς ἀποπληρώσας τρόπον. Ἔφη γὰρ ὁ Χριστὸς. πνεῦμα ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. Ὅτι δὲ καὶ ἐν ἀρχαῖς, τῆς κατὰ νόμον λατρείας ἡ δύναμις αὐτῷ μόνῳ καὶ αἰτίας ἦν ἐλευθέρα, σαφηνιεῖ λέγων δι' αὐτοῦ τοῦ πανσόφου Μωσέως, ὃς ἦν τοῦ νόμου μεσίτης· ἐὰν δὲ ἐξολοθρεύσῃ κύριος ὁ Θεὸς τὰ ἔθνη, εἰς ἃς σὺ εἰσπορεύῃ, ἐκεῖ κληρονομήσαι τὴν γῆν αὐτῶν, καὶ κατακληρονομήσεις αὐτοὺς, καὶ κατοικήσεις ἐν τῇ γῇ αὐτῶν, πρόσεχε σεαυτῷ, μὴ ἐκζητήσῃς ἐπακολουθῆσαι αὐτοῖς. μετὰ τὸ ἐξολοθρευθῆναι αὐτοὺς ἀπὸ προσώπου σου, μὴ ἐκζητήσῃς τοὺς θεοὺς αὐτῶν, λέγων, πῶς ποιοῦσι τὰ ἔθνη ταῦτα τοῖς θεοῖς αὐτῶν, ποιήσω κἀγώ. οὐ ποιήσεις οὕτω κυρίῳ τῷ Θεῷ σου· τὰ γὰρ βδελύγματα, ἃ μισεῖ κύριος, ἐποίησαν τοῖς θεοῖς αὐτῶν, ὅτι καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν, καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν, κατακαίουσιν ἐν πυρὶ τοῖς θεοῖς αὐτῶν. Ἀποφαίνει δὲ ἓν τὰς δι' αἱμάτων θυσίας. πεποιήκασι γὰρ ταῦτα τοῖς παρὰ σφίσι θεοῖς, οἱ μὴ εἰδότες αὐτόν. προσεπάγει δὲ τὸ ἀληθῶς παγχάλεπον καὶ ἀνόσιον ἔγκλημα, καὶ αὐτοῖς ἀπάδον τοῖς νόμοις τῆς Φύσεως, τὸ κατασφάττειν αὐτοὺς υἱοὺς τε καὶ θυγατέρας. Ὦ πολλῆς ἀπανθρωπίας τῶν πολιούχων θεῶν! ὦ δεινῆς ὠμότητος καὶ διανοίας θηριοπρεποῦς! ἄνθρωποι μὲν πλείσακις ἀντιφέρουσι τοῖς λελυπηκόσι, καὶ ἰσορρόποις ὀργαῖς ἀνθίστανται τοῖς ἐχθροῖς· ἀλλ' ὅταν ἐπὶ παῖδας ἴωσι τὸ βλάβος, ἀνακόπτουσι τοὺς θυμοὺς, καὶ τὰς ἀλλήλων οἰκτείρουσι γονάς. Οἱ δ', κατά φησιν Ἰουλιανὸς, οἰκείως ἑαυτοῖς, καὶ ὡς ἀνέκαθεν ἔχοι φύσεώς τε καὶ γνώμης, διοικοῦντες τὰ ἀνθρώπινα, τοὺς μὲν τὸ σύμπαν ἠδικηκότας, μᾶλλον δὲ καὶ τοὺς τιμᾶν ἠρημένους ἀποφαίνουσι παιδοκτόνους· καὶ ἀνθρώπων αἵμασιν ἐπιγάννυνται, καὶ τὸν οἰκεῖον προσκυνητὴν τοῖς ἀνοσίοις βωμοῖς

ἐντεθνεῶτα βλέποντες, τρυφὴν ἡγῆνται τὸ χρῆμα. Πεφλυαρηκέναι δὲ ἴσως ἐρεῖ τις ἡμᾶς, ἢ γραφὴν εἰναίαν ἐνεγκάσθαι κατ' αὐτῶν. οὐ γὰρ οἷοι γενέσθαι τοῦτο πολέ. Ἴδωμεν τοίνυν ἐκ τῶν παρ' Ἕλλησιν ἱστοριῶν, εἰ μὴ τοῖς ἀνθρώπων αἵμασί τε καὶ λύθροις κατεμιαίνοντο βωμοὶ, καὶ τεμένη τῶν παρὰ σφίσι θεῶν. Ἀριστομένης μὲν γὰρ ὁ Μεσήνιος τῷ ἐπίκλην Ἰθωμήτῃ Διὶ τριακοσίους ὁμοῦ νεκροὺς ἐχαρίζετο· προσετίθει δὲ τούτοις καὶ τὸν Λακεδαιμονίων βασιλεύσαντα· Θεόπομπος δ' ἦν. ἀξιάγαστος ἐνταῦθεν ὁ τῶν θεῶν ὕπατός τε καὶ ὑπέρτατος. ἐπεμελεῖτο γὰρ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἀνδράσιν ἀθλίως διολωλόσι, καὶ πλήρη βλέπων τὸν ἐκείνων βωμὸν, δαιτὸς εἴσης. ἐνηρυθρᾶν γὰρ ἔθος αὐλοῖς τῶν ἀνθρώπων συμφοραῖς. Σκύθαι δὲ οἱ περὶ Ταυρικὴν Χερσόνησον τοὺς τῶν ξένων ἐνειλημμένους τῇ παρ' αὐτοῖς Ἀρτέμιδι καθαστιάλοντες, ταῖς τοῦ ναοῦ πύλαις ἐνῆπτον τὰς κεφαλὰς, καλὸν τῇ Θεῷ θήραμα, ξένιόν τε θυμῆρες αὐτῇ τὴν ἀνδροκτασίαν προσάγοντες, ἵνα καὶ θαλάττης ἀπηνεστέρα καὶ κυμάτων αὐλῶν διαφαίνηται, τοὺς διαφυγόντας ἁρπάζουσα, καὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ σώζεσθαι, θανάτου προφάσιν ἀποφαίνουσα τοῖς τῇ γῇ προσορμιζομένοις. Ἐρεχθέα τὸν Ἀθήνησι τοῖς ὑποχθονίοις δαίμοσι τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα ὡμῶς ἀποσφάξαι φησὶ Δωρόθεος ὁ ἱστορικὸς ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Ἰταλικῶν. Ἱστορεῖ δὲ καὶ Μώνυμος ἐν τῇ τῶν θαυμασίων συναγωγῇ, Πηλεῖ καὶ Χείρωνι καθυέσθαι τινὰς ἐν Πελλήνῃ τῆς Θρᾴκης. καὶ μὴν καὶ Λεσβίους, Διονύσου βωμὸν αἵμασιν ἀνδρῶν καθαδεῦσαι φασίν. Ἐν ἀκμαῖς δὲ ἔσης ἔτι τῆς Ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας, ἆθλα μονομαχίας ἐπετελοῦντο παρὰ Ῥωμαίοις καθ' καιρούς· κέκρυπτο δέ τις ὑπὸ γῆν Κρόνος, λίθοις τετρημένοις ὑποκεχηνὼς, ἵνα τῷ τοῦ πεσόντος καταμιαίνοιτο λύθρῳ. Γράφει δὲ καὶ Πορφύριος ἐν βιβλίῳ δευτέρῳ περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, ὡδί πη πάλιν· ἡ γοῦν ἱστορία, ἃ μόνον ὧν Θεόφραστος ἐμνήσθη, ἀλλὰ καὶ ἑτέρων πλειόνων τὴν μνήμην παρέδωκεν· ὡς καὶ ἀνθρώπους θύοντας πάλαι, καὶ ὅτι ταῦτα οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ πλήρους ἔσης τῆς ἱστορίας λέγομεν, αὐτάρκη καὶ ταῦτα παρασῆσαι. ἐθύετο γὰρ ἐν Ῥόδῳ μηνὶ Μεταγειτνιῶνι ἕκτῃ ἱσταμένου ἄνθρωπος τῷ Κρόνῳ. ἐν δὲ τῇ νῦν Σαλαμῖνι, πρότερον δὲ Κορωνίδι ὀνομαζομένῃ, μηνὶ κατὰ Κυπρίους Ἀφροδισίῳ, ἐθύετο ἄνθρωπος τῇ Ἀγραύλῳ τῇ Κέκροπος, καὶ νύμφης Ἀγραυλίδος. καὶ διέμενε τὸ ἔθος ἄχρι τῶν Διομήδους καὶ

impiis aris immortuum adspiciunt, rem in deliciis habent. Sed nos forte nugari dicet aliquis, & temerariam in illos intendere criminationem: nec enim id vnquam accidisse. Videamus igitur ex Græcorum historiis, an non humano cruore & sanguine polluerentur altaria, ac delubra Deorum, quos colebant. Aristomenes quidem ille Messenius Ioui, cui cognomen Ithometæ, trecenta simul mortuorum corpora gratificatus est, quibus & Lacedæmoniorum Regem addidit. Is erat Theopompus. Inde admirabilis ille Deorum princeps ac supremus. Viris enim misere dispereuntibns de more illudebat maxime, quum illorum aras videret conuiuio æquali refertas. Illi enim hominum casus delicias suas facere solent. Scythæ vero, qui circa Tauricam Chersonesum habitabant, hospites quoscunque intercipere poterant, Dianæ suæ immolabant, eorumque capita pro templi foribus appendebant, opimam Deæ prædam & hospitale munus ipsi pergratum hominum cædem offerentes; vt & mari & fluctibus ipsis crudelior illa videretur, quæ raperet elapsos, & salutis spem, caussam mortis faceret ad terram appellentibus. Erechtheum Athenienssem subterraneis Dæmonibus filiam suam crudeliter mactasse refert Dorotheus historiarum scriptor in quarto rerum Italicarum. Refert item Monymus in Mirabilium collectione, Peleo & Chironi quosdam immolari, in vrbe Thraciæ Pellene. Quinetiam Lesbios Bacchi aram cruore virorum imbuisse perhibent. Quum autem vigeret adhuc Gentilium superstitio, gladiatoria apud Romanos statis temporibus fiebant certamina: subtus terram autem occultabatur Saturnus quidam, perforatis lapidibus subhians, vt cadentis sanguine pollueretur. Porphyrius libro secundo de abstinentia ab animatis, ita rursus scribit: *Historia igitur, non solum ea quorum Theophrastus meminit, sed & alia plera-que memoriæ prodidit, vt homines olim immolatos esse. Neque hæc temere a nobis, sed tanqvam plenæ horum sint historiæ dici, vel hæc satis declarent. Apud Rhodios enim sacrificabatur homo Saturno, sexta die Maii mensis ineuntis. In vrbe vero, quæ nunc Salamis, prius autem Coronis dicebatur, mense, iuxta Cyprios, Aphrodisio, sacrificabatur homo Agraulo Cecropis, & nymphæ Agraulidis filiæ.*

Quæ ad Diomedis tempora conſuetudo inualuit, poſtea mutata eſt, adeo vt Diomedi homo ſacrificaretur: vno vero ambitu Mineruæ templum & Agrauli ac Diomedis claudebatur. Porro, is qui immolandus erat, ab ephebis adductus, ter aram circuibat; tum ſacerdos ipſum mucrone in ſtomachum percutiebat, atque ita ſuccenſa pyra totum comburebat. Et poſt alia: *Sacrificabant etiam in Chio inſula Baccho diſcerptum hominem: & apud Tenedum, vt ait Euelpis Caryſtius. Quinetiam Apollodorus Lacedæmonios ait Marti ſacrificare hominem. Phœnices autem in maximis bellorum, aut peſtilentiæ, aut ſiccitatis calamitatibus, quendam ſibi cariſſimum, facta ſortitione, Saturno ſacrificabant.* Et poſt alia: *Iſter vero in collectione Creticorum ſacrificiorum, ait Curetas pridem Saturno pueros ſacrificare.* Cruore igitur miſerorum hominum polluebantur altaria Deorum, quos colebant. Sed forſan dicent nonnulli, quibus res Græcorum curæ ſint: Omnino, certis temporibus hominum cædes fuerunt; non tamen Diis illas offerebant quibus faciendi erat conſuetudo, ſed improbis potius & abominandis Dæmonibus. Vbi Saturnum igitur & Iouem collocabimus, Martemque, & Apollinis ſororem, ſuperbam illam & ſagittis gaudentem, & Semeles filium ſtupidum Bacchum, qui hactenus adorantur, aut vſpiam forte principem inter Deos locum obtinent: quibus cruenta ſacrificia oblata fuiſſe, vel inter Græcos eximii quique aiunt? Aut igitur Dæmones abominandos, impios, & ſceleſtos illos eſſe fateantur; aut, ſi Deos aſſeuerant, nobiſcum illos accuſent, vt qui ad extremum vsque peruenerint crudelitatis, ac nihil Dæmoniorum nequitiæ concedant; immo vero ex ipſis iam rebus certiſſimum ſit, illos, non alios, inuiſos & execrabiles eſſe Dæmones. Sciſcitantibus autem id dicant, quis demum ſacrificantibus ſcopus eſſet. An enim, vt nequid ipſis dirum contingeret, homicidæ erant? At qui eiusmodi ſit, impurum ac profanum & extremi ſceleris omnes eſſe dicimus. Quod ſi quis eſſet ſceleſtus ſuorum liberorum interfector, an non illi ad ſummum infelicitatis, & ad malorum fundum res deuenerint? Quid enim peius illi poſſit accidere filio perdito, & patris dextra miſere iugulato? Scythica illa & fera mulier, Æetæ dico excantatricem & magam, initio quidem viri ſui amans erat:*

Ἀρῶν· εἶτα μετέβαλεν, ὥστε τῷ Διομήδει τὸν ἄνδρα θύεσθαι· ὑφ' ἕνα δὲ περίβολον, ὅτε τῆς Ἀθηνᾶς νεὼς, καὶ ὁ τῆς Ἀγραύλε καὶ Διομήδους. ὁ δὲ σφαζόμενος ὑπὸ τῶν ἐφήβων ἀγόμενος τρὶς περιέθει τὸν βωμόν. εἶτα ὁ ἱερεὺς αὐλὸν λόγχῃ ἔπαιε κατὰ τὸ στόμαχος, καὶ ὕτως αὐλὸν ἐπὶ τὴν ἀφθεῖσαν πυρὰν ὠλοκαύτιζε. καὶ μεθ' ἕτερα. ἔθος καὶ ἐν Χίῳ τῷ Διονύσῳ ἄνθρωπον διασπῶντες· καὶ ἐν Τενέδῳ, ὥς φησιν Εὐελπις ὁ Καρύστιος. ἐπεὶ καὶ Λακεδαιμονίους φησὶν Ἀπολλόδωρος τῷ Ἄρει θύειν ἄνθρωπον. Φοίνικες δὲ ἐν ταῖς μεγάλαις συμφοραῖς, ἢ πολέμων, ἢ λοιμῶν, ἢ ἀυχμῶν, ἔθυον τῶν φιλτάτων τινὰ ψηφίζοντες Κρόνῳ. καὶ μεθ' ἕτερα. Ἴστρος δὲ ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Κρητικῶν θυσιῶν, φησὶ τὺς Κρῆτας τὸ παλαιὸν τῷ Κρόνῳ θύειν παῖδας. Αἱμασι μὲν ἂν ἀνθρώπων ἀθλίων οἱ τῶν παρὰ σφίσι θεῶν κατ-ἐμιαίνοντο βωμοί. φαῖεν δ' ἂν ἴσως, οἷς ἂν τὰ Ἑλλήνων μέλοι· ναὶ, γεγόνασιν ἀνθροκτασίαι κατὰ καιρούς. ἃ μὴν καὶ θεοῖς αὐτὰς προσεκόμιζον οἱ δρᾶν εἰωθότες, πονηροῖς δὲ μᾶλλον, καὶ ἀποτροπαίοις δαίμοσι. Πᾶ τοιγαροῦν Κρόνον τε καὶ Δία θήσομεν, Ἄρεά τε καὶ τὴν Ἀπόλλωνος ἀδελφὴν τὴν σοβάδα τε καὶ ἰοχέαιραν. καὶ τὸν Σεμέλης υἱὸν τὸν παραπλῆγα Διόνυσον, ὃς εἰς δεῦρο προσκυνούμενος, ἢ τάχα που καὶ πρῶτος ἐν θεοῖς· οἷς ταὶς δι' αἱμάτων προσκεκομίσθαι θυσίας, καὶ αὐτοί φασιν οἱ Ἑλλήνων λογάδες. Ἢ τοίνυν δαίμονας ἀποτροπαίους, ἀνοσίους τε καὶ πονηροὺς ὁμολογοῦντων ὑπάρχειν αὐτοὺς, ἢ θεοὺς εἶναι διαβεβαιούμενοι, γράψονται μεθ' ἡμῶν, ὡς τῆς εἰς λῆξιν ὠμότητος ἐπίπαν ἡγεμόνας καὶ τοῖς τῶν δαιμονίων βδελυγίαις παραχωροῦντες ἁδέν· μᾶλλον δὲ καὶ ἐξ αὐτῶν ἤδη τῶν πραγμάτων ἐληλεγμένους, ὡς εἶεν αὐτοὶ, καὶ οὐκ ἕτεροι παρ' αὐτοὺς, οἱ συγγενεῖς τε καὶ ἀποτρόπαιοι δαίμονες. Ἐρωμένοις δὲ φράζοντων ἐκεῖνο, ποδαπὸς ἦν ἄρα τοῖς θύουσιν ὁ σκοπός. ἆρα γὰρ ἵνα μή τι συμβαίνοι τῶν ἀπευκτῶν αὐτοῖς γεγόνασιν ἀνδροκτόνοι; καίτοι τὸν τοιοῦτον, μιαρὸν, καὶ βέβηλον, καὶ ἐν ταῖς ἐσχάταις αἰτίαις ἅπαντας ποιεῖσθαι πεφήναμεν. Εἰ δὲ δή τις γένοιτο καὶ τῶν αὐτοῦ τέκνων ἀνόσιος φονευτὴς, πῶς οὐκ εἰς ἄκρον αὐτῷ ταλαιπωρίας, καὶ εἰς πυθμένα τῶν κακῶν τὰ πράγματα καταῤῥῇ; τί γὰρ ἂν πάθοι τὸ χεῖρον διολωκότος ἀπὸ τοῦ παιδὸς, καὶ τῇ δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ἀθλίως πεσόντος; ἡ Σκυθὶς ἐκείνη καὶ ἀγρία γυνὴ, τῶν Αἰήτου λέγω τὴν ψίθυρόν τε καὶ μάγον, ἀνδρεράστρια μὲν ἦν ἐν

ἀρχᾶς. ἐπειδὴ δὲ διημάρτηκεν, εἰς τὸ παρ' ἐλπίδα τὰ τῆς ἀσελγείας αὐτῇ γέγονε παιδοποιόν, καὶ τῷ βίῳ μῦθον, καὶ σκηνῆς ὑπόθεσις τραγικῆς. Ταῦτα τοῖς ἰδίοις προσκυνηταῖς οἱ μιαροὶ καὶ βέβηλοι, καὶ ἁπάσης φαυλότητος εὑρεταὶ χαλίζονται δαίμονες. τούτους ὁμοῦ θεοῖς καὶ ἀγγέλοις φασὶν ἐφεστάναι τοῖς καθ' ἡμᾶς, ἐφέντος θεοῦ τοῦ τῶν ὅλων δημιουργοῦ. ἀλλ' ὦ βέλτιστοι, φαίη ἄν, εἰ μὴ θεοῖς μᾶλλον, καθάπερ αὐτοὶ διατείνεσθε, δαίμοσι δὲ πονηροῖς καὶ ἀποπροπαίοις τὰς δι' αἱμάτων θυσίας προσεκόμιζον οἱ παλαιοὶ, καὶ ἀνθρώπων μόνον ἀλλὰ καὶ ζώων ἀλόγων· τίσιν ἄρα τοὺς ἀνὰ πᾶσαν χώραν τε καὶ πόλιν ἀνεδείμασθε ναοὺς, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς ἱδρύσασθε βωμούς; καίτοι πῶς οὐχ ἅπασιν ἐναργὲς, ὡς ἐν ἱερῷ παντὶ, καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς καιρῶν τὰς θυσίας ἐτέλουν, καὶ οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ μικρὸς, ὁ μέγας, οὐκ ἰδιώτης, ὁ σοφὸς, ὁ τῶν ὑπεροχᾶς ἀξιωμάτων, ὁ τῶν ἐν ὑφέσει καὶ οὐδὲν ἐχόντων ἀξιόλογον, ὃς οὐ πάντη τε καὶ πάντως ταῖς ὅτως αἰσχραῖς καὶ φιλαιμάτοις θυσίαις ἐχρήσατο. δαίμοσιν ἂν ἄρα πονηροῖς λελαληκασιν, ὃς εἴτερ ἀναγκαῖον ἦν ἀποτροπιάζεσθαι, καθά φασιν αὐτοί· πῶς οὐκ ἔδει τοῦτο πειρᾶσθαι καλοῦσθαι, διὰ τὸ φιλεῖν προσερηρεῖσθαι τῷ τῶν ὅλων πατρὶ καὶ δημιουργῷ; τοῦτο δὲ ἂν γένοιτο καὶ μάλα ὀρθῶς, εἰ ἐν λόγῳ ποιοῖτό τις τὸ διαβιῶναι θέλειν εὐσεβῶς καὶ ἀνεπιπλήκτως, καὶ διὰ τῆς εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀγαθῶν ἐφέσεώς τε καὶ προθυμίας ὁμοιοῦσθαι ζητεῖν τῷ πανάγνῳ θεῷ. ἀμείνους γὰρ ὅτῳ τῆς ἐκείνων ἐσόμεθα δυσροπίας, καὶ ταῖς παρ' αὐτῶν ἐφόδοις ἀνάλωτοι. Καὶ πλήρης μὲν ἡ γραφὴ τῶν εἰς τοῦτο μαρτυριῶν· γέγραπται γὰρ, ὅτι παρεμβαλεῖ ἄγγελος κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς. Παρόισω δὲ καὶ τὰς αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων φωνάς· ἤδη μὲν ἔν διεμνημονεύσαμεν γεγραφότος ὠδὶ Πορφυρίου· διὸ συνετὸς ἀνὴρ καὶ σώφρων εὐλαβηθήσεται τοιούτοις χρῆσθαι θυσίαις, δι' ὧν πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπάσεται τοὺς τοιούτους· σπουδάσει δὲ τὴν ψυχὴν καθαίρειν παντοίως. καθαρᾷ γὰρ οὐκ ἐπιτίθενται ψυχῇ, διάτοι τὸ αὐτοῖς ἀνόμοιον. Ἐδόκει δὲ οὕτω φρονεῖν καὶ τῷ κατ' αὐτοὺς τρισμεγίστῳ Ἑρμῇ· γράφει δὲ ὠδὶ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ πρὸς Ἀσκληπιὸν, περὶ τῶν ἀνοσίων δαιμόνων, οὓς δεῖ φυλάττεσθαί τε καὶ φεύγειν προπάθην· μία δὲ φυλακή ἐστι, καὶ αὕτη ἀναγκαία, ἡ εὐσέβεια· εὐσεβὴς γὰρ ἀνθρωπος, καὶ ἁγνὸς, καὶ σεμνὸς ὅτ' ἂν δαίμων τις κακὸς, ὅτε

A postquam autem libido sua spe decidit, tum liberis necem intulit, & facta est seculi fabula, & scenæ tragicæ argumentum. Ista cultoribus suis spurci & execrandi & totius nequitiæ auctores Dæmones largiuntur. Hos vna cum Diis & Angelis aiunt præesse rebus nostris, Dei rerum omnium creatoris & opificis permissu. Sed o viri boni, inquiet aliquis, si non Diis, vt ipsi contenditis, sed improbis Dæmonibus & B detestandis cruentas victimas veteres offerebant, non hominum tantum, sed etiam belluarum; quibusnam demum per omnes regiones & ciuitates templa construxistis, & in iis aras erexistis? Cui enim exploratum non est, in omni templo etiam ad nostram vsque ætatem sacra perpetrasse, & neminem inter eos summum, imum, rudem, aut doctum, neminem honoribus conspicuum, aut e plebe & nullius numeri, qui non vsquequaque tam fœdis cruentisque sa- C crificiis vsus sit. Improbos igitur Dæmones coluerunt, quos si, quemadmodum illi perhibent, placare oportebat, quomodo, vt id rite fieret, vniuersorum patri & opifici adiungere se non studebant? Id enim quam rectissime fiet, si pie & inculpate viuendi voluntatem magni fecerimus, & boni capessendi studio & alacritate purissimo Deo assimilari quæramus. Sic enim istorum peruersitatem vincemus, nec eorum incursionibus patebimus. Et plena D quidem est Scriptura testimoniis, quibus id ostendi possit. Scriptum est enim: *Castra metabitur Angelus Domini in cir-* Psal. 33. *cuitu timentium eum, & liberabit eos.* Sed & ipsorum Græcorum verba proferam; maxime Porphyrii, cuius antea mentionem fecimus, qui scripsit hunc in modum: *Quapropter vir prudens ac sapiens cauebit talibus vti sacrificiis, per quæ ad se illos eliciat: curabit au-* E *tem animum purgare omnifariam. Purum enim animum non aggrediuntur, propterea quod ipsis sit dissimilis.* Idem etiam sentiendum putabat Hermes illorum ter maximus, qui ad Asclepium sic scribit, de impiis Dæmonibus, quos oportet cauere, & fugere ocyus. *Vna vero cauendi ratio, eaque necessaria, pietas est. Pium enim & castum & innocentem hominem, non malus aliquis Genius, non*

fatum ipſum vincet aut ei dominabitur. Deus enim ipſum, ſi re vera pius ſit, ab omni malo eripit. Quid igitur, relicto eo quod eſt haud dubie omni laude dignum, ad peiora conuerſi deteſtandis & ſceleſtis Dæmonibus ſacrificia peragi oportere dixerunt? Quando autem, vti dixi, Saturno, & Ioui, Baccho item ac Mineruæ, Marti, & aliis, ea offerebant, ipſi nimirum, non autem alii præter ipſos, erunt nefarii & ſceleſti & inuidi dæmones, qui diuinitatis nomen ſuffurantur. Inſtat porro, & ad prauas opiniones, quas inſtituit, addit alia his verbis:

A εἱμαρμένη κρατῆσαι πολὲ, ἢ ἄρξειεν. ὁ Θεὸς γὰρ ῥύεται τὸν τοιῶτον ὄντα ὅλως εὐσεβῆ ἐκ παντὸς κακοῦ. Τί τοίνυν παρέντες ὅπερ ἐσὶν ὁμολογημένως ἄξιον ἐπαίνου παντὸς, ἀπονενεύκασι πρὸς τὰ χείρω βδελυρῶις καὶ ἀποπροπαίοις δαίμοσι δεῖν ἐπιτελεῖσθαι λέγοντες παρ' αὐτῶν τὰς θυσίας; ἐπειδὴ δὲ, ὡς ἔφην, Κρόνῳ, καὶ Διΐ. Διονύσῳ τε καὶ Ἀθηνᾷ, καὶ μέν τοι καὶ Ἄρει, καὶ τοῖς ἑτέροις, αὐτὰς προσεκόμιζον, αὐτοὶ δηλονότι, καὶ

B οὐχ ἕτεροι, παρ' αὐτοὺς εἶεν ἂν οἱ πονηρότε καὶ ἀποτρόπαιοι καὶ φθονεροὶ δαίμονες, τὸ τῆς θεότητος ὄνομα πορπαλέπτοντες. Ἐνίσαμεν δὲ καὶ ἕτερος οἷς οὐκ ὀρθῶς δοξάζειν ἐπιχειρεῖ προσεπάγει, καὶ φησί·

IVLIANVS.

Conſtat enim naturam hominum leges ſtatuiſſe ſibi naturæ ſuæ conſentaneas: quibus plurimum humanitatis inſitum erat, ciuiles & humanas; quibus natura moresque contrarii inerant, duras & inhumanas. Legislatores enim C in vitæ inſtitutione pauca naturis & ſtudiis addiderunt. Quare ſuum Anarcharſin Scythæ vt inſanientem excepe-runt. Neque gentium, quæ ad occidentem pertinent, vllam facile inuenies, niſi paucas admodum, ad Philoſophiam, aut Geometriam, aut aliquod aliud eiusmodi ſtudium aptam, tametſi Romanorum iam imperium tam late dominetur; ſed ſermonem modo & dicendi nonnullum artificium, qui horum D ſunt ingenioſiſſimi, perceperunt, omnium plane diſciplinarum expertes. Ea naturæ vis eſt. Quodnam igitur morum diſcrimen inter gentes & leges?

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Τὰς μὲν γὰρ νόμους ἔυδηλον, ὡς ἡ τῶν ἀνθρώπων ἔθελο Φύσις οἰκείως ἑαυτῇ· πολιτικὰς μὲν καὶ Φιλανθρώπους, οἷς ἐπὶ πλεῖσον ἐνέθραψε τὸ Φιλάνθρωπον· ἀγρίους δὲ καὶ ἀπανθρώπους, οἷς ἐναντία Φύσις ὑπῆν καὶ ἐνυπῆρχε τῶν ἠθῶν. Οἱ γὰρ νομοθέται μικρὰ τοῖς Φύσεσι καὶ τοῖς ἐπιτηδειότησι, διὰ τῆς ἀγωγῆς προσέθεσαν. ὅθεν Ἀνάχαρσιν οἱ Σκύθαι βακχεύοντα παρεδέξαντο. Οὐδὲ τῶν ἑσπερίων ἐθνῶν εὕροις ἄν τινας εὐκόλως, πλὴν ὀλίγων σφόδρα, ἐπὶ τὸ Φιλοσοφεῖν ἠγμένους, ἢ τὸ γεωμετρεῖν, ἢ ἐπί τι τῶν τοιούτων ἠυτρεπισμένους, καίτοι κρατούσης ἐπὶ τοσοῦτον ἤδη τῆς Ῥωμαϊκῆς ἡγεμονίας. ἀλλ' ἀπολαύσι μόνον τῆς διαλέξεως, καὶ τῆς ῥητορείας οἱλίαν εὐφυεῖς, ἀλλ' ὐδὲ ὐδενὸς μεταλαμβάνουσι μαθήματος. ὅτ ως ἰσχυρὸν ἔοικεν ἡ Φύσις εἶναι. Τίς ἂν ἡ διαφορὰ τῶν ἐθῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ τοῖς νομίμοις;

CYRILLVS.

Tu igitur naturæ hominum differentiam argues, neque de omnibus vnam eſſe prædicandam ſubſtantiæ rationem dices? Non enim, vt videtur, omnes ſimili modo facti ſumus: quin potius ad aliam atque aliam rem natura diſcrepamus: adeo vt quidam ingenium forte nactus ſit liberale virtutisque ſtudioſum; alius, ſpurcius & nequiſſimum. At quonam demum pacto quis agnoſcet animi cuiusque libertatem? Nec enim integrum nobis amplius erit bene facere, vel male; ſed ferri temere & inconſiderate neceſſe erit, vel inuitos, quocunque nos naturalis propenſionis lex rapuerit.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Καταγορεύσεις ἂν τῆς ἀνθρώπου Φύσεως τὸ διάφορον, καὶ τόγε μὴ δεῖν ἕνα καθὰ πάντων τὸν τῆς οὐσίας λόγον καθηγορεῖσθαι; πεποιήμεθα

E γὰρ, ὡς ἔοικεν, οὐκ ἐν ἴσῳ τρόπῳ· διενηνέγμεθα δὲ μᾶλλον οὐσιωδῶς, πρὸς ἕτερόν τι καὶ ἕτερον· ὡς τὸν μὲν δεινα μὲν τυχὸν, εὐφυᾶ καὶ Φιλάρετον ἀποπληρώσαθαι Φύσιν, τὸν δὲ δεῖνα δὲ ἄν, τὴν αἰσχίω καὶ βδελυρωτάτην. Εἶτα ὅπη πολὲ κατίδοι τις ἂν τῆς ἑκάστου διανοίας τὸ ἐλεύθερον; κείσεται γὰρ οὐκέτι τὸ δρᾶν ἐφ' ἡμῖν, ἢ τὸ ἀγαθὸν, ἢ τὸ φαῦλον· ἰέναι δὲ χρὴ, καὶ οὐκ ἐκόντας ἀκαλασκέπτως, οἵπερ ἂν ὁ τῆς Φυσικῆς ἐπιτηδειότητος ἡμᾶς ἀποκομίζοι νόμος.

ἔργον δὲ τὸ μάχεσθαι Φύσει, μᾶλλον δὲ καὶ ἀμήχανον. Οὐκοῦν εἰ καί τις εἴη τυχὸν, ὠμός τε καὶ ἀπηνὴς, Φυσικοῖς εἰς τοῦτο νόμοις κατεβιάσθη, καὶ ἀπηλλάχθω μὲν ὁ Σκύθης τῆς ἐπὶ τούτῳ διαβολῆς, ἀπηλλάχθω δὲ καὶ πᾶς ὅτῳ ἔν τῳ τὸ ἀνήμερόν τε καὶ πικρὸν ἀπονένευκεν ὁ νοῦς. Καὶ εἰ ταῖς τῶν Φύσεων ἐπιτηδειότησιν ἐοικότας τίθενται τοὺς νόμους οἱ ζαῦτα σοφοὶ, Ἕπαρ' Ἕλλησι μὲν καὶ Ῥωμαίοις βαρβαριζέτω μηδείς, τό γε ἦκον εἰς τρόπους καὶ ἐγχειρήματα λέγω. ἔστω δὲ παρ' ἐκείνοις πρᾴων καὶ σοφῶν, ἢ καὶ τῶν δικαιοσύνης ἐπιμελητῶν, ἀπορία πολλή. ἀμήχανον γὰρ καταβιασθῆναι τὴν Φύσιν, εἰς τὸ μὴ εἶναι τυχὸν τοῦθ' ὅπερ ἐστίν· εἰ δὲ δὴ καθάπερ ἔν οἴεται, Φυσικὴν φαυλότητα νοσοῦσί τινες, εἴη ἄν, ὡς οἶμαι, τὸ χρῆμα καὶ ἀρρησία ἐναργὴς τοῦ παρενεγκόντος εἰς ὕπαρξιν. δεδημιούργηκε γὰρ τὰ πονηρὰ, καί τοι κατὰ Φύσιν ὑπάρχων ἀγαθός. Εἶτα πῶς ὁ τὰ δίκαια βραβεύειν εἰδὼς πεποίηται μὲν ἐν λόγῳ τὰ καθ' ἡμᾶς, προενόησε δὲ τῶν ἰδίων κτισμάτων, μᾶλλον δὲ πῶς ἐναργῶς οὐκ ἠδίκησεν, εἴπερ ἴσιν ὅλως ἐγκαλεῖν Φυσικῶς τὸ πλημμελὲς καὶ ἀνήμερον, ἀφιλομαθές τε καὶ ἄσοφον; καίτοι φησὶν ὁ Ἀριστοτελικὸς Ἀλέξανδρος, ἐν τῷ περὶ προνοίας λόγῳ περὶ Θεοῦ· αὐτὸν μὲν γὰρ συνεχῶς τε καὶ ἀδιαλείπτως τὰς ἀρίστας τε καὶ μακαρίους ἐνεργείας ἐνεργεῖν ἐρεῖ λόγος, καθ' ἃς καὶ τὸ εἶναι αὐτῷ ἐστί· γίνεσθαι δὲ τὴν τῶν ἐνταῦθα ὑπ' αὐτοῦ πρόνοιαν, καθ' ὅσον ἀγαθόν τε ἐστὶ καὶ ἀγαθοποιόν. ἴδιον γὰρ παντὸς ἀγαθοῦ τὸ ὠφελεῖν. Πῶς οὖν ὠφέλησεν ὁ ἀγαθουργὸς τὰς Φύσει παρ' αὐτοῦ λαχούσας τὸ μὴ ἀρέσκον αὐτῷ· ἀγαθοῦ γὰρ δὴ, τὸ θέλειν τὰ ἀγαθά. ἀλλ' ἴσως, ὅτι ἐνεῖναι μὲν τῇ Φύσει τὸ φαῦλον ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐρεῖ, ἐοικότας δὲ μᾶλλον τῇ τῶν ἠθῶν Φύσει γενέσθαι τοὺς νόμους. Εἶτα τί τοῦτο συμβαλέσθαι ἂν αὐτῷ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ πολυαρχοῖς μὲν καὶ ἐθναρχαῖς θεοῖς, ἢ δαίμοσι καὶ ἀγγέλοις ἐνενεμῆσθαι τὰ ἔθνη; ἀλλὰ γὰρ οἶμαι τοῖς τῶν λαχόντων κρατεῖν ἔθεσί τε καὶ τρόποις συμβῆναι φησὶ τῆς τῶν ὑπ' αὐτοῖς διανοίας τὴν ῥοπήν· καθ' ἑκάστην γὰρ φησὶν οὐσίαν θεῶν ἕπεσθαι καὶ τὰ ἐπιτροπευόμενα παρὰ σοφῶν ἔθνη. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ Σκύθαι μὲν καὶ ἕτεροί τινες ὠμοὶ καὶ ἀγέρωχοι καὶ θηριώδεις εἰσὶ τοὺς τρόπους, ἕτερον δέ τι τῶν ἄγαν αἰσχρῶν, καὶ καταγελωμένων παρὰ πολλοῖς τῶν ἐθνῶν ἐπιτετίμηται·

A Difficile autem est naturæ repugnare, immo vero impossibile. Quamobrem licet quis crudelis & atrox forsitan sit, naturæ legibus ad hoc coactus est, & ab hac criminatione Scytha liber sit, & quiuis item alius propenso ad immanitatem & atrocitatem ingenio. At si periti legumlatores ingeniorum propensionibus congruas leges accommodant, nullus apud Græcos aut Romanos barbarus habebitur, quantum ad mores nempe ac instituta pertinet; sed B pauci admodum apud ipsos sapientes, humani, & iustitiæ cultores reperientur. Neque enim eo adigi natura potest, vt non sit id quod est: sin autem, vt existimat, improbitate naturali quidam laborant, erit hoc, opinor, eius, a quo sunt in lucem educti, condemnatio manifesta. Mala enim fecit, tametsi natura ipse bonus est. At quomodo qui iustitiæ remunerator est, nos ratione creauit, creaturisque suis prouidit, ac non potius manifesta iniuria C affecit, si nonnullis naturaliter insæuit peccatum & immanitatem ab omni cultu & sapientia abhorrentem? Quanquam Aristotelicus ille Alexander in libro de Prouidentia de Deo ita scribit: *Ipsum continenter ac perpetuo optimos ac beatos actus patrare dicemus, in quibus & ipsi eius essentia est: rerum autem, quæ hic sunt singularum curam habere, in quantum bonus est ac beneficus. Iuuare enim proprium est omnis boni.* Quomodo igitur eos iuuit ille beneficus, qui D natura ab ipso habuerunt quod ei non placet? velle enim bona vtique boni est. Sed fortassis dicet, malum naturæ velut ex necessitate non inesse: immo vero leges potius factas esse morum naturæ consentaneas. Et quid hoc ei profuerit, vt demonstret vrbium præsidibus Diis quibusdam, aut Dæmonibus & E Angelis, gentes esse distributas? Sed enim moribus & institutis eorum, quibus demandatum est imperium, congruere ait, opinor, subditorum propensiones: vnamquamque enim Deorum naturam, inquit, sequuntur gentes illorum tutelæ commissæ. Quare quum Scythæ, & alii quidam crudeles & superbi ac petulantes & feris sint moribus; & alia quædam spurcissima & ridicula apud plerasq; gentes in pretio

omnino neceſſe eſt tales eſſe præfectos earum ac præſides. Et his ille virtutis amans Deus ſubieciſſet ad virtutem natum hominem? Sed Scythæ, inquit, non exceperunt bacchantem Anacharſim. Quam ob cauſam, o bone? Nonne quod natura ſua ab humanitate erant alieni? At quomodo Scytha bacchabatur? Scytha enim genere ipſe quoque Anacharſis erat: tanta autem apud Græcos in admiratione ſapientiæ fuit, vt nonnulli ſeptem ſapientum numero adſcribendum illum putaverint. Quoniam autem ad ea defendenda, quæ perperam cenſuit, gentium occidentalium ignorantiam condemnat, nec fere vllum apud eas liberales artes calluiſſe contendit, præter admodum paucos: agedum reſpondeamus, quo pacto demum paucos diſcendi deſiderium inceſſit, quamuis id a natura non habeant. Si enim conſtat, ea, quæ ſunt præter naturam, nec comparari, nec capi poſſe, quomodo eo admiſſi ſunt? Nos igitur non carpemus vniuerſi Opificem, quaſi nonnullis naturalem nequitiam immiſerit?

Geneſ. 1. *Vidit*, enim inquit, *Deus cuncta quæ fecerat, & ecce valde bona.* Sed illud quod reperitur inter gentes morum diſcrimen, conſuetudinibus & educationibus potius tribuemus, legeſque apud ſingulos populos ſimiles eſſe gentium principibus, atque ingeniis ſuis conſentaneas. Proinde facile eſt cuivis videre, ſi modo velit, improbos & peſſime moratos eſſe Græcorum quoſdam & Romanos, tametſi ad honeſtiſſima quæque ſuæ ipſos leges ferant. Barbaros vero non omnes vſquequaque feros; eo vero probitatis & æquitatis interdum quoſdam progreſſos, vt nomen inde ſibi compararint laude dignum. Narrat ſiquidem Alexander cognomento Polyhiſtor, libro de ſymbolis Pythagoricis, Pythagoram ad Zaram itiaſſe genere Aſſyrium: philoſophati autem ſunt apud Ægyptios, qui Prophetæ dicebantur. Quinetiam Aſſyriorum ſunt Chaldæi, Gallorum Druidæ, & Bactrorum Perſicorum Samanæi, & Celtarum non pauci, & apud Perſas Magi, & apud Indos Gymnoſophiſtæ, & apud Scythas ipſe Anacharſis,

A πᾶσά πως ἀνάγκη τοιύτυς εἶναι τὺς ἐφεσηκότας αὐτοῖς καὶ ἐπιμελουμένους. εἶτα τύτοις ὁ Φιλάρετος Θεὸς ὑπέζευξεν ἂν τὸν ἐπ' ἀρετῇ γενόμενον ἄνθρωπον; Ἀλλὰ Σκύθαι, φησὶν, οὐκ ἐδέξαντο βακχεύοντα τὸν Ἀνάχαρσιν. διὰ ποίαν αἰτίαν, ὦ κράτιστε· ἆρα γὰρ ὅτι φύσεως ἦσαν λαχούσης ἐφ' ἑαυτῇ τὸ ἀπάνθρωπον; εἶτα πῶς ὁ Σκύθης ἐβάκχευε; Σκύθης γὰρ τὸ γένος καὶ αὐτὸς Ἀνάχαρσις ἦν. τεθαύμασαι δὲ
B οὕτω παρ' Ἕλλησιν ὡς σοφὸς, ὥστε καί τινας οἴεσθαι τοῖς ἑπτὰ καὶ αὐτὸν ἐναριθμεῖσθαι δεῖν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς ἐπικουρίαν ὧν πεφρόνηκεν οὐκ ὀρθῶς τῶν ἑσπερίων ἐθνῶν ἀμαθίαν καταψηφίζεται, καὶ οὐδένα φησὶ τῶν ἐγκυκλίων τούτων μαθημάτων παρ' αὐτοῖς γενέσθαι πω ἐπισήμονα, πλὴν εὐαριθμήτων κομιδῇ· φέρε λέγωμεν πρὸς τοῦτο αὖθις, καὶ πῶς οἱ βραχεῖς ἐν ἑσπέρᾳ γεγόνασιν ὅλως τοῦ μαθεῖν, καίτοι τοῦτο μὴ λαχόντες οὐσιωδῶς. εἰ
C γάρ ἐσιν ἀραρότως ἀπρόσβλητα καὶ ἀνάλωτα τὰ παρὰ τὴν Φύσιν, πῶς εἴσω τούτων ἐκεῖνοι γεγόνασιν; Οὐκοῦν αἰτιασόμεθα μὲν ἡμεῖς ἥκιστά γε τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν, ὡς Φυσικήν ἐνιέντα τισὶ τὴν φαυλότητα· εἶδε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. Προσνεμῶμεν δὲ μᾶλλον τὴν τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι τρόπων διαφορὰν, ἔθεσί τε καὶ ἀνατροφαῖς καὶ τῆς τῶν γενῶν ἀρχηγέταις ἐοικότας τάχα που, ταῖς ἑαυτῶν γνώμαις καὶ αὐτὺς τεθεικότων, τὺς παρ' ἑκάστῳ νόμυς. Ἀταλαίπωρον οὖν τοῖς ἐθέλυσιν ἰδεῖν φαύλυς
D μὲν ὄντας καὶ δυστροπωτάτυς Ἑλλήνων τε καὶ Ῥωμαίων τινὰς, καίτοι πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν τεθαυμασμένων ἀποκομιζόντων αὐτὺς τῶν νόμων. βαρβάρυς γε μὴν, οὐχὶ δὲ πάντας ἁπλῶς ἀγρίυς, ἥκοντας δὲ πρὸς τοῦτο χρηςότητος, καὶ ἐπιεικείας ἔσθ' ὅτε τινὰς, ὥστε καὶ ἀξιοζήλωτον ὄνομα λαχεῖν. Ἰσορεῖ γοῦν Ἀλέξανδρος ὁ ἐπίκλην Πολυΐςωρ, ἐν τῷ
E περὶ Πυθαγορικῶν συμβόλων, Ἀσσυρίῳ τὸ γένος ὄντι τῷ Ζάρᾳ φοιτῆσαι τὸν Πυθαγόραν. ἐφιλοσόφησαν δὲ καὶ παρ' Αἰγυπτίοις οἱ κεκλημένοι προφῆται. καὶ μὴν καὶ Ἀσσυρίων Χαλδαῖοι, καὶ Γαλατῶν οἱ Δρυΐδαι, καὶ ἐν Βάκτροις τῶν Περσικῶν Σαμαναῖοι, καὶ Κελτῶν οὐκ ὀλίγοι, καὶ παρὰ Πέρσαις οἱ Μάγοι, καὶ παρ' Ἰνδοῖς οἱ Γυμνοσοφισταὶ, καὶ αὐτὸς Ἀνάχαρσις παρὰ Σκύθαις,

Ζάμολξις ἐν Θράκῃ, Φασὶ δέ τινας καὶ τῶν Ὑπερβορείων ἐθνῶν, τοὺς ὑπὲρ τὰ Ῥίπαια κατωκημένους ὄρη δικαιοσύνης γενέσθαι μελεδωνούς, καὶ ὀψοφαγίας ἀποφοιτᾶν, καὶ διαίτης μὲν ἂν ἀνέχεσθαι Συβαριτικῆς, ἀγαπᾶν δὲ μόνην τὴν ἀπὸ δρύων τὴν χρῆσιν. Ἀριστόβουλος δὲ ἔτω που φησὶν ὁ περιπατητικός· ἅπαντα μέν τοι τὰ περὶ φύσεως εἰρημένα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἔξω τῆς Ἑλλάδος φιλοσοφοῦσι τὰ μὲν παρ' Ἰνδοῖς ὑπὸ τῶν Βραχμαίων, τὰ δὲ ἐν τῇ Συρίᾳ ὑπὸ τῶν καλουμένων Ἰουδαίων. Ἱστορεῖται δὲ κἀκεῖνο. Ἵππην γοῦν δή φασι τὴν Χείρωνος τοῦ Κενταύρου θυγατέρα συνοικισθεῖσαν Αἰόλῳ, φιλοσοφίαν αὐτὸν διδάξαι τὴν φυσικήν, ὥσπερ τινα κλῆρον πατρῷον λαχοῦσαν τὴν ἐπιστήμην. Εὐριπίδης δὲ περὶ αὐλῆς φησίν·

Ἡ πρώτη μὲν τὰ θεῖα προὐμαντεύσατο·
Χρησμοῖσι σαφέσιν ἀστέρων ἐπ' ἀντολαῖς.

Καὶ τούτων μὲν ἄλις· ἵνα μὴ ταῖς τῶν ἔτι πλειόνων ἐπιφοραῖς, φορτικὸς εἶναί πως τοῖς ἀκροωμένοις ὁ λόγος δοκῇ· ὅτι δέ ἐσιν ἀμαθίας ἔμπλεω τὰ ἐκείνων διανοίας τὰ εὑρήματα, δῆλον ἂν εἴη δήπουθεν· ἀγάρτοι φύσεως νόμοις ὡς ἐξ ἀνάγκης καὶ βίας, εἰς τὸ εἶναι φαυλοί τε καὶ ἀγαθοὶ κατεσφίγμεθα· φρονήμασι δὲ μᾶλλον ἀνειμένοις τε καὶ ἐλευθέροις ἢ τὰν ἐπὶ τὰν ἰέναι πεφύκαμεν. Ὁ δὲ φιλαίτιός τε καὶ φιλοσκώμμων καὶ δεινὸς ἡμῶν ἐνσάτης διαῤῥιπίζεται πανταχῇ, καὶ ἐξ ἑτέρων εἰς ἕτερα τοὺς λόγους μεθιστὰς, κατὰ τὸ ἀεὶ προστυχόν, τοῦ θεοπνεύστου μὲν γραφῆς κατειρωνεύεται· συνιεὶς δὲ παντελῶς ὀδὲν τῶν ἐν αὐτῇ, ἐπιφέρει πάλιν.

A Zamolxis in Thracia, nonnullos etiam ex Hyperboreis gentibus, quæ vltra Rhipæos montes habitant, iuſtitiam colere, ingluuiem & edacitatem auerſari, ac Sybariticum victum non pati, ſolo fructuum vſu contentos. Ariſtobulus autem Peripateticus alicubi ſic ait: *Quæcunque apud antiquos de natura dicta ſunt, eadem etiam dicuntur apud illos, qui extra Græciam philoſophantur, partim quidem apud Indos a Brachmanis, partim in Syria ab iis qui Iudæi nominantur.* Quinetiam illud narratur: Hippen Chironis Centauri filiam nuptam Æolo, naturalem philoſophiam ei tradidiſſe, quam a patre ſcientiam vt paternam quandam hæreditatem acceperat. Euripides vero de ipſa ſcribit:

Prior quidem diuina pronunciauit
Claris oraculis ex aſtrorum ortu.

Et horum quidem abunde; ne plurium C interiectu grauis oratio auditoribus videatur. At eorum commenta ignoratione plena eſſe, vtique patebit. Non enim naturæ legibus velut ex vi & neceſſitate cogimur, vt boni maliue ſimus, ſed mentibus potius ſolutis ac liberis, aut huc aut illuc ire ſolemus. Porro ille vitilitigator, & grauis aduerſarius, in omnem partem ſe verſat, & ex alio in aliud oratione mutata quoties ſe dat occaſio, Scripturam diuinitus inſpiratam ſubſannat, & quum nihil prorſus intelligat eorum quæ illa continentur, rurſus ſubiicit:

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ὁ μὲν γὰρ Μωσῆς αἰτίαν ἀποδέδωκε νομιδῆ μυθώδη τῆς περὶ τὰς διαλέκτους ἀνομοιότητος. ἔφη γὰρ, τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων συνελθόντας πόλιν ἐθέλειν οἰκοδομεῖν, καὶ πύργον ἐν αὐτῇ μέγαν· φᾶναι δὲ τὸν Θεὸν, ὅτι χρὴ κατελθεῖν, καὶ τὰς διαλέκτους αὐτῶν συγχέαι. καὶ ὅπως μή τις μὲ νομίσῃ ταῦτα συκοφαντεῖν, ἐκ τῶν Μωσέως τὰ ἑξῆς ἀναγνωσόμεθα. καὶ εἶπον· δεῦτε οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πόλιν καὶ πύργον, οὗ ἡ κεφαλὴ ἕως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ποιήσωμεν ἑαυτοῖς ὄνομα πρὸ τοῦ διασπαρῆναι ἐπὶ προσώπου πάσης τῆς γῆς· καὶ κατέβη κύριος ἰδεῖν τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον, οὗ ᾠκοδόμησαν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. καὶ εἶπε κύριος· ἰδοὺ γένος ἓν, καὶ χεῖλος ἓν πάντων, καὶ τοῦτο ἤρ-

IVLIANVS.

Moſes ſiquidem cauſſam valde fabuloſam intulit linguarum varietatis. Dixit enim filios hominum, quum coiiſſent, vrbem ædificare voluiſſe, & turrim in ea magnam. Deum autem diE xiſſe, ſibi deſcendendum eſſe, & linguas ipſorum confundendas. Atque vti nemo me putet hæc comminiſci, ex Moſis ſcriptis legemus quæ ſequuntur: Gen. 11. *Et dixerunt: Venite, ædificemus nobis ciuitatem ac turrim, cuius caput in cælum pertinget: & faciamus nobis nomen, antequam diſpergamur ſuper faciem vniuerſæ terræ. Et deſcendit Dominus, vt videret ciuitatem & turrim, quam ædificauerant filii hominum. Et dixit Dominus: Ecce genus vnum, & labium vnum omnium, & hoc fa-*

cere cœperunt: & nunc non deficient ab iis omnibus, quæcunque facere aggressi fuerint. Venite descendentes illuc confundamus eorum linguam, vt non audiant vnusquisque vocem proximi. Et dispersit eos dominus Deus super faciem vniuersæ terræ, & cessarunt ædificare ciuitatem & turrim. Et his scilicet fidem adhibere dignamini; vos vero quæ de Aloadis ab Homero dicuntur non creditis, qui nempe tres montes superimponere cogitabant, *vt in cælum aditus esset.* Aio enim ego, hoc perinde ac illud esse commentitium. Vos vero admisso priori, eccur per Deos Homeri fabulam reiicitis? Illud enim, opinor, tacere oportet apud imperitos homines, quod licet vna voce ac lingua homines quotquot orbem incolunt vtantur, vrbem tamen ad cælum vsque pertinentem neutiquam ædificare poterunt, quamuis vniuersam terram in lateres coquant. Infinitis enim lateribus opus erit vniuersæ terræ æqualibus, qui ad lunæ orbes pertingere queant. Ponamus enim, cunctos homines coiisse vna voce ac lingua vtentes: cunctam vero terram lateribus & lapidibus exhausisse; quandonam demum ad cælum vsque peruenerint, licet filo subtilius ducta protendantur? Hanc igitur fabulam, adeo manifestam, quum veram esse putetis, Deumque timuisse arbitremini, ne homines eiusdem linguæ commercio vterentur, & eam ob rem illorum linguas confudisse; adhuc audetis Dei cognitionem vobis arrogare.

A ξαντο ποιῆσαι, καὶ νῦν οὐκ ἐκλείψει ἀπ' αὐτῶν πάντων, ὅσα ἂν ἐπίθωντ' αι ποιεῖν. δεῦτε καταβάντες ἐκεῖ, συγχέωμεν αὐτῶν τὴν γλῶσσαν, ἵνα μὴ ἕκαστος ἀκούωσι τῆς φωνῆς τὸ πλησίον. καὶ διέσπειρεν αὐτοὺς κύριος ὁ Θεὸς ἐπὶ προσώπου πάσης τῆς γῆς, καὶ ἐπαύσαντο οἰκοδομοῦντες τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον. Εἶτα τούτοις ἀξιοῦτε πιστεύειν, ἀπιστεῖτε δὲ ὑμεῖς τοῖς ὑφ' Ὁμήρου λεγομένοις ὑπὲρ τῶν Ἀλωάδων, ὡς ἄρα τρία ἐπ' ἀλλήλοις
B ὄρη θεῖναι διενοοῦντο, --- ἵν' οὐρανὸς ἀμβατὸς εἴη. Odyss. λ. v. 315.
Φημὶ μὲν γὰρ ἐγὼ, καὶ τοῦτο εἶναι παραπλησίως ἐκείνῳ μυθῶδες, ὑμεῖς δὲ τὸ πρότερον ἀποδεχόμενοι, ἀνθ' ὅτου πρὸς θεῶν ἀποδοκιμάζετε τὸν Ὁμήρου μῦθον; ἐκεῖνο γὰρ οἶμαι δεῖν σιωπᾷν πρὸς ἄνδρας ἀμαθεῖς, ὅτι καὶν μιᾷ φωνῇ καὶ γλώσσῃ πάντες οἰκῶσι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἄνθρωποι χρήσωνται, πόλιν πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀφικνουμένην οἰκοδομεῖν οὐ δυνήσονται, κἂν ἐκπλινθεύσωσι τὴν γῆν ἅπασαν. ἀπείρων γὰρ δεήσει
C πλίνθων ἰσομεγέθων τῇ γῇ ξυμπάσῃ τὰ δυνησομένων ἄχρι τῶν τῆς Σελήνης ἐφικέσθαι κύκλων. Ὑποκείσθω γὰρ, συνελθοῦσαν μὲν ἀνθρώπους πάντας γλώσσῃ καὶ φωνῇ μιᾷ χρωμένους· πᾶσαν δὲ τὴν γῆν ἐκπλινθεῦσαι καὶ ἐκλατομῆσαι· πότε ἂν μέχρις οὐρανοῦ φθάσειεν, εἰ καὶ λεπτότερον ἀρτεδόνος ἐκμηρυομένων αὐτῶν ἐκταθείη; Τοῦτον ἂν τὸν μῦθον φανερὸν οὕτως ὄντα, νενομικότες ἀληθῆ; καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ δοξάζοντες, ὅτι πεφόβηται τῶν ἀνθρώπων ὁμοφωνίαν, τοῦτο τε
D χάριν τὰς διαλέκτους αὐτῶν συγχέῃ ἔτι τολμᾶτε Θεοῦ γνῶσιν ἔχων.

CYRILLVS.

Quid his cogitationibus vanius? Putauit enim Deum illum rerum omnium supremum, veritum hominum impetus, descendisse vt eorum linguas confunderet, ne ad cælum vsque exædificata turri de regni solio forsan ipsum detruderent. At quomodo qui eo vsque timiditatis delatus esset, sicutidicaculus ille autumat, descendit vt eorum linguas confunderet, videretq; vrbem ac turrim illam assurgentem? An forte verisimile est, in cælo si mansisset, & in sua sede hæsisset, damnum passurum a maleuolis: si vero cum illis in terra pugnaret, facile victorem euasurum? Quanquam timidi erat, non congredi potius cum paratis ad oppugnandum; sed refugere, ac quam longissime recedere.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Τίτων τοιούτων χυδαιότερον ἐννοιῶν; ᾠήθη γὰρ ὅτι τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἔφοδον πεφόβηται μὲν ὁ ὑπὲρ πάντα Θεὸς, καταπεφοίτηκε δ' συγχέαι τὰς γλώσσας αὐτῶν, ἵνα μὴ πύργον οὐρανομήκη παραδόξως ἀναδειμάμενοι τάχα καὶ τῆς βασιλείας αὐτὸν ἀνασήσειαν θάκων. Εἶτα πῶς, ὁ πρός γε ἅπαν δειλίας ἐλάσας, καὶ δὰ νενόμικεν ὁ δεινὸς εἰς λόγος,
E κατέβη συγχέαι τὰς γλώσσας αὐτῶν, ἐποπεύσων τε τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον ἀνισάμενον· ἢ τάχα μένοντα μὲν ὑψοῦ, καὶ τοῖς ἰδίοις ἐμφιλοχωροῦντα θρόνοις, ὑπομεῖναι μὲν τὰ ἐκ τῶν ἐθελοκακούντων βλάβη, τὸ ἀπεικὸς ὀδὲν· εἰ δὲ ἐν γῇ μάχοιτο πρὸς αὐτοὺς, κατευμεγεθήσειν εὐκόλως; Καίτοι τοῦ δεδιότος ἦν, οὐκ αὐτομολῆσαι μᾶλλον, πρὸς τοὺς ἀντιφέρεσθαι προτεθυμημένους, ἀπανίσασθαι δὲ καὶ χωρεῖν ἀπωτάτω·

Καὶ δὴ ἠγνόηκα μὲν ἀσυνέτως ἐμαυτὸν ἐνιεὶς τοῖς περὶ τούτων λόγοις. παναλκὲς γὰρ τὸ θεῖον, καὶ οὐδὲν ἀνήνυτον αὐτῷ, κἂν ἧ κατανεύσιμον. ἦν δὲ ἀναγκαῖον ἀποφῆναι τὸν δι' ἐναντίας ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀφιλομαθίας καὶ φιλοψογεῖν εἰωθότα, καὶ νοῦ παραπλῆγος, καὶ φρενὸς ἐκκεκρουμένης θεικότος ἀποβράττοντα λόγους. Σκήπτεταί δέ πως καὶ τόγε δὴ δεῖν πιθανὸς εἶναι δοκεῖν, μὴ ἂν ἰσχύσαι λέγων τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, κἂν εἰ πᾶσαν αὐτὴν ἐκπλινθεύσειαν, μέχρι τῆς Σελήνης ἐφικέσθαι κύκλων. ἀνέφικτον δὴ καὶ ἡμεῖς εἶναι φαμὲν τὸ ἐγχείρημα τοῖς τοτηνικάδε. Τὴν δέ γε τοῦ πράγματος αἰτίαν ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ἀγάρ τοι πεφοβημένον, καθάπερ οὖν οἴεται, τὸν ὅλων Θεὸν καταλεμεῖν εἰς πολυγλωσσίαν τοὺς τὴν πόλιν οἰκοδομοῦντας, ἤτοι τὸν ἐν αὐτῇ πύργον ἀνιστάντας φαμὲν, εὐεργετοῦντα δὲ μᾶλλον καὶ εἰκαίων αὐτοὺς ἀνακόπτοντα πόνων. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ βραχὺ πρὸ αὐτῶν γεγονότες ἄνθρωποι, διὰ πλείστην ὅσην τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς δυσσέβειαν ἄρδην ἅπαντες διολώλασι, τὸν κατακλυσμὸν αὐτοῖς ἐπαφέντος Θεοῦ, ταύτῃ τι δεδιότες μὴ ἄρα πως τοῦτο παθόντες τὸν αὐτὸν ἐκείνοις ὄλεθρον ὑπομείνωσιν εἰσαῦθις, αἰσχρῶν τε καὶ ἀνοήτων ἥπλουν ἐπιδόσεων. μονονουχὶ δὲ τοῖς θείοις σκέμμασι τὸ οἰκεῖον ἀνταναισάντες φρόνημα, πύργον ἑαυτοῖς ὑπερνέφελον ἐγείρειν ἐπεδόκαζον, ἀσυνετοῦντες οἱ δείλαιοι· ᾠοντο γὰρ ἴσως ἀμείνους γενέσθαι τοῦ παθεῖν τὸν κατακλυσμὸν, εἰ δή γένοιτό πως καὶ εἰσαῦθις αὐτοῖς, ὡς ἔφην, ἀναδραμόντες ὑψοῦ. Ὁρᾷς τὸ πλημμέλημα τῶν τοτηνικάδε, τὰς ἀνηνύτους βλάς, τὸ εἰκαῖον ἐγχείρημα, τὸ ἐπὶ θεῷ δόξης τὸ κατημελημένον. ἀμήχανον μὲν γὰρ ἦν ψευδοεπῆσαί πώποτε, κατακλυσμὸν μὴ ἐπαφεῖναι δεύτερον τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τὸν ἐπηγγελμένον. Ἔφη γὰρ ἔτω πρὸς τὸν θεσπέσιον Νῶε· οὐ προσθήσω ἔτι καταράσασθαι τὴν γῆν διὰ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, ὅτι ἔγνωται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος. Ἀμήχανον δὲ καὶ ἑτέρως τὴν παναλκῆ Θεοῦ χεῖρα διαδρᾶναί τινας, εἰ πολάζειν τοὺς ἀλιτηρίους ἔλοιτο. ἵνα τοίνυν μὴ τῶν ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν σπουδασμάτων ἐφέμενοι ἱδροῦν ἔλοιντο κενὰ, διασκίδνησι Θεὸς, καὶ πολύχουν αὐτοῖς ἐνῆκεν ἠχὴν, ἀντὶ ποινῆς καὶ δίκης τὸ τῆς ἑτερογλωσσίας φάρμακον ἐπινοήσας. Εἰ δὲ δὴ λέγοι τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, βεβουλῆσθαι τοὺς τὸ τηνικάδε μέχρις οὐρανοῦ τὸν πύργον ὑψοῦν,

A Et quidem haud nescius sum, imprudenter meipsum his sermonibus intulisse. Deus enim omnia potest, nec quicquam est quod ab illo vel solo nutu perfici nequeat. Necesse autem erat ostendere, aduersarium præ nimia ignorantia & cauillari solitum, & mentis a vero demotæ væcordisque animi sermones velut æstu quodam effundere. Fingit autem, vt verisimilia quædam proferre videatur, non posse mortales, quamuis
B terram vniuersam lateribus exhauserint, ad Lunæ orbes pertingere. At nos quoque idipsum assequi non potuisse illius temporis homines dicimus. Rei vero causssam operæ pretium est exponere. Non enim dicimus, sicut ille nimirum existimat, vniuersi Deum multiplicitate linguarum eos, qui ciuitatem ædificabant, aut turrim excitabant, quod illos reformidaret conscidisse, sed potius vt eis bene faceret, & a vanis laboribus revocaret. Quum enim omnes homines,
C qui paulo ante illos vixerant, ob plurimam impietatem immissa a Deo eluuione funditus periissent, idcirco veriti ne simili casu idem exitium rursus paterentur, indignis ac stultis conatibus animum adiecerunt. Diuinis enim consiliis sua velut opponentes turrim nubibus excelsiorem sibi struere tentabant, imprudenter id quidem miseri. Putabant enim forte se eluuionem superaturos, si rursus illa, vt dixi, ingruente
D in altum se recepissent. Vides hominum temporis illius peccatum, infecta consilia, conatus irritos, gloriæ diuinæ contemptum. Nec enim falsum esse potest omnino quod a Deo promissum est, eluuionem alteram in orbem non immissurum. Sic enim diuinum Noe alloquutus est: *Non adiiciam vltra ma-* Genes. 8.
ledicere terræ propter opera hominum, quia intenta est cogitatio hominis studio-
E *se ad mala a iuuentute.* Alioqui fieri non potest, vt præpotentem Dei manum quidam effugiant, si punire scelestos voluerit. Ne igitur relictis studiis ad vsum necessariis, frustra sudarent, dissipauit illos Deus, & multiplicem vocem immisit, pœnæ loco ac supplicii diuersæ linguæ excogitato remedio. Quod si Scriptura sacra dicat temporis illius homines voluisse ad cælum vsque turrim excitare,

non tamen omnino in animum illos in-
duxisse dici nus, vt ad cælum vsque sub-
structionem hanc attollerent, id enim
fieri nequaquam potest. Sed diuinitus
inspirata Scriptura solet communi nostro
loquendi more, *in cælum* dicere, pro, *in*
altum. Ergo diuinus Dauid etiam hy-
perbolico orationis genere vsus canit de
Psal. 106. nauis in mari nauigantibus: *Qui descen-*
dunt in mare nauibus, facientes operatio-
nem in aquis multis: ipsi viderunt opera
Domini, & mirabilia ues in profundo.
Adscendunt vsque ad cælos, & descenaunt
vsque ad abyssos. Porro quandoquidem Aloidarum mentionem fecit, &
fabulæ auctorem nominat, quem sane
miratur, qui & ipsi, quorum cultor est,
Deorum originem tradidit, age & nos
aliquid de hoc dicamus. Quid adeo
mirum, o bone, si olim iuuenes fue-
runt corporis robore præstantes, arden-
tes & superbi, fastu pleni, & supercilium
in cælum tollentes, quorum mores cu-
iusmodi fuerint, significare volens, velut
exempli vice, vt opinor, magnum quid-
dam & amplum supra modum eis tri-
buit, quasi id sibi nempe proposuissent,
cælum sibi peruium reddere, si demum
fieri posset, vt qui montes altitudine
ceteros maxime superant, alii aliis im-
ponerentur. Sed siue Homerus hoc
commentus sit, ac velut fabulosum re-
pudiatum sit, siue aliter se habeat, nihil
ad nos. Ceterum quum scribat, nos Mo-
sis historiis animum adiicere, ac nihilo-
minus de Dei cognitione gloriari aude-
re, dic quæso quid factum sit quod fieri
nequeat? Detur enim, eos qui turrim
nubibus altiorem excitare præ nimia
vecordia in animum induxerant a vero
aberrasse, & damnatis consiliis adhæsisse,
quemadmodum & Aloei duo filii; quid
ad Deum? Nam si conatum hunc pertri-
muit, idque Moses scriptum reliquit,
argumentis ostendat, & mox cessabo.
Sin autem vanis sudoribus dementes
quosdam liberauit, quid frustra conui-
tiatur, & effrænata lingua nugatur, ad-
dens:

IVLIANVS.

Rursus ad illud redeo. Linguas quo pacto Deus confudit, a Mose dictum est. Allata causa est, quod timuit, ne quid contra se molirentur, parato sibi ad cælum adscensu, quum lingua inter se & animo conue-

οὐχὶ δὴ πάντως εἰς αὐλὸν ἆραι τὸν οὐρανὸν τὸ κατασκεύασμα διεσκέφθαι Φασὶν αὐλούς. ἀμηχάνου γάρ. ἔθος δὲ μᾶλλον τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ τὸν κοινὸν δηλοῦν τρόπον καὶ καθ' ἡμᾶς λόγον, ἀντὶ τοῦ ὑψοῦ, δέχεσθαι τό, εἰς οὐρανόν. ψάλλει γοῦν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ὑπερβολικῷ χρῆται λόγῳ περὶ τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ ναυτιλλομένων· οἱ καταβαίνοντες εἰς θάλασσαν ἐν πλοίοις, ποιοῦντες ἐργασίαν ἐν ὕδασι πολλοῖς· αὐτοὶ εἶδον τὰ ἔργα κυρίου, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ ἐν τῷ βυθῷ. ἀναβαίνουσιν ἕως τῶν οὐρανῶν, καὶ καταβαίνουσιν ἕως τῶν ἀβύσσων. Ἐπεὶ δὲ διαμέμνηται τῶν Ἀλωαδῶν, καὶ μυθοποιὸν εἶναί φησιν, ὃν δὴ ἔχει θαυμάσας τὸν ὑπ' αὐτῶν τῶν θεῶν, ὧν γέγονε λάτρις, παραδόντα αὐτῷ τὴν γένεσιν· Φέρε βραχύ τι καὶ ἡμεῖς περὶ τούτου λέγωμεν. Τί τὸ παράδοξον, ὦ τᾶν, εἰ καιρὸς γεγόνασί τινες νεανίαι. τῇ τοῦ σώματος εὐρωστίᾳ διαπρεπεῖς, θερμοὶ καὶ ἀγέρωχοι, καὶ ὑπεροψίας ἔμπλεω, δὲ τὴν ὀφρὺν αἴροντες εἰς οὐρανὸν, ὧν φύσις τρόπους ὁποῖοί τινες ἦσαν καταση μῆναι βεβουλημένος, ὡς ἐν εἴδει παραδείγματος, καθάπερ ἐγῷμαι, μέγά τι καὶ ἐξαίσιον ὑπερβολικῶς αὐτοῖς ἀνάθημα λέγων, ὡς ἦν δήπουθεν σκοπὸς αὐτοῖς τάχα που καὶ βάσιμον ἑαυτοῖς ἀποφῆναι τὸν οὐρανὸν, εἴπερ ἦν πως ἐφικτὸν, τὰ ὄρη μάλιστα τῶν ὀρῶν ἠρμένα τὴν ἐπ' ἄλληλα θέσιν δύνασθαι λαβεῖν. Ἀλλ' εἴτ' οὖν Ὁμήρου ταῦτα διέψευσται, καὶ προσερρίπται τὸ μυθῶδες, εἴτ' οὖν καὶ ἑτέρως ἔχει, πρὸς ἡμᾶς ἁδὲν. Ἐπειδὴ δέ φησιν, ὅτι τοῖς Μωσέως διηγήμασιν ἐνιέντες τὸν νοῦν, ἔτι θαλαττεῖ θεὸν γνῶτιν ἀνιχνεῖν, πῶς, εἰπέ μοι, τί τῶν ἀμηχάνων γενέσθαι φησίν; ὁμολογήσθω γὰρ ὅτι οἱ τὸν ὑπερνέφελον ἀνασῆσαι πύργον ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀποπληξίας προλεθυμημένοι, τὸ εἰκὸς διημαρτήκασι, τῆς ἐννοιῶν ἕξεως γεγόνασιν οὐκ ἐλεγνωσμένων, καθάπερ ἀμέλει καὶ οἱ δύο παῖδες Ἀλωέως, τί οὖν πρὸς θεόν; Εἰ μὲν οὖν πεφόβηται τὸ ἐγχείρημα, καὶ τοῦτο γέγραφεν ὁ Μωσῆς, ἐλεγχέτω, καὶ πεπαύσομαι. εἰ δὲ ἰδρώτων κενῶν ἔπαυσεν ἀσυνετούσας τινὰς, τί διαλοιδορεῖται μάτην, καὶ ἀμέτρως ἀθυροστομεῖ, προσεπάγων·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἐπάνειμι δὲ αὖθις πρὸς ἐκεῖνο. τὰς μὲν γὰρ διαλέκτους ὅπως συνέχεεν ὁ Θεὸς, εἴρηκεν ὁ Μωσῆς· τὴν μὲν αἰτίαν, ὅτι φοβηθεὶς μή τι καθ' αὐτοῦ πράξωσιν, ἑαυτοῖς προσβατὸν τὸν οὐρανὸν ἀπεργασάμενοι, ὁμόγλωττοι ὄντες καὶ ὁμόφρο-

νες ἀλλήλοις. τὸ πρᾶγμα δὲ ὅπως ἐποίησεν; ὅτι κατελθὼν ἐξ οὐρανῦ, μὴ δυνάμενος ἄνωθεν τὸ ποιεῖν, ὡς ἔοικεν, εἰ μὴ κατῆλθεν ἐπὶ τ γῆς. ὑπὲρ δὲ τῆς κατὰ τὰ ἔθη καὶ τὰ νόμιμα διαφορᾶς, ὅτε Μωσῆς, οὔτε ἄλλος ἀπεσάφησέ τις· καίτοι τῷ παντὶ μείζων ἐσὶν ἡ περὶ τὰ νόμιμα καὶ τὰ πολιτικὰ τῶν ἐθῶν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τῆς περὶ τὰς διαλέκτυς διαφορᾶς. Τίς γὰρ Ἑλλήνων ἀδελφῇ, τίς δὲ θυγατρὶ, τίς δὲ μητρί φησι δεῖν μίγνυσθαι; τῦτο δὲ ἀγαθὸν Πέρσαις κρίνεται. τί με χρὴ καθ' ἕκασον ἐπιέναι τὸ φιλελεύθερόν τε καὶ ἀνυπότακτον Γερμανῶν ἐπεξιόντα, τὸ χειροήθες καὶ ἱλαρὸν Σύρων, καὶ Περσῶν, καὶ Πάρθων, καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν πρὸς ἕω καὶ πρὸς μεσημβρίαν βαρβάρων, καὶ ὅσα καὶ τὰς βασιλείας ἀγαπᾷ κεκτημένα δεσποτικωτέρας. Εἰ μὲν οὖν προνοίας ἄνευ μείζονος καὶ θειοτέρας ταῦτα συνηνέχθη, τὰ μείζω καὶ τιμιώτερα τί περιεργαζόμεθα, καὶ μάτην θεραπεύομεν τὸν μηδὲν προνοοῦντα; ᾧ γὰρ οὔτε βίων, οὔτε ἠθῶν, οὔτε τρόπων, οὔτε εὐνομίας, ὅτε πολιτικῆς ἐμέλησε καταστάσεως, ἆρ' ἔτι προσήκει μεταποιεῖσθαι τῆς παρ' ἡμῶν τιμῆς; ὀδαμῶς. Ὁρᾶτε εἰς ὅσην ἡμῶν ἀτοπίαν ὁ λόγος ἔρχεται. τῶν γὰρ ἀγαθῶν ὅσα περὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον θεωρεῖται, ἡγεῖται μὲν τὰ τῆς ψυχῆς, ἔπεται δὲ τὰ τῦ σώματος. εἰ τοίνυν τῶν ψυχικῶν ἡμῶν ἀγαθῶν καταφρονήσεν, ὅτε τῆς φυσικῆς ἡμῶν καταστάσεως προνοησάμενος, ὅτε ἡμῖν πέμψας διδασκάλους ἢ νομοθέτας, ὥσπερ τοῖς Ἑβραίοις κατὰ τὸν Μωσέα, καὶ τοὺς ἐπ' ἐκείνῳ προφήτας· ὑπὲρ τίνος ἔξομεν αὐλῶς καλῶς εὐχαριστεῖν;

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ὅτι μὲν οὖν καὶ ψευδηγορεῖ καὶ ἀλαζονεύεται, καὶ τῶν ἀληθῶν πεφρόνηκεν ὀδὲν περὶ Θεοῦ, φθάσαντες ἤδη προείπομεν. Οἴεται γὰρ δὴ καὶ δέος ἠτῆσθαι ποτὲ τὸν ἀκήραλον νοῦν, καὶ ὀδὲν ἰσχύσαι διελεῖν εἰς πολυγλωσσίαν τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, εἰ μὴ καταβέβηκεν ἐν αὐτῇ, τὰ ἄνω τάχα μεθεὶς, καὶ τῶν ὑπερλάτων θρόνων ἀποπηδήσας. Φαίη δέ ἂν πρὸς τῦτο οἶμαί τις αὐτῷ· περὶ Θεῦ σοὶ λόγος, ὦ τᾶν, τῦτο δὴ τὸ σύμπαν, ἀπορρήτοις τισὶν ἐνεργείαις τεκτηναμένῳ, καὶ παντὸς ὄντος ἐπέκεινα νῦ, πρὸς ὃν καὶ ὀθεσπέσιος ψάλλει Δαβὶδ· πῦ πορευθῶ ἀπὸ τῦ πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τῦ προσώπου σου, πῦ φύγω; ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ᾅδην, πάρει· μεσὰ γὰρ

nirent. Rem autem quomodo fecit? Descendens e cælo, quum facere non posset desuper, vt videtur, nisi in terram descendisset. De morum autem ac legum differentia, neque Moses, nec quiuis alius declarauit; licet omnino maius sit discrimen in legibus ac moribus hominum, quam lingua. Quis enim Græcorum cum sorore, quis cum filia, quis cum matre, misceri oportere, dicit? Atqui Persæ bonum id statuunt. Quid me necesse est sigillatim enarrare, quam retinentes libertatis & impatientes iugi sint Germani, quam tractabiles & mansueti Syri, Persæ, & Parthi, & omnes omnino qui ad orientem aut meridiem incolunt barbari, & quotquot regios dominatus colunt. Si ergo sine prouidentia maiore aut diuiniore hæc contigerunt, quid maiora & digniora quærimus, & frustra colimus eum qui nihil prouidet? Cui enim cura nulla est de vita, moribus, consuetudinibus, institutis, legibus, & statu ciuium, num vltra decet a nobis cultum sibi deposcere? Nequaquam. Videte quantam in absurditatem labatur oratio. Nam bonorum, quæcunque in humana vita spectantur, principem locum tenent animi bona: posteriorem, corporis. Si ergo nostrarum animarum bona contemsit, neque naturalis nostræ compositionis curam habuit, neque doctores misit aut legislatores, sicut Hebræis tempore Mosis, & post illum prophetas; quanam de re ipsi rite gratias agemus?

CYRILLVS.

Igitur & mentiri eum, & arroganter facere, & vere de Deo loqui nihil curare, iam antea diximus. Existimat nempe etiam timore victam fuisse mentem insuperabilem, neque mortales in varias linguas diuidere potuisse, nisi in terram forsan descendisset, supernis sedibus relictis. Sed aliquis, opinor, sic illum compellabit: De Deo sermo tibi est, amice, qui hoc vniuersum arcana quadam vi condidit, qui omnem mentem superat, ad quem diuinus quoque Dauid canit: *Quo ibo a spiritu tuo, & a facie tua quo fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades.* Plena enim Psal. 138

illo sunt omnia. Ad hæc nos confirmat Seruator ipse, dicens: *Nunquid cælum & terram ego impleo, dicit Dominus?* At quomodo non pudet dicere, nisi descendisset in terram, non potuisse temporis illius homines in varias linguas diuidere? Nisi forte reuera descensum corporeum fuisse putat, & corporum legibus incorpoream naturam subiicit, & de loco inlocum progressione motum existimat, quod & loci, & magnitudinis, & circumscriptionis omnino expers est. Sin autem Mosem irridet, quod scripserit, in terram ex alto venisse vniuersi Deum; humano more loqui nescit, quippe qui sciebat verba ad captum humanæ naturæ attemperari oportere, quum sermones non haberet diuinæ pares maiestati. Quando vero curiosius scisciatur, quomodo demum & vnde gentes moribus ac legibus differre cernantur: & Mosem quidem, aut qui exceperunt illum prophetæ, nullam de his prorsus facere mentionem ait; tum differentiæ rationes expendens Græcos quidem & Romanos mirum in modum incestas cum matribus sororibusque nuptias detestari; apud alios tamen ipsum in pretio habitum: probat vero Germanorum effrænatos mores, & aliorum item mansuetos: postea vniuersi Deum negligentiæ in nos accusat, nisi fuerit ipse auctor ac legislator rerum adeo turpium & ab æquitate abhorrentium: age sic illum compellemus: Erras, o bone. Illius in cælum excelsæ turris insanissimis molitoribus nocebat eiusdem linguæ consensio: proinde linguas eorum confudit, mentis ac sermonis opifex. Quippe gentes, quæ moribus ac ritibus nequaquam inter se consentirent, diuidere, quo pacto Deo conuenissent boni amanti? Quod enim contigit caussam habet, & vt ita dicam ortum, ex eo quod non omnes honestam & inculpatam vitam amplecti velint. Naturam enim nullius egentem boni, & rerum vtilium cognitione sponte sua præditam, ab Opifice rerum omnium nos accepisse dicimus. Quam sententiam nostram diuinitus inspirata Scriptura adiuuat. Plurimæ siquidem voluptates & variarum perturbationum impetus corrumpunt cor, & a recta ratione mentem vniuscuiusque deturbant, & quibus quisque malis

A τὰ πάντα αὐτός. ἢ πρός γε τούτοις ἡμᾶς ἐμπεδοῖ λέγων αὐτὸς ὁ σωτὴρ· μὴ ὀχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει κύριος. εἶτα πῶς οὐκ αἰσχύνεται λέγων, ὡς εἰ μὴ κατῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, οὐδ' ἂν ἴσχυσε καταμεῖναι εἰς πολυγλωσσίαν ζῶς τοσήνικάδε; ἢ τάχα που, καὶ τὸ ἀληθὲς, καὶ σωματικὴν οἴεται γενέσθαι τὴν καταφοίτησιν, καὶ σωμάτων νόμοις τὴν ἀσώματον ὑποφέρει φύσιν, καὶ ταῖς κατὰ τόπον μεταβατικαῖς κινήσεσι κεχρῆσθαι νομίζειν τὸ ἄτοπον, καὶ ἀμέγεθες, καὶ ἀμοιρηκὸς ὁλοτρόπως καὶ περιορίζεσθαι δύνασθαι. Εἰ δὲ δὴ τὴν φωνὴν καὶ ρεωνένευκας Μωσέως, καθικέσθαι γε φαμὲν ἄνωθεν ἐπὶ τῆς γῆς τὸν ὅλων Θεὸν, ἠγνόηκεν ὅτι ταῖς ἀνθρωπίναις προσχρῆται φωναῖς τὸ μέτριον εἰς λόγους τῆς ἀνθρώπου φύσεως ἀκηγνοηκὼς· ἀ γὰρ ἔχει φωνὰς τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ φιλονεικεῖν δυναμένας. Ἐπειδὴ δὲ πολυπραγμονεῖ, πῶς ἄρα καὶ πόθεν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἠθῶν τε καὶ νόμων ὁρᾶται διαφορά. καὶ Μωσέα μὲν, ἤτοι τὸς μετ' αὐτὸν γεγονότας προφήτας, οὐδεν τὸ παράπαν περὶ τούτων εἰπεῖν· εἶτα τῆς διαφορᾶς τὸς τρόπους ἀναμετρούμενος, Ἕλλησι μὲν, καὶ Ῥωμαίοις δι' ἀπεχθείας γενέσθαι πολλῆς, τὸ μητρογαμεῖν καὶ ἀδελφῶν εὐναῖς ἐπιθήτους, τελεμῆσθαι γε μὴν αὐλὸν παρ' ἑτέροις· ἀποδέχεσθαι δὲ τὸ ἐξήνιον Γερμανῶν. καὶ μὴν τὸ χειρόηθες ἑτέρων· εἶτα γράφεται τῆς ἐφ' ἡμῖν ῥᾳθυμίας τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, εἰ μὴ γέγονεν αὐλὸς ὁρισής τε καὶ νομοθέτης τῶν ὅτως αἰσχρῶν, καὶ τῶν ἐπιεικείᾳ καλεσυγημένων. Φέρε δὴ λέγωμεν αὐτῷ, πλημμελεῖς ἄνθρωπε· τοῖς μὲν γὰρ τὸν οὐρανομήκη πύργον καλεσκευασμένοις παραλογώτατα, πρὸς ζημίας ἦν τότε ὁμοφωνίας τὸ χρῆμα· τοιγὰρ τοιαύτας γλώττας αὐλῶν συνέχεεν ὁ καὶ νῦν καὶ λόγῳ δημιουργός. τὸ γε μὴν εἰς ἤθη καὶ τρόπους καθ' ἕδεν ἀλλήλοις συμβαίνοντα τὰ ἔθνη διενεγκεῖν, πῶς ἂν ἥρμοσε τῷ φιλαγάθῳ Θεῷ; αἰτίαν γὰρ ἔχει, κἂν ὅτως εἴπω, γένεσιν τὸ συμβὰν τὸ μὴ πάντας ἑλέσθαι ἡμᾶς τὴν εὐκλεᾶ καὶ ἀμώμητον ζωήν. τὴν μὲν γὰρ ἀνθρώπου φύσιν, ἀνενδεᾶ παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ τῆς ἐπισήμης τοῦ συμφέροντος λαχοῦσαν, αὐτομαθῆ τὴν κλῆσιν γενέσθαι φαμὲν παρὰ τοῦ πάντων δημιουργοῦ. Συλλαμβάνεται δὲ τοῖς παρ' ἡμῶν λόγοις ἡ θεόπνευστος γραφή. πλεῖσαι γε μὴν ἡδοναί, καὶ παθῶν ποικίλων ἐπιφοραὶ καταφθείρουσι τὴν καρδίαν, καὶ λογισμοῦ τὸν ἑπάστου νοῦν ἀποφέρουσι, καὶ οἷς ἂν γένοιτό τις ἀλώσιμος τῶν κακῶν,

τούτοις αὐτὸν καὶ ὑποκεῖσθαι δεῖν ἀναγκαῖον. A
αὐτόνομος γὰρ καὶ ἀφειμένη πρὸς δοκοῦν ἡ παντὸς ἀνθρώπου διάνοια. Ὥστε καὶ εἰ νόμοις φαύλοις πεπαιδαγώγηνταί τινες πρὸς τὸ μὴ ἔχον ὀρθῶς, εὐκόλως ἂν μεταφοιτήσειαν πρὸς τὰ ἀμείνω καὶ ὀνησιφόρα ἐθελονταί, οὐ νόμοις φύσεως κατειργμένοι πρὸς τὰ αἰσχίω, οὔτε μὴν ὁλκοῖς τισιν ἀναγκαίοις πρὸς τὸ παρὰ βούλησιν καταβιαζόμενοι· ἀλλ' ὡς ἔφην, ἑνὸν ἐλευθέρως μεθορμίζεσθαι πρὸς τὸ ἄμεινον. Ἀνθ' ὅτου δὴ οὖν οὐκ B
ἀθεεὶ δεῖν ἔφη νομίζειν ἡμᾶς τὰ ἔθνη διατετμῆσθαι πρός τε τὰς ἠθῶν καὶ νόμων διαφοράς; καί τοι πῶς οὐχ ἅπαστισᾶν συμφήσειεν ἄν, ὡς εἴπερ ἦν ἅπασι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς σκοπὸς καὶ βούλησις κατὰ τὸ Θεῷ δοκοῦν διαβιῶναι φιλεῖν, τρόπος ἦν ἁπάντων εἷς, ἀπονενευκότων ὁλοτρόπως εἰς ἀγαθουργίαν, ἔτι γε μὴν καὶ πολιτεία καὶ νόμος; Ἐπειδὴ δὲ, ὡς ἔφην, τοῖς ἀνθρωπώς τρεπτὸσης ζωῆς ἀλογήσαντες, καὶ τὴν ἀμείνω μεθέντες καὶ ἐννομωτάτην καὶ θυμήρη τῷ Θεῷ πο- C
λιτείαν, τὴν αἰσχίω καὶ σωματικὴν κτηνοπρεπῶς ἀντηλλάγμεθα, χρύσεα χαλκείων, κατὰ τὸν Ὁμήρου μῦθον, καὶ πολὺ ἡδοναῖς ἡττώμενοι κατόπιν ἐρχόμεθα τῶν ὅτι μάλιστα λυσιτελεστάτων, τὸ παραυτίκα τερπνὸν τοῦ χρησίμου προτάττοντες, ταύτη τοι, πρὸς ἦθη καὶ τρόπους διενηνέγμεθα· οἱ μὲν, οὐκ εἰς ἅπαν κατεψεγμένους· οἱ δὲ, τὴν χεῖρω λαχόντας ψῆφον. Μὴ τοίνυν ταύτῃσὶ τῆς αἰτίας ἕνεκα γραφέσθω Θεὸν, ὡς τῆς ἐφ' ἡμῖν ἠμεληκότα προνοίας, καὶ τῆς φυσικῆς ἡ- D
μῶν κατασκευῆς ὀλιγωρήσαντα. εἰ μὲν γὰρ ἔγνω τινὰς τῶν τελούντων ἐν οὐρανοῖς λαχόντας γένεσιν ἑτεροφυᾶ, καὶ φύσεως ὄνλας οὐ τῆς καθ' ἡμᾶς· οὐκέτι μὴν ὥσγε οἶμαι περὶ ἀνθρώπων ἐστὶν ὁ λόγος αὐτῷ. εἰ γὰρ ἔξω τέθειντα τῆς ἀνθρωπότητος ὅρου τε καὶ λόγου, εἶεν ἄνκαθ' ἡμᾶς οὐκέτι ποθὲν, ἑτεροφυᾶ δέ τινα ζῶα καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἀνθρώποις προσεοικότα. Πλὴν εἰς μέσον ἡκέτω, καί τινα δεικνύτω τοιοῦτον, ἵνα μὴ δοκῶμεν εἰκαίαν κατ' αὐτῆ ποιεῖσθαι τὴν ἐπί- E
πληξιν, ῥαθυμῆσαι λέγοντες τὸν δημιουργὸν, τῆς φυσικῆς ἡμῶν κατασκευῆς. ἀλλ' οὐκ ἄν ἔχοι ποθέν· σφάλλεται δὲ μᾶλλον, ὡς ἔφην, καὶ τάχα που τοῖς ἔθεσί τε καὶ νόμοις εἰς ταυτὸν τίθεται καὶ τὰς φύσεις. Ὅτι δὲ καὶ Μωσέα, καὶ νόμον, καὶ μὴν καὶ προφήτας ταῖς τῶν ἐθνῶν ἀγέλαις δεδώρηται Θεὸς, διεσάφησεν ἡμῖν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ὁ λόγος διαρκῶς. ἀπεφάνθη γὰρ, ὅτι καὶ οἱ

patet, his ille necessario subiicitur. Sui iuris enim est & ad arbitrium suum mens cuiusuis hominis soluta. Quare licet malis legibus quidam ad id, quod rectum non est, instituti sint; ad meliora facile se transferent & vtilia, si velint: quum naturæ legibus ad turpia non sint adstricti, neque vinculis quibusdam inextricabilibus ad aliquid contra voluntatem coacti, sed liceat vnicuique, vti dixi, ferri ad id quod melius est. Quam ob caussam igitur dixit, non sine numine nobis esse putandum gentes esse distributas iuxta legum ac morum discrimina? At numquid omnes confitebuntur, si omnibus mortalibus propositum ac voluntas fuisset Dei nutu viuere, vnum morem omnium futurum fuisse, omnibus ad probe agendum propensis, vnam præterea legem ac viuendi rationem? Posteaquam autem, vt dixi, relicta, quæ vere digna est homine, vita, repudiataque meliore legitima & Deo accepta viuendi ratione, turpem & corpoream ac belluinam eius loco susceпimus, & aurea æneis, vt Homerus ait, mutauimus, & voluptatibus victi, res longe vtilissimas a tergo reliquimus, præsentem voluptatem vtili præferentes: eam ob rem sane moribus distincti sumus; alii quidem non omnino vituperandis, alii deterioribus. Ne ergo hanc ob caussam Deum accuset, quasi nostri curam neglexerit, & naturalem nostram conditionem contemserit. Si enim norat aliquos eorum qui, in cælis degunt, ortum diuersum sortitos naturamque a nostra diuersam; non amplius, vt opinor, de hominibus loquitur. Nam si extra humanitatis rationem ac nomen positi sunt, non perinde ac nos æstimandi erunt, sed quasi diuersa quædam animalia habendi, nec vllo modo hominibus similia. Ceterum prodeat in medium, ac talem aliquem ostendat, ne vanam in illum reprehensionem susceпisse videamur, qui Opificem ait negligenter nos condidisse. Sed nunquam id sane poterit; immo vero fallitur, vt dixi, & forte naturas cum moribus ac legibus eodem numero habet. Porrò Mosem ac legem, adeòque prophetas, gentium multitudini a Deo traditos, proximis libris abunde demonstrauimus. Ostendimus enim,

Abra-

Abrahami progeniem, immo ipsum divinum Abraham, quum esset alienigena, & a Chaldæis oriundus, vocatum esse a Deo ad cognitionem veritatis. Quin & Ægypti incolas idolorum cultui addictos intercedente Mose Deus seruavit, & ad rectum sincerumque vitæ genus data lege instituit. Vnde si recte rem æstimare volumus, primitiæ vocationis gentium iure merito fuisse intelligitur Abraham, & eius posteri. Missus item est Ionas propheta Niniuitis prædicaturus; nec vltro sane profectus est, verum Deo iubente, vt illud iter capesseret, missus est. Omnia enim potestate sua continet, quum sit omnium conditor ac dominus. Iste vero contractam eius potentiam existimat, & vix ad fines vsque Iudaicæ regionis pertinere, ac ei sorte veluti quadam obtigisse, vt solis Israelitis præesset : ceterum ab aliis gentium præfectis haud multum distare, quos vltro citroque Deos appellat ac Dæmonas. Rursus enim inquit:

A ἐξ ἄιματος Ἀβραὰμ, μᾶλλον δὲ ἢ αὐτὸς ὁ θεσπέσιος Ἀβραὰμ, ἀλλογενὴς ὑπάρχων, καὶ ἐκ γῆς Χαλδαίων, κέκληται πρὸς ἐπίγνωσιν ἀληθείας παρὰ Θεοῦ. καὶ μὴν ἢ τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις ὑπενηνεγμένους σέσωκε Θεὸς, διὰ μεσίτου Μωσέως, καὶ πεπαιδαγώγηκε νόμῳ πρὸς τὸ εὐθὺ καὶ ἀδιαβλήτως ἔχον. Ὥσθ' καλά γε τὸν ἀριθμὸν ἔπραγματεύσω λογισμὸν, ἀπαρχὴ τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως νοοῖτ' ἂν εἰκότως γεγονὼς ὁ Ἀβραὰμ, καὶ μετ' ἐκεῖνον οἱ ἐξ αὐτοῦ. ἀπέσταλται δὲ καὶ ὁ προφήτης Ἰωνᾶς διακηρύξων τοῖς ἐν Νινευῆ, καὶ οὐκ αὐτόμολος ἦν, ἀλλὰ Θεοῦ προστάττοντος τὴν ἀποδημίαν ἐσέλλετο. Καὶ ἐξουσιάζει γὰρ τῶν ὅλων, ὅτι καὶ ἁπάντων ἐστὶ γενεσιουργὸς καὶ κύριος. ὁ δὲ συνεσάλθαι μὲν οἴεται τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ διήκειν μὲν μόλις ἄχρι τερμάτων δύνασθαι τῆς Ἰουδαίων χώρας, καὶ κλῆρον ὥσπερ τινὰ λαχεῖν αὐτὸν τὸ χρῆναι κρατεῖν τάχα που μόνων τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραήλ· καὶ μὴν οὐ μικρὰ διενεγκεῖν τῶν ἑτέρων ἐθναρχῶν, οὓς ἄνωτε καὶ κάτω θεοὺς ὀνομάζει καὶ δαίμονας. ἔφη γὰρ πάλιν·

B

C

IVLIANVS.

Sed videte numquid Deus nobis etiam dederit eos quos ignoratis, & Deos, & præsides bonos, nihilo inferiores illo, quem ab initio Hebræi coluerunt, præside Iudææ, quam ille vnam regendam nactus est, quemadmodum Moses dixit, & quotquot illum exceperunt, ad vos vsque. Quod mundi proximus sit Opifex ille, quem Hebræi colunt, quia & nos de illo melius sensimus, bona vtique nobis dedit quam illis ampliora cum animi tum corporis, de quibus paulo post dicemus; & nobis legumlatores misit nihilo Mose deteriores, nedum plures multo præstantiores.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἀλλ' ὁρᾶτε μή πολε καὶ ἡμῖν ἔδωκεν ὁ Θεὸς, οὓς ὑμεῖς ἠγνοήκατε Θεούς τε καὶ προστάτας ἀγαθοὺς, οὐδὲν ἐλάττονας τοῦ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἐξ ἀρχῆς τιμωμένου τῆς Ἰουδαίας, ἥσπερ ἐκεῖνος ἔλαχε μόνης προνοεῖν, ὥσπερ ὁ Μωσῆς ἔφη, καὶ οἱ μετ' ἐκεῖνον ἄχρις ὑμῶν. Εἰ δὲ ὁ προσεχὴς εἴη τοῦ κόσμου δημιουργὸς ὁ παρὰ τῶν Ἑβραίων τιμώμενος, ὅτι καὶ βέλτιον ὑπὲρ αὐτοῦ διενοήθημεν ἡμεῖς, ἀγαθά τε ἡμῖν ἔδωκεν ἐκείνων μείζονα, τά τε περὶ ψυχὴν καὶ τὰ ἐκτὸς, ὑπὲρ ὧν ἐροῦμεν ὀλίγον ὕστερον· ἔσειέ τε καὶ ἐφ' ἡμᾶς νομοθέτας, οὐδὲν Μωσέως χείρονας, εἰ μὴ τοὺς πολλοὺς μακρῷ κρείττονας.

D

CYRILLVS.

Quum igitur ex iis, quæ scripsit Moses, & qui secuti sunt illum sancti Prophetæ, ostendere conetur soli Iudææ Deum præfuisse; agedum retro velut oratione conuersa mendacium eius vtilissime ac necessario detegamus. Quippe Moses vnum quidem natura ac vere Deum prædicauit, summum, & supra vniuersos, & vltra id omne quod ortum habet. Et hoc quidem vniuersum condidisse ipsum ait per Filium in Spiritu, idque multis antea sermonibus a nobis declaratum est. At bonus

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Οὐκοῦν ἐπειδήπερ ἐξ ὧν γέγραφεν ὁ Μωσῆς, καὶ οἱ μετ' αὐτὸν γεγονότες ἅγιοι προφῆται, πειρᾶται δεικνύειν, ὅτι μόνης τῆς Ἰουδαίας ἐκράτει Θεὸς, φέρε δὴ φέρε χρειωδέσαλα καὶ ἀναγκαίως ὥσπερ ἀνόπιν τὸν λόγον ἀναστρέφοντες ψευδοεπῆ δεικνύωμεν. ὁ γάρ τοι Μωσῆς, ἕνα μὲν τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς διεκήρυξε Θεὸν, τὸν ἀνωτάτω, καὶ ὑπὲρ πάντας, καὶ παντὸς ἐπέκεινα γεννητοῦ. καὶ τόδε τὸ σύμπαν διαλεκτήναθαι φησὶν αὐτὸν, δι' υἱοῦ ἐν πνεύματι, καὶ τοῦτο ἡμῖν διὰ μακρῶν ἤδη σεσαφήνισται λόγων. Ὁ δὲ χρηστὸς

E

ὅτοσὶ τὸν ἀνωτάτω τε καὶ ὑπὲρ πάντας καὶ παν- A
τὸς ἐπέκεινα γεννητῦ, καὶ τῆς κῆ πάντων κυριό-
τητος ὁσιωδῶς λαχόντα τὴν δόξαν, τοῖς ἀκαθάρ-
τοις δαίμοσι τιθεὶς ἐναρίθμιον· ὁρᾶτε, φησὶ, μή-
ποτε καὶ ἡμῖν ἔδωκεν ὁ Θεὸς, ὃς ὑμεῖς ἠγνοήκατε
Θεός τε κὴ προστάτας ἀγαθὸς, ὁδὲν ἐλάττονας
τῦ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τιμωμένυ. Ἀγαθὸς εἶπέ
μοι προστάτας καὶ Θεὸς σαυτῷ τε καὶ τοῖς ὁμο-
γνώμοσι δεδόσθαι φής; ποίοις ἄρα τίσιν ἐφε-
σηκότας τ ἐθνῶν; τοῖς τὴν Ταυρικὴν οἰκῦσι Χερ- B
σόνησον, Σκύθαις ἄρα, καὶ τοῖς τῶν βαρβάρων ἀ-
πανθρωποτάτοις, οἷς κὴ παρ' ὁδὲν λελόγισται τὸ
τιθασσόν τε καὶ πρᾶον· ἐκτετίμηται δὲ τὸ δύσορ-
γον καὶ ἀκρατὲς, εἰς τρόπων ἀνοσιότητα, οἷς ἐν
δόξῃ τὸ μιαφονεῖν; Ἀλλὰ τοῖς Πέρσαις ἐπιτρο-
πεύουσας, οἷς ἐν λόγῳ καὶ περισπούδαστον τὸ μη-
τρογαμεῖν; Ἀλλὰ ναί φησιν Ἕλληνές τε καὶ Ῥω-
μαῖοι, χρηστοῖς τε καὶ ἀνθρωποπρεπέσι νόμοις
διοικῦνται, καὶ ἀρίστυς ἔχουσι τὸς ἐπὶ πάντας
θεὸς ἢ δαίμονας. εἶτα, ὦ κράτιστε, πῶς ὀχ- C
πασιν ἀγαθὸς παιδαγωγὸς ἐφεσᾶναι ἄμεινον
ἦν δήπυ καὶ σοφὸν, χρηστόν τε, καὶ πρᾶον, κὴ ἀ-
γαθοεργόν; πρὸς εὐκλείας γὰρ ἦν τὸ χρῆμα
θεῷ. καὶ ἐπείπερ ἐστὶν ἀγαθὸς, πῶς ὐκ ἀναγκαῖον
εἶναι φὴς, παντὸς ἀγαθῦ τοῖς ὑπὸ σκῆπτρα
φάνεσι βραβευτήν; Ἀλλ' εἰ μὲν εἴη, φησὶν, ὁ
παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τιμώμενος, καθ' ἕνα τ ἄλ-
λων μεμετρημένην ἔχων τὴν ἀρχὴν, ἡμεῖς
ἐλάχομεν τὰς ἀμείνυς· εἰ δὲ ὁ προσεχὴς εἴη τῦ
κόσμυ δημιυργὸς, βέλτιον ἡμεῖς ὑπὲρ ἀυτῦ D
διενοήθημεν. Καταβιβάζει μὲν ὖν ὡς ἐν δευτέ-
ρα τάξει τε κὴ φύσει τῦ πρώτυ τὸν προσεχῆ τῦ
κόσμυ δημιυργόν. προαναθέντες γὰρ ἀυτῦ
τ' Ἀγαθὸν, ἀτρεμεῖν τε ἀυτό φασι, καὶ τῆς
ἐν ἡμῖν φροντίδος ὁλοτρόπως ἀποσοβήσαν-
τες δεύτερον ἐπινοῦσι Θεὸν, ὃν κὴ προσεχῆ κα-
λῦσιτοῖς κτίσμασιν. ἀλλ' εἴπερ ὅτος εἴη, φησὶ,
βέλτιον ἡμεῖς ὑπὲρ ἀυτῦ διενοήθημεν. Τὸ μὲν
ὖν ἰσχνομυθεῖν περὶ τύτων ἀυτῷ, παρήσω τέως.
Φραζέτω δὲ, ὅπως βέλτιον ὑπὲρ ἀυτῦ δια- E
νενόηνται θεοῖς ἑτέροις καὶ ἀριθμῷ πρείττοσιν ἐν-
νενεμηκότες τὴν κῆ τῶν ἐθνῶν βασιλείαν. καί τοι
πῶς ὐκ ἄμεινον ἀυτῷ τὸ πάντων κρατεῖν, καὶ
ταῖς παρὰ πάντων εὐφημίαις καταρελαμπρεσθαι;
Πῶς δὲ καὶ φίλον ἀυτῷ, τὸ παρά τινων τὰ ἔθνη
παιδαγωγεῖσθαι, κὴ δ καλά γε τὸ ἀρέσκον ἀυτῷ·
διαβιῶναι δὲ ὅτως, ὡς εἴπερ ἐστὶν ἐν λόγῳ τὸ
ἀγαθὸν ἀυτῷ, καὶ καταθήγεσθαι πρὸς ὀργὰς

iste, ſupremum illum omnium rerum creatarum principem, qui natura ſua dominatur omnibus, impuris Dæmonibus adnumerans: Videte, inquit, numquid etiam nobis Deus præfecerit Deos ac præſides bonos, qui vobis ignoti ſunt, nihilo minores eo quem Hebræi colunt. Bonos obſecro præſides ac Deos datos eſſe tibi, tuique ſimilibus, ais? Quales vero quibusnam gentibus præpoſitos? An iis quæ Tauricam Cherſoneſum incolunt, Scythis nempe, & quotquot reliquas gentes immanitate ſuperant, quibus pro nihilo quoque eſt humanitas atque benignitas, in pretio autem furor & intemperies ad morum improbitatem, & laudi ſunt homicidia? An Perſis præfectos, apud quos laudabile & expetendum eſt matribus iungi? Enimvero Græci, inquit, ac Romani bonis & humanæ ſocietati aptis legibus reguntur, ac optimos præ omnibus Deos habent aut Dæmones. At, o bone, nonne melius erat ac ſapientius bonos, æquos, faciles & benignos omnibus magiſtros præficere? Id enim ad Dei gloriam pertinebat: qui quum bonus ſit, quomodo non ais neceſſarium eſſe, vt ſuis bonum quodcunque largiatur? Veruntamen, inquit, ſi Deus, qui ab Hebræis colitur, vt aliorum vnus, definitum habeat imperium, nos præſtantiores nacti ſumus: ſin autem proximus ſit mundi opifex, nos de illo melius ſenſimus. Deducit igitur velut in ſecundam a primo & claſſem & naturam proximum mundi Opificem. Bonum etenim ei præponentes, immotum illud eſſe aiunt, & prouidentia omnino repudiata alterum Deum comminiſcuntur, quem proximum creaturis appellant. Sed ſi hic ſit, inquit, nos melius de illo ſenſimus. At de his ſubtilius diſputare nunc prætermittam. Dicat vero, quo pacto de illo melius ſenſerint, Diis aliis ac propemodum innumeris imperium in gentes tribuendo. Annon enim ſatius eſſet ipſum omnes imperio continere, omniumque vocibus celebrari? Qui fit autem vt gentes ab nonnullis, ac non ſuo nutu potius inſtitui velit; ſic autem viuere, vt, ſi quam habet ipſe boni rationem, etiam excandeſcat, nemine ei obtempe-

obtemperare curante? Iam quod no-
A stri doctores præstiterint Græcorum legislatoribus, aut sapientibus doctoribusque, opportune docebimus. Insistit porro suis commentis, & quasi mendacio patronum se locauerit, rursus ait:

πεφροντικότος ὁδενὸς τῶν ἐν αὐτῷ θελημάτων; ὅτι δὲ τῶν παρ' Ἕλλησι νομοθετῶν ἢ τοι σοφῶν τε καὶ διδασκάλων ἀσυγκρίτως ἀμείνας οἱ παρ' ἡμῖν ἐπὶ καιρὸν διδάξομεν. Ἐνισάμενος δὲ τοῖς ἰδίοις εὑρήμασι, καὶ οἷον ἀπομισθώσας ἑαυτὸν τῷ ψεύδει συνήγορον, ἔφη πάλιν·

IVLIANVS.

Quod dicebamus igitur, nisi vnicuique genti Deus aliquis præpositus esset,
B & huic subditum Angelum, & Dæmonem, ac animarum peculiare genus subseruiens ac submini-strans potioribus, in moribus ac legibus differentiam positurum fuisse, ostendatur ab alio quo pacto hæc fuerint. Etenim haud sufficit dicere: *Dixit Deus; & facta sunt:* verum etiam oportet Dei mandatis eorum quæ fiunt naturas consentire. Quod autem dico clarius explicabo. Iussit Deus, verbi gratia, ferri sursum ignem, terram autem deorsum; annon vt Dei mandatum fieret, oportebat illum quidem
C leuem esse, hanc vero pondere grauem? Ita etiam de reliquis similiter. Et post alia. Eodem modo & de diuinis. Caussa vero est, quia hominum corruptibile est & caducum genus. Iure igitur eorum opera quoque corruptibilia, & mutationi ac conuersioni prorsus obnoxia. At quum Deus sit æternus, talia decet etiam esse mandata. Talia vero quum sint, aut ipsæ naturæ sunt rerum, aut rerum naturæ consentiunt. Quomodo enim natura Dei mandato pugnaret? Quomodo vero ab illa con-
D sensione excideret? Igitur & si vt linguas, ita etiam respublicas gentium iussisset confundi & inuicem non consentire: non mandato solum id præstitisset, sed nos ad hanc discrepantiam natura etiam comparasset. Oportuisse enim primum differentes subesse naturas eorum, quæ inter gentes discrepare debebant. Spectatur id certe quoque in corporibus. Si quis perspiciat, Germani & Scythæ quantum a Pœnis & Æthiopibus differant; an hoc etiam
E nudum est mandatum, & nihil aer, nihil regionis ad cælum respectus ac positio confert?

IOVLIANOS.

Ὅπερ ἂν ἐλέγομεν, εἰ μὴ καθ' ἕκασον ἔθνος ἐθνάρχης τις ὁ Θεὸς ἐπιτροπεύων ἦν, ἄγγελός τε ὑπ' αὐτῷ καὶ δαίμων, καὶ ψυχῶν ἰδιάζον γένος ὑπηρετικὸν καὶ ὑπουργικὸν τοῖς κρείττοσιν, ἔθετο τὴν ἐν τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἤθεσι διαφορότητα, δεικνύσθω παρ' ἄλλα πῶς γέγονε ταῦτα. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἀπόχρη λέγειν, εἶπεν ὁ Θεὸς, καὶ ἐγένετο. ὁμολογεῖν δὲ χρὴ τοῖς ἐπιτάγμασι τοῦ Θεοῦ τῶν γινομένων τὰς φύσεις· ὃ δὲ λέγω σαφέστερον ἐρῶ. Ἐκέλευσε Θεὸς ἄνω φέρεσθαι τὸ πῦρ εἰ τύχοι, κάτω δὲ τὴν γῆν· οὐχ ἵνα τὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ γένηται, τὸ μὲν ἐχρῆν κοῦφον εἶναι, τὸ δὲ βρίθειν; οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἑτέρων ὁμοίως. καὶ μεθ' ἕτερα· Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν θείων. Αἴτιον δὲ, ὅτι τὸ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐπίκηρόν ἐστι καὶ φθαρτὸν γένος. εἰκότως ἂν αὐτοῦ φθαρτὰ καὶ τὰ ἔργα, καὶ μετάβλητα, καὶ παντοδαπῶς τρεπόμενα. τοῦ Θεοῦ δὲ ὑπάρχοντος ἀϊδίου, καὶ τὰ προστάγματα τοιαῦτα εἶναι προσήκει. Τοιαῦτα δὲ ὄντα, ἤτοι φύσεις εἰσὶ τῶν ὄντων, ἢ τῇ φύσει τῶν ὄντων ὁμολογούμενα. πῶς γὰρ ἂν ἡ φύσις τῷ προστάγματι μάχοιτο τοῦ Θεοῦ; πῶς δ' ἂν ἔξω πίπτοι τῆς ὁμολογίας; εἰ δὲ καὶ προσέταξεν ὥσπερ τὰς γλώσσας συγχυθῆναι καὶ μὴ συμφωνεῖν ἀλλήλαις, οὕτω δὲ καὶ τὰ πολιτικὰ τῶν ἐθνῶν, οὐκ ἐπιτάγματι μόνον ἐποίησεν αὐτὸ, καὶ πεφυκέναι δὲ ἡμᾶς πρὸς ταύτην κατεσκεύασε τὴν διαφωνίαν. ἐχρῆν γὰρ πρῶτον διαφόρους ὑπεῖναι φύσεις τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι διαφόρως ἐσομένων. Ὁρᾶται γοῦν τοῦτο καὶ τοῖς σώμασιν, εἴ τις ἀπίδοι Γερμανοὺς καὶ Σκύθας Λιβύων καὶ Αἰθιόπων ὁπόσον διαφέρουσιν· ἆρα καὶ τοῦτό ἐστι ψιλὸν ἐπίταγμα, καὶ οὐδὲν ὁ ἀὴρ, οὐδὲ ἡ χώρας τῷ πῶς ἔχειν πρὸς τὰ οὐράνια θέσις συμπράττει;

CYRILLVS.

Abunde mihi videor ostendisse caussam morum legumque differentiæ, ob quam gentes aliæ ab aliis diuersæ inter se discrepant. Voluntatum enim inclinationi & disciplinæ

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Τὴν μὲν οὖν αἰτίαν τῆς τῶν ἐθῶν τε καὶ νόμων διαφορᾶς, καθ' ἣν ἀλλήλων τὰ ἔθνη πρὸς ἑτεροίως ἔχειν ἀπονοσφίζεται, διαρκέσατά μοι φᾶναι δοκῶ. ταῖς γὰρ ῥοπαῖς τῶν προαιρέσεων,

καὶ τᾶς ἐκ προγόνων παιδαγωγίας ἀνατεθείναμεν τὸ ἔτω τε καὶ οὐχ οὕτως διαβιῶν εἰθίσθαι τινάς. Συλλήψεται δὲ πρὸς τοῦτο ἡμῖν ὁ διαβόητος ἐν σκηναῖς, καὶ τὰ πολλῶν τραγῳδήσας πάθη, τὸν Σοφοκλέα λέγω, γέγραφε γοῦν ὧδί·

Πόλις γάρ ἐστι πᾶσα τῶν ἡγουμένων,
Στρατός τε ξύμπας· οἱ δ' ἀκοσμοῦντες βροτῶν,
Διδασκάλων λόγοισι γίγνονται κακοί.

Ἀκούεις ὅτι τὸ ἀκοσμεῖν, αὐθαίρετον καὶ ἐκ διδασκάλων, καὶ οὐκ ἐξ ἀνάγκης φυσικῆς τισὶν ἐπισυμβαίνει. Εἰ δὲ δὴ, καθά φησιν αὐλὸς, τὸ τὰ ἔθνη ἐκνενεμῆσθαι ἐθνάρχαις θεοῖς καὶ δαίμοσιν ἐπιτρόποις, τὴν ἐν τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἤθεσιν ἔθελο διαφοράτηλα, φραζέτω δὴ πάλιν· ἐρήσομαι γὰρ, πότερα τοῖς τῶν ἀνθρώπων ἔθεσί τε καὶ νόμοις οὐκ ἐθελοῦσαι προσενευκάσιν οἱ πολιοῦχοι δαίμονες ἑτερογνωμονοῦντες αὐλοί· ἦγον τοῖς κρείττοσιν οἱ ὑπ' αὐτῶν ἡττώμενοι, καὶ ὑπείκειν ἠναγκασμένοι, καίτοι γε τὸ ἐκείνοις δοκοῦν διαζῆν ἀνεπείθοντο, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ταῖς ῥοπαῖς τῶν ἰδίων θελημάτων ἐπὶ τὸ δρᾶν ἦσαν τὰ παρ' ἑκάστοις τελιμμένα. Εἰ μὲν οὖν τοῖς τῶν ἀνθρώπων ἤθεσί τε καὶ νόμοις συνηνέχθησαν οἱ θεοὶ, καὶ ἀβέλητον ἦν αὐλοῖς τὸ χρῆμα· πεπαιδαγώγηνται μᾶλλον, ἢ νενικήκασιν αὐλοὶ, καὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα καταζεύξαντες τὸν αὐχένα, δι' αὐλῶν ἐλέγχονται τῶν πραγμάτων. Εἶτα πῶς ὑπελίθει τὰ ἔθνη Θεὸς τοῖς οὐκ εἰδόσιν ἢ δυναμένοις ἀποκομίζειν αὐλὰ πρὸς τὸ κρεῖττον γνώμην αὐλοῖς; τί ἐντεῦθεν ὄφελος διδασκέτω. εἰ δὲ τοῖς τῶν ἐθναρχῶν νόμοις ἕπεται τὸ ὑπήκοον, ἀναληθέον εἰκότως αὐλοῖς, τὰς αἰτίας τῆς τῶν ἐθνῶν ὡς ἐν ποιότητι τρόπων τε καὶ νόμων, πλείστης τε ὅσης καὶ ἀνομοίου διαφορᾶς. Οὐκοῦν ἐν τοῖς πολιούχοις ἦγον ἐθνάρχαις θεοῖς καὶ δαίμοσιν, εἶεν ἂν οἱ τραχεῖς καὶ ἀνήμεροι, δύσοργοί τε καὶ μιαιφόνοι, καὶ τὰ πάντων χείρισα τῶν κακῶν ἀγαπᾶν ἠρημένοι. ὁποῖα γὰρ ἂν ὁρῶτο τὰ ὑπεζευγμένα τῶν ἐθνῶν, τοιούτους ἀνάγκη νοεῖσθαι τοὺς ἐφεστηκότας. Εἶτα οὐκ ἐναργὴς καὶ λαὶ Θεοῦ δυσφημία τὸ τοῖς ὧδε βδελυρωτάτοις καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκλόπων ἀποκομίζειν εἰδόσι, καθυφεῖναι λέγειν ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὸ ἐπὶ τέτων δυσφορητότερον. Ἔδει γὰρ, φησὶ, διαφόρους ὑπεῖναι φύσεις τοῖς μὴ ὁμοίως ἐσομένοις,

A a maioribus acceptæ illam vitæ morumque dissimilitudinem tribuimus. Quam in rem nos iuuabit ille celebratus in scena, & qui multorum casus per Tragœdias decantauit; Sophoclem dico, scripsit enim in hunc modum:

Ciuitas enim omnis est ducum
Exercitusque omnis: & qui mortales inter perperam agunt
Magistrorum sermonibus mali fiunt.

B Audis, a voluntate cuiusque & magistris proficisci, non autem naturali necessitate vlli contingere, vt perperam agat. Sin autem, vt ait ipse, ex eo quod gentes distributæ sunt Diis ac Dæmonibus singularum gentium tutelaribus ac præsidibus, in moribus ac legibus discrimen inductum est, dicat rursus amabo. Percontabor enim, vtrum moribus hominum ac legibus inuiti annuerint vrbium tutelares Dæmones, quum ipsi aliter sentirent; an vero qui eis subsunt potioribus cedere coacti illorum arbitrio viuere persuasi sint, non autem suopte nutu ad ea facienda se contulerint, quæ vnicuique cordi erant. Si ergo hominum mores ac leges Dii secuti sunt, idque fecerunt inuiti; alieno ductu peruenerunt ipsi potius quam vicerunt, & subditis ceruicem subiecisse rebus ipsis arguuntur. At quomodo subiecit Deus gentes iis, qui nesciant aut non possint in sententiam suam ipsas adducere? Quidnam inde sit commodi, nos edoceat. Quod si præfectorum suorum leges subditi sequuntur, his iure merito referenda caussa est plurimi illius ac diuersi in ratione morum & legum discriminis. Proinde inter tutelares aut gentium præfectos Deos ac Dæmonas erunt asperi, truces, iracundi, crudeles, & ad pessima quæque susципienda comparati. Quales enim spectantur subditæ gentes, tales necessario præfecti cogitandi. Porro nonne manifestum est in Deum conuitium, adeo impuris, & ad omne probrum præeuntibus, vniuersos homines subiicere, aliudque his intolerabilius addere. Oportebat enim, inquit, differentes subesse naturas iis in quibus erat dissimilitudo futura, vt Dei

mandatis res congruerent. Numquid ergo, ſicuti neceſſarium erat leuem eſſe natura ignem, vt ſurſum ferri poſſet, terram autem grauem, vt depreſſa iaceret, ſubſideretque: eodem modo nonnullos homines improba natura eſſe oportebat, itaque ab Opifice fieri, propterea quod neceſſe erat illos ſubiici præfectorum arbitrio? Quænam vero ſatis illi oratio patrocinari poterit, ſi ab aliquo ſanæ mentis in diſceptationem vocetur? Quomodo enim omnium creatorem defendet, quominus iure merito rideatur, ſiquidem malarum eſt naturarum auctor? Nam ſi præter voluntatem eo adductum ipſum dicit, ſubditur forſan alicui potiori, & cui ſit cogendi poteſtas, & eſt aliquid ipſo præſtabilius; ſin autem minime præter voluntatem, ſed ſua ſponte eo adductum contendit, quomodo bonus eſt, & ex bono? Sic enim de illo Plotinus; neque ſuam magis quam Platonis explicat ſententiam: Cauſſæ vero, quæ mens eſt, patrem ait ipſum Bonum, & id quod eſt vltra mentem, & ſupra ſubſtantiam: plerumque vero Ens, & Mentem, Ideam appellat, Quocirca Platonem nouiſſe, ex Bono quidem Mentem, & ex Mente Animam exiſtere. Et hos ſermones non nouos, neque nunc natos eſſe, ſed olim quidem obſcurius eſſe dictos, at voces has eorum interpretes eſſe teſtatur. Si ergo patrem Opifici ait eſſe Bonum, naturas autem fecit non bonas; ad Bonum ipſum conuitium redit, idque tanquam proximi mundi Opificis interuentu. Sic enim ille dicere videtur. Ceterum miror ipſum corporum colores accipere, vt demonſtret hinc intelligendum eſſe diuerſam gentibus naturam ineſſe. Quod ſi quid in hoc vere ſentire & dicere putat, non animaduertit ſe peccare. Oporteret enim ſane, vt arbitror, omnes quotquot ſunt vnius coloris, vnius & eiuſdem eſſe ſententiæ: et ſiquis albo colore bonus eſſet, neminem bonum qui non eſſet huiuſmodi; ſin autem fuſcus ac niger itidem bonus eſſet, neminem proinde bonum qui albo corpore præditus eſſet. An non igitur ridicula ſunt iſta? Nonne temere has nugas effutiit, & extremæ confuſionis pleniſſimos ſermones eructat? quo-

A ἵν' ὁμολογῇ τὰ πράγματα τοῖς Θεῦ θεσπίσμασιν. ἆρ' ἂν ὥσπερ ἀναγκαῖον ἦν κοῦφόν τε εἶναι κατὰ Φύσιν τὸ πῦρ, ἵνα τὸ ἄνω φέρεσθαι λάχῃ· διαβρισθῆ δὲ τὴν γῆν, ἵν' ἔχῃ τὸ κάτω κεῖσθαι, καὶ μένειν ἄν κατὰ τὸν ἴσον τρόπον, καὶ Φύσεως κακῆς εἶναι τῶν τελέντων ἐν ἀνθρώποις τινὰς, ἅτε γενέσθαι παρὰ τοῦ δημιουργοῦ, διά τοι τὸ χρῆναι τοῖς θελήμασι τῶν ἐπαρχῶν ὑποφέρεσθαι; Καὶ ποῖος αὐτῷ λόγος ἀρκέσει πρὸς ἐπιχείρηαν
B εὐθυνομένῳ πρός τινος τὰ ὀρθὰ φρονεῖν εἰωθότων; πῶς γὰρ τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν ἀπαλλάξει τοῦ κατεσκῶφθαι δεῖν, καὶ μάλα εἰκότως, εἰ δὴ φαύλων ἐστὶ Φύσεων ποιητής; Εἰ μὲν γὰρ ἀνεθελήτως εἰς τοῦτο παρῆχθαι Φησὶν αὐτὸν, ἠτιᾶται τάχα τινὸς ἀνεσκηκότος τε καὶ πρόσχοντος, καὶ καταβιάζεσθαι δυναμένου, καὶ ἔστι τι τὸ ἄμεινον αὐτοῦ. εἰ δὲ ἥκιστα μὲν ἀβουλήτως, ἐθελουργὸν δὲ πρὸς τοῦτο ἐλθεῖν διατείνεται· πῶς ἀγαθός ἐστι, καὶ ἐκ τἀγαθοῦ; Φησὶ γὰρ ὅτω Πλωτῖνος περὶ αὐτοῦ, καὶ
C οὐκ ἰδίαν μᾶλλον, ἀλλὰ τὴν Πλάτωνος διερμηνεύει δόξαν· τοῦ δὲ αἰτίου νοῦ ὄντος, πατέρα Φησὶ τ' Ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἐπέκεινα νοῦ, καὶ ἐπέκεινα οὐσίας· πολλαχοῦ δέ τὸ Ὄν, καὶ τὸν Νοῦν, τὴν Ἰδέαν λέγει. ὥστε Πλάτωνα εἰδέναι ἐκ μὲν τἀγαθοῦ τὸν νοῦν· ἐκ δὲ τοῦ νοῦ, τὴν Ψυχήν. καὶ εἶναι τοὺς λόγους τούτους μὴ καινοὺς, μηδὲ νῦν, ἀλλὰ πάλαι μὲν εἰρῆσθαι μὴ ἀναπεπαμένους. τοὺς δὲ νῦν λόγους, ἐξηγητὰς ἐκείνων γεγονέναι μαρτυρεῖ. Εἰ τοίνυν πατέ-
D ρα Φησὶ γενέσθαι τἀγαθὸν τῷ δημιουργῷ, δεδημιούργηκε δὲ Φύσεις οὐκ ἀγαθὰς, ἄνεισιν ὁ μῶμος ἐπ' αὐτὸ τἀγαθὸν, ὡς διὰ μεσίτου λέγω, τοῦ προσεχοῦς τῷ κόσμῳ δημιουργοῦ. δοκεῖ γὰρ ὅτῳ λέγειν αὐτοῖς. Θαυμάζω δὲ ὅτι καὶ τῶν σωμάτων τὰ χρώματα πρὸς ἀπόδειξιν δέχεται τοῦ χρῆναι καταλείπειν, ὡς διάφορα τοῖς ἔθνεσι Φύσις ὕπεστιν· εἰ δὲ οἷόν τι τῶν ἀληθῶν ἔν γε δὴ τοῦτῳ φρονεῖν καὶ λέγειν, οὐκ ἀμαθάνειαν πλημμελῶν. ἐχρῆν γὰρ δήπου, καθάπερ ἐγῷμαι, τὰς ἑνὸς ὅλας χρώματος, ὁμογνωμονεῖν ἀλλήλοις ἅπαντας, καὶ συμ-
E φέρεσθαι τοῖς φρονήμασι· καὶ εἰ μέν τις εἴη λευκόχρως καὶ ὅτος ἀγαθὸς, μηδεὶς ἀγαθὸς τῶν μὴ τοιούτων. εἰ δὲ δὴ Φαιός τε καὶ μέλας ἀγαθὸς ὁμοίως, μηδεὶς ἀγαθὸς τῶν ἐν λευκότητι σώματος. Ἆρ' ἂν ὁ γέλως ἤδη ταυτί; ὁ πεφλυάρηκεν εἰκῇ, καὶ χυδαιότητι ἐσχάτῃ, καὶ ἐκμεμεσωμένους λόγους ἐρεύγεται;

εἶτα πῶς τοῦτο ἀμφίλογον; καὶ λαθρασύνεται δὲ τῶν δογμάτων τῆς εὐσεβείας, καὶ τὸν ἱερὸν συκοφαντεῖ Μωσέα. οἴεται δὲ ὅτι πεφρόνηκε τὰ αὐτῷ, καὶ πεπλάνηται, καὶ ψευδοεπεῖ, καὶ παρασημαίνει τὴν ἀλήθειαν. Ἔφη γοῦν πάλιν·

quomodo hoc demum ambiguum? At contra pietatis placita arrogantius insultat, & sanctum Mosem calumniis appetit, eodemque secum opinionis errore ac mendacio implicitum fuisse, & adulterare veritatem existimat. Sic enim ait rursus:

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ὅτι δὲ ὁ Μωσῆς εἰδὼς ἐπεκάλυπτε καὶ τοιοῦτον, οὐδὲ τὴν τῶν διαλέκτων σύγχυσιν ἀνατέθεικε τῷ Θεῷ μόνον· φησὶ γοῦν αὐτὸν οὐ μόνον κατελθεῖν, οὐδὲ ἕνα συγκατελθεῖν αὐτῷ, πλείονας δὲ, καὶ τίνες οἵ τινες εἰσὶν οὐκ εἶπεν· εὔδηλον δὲ ὅτι παραπλησίως αὐτῷ τὰς συλλαλιόνλας ὑπελάμβανε. εἰ τοίνυν πρὸς τὴν τῶν διαλέκτων σύγχυσιν οὐχ ὁ Κύριος μόνος, ἀλλὰ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τὰς διαλέκτους συγχέοντες, εἰκότως ἂν ὑπολαμβάνοιντο ταύτης εἶναι τῆς διασάσεως αἴτιοι.

IVLIANVS.

Quod autem Moses istiusmodi quoque rem sciens obscurarit, neque linguarum confusionem Deo tantum tribuerit, (ait enim, ipsum non solum descendisse, neque vnum tantum cum eo, sed plures descendisse, & qui sint illi, reticuit) manifestum est, similes Deo putasse eos, qui vna cum ipso descenderunt. Si ergo ad linguarum confusionem non solus Dominus, sed & alii cum ipso erant linguas confundentes, iure auctores huius discriminis esse censebuntur.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Οὐκοῦν ἐναργῶς ὡμολόγηκεν, οὐδὲ ὅσον εἰπεῖν ἐλέσθαι Μωσέα συγκαλαφοιτῆσαί τινας τῷ Θεῷ πρὸς τὴν τῶν διαλέκτων σύγχυσιν, πλὴν ὅτι τοῦτο δὴ καὶ μόνον τὸ, δεῦτε, καὶ καταβάντες συγχέωμεν αὐτῶν ἐκεῖ τὰς γλώσσας. Εἶτα πῶς αὐτὸς τὸ δοκοῦν μαντεύεται, καὶ Θεοὺς εἶναι παραπλησίους, καὶ ἰσοσθενοῦντας ἐν δόξῃ τῇ καὶ Φύσιν Θεῷ, τοὺς καθιομένους φησί; καί τοι καὶ μάλα σαφῶς καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πλειάκις ὁ θεσπέσιος Μωσῆς, κατηγόρευσε μὲν τῶν ψευδωνύμων Θεῶν· ἕνα δὲ καὶ μόνον δεῖν ἔφη προσκυνεῖν. Κύριον γὰρ, φησὶ, τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. καὶ πάλιν. ὁ θυσιάζων θεοῖς ἑτέροις ἐξολοθρευθήσεται, πλὴν κυρίῳ μόνῳ. ἔφη δὲ καὶ ἐκ προσώπου Θεοῦ. οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. Εἶτα πῶς οἶδε Θεοὺς ἑτέρους συγκατιόντας τε καὶ συμπεπραχότας τι τῇ κατὰ Φύσιν καὶ ἑνὶ καὶ μόνῳ καὶ ἀληθινῷ; ἀλλὰ γὰρ πῶς, τὸ, δεῦτε φησὶ καὶ τὸ, καταβάντες, τέθεικεν ἐφ' ἑνός; οὐκ ἠγνόηκεν ὁ Μωσῆς ὅτι Θεὸς εἷς, ἥ τοι μία Φύσις θεότητος ἐν ἁγίᾳ καὶ ὁμοουσίῳ Τριάδι προσκυνεῖται, ἔν τε τῷ πατρὶ, φημὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι. εἰ γὰρ καὶ τῶν ὠνομασμένων ἕκαστον προσώποις τε καὶ ἰδιοκτησίαις ὑποτάσσεσι, τοῦθ' ὅπερ ἐσὶν, εἶναι πιστεύεται· Πατὴρ γὰρ ὁ Πατὴρ, καὶ Υἱὸς ὁ Υἱὸς, καὶ Πνεῦμα τὸ Πνεῦμα· ἀλλ' ἓν ἡ τῆς οὐσίας ταυτότης συλλέγει πρὸς ἕνωσιν. Ὅτι δὲ καὶ οἱ αὐτοῦ διδάσκαλοι, οἳ δὴ μάλιστα δο-

CYRILLVS.

Igitur aperte confessus est, ne Mosem quidem dicere voluisse, quosdam Deos vna cum Deo ad linguas confundendas descendisse, sed hoc solum: *Venite, & descendentes confundamus ibi linguas eorum.* At quomodo demum quod lubet addiuinat, & Deos illos, qui descenderunt, similes ei, qui natura Deus est, & eius maiestati pares ait? Nam disertis omnino verbis Moses diuinus, non semel, sed multoties, falsi nominis Deos reprehendit, vnum vero ac solum adorandum esse dixit. *Dominum*, enim inquit, *Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Deut. 6. Et rursus: *Qui sacrificat Diis alienis, exterminabitur, praterquam Domino soli.* Exod. 22. Quin & ex persona Dei dixit: *Non erunt tibi Dei alieni praterme.* Exod. 20. Iam quo pacto nouit Deos alios vna cum vno vero ac natura Deo descendisse, eique adiutores aliqua in re extitisse? At enim quomodo, inquit, *Venite*, &, *descendentes*, de vno posuit? Non latuit Mosem, Deum vnum esse, aut vnam diuinitatis naturam in sancta & consubstantiali Trinitate adorari, in Patre, inquam, & Filio, & Spiritu sancto. Si enim quodlibet eorum, quæ laudauimus, personis propriisque subsistentiis, id quod est, esse creditur: Pater enim est Pater; & Filius, Filius; & Spiritus, Spiritus: tamen essentiæ identitas in vnitatem colligit. Et sane magistros eius, quos præ opinione

singularis sapientiæ vehementer mirantur, etiam ad tres vsque hypostases diuinam & perfectissimam naturam extendere, priore libro ostendimus. Sed non grauabimur hic rursus paucis repetere. Plato igitur Deum supremum ait esse Bonum. Ex illo emicuisse Mentem, & hanc esse attentum mundi Opificem, primo quiescente & vacante. Et tertiam inducit Animam, a qua cuncta cieri animarique ait. Hæc ille. Nos autem vere & accurate de suprema diuinitate loquentes, Filium ex Deo & Patre genitum asserimus, æqualis naturæ, nec vlla in re ab eo differentem: procedere vero Spiritum sanctum, a quo cuncta vitam accipiunt. Et procedit quidem ineffabili ratione, vti dixi, ex Patre Spiritus sanctus viuificus, præbetur vero creaturæ per Filium. Norat igitur Moses adorandam & vnam in sancta Trinitate diuinitatis naturam: ideoque interdum numero vtitur singulari, interdum etiam plurali. Cuiusmodi est illud: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Sane enim vt hominem formaret, alios sibi non fecit Deus adiutores. Sed hoc verbo *faciamus*, & ad similitudinem *nostram*, sanctam & consubstantialem Trinitatem demonstrauit. Quapropter etiam hoc loco, *Venite*, & *Descendentes confundamus linguas eorum*, non significat Deos alios assumtos fuisse. Quomodo enim aut vnde? Nec enim plane ita est; sed sanctæ Trinitatis adorandum, ingens, & admirabile mysterium subindicat. Sed & mirum illud. Quippe enim, vt putavit ille ac sensit qui sibi sapiens videtur, non est veritus Deo, virtutis omnis amanti, affectuum humanorum perversitatem affingere, eumque vna cum aliis auctorem fuisse rerum adeo turpium & improbarum. At linguarum confusio caussam habet rationi valde consentaneam. Frustra enim laborantes illius temporis homines coercere voluit vniuersi Opifex, adeoque coercuit, quum diuersitate linguarum eos separauit. Sed nihil ex ea re damni ceperunt, quum nihil eis acciderit, vnde mali ex bonis fierent, & ex optimis moribus ad deteriores conuerterentur. Nemo enim est, qui non præclare & laudabiliter viuere possit, quamuis peregrina lingua vta-

A ηησισοφίας λαχόντες ὑπόληψιν θαυμάζονται παρ' αὐτῷ, καὶ μέχρι τριῶν ὑποσάσεων τὴν θείαν καὶ ἀκήρατον κατευρύνσι Φύσιν, προαπέφηνεν ὁ λόγος ἡμῖν. λυπεῖ δὲ ὀδὲν προσαναμνῆσαι διὰ βραχέων. Ὁ γὰν Πλάτων Θεὸν μὲν τὸν ἀνωτάτω Φησὶ τ' Ἀγαθὸν ἐξ αὐτᾶ γε μὴν ἀναλάμψαι Νᾶν, καὶ τᾶτον εἶναι τὸν προσεχῆ τῷ κόσμῳ δημιεργὸν, ὄντος καὶ ἐν ἀκινησίᾳ τᾶ πρώτε. καὶ τρίτην εἰσΦέρει
B Ψυχήν, ὑΦ' ἧς τὰ πάντα κινεῖσθαί τε καὶ ἐψυχῶσθαι Φησί. καὶ ταυτὶ μὲν ἐκεῖνος. Ἡμεῖς δὲ τὸν ὑγιᾶ καὶ ἀπεξεσμένον εἰς ἀλήθειαν περὶ τῆς ἀνωτάτω θεότητος συντιθέντες λόγον, γεγενῆσθαι Φαμὲν ἐκ τᾶ Θεᾶ καὶ Πατρὸς τ' Υἱὸν, ἰσοΦυᾶ καὶ ἀπαραλλάκτως ἔχοντα πρὸς πᾶν ὁτιᾶν αὐτῷ· προελθεῖν δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα ζωοποιεῖται. πρόεισι μέν ἒν ἀῤῥήτως, ὡς ἔΦην, ἐκ τᾶ Πατρὸς, τὸ ζωοποιᾶν ἅγιον Πνεῦμα· χορηγεῖται δὲ τῇ κτίσει δι' Υἱᾶ. Οἶδεν
C ἒν ἄρα Μωσῆς τὴν ἐν ἁγίᾳ Τριάδι σεπτήν τε καὶ μίαν τῆς θεότητος Φύσιν. ταύτῃ τοι πολὲ μὲν ἀριθμῷ χρῆται τῷ ἑνικῷ, ποτὲ δὲ καὶ πληθυντικῷ. ὁποῖόν ἐσι τὸ, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. ἀγαὲ δή τινας ἑτέρας συλλήπτορας ἑαυτῷ πρὸς τὴν τᾶ ἀνθρώπε κατασκευὴν ἐποιεῖτο Θεός. ἀλλ' ἐν τῷ, ποιήσωμεν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν, τ' ἁγίας καὶ ὁμοσσίε Τριάδος ἡ δήλωσις ἦν. ἀκᾶν κἀνθάδε, τὸ δεῦτε, καὶ καταβάντες συγχέωμεν αὐ-
D τῶν τὰς γλώσσας, ἀ Θεὸς ἑτέρας συμπαρειλῆΦθαι δηλοῖ. πῶς γὰρ, ἢ πόθεν; ἀ γαρ ἐσιν ὅλως. ἀλλὰ τ' ἁγίας Τριάδος τὸ σεπτὸν καὶ μέγα καὶ ἀξιάγαστον ὑπεμΦαίνει μυστήριον. ἄξιον δὲ κἀκεῖνο θαυμάσαι. Καίτοι γὰρ, ὡς γᾶν ὡήθη τάχα πε, καὶ πεΦρόνηκεν ἐΦ' ἑαυτῷ, συνελὸς ὑπάρχων, ἀκ αἰσχύνεται τῷ Φιλαρέτῳ Θεῷ, τὴν τ' ἀνθρωπίνων ἠθῶν ἀνάπλειν διαφθορὴν, καὶ τοῖς ἄλλοις αὐτὸν συμπαραίτιον λέγων γεγενῆσθαι τ' ὅτως αἰσχρῶν καὶ ἀνοσίων πραγμάτων. Ἡ δ'
E σύγχυσις, εὐλογωτάτην ἔχει τ' αἰτίας τὴν ἀπόδοσιν. εἰκῆ γὰρ ποιᾶντας τὰς τότηνικάδε περὶ τὴν πύργε κατασκευὴν, διακωλύειν ἤθελεν ὁ τ' ὅλων δημιεργὸς, καὶ δὴ καὶ κεκώλυκε καταλεμὼν εἰς πολυγλωσσίαν. ἠδίκησε δ' ὁλοχρῆμα τὰς πεπονθότας ὀδὲν, εἴγε τὸ γενέσθαι Φαύλας ἐξ ἀγαθῶν, καὶ ἐξ ἀρίστων ἠθῶν μεταΦοιτῆσαι πρὸς τὰ αἰσχίω. Ἔνεστι γὰρ ἀνθρώπῳ παντὶ τὸ εὐδοκιμεῖν δύνασθαι, καὶ λαμπρῶς διαβιῶναι, κἂν ἑτερόθρουν ἔχῃ τὴν γλῶτταν

καὶ ἀχὶ τᾶις Ἑλλήνων εἰς ἠχὼ συμβάινσαν. Ἡ δέγε τῶν ἠθῶν διαφορὴ, πῶς ἂν ἐπιζήμιος τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, εἰ συγγνωτὰ τὰ βαρβάρων, καὶ ἡ παρ' αὐτοῖς ὠμότης, καὶ τὸ ἀκρατὲς εἰς ὀργὰς, καὶ εἰς ὀρέξεις ἀπάθεντον, καὶ τὸ ἀνεπίπληκτον εἰς μιαφονίας, καὶ ὅσα τοῖς παρ' ἡμῖν κατέψεπται νόμοις; Εἶτα πῶς ὁ Φιλάγαθος ἔτω Θεὸς, τὴν τῶν ἠθῶν διαφορὴν εἰργάζετο; Ἀνακεφαλαιούμενος δὲ τὸν σύμπαντα λόγον, πάλιν ὧδε φησί·

vtatur & a Græcorum ſono diuerſa. Perverſitas autem morum nonne mortalibus damnoſa, ſi Barbarorum exoſi mores, & crudelitas, & animi impotentia, & intemperantia, & homicidiorum impunitas, & quæcunque noſtris legibus condemnantur? At quomodo Deus adeo probitatis amans morum peruerſitatem fecit? Rurſus vero cunctam orationem ſummatim colligens ita ſcribit:

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Τί οὖν ἐν μακροῖς εἰπεῖν βούλομαι, τοσαῦτα ἐπεξῆλθον, ὡς εἰ μὲν ὁ προσεχὴς εἴη τῷ κόσμῳ δημιουργὸς ὁ κηρυττόμενος ὑπὸ τοῦ Μωσέως, ἡμεῖς ὑπὲρ αὐτοῦ βελτίους ἔχομεν δόξας, οἱ κοινὸν μὲν ἐκεῖνον ὑπολαμβάνοντες ἁπάντων δεσπότην· ἐθνάρχας δὲ ἄλλους, οἳ τυγχάνουσι μὲν ὑπ' ἐκεῖνον, εἰσὶ δὲ ὥσπερ ὕπαρχοι βασιλέως, ἕνας τὴν ἑαυτοῦ διαφερόντως ἑπανορθούμενος Φροντίδα, καὶ ὃ καθίσαμεν αὐτόν, ὃδὲ ἀντιμερίτην τῶν ὑπ' αὐτὸν θεῶν καθισαμένων. Εἰ δὲ μερικόν τινα τιμήσας ἐκεῖνος, ἀνατίθησιν αὐτῷ τὴν ὅλου ἡγεμονίαν, ἄμεινον τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, ἡμῖν πειθομένους, ἐπιγνῶναι μετὰ τοῦ μηδὲ ἐκεῖνον ἀγνοῆσαι, ἢ τὸν τοῦ ἐλαχίστου μέρους εἰληφότα τὴν ἡγεμονίαν, ἀντὶ τοῦ πάντων τιμᾶν δημιουργοῦ.

IVLIANVS.

Ecquid ergo tam longo verborum ductu dicere volui? Nempe, ſi proximus mundi Opifex ſit ille, qui a Moſe prædicatur, nos de illo melius ſentimus, qui putamus communem eum eſſe vniverſorum Dominum: alios autem gentibus præpoſitos, qui ſub illius quidem imperio ſunt, ſed tanquam imperatoris legati ſuam quiſque vicem diuerſe obeuntes, neque ipſum aliorum Deorum, quos ſubiectos habet, partiarium ſtatuimus. Quod ſi particularem aliquem reueritus ille, ei gubernationem vniuerſi tribuit; ſatius erit eos ex noſtro iudicio vniuerſi Deum agnoſcere, vnaque illi ignotum non fuiſſe, quam eum, qui minimæ parti præfectus eſt, rerum omnium Opificis loco colere.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἔστι μὲν οὖν ἁπάντων δημιουργὸς, ὁ πρὸς τοῦ πανσόφου Μωσέως κεκηρυγμένος, καὶ αὐτὸς ἐστὶ τῶν ὅλων δεσπότης ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων· καὶ τῶν ὄντων οὐδέν ἐστιν ὃ μὴ τοῖς ἑαυτοῦ σκήπτροις ὑπέχει τὴν αὐχένα. Οὕτοσι δὲ δὴ πάλιν, τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν ἀκαθάρτοις τε καὶ ἀποσάταις δαίμοσι διανέμων, βέλτιον ὑπὲρ αὐτοῦ διανενοῆσθαι φησίν. Εὐρεσιλογεῖ δὲ προστιθεὶς, ὡς εἰ μερικὸς εἴη Θεὸς ὁ πρὸς ἡμῶν προσκυνούμενος, βέλτιον εἶναι τὸν ἕνα καὶ καθόλου μὴ ἀγνοεῖν. ἀλλ' ὅτι τὸν ἕνα καὶ ἐπὶ πάντας οὐκ ἠγνοήκαμεν ἡμεῖς, ὁ μακρὸς ἡμῖν διέδειξε λόγος. Ἀκουόντων δὲ καὶ πρὸς ἡμῶν, οἱ μετ' ἐκείνου πλανώμενοι, οἱ κωφοὶ ἀκούσατε, καὶ τυφλοὶ ἀναβλέψατε ἰδεῖν μυσαρὰς ἔτω καὶ γελωμένας λατρείας, ἀποφοιτήσαλε μερικὰς καὶ ψευδωνύμους, μᾶλλον δὲ τὰς οὐκ ὄντας ὅλως ἀποπέμψασθε θεὰς, ἑνὶ δὲ τῷ καλὰ φύσιν καὶ ἀληθινῷ προσκυνήσατε μεθ' ἡμῶν. Ὅτι καὶ ψευδηγορεῖ,

Et ſane omnium Opifex ille eſt, qui a ſapientiſſimo Moſe prædicatus eſt, atque idem ipſe rerum omnium Dominus quæ cernuntur aut non cernuntur, nec quidquam eſt quod ceruicem ſceptris eius non ſubmittat. At hic rurſus, eius regnum impuris ac deſertoribus Dæmonibus tribuendo, melius de ipſo ſenſiſſe prædicat. Neque hoc contentus aliud comminiſcitur, nempe, ſi particularis eſſet Deus is quem colimus, melius fore vnum quoque omnino non ignorare. At nos vnum, eumque ſupremum omnium, non ignoraſſe, pluribus antea verbis oſtendimus. Audiant autem a nobis qui cum illo in eodem errore verſantur: ſurdi audite, & cæci contemplamini, tam abominandos & ridiculos cultus. Particulares & falſo dictos, immo vero nequaquam exiſtentes Deos amandate, vnum autem verumque natura nobiſcum adorate. Mentiri porro Iulianum,

quum ait, vniuersi Deum aliis Diis legatis gentiumque præfectis quibusdam regnum suum impertiisse, ex sacris paginis nemo non facile intelliget. Rem enim vel ipso nolente demonstrare conabor. Nonne vitulum conflauit olim in deserto Israel, salute sua neglecta? Hanc ob rem Deus indignatus sacrorum antistitem Mosem his
Exod. 33. verbis compellauit: *Vade, descende hinc tu & populus tuus, quem eduxisti ex terra Ægypti, in terram quam iuraui Abrahæ, & Isaac, & Iacob, dicens: Semini vestro dabo illam, & simul mittam ante faciem tuam Angelum meum. Non simul ascendam tecum, eo quod populus tu duræ ceruicis es. Et populus*, inquit, *audito isto verbo duro, lugubrem planctum fecit. Et dicit ad eum Moyses: Nisi tu ipse simul comes fueris, ne me hinc ascendere facias: Et quomodo vere notum erit, quod inueni gratiam apud te, ego & populus tuus, nisi tu nobis comes fueris? Et dixit Dominus ad Moysen: Et hunc tibi sermonem, quem dixisti, faciam.* Vide sis ergo sub Deo agere Israelem, ac summæ proinde prosperitatis fructum capere. Sed postquam defectione a Deo non mediocriter offendit, velut pœnæ loco id accipere, quod Angelis subesset. Et quidem dixerim, sanctum Angelum ipsis præfuturum a Deo promitti, sed citra comparationem. Præstabat igitur Israelem ipsi Deo rerum omnium subiici, non autem aliis ab ipso, quod Mose pro Israele deprecante demum auertit. At si necessarium & vtile fuisset Israelem Angelo subiici, neque Moses illud deprecatus esset, neque Deus ipse vniuersi deprecanti bonum annuisset. Quum autem ira sedata semet ipsum adfuturum dixerit Israeli, quamuis peccati reo; patet vtique Deum mortalibus præesse, non alicuius interuentu, sed proxime ac per se, vt ita dicam, non esse id ab eius voluntate aut dignitate alienum. Neque vero damni expertes homines fore, si aliis quibusdam subsint, aut gentium præfectis, aut Angelis, quamuis probitate ac sanctitate præstantibus supremoque Deo subditis. Addam porro aliud non inutile futurum

A θεοῖς ἑτέροις ὑπάρχοις τε καὶ ἐθνάρχαις τισὶ, διανέιμαι λέγων τὴν ἑαυτῦ βασιλείαν τὸν
τῶν ὅλων Θεὸν, ἀκονιτὶ τοῖς ἐθέλουσιν ἐξέσαι
νοεῖν διά γε τῆς θεοπνεύστου γραφῆς. ἀβούλη-
τον γὰρ τὸ χρῆμα αὐτῷ καταδεῖξαι πειράσομαι.
Οὐκοῦν μεμοσχοποιήκοτε τὸν ἔρημον, ἀφει-
δήσας τῆς ἑαυτῦ σωτηρίας ὁ Ἰσραήλ; ἠγανάκτει
δὲ πρὸς τοῦτο Θεὸς, ἔφη τε πρὸς τὸν ἱεροφάν-
την Μωσέα· πορεύου, καταβῆθι ἐντεῦθεν σὺ
B καὶ ὁ λαός σου, οὓς ἀνήγαγες ἐκ γῆς Αἰγύπτου,
εἰς τὴν γῆν ἣν ὤμοσα τῷ Ἀβραὰμ, καὶ τῷ
Ἰσαὰκ, καὶ τῷ Ἰακὼβ, λέγων· τῷ σπέρματι
ὑμῶν δώσω αὐτὴν, καὶ συναποστελῶ τὸν ἄγγε-
λόν μου πρὸ προσώπου σου· ὃ μὴ ἀναβῶ
μετά σου, διὰ τὸ λαὸν σκληροτράχηλόν σε εἶ-
ναι. καὶ ἀκούσας, φησὶν, ὁ λαὸς τὸ ῥῆμα τὸ πο-
νηρὸν τοῦτο, ἐπένθησεν ἐν πενθικοῖς. καὶ λέγει
πρὸς αὐτὸν ὁ Μωσῆς· εἰ μὴ αὐτὸς σὺ συμπο-
ρεύῃ, μὴ ἀναγάγῃς με ἐντεῦθεν· καὶ πῶς γνω-
C σθὸν ἔσαι ἀληθῶς, ὅτι εὕρηκα χάριν παρά σοι,
ἐγώ τε καὶ ὁ λαός σου, ἀλλ' ἢ συμπορευομένου
σου μεθ' ἡμῶν; καὶ εἶπε κύριος πρὸς Μωσῆν·
καὶ τοῦτόν σοι τὸν λόγον ὃν εἴρηκας, ποιήσω." Α-
θρει δὴ ὃν ἄθρει πράτλοντα μὲν ὑπὸ Θεῷ
τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τῆς εἰς ἄκρον εὐημερίας ἔχον-
τα τὸ χρῆμα καρπόν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μείριος
προσκέκρουκε διανενευκὼς εἰς ἀπόστασιν, ὡς
ἐν τάξει δίκης τὸ ὑπ' ἀγγέλων γενέσθαι δεχόμε-
νον. Φαίην δ' ἂν ὅτι καὶ ἅγιον αὐτοῖς τὸν ἐπισά-
D την ἄγγελον ὑπισχνεῖται Θεὸς, ἀλλ' ἀσυγκρί-
τως. ἄμεινον ὂν τὸ ὑπ' αὐτῷ μᾶλλον τῷ τῶν
ὅλων εἶναι Θεῷ, καὶ ἄχρί τισιν ὑπεζεῦχθαι παρ'
αὐτὸν ἑτέροις, ὃ δὴ καὶ ἀπεώσαλο, λιπαρῶν
ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ πανσόφου Μωσέως. Ἀλλ' εἴπερ
ἦν τι τῶν ἀναγκαίων καὶ ὀνησιφόρων, τὸ ὑπ'
ἀγγέλῳ Ἰσραὴλ γενέσθαι, ἤτ' ἂν ὁ Μωσῆς παρ-
ητήσαλο, ἤτ' ἂν αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, πα-
ραιτησαμένῳ τὸ ἀγαθὸν καταίνευσεν. ἐπεὶ δὲ κατ-
έληξεν ὀργῆς, αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ λέγων συνέσεσθαι
E καίτοι πεπλημμεληκότι τῷ Ἰσρηὴλ, δῆλον ἂν
εἴη δήπουθεν, ὡς ὅτε ἀβούλητον, ἢ ἀναλλὲς
τῷ Θεῷ τὸ καθάρχειν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ὃ διὰ
μεσίτου τινὸς, προσεχῶς δὲ, καὶ, ἵν' ὅτως εἰ-
πωμεν, αὐτουργικῶς· ὅτε μὴν ἀζήμιον ἀν-
θρώποις, τὸ ὑφ' ἑτέροις τισὶν εἶναι, ἢ ἐθνάρ-
χαις, ἢ ἀγγέλοις, κἂν ἀγαθοί τινες εἶεν, ἅγιοί
τε καὶ ὑπὸ ζυγὰ τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ. Προσ-
ποίσω δέ τι καὶ ἕτερον οὐκ ἀσυντελὲς,

εἰς ὄνησιν τοῖς ἐντευξομένοις. διεμοιρήσαντο μὲν γὰρ τὰς ἐπὶ τῆς γῆς οἱ πονηροί τε καὶ ἀποστάται δαίμονες. ἐνηνθρώπησε δὲ ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἡ παναλκεστάτη τοῦ πατρὸς δεξιὰ, ἡ τῶν ὅλων κατεξουσιάζουσα χεὶρ, ἵνα τῆς ἐκείνων πλεονεξίας ἀπαλλάξας τοὺς ἐνειλημμένους προσκομίσῃ τῷ Θεῷ καὶ πατρί. Καὶ πιστώσεται γράφων ὁ τῶν ὅλων μυστηρίων ἱερουργὸς ὁ πάνσοφος Παῦλος· ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως ἐν τῷ Χριστῷ ζωοποιηθήσονται. ἕκαστος δὲ καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι. ἀπαρχὴ Χριστὸς, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, εἶτα τὸ τέλος, ὅταν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ πατρί, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. Ἀκούεις ὅτι καταργηθείσης ἁπάσης ἐξουσίας καὶ δυνάμεως, καὶ ἀνῃρημένης εἰς ἅπαν τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας, παραδίδωσι τὴν βασιλείαν ὁ Υἱὸς τῷ Θεῷ καὶ πατρί, οἷον ὑπὸ τυράννου διηρπασμένην ἐξελών, καὶ προσάγων αὐτὴν τῷ γεννήσαντι. ὁ γὰρ ἔξω τοῦ βασιλεύειν ἑαυτὸν καθίσας παραδίδωσι τὴν βασιλείαν αὐτῷ, ἀλλ' ἐλευθέραν, ὡς ἔφην, ἐκσεσοβημένων τῶν ἐχθρῶν, καὶ οὐδενὸς ἑτέρου τῶν ἐπὶ τῆς γῆς βασιλεύοντος, πλὴν ὅτι λοιπὸν αὐτοῦ τε καὶ μόνου, δι' Υἱοῦ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι. εἶτα τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅσους καὶ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος γέγονε, καὶ ὑπέμεινε σταυρὸν αἰσχύνης καταφρονήσας, ἵνα τῆς μεθ' ἡμῶν τυραννίδος τοὺς τῶν ἀνοσίων δαιμόνων ἐξώσῃ σίφος.

A legentibus. Improbi ac desertores dæmones homines sibi vendicarant; factus homo est vnigenitum Dei Verbum, fortissima patris dextera, manus potestate sua cuncta continens, vt illorum impotenti dominatu liberatos Deo & patri offerret. Cuius rei fidem faciet Paulus, sapientissimus sacrorum eius mysteriorum antistes: *Vt enim in Adam* 1. Cor. 15. *omnes moriuntur, ita in Christo viuificabuntur. Vnusquisque in suo ordine: primitiæ Christus: deinde hi qui Christi, in aduentu illius: postea finis, quando tradet regnum Deo & Patri, quando abolebit omnem principatum & omnem potestatem ac virtutem.* Audis quod omni potestate ac virtute abolita, omnique Diaboli fraude, sublata regnum tradit Deo & Patri Filius, velut Tyranno ereptum adimens, & ad Patrem afferens. Non enim regnum a se abdicans ei tradit, sed liberum, vti dixi, depulsis hostibus, nec vllo alio, quotquot in terra sunt, quam illo solo regnante per Filium cum Spiritu sancto. At nonne ingratum esset illi, homines in terris degere sub quibusdam gentium præfectis ac tutelaribus Diis, qui & homo similis nobis factus est, & ignominia contemta crucem sustinuit, vt impiorum dæmonum agmen ab inuadendis nobis expelleret.

FINIS LIBRI QVARTI.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΕΥΑΓΟΥΣ
θρησκείας, πρὸς τὰ τοῦ ἐν ἀθέοις Ἰουλιανοῦ.
ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ
ARCHIEPISCOPI,

PRO SANCTA CHRISTIANORVM RELIGIONE,
ADVERSVS LIBROS ATHEI IVLIANI.

LIBER QVINTVS.

BEatus Dauid morbum omnium fœdiſſimum affirmat eſſe linguæ intemperantiam. Et ſane hanc deprecari ſolebat his verbis: *Pone, Domine, cuſtodiam ori meo, & oſtium circumſtantiæ labiis meis. Ne declinet cor meum in verba malitiæ.* Sapienter enim ea ſentire velle, quæ ſanæ mentis homines decent, & ea oratione vti, quæ reprehenſione careat, plurimi faciendum eſſe dixerim. Scriptum enim eſt: *Si quis in ſermone non labitur, hunc perfectum virum eſſe, eique totius corporis frenandi eſſe poteſtatem.* Contra vero ſolutæ & licentis linguæ vitium habere & in omne probrum ruentis, nonne omnes iure merito reprehendent? Nemo eſt opi-

Pſal. 140.

Α Μακάριος Δαβὶδ, νοσημάτων αἴσχιστον ἀποφαίνει τῆς γλώττης τὸ ἀκρατές· καὶ γοῦν τὰς περὶ τοῦτο λιτὰς ἐποιεῖτο, λέγων· θοῦ κύριε φυλακὴν τῷ στόματί μου· καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χείλη μου. μὴ ἐκκλίνῃς τὴν καρδίαν μου εἰς λόγους πονηρίας. Τὸ γάρτοι φρονεῖν ἐλέσθαι σοφῶς, ἅπερ ἂν πρέποι τοῖς γε ἀληθῶς ἀρτίφροσι· καὶ μὴν ἐπὶ τούτῳ Β τῷ ἀδιαβλήτῳ κεχρῆσθαι λόγῳ, φαίην ἂν εἶναι τοῦ παντὸς ἄξιον. γέγραπται γὰρ, ὅτι εἴ τις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀνὴρ, δυνάμενος χαλιναγωγῆσαι καὶ ὅλον τὸ σῶμα. Τό γε μὴν ἀφέτῳ καὶ ἀνειμένῃ κεχρῆσθαι γλώττῃ καὶ ἀχαλίνως ἰούσῃ, πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν καλεψεγμένων· πῶς ἂν τις κατα-

μωμήσαιτο, καὶ μάλα εἰκότως. ἐρεῖ δὲ οἶμαί τις παντὸς ἐπέκεινα κακῶν διελάσαι τὰς τοῖς ἄτω δεινοῖς ἁλόντας ἀῤῥωστήμασι. Φέρε τοίνυν τ̃ τοιούτων ἕνα καταδεικνύωμεν γεγονότα Ἰουλιανὸν τ̃ φιλεγκλήμονα καὶ φιλαίτιον, ᾧ δὴ τρόπος μὲν ἅπας ἱππήλατος τῆς καθ' ἡμῶν λοιδορίας· ἐπιτετήδευται δὲ ἄτω τὸ φιλοψογεῖν, ὡς οὐδενὶ τῶν ἑτέρων, οἳ πρὸ αὐτοῦ γεγόνασι τῆς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας καθηγορῶν. Πρὸς γὰρ οἷς εἰπεῖν ἐτόλμησε, καὶ τὸν διὰ τ̃ πανσόφου Μωσέως νόμον, καὶ τῶν ἱερῶν θεσπισμάτων πλείστην ὅσην πεποίηται τὴν κατάβασιν, ἵν' εἴπερ τις ἐστὶ καὶ ἀμαθίας γραφὴ, καὶ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ δικαίως εὐθύνοιτο· Γράφει δὲ ἄτω·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ὁ νόμος ἐστὶν ὁ τ̃ Μωσέως θαυμαστὸς, ἡ δεκάλογος ἐκείνη· οὐ κλέψεις, οὐ φονεύσεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις. γεγράφθω δὲ αὐτοῖς ῥήμασιν ἑκάστη τῶν ἐντολῶν, ἃς ὑπ' αὐτ̃ φησι τ̃ Θε̃ γεγράφθαι· ἐγώ εἰμι κύριος ὁ Θεός σου, ὅστις ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. δευτέρα μ̃ τοῦτο· οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον. καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησιν· ἐγὼ γὰρ εἰμὶ κύριος ὁ Θεός σου, ἀποδιδοὺς ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, Θεὸς ζηλωτής. οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα κυρίου τ̃ Θεοῦ ἐπὶ ματαίῳ. μνήσθητι τὴν ἡμέραν τ̃ σαββάτων. τίμα σου τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα. οὐ μοιχεύσεις. οὐ φονεύσεις. οὐ κλέψεις. οὐ ψευδομαρτυρήσεις. οὐκ ἐπιθυμήσεις τὰ τ̃ πλησίον σου. ποῖον ἔθνος ἐστὶ, πρὸς τῶν θεῶν, ἔξω τ̃, οὐ προσκυνήσεις θεοῖς ἑτέροις, καὶ τ̃ μνήσθητι τ̃ σαββάτων, ὃ μὴ τὰς ἄλλας οἴεται χρῆναι φυλάττειν ἐντολὰς; ὡς καὶ τιμωρίας κεῖσθαι τοῖς παραβαίνουσιν, ἐνίαις μὲν σφοδροτέρας, ἐνίαις δὲ παραπλησίας ταῖς παρὰ Μωσέως νομοθετηθείσαις, ἔστι δὲ ὅπου καὶ φιλανθρωποτέρας.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἐπιλελῆσθαί μοι δοκεῖ τ̃ς ἐνστάσεως, ἧς πεποίηται πλειστάκις ἀποφῆναι φιλονεικῶν, ὅτι τὰ μὲν τῶν ἐθνῶν χρηστοῖς καὶ ἡμερωτάτοις πηδαλιοῦχεῖται νόμοις· τὰ δὲ, καὶ ἀγριωτέραν ἔχει τὴν ἀποκλήρωσιν, ὡς καὶ ἀνεπιπλήκτοις ὁρμαῖς, πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ἀποκομίζεσθαι τῶν κακῶν. Ἕκαστον γὰρ ἔφη τ̃ ἐθναρχῶν, ἤτοι πολιούχων δαιμόνων, καὶ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς τὴν ἐνεμηθεῖσαν αὐτοῖς διέπειν ἀρχὴν, καὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα θεσμοθετεῖν τὰ καὶ γνώμην αὐτοῖς. Εἶτα πῶς ἐνθάδε πᾶν ἔθνος

nor, qui non ad extremum mali deueniſſe dicat eos, qui tam grauibus morbis teneantur. Age ergo horum e numero vnum eſſe Iulianum vitilitigatorem & criminatorem oſtendamus, cuius ingenium omne, vt admotus equus, in criminationem noſtram ſeſe effundit. Ita porro ſe maledicentiæ dedidit, vt alius nemo, quotquot ante Chriſtianæ religioni bellum indixerunt. Præter illa enim, quæ ſingulari audacia deblaterat, legem ſapientiſſimi Moſis indigniſſime conculcat, & contra diuina oracula plurimum debacchatur, vt, ſi qua detur actio inſcitiæ, ea re merito poſtulandus ſit. Ita vero ſcribit:

IVLIANVS.

Decalogus ille, Moſis lex, mira eſt: *Non furaberis, Non occides, Non dices falſum teſtimonium.* Scribantur vero iiſdem verbis ſingula præcepta, quæ ab ipſo Deo ſcripta eſſe ait: *Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti.* Sequitur alterum: *Non erunt tibi Dii alii præter me: non facies tibi ipſi ſimulacrum.* Cauſſam addit: *Ego enim ſum Dominus Deus tuus, reddens peccata patrum in filios, Deus, zelotes. Non aſſumes nomen Domini Dei in vanum. Memento diem ſabbatorum. Honora patrem tuum & matrem. Non mœchaberis. Non occides. Non dices falſum teſtimonium. Non concupiſces rem proximi tui.* Quænam gens eſt, per Deos, ſi hæc demſeris, *Non adorabis Deos alios*, & *Memento ſabbatorum*, quæ mandata cetera ſeruanda non putet? adeo vt illa violantibus pœnæ conſtitutæ ſint, alibi quidem grauiores, alibi vero ſimiles iis quæ Moſis lege conſtitutæ ſunt, alicubi etiam humaniores.

CYRILLVS.

Oblitus mihi videtur obiectionis, quam ſæpiſſime fecit, qua contendit inter gentes, alias bonis & æquiſſimis legibus regi, alias, efferatioribus moribus præditas, velut impunitate propoſita, in omne facinus ruere. Singulos enim gentium præfectos, aut vrbium tutelares Dæmonas, dixit arbitrio ſuo imperium ſibi traditum adminiſtrare, & ſubditis, quæcunque velint, præſcribere. At quomodo hic aſſerit omnem gentem,

aut ne vllos quidem esse, qui rectam & iustam vitæ degendæ rationem adspernari velint? Qui igitur fit, vt adeo venerandam & admirabilem legem extremis criminationibus vrgeat? Nec enim queo dicere. Duo quippe maxime necessaria curasse videtur, iisque potissimum ante cetera præcepta exquisitis, alia subnectit, quibus vitam omnium optimam recte sane consequi possimus. Præ omnibus enim optimam esse ait pietatem in Deum, quæ a nobis perficitur perpetuo & constanti in illum studio, & quum deficere ab illo prorsus detestamur, nec aliis honores tribuimus, qui soli conueniunt ipsi ac debentur. *Ego enim sum*, inquit, *Dominus Deus tuus, & non erunt tibi Dii alii præter me.* Quum igitur vel in rebus nostris rectam veritatis viam boni omnes perpetuo studeant insistere, mendacium autem auersentur; numquid operæ pretium erit, vt veritatem consequamur, accuratam & exactissimam eius, qui re vera est, cognitionem accipere, nec vsquam alio, & ad ea quæ minus decet, ferri, falsi nominis Diis, & qui nusquam extiterint, diuinum honorem tribuentes. Ergo posteaquam vnum natura & vere Deum demonstrauit, tum parentes reuereri iussit, propositis haud contemnendis præmiis virtutis cultoribus. *Honora*, enim inquit, *patrem tuum, & matrem tuam, vt bene tibi sit, & eris longæuus super terram.* Post hæc omne genus improbitatis prohibet, nefarioſque mores improbat. *Non* enim *occides*, inquit, *non mœchaberis*, & cetera. Iam vero quis non sapientissimum Mosem suspiciet, & legem per ipsum latam omni admirationis genere prosequetur, nisi forte præclare & sancte viuere pro nihilo ducunt qui se Græcorum opinionibus totos addixerunt? At illa ipsa cunctis gentibus nota esse, obseruarique fatetur ab omnibus. Vtrum igitur edoctæ ab alio quodam, qui hæc ante sapientissimum Mosem tulerit? Atqui Mose nullum antiquiorem legislatorem proferre potes. An quod scientiam naturæ ab Opifice inditam acceperint, qua res vtiles cognoscere, & a bonis deteriora secernere possent? Recte id quoque se habeat. Optima ergo instituta sunt illa, quibus cum ipsa consentit lex naturæ.

A Φησὶν, ἤ τοι μὴ εἶναί τινας τὰς ἐθέλοντας ἀτιμάζειν τὸ χρῆναι βιῶν ὀρθῶς καὶ ἐννόμως. Τί τοίνυν τὸ πεποιηκὸς, ἀκ ἔχω φράσαι, τὸν ὕστω σεπτόν τε καὶ ἀξιάγαστον ἐν ταῖς ἐσχάταις διαβολαῖς ποιεῖσθαι νόμον; δύο γὰρ μάλιστα τῶν ἀναγκαιοτάτων ὁρᾶται πεφροντικὼς, καὶ ταῦτα τῶν ἄλλων προαναθεὶς θεσπισμάτων καταῤῥυθμίζει καὶ τὰ λοιπὰ, δι' ὧν ἂν γένοιτο καὶ μάλα ὀρθῶς,
B τῆς ἁπασῶν ἀρίστης ζωῆς ἐφικέσθαι. Κράτιστον μὲν γὰρ ἁπάντων εἶναί φησι, τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν· ἀποπεραίνεται δὲ πρὸς ἡμῶν διὰ τὸ προσερηρεῖσθαι φιλεῖν αὐτὸν, καὶ τὰς τῆς ἀποστασίας τρόπας παραιτεῖσθαι· καὶ διὰ τὸ μὴ ἑτέροις τισὶ διανέμειν τὰς αὐτῷ τε καὶ μόνῳ πρεπούσας, καὶ ὀφειλομένας τιμάς. ἐγὼ γάρ εἰμὶ, φησὶ, κύριος ὁ Θεός σου· καὶ ἀκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. Ὅτε τοίνυν καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς πράγμασι τὸ κατ' εὐθὺ τῆς ἀληθείας ἰέναι φίλον ἀεί
C πως ἅπασι τοῖς ἐπιεικέσι, καὶ ἀπηχθημένον ἐστὶ τὸ ψεῦδος· πῶς ἂκ ἀξιόλημπτον γένοιτ' ἂν, τὸ ἀκριβῆ καὶ τετορευμένην εἰς ἀλήθειαν τὴν περί γε τοῦ ἀληθῶς ὄντος γνῶσιν ἐλεῖν· καὶ μὴ ἑτέρωσέ ποι, καὶ ἐφ' ἃ μὴ προσῆκεν, ἀποφοιτᾶν ψευδωνόμοις τισὶ, καὶ τοῖς ἀκ ὄσι θεοῖς ἀνάπλοντας τὴν λατρείαν. Καταδείξας τοίνυν τὸ ἕνα καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν, τῆς εἰς γονέας αἰδοῦς ἐπιμελητὰς γενέσθαι προσέταχεν, ἀξιόταλα τοῖς εὐδοκιμεῖν ἐθέλουσι τὰ γέρα προθείς, τίμα γὰρ, φησὶ,
τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι
D γένηται, καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς. εἶτα μὴ τοῦτο πᾶν εἶδος ἀποφάσκει φαυλότητος, καὶ τοὺς τῆς ἀνοσιότητος καταικιδηλεύειν τρόπους. οὐ γὰρ φονεύσεις, φησὶν, οὐ μοιχεύσεις καὶ τὰ λοιπά. Εἶτα πῶς ἂκ ἂν ἀγάσαιτό τις τοῦ σοφώταλου Μωσέα, καὶ τοῦ δι' αὐτοῦ τεθέντα νόμον, τοῦ παντὸς ἀξιώσει θαύματος, εἰ μὴ ἄρα πως τοῖς τὰ Ἑλλήνων ἠρεμένοις φρονεῖν τὸ χρῆναι λαμπρῶς καὶ ὁσίως βιῶν, λεγόγισαι παρ' οὐδέν. Ἀλλ' εἰδέναι, φησὶν, αὐτὰ, καὶ φυλάττειν πάντα τὰ ἔθνη. πόθεν γὰρ
E ἂν ὡς παρ' ἑτέρου μαθόντα, καί τινος αὐτοῖς πρὸ τοῦ πανσόφου Μωσέως τὰ δι' ἀδε θεσμοθετήσαντος; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν Μωσέως τινὰ γεγονότα νομοθέτην πρεσβύτερον. Ἀλλ' ὡς ἔχοντα τὴν τοῦ συμφέροντος ἐπιστήμην ἐγκαταβεβλημένην τῇ φύσει παρὰ τοῦ δημιουργοῦ, καὶ τὸ δύνασθαι τῶ ἀμεινόνων ἀποκρίνειν λαχόντα τὰ χείρω καλῶς ἐχέτω καὶ τῆδε. Οὐκοῦν ἄρισα μαθημάτων εἶεν ἂν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ τῆς φύσεως συμφέρεται νόμος.

ἀλλ' ἐνδεᾶ γενέσθαι φησὶ τὴν ἀνθρώπου φύσιν τοῦ διακεκτῆσθαι τυχὸν, τὴν δὲ συμφέροντος γνῶσιν ἀυλομαθῆ· ἔδει δὴ ὧν ἄρα παιδαγωγίας ὀρθῆς τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν· ὑπὲρ ὧν ἔχοι ἂν εἰκότως τὸ ἀξιάγασον ὁ νόμος Μωσέως. ἐνίοις γὰρ τοῖς ἠγνοηκόσι τὸ εἰδέναι δρᾶν ἃ καὶ ποινῆς ἀποφέρει, καὶ γερῶν ἀξίων ἀπολελεῖ. Ἐρομένῳ δέ μοι φράζέτω κἀκεῖνο· ἆρα γὰρ ἐπαίνων ἀξιοῖ τοὺς διαβιῶν ἐθέλοντας ὀρθῶς, καὶ φυλάττειν ἠρημένους τὰς τοιαύτας ἐντολὰς, τὸ δὲ φονεύσεις· δὲ μοιχεύσεις· οὐκ ἐπιθυμήσεις τῶν τοῦ πλησίον σου· ψευδομαρτυρήσεις· οὐκ ἐπιορκήσεις· καὶ τὰ λοιπὰ, ἢ καὶ αὐλοὺς οὐκ ἔξωτίθησι δὲ καλεσκῶφθαι δεῖν; εἰ μὲν οὖν ἐπαινεῖ, πῶς οὐκ ἀσυνέτως τῶν ὅτῳ τεθαυμασμένων προαλεσάτην ποιεῖται τὴν κατάρρησιν; φυλάττεσι γὰρ, ἃ δὴ καὶ χρῆναι θαυμάζειν ἐγνώκασιν. εἰ δὲ ἥκιστα μὲν ἀποδέχεται, καταγιᾶται δὲ μᾶλλον, δῆλος ἂν εἴη δήπουθεν, τὰ κὴ τοῖς Ἑλλήνων νόμοις ἀπειρημένα, μόνος αὐτὸς θαυμάζειν ἀξιῶν· κὴ ὅσα τῇ παρὰ πάντων κατακρίνεται ψήφῳ, ταῦτα τιμᾷν ἠρημένῳ. Σόλων μὲν γὰρ κὴ Λυκοῦργος τοὺς ἀρίστους τοῖς Ἕλλησι γεγραφέναι λέγονται νόμους. κὴ πρεσβύτερος μὲν ἀμφοῖν ὁ Μωσῆς, μακροῖς δὲ κὴ ὕστερον ὅτοι γεγόνασι χρόνοις. Ἆρ' οὖν, εἰπέ μοι, τῆς διὰ Μωσέως ἐντολῆς ἀποφάσκουσης ἐναργῶς τὸ μήτε χρῆναι φονᾶν, μήτε μὴν ἀλλοτρίοις γάμοις ἐπιμαίνεσθαι, καὶ ἀδικάζοντος δὲ κλοπῆς καὶ ἐπιορκίας· καὶ τοῦ χρῆναι ψευδομαρτυρεῖν, ποιναὶς τοῖς πλημμελοῦσιν ὁρίζοντος· οὐκ ἐδόκει δὲ ταῦτ' ἔχειν ὀρθῶς τοῖς αὐτοῦ νομοθέταις. ἢ οὐχὶ διὰ τοῦ ἴσων λόγων κεχωρηκότες ἀλοῖεν ἄν; εἰ μὴν οὖν ἀπαδόντως Σόλωνί τε κὴ Λυκούργῳ ταῦτα γέγραψεν ὁ Μωσῆς, διδασκέτω παρελθών. ἀπόχρη γὰρ ἡμῖν τὸ τοῖς αὐτοῦ καταγρίνεσθαι ψήφοις, οὓς ἔχει θαυμάσας. Εἰ δὲ δὴ σύνδρομα τοῖς Μωσέως εἰσὶν ἐνιαχοῦ τὰ ἐκείνων, εὐδοκιμοῦσι γὰρ, ὅτι τοῖς νόμοις τοῦ Ἑβραίων συμφέρονται, πῶς οὐκ αἰθάνεται τοῖς ἡμετέροις προγόνοις συγκαταψέγων τοὺς ἑαυτοῦ; ἀλλ' ὅτι τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν γνώριμά τε ἐστὶ κὴ τετήρηται τὰ Μωσέως, κὴ οὐδενὶ τὸ σύμπαν ἀπάδει, ταύτῃ τοι φησὶ κακύνεσθαι δεῖν αὐλά. καί τοι πῶς οὐ μᾶλλον ταύτης ἕνεκα τοῦ αἰτίας ἐχρῆν καταθαυμάζεσθαι πρέπειν, ὅτι ταῖς ψήφοις ἁπάντων τετίμηνται; Ἢ διδασκέτω πάλιν, τί μᾶλλον ἐστὶ τοῦ πραγμάτων, οἷς ἂν ἔποιτο δικαίως τὸ ἐπαινεῖσθε δεῖν. ἆρα τὰ πᾶσιν ἀρέσκοντα, κὴ οἷς ἂν τὸ εὖ πεποιῆ-

A Veruntamen hominis naturam ait ſuapte vi cognitionem vtilis nequaquam aſſequutam. Mortales igitur omnes opus erat recte inſtitui; proindeque lex Moſis iure plurimi facienda eſt. Ignorantibus enim cognitionem iniicit rerum agendarum, quæ pœnam auertunt, ac debita præmia rependunt. Sed percontanti mihi reſpondeat: Numquid eos, qui rectam vitam agere & talia præcepta ſeruare ſibi propoſuerunt, *Non occides: Non mœchaberis: Non concupiſces res proximi tui: Non falſum teſtimonium dices: Non peierabis*, & cetera, laude an riſu dignos putet? Si laudat, numquid leuitate carere poteſt tam temeraria ac præceps rerum, quæ ſunt admiratione digniſſimæ, reprehenſio? ſeruant enim quæ in pretio habenda putant. Sin autem minus quidem ea probat, ſed reprehendit potius; conſtabit vtique ſolum ipſum ea venerari quæ vetita ſunt Græcorum legibus, & quæ omnium C calculo damnantur hæc potiſſimum colere. Solon enim & Lycurgus leges optimas Græcis tuliſſe dicuntur. Et ambobus ſane Moſes antiquior, quem hi poſtea longo temporum interuallo ſequuti ſunt.. Cedo itaque, quum Moſis præceptum clare vetet occidere, & alienas nuptias deperire, furtum vero, & periurium, & falſum teſtimonium damnet, pœnaſque ſtatuat in eos qui deliquerint; hæccine vero non recte eſſe viſa ſunt eius legislatoribus, aut non eandem rationem ingreſſi deprehendantur? Si ergo contra, quam Solon & Lycurgus ſentiunt, hæc ſcripſit Moſes, interea doceat. Nobis enim ſufficit illius damnari calculis eos, quos in admiratione habet. Sin autem illorum ſcripta plerumque Moſi conſentiunt, eoque nomine maxime commendantur, quod cum legibus Hebræorum conueniunt; quidni animaduertit, maiores noſtros reprehendendo ſuos etiam vna reprehendere? At quoniam omnibus, quotquot terram incolunt, nota ſunt obſeruanturque ſcripta Moſis, nec cum vllo prorſus diſſentiunt, eam ob rem illa probro & contumelia digna eſſe contendit. Sed annon eam ob cauſſam in pretio illa potius haberi decuit, quod omnium ſuffragiis ornentur? Aut ſane rurſus doceat, quæ res iuſtiore laude dignæ ſint: an quæ placent omnibus, & quas nemo non recte atque ordine factas eſſe ſentiat; an

quæ paucis probantur, aut omnino nulli. Opinor, quæ omnibus. At eiusmodi sunt præcepta quæ per Mosem promulgata sunt. Qui porro fit, vt quibus rebus admirationi esse maxime debuerunt, ex iis ipsis nesciens summam illis criminationem impingat? Quod si propterea, quod Moses illa promulgauit, & omnibus placent, laudem eorum repudiandam putat, multis sane aliis haud obscuri nominis idem iure merito obiiciet, quicunque voluerit huius sententiæ suffragari. Nonnulli primi artium & scientiarum inuentores fuerunt inter homines. Alii enim textoriam, alii ærariam, sutoriam alii, ac præterea medicinam, aliaque ad vitæ vsum necessaria plerique excogitarunt. Num igitur, si hæc omnibus placent, & necessario exercentur, & adhuc vigent, inuentores merita laude priuabimus? At nequaquam id iure fiet. Nam quod eorum artis inuenta in honore apud omnes sunt, plus eis quoque laudis & commendationis affert. Sed præfractus hic & audax non solum diuina præcepta incusauit, verumetiam aliud quiddam adiicit in hunc modum:

A θαυμλίαν ἔχειν τε ὀρθῶς ἐπιψηφίσαιτό τις, ἢ τὰ ὀλίγοις, ἢ κ̀ ὅλως ὐδενί. ἀλλ' οἶμαι τὰ πᾶσιν, ἔνεσι δὲ τᾶτο τοῖς διὰ Μωσέως θεσπίσμασιν. εἶτα τίνα δὴ τρόπον, δι' ὧν ἦν δήπε καὶ θαυμάζεσθαι χρὴν ἀυτὰ, διὰ τᾶτων ἀυλῶν ταῖς ἐσχάταις διαβολαῖς ἐνίησιν ἀμαθῶς. Εἰ δὲ ὅτι προηγόρευκε μὲν ὁ Μωσῆς, ἀρέσκει ὃ πᾶσιν, ἀποσοβεῖν ἀξιοῖ τὸ κ̀ ἐπαινεῖσθαι πρέπειν ἀυτὰ, φαίην ἂν ὅτι καὶ πολλοῖς ἑτέροις ὐκ ἀγερνῆ B λαχᾶσι τὴν δόξαν, ἐπιβαλεύσειεν ἄν, εἰκότως τὰ ἴσα τις ἀυτῷ Φρονεῖν ἠρημένῳ. Πρῶτοί τινες τῶν τεχνῶν ἑυρεταὶ καὶ ἐπισημῶν γεγόνασι τοῖς ἀνὰ τόνδε τὸν βίον. οἱ μὲν γὰρ ὑφαντικὴν, οἱ δὲ τὴν χαλκουργικὴν, ἕτεροι δὲ σκυτοτομικὴν, ἰατρικὴν δὲ πρὸς τᾶτοις, ἕτερά τε πλεῖστα τῶν ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν πολλοῖς προσεπενοήθη. ἆρα ἂν εἰ ταῦτα πᾶσιν ἀρέσκει, κ̀ ἀναγκαίως ἐπιτηδεύεται, καὶ εἰς δεῦρο κραλεῖ, τὸ καταθαυμάζειν δεῖν, τὰς ἡυρηκότας ὑποσερήσομεν; Ἀλλ' C ὐκ ἂν γένοιτο τᾶτο δικαίως. ἀδροτέραι γὰρ μᾶλλον ἀυλοῖς τὰς ἐπαίνους ἀπεργάζεται, τὸ μανθάνειν παρὰ πάντων τῆς ἐνόσης ἀυλοῖς εὐτεχνίας τὰ ἑυρήματα· ὁ δὲ ἀπειθὴς ὅτοσὶ καὶ θρασὺς, ὃ μόνον τῶν θείων καταγόρευσε θεσπισμάτων, προσεπάγει δέ τι καὶ ἕτερον, καὶ φησίν·

IVLIANVS.

Atqui his verbis, *Non adorabis Deos alienos*, quod extremum in Deum est conuicium facit; *Deus enim æmulator est*, inquit. Et alio in loco, *Deus noster ignis consumens*. Ergone æmulator homo, D & inuidus, reprehensione tibi dignus videtur: diuinum autem existimas, si Deus æmulator nuncupatur? At qui consentaneum est, tam manifeste de Deo mentiri? Nam si æmulator est, eo inuito Dii omnes adorantur: & reliquæ gentes Deos adorant. Quidni ergo id prohibuit qui sic æmuletur, neque alios, sed vnum se adorari velit? An potestate caruit, aut principio prohibere noluit, ne reliqui adorarentur Dii? Atqui primum impium, si dicas non potuisse; E alterum humanum, & operibus nostris congruum. Apage nugas istas, neque tantam in vos ipsos execrationem adducite.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἀλλὰ τὸ, ὐ προσκυνήσεις θεοῖς ἑτέροις· ὃ δὴ μέγα τῆς περὶ τὸν Θεόν φησι διαβολῆς· Θεὸς γὰρ ζηλωλής, φησι. καὶ ἐν ἄλλοις, ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον. εἶτα ἄνθρωπος ζηλωλὴς κ̀ βάσκανος ἄξιός σοι εἶναι φαίνεται μέμψεως· ἐκθειάζεις δὲ εἰ ζηλότυπος ὁ Θεὸς λέγεται; Καίτοι πῶς εὔλογον ἔτω φανερὸν πρᾶγμα τῷ Θεῷ καταψεύδεσθαι; κ̀ γὰρ εἰ ζηλότυπος, ἄκοντος αὐτῷ πάντες οἱ θεοὶ προσκυνῶνται, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ τῶν ἐθνῶν τὸς Θεὸς προσκυνεῖ. εἶτα πῶς ὐκ ἀνέσειλεν αὐτὸ ὁ ζηλῶν ἔτω, καὶ μὴ βαλόμενος τὸς ἄλλος προσκυνεῖσθαι, ἀλλὰ μόνον ἑαυτόν; ἆρ' ὐχ οἷός τε ἦν, ἢ ὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἐβαλήθη κωλύσαι, μὴ προσκυνεῖσθαι καὶ τὸς ἄλλος Θεός; ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον, ἀσεβὲς, τὸ λέγειν ὡς ὐκ ἐδύνατο· τὸ δεύτερον δὲ, τοῖς ἡμετέροις ἔργοις ὁμολογεῖ. ἄφετε τᾶτον τὸν λῆρον, κ̀ μὴ τηλικαύτην ἐφ' ὑμᾶς αὐτὸς ἕλκετε βλασφημίαν.

CYRILLVS.

Enimuero pietatem in Deum præ se fert, ne videatur Scripturæ diuinæ

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ὑποπλάττεται μὲν ὃν τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν, ἵνα μὴ δοκῇ ἀπιθάνως ἀντιφέρεσθαι τοῖς

λόγοις τῆς θεοπνεύστου γραφῆς· ἀμελέστατον γὰρ εἶναί φησι κομιδῇ τε εὐήθες, καὶ δίκης οὐκ ἔξω, τὸ ζηλωτὴν ὀνομάσαι τὸν Θεόν· τοίνυν ἀκουέτω, ὅτι παντὸς μὲν πάθους ἀπείρατόν ἐστι τὸ θεῖον τοῖς ἰδίοις ἀεὶ ἐνερηρεισμένον ἀγαθοῖς, καὶ ἀπρόσδαυλον ἔχον τὴν ἐν οἷς ἐστι διαμονήν. Τάς γε μὴν ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πραγμάτων αὐτοῦ διαθέσεις οἱ θεηγόροι διερμηνεύοντες ταῖς καθ' ἡμᾶς τε καὶ ἀνθρωπίναις ὑπηρετοῦνται φωναῖς, οὐκ ἑτέρως ἔχοντες εἰπεῖν. ζηλοτυπία μὲν οὖν, καὶ ὀργὴ, καὶ ὅσα τούτοις ἰσομοιρεῖ πρὸς καταῤῥῆσιν, ἐμπαθῆ ταῖς ἀνθρώπων διανοίαις ποιοῦνται τὴν ἔφοδον· καταῤῥώσησε γὰρ ἡ φύσις τὸ ἄναλκι, καὶ τὸ πεφυκὸς ἀδικεῖν κατευμεγεθήσειεν ἂν οἷον ἀκονιτὶ τῆς ἑκάστου ψυχῆς. Εἰ δὲ δὴ λέγοιντο καὶ ἐπὶ Θεοῦ, τότε δὴ τότε, καὶ μάλα ἐμφρόνως, πρεπόντως τε καὶ τῇ ἀῤῥήτῳ φύσει ἐοικότως, συνιέντες ἡμεῖς, καὶ ταῖς καθ' ἡμᾶς ἀσθενείαις ἀμυγῆ τηροῦντες αὐτὴν, καὶ ὁδένα τρόπον δυσσεβήσομεν. Ὅταν τοίνυν Θεὸς ὀνομάζηται ζηλωτὴς, ἐννομίσεις ὅτι τῶν ἄγαν ἐστὶ καταεσυγημένων παρ' αὐτῷ, τὸ εὐπαρακόμισον ἐπὶ τὰ αἰσχίω τ ὑπ' αὐτῷ γεγονότων. χρῆναι γὰρ οἶμαι διαπεπῆχθαι φιλεῖν, καὶ ἐν ἀκλονήτῳ κεῖσθαι διαμονῇ τῆς εἰς αὐτὸν γνησιότητος, ὡς τό τοι καταδονεῖσθαι φιλεῖν καὶ διαῤῥιπτεῖσθαι πρὸς ἃ μὴ θέμις, εἴη ἂν οὐκ ἀνδρῶν ἀγαθῶν, μᾶλλον δὲ τῆς κατὰ Θεὸν δόξης, δύσοιστον ἔχει τὴν ὕβριν. Ἀνθ' ὅτου γὰρ δὴ φαίη τις ἂν αὐτοῖς, τὸν τῶν ὅλων ἀτιμάσαντες Θεὸν, τὸν ἕνα καὶ φύσει, προσνενευκασι τοῖς ἑτέροις, τοῖς ψευδωνύμοις, φημὶ, καὶ τοῖς οὐκ οὖσιν ὅλως; τοιοῦτόν τι φησὶ δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν τοῖς ἐξ ἁμαρτωλοῦ Ἰσραήλ· τί εὗρόσαν οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν ἐμοὶ πλημμέλημα, ὅτι μακρὰν ἀπέστησαν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐπορεύθησαν ὀπίσω τῶν ματαίων, καὶ ἐματαιώθησαν; Δεῖν γὰρ οἶμαι τὸ ἐξήνιον καὶ κατὰ φύσιν ἀπολέχοντα Θεοῦ, τῆς ὑπ' αὐτῷ λατρείας προαναφαίνειν τὰ ἐγκλήματα, ἵν' εὔμορφον τὴν ἀπόστασιν ἔχῃ· ὃ γ' ἐγκαλεῖν μὲν ἔχων οὐδὲν, εἶτα τοῦτο δρᾶν ἠρημένος, κατῶν ὕστερον μυσαρωτάτων γεγονὼς ἐρασὴς, πῶς οὐκ ἂν ἐν δίκῃ κολάζοιτο; ἢ γὰρ αὐτὸς ἑαυτοῦ βελτίων ἔσται παθὼν, ἤγουν εἰς ἑτέρους παραπέμψει τὴν ὄνησιν. παραιτήσονται γὰρ τὸ ἀλῶναι τοῖς ἴσοις, εἴπερ ἐστὶν αὐτοῖς τὸ κολάζεσθαι συγγενόν. Ἔδει τοίνυν ἀγαθὸν ὄντα τὸν δημιουργὸν τῶν ὅλων, μὴ ἁπλῶς ἐφεῖναι τισὶν αὐτοῦ ἀποφοιτᾶν, μᾶλλον δὲ τῷ φόβῳ περισεῖσαι τὸ ῥάθυμον, καὶ τὸ ἀνειμένον, εἰς

vocibus absurde repugnare. Væcordissimum quippe esse ait, ac plane stupidum, ac supplicio dignum, æmulatorem Deum nominare. Audiat igitur, omni quidem perturbatione vacare Deum, & suis bonis contentum esse, eodemque in statu inconcussum permanere. Ceterum Theologi explicantes, quo pacto singulis rebus afficiatur, humanis vocabulis vtuntur, quum alia non suppetant quibus rem exprimant. Æmulatio quippe, & ira, & quæcunque perinde ac ista vituperanda sunt, hominum mentes cum perturbatione inuadunt. Infirmitate siquidem laborat natura, & quod iniuriam facere natum est, non difficile cuiusque animum superarit. Quod si etiam de Deo dicantur, tum vero sapienter, & vt ineffabilem naturam decet, intelligentes, nec ei nostras infirmitates affigentes, nihil impie faciemus. Quum igitur Deus æmulator nuncupatur, cogitabis nihil æque illum offisse, quam suos ad deteriora facile prolabi. Nam operæ pretium puto, in stabili & firmo sinceræ in illum pietatis gradu velle permanere; sicut vacillare, & ad nefanda se proiicere, bonorum virorum non est, sed potius contra Dei maiestatem contumeliam habet non ferendam. Quamobrem enim, dicet ipsis aliquis, contemto vniuersi vno & natura Deo, ad alios, falsos dico, quique prorsus nulli sunt, declinauerunt? Tale quidpiam Israelitico populo per vnum prophetam ait: *Quod delictum inuenerunt patres vestri in me, quia discesserunt longe a me, & ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt?* Oportet enim eum, qui effrenato cursu a vero Deo deflectit, exponere quid in eius cultu peccetur, vt speciosam defectionis caussam præ se ferat. Hic autem quum nihil sit quod obiiciat, & tamen id facere tentarit, & res adeo sceleftas in se susceperit, annon iure merito plectendus est? Aut enim irrogata pœna ipse seipso melior euadet, aut in alios vtilitatem transmittet. In eadem enim cauebunt ne incurrant, si pœnam metueriet. Oportebat igitur Opificem rerum omnium, quum bonus sit, non omnino permittere quibusdam vt a se recederent, sed metu potius ignauiam illorum, & defici-

Hier. 2.

deficiendi libidinem coercere. Eam ob rem videlicet Deus zelotes, & ignis consumens, Mosis scriptis nuncupatus est. Etenim a Deo deficere, periculosum iis quibus hoc contigerit, immo exitiosum, nullo negotio videbimus re in hunc modum considerata: Cognitioni Dei certæ, subtili, & accuratæ nihil, opinor, est anteponendum: non opum vis, non mundi splendor, non dignitatum fastus, non sapientiæ terrenæ, animalis, & dæmonicæ opinio. Enimuero id Deus Hieremiæ voce prædicat: *Ne glorietur sapiens in sapientia sua, & ne glorietur potens in potentia sua, & ne glorietur diues in diuitiis suis; sed in hoc glorietur qui gloriatur, quia intelligit & nouit Dominum.* Dixit autem Saluator ipse alicubi ad Deum & Patrem qui est in cælis: *Hæc autem est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Quapropter optimum gloriationis genus est Dei cognitio. Quæ quidem recta esse, ipsi Græcorum principes consentiunt. Et quidem Alexander Aristotelis discipulus, in libro de prouidentia erga res singulas: *Forte autem,* inquit, *verum dicendum est, in pietate aduersus Deum feliciter viuere, maximum omnium ac perfectissimum esse bonum. At hoc in contemplatione positum ostenditur. Contemplatio porro in cognitione rerum præstantissimarum. Præstantissimæ autem, omnium confessione, res diuinæ sunt.* Quum hæc igitur ita se habeant, cognitione rerum diuinarum continetur felicitas. Igitur, vt recte dixi, diuinis placitis nihil prius aut antiquius est veræ sapientiæ studiosis. Ab hoc vero auocamur, quum falsi nominis Diis adhæresimus. Et quid id quod re vera existit ignorauerimus, sincera ac vera de Deo opinione destituti? Numquid ergo vtile est, mortales agnoscere Deo rem molestam esse, qui *omnes homines vult seruari, & ad veritatis cognitionem venire?* At quemadmodum grauissimam, ac vix ferendam esse dicimus homini oculorum orbitatem, gratissimam autem & optabilem illorum sanitatem:

Hier. 9.

Ioan. 17.

ἀπόσασιν. ταύτῃ τοι καὶ Θεὸς ζηλωτὴς, καὶ πῦρ καταναλίσκον, διὰ τῶν Μωσέως ὠνόμασαι λόγων. ὅτι γὰρ δὴ τὸ ἀποσκιρτῆσαι Θεοῦ τοῖς αὐτὸ παθοῦσιν ἐπισφαλὲς, μᾶλλον δὲ καὶ ὀλέθρου πρόξενον, ἀνιδρωτὶ καταθρήσωμεν, ὧδε τὸ χρῆμα διεσκεμμένοι. Τῆς μὲν γὰρ περὶ αὐτοῦ γνώσεως ἁπλανοῦς καὶ θεωρίας ἰσχνῆς καὶ ἀπεξεσμένης, εἴη ἄν, ὡς γε οἶμαι, τὸ ὕσατον ἁδὲν, ἁ περιουσίαι χρημάτων, ἁ λαμπρότης κοσμικὴ, καὶ ἀξιωμάτων ὄγκοι, ἁ σοφίας δόκησις τῆς ἐπιγείου καὶ ψυχικῆς καὶ δαιμονιώδους. καὶ γοῦν ἔφη που Θεὸς διὰ τῆς Ἱερεμίου Φωνῆς· μὴ καυχάσθω ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ μὴ καυχάσθω ὁ δυνατὸς ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ, καὶ μὴ καυχάσθω ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν τούτῳ καυχάσθω ὁ καυχώμενος, ἐν τῷ συνιέναι καὶ γινώσκειν τὸν Κύριον. Ἔφη δέ που καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν· αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. Οὐκοῦν ἄριστον ἁπάντων εἴη ἂν ἡ περὶ Θεοῦ γνῶσις. ὀρθῶς δὲ ταῦτ' ἔχειν, καὶ αὐτοῖς τοῖς Ἕλλησιν λογάσι συνδοκεῖ. καὶ γοῦν ὁ Ἀριστοτέλους μαθητὴς Ἀλέξανδρος, ἐν τῷ περὶ τῆς καθ' ἕκαστα προνοίας λόγῳ φησίν· Ἴσως δὲ χρὴ τἀληθὲς εἰπεῖν, διὰ τῆς περὶ τὸ θεῖον εὐσεβείας, τὸ μέγιστον μὲν τελεώταλον ἀγαθὸν πάντων δὲ τὸ εὐδαιμόνως ζῆν· τοῦτο δὲ ὂν ἐν θεωρίᾳ δείκνυται. ἡ δὲ θεωρία ἐν γνώσει τῶν ἀρίστων· ἄριστα δὲ ὁμολογεῖται πρὸς ἁπάντων εἶναι τὰ θεῖα. Τούτων γὰρ ἅπαξ ἐχόντων, ἐν τῇ γνώσει τῶν θείων εἴη ἂν ἡμῖν τὸ εὐδαιμονεῖν κείμενον. ἁπλῶς, ὡς ἔφην ἀρτίως, τῶν περὶ Θεοῦ δογμάτων ἁδὲν ἂν γένοιτο τιμαλφέστερον τοῖς τῆς ἀληθοῦς σοφίας ἐρασταῖς. ἀποφέρει δὲ τοῦτο, τὸ τοῖς ψευδωνύμοις προσκεῖσθαι θεοῖς. καὶ τί τὸ ὄντως ὄν, ἀγνοῆσαι καὶ ἀμοιρῆσαι δόξης ἐπὶ Θεῷ τῆς ἀκραιφνοῦς τε καὶ ἀληθοῦς; Εἶτα πῶς ἀσυντελὲς εἰς ὄνησιν τὸ εἰδέναι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅτι λυπεῖ τὸ χρῆμα Θεὸν, ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν; Ὥσπερ δὲ εἶναί φαμεν ἀνθρώπῳ παγχάλεπόν τε καὶ δύσοιστον πάντῃ τῶν ὀμμάτων τὴν πήρωσιν, τριπόθητόν τε καὶ πολύευκτον τὸ ἐρρῶσθαι τὰς ὄψεις.

ἄτω Φευκτὸν μὲν καὶ καλεσυγημένον εἴη ἂν, καὶ μάλα εἰκότως, τὸ μὴ δύνασθαι μὲν ὁρᾶν τὰ περὶ Θεοῦ, καὶ Φωτὸς ἐσερῆσθαι τοῦ νοητοῦ καὶ τὸν τῆς καρδίας ὀφθαλμὸν καταυγάζοντος. ἀξιόκλητον δὲ καὶ σωτήριον, καὶ παντὸς ἡμῖν ἀγαθοῦ ῥίζα τε καὶ γένεσις, τῆς θεοπλίας τὸ χρῆμα. Τί δὲ, εἰπέμοι, τὸ ὑπὸ Θεῷ καὶ ἐννόμως ἐλέσθαι βιῶν, ἢ παρὰ πολὺ δοίη τις ἂν ἐν ἀμείνοσι τοῦ δίχα Θεοῦ καὶ ἀνόμως πολιτεύεσθαι; καὶ τοι πῶς οὐχ ἅπασιν ἐναργὲς τὸ ἄμεινον; Ὅτε τοίνυν τοῖς ἔξω Θεοῦ γεγονόσι, διάγε τοῦ προσκυνεῖν ἑλέσθαι τοῖς οὐκ οὖσι θεοῖς, πᾶσά πως ἀνάγκη καὶ ζυγοῦ καὶ νόμων ἁφαμαρτεῖν, καὶ πολιτείας εὐαγοῦς, πῶς οὐκ ἂν ἐπαγνέσειέ τις τῆς τοῦ πάθους αἰτίας ἀποσκευάζοντα τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τὸν σωτῆρα τῶν ὅλων Θεόν; Ἀλλὰ προσκέκρουκεν ἴσως αὐτῷ ποινὰς τὸν ἐξήνιον ὑποφέρων, καὶ τοῖς ἀθλίως ἀπολλυμένοις ἀναλειχίζων τρόπον τινὰ τὴν εἰς τοῦτο πάροδον διὰ τοῦ ζηλωτὴν ἑαυτὸν λέγειν εἶναι. Αἰτιασώμεθα δὴ ὃν ἐν δίκῃ καὶ τοὺς τοῖς τῆς ἐπιγείου βασιλείας ἐνιζήσαντας θάκοις, ὅταν ἀχάλλωσι τυχὸν ὁρῶντές τινας τῶν οἰκείων ὑπασπιστῶν, τῆς μὲν εἰς αὐτοὺς εὐνοίας ἀποσκιρτήσαντας, ἀνθηρημένους δὲ τὰ βαρβάρων. Ἀλλὰ κἂν εἴ τις τῶν ὑπ' αὐλοῖς στρατηγῶν καταθεάσαιτό τινας τῶν τελούντων ἐν μαχηταῖς, ῥίψαντας μὲν τὴν ἀσπίδα, καταμελήσαντας δὲ καὶ τοῦτο εἰσάπαν τοῦ χρῆναι πονεῖν, ἀγαναπλέιτω μηδαμῶς; κἂν εἰ τῆς ἀγέλης ἀποφέροιτο τινὰ τῶν ἐν ἀγροῖς θρεμμάτων, καὶ ὑπὸ τοῖς ὠμοτάτοις γένοιντο λύκοις, ἔσω ῥάθυμος ὁ ποιμήν· πασχέτω δὴ τοῦτο καὶ ὁ γηπόνος, μαραινομένων αὐτῷ τῶν ὀρχάτων· ἀναπιπλέτωσαν δὲ καὶ παλέρες ἐπὶ τὸ ῥάθυμον, φιλτάτων αὐτοῖς εἰς ἀκοσμίαν ὠλισθηκότων· ἔσω δὲ ἄτεγκτος καὶ δεσπότης οἰκέτας ὁρῶν τοὺς γνησιοτάτους τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας ἠφεισθηκότας, καὶ τὰ τῶν ὅτι μάλιστα δυσμενεστάτων αὐτῷ φρονεῖν ἠρημένους· ἀλλ' οἶμαι φαίη τις ἂν εἶναι ταὐτὶ τῆς ἐσχάτης ἠλιθιότητος σαφῆ καὶ ἐναργεστάτην ἀπόδειξιν. Εἶτα πῶς ἂν ἠμέλησε Θεὸς τῶν ὑπ' αὐτῷ γεγονότων, ὠλισθηκότων εἰς τὸ λυπρὸν; ἔδει γὰρ, ἔδει τοῖς δείμασι, καθάπερ τισὶ χαλινοῖς, περιτρέπειν εἰς τὸ εὐθύ. Τοιοῦτόν τί φησι πρὸς αὐτὸν καὶ Δαβὶδ ὁ θεσπέσιος· ἐν κημῷ καὶ χαλινῷ τοὺς σιαγόνας αὐτῶν ἄγξαι τῶν μὴ ἐγγιζόντων πρός σέ.

ita res diuinas contemplari non posse, & spirituali lumine, quo illustratur cordis oculus, orbari, iure merito fugiendum est ac deprecandum. Optabilis vero ac salutaris, & omnis boni radix & origo, nobis est diuina contemplatio. Nonne autem, amabo te, sub Deo rectam & ex legum præscripto vitam viuere, multo præstantius omnes fatebuntur, quam sine Deo & iniuste degere? Cuinam obscurum esse potest, quid sit præstantius? Quum igitur eos, qui desciuerunt a Deo, & se ad inanes Deos contulerunt, necesse sit & iugo legum, & sanctitate vitæ aberrasse; numquid Seruatorem omnium Deum laudabimus, qui mali eius causſas ab hominibus amouet? Sed enim offendit fortasse Iulianum, quod rebelles Deus pœnæ subiicit, & misere pereuntibus aditum quodammodo ad impietatem intercludit, quum se æmulatorem prædicat. Culpemus igitur eos quoque iure merito, qui terreni regni soliis consident, si forte excandescant, quum aliquos ex satellitibus suis viderint, beneuolentia principis reiecta, ad peregrinorum partes transire. Sed tametsi quis Imperator milites videat scutum abiicere, & bellicum laborem prorsus negligere, non indignetur? Et si pecudes in agris raptentur, ac sæuitiæ luporum pateant, pastor otiosus sedeat: torpescat item agricola, quum interim ipsi pomaria marcescant: parentes securi videant liberos omni se dedecore contaminantes: quinimmo neutiquam moueatur herus, domesticos videns suæ benignitatis oblitos insolescere, eaque suscipere quibus maxime abhorreat. At nemo non dixerit, opinor, extremæ hoc argumentum esse væcordiæ. Et Deus suos in noxam prolapsos neglexisset? Oportebat enim sane hos metu, veluti fræni quibusdam, ad rectum iter conuertere. Huiusmodi quiddam ad eum loquitur diuinus Dauid: *In camo & fræno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.* Psal. 31.

Age vero interroganti mihi respondeat. Numquid quos dicit & putat Deos, fatetur succenſere nonnullis aut indignari, ſi obnoxii illis eſſe nolentes prudenter ſe ad meliora conuertant, & Chriſtianorum religionem amplexi Deo vero ſe ſubiiciant, an ea re nihil moueantur? Si ergo ne id quidem multum curant, quid fruſtra ſuccenſet iis, qui ab errore Græcorum ad veritatem ſe transferunt? Quidni ſuis Diis potius adſtipulatur? Nam ſi recte faciunt quum indignari nolunt, minus honeſte ſentit de illis, aut ſane quodammodo ſuis Diis decori neglectum exprobrat. Sin autem recte ſentit, quum eis exprobrat indignaturque, annon vere idici poteſt, ipſum conſilio & ſapientia ſapientiſſimis Diis præſtare? At enim ea re indignantur: Ergo æmulatione etiam illi affici intelligantur. Iam vero quam inſane aduerſus Moſis ſcripta debacchatus eſt, quum Deum indignari non debere contendit, ſi qui ſuorum leues ſint & inconſtantes, ac ſalutari cognitione reiecta in exitii barathrum præcipites ſe dent. Sed quam ob rem, inquit, non prohibuit, quum id ei facere liceret? Atqui hoc tibi reponam, o bone: Quidni ab ſcelere arcet homines, & iram minitans, & pœnam intentans, & ſe ignem nominans, & metu comprimens ignauiam? Sed præſtabat, inquit, vi ac neceſſitate cogere. Quid ergo? vbinam libertas humanæ voluntatis & arbitrii? Virtus enim res libera, quemadmodum etiam ipſi Græcorum ſapientes produnt, vt & merito laus bonos, & pœna improbos neceſſario conſequatur. Quibus, cum liceret recte factis gloriam adipiſci, vltro ad turpia delapſi perierunt. Addit porro & ait:

A Φιλοπευσξνλι δέ μοι καὶεῖνο Φραζέλω. Ἆρα γὰρ, ὃς οἴεται καὶ Φησιν εἶναι Θεὸς, ἐν αἰτία ποιεῖσθαί ἵνας ὁμολογεῖ, μᾶλλον δὲ καὶ ἀγανακλεῖν, εἰ τὸ ὑπ' ἀὐλοῖς εἶναι θέλειν, ἐμφρονέσαλα διωθύμενοι μελαθεῖνλο πρὸς τὰ βελλίω, καὶ ὑπὸ Θεῷ γένοινλο τῷ ἀληθινῷ τὴν Χρισιανῶν λαλρείαν ἀνθηρημένοι, ἢ καὶ πρὸς τῦλο Φησὶν ἀναλγήλως ἔχειν ἀυλός; Εἰ μὲν ὃν ὁ πολὺς ἀὐλοῖς λόγος τὸ Τιῦδε, τί B μάτην ἐπίλιμᾷ Τῖς ἐκ πλάνης Ἑλληνικῆς ἐλομένοις μελαφοιλᾶν πρὸς ἀλήθειαν; διὰ τί μὴ μᾶλλον ὁμογνωμονεῖ τοῖς ἑαυλῦ θεοῖς; Εἰ μὲν γὰρ εὖ δρῶσιν ἐκεῖνοι τὸ λυπεῖσθαι διωθύμενοι, τὰ αἰσχίω πεφρόνηκεν ἀυλὸς, ἢ τάχα πυ καὶ ἐπίλιμᾷ καλημεληκόσι τῦ πρέπονλος Τῖς ἰδίοις θεοῖς. εἰ δὲ ἀὐλὸς πεφρόνηκεν ὀρθῶς, ἀγανακλῶν καὶ λυπύμενος, πῶς ἂν ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅλι τὴν ἀμείνω ψῆφον ἀπενληρώσαλο, καὶ κρείλλων ἤδη πως ὁρᾶλαι τῶν σοφωλάλων Θεῶν; C ἀλλὰ λυπεῖ τὸ χρῆμα ἀυλύς. ζῆλος δὴ ἔν νοείσθω καὶ τῦλο. Εἶτα πῶς ἀσύνελον νομιδῆ τῶν Μωσέως γραμμάλων πεποίηλαι τὴν καλαβοήν, μὴ δὴ χρῆναι λέγων τὸν Θεὸν ἀγανακλεῖν, εἰ δή ἵνες εἶεν τῶν ὑπ' ἀυτῷ πεπραχότων ἐλαφροὶ καὶ εὐπαρανόμισοι, καὶ τὴν ἐπ' ἀυτῷ ζωποιὸν ἀφένλες γνῶσιν, εἰς τὸ τῆς ἀπωλείας πίπλωσι βάραθρον. Ἀλλὰ γὰρ ἀνθ' ὅτυ, Φησὶν, ὁ πεκώλυκε, καὶ τοι τῦτο δρᾷν ἐξὸν αὐτῷ; ἀλλ', ὦ πράλισε, Φαίην ἄν. καὶ τοι πῶς ἂν ἀπείργει τῦ καπῦ, καὶ ὀργὴν ἀπειλῶν, καὶ δίκην ἐπαρλήσας, καὶ πῦρ ἑαυλὸν εἶναι λέγων, ἢ περισέλλων τῷ Φόβῳ τὸ ῥάθυμον. Ἀλλ' ἦν ἄμεινον, ὡς ἐξ ἀνάγκης, Φησὶ, καὶ βίας. εἶτα πῦ τῆς ἀνθρώπυ διανοίας, τὸ ἐλεύθερον, καὶ ἀφειμένον εἰς τὸ δοκῦν; χρῆμα γὰρ ἀδέσποτον ἡ ἀρελὴ, καθὰ καὶ ἀυλοί Φασιν οἱ Ἑλλήνων λογάδες, ἵνα καὶ τῖς ἀγαθοῖς τὸ ἐπαινεῖσθαι δεῖν εἰκότως ἀπολυθῇ, καὶ τῖς μὴ λοιδόροις τὸ χρῆναι πράλλεσθαι δίκας· ἐξὸν γὰρ εὐδοκιμεῖν δι' ἀγαθυργίας, ἐδελουλαι διολώλασι πεσόνλες εἰς τὰ αἰσχίω. Προσεπάγει δὲ καὶ Φησίν·

D

E

IVLIANVS.

Si enim neminem vult adorari, quamobrem filium hunc adoratis, quemque ipſe non ſenſit aut exiſtimauit vnquam ſuum? Atque id facile oſtendam. Vos vero ſubditicium, vndenam neſcio, ei apponitis.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Εἰ γὰρ ἑδένα θέλει προσκυνεῖσθαι, τῦ χάριν τὸν Υἱὸν τῦτον προσκυνεῖτε, καὶ ὃν ἐκεῖνος ἴδιον ὄντε ἐνόμισεν, ἐθ' ἡγήσαλο πώπολε; καὶ δείξω γε τῦτ ῥαδίως. ὑμεῖς δὲ, ἂν οἶδ' ὅθεν, ὑποβληλὸν αὐτῷ προστίθελε.

A

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἀποφάσκει μὲν ἓν τῶν ὅλων Θεὸς, τὸ δεῖν θεοῖς ἑτέροις προσκυνεῖν, μόνος ὢν φύσει καὶ ἀληθῶς δημιουργὸς τῶν ὅλων καὶ κύριος. Υἱὸν δ' ὀνομάζων ὑποβλητὸν, οὐκ οἶδ' ὅ, τι λέγει, μᾶλλον δὲ θεομαχεῖ, καὶ τοῖς ὕστερον ἡρμένοις ὑψηλὰ μυστηρίοις, τὸν ἀσελγῆ καὶ ἀκάθεκτον λόγον ἐφίησι· καὶ ἀκονιτὶ καταδείξειν ὅπερ ἔφη δύνασθαι φησὶ, τὸ ψευδοεπεῖν ἔχων ἱππήλαλον. Ὅτι γὰρ οὐχ ὑποβλητὸν οὐδὲ νόθον υἱὸν ὑφίεμεν τῷ παναγίῳ Θεῷ, ὁμολογοῦμεν δὲ μᾶλλον κατὰ φύσιν ἐξ αὐτοῦ προελθεῖν τὸν ἴδιον αὐτοῦ Θεὸν λόγον ὡς πρέπει καὶ μόνῳ τὰ θεοπρεπῆ, καιρὸς πρὸς τοῦτο τοὺς λόγους διαγυμνάζοντας, ἀκονιτὶ διαδείξομεν. Πανταχοῦ δὲ συνασπίζων τοῖς λόγοις τοῦ Πλάτωνος, καὶ τῶν ἱερῶν γραμμάτων ὑπεὶς ἐν ἀμείνοσι τὰ παρ' αὐτῷ ῥαψῳδούμενα, γράφεται πάλιν ἡμᾶς· ἀνθ' ὅτου δὴ, λέγων, τῆς Ἑλληνικῆς εὐεπείας ἀπονοσήσαντες, τοῖς τῆς ἀληθείας λόγοις προσκεχωρήκατε· καὶ ὅτι τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν ἐγνώκαμεν, καίτοι Μωσέως μεῖον, φησὶν, ἢ χρὴν ὑμνήσαντος τὰ περὶ Θεοῦ· ζηλωτὴν γὰρ αὐτὸν καὶ δύσοργον ὀνομάζει, καίτοι πραότατον ὄντα καὶ αὐτόχρημα τἀγαθόν. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἄλις μακρῷ γεγονότος ἡμῖν τοῦ περὶ αὐτῶν λόγου, καὶ ὡς γε οἶμαι πλείοσιν· ἐπεὶ δὲ ἐσὶ φιλοσκώμμων καὶ θρασὺς εἰς λόγους, φέρε δὴ φέρε καθαθρήσωμεν.

B

C

D

IOVLIANOS.

Τί δὴ τούτοις ὀδαμοῦ χαλεπαίνων ὁ Θεὸς φαίνεται, οὐδὲ ἀγανακτῶν, οὐδὲ ὀργιζόμενος, οὐδὲ ὀμνύων, οὐδὲ ἐπ' ἀμφότερα ταχέως ῥέπων, ὡς ὁ Μωσῆς φησὶν ἐπὶ τοῦ Φινεές; εἴ τις ὑμῶν ἀνέγνω τοὺς Ἀριθμοὺς, οἶδεν ὃ λέγω· ἐπειδὴ γὰρ τὸν τελεσθέντα τῷ Βεελφεγὼρ, μετὰ τῆς ἀναπεισάσης αὐλὸν γυναικὸς αὐλοχειρίᾳ λαβὼν ἀπέκτεινε αἰσχρῷ καὶ ὀδυνηροτάτῳ τραύματι φησὶ, πάσας τὴν γυναῖκα, πεποίηται λέγων ὁ Θεός· Φινεὲς υἱὸς Ἐλεαζάρου, υἱοῦ Ααρὼν τοῦ ἱερέως, κατέπαυσε τὸν θυμόν μου ἀπὸ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἐν τῷ ζηλῶσαί μου τὸν ζῆλον ἐν αὐτοῖς· καὶ οὐκ ἐξανήλωσα τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, ἐν τῷ ζήλῳ μου. Τί ποτέρου τῆς αἰτίας, δι' ἣν ὁ Θεὸς ὀργισθεὶς οὐκ ἀληθῶς ὑπὸ τοῦ γράψαντος ταῦτα πεποίηται;

E

CYRILLVS.

Enimuero Deus vniuersi adorandos esse negat Deos alios, quum sit ipse natura ac vere omnium rerum opifex ac dominus. At Iulianus filium nominans subditicium, quid dicat nescit, immo potius cum Deo pugnat, & in tam excelsa mysteria linguæ petulantis & intemperatæ vocem laxat. Et id quidem nullo negotio se demonstraturum prædicat, vtpote cui mentiendi iter protritum sit. Nam quod nos non subditicium neque nothum sanctissimo Deo filium supponamus, sed confiteamur potius secundum naturam ex ipso procedere proprium eius Deum Verbum, cui etiam vni diuini honores conueniunt, opportuno tempore ac loco facile demonstrabimus. Iulianus vero vbique scripta Platonis defendens, & eius rhapsodias sacris literis anteponens, nos rursus accusat his verbis: *Cur*, inquit, *derelicta Græcanica facundia, adveritatis sermones vos transtulistis?* Respondemus, quia natura & vere existentem Deum agnouimus, licet Moses minus, vt ait, quam par est, magnifice de rebus diuinis scripserit. Æmulatorem enim ipsum & iracundum nominat, licet mitissimus sit & ipsummet Bonum. Sed de his satis superque & sæpissime, vt opinor, disputauimus. Veruntamen quoniam conuitiis indulget, agedum dispiciamus.

IVLIANVS.

Ecquid vero his neutiquam Deus indignari videtur, aut irasci, aut excandescere, aut iurare, vel in vtramque partem cito propendere, vt Moses ait de Phinees? Si quis vestrum Numeros legit, quid dicam nouit. Postquam enim qui initiatus erat Beelphegor, & mulierem a qua illectus erat percussam trans vterum turpi & acerbissimo vulnere sua manu interemit, Deus introducitur, dicens: *Phinees, filius Eleazari filii Aaron sacerdotis, sedauit furorem meum, a filiis Israel, quia zelando zelatus est filios, & non comsumsi filios Israel in zelo meo.* Quid leuius caussa, propter quam Deus iratus ab scriptore non falso introducitur? Num. 25.

Quid autem absurdius? si decem aut quindecim, adde etiam centum, non enim mille dicent, (ponamus autem nos & totidem) ausi fuerint Dei mandata prætergredi, oportuitne propter mille tantum interire sexcenta hominum millia? Quanto mihi præstabilius sane videtur vna cum mille probis hominibus improbum vnum seruare, quam cum vno mille perdere. *Postea longo verborum contextu probat*, non oportuisse cæli ac terræ factorem tam ferociter excandescere, vt etiam Iudæorum genus profligare sæpe voluerit vniuersum. Si enim vnius herois, *inquit*, ac obscuri Dæmonis, ira grauissima est regionibus ac totis ciuitatibus: quisnam stetisset tanto Deo, Dæmonibus, aut Angelis, vel etiam hominibus irato?

Τί δὲ ἀλογώτερον, εἰ δέκα ἢ πέντε καὶ δέκα, κείσθω δὲ ἑκατὸν, οὐκ ἐρροῦσι γὰρ χίλιοι· θῶμεν δὲ ἡμεῖς καὶ τοσούτους τολμήσαντάς τι τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμένων νόμων παραβῆναι· ἐξακοσίας ἐχρῆν διὰ τοὺς ἅπαξ χιλίους ἀναλωθῆναι χιλιάδας; Ὡς ἔμοιγε κρεῖττον εἶναι τῷ παντὶ φαίνεται χιλίοις ἀνδράσι βελτίοσιν ἕνα συνδιασῶσαι πονηρὸν, ἢ συνδιαφθεῖραι τοὺς χιλίους ἑνί. Εἶτα τούτοις μακρὰς προσυφαίνει λόγους, μὴ δὴ χρῆναι λέγων τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητὴν ἀγρίοις ἔτω κεχρῆσθαι θυμοῖς, ὡς καὶ ἅπαν ἐθελῆσαι πολλάκις, τὸ τῶν Ἰουδαίων γένος διαπανῆσαι. εἰ γὰρ καὶ ἑνὸς ἡρώων φησὶ, καὶ οὐκ ἐπισήμου δαίμονος δύσοιστος ἡ ὀργὴ χώραις τε καὶ πόλεσιν ὁλοκλήροις· τίς ἂν ὑπέσχε τοσούτου Θεοῦ, δαίμοσιν, ἢ ἀγγέλοις, ἢ καὶ ἀνθρώποις ἐπιμηνίσαντος;

CYRILLVS.

Existimat nempe, vti dixi, supremam & perfectissimam naturam & affectiones, quas in singulis rebus forte suscipit, parum a nostris differre. Esto enim, dixerimus, si sic lubet, humano more, tales esse, nec diuersas ab his quæ nobis accidunt. At ille, si in Deo ira nominata sit, existimat forte inflammationem, acerbum vtique & impotentem cordis motum, etiam ei contigisse: & si æmulator, vt par est, dicatur, non verebitur dicere, ipsum perinde vt homines affici & inuidiæ flamma contabescere. Atqui sic sentire, emotæ mentis ac prorsus insanæ existimo, & quæ diuinæ naturæ insunt plane ignorantis. Quemadmodum enim ipsam supra res omnes positam dicimus, non locorum sublimitate, sed naturæ exuperantia & incomparabili excellentia: eodem modo supra humana positus est Deus, & extra omnem affectionem intelligitur. Res enim humanas æquali lance moderatur; & qui facilem ipsius iugo ceruicem præbent, iis eximia cælitus dona tribuit. Quibus vero durum est cor & præfractum, leuioribus quam oporteret pœnis afficit. Non enim malos perinde ac bonos ornandos dicimus, sed neque nimia patientia ad defectionem iter aperiendum, ita vt impune eant quo lubet, & ad ea, quæ perpetrare est nefas, tantum non ferantur illo relicto,

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Οἴεται μὲν οὖν, ὡς ἔφην, μικρῷ διαφέρειν τῶν καθ' ἡμᾶς τὴν ἀνωτάτω τε καὶ ἀπήρατον φύσιν, καὶ τὰς ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πραγμάτων διαθέσεις, ἃς ἂν δέχοιτο τυχόν. εἰρήσθω γὰρ, εἰ δοκεῖ, καὶ ἀνθρωπινώτερον τοιαύτας εἶναι, καὶ οὐχ ἑτέρας οἵαπερ ἂν γένοιντο καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς. Καὶ ὀργῆς ὀνομασθείσης ἐπὶ Θεοῦ τάχα που καὶ πύρωσιν, πικρόν τε καὶ ἀπρατὲς κίνημα καρδίας, συμβῆναι νομίζει. κἂν εἰ λέγοιτο ζηλωτὴς καὶ τοιοῦτος εἰκὸς, οὐκ ὀκνήσει παθεῖν αὐτὸν ἀνθρώποις τὰ ἴσα εἰπεῖν, καὶ τῷ τῆς βασανίας πυρὶ κατατήκεσθαι. ἀλλ' οἶμαι τὸ οὕτω φρονεῖν, ἐξεσηκότος ἂν εἴη καὶ νοῦ παραπλῆγος, καὶ παντελῶς ἠγνοηκότος τὰ τῇ θείᾳ φύσει προσπεφυκότα. Ὥσπερ γὰρ ἀνεσηκέναι αὐτὴν φαμὲν καὶ ὑπερκεῖσθαι τῶν ὅλων οὐ τοῖς κατὰ τόπον ὑψώμασιν, ἀλλὰ τῇ ὑπεροχῇ τῆς φύσεως καὶ ἀσυγκρίτῳ διαφορᾷ· καὶ τὸν αὐτὸν οἶμαι τοῦτον τρόπον ὑπεραλεῖται τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ πέρα παντὸς νοεῖται πάθους. Ταλαντεύει δὲ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ τοῖς μὲν ὑπέχουσι τοῖς ἀυτοῦ ζυγοῖς εὐαφῆ τ' ἀυχένα τὰς τ' ἀνωτάτω γερῶν διανέμει διαφοράς· τοῖς γε μὴν σκληρὰν καὶ ἀτέγκτον ἔχουσι τὴν καρδίαν, ἐλάττους ἢ χρὴν ἐπαφίησι δίκας. Οὐ γάρ τοι χρῆναι φαμὲν, ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πονηροὺς ὁρᾶσθαι καὶ ἀγαθοὺς, ἀλλ' οὐδὲ τῷ λίαν ἀνεξικάκῳ κατευρήνεσθαι τοῖς ἐθέλουσι τὴν ἀπόστασιν, ὡς ἀνεπιπλήκτως ἰέναι πρὸς τὸ δοκοῦν, καὶ πρὸς ἃ μὴ θέμις ἀποκομίζεσθαι μονονουχὶ καὶ ἀποπηδῶντας αὐτοῦ,

καὶ οἷς ἄμεινον ἦν ἐμφιλοχωρεῖν τοῖσι τάχα πᾶ A
καὶ ἐῤῥῶσθαι φράσαντας, καλακομίζεσθαι πρὸς
τὰ χείρω. Πᾶς γὰρ ὅλως ἀγαθὸς ὁ πάντων δη-
μιουργὸς, εἰ μὴ προνοεῖ τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων·
καὶ τοὺς μὲν αἰδοῖ τῇ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἡτιωμένους,
ἐῤῥωμενεστέρους ἀποφαίνει τοῖς ἐπιουρίαις· τοὺς
δὲ τῶν ἱερῶν θεσπισμάτων ἀνοσίως ὀλιγωρήσαν-
τας, σωφρονεστέρους ἀπολελεῖ, καὶ ἀνασειράζει
τοῖς δείμασιν, ἐπικουρημάτων ἄριστον αὐτοῖς καὶ τό
γε δὴ δεῖν, καλαπαίεσθαι προσιτέος· ὃν γὰρ ἀγαπᾷ B
Κύριος, φησὶ, παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν
παραδέχεται. Ὅταν τοίνυν καθορίζῃ τινῶν τὴν
ἐφ' οἷς πεπαρωνήκασι δίκην, τότε πρὸς ἡμῶν
ὀργισθῆναι λέγεται, καίτοι τὸ πάθος τῆς ὀργῆς
ἂν ἀνεχόμενος ὑπομένειν· κἂν εἰ μή τινας
βάλοιτο τυχὸν τῶν ἐπιδεεστέρων ἐλέσθαι ποι τῆς
πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος ἀποφέρεσθαι, διά γε
τὸ προσκυνεῖν τοῖς οὐκ οὖσι θεοῖς, ζηλῶν δὲ
τότε φαμὲν αὐτὸν, τῇ καθ' ἡμᾶς λέξει τὸ χρῆ- C
μα σημαίνοντες, καὶ τῆς ἐνούσης αὐτῷ φιλοσορ-
γίας τὴν δύναμιν οὐχ ἑτέρως ἔχοντες εἰπεῖν.
οὐ γὰρ τοῖς ἀπολλυμένοις ἐπιγάννυται, βού-
εται δὲ μᾶλλον τοῖς ἐξ ἀρετῶν αὐχήμασι δια-
πρέπειν τοὺς ὑπ' αὐτῷ γεγονότας, μᾶλλον δὲ
καὶ ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς. Εἰ δὲ δὴ καὶ ὀ-
μνύναι λέγεται τισὶν, ἐγκαλείτω τοῖς ἀπιστήσα-
σιν, ἵνα καὶ ὅρκου γένοιτο χρεία. ὄμνυσι δὲ κατ'
τῆς οἰκείας δόξης. ἀρῶ γὰρ, φησὶν, εἰς τὸν οὐ-
ρανὸν τὴν χεῖρά μου, καὶ ὀμοῦμαι τὴν δεξιάν
μου κατὰ πάλιν. κατ' ἐμαυτοῦ ὤμοσα, λέγει Κύ- D
ριος. οὐ γὰρ ἦν ὀμόσαι καθ' ἑτέρου τινὸς ὡς
ὑπερκειμένου καὶ πρέποντος, καὶ τῆς αὐτοῦ
δόξης ἐπέκεινα. ἐμπεδῶν γὰρ πρὸς πίστιν τῶν
ἁγίων τινὰς, ὅτι πρὸς πέρας αὐτοῖς ἐμβλήσε-
ται τὰ ἐπηγγελμένα, καὶ ἐνώμοτον ἐῶ' ὅτε τὸν
πρὸς αὐτοὺς ἐπείσετο λόγον. σκοπὸς γὰρ ἦν αὐ-
τῷ τοῖς ἰδίοις προσκυνηταῖς τὸ ἀπρόσκοπον εἰς
πίστιν διὰ παντὸς καθορθῶσαι τρόπου. Ἐπειδὴ δὲ
τῆς ἐσχάτης ἀξιοῖ διαβολῆς, τὸ ἐξ ὀργῆς ἔθ'
ὅτε μεταβολὴν εἰς πρᾳότητα τὸν τῶν ὅλων E
Θεὸν, φέρε καὶ πρὸς τοῦτο λέγωμεν αὐτῷ. οὐαὶ
οἱ λέγοντες τὸ πονηρὸν καλὸν, καὶ τὸ καλὸν πονη-
ρόν. Κακύνει γὰρ ἀσυνέτως, ἃ δὴ καὶ λόγου
τοῦ παντὸς ἀξιοῦν ἄμεινον δήπου καὶ σοφόν.
ἔστι μὲν γὰρ βραδὺς εἰς ὀργὰς ὁ τῶν ὅλων Θεός,
ἤ τοι πρὸς τὸ καθορίζειν τὰς τοῖς πανημελέσι
πρεπούσας δίκας, εὐμετακόμιστος δὲ πρὸς τὸ
καταλῆξαι θυμοῦ, καὶ κατοικτεῖραι προχείρως,

& rebus honeſtis valedicentes, in deteriora quæque prolabantur. Etenim vbinam ille omnino bonus omnium Opifex, niſi creaturis ſuis prouidet, & alios quidem ad bonum amplectendum metu ſubactos auxilio ſuo reddit firmiores: alios vero ſacrorum oraculorum impios contemtores ad ſanitatem reuocat, & metu coercet, optimum præſidii genus flagellum etiam addens. *Quem enim amat Dominus*, inquit, Heb. 12.
caſtigat, & flagellat omnem filium quem ſuſcipit. Quum ergo pœnam ſtatuit in aliquos ob ea quæ deliquerunt, tunc in nos iraſci dicitur, licet iræ perturbatio in illum non cadat: & ſi forte nolit quoſdam bonos a ſuo ſinu diuelli, & ad cultum falſorum Deorum conuerti, æmulari tunc ipſum dicimus, verbo nobiſ familiari rem ſignificantes, & vim amoris, quo nos proſequitur, aliter exprimere non valentes. Non enim oblectatur hominum exitio, ſed potius virtutum gloria ſplendere ſuos optat, adeoque mortales omnes. Quod ſi iurare quibuſdam dicitur, ſuccenſeat his qui credere noluerunt, quorum incredulitas neceſſitatem intulit iuramenti. Iurat autem per ſuam gloriam. *Leuabo*, enim inquit, *in cælum manum* Deut. 32.
meam, & iurabo dexteram meam. Et Hier. 22.
rurſum: *Per memetipſum iuraui, inquit Dominus.* Non enim iurare poterat per alium ſublimiorem & præſtantiorem, & ſua gloria ſuperiorem. Quippe quum ad fidem ſanctos nonnullos confirmaret, quoniam ad finem perducturus erat promiſſa, interpoſito quoque iuramento interdum iis loquebatur. Hoc enim ei propoſitum erat, ſuis cultoribus fidei firmitatem omni ratione ſtabilire. Iam vero quoniam extremæ criminationis loco habet, Deum ab ira nonnunquam ad manſuetudinem redire, agedum iſtud reponamus. *Væ* Eſai. 5.
qui dicunt malum bonum, & bonum malum. Etenim ea temere contumeliis onerat, quæ certe ſatius erat & ſapientius omni genere laudis proſequi. Tardus quippe ad iram eſt vniuerſi Deus, aut ad pœnas meritas in ſceleſtos ſtatuendas, ad iram autem ſedandam & miſericordiam impartiendam

iis, qui criminibus impliciti sunt, sane quam promtus ac facilis. Vitulum siquidem conflauit Israel in solitudine, & obliti prodigiorum, quæ in Ægypto contigerunt, vitulo cultum adhibere cœperunt. Qua re indignatus Deus Mosem sacrorum antistitem compellat his verbis: *Vade, descende statim hinc: peccauit enim populus tuus, quem eduxisti de terra Ægypti: recesserunt cito de via quam præcepisti eis, fecerunt sibi vitulum conflatilem, & adorauerunt eum, atque immolantes ei hostias dixerunt: isti sunt Dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti. Et nunc sine me, & succensus ira in eos, exteram eos, & faciam te in gentem magnam.* Precante autem Mose, vt iis qui peccauerant condonaret: *Propitiatus est*, inquit, *Dominus vt seruaret populum suum.* Atqui Reges interdum aliquos in terris videre est præ animi impotentia sæuire in eos, a quibus vel incautis offensionis aliquid acceperunt, nec vllorum supplicationi cedere, quamuis maxima in dignitate constituti sint: non ducibus, non aliis summi honoris insignibus ornatis. Hic autem supremus omnium Deus vnius iusti preces accipit. At enim dicet forsan aduersarius: Numquid ergo serum tandem consilium capit, & mutata sententia ad meliora conuertitur? Atqui futuri gnarum oportet animo præcipere, iram sedatum iri, eamque proinde initio vitare. Verum quum hoc in animum induxit, procul dubio mihi videtur maiorum suorum oblitus. Atque inter eos forte Homeri, qui de illius Diis ita scribit:

Exod. 33.

--- mutabiles etiam Dii ipsi.

Quinetiam nullo negotio videre licet, ea per summam insaniam criminandi Dei caussa ab illo arripi, quæ sunt admiratione digniſſima, si quis rerum gestarum ordinem velit percipere. Deum enim oportebat scelestos homines pœnæ obnoxios declarare. Eam ob rem iratus dicitur. Atqui nos Mosis posteri præterea discere debuimus, summam Dei clementiam, & quantum apud ipsum virtus valeat, oratioque sanctorum. Annon enim ea res bona spe vitam implet? Nam si iusti vnius, preces susciput, quum vulgus

A τὰς ζαῖς σΦῶν αὐλῶν πλημμελείας ἐνισχημένας. μεμοσχοποίηκε μὲν γὰρ ὁ Ἰσραὴλ κῇ τὴν ἔρημον, καὶ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ θεοσημείας ἀμνημονήσαντες, μόσχῳ τὸ σέβας ἀνάπλεων ἤθελον. ἡγανάκλει δὲ πρὸς τᾶτο Θεὸς, ἔΦη τε πρὸς τὸν ἱεροΦάντην Μωσέα· βάδιζε, καλάβηθι τὸ ταχος ἐνλεῦθεν· ἠνόμησε γὰρ ὁ λαός σε, ὃν ἐξήγαγες ἐκ γῆς Αἰγύπτε. παρέβησαν ταχὺ ἐκ τῆς ὁδᾶ, ἧς ἐνελείλω αὐλοῖς· ἐποίησαν ἑαυλοῖς B μόσχον, κῇ προσεκύνησαν αὐτῷ, κῇ τεθύκασιν αὐτῷ, κῇ εἶπον, ἕτοι οἱ θεοί σε, Ἰσραὴλ, οἵτινες ἀνεβίβασάν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτε καὶ νῦν ἔασόν με, καὶ θυμωθεὶς ὀργῇ εἰς αὐλὸς ἐκτρίψω αὐλὸς, καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα. Συγγνώμονα δὲ ζῖς ἡμαρληκόσιν αὐτὸν ἐκλιπαρᾶνλος γενέσθαι τᾶ πανσόΦε Μωσέως· ἱλάσθη κύριος, Φησὶ, περιποιῆσαι τὸν λαὸν αὐλᾶ. Καίτοι καλίδοι τις ἂν ἐΦ' ὅτε τῶν ἐπὶ γῆς βασιλέων ἕνας. θυμῷ μὲν ἀκράτῳ καλαλεθηγμένος τῶν ἐξ ἀC πονοίας προσκεκρικότων αὐλοῖς, εἰκονλας δὲ τῶν παρακαλένλων ἑδενὶ, αὐλοῖς λαχᾶσι θρόνας τὰς ὑπερλάτας, ἃ ζακλικῶς ἡγεμένοις, ἀχ ἑτέροις τισὶ τῶν ταῖς ἀνωλάτω καλεσεμμένων ὑπεροχαῖς· ὁ δὲ ἅτω μέγας καὶ ὑπὲρ πάνζας Θεὸς, ἑνὸς δικαίᾳ προσίελαι λιλάς. Ἐρεῖ δὲ ἴσως ὁ δί ἐναντίας· ἆρ' ἂν καλεσκέψαλο καὶ πεΦρόνηκεν ὀψὲ τὰ ἀμείνω, καὶ εἰς ἡσεροβελίας ἔρχελαι; καί τοι χρῆν δήπᾳ τὸ ἐσόμενον ἀκ ἠγνοηκότα, καὶ ὅτι παύσελαι τῆς ὀργῆς, μηδὲ ἀΦιD κέσθαι πρὸς τᾶτο τὴν ἀρχήν· ὅτι δὲ ζαῦλ ΦρονεῖΝ ἠρημένος, ἀναμνημονῆσαί μοι δοκεῖ, κῇ τῶν ἰδίων προγόνων εὔκολον ἰδεῖν· ἐπιλανθάνελαι γαρ ἴσως Ὅμηρος, λέγονλος περὶ τῶν αὐλᾶ θεῶν·

--- ζρεπλοὶ δέ τε κῇ θεοὶ αὐλοί. Iliad. I. v. 493.

Ὅτι δὲ καὶ ἀθαυμάζεσθαι χρῆν ὑπὸ πολλῆς ἄγαν ἐυηθείας γραΦὴν ποιεῖται κῇ Θεᾶ, σαΦὲς ἂν γένοιλο καὶ ἀταλαίπωρον νομιθῆ, εἰ δή βάλοιτό τις τὴν ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις οἰκονομίαν ἀναE μαθεῖν. Ἐδει μὲν γὰρ ἔδει τὰς ἀνόσια πεπραχόζας ἐνόχας ὄνλας ἀποΦῆναι ταῖς δίκαις. ταύτῃ τοι καὶ ὠργίσθαι λέγελαι. ἀλλ' ἦν ἀναγκαῖον πρὸς τᾶτω μαθεῖν καὶ ἡμᾶς τὰς μῇ Μωσέα τῆς ἐνόσης τᾷ Θεῷ γαληνότηλος τὴν ὑπερβολὴν, καὶ ὅσον ἀρελὴ δύναλαι παρ' αὐτῷ, καὶ τῆς τῶν ἁγίων προσευχῆς τὴν δύναμιν. Ἡ γὰρ ἀκ ἀγαθῆς ἐλπίδος ἀναμεσοῖ τὸ χρῆμα τὸν βίον; εἰ γὰρ ἑνὸς δικαίᾳ προσίεται λιτὴν, πληθύος ἐΦ'

ὅτε πολλῆς, καὶ ἐπὶ δειναῖς ἔτω καλεγνωσμέ- A
νης πλημμελείας· πῶς ἐχ ἅπανλας διευθυ-
μεῖσθαι χρὴ, κἂν εἰ ταῖς ἀνθρωπίναις ἀσθε-
νείαις ἐνειλημμένοι, καὶ τοῖς ἱεροῖς προσηρτῶν-
τες νόμοις, ταῖς σφῶν αὐτῶν κεφαλαῖς ἐπηρ[ε]ῆ-
μένην ὁρᾶεν τὴν δίκην; ἀρκέσει γὰρ αὐλοῖς εἰς
ἐπικρίαν ἑνὸς δικαίᾳ λιτὴ μετανοεῖν ἠρημέ-
νοις. Ἐπειδὴ δὲ τῆς κ[υ]ῇ Θεοῦ δυσφημίας ποιεῖται
πρόφασιν ζηλοῦντα τὸν Φινεές· Φέρε δὴ φέρε
τῆς ἱσορίας ἐπιδρομάδην ἁπλόμενοι, καὶ αὐτῶν B
δὲ τῶν ἱερῶν διαμνημονέυσανλες λόγων εἰκῆ
πεφλυαρηκότα κ[υ]ῇ τοῦτο πάλιν, ἐλέγχωμεν. γέ-
γραπλαι δὲ ἔτως ἐν τοῖς ἀριθμοῖς· βιβλίον δὲ
τοῦτο Μωσαϊκόν. καὶ καλέλυσεν Ἰσραὴλ ἐν Σαττ-
είμ· κ[υ]ῇ ἐβεβηλώθη ὁ λαὸς ἐκπορνεῦσαι εἰς τὰς
θυγαλέρας Μωάβ. καὶ ἐκάλεσαν αὐλὰς ἐπὶ ταῖς
θυσίαις τῶν εἰδώλων αὐλῶν, κ[υ]ῇ ἔφαγεν ὁ λαὸς τῶν
θυσιῶν αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν τοῖς εἰδώλοις
αὐτῶν. κ[υ]ῇ ἐτελέθη Ἰσραὴλ τῷ Βεελφεγὼρ, καὶ
ὠργίθη θυμῷ κυρί[ῳ] τῷ Ἰσραήλ. Ὅρα βραχὺ C
τὸ πλημμέλημα, καὶ ὃν ἔχον ἀποχρώντως
εἰς γε τὸ δύνασθαι λυπεῖν, καὶ καλαθήγειν εἰς ἀ-
γανάκλησιν τὴν φιλάρετον φύσιν. ποία παρα-
λέλειπλαι θαυμάτων ὑπερβολὴ ταῖς τῶν Αἰγυ-
πλίων ἀπονοίαις, κ[υ]ῇ αὐτὴν ὥσπερ τὴν κτίσιν ἐπανι-
σάντος τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ, ἵνα τῆς ἀφορή-
του δουλείας, ἀπαλλάξῃ τὸν Ἰσραήλ. καὶ [γ]ῆ μὲν ὁ
μὲν οὐρανὸς καθίει τὴν χάλαζαν. ἡ δὲ γῆ βα-
τράχους, κ[υ]ῇ τὸ γεγραμμένον, ἐξέπεμπε, τὸ ὕδωρ
εἰς αἷμα μελεσκευάζετο. αἰθάλης δὲ καμινάλας D
τοῦ ἀέρος καλασκιδναμένης, φλυκλίδες τοῖς τῶν
ἀνθρώπων σώμασιν ἀπεφύοντο. εἶτα γυναίων
μοχθηρῶν ὡραισμοῖς εἰς ἀναθέντας ἡδονὰς ἀσυ-
νελώταλα συνηρπάζελο· καὶ δὴ καὶ εἰς τοῦτο αὐλοῖς
ἀποπληξίας ὁ νοῦς προῆλθεν, ὡς τὸ παρ' αὐλοῖς
τιμώμενον βρέτας ἐλέσθαι προσκυνεῖν, αἰδοῦς ἀ-
πάσης τῆς εἰς τ' ἔνα καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα
Θεὸν ἀνοσίως ὀλιγωρήσανλας. Ἐπειδὴ γ' ἀκόλαθον
ἦν τρόπον τινὰ τὸ κακὸν ἀνασειράζεσθαι, καὶ
μὴν τὸ σύμπαν ἐᾷν καλανέμεσθαι γένος, ἀρξά- E
μενον μὲν ἐξ ὀλίγων, περιεσόμενον δὲ τῶν ἄλ-
λων ἂν εἰς μακράν· τινὲς τῶν ἀποσατῶν ἔπιπλον
ταῖς χερσὶ τῶν γνησίων, ἵνα τὸ λεῖον τῆς εἰς ἀ-
σχρότηλα τρίβου τοῖς ἐν σ[υ]παθεῖν δεῖμασι χρη-
σίμως ἀποτραχύνοιτο· Τότε δὴ τότε καὶ Φινεὲς,
ἐπειδὴ πέρα τις ἰὼν ἁπάσης, ἀναλαβὼν ἄμφω
διεχρήσαλο. διεπερόνησε γὰρ ὁμοῦ τῷ πορνεύσαν-
τι τὴν πεπορνευμένην· Ἐνταῦθα μοι βλέπε τὸν

interdum tam grauibus sceleribus ob- A
strictum sit; numquid omnes bono
animo esse oportet, licet humanis infir-
mitatibus capti, sacrisque legibus viola-
tis, suis capitibus videant imminere sup-
plicium? Sufficiet enim ipsis, vt seruen-
tur, iusti vnius oratio, si modo sce-
lerum pœniteat. Porro quum suæ in De-
um maledicentiæ caussam adstruat,
quod Phinees zelo motus est; agedum
historiam cursim attingamus, & com- B
memoratis ipsismet sacris verbis, teme-
re nugatum etiam in hoc arguamus. Ita
vero scriptum est in Numeris; qui li-
ber est a Mose conscriptus: *Et moratus* Num. 25
est Israel in Setim: & profanatus est po-
pulus scortando cum filiabus Moab: &
comedit populus sacrificia illarum, & ado-
rauerunt idola ipsarum, & initiatus est
Israel Beelphegor, & succensuit Dominus
furore Israeli. An leue peccatum, & C
quod satis esse nequeat, vt naturam vir-
tutis amantem acuat ad indignationem
& dolorem? Quæ magnitudo miracu-
lorum prætermissa est obduratis Ægy-
ptiis, quum Deus omnipotens ipsam
veluti creaturam concitaret, vt intole-
rabili seruitute liberaret Israelem. Et-
enim cælum grandinem immittebat,
terra, vt scriptum est, ranas educebat,
aqua in cruorem vertebatur: fuligine
autem ex aeris fornace effusa, pustulæ D
in corporibus humanis extabant. Et
tamen improbarum muliercularum
specie capti, in effrenatas libidines de-
mentissime rapiebantur: eoque væcor-
diæ ipsis processit animus, vt vnius ve-
ri & natura Dei spreta impie reuerentia,
ad id, quod colebant simulacrum, cul-
tum omnem transferrent. Quum au-
tem consentaneum esset, malum repri-
mere, neque vniuersum genus depasci si- E
nere, facto a paucis initio, sed mox re-
liquos superaturum; quidam ex iis qui
defecerant, proborum manibus cecide-
runt, vt non sine fructu formidine pœ-
næ exasperaretur, quæ trita erat ad tur-
pitudinem semita. Tunc sane Phinees,
quum pudoris fines quidam excessisset,
ambos deprehensos confecit, & scor-
tum cum scortatore vno ictu traiecit. Hic

Dei

Dei misericordiam attende, qua plerumque, vt mansuetudinis occasio sit, asperitatem tantisper arripit. *Phinees enim*, inquit, *filius Eleazari, filii Aaron sacerdotis, sedauit furorem meum a filiis Israel, dum ego zelor zelum meum in ipsis, & non consumsi filios Israel in zelo meo; sic dicens: Ecce ego do ipsi, & semini eius post ipsum, testamentum sacerdotis sempiternum, eo quod zelatus est Deo suo, & placatus est pro filiis Israel.* Nam quum pio quodam impetu, & propemodum assumto Dei zelo, impia perpetrantibus manum Phinees attulisset, Deus iram posuit. Deinde illum præmio affecit. *Placatus enim est*, inquit, *pro filiis Israel.* At Iulianus, qui bonum seu verum nihil nouit, leuem esse caussam ait, ob quam Deus in eos qui talia perpetrauerant, irasci desiit. Sed nonne præ multo stupore in sensum degenerem ac pravum delabitur, dum incessit ea quæ potius omni debuit admiratione prosequi? Etenim quum Deus videret Phinees religioso & sincero zelo vt lorica munitum, in diuini cultus contemtores ira incensum; oblectatus ea re, condonauit aliis peccata extremo supplicio digna. Diuina quippe & suprema natura sceleſtum semper odit & mobili corde hominem, ac effœminato animo atque ad defectionem propenso: oblectatur autem firmis, & recta incedere solitis, qui neutram in partem inclinant, sed constanti animo pietati erga ipsum ac firmiter inhærent: & propter vnum quempiam eiusmodi, innumeræ plerumque multitudini, grauissimo sæpe iudicio condemnatæ, misericordiam dilargitur. Et sane quum vniuersa Ierusalem haud leuibus criminibus esset irretita, & Mentem virtutis amantem in se concitaret, quod vltro ferretur in quoduis facinus a lege damnatum, animaduertere rursus in illos voluit iustus Iudex; sed Ieremia propheta pro his vota faciente, confestim audita vox est dicens: *Circumite in viis Ierusalem, & quærite in plateis eius, si inueneritis virum, si sit faciens iudicium, & diligens fidem, & propitius ero ei, dicit Dominus.*

Num. 25.

Hier. 5.

A Φιλοικτίρμονα Θεὸν, εἰς ἀφορμὴν ἡμερότητος
ἢ τὸ τραχὺ πλειςάκις ἁρπάζοντα. Φινεὲς γὰρ,
φησὶν, υἱὸς Ἐλεαζάρου, υἱοῦ Ἀαρὼν τοῦ ἱερέως,
κατέπαυσε τὸν θυμόν μου ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ, ἐν
τῷ ζηλῶσαί μου τὸν ζῆλον ἐν αὐτοῖς, καὶ οὐκ
ἐξανήλωσα τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐν τῷ ζήλῳ μου,
εἰπὼν οὕτως· ἰδοὺ ἐγὼ δίδωμι αὐτῷ, καὶ τῷ σπέρ-
ματι αὐτοῦ μετ' αὐτὸν, διαθήκην ἱερατείας αἰω-
νίαν, ἀνθ' ὧν ἐζήλωσε τῷ θεῷ αὐτοῦ, καὶ ἐξιλά-
σατο περὶ τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἐκ
B φιλοθέου κινήματος, καὶ μονονουχὶ τὸν ἐμὸν ζῆλον
ἀναλαβὼν, τοῖς ἀνοσίοις πεπραχόσιν ἐπαφῆκε τὴν
χεῖρα, κατέληξε τῆς ὀργῆς· εἶτα καὶ γεραῖρων ἠξίωσεν
αὐτὸν, ἐξελάσσατο γὰρ, φησὶν, περὶ τῶν υἱῶν Ἰσ-
ραήλ. Ἀλλ' ὁπόταν ἀρίσων ἥκῃ ἀληθῶν συνιεὶς
ὀδὲν, κἄφην εἶναι τὴν αἰτίαν, ἐφ' ᾗ πέπαυται
Θεὸς τὸ καταθήγεσθαι δεῖν εἰς ὀργὰς περὶ τῶν
ἐκεῖνα πεπλημμεληκότων. καί τοι πῶς οὐκ ἐκ
πολλῆς ἄγαν ἀμαθίας, εἰς ἀγεννῆ καὶ ἀβδηλον ἀ-
C ποφέρεται νῦν, κακύνειν ἐπιχειρῶν ἃ χρὴν δὴ
πάμπαν αὐτὸν τοῦ παντὸς ἀξιῶσαι θαύμα-
τος; Ἐπειδὴ γοῦν τεθέαται τὸν Φινεὲς, τῷ τῆς φιλο-
θείας καὶ γνησιότητος ζήλῳ μονονουχὶ τεθωρακισ-
μένον, καὶ τοῖς ἀτιμάζουσι τὴν ὑπὸ Θεῷ λατρείαν
τὴν ὀργὴν ἀντεξάγοντα, ἠθέλησεν ἐπ' αὐτὰ παρῆκε
τοῖς ἄλλοις τὰ ἐφ' οἷς εἰκὸς ἦν τὴν ἐσχάτην αὐ-
τοὺς ἀνατλῆναι δίκην. Ἡ γάρ τοι θεία τε καὶ ὑ-
περλάτης Φύσις ἀπηχθημένον μὲν ἀεὶ ποιεῖται τὸ
ἀλιτήριον, καὶ σεσαλευμένην ἔχοντα τὴν καρδίαν,
D καὶ φρόνημα τὸ θηλυπρεπὲς καὶ εὐπελὲς εἰς ἀπο-
φορὰν, καὶ εἰς ἀπόσασιν τὴν ἐξ ἀγαθῶν· ἐπιγάν-
υται δὲ τοῖς ἐρηρεισμένοις, καὶ ὀρθοποδεῖν εἰωθόσι,
καὶ τὸ διαπίπλειν ἐπ' ἄμφω παραιτουμένοις, βε-
βηκότι δὲ νῶ καὶ ἀπριξ ἡμμένοις τῆς εἰς αὐτὸν εὐ-
σεβείας· καὶ δι' ἕνα πλειςάκις τοιοῦτον ἀναριθμή-
τῳ πληθυϊ, καὶ ὁ μετρίως ἐσθ' ὅτε κατεγνω-
σμένῃ, τὸ ἔλεον ἐπιδαψιλεύεται. Καὶ γὰρ ἁπάσης
ποτὲ τῆς Ἱερουσαλὴμ ὁ ταῖς τυχούσαις αἰτίαις
ἐνειλημμένης, καὶ παροτρυνούσης ἐφ' ἑαυτὴν τὸν
E φιλάρετον νῦν, διά γε τοῦ καθυπνεῖν φιλεῖν, καὶ
τοῦτο εὐκόλως, πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκ νόμου
καταδεδικασμένων· ἐπαφεῖναι πάλιν αὐτοῖς ἤθε-
λε τὰς δίκας ὁ δίκαιος κριτής. ἐπεὶ δὲ τὰς ὑπὲρ
αὐτῆς λιτὰς ὁ προφήτης Ἱερεμίας ἐποιεῖτο, ἤ-
κουε λέγοντος εὐθὺς· περιδράμετε ἐν ταῖς ὁδοῖς
Ἱερουσαλὴμ, καὶ ζητήσατε ἐν ταῖς πλατείαις αὐ-
τῆς, ἐὰν εὕρητε ἄνδρα, εἰ ἔστι ποιῶν κρίμα, καὶ ἀ-
γαπῶν πίστιν, καὶ ἵλεως ἔσομαι αὐτῇ, λέγει κύριος.

Ἄθρει δὴ ἂν, ὅπως ἕνα πολλῶν ἀνδράξιον ἡγεῖται Θεὸς, καὶ συνδιασώζει μᾶλλον ἑνὶ δικαίῳ καὶ ἀγαθῷ πολυανδρᾶσαν πόλιν, ἤπερ ἕνα δίκαιον συνδιόλλυσιν ἀσεβέσι πολλοῖς. ἐκκεκλικότων τοίνυν τὸ τηνικάδε τινῶν ὁλοτρόπως εἰς τὸ ἐξήνιον, καὶ εἰσάπαν ἀπολωλότων, πῶς ἂν ἔδει τῶν ἔπω τοῦτο παθόντων, φροντίδα θέσθαι τὴν δέουσαν, καὶ δίκης ὀλίγοις ἐπενηνεγμένης, τὰς τῶν ἄλλων ὁρμὰς ἀνακόπτεσθαι, καὶ πρός γε τὸ δεῖν ἐρηρεῖσθαι, πρὸς τὰ βέλτιω διαπεραίνεσθαι τοῖς δείμασιν; Ἆρ' οὖν ἠδίκει Θεὸς, ἡ πᾶσα δικαιοσύνη; ἢ τί τῶν ἔξω λόγου ταῦτα δρῶν ἐσκέπτετο; καὶ τοι πῶς ἂ δυσσεβὲς τοῖς αὐτοῦ κρίμασι ῥιψοκινδύνως ἐπιμέμψαν; Φησὶ γοῦν ὁ αὐτοῦ Πορφύριος ἐν τῷ πρὸς Νημέρτιον λόγῳ· ὥστε ὁ δικαιοσύνης τῷ Θεῷ τολμήσας γενέσθαι διδάσκαλος λόγου, ἀδικίας τε μεγίστης ἀναπλησθεὶς εὑρίσκεται πλήρης. ὁσία τοιγαροῦν καὶ ἀμώμητος πανταχῶς ἡ ἐφ' ἅπασι νοοῖτ' ἂν εἰκότως, καὶ ἔστι κατ' ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ψῆφος. καὶ τὸ ἑτέρως ἔχειν αὐτὴν οἴεσθαι, φρενὸς ἂν γένοιτο τῆς ἐξεσταμμένης ἀῤῥώστημα καὶ γραφή. Ἐπειδὴ δὲ τοῖς πρὸς ἡμῶν ἀπεχθάνεται λόγοις, ἀκουέτω πάλιν Πορφυρίου γράφοντος ὧδε· ὃ μόνον δὲ ἐπὶ συμφέροντι τοῦ ὅλου, καὶ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ τῆς ἁρμονίας, ἄλλον ἄλλῳ ἁρμόζει χρόνον τὸ καθ' μέρος, ἀλλ' ἤδη καὶ κηδεμὼν ὑπάρχων πάντων καὶ σωτὴρ καὶ ἰατρός. ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐν ἀνθρώποις ἰατροῖς, καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ δοθεῖσαν αὐτοῖς τέχνην, ὑπέδειξε προορωμένοις τὰ συμβησόμενα τῷ ὅλῳ, τὰ μὲν κόψαι τῶν μερῶν, τὰ δὲ καῦσαι, τὰ δὲ σῆψαι, τὰ δ' διελεῖν, σωτηρίας ἕνεκα τοῦ ὅλου. εἰ καὶ μητέρες, καὶ τίτθαι παροῦσαι, καὶ περιδυῶσι ὅτι σωτηρίας χάριν ἕνεκα τοῦ ὅλου τοῦτο δρᾷ ὁ ἰατρὸς, κωλύουσι πολλάκις καὶ δακρύουσι γοερόν. πατὴρ δὲ παρὼν ἔμφρων ἐπορεύνει τὸν ἰατρὸν, καὶ τροφὴν κλαυθμηρίζοντος ἐπὶ συμφέροντι προσαφεῖλεν· ὁ Θεὸς δὲ ἐπὶ κηδεμονίᾳ τοῦ ὅλου, οὐ παρῆκε τὸ δέον ἀποθανεῖν, καὶ ἀπελθεῖν ἀπὸ τῶν ἄλλων, ὡς δάκτυλον ἕνα ἀφ' ὅλου τοῦ ποδὸς ἐπὶ συμφέροντι τοῦ παντὸς σώματος; εἰ γὰρ δὴ οἷοί τε ἦμεν θεῖον λογισμὸν ἀνιχνεῦσαι, ἔγνωμεν ἂν πάντως, ὡς ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ μὲν ἀρχὴν τὴν γένεσιν κωλύει τῶν δὲ προσημαίνει, ὅτι ἔσται βλαβερά· ἄλλοις δὲ ἤδη ἀντ' εὐσεβείας γερῶν τὸν θάνατον ἐδωρήσατο. Καί τοι πρὸ αὐτοῦ Πορφύριος τῇ τοῦ Θεοῦ δόξῃ μεμαχημένος, διὰ πλείσων ὅσων ὁρᾶται λόγων· ἀλλ' οἷα πεφρόνηκέ τε καὶ

A Vide ergo vt virum vnum instar multorum habeat Deus, & potius cum vno iusto proboque populosam ciuitatem seruet, quam iustum vnum perdat cum multis impiis. Quapropter, quum nonnulli tunc excusso fræno defeciſſent, funditusque periiſſent, nunquid anxiam de illis, quibus hoc nondum contigerat, haberi curam oportebat; & pœna paucis illata, aliorum impetus retardari, & vt firmi constantesque in virtute manerent, timore B coerceri? An igitur Deus iniuste egit, ipse iustitia omnis? aut quid absurdum meditabatur, quum hæc faceret? At nonne impium est iudicia Dei temere a quoquam reprehendi? Porphyrius siquidem suus libro ad Nemertium hæc scribit: *Quapropter oratio quæ eo prorupit audaciæ, vt Deo iusticiæ magistra fieri velit, ea si explicetur, iniustitiæ pleniſſima reperitur. Sanctum igitur & inculpatum prorsus in omnibus iure censebitur, & reuera est, Dei iudicium. Exiſtimare autem ipsum aliter se habere, euersæ mentis morbus & crimen est.* Quoniam autem nostris sermonibus infensus est aduersarius noster, Porphyrium rursus ita scribentem audiat: *Non solum aduti litatem vniuersi & perpetuitatem compositionis illius rebus singularibus aliud alii tempus aptat, sed etiam quod sit tutor omnium, ac seruator, & medicus. Numquid medicis præmonstrauit, ex artis, quam illis ipse tradidit, præscripto, quæ toti corpori imminerent pericula perſpicientibus, alia quidem membra secare, alia vrere, alia putrefacere, quædam autem diuidere, vt totum seruetur. Ac matres & nutrices haud ignaræ id a medico fieri, vt totum seruetur corpus, plerumque prohibent, eiulatu ac voce miserabili; pater vero adest, ac pro sua prouidentia medicum vrget, & ploranti cibum insuper aufert, vt ei bene sit. Deus autem ad tuendum vniuersum non permiserit, vt quædam intereant, & ab aliis separentur, perinde vt digitus a pede, ad corporis totius vtilitatem? Quippe si diuinas inuestigare nobis rationes fas esset, omnino videremus, hoc quidem initio prohibere ne in lucem edatur; alia vero, quod nocitura præuideat; aliis, mortem, pietatis præmium, largiri.* Tametsi Porphyrius mirũ quantum aduersus Dei maiestatem ante Iulianum pugnasse videatur; tamen quid

tam ſenſerit & ſcripſerit, ſatis hiſce probari arbitror. Addam autem nonnullum eius dictum in hanc fere ſententiam. Chryſippus, e ſecta Socratis, nolebat de rebus creatis dici a quoquam, *Quis nouit?* ſed *Omnino hoc ſatius erat.* Nam ſi adminiſtratione diuina melior nulla deſignari poteſt, omnino putandum eſt res creatas, vt ſe habent, præſtare ita ſe habere. Nam ſi tu in partem aliquam imperii a Rege vocatus, reipublicæ vtilitati ex legum nutu ſeruire aliter non poſſis, quam ſi hos exilio, illos proſcriptione bonorum, alios morte mulctes, neque omnibus vitam ſerues, quod omnibus haud conduceret: nos huic tanti orbis rectori non concedemus, vt citra reprehenſionem ſua gubernet, a quo recte fieri cuncta iudicatum eſt, ſiue per mortes, aut mutationes, aut per nullum ætatum diſcrimen eat. Cur ergo impium ſe præſtat Iulianus, & diuinis iudiciis impudenter inſultat, ac ſubſtantiæ, quæ omnia ſancte ponderat, impietatem adſcribit, atque iram clamoribus invadit, quæ virtutis comtemtores in melius transformat, agitatoſque ſecura & firma in ſtatione collocat. Concedamus tanquam medico, ſicut ab auctore tui falſi cultus dicitur, vt ſeruetur totum corpus, exiguum aliquod membrum ſecare. Permitte tanquam iudici reipublicæ legibus ſubditos regere, ſublatis improbis. Non enim, vt iam antea dixi, boni cum ſceleratis perierunt, ſed cum vno potius bono, Phinees nimirum, improborum vulgus pene innumerabile ſeruatum eſt; Phineeſque in pretio habitus eſt, non quod graui vulnere muliercula transfoſſa eſt, ſed quod cum ſingulari conſilio pro Deo ardorem toto pectore concepiſſet, in deſertores acrius armatus eſt. Sed nequaquam forte placet Iuliano, deſertoribus neceſſario pœnas eſſe conſtitutas: ſe enim inter eos annumerari non ignorat. Neque vero extremam pœnam vitabit abiecto ſcuto, ipſiſque rebus conuictus vt qui maxime, repudiatæ virtutis ac deſertæ militiæ, in barathrum impietatis deuolutus. Sed putat forte ſe Dei legibus repugnare poſſe, &, quam in partem velit, diuinorum iudiciorum transferre poteſtatem. Vbique

A γέγραφεν, ἀρέσειν μὲν οἶμαι κ᾽ ταῦτα πρὸς πίσιν. Προσεποίσω δὲ καὶ ἕτερον αὐτῷ ῥησείδιον, ὠδίπως ἔχον· Χρύσιπως δὲ Σωκράτει ἑπόμενος, ἀδὲ ἐπιλέγειν ἠξίω τοῖς γινομένοις, τὸ, τίς οἶδεν; ἀλλ᾽, ὅτι πάντως τᾶτο ἄμεινον ἦν. εἰ γὰρ μὴ ἔσι διοίκησιν βελτίονα τῆς θείας ὑπογράψαι, πάντως τὰ γινόμενα χρὴ νομίζειν, ὅτι ὄτως ἄμεινον ἔχει, ὡς ἔχει. ἀ γὰρ δὴ σοὶ μὲν, μέρος τινὸς τῆς ἐν ἀνθρώποις ἀρχῆς λαχόντι

B προνοεῖν παρὰ τᾶ τῆδε βασιλέως, ἐπί τε τῷ συμφέροντι τῆς πολιτείας τοῖς νόμοις πειθαρχᾶντι, ἄλλως ἀκ ἦν νόμιμον φυλάτειν τὴν πολιτείαν, ἢ τὰς μὲν τῶν ἀρχομένων μεταοικίζοντι, τὰς δὲ δημεύοντι, ἄλλας δὲ καὶ ἀποκτινῦντι, ἀδὲ τὸ ζῆν ἐφύλαξας ἅπασιν, ὅτι μὴ τοῖς πᾶσι τᾶτο συνέφερε· τῷ δὲ τὸν τοσᾶτον κόσμον διοικᾶντι, ἀκ ἐπιτρέψομεν ἀμέμπτως διοικεῖν τὰ αὐτᾶ, ὡς καλῶς ἔχειν αὐτῷ, τὰ ὅλα ἐδικαιώθη, καὶ διὰ δανάτων χωρᾶντι, καὶ

C διὰ μεταβολῶν, καὶ διὰ τῆς τῶν ἡλικιῶν ἀορισίας. Ἀνθ᾽ ὅτα δὴ ἂν ἀχ ὁσιᾶργεῖ κ᾽ τοῖς θείοις κρίμασιν ἀνέδην ἐπιπηδᾷ, καὶ καθορίζει τὸ ἀνόσιον τῆς ὁσίως τὰ πάντα ταλαντευόσης ἀσίας, κ᾽ καλακέκραγε τ᾽ ὀργῆς μεταπλατίσης ἐπὶ τὸ ἄμεινον τὰς τ᾽ ἀρίσων ὀλιγωρήσαντας, κ᾽ μεθισάσης τὰς σεσαλευμένας, ἐπὶ τὸ ἓν μάλα διϊδρῦσαι Φιλεῖν. ἐπιτρέψωμεν ὡς ἰατρῷ, καθά φησιν ὁ τῆς σῆς ψευδολατρίας παπᾶς, ἐπὶ σωτηρίᾳ τᾶ παντὸς σώματος, βραχύτι μόριον ἀ-

D ποτεμεῖν. πάρες ὡς δικαστῇ συννόμοις πολιτείαις ἠνιοχῆσαι τὸ ὑπήκοον τ᾽ φαύλων ἐξαιρεμένων· ἀγάρ τοι, καθάπερ ἤδη προεῖπον, συνδιολώλασιν ἀγαθοὶ πονηροῖς, ἀλλ᾽ ἑνὶ μᾶλλον ἀγαθῷ, φημὶ δὴ τῷ Φινεές, πλῆθυς πονηρὰ καὶ ἀριθμᾶ κρείτλων συνδιεσώζελο· τελίμηται δὲ Φινεές, ἀχ ὅτι πονηρῷ τραύματι διεπερονήθη τὸ γυναῖον, ἀλλ᾽ ὅτι μᾶλλον ἐμφρόνως, τ᾽ ὑπέρ γε τᾶ Θεᾶ ζῆλον ἐνσερνισάμενος, τοῖς ἀποσάταις θερμότερον ἀνθωπλίζελο. Ἀπᾴδει δὲ ἴσως Ἰουλιανῷ, τὸ

E χρῆναι δίκας ὑπέχειν τὰς ἀποσάτας, οἶδε γὰρ οἶδεν ἑαυτὸν τοῖς τοιᾶτοις ἐναρίθμιον ὄντα· καὶ ἐκ ἂν ἔξω γένοιτο ποινῆς τ᾽ ἐσχάτης, ἀποβαλὼν τὴν ἀσπίδα, κ᾽ ἐξ αὐτῶν τ᾽ πραγμάτων ἐληλεγμένος ὡς εἴη τις ἄγαν, ἀφιλάρελός τε κ᾽ φυγοπόλεμος, καὶ τῷ λείῳ τ᾽ ἀπάτης εἰς τ᾽ ἀσεβείας βάραθρον κεκυλισμένῳ. Οἴεται δὲ ἴσως, ἀντινομοθετεῖν δύνασθαι τῷ θεῷ, καὶ πρὸς ὅπερ ἂν αὐτῷ δοκῇ, τὴν τ᾽ θείων κριμάτων ἀποκομίσαι δύναμιν.

καὶ ψευδόμενος γὰρ πανταχῆ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, ποτὲ μέν φησι τὸν ἱεροφάντην Μωσέα, δημαγωγῆσαι μᾶλλον, ἢ ἀληθεύσαι τὰς περὶ Θεοῦ ποιήσασθαι λόγους, ὅτε ἔχοντας ὀρθῶς, ὅτε μὴν ἐοικότως αὐτῷ γεγονότας, ποτὲ δὲ τὸν Ἔσδραν ἀπὸ γνώμης ἰδίας προσεπενεγκεῖν ἵνα διαλείνεται. Πικρὸν δὲ λίαν καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐγχείρημα αὐτῷ· σκήπτεται γὰρ τὸ ἐπιεικὲς εἰς Θεὸν, ἵν' εὐαφόρμως δοκῇ τὸ μὴ ἓν πεποιῆσθαι λέγειν τοὺς περὶ αὐτοῦ λόγους, καταχέει δὲ καὶ τὸ ἀναλ- B λὲς τῶν ἱερῶν γραμμάτων. ἀλλ' οὐκ ἐπιτεύξεται δόλιος θήρας, κατὰ τὸ γεγραμμένον. οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν, οἱ νῦν ἔχοντες Χριστοῦ, καθά φησιν ὁ πάνσοφος Παῦλος. ὅτι δὲ δυσσεβείας τῆς ἀνωτάτω εἰς λῆξιν ἐλήλακε, σαφὲς ἂν γένοιτο καὶ τῶνδε πάλιν. ἔφη γάρ·

ἐστὶ παραβαλεῖν αὐτὸν, τῇ Λυκούργου πραότητι, καὶ τῇ Σόλωνος ἀνεξικακίᾳ, ἢ τῇ Ῥωμαίων πρὸς τοὺς ἠδικηκότας ἐπιεικείᾳ καὶ C χρηστότητι.

enim in diuinam Scripturam ſpargens mendacia, modo ſacrorum antiſtitem Moſem ait, magis vt populum ductaret, quam vt veritatem proderet, de Deo verba feciſſe, nec recta, nec ſibi conſentientia: modo Eſdram exſuo ſenſu & opinione addidiſſe quædam pertendit. Quin etiam illud acerbiſſimum facit, quod pietatem ſimulat, vt non ſine cauſſa dicere videatur, perperam factos eſſe de Deo ſermones, & contra ſacras Scripturas contumelioſas quoque voces fundat. Sed *doloſus non* Prov. 12. *aſſequetur prædam*, vt ſcriptum eſt. *Non enim eius mentem ignoramus, qui men-* 2. Cor. 2. *tem habemus Chriſti*, vt ait ſapientiſſimus Paulus. Impietatis autem extremum attigiſſe, ex his rurſus erit manifeſtum. Ait enim:

IVLIANVS.

Par autem eſt, ipſum cum Lycurgi lenitate comparare, & Solonis clementia, aut cum Romanorum in maleficos æquitate ac bonitate.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Εἶτα πῶς οὐ δέδιεν ὁ θρασὺς, τὸν ἐπὶ πάντας Θεὸν ἀντιπαρεξάγων ἀνθρώποις καὶ σύγκρισιν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀνθρώπων κρεῖττονα γενέσθαι λέγων τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητὴν, τὴν ἁπάντων τεχνίτην σοφίαν, τῆς ἀνθρώπων ἐπιεικείας ἡττῆσθαι διαλεινόμενος, καὶ μονονουχὶ καλόπιν ἐρρίφθαι τῶν ἐν ἡμῖν ἀγαθῶν, τὸν τοῖς οὖσι διανέμοντα μετ' ἐξουσίας τὰ δι' ὧν ἂν εἴεν τοῦθ' ὅπερ εἰσί. πᾶσα γὰρ σύνεσις παρ' αὐτοῦ καὶ ἀρετῆς ἁπάσης τρόπος, καὶ μὴν καὶ ἔφεσις ἀγαθῶν ἐγκατασκέλλεται τῇ φύσει παρὰ τοῦ πάντων δημιουργοῦ. Τοίνυν τὸ πονηρὸν καὶ θεομισὲς ἐναργέσατα δι' αὐτοῦ λελάληκε πνεῦμα, καὶ τάχα που τῶν ἀτόπων οὐδὲν, εἰ δή τις ἔλοιτο, καὶ ἀφομοιοῖ αὐτὸν τῷ ἀρχεκάκῳ δράκοντι, ἤτοι τῷ καὶ τὸν παράδεισον ὄφει, ὃς διάκονος ἦν τῶν τοῦ διαβόλου φωνῶν, καὶ ὡς ἐν δοκήσει μόνῃ. Φωναὶ γὰρ D ἦσαν οὐ παρ' αὐτοῦ μᾶλλον, ἀλλὰ δι' οὗ λαλοῦντος ὡς δι' αὐτοῦ· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν, ἓν δή δὲ μόνον πεφενάκικε γύναιον· ὁ δὲ τῆς ἐκείνου δυστροπίας ἄρις μιμητὴς, ὅλην τὴν οἰκουμένην καταφθείρειν πειρᾶται, τὸ κέρας εἰς ὕψος ἐπαίρων, καὶ ἀδικίαν λαλῶν κατὰ Θεοῦ, καθὰ γέγραπται. Ἐπειδὴ δὲ πραοτάτους ἀνθρώπων γενέσθαι φησὶ Σόλωνά τε καὶ μὴν καὶ Λυκοῦργον, προσμεμαρτύρηκε δὲ τὸ ἀνεξίκακον αὐτοῖς, ἀναγκαίως καὶ νῦν

CYRILLVS.

Qua fronte petulantiſſimus homo ſupremum illum rerum omnium Deum audet cum homuncionibus comparare, immo dicere, ne hominibus quidem præſtare cæli terræque factorem; quum omnium conditricem ſapientiam ab hominum æquitate ſuperatam eſſe pertendit, ac noſtris poſtponi virtutibus eum, qui rebus omnibus naturam ſubſtantiamque cum poteſtate tribuit. Ab illo enim omnis intelligentia, & omnis virtutis modus, adeoque ipſum virtutis ſtudium inditum eſt naturæ ab illo rerum omnium opifice. Quamobrem impurus ac Dei oſor ſpiritus Iuliani ore proculdubio loquutus eſt; nec abs re forte quiſpiam illum ſerpenti malorum auctori comparabit, ei nempe qui vocum Diaboli miniſter erat, idque ſpecie tantum: voces enim non magis a ſerpente, quam ab eo qui per ipſum loquebatur. Sed ille vnam & ſolam mulierculam decepit; hic autem, illius malignitatis imitator egregius, vniuerſum orbem corrumpere nititur, cornu in altum tollens, & iniuſtitiam contra Deum loquens, vt ſcriptum eſt. Iam vero quum dicat Solonem & Lycurgum hominum leniſſimos extitiſſe, & ſingulari præterea patientiæ laude præditos, neceſſe eſt reſpon-

dere. Solon quippe Athenis, Lycurgus apud Lacedæmonios legumlatores fuere. An ergo, quum ciuitatibus aut regionibus quod ex vsu foret submini-
A ἐκεῖνο φαμέν· Σόλων μὲν γὰρ ἐν Ἀθήνησι, Λυκοῦργος δ' παρὰ Λακεδαιμονίοις θεσμοθέτας γενέσθην. ἆρ' ἂν ταῖς πόλεσιν ἤτοι ταῖς χώραις τὸ τελοῦν εἰς ὄνησιν ἐποριζόντες, καὶ τὰς παρ' ἑκάστοις νόμους τιθέντες, παρῆκαν εἰπεῖν τὸ χρῆναι πράττεσθαι δίκας, τὰς ἐπ' αἰσχραῖς ἁλόντας αἰτίαις, καὶ ἀθῷον εἶναι βεβλῆσθαι, τὸ μὴ σεπτῶς καὶ ἐννόμως ἐλέσθαι βίον; ἢ τάχα πᾶσ

strarent, & leges singulis ponerent, dicere prætermiserunt, pœnis affici oportere, qui turpium criminum conuicti tenerentur, & impune esse voluerunt, si quis vitam facinorosam & iniustam degeret; an forte singulis criminibus congrua pœna instituta summos imos ad frugem reuocarunt, eosque recti &
B σας ὁρισάμενοι δίκας, σωφρονεῖν ἀνεπείθον μικρὰς καὶ μεγάλας κοσμιότητός τε καὶ ἐπιεικείας ἐπιμελητὰς ἀπέλειπον; εἰ μὲν οὖν αὐτοῖς τῶν τοιούτων ἀπολὺς γέγονε λόγος, ὁμολογείτω, καὶ παύσομαι. εἰ δὲ γέγονεν αὐτοῖς ἐν σπουδῇ τῇ περὶ γιγνομένῃ, τὸ καθαιρεῖν τὰ πονηρά, καὶ τοῖς τρόποις ἐπιμιμᾶν τῆς Φαυλότητος· ἀ

honesti cultores effecerunt? Quod si non magnopere id curarunt, fateatur, & desinam. Sin autem in id incubuerunt maxime, vt mala prohiberent, improbosque mores arguerent, (neque enim vinci aliter poterat improborum ignauia) nunquid vel hanc demum ob caussam lenes & humani habebuntur? Quanquam sublatis Draconis legibus, eas tamen ratas voluerunt, quas de homicidis tulerat, quum illas, opinor, laudarent, nec vllo modo improbarent. Abrogare enim quum liceret, seruari & ratas esse iusserunt. Sed si me de legumlatoribus dicere quippiam oportet, sunt sane clementes ac lenes, sed præterea flagitiorum osores esse debere nemo inficias ibit. Quare licet interdum adversus probos ac scelestos, & qui nefarium vitæ genus sequuntur, grauissimas pœnas definierint; nemo tamen dixerit eos iræ quadam impotentia in eam venisse sententiam, sed potius vt iuris antistites, ex vehementi quodam improbitatis odio turpia damnasse & ad saniora direxisse, & ab vtilibus iniqua secreuisse, & vtilissimum remedium ignauis terrore incusso, & pœnam virgæ cuiusdam instar intentasse. Quod si quis mente reputet, quo in legibus ferendis animo & consilio fuerint, quum iustis hominibus præmia ampliss
τὰρ ἑτέρως ἦν τῶν τὴν ἀρίστην ἀτιμαζόντων ζωὴν νικᾶσθαι τὸ ῥᾴθυμον· ἆρ' ἂν ἔτι τούτης ἕνεκα τῆς αἰτίας πρᾷοί τε καὶ ἀνεξίκακοι
C νοηθεῖεν ἄν; καίτοι τὸν Δράκοντ' αὐτοὶ περιελόντες νόμους, τὸ χρῆναι κρατεῖν ἐδοκίμαζον τοὺς ἐπί γε τοῖς φονευτᾶς, ἐπομνύντες οἶμαί πω, καὶ κατ' ὀδένα τρόπον δυσαρεστήσειν. λύειν γὰρ ἐξὸν, σώζεσθαί τε καὶ μένειν ἐκέλευον. Ἀλλ' εἴ μέ τι χρὴ καὶ ὑπὲρ τῶν νομοθετῶν εἰπεῖν, εἰσὶ μὲν πρᾷοί τε καὶ ἀνεξίκακοι, προσεῖναι δὲ δεῖ αὐτοῖς φαίη τις ἂν οἶμαί πω

idebit, & debitis vnumquemque laudibus ornare, non mentietur si dicat, illis admodum oblectatos, & maximo in pretio habere vitam ab omni crimine & reprehensione vacuam. Quum autem viderit eos vitia reprehendere, si dicat reipsa nequitiam damnare, non aberrabit a vero.
D ρημένων ζωὴν, μοχθηρὰς ἔθ' ὅτε δίκας, ἐχ ὡς ὀργῇ μᾶλλον τελευαννευμένους εἰς τοῦτο γνώμης ἐλθεῖν φαίη ἄν τις αὐτοὺς, ἀλλ' ὡς τῷ δικαίῳ προεσηκότας, καὶ ἐκ πλείστης ἄγαν μισοπονηρίας τῶν αἰσχίονων καταδικάζοντας, ἀπευθύνοντάς τε καὶ πρὸς τὰ βελτίω, καὶ ἀποκρίνοντας μὲν τῶν εἰωθότων ὠφελεῖν τὸ ἀδικεῖν πεφυκὸς, ἐπικήρημα δὲ χρειωδέστατον τοῖς ῥᾳθυμεῖν ἐθέλουσιν ἐπανιστάντας τὸ δεῖμα, ἢ οἵά τινα ῥάβδον αὐτοῖς τὴν δίκην ἐπανατείνοντας. Οἶμαι δέ
E τις ἐννενοηκὼς τὴν ἐφ' ἑκάστῳ τῶν νόμων τῶν τεθεικότων αὐτοῖς διάθεσίν τε καὶ σκέψιν. ὅταν μὲν ἴδῃ λαμπρὰ τοῖς ἐπιεικέσιν ἐπιμελουμένους τὰ γέρα, καὶ τοὺς ἑκάστῳ πρέποντας ἐπαίνους ἐπάγοντας, οὐκ ἂν διαψεύσαιτο λέγων ἡδῆναί τε λίαν ἐπ' αὐτοῖς, καὶ λόγου παντὸς ἀξιοῦν τὸ ἀνεπιπλήκτως χρῆναι διαβιῶν. ὅταν δὲ ἴδῃ τοῖς ἔργοις ἐπιμιμησαμένους τῆς Φαυλότητος καταμηνύσαι λέγων αὐτοὺς, οὐκ ἂν ἁμάρτοι

τὸ πρέπον(ς). ἐν γὰρ τῇ ποιότητι τῶν νόμων, A τὰς ἐν ψυχῇ διαθέσεις τῶν νομοθετῶν μονονυχὶ γραφομένας ἀταλαίπωρον ἰδεῖν. ὀκνῶν τὸ μὲν τῶν αἰσχρῶν καὶ πέρα τὸ πρέπον(τος) καλαρτῆσαι δίκας, ἔχοι ἂν εἰκότως ἐφ' ἑαυτῷ τὰς τῆς ὀργῆς ὑποψίας, καί τοι γεγονότων τῶν θεσμοθετῶν ὀκ ἐν τῷ παθεῖν τὴν ὀργήν. ὅτω πως συνήσεις καὶ ἐπὶ Θεοῦ, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦτο λίαν, ἀνῳκισαι γὰρ τῶν καθ' ἡμᾶς τὰ ἀνω, κ' ἐπέκεινα παντὸς ἔρχεται γενῆσθ. Εἶ- B τα, ὦ κράτισε, τὰς μὲν Σόλωνός τε καὶ Λυκόργου νόμους, προσθείην δ' ἂν ὅτι καὶ Δράκοντ(ος), εἴ τις ἕλοιτο λύειν, ἐνήσει πηλῷ τὸν πόδα τὸ δὴ λεγόμενον, καὶ τὴν διωρισμένην τοῖς παραβαίνουσι πάντη τε καὶ πάντως ὑποσήσεται ζημίαν· ὁ δέ γε τῆς θείας ῥαθυμήσας ἐντολῆς εἰ αὐτοῖς δίκας, πάθοι ἂν ὀκ ἐν δίκῃ τὴν ἐπίπληξιν; Θεὸν τοίνυν λέγοντ(ς)· κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, καὶ μὴν ὀκ ἔσονταί σοι θεοὶ C ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ· πῶς ὀκ ἔδει τιμᾶσθαι θανάτῳ τὰς τελελεσμένας τῷ Βεελφεγὼρ, καὶ βδελυραῖς ὅτως ἡδοναῖς γυναίων αἰσχρῶν, εἰς ἀπόστασιν μονονυχὶ καθηγορασμένας; Οἶμαι δὲ δεῖν κἀκεῖνο εἰπεῖν· Σόλων μὲν γὰρ καὶ Λυκοῦργος, ὃς δὴ καὶ ἐκκρίτους νομοθετῶν γενέσθαι φησὶν, πεφροντίκασιν ἆρα τοῦ νομίσαι τοῖς Ἕλλησι τῶν παρὰ σφίσι τετιμημένων ἐπιμελεῖσθαι θεῶν, θύσιάς τε καὶ θεραπεύσιας· ἀλλ' οἶμαι τοῦτο ὑπάρχειν ἀληθὲς, καὶ ὀχD ἑτέρως ἔχειν· ἥκει γὰρ αὐτοῖς τὸ χρῆμα διὰ τοσαύτης σπουδῆς, ὡς δίκας ἐπιψηφίζεσθαι τὰς ἐσχάτας, τοῖς ῥαθυμίας ἀλοῦσι γραφῇ. τί δ' ἄν τις λέγοι τοὺς καθὰ τῶν ἱεροσυλούντων νόμους, ὡς εἰς Θεοὺς ὑβριζόντων; ὅτε τοίνυν ἐν λόγῳ τέθειται παρ' αὐτοῖς ὀκ ἠμελημένῳ τὸ χρῆναι φυλάττεσθαι καθὰ μηδένα τρόπον πλημμελεῖν εἰς Θεούς, μᾶλλον δὲ εἰς ἀναθάρσους δαίμονας· πῶς ὀκ ἐναργῶς ἀδικεῖ, τοῖς τὴν εἰς Θεὸν λατρείαν ἀνοσίως περιυβρίE ζουσιν, ὀκ ἐν δίκῃ λέγων ἐπενεχθῆναι τὴν κόλασιν; Καί τοι Πυθοῖ δαίμονα μαντικὸν, ἤτοι τὸν Ἀπόλλωνα φασὶν ἀνειπεῖν ὀκ τριπόδων, χρήσαί τε περὶ Σωκράτους, ὡς εἴη σοφώτατ(ος) ἀνδρῶν ἁπάντων. καὶ πολὺ παρ' Ἕλλησι τὸ θαῦμα τἀνδρὸς, ἀλλὰ δεσμώτης καὶ κωνείῳ τὸν ἀνθρώπινον κατέλυσε βίον· ἐπί-

Quales enim sunt leges, tales fere in iis inscriptos legumlatorum mores videre licet. Quare pœnas in turpia & inhonesta comparare, habet in se suspicionem quandam iracundiæ, quamuis ab ea legumlatores longe alieni sint. Idipsum de Deo sentiendum est, immo & multo maiora, quum sit supra res humanas longissime positus, & vltra id omne quod factum est. Itane vero, o bone, si quis Solonis, aut Lycurgi, adde etiam Draconis, leges abrogare tentauerit, luto pedem immittet, vt dicitur, adeoque pœna mulctabitur præuaricatoribus constituta; qui vero diuina mandata negligit, si pœnæ ab eo reposcantur, immerito punietur? Quum igitur Deus dicat, *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies*: &, *Non erunt tibi Dii alii præter me*: numquid morte C mulctandi erant, qui initiati fuerant Beelphegor, & impuris adeo voluptatibus muliercularum ad defectionem propemodum venundati? Illud addo præterea: Solonem & Lycurgum, quos latores legum præstantissimos fuisse confitetur, id singulari cura sanxisse, vt quos Deos adorabant, eos Græci præcipuo in cultu ac veneratione haberent. Quod profecto verissimum esse non dubito. Id enim tantæ curæ ac studio illis est, vt supplicia in eos extrema statuerint, qui negligentiæ conuicti tenerentur. Quid autem opus est eas commemorare leges, quas in sacrilegos tanquam Deorum violatores tulerunt? Quum ergo præsertim apud eos cautum sit, ne quouis pacto in Deos, seu potius impuros Dæmonas, peccetur: nonne manifesto scelere se obstringit, qui pœnam iuste irrogari negat iis, qui Dei cultum impio contumeliæ genere prosequuntur? Et sane Pythium Dæmonem fatidicum, siue Apollinem, aiunt ex tripode oraculo edito de Socrate respondisse: hominum eum sapientissimum esse. Magna vtique viri apud Græcos admiratio; ceterum in ergastulo cicutæ potione humana vita abiit.

Reus autem agebatur & crimini dabatur quod in Græciam nouos Deos inferret. Quidni ergo ſummi Dei contemtores, & qui eius cultu repudiato Beelphegor aliiſque præter ipſum numinibus ſe addixerant, ſi non forte cicuta, aſt alio quouis pacto, Socratis pœna plecti oportuit, a qua nec leges Græcorum, vt reor, diſſentiunt, nec Solon & Lycurgus, aut ante illos Draco, a quibus latæ ſunt. Quapropter licet clementes ac faciles ſint aliqui legumlatores, ſi tamen puniant improbos, non continuo lenes ac humani eſſe deſinent. Quum autem ſcribit: Romanos clementia & benignitate vſos erga reos quoſdam; quomodo illum fingit, ſcelera quæ in homines admittuntur multo inferiora iis eſſe quæ in Deum? Peccare enim in naturam ſupra res omnes poſitam non perinde eſt ac mortales aliquos offendere. Quanto enim res noſtras ſuperat, tanto, vt opinor, criminum vis, quibus offenditur, alia ſuperabit. Vtrumque vero pro ratione cuiuſque ac modo pœna ſequetur. Ceterum quaſi Iulianus clare & indubitate demonſtrauerit, naturam affectionibus humanis non obnoxiam, immo quæ mentem omnem ſuperat, graui quauis animi victam eſſe impotentia, & ad iram motibus incitatam; aniles neſcio quas nugas, quæque extremam olent inſaniam, æſtu quodam rurſus effundit, & ait:

A ἐπίκλημα δὲ αὐτῷ παρὰ τῶν κατηγορευόντων ἦν, τὸ τοῖς ὅσι παρὰ τοῖς Ἕλλησι θεοῖς ἐπισφέρειν δαιμόνια καινά. εἶτα πῶς ἂν ἔδει τὰς ἀτιμάσαντας τὸν τῶν ὅλων θεόν, καὶ τῆς ἐπ' αὐτῷ λαλιᾶς ἀνθημμένους, τὸ δεῖν ὑποκεῖσθαι τῷ τῆς Βεελφεγὼρ, ἑτέροις τε παρ' αὐτὸν προσκεκυνηκότας, εἰ καὶ μὴ κωνείῳ τυχὸν, ἀλλ' ἄν καθ' ἕτερον τρόπον τὴν Σωκράτους δίκην ὑποσῆναι, ἂν ἀπᾴδουσαν ἀφ' αὑτοῖς, ὥσγε οἶμαι, B τοῖς Ἑλλήνων νόμοις, ἤτοι τοῖς τεθεικόσιν αὐτοὺς, Σόλωνί τε φημὶ, καὶ Λυκούργῳ, καὶ Δράκοντι πρὸ αὐτῶν. Οὐκοῦν κἂν εἰ πρᾷοί τε εἶεν, κἂν ἀνεξίκακοί τινες, οἱ φυλάττοντες θεσμοθετεῖν, ἂν ἂν ἔξω γένοιντο τοῦ εἶναι χρηστοί τε καὶ πρᾷοι κολάζοντες πονηρούς. ἐπεὶ δὲ Ῥωμαίους φησὶ γενέσθαι χρηστοὺς καὶ ἀνεξικάκους πρός τινας τῶν ἠδικηκότων· πῶς ἠγνόηκεν, ὅτι τὰ εἰς ἀνθρώπους πλημμελούμενα τῶν εἰς Θεὸν ἥττονα πολύ; C ἃ γοῦν ἴσον ἁμαρτεῖν εἰς τὴν παντὸς ἐπέκεινα φύσιν, καὶ τὸ προσκρούειν τισὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. ὅσῳ γοῦν ἂν ὑπερκείοιτο τῶν καθ' ἡμᾶς τὰ αὐτὰ, τοσοῦτον καὶ ἡ τῶν ἐγκλημάτων δύναμις οἶμαι τῶν ἄλλων ὑπεραναισήξει· ἕψεται δὲ πάντως ἰσορρόπως τε καὶ ἀναλόγως ἑκατέρῳ καὶ τὰ αὐτῆς τῆς δίκης. Ὥσπερ οὖν σαφῶς καὶ ἀναμφιλόγως τοῖς καθ' ἡμᾶς πάθεσιν ἀνάλωτον φύσιν, μᾶλλον δὲ παντὶ τῷ καλαλυπεῖν πεφυκότι, τὴν παντὸς ἐπέκεινα νοῦ ἀποφήνας τελευταῖα θυμῷ, καὶ τοῖς εἰς ὀργὴν κινήμασι καθαθήγεσθαι, D γραοπρεπεῖς τινὰς λόγους, καὶ τῆς ἐσχάτης ἀβελτηρίας ἐξόζοντας ἀναβράττει δὴ πάλιν καὶ φησί·

IVLIANVS.

Quanto autem noſtræ res potiores ſint, quam illorum, ex his quoque attendite. Imitari nos iubent Deos pro viribus Philoſophi. Hanc autem imitationem in contemplatione rerum poſitam eſſe. At hoc omni affectione carere & in contemplatione ſitum eſſe liquet, etiam me tacente; propterea quod quantum ab omni affectione vacui, in contemplatione rerum verſamur, tantum Deo ſimiles efficimur. Quænam autem apud Hebræos prædicatur Dei imitatio?
Num. 25. Ira, & furor, & ſæua æmulatio. *Phinees*, enim inquit, *ſedauit furorem meum, dum zelo meo zelor in filiis Iſrael.* Etenim inuento aliquo, qui ſecum indignetur & doleat, Deus indignationem ponere videtur.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Πόσῳ δὲ δὴ τὰ παρ' ἡμῶν, τῶν παρ' αὐτοῖς κρείττονα, καὶ ἐκ τῶνδε σκοπεῖτε. μιμεῖσθαι κελεύουσιν ἡμᾶς οἱ φιλόσοφοι κατὰ δύναμιν τὸν Θεόν. ταύτην δὲ εἶναι τὴν μίμησιν ἐν θεωρίᾳ τῶν ὄντων. ὅτι δὲ τοῦτο δίχα πάθους ἐστὶ καὶ ἐν θεωρίᾳ κεῖται πρόδηλον ἐστι που, κἂν ἐγὼ μὴ λέγω. καθ' ὅσον ὅτι ἐν ἀπαθείᾳ γινόμενοι, τελαγμένοι περὶ τὴν θεωρίαν τῶν ὄντων, κατὰ τοσοῦτον τῷ Θεῷ ἐξομοιούμεθα. Τίς δὲ ἡ παρ' Ἑβραίοις τοῦ Θεοῦ μίμησις; ὀργὴ, καὶ θυμὸς, καὶ ζῆλος ἄγριος. Φινεὲς γὰρ, φησὶ, καλέπαυσε τὸν θυμόν μου, ἐν τῷ ζηλῶσαι τὸν ζῆλόν μου ἐν υἱοῖς Ἰσραὴλ. εὑρὼν γὰρ ὁ Θεὸς τὸν ἀγανακτοῦντα καὶ συναλγοῦντα, φαίνεται ἀφεὶς τὴν ἀγανάκτησιν.

Ταῦτα καὶ τοιαῦτα ἕτερα περὶ Θεοῦ πεποίηται λέγων ὁ Μωσῆς ἐν ὀλιγαχοῦ τῆς γραφῆς. A

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Εἰ μὲν οὖν, ὦ κράτιστε, τὸ ὑποπεῖσαι δαίμοσι πονηροῖς, ἢ γοῦν ἀποστάταις ἀγγέλοις, ἄμεινον δήπου τοῦ πράττειν ὑπὸ Θεῷ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ μόνου κρατεῖσθαι, νικάτω τὰ σά. εἰ δὲ ἐκεῖνο μὲν ἀπευκτὸν τοῖς ἐν καλῷ καὶ ἐν εὐρωσίᾳ φρενὸς καὶ τοῖς τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας φιλοθεάμοσι, καὶ μὴν καὶ εὐημερίας ἁπάσης πρόξενον καὶ τριπότηθον ἀληθῶς τὸ ἁπλανῶς εἰδέναι τί τὸ ὄντως ὂν, καὶ τῶν ὅλων κραῖον, ἐξ οὗ πᾶν εἶδος πέφηνεν ἀρετῆς, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἔρχεται, καὶ καθάπερ ἐκ πίδακος ἀναβρύει τὰ ἀγαθὰ καὶ τῶν ἄνωθεν χαρισμάτων ἡ διανέμησις· πῶς ἂν πρόσχοι τὰ Ἑλλήνων ἔτι; μᾶλλον δὲ πῶς οὐκ ἀσυγκρίτοις διαφοραῖς τῆς παρ' ἐκείνοις τερθρείας τὰ Χριστιανῶν ὑπερκείσεται, τῷ τῆς εὐαγοῦς λατρείας εὐωδιάζοντα μύρῳ; Καί τοι τῆς Ἑλλήνων διανοίας, τοῖς τῆς ἀπάτης βορβόροις ἐμβεβυσμένης, ἐλπίδα τε τὸ ψεῦδος ἔχούσης, καὶ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν, ἄξιον δὲ καὶ τῆς ὡς οἴεται σοφῶς δὴ λίαν ἐξηρημένης αὐτῷ διανοίας τὸ βάθος ἰδεῖν. προσεπάχασι γὰρ, φησὶν, οἱ σοφοὶ τοῖς Θεοῖς ἀπομιμεῖσθαι καλά γε τὸ ἐγχωροῦν. καλορθωθείη δ' ἂν οὐκ ἑτέρως τὸ χρῆμα, πλὴν ὅτι διὰ μόνης τῆς τῶν ὄντων θεωρίας, καὶ μέν τοι καὶ ἀπαθείας· ἀπάθειαν οἶμαι λέγων τὴν ἀοργησίαν, καὶ προσέτι τὰς ἑτέρας τῶν ἀρετῶν, ἃς ἀναγκαῖον μὲν προεισοικίσασθαι, καὶ ἐν σέρνοις ἔχειν, εἶθ' ὅτως τὴν μίμησιν τοῦ Θεοῦ καλά τε τὸ ἐγχωροῦν ἀναμάτεσθαι, καὶ τῆς εἰς τοῦτο παγκάλης ἐντεχνίας τοὺς τρόπους ἐκμελεῖν. Ὅτι μὲν οὖν καὶ σχολαίῳ νῷ, καὶ κοσμικῆς ἔξω γεγονότι φροντίδος κεχρῆσθαι προσήκει τοὺς οἷς ἂν μέλοι πρὸς θεοπλίαν ἰέναι τὴν ἀληθῆ, φαίην ἂν ἔγωγε, καὶ ἁπαστισοῦν τῶν ὀρθὰ φρονεῖν εἰωθότων. ἀποφέρει γὰρ εἰς τοῦτο λέγων ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς καὶ κύριος· σχολάσατε καὶ γνῶτε ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεός. Ἓν δὲ καὶ ἀξιόκλητον ἀγαθὸν, τῶν εἰωθότων ἡμᾶς πρὸς Θεὸν εἰδοποιεῖν, τὸ πέρα κεῖσθαι θυμοῦ, καὶ ἐν ἀπαθείᾳ τῶν ἐξ ὀργῆς κυμάτων, καλά γε τὸ ἐφικτόν. ὡμολογημένου δὲ τούτου παρὰ πᾶσι καὶ ὄντος ἀληθοῦς, ἀναγκαῖον ἤδη φαίνεται τὸ χρῆναι νοεῖν, ὡς δυσόργητόν τε καὶ ἀπηνὲς τὸ θεῖον, μᾶλλον δὲ καὶ θυμοῦ καὶ ὀργῆς εἰσάπαν ἀπηλλαγμένον.

Hæc & alia id genus multa de Deo Moſes non vno Scripturæ loco dixiſſe fertur.

CYRILLVS.

Si igitur, o bone, improbis Dæmonibus, aut deſertoribus Angelis ſubiici melius eſt, quam ſub Deo degere, & ab illo ſolo regi, tibi vltro cedimus. Sin autem hoc deteſtandum eſt iis, quibus recta & ſana mens eſt, quique veræ pietatis ſtudio tenentur, adeoque nihil optabilius eſt, aut omnimodam felicitatem magis conciliat, quam certo ſcire, quid ſit id, quod re vera eſt, ac rebus vniuerſis præeſt, ex quo genus omne virtutis prodit, & ad nos venit, ac velut e fonte ſcaturiunt bona, cæleſtiumque donorum largitio: quonam demum pacto Græcorum religio noſtram antecellat? immo vero nonne incomparabili interuallo Chriſtianorum religio ſancti cultus vnguento fragrans horum vanitatem ſuperat? Et quidem quum Græcorum mens erroris cœno immerſa ſit, & ſpem mendacium habeat, ſecundum Prophetæ vocem, operæ pretium eſt videre quam alta mente polleat noſter Iulianus, qui ſe ad excelſum ſapientiæ gradum euectum putat. Præceperunt enim, inquit, ſapientes Deos imitari quantum humana fert imbecillitas. Aliter autem res perfici nequit, quam ſola rerum contemplatione, & affectuum porro vacuitate. Quam, opinor, iræ vacuitatem intelligit, aliaſque præterea virtutes, quas domeſticas & internas habere neceſſe eſt, atque ita Dei imitationem, quoad eius eſt, exprimere, & præclaræ artis ad id rationes ediſcere. Equidem fateor ego, & quisquis recte ſentit, quieto animo & ab omni cura mundi vacuo illos vti debere, qui ad veram Dei contemplationem pergunt. Eo namque nos vniuerſi Dominus & opifex adducit, quum ait: *Vacate, & cognoſcite, quia ego ſum Deus.* Vnum autem & maxime optandum bonum eſt inter ea, quæ nos Deo ſimiles efficiunt, ira vacare, quoad fieri poteſt, nec eius fluctibus agitari. Quod quum in confeſſo ſit apud omnes, vtpote veriſſimum, neceſſario iam intelligendum videtur, Deum iracundum & aſperum non eſſe, ſed ab omni potius ira & furore prorſus alienum.

Eſai. 28.

Pſal. 45.

Quum

Quum ergo Moſes, ſingulari vir ſapientia, non vnum aliquem ignotum & obſcurum Deum, ſeu particularem & falſum appellet, ſed huius vniuerſi creatorem & artificem, qui reuera exiſtit, naturaque ſua ac ſubſtantia rerum omnium obtinet dominatum; qua fronte Iulianus imitationem illam Dei, quæ apud Hebræos reperitur, iram & furorem ac ferocem æmulationem dicere auſus eſt? Niſi forte hominum affectus in Deum cadere exiſtimat, illumque eodem nobiſcum loco ac numero imprudens reponit, per quem & in quo producta ſunt omnia. At Scriptura diuina, quum de eo loquitur, non ex eius natura, ſed ad noſtrum ſenſum & captum accommodate diſſerit. Ita enim noſtris nominibus & ſingularum rerum appellationibus vtens ad ſubtiliores intellectus nos perducit, & iis quæ dicuntur longe altiores. Quare humanorum corporum partes ei plerumque affingit, non proprie, ſed abuſione quadam, & a rebus humanis ducta ſimilitudine; ac velut exemplis quibuſdam ſcite nos ad ſubtilem contemplationem euehit. Quemadmodum ergo rei corporis, magnitudinis, & quantitatis experti, ſimplici, & incompoſitæ membra interdum affingit, quaſi vnumquodque membrum aliquid eorum quæ illi inſunt oblique ſignificet; oculus quidem omnia intuendi, aures cuncta audiendi, manus creandi vim, pedes denique ſummam in rebus agendis facilitatem ac agilitatem: ita licet ira in Deo forte dicatur, humano more iubet intelligi, quaſi vero, ſi in illum cadere poſſet perturbatio, eam pateretur, qualitate facinorum eo adactus. Natura quippe ſua Deus affectu caret. Neque tamen dicere velim, eam ob cauſſam ſubditis impune eſſe debere, ſi officium contemſerint, aut in defectionem exſiluerint, ſed iure merito potius plectendos aio. Vt enim pueros non increpare, quum ab officio deſciuerint, ſic in facinoroſos non animaduertere, pernicioſum eſt. Quum ergo quorumlibet facinorum qualitati & ponderi pœnæ debeantur; ſi profecto illatæ demum appareant, tum iratum numen dicitur a ſanctis viris, vocè nobis accommodata:

Εἶτα πῶς, εἰπέμοι, ϗ τοι τ̃ παν σόφ Μωσέως, οὐχ ἕνα τινὰ τῶν ἠγνοημένων, ἢ καὶ ἀνὰ μέρος ὄντων ψευδωνύμων θεῶν, δημιργὸν δὲ τ̃δε τ̃ παντὸς ϗ τεχνίτην ονομάζοντος, τὸν ἀληθῶς ὄντα ϗ τῆς ϗ̃ πάντων κυριότητος ἀσιωδῶς λαχόντα τὴν δόξαν, ἃ δέδιεν ἀτοσὶ τὴν παρὰ Ἑβραίοις τ̃ Θε̃ μίμησιν, ὀργὴν καὶ θυμὸν λέγων εἶναι καὶ ζῆλον ἄγριον; ἀνθρωποπαθὲς τάχα πῃ τὸ θεῖον καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐναρίθμιον ϗ̃ ἀϕθάνειαν τιθεὶς, τὸν δι' ὃ τὰ πάντα καὶ ἐν ᾧ παρήχθη πρὸς ὕπαρξιν. Ἡ δέ γε θεία γραφή, τὰς ἐπ' αὐτῷ συντιθεῖσα λόγους, οὐχ ὡς ἂν ἔχοι Φύσεως ἐν τοῖς κατ' αὐτὸ διαλέγεται, ἀλλ' ὡς ἂν οἷοί τε ὦμεν συνιέναι τε καὶ λέγειν ἡμεῖς· ὕτω γ̃ τοῖς καθ' ἡμᾶς ὀνόμασι καὶ ταῖς ἐϕ' ἑκάστῳ τ̃ πραγμάτων Φωναῖς κεχρημένη, Φαντασίαις ἡμᾶς ἐϕίσησιν ἰχνηλατεῖν, ϗ̃ ἀναβιβάζειν πρὸς ἐννοίας τὰς τῶν λελεγμένων ἐπέκεινα. ὥστε καὶ τὰ τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων μόρια προσάπτει πλειστάκις αὐτῷ μᾶλλον καταχρηστικῶς μένη, ϗ̃ ὡς ἀπό γε τῶν καθ' ἡμᾶς· οἷον ἐκ παραδειγμάτων ἀσφαλῶς ἀναβιβάζουσα πρὸς θεωρίαν ἰσχνήν. Ὥσπερ ἓν τὸ ἀσώματον, ἀμέγεθές τε, καὶ ϗ̃ ὂν ἐν ποσῷ, ἁπλοῦν ϗ̃ ἀσύνθετον ἐκ μελῶν συντίθησιν ἔϕ' ὅτε οἷον ἑκάστῳ μορίῳ τῶν ἐμπεϕυκότων αὐτῇ τί πλαγίως ὑποσημαίνοντ@· ὀϕθαλμοῦ μὲν τὸ πανδερκὲς, ὤτων δὲ τὸ παντήκοον, χειρός γε μὴν δημιργικὴν ἐνέργειαν, καὶ μέν τοι καὶ ποδῶν τὴν ἐϕ' ἑκάστῳ τῶν ποιημένων οἱονεί πως λείαν ὁδὸν καὶ εὐήλατον· ὕτω κἂν εἰ ὀργὴ λέγοιτο τυχὸν ἐπὶ Θε̃, ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐϕίησι νοεῖν, ὡς εἴπερ ἦν ἐϕικτὸν ὑπομεῖναι τὸ πάθος, ὑπέσῃ ἂν τῇ τῶν δρωμένων ποιότητι πρὸς τ̃το ἡγμένον. Φυσικῇ μὲν γ̃ ἰδιότητι τὸ θεῖον ἀπαθές. Πλὴν οὐχὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀνυπαίτιον γένοιτ' ἂν τὸ ὑπὸ χεῖρα καὶ ζυγὸν καταμελοῦντος τ̃ πρέποντος· ὅτε μὴν ἀζήμιον τοῖς κειμένοις ὑπὸ σκῆπτρα τὸ εἰς ἀπόστασιν σκίρτημα, χρῆναι δέ Φημι καταμίζεσθαι ϗ̃ μάλα ἐν δίκῃ. καὶ γ̃ ἐστὶ τοῖς πονηροῖς ἀλυσιτελὲς τὸ ἀνεπισάτητον, καθάπερ ἀμέλει τὸ μὴ ἐπιπλήττεσθαι τοῖς μὴ εὐκοσμεῖν εἰωθόσι τῶν παίδων. Ὅταν ἓν τῇ τ̃ν δρωμένων παροῖῶν ποιότητι καὶ δυνάμει, τὰ ἐξ ὀργῆς ὀϕείληται παρὰ Θε̃· εἰ δὴ Φαίνοιτο λοιπὸν ἐπενηνεγμένα, τότε καὶ ὠργίσθαι λέγεται, Φωνῇ τῇ καθ' ἡμᾶς κεχρημένων τῶν ἁγίων, ἵνα συνῶμεν ἡμεῖς,

ὡς εἴπερ ἦν δύναθαι τὰ περὶ Θεοῦ τοῖς ὑπὲρ ἄνθρωπον διαλεγέσθαι λόγοις, ὀδ' ἂν ὠνομάθη θυμὸς ἐπ' αὐτό. ἔδει τοίνυν τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας τὸ μέτρον ἀναλογίσαθαι καὶ τ᾽ γλώττης τὸ ἀδρανές. Καί τοι φαίη τις ἂν αὐτῷ· τί δρᾷς, ὦ ἑτος; αἰτιᾷ τὰς θεηγόρους, ὡς μεῖον, ἢ χρῆν, τὰ περὶ Θεοῦ λαλεῖν εἰωθότας. ἀκοῦσον τὴν σεαυτοῦ Φύσιν γράφε, ὅτι τοῖς θείας ὑπεροχῆς νοητοῖς ὑψώμασι Φιλονεικεῖν οὐκ οἶδε, καὶ δεσποτικῶν ἀξιωμάτων καὶ ὁπόσον ἔρχεται, λόγος οὐκ ἔχουσα τοὺς ἀποχρῶντας αὐτῇ, πρὸς τὴν τῶν ἐκείνων σε διασάφησιν. Ἐρομένῳ δέ μοι φράζέτω καὶ τοῦτο. ἆρα γὰρ, εἴπερ τῳ γένοιτο σκοπὸς, τὸ χρῆναι βίον πράως τε καὶ ὑφειμένως, τίνα ἂν γένοιτο μιμητὴς τῶν αὐτοῦ Θεῶν, καὶ οὐκ ἂν ἁμάρτοι σκοπόν; ἢ τάχα που φαίεν ἄν,

Iliad. E. v. 31. 455. Ἄρεος ἀνδροφόνοιο, κῆρ τὸν Ὁμήρου λόγον, ὃς δὴ κῆρ βρολοιγὸς, καὶ τειχεσιπλήτης, καὶ μέντοι καὶ μιαφόνος ὠνόμασαι παρ' αὐτῷ, μαινόμενός τε, ὡς ἔφην, κῆρ τυπλὸν κακόν; Ἀλλὰ τοῦτον μὲν ἐῶμεν, εἰ δοκεῖ· δοκιμάσωμεν Ἀθηνᾶν, τὴν ὀβριμοπάτρην, τὴν ἀναιδῆ, κῆρ κυνόμυιαν, τὴν ἀεὶ θεοῖς ἔριδι ξυνελαύνουσαν· καὶ γὰρ καὶ αὐτῇ τῶν τακτικῶν ἐμέλησε, κῆρ μαχιμωτάτην αὐτὴν καλοῦσι δαιμόνων, καλασεμνύνουσι δὲ τὸν ἐπ' αὐτῇ λόγον. ὃ γάρ τοι κατ' ἐκεῖνον μαίνεσθαι, τὸν τειχεσιπλήτην λέγω, διαχειρίζειν δὲ μᾶλλον τὰ εἰς πολέμους καὶ μάχας, ἐμφρόνως τε κῆρ καλεσκεμμένως. ἐπικρήσει δὲ οἶμαι κατ' οὐδένα τρόπον τὸ χρῆμα αὐτῇ πρός γε τὸ δεῖν ὁρᾶσθαι πραότητος εἴσω. ἆρα γὲ, οἱ ταῖς εὐβολμίαις ταῖς ἐν πολέμῳ κῆρ μάχαις τὴν Φρόνησιν ἐπιπλέκοντες, εἶτα τοῖς πολεμίοις ἀνίστανισάμενοι, ἥτιος εἶναι βάλλονται τῆς ἐκείνων χειρὸς, ἢ γοῦν τὸ χρῆναι κραλεῖν τοῦ παντὸς ἀξιοῦσι λόγου, κἂν εἰ ἐμφρόνως μάχοιντο τοῖς ἐχθροῖς; καί τοι πῶς οὐκ ἐναργὲς τὸ χρῆμα ἐστίν; ἀντεξάγοντες γὲ, καὶ ὁ δίχα θυμοῦ, κἂν εἰ ἐμφρόνως λέγοιντο τοῦτο δρᾶν· πῶς ἂν ἔχοιεν ἀπαράσημόν τε κῆρ ὑγιὲς ἔν γε δὴ σφίσιν αὐτοῖς τὸ τ᾽ πραότητος κάλλος; Ὅτι δὲ ἠτθαυμασμένη παρ' αὐτοῖς Ἀθηνᾶ μικροψυχίας εἰς τοῦτο διελήλακεν, ὡς καὶ ἀντιτρόπους ποιεῖσθαι τῆς γνώμης τὰς ἐπ' ἄμφω μεταβολὰς, ὡς ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, καὶ ἐν ταῖς τῶν τραγῳδιῶν γελᾶσθαι σκηναῖς, ἀκοντὶ καθαθρήσωμεν. Εὐριπίδης γὰρ ἐν Τρωάσι προσβεβλημένην μὲν αὐτὴν Ποσειδῶνι φησὶν, εἰπεῖν ὅ τι ἔτω πρὸς αὐ-

A vt intelligamus, nequaquam de Deo iram dictum iri, si res diuinæ vocibus non humanis possent explicari. Oportuit ergo humanæ intelligentiæ captum & linguæ infirmitatem respicere. Quanquam Iuliano ita forte dicet aliquis: Quid agis, amice? diuinarum rerum interpretes accusas, quasi minus recte de rebus diuinis loqui soliti sint, quam oporteat. Ergo tuam ipse naturam accusa, quod ad maiestatis diuinæ fastigi-
B um mens eniti nequeat, & a Domini gloria longo interuallo relinquatur, quum verba non habeat quibus ea, quæ mentem superant, satis explicare possit. Mihi autem interroganti velim respondeat: Si cui constitutum esset lenitatem & clementiam in vita colere, quem nam ex Iuliani Diis imitandum sibi proponeret, ita vt scopo suo non excideret? An Martem, dicet, illum, Homero teste, hominum interfectorem, a quo tum mortalium perditor, tum mu-
C rorum quassator, & cruentus appellatur, furens item, vti dixi, & natum malum? Sed hunc omittamus, si placet: laudemus Mineruam illam forti patre prognatam, impudentem, & caninam muscam, Deos ad discordiam semper instigantem. Huic enim etiam ipsi res militaris curæ est, vnde & Deorum bellicosissima dicitur, idque luculento præconio. Non enim furere instar illius mœnium euersoris, sed quæ ad bella &
D pugnas pertinent, prudenter sapienterque tractare. Sed non propterea mansuetudinis laudem feret. Vtrum enim qui cum bellica & militari audacia prudentiam coniungunt, quum ad bellum ventum est, hostibus cedere volunt, an victoriam potissimam ducunt, quamuis prudenter cum hoste dimicent? Nunquid res ipsa per se satis manifesta est? Nam qui in aciem copias educunt, idque non sine ira, quamuis prudenter facere dicantur;
E qui fieri potest vt verum ac sincerum mansuetudinis decorem in se habeant? Porro non difficile est videre Mineruam, quam tantopere mirantur, tam angusti animi fuisse, vt modo his, modo illis per summam leuitatem adhæresceret, atque eam ob rem in Tragicorum scenis irrisam. Euripides enim in Troadibus Mineruam occurrisse Neptuno, atque

his illum affatam ſcribit:

Troianos quidem mihi prius inimicos exhilarare volo,
Exercitui vero Græcorum acerbum reditum iniicere.

Hunc illam ſic excepiſſe:

Quid vero ita tranſilis alias ad alios mores,
Odiſti & amas vehementer quemlibet.

Ad hæc reſpondiſſe Mineruam:

Neſcis me contumelia affectam eſſe, & meum templum?

Tum Neptunum:

Noui, quando Aiax traxit vi Caſſandram.

Illam dolore tactam, hæc addidiſſe:

Et nihil ideo paſſus eſt, neque auduit a Græcis.

Quare ſi quam de illo Græci pœnam cepiſſent, qui Caſſandram violauerat, non vtique Minerua in totum exercitum exaſperata fuiſſet. Quomodo ergo Phinees accuſat, ſi vnius iuſtiſſima pœna iram in omnes compeſcuit? At enim hæc in ſcenis omnia Poetæ finxerunt. Sed cur apud alios ſcriptores, quique ſcenici non ſunt, hiſtoria illa laudatur? Verum iſta quidem ad Mineruam ſpectant, & homicidam ac perditorem illum hominum ac furentem. Quid illa, quæ poſtquam Oenei opes exhauſiſſet, Ætolorum & Curetum rebus, regionibus item, ac ciuitatibus omne malorum genus intulit; ſagittis gaudentem dico Apollinis ſororem? Hæc, nonne vulgari & leui cauſſa arrepta, quod Oeneus ſibi areæ primitias non ſacrificaſſet, vniuerſam domum ideo concuſſit? Eius autem frater & æque promtus ad iram, nunquid ob ſacerdotem contemtum, apud Troiam ab vno Agamemnone, Atrei filio, exitioſum morbi genus in exercitum immiſit, quo multi miſere occubuerunt? Si quis ergo Græcanicos Deos imitetur, vtrum lenis erit ac manſuetus, an aſper & iracundus? Ego certe aſperum & iracundum fore pronuntio. Sin autem aliter ſe res habet, doceat obiter, quo pacto animo tranquillo, remiſſo, & ab omni ira vacuo eſſe poterit, qui Græcorum Deos tam ſæuos ac perpugnaces, imitari ſtatuerit? Quod ſi Minerua Argiuis ſuccenſuit; Diana Oeneum, quod ſacrificia neglexerat, puniuit; buſta vero cadauerum apud Græcos crebra fuerunt, propterea quod puella captiua ex Agamemnonis tentoriis dimiſſa non eſt: & cum Chryſe, infulæ contu-

A τὸν περί τε τῶν Τρώων καὶ τῶν Ἀχαιῶν·

Τοὺς μὲν πρὶν ἐχθροὺς Τρῶας εὐφράναι θέλω,
Στρατῷ δ' Ἀχαιῶν νόσον ἐμβαλεῖν πικρόν.

Εἶτα πρὸς αὐτὴν ἐκεῖνον εἰπεῖν·

Τί δ' ὧδε πηδᾷς ἄλλοτ' εἰς ἄλλους τρόπους;
Μισεῖς τε λίαν, καὶ φιλεῖς οὓν ἂν τύχῃ.

Φᾶναι δὲ πρὸς ταῦτα τὴν Ἀθηνᾶν·

Οὐκ οἶσθ' ὑβριθεῖσάν με καὶ ναοὺς ἐμούς;

B Καὶ πρός γε ταῦτα τὸν Ποσειδῶνα·

Οἶδ', ἡνίκ' Αἴας εἷλε Κασσάνδραν βίᾳ.

Καὶ πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν τὴν λελυπημένην·

Κ' ὠδέκ γ' Ἀχαιῶν ἔπαθεν, ὧδ' ἥκουσ' ὕπο.

Ὥστε εἴπέρ τι τῶν ἀνιαρῶν ἐπεπόνθει παρ' Ἑλλήνων ὁ εἰς Κασσάνδραν ἐξυβρικὼς, οὐκ ἂν Ἀθηνᾶ παντὸς καλεῖσθαι τοῦ στρατοῦ. εἶτα πῶς αἰτιᾶται τὸν Φινεὲς, εἰ τῇ καθ' ἑνὸς ἐννομωτάτῃ δίκῃ, τὴν κατὰ πάντων ἀνέσχεν ὀργήν; ὅτι πέπλασαι τοῖς ποιηταῖς πάντα ἐν σκηναῖς.

C εἶτα πῶς καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις λογάσι, καὶ τῆς ἔξω σκηνῆς, ὁ τῆς ἱστορίας τετίμηται λόγος; ἀλλ' ἐν τούτοις μὲν τὰ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ τὸ μιαιφόνον, βρομολοιγόν τε καὶ μαινομένου. Τί δὲ ἡ τὸν Οἰνέως ὅλβον ἀνιλήσασα, καὶ μὴν καὶ τὰ Αἰτωλῶν καὶ Κρητῶν πράγματα, χώρας τε καὶ πόλεις ἐν παντὶ κακῷ θεμένη, τὴν ἰοχέαιραν λέγω τὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ἀδελφήν; ἃ τὴν τυχοῦσαν λαβοῦσα καὶ σμικρὰν αἰτίαν, τὸ μὴ θῦσαι οἱ τὰ τῆς ἀλωῆς θαλύσια τὸν Οἰνέα, ὅλην

D ὥσπερ αὐτῷ τὴν ἑορτὴν ἐπέσεισεν; Ὁ δὲ ταύτης ὁμαιμός τε καὶ ἰσοσάσιος εἰς ὀργὰς, ἱερέως ἠτιμασμένου καὶ τὴν Τροίαν, παρ' ἑνὸς τῶν Ἀτρειδῶν, ἃ νόσον ὦρσε κακὴν ἀνὰ στρατὸν, οὐκ ἀθλίως πολλοὶ διολώλασι; Πότερα δὴ οὖν, εἰ τοὺς Ἕλλήνων τις ἀπομιμοῖτο θεοὺς, πρᾴος τε ἔσαι καὶ ἥμερος, ἢ δύσοργος καὶ βαρύμηνις; ἐγὼ μὲν εἶναι φημὶ τὸ δεύτερον ἀληθές. εἰ δὲ μὴ ὅτως ἔχει, διδασκέτω παρελθὼν, καθ' ὃν ἄν τις ἴοι τρόπον πέρα θυμοῦ καὶ ὀργῆς καὶ

E καθεσηκὼς ἔσαι, καὶ τὸν νοῦν ἠρεμαῖος, τοὺς τῶν Ἑλλήνων θεοὺς τοὺς ὧδε δεινοὺς καὶ μαχιμωτάτους ἀπομιμεῖσθαι προθυμούμενος; Εἰ δὲ Ἀθηνᾶ μὲν Ἀργείοις ἐπεμήνυσεν; Ἄρτεμις δὲ ῥαθυμοῦντα τοῦ θύειν ἐκόλαζε τὸν Οἰνέα· πυραὶ νεκύων καίοντο παρὰ τοῖς Ἕλλησι συχναὶ, ὅτι δορίληπτος κόρη τῶν Ἀγαμέμνονος οὐκ ἀφείσης σκηνῶν, συνηλιμάζετο δὲ τῷ Χρύσῃ τὰ σέμνα. πῶς ἦν

ἀπόλωθον, τὰς τῷ Βεελφεγὼρ τετελεσμένας, καὶ τὸν μὲν τῶν ὅλων Θεὸν ἀνοσίως καταλυπήσαντας, ἡδοναῖς δὲ ταῖς εἰς αἰσχρότητα καὶ λαγνείαν ἀνοητόταλα σεσαγηνευμένας εἰς ἀπόσασιν, τοῦτο δρᾶν νηποινὶ, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἐν δίκῃ τοῖς ἐσχάτοις ἀλῶναι κακοῖς; Προσεπάγει δὲ τούτοις·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ὅτι δὲ οὐχ Ἑβραίων μόνον ἐμέλησε τῷ Θεῷ, πάντων δὲ ἐθνῶν κηδόμενος, ἔδωκεν ἐκείνοις μὲν ὀδὲν ἀξιόλογον ἢ μέγα, ἡμῖν δὲ μικρῷ κρείττονα, καὶ διαφέροντα, σκοπεῖτε λοιπὸν τὸ ἐντεῦθεν. Ἔχοιμι μὲν εἰπεῖν καὶ Αἰγύπτιοι παρ' ἑαυτοῖς ἀπαριθμούμενοι σοφῶν οὐκ ὀλίγων ὀνόματα, πολλοὺς ἐσχηκέναι τοὺς ἀπὸ τῆς Ἑρμοῦ διαδοχῆς, Ἑρμοῦ δέ φημι τοῦ τρίτου τῇ Αἰγύπτῳ ἐπιδημήσαντος. Χαλδαῖοι δὲ καὶ Ἀσσύριοι τοὺς ἀπ' Ἄννου καὶ Βήλου. μυρίους δὲ Ἕλληνες τοὺς ἀπὸ τοῦ Χείρωνος· ἐκτοῦτο γὰρ πάντες ἐγένοντο τελεσικοὶ φύσει καὶ θεολογικοὶ, καθὸ δὴ μόνον Ἑβραῖοι δοκοῦσι τὰ ἑαυτῶν ἀποσεμνύνειν.

Εἶτα καλασκώπτει τὸν μακάριον Δαβὶδ καὶ Σαμψών, καὶ σφόδρα γενέσθαι φησὶν αὐτοὺς ἐν ταῖς μάχαις ἀλκιμωτάτους, ἀλλὰ τῆς Αἰγυπτίων καὶ Ἑλλήνων εὐσθενείας καὶ μόλις μέχρι τῶν τῆς Ἰουδαίας τερμάτων τὸ μέτρον αὐτοῖς ὡρίσθαι τῆς βασιλείας.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Οὐκοῦν, φιλοπευσήσω γὰρ πάλιν, ποίῳ δὴ ἄρα θεῷ μελῆσαι φησὶ τῶν ἐθνῶν, ὡς Ἑβραίοις μὲν νεῖμαι σμικρὸν ἢ μέγα παντελῶς ὀδὲν, Ἕλλησί γε μὴν, τὰ πάντων κράτιστα καὶ ἐξαίρετα; ἆρα γὰρ τὸν διὰ Μωσέως μαρτυρούμενον, ὡς τῶν ὅλων εἷς δημιουργὸς, οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, καὶ συλλήβδην ἁπάντων τῶν παρ' αὐτοῦ κεκλημένων εἰς γένεσιν, καὶ ἐξουσιάζει δὲ μόνος, καὶ τῶν ὅλων καλαιρεῖται, τὴν κτίσιν ἔχων ὑπὸ πόδας, καὶ ὑπ' αὐτῆς προσκυνούμενος. ἦγον ἐκεῖνον, οὗ αὐτός τε καὶ οἱ γεγονότες αὐτοῦ τὰ ἀσεβείας πρόγονοι, τῷ λόγῳ προαναθέντες καὶ τὰς θεωρίας, ὡς πρῶτον αἴτιον τἀγαθὸν, ὑφιζήκοτά τε καὶ δεύτερον ὀνομάζουσι Θεὸν, καὶ προσεχῆ καλοῦσι τῷ κόσμῳ δημιουργόν; Εἰ μὲν οὖν τὸ διὰ Μωσέως κεκηρυγμένον ὀνομάζουσι Θεὸν, πῶς Ἑβραίοις αὐτὸν ὠδὲν τὸ ὀνησιφόρων ἦγον τὸ ἀναγκαίων χαρίσασθαι φησὶ, καίτοι γνωριθέντα αὐτοῖς, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῖς ὑπεροχήν τε καὶ δόξαν ἐμφανῆ καλασήσαντα, καὶ τῆς ἀληθοῦς

A melioſe habitæ; qui conſentaneum eſſet eos, qui initiati erant Beelphegor, & vniuerſi Deum impie offenderant, turpiſſimiſque voluptatibus ac libidinibus obſcœnis per ſummam dementiam ad defectionem conſtricti erant, hæc impune facere, non vero potius extremas pœnas merito luere? Addit porro his Iulianus:

IVLIANVS.

Deum autem non Hebræis duntaxat proſpexiſſe, ſed omnium gentium cura ſuſcepta, illis quidem nihil admodum magnum aut eximium, nobis autem paullo præſtantiora & meliora dediſſe, ex his quæ dicturi ſumus, animaduertite. Poſſunt Ægyptii quoque non paucorum qui in Ægypto floruerunt Sapientum nomina recenſere, e quibus multi Hermeti ſucceſſerunt, illi inquam Hermeti, qui tertium in Ægyptum venit. Chaldæi autem & Aſſyrii, eos qui ab Anno & Belo. Græci, ab Chirone, infinitos; a quo perfectores etiam & rerum diuinarum interpretes nati ſunt plerique omnes, quo vno nomine Hebræi ſua venditant. Ad hæc beatum Dauidem & Samſonem ridet, nec in bello admodum fortes fuiſſe ait, ſed Ægyptiorum & Græcorum robore longe inferiores, adeoque vnius Iudææ finibus illorum imperium comprehenſum.

CYRILLVS.

Hic rurſus interrogare iuuat, cuinam Deorum curam gentium aſſignet, a quo nihil omnino magnum aut eximium Iudæis traditum ſit, Græcis autem potiſſima & egregia quæque impertita fuerint? An illum dicet, quem ſapientiſſimus Moſes teſtatur eſſe mundi totius Opificem, cælique ac terræ, &, vt paucis dicam, eorum omnium, quibus naturam & ortum tradidit; qui ſolus vniuerſis rebus imperat, nutuque ſuo moderatur, creaturam pedibus ſubiectam habens, & adoratur ab ea; an illum, quem cum ipſe, tum auctores eius impietatis, Bonum, ceu primam cauſſam, ratione præponentes & intellectu, inferiorem & ſecundum Deum nominant, & opificem mundo proximum? Si ergo Deum appellant eum, quem Moſes ſapientiſſimus prædicauit; quomodo illum Hebræis nihil vtile nedum neceſſarium dediſſe ait, qui & ab eis cognitus ſuam ipſis gloriam maieſtatemque oſtendit, eoſque veræ contemplationis

rerum diuinarum fecit participes, qui praeterea legislatorem eis constituit, Græcorum sapientibus & tempore antiquiorem, & sapientiæ prudentiæque incomparabili præstantia, adeoque virtute tanto illis superiorem, quantum est tenebras inter ac lucem discriminis: a quo leges optimæ conditæ, adeo vt singulis rebus rite sapienterque constitutis, ciues nullo negotio iter ad supremam omnium vitæ felicitatem possint agnoscere? At quid his melius? aut certe quid habent Græci, quod cum his conferant? Nonne apud nos imperium vnum, & maiestas, ac dominatus in omnes vnus, quo nihil omnino superius est? An non omnis improbitatis & sceleris ratio nostræ legis sententia damnatur? non turpitudo ablegatur, in pretio vero & admiratione est genus omne virtutis? Quæ sit vero Græcorum disciplina, ab ipso discamus. Plurimi, ac infiniti fere, apud illos Dii voluntate ac sententiis inuicem discrepantes, ac sortito singuli nacti principatum, gentes gubernant, neque tamen illas similibus legibus instituunt: adeo vt alios intemperiis agitari videamus, alios impune ferro in homines grassari, aliena rapere, regiones ac ciuitates euertere: alios infandis libidinibus sic irretitos, vt in matres ac sorores, velut œstro perciti, sæpe item in filias exarserint. Hæc sapientiæ præcepta traduntur ab illis gentium rectoribus: his principatum tribuit mundo proximus Opifex, vt Græci perhibent. An non ergo Deo, quem colunt, maledicere conuincentur? Quod si nonnulli, aut apud Græcos, aut apud Ægyptios, haud obscuram sibi mundanæ sapientiæ existimationem pepererunt; nihil hoc ad Christianorum disciplinam. Antiquior enim est Mosis doctrina, quæ philosophiam in se continet accuratam, verissimamque & sinceram rerum diuinarum humanarumque scientiam. Ceterum ne Hebræorum Ducibus aut Regibus insultato, si bellica virtute aliis cesserint. Nec enim illis studio erat militia; sed resistebant hostium incursionibus, patriam defendere ac tueri tantum volebant, non aliorum res ferociter inuadere. Lex enim, quam per Mosem Deus

A θεοπλίας ἐφέντα μεταλαχεῖν, εἶτα νομοθέτην
ἀυλοῖς ἐπισήσανλα τ παρ' Ἕλλησι σοφῶν ϗ χρόνῳ πρεσβύτερον, ϗ διαφοραῖς ἀσυγκρίτοις ταῖς
εἰς σοφίαν ϗ σύνεσιν, ϗ μέν τοι ϗ ἀρετῇ τοσοῦτον
διενεγκόντα ὅσον ἂν νοοῖτο ϗ σκότος τὸ φῶς, ὁρίσανλα δὲ ϗ νόμους τὺς παναρίσους ἀυλοῖς, ὡς ἂν
ἔπασα τ πραγμάτων, ἓυ δή τοι μάλα πρὸς τὸ
ἀμωμήτως ἔχον καλαῤῥυθμίζοιλο, ϗ τὺς ὑπ' ἀυ-
B τοῖς γεγονότας ἀπονιτὶ δύναδς τὴν τρίβον τ ἀνωτάτω πασῶν ἐυζωΐας, μὴ ἀγνοῆσαι. Ἀλλὰ τί
δῆτά των τὸ ἄμεινον; καὶ τί τὸ ἰσοσαλὲν ἔχει τὰ
Ἑλλήνων; ἀ παρ' ἡμῖν μὲν ἀρχὴ ϗ πάντων
μία, δόξα τε καὶ κυριότης, ἧς ἐπέκεινα παντελῶς ἀδέν; ἀχ ἁπάσης μὲν πονηρίας ϗ φαυλότηλος τρόπος ταῖς ἐκ νόμων καλακρίνεσαι ψήφοις;
ἀκ ἀποπροδάζεται τὸ αἰσχρὸν, ἐν πλείσῳ δὲ
καὶ ἀξιολήπλῳ θαύμαλι πᾶν εἶδός ἐσιν ἀρετῆς;
Τά γε μὴν Ἑλλήνων ἐν τίσι, μάθωμεν παρ' ἀυ-
τῶ. Πλεῖσοι μεν ὅσοι ϗ κρείτλονες ἀριθμῷ παρ'
C ἀυτοῖς οἱ θεοὶ θελήμασί τε ϗ γνώμαις ἀλλήλοις
διάφοροι, ϗ κληρωτὴν ἔπασοι τὴν ἡγεμονίαν λαχόνλες, ἐπιτροπέυοντές τε τοῖς ἔθνεσι, ϗ ἀχ ὁμοίοις ἀυτὰ παιδαγωγοῦντες νόμοις· ὡς τὺς μὲν
ἀκρατεῖς ὁρᾶδς εἰς θυμὺς ϗ ὀργὰς, καὶ ἀνεπιπλήκτως ἔχεθε χρῆναι μιαιφονεῖν, ἄγειν τε
ϗ φέρειν τὰ ἑτέρων, χώρας τε ϗ πόλεις ἀνασαλῶν
τὺς δὲ, ταῖς ἀτιθάσοις ϗ ἐπιπόποις ἡδοναῖς ἐνισχῆθε τοσοῦτον, ὡς μητρός τε ϗ ἀδελφῆς καὶ οἰ-
σρηθῆναι πολλάκις, ϗ ταῖς σφῶν ἀυτῶν ἐπιθή-
D γεσθε θυγαλράσι. Ταῦτα τῶν ἐθναρχῶν τὰ σοφὰ παιδεύμαλα· τούτοις ὁ παρ' Ἕλλησι προσεχὴς
τῷ κόσμῳ δημιεργὸς, καθάπερ ἀυλοί φασιν,
ἐνεχείρισε τὴν ἡγεμονίαν. ἆρ' ἀχ ὂν εὐσεβοῦσι θεὸν
δυσφημοῦντες ἁλώσονται; Εἰ δὲ δὴ γεγόνασί τινὲς, ἢ παρὰ ταῖς Αἰγυπλίοις, ἢ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἀκ ἀγεννῆ λαχόντες τὴν δόκησιν τ ἐν κόσμῳ σοφίας, ἀδὲν τοῦτο πρὸς τὰ Χρισιανῶν.
πρεσβύτερα γὰρ τὰ Μωσέως φιλοσοφίαν ἔχονλα
τὴν ἀκριβῆ ϗ ἀληθεσάτην ϗ ἀκίβδηλον ἐπισή-
E μην θείων τε ὁμοῦ καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων.
Τοῖς Ἑβραίων δὲ σραληγοῖς ἦγον βασιλεῦσι μηδαμῶς ἐμπαροινείτω, εἰ τῆς ἑτέρων καλόπιν
ἴασι χειρὸς, ἦγον εὐσθενείας τῆς ὡς ἐν πολέμῳ καὶ μάχαις. ἀ γὰρ ἦν ἐν σπουδῇ τὸ χρῆμα
αὐτοῖς, ἀνλεφέρουλο δὲ τοῖς ἐθέλουσι καλαδῆσαι
τῆς ἐνεγκούσης προεσηκότες, ϗ σώζειν ἀυτὴν μόνον ἐθέλονλες, καὶ ἀχὶ τοῖς ἑτέρων πράγμασιν
ἀγρίως ἐπιπηδᾶν. Ὁ γάρ τοι διὰ Μωσέως παρὰ

Θεᾶ νόμος, δικαιοσυνής αὐτοῖς ἐφεσήκει βρα- A
βεὺς καὶ πρύτανις. οἰηθεὶς ὃ κ᾽ ἀλήθειαν, ἅπαν
μὲν εἶδος ἀγαθῶν ταῖς τῶν Ἑλλήνων ἀγέλαις δε-
δωρῆσθαι παρὰ Θεᾶ, Ἑβραίοις γε μὴν τὸ σύμ-
παν ὀδὲν, ταῖς τ᾽ Φιλοσόφων εὑρεσιεπείαις ἐνα-
βρύνεται, καὶ φησίν·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἀλλὰ ἀρχὴν ἡμῖν ἔδωκεν ἐπισήμης, ἢ μά-
θημα Φιλοσόφων· καὶ ποῖον; ἡ μὲν γὰρ περὶ τὰ
Φαινόμενα θεωρία παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐτελειώθη B
τῶν πρώτων τηρήσεων παρὰ τοῖς βαρβάροις
γενομένων ἐν Βαβυλῶνι. ἡ δὲ περὶ τὴν γεωμε-
τρίαν ἀπὸ τ᾽ γεωδαισίας τ᾽ ἐν Αἰγύπτῳ τὴν ἀρ-
χὴν λαβοῦσα πρὸς τοσοῦτον μέγεθος ηὐξήθη. τὸ
δὲ περὶ τὰς ἀριθμὰς ἀπὸ τῶν Φοινίκων ἐμπό-
ρων ἀρξάμενον τέως εἰς ἐπισήμης παρὰ τοῖς
Ἕλλησι κατέση πρόσχημα. Τὰ δὲ τρία μ᾽ τῆς
συναρίθμου μουσικῆς Ἕλληνες εἰς ἓν συνῆψαν, C
ἀστρονομίαν γεωμετρίᾳ προσυφήναντες, ἀμ-
φοῖν δὲ τὰς ἀριθμὰς προσαρμόσαντες, καὶ τὸ
ἐν τούτοις ἐναρμόνιον καλασήσαντες. ἐντεῦθεν
ἔθεντο τὴν παρὰ σφίσιν μουσικὴν, τὰς ὅρους
εὑρόντες τῶν ἁρμονικῶν λόγων, πρὸς τὴν τῆς
ἀκοῆς ἄθησιν ἄπταιστον ὁμολογίαν, ἢ ὅτι μάλι-
στα τούτου ἐγγύς.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἐξαίρει μὲν ἓν ὑψῷ τὰ τοιάδε κ᾽ τεθαύμα-
κεν. ἐγὼ δὲ πρὸς ταῦτα φαίην ἄν, ὡς ἠγνόη-
κεν ὅλως τὰ ἐφ᾽ οἷς ἦν εἰκὸς καλαθαυμάζεσθαι
πρέπειν τὰς ἀρίστης δόξης ἐπιμελητὰς, καὶ τῆς D
ἀληθοῦς εὐημερίας εἴσω γενέσθαι πεπισευμένους.
Ἄνδρα γὰρ ἀποφανεῖ ζηλωτὸν κ᾽ ἀπόβλεπτον, οὐ-
χὶ δή που μόνον τὸ εἰς λόγους εὐρισκὲς, καὶ τὸ
ἐπίχαρί τε κ᾽ ἔυρυθμον, εἰς τὴν τ᾽ λέξεως προ-
φορὰν, ὡς εὐσομεῖν δύναται, καὶ εἰκαίων μὲν,
ἰσχνῶν δ᾽ ἓν ὅμως ἐννοιῶν περιεργάζεσθαι βά-
θος, κ᾽ ῥημάτων συμπλοκὰς ὑφαίνειν ἠκριβωμένως,
κ᾽ προσπειρᾶσθαι ζητεῖν τὰ νῦ πέρα, καὶ ὅσα-
περ κ᾽ αὐτὴν ἡμῶν τὴν δι᾽ αἰσθήσεως ἀληθῆ γνώ-
σιν ψεύδεται. Σοφὸς δὲ κ᾽ ἀλήθειαν εἴη ἂν καὶ E
λέγοιτο πρὸς ἡμῶν ὁ σαφῆ κ᾽ ἀναμφίλογον τὴν
ἐπίγνωσιν τῶ πάντων Θεῶ καταπλαστήσας δόξαν,
κ᾽ ἠκριβωκὼς ὡς ἔνι τὰ περὶ αὐτὸ καλά γε φη-
μὶ τὸ ἀνθρώποις ἐφικτὸν, συνειλοχὼς δὲ πρὸς
τούτῳ κ᾽ τὴν ἐφ᾽ ἅπασι τοῖς ἀναγκαίοις ἄπταιστον
ἐπισήμην, ὥστε καὶ εἰς ἄνδρας δύναται τελεῖν
τὰς οἷς ἂν ἔποιτο δικαίως, τὸ χρῆναι κατασε-
μνύεσθαι τοῖς εἰς ἀρετὴν αὐχήμασι· τί γὰρ δεῖ

tulit, præerat ipsis, iustitiæ præses & moderatrix. Iam vero bonorum genus omne Græcorum, multitudini tributum a Deo Iulianus existimans, Hebræis autem omnino nullum, philosophorum nugacibus commentis gloriatur, & ait:

IVLIANVS.

Sed initium nobis scientiæ dedit, aut philosophicam scientiam. Ecquam tandem? Astronomia quidem apud Græcos perfecta est, quum primæ illorum obseruationes apud barbaros cœpissent Babylone; Geometria ab illa terrarum partitione, quæ in Ægypto facta est, ducto initio, ad eam magnitudinem excreuit. Numerorum autem scientia, a Phœnicibus institoribus inchoata, apud Græcos tandem scientiæ dignitatem ac nomen obtinuit. Tres autem cum socia Musica in vnam Græci iunxerunt, Astronomia Geometriæ addita, vtrique vero numeris appositis & modulatione adhibita: inde Musicam suam composuerunt, & harmonicas rationes inoffensa aurium consensione, vel huic certe proxima, definierunt.

CYRILLVS.

Talia Iulianus effert in altum, eaque suspicit. Ego vero ad hæc respondeo, nescire prorsus illum quas ob res admirari debeamus, qui optimæ gloriæ studuisse & vera prosperitate potiri creduntur. Virum enim spectabilem & beatum efficiet, non facundia modo & gratia loquendi, qui & ornate dicere queat, & vana iuxta ac tenuia animi sensa alte scrutari, & verborum complexiones accurate texere, adeoque studiosius ea quærere, quæ animi captum effugiunt, & veram sensuum cognitionem fallunt. At si vere loqui velimus, sapientem illum esse dicemus, qui clara & indubitata opinione de vniuersi Deo præditus sit, resque diuinas quantum homini fas est exploratas habeat, ac præterea rerum necessariarum scientiam sibi compararit, ita vt huius ope in viros perfectos euadere possint, qui sibi laudem ex virtute iure quærendam putant. Quid enim mi-

hi opus est anxie inquirere, quid adeo magnum sit Geometria, Musica, & Arithmetica, aliæquæ scientiæ, quas in pretio solas habent, iisque mirum quantum gloriantur. Enimuero quod ad vitam recte & integre degendam spectat, nihil admodum illarum studium conferre dico. Non enim voluptates improbas proinde vincet aliquis, non opum vim, non vanam gloriam contemnet, non ab iræ fluctibus liber, non ab inuidia & conuitiis alienus, non temperantiæ aut aliarum virtutum studio deditus erit, quibus præditi nonnulli gloria reliquos antecellunt: destituti, nullius sunt existimationis ac pretii. Videre enim est hominem singulari ingenio, lingua diserta, profluentia verborum, & Attica suauitate, ac artis oratoriæ præceptis ad eloquentiam instructum: moribus autem impium, & fœdissimarum libidinum laqueis irretitum. Sapiens autem & cordatus, non in nudis ac solis voculis sapientiæ laudem quæret, neque sufficere putabit ad veram gloriam, si odiosas verborum sutelas & peruersarum cogitationum vim inexpugnabilem excogitare queat. Iste enim verborum artifex, at non continuo bonus sit. Quare Geometria, Astronomia, & reliquæ huiusmodi scientiæ, gloriam & laudem afferunt quidem erudito; Deum autem vere & sincere cognoscere, ac virtutem studiose complecti, & vitiis abstinere, summam puræ ac sinceræ sapientiæ laudem conciliat. Frigidæ sunt Græcorum artes, & inanitatis habent plurimum, & multorum sudorum in rebus nihili iacturam. Sed nostræ orationi fidem Iulianus forte non adhibebit: verum subsidio nobis erit tuus, o bone, Plato, qui in libro quinto de Repub. ita scripsit: *Hos igitur omnes, & alios eiusmodi rerum percipiendarum curiosos, & artificiolorum philosophos. Veraces autem*, inquit, *quosnam? studiosos veritatis contemplatores.* Non enim in Geometriæ disciplina, quæ postulata & hypotheses continet: nec in Musica, quæ otiosa est: nec in Astronomia, quæ & naturalibus, & fluxis, & probabilibus rationibus scatet; sed in ipsius bo-

A μοι πολυπραγμονεῖν, τί μὲν ἄρα τὸ χρῆμα ἐστὶ τῆς Γεωμετρίας, Ἁρμονικῆς τε καὶ Ἀριθμητικῆς, καὶ τῶν ἑτέρων ἐπιστημῶν, ἃς δὴ καὶ μόνας ἀξιοῦσι τιμᾶν, καὶ ὑψηλὴν ἐπ' αὐταῖς ἀνασύρεσι τὴν ὀφρῦν. καίτοι τόγε ἦκον εἰς εὐκοσμίαν, καὶ τὸ ἀμωμήτως ἔχειν εἰς ἦθη καὶ τρόπους, ἀσυλλήπτῳ φαίην ἂν τὴν εἰς γε ταυτὶ σπουδήν τε καὶ προθυμίαν. Οὐ γὰρ τὰ καλεψεγμένων ἡδονῶν ἀμείνων τις ἔσαι, ἢ περιουσίας χρημάτων, ἢ διακένου δόξης καλαφρονήτης, ἢ τῶν ἐξόργους κυμάτων ἐλεύθερος, ἢ φιλοψογίας καὶ φθόνου μακρὰν, ἢ τῶν εἰς ἐγκράτειαν ἀσκουμάτων ἐπιμελητής, ἔτε μὴν τ' ἑτέρων ἀγαθῶν, ἃ προσόντα μὲν καὶ προσπεφυκότα τισὶν ἀποφήνειεν ἂν αὐτοὺς ὅτι μάλιστα τῶν ἄλλων εὐκλεεστάτους, ἀπόντα δὲ καὶ ἀνυπάρχοντα, λόγου οὐδενὸς ἀξίους. ἔστι γὰρ ἔστιν ἰδεῖν εὐφυᾶ μέν τινα, καὶ τελουμένην τὴν γλῶτταν λαχόντα, λαλίστατον δὲ καὶ οἷον ἀτλικτεργῆ καὶ εὐλεχέστατα καλεσκευασμένον εἰς καλλιέπειαν, ἀνόσιον ἔτ' εἰς τρόπους, καὶ τοῖς τῶν αἰσχίστων ἐπιθυμιῶν ἁλόντα βρόχοις. ὁ δέ γε σοφὸς καὶ ἀρίφρων, οὐκ ἐν ψιλαῖς καὶ μόναις φωναῖς κεκλήσεται τὸ εἶναι τοιοῦτο· οὐδ' ἂν ἀρκέσειεν αὐτῷ πρὸς δύναμιν εὐκλείας, τὸ ἀνευρεῖν δύνασθαι πικρὰς εὑρεσιεπείας, καὶ διαῤῥόφων ἐννοιῶν ἀπρόσβλητον δείνωσιν. τεχνίτης μὲν γὰρ ὁ τοιοῦτος, τόγε ἦκον εἰς λόγους, ὅπως γε μὴν πάντως ἢ ἀγαθός. Οὐκοῦν ἐν Γεωμετρίᾳ καὶ Ἀστρονομίᾳ καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν τοιούτων ἐπιστημῶν, εὐκλεᾶ καὶ ἀξιοζήλωτον ἀποφαίνει τὸν ἐξησκηκότα· μόνη δὲ μᾶλλον ἡ ἀκριβὴς καὶ ἰσχνὴ καὶ ἀμώμητος περὶ Θεοῦ γνῶσις, καὶ τόγε δὴ δεῖν διὰ σπουδῆς μὲν ἔχειν τὸ ἀγαθὸν, ἀπόβλητον δὲ ποιεῖσθαι τὸ ἐναντίον, ταυτὶ φαίην ἂν τῆς ἀκραιφνοῦς καὶ ἀδιαβλήτου φιλοσοφίας τὰ ἀνυχήματα. ψυχρὰ τὰ Ἑλλήνων, καὶ τὸ εἰκαῖον ἔχοντα πολὺ, καὶ μακρῶν ἱδρώτων ἐπ' ὀδενὶ ζημίαν. Καὶ ἴσως μὲν ἀπιστήσει τοῖς παῤ ἡμῶν εἰρημένοις. κεκλήσεται δὲ πρὸς ἐπικρίαν ὁ σὸς, ὦ κράτιστε, Πλάτων, ὡδὶ γεγραφὼς ἐν τῷ πέμπτῳ τῆς πολιτείας· τούτους ἂν πάντας, καὶ ἄλλους τοιούτων τινῶν μαθημαλικοὺς, καὶ τοὺς τεχνυδρίων φιλοσόφους. τοὺς δὲ ἀληθινοὺς, ἔφη, τίνας; τοὺς τῆς ἀληθείας φιλοθεάμονας. ὁ γὰρ εἰς Γεωμετρίας αἰτήματα, καὶ ὑποθέσεις ἐχόμενος φιλοσοφίᾳ· ὁδὲ Μουσικῇ σχολαστικῶς γε ἔσῃ· ὁδὲ ἐν Ἀστρονομίᾳ, φυσικῶν καὶ ῥεόντων καὶ εἰκότων βεβυσμένῃ λόγων· ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ἀγα-

θῦ δι' ἐπιςήμης καὶ τῆς ἀληθείας, ἑτέρων μὲν ὄντων τἀγαθῦ ὁδῶν δὲ ὥσπερ ἐπὶ τἀγαθὸν, ἀκῶν ἀκ ἐν τοῖς τεχνυδρίοις τοῖς ὧδε καλεσκωμμένοις τὸ Φιλοσοφεῖν ἐςὶν, ἀλλ' ἐν τῷ εἰδέναι τὴν ἀλήθειαν, τῦτ' ἔςι τὸ ὂν ἀληθῶς, ὅπερ ἐςὶ Θεός. Καὶ μὴν ἐπ' ἀυτῷ δὴ τύτῳ μεμαρτύρηται τὰ Ἑβραίων δόγματα καὶ παρὰ τῶν Ἰυλιανῦ Θεῶν. ἀφικομένυ γάρ τινος Πυθοῖ πρὸς τὸν Ἀπόλλωνος νεών, ἐρομένυ τε καὶ ἀναμαθεῖν ἐθέλονλος, τίνες ἂν ἦσαν ὅτι μάλιςα σοφοὶ τῶν ἐθνῶν; χρῆσαι φασὶ τὸν αὐθότι δαίμονα·

Μῶνοι Χαλδαῖοι σοφίην λάχον· οἱ δ' ἄρ' Ἑβραῖοι
Αὐτογένηλον ἄνακλα σεβαζόμενοι Θεὸν αὐτόν.

Διαμέμνηται δὲ καὶ Πορφύριος τῶν κῆ τὴν Ἰυδαίαν Ἐσσαίων, καὶ φησὶν ὧδε περὶ αὐλῶν· ἀπὸ δὲ τοιαύτης διαίτης, καὶ τῆς πρὸς ἀλήθειαν κῆ εὐσέβειαν ἀσκήσεως, εἰκότως ἐν αὐλοῖς οἱ πολλοὶ, οἳ κῆ τὰ μέλλονλα προγινώσκυσιν, ὡς ἂν βίβλοις ἱεραῖς καὶ διαφόροις ἁγνείαις, καὶ προφητῶν ἀποφθέγμασιν ἐμπαιδολριβόμενοι. σπάνιον δὲ ἐν τοῖς προαγορέυσεσιν ἁσοχῦσιν. Ὅτι δὲ τὰς καλομένας ἐγκυκλίυς τῶν ἐπισημῶν, ἐφ' αἷς δὴ μάλιςα σοβαρέυεται, καὶ μέγα πεφρόνηκεν, ἀκ ἀνευθύνυς, ἅτε μὴν ἀπαλαιάτυς ἀφένλας ἐυρήσομεν τὰς ὅτι μάλιςα καλωφρυωμένυς ἐπὶ σοφίᾳ κοσμικῇ, διαμάθοι τίς ἂν ἐξ ὧν καὶ αὐλοὶ γεγράφασι, καὶ μὴν ἕτεροι περὶ αὐλῶν. Ξενοφῶν μὲν γὰρ ὁ Ἀθηναῖος ἅτω πυ φησίν· ἀδεὶς δὲ πώποτε Σωκράτυς ἀδὲν ἀσεβὲς, ἀδὲ ἀνόσιον, ἅτε πράτλοντος οἶδεν, ἅτε λέγονλος ἤκυσεν. ὁ γὰρ περὶ τῆς ἁπάντων Φύσεως, ἢ περὶ τῶν ἄλλων, ὡς οἱ πλεῖσοι, διελέγελο, σκοπῶν ὅπως ὁ καλόμενος ὑπὸ τῶν σοφισῶν κόσμος ἔχει, καὶ τίσιν ἀνάγκαις τῶν ὑρανίων ἕκασα γίνελαι, ἀλλὰ κῆ τὰς φροντίζονλας τὰ τοιαῦτα μωραίνονλας ἀπεδείκνυε. κῆ μεθ' ἕτερα· ἐθαύμαζε δὲ, εἰ μὴ φανερὸν αὐλοῖς ἐςιν, ὅτι ταῦτα ὑ δυνατόν ἐςιν ἀνθρώποις ἐυρεῖν. ἐπεὶ καὶ τὰς φρονᾶνλας τὰ μέγιςα ἐπὶ τῷ περὶ τοιύτων λέγειν, ὑ τὰ αὐλὰ δοξάζειν ἀλλήλοις, ἀλλ' ὁμοίως τοῖς μαγομένοις πρὸς ἀλλήλυς διακεῖσθαι. τῶν γὰρ μαγομένων τὰς μὲν ὑδὲ τὰ δεινὰ δεδιέναι, τὰς δὲ τὰ μὴ φοβερὰ φοβεῖσθαι· τῶν μὲν περὶ τῆς πάντων Φύσεως μεριμνώνλων, τοῖς μὲν δοκεῖ ἓν μόνον εἶναι, τοῖς δὲ

ni cognitione, per ſcientiam ac veritatem, quum aliæ res ad bonum pertineant, & ſint veluti viæ ad bonum; proindeque non in leuibus artificiis, quæ ſic deriſui ſunt, philoſophia continetur, ſed veritatis agnitione, nempe eius quod re vera eſt, hoc eſt Dei. Ac in hoc quidem Hebræorum placita vel Deorum Iuliani teſtimonio comprobata ſunt. Quum enim quidam Pythiam ad Apollinis templum veniſſet ac rogaſſet, quænam gentes maxime ſapientia ceteris anteirent? fertur oraculum edidiſſe:

Soli Chaldæi ſapientiam nacti ſunt; Hebræi vero
Ingenitum Regem colunt, ipſum Deum.

Quinetiam Porphyrius Eſſæorum, qui Iudæam incolebant, meminit his verbis: *Ex hoc autem vitæ inſtituto & exercitatione ad veritatem pietatemque, multi iure apud illos res futuras mente præcipiunt, vtpote libris ſacris & ſingulari genere ſanctitatis & prophetarum dictis eruditi. Raro autem fit vt in prædicendis futuris aberrent.* Iam liberales artes, quibus inprimis Iulianus inſolenter & magnifice gloriatur, ne apud ipſos quidem mundanæ ſapientiæ principes reprehenſione caruiſſe, diſcemus vel ex iis, quæ literis ipſi mandarunt, aut alii de ipſis. Xenophon ſiquidem Athenienſis ita ſcribit alicubi: *Nemo Socratem audiit aut vidit vnquam impium aliquid, aut nefarium patrantem, aut loquentem. Non enim de vniuerſi natura, aut de aliis, vt plerique, diſſerebat, quærens quomodo ſe habeat ille, quem mundum Sophiſtæ dicunt, & qua neceſſitate rerum cæleſtium ſingulæ fiant, ſed qui talia curioſius ſcrutantur, ſtultos aſſerebat.* Et poſtea: *Mirabatur autem quo pacto lateret eos, non eſſe poteſtatis humanæ, hæc inuenire, præſertim quum ii, qui præ ceteris de rebus illis ſubtiliſſime diſputant, non conueniant inter ſe, ſed furioſorum more inuicem comparati ſint. Nam ex furioſis alios ne terribilia quidem timere, alios quæ metuenda non ſunt metuere. Ita, qui de rerum omnium natura ſolicite inquirunt, aliis quidem videri, vnum quiddam eſſe quod exiſtat, aliis ea eſſe*

Ἀπομνημονευμάτων lib. 1. fol. 710.

esse numero infinita. His omnia semper moueri, illis nihil vnquam moueri, his omnia tum oriri, tum interire, illis nihil vnquam nec oriri, nec interire. Quid ad hæc responsuri sunt sublimium rerum indagatores, qui quum terrena nesciant, anxie scrutantur cælestia? Num laudabimus Socratem, qui hac in re furentibus eos comparat, quod supervacaneas sententiolas temere arriperent, suisque commentis alii ab aliis, & secum ipsi dissentirent. Plato quoque, in libro de Anima, præterquam quod superuacaneum & inane harum rerum studium declarat, illud insuper reprehendit his verbis: *Me enim, o Cebes, iuuenis quum essem, mira cupiditas incessit eius sapientiæ, quam naturæ historiam vocant. Magnificum enim quiddam splendidumque videbatur, nosse singularum rerum caussas, cur videlicet vnumquodque fieret, & cur interiret, & qua existat ratione: meque ipsum sæpius susque deque versabam, hæc primum in animo meo voluens: cur, postquam calidum & frigidum putredinem quandam susceperit, vt quidam aiunt, tum demum animalia nutriantur. Et, vtrum sanguis sit, quo intelligendi sapiendique vim habemus, an aer, an ignis; aut horum quidem nihil, sed cerebrum sensus audiendi, videndi, & olfaciendi præbeat; ex hoc fiat memoria & opinio: ex memoria autem & opinione, postquam conquieuerit, eodem modo fieri scientiam. Horum nimirum corruptiones perspiciens, eaque quæ & cælo & terra contingunt, tandem mihi quidem ipsi visus sum ad hanc considerationem ita esse ineptus, vt nihil supra. Quæ de re certum tibi proferam argumentum. Ego enim quæ prius certo & perspicue noram, vt mihi quidem aliisque videbatur, ab hoc considerandi modo ita sum obcæcatus, vt & hæc dedidicerim, quæ antea me scire arbitrabar.* Quocirca si nihil, superuacanea quærenti, & sublimia ac minuta, quæque nostrum captum fugiunt, curiosius scrutanti, vtilitatis accedit, sed damnum potius ac cœcitas, dediscendaque sunt ea quæ iam animo collegeris; supercilium deprimat, qui aduersum nos tanto fastu

A ἄπειρον τὸ πλῆθος. καὶ τοῖς μὲν ἀεὶ πάν-
κινεῖσθαι, τοῖς δ' ὐδὲν ἄν ποτε κινηθῆναι·
καὶ τοῖς μὲν ἅπαντα γίνεσθαί τε καὶ ἀπόλ-
λυσθαι, τοῖς δὲ ὅτ' ἂν γενέσθαί ποτε ὐδὲν,
ὅτ' ἀπολέσθαι· ἀλλὰ τί δὴ πρὸς ταῦτα φαῖεν
ἂν οἱ τῶν μετεώρων ἐρευνηταί, οἱ μὴ εἰδότες
μὲν τὰ ἐν γῇ, πολυπραγμονοῦντες δὲ τὰ ἐν
τοῖς οὐρανοῖς; ἆρ' οὐκ ἂν ἐπαινέσειέ τις τον Σω-
κράτην, ἔν γε τούτῳ μαινομένοις αὐλοὺς ἐοικέναι
B λέγοντα, καὶ περιττοῖς δοξαρίοις ἀβύλως ἐπι-
πηδῶντας, καὶ διαφόροις ἀλλήλοις, καὶ τοῖς
σφῶν αὐτῶν μεμαχημένοις εὑρήμασι. Πλά-
των γε μὴν πρὸς τῷ περιττὴν καὶ ἀνόνητον ἀπο-
φῆναι τὴν εἰς γε ταυτὶ σπουδὴν, καὶ προσ-
αιτιᾶται λέγων, ἐν τῷ περὶ ψυχῆς· ἐγὼ
C γὰρ, ὦ Κέβης, νέος ὢν θαυμασῶς ἐπεθύ-
μησα ταύτης τῆς σοφίας, ἣν δὴ καλοῦ περὶ
Φύσεως ἱστορίαν. ὑπερήφανον γάρ μοι ἐδόκει
εἶναι, εἰδέναι τὰς αἰτίας ἑκάστου, διαλί γίνεται
ἕκαστον, καὶ διαλί ἀπόλλυται, καὶ διατί ἐστι,
καὶ πολλάκις ἐμαυτὸν ἄνω καὶ κάτω
μετέβαλον, σκοπῶν πρῶτον ἆρ' ἐπειδὰν
τὸ ψυχρὸν καὶ τὸ θερμὸν σηπεδόνα τινὰ
λάβῃ, ὥς τινες ἔλεγον, τότε ἤδη τὰ ζῶα
D συντρέφεται; καὶ, πότερον τὸ αἷμά ἐστιν, ᾧ
φρονοῦμεν, ἢ ὁ ἀήρ, ἢ τὸ πῦρ, ἢ τούτων μὲν
οὐδὲν, ὁ δὲ ἐγκέφαλός ἐστιν ὁ τὰς αἰσθήσεις
παρέχων τοῦ ἀκούειν, καὶ ὁρᾶν, καὶ ὀσφραί-
νεσθαι· ἐκ τούτων γίνοιτο μνήμη καὶ δόξα·
ἐκ δὲ μνήμης καὶ δόξης λαβόντος τὸ ἠρε-
μεῖν, κατὰ ταῦτα γίγνεσθαι ἐπιστήμην. Καὶ
αὐτῶν τοιούτων τὰς φθορὰς σκοπῶν, καὶ τὰ
περὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν πάθη, τελευτῶν
ὅτως ἐμαυτῷ ἐδόξασα πρὸς ταύτην τὴν
σκέψιν ἀφυὴς εἶναι, ὡς οὐδὲν χρῆμα. Τεκ-
μήριον δέ σοι ἐρῶ ἱκανόν. ἐγὼ γὰρ ἃ καὶ πρό-
τερον σαφῶς ἠπιστάμην, ὡς γε ἐμαυτῷ καὶ
τοῖς ἄλλοις ἐδόκουν ποτὲ, ὑπ' αὐτῆς σκέψεως
ὅτω σφόδρα ἐτυφλώθην, ὥστε ἀπέμαθον
E καὶ ταῦτα, ἃ πρὸ τούτων ᾤμην εἰδέναι. Οὐκ-
οὖν εἰ τῷ τῆς ἐρεύνης περιττῷ, καὶ τῷ
βούλεσθαι πολυπραγμονεῖν, τὰ ἰχνὰ καὶ με-
τέωρα καὶ τῷ νῷ καθ' ἡμᾶς δυσπρόσιτα νο-
μιδῇ προσγένοιτο ἂν τῶν ὀνησιφόρων οὐδὲν,
βλάβῃ δὲ μᾶλλον καὶ τύφλωσις, καὶ τὸ δεῖν
ἀπομαθεῖν καὶ τὰ εἰς νῦν ἤδη συναγηγερ-
μένα· κατακομιζέτω τὴν ὀφρῦν, ὁ καθ' ἡμῶν

κομπάσας. Μάθημα γὰρ θεῖον καὶ βιωφελὲς, ἡ τῆς ἀληθείας γνῶσις, ἣν καὶ πάλαι μὲν προανεκήρυξεν ὁ Μωσῆς. ἥκει δὲ πρὸς ἡμᾶς ὁ περὶ αὐτῆς λογος, ἰσχνότερόν τε καὶ ἀκραιφνέστερον, ἐπιλάμψαντος ἡμῖν τοῦ πάντων Σωτῆρος Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

insurgit. Ars enim diuina & vitæ vtilis veritatis cognitio, quam Moses olim etiam prædicauit; cuius sermo ad nos subtilius & purius venit, illucescente nobis omnium Seruatore Christo: cum quo Deo & Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula, Amen.

FINIS LIBRI QVINTI.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙϹ ΠΑΤΡΟϹ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙϹΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑϹ,

ΥΠΕΡ ΤΗϹ ΤΩΝ ΧΡΙϹΤΙΑΝΩΝ ΕΥΑΓΟΥϹ
θρησκείας, πρὸς τὰ τοῦ ἐν ἀθέοις Ἰουλιανοῦ.
ΛΟΓΟϹ ΕΚΤΟϹ.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI,

PRO SANCTA CHRISTIANORVM RELIGIONE,
ADVERSVS LIBROS ATHEI IVLIANI.

LIBER SEXTVS.

RVrsus opportune hæc verba Scripturæ diuino afflatu proditæ vsurpabimus: *Mors & vita in manu linguæ; qui autem illi imperant, edent fructus eius.* Quamuis enim vtilitatem ex linguæ bonis capere possunt cordati homines, si sua dicta vt par est componant, & ea loquantur, quæ admirationem faciant eius, qui lingua bene vtatur; nonnulli tamen ad absurda & indecora quæque eloqentiam suam transferunt, eoque malignitatis & nequitiæ feruntur, vt extremam improbitatem nihili ducant, & petulanti lingua Deum lacessant, ac in gloriam ineffabilem arma moueant. Quo fit vt extremis eos malis necesse sit implicari. Talem se præstitit noster Iulianus, quippe qui lingua diserta præditus & admirabili dicendi venustate,

Prou. 18.

ΕΠΙ καιρῷ δὴ πάλιν ἐρῶμεν τὰ ἐκ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς. ἔφη γάρ, ὅτι θάνατος καὶ ζωὴ ἐν χειρὶ γλώσσης· οἱ δὲ κρατοῦντες αὐτῆς, ἐδουλώσαντο τὸν καρπὸν αὐτῆς. Καίτοι γε ἔξεστι τοῖς εὖ φρονοῦσιν ἐκ τῆς γλώττης ὄνασθαι καλῶν, εἰ καὶ ἁρμόζοιτό πως εἰς εὐκοσμίαν· καὶ ἔστιν ὅτε χρὴ καὶ λαλεῖν τὰ ἐφ' οἷς ἀγάσαιτο τὶς τὸν ἄρισα κεχρημένον αὐτῇ, μεθισῶσί τινες ἐφ' ἃ μὴ προσῆκε τοὺς ἑαυτῶν λόγους. προήκει γοῦν καὶ εἰς τοῦτο τὰ σκαιότητός τε καὶ μοχθηρίας αὐτοῖς, ὡς δι' ὀδόντος ποιεῖσθαι λόγους τὰ παντός τε καὶ ἐπέκεινα κακοῦ, καὶ ἀσελγῆ τὴν γλῶσσαν ἐπαφεῖναι θεῷ, καὶ κατὰ τῶν ἀῤῥήτων δόξης λαὸν ὅπλα κινεῖν. δι' ὧν συμβήσεται τὸ χρῆναι δὴ πάντως τοῖς ἐσχάτοις αὐτοὺς ἁλῶναι κακοῖς. Τοιοῦτός τις γέγονε κρατήσας Ἰουλιανός. καίτοι γε εὐφυᾶ μὲν ἔχων τὴν γλῶτταν, οὐκ ἀθαύμαστον ὅτο

καλλιεπὲς, τῆς ἱερᾶς καληγόρευσε γραφῆς, ἢ τῆς τῶν ἁγίων πληθύος καλαθρασύνεται ἢ μάλα συχνῶς, ἵνα ἢ πρὸς αὐτὸν λέγηται διὰ τὸ ἁγίε Πνεύματος· τί ἐγκαυχᾷ ἐν κακίᾳ ὁ δυνατὸς ἀνομίαν; ὅλην τὴν ἡμέραν ἀδικίαν ἐλογίσατο ἡ γλῶσά σε. ἢ αὖ ἐπὶ τέτοις· ἠγάπησας πάντα τὰ ῥήματα καταπονλισμῦ γλῶσσαν δολίαν. Πλεῖσα μὲν ἔν ὅσα τῆς τὸ πανσόφε Μωσέως καλακέκραγε συγγραφῆς. ἀλλ' ἰδὲ δὴ καὶ νῦν οἷς ἤδη προεῖπεν ἕτερα προσιθεὶς ἅτω φησί·

A Scripturam ſacram arguit, & in ſanctorum cœtum deblaterare non ceſſat, vt in ipſum Spiritus ſancti hæc verba quadrent: *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? tota die iniuſtitiam cogitauit lingua tua.* Et rurſus: *Dilexiſti omnia verba precipitationis linguam doloſam.* Multa ſiquidem contra Moſis ſcripta debacchatus eſt. Sed ecce noua quoque nunc addit iis, quæ iam antea dixit, & ait:

Psal. 51.

Ibid.

B

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Πότερον ἔν χρή με κατ' ἄνδρα ὀνομάζειν καὶ τὰ ἐφιληδεύματα, ἢ τὲς ἀνθρώπες; οἷον Πλάτωνα, Σωκράτην, Ἀριστείδην, Κίμωνα, Θαλῆν, Λυκοῦργον, Ἀγησίλαον, Ἀρχίδαμον· ἢ μᾶλλον τὸ τῶν φιλοσόφων γένος, τὸ τῶν στρατηγῶν, τὸ τῶν δημιεργῶν, τὸ τῶν νομοθετῶν. εὑρεθήσονται γὰρ οἱ μοχθηρόταλοι καὶ βδελυρώταλοι τῶν στρατηγῶν ἐπιεικέστερον χρησάμενοι τοῖς τὰ μέγιστα ἠδικηκόσιν, ἢ Μωσῆς τοῖς ἀδὲν ἐξημαρτηκόσιν.

IVLIANVS.

Studiane igitur ſingillatim recenſeam, an homines? veluti Platonem, Socratem, Ariſtidem, Cimonem, Thaletem, Lycurgum, Ageſilaum, Archidamum, aut potius philoſophorum nationem, ducum, opificum, legislatorum. Improbiſſimos enim & ſceleſtiſſimos quoſque Duces benignius eos tractaſſe reperiemus, a quibus maxime læſi fuerant, quam Moſem eos, qui nihil offenderant.

C

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Αἰτιᾶται μὲν ἔν, ὥς γε οἶμαι, πάλιν τὸ πραχθῆναι δίκας τὲς ἀπότε τῶν Μωαβιτῶν, ὡς ὑφέντας τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τὰ τῶν γυναίων ἑταιριζόμενα, ἃ ταῖς τῶν σωμάτων ὥραις σεσαγηνεύκασιν εἰς ἀσέλγειαν, τὲς ἐναριθμήτες τῷ Θεῷ, καὶ τοῖς τῆς ἀποσάσεως ἐγκλήμασιν ἐνιεῖσαι τὲς ἀπαλωμένες τελεσθῆναι παρεσκεύασαν τῷ Βεελφεγώρ. Εἶτα λὲς ταῦτα τολμήσαντας ἀδὲν τὸ παράπαν πλημμελῆσαί φησι, τὴν εἰς Θεὸν δυσέβειαν, ὡς ἔοικεν, ἀδενὸς ἀξιώσας λόγε· τάυτης τε ἕνεκα τῆς αἰτίας ὠμὸν καὶ ἀπηνῆ γενέσθαι φησὶ τὸν ἱεροφάντην Μωσέα. σμικρῶν γὰρ, ὡς ἔφην, παγσμάτων οἴεται, καὶ ἀχὶ τῶν ἀφορήτων ἄγαν, τὸ ἀποσῆσαι μέν τινας τῆς ἐπὶ πάντας Θεῆ· ἐν ᾗ τῇ τῶν βελτιόνων ποιεῖται μοῖρα, τὸ προσκεκλίσθαι δεῖν ἀναπεῖσαι ταῖς τῶν εἰδώλων ψευδολατρείαις. Ἀκεέτω δὴ ἔν τὸν ἡμῶν ὅτι τῶν τὰ τοιαῦτα δρᾶν εἰωθότων,

D

-- μήθ' ὅν τινα γαςέρι μήτης
Κᾶρον ἐόνλα φέρει, μήθ' ὃς φύγοι.

ὅσιον γὰρ εἶναί φημι τὸ χρῆναι δὴ πάντως παγγενῆ καταφθείρεσθαι τὲς θανάτε πάγην ἑτέροις ἐσκευακότας, καθά φησί τις τῶν εὐδοκιμέντων ἐν σκηναῖς,

Οὐ δεινὰ πάσχειν δεινὰ τὲς εἰργασμένες.

Ἦ γὰρ χὶ παγχάλεπον ἀληθῶς χρῆμά τε δύσοισον ἂν εἴη, τὸ τῇ θείᾳ δόξῃ ῥιψοκινδύνως

E

-- *quem mater vtero*
Puerum ferat, nec qui effugiat.

Sanctam enim rem eſſe pronuntio, omnes omnino perdere, qui mortis laqueum aliis ſtruxerint, quemadmodum Tragicus poeta quidam haud ignobilis ait,

Non grauia pati grauia qui perpetrarit.

Annon enim reuera graue & intolerandũ eſt, tam perdite inſultare diuinæ maieſtati,

& ineffabilem naturam, quanta improborum conatuum vis est, insolenter offendere? Hoc vero dubium vlli esse potest? Sed quoniam ex antiquis sententiæ suæ suffragatores admodum suspicit, eosque sanctis comparat, age, nos vero consentanea proferamus, eiusque conuitiis opponamus veritatem. Quos enim miratur, hos vtique nostris hominibus longe præstantiores putat; sed aberrat a vero, & a scopo excidit. Primum enim omnium videamus celeberrimum illum Socratem, & qualis fuerit expendamus. Hic ob mundanam sapientiam magnæ admirationi fuit, & vnum inter homines doctissimos principem locum obtinuisse dicunt; quod ad mores autem ac instituta attinet, nihilo plebeis ac vulgaribus meliorem videas extitisse. Hæc incredibilia nemo non forte putabit, sed Porphyrio referenti non contradicet, qui vitas philosophorum veterum descripsit, in quibus hic illi scopus propositus fuit, & multum operæ ac studii in eo posuit. Sic igitur ille de Socrate: *Refert Aristoxenus in vita Socratis, a Pintbaro eius auditore se res gestas Socratis accepisse. Hunc dicere, vix se cum vllo congressum esse, in quo talis esset, & vox, & os, & species exterior, ac forma insuper natiuus decor, maxime cum iratus non esset: nam posteaquam ira inflammatus erat, ita conturbari solitum, vt a nulla nec re abstineret neque nomine.* At quid turpius iracundia? an non pessimus animi morbus est impotens ira, & indomita perturbatio, & grauis animi acerbitas? Non enim sic mare sæuit quum ventus vehemens incubuit, & decumano fluctu concita saxis ac terræ alliditur, vt mens hominis iracundiæ vi & impotentia agitata. Idcirco diuina Scriptura præcipit, dicens: *Desine ab ira, & derelinque furorem.* Ira enim perdit etiam prudentes. Et, vir iracundus non agit apte. Nam quid demum non ausurus est ille? an non omnes linguæ habenas laxabit, & inconsideratis sermonibus ipsos forte etiam lacesset, a quibus nihil iniuriæ aut offensionis acceperit. Quemadmodum enim saxum si in præceps ruat, in obuium quodque incurrit graui impetu, ferturque temere; sic, opinor, homo trucis & efferati animi, quum nulla neque re aut oratione sibi temperarit, Deum etiam perinde ac homines suis intemperiis ac linguæ petulantia tandem inuadet.

Psal. 37.

A ἐμπαροινεῖν, καὶ τὴν ἄῤῥητον φύσιν τὸ σεμνὸν εἰς ἐξετασμάτων δύναμιν, ἢ μεμερίσθαι καὶ λυπεῖν; εἶτα πῶς τοῦτο ἀμφίλογον; Ἐπειδὴ δέ τινες ὁμόφρονας αὐτῷ γεγονότας τῶν ἀρχαιοτέρων οὐκ ἐν μικρῷ ποιεῖται θαύματι, καὶ τῆς ἀγίους συγκρίνειν ἀπολύμᾳ. Φέρε καὶ ἡμεῖς τὰ εἰκότα λέγωμεν ταῖς παρ' αὐτοῦ λοιδορίαις ἀνταναισχύντως τὴν ἀλήθειαν. οἴεταί μὲν γὰρ ἀμείνους γενέσθαι τῶν παρ' ἡμῖν ὃς τεθαύμακε· σφάλλεται δὲ τὰ μάλιστα καὶ διημάρτηκε τοῦ σκοποῦ. Φέρε γὰρ ἴδωμεν καὶ πρότερον ἄλλων, ὁποῖος ἦν ὁ διαβοήτου παρ' αὐτοῖς Σωκράτης. τεθαυμάσθαι μὲν ἐπὶ σοφίᾳ κοσμικῇ, καὶ τὸ ἄγαν ἐλλογίμων ἀτόπων γενέσθαι φασὶν αὐτόν, τὰ γε μὴν εἰς ἦθη καὶ τρόπους, οὐδὲν γεγονότα κρεῖττον κατανοεῖν τοῖς ἀντὶ τὴν ἀγελαίαν καὶ ἀγυρτικὴν τελετὴν τῶν ζώων. καὶ ἀπιστήσειε μὲν ἴσως ἂν οὐδεὶς τοῖς περὶ τούτου λόγοις· ἀλλὰ μὴν ἔτι καὶ τοῖς Πορφυρίου γράμμασιν ἀναγνοίη, ὃς τὰ ἑκάστου τῶν ἀρχαιοτέρων ἀπεσημήνατο βίον, σκοπὸς δ' ἦν αὐτῷ καὶ πολλῆς ἠξίωσε τὸ χρῆμα σπουδῆς. ἔφη τοίνυν ὧδε περὶ αὐτοῦ· Λέγει δὲ ὁ Ἀριστόξενος ἀφηγούμενος τὸν βίον τοῦ Σωκράτους, ἀκηκοέναι Πινθάρου τὰ περὶ αὐτοῦ, ὃς ἦν εἷς τῶν τότε ἐνδοξοτάτων. τοῦτον λέγειν, ὅτι μὲν πολλοῖς αὐτὸς γε πιθανώτερος ἐνδεδυχηκὼς εἴη, τοιαύτην εἶναι τὴν τε φωνὴν καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ ἐπιφαινόμενον ἦθος καὶ πρὸς πᾶσι τοῖς εἰρημένοις τὴν τοῦ εἴδους ἰδιότητα· γίνεσθαι δέ ποτε τοῦτον, ὅτε μὴ ὀργίζοιτο, ὅτε δὲ φλεχθείη ὑπὸ τοῦ πάθους τοῦτο δεινὴν εἶναι τὴν ἀσχημοσύνην. οὐδενὸς γὰρ ὅτου οὐκ ὀμαλὸς ἀποσχέσθαι, ὅτου πράγματος. Εἶτα τί τὸ ἄξιον ὀργῆς; ἢ πῶς οὐ χείριστον ἀῤῥώστημα B ἦν θυμὸς ἀκρατής, καὶ ἀτίθασσον κίνημα, καὶ πικρία δεινή; οὐ γὰρ ὅτῳ πνεύματος λαύρου καὶ σκιρτῶντες ἀγριαίνειαν θάλασσα καὶ ἀπορῥήτοις κυμάτων ὁρμαῖς χέρσῳ τε καὶ πέτραις ἐνῤῥήγνυται, ὡς ἀνδρὸς ψυχὴ παθοῦσα τὸ δύσοργον καὶ τὸ ἀχάλινον εἰς θυμούς. ταύτῃ τοι καὶ ἡ θεία γραφὴ παρεγγυᾷ λέγουσα· παῦσαι ἀπὸ ὀργῆς, καὶ ἔγκαλίπε θυμόν. ὀργὴ γὰρ ἀπόλλυσι καὶ φρονίμους. καὶ μὴν ὅτι, ἀνὴρ ὀργίλος οὐκ εὐσχήμων. Ποίων γὰρ οὐ τοιοῦτος ἀφέξεται τολμημάτων; ἢ πῶς οὐ πᾶσαν ἡνίαν ἀνήσει τῇ γλώσσῃ, μᾶλλον δὲ καὶ ἀβλήτοις καὶ ἀκερσομήσει λόγοις, καὶ αὐτοὺς τάχα που τοὺς ἀδικοῦντας ἐρεθίσει. Ὅνπερ γὰρ τρόπον εἰ λίθος ἴοι κατὰ τραχὺς ἀ- C χέτοις ὁρμαῖς κατὰ παντὸς οἶμαι δὴ παρεμπίπτων, καὶ οἱονπερ ἂν τύχοι φέροιτο, οὕτω δὴ οἶμαι τρόπον καὶ εἰ θρασὺς εἴη τις καὶ πικρὸς, θηριοπρεπεῖ τε θυμῷ τυραννούμενος, φείσεται μὲν οὐδενὸς λόγου τυχόν, οὐδὲ πράγματος, καὶ παφήσει δὲ καὶ θεῷ ὥσπερ ἀνθρώπῳ παντὶ τῆς ἑαυτοῦ γλώσσης τὸ ἀκρατές, καὶ τῶν ἐξ ὀργῆς τὴν ἔφοδον.

Πῶ τοιγαρῶν τὸν Σωκράτην θήσομεν, τὸ πάν- A
των αἴσχιστον ἠῤῥωσηκότα τῶν κακῶν; Ἀλλ' ὅ, τε
θεσπέσιος Μωσῆς πραότατος ἦν σφόδρα πα-
ρὰ πάντας ἀνθρώπους· γέγραπται γοῦν ἔτω περὶ
αὐτοῦ. ἔφη δέ που καὶ πρὸς ἡμᾶς ὁ τῶν ὅλων
σωτὴρ καὶ κύριος· μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός
εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυ-
σιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν· καὶ μὴν ὅτι καὶ μακάριοι
οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. Οὐκ-
οῦν εἰ καλὸς ἄξιον εἶναί φησι τὸ καθεσηκέναι B
τὸ ἦθος, καὶ τῇ τοῦ πραότητος εὐδίᾳ καὶ ἀκαλλύ-
νεσι, καὶ μὴν τὸ ἐπιεικὲς εἰς λόγους οὐκ ἀνεπι-
τήδευτον ἔχειν, γραφώμεθα τοῦ Σωκράτην, καὶ
μάλα ἐν δίκῃ, διημάρτηκε γοῦν ἀμφοῖν. εἰ δέ τις
τὸ δυσοργὸν ἐπαινεῖ, καὶ τοῦ γλώττης τὸ ἀσελγὲς,
διαβέβληται παρ' αὐτῷ τὸ τοῦ πραότητος χρῆ-
μα, καὶ ἀκαψέγει μὲν τὸ ἐπαινῶ μεσὸν, τοῖς γε
μὴν αἰσχίοσι τὰ ἀμείνω νενέμηκε ψῆφον, γελῶτο
δ' ἂν ὁτοιοῦτος καὶ μάλα εἰκότως. Ἆρ' οὖν ἠῤ-
ῥώσησε μὲν ὁ Σωκράτης τὸ δριμὺ πρὸς ὀργὰς, C
ἠμοιρηκότα δὲ τῶν ἑτέρων εὑρήσομεν, αἰτιᾶς ἐ-
σχάτας αὐτὸν ἐνήσει διαβολαῖς; ἀμενῶν.
γέγονε γοῦν ἔτω γυναικομανὴς, καὶ ταῖς εἰς τοῦτο
ῥοπαῖς ὁλοψύχως συνηρπασμένος, ὡς οὐδὲν ἡ-
γεῖσθαι τὸ ἄμεινον αὐτοῦ. γέγραφε γοῦν ὠδὶ πάλιν
περὶ αὐτοῦ Πορφύριος· ἐν δὲ τοῖς περὶ τὸν βίον
τὰ μὲν ἄλλα εὔκολον, καὶ μικρᾶς δεόμενον πα-
ρασκευῆς εἰς τὰ καθ' ἡμέραν γεγενῆσθαι·
πρὸς δὲ τὴν τῶν ἀφροδισίων χρῆσιν, σφοδρό-
τερον μὲν εἶναι· ἀδικίαν δὲ μὴ προσεῖναι. ἢ γοῦν D
ταῖς γαμεταῖς, ἢ ταῖς κοιναῖς χρῆσθαι μόναις.
δύο δὲ σχεῖν γυναῖκας ἅμα, Ξανθίππην μὲν
πολῖτιν, καὶ κοινοτέραν πως, Μυρτοῦ δὲ Ἀρι-
σείδου θυγατριδῆν τοῦ Λυσιμάχου. καὶ τὴν
μὲν Ξανθίππην περιπλακεῖσαν λαθεῖν, ἐξ ἧς
ἑαυτῷ Λαμπροκλῆς ἐγένετο· τὴν δὲ Μυρτοῦ,
γάμῳ, ἐξ ἧς Σωφρονίσκος καὶ Μενέξενος. εἶτα
τί πρὸς τοῦτο φαίη ἂν ὁ τὸν Σωκράτην τε-
θαυμακὼς; καθὰ μὲν γοῦν αὐτοί φασιν, σφο- E
δρότερος ἦν περὶ τὰ ἀφροδίσια, καταφωρᾶ-
ται δὲ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ὡς εἴη τις
ἄγαν λάγνος τε καὶ ἀκρατὴς, καὶ κόρον οὐ-
δὼς ὑδένα τὸν ἐπί γε ταῖς ἔτω βδελυρωτά-
ταις ἡδοναῖς· ὅς γε δυοῖν αὐτῷ γαμεταῖν, ὑδὲ
ἐν κόσμῳ τάχα που συνηρμοσμένων, συνεπλέ-
κετο, καὶ ἄλλας αἰσχροῖς δηλονότι καὶ μιαρ-
νοῖσι γυναίοις, καὶ τὴν τοῦ σώματος ὥραν ὤ-
νιον προθεῖσι τοῖς ἐρασταῖς. Καίτοι πῶς οὐκ

Quem ergo Socrati locum assignabimus, qui fœdissimo omnium morborum laborauit? Atqui diuinus Moses omnium hominum longe mitissimus fuit: de illo enim ita scriptum extat. Num 12. Seruator autem ac Dominus omnium ita nos alicubi compellat: *Discite a me* Matth. 11. *quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris.* Et, Ibid. *Beati mites, quoniam ipsi hæreditabunt terram.* Si ergo magnum prorsus operæ pretium esse ait tranquillis & pacatis moribus esse, & lenitudinis serenitate & moderatione sermonis non incomposita præditis, Socratem incusemus, idque nec iniuria, qui vtroque excidit. Quod si quis acerbitatem & linguæ petulantiam commendat, vituperat vero lenitatem; si honestatem culpat, probat autem vitia; hic iure merito rideatur. Num ergo Socrates iracundiæ morbo vehementer tentatus est: aliis autem criminibus illum caruisse reperiemus? Minime. Erat enim adeo mulierosus, ac toto animo sic eo raptus, vt amori isti nihil anteponendum putaret. Scribit enim rursus de illo Porphyrius in hunc modum: *In ceteris vitæ rationibus facilem alioqui fuisse, paruoque contentum in diem vixisse; sed in rebus venereis immodicum, at sine cuiusquam iniuria. Aut enim vxoribus, aut solis vulgaribus vsum. Duas vero simul vxores habuisse, Xanthippen quidem ciuem, & aliquanto vulgariorem: alteram autem Myrtò, Aristidis Lysimachi filii neptim. Cum Xanthippe clam congressum, ex ea Lamproclem filium suscepisse; legitimis autem ex Myrto nuptiis Sophroniscum & Menexenum.* Quid his responsurus est admirator Socratis? Nam vel eorum confessione ad res venereas erat procliuior: rebus autem ipsis eius salacitas & effrenata libido tanta fuisse deprehenditur, vt nefandarum voluptatum nulla ipsum satietas caperet, qui duabus vxoribus, neque fortasse honeste coniunctis: aliis etiam, turpibus scilicet ac meritoriis mulierculis, & quæ formam corporis venalem prostituerent, misceretur.

An non hæc a vita philoſophica & actuoſa virtute & ſtudio abhorrent? Numquid ergo iuuenes increpabat, ſi minus honeſte quidpiam facerent? Quibus verbis eos ad rectum iter inſtituiſſet, quum homo ea canitie atque ætate tam infandis voluptatibus non irretitus modo, ſed oppreſſus penitus & ſubactus videretur? Cui familiarem aliquando dixiſſe apud Platonem legimus: *Vndenam, o Socrates? num ex venatione formæ Alcibiadis?* Sed de Socrate hactenus. In Platonem ipſum inquiramus, videamuſque Socratis mores; an non ipſe quoque adamarit, & intemperantia cupiditatum cum illo laboraſſe dictis ſuis coarguatur. In Philebo enim ait: *Voluptas omnium rerum eſt inſolentiſſima.* In voluptatibus autem venereis, vt perhibent, quæ maximæ videntur eſſe, etiam peierare veniam habet apud Deos, quaſi illæ pueri veluti quidam ſint omni mente deſtituti. In Sympoſio autem: *Quod omnium & maximum & grauiſſimum cenſeri debet, peruulgatum etiam eſt, amatoriis periuriis ſolis Deos veniam tribuere. Venereum quippe iuſiurandum nihili eſſe aiunt. Itaque tam Dii quam homines omnem amanti licentiam dederunt.* Pudet igitur illum, vt par eſt, hæc a ſe dicta videri, eaque tribuit aliis: quanquam rem ipſam ab illo probari quis dubitet? Neutiquam enim illos increpat, qui ita ſentiunt. O philoſophicam diſciplinam! Quantum vtilitatis in ea eſt, quæ iuuenum voluptates coercet, temperanter ac iuſte viuere perſuadet. Nempe ſi intellexerint, Deos amatoribus eſſe propitios, quamuis muliercularum aut puerorum effrenatis amoribus ſeruiant, omnino permittitur iis licentia peierandi. At nullum tempus vnquam erit, quo pietatem in Deum impune liceat negligere. Num igitur tanta celebritate famæ & opinione ſapientiæ Philoſophus, Dei timorem fœdæ & probroſæ voluptati poſtponere debuit? Iam Cimonem illum præſtantiſſimum, quibus moribus fuerit, videat qui illo magnopere gloriatur. Hic Elpinicem ſororem & germanam vxorem habuit, & Perſarum morem, aut Iouem illum ſupremum ſecutus, cum ſorore concubuit: qui a Cleone

A ἀλλότρια ταυτὶ πολιτείας τ ἐμφιλοσόφε καὶ
ϖρακτικῆς ἀρετῆς; ἆρ' ἂν ἐπετίμα τοῖς νέοις,
εἰ ζῆν ἕλοιντο ϖαρὰ τὸ εἰκὸς; εἶτα ποῖος ἂν
αὐτῷ πρὸς ἐκείνας ἓν ἐπεποίητο λόγος, ὅτε λευ-
κῇ πολιᾷ καληνθισμένος, τοῖς ὕτω μυσαρωτά-
τοις ἐγχειρήμασιν οὐχ ἁλόντα μόνον, ἀλλὰ γὼ ἥδη
καὶ τυραννούμενον νῶν ἔχων ἀκονιτὶ διεφαίνετο;
Ἐπυθόμην δέ ϖε καὶ διὰ τ τῦ Πλάτωνος συγ-
γραφῆς, τῶν ἐπιληδείων τινὰ πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν·
B πόθεν, ὦ Σώκρατες; μῶν ἀπὸ κυνηγεσίε τ' Αλ-
κιβιάδε ὥρας; εἶεν τὰ μὲν δὴ Σωκράτες ἐν
τούτοις. Πολυπραγμονῶμεν δὲ τὰ αὐτῦ καὶ Πλά-
τωνος, εἰ μὴ τεθαύμακε καὶ αὐτὸς τὰ Σωκρά-
τες, καὶ τὸ ἀκρατὲς εἰς ὀρέξεις συμπεπονθὼς αὐ-
τῷ διὰ τ ἰδίων ἀλίσκεται λόγων. ἐν μὲν γὼ τῷ
Φιλήβῳ φησὶν· ἡδονὴ μὲν γὼ πάντων ἀλαζο-
νέσταον, ὡς δὲ λόγος, καὶ ἐν ταῖς ἡδοναῖς ταῖς περὶ
τὰ ἀφροδίσια, αἳ δὴ μέγισαι δοκοῦσιν εἶναι, καὶ τὸ
C ἐπιορκεῖν συγγνώμην εἴληφε ϖαρὰ Θεῶν, ὡς
καθάπερ παίδων τ ἡδονῶν, νῶν ὀδὲ τ ὀλίγισον
κεκλημένων. ἐν δέ γε τῷ Συμποσίῳ· ὃ δὲ δεινό-
ταον, ὡς λέγουσιν οἱ πολλοὶ, ὅτι καὶ ὀμνύντι μόνῳ
συγγνώμη ϖαρὰ Θεῶν ἐκβάντι τὸν ὅρκον. ἀ-
φροδίσιον γὼ ὅρκον ἃ φασὶν εἶναι. ὕτω καὶ θεοὶ καὶ
ἄνθρωποι πεποιήκασι ϖᾶσαν ἐξουσίαν τῷ ἐρῶντι.
Αἰσχύνεται μὲν ἂν καὶ τὸ εἰκὸς, καὶ τοῖς ἑαυτῦ λόγοις
ἐπερυθριᾷ, καὶ ἑτέρων εἶναί φησιν αὐτὸς, ἐπαινεῖ γ'
ὅτι τὸ χρῆμα ϖῶς ἐστὶν ἀμφιβελεῖν; ἐπιτετίμηκε
γὼ τοὺς ὧδε φρονεῖν ἑλομένους ἀδαμῶς. Ὦ φιλο-
D σόφων μαθημάτων! ὡς πολὺ λίαν ἔνεστιν αὐτοῖς τὸ
ὀνησιφόρον, ἀνακόπτουσι τ νέων τὰς ἡδονὰς, τ σώ-
φρονα καὶ ἐπιεικῆ διαζῆν ἀναπείθουσι βίον. εἰ δὴ
συνεῖεν, ὅτι καὶ θεοὶ συγγνώμονες τοῖς ἐρῶσιν εἰσί,
κἂν εἰ γένοιντό ϖως ἢ γυναίων ἢ παίδων ἄδικοί
τε καὶ ἀκρατεῖς ἔρασαι, πάντητε καὶ πάντως ἀνεῖται
σφίσι τὸ ἐξεῖναι μετ' ἐξουσίας, εἴϖερ ἕλοιντο καὶ
ψευδομοτεῖν. Καί τοι τ εἰς Θεὸν εὐσεβείας ὀδεὶς
ἂν γένοιτο καιρὸς, καθ' ὃν ἂν εἴη τὸ ῥαθυμεῖν ἀ-
ζήμιον. εἶτα ϖῶς ἔδει τ ὕτω λαμπρὰ καὶ δια-
E βόητον λαχοῦσα τ δόξαν ἐπί γε τῷ δύνασθαι. καὶ
μὴν καὶ εἰδέναι φιλοσοφεῖν, ϖαῤῥῆσαι καλόπιν
αἰσχρᾶς καὶ μεμωμημένης ἡδονῆς τ εἰς τὸ θεῖον αἰ-
δῶς; Κίμωνα δὲ τ ϖανάριστον ὁποῖος ἦν τοὺς τρόπους
ὁράτω δὴ ϖάλιν ὁ ἐπ' αὐτῷ μεγάλην ἀναϖάσας
ὀφρύν. Ἐλπινίκην μὲν γὼ ὁμαίμω τε ἔσῃ καὶ
ὁμοϖατρίῳ, συνεπλέκετο γαμικῶς, καὶ σύνευ-
νος ἦν ἀδελφῇ τὰ Περσῶν μιμούμενος, μᾶλλον
δὲ καὶ αὐτὸν τὸν ὕϖατον Δία· Κλέωνος δὲ γρα-

φὴν αὐτῷ τυραννίδος ἐνσησαμένῳ, ἦλω τε Ἀθήνησιν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ κρινόμενος, καὶ δίκας ἐπέτικε τὰς ἀπὸ τῶν νόμων. γράφει δὲ περὶ αὐτοῦ Θεόπομπος, ὡς καὶ κλεπτίσατος γένοιτό τις, καὶ λημμάτων αἰσχρῶν ἥττωμενος ἔχ ἅπαξ ἐλήλεγκται· καὶ τὸ τῆς δωροδοκίας μάθημα παρ' αὐτοῦ καὶ πρῶτοι τοῖς Ἀθήνησι στρατηγοῖς ὁρᾶται ἐνσκῆψαι. Καίτοι πῶς ἂ πάνσχρον ἂν εἴη καὶ ἀῤῥωσημάτων τάχα πού τὸ λοιδορεῖν ἐν ναυκοῖς, τὸ ἀδίκων ἥττασθαι κερδῶν, εἶναί τε ἔτως ἐρασιχρήμαλον, καὶ ἀδελφῆς ἐπιθήγεσθαι γάμοις, καὶ βαρβαρικαῖς ἀπονοίαις ὀλίγα παραχωρεῖν, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς τῆς Φύσεως ἀδικῆσαι νόμους. Ὁ γε μὴν Ἀριστείδης ἐπὶ νοσφισμῷ μὲν χρημάτων διαῤῥήδην ἐληλεγμένος, εἰσέπραχθη δίκας. πικρὸς δὲ ἦν ἔτω καὶ βάσκανος, καὶ ταῖς ἑτέρων εὐκλείαις ἐπιμεμηνώς, ὥστε ἐρομένων αὐτὸν Ἀθηναίων ποτὲ, πῶς ἂν ἄριστα πολιτεύοιντο, καὶ ἐξ ἀρίας ἴοι τῇ πόλει τὰ πράγματα; μὴ ἂν ἑτέρως ὑπάρξαι τοῦτο εἰπεῖν, εἰ μὴ βαρα-
θρώσειαν αὐτόν τε ὁμοῦ καὶ Θεμιστοκλέα· ἐλύπει δὲ ἴσως αὐτόν ὁ Θεμιστοκλῆς ἄριστα νεναυμαχηκὼς, καὶ τὴν ἀμείνω δόξαν στρατηγίας ἀποφερόμενος. Πλεῖσα δὲ ὅσα καὶ ἀληθῆ καὶ περὶ τῶν ἑτέρων οἷός τε ὢν εἰπεῖν, παρίημι μὲν τοῦτο τέως. τελράψομαι δὲ πρός γε τὸ χρῆναι λέγειν τὰ τῶν ἁγίων ἀνδραγαθήματα. Τίνα τοσοῦτον παρισοῦν ἀξιοῖ τῷ παναρίστῳ Μωσῆ; ὃς δὴ καὶ πρῶτος γενέσθαι νομοθετῶν, καὶ μὴν καὶ ἐν πλείστῳ θαύματι, καὶ δι' αὐτῶν μεμαρτύρηται τῶν παρ' Ἕλλησιν ἱστοριογράφων· τήν γε μὴν ἑτέραν τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὴν, καὶ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς εἰδείη τις ἄν. Θεοῦ μὲν γὰρ νέμοντος ἐξουσίαν αὐτῷ, μετελίθη μὲν εἰς αἷμα τοὺς τῶν Αἰγυπτίων ποταμοὺς, ἀφορήτοις δὲ χαλάζαις καὶ σκότῳ βαθεῖ καὶ μακρῷ τοὺς ἐνοικοῦντας ἠκίζετο, καὶ διὰ μέσης θαλάσσης ἰοῦσι τοὺς ὁμοφύλους τῆς τοῦ Φαραὼ πλεονεξίας ἀπήλλαττεν. Ὁ δὲ μετ' αὐτὸν Ἰησοῦς ταξίαρχος ἀναδεδειγμένος, καθηγεῖσθαι λαχὼν, διὰ τοῦ ἴσων ἐξέλαμψεν ἀνδραγαθημάτων. ἀσχέτοις μὲν γὰρ ναμάτων φοραῖς ἄτοπα τὸν Ἰορδάνην ἀνέκοψε τῆς ὁρμῆς, διεβίβασε δὲ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ τάχα που καὶ ἀβρόχῳ ποδὶ, λίθην ἀνατείνας πρὸς τὸν τῶν ὅλων καὶ ἐξουσιάζοντα Θεὸν, καὶ ἥλιόν καὶ σελήνης ἔσησε δρόμον. Πλεῖσα δὲ ὅσα καὶ ἀξιάκουστα προσενεγκεῖν οἷς ἔφην δυνάμενος, παρίημι τέλος. κεχρήσομαι δὲ ταῖς τοῦ μακαρίου Παύλου φωναῖς. ἐπιστέλλων γὰρ

affectatæ tyrannidis postulatus, eo crimine damnatus Athenis est, & legibus pœnas luit. Scribit porro de eodem Theopompus, rapacissimum fuisse, & turpi quæstu inferiorem esse non semel conuictum; auctorem denique Atheniensium ducibus fuisse largitionis & corruptelæ. Nunquid autem turpissima res ac postremus animi morbus est, iniustis lucris cedere, ac tanto pecuniæ desiderio flagrare, & in sororis nuptias incendi, & barbaricæ væcordiæ paullum concedere, vt & ipsas naturæ leges violarit. Aristides vero interuersæ pecuniæ palam accusatus, pœnas tulit. Tanta autem acerbitate animi & inuidia laborabat, tam impotenter aliorum gloriam ferebat, vt quum ex eo Athenienses quærerent aliquando, quo pacto Respublica optime geri ac secundum cursum res ciuitatis tenere possent? responderit: Non aliter id fieri posse, quam si vna cum Themistocle ipse in barathrum præceps daretur. Hoc autem illum forte pungebat, quod nauali prælio Themistocles vicisset, & palmam inter ceteros Duces egregiæ virtutis retulisset. Mitto quamplurima de aliis, quæ verissime referre possem: ad sanctorum egregia facta orationem conuerto. Quem suorum comparabit cum Mose præstantissimo; quem & primum legislatorem fuisse, ac virum prorsus admirabilem, ipsi Græcorum historici prodiderunt, cuius item virtus ex Scriptura sacra cuiuis innotescet. Potestate enim a Deo accepta, Ægypti quidem fluuios in cruorem vertit: intoleranda autem vi grandinis, & obscura diuturnaque caligine vexatis Ægyptiis, per medium mare iter suis popularibus aperuit, ac Pharaonis tyrannide eos liberauit. Huius vero successor Iesus dux renunciatus, posteaquam ducatum iniit, similibus factis inclaruit. Nam Iordanem vehementi aquarum impetu fluentem inhibuit, & Israelitas sicco fere pede traiecit, oratione facta ad vniuersi Dominum, Solis quoque ac lunæ cursum retardauit. Cuiusmodi pleraque memoratu dignissima quum suppetant, prætereo tandem. Porro beati Pauli verbis tantum vtar, qui

ad

Hebr. 11. ad Hebræos ſcribens ita loquitur: *De Gedeone, Samſone, Barach, Iephthe, Dauide, & Samuele, ac prophetis, qui per fidem expugnarunt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt promiſſiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt acies gladii, validi facti ſunt ex infirmitate, effecti ſunt robuſti in bello, verterunt caſtra alienigenarum, acceperunt mulieres ex reſurrectione mortuos ſuos.* Ad hæc: *Obambularunt in ouinis & caprinis pellibus, deſtituti, preſſi, afflicti, quibus non erat dignus mundus, in ſolitudinibus errantes, & montibus, & ſpeluncis, & cauernis terræ.* Quid, obſecro, glorioſius, quid ad virtutis ſplendorem illuſtrius? Mundus non erat his dignus; prærogatiuæ locum cedit, egregiorum facinorum amplitudine victus. Mundi quippe nomine intelligendi ſunt mundi homines. Quod autem ait, Græciæ duces impuriſſimos benignius eos tractaſſe, a quibus offenſionis plurimum acceperant, quam Moſem eos, qui nihil deliquerant, reſponſum a nobis item accipiat. Impietatem in Deum leue quippiam & nullius momenti exiſtimas, amice; cultum eius abiicere, iugum excutere, & impuris ſpiritibus vltro mancipari, crimen, vti dixi, leuiſſimum. Sed niſi criminibus iiſdem vna cum deſertoribus teneretur, rem vtique grauiſſimam eſſe, & extremo ſupplicio dignam, ſtatueret. At quum Diaboli laqueis irretitus ſit, ac ineffabilem Dei gloriam omni probro ac dedecore affecerit, vna ſe forte cum aliis immunem diſceſſurum ſperauit, ſi nihil peccaſſe pronuntiaret eos, qui in diuinam gloriam impie ac nefarie debacchati eſſent. Atqui legibus Græcorum cautum erat, ne quis Diis veris ac notis alienos accenſeret, neue turpe quiddam aut abſonum de illis diceret. Qui id facere ſolitus eſſet, ſi non mulcta pecuniaria, ſed capitali ſupplicio eum punirent, pie ſe facere putabant. Et certe quum Anaxagoras ſolis orbem ignitum eſſe lapidem diceret, ab Athenienſibus damnatus eſt capitis. Diagoras propterea, quod de Diis ſcripſiſſet quæ audientibus minus probabantur, impieta-

Ἑβραίοις ὧδε φησί· περὶ Γεδεὼν, Σαμψὼν, Βαρὰχ, Ἰεφθαὶ, Δαβίδ τε καὶ Σαμυὴλ, καὶ τῶν προφητῶν, οἱ διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο βασιλείας, εἰργάσαντο δικαιοσύνην, ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν, ἔφραξαν στόματα λεόντων, ἔσβεσαν δυνάμεις πυρός, ἔφυγον στόματα μαχαίρας, ἐνεδυναμώθησαν ἐξ ἀσθενείας, ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ, παρεμβολὰς ἔκλιναν ἀλλοτρίων, ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς αὐτῶν. κ) προσεπὶ τούτοις· περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος, ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι, κ) ὄρεσι, καὶ σπηλαίοις, κ) ταῖς ὀπαῖς τ γῆς. Εἶτα τίτων, εἰπέ μοι τὸ εὐκλεέστερον, τί τὸ ἰσάμιλλον εἰς φαιδρότητα τὴν ἐξ ἀρετῶν; οὐκ ἄξιος ἦν ὁ κόσμος αὐτῶν· παραχωρεῖ τὸ πρόσχειν τῇ τ ἀνδραγαθημάτων ὑπερβολῇ νικώμενος. κόσμον γε μὴν, ἐν τούτοις τοὺς ἔν γε τῷ κόσμῳ νοεῖσθαι πρέπει. Ἐπειδὴ ὅ φησι, τοὺς βδελυρωτάτους τ παρ' Ἕλλησι στρατηγῶν ἐπιεικέστερον χρήσασθαι τοῖς τὰ μέγιστα ἀδικήσασιν, ἢ Μωσέα τοῖς οὐδὲν ἡμαρτηκόσιν, ἀκουέτω καὶ πρὸς ἡμῶν. Δι' οὐδενὸς, ὦ κράτιστε, ποιήσασθαι λόγου, τῆς εἰς Θεὸν δυσσεβείας τὸ ἔγκλημα, σμικρὸν, ὡς ἔφην, εἶναί σοι δοκεῖ τὸ ἀποφοιτῆσαι μὲν τ ὑπ' αὐτῶν λατρείας, κ) τ μὲν αὐτῶν σκήπτρων ἀτιμάσαι τ ζυγὸν, ἀνθελέσθαι δ' μᾶλλον οἱάτι τῶν ἀμεινόνων τὸ ὑποζεύχθαι θέλειν τοῖς ἀναθάρτοις πνεύμασιν. Ἀλλ' εἰ μὴ ταῖς τοιαύταις αἰτίαις ἐνείληπτο κ) αὐτὸς τοῖς ἀποστάταις ὁμῶν, ἔδοξεν ἂν τὸ χρῆμα αὐτῷ παρχάλεπον ἀληθῶς εἶναί τι, κ) τ ἁπάντων ἐσχάτης ἄξιον δίκης. ἐπειδὴ δ' πάλης εἴσω γέγονε διαβολικῆς, κ) τὴν ἀπόρρητον τ Θεοῦ δόξαν ἀτιμάσας ἔχει, ᾠήθητάχα πως συναπαλλάττειν δύνασθαι τὰ καθ' ἑαυτὸν ἑτέροις, οὐδὲν ἀδικῆσαι λέγων τοὺς εἰς τὴν θείαν αὐτοῦ δόξαν ἀνοσίως πεπαρωνηκότας. Καίτοι τίς Ἑλλήνων ἐδόκει νόμοις μηδὲ χρῆναι Θεοὺς τοῖς ὅσι κ) ἐγνωσμένοις ἐπιμέμφεσθαι ἑτέρους, μήτε μὴν αἰσχρόν τι κ) ἀπηχὲς φάναι περὶ αὐτῶν· κ) τ τοῦτο δρᾶν εἰωθότων, ἃ χρημάτων ἔκτισιν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν εἰς ἅμα καταρτήσαντες δίκην, ἐνόμιζον εὐσεβεῖν. Καὶ γοῦν λίθον εἶναι διάπυρον τ ἡλίου κύκλον Ἀναξαγόρου λέγοντος, κατεψηφοφόρουν αὐτοῦ τ θανάτου Ἀθήνησιν οἱ δικάζοντες. Διαγόρᾳ δὲ γεγραφότι περὶ Θεῶν, ἃ μὴ τοῖς ἀκροωμένοις εὖ ἔχειν ἐδόκει, δυσσεβείας ἐπῆγον γραφήν· μικρὸν καὶ διόλωλεν, εἰ μὴ φθάσας ᾤχετο πρὸς

ἑτέρας τὴν Ἑλλήνων ἀφείς. καὶ μὴν κἀ αὐτῷ φασι Διαγόραποτὲ τῷ Μηλίῳ κατασκώψαντι τελετὰς, παννυχίσεις τε τὰς παρ' αὐτοῖς καὶ μυστήρια τοσοῦτον ἐπιμηνίσαι τοὺς τῶν ἱερῶν νόμων προεστηκότας, ὥστε τοῖς ἀποσφάττουσιν αὐλὸν, καὶ ἀργυρίου τάλαντον ἐπικηρῦξαν ἐν τάξει γέρως. Καὶ παρίημι τὸν Σωκράτη, χρᾶν αὐτῷ τινα τὸ δαιμόνιον λέγοντα, καὶ νὴ δρῦν ὀμνύναι καὶ κύνα· ταύτης τε ἕνεκα τῆς αἰτίας, καθὰ κἀ Φθάσας ἔφην, τῆς τῶν καλλιγόρων ἀλόντα γραφῆς. Εἶτα τῶν ψευδωνύμων θεῶν τοσοῦτος μὲν ἦν παρ' Ἕλλησι λόγος, ὡς καὶ αὐλοῖς ἐπαφεῖναι τοῖς σοφοῖς τὰ ἐξ ἀκράτου θυμοῦ, καὶ ἅπαντας ὥσπερ καλαθῆξαι τοὺς παρὰ σφίσι νόμους. αἰτιᾶ δὲ τὸν Μωσέα, καὶ ἄτεκτον εἶναι φῄς, ἐπὶ σωφρονισμῷ πλήθους, ἢ καὶ ἀριθμοῦ κρείττων ἦν, ὀλίγους ἐφέντα παθεῖν, οἳ τῆς εἰς Θεὸν αἰδοῦς ὁλοτρόπως ἠφειδηκότες, ἐτελέσθησαν τῷ Βεελφεγώρ. καίτοι πῶς ἂ μᾶλλον ἐχρῆν ὡς εὐσεβῆ καὶ φιλόθεον ἐπαίνοις αὐλὸν τοῖς εἰς λῆξιν σεφανοῦν. Ὁ δὲ τοῦτο μὲν ἀπ' ἔδρα πόθεν· διασύρων δὲ τοὺς Ἑβραίων στρατηγοὺς, ἤγουν βασιλέας, ὅτω φησί·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Τίνα οὖν ὑμῖν ἀπαγγείλω βασιλείαν; πότερα τὴν Περσέως, ἢ τὴν Αἰακοῦ, ἢ Μίνω τοῦ Κρητὸς, ὃς ἐκάθηρε μὲν ληστευομένην τὴν θάλασσαν, ἐκβαλὼν καὶ ἐξελάσας τοὺς βαρβάρους ἄχρι Συρίας καὶ Σικελίας ἑφ' ἑκάτερα προβὰς τοῖς τῆς ἀρχῆς ὁρίοις, ἃ μόνων τῶν νήσων, ἀλλὰ καὶ τῶν παραλίων ἐκράτει· καὶ διελόμενος πρὸς τὸν ἀδελφὸν Ῥαδάμανθυν, ὅτι τὴν γῆν, ἀλλὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἀνθρώπων. αὐτὸς μὲν ἐτίθει παρὰ τοῦ Διὸς λαμβάνων τοὺς νόμους· ἐκείνῳ δὲ τὸ δικαστικὸν ἦθος μέρος ἀναπληροῦν.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἤδη μὴν ἔν ἔφην, ὅτι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ οἱ κατ' καιροὺς βεβασιλευκότες, τοῖς διὰ Μωσέως θεσπίσμασιν εὖ μάλα σεσοφωμένοι, καὶ πᾶν εἶδος δικαιοσύνης οὐκ ἀθαυμάστως ἐξησκηκότες, οὐκ ἄγειν καὶ φέρειν τὰ ἑτέρων ἤθελον, οὔτε μὴν ταῖς ὁμόροις, ἢ μακρὰν ἐφοπλίζοντο πόλεσί τε καὶ χώραις· σώζοντες δὲ τὴν σφετέραν, καὶ τῆς ἐνεστώσης προεστηκότες, οἴκοι μένειν ἤθελον, καὶ εὐχῆς ἦν ἐπίταγμα τὸ χρῆμα αὐτοῖς. Ὁ δὲ σὸς, ὦ κράτιστε, Μίνως, καίτοι παρὰ τοῦ Διὸς, ὡς ἔφης, τοὺς νόμους δεχόμενος, οὐ τὰ Κρητῶν ἰθύνειν ἤθελε

tis est accusatus, periissetque nisi Græcia relicta alio fugisset. Quinetiam Diagoras ipse Melius, quod mysteria, quique in illis fiebant conuentus & sacrificia, risisset, sacrorum antistites adeo exasperauit, vt eius interfectoribus argenti talentum præmii loco decreuerint. Mitto Socratem, qui, quod iactaret sibi dæmonium nonnulla prædicere, & per quercum & canem iuraret, eam ob rem, vti antea quoque dixi, accusatus & damnatus est. Ergo tantam inanium Deorum Græci curam habuerunt, vt in Sapientes vehementius exasperati, omnes veluti leges suas in illos acuerint. Mosen vero carpis, durum & immisericordem vocans, quod in paucos animaduerti siuit, qui Dei timore abiecto, se totos Beelphegor cultui mancipauerant, vt innumeram plebem in officio contineret, pœna paucorum: quum tamen ob hoc pietatis & charitatis in Deum exemplum summis laudibus ornari debeat. Quod neutiquam Iulianus præstitit; quin potius Hebræorum Duces aut Reges insectatur his verbis:

IVLIANVS.

Quodnam igitur vobis regnum referam? vtrum Persei, aut Æaci, aut Cretensis Minois, qui piratis infestum mare purgauit, ad Syriam & Siciliam vsque barbaris expulsis ac fugatis, eoque prolatis vtrinque regni finibus, non solum insulis, sed & oræ maritimæ imperabat. Is in partem regni Rhadamantho fratre adscito, curam ei hominum, non terræ, commisit. Ita leges ipse ferebat diuinitus a Ioue traditas. Rhadamanthus, eo auctore, iudicia exercebat.

CYRILLVS.

Iam antea, dixi, priscos Israelitarum Reges, Mosis præceptis sapienter institutos, & in omni iustitiæ genere mirum in modum exercitatos, nec res alienas inuasisse, nec vrbes finitimas aut longe dissitas armis petiisse; sed suis finibus contentos domi se continuisse, eamque sibi vltro legem indixisse. At tuus ille Minos, o bone, quamuis a Ioue, vt dixisti, leges accepisset, Cretensium regno

ſolo quod tenebat contentus non fuit: tanta autem regnandi libidine incitatus eſt, & res alienas tantopere deperiit, vt iure belli inſulas inuaſerit, ac liberos populos mancipiorum numero habuerit, & re ipſa factiſque impiis innatæ ſibi nequitiæ vim longiſſime ſuperarit. Quapropter Homerus ſæuum illum nominat,

Phædram enim, inquit, *vidi Procnenque, pulchramque Ariadnen,*
Filiam Minois pernicioſi:

Et Callimachus:

Et graue iugum inſularum ceruicibus
Minos impoſuit.

At ſi iuſta regnandi cupiditas in eo fuiſſet, non illum ſæuum vocaſſet poetarum princeps, neque prægraue & intolerabile tyrannidis iugum inſulis impoſuiſſe diceretur. Sed hactenus iſta. Quæ vero fuerint eius rationes domeſticæ, operæ pretium eſt aduertere. Hic Paſiphaen vxorem habuit, filias Phædram & Ariadnen. Paſiphae, vxorcula ipſius, amore præter naturam inſaniit, & cum tauro congreſſa fertur monſtrum peperiſſe. Filiæ Tragicorum ſcenas implent, libidine infames. Mitto quæ de Perſeo fabulantur, nugis & commentis pleniſſima. His de Minoe allatis, vaſtiſſimum hiſtoriarum campum Iulianus ingreditur, eaſque a Græcis repetit, dicens Dardanum, Ioue & Electra Atlantis filia progenitum, Dardaniam coloniam deduxiſſe: mortuum vero regnaſſe cum Ioue: & alia iſtiusmodi nugis futilibus referta. Interiecta deinde Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti mentione, ſuperbiæ cornu in altum rurſus tollit, ac de ipſo ita loquitur:

IVLIANVS.

Ieſus autem paucis veſtrorum ac deterrimis quibuſque perſuaſis trecentos, aut circiter, annos celebratur. Hic toto vitæ tempore nihil admodum memoratu dignum egit. Niſi quis claudos ac cœcos curare, & dæmonio correptos adiurare, in pagis Bethſaida & Bethania, magni alicuius facinoris numero habeat.

CYRILLVS.

Atqui de Dardano nihil admodum magnum aut memoratu dignum proferre potuit, quamvis egregius mendaciorum artifex,

A μόνον, ὧν ἀνῆπλο τὴν ἀρχήν· ἀνεπλόητο δὲ ὅτως εἰς πλεονεξίαν, καὶ τοῖς κατ' ὀδὲν αὐτῷ προσήκουσιν ἐπεμαίνετο, ὡς πολέμῳ μὲν νόμῳ τὰς νήσους ἐλεῖν, καὶ ἐν δορυκλήτων μοίρᾳ ποιεῖσθαι τοὺς ἐλευθέρους, ἐπαφεῖναι δὲ καὶ τῆς ἀπωτάτω τῆς ἐνόσης αὐτῷ σκαιότητος, τὴν διὰ πείρας αὐτῆς καὶ πραγμάτων ἀνοσίων ὁρμήν. Odyſſ. Λ
Ὅμηρος γὰρ ὁλοόφρονα γενέσθαι φασὶν αὐλὸν· v. 320.
Φαίδρην γὰρ Πρόκνην τε ἴδον, φησὶν, καλήν
B τ' Ἀριάδνην,
Κούρην Μίνος ὁλοόφρονος.
Καλλίμαχος δὲ·
Καὶ νήσων ἐπέτεινε βαρὺν ζυγὸν αὐχένι Μίνως.
Ἀλλ' εἴπερ ἦν ὅτως ἐν δίκῃ προσὸν αὐτῷ τὸ χρῆναι κρατεῖν, ὀδ' ἂν ὁλοόφρονα κέκληκεν αὐτὸν ὁ ποιητῶν ἄριστος· ὀδ' ἂν διεβέβλητο ταῖς νήσοις ἐπιτιθεὶς τὸν διαβριθῆ καὶ δύσοιστον τῆς πλεονεξίας ζυγόν. ἀλλ' ὧδε μὲν ταῦτα. Πέπρακται δὲ ὅπως τὰ καλά γε τὴν ἐσίαν αὐτῷ,
C πῶς ἂν ἄξιον ἰδεῖν; ἦν μὲν γὰρ αὐτῷ Πασιφάη γυνὴ, θυγατέρες δὲ Φαίδρα τε καὶ Ἀριάδνη. καὶ τὸ μὲν γύναιον αὐτό τῶν παρὰ φύσιν ἐρᾷν καὶ ταύρῳ συγγενέσθαι λέγεται, καὶ τί τ' τεράτων ἀπολέκειν. αἱ γε μὴν θυγατέρες τὰς τ' τραγῳδῶν πληροῦσι σκηνὰς, διαβεβλημέναι πρὸς ἀσέλγειαν. παρείσθω δ' τὰ Περσέως μύθους ἔχοντα καὶ λήρου μεστὰ, καὶ ψευδοεπείας ὑπερβολήν. Καὶ μὴν δέ γε τὰς περὶ Μίνω λόγους εἰς πλατὺ διηγημάτων ἀπαίρει λόγους, καὶ ἱστοριῶν Ἑλληνι-
D κῶν ποιεῖται μνήμην, τ' Δάρδανον λέγων Διὸς μὲν ἐκφύναι καὶ τ' Ἀτλαντίδος Ἠλέκτρας, οἰκιστὴν δὲ τ' Δαρδανίας γενέσθαι, καὶ μὴν τεθνεῶτα συμβασιλεῦσαι τῷ Διΐ, καὶ ἕτερα ἄττα πρὸς τούτοις λήρου καὶ βαθρολογίας ἔμπλεω. Διαμνημονεύσας μεταξὺ καὶ τ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Ἰησ Χριστ, αἴρει πάλιν εἰς ὕψος τῆς ἀπονοίας τὸ κέρας, καὶ φησι περὶ αὐτ.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀναπείσας τὸ χείριστον τ παρ' ὑμῖν
E ὀλίγους πρὸς τοῖς τριακοσίοις ἐνιαυτοῖς ὀνομάζεται, ἐργασάμενος παρ' ὃν ἔζη χρόνον ἔργον ὀδὲν ἀποῆς ἄξιον, εἰ μή τις οἴεται τοὺς κυλλοὺς καὶ τυφλοὺς ἰάσασθαι, καὶ δαιμονῶντας ἐφορκίζειν ἐν Βηθσαϊδᾷ καὶ ἐν Βηθανίᾳ τοῖς κώμαις, τ μεγίστων ἔργων εἶναι.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Δαρδάνου μὲν οὖν πέρι, γενναῖον ὀδὲν ἢ καὶ μνήμης ἄξιον ἴσχυσεν εἰπεῖν· καίτοι τὸ ψευδομυθεῖν ἐνὸν αὐτῷ καὶ ἐν τάξει λαμπρῶν ἀνδρα-

γαθημάτων τὸ χρῆμα τιθείς. ὀλίγους γε μὴν σε- A
σαγηνεῦσθαι λέγων παρὰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σω-
τῆρος Χριστοῦ, καταμικρύνει τὴν οἰκουμένην, καὶ
ἐναριθμήτους εἶναι νενόμικε τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν
γῆν. εἶτα ὅποι ποτὲ τοὺς πολλοὺς εὑρήσομεν, εἰ
πάντες εἰσὶν ὀλίγοι; Ὅτι δὲ ἀκηπάτηνται μᾶλ-
λον ἀλλ' ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἀπάτης ἀποσαλεύον-
τες μεθορμίζονται πρὸς ἀλήθειαν, οἱ τὸ εὐαγγε-
λίων προσιέμενοι λόγον, αὐτὰ βοήσει τὰ πράγ-
ματα, κἂν ἡμεῖς σιγήσωμεν. τὰς δὲ τεθεοσημείας B
τὰς διὰ Χριστοῦ δηλονότι, κακύνειν ἀποτολμῶν,
θαυμάζειν ἀκ οἶδεν, ἃ δὴ θαυμάζεσθαι πρέπει.
Πῶς γὰρ ἦν ἑτέρως Θεὸν ὄντα γινώσκεσθαι, καὶ ὅτε
γέγονεν ἄνθρωπος μεμενηκὼς ὅπερ ἦν; ἆρα
τετονὶ τὸν ὑπερμεγέθη καὶ ἀτέρμαρτον ἑλίξας
οὐρανὸν, καὶ γῆν ἑτέραν παρὰ τὴν ἔσαν ἐξ
ὑδάτων ἀνασχεῖν ἐπιτάξας ἡμῖν; ἆρα καινουργή-
σας τι περὶ τὸν ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ τὰ λοιπὰ
τῶν ἄστρων; ἀλλ' ἦν ἀκ ἔτος αὐτῷ τῆς ἐναν- C
θρωπήσεως ὁ σκοπός· ἠλέει δὲ μᾶλλον τοὺς τῶν
δαιμονίων φενακισμοῖς εἰς ἀθλιότητα τὴν ἐσχάτην
καταμομισθέντα τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἠγνοηκότα μὲν
ὁμοτρόπως, τίς ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς ἐστὶ Θεὸς καὶ ὁ
τῶν ὅλων δημιουργός, ἀπεπνευσμένον δὲ πρὸς
ἀμαθῆ καὶ κίβδηλον νοῦν, διάτοι τὸ προσκυ-
νεῖν ἐλέσθαι τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ξύλοις
τε καὶ λίθοις ἀνάψαι τὸ σέβας. Ἵνα τοίνυν με-
τατεθεῖεν τὸν νοῦν ἐπί τε τὸ δεῖν εἰδέναι τὸ ἀληθὲς,
ἐπέφανεν ὁ Χριστὸς ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς, ὑὸν D
ἑαυτοῦ εἶναι λέγων τοῦτόδε τὸ σύμπαν δι' αὐτοῦ
συμπήξαντος. Ἐπειδὴ δὲ ἔλκον ἐστί πως ἀεὶ τὸ
θαῦμα πρὸς πίστιν, ἴατο μὲν τοὺς ἐν ἀῤῥω-
στίαις, τυφλοῖς ἐνίει τὸ φῶς· ἐπέταττε τοῖς ἀκα-
θάρτοις δαίμοσι σφᾶς αὐτοὺς ἐνιέναι τοῖς τῆς ἀ-
βύσσου μυχοῖς, καὶ δρᾶν ἦν ἀνάγκη τὸ κεκελευ-
σμένον· ὀχλουμένους δὲ παρ' αὐτῶν ἠλευθέ-
ρου. θαλάσσαις καὶ πνεύμασιν ἐπιτιμῶν, ἐκέ-
λευεν ἠρεμεῖν. οὐκ ἠγνόησε δὲ ἡ κτίσις τὴν τοῦ E
τὰ τοιάδε προστάσοντος ἐξουσίαν. ἐκάλει νεκροὺς
ἐκ μνημάτων, ὀδωδότας τε ἤδη καὶ ἐφθαρμένους.
παλιναίρετον ποιεῖσθαι τὴν ζωὴν θεοπρεπεστάτοις
νεύμασι καταπνεύσας. Τί τούτων, εἰπέ μοι,
λαμπρότερον, τί δὲ ἄτοπον μεγαλοφυές; εἰ μὲν
οὖν ἰατρικῆς ἐμπειρίας ἐπίδειξις ἦν ἡ τερατουργία, μηδὲ ποιείσθω σεσιγὴν, ἀνεπίπλη-
κτον ἐχέτω τὸ μὴ θαυμάζειν αὐτήν. ἐπειδὴ δὲ δυ-
νάμεως τῆς ὅτι μάλιστα θεοπρεπεστάτης σαφῆ τὴν

eorumque magnificus ostentator. Quod ait, paucos a Christo Seruatore nostro captos; orbem terrarum diminuit, & eorum, qui vsquam terrarum sunt, exiguum numerum putat. At vbinam multos inueniemus, si omnes pauci sunt? Eos autem, qui Euangelium susceperunt, vtique minime deceptos fuisse, sed ex Gentilium fraude ad veritatem translatos, res ipsa clamabit, etiamsi nos tacuerimus. Quod miracula, quæ per Christum patrata sunt, probris audet insectari, mirari nescit, quod mirari par est. Quo enim aliter modo Deum esse agnosci potuit, & postquam homo factus est, id quod erat permansisse? An immenso & infinito hæc cælo reuoluto, ac terra a nostra diuersa ex vndis iussa existere? an aliquid nouum in sole & luna reliquisque sideribus molitus? Atqui quum humanitatem assumsit, scopum illum sibi propositum non habuit; sed potius misertus est hominis, quem fraudes impuri spiritus in extremum miseriæ genus, & vere naturaque Dei creatoris omnium ignorationem adduxerant, eoque vecordiæ ac peruersitatis deduxerant, vt creaturam adoraret relicto creatore, lignisque & lapidibus diuinum cultum exhiberet. Vt mortales igitur ad necessariam veritatis cognitionem animum transferrent, Christus in specie nostra apparuit, seque filium esse perhibuit eius, qui hoc vniuersum per ipsum compegit. Quum que miracula ad fidem incredulos pertrahant, ægris sanitatem, cæcis visum restituit: spiritibus impuris, vt in intimos recessus se quamprimum reciperent, imperauit, nec detrectare imperium licuit: dæmoniacos liberauit: mare & ventos increpans iussu sedauit. Nec ignorauit creatura potestatem imperantis. Mortuos e sepulcris eduxit, ac fœtidos iam corruptosque nutu diuino ad vitam reuocauit. Quo quid illustrius, quæso, aut quid ita magnificum? Si ergo miracula patrare medicæ peritiæ opus erat; nihil diuinum existimet, ac impune despicere ipsi liceat. Quum vero virtutis opus

esse nemini non sit manifestum; quis veritatem eorum, quæ dixi, inficiabitur? Nempe, sic ille comparatus est, vt quæ summæ admirationi esse debent, ea despicatui habeat, ac nihili putet. Quanquam, o bone, tuum illum supremum Iouem, aliosque cum ipso, quos tu Deos esse contendis, infirmiores inueniemus, quam vt mortis laqueis implicitos eripere queant. Qua in re nos confirmat poetarum princeps his verbis:

Verum enimuero mortem omnibus communem neque Dii ipsi
Etiam ab amato viro possunt arcere, quandocunque tandem
Fatum pernicioſum corripuerit aspera mortis.

Ceterum Iulianus multis de Dardano nugis arbitratu suo relatis transit statim ad Æneæ fugam; & Troianorum aduentu in Italiam descripto, mentionem facit Remi & Romuli, & quo pacto Roma condita fuerit: multisque verbis in ea re consumtis, tributum ipsis a Diis immortalibus ait Numam sapientissimum, deque illo hæc loquiurt:

IVLIANVS.

Sed posteaquam conditam illam multa vndique bella circumsteterunt, & omnia illa confecit, ac deuicit, & ipsis aucta malis, maiori securitate opus habebat, rursus Iupiter sapientissimum Numam ei præficit. Hic Numa fuit singularis vir probitatis, qui & desertis in locis morari, & cum Diis familiariter versari solebat. Tantum erat in eo sanctitatis. *Et postea:* Hic plurimas sacrorum leges constituit.

CYRILLVS.

Quando igitur Numam probitatis singularis fuisse ait, ac sanctitatis eximiæ, qui & plurimas de rebus sacris leges tulerit; tempestiue exquiramus, quæ ratio cultus ac religionis illa fuerit. Scripsit ergo de illo Dionysius Halicarnasseus, qui Romanorum historiam accurate composuit, delubra ac templa extruxisse, nullo in iis signo erecto. Nam quum Pythagoræ philosophiam præcipue commendaret, in eiusque placitis prorsus esset, Deum formæ omnis & figuræ expertem putauit: spiritalibus autem victimis illum placari, non materialibus, affirmabat.

Α Πῶς ἂν ἀληθὲς ὅπερ ἔφην; ἀμελέτητον γὰρ αὐτῷ καὶ ὡς ἔοικεν ἀπεσπασμένον τὸ χρῆναι θαυμάζειν, ἃ χρὴ δήπου τῷ παντὸς ἀξιοῦν λόγου. Καίτοι τὸν σὸν, ὦ τᾶν, ὕπατον Δία καὶ σὺν αὐτῷ δὲ τοὺς ἄλλους, οὓς δὴ καὶ θεοὺς εἶναι φῂς, ἀδυνατοῦντας εὑρήσομεν τῶν τοῦ θανάτου βρόχων τοὺς ἁλόντας ἁρπάσαι. καὶ πρός γε τοῦτο ἡμᾶς ἐμπεδοῖ λέγων ὁ ποιητῶν ἄρις Θ.

Β Ἀλλ' ἤτοι θάνατον μὲν ὁμοίιον, ὃδὲ θεοί περ, Homer. Odyss. T
Καὶ φίλῳ ἀνδρὶ δύνανται ἀλαλκέμεν, ὁπ- v. 236. &c.
ποτε κεν δὴ
Μοῖρ' ὀλοὴ καθέλῃσι τανηλεγέος θανάτοιο.

Ἀποπεράνας δὲ καὶ τὸ αὐτῷ δοκοῦν τὸ κενὸν ἐπὶ Δαρδάνῳ ραψῳδημα, μέτεισιν εὐθὺς ἐπὶ τὴν Αἰνείου Φυγὴν, καὶ τὴν ἐκ Τροίας ἀπαρδιν ἀπαρδιν ἐπὶ τὰ τῶν Ἰταλῶν ἔθνη. διηγεῖται σαφῶς, Ῥώμου τε καὶ προσέτι Ῥωμύλου ποιεῖται μνήμην, καὶ τινα C τρόπον ἡ Ῥώμη συνῴκισται καὶ μαρτυρὰς εἰς τοῦτο καλαλείνας λόγους, δεδόσθαι φησὶν αὐτοῖς παρὰ τοῦ Διὸς τὸν σοφώτατον Νομᾶν, καὶ δὴ καί φησι περὶ αὐτοῦ·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἀλλ' ἐπειδὴ κτισθεῖσαν αὐτὴν πολλοὶ μὲν περίσησαν πόλεμοι, πάντων δὲ ἐκράτει καὶ κατηγωνίζετο, καὶ παρ' αὐτὰ μᾶλλον αὐξανομένη τὰ δεινὰ, τοῦ ἀσφαλείας ἐδεῖτο μείζονος, ἔνθα ὁ Ζεὺς τὸν φιλοσοφώτατον αὐτῇ Νομᾶν ἐφίησιν. ἦτος ἦν ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς ὁ Νομᾶς, ἄλσεσιν ἐρήμοις ἐνδιατρίβων, καὶ συνὼν ἀεὶ τοῖς θεοῖς καὶ τὰς ἀπραιφνεῖς αὐτοῦ νοήσεις. καὶ μεθ' ἕτερα· ἦτος τὰς πλείστας τῶν ἱερατικῶν κατέστησε νόμους.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Οὐκοῦν ἐπειδήπερ, καθά φησιν αὐτὸς, καλός τε καὶ ἀγαθὸς ὁ Νομᾶς ἦν, ἀκραιφνῆς ἔχων νοήσεις, καὶ τὰς πλείστας δὲ τῶν ἱερατικῶν κατεστήσατο νόμους, πολυωραγμονῶμεν ἐπὶ καιροῦ, ὁποῖός τις ἦν ἐκεῖνος τῆς λατρείας ὁ τρόπος. γέγραφε τοίνυν περὶ αὐτοῦ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασεὺς, τὰς Ῥωμαίων ἱστορίας εὖ μάλα συντεθεικὼς, ὅτι τεμένη μὲν καὶ ναοὺς ἱδρύσατο, βρέτας δὲ ἦν ἐν αὐτοῖς οὐδέν. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν τοῦ Πυθαγόρου φιλοσοφίαν ἐπαινεῖν ἠξίου, καὶ ὅλως ἦν τῶν ἐκείνου δογμάτων, ἀνείδεον μὲν τὸ θεῖον καὶ μορφῆς εἰς ἅπαν ἠμοιρηκὸς ὑπελάμβανε. θυσίαις δὲ χαίρειν αὐλοῦ ταῖς νοηταῖς ἀχὶ ταῖς ἐνύλοις ἐχυρίζετο.

ἀνὴν τὰς ναὰς ἀνασήσας ΠΙΣΤΕΩΣ ἀνόμαζεν αὐτὰς, δι' ἧς καὶ μόνης, κατά γε τὸ ἐφικτὸν ἀνθρώποις, ὁρᾶται τὸ θεῖον· ὅρκιον δὲ ποιεῖσθαι τὴν πίστιν τοῖς ὑπὸ σκῆπτρα προστέταχεν. Ὁ δὲ δὴ θαυμάσας αὐτὸν καὶ τοῖς εἰς λῆξιν ἐπαίνοις σεφανῶν, τὴν εἰς Θεὸν πίστιν ἀνοσίως περιυβρίσας, πάμμορφον εἰδώλων ἑσμὸν, ξύλα τε καὶ λίθας θεηγορῶν ἀναισχύνεται, καὶ κατασφάττων αὐλοῖς ἀγεληδὸν ἀναλέληξε βᾶς, ἵνα καὶ αὐλοῖς τοῖς Νομᾶ μάχηται νόμοις. Προσείρων δὲ ἕτερα ἄτλα ψυχρὰ καὶ γραοπρεπῆ καὶ λήρου μεστὰ μυθάρια πάλιν φησί·

A Quare FIDEI templa extruxit, qua sola, quantum homini fas est, numen contemplamur, & ciues, quum per fidem iurarent, eius religione teneri voluit. Contra vero Iulianus, Numæ admirator & præco magnificus, fidem in Deum per summam impietatem insectatus, omniforme simulacrorum examen, lignaque & lapides, Deos facere non veretur, eisque boum agmina immolare non cessat, vt vel ipsis quoque B Numæ legibus repugnet. Attexit deinde frigidas quasdam & aniles fabulas nugarum plenissimas, his verbis:

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ταῦτα μὲν ἓν ἐκ κατοχῆς καὶ ἐπιπνοίας θείας, ἔκτε τῶν τῆς Σιβύλλης καὶ τῶν ἄλλων, οἳ δὴ γεγόνασι καὶ τὴν πάτριον φωνὴν χρησμολόγοι, φαίνεται δὲς ὁ Ζεὺς τῇ πόλει. τὴν δὲ ἐξ ἀέρος πεσοῦσαν ἀσπίδα, καὶ τὴν ἐν τῷ λόφῳ κεφαλὴν φανεῖσαν, ὅθεν οἶμαι καὶ τὄνομα προσέλαβεν ἡ τοῦ μεγάλου Διὸς ἕδρα, πότερον ἐν τοῖς πρώτοις ἢ τοῖς δευτέροις ἀριθμήσομεν τῶν δώρων; Εἶτα, ὦ δυσυχεῖς ἄνθρωποι, σωζομένου παρ' ἡμῖν ὅπλου Διοπετοῦς, ὃ καλέπεμψεν ὁ μέγας Ζεὺς, ἤτοι πατὴρ Ἄρης, ἐνέχυρον διδοὺς ἡμῖν λόγους, ἔργον δὲ, ὅτι τῆς πόλεως ἡμῶν εἰς τὸ διηνεκὲς προασπίσει προσκυνεῖν ἀφέντες καὶ σέβεσθαι, τὸ τοῦ σαυροῦ προσκυνεῖτε ξύλον, εἰκόνας αὐτοῦ σκιαγραφοῦντες ἐν τῷ μετώπῳ καὶ πρὸ τῶν οἰκημάτων ἐγγράφοντες. Ἆρα ἀξίως ἄν τις συνετωτέρους ὑμῶν μισήσειεν, ἢ τοὺς ἀφρονεστέρους ἐλεήσειεν, οἳ καταμολυθοῦντες ὑμῖν εἰς τοῦτο ἦλθον ὀλέθρου, ὥστε τοὺς αἰωνίους ἀφέντες θεοὺς, ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων μεταβῆναι νεκρόν;

C Atque hæc quidem ex afflatu instinctuque diuino, & ex Sibylla aliisque, quos lingua patria Vates dicimus, Iupiter dedisse vrbi videtur. Ancile autem de cælo delapsum, & in colle caput effossum, vnde magni Iouis sedes, vt opinor, nomen accepit, vtrum inter prima munera numerabimus, an secunda? At vos, infelicissimi homines, quum adorare & colere nolitis ancile, quod penes nos seruatur, æternæ vrbis certissimum pignus cælitus delapsum, & a magno Ioue aut Marte patre demissum; crucis lignum adoratis, eiusque signa in fronte formatis, & vestibulis ædium insculpitis. An prudentissimos vestrum iuste quis oderit, an dementissimos miserabitur, qui vos sequentes in tantum exitium ruerunt, vt æternis Diis relictis ad Iudæorum mortuum se contulerint?

D

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ὅτι μὲν ἂν ὅτω ταῦτ' ἔχειν ὑπειληφὼς, καὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑπεροχῆς τε καὶ δόξης τὸ ἀκρατὲς καὶ βέβηλον κατευρύνων στόμα, τῷ πονηρῷ καὶ θεομάχῳ πνεύματι κάτοχος ἦν ἀποφήσαιμ' ἂν ἀδαμῶς. λέγει γὰρ ἀδεὶς ἀνάθεμα Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβοὺλ, καθά φησιν ὁ πάνσοφος Παῦλος. Ἀσπίδα δὲ τὴν διοπετῆ, καὶ μέν τοι καὶ κράνος ἤγουν κεφαλὴν, οὐκ οἶδ' ὅπως εὑρῆσθαι λέγων, ὄφλοι ἂν οἶμαι γέλωτα καὶ μάλα εἰκότως· τερθρεία γὰρ τοῦτο, καὶ μειρακιώδη τερετίσματα, καὶ ἕτερον ἀδέν. πλὴν

E Ab improbo & Dei certe hoste spiritu afflatum fuisse, quum hæc in animum induxit, ac petulantissimum & nefarium os in Christi gloriam ac maiestatem laxauit, vtique non negabo. *Nemo enim dicit anathema Iesum, nisi in Beelzebul*, vt sapientissimus Paulus inquit. Quod autem ait, clypeum ab Ioue demissum, & cranium siue caput nescio quo pacto repertum, ridiculum est, puerilesque nugæ sunt ac næniæ, ac præterea nihil. Verum

1. Cor. 12.

talia non admodum moramur. Quod autem miseros esse dicit eos, quibus nihil prius aut antiquius est, quam vt frontes ac domos omnino signo pretiosæ crucis informent, eius orationem, nefaria mente conceptam, extremam ignorationem sapere nullo negotio demonstrabimus. Siquidem Seruator omnium ac Dominus, tametsi poterat in forma Patris eique prorsus æqualis conspici, & in diuinitatis solio maiestatem suam exhibere, *non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed seipsum exinaniuit, formam serui accipiens.* Quin & crucem perpessus est ignominia contemta, vt corruptionis vim retunderet; vnus mortuus pro omnibus & excitatus, vt mortis laqueis genus hominum exsolueret, vt tyrannidem peccati, quod nos opprimebat, euerteret, vt sæuientem in membris carnis legem sedaret, & spirituales faceret adoratores, & sensu carnis in nobis mortificato filios Dei faceret credentes in ipsum, ac per Spiritum sanctificaret; vt Satanam illum malorum auctorem ac pestiferam belluam, de regno, quod in omnes arripuerat, &, quotquot ei subsunt, nefarias potestates expelleret, quas noster calumniator Deos vrbium principes ac gentium tutelares nominat. Horum nobis omnium salutare lignum memoriam excitat, ac in eam præterea cogitationem nos adducit, *vnum*, vt sapientissimus Paulus ait, *pro omnibus mortuum esse, vt viuentes non vltra sibi ipsis viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit.* At nemini non manifestum est, Deo viuere, hoc est, sanctum & integrum vitæ genus, summam eis felicitatem conciliare, qui se illi tradiderint. Quocirca nos, vti dixi, honorandæ crucis lignum boni omnis ac virtutis admonitionem facimus. Sed quoniam res illi videtur ignominia & probro non carere, percontanti mihi rursus respondeat. Vin' tu suspensis in ædium parietibus tabulis optimum arcessamus pictorem, atque ita illum compellemus: Propositum nobis est, o pictor, formosis adolescentibus ostendere sibi ab intemperantia parari exitium;

Philip. 2.

2. Cor. 5.

A καὶ σΦόδρα πολὺς ἡμῖν τῶν τοιούτων ὁ λόγ⊙.
Ἐπειδὴ δὲ δυσυχεῖς εἶναί Φησι τοὺς ἐν Φρονήσει θε-
μένους, καὶ ἐν τοῖς ὅτι μάλιστα κατεσπουδασμέ-
νοις τὸ χρῆναι δὴ πάντως εὐχαριστεῖν ἀεὶ καὶ οἰ-
κίας καὶ μετώποις τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ,
ὅτι τῆς ἐσχάτης ἀμαθίας ἐξόζοντας λόγους ἐκ
μοχθηρῶν ἀνίησιν λογισμῶν, ἀπονοίᾳ καὶ ἀδείᾳ ο-
μεν. ὁ μὲν γὰ τῶν ὅλων σωτὴρ καὶ κύριος, καίτοι
μετὸν αὐτῷ τὸ ἐν μορΦῇ καὶ ἰσοτητι τῇ πρὸς πᾶν ὁ-
B τιοῦν ὁρᾶσθαι πρὸς τὸν πατέρα, καὶ τοῖς τῆς θεό-
τητος ἐναβρύνεσθαι θάκοις, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡ-
γήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε
μορΦὴν δούλου λαβών. ὑπέμεινε δὲ καὶ σταυ-
ρὸν αἰσχύνης καταΦρονήσας, ἵνα τὸ τῆς Φθορᾶς
καταργήσῃ κράτ⊙· εἷς ὑπὲρ πάντων ἀποθανὼν
καὶ ἐγηγερμέν⊙, ἵνα τῶν τοῦ θανάτου βρόχων
τὸ ἀνθρώπινον ἐξέλῃται γέν⊙· ἵνα τῆς κατα-
κρατούσης ἡμῶν ἁμαρτίας καθέλῃ τὴν τυραν-
νίδα· ἵνα τὸν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἀγριαίνοντα
C τιθασεύσῃ νόμον, καὶ πνευματικοὺς ἀποΦήνῃ
προσκυνητὰς, καὶ κατανεκρώσας ἐν ἡμῖν τὸ
Φρόνημα τῆς σαρκὸς, υἱοὺς ἀποΦήνῃ Θεοῦ τοὺς
εἰς αὐτὸν πιστεύσαντας, καὶ ἁγιάσῃ διὰ τοῦ πνεύ-
ματ⊙, ἵνα τῆς καὶ πάντων πλεονεξίας ἀποσο-
βήσῃ τὸν σατανᾶν, τὸν ἀρχέκακόν τε καὶ ἀλι-
τήριον θῆρα, καὶ τὰς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεις πο-
νηρὰς, ἃς δὴ καὶ ἐθνάρχας καὶ πολιούχους ὀνομά-
ζει Θεοὺς, ὁ ταῖς καθ' ἡμῶν συκοΦαντίαις ἐν-
τρυΦῶν. Τούτων ἁπάντων ἡμᾶς εἰς ἀνάμνησιν τὸ
D σωτήριον ἀποΦέρει ξύλον, ἀναπείθει τε πρὸς
τοῦτοις ἐννοεῖν ὅτι, καθάΦησιν ὁ θεσπέσιος Παῦ-
λ⊙, εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶν-
τες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐ-
τῶν ἀποθανόντι καὶ ἀναστάντι. ὅτι δὲ τῷ Θεῷ
ζῆν, τοῦτ' ἔστι τὸ σεμνῶς τε καὶ εὐαγῶς πολι-
τεύεσθαι, τρισμακαρίως ἀποΦαίνει τοὺς τοῦτο
δρᾶν ἠρημένους, παυλίνῳ σαΦές. Ἡμεῖς μὲν
ἴσμεν, ὡς ἔΦην, παυλοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἁπάσης ἀρε-
τῆς εἰς ἀνάμνησιν, τὸ τοῦ τιμίου σταυροῦ ποιού-
E μεθα ξύλον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ χρῆμα αὐτῷ διαβο-
λῆς καὶ ψόγων ὀδυνεῖ ἀπηλλάχθαι, Φραζέτω
δὴ πάλιν· ἐρήσομαι γὰρ. βούλει τοῖς τῶν δωμα-
τίων ἐρείοις ἐπικρατήσαντας πίνακας, ἀρισό-
χειρα καλῶμεν ζωγράΦον, εἶτα λέγωμεν αὐ-
τῷ· τὰ τῶν μειρακίων ἐν ὥρᾳ σώματ⊙ σκο-
πὸς ἡμῖν ὦ ζωγράΦε βούλεσθαι μαθεῖν, ὡς
ὀλέθρου πρόξενον αὐλοῖς τὸ ἀκολασταίνειν ἐστί·

γύναια ὅ τὰ πρὸς τὴν ἑσίαν, ὅτι τὸ ἀκοσμεῖν αὐ-
τᾶις ἐκ ἀζήμιον, ἀναπεῖσαι προῃρήμεθα. ἀλλ'
ἴσως αὐταῖς ἐκ ἀπόχρη λόγος τ παιδαγωγεῖν
εἰωθότων ἐπί γε τὸ δεῖν ὀρθῶς κ ἀδιαβλήτως ἐ-
λέσθαι βιῶν· πείθω τις αὐτοῖς κ ἐν ὄψει γραφή,
τοῖς τ ἁρμοσῶν συναπτίζουσα λόγοις. γεγρά-
φθω δὴ ἔν τοῖς πίναξι καὶ πρό γε τ ἄλλων, ὁ
τ Θεῶν ὕπατος Ζεύς, παριδρύσθω δὲ εἰ δοκεῖ
καὶ τὸ ἐκ Φρυγίας αὐτῷ μειράκιον, τὸν Γα-
νυμήδη λέγω, τὸ σεμνὸν αὐτῷ κ ἀξιάγασον ἄ-
θυρμα, καὶ τῆς ἀκρατοῦς ἀσελγείας ὁ ἔλεγχος.
γεγράφθω δὲ καὶ Ἀλκμήνη, μεθ' ἧς τὰς ἐν-
νέα διαπετέλεκε νύκτας, ὁ καὶ ἐν τοῖς ἄγαν
αἰσχροῖς κόρε πεῖραν ἐκ ἔχων. ἕπω καὶ Σε-
μέλη, καὶ ὁ πολὺς τῶν γυναικῶν ὄχλος. ὁράσθω
πρὸς τούτῳ καὶ Ποσειδῶν, συμπαρεσώσας ἔχων
ἃς ἀνοσίως διέφθαρκε, τὴν Ἀμυμώνην, τὴν
Ἀλόπην, τὴν Ἱπποθόην, καὶ τὰς ἑτέρας. κ μὴν
τὸ Λυδὸν αὐτῷ συγγεγράφθω μειράκιον, Φημὶ δὴ
τὸν Πέλοπα. Ἐμπρεπέτω τοῖς πίναξιν ἡ Φιλο-
μειδὴς Ἀφροδίτη, πολλοῖς ὁμιλοῦσα τῶν ἐρα-
στῶν. μικρῦ με παρῆλθε, ζωγράφε, τὸ εὐοσ-
μότατον ἐκεῖνο φυτόν, τὴν Δάφνην λέγω, κ τὰ
ἐπ' αὐτῇ θρυλλούμενα. γράφε μοι τὸν Ἀπόλ-
λωνα παιδὸς ἐπιεικοῦς εἰς εὐκοσμίαν ἠτιῶμενον.
κ φευγέτω μὲν ἡ νεᾶνις, μισοῦσα τὸν μολυσ-
μόν· διωκέτω δὲ ὁ Φοῖβος, κἂν εἰ μὴ τύχοι
τῆς ἐρωμένης, στεφανούσθω τοῖς κλάδοις, ἵνα μὴ
λάθῃ τὸ ἔγκλημα. βούλει δὴ ὦν, γενναῖε, τὸ
εἰς ἀνάμνησιν ἡμᾶς ἀρετῆς ἁπάσης ἀποκομί-
ζον ξύλον παρέντες κ διωσάμενοι, παισὶ κ γυ-
ναίοις παραθῶμεν τὰ σά; ἢ τάχα πε μαχλῶν-
τες θεοὶ κ θεαὶ, κ μὴν καὶ γυναίων καὶ μειρα-
κίων καταφοραὶ, γένοιτ' ἂν τοῖς ὁρῶσιν αὐτὰ
πρὸς ὄνησιν ἐκ ἀσυντελῆ; ἆρ' ὦν ὁ γέλως
ἤδη ταυτὶ κ τῆς εἰς λῆξιν ἀποπληξίας ἀπόδει-
ξις ἐναργής; Ὀλέθρε γε μὴν εἰς ἅπαν ἡμᾶς
ἀφικέσθαι φησὶ, διά τοι τὸ θεῶν μὲν ἀπανασῆ-
ναι τῶν αἰωνίων, τὸν ὄ τῶν Ἰουδαίων ἀνελέσθαι
νεκρόν; εἶτα πῶς εἰπέ μοι τοὺς γενητοὺς καὶ ἐν
χρόνῳ πρὸς ὕπαρξιν παρενηνεγμένους αἰωνίους
εἶναι φής; ὁ γὰρ ὁ σὸς ἔφη Πλάτων τοὺς ἀφανε-
στέρους καὶ νοητοὺς δεδημιουργῆσθαι θεούς; πῶς
ἂν αἰώνιον τὸ ἐν χρόνῳ παρενεχθὲν κ κεκινημέ-
νον εἰς γένεσιν, ὑποπίπτον ὄ καὶ φθορᾷ καταγε
τοὺς ἐνόντας τῇ φύσει λόγους, εἴπερ ἐστὶν ὁ κατε-
ψευσμένου, ὡς ἅπαν τὸ ἐν γενέσει, πάντη
ὑποκέοιτο ἂν καὶ τῷ καταφθείρεσθαι δεῖν;

A mulieribus vero & matribus familias, vitam inhonestam sibi non impunem fore. Sed his forte non sufficit oratio magistrorum ad rectum & inculpatum vitæ genus adhortantium. Proponatur eis ob oculos aliqua pictura, quæ magistrorum sermonibus vim addat. Pingatur itaque in tabulis ante reliquos Iupiter ille Deorum supremus. Iuxta hunc vero statuatur, si lubet, Phrygius puer, Ganymedes inquam, venerandum B Iouis & mirabile delicium, & intemperantis libidinis argumentum. Pingatur etiam Alcmena, cum qua noctes nouem exegit, etiam in extrema turpitudine satietatem non expertus. Adsit & Semele, & muliercularum plurimum vulgus. Ad hæc videatur Neptunus, vna cum virginibus quas impie constuprauit, Amymone, Alope, Hippothoe, & aliis. His etiam appingatur Lydus adolescens, Pelops nimirum. C Illustri loco posita sit Venus risus amans, multo cum grege amatorum. Pæne me præteriit, o pictor, odoratissima illa arbor, Daphne, inquam, & quæcunque de illa circumferuntur. Pinge mihi Apollinem puellæ singulari modestia victum, & fugiat adolescentula, stupri odio; persequatur autem Phœbus, & quum amata potiri non liceat, ramis coronetur, ne crimen lateat. Tune igitur nos velis, Iuliane, re- D pudiato ligno, quod nos ad omnis virtutis recordationem adducit, pueris & mulierculis tua proponere? An forte Dii Deæque lasciuientes, mulierculas & adolescentes ad frugem deducent? An non hæc risus demum & summi cuiusdam stuporis clarum argumentum? Sed omnino periimus, inquit, propterea quod relictis æternis Diis Iudæorum mortuum susceptimus. At qui tu, quæso, factos & in tempore productos, E æternos dicis? Numquid enim tuus Plato inuisibiles ac spiritales Deos creatos esse docuit? Quomodo igitur æternum, quod in tempore procreatum & in ortum eductum est, ac secundum naturæ rationes corruptioni est obnoxium; si modo verum est, id omne quod oritur omnino necessario interire?

Mor-

Mortuum, Christum nominat. Nec mirum; errat enim, nec sanctum incarnationis percipit mysterium. Non enim mortuum dixisset eum, qui, vt mortem solueret, mortem gustauit secundum carnem. Quomodo enim a morte vinceretur, qui multos alios ad vitam reuocauit? Admirabili quippe consilio carnem sibi per vnionem dispensatiuam vnitam commercium habere cum morte passus est. Rursus autem excitatus est ad vitam, mortemque calcauit, vt in illo & primo prona quoque esset ac facilis hominum generi mortis & corruptionis victoria. Idcirco enim nuncupatus est primogenitus ex mortuis, & primitiæ dormientium.

1. Cor. 15. Vt enim beatus Paulus ait, *Quemadmodum in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.* Veruntamen eo ignorationis & extremæ venit infirmitatis eius mens, vt quas res summæ sibi vituperationi fore expectare debuit, his ipsis maxime glorietur. Mitto enim, inquit, matris Deorum mysteria, & Marium laudo. Præclarum sane, nec enim est Dardani ludicrum. Ipse instituit Corybantum furores, & illa in Idæ speluncis nocturna sacra, & impudica mysteria. Quæ quum exoletis & impiis narrationibus scateant, qui non prorsus auditores offendent? Illud vero inter Deorum munera recense, datum esse quoque Romanis Marium, olim quidem eorum dominum, sed superstitiosum inprimis & crudelissimum, eoque deductum immanis animi, vt bene moratam puellulam, sibique incundissimam, festiuamque & suauem, in Dæmonum aris mactauerit. Bonos quippe Deos hoc cultu vehementer affici sciebat, iisque maxime cultoribus oblectari, qui vltra omnem nequitiam prouecti nihil melius esse putarent quam parentes ipsos, suorum liberorum, quos maxime caros habebant, esse parricidas. Quapropter si Marium laudat ac miratur, eos in crimen vocet, qui eadem cum ipso facere nolint; adoratoribus Deorum, quos Gentibus ac ciuitatibus præesse dicit, persuadeat sobolem appetere, non vt ad focum sibi liberi pappent, & in natos natorum sibi genus excrescat, sed vt eorum cruore mitissimos Deos placent,

A Νεκρὸν δὲ Χριστὸν ὀνομάζει καὶ θαυμαστὸν οὐδέν· πεπλάνηται γὰρ, καὶ τὸ σεπτὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως οὐχ ὁρᾷ μυστήριον. οὐ γὰρ ἂν ἔφη νεκρὸν, τὸν ἐπὶ λύσει θανάτου, θανάτου γευσάμενον κατὰ σάρκα. πῶς γὰρ ἂν ἡττᾶτο φθορᾶς, ὁ πολλοῖς ἑτέροις τὸ ἀναβιῶναι δούς; ἔφη μὲν γὰρ οἰκονομικῶς ὁμιλῆσαι θανάτῳ τὴν γενομένην αὐτῷ σάρκα κατ' οἰκείωσιν οἰκονομικὴν· ἀνεβίω δ' οὖν, καὶ πεπάτηκε τὴν φθοράν, ἵν' ἐν αὐτῷ καὶ πρώ-
B τῳ βάσιμόν τε καὶ εὐήλατον τῇ τοῦ ἀνθρώπου γένει τὸ φύσει, καὶ τὸ δύνασθαι καλεύμενον εἶναι θανάτου καὶ φθορᾶς. ὠνόμασαι γὰρ διὰ τοῦτο πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων. ὡς γὰρ ὁ θεσπέσιος Παῦλος φησιν, ὥσπερ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. Ἥκει γε μὴν εἰς τοῦτο ἀγνοίας, καὶ τῆς ἐσχάτης ἀρρωσίας ὁ νοῦς αὐτῷ, ὥστε καὶ ἐφ' οἷς ἦν αὐτῷ τὰς
C μεγίστας τῶν διαβολῶν ἔσεσθαι προσδοκᾶν, αὐτοῖς δὴ τοῦτοις ἐπισεμνύεσθαι. Παρίημι γὰρ, φησὶ, τὰς τῆς Μητρὸς τῶν Θεῶν μυστήρια, καὶ ζηλῶ τὸν Μάριον· καλόν γε· ὁ γὰρ Δαρδάνου τοῦτο ἄθυρμα. τεθεσπρότευται αὐτὸς τὰς τῶν Κορυβάντων μανίας, καὶ τὰς ἐν ἄντροις τῇ Ἰδῃ σκοτίους τελετὰς, καὶ ἀσελγῆ μυστήρια. καίτοι πῶς ὁ πάντη τε καὶ πάντως καθαρπημένειν ἂν τοὺς ἀκροωμένους ἐξιτήλων γέμοντα καὶ ἀνοσίων διηγημάτων; Ἐπαρίθμει δὲ αὐτὸ τοῖς ἐν Θεῷ ἀγαθοῖς, καὶ τὸ δεδόσθαι Ῥωμαίοις τὸν Μάριον, βα-
D σιλεύσαντα μὲν καιρὸς, δεισιδαιμονέστατον δὲ καὶ ἀπηνῆ γεγονότα, καὶ μὴν καὶ ἀγρίῳ φρονήματος καθιγμένον εἰς τοῦτο, ὥστε τὸ εὖ τεθραμμένον αὐτῷ κόριοι, καὶ τὸ ὅτι μάλιστα τῶν φιλτάτων, ἐπιχαρές τε, καὶ γλυκὺ, τοῖς τῶν δαιμονίων ἐναλαστόρασι βωμοῖς. Οὕτω γὰρ ἔτω τιμᾶσθαι θέλοντας τοὺς ἀγαθοὺς ἠπίστατο Θεούς, ἐπιγάννυσθαι τοῖς ἰδίοις θεραπευταῖς, τὰ πάντως ἐκείνοις κακὰ φρονεῖν ἠρημένοις, ὡς οὐδὲν
E ἡγεῖσθαι τὸ ἄμεινον τοῦ καὶ αὐτοὺς τοὺς τεκόντας τῶν ἰδίων φιλτάτων γίνεσθαι φονευτάς. Οὐκοῦν εἰ τὸν Μάριον ἐπαινεῖ καὶ τεθαύμακεν, ἐν αἰτίᾳ ποιείσθω τοὺς μὴ τὰ ἴτα δρᾶν ἑλομένους αὐτῷ, ἀναπειθέτω τοὺς τῶν ἐθναρχῶν καὶ πολιούχων προσκυνητὰς τέκνων ἐφίεσθαι γονῆς, ὄχ ἵνα παππάζοιεν τὴν ἐσίαν αὐτῶν οἱ γεγενημένοι, καὶ εἰς παῖδας παίδων ἐπλείνηται τὸ γένος αὐτοῖς· ἀλλ' ἵνα τοῖς αὐτῶν αἵμασι τοὺς ἡμερωλάτους καλαθέλγωσι Θεούς,

τᾶυλα γὰρ ἴσως ἀυλοῖς τὰ τῶν θυμάτων ἐξαίρετα· καὶ ἀπηλλάχθω γραφῆς, καὶ εἰ γένοιτό τις τῶν ἑαυτῶ τέκνων σφαγεύς. Ἐπειδὴ ὃ τὸν τοιᾶτον ἀτίθασόν τε, καὶ ἀγριόθυμον, καὶ θηρίων ἀυλῶν ἀπηνέστερον φαίη ἂν οἶμαί τις καὶ μάλα εἰκότως, καὶ μὴν καὶ ἀυλὸς ὁ κοινὸς τῆς, φύσεως γράφεται νόμος, ὡς ἐπὶ πᾶν ὠμότητος καὶ ἀνοσίᾳ ἰγμένον, ἀνθ' ὅτῳ τεθαύμακε, καὶ δῶρον εἶναι φησὶ τῶν θεῶν τὸ ἐξαίρετον, ὃν εἴπέρ τις ἕλοιτο ζηλᾶν, ἀνόσιος ἔσαι καὶ ἀπεχθὴς ἀνθρώπῳ παντί; Τᾶτο θεῶν, εἰπέ μοι, τὸ δῶρον, ἢ τάχα πᾳ καὶ συναγνεῖν ἄξιον οἷς ἔφη; ἐοικὸς γὰρ ἀυλοῖς τὸ ξένιον, καὶ χαρίζονται τοῖς σφετέροις, ἃ καὶ τιμᾶν ἐγνώκασι. Καὶ γᾶν ἀχὶ μόνον παρ' ἀυλῶν δεδόᾳ φησὶ τὸν Μάριον, ἀλλὰ γὰ ἔτι πρὸς τᾰτῳ καὶ τὰς τῶν ψευδομαντειῶν ἀνευρῆᾳ τρόπᾳς. γράφει δὲ ὧδε·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Τὸ γὰ ἐκ θεῶν εἰς ἀνθρώπᾳς ἀφικνύμενον πνεῦμα, σπανιάκις μὲν καὶ ἐν ὀλίγοις γίνεται, καὶ ὅτε πάντα ἄνδρα τᾰτα μετασχεῖν ῥᾴδιον, ὅτε ἐν παντὶ καιρῷ. ταύτη τοι καὶ τὸ παρ' Ἑβραίοις ἐπέλιπεν, ἀκᾶν ἀδὲ παρ' Αἰγυπτίοις εἰς τᾶτο σώζεται. Φαίνεται δὲ καὶ τὰ ἀυλοφυῆ χρηστήρια ταῖς τῶν χρόνων εἰκουλα περιόδοις. ὃ δὴ φιλάνθρωπος ἡμῶν δεσπότης καὶ πατὴρ Ζεὺς ἐννοήσας, ὡς ἂν μὴ παντάπασι τῆς πρὸς τὰς Θεὰς ἀποστερηθῶμεν κοινωνίας, δέδωκεν ἡμῖν διὰ τῶν ἱερῶν τεχνῶν ἐπίσκεψιν, ὑφ' ἧς πρὸς τὰς χρείας ἕξομεν τὴν ἀποχρῶσαν βοήθειαν.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Πνεῦμα μὲν ὃν ἐκ θεῶν ἐνθάδε τὸ τῶν ψευδομάντεων φησίν· ἔθος γὰρ ἦν ἀυλοῖς, ὑποπλάττεσθε τὸ ἐνθουσιᾶν; καὶ οἷον ἐν κατοχῇ μανικῇ γεγονότας ὁρᾶσθε πνεύματος, ἵν' ἔχοι τὸ ψεῦδος τὸ εὐπαράδεκτον. Πλεῖσοι δὲ ἦτοι, καὶ πολυειδὴς ἦν ἀυλοῖς τῆς γοητείας ὁ τρόπος. οἱ μὲν γὰρ ἦσαν οἰωνοσκόποι καὶ ἐμπυρομάντεις· οἱ δὲ καὶ ἀλφιτομάντεις· καὶ πρός γε τᾰτοις, ἡπατοσκόποι, καὶ τὰς ἐκ τῶν θυσιῶν εἰς ἀέρα διατάσεις πολυπραγμονᾶντες καπνᾶς· οἱ δὲ, καὶ νεκυομάντεις, ἐγγαστρίμυθοι, καὶ τερατοσκόποι. τὸ ἐν τᾰτοις ἂν ἄρα πνεῦμα διαβολικὸν ἐκλελοιπέναι φησί. καὶ ἐπαινῶ γε τὰς λόγᾳς· πλὴν ἠγνόηκε τὴν αἰτίαν τᾶ καὶ ἀπρακτῆσαι τὸ ψεῦδος, ἀποσιγῆσαι ὅ, καθά φησιν ἀυλὸς, ἀυλοφυῆ χρηστήρια. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπέλαμψε τῷ κόσμῳ Χριστὸς, κατεδο-

A (hæ sunt enim forsan ipsis eximiæ victimæ) ac si quis liberorum suorum parricida fuerit, culpæ immunis esto. Quem quum nemo non efferatis & cruentis moribus, & feris ipsis crudeliorem iure dicturus sit, quumque eum ipsa communis naturæ lex extremæ impietatis & crudelitatis condemnet; cur demum suspicit, ac munus Deorum eximium esse contendit eum, quem si quis imitandum sibi proposuerit, impius & inuisus futurus sit omnibus hominibus? Hoccine, quæso, Deorum munus est, aut nos forsan iis quæ dixit adstipulari decet? Dignum enim illis xenium est, ac suis mutuo largiuntur, quæ ipsi habent in pretio. At non solum ab ipsis datum esse Marium, sed præterea falsarum diuinationum genera reperta esse, scribit in hunc modum:

IVLIANVS.

Diuinus enim ille afflatus qui hominem inuadit, raro sane & in paucis fit; nec quilibet eius particeps facile esse potest, nec quouis tempore. Proinde cessauit apud Hebræos, nec apud Ægyptios item perdurat adhuc. Sed videntur quidem genuina oracula cedere temporum conuersionibus. Quod quum hominum amans Iupiter dominus ac parens noster animaduertisset, ne omni prorsus societate cum Diis priuaremur, dedit nobis sanctarum artium obseruationem, per quam ad necessarios vsus sufficiens nobis auxilium suppeteret.

CYRILLVS.

Afflatum diuinum hic appellat falsorum vatum instinctum, qui diuinum furorem ac fatidicam vim præ se ferre solebant, vt mendacium suum facile venditarent. Plurimi vero hi erant, & multiplex imposituræ modus. Alii enim auium inspectione, alii exigne, alii e farinis, vaticinabantur. Adde his haruspices, & qui victimarum nidorem in aëra erumpentem curiose scrutabantur. Erant & qui mortuorum vmbras euocarent, ventriloqui, & prodigiorum interpretes. In his igitur afflatum Diabolicum cessasse ait. Quæ verba laudo quidem & approbo: veruntamen caussam ignorauit, cur cessarit mendacium, & genuina, vt ipse ait, oracula siluerint. Postquam enim mundo Christus illuxit,

concussa est omnis illa Dæmoniorum tyrannis, &, velut scena quædam puerilibus crepundiis scatens, soluta fraus est, ac impurissimi execrandique Dæmones inferorum portis coerciti fuerunt, licet olim terram, quæ sub sole est, peruagati. Verum quo pacto natiua oracula temporum conuersionibus obnoxia siluisse dicit? Nam si quis omnino vere Deus maioribus nostris futura præmonstrare susceperit, quomodo sic temporibus cedit, vt angustior eius cognitio sit quam antea? At quomodo æternos illos Iulianus asserit, quum & tempore inferiores sint, & tantum non veterascant, ita vt a nostra conditione parum discrepent? Quoniam igitur ait, oracula siluerunt, ac forte consenescens Pythius delirat, nec amplius versutiarum modos nouit quibus fraudes nectat; dedit nobis Iupiter sanctarum artium ope cognitionem, & auxilium. Quid agis, Iuliane? sanctas & sacras artes appellas execranda vaticinia & magorum præstigias? & decere mortales vt eas perficere norint? Has in subsidium datas hominibus ais, & tanquam ab Ioue profectum vtilissimum auxilium? Recte quidem, amice: oportebat enim tuum regem ac parentem tam turpiter esse liberalem, vt ea dare videretur quæ a constitutis legibus discrepant, quæ si quis exercuerit, aut si forte patrantibus aliis duntaxat ignouerit, extremo supplicio dignus sit. Quod autem ait, apud Hebræos ipsos propheticum spiritum defeciisse; respondemus, Christum finem legis ac prophetarum fuisse. Omnes enim quotquot olim fuerunt sancti, & rerum futuram præscii, immissa a Deo per sanctum Spiritum cognitione, Christi mysterium proclamarunt. Posteaquam autem aduenit ipse, ac mortalibus apparuit, cessauit quidem prophetæ veteris gratia, Deus autem nunc quoque sanctis pro sua voluntate inspirat futura, & in sanctis animabus habitat. Quamobrem ne dicat spiritum defeciisse, sed nos in nouitatem gratiæ translatos. Porro quasi ipsi superior oratio probetur, aliam adiungit & ait:

A νήθη πᾶσα ἡ τυραννὶς τῶν δαιμόνιων, καὶ οἷα τις σκηνὴ μειρακιωδῶν ἀθυρμάτων ἔμπλεως ἡ ἀπάτη λέλυται, καὶ ταῖς τῶν ἅδε πύλαις γεγόνασι κάτοχοι, καίτοι πάλαι τὴν ὑφ' ἡλίῳ πλανήσαντες οἱ παμβέβηλοί τε καὶ ἀλιτήριοι δαίμονες, πλὴν ἐκεῖνο φραζέτω. Τίνα δὴ τρόπον τὰ αὐτοφυῆ χρηστήρια ταῖς τῶν χρόνων εἰκοῦσι περιόδοις σιγῆσαι φησί; καίτοι πῶς εἴπέρ τις ἦν ὅλως ἀληθῶς Θεὸς ὁ τὰ ἐσόμενα τοῖς πάλαι κατασημαίνειν ἐπιχειρῶν ἡδέως καιρῶν, ἐπὶ τὸ
B μεῖον, ἢ πρὶν, κατανηνεγμένης τάχα που τῆς ἐν αὐτῷ γνώσεως; εἶτα πῶς αἰωνίους αὐτοὺς εἶναι φησὶ, καίτοι κατόπιν ἰούσας χρόνου, καὶ μονονουχὶ παλαίωσιν ὑπομένουσας, ὡς τῶν καθ' ἡμᾶς ὀλίγῳ διενεγκεῖν; Ἐπειδὴ φύσιν φησὶ, σεσιγήκασι τὰ χρηστήρια, καὶ τάχα που γεγηρακὼς ὁ Πύθιος,
C ἔξω βέβηκε φρενὸς, καὶ τῶν εἰς ἀπάτην ψευσμάτων οὐκ οἶδεν ἔτι τρόπους, δέδωκεν ἡμῖν ὁ Ζεὺς τὴν διὰ τῶν ἱερῶν τέχνων ἐπίσκεψιν καὶ ἐπικουρίαν. Τί δρᾷς, ὦ γενναῖε; τέχνας ἆρα σεπτάς τε καὶ ἱερὰς τὰς ἐπαράτους ψευδομαντείας, καὶ μέντοι καὶ γοητείας εἶναί φὴς, καὶ πρὸς καλῶν γενέσθαι τοῖς ἐπὶ γῆς τὸ εἰδέναι περαίνειν αὐλάς; ταύτας πρὸς ἐπικουρίαν ἀνθρώποις δεδόσθαι φὴς, ἥκειν τε αὐτοῖς τὸ δῶρον ὡς ἐκ Διὸς ἐπικούρημα χρειωδέστατον; ὀρθῶς γε, ὦ τᾶν. ἔδει γὰρ ἔδει τὸν σὸν πατέρα καὶ βασιλέα, τοσοῦτος ἀμούσοις κεχρῆσθαι φιλοτιμίαις, ἵνα φαίνηται δίδοὺς ἃ καὶ τοῖς καθεσηκόσιν ἀπόδεινόμοις,
D καὶ τοῖς ἐσχάτοις ἐνόχοις δίκαις ἀποφήνειεν ἂν τοὺς ἐξησκηκότας, ἢ τάχα που καὶ μόνον ἑτέροις ταυτὶ πεπραχόσι συνειδὼς κότας. Ἐπειδὴ δὲ φησι καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἑβραίοις τὸ προφητικὸν ἐκλελοιπέναι πνεῦμα, φαμὲν, ὅτι τέλος νόμου καὶ προφητῶν γέγονεν ὁ Χριστός. ἅπαντες μὲν γὰρ οἱ καιροὺς γεγονότες ἅγιοι, καὶ τῶν ἐσομένων λαβόντες τὴν γνῶσιν, ἐνθέῳ αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸ Χριστοῦ μυστήριον προανεκήρυξαν. ἐπειδὴ δ' παρῆλθεν εἰς
E μέσον αὐτὸς, ἐπέφανέτε τοῖς ἐπὶ γῆς, ἠρέμησε μὲν τῆς ἀρχαίας προφητείας ἡ χάρις· ἐνήχεῖ δὲ καὶ νῦν τοῖς ἁγίοις Θεοῦ καὶ τὸ αὐτῷ δοκοῦν τὰ ἐπόμενα, καὶ ψυχαῖς ὁσίαις ἐναυλίζεται. Οὐκοῦν μὴ ἐκλελοιπέναι λεγέτω τὸ πνεῦμα, ἀλλ' εἰς καινότητα χάριτος μετοικισθῆναι τὰ καθ' ἡμᾶς. ὡς δὲ ἐν τοῖς ἤδη φθάσασιν εὐδοκιμοῦντος αὐτῷ τοῦ λόγου, προσεπιφέρει καὶ ἕτερον καὶ φησίν·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἔλαθέ με μικρῦ τὸ μέγιστον τῶν Ἡλίυ καὶ Διὸς δώρων. εἰκότως δὲ αὐλὸ ἐφύλαξα ἐν τῷ τέλει. καὶ γὰ ἐκ ἴδιον ἐστὶν ἡμῶν μόνον, ἀλλ' οἶμαι κοινὸν πρὸς Ἕλληνας, τὰς ἡμελέρυς συγγενεῖς. Ὁ γὰ Ζεὺς, ἐν μὲν τοῖς νοηλοῖς ἐξ ἑαυτῦ τὸν Ἀσκληπιὸν ἐγέννησεν. εἰς δὲ τὴν γῆν διὰ τῆς Ἡλίυ γονίμυ ζωῆς ἐξέφηνεν. ὅτος ἐπὶ γῆς ἐξ ὠρανῦ ποιησάμενος πρόοδον, ἐνοειδῶς μὲν ἐν ἀνθρώπυ μορφῇ περὶ τὴν Ἐπίδαυρον ἐφάνη. πληθυνόμενος δὲ ἐνλεῦθεν ταῖς προόδοις, ἐπὶ πᾶσαν ὤρεξε τὴν γῆν τὴν σωλήριον ἑαυτῦ δεξιάν. ἦλθεν εἰς Πέργαμον, εἰς Ἰωνίαν, εἰς Τάραντα μῆ ταῦθ', ὕσερον ἦλθεν εἰς τὴν Ῥώμην. ὤχελο εἰς Κῶ. ἐνθένδε εἰς Αἰγάς. εἶτα παντα χῆ γῆς ἐσὶ κὴ θαλάττης, ὰ καθ' ἕκασον ἡμῶν ἐπιφοιτᾷ, κὴ ὅμως ἐπανορθῦται ψυχὰς πλημμελῶς διακειμένας κὴ τὰ σώματα ἀθενῶς ἔχοντα.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Σοβαρεύεται μὲν ὃν Διὸς ἐκφύναι λέγων τὸν Ἀσκληπιὸν ἐν τοῖς νοηλοῖς, ὤφθαι γε μὴν ἐν ἀνθρώπυ μορφῇ. ὁ γάρ τοι παρὰ πᾶσι λόγος, ἐκ Κορωνίδος αὐλὸν κὴ Ἀπόλλωνος γενέθαι βέλτιαι, μεμοιχευμένης κῆ τὸ εἰκὸς παρά τυ τῶν ἱερῶν ἐν Ἀπόλλων ἱερῷ. ὅτοσὶ δὲ σεμνόν τι καὶ μέγα περὶ αὐτῦ καὶ φρονεῖ καὶ λέγει, ψευδοεπὴς ὢν ἀεὶ καίτοι τοῖς Ἑλλήνων λογάσι πλεῖσά τε ὅσα κὴ ἀπιχῆ γέγραπται περὶ αὐτῦ. Ἆπις μὲν γὰ ὁ Αἰγύπτι, ἐκ ἄσημ τῶν αὐλόθι τεμενιτῶν γεγενῆθαι λέγεται, καὶ τῆς καλυμένης Φυσικῆς Φιλοσοφίας συνειλοχέναι τὴν ἐπισήμην· τυτονὶ καὶ πρῶτον φασὶ τὴν ἰατρικὴν εὐτεχνίαν μεταχειρίσαθαί τε καὶ ἀνευρεῖν ἄμεινον, ἢ οἱ πρὸ αὐτῦ γεγονότες· παραδῦναι δὲ καὶ Ἀσκληπιῷ, ὃς ἐπείπερ τῆς τέχνης γέγονεν ἐν καλῷ, ἐκέτι ταῖς Αἰγυπτίων πόλεσιν ἐμφιλοχωρεῖν ἠνέσχετο. ἀλλὰ γὰ ἐρασιχρήματός τε ὑπάρχων, καὶ λημμάτων αἰσχρῶν ἐκλόπως ἡττώμενος, πᾶσαν ὡς ἔπος εἰπεῖν περιεφοίτησε χώραν, ἐρανιζόμενος τὰ παρὰ πολλῶν, ὠνιόν τε προθεὶς τοῖς ἀλγῦσι τὸ ἐπίηδευμα. ἀρθεὶς δὲ ὑπὸ τῆς τέχνης καὶ μέγα φρονήσας ἐπ' αὐτῇ, καὶ Θεὸν ἑαυτὸν ὠνόμαζε, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆσαί τινας δύνασθαι παραληρῶν ἐφαντάζετο. Προσβαλὼν δὲ τοῖς Ἐπιδαυρίοις, καὶ δόξαν ἁρπάσας ἐκ ἀγεννῆ παρ' αὐτοῖς, τῦ κὴ Θεὸς εἶναί τις, βάλλεται κεραυνῷ, ποινὴν αὐτῷ τὴν πρεπωδεστάτην ἐπαφέντος Θεῦ,

IVLIANVS.

Pene me fugit Solis & Iouis donorum maximum. Nec abs re seruatum est ad finem. Non enim nostri duntaxat proprium est, sed Græcis, vt arbitror, commune nostris gentilibus. Iupiter enim inter ea, quæ mente cernuntur, ex se genuit Æsculapium. In terram autem per fœcundi solis vitam editus est. Hic e cælo in terram progressus hominis forma vnice quidem circa Epidaurum apparuit. Inde longius prouectus in omnem terrarum orbem salutarem dexteram extendit. Pergama profectus peragravit Ioniam, inde Tarentum, ac postremo Romam. Tum Co insulam & Ægas petiit. Tandem vbique terrarum & maris est, nec ad vnumquemque nostrum priuatim commeat, sed ad omnes: veruntamen animos erigit vitiis deditos, & corpora infirmitate laborantia.

CYRILLVS.

Triumphat igitur, quum ait: Æsculapium ab Ioue prognatum inter ea, quæ mente cernuntur, tamen visum esse in hominis figura. Est igitur vulgata hæc apud omnes oratio, ex Apolline & Coronide prognatum ab aliquo sacerdote in Apollinis templo, vt verisimile est, stuprata. Hic autem augustum nescio quid & magnum de ipso sentit ac loquitur, vsque mendax, quamuis Græcorum principes plurima de illo absurda scripserint. Apis enim Ægyptius, non obscurus inter eos, qui illic erant, templi ministros, fuisse dicitur, & naturalis philosophiæ scientiam comprehendisse. Hunc primum aiunt artem medicam aggressum felicius tractasse & reperisse, quam anteriores, eamque Æsculapio tradidisse; qui quum artem apprime calleret, non amplius in Ægyptiorum oppidis morari sustinuit, sed mira pecuniæ turpisve quæstus cupiditate victus, omnem, vt verbo dicam, regionem peragrauit, pecuniam corrogans, artemque venalem ægris proponens. Quare elatus ac fastu turgidus, & Deum seipsum appellauit, & a mortuis quosdam excitandi sibi vim esse stulte est imaginatus. Appulsus autem Epidaurum, quum diuinitatis gloriam sibi arripuisset, fulmine ictus est, Deo iustam illi pœnam immittente,

atque hoc facto declarante nihil, prorsus illum esse, quam terram ac puluerem. Ceterum operæ pretium est videre quæ de illo canit vates Lyricus ille Pindarus:

Peruertit illum quoque ingenti pretio
Aurum, in manibus apparens:
Quare manibus Saturnius
Iaculatus per amborum pectora, respirationem
Statim ademit, ardensque fulmen
Irruens immisit mortem.

Quinetiam Euripides Tragicus his vocibus vsum Apollinem ait:

Iupiter enim in causa est, qui filium meum
Æsculapium occidit, pectoribus iniecta flamma.

Qui ergo maximum & eximium Iouis ac Solis donum, vt vocat Iulianus, igne comburebat Deus, is cuius æquitate res humanæ ponderantur, & pro dignitate cuique præmia forsan, aut pœnæ decernuntur? Sed medicina vitæ profuit, inquit. Num ergo Deos idcirco etiam renuntiabimus, qui hanc artem apprime calluerunt? Atqui videre licet alias scientias, & artes quoque illiberales, non frustra repertas, immo rebus humanis longe vtilissimas. Numquid igitur iis, qui aut illas principio coluerunt, aut certe in qualibet præ ceteris excelluerunt, diuinitatis honorem tribuemus? Si ergo diuinum quippiam egit filius Coronidis: si effossis oculis, lumen cæcis indidit: si mortuos ad vitam redire iussit: si claudis officium gradiendi restituit, & rectis pedibus domum lætos reuerti mandauit: hoc obtineat a nobis, vt illum suspiciamus. Sin autem in curandis ægris nonnullis clarus euasit, laudetur quidem ipse quod medicam peritiam optime tractauerit, non tamen proinde contemnat illud Nosce teipsum. Auarum igitur ac superbum medicum Deum fecit hic vir optimus, & in eo rursus elato certe arrogantique supercilio ita loquitur:

A ἢ διὰ τὸ παθεῖν ἐξελέγχοῦσ᾽ οὐδὲν ὂν παντελῶς, πλὴν ὅτι γῆν ἐπαφέν͂σ᾽ Θεὸν καὶ σποδόν. Οἷα δὲ περὶ αὐτοῦ φησὶν ὁ μελοποιὸς Πίνδαρος, πῶς οὐκ ἄξιον ἰδεῖν.

Pyth. Od 3.

Ἔτραπε κἀκεῖνον ἀγάνορι μισθῷ χρυσὸς, ἐν χερσὶ φανείς,
--Χερτὶ δ᾽ ἄρα Κρονίων
Ῥίψας διὰ μφοῖν ἀμπνοὰν Στέρνων καθεῖλεν
Ὠκέως, ἄθων δὲ νεαυ-
B νὸς ἐπέσκηψε μόρον.

Καὶ μὴν καὶ ὁ Τραγῳδὸς Εὐριπίδης εἰπεῖν τὸν Ἀπόλλω διατείνεται·

Ζεὺς γὰρ κατακτὰς παῖδα τὸν ἐμὸν αἴτιος·
Ἀσκληπιὸν, στέρνοισιν ἐμβαλὼν φλόγα.

Εἶτα πῶς τὸ μέγιστον καὶ ἐξαίρετον τοῦ Διὸς καὶ Ἡλίου δώρων, καθά φησιν αὐλὸς, πυρὶ κατεπίμπρη Θεὸς, καίτοι ψήφῳ δικαίᾳ ταλαντεύων τὰ ἀνθρώπινα, ἀναλόγως δὲ καὶ εἰκότως τοῖς ἑκάστοις τρόποις διανέμειν εἰδὼς, ἢ γέρα τυχὸν ἢ δίκας.

C Ἀλλὰ γὰρ ὤνησε τὸν βίον, φησὶν, ἰατρικὴ. ἆρ᾽ οὖν διὰ τοῦτο καὶ Θεὸς ἄξιον ἀνεπεῖν τὰς γεγονότας αὐτῆς ἐν καλῷ; καίτοι καὶ τὰς ἑτέρας τῶν ἐπιστημῶν, καὶ τέχνας δὲ βαναύσους ἅπασαν ἐξευρημένας, χρειωδεστάτας ἂν μᾶλλον τοῖς ἀνὰ τόνδε τὸν βίον, καλαθρῆσαί τις ἄν. ἆρ᾽ οὖν τὰς ἐπιδεύσαντας ἐν ἀρχαῖς, ἦγεν ἐν ἑκάστῃ διαπρεπεστέραν παρὰ τὰς ἄλλας λαχόντας τὴν δόξαν, τῇ θειότητος τιμῇ σεφανώσομεν; Εἰ μὲν οὖν εἴργασαί τι τῶν θεοπρεπῶν ὁ Κορωνίδος υἱὸς· εἰ τυφλοῖς ὀμμάτων D ἐρρυηκότων ἐνῆκε τὸ φῶς· εἰ παλινδρομεῖν ἐκέλευσε τοῖς τεθνεῶσιν εἰς ζωήν· εἰ τὰς ἐν πηρώσεισκελῶν ἀρτιποδας ἀποφήνας οἷα δεχαίρουσας ἱέναι προσέταξε, καὶ λαπλατείτω καὶ πρὸς ἡμῶν τὸ χρῆναι θαυμάζεσθω. εἰ δὲ γέγονεν εὐδόκιμος περὶ ἅπαντας τῶν ἐρρωγηκότων, ἐπαινείσθω μὲν καὶ αὐλὸς ὡς ἄρισα μελεθὼν τῆς ἰατρικῆς ἐμπειρίας τὸ χρῆμα. μὴ μὴν ἔτι καὶ ἀτιμαζέτω τὸ Γνῶθι σαυτόν. Φιλόπλουτον τοίνυν καὶ ἀλαζόνα τεθεοποίηκεν ἰατρὸν ὁ παναρίστος ἅτοσι, καὶ δὴ καὶ ἀγέρωχον ἀ-
E ναπασάσας ὀφρὺν ἐπ᾽ αὐτῷ δὴ πάλιν ἅτω φησί·

IVLIANVS.

Quid vero tale datum a Deo gloriantur Hebræi, ad quos a nobis vos transfugisse persuasum est? Illorum igitur sermonibus si aures præbuissetis, non infelici loco prorsus essetis, sed deterius quidē quā antea, quū inter nos versamini, leuia tamen sustineretis ac tolerabilia. Vnū enim pro multis Diis nō hominē, imo multos potius infelices homines cole-

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Τί οὖν τοιοῦτον Ἑβραῖοι καυχῶνται παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδόσθαι, πρὸς οὓς ὑμεῖς ἀφ᾽ ἡμῶν αὐτομολήσαντες πείθεσθε; εἰ τοῖς ἐκείνων γὰρ προσείχετε λόγοις, καὶ σὺν πᾶσιν ἐπεστράφητε δυσχερῶς· ἀλλὰ χεῖρον μὲν ἦν πρότερον, ὁπότε σὺν ἡμῖν ἦτε οἷα δὴ ὁμως πεπόνθειτε ἂν καὶ φορητά. Ἕνα γὰρ ἀντὶ πολλῶν ἐσέσθαι ἂν καὶ ἄνθρωπον, μᾶλλον καὶ πολλοὺς ἀνθρώπους

δυσυχεῖς. ϗ νόμῳ σκληρῷ μὲν καὶ τραχεῖ, καὶ πολὺ τὸ ἄγριον ἔχονλι καὶ βάρβαρον, ἀντὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἐπιεικῶν καὶ φιλανθρώπων χρώμενοι, τὰ μὲν ἄλλα χείρονες ἂν ἦτε, ἁγνότεροι δὲ, ϗ καθαρώτεροι τὰς ἁγισείας· νῦν δὲ ὑμῖν συμβέβηκεν ὥσπερ ταῖς βδέλλαις, τὸ χείριον ἕλκειν αἷμα ἐκεῖθεν, ἀφεῖναι δὲ τὸ καθαρώτερον.

A retis. Et dura quidem ac aſpera lege & agreſti barbarie plena, pro facilibus ac benignis veſtris vtentes, in ceteris quidem deteriores eſſetis, ſed quod ad cultus attinet, ſanctiores atque puriores. Nunc autem vobis idem quod hirundinibus contigit: corruptiſſimum ſanguinem inde trahitis, puriorem relinquitis.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Πλεῖσα μὲν ἦν ὅσα καὶ ἀξιόληπτα τὰ τοῖς Ἑβραίοις δεδωρημένα, καὶ ἅπερ ἀγάσαιλό τις ϗ μάλα ἐν δίκῃ, παρὰ τῷ τῶν ὅλων κατεξασιάζονlϾ Θεῷ, καὶ δείξαι τις ἄν. τοιῦτο γε μὴν οὐδὲν, ὁποῖον σφᾶς αὐλοὺς αὐχῆσι λαβεῖν παρά τε Ἠλίᾳ καὶ Διὸς οἱ τῆς ἀληθείας ἀποφοιλήσανlες. Ἔδει γὰρ ἔδει, ὃς μὲν αὐτοί φασι πολιάρχας τε καὶ ἐθνάρχας Θεοὺς ἤτοι δαίμονας, τὰ ταῖς ἑαυlῶν βδελυρίαις ἐοικότα χαρίζεσθαι. τὸν δέ γε τῶν ὅλων κρατοῦντα ϗ βασιλεύοντα, φύσει τε ϗ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν, τοὺς τὰ αὐlῷ σέβονlας κράτη, καὶ οἷον γνησίας ὑπασπισὰς, ἀνεσὰς ψυχῶν ϗ σωμάτων χειρολονῆσαι φῆς ἐπὶ γῆς, Ἠλίαν ἐκεῖνον τὸν Θεσβίτην, Ἐλισαῖον, τοὺς ἄλλους, οἳ κατ' ἐκεῖνο καιρὸν διαπρεπεσάτην ἐν ἀρεταῖς τὴν δόξαν ἀπεκληρώσανlο· τοὺς ϗ Χριsὸν γεγονότας, Πέτρον δὴ λέγω, καὶ Ἰωάννην, καὶ τοὺς ἑτέρους, ὧν καὶ μόνα τῶν σωμάτων αἱ σκιαὶ τοῖς ἀῤῥωsοῦσι ἐπήρκεσαν εἰς ἀπότριψιν τοῦ κακοῦ· τὸν ἔκπριτον Παῦλον, τοὺς μετ' αὐlὸν γεγονότας, καὶ παρήσω μὲν τοὺς καθ' ἕκασον λέγειν. Ἔξεsι δὲ ϗ εἰς δεῦρο τοῖς βαλομένοις ὁρᾶν ἄνδρας σεμνοὺς καὶ ἁγίους ἐν δυνάμει Χριsοῦ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πονηροῖς ἐπιλιμῶντας δαίμοσιν, καὶ ὃς ἐκεῖνοι Θεοὺς καὶ σωτῆρας εἶναι πιsεύουσι, τῇ τῆς προσευχῆς δυνάμει συνῃρίζονlας, καὶ τῇ τῆς χειρὸς ἁφῇ καlαμηίζονlας, καὶ μὴν καὶ ποικίλων ἀῤῥωσημάτων ἐλευθερῶν ἰσχύοντας τοὺς ἐνιαχημένους. Ἐπειδὴ δὲ τοῖς τοῦ ψεύδους καlεγνωκόσι ϗ τῆς Ἑλλήνων ἀπάτης μονονυχὶ καlανενραγόσι καὶ ἀνθηρημένοις ἐμφρόνως τὸ ἀληθὲς, ἐπεγνωκόσι δὲ τὸν φύσει Θεὸν καὶ τὸν ὅλων δημιεργὸν, ἐπιφύεται λέγων· ὅτι τοῖς Χριsιανῶν προσεσχηκότες λόγοις ἠπάτησθε· ϗ οὐχ ἕνα μὲν ἔτι σέβεσθε Θεὸν, ἄνθρωπον δὲ μᾶλλον ϗ πολλοὺς ἑτέρους δυστυχεῖς, ϗ νόμῳ σκληρῷ ϗ ἀγρίῳ καὶ βαρβάρῳ καlεζευγμένους· ἀναlῶν οἶμαι καὶ πρός γε ταυlὶ τοὺς ἐπικρεῖν ἰσχύονlας ἀνταναsῆσαι λόγους. Ἄνθρωπον μὲν οὖν

CYRILLVS.

Plurima ſane Hebræis præſtabilia nec pœnitenda ab vniuerſi rectore Deo data eſſe, quilibet facile demonſtrauerit: veruntamen nihil tale eſſe, quale ſe ab Sole & Ioue ſuſcepiſſe gloriantur, qui a veritate receſſerunt. Oportebat eos certe, quos vrbium gentiumque principes ac rectores ipſi vocant, Dæmones nempe, ſuis execrationibus conſentanea dona largiri. Vniuerſi autem rectorem ac moderatorem, qui natura ac veritate Deus eſt, ſuæ potentiæ cultores ac veluti natiuos ſatellites curandis corporibus animiſque mortalium præficere; Eliam illum Thesbiten, Eliſæum, alios, qui tum temporis illuſtri virtutum gloria floruerunt. Qui Chriſti tempore fuerunt, Petrum dico & Ioannem, alioſque, qui vmbra ſola corporum ægritudines ſanabant: Paulum eximium, & qui poſt illum fuerunt, quos ſingillatim non recenſebo. Licet autem hodieque videre ſanctos ac venerabiles viros in virtute Chriſti per Spiritum ſanctum impuros Dæmonas increpare, & quos illi Deos ac ſeruatores eſſe credunt, orationis virtute conterere, & manus contactu cruciare: quinetiam ea vi præditos, vt variis ægritudinibus oppreſſos liberare valeant. Quoniam autem eos adoritur qui mendacium damnarunt, & aduerſus Græcorum fraudem tantum non vociferati ſunt, ac veritatem prudenter amplexati, Deumque natura & vniuerſi creatorem agnouerunt, his verbis illos inuadens: *vos Chriſtianorum verbis aures adhibentes decepti eſtis, nec vnum tantum etiamnum Deum colitis, ſed hominem potius, & plures alios miſeros, eoſque legi dura, agreſti ac barbare ſubditos;* parem iis refellendis orationem opponendam exiſtimo. Hominem igitur

Christum nominat: plebeios autem ac miseros quum dicit, sanctos martyres intelligit, quos etiam duræ legi subditos ait, propterea quod Dominus noster Iesus Christus dixit: *Ne timeatis ab his, qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt: timete autem potius eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehenna.* Nos autem, Iuliane, hoc tibi respondemus: Non, vt existimas, hominem Deum fecimus, nec eum, qui natura Deus non sit, adorandum suscipimus; sed ipsum potius, quod ex Patre prodiit, Verbum, per quod in ortum omnia producta sunt, quod quum genus humanum seruare decreuisset, incarnatum & hominem factum fuisse dicimus, & in forma hominis ex sancta Virgine prodiisse, vt quoniam inaccessa est, nec vllo modo comprehendi aut aspici potest diuina & ineffabilis eius gloria, temporibus quibusdam definitis, velut vnus ex nobis, in quantum homo apparuit, ex diuina dispositione conuersans cum hominibus, quis ille natura & solus sit vniuersi Deus, in animos induceret, omnisque virtutis peritos, falsisque Diis solutos per sanctificationem sibi coniungeret, destructo omni principatu, & omni potestate, nefarioque dominatu. Non igitur, quemadmodum tute ais & putas, hominem merum colimus: nullo modo; sed hominem, qui apparuit, Dei Verbum agnoscentes, vt Deum adimus, in quantum & Deus est, & ex Deo Patre prodiit, immutabilis & conversionis expers existens. Quod mysterium de illo subtiliter & accurate sapientissimus Moses prædixit, sanctique prophetæ, Mosi consentanea locuti. Sanctos porro martyres, neque Deos esse dicimus, neque diuino cultu scilicet illos adorare solemus, sed affectus & honoris: quin potius summis honoribus illos ornamus, puta quod pro veritate strenue certauerint, sinceritatemque fidei eo vsque seruarint, vt animam ipsam contemserint, repudiatisque mortis terroribus periculum omne vicerint, & virtutis adeo mirabilis seipsos veluti quasdam imagines vitæ hominum proposuerint. Quare nihil est absurdi, immo vero necesse erat, eos, qui tam claris facinoribus excelluerunt,

Matt. 10.

ὀνομάζει Χριστὸν· πολλὰς δὲ καὶ δυσχερεῖς τὰς ἁγίας μάρτυρας, ἃς καὶ ὑπὸ νόμῳ φησὶ γενέσθαι σκληρῷ, διάτοι τὸ φάναι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν· μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ. ἡμεῖς δὲ, ὦ κράτιστε, φαίημεν ἄν, οὐχ, ὡς σὺ νενόμικας, τεθεοποιήκαμεν ἄνθρωπον, καὶ τὸν οὐκ ὄντα φύσει Θεὸν ἀξιοῦμεν προσκυνεῖν, αὐτὸν ὃν δὴ μᾶλλον τὸν ἐκ Θεοῦ προσπεφηνότα λόγον, τὸν δι' οὗ τὰ πάντα παρήχθη πρὸς ὕπαρξιν, διασῶσαι κρίναντα τὸ ἀνθρώπινον γένος, σαρκωθῆναί τε καὶ ἐνανθρωπῆσαι φαμὲν, καὶ προελθεῖν ὡς ἄνθρωπον ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, ἵν' ἐπειδήπερ ἀπρόσβλητός τε ἐστι καὶ κατ' οὐδένα τρόπον οἰστὴ, μᾶλλον δὲ καὶ ἄποπτος παντελῶς ἡ θεία τε καὶ ἀπόῤῥητος αὐτοῦ δόξα, χρόνους τινὰς ὡρισμένους, ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, καθὸ πέφηνεν ἄνθρωπος, οἰκονομικῶς συνδιαιτώμενος τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, τίς μὲν ὁ φύσει καὶ μόνος τῶν ὅλων ἐστὶ Θεὸς, ἀναπείσῃ φρονεῖν, ἀρετῆς δὲ ἁπάσης ἀποφήνας ἐπιστήμονας, ἑαυτῷ συνάψῃ δι' ἁγιασμοῦ, καταργήσας πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν πονηρὰν, καὶ τῶν ψευδωνύμων ἀπαλλάξας Θεῶν. Οὐκοῦν ὅ, καθάπερ οἴει καὶ λέγεις καὶ φρονεῖν ἀξιοῖς, ἀνθρωπολατρία τὸ χρῆμα. πόθεν· ἄνθρωπον ὃν πεφηνότα τοῦ Θεοῦ λόγον ἐπιγινώσκοντες πρόσιμεν ὡς Θεῷ, καθὸ καὶ Θεός ἐστι, καὶ ἐκ Θεοῦ πέφηνε πατρὸς, ἄτρεπτός τε καὶ ἀναλλοίωτος ὤν. ἰσχνῶς τε καὶ ἀκριβῶς τὸ περὶ αὐτοῦ μυστήριον προαναφωνήσαντος μὲν τοῦ πανσόφου Μωσέως, συμβαίνουσαν δὲ τοῖς ἐκείνου λόγοις καὶ τῶν ἁγίων προφητῶν ποιουμένων τὴν προαγόρευσιν. Τοὺς γε μὴν ἁγίους μάρτυρας, ὅτε θεοὺς εἶναί φαμεν, ὅτε προσκυνεῖν εἰθίσμεθα λατρευτικῶς δηλονότι, ἀλλὰ σχετικῶς καὶ τιμητικῶς. σεφανοῦμεν δὲ μᾶλλον ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς, ὡς τῆς ἀληθείας γενναίως ὑπεραθλήσαντας, τετηρηκότας δὲ ὅτω τὸ ἐν πίστει γνήσιον, ὡς καὶ αὐτῆς ἀφειδῆσαι τῆς ψυχῆς, καὶ τοῖς τοῦ θανάτου δείμασιν εἰπόντας τὸ χαίρειν, καταυμεγεθῆσαι μὲν κινδύνου παντὸς, καὶ ἀνδρίας δὲ τῆς ὅτω τεθαυμασμένης οἱονεί τινας εἰκόνας, τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἀνασῆσαι τῷ βίῳ. Τὸ ἀπεικὸς δὴν οὐδὲν, μᾶλλον δὲ ἦν δήπου καὶ ἀναγκαῖον, τοὺς ὅτω λαμπροῖς ἐπαυχήσαντας κατορθώμασι, ταῖς ἀτε-

λευτήτοις σεφανῦσθαι τιμαῖς. Ἀκαλαιτίαλον δὲ A ornari perpetuis honoribus. Quod
τὸ χρῆμα ὑπάρχον, καὶ παρ' αὐλοῖς εὑρήσομεν quidem reprehenſione carere, vel apud
τοῖς Ἑλλήνων ἀρχαιολέροις. τὰς γὰρ τῆς Ἑλλά- ipſos Græcorum vetuſtiſſimos compe-
δος ἁπάσης ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαν- riemus. Athenis quippe, facto ad eo-
τας, καὶ τὰς ὕσερον τῇ Ξέρξου σρατιᾷ γενναίως με- rum monumenta concurſu, qui pro
μαχημένας, ὡς εὐκλεᾶ θάναλον ὑπομείναντας vniuerſa Græcia Marathone primum
ἔθος τοῖς Ἀθήνησιν ἦν τοῖς καθ' ἕκασον ἔτος ἐγ- in diſcrimen adducti, & qui poſtea con-
κωμίοις σεφανῦν, ἐπ' αὐλοῖς τοῖς μνήμασι συν- tra Xerxis exercitum fortiter pugnarant,
αγηγαρμένοις. Εἶτα πῶς ὁ πανάρις & ἁτοσὶ τὸ vtpote qui glorioſam mortem obierant,
χρῆναι τιμᾶν ἁγίους ἀκ ἀνεύθυνον ἐᾷ; καὶ τοι laudes illorum quotannis celebrari ſo-
Φησὶ καὶ αὐλὸς ὁ Πλάτων περί τε τῶν ἄρισα litum erat. Præterea, cur bonus iſte
βιῶν ἑλομένων καὶ τεθνεώτων ἀκ ἀγεννῶς· τὸν B vir ſanctorum venerationem reprehen-
λοιπὸν δὴ χρόνον, ὡς δαίμονας γεγονότας τε- ſione liberam eſſe non ſinit? Nam &
θνεῶτας ἅτω θεραπεύσομέν τε καὶ προσκυνήσο- ipſe Plato de hominibus, qui optime
μεν αὐλῶν τὰς θήκας. τὰ αὐτὰ δὴ ταῦτα νομιῶ- vixerint, ac fortiter occubuerint, ſic
μεν, ὅτάν τις γήρᾳ ἢ ἑτέρῳ τινὶ τρόπῳ τελευ- infit: *Reliquo vero tempore mortuos, tanquam Genios quoſdam, colemus, eorumque loculos adorabimus. Eadem ſtatuemus quum ſenectute, aut alio quouis pacto, deceſſerit aliquis eorum, qui eximia bonitate in vita præcelluiſſe iudicati fuerint.* Atque hæc quidem tuus, o
τήσῃ τῶν ὅσοι ἂν διαφερόντως ἐν τῷ βίῳ ἀγα- bone, Plato. Nos autem, vti dixi,
θοὶ κριθῶσι. Καὶ ταυτὶ μὲν ὁ σὸς, ὦ κράτισε, C non dicimus ſanctos Martyres fuiſſe
Πλάτων. ἡμεῖς δὲ, ὡς ἔφην, ἅ Θεὰς γενέσθαι Deos: ſed illos omni veneratione pro-
Φαμὲν τὰς ἁγίας μάρτυρας, αἰδοῦς δὲ ἁπάσης ſequi ſolemus, eorumque loculos ho-
ἀξιῶν εἰθίσμεθα, καὶ τιμῶμεν αὐλῶν τὰς θήκας noramus, tam claræ virtutis remune-
τῆς ἅτω λαμπρᾶς ἐυανδρίας, καθάπερ ἐν τάξει rationem veluti quandam ac præmium
γερῶν κὴ ἀνλιμιθίας τὴν ἀμάραντον αὐτοῖς καταλι- ipſis immarceſſibilem memoriam repo-
θήμενοι μνήμην. Ἐπειδὴ δὲ διαλοιδορεῖται μάτην nentes. Quoniam autem credentes
τοῖς πιςεύσασιν εἰς Χριςὸν, ὡς ἀσυνέτως ἀνθη- in Chriſtum fruſtra conuiciis appetit,
ρημένοις τὸ χρῆναι λαλρεύειν Θεῷ ἑνὶ πολλὰς quaſi vnius Dei cultui multitudinem
ἀθέους ἀνθρώπους, καταδεῖξαι πειράσομαι τῆς hominum, in quibus nihil eſt diuini,
Ἑλλήνων ἀμαθίας τὰ ἐγκλήματα, τοῖς ἀληθείας ſtulte prætulerint; oſtendere conabor
προσκυνηταῖς ἀνοσίως ἐπηντλημότα. Τεθύκασι inſcitiæ Græcanicæ criminationes in ve-
γὰρ ἀνθρώποις αὐτοὶ, καὶ τοῦτο αἰσχροῖς τε καὶ ἀ- D ritatis cultores impie effuſas. Sacra
σελγέσι, καὶ πάντα τρόπον νοσοῦσι διαβολῆς· enim ipſi fecerunt hominibus, iiſque fla-
ὁποῖός τις ἦν, ὃν Ἀλκμήνης καὶ Διὸς γενέσθαι gitioſis & impudicis, omnique vitio la-
Φασὶν, ὁ διαβόητος Ἡρακλῆς· ᾧ τὸν μέγαν καὶ borantibus: qualis ſane fuit celeberri-
ἐξαίρετον ἀνάπλασιν ἆθλον, τὸ ἐν μιᾷ νυκτὶ πεν- mus ille Hercules, quem Ioue &
τήκοντα διακορῆσαι παρθένους. τελίμνηται δὲ καὶ Alcmena prognatum dicunt, cui
ἕτεροι δόξῃ Θεοῦ παρ' αὐτοῖς, ὁ ἐκ Θηβῶν Ἑρ- magnum eximiumque certamen at-
μῆς, ὁ Μεμφίτης Ἀσκληπιὸς, Διόσκυροί τε tribuunt, quod nocte vna quinqua-
πρὸς τούτοις, Ἆπις τε καὶ Ὄσιρις. κὴ σιωπῶ τὸν ginta virgines ſtuprarit. Alii quoque
Σεμέλης τὸν ἀσελγῆ κὴ βέβηλον· προσεποίσω δὲ diuinitatis honorem apud illos nacti
κὴ τὸν Κλεομήδην, ὃν ἐν τῷ πυκτεύειν Φασὶν ὡς E ſunt, Thebanus ille Mercurius, Æſcula-
ὠμός τε ἦν κὴ ἀπηνὴς, καὶ θηρσὶν ἀγρίοις ὀλίγα pius Memphiticus, Caſtor & Pollux,
παραχωρῶν· κὴ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἐπαινέ- Apis & Oſiris. Taceo Semeles filium
σας αὐτὸν ὁ Πύθιος, ἐκ τῶν ἱερῶν ἐφώνει τριπό- impurũ illum ac profanum: Cleomedem
δων, καθάπερ αὐτοὶ Φασίν· vero his addam, quem in pugilatu cru-
delem & inhumanum fuiſſe perhibent, feriſq; agreſtibus haud multum cedentem.
Quam ob cauſſam laudans illũ Pythius e
ſacris tripodibus hoc, vt aiunt, protulit:

Ὕσαλος ἡρώων Κλεομήδης Ἀσυπαλαιεὺς,
Ὃν θυσίαις τιμᾶθ' ὡς ἀκέτι θνητὸν ἐόντα.

Vltimus heroum Cleomedes Aſtypalæus
Quem ſacrificiis colitis quaſi non amplius ſit mortalis.

Λαμπρὰ τῆς ἀπανθρωπίας χαρίζη τὰ γέρα Egregia crudelitatis præmia largiris
τοῖς ἀθλητῆσι, ὦ Πύθιε. ὢ τῆς ἡμερότητος τῶν luctatoribus, Pythie; o Deorum
clemen-

clementiam! o largitatem! in Deorum numerum adscribitur scelestus & homicida: quæ res illos vtique decebat. Alexandrum vero Philippi filium tertium ac decimum Deum nuncupare eius ætatis hominibus placuit. Quin & Alexander ipse vnum e suis familiaribus, qui sibi infamium muliercularum administer fuerat, (Hephæstion hic erat) Deum renunciauit, altarique & sacrificiis coli iussit. At si quis velit omnia sigillatim percensere, longam orationem insumet. Infiniti enim reperiuntur diuinitatis nomen suffurati. Quod autem solerent pro sua potestate Deos nuncupare quos vellent, quiuis hinc didicerit. Clemens enim, qui sanctos Apostolos vbique sequitur, quique infinitas Græcorum historias audiendo acceperat, in Stromatis refert: Sanchoniathonis historiam, Phœnicum lingua conscriptam, non sine admiratione a Iosepho Iudæo eruditione clarissimo in Græcorum linguam fuisse translatam. Hic Sanchoniathon igitur quamuis superstitione Græcorum abundans: *Vetustissimi Græcorum*, inquit, *sed maxime Phœnices & Ægyptii, a quibus ceteri homines quasi per manus id acceperunt, Deorum maximorum loco eos habebant, qui res vitæ vtiles inuenissent, aut bene de gentibus quouis modo meriti essent: illos nimirum, quod multorum auctores bonorum esse sibi persuaderent, diuinis bonoribus coluerunt, ac templorum vsu ad hoc munus translato, columnas & cippos ipsorum nomine consecrarunt, easque maxima veneratione prosequuti Phœnices festos illis quoque dies longe celeberrimos dedicarunt.* Præcipue vero mundi elementis, & quibusdam eorum, quibus diuinitatem tribuebant, suorum Regum nomina naturaliter imposuerunt. Porro solem, lunam, ac reliquas errantes stellas & elementa, quæque conjuncta sunt iis, solos Deos agnoscebant: & alios quidem mortales, alios immortales esse putabant. Quapropter non nos quidem, sed Græci potius, hominibus diuinos honores tribuisse deprehendentur, Deique gloriam quibus vellent temere olim affinxisse. Porro his addit sapiens Iulianus alia quædam, Christianam religionem vbique carpens. Ita vero scribit:

IVLIANVS.

Sanctimoniæ quippe, ne quidem vtrũ mentio ab iis facta sit tenetis: sed illorum furorem & acerbitatem æmulamini

A Θεῶν. ὢ τ ἀφθονίας! ἐγγράφεται ὃ τοῖς θεοῖς ὁ μιαρός τε καὶ μιαφόνος. ἔδει γὰρ ἔδει τὸ χρῆμα αὐτὸς. Ἀλέξανδρον δὲ τὸν Φιλίππε τρισκαιδέκατον ἐδόκει θεὸν ὀνομάζειν τοῖς κατ' ἐκεῖνο καιρόν. καὶ μὴν καὶ αὐτὸς Ἀλέξανδρος ἕνα τινὰ τῶν ἐπιτηδείων, καὶ γυναίων αἰσχρῶν προκομισὴν αὐτῷ γεγονότα, Ἡφαιστίων ἔτος ἦν, ἀνεῖπε θεὸν, βωμῷ τε καὶ θυσίαις τιμᾶσθαι προσέταχεν. Ἀλλ' εἰ δή τις ἕλοιτο τὰ καθ' ἕκαστον λέγειν, μακρὸς
B δ' ἂν ὁ λόγος· ἀριθμῷ γὰρ πρείττονες εἶεν ἂν οἱ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα παρακλέψαντες. ὅτι δὲ ἐπιβὲς ἦν αὐτοῖς, ὃς ἂν βούλοιτο κατ' ἐξουσίαν ὀνομάζειν θεὸς, εἰδείη τις ἂν κἀντεῦθεν. Κλήμης μὲν γὰρ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ἑπόμενος πανταχῆ, πλείστης τε ὅσης ἑλληνικῆς ἱστορίας εἰς ἀκοὴν ἐλθὼν, ἐν τοῖς Στρωματεῦσι φησὶ, τὴν Σαγχωνιάθε ἱστορίαν τῇ τῶν Φοινίκων φωνῇ γεγραμμένην, μεθαρμόσαι πρὸς τὴν Ἑλλήνων ἐκ
C ἀθαύμαστον ἐπὶ παιδείᾳ λαχόντα τὴν δόξαν τὸν Ἰουδαῖον Ἰώσηπον. φησὶ τοιγαροῦν ὁ Σαγχωνιάθων ἅτοσὶ, καίτοι τῆς Ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας ἐπίμεστος ὤν· οἱ γὰρ παλαιόταλοι τῶν Ἑλλήνων, ἐξαιρέτως δὲ Φοίνικές τε καὶ Αἰγύπτιοι, παρ' ὧν οἱ λοιποὶ παρέλαβον ἄνθρωποι, θεοὺς ἐνόμιζον μεγίστους, τοὺς τὰ πρὸς τὴν βιωτικὴν χρείαν εὑρόντας, ἢ κατά τι εὖ ποιήσαντας τὰ ἔθνη· εὑργέτας τε τούτους καὶ πολλῶν αἰτίους ἀγαθῶν ἡγούμενοι, ὡς θεοὺς προσεκύνουν, καὶ εἰς τὸ χρεὼν καλὰς οὔσας ναοὺς κατεσκευασμένους, στήλας τε
D καὶ ῥάβδους ἀφιέρουν ἐξ ὀνόματος αὐτῶν. καὶ ταύτας μεγάλως σεβόμενοι, καὶ ἑορτὰς ἔνεμον αὐτοῖς τὰς μεγίστας οἱ Φοίνικες. ἐξαιρέτως δὲ καὶ τὸ ἀπὸ τῶν σφετέρων βασιλέων, τοῖς κοσμικοῖς στοιχείοις, καὶ τισὶ τῶν νομιζομένων θεῶν, τὰς ὀνομασίας ἐπέθεσαν φυσικῶς, Ἥλιον καὶ Σελήνην, καὶ τοὺς πλάνητας ἀστέρας καὶ τὰ στοιχεῖα, καὶ τὰ τούτοις συναφῆ θεοὺς μόνους ἐγίνωσκον· καὶ τοὺς μὲν θνητοὺς, τοὺς δὲ ἀθανάτους εἶναι. ἐκεῖνα μὲν ἡμεῖς, Ἕλληνες δὲ μᾶλλον καταφωραθεῖεν
E ἂν γεγονότες ἀνθρωπολάτραι καὶ τὴν τοῦ θεοῦ δόξαν ἀκαλάσκεπτως ἀνάπτοντες οἷς ἂν βούλοιντο καιροῖς. Προσεπάγει δὲ τούτοις ὁ σοφὸς Ἰουλιανὸς ἕτερα ἄττα, τῆς Χριστιανῶν θρησκείας κακηγορεύων πανταχοῦ, γράφει δ' ὅτως·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἀγνείας μὲν γὰρ, οὐδὲ εἰ πεποίηται μνήμην, ἐπίσασθε· ζηλοῦτε δ' αὐτῶν τοὺς θυμοὺς, καὶ τὴν πικρίαν, ἀναβρέποντες ἱερὰ καὶ βωμοὺς,

καὶ ἀπεσφάξαλε ὐχ ἡμῶν μόνον τὺς τοῖς πα- A
τρώοις ἐμμένονλας, ἀλλὰ ϗ τῶν ἐξίσης ὑμῖν πε-
πλανημένων αἱρελικῶν, τὺς μὴ τὸν αὐτὸν τρόπον
ὑμῖν τὸν νεκρὸν ϑρηνῦντας. Ἀλλὰ ταῦτα ὑμέ-
τερα μᾶλλον ἐϛίν. ὐδαμῶ γὰρ ὅτε Ἰησῦς αὐτὰ
παρέδωκε κελεύων ὑμῖν, ὅτε Παῦλος. αἴτιον δ',
ὅτι μηδὲ ἤλπισαν εἰς τῦτο ἀφίξεσθαί ποτε δυ-
νάμεως ἡμᾶς. ἠγάπων γὰρ εἰ ϑεραπαίνας ἐξα-
παλήσασι ϗ δύλυς, καὶ διὰ τύτων τὰς γυναῖ-
κας, ἄνδρας τε, οἵυς Κορνήλιος ϗ Σέργιος. ὧν B
εἷς ἐαν φανῇ τῶν τηνικαῦτα γνωριζομένων ἐπι-
μνηϑεὶς, ἐπὶ Τιβερίυ γὰρ ἤτοι Κλαυδίυ ταῦ-
τα ἐγίνελο, περὶ πάντων ὅτι ψεύδομαι νομίζελε.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Θρασυνόμεϊ δὴ πάλιν ὁ γεννάδας ὑτοσὶ, ϗ ἀνά-
γνυς εἶναι φησὶ τὺς ἀπαίρονλας μὲν ἀπάτης ἑλ-
ληνικῆς, μεθορμιζομένυς δ' πρὸς ἀλήϑειαν. Ἆρ'
ἦν ὐγέλως δὴ ταυλὶ ϗ γραοπρεπῆ τερετίσμαλα;
Φέρε γὰρ τὰ ἐκ τ αὐτῦ λογάδων λέγωμεν αὐτῷ· C

Iliad. H. v. 109. Ἀφραίνεις Μενέλαε διοτρεφὲς, ὐδέ τί σε
χρεὼ
Ταύτης ἀφροσυνης· ἀνὰ δ' ἴσχεο κηδόμε-
νός περ.

Ἡμεῖς μὲν γὰρ τὺς τ ἀληϑῦς ἁγνείας βασανί-
ζονλες τρόπυς, ἀρετῆς ἁπάσης ἐσμὲν ἐπιμελη-
ταὶ, ϗ τὸ ἐφ' ἅπασι τοῖς ἀρίϛοις ἐυδοκιμεῖν, ὐκ
ἀϑαυμάϛως σπυδῆς ἀξιῦν εἰθίσμεϑα. ὑμεῖς δὲ
τοσῦτον τ καθ' ἡμᾶς ἀφεσήκαλε, ὥϛτε καὶ ἀ-
σελγαίνονταςὑμῶν τὺς Θεὺς ϑαυμάζετε, ϗ ταῖς D
ἀναιδῶς ἑταιριζομένας προσκυνεῖτε ϑεαῖς. Ἀλλ'
ὀργῆς ἠπῆως φησὶν ἡμᾶς, καὶ φονᾶν ἀδίκως. καὶ
πῦ τῦτο γεγονὸς ἑυρήσομεν; ἀληϑὲς γὰρ οἶμαι τὸ
ἔμπαλιν, ϗ ἐξ αὐλῶν τῦτο διαφαίνεται τ πραγ-
μάτων. ἀνήρηνται γὰρ παρ' αὐλῶν οἱ μακάριοι μάρ-
τυρες, ἐπ' ὐδενὶ μὲν τὸ σύμπαν τ ἀτοπωλάτων ἐ-
ληλεγμένοι, ὅτι δ' ἐπὶ πάνλας Θεῷ τὸ γνήσιον τε-
τηρήκασιν, ἔυνοί τε γεγόνασιν, ὑπομείναντες τὴν
γραφήν. αἰτιᾶται δ' ἀνθ' ὅτυ τὺς τεμένεσι ϗ βω-
μοῖς ἐπαφιέντας τὴν χεῖρα, ϗ λὰ τ δυσεβείας ἀνα- E
ϛοθρέυοντας ἐργασήρια; Καίτοι λέγοντος ἀρτίως
ἠκύσαμεν, ὡς ἑνὶ χρὴ μόνῳ λαλρέυειν Θεῷ· τίσιν
ὧν ἄρα τὺς ναὺς ἀνεδείμαϑε, καὶ τὺς ἐν αὐλοῖς
βωμύς ἀνεσήσαλε; εἶναι μὲν γὰρ ἀνθρωποειδὲς τὸ
ϑεῖον, ὐδ' ἂν αὐτοὶ φαῖεν ἄν. ἀντιφέρονται δ' ὐκ οἶδ'
ὅπως ταῖς σφῶν αὐλῶν περὶ τύτυ δόξαις. ἱδρυσά-
μενοι γὰρ τὰ ἐν σηκοῖς ἕδη πολυειδῆ ϗ πολύμορ-
φα, προσκυνεῖν αὐτοῖς ἀβασανίϛως ἐκέλευον, ὐκ
ἠγνοηκότες ὅτι νεκρὰς τιμῶσι κατεφθαρμένας.

templa & aras euertentes. Et trucidastis non solum eos, qui in patriis institutis manerent, sed etiam hæreticos, eiusdem vobiscum erroris sectarios, qui non perinde ac vos mortuum lugebant. At enim hæc potius vestra sunt. Nusquam enim Iesus ista vobis præcipiendo tradidit, neque Paulus. Caussa vero est, quod neque sperarunt vos eo potestatis venturos vnquam: satis enim habebant ipsi, si ancillas aut seruos deciperent, & per hos vxores & viros, quales Cornelius & Sergius. Quorum vnus si illustres inter viros eius ætatis laudatus appareat, (atqui Tiberii vel Claudii temporibus hæc fuerunt) de omnibus mentiri me putatote.

CYRILLVS.

Insolenti oratione rursus vtitur homo singulari confidentia, & sanctitatis expertes eos esse dicit, qui fraude Græcanica soluti, ad veritatem transeunt. An non ergo ridicula hæc sunt, & nugæ aniles? Age enim eorum verbis illum compellemus, quibus inter eruditos principem locum tribuit:

Insanis Menelae, Iouis alumne, nec te decet
Hæc amentia: verum cohibe te, quamuis
egre feras.

Nos siquidem veræ sanctitatis rationes exquirentes, omnis virtutis cultum amplectimur, & egregiis quibusque factis inclarescere non ignobili studio prosequi solemus. Vos autem a nostris institutis tam estis alieni, vt & libidinosos Deos vestros admiremini, & Deabus impudenter scortantibus diuinos honores tribuatis. At enim impotenti animo nos esse dicit, & iniusta homicidia perpetrare. At vbinam hoc factum reperiemus? Contrarium enim, opinor, verum esse, vel ex rebus ipsis innotescit. Cæsi enim sunt ab ipsis beati martyres, nullius omnino criminis conuicti, sed quod fidem integram Deo seruarunt, eumque amarunt, rei facti sunt. Eccur autem criminatur eos, qui delubra & aras inuadunt, & impietatis officinas subruunt? Nam dicentem illum paullo ante audiuimus, vnum Deum colendum solum esse. Quibusnam ergo templa extruxistis, & in iis erexistis altaria? Deum enim humana figura præditū esse, ne illi quidem dixerint: sed nescio quo pacto suis de ea re opinionibus ipsi adversantur. Signa enim in templis forma ac figura multiplici statuentes, ea diuinis honoribus coli temere iusserunt, quum non ignorarent honores istos cadaueribus corruptis tribui.

Iam' qua fronte mortuum nominat Christum Saluatorem omnium, licet carne passus sit, ac propter nos mortem gustauerit, vt hominis naturam ad incorruptionem reformaret? Non enim inter mortuos mansit, sed reuixit potius, destructo mortis imperio, & sublata corruptione, quæ nos ex Adæ præuaricatione tyrannico domin tu premebat. Quod vero mulierculæ crediderint, ac famuli & obscuri nonnulli homines vocati fuerint, inde Seruatoris clementiam vituperat. Sed num satius est sentire, hominem, in quantum natus homo est, nullo pacto homini antecellere, sed vnam per omnes rationem substantiæ procedere, *vnus* quippe *omnium ingressus in mundum, & æquales egressus*, vt scriptum est. Veruntamen externis bonis interdum aliqui aliis plus abundant, vt diuitiarum copia, dignitatum præstantia, & hic quidem seruit, illi seruitur. Ceterum, vt vt hæc se habeant, vna quidem omnibus hominibus est natura: illa autem sic comparata est, vt ad quiduis laude dignum sit idonea. Sapiens enim est, & secernere potest a deterioribus meliora. Nihil ergo prohibet quominus infimæ sortis homo sit sapiens, & qui destitutus est pecuniis iustitiam colat, & qui seruili est conditione æquus & honestus videatur. Quid ergo temere carpit eos, qui diuinæ prædicationis sagena ad veram & inculpatam Dei contemplationem & omnis boni scientiam conuersi sunt, si minus opum deliciis frui liceat, si minus exteris honoribus alios antecellant? Equidem dixerim ego, virum inopem, si rectum honestumque viuendi genus susceperit, citra comparationem præstare diuiti avaro, & seruum sapientem hero insano.

Sap. 7.

Proverb. 17. Scriptum enim est, *ministrum sapientem stultis dominis imperaturum.* Videre autem licet eos, qui laude virtutis apud Græcos maxime præstiterunt ceteris, artifices initio fuisse, populareque & sordidam artem exercuisse, quam a parentibus accepissent, non tamen sine admiratione sapientiæ fuisse. Multos prætermitto: ad ipsum venio Socratem, Sophronisci filium, qui matre obstetrice genitus, patre autem statuario, eamque artem apprime calluit, neque id sibi dedecori esse putauit.

A εἶτα πῶς ἂν ἐρυθριᾷ νεκρὸν ὀνομάζων τ̃ τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστὸν, καίτοι παθόντα σαρκὶ, καὶ δι' ἡμᾶς θανάτου γευσάμενον, ἵνα τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀνασοικειώσῃ πρὸς ἀφθαρσίαν; οὐ γὰρ μεμένηκεν ἐν νεκροῖς, ἀνέβιω δὲ μᾶλλον, καθελὼν καὶ θανάτου τὸ κράτος, καὶ ἀποσπάσας ἡμῶν τὴν ἐκ παραβάσεως τ̃ ἐν Ἀδὰμ τυραννήσασαν φθοράν. Ἀλλ' ὅτι γύναια πεπιστεύκασι, κέκληνταί τε καὶ οἰκέται, καὶ μήν τ̃ κ̃ τ̃ βίου ἀσημοτέρων τινὲς, B διὰ τοῦτο τὴν τοῦ σώζοντος ἡμερότητα. καίτοι πῶς ἂν ἄμεινον ἐννοεῖν, ὡς ἄνθρωπος μὲν ἀνθρώπου, καθὸ πέφυκεν εἶναι ὅ ἐστι, κατ' οὐδένα διοίσει τρόπον, ἀλλ' εἷς κατὰ πάντων ὁ τῆς οὐσίας διήκει λόγος, μία δὲ πάντων εἴσοδος εἰς τὸν κόσμον, ἔξοδοί τε ἴσαι κατὰ τὸ γεγραμμένον. Τοῖς γε μὴν θύραθεν πλεονεκτοῦσιν ἕτερός ἐστ' ὅτε τινὲς, οἷον χρημάτων περιουσίας, ἀξιωμάτων ὑπεροχαῖς, καὶ ὁ μέν τις ἐστὶν οἰκέτης, ὁ δὲ θεραπεύεται. πλὴν ὅπως περ ἂν ἔχοι ταῦτα, μία C μὲν ἅπασιν ἀνθρώποις ἡ φύσις. ἔνεστι δὲ αὐτῇ τὸ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐπαινουμένων ἐπιτηδείως ἔχειν. καὶ γάρ ἐστι σοφή, καὶ ἀποκρίνειν οἷά τε τῶν ἀμεινόνων τὰ χείρω. Οὐδὲν ἄρα τὸ ἀπεῖργον ἐστὶ, τὸν ἐν φύσει τῇ κ̃ τὸν βίον γενέσθαι σοφὸν, καὶ τὸν ἐν ἐνδείᾳ χρημάτων δικαιοσύνην ἀσκεῖν, καὶ τὸν ἐν μέτροις ὄντα τοῖς οἰκετικοῖς καὶ ἐπιεικῆ καὶ κόσμιον ἀποφαίνεσθαι. ἀνθ' ὅτου δὴ ἂν αἰτιᾶται μάτην τὰς τῷ θείῳ κηρύγματι σεσαγηνευμένας εἰς ἀληθῆ καὶ ἀμώμητον θεο- D πλίαν, καὶ εἰς παντὸς εἴδησιν ἀγαθοῦ, εἰ μὴ μέτεστιν αὐλοῖς καὶ πλούτου τρυφᾶν, εἰ μὴ ταῖς ἔξωθεν ὑπεροχαῖς πλεονεκτοῦσιν ἕτερος. ὡς ἔγωγε φαίην ἂν τὸν ἐν ἐνδείᾳ χρημάτων, εἴπερ ἕλοιτο διαβιῶν ὀρθῶς καὶ ἐννόμως, ἀσυγκρίτως ἐν ἀμείνοσι τοῦ πλουσίου καὶ οἰκέτην σοφὸν παραληροῦντος δεσπότου. γέγραπται γοῦν, ὅτι οἰκέτης σοφὸς κρατήσει δεσποτῶν ἀφρόνων. Ἴδοι δ' ἂν τις καὶ ἐν τοῖς Ἑλλήνων ἀγῶσι, τοὺς ὅτι μάλιστα τῶν ἄλλων εὐπρεπεστέρους, χειρώνακτας μὲν γεγονότας ἐν ἀρχαῖς, E δημώδη δ' βαναυσικὴν ἐπιτηδεύσαντας τέχνην, καὶ ἐκ πατρώας τοῦτο λαχόντας διαδοχῆς, οὐκ ἀθαυμάστους γεγονότας ἐπὶ σοφίᾳ τῇ παρ' αὐτοῖς. καὶ παρίημι μὲν πολλούς· ἐπ' αὐτὸν δ' εἶμι τ̃ Σωφρονίσκου Σωκράτην, ὃς μητρὸς μὲν ἐξέφυ μαίας τὸ ἐπιτήδευμα, λιθουργοῦ δὲ πατρὸς, καὶ μὴν καὶ εἰς ἄκρον φασὶν ἐλάσαι τῆς τέχνης αὐτὸν, καὶ οὐδὲν ὄνειδος ἡγεῖσθαι τὸ χρῆμα.

γράφει δὲ ὅτω περὶ αὐτοῦ Πορφύριος, ἐν τῷ A
τρίτῳ Φιλοσόφων ἱστορίας· τούτων δὲ ὅτω σα-
φηνισθέντων, λέγωμεν περὶ Σωκράτους, τὰ πα-
ρὰ τοῖς ἄλλοις μνήμης καταξιωμένα ἐπ' ὀλίγον
φιλοπονήσαντες, καταλιπόντες δὲ ἀνεξέτασον τὸ
εἴτε αὐλὸς εἴργασο σὺν τῷ πατρὶ τὴν λιθολομι-
κὴν, εἴτε αὐλὸς ὁ πατὴρ αὐτοῦ μόνος. οὐδὲν γὰρ
αὐτῷ τοῦτο πρὸς σοφίαν, πρὸς ὀλίγον γε χρό-
νον εἰργασθέν. εἰ δὲ δὴ ἑρμογλύφος ἦν καὶ μᾶλλον
. . . . καθάρσιος ἡ τέχνη, καὶ ὁ πρὸς B
ὀνείδους. καὶ μεθ' ἕτερα· δημιουργὸν δὲ γενέσθαι τὸν
Σωκράτην, πατρῴᾳ τέχνῃ χρώμενον τῇ λατυ-
πικῇ. Καὶ Τίμαιος ἐν τῇ ἐνάτῃ λιθουργεῖν φησὶ
μεμαθηκέναι Σωκράτην. εἰ δὲ ὁ μὲν διὰ δυσ-
μένειαν ἀξιόπιστος, Τίμαιος δὲ διὰ ἡλικίαν· νεώτε-
ρος γὰρ ὁ Ἀριστόξενος· Μενεδήμῳ τῷ Πυῤῥαίῳ
χρηστέον, Πλάτωνος μὲν γεγονότι μαθητῇ, πρε-
σβυτέρῳ δὲ γεγονότι Ἀριστοξένου, λέγοντι ἐν τῷ
Φιλοπράτους, ὅτι οὐκ ἐπαύετο Σωκράτης ἔτε
ὑπὲρ τοῦ πατρὸς ὡς λιθουργοῦ λαλῶν, ἔτε ὑπὲρ C
τῆς μητρὸς ὡς μαίας. ἆρ' οὖν, εἰπέ μοι, διεφθόνησε
τῷ Σωκράτει τὸ λιθουργεῖν, ἤτοι τὸ ἐκ λιθουρ-
γοῦ γενέσθαι πατρὸς, πρός γε τὸ δύνασθαι κατορ-
θοῦν ἃ νενόμικεν εἶναι χρηστὰ, ἀσιδὲς ἀπέφηνεν
αὐτῷ τὸ φιλοσοφεῖν τὸ ἐκ μισθοφόρου γενέσθαι
μητρός; μαία γὰρ ἦν, ὡς ἔφην. Ἀλλ' ὁ δεινὸς παρ'
αὐλοῖς καὶ διαβόητος Πλάτων ὁ παιδοτρίβαις ὠ-
μιληκὼς, καὶ παλαίστραις ἐν ἀρχαῖς ἐμφιλοχω-
ρῶν, ἐξιδρώτων ἀθλητικῶν μεταπεφοίτηκεν εἰς
φιλοσοφίαν; καίτοι φησὶ καὶ περὶ αὐτοῦ Πορφύ- D
ριος· ἐπαιδεύθη δὲ ὁ Πλάτων παρὰ μὲν Διο-
νυσίῳ γράμματα, παρὰ δ' Ἀρίστωνι τῷ Ἀργείῳ
παλαιστῇ, τὰ κατὰ τὴν γυμναστικήν. Φασὶ δὲ καὶ
Ἰσθμιά τινες καὶ Πύθια παλαῖσαι αὐτόν. Εἶτα,
τί δὲ τοιοῦδε τὸ βαναυσικώτερον; ἀνάσχοιτο γὰρ, ὥς
γε οἶμαι, τῶν εὖ φρονούντων οὐδείς, ἀπημφιε-
σμένῳ σώματι γυμνῶς καὶ ἀκρύτως ἀγωνιζεῖν
ἐπὶ πληθύος· οὕτω πολλῆς καὶ ἐπὶ σμικρῷ πω
τάχα μισθῷ. ἀλλ' οἰκέτας φησὶν εὐβάσιμον εἶναι
τὴν φιλοσοφίαν· διαγελᾷ εἰ λέγοι τις κεκλῆσθαι E
πρὸς ἀλήθειαν. καίτοι Ζάμολξις ὁ Θρᾷξ, Πυ-
θαγόρου μὲν ἦν οἰκέτης· τεθαύμασται δὲ παρ'
αὐτοῖς ὡς ἁπάσης ἐπισήμης εἰς λῆξιν ἐληλακώς.
διαμέμνηται δὲ καὶ τούτου Πορφύριος, καὶ δὴ
καὶ ὅτω φησίν· ἦν δὲ αὐτῷ ἕτερον μειράκιον,
ὃν ἐκ Θρᾴκης ἐκτήσατο, ᾧ Ζάμολ-
ξις ἦν ὄνομα· ἀγαπῶν δὲ αὐτὸν ὁ Πυθαγό-
ρας, τὴν μετέωρον θεωρίαν ἐπαίδευσεν.

Sic autem de illo scribit Porphyrius, in philosophorum historiæ libro tertio: *His ita declaratis, dicamus de Socrate, quæ apud alios memoratu digna sunt leuiter attingentes, illudque præterierimus, num ipse cum patre statuariam exercuerit, an pater eius ipse solus. Nihil enim hoc ei ad sapientiam, quod aliquanto tempore in ea laborauit. Quod si statuarius fuit, eo laudabilior: ars enim illa nitida est, neque certe probro ei fuerit.* Et post alia: *Opificem fuisse Socratem, patrisque arte vsum marmoraria.* Et Timæus libro nono Socratem ait *cædendorum lapidum artem didicisse.* Quod si propter inuidiam ille minus fide dignus est, Timæus vero propter ætatem, Iunior enim Aristoxenus; Menedemo Pyrrhæo vtendum, qui Platonis discipulus fuit, & antiquior Aristoxeno. Hic in Philocrate refert, Socratem de patre ut *lapidario*, & de matre vt *obstetrice*, semper locutum. Num igitur Socrati quod statuarius, aut patre statuario genitus esset, obfuit, quominus ea perageret quæ recta putauit; aut ei ad philosophiam aditus intercluſus, quod mercenaria matre genitus, quippe obstetrice, vti dixi? Atqui facundus ille Plato ac celebris apud eos, nonne cum palæstræ magistris versatus, & in palæstris dudum initio moratus, ex sudoribus athleticis ad philosophiam transiit? Nam de illo scribit quoque Porphyrius: *Plato apud Dionysium literas didicit, apud Aristonem autem luctatorem Argiuum, exercitatoriam. Nonnulli autem in Isthmiis & Pythiis certasse ipsum aiunt.* At quid ea re illiberalius? Nemo enim sanus, opinor, tulerit nudato corpore palam in tanta multitudine rem indecoram agere, idque minima forte mercede proposita. Sed enim seruis ad philosophiam aditum minime patere ait, ridet vero si dicantur ad veritatem vocati. Atqui Zamolxis Thrax, Pythagoræ quidem seruus fuit: apud ipsos autem in admiratione fuit, velut omnis scientiæ cacumen adeptus. Cuius item meminit Porphyrius, atque ita scribit: *Erat autem alius ei adolescentulus, quem ex Thracia sibi emit, cui nomen Zamolxis. Hunc quum Pythagoras amaret, rerum altissimarum scientiam illum docuit.*

Nihil ergo prohibet quominus ſerui ſapientes & probi ſint, ſi pro virtute ſudorem ferre voluerint, & veræ Dei cognitionis radiis perluſtrari. Quod autem diuinæ prædicationis fructum mulieres percipiant, inde carpendi occaſionem arripit; quamuis ipſe Plato in Siciliam appulſus, Dionyſii vxorem ad ſapientiæ ſtudium vocarit. Porphyrius vero Marcellam philoſophiæ ſtudium ſupra modum admiratam, eamque libenter domum duxiſſe, & cum ea tanquam cum vxore conſueſſe. Hic in vita Pythagoræ, Crotoniatarum vrbem ita ſcribit animatam ab eo, vt quum multa & recta diſſerendo iam inutiles annis ſenes demulſiſſet, iuſſus a primoribus vrbis, ætati iuuenili congruentes admonitiones fecerit, poſt hæc etiam pueris a ludo literario confertim venientibus, deinde mulieribus, quarum ei conuentus inſtructus eſt. His ita conſtitutis, magna eas ob res auctus eſt celebritate; multoſque ex hac vrbe diſcipulos, non viros ſolum ſed & mulieres, accepit. Quid ergo Seruatoris diſcipulos arguit, ſi cunctis promiſcue diuina prædicatione propoſita, mulierculas viroſque, claros & obſcuros, diuites & egenos, & ſeruili conditione nonnullos, ad cognoſcendum vocarunt vniuerſi Deum ſecundum naturam, opificem ac dominum. Vrgens autem rurſus in nos conuitia pro ſua libidine, ſic ait:

IVLIANVS.

Sed neſcio vndenam velut afflatus hoc dixerim, aut vnde digreſſus: Quid eſt, quod Diis noſtris non obſequuti ad Iudæos transfugiſtis? An quod imperium Dii Romæ dederunt, Iudæis exigui temporis libertatem, ſed perpetuam apud exteros ſeruitutem? Abraham conſidera; nonne peregrinus fuit in terra aliena? Iacob, nonne prius quidem Syris, inde Palæſtinis, demum ſenex Ægyptiis ſeruiit? An non illos Moſes eduxit ex Ægypto in brachio excelſo, e domo ſeruitutis? Quum autem Palæſtinam incolerent, annon crebrius fortunas mutarunt, quam colorem aiunt, qui chamæleontem viderunt, modo Iudicibus obnoxii, modo alienigenis ſeruientes? Poſteaquam vero ſub Regibus eſſe cœperunt, (quo id pacto, nunc prætermittamus; neque enim Deus vltro conceſſit ipſis vt regio dominatu regerentur, ſicut ait Scriptura,

Εἴργει δὴ ἔν οἰκέτας ὀδὲν σοφὸς εἶναι καὶ ἀγαθὸς, τὸν ὑπέρ γε τῆς ἀρετῆς ἱδρῶτα διενεγκεῖν ἠρημένους, καὶ ταῖς τῆς ἀληθοῦς θεοπλίας αὐγαῖς ἔυ μάλα καταφαιδρύνεσθαι. Ἀλλ' ὅτι γυναῖκας τὸ θεῖον ἡμῶν ὀνίνησι κήρυγμα, φιλοσοφίας καὶ τοῦτο ποιεῖται πρόφασιν· καίτοι καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων Σικελοῖς ἐμβαλὼν τὴν Διονύσου γαμετὴν πρὸς φιλοσοφίαν ἐκάλει. Πορφύριος δὲ τὴν Μαρκέλλαν ὑπεραγαθαι μὲν τῆς φιλοσοφίας φησὶν, εἰσοικίσασθαι δὲ ἀσμένως, καὶ συμβιωλεύειν ἐλέσθαι γαμικῶς. γράφει δὲ ὧδε καὶ τὸν Πυθαγόρου βίον ἐξηγούμενος, ὅτω διαθεῖαι τὴν Κροτωνιατῶν πόλιν, ὡς ἐπεὶ τὸ τῶν γερόντων ἀχρεῖον ἐψυχαγώγησε πολλὰ καὶ καλὰ διαλεχθεὶς τοῖς νέοις, πάλιν ἡβηλικὰς ἐποίησε παραινέσεις ὑπὸ τῶν ἀρχόντων κελευθεὶς, μεθ' δὲ ταῦτα τοῖς παισὶν ἐκ τῶν διδασκαλείων ἀθρόως συνελθοῦσιν εἶτα ταῖς γυναιξὶ, καὶ γυναικῶν σύλλογος αὐτῷ καλεσκευάθη. γενομένων δ' τούτων, μεγάλη περὶ αὐτῶν ἠυξήθη δόξα, καὶ πολλὰς ἔλαβεν ἐκ ταύτης τ πόλεως ὁμιλητὰς, ὐ μόνον ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας. Αἰτιᾶσαι δὴ ἄνθ' ὅτω τ Σωτῆρος τὰς μαθητὰς, εἰ πᾶσιν ἀδιακρίτως τὸ θεῖον προθέντες κήρυγμα, γύναιά τε καὶ ἄνδρας λαμπρὰς καὶ ἀσήμους, τὰς ἐν πλούτῳ, τὰς ἐν ἐνδεία, καὶ μὴν καὶ ἐξ οἰκετῶν ἐκάλεσε τινὰς ἐπὶ τὸ χρῆναι μαθεῖν τίς ὁ τῶν ὅλων ἐστὶ καὶ φύσιν Θεὸς καὶ δημιουργὸς καὶ κύριος. Περισὰς δὲ πάλιν τὰς καθ' ἡμῶν λοιδορίας ἐπὶ τὸ αὐτῷ δοκεῖν, ὅτω φησίν·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ οἶδ' ὅθεν ὥσπερ ἐπιπνεόμενος ἐφθεγξάμην, ὅθεν ἢ ἐξέβην, ὅτι πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἠυτομολήσατε, τί τοῖς ἡμετέροις ἀχαρισήσαντες θεοῖς; ἆρ' ὅτι βασιλεύειν ἔδοσαν οἱ θεοὶ τῇ Ῥώμῃ, τοῖς Ἰουδαίοις ὀλίγον μὲν χρόνον ἐλευθέροις εἶναι, δουλεῦσαι δὲ ἀεὶ καὶ παροικῆσαι; Σκόπει δ' Ἀβραάμ, οὐχὶ πάροικος ἦν ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ; τὸν Ἰακὼβ, ὐ πρότερον μὲν Σύροις, ἔξης δ' ἐπὶ τούτοις Παλαισινοῖς, ἐν γήρᾳ Αἰγυπτίοις ἐδούλευσεν; Οὐκ ἐξ οἰκοδουλείας ἐξήγαγειν αὐτοὺς ὁ Μωσῆς ἐξ Αἰγύπτου ἐν βραχίονι ὑψηλῷ; κατοικήσαντες δ' τὴν Παλαισίνην ὐ πικρότερον ἤμειψαν τὰς τύχας, ἢ τὸ χρῶμα φασὶν οἱ τεθεαμένοι δ' χαμαιλέοντα, νῦν μὲν ὑπακούοντες τῶν κριτῶν, νῦν δ' τοῖς ἀλλοφύλοις δουλεύοντες; Ἐπειδὴ δὲ ἐβασιλεύθησαν, ἀφείσθω δὲ νῦν ὅπως· ὅτε δ' ὁ Θεὸς ἐκὼν αὐτοῖς τὸ βασιλεύεσθαι συνεχώρησεν, ὡς ἡ γραφή φησιν,

ἀλλὰ βιαθεὶς ὑπ' αὐτῶν, καὶ προδιασειλάμενος ὅτι ἄρα Φαύλως βασιλευθήσονται· πλὴν ἀλλ' ὤκησαν γῆν τὴν ἑαυτῶν καὶ ἐγεώργησαν ὀλίγα πρὸς τοῖς τετρακοσίοις ἔτεσιν. ἐξ ἐκείνου πρῶτον Ἀσσυρίοις, εἶτα Μήδοις, ὕστερον Πέρσαις ἐδούλευσαν, εἶτα νῦν ἡμῖν αὐτοῖς.

A sed coactus ab ipsis, quumque præmonuisset, longe deteriori sub imperio futuros) tamen terram suam quadringentis annis, & paulo plus, habitarunt coluerunt que. Ex illo primum Assyriis, dein Medis, demum Persis seruierunt, postremo nunc nobis ipsis.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ὅτι μὲν ἔν τῷ κοσμικῷ τε καὶ ἀκαθάρτῳ πνεύματι κάτοχος ὢν συνέγραφε τὰ τοιάδε, φαίη ἂν οἶμαι καὶ ἀπαστισθὲν ᾧ τινι περ εἴη σώφρων ὁ νοῦς. καταγορεύσει γὰρ τῆς ἀῤῥήτου καὶ ὑπερλάτης τοῦ Θεοῦ δόξης τὸ σύμπαν ἀδεὴς, εἴπερ εἴη καὶ νοῦ καὶ φρενὸς ἐν καλῷ καὶ τῆς τοῦ διαβολικοῦ πνεύματος ἐπιπνοίας ἐλεύθερος. Ἑρμένῳ δὲ ἀνθ' ὅτου τοῖς τῶν Ἰουδαίων ἀκαλαφέκτοις ἔθεσί τε καὶ νόμοις προσκεκλίμεθα, καὶ παρ' ἐκείνους ἠυτομολήσαμεν, καὶ μὴν καὶ ἐθέλομεν τὰς αἰτίας ἀναμαθεῖν, δι' ἃς ἀχαριστοῦμεν τοῖς αὐτοῦ θεοῖς, φαμὲν ἀναγκαίως, παρὰ μὲν γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις, ἤγουν παρὰ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, τὴν περί γε τῆς ἀληθοῦς καὶ μιᾶς θεότητος, ἰσχνὴν καὶ τελορευμένην, καὶ ἁπάσης ἐπίμεσον εὐηγορίας εὑρήκαμεν νόμους, καὶ παιδαγωγίαν εὐθὺ παντὸς ἀγαθοῦ τὸν φιλάρετον ἀποφέρουσαν, παρακλήσεις ἁγίων ἀποκομιζούσας εἰς ἐγκράτειαν, χερῶν ὑπόσχεσις, ἐλπίδα τὴν ἀληθῆ τῆς εἰς αἰῶνα ζωῆς, ἄφεσιν πλημμεληματῶν, θείου πνεύματος χορηγίαν, υἱοθεσίας χάριν, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον; ὀφθαλμὸς γὰρ, φησὶν, οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Τῇ τούτων ἐφέσει καὶ μάλα εὐφρόνως σεσαγηνεύμεθα πρός γε τὸ δεῖν τῶν παρ' Ἕλλησιν ἀθυρμάτων ἀνθελέσθαι, καὶ ἀγαπᾶν τὰ παρὰ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ. ἀχαριστοῦμεν δὲ σφόδρα τοῖς οὐκ οἶδ' ὅπως νομισθεῖσιν εἶναι θεοῖς. καίτοι πάλαι τοῖς τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἐμπρέποντες χοροῖς, πονηροὶ γεγόνασιν καὶ ἀποστάται, καὶ τὴν ἰδίαν οὐ τηρήσαντες ἀρχὴν, ἀπώλιθον μὲν τοῦ εἶναι μὴ Θεοῦ, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος ὁλοτρόπως ἠμοιρηκότες, πεπλανήκασι τὴν ὑπ' οὐρανὸν, διενεί-μαντο τοὺς ἐπὶ γῆς, καὶ τοῖς τῆς ἀμαθίας αὐτοὺς ἐγκαθιέντες βόθροις, τῶν ἀμεινόνων ἀλλάξασθαι τὰ αἰσχίω παρεσκεύασαν, καὶ ἁπάσης φαυλότητος ἀπέφηναν ἐρασάς. πεπείκασι δὲ προσκυνεῖν, οὐκ αὐτοῖς δὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς

Immo vero mundano & impuro spiritu arreptum fuisse, quum hæc scripsit, nemo non, opinor, dixerit, cui sana mens sit. Nemo enim prorsus ineffabilem & supremam Dei maiestatem arguet, qui recta mente sit præditus, & afflatu spiritus diabolici vacuus. Percontanti vero, quamobrem Iudæorum integris moribus ac legibus adhæsimus, & ad illos transfugimus; caussas item discere volenti, ob quas erga Deos suos ingrati sumus; necessario respondemus: Nos apud Iudæos, siue apud Scripturam diuino afflatu proditam, inuenimus subtilem, & exactam, & omni benedictione plenam de vera & vna Deitate sententiam: leges item ac disciplinam virtutis studiosum ad omne bonum recta perducentem, exhortationes sanctorum ad continentiam ferentes, præmiorum promissiones, spem veram vitæ sempiternæ, remissionem peccatorum, diuini spiritus largitionem, adoptionis gratiam, quæ mentem omnem & orationem superant. *Oculus enim non vidit*, inquit, *& auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se.* Horum promissione nostro magno cum gaudio inducti sumus, vt nugis Græcorum præferremus & complecteremur ea, quæ diuinis scriptis continentur. Auersamur autem vehementer eos, qui nescio quo pacto Dii esse putantur. Quamuis enim inter sanctorum Angelorum choros conspicui olim essent; improbi tamen facti ac desertores, suoque principatu non seruato, Dei domicilio exciderunt, & eius amicitia prorsus orbati, orbem qui sub cælo est in errorem induxerunt, hominesque dissiparunt, & ignorantiæ voraginibus immersos turpibus honesta mutare fecerunt, & omnis improbitatis amorem indiderunt. Persuaserunt autem non tantum vt sibi diuinos honores tribuerent,

1. Cor. 2.

ſed etiam mundi elementis, & animantium ratione carentium ſimulacris, volatilium & marinorum. An non ergo iure illis renunciandum eſſe dicimus? Enimuero quod perditores & corruptores vniuerſæ terræ fuerunt, non autem quod opum copia priuati ſumus, nos infenſos eſſe dixerit aliquis, ſed potius quod in miſeram animam læſi, deque ea periclitantes. Renunciauimus igitur iis, qui opinione Dii tantum ſunt, quum nihil omnino apud ipſos inueniamus, quod non ſit extrema vituperatione dignum. Maſculorum enim concubitus, & mulierum ſcortationes, & omnis libidinis ſtudium, apud illos fabula & riſus, & prodigiorum arcana, & loco virtutis mendacium, & omne genus impuritatis, quæcunque vel in cogitationem vel ſenſum incurrit. Neque difficilis inuentu eſt, quin potius inde patebit, horum demonſtratio. Ecce enim, ecce, quamuis Deus, qui omnia poteſt, nutibus ſuis res Romanas firmet, Deos tamen, qui nihil ſunt, nomini Romano ſplendorem ait tribuiſſe. Sed, amabo te, vir optime, qui eo munificentiæ peruenire potuerunt, aliiſque imperium largiti ſunt, quomodo ſua ipſi gloria & honore deſtituti ſunt? Quem enim honorem fraude & mendacio quondam rapuerant, prorſus amiſerunt, vbi mendacium Chriſtus denudauit. Quomodo igitur aliis dederunt imperium, qui velut neceſſitate quadam orbati ſunt poteſtate regnandi, & ſubterraneis ſpecubus tantum non infoſſi, vbi ineuitabilis iudicis tempus expectant?

2. Petr. 2. *Angelos enim*, inquit, *qui non ſeruarunt ſuum principatum, vinculis tenebrarum in tartarum deiectos tradidit cuſtodiæ in iudicium magnæ diei puniendos.* Quoniam autem peregrînos & alienis ſceptris ſubditos fuiſſe dicit, qui a diuino Abraham ſunt, reſpondeat, quæſo, quid ea res ipſos læſerit, aut quomodo impedierit quo minus illos nequaquam bonos fuiſſe, dicere aut cogitare debeamus? Nondum oſtendit, vtrum inhoneſtis moribus fuerint, an iniuſtis lucris ſeruierint, an conuiciis, calumniis & cupiditati ſtuduerint, an obtrectatores, impoſtores, & in ſceleribus acuti, peſtiferi item ac nebulones. Hi citantur ad iudices: hi legibus omnibus puniuntur: hos reos fieri par eſt, ſuorumque criminum pœnas iudicibus luere.

A τῶ κόσμῳ στοιχείοις, καὶ ζώων ἀλόγων ἐκτυπώμασι πτηνῶν τε καὶ ἐναλίων. Ἆρ' ἔν γε ἐν δίκῃ χρῆναί τέ φαμεν ἀχαριστεῖν αὐτοῖς; ἢ μὴν ὅτι φθορεῖς τε καὶ λυμεῶνες ἁπάσης γεγόνασι τῆς ὑπ' ὐρανὸν, καὶ ἃ δὴ τις φαίη τις ἄν, ὅτι χρημάτων περιουσίας ἐστερημένοι χαλεπαίνομεν. εἰς αὐτὴν δὲ μᾶλλον ἠδικημένοι, καὶ κινδυνεύοντες τὴν ἀθλίαν ψυχήν. Ἀπεφοιτήσαμεν τοίνυν τῶν ἐν δοκήσει θεῶν ἅδε τὸ παράπαν τῶν παρ' αὐ-

B τοῖς εὑρίσκοντες, ὃ μὴ τῆς ἐσχάτης ἐστὶ διαβολῆς ἄξιον. ἀῤῥενομιξίαι τε, καὶ γυναίων ἑταιρισμοὶ, καὶ ἀσελγείας ἁπάσης ἐπιτήδευσις παρ' αὐτοῖς μῦθοι καὶ γέλως, καὶ τερατολογίας τὰ μυστήρια, καὶ ἐν ἀρετῆς τάξει τὸ ψεῦδος, καὶ πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας ἀμαθοῦς τε καὶ νοσοῦς. καὶ δυσεύρετον μὲν ἁπαμῶς, αὐτόθεν δὲ μᾶλλον, ὡς ἔφην, ἡ δεῖξις. Ἰδὲ γὰρ ἰδὲ τὰ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ νεύματιν ἰδίοις τὰ Ῥωμαίων κραταιοῦντος, τὰς ἅδε ὄντως Θεὰς χορηγὰς γενέσθαι

C φησὶ τῆς εὐκλείας αὐτοῖς. Ἀλλ, ὦ κράτιστε, φαίην ἄν, οἱ φιλοτιμίας εἰς τοῦτο διατελεῖν εἰδότες, καὶ δόντες ἑτέροις τὸ δύνασθαι κρατεῖν, πῶς αὐτοὶ τῆς ἰδίας ἐστέρηνται τιμῆς τε καὶ δόξης; ἦν γὰρ πάλαι πεκλόφασιν ἐξ ἀπάτης, καὶ ψευδολογίας, εἰς ἅπαν ἀποβεβλήκασι, Χριστοῦ τὸ ψεῦδος ἀπογυμνώσαντος. πῶς τοίνυν ἕτεροι δεδώρηνται τὸ κρατεῖν, οἱ τοῦ δύνασθαι κρατεῖν ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐστερημένοι, καὶ τοῖς ὑπὸ χθόνα μυχοῖς μονονουχὶ κατορωρυγμένοι, καὶ τὸν τῆς

D ἀφύκτου δίκης καιρὸν ἀναμένοντες; ἀγγέλους γάρ, φησι, τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, σειραῖς ζόφου ταρταρώσας, παρέδωκεν εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας κολαζησομένους τηρεῖν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ παροικους καὶ ὑπὸ σκῆπτρα φησὶ τὰ ἑτέρων γενέσθαι τοὺς ἀμφὶ τὸν θεοπέσιον Ἀβραάμ, φράζετω δὴ πάλιν τί τὸ χρῆμα αὐτοὺς κατασημήνειεν ἄν, ἢ πῶς κατώδησεν πρός γε τὸ δεῖν οὓς εἶεν ἂν ἀγαθοὶ

E πάντη τε καὶ πάντως πρὸς ἡμῶν νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι. ὅπου δέδειχεν εἰ γεγόνασιν αἰσχροὶ τοὺς τρόπους, εἰ λημμάτων ἀδίκων ἡττώμενοι, λοιδοροί τε καὶ φιλεγκλήμονες καὶ πλεονεξίας ἐπιδεῖς, βάσκανοί τε καὶ φθονεροὶ, καὶ δριμεῖς εἰς κακουργίας, λοιμοί τε καὶ ἀλαζόνες, ἅτοι καλοῦνται παρὰ τοὺς δικαστὰς, τούτοις ἅπαντες ἐπιτιμῶσιν οἱ νόμοι, τούτοις τὸ διώκεσθαι πρέπει, καὶ τὰς ἐκ τῶν εὐθυνόντων ὑπομένειν γραφάς. Ἀποφαίνει δὲ κακοὺς κατ' οὐδένα

τρόπον τὸ ὑπὸ σκῆπτρα γενέσθαι τινῶν, ξένους τε καὶ ἐπήλυδας. ἄθρει γὰρ δὴ καὶ εὐρυνομένην τῆς ὑπ' οὐρανὸν τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν· κεκράτηκε γὰρ οὐχὶ μόνων Ἰουδαίων, ἀλλὰ παντὸς ἔθνους τε ἀνθρώπων καὶ γένους. ἆρ' οὖν ὅτι κεκράτηνται, καὶ ζυγοῖς τοῖς ἐννομωτάτοις ὑπείκειν ἀνέχονται, δυσγενεῖς εἶναι φῶμεν καὶ οὐδενὸς ἀξίους; ἆρα τὸ βασιλεύεσθαι πρόφασις αὐτοῖς ἀδοκήτου γέγονε συμφορᾶς; ἀλλ' οὐκ ἂν οἴοιτό τις ταῦτ' ἔχειν ὀρθῶς. Εἰσὶ γὰρ εἰσὶ, νυνὶ δὴ μᾶλλον ἢ πρὶν, καὶ ἐν τοῖς ἐλπίδος ἐπέκεινα, καὶ ἀπάσης εὐθυμίας ἐν καλῷ, καὶ τὸ χρῆμα αὐτοῖς πρὸς εὐκλείας μᾶλλον, ἤγουν πρὸς ὀνείδους ἐμβεβηκέναι δώσομεν. Ἀπαλλατλέτω δὴ οὖν αἰτίας καὶ γραφῆς, καὶ μώμου παντὸς τοὺς ἀμφὶ τὸν θεοπέσιον Ἀβραὰμ, εἰ καὶ ἦσαν ἐπήλυδες, καὶ τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφέντες πρὸς ἑτέραν μεθορμίζοντο, ὅλην τε διὰ Θεὸν κατεκτήσαντο τὴν Ἰουδαίαν. Δεδουλεύκασι δὲ Πέρσαις καὶ Μήδοις, καὶ μὴν καὶ ὁμόροις τισὶ τῶν ἑτέρων ἐθνῶν οἱ ἐξ Ἰσραήλ. ἆρ' οὖν οἶσθα τὴν αἰτίαν, ἣν βούλει μαθεῖν; ἐπειδὴ γὰρ τὴν εὐσεβῆ καὶ ὑπὸ θεῷ λατρείαν ἀφέντες τοῖς αὐτοσχεδίοις θεοῖς, φειδοῦς ἁπάσης ἐσπουδακότες βαρβαρικῆς ὠμότητος ἔργον γεγόνασι, καὶ τοῦ δυσαχθοῦς τῆς δουλείας ζυγὸν ὑπῆλθον. Ἀχαριστεῖν οὖν ἄξιον τοῖς Ἕλλησι καὶ διὰ τοῦτο θεοῖς, σώζουσι γὰρ οὐδένα τῶν ὑπ' αὐτοῖς γεγονότων. Προσεποίσω δὲ χρησίμως κἀκεῖ οἷς ἔφην. ἆρ' αἰσχρὸν αὐτῷ καὶ ἀπαλλὲς εἶναι δοκεῖ τὸ βεβασιλεῦσθαι τὸν Ἰσραὴλ ὑπὸ Σαοὺλ παρά γε τὸ ἀνδάνον τῷ ἐπὶ πάντας θεῷ; ἔδει γὰρ ἔδει μᾶλλον ἴσως ἐρεῖ, καὶ ἦν ἄμεινον ἀσυγκρίτως τὸ ὑπ' αὐτοῦ κρατεῖσθαι μόνου. καλῶς. συνίημι γὰρ εὖ μάλα, καὶ τοῖς αὐτοῦ συνθήσομαι λόγοις. οὐκοῦν ἀβούλητον τῷ θεῷ τὸ ὑπεξάγεσθαί τινας τῶν ὑπ' αὐτῷ ζυγῶν, ὑφεῖναι δὲ παρ' αὐτὸν ἑτέροις τὸν τῆς διανοίας ἀυχένα. Εἶτα πῶς ἄνω τε καὶ κάτω τὰ πάντα κυκῶν, θεοῖς ἐθνάρχαις τισὶ καὶ πολυάρχοις δαίμοσιν ἀπονεῖμαι φησὶν αὐτὸν τὴν κατ' πάντων ἀρχήν, καίτοι τὸ χρῆναι κρατεῖν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς οὐκ ἀφιέντα μᾶλλον ἑτέροις, ἀλλ' ἑαυτῷ τηρήσαντα καλά γε τὸ αὐτῷ δοκοῦν; κατεπικραίνετο γὰρ αἰτηθέντι Σαοὺλ, καὶ γοῦν ἔφη δι' ἑνὸς τῶν προφητῶν, καὶ ἔδωκα αὐτοῖς βασιλείαν ἐν ὀργῇ μου. Εἰκαιομυθεῖ μὲν ὁμολογουμένως καὶ σαθροῖς ἐννοιῶν εὑρήμασιν ἀσυνέτως ἐπισεμνύνεται, καὶ τὰ ἔξω μώμου παντὸς οἷς ἂν ἔλοιτο ποιεῖται γραφήν. ὥσπερ

A At subiici quorundam imperio, & peregrinos & aduenas esse, malos eos plane non efficit. Contemplare enim Romanorum imperium longe lateque per terrarum orbem propagatum. Non solum Iudæos subegit, sed omnem nationem ac genus hominum. Num igitur, quod subacti sunt, & legitimo dominatu regi se patiuntur, viles ideo dicamus, ac nullius pretii? An alieno imperio subiici, caussa fuit ipsis insperatæ calamitatis? At nemo hæc ita se habere censuerit. Nunc enim certe magis quam antea & spem omnem superant, & summa tranquillitate fruuntur, eamque rem illis gloriæ potius quam probri loco cessisse dabimus. Ne igitur accuset aut carpat amplius eos, qui diuini Abraham sunt, licet aduenæ fuerint, patriaque relicta in exteram regionem migrauerint, ac ita volente Deo vniuersam Iudæam possederint. Atenim Persis ac Medis aliisque finitimis quibusdam gentibus Israelitæ seruierunt. Tune igitur caussam nosti, an eam discere cupis? Quum enim pio veroque Dei cultu repudiato, Diis, quos Iulianus adorat, sacra fecissent, tum nullo misericordiæ loco relicto, Barbarorum crudelitatem experti sunt, & graue seruitutis iugum subierunt. Operæ pretium est igitur eam ob rem Græcorum Deos auersari, subditos enim suos minime seruant. Illud etiam ante dictis vtiliter addam. Num turpe & indecorum Iulianus existimat, quod Israelitæ Saulis imperio præter Dei supremi voluntatem subiecti sint? Oportebat enim, inquiet, ac citra comparationem satius erat ab eo solo regi. Recte; id enim apprime nouit, & ego Iuliani dictis assentiar. Noluit ergo Deus imperio suo quemquam subtrahi, aliisque præter se mentis ceruicem subiici. Iam quomodo susque deque versans omnia Deum asserit nonnullis Dæmonibus gentium & vrbium præsidibus imperium in omnes distribuisse, & tamen non continuo mortalium imperium discreuisse, sed illud suo sibi arbitratu seruasse? Nam quum Saul postularetur, indignatus est. Quippe per vnum prophetam dixit: *Et dedi eis Regem in ira mea.* Stulta plane loquitur Iulianus, & putidis commentis temere gloriatur: ac pro sua libidine res extra omnem reprehensionem positas incusat. Ac si vero

B

C

D

E

vero minus impie quam oportebat in ſanctos debacchatus ſit, nulla carpendi cuiuſuis ſatietate captus, in ipſum Ieſum audax inuadit atque ita loquitur:

IVLIANVS.

Ieſus, quem vos prædicatis, vnus erat ex Cæſaris ſubditis. Quod ſi minus creditis, paullo poſt demonſtrabo: immo vero iam dicatur. Dicitis quippe, ipſum cum patre & matre ſub Cyrenio cenſum fuiſſe. Verum poſtquam natus eſt, quorumnam bonorum auctor cognatis ſuis extitit? Noluerunt enim, inquit, obedire ei. Quid vero, durus ille corde & lapidea ceruice populus, quomodo Moſi paruit? Ieſus autem qui ſpiritibus imperabat, & in mari gradiebatur, & dæmonia eiiciebat, quique cælum ac terram fecit, vt vos vultis, (non enim hæc diſcipulorum vllus de eo dicere auſus eſt, niſi ſolus Ioannes, idque neque clare, neque explicate; ſed dixiſſe concedatur) non potuit ad ſalutem ſuorum amicorum & propinquorum conſilia mutare.

CYRILLVS.

Stultus ſtulta loquetur, & cor eius vana cogitabit, iuxta Prophetæ vocem. Igitur ſi aliquis alius eſſet ex Græcanico grege, qui tam frigidis & inanibus dictis confideret, eum forte dicerem ſacrarum litterarum ſcientia deſtitutum, a veritate aberrare, & ignorare prorſus incarnationis Vnigeniti ſacramentum. Quum autem de ſe magnificum & ſtupendum quippiam ſentiat Iulianus, ac diuinæ Scripturæ cognitionem admirabilem nactus videatur, a nobis audiat. Falleris opinione ſapientiæ, vir egregie, & quod apud nos in pretio eſt, hoc Deum forte magni facere putas? At neſcis plane quantum interſit, inter diuinæ gloriæ faſtigium, & noſtræ cogitationis exilitatem. Nam ſi Ieſum oporteret omnino, quum Deus ſit, cauere ne hominum gloriæ poſtponeretur, adeoque nobiſcum has temporarias gloriolas, & modicam felicitatem, vanoſque faſtus concupiſcere; nonne ſatius ei fuiſſet diſpenſationem abiicere, neque inſtar noſtri hominem fieri, qui vna cum Patre in eodem throno conſidet, qui ſuprema gloria

A δὲ μεῖον ἢ χρῆν δεδυσσεβηκὼς εἰς ἁγίους, καὶ κόρον ἔχων οὐδένα τῆς πάντων διαβολῆς, καὶ ἐπ' αὐτὸν ὁ θρασὺς ἔρχεται τὸν Ἰησοῦν, ἅτω τε φησίν·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ὁ παρ' ὑμῖν κηρυττόμενος Ἰησοῦς, εἷς ἦν τῶν Καίσαρος ὑπηκόων. εἰ δὲ ἀπιστεῖτε, μικρὸν ὕ-
B στερον ἀποδείξω· μᾶλλον δ' ἤδη λεγέσθω. Φατὲ μέν τοι αὐτὸν ἀπογραψασθαι μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς ἐπὶ Κυρηνίου. ἀλλὰ γενόμενος, τίνων ἀγαθῶν αἴτιος καλεῖται τοῖς ἑαυτοῦ συγγενέσιν; οὐ γὰρ ἠθέλησαν φησὶν ὑπακοῦσαι αὐτῷ. τί δ', ὁ σκληροκάρδιος καὶ λιθοτράχηλος ἐκεῖνος λαὸς, πῶς ὑπήκουσε τοῦ Μωσέως; Ἰησοῦς δὲ, ὁ τοῖς
C πνεύμασιν ἐπιτάττων, καὶ βαδίζων ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ τὰ δαιμόνια ἐξελαύνων, ὡς ὑμεῖς θέλετε, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἀπεργασάμενος. οὐ γὰρ δὴ ταῦτα τετόλμηκέ τις εἰπεῖν περὶ αὐτοῦ τῶν μαθητῶν, εἰ μὴ μόνος Ἰωάννης, οὐδὲ αὐτὸς σαφῶς, οὐδὲ τρανῶς· ἀλλ' εἰρηνέναι γε συγκαχωρήθω· οὐ γὰρ ἠδύνατο τὰς προαιρέσεις ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἑαυτοῦ φίλων καὶ συγγενῶν μετασῆσαι.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ
D μάταια νοήσει, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. εἰ μὲν οὖν τις ἕτερος ἦν τῶν ἔξωθεν ἑλληνικῆς, ὁ τοῖς ἔτω ψυχροῖς καὶ γραώδεσιν ἐπιθαρσήσας λόγοις, ἔφην ἂν ἴσως αὐτὸν τὴν ἐκ τῶν ἱερῶν μαθημάτων ἐπιστήμην οὐκ ἔχοντα, τῆς μὲν ἀληθείας ἁμαρτεῖν, ἀγνοῆσαι δὲ καὶ εἰσάπαν τῆς μυστικῆς οἰκονομίας τοῦ μονογενοῦς τὸ μυστήριον. Ἐπειδὴ δὲ πεφρόνηκεν ἐφ' ἑαυτῷ μεγάλα καὶ ἔξαίσιον, οἴεταί τε καὶ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς οὐκ ἀθαύμαστον ἑαυτῷ συνειλοχέναι τὴν γνῶσιν, ἀκουέτω πρὸς ἡμῶν. Δοκησισοφεῖς, ὦ γενναῖε, καὶ
E ὅπερ ἐστὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐν λόγῳ, τοῦτο καὶ Θεὸν οἴει τάχα που ποιεῖσθαι περὶ πολλοῦ; ἠγνόηκας ὅ παντελῶς τὸ μεσολαβοῦν, καὶ τὸ τῆς θείας δόξης ἀνωκισμένον, καὶ τ' ἐν ἡμῖν διανοίας τὸ σμικροπρεπές. Εἰ γὰρ ὅλως ἔδει Θεὸν ὄντα τὸν Ἰησοῦν, φροντίδα θέσθαι τινὰ τοῦ μὴ δοκεῖν τῆς ἀνθρώπων εὐκλείας ἴσον καλόπιν, ἐφίεσθαι δὲ σὺν ἡμῖν τῶν προσκαίρων τουτωνὶ δοξαρίων, καὶ μεμετρημένης εὐημερίας, καὶ κόμπων εἰκαίων. πῶς οὐκ ἄμεινον αὐτῷ παρελάσαι τὴν οἰκονομίαν, καὶ μὴ γενέσθαι κατ' ἡμᾶς ἄνθρωπον τὸν ὁμόθρονον τῷ πατρὶ, τὸν τῆς ἀνωτάτω δόξης

ὡραϊσμένον, καὶ θεοπρεπέσιν ἀξιώμασιν ἐμπρεπῆ. Οὐκοῦν εἴπερ τῷ δοκεῖ καταγιάσθαι καὶ λέγειν· ἄνθ' ὅτου μὴ μᾶλλον βασιλέως τινὸς τῶν ἐπὶ τῆς γῆς κεχρημάτικεν υἱὸς, καὶ μέν τοι καὶ βασιλίδος ἐξέφυ μητρὸς, κατὰ σάρκα δηλονότι, ἐγκαλείτω παρελθὼν, ὅτι καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ κενέωκεν ἑαυτὸν, μορφὴν δούλου λαβών. εἰ γὰρ ἦν ὅλως τὸ δυσκλεὲς, δύσοιστόν τε καὶ φορτικὸν αὐτῷ, καιρός καὶ πραγμάτων καλούντων εἰς τοῦτο, ἄμεινον ἦν δήπου τὸ μὴ ἀνασχέσθαι τὴν οἰκονομίαν. ἀλλ' ἦν ὡς Θεῷ τὰ ἀνθρώπινα παντελῶς ὀλίγα, σμικρὸν αὐτῷ καὶ τῆς ἐπιγείου βασιλείας τὸ μέτρον, καίτοι παρ' ἡμῶν ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς ἓν μάλα σεφανουμένης. Καὶ γοῦν ὅτε Πιλάτῳ προσδιελέγετο, τῆς ἑαυτοῦ δόξης τὴν ὑπερτάτην ὑπεροχὴν διεσάφει, λέγων· ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Τῷ τοίνυν Θεῷ μὲν ὑπάρχοντι κατὰ Φύσιν, ἑλομένῳ γε μὴν παθεῖν οἰκονομικῶς τὴν κένωσιν, ἐπιτιμᾷς ἀνθ' ὅτου; καί τοι πῶς ἐνδοιάσειέ τις, ὡς τῆς ἐν Θεῷ σοφίας τοσοῦτον ἡττήμεθα, ὅσον καὶ Φύσει μειονεκτούμεθα· καὶ τοῦτο φησὶν αὐτὸς διὰ Φωνῆς Ἡσαΐου· ὑ γάρ εἰσιν αἱ βουλαί μου ὥσπερ αἱ βουλαὶ ὑμῶν, οὐδ' ὥσπερ αἱ ὁδοὶ ὑμῶν αἱ ὁδοί μου· ἀλλ' ὡς ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, οὕτως ἀπέχουσιν αἱ ὁδοί μου ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν, καὶ τὰ διανοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς διανοίας μου. Ἀλλὰ γενόμενος, φησὶ, τίνος ἀγαθοῦ αἴτιος καλέσῃ τοῖς ἑαυτοῦ συγγενέσιν; ἁπάντων μὲν οὖν, εἰ καὶ ἀπειθοῦσί τινες. διὰ γοῦν τοῦτο καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα καὶ γένος αὐτοῦ χρηματίσωμεν. εἶτα τί τῷ τοιῶνδε τὸ ἰσοσατὲς εἰς εὐκλείας δύναμιν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς; θείας φύσεως ἀναδεδείγμεθα κοινωνοὶ, ἁγίου Πνεύματος ἐμπεπλήσμεθα τὴν πρὸς Θεὸν οἰκειότητα νοητὴν δι' αὐτοῦ κερδάνοντες, καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀδελφότητα, καίτοι ὢν Θεὸς φύσει, καὶ τῶν ὅλων δημιουργὸς καὶ κύριος, υἱοὶ χρηματίζομεν τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ. εἶτα τίνος ἡμῖν ἀγαθοῦ γέγονεν αἴτιος καὶ μετὰ τοῦτο ζητεῖς; ἢ τάχα που σμικρὸν καὶ λόγου τοῦ μηδενὸς ἄξιον τὸ ὅτου ἐξαίρετον τέθειται παρά σοί; καὶ εἰ μέν τις εἴη βασιλέως τινὸς τῶν ἐπὶ γῆς, ἢ τέκνοις, ἢ ἀδελφοῖς ἐναρίθμιος, ὅτος ἂν σοι δόξειε τῆς ἀνωτάτω πασῶν εὐκλείας εἰς λῆξιν ἐλθεῖν· ὀνήσειε δ' ἂν ἡμᾶς τὸ σύμπαν ὀλίγον, τὸ καὶ Θεοὺς ὠνομάσθαι καὶ Θεοῦ τέκνα καὶ ἀδελφούς;

decoratur, & diuinis honoribus coruſcat. Quamobrem ſi quis obtrectandi ſtudio obiiciat: Quidni potius Regis alicuius terreni filius dictus ſit, aut ſane Regina matre ſecundum carnem ortus ſit; id obiter reprehendat, quod homo etiam factus eſt, & ſeipſum exinaniuit formam ſerui accipiens. Si enim ignobilitas ei grauis ac plane intolerabilis erat, quum tempus & res ipſa id poſtularent, ſatius vtique illi fuiſſet diſpenſationem non ferre. Sed in quantum Deus eſt, humanæ res omnes ei prorſus nihil erant, regni terreni fines exigui, licet a nobis honorum faſtigium teneat. Enimuero cum Pilatum alloqueretur, gloriæ ſuæ præſtantiam declarauit, dicens: *Regnum meum non eſt ex hoc mundo.* Quid ergo exprobras ei, qui, quum Deus ſit ſecundum naturam, maluit tamen ratione diſpenſationis exinanitionem pati? At quomodo dubitauerit aliquis, nos a diuina ſapientia tantum ſuperari, quantum natura inferiores ſumus? Atque hoc ipſe ait per vocem Eſaiæ: *Non enim ſunt cogitationes meæ, ſicut cogitationes veſtræ, neque vt viæ veſtræ, viæ meæ; ſed ſicut diſtat cælum a terra, ita diſtant viæ meæ a viis veſtris, & cogitationes veſtræ a cogitatione mea.* Sed enim, inquit, poſtquam natus eſt, cuius boni auctor propinquis ſuis extitit? Omnium quidem certe, licet hoc nonnulli minus credant. Idcirco enim factus quoque eſt homo, vt genus ipſius vocaremur. Præterea quid huic ad ſplendoris magnitudinem æquari poteſt? Naturæ diuinæ participes conſtituti ſumus, ſancto Spiritu repleti, ſpirituale cum Deo conſortium nacti ſumus, ipſe ſe ad noſtram fraternitatem demiſit: quamuis natura Deus ſit, & vniuerſi opifex ac dominus, filii Dei ſupremi nuncupamur. Et cuius nobis auctor boni fuerit, etiamnum quæris? An res adeo præclara, tam tenuis, tamque nullius pretii tibi videtur? Si quis Regis alicuius terreni filius ſit, aut inter fratres adſcriptus, hic tibi ſummum gloriæ faſtigium aſſecutus videbitur; nobis nihil omnino profuerit Deos nominari, Deique fratres ac filios?

Ioan. 18.

Eſai. 55.

Atenim, inquit, quidni regni terreni
ſoliis inſidens, ac ſupremis honoribus
conſpicuus, mortalibus apparuit? Verum
incarnationis myſterium quantum licet
attendat. Inducta ſiquidem eſt in frau-
dem vniuerſa terra, & quod cuique pla-
ceret, Deus hoc erat, & cultus. Alii
ſiquidem creaturam adorarunt, hono-
reſque diuinos orbis elementis detule-
runt: alii peculiares ſibi Deos fabrica-
runt. Apparuit ergo de cælo vnige-
nitum Dei Verbum in ſpecie hominis,
vt omnibus perſuaderet ad veritatem
tranſire, & velut ex caligine ac tenebris
ignorantiæ ad puriſſimam Dei cognitio-
nem euadere. Quoniam autem vni-
verſi Opifex ſui iuris hominem eſſe vult,
& ſuopte nutu in rebus agendis guber-
nari; eam ob rem viſum eſt Chriſto
Seruatori omnium, bene vtique cum
hominibus actum iri, ſi perſuaſione po-
tius quam impoſita neceſſitate a vitiis
terrenis exſoluerentur, meliora com-
plexi & ea quibus credibile eſſet fieri
meliores. Si ergo regia maieſtate re-
dimitus, & inuictam poteſtatem ha-
bens, homines ſibi credere iuſſiſſet;
fides non amplius certæ perſuaſionis
fructus fuiſſet, ſed potius neceſſario-
rum & ineuitabilium præceptorum, &
forte fuiſſet ſicut vnus eorum, quibus
humano arbitrio diuini honores perpe-
ram tribuuntur. Quando vero, ſicuti
vnus ex nobis, ſingulari animi modeſtia
ac ſubmiſſione vſus, humaniſque repu-
diatis honoribus, qua ſapientiſſimis
doctrinis, qua miraculis, omni oratio-
ne maioribus, volentes ac perſuaſos ad
meliora conuertit; nullus iam tandem
locus ſupereſt accuſandæ diſpenſationis,
immo conuictus eſt Iulianus quod in
Chriſtum omnium rectorem temere
nugas effutierit. Ne enim probri lo-
co deſcriptionem nobis obiiciat, ſed
illud in animum pariter inducat, eum,
qui nobiſcum ſub Cæſare cenſeri ſe pati-
tur, res effeciſſe quæ Cæſaris, immo quæ
cuiuſuis hominis potentiam exſuperant.
Excitauit enim mortuos e tumulis, ve-
hementes flatus increpauit, Satanam
verbo contriuit, miraculorum opera
patrauit. Cæſar itaque regni terreſtris
inſignibus, & externis bonis nec a na-
tura inſitis, agnoſcebatur; Chriſtus au-
tem omnium Dominus, domeſticam ha-
bens nec adſcititiam maieſtatem, recte

Ἀλλὰ γὰρ ἀνθ' ὅτου, φησὶ, μὴ τοῖς ἐπιγείοις βα-
σιλείας θάκοις ἐνιδρυμένος, μήτε μὴν τοῖς ἄγαν
ὑψηλοῖς καὶ ὑπερτάτοις ἀυχήμασιν ἐμπρεπὴς ὤφθη
τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς; σπεύσῃ δὴ ἦν τῆς οἰκονομίας ὡς
ἔνι τὸ σκοπόν. Πεπλάνηται μὲν γὰρ ἡ σύμπασα
γῆ, καὶ τὸ ἑκάστῳ δοκεῖν, καὶ Θεὸς ἦν καὶ σέβας. οἱ
μὲν γὰρ τῇ κτίσει προσκεκυνήκασι, καὶ τοῖς κό-
σμου στοιχείοις προσεκόμιζον τὰς λατρείας· οἱ δὲ
τεχνουργοὶ τῶν ἰδίων γεγόνασι θεῶν. ἐπέφανε τοί-
νυν ἐξ οὐρανῶν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, ἐν εἴδει
τῷ καθ' ἡμᾶς, ἵνα πάντας ἀναπείσῃ μεθικέσθαι
πρὸς ἀλήθειαν, καὶ ὥσπερ ἐξ ἀχλύος καὶ σκότους
τὸ ἐνύσσης ἀυλοῖς ἀμαθίας, εἰς τὸ τῆς ἀκραιφνοῦς
θεοπλίας ἐλάσαι φῶς. Ἐπειδὴ γὸ τῶν ὅλων δη-
μιουργὸς ἀυλοκρατῆ τὸν ἄνθρωπον εἶναι βούλεται,
καὶ θελήμασιν ἰδίοις πηδαλιοχεῖσθαι πρὸς τὰ
πρακτέα· τούτῳ τοι καὶ μάλα ὀρθῶς ἔχειν ἔυ
ἐδόκει τῷ πάντων σωτῆρι Χριστῷ, πειθοῖ μᾶλ-
λον καὶ οὐκ ἀνάγκης ἐπηρτημένης, ἀπαλλάττεσθαι
μὲν τῶν αἰσχρῶν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀνθελέσθαι δὲ μᾶλ-
λον τὰ ἀμείνω, καὶ τὰ δι' ὧν ἦν εἰκὸς ἀποτελεῖ-
σθαι βελτίους. Εἰ μὲν ἔν τῇ βασιλέως δόξῃ κατ-
εσεμμένος, καὶ ἀναγωνίσον ἔχων τὴν ἐξουσίαν,
ἐκέλευσε πιστεύειν αὐτῷ ἐπὶ τῆς γῆς, πληροφορίας
μὲν οὐκέτι καιρὸς τὸ πιστεύειν ἦν, ἀναγκαίων δὲ
μᾶλλον καὶ ἀφύκτων ἐπιταγμάτων· καὶ ἦν τάχα πᾶ-
σι καθ' ἕνα τὰ ἀνθρωπίνοις δόγμασι τῆς θεότητος
δόξῃ παραλόγως τετιμημένων. Ἐπειδὴ γὰρ ὡς εἷς
ἐξ ἡμῶν μετρίῳ τε καὶ ὑφειμένῳ κεχρημένος
φρονήματι, καὶ τὸ ἐν ἀνθρώποις εὐκλείας ἠφει-
δηκὼς, τοῦτο μὲν παυσόφοις διδασκαλίαις, τοῦτο
δὲ τοῖς ὑπὲρ λόγον θεοσημείαις ἑκόντας καὶ πλη-
ροφορημένους μεθίστη πρὸς τὰ βελτίω, γεάφε-
ται οἰκονομίαν οὐκέτ' ἐν κόσμῳ λοιπόν· ἦλω δὲ
μᾶλλον, εἰκῇ πεφλυαρηκὼς καὶ τοῦ πάντων κρα-
τοῦντος Χριστοῦ. Μὴ γὰρ δὴ ποιείσθω πρὸς ὀνεί-
δους ἡμῖν τὴν ἀπογραφὴν, διενθυμείσθω γὰρ, μὴ
τοῦτο καὶ ἐκεῖνο ὁ γάρ τοι τὴν ὑπὸ Καίσαρι μεθ'
ἡμῶν ἀπογραφὴν ἀναλαχόμενος, πραγμάτων γέγο-
νεν ἀπολέσεως τὸ ὑπὲρ χεῖρα τὴν Καίσαρος, μᾶλ-
λον γὰρ καὶ τὴν ἀνθρώπου παντός. ἐγήγερκε γὰρ ἐκ
μνημάτων νεκροὺς, ῥαγδαίοις πνεύμασιν ἐπελίμη-
σε, συνέτριψε λόγῳ τὸν Σατανᾶν, εἴργασαι δὲ
καὶ τὰ ἔργα τῶν θαυμάτων. Καῖσαρ μὲν τοίνυν τοῖς τῆς
ἐπιγείου βασιλείας συνθήμασι, καὶ τοῖς θύραθεν
αὐτῷ καὶ ἐσιωδῶς ἐκ ἐμπεφυκόσιν ἀγαθοῖς ἐγνω-
ρίζετο. Χριστὸς δὲ, ὁ πάντων δεσπότης, οἴκοθεν
ἔχων καὶ ἐκ ἔξωθεν ἐπακτὴν τὴν δόξαν, διὰ τῆς

τ καλορθωμάτων ὑπεροχῆς ἐγνωρίζετο, νοοῖτο δ' ἂν καὶ αὐτῷ τ Καίσαρι ὑπάρχειν Θεός. Παραιρήσεται γὰρ ἀδαμῶς τ χρῆναι κρατεῖν τῶν ὅλων τ ἁπάντων βασιλεία καὶ κύριον, τὸ ἀποσκιρτῆσαί τινας τ αὐτῷ ζυγῶν, καὶ μὴν καὶ ἀγέρωχον ἀνατεῖναι τ αὐχένα, ἀλλὰ τούτοις μὲν ἔγκλημα τὸ ἐξήνιον, ὁ δὲ τοῖς ἰδίοις ἐναβρύνεται πλεονεκτήμασι καὶ τ κῆ πάντων ὑπεροχῆς ἀκλόνητον ἂν ἔχοι τὴν δόξαν. Μειρακιώδες γ' σφόδρα τὸ, οὐκ ἐδύναλο, φησὶ, τ ἑαυτ φίλων καὶ συγγενῶν μεταθῆσαι τὰς προαιρέσεις· ἐπιλελῆσθαι γάρ μοι δοκεῖ, καίτοι πλεισάκις ἀκούσας, ὡς ἔστιν αὐτόκλητος, ἑκουσίως τε ἰὼν πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τ αὐτῷ δοκούντων ὁ ἄνθρωπος, δόξαν ἔτως εὖ ἔχειν τῷ πάντων δημιουργῷ· ἵνα καὶ τοῖς ἀγαθουργεῖν ἠρημένοις τὸ ἐπαινεῖσθαι δεῖν· καὶ τοῖς τὴν ἑτέραν ἴσως τρίβον τὸ καλεσκῶφθαι δικαίως πρὸς ἁπάντων ἀκολουθῇ. Ὅτι γ' καὶ δημιουργός ἐστιν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, καὶ συλλήβδην ἁπάντων τ ἐν αὐτοῖς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, ἀπόχρη μὲν καὶ ὁ πάνσοφος Ἰωάννης λέγων· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. συλλήψεται δὲ οὐδὲν ἧττον καὶ ἡ τ ἑτέρων Ἀποστόλων εἰς τοῦτο συναίνεσις. Θεὸν γὰρ ἅπαξ ὁμολογοῦντες αὐτὸν, πάντως που καὶ τ ἐνοῦσης αὐτῷ δυνάμεως καὶ ὑπεροχῆς οὐκ ἠγνοήκασι τὸ ἀξίωμα· ὁ μὲν γοῦν ἱερώτατος Παῦλος τ ἐξ Ἰουδαίων κῆ σάρκα Χριστὸν, καὶ ἐπὶ πάντας ὀνομάζει Θεὸν, καὶ εὐλογητὸν εἰς τοὺς αἰῶνας εἶναι φησί. οἱ δέ γε τ μαθητῶν ἕτεροι ἐπ' αὐτῆς θαλάσσης ἰόντα βλέποντες, καταπλαγέντες μὲν τὸ παράδοξον, ἐνώμοτον γ' τὴν ὁμολογίαν ἐποιοῦντο λέγοντες πρὸς αὐτὸν· ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς εἶ. Τοῦδε ἔτως ἔχοντος, πῶς οὐκ ἂν εἴη τῶν ὅλων δημιουργὸς; διαβεβαιουμένης μὲν τοῦτο τ θεοπνευστου γραφῆς, οὐκ ἀπαδούσης δὲ πράγματος, οὐδὲ αὐτοῖς τοῖς Ἑλλήνων λογάσι, καθὰ καὶ διὰ τ ἤδη προειρημένων προαπέδειξεν ἡμῖν ὁ λόγος.

A factorum præstantia clarus erat, ipsiusque Cæsaris Deus esse intelligatur. Nam quod quidam eius detrectarunt imperium, duramque ceruicem subduxerunt; non propterea tamen Regi omnium ac Domino, vniuersi adimitur imperium, sed quod defecerint, illorum crimen est: hic autem sua sorte gloriatur, & præstantiæ gloriam, qua cuncta superat, inconcussam habet. Quod autem ait, non potuisse affinium suorum mutare consilia, puerile est. Oblitus enim mihi videtur, quamuis sæpius audierit, hominem libere ac sponte ferri ad id quod ei cunque visum sit. Atque ita placuisse Creatori omnium, vt & qui recte facere vellent, laudem consequerentur, & qui aliud iter tenerent, iure ab omnibus riderentur. Atqui vnigenitum Dei Verbum, cæli ac terræ opificem esse, &, vt summatim dicam, omnium quæ in eis sunt, sapientissimus Ioannes abunde his verbis declarat: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Ioan. 1. Nec minus ad id conferet aliorum Apostolorum consensus. Deum enim ipsum semel confessi, plane virtutis & præstantiæ, quæ in eo est, non ignorarunt dignitatem. Paulus quippe sanctissimus, Christum ex Iudæis secundum carnem etiam super omnes nominat Deum, & in secula benedictum esse ait. Alii autem discipuli, quum supra mare ambulantem viderent, rei nouitate attoniti iuramento confessionem suam firmarunt dicentes ad eum: *Vere filius Dei es.* Matth. 14 Quum hoc ita sit, an non vniuersorum erit Opifex? quum id Scriptura diuina confirmet, res ne apud ipsos quidem Græcorum sapientes reclamet, vt & ex iis, quæ iam antea dicta sunt, oratio nostra præmonstrauit.

FINIS LIBRI SEXTI.

SANCTI

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΕΥΑΓΟΥΣ
Θρησκείας, πρὸς τὰ τοῦ ἐν ἀθέοις Ἰουλιανοῦ.
ΛΟΓΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ
ARCHIEPISCOPI,

PRO SANCTA CHRISTIANORVM RELIGIONE,
ADVERSVS LIBROS ATHEI IVLIANI.

LIBER SEPTIMVS.

ARGVIT sacras literas bonus Iulianus; verum eo dicacitatis & audaciæ prouectus est, vt, quantum in ipso fuit, nihil non rerum nostrarum sit criminatus. Quo ex facto celebritatem nominis consequuturum se forte putauit. At si qui sunt in eadem sententia, de iis recte vtique dicemus: *Quorum gloria est in confusione ipsorum.* Addemus vero & illud a Dauide dictum: *Quid gloriaris, qui potens es in malitia? iniquitatem tota die, iniustitiam cogitauit lingua tua. Dilexisti omnia verba demersionis, linguam dolosam.* Sed nulla horum ratione habita sanctis insultat; & in no-

Philip. 3.

Psal. 52.

ΚΑΤΗΓΟΡΕΥΣΕ μὲν τῶν ἱερῶν γραμμάτων ὁ κράτις Ἰουλιανός· θρασυσομεῖ δὲ ἔτως, καὶ φιλοψογίας εἰς τοῦτο ἐλήλακεν, ὡς τό γε ἧκον ἐπ' αὐλῷ, τῶν παρ' ἡμῖν ὀδὲν ἀμοιρῆσαι διαβολῆς. ὠήθη δὲ ἴσως πρὸς εὐκλείας ἔσεσθαι τὸ χρῆμα αὐλῷ. Φαῖεν δ' ἂν ἓυ μάλα τινὲς περί γε τῶν τὰ ἴσα φρονεῖν ἠρημένων· ὧν ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν· καὶ μὴν κἀκεῖνο οἶμαί που τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ. τί ἐγκαυχᾷ ἐν κακίᾳ ὁ δυνατὸς; ἀνομίαν ὅλην τὴν ἡμέραν ἀδικίαν ἐλογίσατο ἡ γλῶσσά σου. ἠγάπησας πάντα τὰ ῥήματα καταποντισμοῦ, γλῶσσαν δολίαν. Ἀλλ' ὀδὲν τῶν τοιούτων ὑπολογισάμενος, ἐπιπηδᾷ τοῖς ἁγίοις· καταξανίσαι δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ

πάντων ἡμῶν Σωτῆρα Ἰησοῦ Χριστόν, καὶ φησί·

strum omnium Seruatorem Iesum Christum insurgit, his verbis:

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ταῦτα μὲν δὴ καὶ μικρὸν ὕστερον, ὅταν ἰδίᾳ περὶ τῆς τῶν εὐαγγελίων τερατουργίας καὶ σκευωρίας ἐξετάζειν ἀρξώμεθα. νυνὶ δὲ ἀποκρίνεσθέ μοι πρὸς ἐκεῖνο· πότερον ἄμεινον τὸ διηνεκὲς μὲν εἶναι ἐλεύθερον, ἐν δισχιλίοις ὅλοις ἐνιαυτοῖς ἄρξαι τὸ πλεῖον γῆς καὶ θαλάσσης, ἢ τὸ δουλεύειν καὶ πρὸς ἐπίταγμα ζῆν ἀλλότριον; εἰδεὶς ἔτως ἐστὶν ἀναίσχυντος, ὡς ἑλέσθαι μᾶλλον τὸ δεύτερον. ἀλλὰ τὸ πολέμῳ κρατεῖν οἰήσεταί τις τὸ κρατεῖσθαι χεῖρον; ἔτω τίς ἐστιν ἀναίσθητος; εἰ δὲ ταῦτα ἀληθῆ φαμὲν, ἕνα μοι δείξατε στρατηγὸν, ἕνα Καίσαρα, παρὰ τοῖς Ἑβραίοις. ἐγὼ δὴ παρ' ὑμῖν. καίτοι μὰ τὰς Θεὰς, ἔυ οἶδ' ὅτι περιυβρίζω τὰς ἄνδρας. ἐμνημόνευσα ὅ αὐτῶν ὡς γνωρίμων. οἱ γὰρ δὴ τότων ἐλάττους ὑπὸ πολλῶν ἀγνοῦνται, ὧν ἕκαστος πάντων ὁμοῦ τῶν παρ' Ἑβραίοις γεγονότων ἐστὶ θαυμαστότερος.

IVLIANVS.

Atque hæc paullo post, quum priuatim de Euangeliorum prodigiis ac dolis quærere cœperimus. Nunc autem ad id mihi respondete, vtrum melius sit perpetuo liberum esse, ac duorum millium annorum integro spatio maiori parti terræ ac maris imperare, an autem seruire, & ad alienum imperium viuere? Nemo ita sensu caret, vt malit alterum. Nam quis bello vincere, quam vinci, deterius putabit? An quispiam est adeo stupidus? Quod si vere dicimus, vnum mihi apud Hebræos Ducem ostendite, qui cum Alexandro aut Cæsare sit comparandus. Nullus enim hercle apud vos est huiusmodi. Quanquam, per Deos, iniuria homines illos me afficere scio. At horum memini, quod noti sint. Etenim sunt his sane inferiores, qui a multis ignorantur, quorum singuli omnibus simul, quotquot apud Hebræos fuerunt, admirabiliores extiterunt.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Οὐκ ἀισθάνεται μὲν ἐν ἐκβολῇ τῷ πρέποντος ἰόντος αὐτῷ τῷ λόγῳ, καὶ ἐφ' ἃ μὴ προσῆκεν ἀσυνειλώτατα παρενηνεγμένος. προὔθετο μὲν γὰρ ἐκ εὐαγῆ λατρείαν ἀποφῆναι τῶν Χριστιανῶν, ὅτε μὴν ἐφικομένους τῆς ἀκραιφνοῦς θεοπλίας τοὺς τῶν ἱερῶν ἡμῖν δογμάτων γεγονότας εἰσηγητάς· τοὺς γε μὴν Ἑλλήνων λογάδας ἀκριβεῖς τ' ἀναγκαίων γενέσθαι φιλοθεάμονας, καὶ ἰσχνοῖς ἐρεύναις ὑπενεγκεῖν τά τε θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα. εἶτα τὴν εὐθεῖαν, ἐκ οἶδ' ὅπως, ἀφεὶς, καὶ οἷον ἐῤῥῶσθαι φράσας τῷ ἰδίῳ σκοπῷ, σαθροῖς καὶ ἐξαγωνίοις ἐννοιῶν εὑρήμασιν ἐπινήχεται. Ἀλλ', ὦ κράτισε, φαίην ἄν, εἰ μὴ τῇ Ῥωμαίων δόξῃ τε καὶ βασιλείᾳ τὰ τῶν ἑτέρων ἰσάμιλλα φαίνεται, εἰ μὴ γεγόνασίτινες παρ' αὐτοῖς γενναῖοι μὲν καὶ στρατηγικοὶ, καλεσπουδασμένοι δὲ καὶ γεγυμνασμένοι τὰ τακτικὰ, καὶ πολέμου καὶ μάχας οἷοί τε διενεγκεῖν, καὶ τῆς ἀνθεσηκότων κατευμεγεθῆσαι χειρὸς, ἀπόχρη τοῦτο, εἰπέμοι, πρός γε τὸ δεῖν εἰκότως κακύνεσθαι τὰ Ἑβραίων, ἤγουν τὰ Χριστιανῶν εὐσεβῆ καὶ ἀξιάκουστα δόγματα; Καίτοι πῶς ἐχ ἅπασιν ἐναργὲς, ὡς ἑτεροῖος παντελῶς ὁ ἐπ' ἀμφοῖν ἐστι λόγος;

CYRILLVS.

Non animaduertit quorsum euagetur oratio, & quam stulte in res minus consentaneas excurrat. Propositum quippe illi erat ostendere, Christianam religionem sinceram non esse, & sacrorum dogmatum interpretes puram Dei cognitionem non attigisse, Græcorum autem sapientes res necessarias accurate perspexisse, ac subtili indagationi humana diuinaque subiecisse. Tum nescio quomodo a recto itinere deflectens, ac proposito suo veluti valere iusso, putidis & nihil ad rem facientibus commentis innatet. Atqui, o bone, si cum Romanorum splendore & imperio cæterorum res comparari nequeunt; si apud hos nulli fortes & rei militaris periti Duces, ac in struenda acie exercitati, qui bellis ac certaminibus cæteros anteire, & hostilem manum vincere, perinde ac apud Romanos, potuerint; an hoc satis quæso est, vt Hebræorum aut Christianorum pia dogmata & auditu dignissima contumeliose lacessas? Enimuero nonne cunctis manifestum est, diuersam esse plane vtriusque rationem?

Nam si propositum esset ei, quærere, quodnam ex imperiis quispiam admirans, Romanorum an Hebræorum, non aberret a scopo: continuo citra dubitationem omnem ex rei veritate respondere licebit, quod quum non ignoraret, qui cuncta moderatur Deus, res futuras, Reipublicæ Romanorum tribuit orbis imperium, vt omnis demum regio ac ciuitas, & qui sacris regni soliis conspicui sunt, vna cum aliis ipsum adorarent. Quod quidem ad exitum iam perductum esse rebus ipsis comprobatur. Quod autem, vti dixi, de diuinis placitis sermo nobis est, & anxie scrutatur, apud quosnam veritas simplex & inculpata reperiatur, vtrum apud nos, an apud ipsos; quid miscet quæ misceri nequeunt, & in vnum reducere conatur, quæ nulla in re sibi inuicem consentiunt? Quid enim si Hebræorum res in ditionem Romanorum venerint, eorumque legibus subiectæ sint? An hoc illos improbos ostendet, ac errore implicitos, & minus recte de Deo sentientes? Atqui si ad legum præscriptum viuere, & victorum potentiæ summittere se, probro est nonnullis: an non dominandi libidine victores victis iniuriam intulerunt? At Iulianus ipse inter Imperatores numeratus, quidni cupiditatem repressit, si quidem parere subditis nocet? At minime culpandæ sunt leges, vt ipse putat: veruntamen impietatis eos accusari, qui iugum illarum excutere tentauerint, non modo non absurdum, sed necessarium esse dico. Quare si vtile est, legibus ad laudabilem vitam dirigi; cur ad aliorum arbitrium viuere reprehendit? Neque enim par esset omnes homines regia potestate præditos esse; vbi enim essent subditi? Verum hanc in Christum invehendi caussam arripuit. Age vero, quomodo ignorauit, Christum incarnationis caussa Mosis legibus obnoxium fuisse, licet ipse legislator fuerit, ac per Angelos Mosaicum mandatum protulerit? Ita enim vnius Prophetæ voce, *Ipse qui loquebar*, inquit, *adsum.* Sed qui re ac tempore Mosis legibus paruit,

Isai. 52.

A εἰ μὲν γὰρ πρόκοιτο ζητεῖν ὁποίαν ἄν τις τῶν βασιλειῶν θαυμάσας, ἢ ἂν ἁμάρτοι τοῦ σκοποῦ, πότερα τὴν Ῥωμαίων, ἢ γὰρ τὴν Ἑβραίων· ἢν εὐθὺς ἢ ἀναμφιλόγως εἰπεῖν ἀληθεύοντας, ὡς ὁ τῶν ὅλων κατεξουσιάζων Θεὸς, οὐκ ἠγνοηκὼς τὰ ἐσόμενα, καθέκευσε τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ τὸ ἁπάντων δύνασθαι κρατεῖν, ἵνα δὴ πᾶσα χώρα τε καὶ πόλις, καὶ ὅσα τοῖς ἄλλοις οἱ τοῖς ἱεροῖς τῆς βασιλείας ἐμπρέποντες θάκοις, προσκυνήσειαν αὐτῷ· ὃ δὴ καὶ εἰς πέρας ἐξενηνεγμένον, ἐξ αὐτῶν ἔνεστιν ἰδεῖν. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς ἔφην, περὶ θείων ἡμῖν δογμάτων ὁ λόγος, καὶ παρὰ τίσιν ἂν εἴη τὸ ἀψευδὲς καὶ πέρα διαβολῆς, πότερα τὰ παρ' ἡμῖν, ἢ γὰρ παρ' αὐτοῖς, πολυπραγμονεῖν ἐπῳδάσας· τί φύρει τὰ ἄμικτα, καὶ εἰς ταὐτὸν ἄγειν ἐπιχειρεῖ τὰ κατ' οὐδὲν ἀλλήλοις προσεοικότα. Τί γὰρ εἰ κεκράτηνται, καὶ τοῖς Ῥωμαίων ὑπείκει νόμοις τὰ Ἑβραίων πράγματα; ἆρα τοῦτο πανοῦργος καὶ πεπλανημένος, καὶ οὐκ ὀρθὴν ἔχοντας ἐπὶ Θεῷ τὴν δόξαν ἀποφήνειεν ἂν αὐτούς; ἀλλὰ τὸ ζῆν πρὸς ἐπίταγμα τῶν νόμων, καὶ τό γε δὴ δεῖν τοῖς τῶν κρατούντων ὑπείκειν ὑπεροχαῖς, εἰ πρὸς ὀνείδους ποιεῖταί τισιν, ἆρ' οὐκ ἠδικήκασιν οἱ κρατεῖν ἐθέλοντες τοὺς κεκρατημένους; καίτοι τοῖς κρατοῦσιν αὐτὸς γεγονὼς ἐναρίθμιος, πῶς οὐκ ἔπαυσε τὴν πλεονεξίαν, εἴπερ ἔσι πρὸς πάντα τοῖς ὑπεζευγμένοις τὸ ὑποτετάχθαι δεῖν; Αἰτιατέον δὲ κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἧκιστα μὲν οὖν τοὺς νόμους. τούς γε μὴν τὸ ὑπ' αὐτοῖς εἶναι θέλειν ἀποσείεσθαι μεμελετηκότας, τῇ τῆς ἀνοσιότητος ὑποφέρειν γραφῇ, τῶν ἀτόπων οὐδὲν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀναγκαῖον εἶναι φημί. οὐκοῦν εἴπερ ἔσι τῶν ὀνησιφόρων τὸ ἀπευθύνεσθαι νόμοις πρὸς τὴν ἐπαίνου παντὸς ἀξίαν ζωήν· διαβέβληκεν αὐτ' ὅτου τὸ πρὸς ἐπίταγμα ζῆν; οὐ γὰρ ἦν εἰκὸς, ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τῆς βασιλείας ἐναριθμεῖσθαι σκήπτροις· πᾶ γὰρ ἔσι τὸ ὑπήκοον; Ἀλλ' ὀνείδους πρόφασιν καὶ αὐτῷ ποιεῖται τὸ χρῆμα Χριστῷ. εἶτα, πῶς ἠγνόησεν ὅτι τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ἕνεκα καὶ αὐτὸς τοῖς διὰ Μωσέως ὑπενήνεκται νόμοις, καίτοι νομοθετήσας αὐτὸς, καὶ λαλήσας δι' ἀγγέλων τὴν διὰ Μωσέως ἐντολήν; ἔφη γοῦν δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν αὐτὸς ὁ λαλῶν, πάρειμι. ἀλλ' ὁ τοῖς Μωσέως ἐν καιρῷ τε καὶ χρείᾳ παραχωρήσας νόμοις,

ὁ τὴν ὑπὸ Καίσαρι Κυρηνίῳ δουλοπρεπεστάτην, ὡς φησ, ἀνασχόμενος ἀπογραφήν, βεβασίλευκε τοῖς ὑπ' οὐρανὸν, θεραπεύεται δὲ καὶ παρ' αὐτῶν τῶν τοῦ Καίσαρος σκήπτρων, καὶ τοὺς ἔχειν αὐτὰ λαχόντας σεφανοῖ. Ἀλκιμώτατος γέγονε στρατηγὸς, καὶ τεθαύμασται πρὸς ἁπάντων ὁ Μακεδὼν, καὶ μετ' ἐκεῖνον ὁ Καῖσαρ, καὶ μὴν καὶ ἕτεροί τινες. ἀ φθονῶ. πλὴν ἀ γεγόνασιν εὐσεβεῖς, ἅτε μὴν τοῖς τῆς ἀληθοῦς θεοπλίας ἐνησκημένοι δόγμασι· πεπλάνηνται δὲ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀριθμοῦ κρείττονα τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων τιμῶντες πληθύν, καὶ τοὺς τοῖς τεμένεσιν ἐνιδρυμένους, ἐκ ξύλων τε καὶ λίθων πεποιημένους σέβοντες Θεούς. Εἶτα πῶς, φησὶν, ἐφῆκεν αὐτοῖς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καίτοι γεγονόσιν ἐχθροῖς, παρελθεῖν εὐκλείας εἰς τοῦτο καὶ ἰσχύσαι πολλῶν; ἐκάλεις ἄν ἄρα τὸ ἥμερον αὐτῷ, καὶ ἀνεξικακοῦντα διώκεις, καὶ γραφὴν περιποιῆσαι τὴν φιλανθρωπίαν. ἆρ' ἔν αἰτιάσῃ καὶ ἐπὶ τοῖς ἑτέροις αὐτόν; ἀνίσχοντα γὰρ τὸν ἥλιον ἀ κεκώλυκεν, ὑετοὺς ἐπηφίει τοῖς ἀγνοοῦσιν αὐτὸν, καὶ πηγαίων ναμάτων ἐδίδου φοράς, καὶ καρπῶν ἐτίθει μητέρα τὴν γῆν. ἤδει γὰρ ἤδει τὴν ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἐσομένην ἁπάντων ἐπιστροφήν. Ὅταν τοίνυν ἀσυνετώτατα λέγει τῆς Χριστιανῶν θρησκείας ὁ καθηγορῶν· ἕνα μοι δείξατε παρὰ τοῖς Ἑβραίοις κατ' Ἀλέξανδρον στρατηγὸν, ἤγουν κατὰ Καίσαρα· τότε δὴ τότε καὶ μάλα εἰκότως πρὸς ἡμῶν ἀνταικάσεται· ὡς ἐστιν ἡμῖν ὁ λόγος, ὦ τᾶν, ἀ περί γε τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν εἰς τοῦτο λαμπρότητος δι' ἀνδρίας σωματικῆς ἀφιγμένων, περὶ θείων δὲ μᾶλλον καὶ ἀληθῶν δογμάτων. Ἐπειδὴ δὲ τοῖς ἰδίοις ἐπικομπάζει θεοῖς, κατ' αὐτῶν ἔργον γενέσθαι φησὶ τὸ κατ' ἰσχύος εἰς τοῦτο, καὶ μὴν καὶ εὐκλείας διελάσαι τὰς ὠνομασμένας, μάλιστα μὲν πανταχόθεν αὐτῷ ἀνεπικόρητον ἀῤῥωστήσειεν ἂν ὁ λόγος. ἀ γὰρ ἂν ἔχῃ δεῖξαι διὰ πραγμάτων· εἰκαιομυθοῦντα δὲ πρὸς τοῦτο αὐτὸν ἀποφήνειεν ἄν, καὶ μάλα εὐκόλως, τὸ μηδὲ σφίσιν αὐτοῖς ἐπαμῦναι δύνασθαι τοὺς Θεοὺς, τεμενῶν ἀνεσπασμένων, βωμῶν ἐκκεκοθρευμένων, θυσίας ἁπάσης ἀνηρημένης, καὶ ἀγαλμάτων ἐμπεπρησμένων, καὶ λόγου τοῦ μηδενὸς ἀξίους πεποιημένους αὐτοὺς ἁπάσης λοιπὸν τῆς ὑπ' οὐρανόν· ὅτι δὲ διὰ τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ πλεισάκις νενίκηνται δειναὶ καὶ ἄμαχοι

A qui regnante Cæsare Cyrinii maxime seruilem descriptionem pertulit, imperauit iis quæ sub cælo sunt, quin & ab ipsis Cæsaris sceptris colitur, & Imperatores, quibus illa obtigerunt, corona redimit. Dux fortissimus & omnibus admirationi fuit Macedo, & post illum Cæsar, aliique nonnulli. Non inuideo. Ceterum pii haud fuerunt, neque in veræ Dei cognitionis placitis exercitati; sed in fraudem inducti sunt B ipsi quoque, quum infinitam colerent immundorum spirituum turbam, Deosque delubris impositos, & e lignis lapidibusque factos venerarentur. Quid ergo, inquit, quo pacto permisit eis vniuersi Deus, præsertim quum hostili in illos esset animo, vt eo gloriæ progrederentur, multisque præualerent? Tu igitur benignitatem ei exprobras, & patienter ferentem persequeris, & clementiam in crimen vocas. Numquid igitur cum ceteris etiam in rebus incu- C sabis? Solem enim oriri non prohibuit, imbres demisit ignorantibus se, & latices e fontibus scaturientes dedit, telluremque frugum matrem constituit. Sciebat enim fore, vt extremis temporibus omnes conuertantur. Quando ergo religionis Christianæ accusator per summam stultitiam his verbis nos compellat: Vnum mihi proferte apud Hebræos Imperatorem cum Alexandro aut Cæsare comparandum; non abs re D a nobis hæc sibi reponi audiet: Nobis vtique non de ducibus, aut iis, qui robore corporis ad eam celebritatem peruenerunt, verba fieri, sed de diuina potius veraque religione. Quod autem Diis suis gloriatur, ab iisque factum contendit, quod eo virtutis ac celebritatis nominati Duces peruenerint; maxima vndique imbecillitate laborat oratio. Rebus enim ipsis probare non E potest: verum nugas ipsum ad hoc nugari hinc facillime patebit, quod ne sibi quidem opitulari Dii potuerint, delubris reuulsis, aris dirutis, omni sacrificio sublato, exustisque simulacris, ipsisque demum ab vniuerso terrarum orbe pro nihilo habitis. Verum fortissimas & inuictas sæpe hosti-

hostium phalanges ab omnipotente Deo superatas, ex sacris literis videre licet. Quum enim alienigenæ terram Iudæorum inuasissent, grauemque & inexpugnabilem impressionem facerent, Samuel conuersis ad Deum precibus tantam vim grandinis cælitus demitti fecit, tam infestam ac intolerandam, vt vna cum alis equitum profligata pedestris acies nullo negotio victoriam Israelitis tradiderit, cælo ipso pro Dei cultoribus velut arma movente. Assyrii autem, qui ad Orientem habitabant, vna cum Persis ac Medis, Hierosolyma quondam obsederunt, quumque sanctam vrbem innumerabilibus copiis cinxissent, totam incendio delere parabant: sed Rapsace duce exercitus contra ineffabilem gloriam dira loquente, ægre tulit Ezechias Rex pius, Deumque precatus est iniuriam vt vlcisceretur, adeoque vna nocte ceciderunt ex Assyriorum exercitu centum & octoginta quinque hominum millia. Quid his simile Iuliani Dii fecerunt? si modo illi Dii sunt, vti dixi, qui ne sibi quidem opitulari potuerunt, idque rebus ipsis est comprobatum. Quum autem omnibus modis Græcorum placita defendat, eaque recte facta conetur ostendere, adductis in medium præclaris hominum facinoribus; licet quidam ex iis sordidi fuerint artifices, &, vt Iulianus ipse, superstitiosi; nihil tamen prohibuisset, quo minus id assumeret ad probandum, suæ caussæ victoriam esse concedendam, quamuis multo dedecore laboranti, & a vera Dei cognitione aberranti. Sed arecto itinere orationem deflectens, alias statim res commemorat, quibus facillime se demonstraturum forte putauit, Christianam religionem a Græcanica superstitione superari, & ait:

A πολεμίων φάλαγγες, ἐκ τῶν ἱερῶν γραμμάτων, εἴπερ τις ἔλοιτο καλιδεῖν, ἐξέσαι ῥᾳδίως. Σαμυὴλ μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος, ἀλλοφύλων καλεσραλευκότων τῆς Ἰουδαίων γῆς, σκληρὰν καὶ ἐκ ἐυάντηλον ἐχόντων τὴν προσβολὴν, λιτὴν ἀναλείνας πρὸς Θεὸν, καθικέσθαι χάλαζαν ἐξ ἀρανῦ κατεσκέυασε πολλὴν, ὥστω διαβριθῆ καὶ δύσοιζον, ὥζλε ὁμῦ ταῖς ἱππικαῖς Φάλαγξι πεσόντα τὸν πεζομάχον, ἀκοB νητὶ τὸ νικᾶν παραδῦναι τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ οἷον ὅπλα κεκίνηκεν ὁ ἀρανὸς ὑπὲρ τῶν σεβομένων Θεόν. Ἀσσύριοι δὲ κ᾽ καιρὸς, οἱ τὴν πρὸς ἠῶ καὶ ἀκλίνα καλοικῦντες γῆν, ὁμῦ Πέρσαις τε καὶ Μήδοις πεπολιορκήκασι τὴν Ἱερυσαλὴμ, καὶ ἀναριθμήτῳ πληθύϊ τὴν ἀγίαν ποτὲ περιερχόμενοι πόλιν, καλεμπρήσειν ἅπασαν ἀμελητὶ δύνασθαι διελείνοντο. ἐπειδὴ δὲ παλιμφήμως ἠφίει φωνὰς καλὰ τῆς ἀῤῥήτυ δόξης ὁ σραληγὸς, Ῥαψάκης ἔτος ἦν, δεδυσφόC ρηκε μὲν Ἐζεχίας ὁ βασιλεὺς ὑπάρχων εὐσεβής, ἐπαμύναι δὲ πλεονεκτούμενος ἐλιπάρει Θεὸν· καὶ δὴ καὶ πεπλώκασιν ἐν μιᾷ νυκτὶ τῆς Ἀσυρίων σραλιᾶς ἑκατὸν καὶ ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδες. Τί τύτοις παρεοικὸς διὰ τῶν αὐτῦ πέπρακται Θεῶν; εἴ γε ὡς ἔφην εἰσὶν, ἀλλ᾽ ὐδὲ σφίσιν αὐτοῖς ἐπικυρεῖν οἷοί τε· καὶ δι᾽ αὐτῶν τῦτο ἐλήλεγκται τῶν πραγμάτων. Ἐπειδὴ δὲ τοῖς Ἕλλησιν συναπίζων δόγμασιν, εἶσι μὲν δὴ διὰ τρόπυ παντὸς, καὶ ὡς ἓυ γεγόνασι πειρᾶται δεικνύειν, τὰς ἀνθρώπων ἐυανδρίας παD ρακομίζων εἰς μέσον, ἀπεῖρξεν ἂν ὐδὲν, καὶ εἴ γεγόνασί τινες τῶν παρ᾽ αὐτοῖς βαναυσικῶν μὲν τεχνῶν ἐπιςήμονες, δεισιδαίμονες δὲ κατ᾽ αὐτὸν, καὶ τῦτο δέχεσθαι πρὸς ἀπόδειξιν τῦ χρῆναι νικᾶν τὰ αὐτῦ, καί τοι πολὺ νοσῶδες τὸ ἀκαλλὲς καὶ τῆς ἀληθῦς θεοπλίας ἡμαρτηκότα. Ἀποκομίζων δὲ πάλιν τῆς εὐθείας τὸν λόγον, ἑτέE ρων ἐυθὺς διαμνημονέυει πραγμάτων, δι᾽ ὧν τάχα κε νενόμικεν ἀποφαίνειν δύνασθαι, καὶ μάλα ῥᾳδίως, ὑπὸ τῆς Ἑλλήνων δεισιδαιμονίας τὰ Χρισιανῶν ἡττώμενα, καὶ φησίν.

IVLIANVS.

At Reipublicæ leges, & forma iudiciorum, ac ciuitatum administratio, & honestus in disciplinis progressus, & liberalium artium exercitatio, non fuit apud Hebræos nisi misera & barbarica;

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἀλλ᾽ ὅτε τῆς πολιτείας θεσμὸς, ἢ τύπος τῶν δικασηρίων, ἡ δὲ περὶ τὰς πόλεις οἰκονομία καὶ τὸ κάλλος, ἡ δὲ ἐν τοῖς μαθήμασιν ἐπίδοσις, ἡ δὲ ἐν ταῖς ἐλευθέροις τέχναις ἄσκησις, ὐχ ὡς Ἑβραίων μὲν ἦν ἀθλία καὶ βαρβαρικὴ·

καί τοι βέλεσι ὁ μοχθηρὸς Εὐσέβιος, εἶναί τινα καὶ παρ' αὐτοῖς ἑξάμετρα, καὶ Φιλοσοφίαν λογικὴν εἶναι πραγματείαν παρὰ τοῖς Ἑβραίοις, ἧς τὄνομα ἀκήκοε παρὰ τοῖς Ἕλλησι. ποῖον ἰατρικῆς εἶδος ἀνεφάνη παρὰ τοῖς Ἑβραίοις, ὥσπερ ἐν Ἕλλησι τῆς Ἱπποκράτης, καί τινων ἄλλων μετ' ἐκεῖνον αἱρέσεων;

A tametsi nequam ille Eusebius vult apud ipsos esse quædam hexametra, contenditque Logicam esse quandam disciplinam apud Hebræos, cuius nomen a Græcis audiit. Quodnam medicinæ genus apud Hebræos extitit, vt apud Græcos Hippocratis, & aliarum quarundam quæ post illum sectæ prodierunt?

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Καί τοι δέδειπται διὰ πλείσων, ὅσων ὧν ἤδη πρὸς τὰ αὐτὸ πεποίημεθα, λόγων, ἁπάντων ὁμοῦ τῶν παρ' Ἕλλησι βιβλίων, καὶ ἁπάσης νόμων συγγραφῆς, πρεσβύτερα τὰ Μωσέως. πρῶτος γὰρ ἁπάντων ὁρᾶται νομοθετῶν· οἱ δὲ μετ' αὐτὸν καὶ τὰς τῶν πολιτείας χρειωδεστάτας διοριζόμενοι νόμους, ὅτε τοῖς αὐτοῦ συμβαίνουσας τέθειταί τινας, εὐδοκιμοῦσι λίαν. ποῖον γὰρ τῶν θείων ἢ ἀνθρωπίνων πραγμάτων σιωπῇ παρελήλακε; τὸ εἰς Θεὸν εὐσεβείας ὑπαρέδειξε τὰς τρόπους, τὴν τοῦ εὐκοσμίας ὁδὸν, τῶν πρακτέων ἢ μὴ τὴν ἀδιάβλητον ἐπιστήμην; ἆρα ἀποδέχεται μὲν πᾶν εἶδος ἀγαθουργίας, καθορίζει δ' τῶν αἰσχρῶν τὰς ἑκάστῳ πρεπούσας δίκας; ἆρα καταδικάζει κλοπῆς, ἆρα μοιχείαν καὶ ἀσέλγειαν ἀποστρέφεται μιαρὰς καὶ βεβήλους ἡδονάς; ἆρα τοῖς ἀρχὰς κεκλημένοις καταρρυθμίζει τὰς τρόπους; ὀρθὰς γὰρ εἶναι προστέταχε σοφὰς, καὶ ἐγρηγορότας, λημμάτων ἀμείνους καὶ δυσμενείας ἁπάσης, θυμῷ καὶ ὀργῆς κρατεῖν εἰωθότας, ἀκ ἑτεραχθῆ τὴν διάνοιαν ἔχοντας, ἀλλ' ἐν ἴσῳ τρόπῳ ταλαντεύοντας ἀεὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα τὰ δίκαια, καὶ τῶν νόμων εὐθύτηλος ἴέναι κατ' ἴχνος. Ἀνθ' ὅτου δὴ ἂν τὰ ἅτως σεπτὰ καὶ ἀρχαῖα μεθεὶς, τὴν ἀμείνω ψῆφον τοῖς ὑστάτοις χαρίζεται; καίτοι πῶς οὐκ ἀληθὲς, ὡς ἔφην; τοὺς γὰρ ὑστάτους εἰκὸς τὰ τῶν πρεσβυτέρων ἢ τοι τῶν προγεγονότων ἀπομιμεῖσθαι καὶ λέγειν, ἢ τὰ τῶν ὑστάτων τοὺς πρὸ αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἐν ταῖς ἐλευθερίοις τέχναις ἄσκησιν, καὶ τὴν ἐν τοῖς μαθήμασιν ἐπίδοσιν, ἥπερ ἂν εἴη παρὰ τοῖς Ἑλλήνων λογάσι, τὸ παντὸς ἀξιοῖ θαύμαλος, ἀγρίαν δὲ καὶ βαρβαρικὴν ὀνομάζει τὴν Ἑβραίων, καί τοι βραβευτὴν καὶ ἰθυντῆρα σοφὸν πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν πρακτέων τὸν παρὰ Θεοῦ λαχόντων νόμον, φαίην ἂν εἰκότως, ὡς ὅσον μὲν ἦκεν εἰς ἠχὼ καὶ ποιότητα φωνῆς τῆς μόνην τὴν προφοράν, εὐδοκιμεῖ μὲν παρ' Ἕλλησιν ἡ αὐτῶν εὐγλωττία, καὶ δὲ τὸν ἴσον οἶμαι τοῦτον τρόπον, καὶ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἡ αὐτῶν ἐγχώριος. Ἦγον εἴπερ τισὶ τοῖς ἐπιμαχῆ,

Atqui pluribus iam antea demonstrauimus, Mosis scripta omnibus Græcorum libris, omnibusque legum monimentis, esse vetustiora. Primus enim omnium videtur leges tulisse. Qui sunt illo posteriores, quique leges Rebuspublicis vtilissimas statuerunt, si quando cum Mose consentiunt, valde probantur. Quas enim diuinas aut humanas res silentio prætermisit? Nonne pietatis in Deum rationes ostendit, honestatis iter, rerum agendarum aut fugiendarum inculpatam scientiam? An non omne genus recte factorum complectitur, singulisque vitiis congruas pœnas decernit? Nonne furtum condemnat, nonne adulterium ac libidinem, nefarias & impuras voluptates auersatur? An non eorum, qui ad magistratus vocati sunt, mores conformat? Iussit enim vt recti sint sapientes & impigri, quæstu & omni odio superiores, animum & iram vincere assueti, non in alteram partem propendeant, sed æqua lance subditis iura trutinentur, & directum legum iter e vestigio insistant. Quid est ergo, cur tam sancta & antiqua instituta relinquens, postrema his anteponat? Quod quidem num alicui falsum videri potest? Nam posteros antiquiorum, aut maiorum suorum, res imitari & loqui par est, non maiores facta posterorum. Quoniam vero liberalium artium studium, & progressum in disciplinis, quo Græcorum sapientes præstiterunt, summopere miratur, agrestem autem & barbaram vocat Hebræorum eruditionem, quamuis legem a Deo susceperint omnium rerum agendarum arbitram & moderatricem sapientem; dicam sane nec immerito, quantum ad sonum attinet, ac vocis qualitatem, si pronuntiationem solam spectes, laudari quidem apud Græcos linguæ suauitatem, sed pari modo etiam apud Hebræos, vt puto, linguam patriam. Quod si hos reprehendit,

arguat etiam Romani ſermonis diuerſum ac diſcrepantem ſonum. Neque enim cum Græcorum lingua vllo modo conſentit. Veruntamen vt vt ſe habeat, hoc quod multæ ſtultitiæ plenum eſt omittatur, aliudque videamus. Numquid enim, ſi nonnulli ſummam facundiam adepti videantur, poſſintque diſertis & magnificis verbis eloqui, continuo hi de Deo recte ſentient, probique moribus erunt, æqui, modeſti, ſancti, iuſti, ac bene viuendi ſtudioſi? An non multis diſertis eſſe licet, recte autem de Deo ſentire, virtutibuſque præſtare non item? Hoc vtique verum eſſe, rebus, opinor, ipſis probabitur. Quid ergo tantopere miratur, ſummiſque honoribus afficit eos, qui linguam Atticam & admodum explicatam habent, cor autem caligine perfuſum, & vera Dei cognitione deſtitutum? Enimuero carpere & accuſare ſolet eos, qui, quum Græcæ linguæ ſint imperiti, diuinis tamen legibus illuſtrati ſunt, ac laudabilem plane vitam degunt. Num enim nudum ſolumque verborum ſplendorem a nobis requirit Deus, & exilibus accuratiſque vocibus oblectatur? an hominem potius honeſtis moribus præditum ac recte viuentem reſpicit, ſibique conciliat? Pergratum porro mihi eſt, quod Hippocratis mentionem facit, aliorumque medicorum celebritatem ad victoriæ ſubſidium aſſumit dictis ſuis, vt putat, comparandæ, & ad Chriſtianæ religionis infamiam. Demus enim, aliquos fuiſſe medicos eius artis peritiſſimos, & in ægris corporibus curandis peritos & exercitatos; quid hoc, Iuliane, ad religionis diſputationem conferet? An non medici fuerunt apud Hebræos, quoniam apud Græcos fuit Hippocrates? Apage cum tua imprudentia. Sed enim quoniam plane ea re gloriatur, & in rebus non neceſſariis contra nos ſupercilium tollit, conabor etiam ad hoc argumentis reſpondere. Siquidem Opifex, infirmitati corporum noſtrorum prouidens, pharmaca eduxit e terra: cuius rei Scriptura ſacra etiam meminit. Noſtri porro medici his terrenis pharmacis non indiguerunt, ſed diuina & ineffabili virtute &

A καινυέτω καὶ τῆς Ῥωμαίων φωνῆς τὸ ἑτερόθρουν καὶ διάφορον εἰς ἠχώ. συμβαίνει γὰρ κατ' ὀδέν᾽ τρόπον ταῖς Ἑλλήνων φωναῖς. πλὴν ὅπως ποτὲ ἂν ἔχοι, τοῦτο μὲν ἐάσθω πολλῆς ὑπάρχον ἐπιμέμψεως εὐηθείας, ἴδωμεν δὲ καὶ τὸ ἕτερον. Ἆρα γὰρ εἰ προσὸν ὁρῶτό τισι τὸ εὐσεβεῖν δύνασθαι, καὶ κόμπῳ κεχρῆσθαι δεινῷ τῷ κῇ λέξιν, ἔστι δὲ πάντως εἶεν ἂν ὀρθοὶ μὲν εἰς δόξαν τὴν ἐπὶ Θεῷ, χρηστοὶ δὲ τοὺς τρόπους, ἐπιεικεῖς, καὶ
B σώφρονες, σεπτοί τε καὶ δίκαιοι, κῇ ζωῆς ἀρίστης ἐπιμεληταὶ, ἢ μέτεσι μὲν πολλοῖς τὸ εὐγλωττεῖν εἰς λόγους, τό γε μὴν ἐν ἀρίστῃ δόξῃ τῇ περὶ Θεοῦ, καὶ τὸ διαφέρειν δύνασθαι κῇ ἀρετὴν, ἀπέστι; Ἀλλ' οἶμαι τοῦτο καὶ ἐξ αὐτῶν ἡμῖν μαρτυρηθήσεται τῶν πραγμάτων, ὡς ἔστιν ἀληθές. Τί τοίνυν ἔτω τεθαύμακε, καὶ τοῖς ἀνωλάτω τιμαῖς σέφανοῖ τοὺς ἀτλικυργῆ μὲν καὶ εὖ μάλα περιεπλισμένην ἔχοντας γλῶτταν, κατεσκολισμένην δὲ τὴν καρδίαν καὶ τῆς ἀφαιρ-
C ουμένης θεοπλίας ἐξωκισμένην; Ψόγος γε μὴν καὶ διαβολῆς εἴσω ποιεῖσθαι φιλεῖ τοὺς ἠγνοηκότας μὲν τὴν Ἑλλάδα φωνὴν, νόμοις δὲ τοῖς θείοις σεσοφωμένους, καὶ τὴν ἀξιέραστον ἀληθῶς κατορθωκόλας ζωήν. ἆρα γὰρ ψιλὴν καὶ μονὴν λαμπρότητα λόγων πρὸς ἡμῶν τὸ θεῖον ἐπιζητεῖ, ἰσχνᾶς κῇ τετορευμένας ἐπιγάννυται γλώσσας; ἢ τὸν εὐκοσμεῖν εἰωθότα καὶ βίον ἄριστα καλασκέπλεται καὶ ποιεῖται φίλον; Ἴσθην ὅτι καὶ Ἱπποκράτους ποιεῖται μνήμην, καὶ τοὺς τῶν
D ἑτέρων ἰατρῶν εὐδοκιμήσεις δέχεται πρὸς ἐπικουρίαν τοῦ χρῆναι νικᾶν, ὡς γοῦν οἴεται τὰ αὐτοῦ, καὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας καλαχεῖσθαι τὸ ἀπαλλές. ἔστι γὰρ ὅτι καὶ γεγόνασί τινες τῶν ἰατρῶν ἄριστοι μὲν τὴν τέχνην, τινὰ δὲ τρόπον ἀπειδῆ τὰ τῶν σωμάτων ἠῤῥωγηκότα σοφοί τε καὶ ἐπιστήμονες· τί τοῦτο, ὦ κράτιστε, συντελέσειεν ἂν εἰς θρησκείας λόγον; ἆρ' οὐκ ἦσαν ἰατροὶ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις, ἐπεί τοι παρ' Ἕλλησιν Ἱπποκράτης ἦν; ἄπαγε τῆς δυσβ-
E ολίας. Ἐπειδὴ δὲ ἅπαξ ἐπὶ τούτῳ πεφρόνηκε μέγα, καὶ ἐπ' ὀδενὶ τῶν ἀναγκαίων ὑψοῦ καθ' ἡμῶν ἄρει τὴν ὀφρῦν, καὶ πρός γε τοῦτο εἰπεῖν τὰ εἰκότα πειράσομαι· μάλιστα μέν γε τῆς τῶν ἡμετέρων σωμάτων προνοῶν ἀθενείας ὁ δημιουργὸς, ἐποίησεν ἐκ γῆς φάρμακα· διαμέμνηται γὰρ καὶ τούτου τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. οἱ δέ γε παρ' ἡμῖν ἰατροὶ δεδέληνται μὲν τῶν ἐκ γῆς φαρμάκων ὀδενὸς, θείᾳ δὲ καὶ ἀῤῥήτῳ δυνάμει

καὶ ἐνεργείᾳ χρώμενοι, τοῖς τῦ θανάτυ βρόχοις ἐνειλημμένυς τινὰς, παλινάγρετον ποιεῖσθαι τὸ ζῆν παρεσκεύαζον, λεπρὰς ἀπήλλατον τῆς ἄτω πικρᾶς ἀῤῥωστίας, καὶ ἄλλα τινὰ πρὸς τύτοις ἀξιάκυστα πεπραχότες, τῦ παντὸς ἂν εἶεν ἄξιοι θαύματος. Εἶτα τί τοιῦτον ὁ σὸς Ἱπποκράτης, ἤγυν ὕστερός τις τῶν Ἀσκληπιαδῶν ὁρᾶται καλῶς θωκώς; καὶ παρήσω λέγειν εἰς τὸ παρὸν τὰ διὰ χειρὸς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων παραδόξως ἐνηργημένα· τὸν ἐπὶ τῇ ὡραίᾳ πύλῃ χωλόν· τὸν ἐν Λύστροις Αἰνείαν, ἕτερά τε πρὸς τύτοις ἃ καὶ παντός ἐστι πέρα λόγυ καὶ θαύματος. ἐπ' ἐκεῖνο δὲ εἶμι πάλιν. τὰ μὲν γὰρ τῶν γυναίων αἰσχρὰ καὶ μιθαρνεῖν εἰωθότα, κἂν ὑπάρχῃ δυσειδῆ, τοῖς καλαπλάστοις ὡραϊσμοῖς, καὶ κομμωτηρίων ἐυτεχνίαις, ἀποσκευάζεται τὸ λυπῦν. ὁ δέ γε τῆς ἐυαγῦς ἡμῶν θρησκείας ἐνστάσης, ἐπερυθριᾷ μὲν ἴσως ταῖς ἑλληνικαῖς ἀπάταις. ἐρανιζόμενος δὲ παντάχοθεν τὰ εἰς ἐπικυρίαν αὐλᾶς, διὰ πάσης ἔρχεται τρίβυ, καὶ ποτὲ μὲν ἰατροῖς ἐπισεμνύνεται, ποτὲ δὲ μέτεισιν ἐφ' ἑτέρυς, ὃς δὴ καὶ οἴεται γενέσθαι σοφὸς, καὶ ἀξιόκτητον ἐπὶ τύτῳ τὴν δόξαν ἑλεῖν· καὶ δὴ καὶ φησίν·

efficacia vtentes, quosdam mortis laqueis implicitos ad vitam reuocarunt; leprosos tam acerba ægritudine liberarunt; aliaque præter hæc momorabilia patrantes, omni sane admiratione digni sunt. At quid tale tuus Hippocrates, aut Asclepiadarum alius illo posterior perfeciſse videntur? Mitto in præsentiarum dicere quæ per manus sanctorum Apostolorum mirabiliter facta sunt; claudum ad Speciosam portam; Lystris, Æneam; & præter hæc, alia quæ orationem omnem & admirationem superant. Ad illud redeo; mulierculæ siquidem quæ corpore quæstum facere solent, licet deformes sint, fucato tamen ornatu, & comptricum artificio, incommodum amouent: hic autem, instante sancta nostra religione, Græcorum forsan erroribus erubescit; sed vndique corrogans quæ ad illos defendendos conferant, per omnem viam graditur, & modo quidem medicis gloriatur, modo se confert ad alios, quos & sapientes fuisse putat, & eo nomine celebritatem consequutos; & quidem ait:

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ὁ σοφώτατος Σαλομὼν παρόμοιός ἐστι τῷ παρ' Ἕλλησι Φωκυλίδῃ, ἢ Θεόγνιδι, ἢ Ἰσοκράτει; πόθεν; εἰ γὰρ παραβάλοις τὰς Ἰσοκράτυς παραινέσεις ταῖς ἐκείνυ παροιμίαις, ἕυροις ἂν, ἔυ οἶδα, τὸν τῦ Θεοδώρυ πρείττονα τῦ σοφωτάτυ βασιλέως. ἀλλ' ἐκεῖνος, φασὶ, περὶ θεραγίαν ἤσκητο. τί ἦν; ἆρα καὶ ὁ Σαλομὼν ὗτος τοῖς ἡμετέροις ἐλάτρευσε θεοῖς, ὑπὸ τῆς γυναικὸς ὡς λέγυσιν ἐξαπατηθείς; ὦ μέγεθος ἀρετῆς! ὦ σοφίας πλῦτος! ὃ περιγέγονεν ἡδονῆς, καὶ γυναικὸς λόγοι τῦτον παρήγαγον. εἴπερ ἦν ὑπὸ γυναικὸς ἠπατήθη, τῦτον σοφὸν μὴ λέγετε. εἰ δὲ πεπιςεύκατε εἶναι σοφὸν, μή τοι παρὰ γυναικὸς αὐτὸν ἐξηπατῆσθαι νομίζετε· κρίσει δὲ οἰκείᾳ καὶ συνέσει, καὶ τῇ παρὰ τῦ φανέντος αὐτῷ Θεῦ διδασκαλίᾳ πειθόμενος, λελατρευκέναι καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς. Φθόνος γὰρ καὶ ζῆλος, ὐδὲ ἄχρις τῶν ἀρίστων ἀνθρώπων ἀφικνεῖται· τοσῦτον ἄπεστιν ἀγγέλων καὶ Θεῶν. ὑμεῖς δὲ ἄρα περὶ τὰ μέρη τῶν δυνάμεων τρέφεσθε, ἃ δὴ δαιμόνιά τις εἰπὼν, ὐκ ἐξαμαρτάνει. τὸ γὰρ φιλότιμον ἐνταῦθα καὶ κενόδοξον· ἐν δὲ τοῖς θεοῖς ὐδὲν ὑπάρχει καὶ τοιῦτον.

IVLIANVS.

Sapientissimus Salomon cum Græco Phocylide, aut Theognide, aut Socrate comparandus est? Qui dum? Si ergo conferas Isocratis Paræneses cum illius Prouerbiis, inuenies, sat scio, Theodori filium sapientissimo Rege præstantiorem. At enim ille, inquiunt, in Dei cultu exercitatus erat. Quid ergo? Nonne & hic Salomon nostros Deos coluit, a fœmina, vt aiunt, deceptus? O virtutis magnitudinem! o sapientiæ diuitias! Non vicit voluptatem, eumque fœminæ sermones transuersum egerunt. Si ergo a muliere deceptus est, hunc sapientem ne dicite. Sin autem sapientem esse creditis, eum a muliere deceptum ne putatote, sed iudicio suo ac prudentia, Deique admonitu, qui se ei conspiciendum dederat, persuasum, cæteros etiam Deos coluisse. Inuidia enim & æmulatio, ne ad bonos quidem homines pertinet; tantum abest vt in Angelos aut Deos cadat. Vos autem circa potestates particulares hæretis, quas si Dæmonia quispiam dixerit, non errabit. Hic enim ambitio, & inanis gloria: in Diis autem nihil tale.

CYRILLVS.

Verſutiſſime quidem prætermiſſis omnibus, qui ſanctitate claruerunt, ad Solomonis vitam ſe conuertit. Vt enim qui munitiſſimam vrbem delere cogitant, turribus depreſſioribus machinas admouent; ſic etiam ipſe inclytum Sanctorum chorum præteruectus,
Prov. 12. ad hunc ſolum venit. *Sed non aſſequetur doloſus prædam.* Si quis enim prolapſus ſit, & inſoliti alicuius vitii convincatur, nihil tamen criminis inde Christianæ religioni adſcribetur. Sed quoniam ſuis Doctoribus illum ſapientia inferiorem, & rudiorem fuiſſe contendit, diſcat rurſus, primum quidem Homero æqualem fuiſſe. Centeſimo enim & ſexageſimo anno poſt Troiæ excidium Homerus opus ſuum componebat, & calamitates Troianas tragice decantabat. In admiratione autem erat Solomon, quum hoc tempore Proverbiorum librum texeret, & Hieroſolymis templum exſtrueret. Poſtea longo interiecto tempore, quinquageſima & octaua Olympiade, Phocylides & Theognis orti ſunt, qui & ipſi vtilia quædam, ſimplicia, & polita ſcripſere, qualia nempe nutrices pueris, & pædagogi dixerint quum iuuenes adhortantur. Sane fatemur, Iſocratem fuiſſe præſtanti ingenio Sophiſtam: qui ſi quid vtile inuenibus protulit, laudetur hoc nomine; prærogatiuam tamen Solomoni concedat, a quo antea ſcripta ſunt, quæ meo iudicio iuuenibus ſenibuſque ſufficiant, vt honeſtatis rationes intelligant, aut vitæ clare ſciteque degendæ modum percipiant, ac diuinis humaniſque legibus accommodate. Quod ſi per voluptatem in ea quæ fas non erat Solomon prolapſus ſit, ne nos proinde magnis cachinnis accuſator excipiat; ſed in animum potius inducat, nos illum nec in ſanctorum Prophetarum, Apoſtolorum, aut Euangeliſtarum numero ponere ſolitos. Enimuero ſolers erat ac ſapiens, ſummaque apud omnes Iudæos gloria; præterea opibus & luxu innutritus, cuiuſmodi ſolent eſſe in ea fortuna homînes, menſis item Sybariticis, aliiſque fortunæ generibus conſpicuus. Qui tam proſperis rebus vtuntur, hi voluptatis ſtudio punguntur acrius, & mota cupiditate

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Πανυργότατα μὲν ἓν τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἀφεὶς, οἳ δὴ καὶ γεγόνασι σεπτοὶ καὶ περιφανεῖς, ἐπὶ τὸν τοῦ Σολομῶντος ἔρχεται βίον. ὥσπερ γὰρ οἱ πόλιν εὐτειχεσάτην καταδῆσαι ἠρημένοι, τῶν πύργων τοῖς χθαμαλωτέροις ἐφιστᾶσι τὰς ἑλεπόλεις· ἅτω καὶ αὐτὸς τὸν εὔκλεᾶ τῶν ἁγίων παρελάσας χορὸν, ἐπ' ἐκεῖνον εἶσι δὲ μόνον. ἀλλ' ἂν ἐπιτεύξεται δόλιος θήρας. διαβεβλήσεται γὰρ κατ' ἀδένα τρόπον τὰ Χριστιανῶν, εἰ παρῳλισθέτις, καί τι τῶν ἀδοκήτων καὶ ἀφορᾶτα παθών. Ἐπειδὴ ὅ τῶν ἑαυτοῦ διδασκάλων καὶ ἁγε τὸ εἶναι σοφὸν, μεῖω τε καὶ ἀτεχνέστερον γενέσθαι φησὶν αὐτὸν, μανθανέτω πάλιν, ὅτι πρῶτον μὲν Ὁμήρῳ σύγχρονος ἦν. ἑκατοστῷ γὰρ καὶ ἑξηκοστῷ διελάσαντι ἔτος, μελάγε τὴν Τροίας ἅλωσιν, Ὅμηρος μὲν συνετίθει τὴν ποίησιν, καὶ τὰς Τρωϊκὰς ἐτραγῴδει συμφοράς. ἐθαυμάζετο δὲ Σολομὼν, τὸ τῶν παροιμιῶν ἐξυφαίνων βιβλίον, καὶ τὸν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ναὸν ἀνιστάς. εἶτα μακρῷ μεταξὺ γεγονότος καιροῦ, πεντηκοστῇ καὶ ὀγδόῃ Ὀλυμπιάδι, Φωκυλίδης τε καὶ Θεόγνις ἐγενέσθην· συγγεγράφασι δὲ καὶ αὐτοὶ χρησωμαθῆ, ψιλὰ, καὶ κεκομψευμένα, ὁποῖα περ ἂν καὶ τίθαι κορίοις, καὶ μὴν καὶ παιδαγωγοὶ φαῖεν ἂν νεανιεύεσθαι τὰ μειράκια. Ἰσοκράτην γε μὴν εὐφυᾶ μὲν φαμὲν γενέσθαι σοφιστήν· εἰ δὲ δή τι τῶν ὀνησιφόρων εἰσηνέγκαλο τοῖς νέοις, ἐπαινείσθω μὲν διὰ τοῦτο· παραχωρείτω δὲ τὴν ἀμείνω ψῆφον γεγραφότι πρὸ αὐτοῦ Σολομῶντι, ᾧ καὶ ἀρκέσειεν ἄν, ὡς γε οἶμαι, νέοις τε καὶ πρεσβύταις, πρός γε τὸ δεῖν εἰδέναι τῆς εὐκοσμίας τὰς τρόπους, ἢ καὶ ὅπως ἄν τις διαβιώη λαμπρῶς καὶ ἐπισήμως, καὶ τοῖς θείοις τε καὶ ἀνθρωπίνοις ἅμα ἀπαδόντως νόμοις. Εἰ δὲ παρώλισθέ τις ἐξ ἡδονῆς ἐφ' ᾧ μὴ προσῆκε, μὴ πλατὺ γελάτω καθ' ἡμῶν ὁ κατήγορος· διενθυμείσθω δὲ μᾶλλον, ὡς ἔστε Προφήτας ἁγίοις, ἔστε μὴν Ἀποστόλοις, ἢ Εὐαγγελισταῖς, ἐναρίθμιον αὐτὸν ποιεῖσθαι καλειθίσμεθα. ἦν μὲν γὰρ ἀγχίνους, καὶ σοφὸς, καὶ ἐν ὑπερτάτοις αὐχήμασι παρά γε τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν· πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐν πλούτῳ τραφεὶς καὶ περιουσίαις, οἵαι περ ἂν εἶεν τῶν ἐν ταῖς τοιαύταις ὑπεροχαῖς, καὶ τραπέζαις ἐντρυφῶν Συβαριτικαῖς, καὶ ταῖς ἑτέραις περιχεόμενος εὐπραγίαις καὶ εὐκλείαις ταῖς ἀνωτάτω λαμπρὸς. ἐν δέ γε τοῖς ὅτῳοῦν εὖ πεπραχόσιν, ἀδρότερόν πως ἐστὶ τοῦ φιληδονίας τὸ κέντρον, καὶ κεκινημένης

ἐπιθυμίας ὅλαις ὥσπερ ἐπ' αὐλὴν ἡνίαις εἶσιν ὁ νῦς, ἀνακόπλους ὢδενός. σύνδρομον γὰρ ἀεί πως ἐσὶ ταῖς τρυφαῖς τὸ φιλήδονον, καθὰ κὴ αὐλὸς φησιν ὁ σοφισὴς Ἰσοκράτης. πλῆτος δὲ κακίας μᾶλλον ἢ καλοκἀγαθίας ὑπηρέτης ἐσίν. ἦν ἄρα εἰκὸς κὴ πλεῖν κὴ τρυφᾶν τὸν ὕτω λαμπρὸν, καὶ τῶν ἄλλων ὑπερηρμένον τ' ἐφ' ᾧ ποιεῖται τὴν διαῤῥολήν. ὑκοῦν εἰ σεσάλευταί πως κὴ παρακεχώρηκεν ἡδοναῖς κὴ τρυφῆς, κὴ πλήτε, κὴ τ' ἐνλεῦθεν ἀγεροχίας ἐπίμεσος ὤν, τί τὸ παράδοξον, ὦ τᾶν; ὁ Σωφρονίσκε Σωκράτης, ὁ φιλοσοφίᾳ σύνῤροφος, καίτοι κὴ ὀλιγοκτήμων ὑπάρχων, καὶ χειροεργικὴν ἐπισήμην ἐπιτηδεύσας ἐν ἀρχαῖς, καὶ ὀλιγοσιτεῖν εἰωθὼς, κὴ ὡς ἐξ ἀνάγκης τάχα πε καὶ ταῖς εἰς λῆξιν ἐνδείαις πεπιεσμένος, χαμαίτε ἐρχόμενος κὴ τ' Ὁμήρε μῦθον, συνεφύρετο γυναιξὶ, Μυρτοῖ τε φημὶ κὴ Ξανθίππῃ· συνεπλέκετο δὲ κὴ ταῖς ἑταιριζομέναις, κὴ ἀκάθεκτος ἦν εἰς ὀρέξεις αἰσχρὰς κὴ μυσαρωτάτας. Φέρε δὴ ὃν καὶ ἡμεῖς ἐπὶ Σωκράτε λέγωμεν. ὦ μέγεθος ἀρετῆς, ὦ σοφίας πλῆτ@, ὃ περιγέγονεν ἡδονῆς. ἐρομένῳ δὲ μοι κἀκεῖνο φραζέτω. ὃς νενόμικεν εἶναι θεὺς, πότερα σοφὺς εἶναί φησιν, ἢ γνα ἀνοήτε καὶ ὀλιγογνώμονας. εἰ μὲν ὃν ἀσόφε ὑπάρχειν αὐτὺς διαλείνεται, κατηγόρευσε τὸ ἀμαθὲς τῶν ἰδίων θεῶν· εἰ ὃ σοφὺς καὶ συνελωτάτε, μαχλῶσιν ἀνθ' ὅτε, καὶ ὐχὶ ταῖς γυναίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἀῤῥένων ὥραις ἐπιμεμήνασιν; ὑκοῦν φαίη ἂν οἶμαί τις καὶ ἐπ' αὐλοῖς εἰκότως. ὦ μέγεθ@ ἀρετῆς τ' Ἰελιανὲ θεῶν· ὦ σοφίας πλῆτος. ὑπεριγεγόνασιν ἡδονῆς κὴ φιλοσαρκίας. ὦ τᾶ παντὸς ἄξιον καταλογισαίμην. Εἰ δὲ δή τις τρυφῶν, ἡμάρτηκεν ἀρετῆς, καίτοι σοφὸς ὢν ἄγαν, μὴ γελάθω διὰ τᾶτο τὰ Χριςιανῶν. ὁ γὰρ Προφήτης ἡμῖν ὡς ἔφην ὁ ἑγκαλύμεν@, ὅτε μὴν Ἀπόσολος, ἢ Ἐυαγγελισὴς, ἀνὴρ ὃ μᾶλλον ἀγεροχίαις ἐντεθραμμέν@, κὴ τ' νῦν ἔχων ἐυπαρακόμισον ἐκ τρυφῆς, ἐπί γε τὸ δεῖν ἐθ' ὅτε κὴ τοῖς φυσικοῖς σκιρτήμασιν ἀπερισκέπτως παραχωρεῖν. Ἐπιγάννυται δὲ τοῖς Σολομῶντος πάθεσι, καὶ δὴ καὶ φησὶν αὐλὸν τοῖς Ἕλλησιν λατρεῦσαι θεοῖς, γυναίων ὀθνείων φιθυρισμοῖς παρενηνεγμένον. εἶτά τι δρισὺ κὴ κακόηθες, καθαπερ εἰώθει, συνῖθεις· εἰ μὲν ἠπάτηθη, φησὶ, μὴ δὴ κεκλήσθω σοφός. εἰ ὃ σοφὸν εἶναι φατὲ, πρόδηλον ἂν εἴη δήπεθεν, ὡς τόγε δὴ δεῖν κὴ τοῖς ἑτέροις προσκυνεῖν ἐλέσθαι θεοῖς, σοφίας ἦν ἔργον

A omnibus velut habenis in illam fertur animus, inhibente nemine. Semper enim fere *delicias voluptatis amor comitatur*, vt Sophista ipse quoque ait Isocrates. Diuitiæ autem vitiorum potius administræ quam virtutis. Sequebatur ergo, vt is, quem accusare statuit, in eo splendore vitæ supremoque dignitatis fastigio, diues quum esset, luxuriose viueret. Quare si iactatus est quodammodo, seque a voluptati-
B bus vinci passus est, deliciis & opibus, quæque ex his proficiscitur abundans insolentia, quid adeo mirum, Iuliane? Socrates, Sophronisci filius, in philosophia educatus, quamuis pauperculus, & manuariam artem primum exercuisset, parce viuere solitus, & *necessitate forsan extremaque pressus inopia atque humi repens*, vt Homericis verbis vtamur, cum vxoribus miscebatur, Myrto nimirum & Xanthippe, ad hæc & cum
C scortis, obscœnisque & abominandis libidinibus impotenter ardebat. Age ergo, de Socrate nos id ipsum quoque dicamus. O magnitudinem virtutis! o sapientiæ diuitias! Non vicit voluptatem. Sed percontanti mihi respondeat: Quos Deos existimat, an sapientes esse dicit, aut sane stultissimos, & angusto animo. Si ergo contendit minus esse
D sapientes, Deos suos ignorantiæ accusat; sin autem sapientes & cordatos, quid scortantur, neque feminarum tantum sed & masculorum libidine insaniunt? Quamobrem de illis hoc etiam merito quis dixerit. O magnitudinem virtutis Deorum Iuliani! o sapientiæ diuitias! Non vicerunt voluptatem & carnis libidinem. O quam illud omni admiratione dignum reputem! Si quis ergo deliciis diffluens, virtute excidit, licet oppido sapiens esset, ne propterea Christianam religionem rideat. Nec enim propheta nobis est, vti dixi, is qui in crimen vocatur, neque certe Apostolus, aut Euangelista, sed potius vir luxu
E innutritus, animoque præ deliciis naturæ motibus interdum facile ac temere cedenti. Porro Salomonis casu Iulianus oblectatur, eumque Deos Græcorum coluisse ait, exterarum mulierum blanditiis abductum. Tum quiddam acre ac malignum more suo subiiciens: Si deceptus est, inquit, ne certe sapiens vocetur: sin autem sapientem esse dicitis, vtique manifestum erit, quod Deos alios adorandos statuerit, opus fuisse sapien-

tiæ, quæ admirationem ei peperit. At certe ex iis quæ ſcripſit, Salomonem ſapientem intelligimus ac dicimus. Quod autem manifeſte peccauerit, quum falſo nominatos Deos coluit, nemo negabit. Sed ab exteris mulieribus abductum dicimus. Blanda res enim eſt mulier, & quos ſemel ſuis laqueis implicuit, hos incantare poteſt, adiutrice voluptate, qua mens vincitur. Abductus autem eſt, in ipſo fere ſenectutis limine quum eſſet, mente iam velut vna cum corpore conſeneſcente, nec priſtinum illum vigorem retinente. Vt autem iuuenilis animus non amat moleſtiam, ita nec ſenilis; & vt adoleſcentes ſtrenue quiduis aggrediuntur, & in omnia inconſiderate feruntur,

Stulte enim ſemper agunt iuuenes,

vt canit Homerus; ita & hominis mens ſenilis. Et quidem iuuenis quum eſſet Salomon, ac velut in pubertate mentis, celeberrimum illud templum Hieroſolymis extruxit, aliaque ad Dei gloriam magno ſtudio perfecit. Sed poſtquam ætas in ipſo fine & occaſu vitæ fuit, ac robur ſimul & mens defecit, tandem laqueum illi per mulieres parans Satanas, a recto illum abduxit. Verum vt ille pertendit, eum Dei monitu non defeciſſe, & in omne vitium ruiſſe, vel hinc facile patebit, quod eam ob rem Deus vehementer concitatus eſt, ac ſceleri pœnam ſtatim indixit. Scriptum enim eſt in tertio

3. Reg. 11. Regnorum: *Et factum eſt in tempore ſenectutis Salomonis, non erat perfectum cor eius cum Domino Deo ſuo, ſicut cor Dauid patris ſui. Et declinare fecerunt mulieres alienæ cor eius poſt Deos ſuos. Et dixit Dominus ad Salomonem: Pro eo, quod facta ſunt hæc tecum, & non cuſtodiſti mandata mea, & præcepta mea, quæ mandaui tibi, diſcindens diſcindam regnum tuum de manu tua: & dabo illud ſeruo tuo.* Quid porro mandatum eſt illi, & omnibus qui ſub lege viuebant? Ne cum alienigena matrimonium contraherent.

Deuter. 7. Dixit enim: *Filiam tuam non dabis filio eius, & filiam eius non accipies filio tuo. Deficere enim faciet filium tuum a me, & pergens adorabit Deos alienos.* Cuius mandati oblitus cum alienigenarum filia-

A ἀυλῶ, δι' ἣν καὶ τεθαύμασαι. Ἀπὸ μὲν ὧν γέγραφε, σοφὸς ἂν λέγοιτο πρὸς ἡμῶν, καὶ δὴ καὶ νοοῖτο τῇ ἀληθείαν ὁ Σαλομών. ὅτι δὲ πεπλημμέληκεν ὁμολογουμένως τοῖς ψευδωνύμοις λατρεύσας θεοῖς, καλαρνήσαιτ' ἂν οὐδείς. παρακεκομίσθαι δὲ φαμὲν αὐτὸν ὑπὸ γυναικῶν ἀλλοφύλων. ψίθυρον γὰρ χρῆμα γυνὴ, καὶ τὰς ἅπαξ τοῖς αὐλῆς ἀλόντας βρόχοις καλαγοητεύειν ἱκανὴ, σύνοπλον ἔχουσα τὴν τ διανοίας κρατήσασαν ἡδονήν. Συνηρπάζετο δὲ γεγονὼς καὶ ἐπ'
B αὐτῷ γήραος ὁδῷ μονονουχὶ τῇ ἀφηβηκότος ἤδη τ νέᾳ, καὶ οὐκ ἐν ἀκμαῖς ὄντ ἔτι ταῖς πρώταις, ἀλλ' οἷον τῷ σώματι συγκαλαγηράσκοντος. ὥσπερ δὲ νέα φρονεῖν οὐκ ἀλγεῖν φιλεῖ, ἅτως οὐδὲ πρεσβυτική. καὶ ὥσπερ ἀμελητὶ τὰ μειράκια πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ἵεται τ πραπτέων, καὶ ἀβασάνιστον ἔχει τὴν ἐφ' ἅπασι ῥοπήν,

--ἀεὶ γάρ τε νεώτεροι ἀφραδέουσι, Odyſſ. H. v. 294.

τῇ τ Ὁμήρου σίχον· ἅτω καὶ ἀνδρὸς ἀφήλικος
C νοῦς. Νέος μὲν ὢν ἔτι Σαλομών, καὶ ὥσπερ ἐν ἥβῃ φρενὸς, τ διαβόητον ἐκεῖνον ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις νεὼν εἰργάζετο, τῇ τὰ εἰς δοξαν Θεοῦ πληρῶν ἐπείγετο. ἐπειδὴ γέγονεν ἐπ' αὐτῷ τέρματι τῇ δυσμαῖς βίου ἡ ἡλικία, ῥώμης τε ἦν ὁμοῦ καὶ φρενῶν ἐνδεία, λοιπὸν πάγην αὐτῷ τὴν ἐκ γυναικῶν ἀρτίσας ὁ σατανᾶς, παρεκόμισε τ εἰκότ. ὅτι δὲ οὐχ, ὡς αὐλὸς διαλείπειαν, Θεοῦ χρήσαντος αὐτῷ καλεκομίσθη πρὸς ἀπόστασιν, τῇ εἰς πᾶν ἠνέχθη κακῶ, διαδείξειεν ἂν εὐκόλως τὸ κε-
D κινῆσθαι λίαν ἐπ' αὐτῷ τ τ ὅλων Θεὸν, καὶ δίκην εὐθὺς ἐπαρῆσαι τῷ πλημμελήματι. γέγραπται γὰρ ἐν τῇ τρίτῃ τ βατιλειῶν· καὶ ἐγενήθη ἐν καιρῷ γήρως Σαλομὼν, οὐκ ἦν ἡ καρδία αὐτοῦ τελεία μετὰ κυρίου τ Θεοῦ αὐτοῦ, καθὼς ἡ καρδία Δαβὶδ τ πατρὸς αὐτοῦ· καὶ ἐξέκλιναν αἱ γυναῖκες αἱ ἀλλότριαι τὴν καρδίαν αὐτοῦ ὀπίσω Θεῶν αὐλῶν. καὶ εἶπε κύριος πρὸς Σολομῶντα· ἀνθ' ὧν ἐγένετο ταῦτα μετὰ σοῦ, καὶ οὐκ ἐφύλαξας τὴν ἐντολήν μου, καὶ τὰ προσάγματά μου ἃ
E ἐνετειλάμην σοι, διαρρήσσων διαρρήξω τὴν βασιλείαν σου ἐκ χειρός σου, τῇ δώσω αὐτὴν τῷ δούλῳ σου. Τί γὰρ ἦν τὸ ἐνταλθὲν αὐτῷ, καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τ νόμον; ἀνδρὶ μὴ κηδεύειν ἀλλογενεῖ. ἔφη γὰρ, ὅτι τὴν θυγατέρα σου οὐ δώσεις τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ οὐ λήψῃ τῷ υἱῷ σου. ἀποστήσει γὰρ τ υἱόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ πορευθεὶς λατρεύσει θεοῖς ἑτέροις. Ἀμνημονήσας τοίνυν τῆς τοιαύτης ἐντολῆς, ταῖς τ ἀλλοφύλων συνεπλέ-

κετο θυγαλράσιν. ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶ, δι' ἀδένος ἐποιήσω λόγᾳ τὴν δοθεῖσαν ἐνολὴν, κατολιθήσας δὲ πρὸς ἀπόσασιν, τοῖς τῶν ἀλλοφύλων λελάτρευκας θεοῖς, κ᾽ δόλην ἐμὴν τὴν κλῖσιν εἰδὼς ἔσαν, τὴν ἐμοὶ κ᾽ μόνῳ πρεπωδεσάτην ἐκνενέμηκας ἀυλῇ τιμήν τε κ᾽ δόξαν, κἀγὼ τὴν σὴν διαῤῥήξω βασιλείαν, κ᾽ δώσω ἀυλὴν τῷ δόλῳ σᾳ, ἵν' ὃ πεποίηκας μάθοις ἐξ αὐτᾶ συμβεβηκότ@. Πᾶ τοιγαρῦν ἔχρησεν αὐτῷ τὸ κ᾽ ἑτέροις χρῆναι θεοῖς προσκυνεῖν, ὁ ἅτω λελυπημένος; μὴ γᾶ δὴ λεγέτω τὸ πιθανὸν εἶναι δοκεῖν πανλαχόθεν ἑαυλῷ θηρώμενος· φθόνος γᾶ κ᾽ ζῆλος, ἀδὲ ἄχρι τῶν ἀρίσων ἀνδρῶν ἀφικνεῖται, τοσᾶτον ἄπεσι θεῶν κ᾽ τ᾽ ἀγγέλων. ἀ φθόνος ἦν, ὦ κράτισε. πόθεν; ἅτε μὴν βασκανίας ἔργον εἶναι φαμὲν, τὸ μὴ ἀναχέαζ τ᾽ θεῖον κ᾽ ἀκήρατον νᾶν τῶν πεπλανημένων, κ᾽ προσκυνεῖν ἀκ οἶδ' ὅπως ἑτέροις ἐπιτδακότων, τηρᾶντ@ δὲ μᾶλλον τὸ

Homerus Iliad. B. v. 204.

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔσω,
Εἷς βασιλεύς.

Οὐκᾶν ἐπειδήπερ, καθά φησιν αὐλὸς, ἀδὲ ἄχρι τῶν ἀρίσων ἀνδρῶν ἀφικνεῖται φθόν@, ἔσω τοῖς ἐπὶ γῆς κρατᾶσιν ἀδιάφορον, κᾆν εἴ ἔξω φέροιλό τις τῆς ὑπ' αὐλοῖς βασιλείας, μᾶλλον δὲ τὰς αὐλῶν ἁρπάζειν ἔλοιλο τιμάς. Ἀλλ' ἀ τοιᾶτος ἦν αὐλὸς, ὅτε καὶ ἐν σκήπτροις ἦν, ἐνόλασε δ' ἂν κ᾽ μάλα πικρῶς τ᾽ ἀλόνλα τῇ γραφῇ. ἀκᾶν ἃ μὲν ἔχειν ἡμᾶς ἀδιαβλήτως ἔνεσι, καλακλήσαι τ' ἄν τις κ᾽ ἕτερος διεφθονηκότος ἀδενός. διαβεβλήσελαι γὰρ ἐπὶ καιρᾶ τό γε βάσκανον ἐν τούτοις, κ᾽ μάλα εἰκότως. ἐπιπηδῶντας δὲ κ᾽ αὐλῇ τῇ τᾶ Θεᾶ δόξῃ τὰς ὑπὸ σκῆπτρα κειμένας, ἢ κ᾽ ἀνλαίρειν θέλοντας, ἐν δίκῃ τε κ᾽ ἀναμφιλόγως κολάζεσζ πρέποι ἄν, καὶ ἀκ ἄν τις οἴοιλο νᾶν ἔχων φθόνῳ καὶ ζήλῳ πρὸς τᾶτο ἰέναι τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, χρειωδέσλαλα δὲ μᾶλλον κ᾽ ἀναγκαίως, ἵνα μὴ ἀγνοῆται τὸ ἀληθές. Ὅτι γᾶ ἐσὶ ζωοποιὸν τὸ ἀμωμήτως καὶ ἁπλανῶς εἰδέναι τίς ὁ τ᾽ ὅλων ἐσὶ δημιυργὸς καὶ δεσπότης, αὐλὸς ἐδίδαξεν ὁ σωλὴρ, ἅτω λέγων πρὸς τ᾽ ἐν τοῖς ἀρανοῖς παλέρα· αὕτη δέ ἐσιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, κ᾽ ὃν ἀπέσειλας Ἰησᾶν Χρισόν. Ὡμολογημένᾳ τοίνυν ὡς ἐσὶ ζωοποιὸν τὸ εἰδέναι σαφῶς τ᾽ φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὅλα Θεὸν, ἀκ ἐνδοιάσειέ τις ὡς ἔσαι πᾶ πάνλως τᾶ παντὸς ἀνάμεσον καπᾶ τὸ τῆς ἀληθείας ἁφαμαρλεῖν, καὶ

liabus rem habuit. Quoniam igitur, inquit, mandatum tibi traditum nihili feciſti, & ad defectionem prolapſus alienigenarum Deos coluiſti, & creaturæ, quam ſeruam meam eſſe noueras, honorem & gloriam, quæ mihi ſoli conuenit, detuliſti; ego tuum regnum diſrumpam, & dabo illud ſervo tuo, vt facinus tuum diſcas ex eventu. Vbinam ergo ſignificauit illi, Deos alios eſſe adorandos, qui tam intenſus eo nomine illi fuit? Ne enim dicat, ſuis vndique ſermonibus fidem quærens, inuidiam & æmulationem ad bonos viros minime pertinere, nedum ad Deos & Angelos. Non erat ea inuidia, o bone. Qui autem? Quippe inuidiæ opus non eſſe contendimus, quod diuina & immortalis mens non ferat errantes, & qui neſcio quo pacto diuinos honores aliis tribuunt, ſed eius potius qui illud obſeruet:

Bona res non eſt multorum dominatus; vnus dominus eſto,
Rex vnus.

Quum ergo, vt ait ipſe, in bonos viros non cadat inuidia, nihil ſua referre putent terreni principes, quamuis aliquis regiæ poteſtatis iugum excutiat, aut ſane regios honores velit arripere. Atqui eo animo non erat Iulianus, quum imperaret, ſed ſi quis eius criminis condemnatus eſſet, acerbiſſimas de illo pœnas ſumebat. Quare, quæ nos citra culpam habere fas eſt, ea & alius citra cuiuſquam inuidiam poſſederit. Opportune enim in his libris ac iure merito reprehendetur inuidia. Sed abſque dubio puniri decet eos, qui, quum Dei imperio ſubiaceant, in eius maieſtatem inſultant; nec quiſquam ſanæ mentis eſt, qui vniuerſitatis Deum ad id inuidia aut æmulatione ferri putet, ſed neceſſario potius, ac ſumma cum vtilitate, ne veritas ignoretur. Nam vtique viuificam eſſe cognitionem Domini & Creatoris omnium, Seruator ipſe docuit, patrem, qui in cælis eſt, ita compellans: *Hæc autem eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Ioan. 17. Quum igitur in confeſſo ſit apud omnes, naturalis ac veri Dei claram cognitionem rem eſſe viuificam; nemo dubitabit, peſſimum eſſe a veritate aberrare, & a viui-

viuifico cultu excidere. Miror autem quod, quum impuras poteſtates ſiue dæmonia Iulianus adoret, nos neſcio quomodo circa ea hærere dicat. At mihi videtur poſſe de quavis re vſurpari illud rectiſſime, quod eſt a Græcorum vno ſapiente proditum:

--Moleſta res eſt, o Pamphila!
Ingenuæ fœminæ cum ſcorto pugna.

Quum enim nullo modo poſſint vitam ingenuam ac liberalem omniſque reprehenſionis expertem criminari, probrorum ſuorum ſordes bene moratis fœminis illinunt, dicacique & fœda lingua illas inuadunt. Id facere & æmulari velle reor optimum Iulianum. Sua enim commendat, rurſuſque diuinæ Scripturæ conuiciatur, ac dicere audet:

IVLIANVS.

Quam ob cauſſam diſciplinas Græcorum prælambitis, ſi abunde vobis eſt veſtrarum lectio literarum? Nam ab illis præſtat homines arcere, quam ab immolatorum eſu. Ab hoc enim, vt etiam Paullus ait, qui edit, nihil læditur. At conſcientia fratris, qui videt, ſecundum vos offendetur. O ſapientiſſimi homines! Per has autem diſciplinas ab impietate defecit, quicquid apud vos natura ingenuum protulit. Quare ſi quis vel paullum cordatus fuit, hic ab impietate veſtra continuo defecit. Proindeque melius eſt ab illis diſciplinis homines arcere, quam a victimis. Atqui noſtis, vt arbitror, quantum diſciplinæ noſtræ ad prudentiam comparandam veſtris antecellant. Ex veſtris, nemo fortis ac ne frugi quidem extiterit. E noſtris vero, quivis ſeipſo melior fiet, licet omnino natura tardus. Quod ſi naturæ bonitate præditus ſit, noſtraſque literas hauſerit, vtique tanquam Deorum munere datus hominibus videbitur, ſiue ſcientiæ lumen accendens, aut vitæ rationem inſtituens, aut maximam vim hoſtium in fugam vertens, ac multam terram multumque mare peragrans, eoque nomine heroum par viſus. *Et poſt alia:* Signum autem hoc manifeſtum eſt. Ex omnibus vobis delectos pueros ad Scripturarum ſtudium applicate.

ζωοποιῶ λατρείας ἀπολιθεῖν. Θαυμάζω δὲ ὅτι τῶν ἀναθάρτων δυνάμεων, ἤγουν δαιμονίων, προσκυνητὴς ὢν αὐτὸς, ἡμᾶς οὐκ οἶδ' ὅπως περὶ αὐτὰ τρέφεσθαι φησίν. εἰρῆσθαί δέ μοι δοκεῖ καὶ μάλα ὀρθῶς περὶ παντὸς ὀτουοῦν, τὸ δι' ἑνὸς παρ' Ἕλλησι λογάδων ἐνφωνηθέν·

--χαλεπὸν, Παμφίλη!
Ἐλευθέρᾳ γυναικὶ πρὸς πόρνην μάχη.

Ἔχουσαι γὰρ ὁδαμόθεν τὴν εὐφυᾶ καὶ ἐλεύθερον, καὶ πέρα μώμου παντὸς αἰτιάσασθαι βίον, τῶν οἰκείων ἐγκλημάτων τὸν ῥύπον ταῖς ἐπιεικέσιν ἀπομάττονται, φιλοσκώμμονά τε καὶ βδελυρὰν αὐταῖς ἐπαφιεῖσαι τὴν γλῶσσαν. Τοῦτο γὰρ οἶμαι ζηλῶν καὶ μὴν καὶ ἐλέσθαι δρᾷν, τὸν κράτιστον Ἰουλιανόν. κατασεμνύνει μὲν γὰρ τὰ οἰκεῖα, διαλοιδορεῖται δὲ πάλιν τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, καὶ δὴ καὶ φάναι τετόλμηκε.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Τὸ χάριν ὑμεῖς τῶν παρ' Ἕλλησι παρεθίετε μαθημάτων, εἴπερ αὐτάρκης ὑμῖν ἐστὶν ἡ τῶν ὑμετέρων γραφῶν ἀνάγνωσις; καίτοι κρεῖττον ἐκείνων εἴργειν τοὺς ἀνθρώπους, ἢ τῆς τῶν ἱεροθύτων ἐδωδῆς. ἐκ μὲν γὰρ ἐκείνης, καθὰ καὶ ὁ Παῦλός λέγει, βλάπτεται μὲν οὐδὲν ὁ προσφερόμενος· ἡ δὲ συνείδησις τοῦ βλέποντος ἀδελφοῦ σκανδαλισθείη ἂν καθ' ὑμᾶς. ὦ σοφώτατοι . . . Φαναῖ! διὰ δὲ τῶν μαθημάτων τούτων, ἀπέστη τῆς ἀθεότητος πᾶν ὅτιπερ παρ' ὑμῖν ἡ Φύσις ἤνεγκε γεννάδιον. ὅτῳ γοῦν ὑπῆρξεν εὐφυΐας κἂν μικρὸν μόριον, τούτῳ τάχιστα συνέβη τῆς παρ' ὑμῖν ἀθεότητος ἀποσῆναι. βέλτιον οὖν εἴργειν μαθημάτων ἢ τῶν ἱερείων τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλ' ἴσως οὐ ὑμεῖς, ὡς ἐμοὶ φαίνεται, τὸ διάφορον εἰς σύνεσιν τῶν παρ' ὑμῖν . . . . οὐδ' ἂν γένοιτο γενναῖος ἀνὴρ μᾶλλον οὐδὲ ἐπιεικής. ἐκ δὲ τῶν παρ' ἡμῖν, αὐτὸς αὐτοῦ πᾶς ἂν γένοιτο καλλίων, εἰ καὶ παντάπασιν ἀφυής τις εἴη. Φύσεως δὲ ἔχων εὖ, καὶ τοὺς ἐκ τούτων προσλαβὼν παιδείας, ἀτεχνῶς γίνεται τῶν Θεῶν τοῖς ἀνθρώποις δῶρον, ἤτοι φῶς ἀνάψας ἐπισήμης, ἢ πολιτείας γένος, ἢ πολεμίους πολλοὺς τρεψάμενος, καὶ πολλὴν μὲν γῆν, πολλὴν δὲ ἐπελθὼν θάλασσαν, καὶ τούτῳ φανεὶς ἡρωϊκός. καὶ μεθ' ἕτερα. Τεκμήριον δὲ τοῦτο σαφές. ἐκ πάντων ὑμῶν ἐπιλεξάμενοι παιδία τοῖς γραφοῖς ἐμμελετῆσαι παρασκευάσατε.

κἂν Φανῇ τῶν ἀνδραπόδων εἰς ἄνδρα τελέ- A
σαντα σωφρονέστερα, ληρεῖν ἐμὲ καὶ μελαγχολᾶν νομίζετε. εἶτα ὅτως ἐσὲ δυσυχεῖς καὶ ἀνόητοι, ὥστε νομίζειν θείους μὲν ἐκείνους λόγους, ὑφ' ὧν οὐδεὶς ἂν γένοιτο φρονιμώτερος, οὐδὲ ἀνδρειότερος, οὐδ' ἑαυτοῦ κρείττων. ὑφ' ὧν δὲ ἔνεστιν ἀνδρείαν, φρόνησιν, δικαιοσύνην προσλαβεῖν, τούτους ἀποδίδοτε τῷ σατανᾷ, καὶ τοῖς τοῦ σατανᾶ λατρεύουσιν.

lisi, vbi maturam ætatem attigerint, mancipiis meliores fuerint, delirare me & insanire putatote. Et tamen adeo miseri & insani estis, vt sermones illos diuinos arbitremini, a quibus nemo prudentior evadit, aut fortior, ac ne quidem seipso melior. A quibus autem virtutem, prudentiam, iustitiam adipisci licet, hos attribuitis Satanæ, & eius cultoribus.

B

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἄκουε οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου γῆ· ἰδοὺ γὰρ ἰδοὺ τὸ Ῥαψάκου πάλιν τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης κατευρύνεται στόμα, καὶ ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλεῖ, καθὰ γέγραπται· καὶ τῆς καθ' ἡμῶν γλωσσαλγίας οὐδὲν, ὡς ἔοικεν, ἡγεῖται τὸ ἄμεινον. Ἀπόχρη μὲν οὖν ἡ θεόπνευστος γραφὴ, καὶ πρός γε τὸ δεῖν ἀποφάναι σοφοὺς καὶ δοκιμωτάτους, καὶ διαρκεστάτην ἔχοντας σύνεσιν τοὺς ἐντεθραμμένους αὐτῇ· δεδεήμεθα δὲ πρὸς τοῦτο τὸ σύμπαν οὐδενὸς τῶν ἔξωθεν διδασκάλων. Ἐπειδὴ δέ ἐστι γλυκὺ τὸ πάντα εἰδέναι, ταύτῃ τοι καὶ μάλα ἐμφρόνως καὶ τὰς τῶν Ἑλλήνων πολυπραγμονοῦμεν δόξας, ἃς δὴ καὶ ἐφ' ἑκάστῳ συνειλόγασι τῶν πραγμάτων, πρό γε τῶν ἄλλων ἐπὶ Θεῷ. εἶτα γέλωτος αὐτοὺς ἀφορμὴν πεποιήμεθα, μυρίους μὲν ὅσους καὶ ἀριθμοῦ κρείττονας Θεοὺς τιμᾶν ἠρημένους, καὶ ἀναθάρτων δαιμονίων σέβοντας πλῆθυν, καὶ αὐτοῖς τάχα που τοῖς αὐτὰ προσκυνοῦσιν ἀγνοουμένην, ἔχοντάς τε τὰ ἐν σηκοῖς ἕδη πολύμορφα καὶ πολυειδῆ, καὶ οὐ κατά γε μόνους τοὺς ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν εἰδοποιηθέντα τύπους, ἀλλὰ γὰρ καὶ θηρῶν ἀγρίων, κτηνῶν τε καὶ ἑρπετῶν, πτηνῶν καὶ ἐναλίων. καὶ σιωπῶ τὴν κτίσιν, Οὐρανόν τε φημι, καὶ Ἥλιον, καὶ Σελήνην, καὶ τὰ ἕτερα τῶν ἄστρων, οἷς τὴν θείαν καὶ ὑπερτάτην ἐνενεμήκασι δόξαν, ἄνω τε καὶ κάτω τὰ πάντα συγχέοντες. Εὑρίσκομεν δὲ τοὺς παρ' αὐτοῖς θεηγόρους περί γε τῶν παρὰ σφίσι γεγραφότας Θεῶν, οἷά περ ἄν τις καὶ μόνον ἀκούσας, αἰσχύνῃ καὶ ἀκαθαρσίας τὸν οἰκεῖον εὐθὺς ἀναμεσώσειε νοῦν. παρεθέντες τοίνυν, καθά φησιν αὐτὸς, τῶν παρ' Ἕλλησι μαθημάτων, εἶτα πολὺ τὸ βλάβος εὑρίσκοντες ἐν αὐτοῖς, τότε δὴ τότε καὶ ἔτι μειζόνως τοὺς ἱεροὺς τε καὶ θείους κατατεθήπαμεν λόγους.

CYRILLVS.

Audi cælum, & auribus terra percipe. En Rapsacis linguam iterum contra Dei maiestatem laxat, & iniustitiam in Excelsum loquitur, sicut scriptum est; neque melius quicquam putat, vt videtur, quam hac linguæ prurigine nos appetere. Cæterum diuina Scriptura sufficit, vt sapientes ac probi ac plenissima prudentia præditi euadant, qui in ea educati sunt; C nec ad illud prorsus egemus doctoribus peregrinis. Sed quoniam suaue est omnia nosse, idcirco nos singulari consilio Græcorum opiniones indagamus, quas de vnaquaque re, & ante alia de Deo collegerunt. Ex his occasionem capimus eos ridendi, qui multa millia Deorum venerantur, innumerabilemque impurorum Dæmonum turbam colunt, ipsis forsan adoratoribus ignotam, habentque in templis multiplicis generis D ac formæ simulacra, non solum in speciem virorum ac mulierum efficta, sed ferarum etiam quadrupedum, serpentium, volatilium, & aquatilium. Taceo res creatas, cælum videlicet, Solem & Lunam, reliquaque sidera, quibus diuinos ac supremos honores detulerunt, susque deque omnia permiscentes. Quinetiam reperimus apud E illos quosdam rerum diuinarum interpretes ea de Diis suis scripsisse, quæ vel auditu solo statim obscœnitate & impuritate mentem oppleuerint. Literas igitur Græcas prælambentes, vt illius verbis vtamur, multaque fraude in iis reperta, tum sane vehementius sacros diuinosque sermones, hoc est, di-

vinitus inſpiratam Scripturam admiramur. Quid enim vtilitatis non illa complectitur? Primum enim, & quod omnium eſt nobiliſſimum, videre licet in ea veræ Dei cognitionis ſermones coruſcantes. Sunt autem hi ſubtiles, accurati, ſublimes, & ſupra id omne quod creatum eſt initiatorum animum euehunt, eoque loci vnam illam & ſupremam naturam quodammodo ſtatuunt, vt vltra id omne quod cum ſenſu eſt opinabile, aut ſcientia vel mente comprehenditur, hoc eſt, vltra creaturam omnem viſibilem aut inuiſibilem concipiatur eſſe: ei autem ac ſoli velut eximium quiddam ac præcipuum munus, immo vero, propriam ac naturalem illius dignitatem, nullique alii innatam cum primis illa tribuit, nempe rebus cæteris dominari, creare, & in ortum educere quæ nuſquam ſunt. Ad hæc bene viuendi rationes nobis explicat, legibuſque ſacris ac diuinis ad iuſtitiam dirigit, nobiſque omnis æquitatis clarum iter ſtatuit. Commemorare libet ſanctos Prophetas, qui quum Græcarum literarum ignari prorſus eſſent, ſancti nihilominus fuerunt, Deoque gratiſſimi, operaque patrarunt omni prædicatione maiora. Et ſane ad ipſum Moſem venio ſacrorum interpretem. Age enim, ecquis illo ſapientior, aut ad eum vel minimum acceſſerit, doceat obiter. Erat is quidem lingua Hebræus, veruntamen contemplatione rerum dicendique peritia non ignobilis. Vnde hiſtoriarum ſcriptor Eupolemus, in libro de Iudæorum Regibus de Moſe verba faciens, ait illum fuiſſe primum ſapientem, Grammaticamque Iudæis tradidiſſe, quæ apud illos hodieque forſan eſt in vſu. Phœnices vero ab iis artem accepiſſe, maxime quum eſſent finitimi Iudæis. Hos illam Græcorum filiis tradidiſſe, quum Cadmus nimirum, apud illos verſatus, ipſa prima elementa docuiſſet. Huius hiſtoriæ nominatim meminit Clemens in Stromatis, vir in primis doctus & eruditus, qui Græcarum literarum altitudinem, quantum forſan ante illum pauci, perſcrutatus eſt. Quum ergo ipſam primorum elementorum ſcientiam Græci ab Hebræis per Cadmum

A Φημὶ δὴ τὴν θεόπνευσον γραφήν. Τί γὰρ τῶν ὀνησιφόρων οὐκ εἴρηται παρ' αὐτῆς; πρῶτον μὲν γάρ, ὃ καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐστὶ τιμαλφέστερον, κατίδοι τις ἐν αὐτῇ τὰς τῆς ἀληθοῦς θεοπλίας ἐναστράπτουσας λόγους. ἰσχνοὶ δὲ ὄντοι, καὶ ἀκριβεῖς, καὶ ἀνωκισμένοι, καὶ παντὸς ἐπέκεινα γενητὸν τὸν τῶν μυσαγωγουμένων ἀναβιβάζοντες νοῦν, καὶ χῶρον ὥσπέρ τινα νέμοντες τῇ μιᾷ τε καὶ ὑπερλάτῳ Φύσει, τὸ πέ- B ρα νοουμένων παντὸς καὶ δοξαστοῦ μετ' αἰσθήσεως, καὶ μὴν καὶ ἐπιστητοῦ τε καὶ νοητοῦ, τοῦτ' ἔστιν, ὁρατῆς τε ἁπάσης καὶ ἀοράτου κτίσεως, αὐτῇ δὲ καὶ μόνῃ χρῆναι καταρχειν τῶν ἄλλων, καὶ μὴν καὶ τὸ δύνασθαι δημιουργεῖν καὶ παρανομίζειν εἰς ὕπαρξιν τὰ μὴ ὄντα ποτὲ, γέρας ὥσπέρ τι λαμπρὸν καὶ ἐξαίρετον, μᾶλλον δὲ ἴδιόν τε καὶ Φυσικὸν ἀξίωμα, καὶ ὀδενὶ τῶν ἄλλων προσπεφυκὸς εὖ μάλα τετήρηκεν. εἶτα πρὸς τούτοις καὶ τὰς τῆς εὐζωΐας ἡμῖν εἰσηγῆ- C σαι τρόπους, νόμοις δὲ θείοις καὶ ἱεροῖς ἀπευθύνει πρὸς δικαιοσύνην, καὶ μὴν καὶ ἁπάσης ἡμῖν ἐπιεικείας ἐναργῆ καθίσησι τρίβον. Διαμεμνήσομαι δὲ τῶν ἁγίων Προφητῶν, οἳ μαθημάτων ἑλληνικῶν ἀμέτοχοι μὲν γεγόνασιν εἰς ἅπαν, ἅγιοι δὲ ἦσαν, καὶ τῷ Θεῷ φιλερέσταλοι, καὶ τῶν ὑπὲρ λόγον σημείων ἀποτελεσταί. Εἶμι δὲ δὴ καὶ ἐπ' αὐτὸν ἤδη τὸν ἱεροφάντην Μωσέα. εἶτα, τίς ἐκείνου σοφώτερος, ἤγουν ἐγγὺς καὶ παρὰ βραχὺ παρελθὼν διδασκέτω. ἦν μὲν D δὴν τὴν γλῶσσαν Ἑβραῖος, τό γε μὴν εἰς θεωρίας καὶ τὸ εἰς λόγους ἐντεχνὲς οὐκ ἀθαυμάστως ἔχων. Εὐπόλεμος γοῦν ὁ ἱστορικὸς τοὺς ἐπ' αὐτῷ λόγους συντιθεὶς, ἐν τῷ περὶ τῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ βασιλέων φησὶν ἐναργῶς, Μωσέα δὴ πρῶτον γενέσθαι σοφὸν, καὶ γραμματικὴν τοῖς Ἰουδαίοις παραδοῦναι, τὴν τὸ τηνικάδε τάχα που νενομισμένην. Φοίνικας δὲ παρ' αὐτῶν καταληφθῆναί τε τὴν ἐπιστήμην, ἅτε δὴ καὶ ὁμόρους ὄντας Ἰουδαίοις. παραδοῦναι δὲ τοῖς E Ἕλλησιν πᾶσι, Κάδμον δηλονότι παρ' αὐτοῖς γεγονότα, καὶ αὐτὰ δὲ διδάξαντα τὰ πρῶτα στοιχεῖα. Ταύτης ἰδίᾳ μέμνηται τῆς ἱστορίας ἐν τοῖς Στρωματεῦσιν ὁ Κλήμης, ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ φιλομαθὴς, καὶ ἀναγνωσμάτων ἑλληνικῶν πολυπραγμονήσας βάθος, ὡς ὀλίγοι τάχα που τῶν πρὸ αὐτοῦ. Ὁ τοίνυν καὶ αὐτὴ τῶν πρώτων στοιχείων ἡ ἐπιστήμη παρ' Ἑβραίων ἥκει τοῖς Ἕλλησι μεσολαβοῦντος τοῦ Κάδμου,

κάτω συρέτω τὴν ὀΦρὺν ὁ Φάναξ τολμήσας Ἰουλιανὸς, ἢ χάριν ὑμεῖς τ παρ' Ἕλλησι παρεθίετε μαθημάτων, εἴπερ ἀυλάρκης ὑμῖν ἐστιν ἡ τ ὑμετέρων γραφῶν ἀνάγνωσις; Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖτις, ἡ μὲν θεία γραφὴ, κοινήν τε καὶ ἀγελαίαν, καὶ ἅπασι κατημαξευμένην ἔχει τὴν λέξιν· εὐσομεῖ ἢ τὰ Ἑλλήνων, καὶ καλαπλεῖ τὸ ἐπίχαρι, καὶ ωρός γε τούτω τὸ εὐπετές. Φαμὲν ἔν, ὅτι γλώττῃ μὲν Ἑβραίων ἐλαλήθη τὰ ΠροΦητῶν, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ Μωσέως, ἵνα καὶ ὑπάρχῃ γνώριμα μικροῖς καὶ μεγάλοις, μετεποιήθη χρησίμως εἰς τὸ τ γλώττης εὐτριβὲς καὶ δυσέΦικτον ἐχούσης πανελῶς οὐδέν. εἰ ἢ πολὺ τὸ εὔκοσμον τὰ Ἑλλήνων ἔχει, καὶ τὸ ἀπόλεκτον εἰς ἠχώ, ἀλλ' ἐν ἐκβολῇ ἢ πρέπον Θ γεγονότα Φάνεται, καὶ τ ἀληθείας ἡμαρτηκότα. μυρίας γὰρ ὅσας μυθολογοῦσι Θεοὺς, τ ἕνα δὲ Φύσει καὶ ἀληθῶς εἰσάπαν ἠγνοηκότες! ἐπαινέσαι δ' ἄν τις εἴ γε σωΦρονοίη, ὃ τ εὐσομεῖν μὲν εἰδότα καὶ νενομισμένων ῥημάτων ἐπισήμονα, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ ψιλὴν αὐχῶνα λαμπρότητα· ἐκεῖνον ἢ μᾶλλον, ὃς ἂν ὀρῷτο τὴν μὲν τ λέξεων προΦορὰν οὐχ ἑτοιμοτέραν ἔχων, ὀρθῶς ἢ τὴν δόξαν, τὴν ἐπί γε Φημὶ τῷ πάντων κρατοῦντι θεῷ, καὶ πάντα τρόπον ἐπιεικείας οὐκ ἀνεπιτήδευτον ἔχοντα, βάσιμον δὲ καὶ οἷον ἱππήλατον πᾶν εἶδος ἀρετῆς. Οὐκοῦν ἀπὸ μὲν τῆς θεοπνεύστου γραΦῆς ἑαυτῷ βελτίων ἂν γένοιτο πασιστοῦν, καὶ μὴν καὶ ἑτέροις οὐκ ἀσυντελὴς εἰς ὄνησιν. ἀπὸ δέ γε τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων καλλιεπήσας μόνον, κερδανεῖ πρὸς τοῦτῳ τὸ σύμπαν οὐδὲν εἰς γε τὸ εἶναι σεπτὸς καὶ ἐπιεικὴς, ἐγκρατείας τε καὶ σεμνότητος ἐρασής. ὡς γὰρ ἔΦην ἤδη πλειστάκις, τοὺς παρ' αὐτοῖς εὑρίσκω Θεοὺς, ἀποσπουδάζοντας μὲν τῶν ἐκτόπων οὐδέν, ἡδοναῖς δὲ ταῖς εἰς αἰσχρότητα καὶ ἀσέλγειαν ἅπαν παριόντας καλόν. ὃ ἢ τοῖς ἀρχίοις ἅπασιν ἀλῶναι μεμαθηκὼς τοὺς προσκυνουμένους, ὁποῖος ἔσται λοιπὸν παρήσω λέγειν. Εἰ δὲ δὴ τὸ χρῆναι νικᾶν τοῖς Ἑλλήνων ἀπονενέμηκε λόγοις, ὅτι πολὺς παρ' αὐτοῖς μὲν ὁ ἀσεϊσμὸς, παρ' ἡμῖν ἢ οὐκέτι, Φιλοπευστοῦντι Φραζέτω· ἆρα γὰρ εἴ τις κοτύλῃ χρυσῇ τὸν ἑλλέβορον ἐγχέας, ἑτέρᾳ γε μὴν οὐ τοιαύτῃ, μᾶλλον ἢ καὶ εὐλελεσάτῃ τὴν ὕλην τ τῶν μελισσῶν ἐνεῖθεν πόνον· εἶτα ροΦεῖν ἐκέλευεν ἐπ' ἐξουσίας τὸ δοκοῦν· ἆρα ταῖς ὕλαις ἑνορῶν τὴν ἀμείνω ψῆΦον ἐδίδου τοῖς χείροσιν, ἢ δικάσας ὀρθῶς τοῦ πεΦυκότος ἀδικεῖν προεῖδεν τὸ ὠΦελοῦν, κἂν εἰ ἐν σκεύει κέοιλο τῷ λίαν εὐλελεσάτῳ;

A suſceperint, demittat ſupercilium Iulianus, qui percontari auſus eſt: Quam ob cauſſam Græcas diſciplinas arroditis, ſi vobis veſtrarum ſcripturarum lectio ſufficit? At enim, inquiet forſan aliquis, Scriptura ſacra vulgare, plebeium, ac protritum dicendi genus continet; Græcorum autem ſcripta ſuauitatem habent, ac præterea dicendi venuſtate abundant & gratia. Reſpondemus igitur: Hebræorum lingua Pro-
B phetas eſſe locutos, & ipſa Moſis ſcripta, vt omnibus imis ac ſummis nota eſſent, in familiare loquendi genus, nec difficile captu, fuiſſe translata. Quod ſi admodum venuſta & ſonora eſt Græcorum oratio, cum ſingulari verborum delectu; a decoro tamen videntur aliena, & veritate deſtituta. Multa enim Deorum millia comminiſcuntur, vnum autem natura ac vere Deum prorſus ignorant. At quiſquis ſapit, laudabit eum, non qui diſerte loqui &
C elegantibus verbis vti nouerit, eorumque ſolum ſplendorem iactet; ſed eum potius, qui verba minus promte & expedite quidem pronunciet, rectam vero de præpotente Deo ſententiam, & omne genus ſinceræ probitatis ac virtutis colat. Quapropter a diuina Scriptura quiuis ſeipſo melior fiet, & certe aliis quoque non inutilis futurus eſt. At qui e Græcis diſciplinis ornatam tantum & elegantem orationem fuerit conſecutus, nihil præterea commodi capiet
D ad ſanctitatem & integritatem morum, modeſtiæque & grauitatis ſtudium. Vt enim multoties iam repetii, apud illos reperio Deos nullum vitii genus auerſari, ſed per fœdas & flagitioſas voluptates omnem honeſtatem abiicere. Qualis autem demum iſte futurus ſit, qui fœdiſſimorum criminum reos eſſe nouit illos, quibus honores diuini tribuuntur, omittam dicere. Quod ſi palmam tribuit Græcorum ſcriptis, propterea quod multa vrbanitate abundant,
E noſtra vero minime, percontanti reſpondeat: Siquis poculo aureo infundat helleborum, alteri vero non aureo quidem, ſed vel ex viliſſima materia conficto, mel, apum laborem, iniiciat, tum pro poteſtate ſorbere iubeat vtrum ex his libuerit: an qui hauſturus eſt, in materiam intuens deteriora præferet; an potius recte iudicans, ei, quod natura noxium eſt, vtile anteponet, licet viliſſimo vaſculo contentum?

Quoniam autem contendit, præstare vt a Græcis literis fideles arceamus, quam ab iis quæ idolis immolantur; audiat rursus nos iustissimis de caussis ab idolothytorum esu fideles prohibere solitos, non autem a Græcis literis. Nimirum hanc caussam proferimus, quod quum vnus sit ac solus re vera Deus, nos vel ab aliorum nomine abhorremus, & omni execratione detestandum credimus. Atque hoc docet sapientissimus Paulus quum scribit: *Scimus enim nullum esse Deum nisi vnum, ac idolum nihil esse in mundo.* Non enim si nugantur aliqui, aut mente potius emota insaniunt, Deosque nuncupant quos forte voluerint, ac in templis erectis simulacris in fraudem abducti sunt, nos vna cum illis necesse est etiam insanire, perindeque affici, ac putare Deos esse re vera alios præter vnum naturalem, vniuersitatisque Opificem. Sublatis ergo plane de medio idolis, dicimus immolatum nihil esse: comedimus porro consscientia pura, Deo gloriam tribuentes, qui nobis omnium esculentorum liberum & innoxium vsum largitus est. Quod si quis in his infirmus est, ac nondum sanam ac firmam mentem habet, sed quæ Diis immolantur ea putat aliquid esse reuera, quum nondum ad sinceritatem fidei peruenerit; nos eum vt pædotribæ pueros paulatim ad perfectissimam rei notitiam euehimus. Sapientissime igitur Paulus ait: *Si ego cum gratia participo, cur ob id impius iudicor, pro quo ego gratias ago?* Quamobrem ea contingere si se occasio dederit, quæ idolis immolata fuerint, nihil prorsus offendet eos qui confirmati sunt in fide. Nam si idolum plane nihil sit, ne immolatum quidem aliquid erit. Inspicientes igitur scripta Græcorum, verborum compositionem laudamus, & concinnitatem orationis; sed eorum placitis repudiatis ad sanctas potius Scripturas conuertimur, in quibus elucet veritatis decus, & accurata dogmatum cognitio cumulate continetur, & omne genus bonorum documentorum, per quæ omni virtute plenus quis statim euadat, & recte factorum gloria conspicuus. Iuliano porro instanti, & sanctam diuinamque Scriptura subsannanti,

1. Cor. 8.

1. Cor. 10.

Ἐπειδὴ δέ φησιν, ἦν ἄμεινον ἡμᾶς μαθημάτων εἴργειν ἑλληνικῶν τὰς πιστεύσαντας, ἤγουν τῶν ἱεροθύτων, ἀκουέτω δὴ πάλιν, ὅτι τῆς μὲν τῶν ἱεροθύτων ἐδωδῆς ἀποσοβεῖν εἰθίσμεθα τὰς πιστεύσαντας, καὶ μάλα εἰκότως, εἴργομεν δὲ ἥκιστα τοῖς Ἑλλήνων γράμμασιν ὁμιλεῖν. κἂν εἴ βδέλοιτό τις τὴν αἰτίαν ἀναμαθεῖν, φαμὲν ὅτι ἑνὸς ὄντος κατὰ μόνα τὴν ἀληθειαν θεὸν, καὶ τὸ εἰδέναι μόνον τὸ ἑτέρων ὄνομα πεποιήμεθα συγηλὸν, καὶ βδελυρίας ἁπάσης ἐμποιητικὸν εἶναι πεπιστεύκαμεν. καὶ τοῦτο διδάξει γεγραφὼς ὁ πάνσοφος Παῦλος· οἴδαμεν γὰρ ὅτι οὐδεὶς θεὸς, εἰ μὴ εἷς, καὶ ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ. Οὐ γὰρ εἰ ἀθύρουσί τινες, μᾶλλον δὲ καὶ μεμήνασι τὸν νοῦν παρακεκομισμένοι, καὶ καλά γε τὸ αὐλοῖς δοκοῦν ὃς ἂν ἕλοιτο τυχὸν ὀνομάζουσι θεὸς, καὶ ἐν τοῖς τεμένεσιν ἱστᾶσιν ἤδη πεπλάνηται, συναφαιρεῖν αὐλοῖς καὶ ἡμᾶς ἀναγκαῖον, διαπεῖσαί τε καὶ φρονεῖν ὡς εἶεν ἕτεροι κατὰ ἀλήθειαν θεοὶ παρὰ τὸν ἕνα, καὶ φύσει, καὶ τῶν ὅλων δημιουργόν. ἀναιρετέον τοίνυν καὶ τοῦτο εἰσάπαν τὴν εἰδώλων ὕπαρξιν, οὐδὲ ἱερόθυτον εἶναί τι φαμέν. εὐθύμως δὲ συνειδότι καθαρῷ, θεῷ τὴν δόξαν ἀνάπτοντες, ὡς ἁπάντων ἡμῖν τῶν ἐδωδίμων ἐλευθέραν τε καὶ ἀζήμιον χαρισαμένῳ τὴν χρῆσιν. Εἰ δ' ἀσθενεῖ τις ἐν τούτοις, ὑγιᾶ τε ἔπω καὶ ἔρωτον ἔχει τὸν νοῦν, οἴεται δὲ εἶναί τι καὶ ἱερόθυτα ἀληθῶς, ἔπω βεβηκότι περὶ τὸ γνήσιον εἰς πίστιν συνεθίσαμεθα, ὥσπερ τινὲς παιδοτρίβαι διαγυμνάζοντες τὰ μειράκια, ἀναβιβάζοντές τε καὶ βραχὺ πρὸς τελειοτάτην τοῦ πράγματος ἐμπειρίαν. οἰκονομικώτατα γοῦν ὁ Παῦλος φησίν· εἰ ἐγὼ χάριτι μετέχω, τί βλασφημοῦμαι ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εὐχαριστῶ; Οὐκοῦν ἀδικήσει μὲν παντελῶς οὐδὲν τοὺς ἱδρυμένους ἐν πίστει τὸ καὶ αὐτῶν ἀπέχεσθαι τῶν ἱεροθύτων εἰ τύχοι. εἰδώλου γὰρ ὅλως οὐκ ὄντος, οὐδὲ ἱερόθυτον ἔσται τι. Περιεργαζόμενοι δὲ τὰς Ἑλλήνων συγγραφὰς, τὴν μὲν τῶν λέξεων ἐπαινοῦμεν συνθήκην, καὶ τὸ εὔρυθμον εἰς λόγους, ἀπανιστάμενοι δὲ τῶν ἐν αὐταῖς δογμάτων, ταῖς ἁγίαις μᾶλλον προσκλινόμεθα γραφαῖς. ἐναστράπτει γὰρ αὐταῖς τὸ ἀληθείας τὸ κάλλος, καὶ δογματικῆς ἀκριβείας ἐνσεσώρευται γνῶσις, καὶ πᾶν εἶδος ὑποθηκῶν ἀγαθῶν, δι' ὧν ἄν γένοιτό τις ἁπάσης εὐθὺς ἐπίμεστος ἀρετῆς, καὶ τοῖς ἐξ ἀγαθουργίας αὐχήμασιν εὖ μάλα διαπρεπής. Ἐνισταμένῳ δὲ μετὰ τοῦτο, καὶ τὴν ἁγίαν τε καὶ θεόπνευστον καταισχύνοντι γραφὴν,

ἐπεί τοι τῇ Ἑβραίων συνλέθειλαι γλώτλῃ, φαίη ἂν A quod Hebræorum lingua compoſita ſit, dixerit opinor aliquis. Num ergo, vir egregie, vna cum Hebraica lingua cæteras, quæ a Græca diuerſæ ſunt, contemnes, tuamque adeo illam Auſoniam, quam & tanti facis, in earum numero collocabis? Atqui num verum dictu eſt nos, ſi recta & æqua ſentire velimus, Græcam linguam pro pietatis invento non habituros, ſed vnam quoque ipſam ex iis linguis eſſe, quæ ineffabili Dei virtute quondam in multiplicem ſonum diuiſæ fuerunt, quo tempore ad cælum vſque homines turrim extruere cœperant. Enimuero Græcorum ſapientes, vt credibile eſt, putarunt ſe elocutionis inuentores eſſe, & ineffabilis virtutis opera ſibi adſcripſerunt; ſed iis imprecatur beatus Dauid, dicens: *Diſperdet Dominus omnia labia* Pſal. 11. *doloſa, & linguam magniloquam, qui dicunt, linguam noſtram magnificabimus, labia noſtra a nobis ſunt:* hoc eſt, inventores ſumus eloquentiæ. Quapropter diuinitus quidem datæ ſunt linguæ; eſtque ſuum forte cuique, quoad eius eſt, præcipuum decus ac venuſtas; ſed præ illis Atticam, ſoni ſuauitate, mirabilem dicimus. Sed nihil hoc illius cultoribus ad morum ſanctimoniam, & ad recte viuendi percipiendum iter contulerit. An non vides in ſcenis tibicines ac citharœdos, qui ſuauitate vocum permulcere ſolent homines cantus auidos, interdum laborare vitiis, vitamque ſceleribus obſtrictam ducere? Igitur nemo non laudabit eos, quod ad ſummum facundiæ peruenerint: quod autem a rectis ſtudiis alieni ſint, quiuis eos merito reprehendet. Atqui pueri in ſacris literis educati, Deo cariſſimi ſtatim euadunt, licet minus eloquentes videantur. At illos mancipiis nihilo inferiores eſſe ait, propterea quod carent facundia; ratus hoc ſolum præclarum eſſe, omnemque aliam virtutem pro nihilo ducens, per quam in Dei notitiam aliquis & ad ſummum gloriæ gradum perueniat. Doceat igitur, vtrum miretur hominem præclaro ingenio, ſingularique facundia, licet impuris moribus; an vero frugi & honeſtum, licet minus excellat eloquentia. Nos itaque a ſacris

οἶμαί τις. ἆρ' ἔν, ὦ κράτιϛε, συϛαλαιψέξεις αὐλῇ
ϗ τὰς ἑτέρας τ γλωσσῶν, ἅπερ ἂν εἶεν τ Ἑλλή-
νων ἐξωκισμέναι, ϗ ταύταις ἐναριθμήσεις πάντως
κ τὴν σὴν, ἣν δὴ καὶ πεποίησαι περὶ πολλ τὴν
τ Αὐσονίων φημί; καίτοι πῶς ἂν ἀληθὲς εἰπεῖν,
ὡς ἕυρημα μὲν θρησκείας τὴν Ἑλλάδα φωνὴν κα-
ταλογισαίμεθα ἂν ἥκιϛά γε, ὀρθὰ ϗ εἰκότα φρονεῖν
ἠρημένοι; μίαν γ' ϗ αὐλὴν γενέσθαι γλωσσῶν, ἀῤῥή-
τῳ δυνάμει Θεοῦ καταλελυμένων κ τ καιρὸς
εἰς πολύθρυν ἠχὴν, τ τὸν οὐρανομήκη πύργον
ἐγηγερκότων. Ὡήθησαν μὲν γ κ τὸ εἰκὸς οἱ Ἑλ-
λήνων λογάδες, ἑυρεταὶ γενέσθαι τῆς καλλιε-
πείας αὐτοὶ, καὶ τὰ τῆς ἀφράϛου δυνάμεως ἔρ-
γα ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐνενεμήκασι κεφαλαῖς.
ἐπαρᾶται δὲ αὐτοῖς λέγων ὁ μακάριος Δαβὶδ·
ἐξολοθρεύσει Κύριος πάντα τὰ χείλη τὰ δόλια,
καὶ γλῶσσαν μεγαλορρήμονα, τὰς εἰπόντας·
τὴν γλῶσσαν ἡμῶν μεγαλυνοῦμεν, τὰ χείλη
ἡμῶν παρ' ἡμῖν ἐϛὶ τίϛιν, ἡμεῖς ἑυρεταὶ γε-
γόναμεν τ καλλιεπείας. Οὐκοῦν θεόσδοτοι μὲν αἱ
γλῶσσαι· καὶ τάχα πού τὸ ἑκάϛης κάλλος ἐξαί-
ρετον τό γε ἦκον ἐπ' αὐτῇ ἄξιον θαύμαϛον δὲ παρ'
ἐκείνας εἰς ἠχὼ γενέσθαι τὴν Ἀττίδα φαμέν.
ὀνήσειε δ' ἂν ἀδὲν αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ μέτρον τοὺς
κεχρημένους εἴς γε τὸ εἶναι σεπτοὺς, καὶ τὴν τῆς
εὐζωΐας εἰδέναι τρίβον. Ἢ οὐχ ὁρᾷς τίϛοτε, τοὺς
ἐν ταῖς σκηναῖς αὐλητάς τε καὶ κιθαρίζοντας
τοὺς ταῖς εὐφημίαις παλαμηλεῖν εἰωθότας τοὺς τῶν
ᾀδομένων φιλαπροάμονας, ἀλλ' εἰϛὶν ἐφ' ὅτε
τῶν παλεψεγμένων κ ταῖς ἐκ νόμων αἰτίαις ἔνο-
χον διαβιβῶντες ζωήν; ἀκοῦν ὅτι μὲν παλλιε-
πείας εἰϛάπαν ἥκουϛι μέτρον ἐπαινέσαι τις ἂν
αὐτούς· ὅτι δὲ μὴ τῶν ἀρίϛων ἀπήρτηνται σπου-
δασμάτων, παλαμωμήσαιτο ἂν εἰκότως. παι-
δία γε μὴν τοῖς ἱεροῖς ἐντεθραμμένα γράμ-
μασι γένοιτο ἂν εὐθὺς τῶν ὅτι μάλιϛα θεοφιλε-
ϛάτων, κἂν εἰ μὴ ὁρῷτο προσὸν αὐλοῖς τὸ ἐν
λόγοις ἐνρίβές. Ἀνδραπόδων δὲ αὐτά φηϛι κατ'
ἀδένα τρόπον διενεγκεῖν, ὅτι μὴ ἔχοιτο εὐγλωτ-
τον, ἐν τούτῳ τάχα που καὶ μόνῳ τιθεὶς τὸ χρῆ-
ναι θαυμάζεσθαι, τῆς γε μὴν ἑτέρας ἁπάσης
ἀλογήσας ἀρετῆς, δι' ἧς ἂν γένοιτό τις καὶ Θεῷ
γνώριμος, ϗ τ εἰς ἄκρον εὐκλείας ἐν καλῷ. Οὐκ-
οῦν διδασκέτω, πότερα δὴ θαυμάϛῃς, τ εὐφυᾶ
τε κ εὐεπέϛαλον, κἂν εἴπερ τις εἴη βδελυρὸς τοὺς
τρόπους, ἤγουν τ ἐπιεικῆ κ κόϛμιον, κἂν εἰ μή τις
εἴη λαμπρὸς τοὺς λόγους. Ἀπὸ μὲν τοίνυν τ ἱερῶν

literis & Scriptura diuinitus inſpirata virtutis omne genus edocti ſumus; vtimur autem Græcorum libris, veluti quodam veræ doctrinæ præexercitamento, quumque Hebræorum lingua minus inſtructi ſimus, Atticam impiorum dogmatum prædicationi ſubduximus. Nam donata a Deo lingua eſt cum aliis, nec Gentilis ſuperſtitionis inuentum eſſe dici queat. *Omnis* enim *ſapientia a Domino*, vt ſcriptum eſt, *& ab eo omnis ſermo:* quia mentis & ſermonum dator eſt. Porro Iulianus Græcorum væſaniam aliter defendere conatur ſic dicens:

Eccl. 1.

A γραμμάτων τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, πάντα τρόπον ἀρετῆς πεπαιδεύμεθα. χρώμεθα δὲ τοῖς Ἑλλήνων λόγοις, οἷόν τι προγύμνασμα τῆς ἀληθοῦς παιδείας τὸ χρῆμα ποιούμενοι, καὶ ἐπείπερ τὴν Ἑβραίων φωνὴν οὐκ ἠσκήμεθα, ταῖς τῶν ἀσεβῶν δογμάτων ἐπαγγελίαις ὑπηγάσομεν τὴν Ἀτθίδα. θεόσδοτος γὰρ, ὡς ἔφην, μᾶλλον ἢ τῶν ἄλλων ἡ γλῶσσα, καὶ οὐ τῆς Ἑλλήνων δεισιδαιμονίας εὕρημα φαίη τις ἂν αὐτήν· πᾶσα γὰρ σοφία παρὰ κυρίου, καθὰ γέγραπται, καὶ παρ' αὐτοῦ πᾶς B λόγος, ὅτι καὶ νοῦ καὶ λόγων ἐστὶ δοτήρ. Πειρᾶται δὲ καὶ ἑτέρως ταῖς Ἑλλήνων ὠφελητηρίαις ἐπικερεῖν ὅτῳ λέγων·

IVLIANVS.

Sanat corpora noſtra Æſculapius: erudiunt Muſæ noſtros animos cum Æſculapio, & Apolline, & facundo Mercurio. Mars autem & Bellona ſocii & adiutores ſunt in bello. Vulcanus quæ ad artes ſpectant adſignat & diuidit. Hæc autem omnia Pallas cum C Ioue, virgo matre carens, moderatur. Videte ergo numquid in his rebus ſingulis vos vincamus; artibus, inquam, conſilio, & ſapientia; ſiue eas artes ſpectaveris quæ referuntur ad vſum, aut ad imitationem boni alicuius gratia: cuiuſmodi ſunt ſtatuaria, pictura, œconomica, medica, quæ ab Æſculapio profecta eſt, cuius vbique terrarum ſunt commoda, quæ nobis perpetuo fruenda largitur ille Deus. Quippe me ſæpius ægrum ſanauit Æſculapius, indicatis remediis. Atque teſtis horum eſt D Iupiter. Si ergo nos deſertionis ſpiritui mancipantes, animi, corporis, externiſque bonis melius inſtructi ſumus, quam ob cauſſam his relictis ad illa vos conuertitis?

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἰᾶται ἡμῶν Ἀσκληπιὸς τὰ σώματα. παιδεύουσιν ἡμῶν αἱ Μοῦσαι σὺν Ἀσκληπιῷ καὶ Ἀπόλλωνι καὶ Ἑρμῇ λογίῳ τὰς ψυχάς. Ἄρης δὲ καὶ Ἐνυὼ, τὰ πρὸς τὸν πόλεμον συναγωνίζεται· τὰ δὲ εἰς τέχνας, Ἥφαιστος ἀποκληροῖ καὶ διανέμει. C ταῦτα δ' πάντα Ἀθηνᾶ μᾶλλον τοῦ Διὸς παρθένος ἀμήτωρ πρυλανέυει. Σκοπεῖτε δῆτα, εἰ μὴ καθ' ἕκαστον τούτων ὑμῶν ἐσμὲν κρείττους· λέγω δὲ τὰ περὶ τὰς τέχνας, καὶ σοφίαν, καὶ σύνεσιν. εἴτε γὰρ τὰ πρὸς τὴν χρείαν σκοπήσεως, εἴτε τὰς διὰ καλοῦ χάριν μιμήσεις, οἷον ἀγαλματοποιητικὴν, γραφικὴν, οἰκονομικὴν, ἰατρικὴν τὴν ἐξ Ἀσκληπιοῦ, ἃ πανταχοῦ γῆς ἐστὶ χρηστήρια, ἃ δίδωσιν ἡμῖν ὁ Θεὸς μεταλαχάνειν διηνεκῶς. ἐμὲ γοῦν ἰάσατο πολλάκις Ἀσκληπιὸς νάμνοντα, ὑπαγορεύσας φάρμακα. καὶ τούτων μάρτυς ἐστὶν ὁ Ζεύς. Εἰ τοίνυν οἱ προσνείμαντες ἑαυτοὺς τῷ τῆς ἀποστασίας πνεύματι, τὰ περὶ ψυχὴν ἄμεινον ἔχομεν, καὶ περὶ σῶμα, καὶ τὰ ἐκτὸς, τίνος ἕνεκεν ἀφέντες ταῦτα, ἐπ' ἐκεῖνα βαδίζετε;

CYRILLVS.

Conſtat igitur inter Deos, quos ille nimirum colit, alios medicinam profiteri; alios, perinde ac præſtantiſſimos Sophiſtas, eloquentia præcellere; alios cædes edocere, & homicidiorum peritos E eſſe, & crudelitatis cultores; alios ſordidarum artium inuentores: denique vt ſemel dicam, vnuſquiſque eorum quos nominaui, ei maxime idoneus eſt ad quod natura comparatus dicitur. Quumque vnius officii fungendi vices ſingulis attributæ ſint, in cæteris, opinor, erunt otioſi. At quomodo tales eſſent Dii? Nam quis dicere audeat Deum illum eſſe, qui

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Πρόδηλον δήπου ὅτι τῶν αὐτοῦ θεῶν, ὃς δὴ καὶ τεθαύμακεν, οἱ μέν εἰσιν ἰατροὶ τὴν τέχνην· ἕτεροι δὲ τὰ εἰς λόγους εὖ ἔχει, καθάπερ ἀμέλει καὶ τοῖς ἀρίστοις τῶν σοφιστῶν· οἱ δὲ τὸ χρῆναι μιαιφονεῖν ἐκδιδάσκουσιν, καὶ ἀνδροκτασιῶν εἰσὶν ἐπιστήμονες, καὶ ὠμότητος ἐπιμεληταί· τεχνῖται δὲ ἕτεροι καὶ βαναυσικῶν ἐπιτηδευμάτων εὑρεταί· καὶ ἁπαξαπλῶς ἕκαστος τῶν ὠνομασμένων ἐπιτηδείως ἔχει πρὸς ὃ πέφυκέναι λέγεται, καὶ τὴν ἐφ' ἑνὶ καὶ μόνῳ πράγματι διαλαχὼν ἀποκλήρωσιν, ἀπραγμόνησειεν ἂν οἶμαί που πρὸς τὰ λοιπά. Εἶτα πῶς ἂν εἶεν οἱ τοιοίδε θεοί; καί τοι τίς ὁ φάναι τολμῶν ὡς ἔστι τὸ θεῖον ὅτου τῶν

ἀρίσων ἐπιδεές; ἢ γὰρ ἐστὶ παναρκὴς, πανθενές τε καὶ αὐτοτελὴς, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιῦν ἀρτίως ἔχον τῶν ὅσα περ ἂν πρέποι τῇ ἀνωλάτῳ προσπεφυκέναι Φύσει. Ἀνθ' ὅτῳ δὴ ἦν, ὦ γενναῖε, φαίη ἂν οἶμαί τις, εἴπερ ἐστὶ κατ' ἀλήθειαν Θεὸς ὁ ἐκ Κορωνίδος, μὴ καὶ ἀῤῥωστοῦντας ἰᾶται, καὶ τὰ ἕτερα προσλιθεὶς, παναρκῆ τὴν οἰκείαν ἐνδέδειχε Φύσιν; ἐνεργοῦσι δὲ ἀνὰ μέρος ἕκασοι, καὶ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἐμπειρίας ἰδικὴν ποιοῦνται τὴν ἔνδειξιν. οἱ μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, εἰσὶν ἰατροὶ τὴν τέχνην, οἱ δὲ κατ' βαναυσικοί· ἐν καλῷ δὲ παιδείας καὶ λόγων ἕτεροι, καὶ τῶν ταπεινῶν ἐπισήμονες. Εἶτα, κατ' τίνα τρόπον ἡττῷτο ἂν αὐλῶν ἡ ἀνθρώπου Φύσις· ἢ πῶς ἂν εἶεν καλόπιν τὰ καθ' ἡμᾶς αὐλῶν; διδάσκαλοι γὰρ τεχνῶν τε καὶ ἐπισημῶν πλεῖσοί τε ὅσοι καὶ ἄρισοι παρ' ἡμῖν· μᾶλλον δὲ, εἰ χρή τι τῶν ἀληθῶν εἰπεῖν, ἀμείνους καὶ αὐτῶν ἂν εἶεν τῶν παρ' Ἕλλησι θεῶν, σὐκ ὀλίγοι τῶν καθ' ἡμᾶς· εἴπερ ἔσι τῶν ἐνδεχομένων, τὸν δεῖνα τυχὸν ἰατρικῆς μὲν σὐκ ἀμοιρῆσαι τέχνης, εὐδόκιμον γ' γενέσθαι τὰ ταπεινὰ, καὶ πρός γε τούτοις, ἐλλόγιμον καὶ σὐκ ἀθαυμάσως ἔχοντα περὶ τὰ ἕτερα τ' ἐπιτηδευμάτων. Εἶτα πῶς σὐκ ἐῤῥίφθαι καλόπιν ἀναγκαῖον τοὺς Θεοὺς τ' ἐν ἡμῖν εὐφυΐας εἴπερ εἰσὶ πρὸς ἕν τι καὶ μόνον ἐπιτηδείως ἔχοντες αὐτοὶ, ἐν ἀνθρώπῳ γε μὴν, ὡς ἔφην, ἑνὶ, συλλήβδην ἅπαντα τὰ αὐτῶν συμπεφορημένα καταθρήσαι τις ἄν. Προσεπινοεῖ δέ τι καὶ ἕτερον, οἷον ἄμαχον ἐπιτείχισμα τοῖς ἁπλουστέροις ἀνταναισᾶς, καὶ τῆς εὐαγοῦς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας ἐν ἀμείνοσιν εἶναι φησὶ τὸ Ἑλλήνων ἄθυρμα, παρατιθεὶς εἰς ἀπόδειξιν τὸ εἶναί τινας παρ' αὐτοῖς ἄρισα ζωγραφεῖν εἰδότας, λατύπους τε καὶ ἰατρούς. εἶτα, εἰπέ μοι, ταυτὶ γεγραφὼς σὐκ ἐρυθριᾷς; ἔυχειρες ἄρα ζωγράφοι, καὶ εὐτεχνέσαλοι λιθουργοὶ, Θεοὺς ὄντας ἀποφήνειεν ἂν τοὺς σὐκ ὄντας Θεοὺς, μᾶλλον δὲ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, ἤγουν ἀνθρώπους καταφθαρμένους. ἐπιλελῆσθαι γάρ μοι δοκεῖ πυριβλήτου γεγονότος Ἀσκληπιοῦ, καὶ κεραυνωθέντος ἐν Ἐπιδαύρῳ, καθὰ προλαβόντες εἴπομεν. Οἰεται δὲ ἴσως σὐδένα γενέσθαι Χριστιανὸν, ἢ τῶν πανάρίσων ἰατρῶν, ἢ τῶν ἐλλογιμωτάτων, ἤγουν τῶν εὐδοκιμεῖν εἰδότων ἐν ταπεινοῖς. εἰ γ' ἅπασιν, ὦ κράτιστε, τοῖς ἐπιτηδεύμασιν τοῖς κατ' τὸν βίον, τέχναις τε καὶ ἐπισήμαις Θεοὺς ἐπισῆσαι χρὴ, τοὺς ἐξευρηκότας, ἢ καὶ διδάσκειν ὀφείλοντας· πόση τίς ἀρκέσειεν ἡ πληθὺς; μυρία γὰρ ὅσα τὰ ἐν τῷ βίῳ πράγ-

A bono sit aliquo destitutus? Quum enim ei abunde suppetant omnia, tum potentissimus ille est ac perfectissimus, perfecteque complectens ea, quæ supremæ naturæ conueniunt. Ecquam igitur ob caussam, vir egregie, dicet opinor aliquis, si vere Deus est Coronidis filius, non & ægros sanat, & adiectis reliquis naturam suam potentissimam esse non probauit? Atqui peculiaris vnicuique virtus est, suæque artis singuli proprium specimen exhibent. Alii enim, vti dixi, artem medicam profitentur; sordidam aliquam & illiberalem alii; alii eruditione & eloquentia præstant & rerum bellicarum vsu. Age ergo, quo pacto natura hominis ab illis superatur, aut quomodo illorum studia nostris antecellunt? Artium enim ac scientiarum magistri quamplurimi apud nos ac præstantissimi: immo, si vere loqui fas est, ipsis Græcorum Diis præstantiores non pauci. Siquidem fieri potest vt quidam artem medicam non ignoret, ac rerum bellicarum scientia & eloquentiæ cæterarumque artium laude commendetur. Nonne igitur nostris ingeniis Dii postponendi sunt, si ad vnam duntaxat aliquam rem apti sunt & habiles; in homine vero vno, sicuti dixi, omnes illorum dotes simul congestas videre est? Porro aliud quippiam Iulianus comminiscitur, velut inexpugnabilem quandam munitionem simplicioribus opponens, & Græcorum nugas sanctæ Christianorum religioni præstare contendit. Quod vt demonstret, addit: apud ipsos esse pictores eximios, scalptores, & medicos. Tune, quæso, non erubescis quod hæc scripseris? Ergo pictores egregii, & peritissimi scalptores, demonstrabunt Deos esse, qui Dii non sunt: quin potius impuros Dæmones, aut certe corruptos homines probauerint. Etenim oblitus mihi videtur igne vstum Æsculapium, & Epidauri fulmine percussum, vt prius diximus. Sed forsan existimat, nullum Christianum aut medicinæ arte, aut eloquentia, aut rei bellicæ studio claruisse. Veruntamen, egregie vir, si omnibus vitæ institutis, artibus ac scientiis præficere Deos oportet earum inuentores aut doctores; quanta demum multitudo sufficiet? Infinitæ enim res sunt in vita, studio-

diorumque rationes, etiam ad viliſſima quæque pertinentes. Sed cui mens ſapit, videt vtique quam putida ſint Græcorum placita. Miratur porro Æſculapium Iulianus, quod ſibi, vt ait, ægrotanti remedia ſuggeſſerit, idque Ioui cognitum dicit. At quam ob cauſſam teſtis medicorum adhibitus eſt nobis Iupiter, ac non ipſe potius ægros ſanat? An forte quod quum artis illius ſit ignarus, eius peritos tecum admiratur, dum interim Æſculapius medicus veluti quidam in ſella conſidens remedium ſuggerit? Nunquid enim ipſum potius oportebat, quum ſit Deus, vt tu ais, pro ſua maieſtate morbis liberare, non ſignificando quo quiſque vteretur remedio, ſed cum poteſtate potius iubendo vt æger conualeſceret? Itaque ridebitur iure merito quicunque dicit Deos illos eſſe, qui nonnihil dexteritatis in artibus, aut ſtudiis humanis, ac mediocrem peritiam conſequuti ſunt. Nos, vnum revera Deum colimus, & ab illo datam eſſe dicimus naturæ humanæ ſapientiam, prudentiam, & omnis rationis vſum, nec non rerum honeſtarum ſtudium, & mentis inuenta, ſcientias nimirum & artes. Proindeque factorem omnium, auctorem, datoremque bonorum iure confitemur. Iulianus autem a vero aberrat, quum Marti, Vulcano, & Muſis, facundoque Mercurio, & Æſculapio, ſingula ſeorſim tribuit, ab iiſque rerum ſcientiam veluti ſortito diſtributam ait. Porro quaſi abunde demonſtrauerit res Græcorum noſtris anteferri debere, propterea quod pingendi & ſculpendi artem apprime norunt, ſubiungit: Si ergo nos, inquit, licet defectionis ſpiritui mancipati, animi, corporis, & externis bonis melius inſtructi ſumus; quam ob cauſſam hæc relinquentes ad illa vos conuertitis? Pone ſupercilium, vir egregie: fruſtra inſoleſcis, & dignam riſu feciſti obiectionem. Veruntamen vt tuis dictis cedamus, & Græcorum pictores, medicoſque, & ſculptores noſtris præſtare fateamur; an tibi ſatis hoc erit vt demonſtres, Chriſtianos a veritate excidiſſe, neque naturalem verumque Deum, aut optimæ vitæ

μαλα, καὶ τῶν ἐπιηδευμάτων οἱ τρόποι, καὶ μέχρις αὐλῶν καταβαίνοντες τῶν ἄγαν εὐτελεστάτων. πλὴν εἴπερ τῷ σοφὸς ἐνώκισαι νῦς, ὁρᾷ πῃ πάντως τῶν ἑλληνικῶν δογμάτων τὸ ἀτερπές. Τεθαύμακε δὲ ἢ τ' Ἀσκληπιὸν, ὡς ὑπαγορεύσαντα, κάθά φησιν αὐλὸς, ἀῤῥωστοῦντι φάρμακα· καὶ τοῦτο εἰδέναι φησὶν τὸν Δία. εἶτα τῷ χάριν μάρτυς ἡμῖν ἰατρῶν παρελήφθη, καὶ ἐχὶ δὴ μᾶλλον αὐλὸς ἰᾶται τὰς νάμωνας; ἢ τάχα πῃ μὴ εἰδὼς τὴν τέχνην, τεθαύμακε μὴ σὺ τὰς ταύτης ἐπιστήμονας, ὑπηγόρευσε δὲ τὸ φάρμακον ὁ Ἀσκληπιὸς, καθάπερ οἶμαί τις ἢ ἐπιδιφρίων ἰατρῶν; καί τοι πῶς ἔδει μᾶλλον αὐλὸν Θεὸν ὄντα καὶ σὲ θεοπρεπῶς ἀπαλλάξαι τῶν ἀῤῥωστημάτων, ἐχ ὑπαγορεύοντα μᾶλλον ὁποίῳ περ ἄν τις χρήσαιτο φαρμάκῳ, προστάττοντα ἢ μετ' ἐξουσίας ἀναῤῥωσθῆναι ἢ κείμενον; ἀκὴν γελῷτο ἄν τις εἰκότως Θεὸς εἶναι λέγων τὰς περί τι ἢ ἀνθρωπίνων τεχνῶν, ἤγουν ἐπιηδευμάτων, ἔχοντας δεξιῶς, καὶ μεμελετημένως λαχόντας τὴν ἐμπειρίαν. ἀλλ' ἡμεῖς τε, ὦ τὰν, ἐνὶ τῷ καὶ ἀληθειαν θεῷ λελατρεύκαμεν, καὶ παρ' αὐτοῦ δεδόσθαι φαμὲν τῇ τοῦ ἀνθρώπου φύσει καὶ σοφίαν, καὶ σύνεσιν, καὶ παντὸς λόγου χρείαν· καὶ μὴν καὶ τὸ πεφυκέναι πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐπαγωμένων ἐπιηδείως ἔχειν, νοῦ τε εὑρήματα, τάς τε ἐπιστήμας, καὶ τὰς τέχνας εἶναι φαμέν. ἀκὴν ὁ ποιητὴς ἁπάντων ἡμῖν αἴτιος καὶ δοτὴρ τῶν καλῶν ὁμολογοῖτ' ἂν εἰκότως. Ἀποφέροι ἢ τἀληθῆς αὐλὸς, Ἄρει καὶ Ἡφαίστῳ, Μούσαις τε καὶ Ἑρμῇ λογίῳ, καὶ Ἀσκληπιῷ, προσνενεμημένως ἀνὰ μέρος ἕκαστα, καὶ οἷόν τινα κλῆρον τὴν ἐμπειρίαν διαμοιρήσασθαι λέγων αὐλός. Ὡς δὲ ἀποχρόντως ἐλέγξας, ὅτι τῶν παρ' ἡμῖν εἶεν ἂν τὰ Ἑλλήνων πρείττονα διά τοι τὸ εἰδέναι ζωγραφεῖν αὐτὰς, καὶ μέν τοι τὸ λιθουργεῖν ἠσκῆσθαι καλῶς· εἰ ἔν, φησὶν, οἱ προσνείμαντες ἑαυτὰς τῇ τῆς ἀποστασίας πνεύματι, τὰ περὶ ψυχὴν ἄμεινον ἔχομεν καὶ περὶ σῶμα, καὶ τὰ ἐκτὸς, τίνος ἕνεκεν ἀφέντες ταῦτα, ἐπ' ἐκεῖνα βαδίζετε; κάθες, ὦ κράτιστε, τὴν ὀφρύν· εἰκαῖον ἔχεις τὸ ἐπὶ τούτῳ φύσημα, καὶ γέλωτος ἀξίαν ἐποιήσω τὴν ἔνστασιν. Ἵνα δὲ τοῖς σοῖς εἰκότες λόγοις ἀμείνους εἶναι τῶν παρ' ἡμῖν τοὺς παρ' Ἕλλησι ζωγράφους, ἰατρούς τε καὶ λιθουργοὺς συγχωρήσομεν· ἆρά σοι τοῦτο πρὸς ἀπόδειξιν ἀρκέσει τοῦ τ' ἀληθείας ἡμαρτηκέναι Χριστιανοὺς, καὶ μὴ τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ἐγνωκέναι Θεὸν, ἤγουν τ' παναρίστης ζωῆς

τὰς τρόπας; ἀλλ' ἔσωσαν μὲν αὐτῷ ζωγράφοι A πολλοὶ κ) καλοὶ, λαλύποι τε κ) ἰατροὶ· ἡμῖν δὲ πρόσεσι τὸ χρῆναι νικᾶν ἐξ αὐτῆς ἀληθείας σεφανωμένοις εἰς τὸ εἰδέναι σαφῶς τῶν ὅλων γενεσιάργὸν κ) δεσπότην. Ὁ δὲ τῶν τοιάτων ἀδὲν εἰς νῶν ἔχων ἀξιῶν, διαπυνθάνεται, κ) φησίν.

rationes agnoſcere? Sed huic ſunto pictores multi, egregiique ſculptores ac medici. Nos, ipſius veritatis corona redimiti, victoriam reportabimus, claram notitiam vniuerſitatis Opificis ac Domini conſequuti. At hic nihil iſtorum in animum inducere volens, percontatur, & ait:

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἀνθ' ὅτα μηδὲ τοῖς Ἑβραίοις λόγοις ἐμμένετε, μήτε ἀγαπᾶτε τὸν νόμον, ὃν δέδωκεν ὁ Θεὸς ἐκείνοις· ἀπολιπόντες ὃ τὰ πάτρια, κ) δόντες ἑαυτὰς οἷς ἐκήρυξαν οἱ Προφῆται, πλέον ἐκείνων, ἢ τ παρ' ἡμῖν ἀπέστητε; τὸ γὰρ ἀληθὲς εἴ τις ὑπὲρ ὑμῶν ἐθέλοι σκοπεῖν, εὑρήσει τὴν ὑμετέραν ἀσέβειαν, ἔκ τε τῆς Ἰουδαϊκῆς τόλμης, κ) τῆς παρὰ τοῖς ἔθνεσιν ἀδιαφορίας κ) χυδαιότητος συγκειμένην. ἐξ ἀμφοῖν γὰρ ἄτι τὸ κάλλιστον, ἀλλὰ τὸ χεῖρον ἑλκύσαντες, παρυφὴν κακῶν εἰργάσασθε. τοῖς μὲν γὰρ Ἑβραίοις ἀκριβῆ τὰ περὶ θρησκείαν ἐστὶ νόμιμα κ) τὰ σεβάσματα, κ) τὰ Φυλάγματα μυρία, κ) δεόμενα βίου κ) προαιρέσεως ἱερωτάτης. ἀπαγορεύσαντος ὃ τῷ νομοθέτου τὸ πᾶσι, μὴ δουλεύειν τοῖς θεοῖς, ἑνὶ δὲ μόνον, ὅ μερὶς ἐστιν Ἰακὼβ, κ) σχοίνισμα κληρονομίας Ἰσραὴλ, ὁ τοῦτο δὲ μόνον εἰπόντος, ἀλλὰ γὰρ οἶμαι κ) προσθέντος, ὁ κακολογήσεις Θεὸς, ἡ τῶν γινομένων βδελυρία τε κ) τόλμα, βλωμένη πᾶσαν εὐλάβειαν ἐξελεῖν τοῦ πλήθους, ἀκολουθεῖν ἐνόμισε τῷ μὴ θεραπεύειν τὸ βλασφημεῖν· ὃ δὴ κ) ὑμεῖς ἐνθεῦθεν εἰλκύσατε μόνον· ὡς τῶν γε ἄλλων ὁθὲν ἡμῖν τε ἐστὶ κἀκείνοις παραπλήσιον. Ἀπὸ μὲν οὖν τῆς Ἑβραίων κακονομίας τὸ βλασφημεῖν τιμωμένους Θεοὺς ἡρπάσατε· ἀπὸ δὲ τῆς παρ' ἡμῖν θρησκείας τὸ μὲν εὐλαβές τε ὁμοῦ πρὸς ἅπασαν τὴν κρείττονα Φύσιν, κ) τῶν πατρίων ἀγαπητικὸν, ἀπολελοίπατε· μόνον δ' ἐκτήσασθε τὸ πάντα ἐθίειν, ὡς λάχανα χόρτου. καὶ εἰ χρὴ τἀληθὲς εἰπεῖν, ἐπιθεῖναι τὴν παρ' ὑμῖν ἐφιλοτιμήθητε χυδαιότητα. τοῦτο δὲ οἶμαι καὶ μάλα εἰκότως συμβαίνει πᾶσιν ἔθνεσιν, κ) βίοις ἀνθρώπων ἑτέρων, κακῶν, τελωνῶν, ὀρχηστῶν, ἑτεροτρόπων, κ) ἁρμόττειν ᾠήθητε χρῆναι τὰ παρ' ὑμῖν.

IVLIANVS.

Quam ob cauſſam neque Hebræorum doctrinæ inſiſtitis, neque legi, B quam Deus illis tradidit, acquieſcitis; verum inſtituta patria deſerentes, & ſcriptis prophetarum addicti, plus ab illis quam a noſtris diſſidetis? Si quis enim, quid verum ſit, de vobis diſpicere velit, inueniet veſtram impietatem cum ex audacia Iudaica, tum ex Gentilium indifferentia & confuſione conflatam. Ex vtriſque enim non optimum, ſed deterius quodque trahentes, contextum malorum confeciſtis. Hebræis quippe accuratæ ſacrorum leges, C ritus, ac præcepta ſunt innumera, quæ vitam inſtitutumque ſanctiſſimum requirunt. Quum autem legislator vetuerit, non eſſe ſeruiendum Diis omnibus, ſed vni tantum, *cuius portio eſt Iacob, & funiculus hæreditatis Iſrael*, neque hoc tantum, ſed, opinor, etiam addiderit, *Non maledices Diis*, poſterorum deteſtandum ſcelus & audacia, volens omnem religionem multitudini adimere, ſtatuit ex eo, quod non ſit Diis ſeruiendum, conſequens eſſe vt ſit iis maledicendum. Quod certe vos vnum D hinc quoque traxiſtis: cæteroquin aliud nihil eſt in quo cum ipſis nobis conueniat. Igitur ab illo Hebræorum novandi ſtudio blaſphemiam in Deos venerabiles arripuiſtis: a noſtra autem religione cultum ſimul erga præſtantiorem quamuis naturam, & patriorum inſtitutorum ſtudium abieciſtis; promiſcuum autem rei cuiuſuis eſum, vt olerum pabuli, ſolum retinuiſtis: ac, ſi vere loqui oportet, veſtram augere confuſionem magno E ſtudio conati eſtis. Hoc autem, opinor, nec immerito, conuenit omnibus gentibus, & vitæ aliorum hominum, cauponum, publicanorum, ſaltatorum, aliorumque id genus, etiam res veſtras conformandas eſſe putaſtis.

Deut. 32.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἄθρει δή μοι πάλιν εἰκῆ πεφλυαρηκότα, κ) ἀλλοκότους ἡμῶν καλασωρεύοντα γραφὰς, ὡς ἀνεπιπλήκτως ἐνὸν αὐτῷ πᾶν ὅπερ ἂν βούλοιτο λέγειν. Ἔφη μὲν γὰρ, τῶν Ἑβραϊκῶν ἡμᾶς ἀποφοι-

CYRILLVS.

Vide rurſus quam temere nugetur, & abſurdas in nos criminationes colligat, quaſi liceat illi quodcunque libuerit impune contra nos effundere. Ait enim, nos ab Hebræorum

scriptis recessisse, & contemta lege a Deo tradita prophetarum oracula recepisse. Accedat igitur, & ostendat a Mosaicis scriptis prophetarum voces dissentire. Tum nobis defectionem exprobret, & a sacris legibus recessisse arguat. Quod si nihil est plane dissentaneum, atque hi potius cum illis idem dicunt, eosque inter se consentientes vsquequaque videre licet; ne frustra nos hic cauillator incessat, sed quum nullius omnino culpæ rei simus, omni crimine & reprehensione liberet. Sancti enim prophetæ, vt videre est, verbis quamplurimis vltro citroque Israelitas obiurgarunt, quod eo insolentiæ deuenissent, vt legem sibi a Mose traditam floccifacerent, & ad doctrinas hominum præcepta conuertissent. Nemo autem sibi in animum induxerit, eosdem crimini dare nonnullis, quod Mosaicas leges contemnant, & eiusdem facinoris teneri. Quamobrem vt modo dixi, prophetæ & lex consentiunt. Sed quum Christus, vt ait Scriptura diuina, *finis sit prophetarum & legis*, ex iis, quæ de illo scripta sunt in lege & prophetis, ad fidem in ipsum deducti sumus. Et quidem huiusmodi legis ac prophetarum prædicationem in hunc vsque diem constanter veneramur, & per typicum Dei cultum ad ipsam veritatis pulchritudinem pergimus, rectaque ad scopum venimus, & omnium Seruatorem ac Redemtorem agnouimus. Iulianus autem, quum nihil antiquius habeat calumniandi studio: inueniemus, inquit, vestram impietatem ex Iudaica temeritate & Græcanica confusione conflatam. Si ergo cauillari & temere incusare eos, qui sunt omni laude prosequendi, rem admiratione dignam existimat, recte vtique feciisse illum aio. Sin autem rectum esse censet, vt vniuscuiusque dicta diligenti examine perpendantur; vndenam in mentem ipsi venerit, religionem Christianam impietatem dicere, non intelligo; aut quo pacto Iudaicæ temeritatis æmuli, aut Græcanicæ confusionis cultores fuerimus. Immo, inquit; accuratæ enim sunt leges apud Hebræos, &

A τῆσαι λόγων, καὶ ὀλιγωρῆσαι τοῦ νόμου καίτοι δο-
ϑέντος παρὰ Θεοῦ, προσήκαϑαί γε μὴν τὰ
διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν κηρύγματα. ἡκέτω
δή ἔν, καὶ ταῖς τοῦ Μωσέως συγγραφαῖς ἀπα-
δόντως ἐξενηνεγμένα δεικνύτω τὰ προφητῶν.
εἶϑ' ὅτως ἡμῖν ἐγκαλείτω τὴν ἀπόστασιν, καὶ τὸ
ἱερῶν ἀποφοιτῆσαι νόμων ποιείσϑω γραφήν. εἰ
δὲ ἀσύμβολον μὲν αὐτοῖς παντελῶς ἐστὶν, ταυ-
τοεπῶσι δὲ μᾶλλον ἔτοί τε κἀκεῖνοι, καὶ ἀλλή-
B λοις συνενηνεγμένους καὶ δοι τις ἂν παντάχοῦ,
μὴ διωκέτω μάτην, μώμου δὲ μᾶλλον ἀπαλ-
λατλέτω καὶ γραφῆς ὁ φιλοσκώμμων ἅτοσὶ τοὺς
ἐπ' ἀδεοῦς τῶν ἁπάντων καλεγνωσμένους. Καί τοι
τοὺς ἁγίους προφήτας ἔνεστιν ἰδεῖν διὰ πλείστων
ὅσων ἰόντας λόγων ἄνω τε καὶ κάτω καλακεκρα-
γότας τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς ἀγερωχίας εἰς ἅπαν
προηκόντων μέτρον, ὡς καὶ ποιεῖσϑαι μὲν παρ' ἀ-
δεοῦς τὸν διὰ Μωσέως αὐτοῖς ὁρισϑέντα νόμον· τρα-
πέσϑαι δὲ πρὸς διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνϑρώ-
C πων. ἀπίϑανον δὴ νομιδῆ τὸ τοὺς αὐτοὺς οἴεσϑαι
καὶ καλαλιᾶσϑαί τινας, ὅτι τοῦ Μωσέως ὀλιγωρῆ-
σι νόμων, καὶ τοῦτο δρῶντας ἀλίσκεσϑαι. ἐκεῖ-
νοι καϑάπερ ἔφην ἀρτίως, συμφέροντας μὲν ἀλ-
λήλοις προφῆται καὶ νόμος. Ἐπειδὴ δ' οὖν καϑάφησιν
ἡ ϑεόπνευστος γραφὴ, τέλος ἐστὶ καὶ νόμου καὶ προ-
φητῶν ὁ Χριστὸς, ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ γεγραμμέ-
νων, ἔν τε τῷ νόμῳ καὶ τοῖς ἁγίοις προφήταις,
εἰς τὴν ἐπ' αὐτῷ πίστιν πεποδηγήμεϑα. καὶ γοῦν τὴν
τοιάδε τοῦ νόμου καὶ προφητῶν προσανάρρησιν εἰς
D δεῦρο τιμῶντες διαλελοίπαμεν ἡμεῖς, καὶ διὰ τῆς
ἐν τύποις λατρείας ἐπ' αὐτὸ τὸ τῆς ἀληϑείας ἄτ-
τοντες κάλλος, εὐϑύτερον ἴμεν σκοποῦ, καὶ τῶν ὅ-
λων σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν ἐγνώκαμεν. Ὁ δὲ τοῦ
χρῆναι φιλοψογεῖν προληϑεὶς ὡς ἔοικε τὸ σύμ-
παν ἀδὲν, εὑρήσομεν φησὶ τὴν παρ' ὑμῖν ἀ-
σέβειαν ἔκ τε τῆς Ἰουδαϊκῆς τόλμης καὶ τοῦ Ἑλλη-
νικῆς χυδαιότητος συγκειμένην. εἰ μὲν οὖν οἴεται
τεϑαυμασμένων εἶναί τι τὸ φιλοψογεῖν, καὶ τόσε
δὴ δεῖν καλαιτιᾶσϑαι μάτην, ὃς ἦν δήπου μᾶλ-
λον εἰκὸς ἐπαινεῖν παντὸς ἀξιοῦν, καλωϑωνέναι
τοῦτο φημὶ μάλιστα αὐτόν. εἰ δὲ οἷς ἄν τις ποιοῖ-
το λόγοις εὖ ἔχειν ὑπείληφε τὸ χρῆναι δὴ πάν-
τως τοὺς ἐλέγχους ἀκολουϑεῖν, πόϑεν αὐτῷ παρέστη
τὴν Χριστιανῶν ϑρησκείαν ἀσέβειαν εἰπεῖν, οὐκ
ἔχω νοεῖν. ἢ τίνα τρόπον ἡμεῖς τοῦ Ἰουδαίων τόλμης
γεγόναμεν ζηλωταὶ, καὶ τοῦ παρ' Ἕλλησι χυδαιό-
τητος ἐρασταί. Ναί φησιν, ἀκριβῆ μὲν γοῦν τὰ πα-
ρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἐστὶ νόμιμα καὶ φυλάγματα, καὶ

μὴν καὶ ἱερωλάτης δεόμενα ζωῆς. ἀποφάσκουσι δὲ καὶ νόμος, τὸ θεοῖς ἑτέροις προσκυνεῖν πλὴν ἑνί τε καὶ μόνῳ, παρωσάμενοί τε καὶ διαπύσαντες τὸ χρῆναι βιῶν ἐννόμως ὑμεῖς, μόνον ἡρπάσατε τὸ ὑβρίζειν εἰς θεούς, καί τοι καὶ νόμος λέγοντος ἐναργῶς, θεοὺς δὲ κακολογήσεις· ὅτι μὲν τοίνυν ἔννομός τε καὶ ἀκριβὴς ὁ βίος ἡμῖν, καὶ ἀπεξεσμένος εἰς τὸ εὐθύ, καὶ μὴν καὶ ἀπάσης ἔμπλεως ἀρετῆς, κἂν εἰ μὴ τελοῖτο τυχὸν Ἰουδαϊκῶς διὰ τὴν ἐν τύποις λατρείας, προϊόντος ἔτι βραχὺ τοῦ λόγου, σαφῶς διαδείξομεν, ἐπειδὰν αὐτῷ περὶ τούτων διαλεγώμεθα. Πλὴν ἴσως τὸν νόμον, μᾶλλον δὲ τὸ τοῦ νόμου κύριον ἐπισκήπτουσι τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἀναθρέυειν βωμοὺς, καὶ ὁμοῦ τοῖς εἴδεσι τεμένη καταπιμπρᾶν. ἔφη δ' οὕτως ἐν τῷ Δευτερονομίῳ· καὶ ταῦτα τὰ προσάγματα καὶ κρίματα, ἃ φυλάξασθε ποιεῖν ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς κύριος ὁ θεὸς τῶν πατέρων ὑμῶν δίδωσιν ὑμῖν ἐν κλήρῳ, πάσας τὰς ἡμέρας ἃς ὑμεῖς ζῆτε ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπωλείᾳ ἀπολεῖτε πάντας τοὺς τόπους, ἐν οἷς ἐλάτρευσαν ἐκεῖ τὰ ἔθνη τοῖς θεοῖς αὐτῶν· ὃς ὑμεῖς κληρονομήσετε αὐτοὺς ἐπὶ τῶν ὀρέων τῶν ὑψηλῶν, καὶ ἐπὶ τῶν βουνῶν. καὶ ὑποκάτω δένδρου δασέος, καὶ καταστρέψατε τοὺς βωμοὺς αὐτῶν, καὶ συντρίψετε τὰς στήλας αὐτῶν, καὶ τὰ ἄλση αὐτῶν ἐκκόψετε καὶ τὰ γλυπτὰ τῶν θεῶν αὐτῶν καταφλεύσετε πυρί, καὶ ἀπολεῖτε τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐκ τοῦ τόπου ἐκείνου. Ὁ βωμοῖς καὶ τεμένεσιν ἐπιθήγων τοῦ Ἰσραὴλ, χρῆναί τε λέγων τοὺς ἐν αὐτοῖς καταπιμπρᾶσθαι θεοὺς, ἔφη ἂν εἰπέ μοι περὶ αὐτῶν, θεοὺς δὲ κακολογήσεις. καί τοι πῶς δὲ περιττὸν ἄξιον, ὡς δὴ ἂν ὁ θεῖός τε καὶ ἀκήρατος νοῦς ἀφαμαρτήσει πολὺ τοῦ εἰκότος, καὶ ὅτι μάλιστα πρεπόντων αὐτῷ, δι' ἃ ἂν αὐτὸς ἑαυτῷ διάφορος ὢν, καὶ ταναντία θεσμοθετῶν ἀλλοίη πώποτε; αἰσχρὸν γὰρ καὶ καταγέλαστον καὶ παρ' ἡμῖν αὐτοῖς τὸ χρῆμα ἐστί. Τί δὴ οὖν ἄρα καταστημήνειεν ἂν τοῦ νομικῆς ἐντολῆς ἡ δύναμις; ἢ καὶ ὅπως ἂν νοῆσαι πρέποι τὸ, τοὺς θεοὺς δὲ κακολογήσεις, τῇ τοῦ θεοῦ κλήσει τιμήσαντος τὴν ἀνθρώπου φύσιν τοῦ ἐπὶ πάντας θεοῦ. πεπείηται γὰρ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ. αἰδοῖσε φανῶν ὁ νόμος καὶ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς τοὺς τῶν θείων θυσιαστηρίων ἱερουργοὺς, καὶ ταῖς κατὰ τῶν ἄλλων ὑπεροχαῖς ὑψοῦ δὴ λίαν ἡρμένους, ὡς ἐν ζωῇ τῇ παλαιᾷ, σεπτῇ καὶ ἁγίᾳ κατονομάζει θεοὺς. Ὅτι δέ ἐστιν ὅπερ ἔφην δὲ κατεψευσμένον, ἀληθὲς δὲ μᾶλλον καὶ ἀνεπιπλήκτως ἔχον ἐξ

A præcepta, quæ vitam ſanctiſſimam etiam requirunt. Quum autem Deos alios, præterquam vnum ac ſolum, adorare lex vetet, iuſta ac legitima viuendi ratione reiecta ac repudiata, contumelias ſolum in Deos hinc arripuiſtis, licet manifeſte lex dixerit: non eſſe maledicendum Diis. Iuſtam igitur ac ſinceram, & ad rectum conformatam, omniſque virtutis plenam nobis vitam eſſe, licet Iudæorum in morem typico B cultu non degatur, poſtquam aliquantulum progreſſa fuerit oratio, manifeſte oſtendemus, quum de his vltro citroque diſſeremus. Cæterum, ſciat legem, immo vero legis Dominum, Iſraelitis iubere, vt aras euertant, & vna cum templis ſimulacra comburant. Sic autem ait in Deuteronomio: *Et hæc* Deuter. 12. *præcepta & iudicia, quæ ſeruabitis, & facietis ſuper terram, quam Dominus Deus patrum veſtrorum dat vobis in hæreditatem omnibus diebus, quibus vos viuitis* C *ſuper terram: perdendo perdetis omnia loca, quibus ſeruierunt illic gentes Diis ſuis, quæ vos hæreditate accipietis, in montibus excelſis, & in collibus, & ſub quercu frondoſa: & ſubuertetis altaria eorum, & conteretis columnas eorum, & lucos eorum exſcindetis, & ſculptilia Deorum ipſorum exuretis igni, & perdetis nomen ipſorum ex loco illo.* Qui in aras & delubra Iſraelitas acuit, Deoſque, qui coluntur in ipſis, concremandos ait, dixitne etiam obſecro de illis, *Diis non* D *maledices?* Nunquid enim indignum ſit cogitare, diuinam & perfectiſſimam mentem ab iis aberrare, quæ ſibi ſunt maxime conſentanea, nedum ſecum ipſum diſſentire, aut contrarias leges ab eo latas deprehendi? Quod turpe apud nos & ridiculum habetur. Quid igitur legalis præcepti vis ſignificat? An non intelligendum eſt quod ait, *Deos non maledices*, de natura hominis, quam Dei appellatione ornat Deus ille ſupremus, ad cuius imaginem & ſimilitudinem facta eſt? Lex diuinorum altarium ſacerdotes, & qui reliquos dignitate longe præcellunt, reuerentia ſupremiſque honoribus afficiens, Deos nominat velut in honeſtiſſima, ſancta, & integra vita conſtitutos. Quod quidem verum eſſe, omnique reprehenſione carere, ex

ipsis verbis legis agnoscemus, si versiculo, id quod sequitur adiungamus. Scriptum enim est, *Diis non maledices.* Vt autem oraculi vim manifestam reddat, subiungit statim dicens: *Principi populi tui non maledices:* Hoc esse aio, *Diis non maledices.* Quomodo enim linguam continuissent Israelitæ, si diuinis oraculis vetiti essent, qui ab iisdem iussi fuerant templa, & quæcunque in iis continebantur, igni tradere? Quoniam autem promiscuum opsoniorum vsum Christianis exprobrat, ad hoc ei respondere necesse est. Leges eximia quæque omni laude prosequuntur, & recte factorum genus omne, quique optimam vitæ rationem amplexati sunt, summo in pretio habent: omne autem genus improbitatis reprobant, vitamque facinorosam degentibus meritas pœnas proponentes, ad meliorem frugem reuocare conantur. Quosnam igitur obsecro, corrigunt? adulteros, ac qui cibis vescuntur? Quosnam pœnis afficiunt? alienorum raptores, vexatoresque, impostores, scurras, & pessima quæque perpetrare solitos; an qui libere, si se dederit occasio, pisces aut carnes attingunt? At enim, inquies, impii sunt in Deos: inquinantur enim quum iis vescuntur. Qui tandem obsecro? Num ergo satis erit, vt purgetur hominis animus præclarusque omnino reddatur, ab esculentis quibusdam abstinere, licet improbis ac nefariis perturbationibus solutus non sit, vitamque degat legum calculis damnatam? Et quis hæc dicere audeat, neque se ridendum propinet iis, quibus nonnihil sanitatis est reliquum? Ad hæc respondeat: Quis vniuersitatis est opifex, qui animalia terrestria, natatiliaque & aquatilia in ortum extulit? Nos siquidem viuens & efficax & subsistens Dei Verbum rerum omnium opifex asserimus. Ac si naturam cuiusque rei spectes, nihil eorum, quæ facta sunt ab illo, videbis quod aut inquinare possit, aut natura sua labem in se vllam contineat. *Vidit* enim inquit, *Deus cuncta quæ fecit, & ecce omnia valde bona.* Et sane fatebuntur ipsi forte, proximum mundi Opificem Diis a se factis mandasse, vt tria mortalium genera insuper facerent. Qua in sententia Græciæ sapientes fuisse videntur.

Genes. 1.

A αὐλῶν εἰσόμεθα τῶν τῷ νόμῳ ῥημάτων, προσθέντες τῷ σίχῳ τὸ ἐφεξῆς. γέγραπται μεν γὰρ, Θεὸς ὐ κακολογήσεις. ἐναργῆ ὅ καθισὰς τὴν τῷ θεσπίσμαΘ δύναμιν, συνείρει λέγων ἐυθὺς, ἄρχοντα Θ λαῷ σου ὐκ ἐρεῖς κακῶς. τῦτο εἶναι φημὶ τὸ, Θεὸς ὐ κακολογήσεις. Πῶς γὰρ ἂν ἐφείσαντο γλώττης ἐξ ἱερῶν εἰργόμενοι θεσπισμάτων, οἱ πυρὸς ἔργον ποιεῖσθαι κεκελευσμένοι ναὸς, καὶ τὰ ἐν αὐλοῖς; Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦ ἐπὶ
B ταῖς ὀψοφαγίαις ἀδιάφορον, ἔγκλημα ποιεῖται Χριστιανοῖς, καὶ πρός γε τῦτο εἰπεῖν ἀναγκαῖον αὐτῷ. ἐπαίνου παντὸς ἀξιῦσιν οἱ νόμοι τὰ τῶν πραγμάτων ἐξαίρετα, καὶ τὺς ἀγαθουργίας ἐκλελιμήκασι τρόπους, καὶ τὺς μὲν ἄριστα βιῦν ἑλομένους, ἐν παντὶ πεποίηται λόγῳ· κατακιβδηλεύσι δὲ πᾶν εἶδΘ φαυλότητος, καὶ τοῖς ἐκλόπως ἐθέλουσι διαζῆν, τὰς αὐλοῖς πρεπούσας ἐπαρτήσαντες δίκας, σωφρονεστέρους αὐλὺς ἀποτελεῖν σπουδάζουσι. Τίνας ὖν ἐυθύνουσιν, εἰ-
C πέ μοι; τὺς μοιχεύσαντας, ἢ τὺς ἐθίοντας; τίνας εἴσω ποιῦνται δίκης; τὺς πλεονεκτοῦντας ἄρα καὶ κακοῦντας ἑτέρους, τὺς φένακας καὶ βωμολόχους, καὶ τὰ πάντων χείριστα δρᾶν εἰωθότας; ἢ τὺς ἰχθύων καὶ κρεῶν ἐλευθέρως ἅπτεσθαι μεμελετηκότας, εἴπέρ τις εἴη καὶ τῦδε καιρός; Ἀλλ' ἐρεῖς ὅτι δυσσεβῦσι Θεὸν, καταμολύνονται γὰρ ἐθίοντες. πῶς εἰπέ μοι; ἆρ' ἂν ἁρπέσει πρὸς ἀποκάθαρσιν ἀνθρώπου ψυχῆς, καὶ πρός γε τὸ δεῖν ὁλοτρόπως ἓυ ἔχειν, τὸ παρ-
D αιρεῖσθαι τῶν ἐδωδίμων τινὰ, κἂν εἰ μὴ παθῶν ὁρῶτο τῶν εἰς φαυλότητα καὶ βεβήλωσιν ἐλευθέρα, κἂν εἰ ταῖς ἐννόμου ψήφοις καθαπερειμένην ἔχοι τὴν ζωήν; καὶ τίς ὁ φάναι τῦτο τολμῶν, καὶ ὐκ ἂν ὄφλοι γέλωτα παρά γε τοῖς ἓυ φρονεῖν εἰωθόσιν; Εἶτα πρὸς τύτῳ κἀκεῖνο φραζέτω· τίς ὁ τῶν ὅλων ἐστὶ δημιουργὸς, ζῷά τε χερσαῖα, νηκτά τε καὶ ἔνυδρα παρενεγκὼν εἰς
E ὕπαρξιν; ἡμεῖς μὲν γὰρ τὸν ζῶντα καὶ ἐνεργῆ καὶ ἐνυπόστατον τῷ Θεῷ λόγον, ποιητὴν γενέσθαι φαμὲν τῶν ὅλων, καὶ ὐκ ἂν ὁρῶτό τι τῶν παρ' αὐτῷ γεγονότων, ἢ καταμολῦναι εἰδὸς ἤγουν τῇ φύσει καλεψεσμένον, καθὸ πέφυκεν εἶναι ὃ ἔστιν. εἶδε γὰρ φησὶν ὁ Θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησεν, καὶ ἰδὸ πάντα καλὰ λίαν. Αὐτοί γε μὴν ἴσως τὸν προσεχῆ τῷ κόσμῳ δημιουργὸν, ἐντείλασθαι φαῖεν ἂν τοῖς παρ' αὐτῷ γεγονόσι θεοῖς τὰ τρία θνητὰ προσεργάζεσθαι γένη· δοκεῖ γὰρ ὧδε τῦτ' ἔχειν τοῖς Ἑλλήνων σοφοῖς.

Εἶτα πῶς τὰ ὕτως ἀπηχθημένα, καὶ τὰ δι' ὧν ἦν εἰκὸς τὰς ἐσομένας αὐλοῖς γνησίως καλαμολύνεσθαι, παρεκόμιζον ὅλως εἰς τὸ εἶναί τε καὶ ὑφεστάναι; χρῆν γὰρ δή πᾳ μᾶλλον ἀνακόψαι τὴν γένεσιν τῶν ἐπ' ὠδενὶ μὲν τῶν ὀνησιφόρων ἐσομένων τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, πρὸς κακῷ δ' μᾶλλον καὶ μολυσμῷ καὶ βλάβης. καὶ τὸ ἔτι τούτων ἀσυνετώτερον. οἱ γάρ τοι τὰς τῶν ἄστρων πολυπραγμονήσαντες θέσεις, καθάπερ ἴσμεν οἴονται καὶ τολμῶσι λέγειν, αἰγόκερόν τινα καὶ ἰχθῦς γράφουσιν ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἕτερα τῶν ζώων, ἃ βδελυρά τέ ἐστι παρ' αὐλοῖς, καὶ τὴν ἐπὶ ταῖς ἐσχάταις ἀκαθαρσίαις καταῤῥῆσιν ἔχει. Ἄριστα δὴ ἴσμεν ἐμφρονέστατά τε δρῶντες ἡμεῖς, ἐν παντὶ μὲν λόγῳ πεποιήμεθα τὸ χρῆναι βίον ὀρθῶς καὶ ἀκαταψέκτως, καταδικάζομεν δὲ τὸν τῆς φαυλότητος τρόπον· ἡγούμεθα δ' τὰ συγηλὰ, μοιχείαν, πορνείαν, ψευδηγορίαν, καταλαλιὰν, καὶ πλεονεξίαν, καὶ πρός γε τούτοις τὰ ἕτερα τῶν κακῶν· ταυτὶ δ' καὶ καταμιαίνειν εἰδότες τὰς ἁλόντας αὐλοῖς. ὡς βέβηλον δὲ παραιτούμεθα τῶν ὄψων ὠδὲν, καλευνάζοντες δὲ ταῖς ἐπιεικείαις τὰς σωματικὰς ἡδονὰς, καὶ τὸ τῆς φιλοσαρκίας ἀπαμβλύνοντες κέντρον ὀλιγοσιτεῖν εἰθίσμεθα, καὶ τὸ τρυφᾶν ὅλως ὑπὸ τῶν ἀρίστων εἶναι φαμέν. Οὑτοσὶ δὲ ναπήλοις, καὶ ὀρχησταῖς, καὶ μὴν καὶ τελώναις παρεικάζειν ἡμᾶς ἀξιοῖ, τῆς Χριστιανῶν θρησκείας ἠγνοηκὼς τὸ ἐλεύθερον, καὶ τὸ εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν πρακτέων ἠκριβωμένον. ὑφ' ὧν παραδόσεσιν ἀνθρώπων εἰκαιομυθεῖν εἰωθότων ἀνύσαλα κεχρημένοι γέλωτος ἀξίαν ἐπανηρήμεθα πολιτείαν, θείοις δὲ μᾶλλον καὶ ἱεροῖς παιδαγωγούμενοι νόμοις, τὰς τῆς ἀληθοῦς εὐζωΐας ἐπιτετμήκαμεν τρόπους. μεμνήμεθα δὲ Παύλου γράφοντος· βρῶμα ἡμᾶς οὐ παραστήσει τῷ Θεῷ, οὔτε ἐὰν φάγωμεν περισσεύομεν, οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν ὑστερούμεθα. καὶ μὴν καὶ ἑτέρωθι. πᾶν βρῶμα καλὸν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον· ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου Θεοῦ καὶ ἐντεύξεως. αὐτοῦ δ' τοῦ πάντων δεσπότου καὶ νομοθέτου Χριστοῦ ἀκούετε, καὶ συνίετε· οὐ τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος, τοῦτο κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον. ἀπὸ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ, φόνοι, μοιχείαι, κλοπαὶ, πορνεῖαι. ταῦτα ἐστὶ τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον. καὶ παραῤῥάψειαν μὲν ἴσως αὐλὸς τὰς τοιάσδε φωνὰς, καί τοι τοῦ πράγματος πλείστην τε ὅσην καὶ ἐξ ἀναγκαίων ἐννοιῶν ἔχοντος τὴν ἐπικυρίαν.

At quomodo res tam infestas, & a quibus credibile esset, quos facere debebant, inquinatum iri prorsus, in ortum eduxerunt? Plane enim inhibendus potius erat illorum ortus, quæ nullam mortalibus vtilitatem, sed perniciem, labem, ac damnum potius erant allatura. Atque his stultius præterea istud est. Nam qui stellarum positus scrutantur, Capricornum quendam & Pisces, vt nimirum existimant, ac dicere audent, in cælo designant, aliasque animantes, quas abominantur ipsi, & inter impurissimas damnant. Nos ergo recte sapienterque facimus, qui quum recto inculpatoque viuendi genere nihil antiquius habeamus, modum nequitiæ damnamus, adulterium autem, scortationem, mendacium, detractionem, auaritiam, aliaque scelera odio prosequenda censemus, eaque sola, qui iis tenentur inquinare, nouimus. Cibum autem nullum, vt impurum, reiicimus; sed corporis voluptates frugalitate sedantes, & aculeum lasciuientis carnis obtundentes parce victitare solemus, atque omnino deliciis vti, malum statuimus. At Iulianus non veretur nos cauponibus, saltatoribus, & publicanis similes facere, Christianæ religionis libertatem ignorans, & eam, qua in quibusuis rebus agendis vtimur, exactam disciplinam. Non enim vtentes temere traditionibus hominum, stulta & inepta blaterantium, vitæ rationem instituimus risu dignam, sed diuinis potius sacrisque legibus eruditi vitæ vere beatæ modos colimus. Meminimus autem Pauli scribentis: *Cibus nos non commendat Deo. Neque si edamus, abundantiores sumus; neque si non edamus, pauperiores sumus.* 1. Cor. 8. Et alio in loco: *Omnis cibus bonus, & nihil reiiciendum: sanctificatur enim per Dei verbum & orationem.* 1. Tim. 4. Sed ipsum vniuersorum Dominum ac legislatorem Christum audite & intelligite: *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod egreditur ex ore, hoc coinquinat hominem. De corde enim exeunt cogitationes malæ, cædes, adulteria, furta, scortationes. Hæc sunt, quæ coinquinant hominem.* Matth. 15. Sed has voces ipse forte reiiciet, quamuis necessariis rationibus res maxime confirmetur.

Doceat autem cauſſas, ob quas iure improbanda ſint ea, quæ neſcio quo pacto exprobrat, licet omnium calculo & natura ſua eſui ſint, & in eſculentorum numerum referantur. Verbi cauſſa, multæ ſunt terreſtrium animalium differentiæ, volucrium item & aquatilium: at ſingulorum vſum natura definit: alia ſiquidem ad eſum nihil, alia maxime conferunt. Igitur quum aliquid in iis improbarint, quod natura vituperandum non ſit, prodeant in medium, & rei veras cauſſas proferant: aut certe intelligant ſe, quum nobis ſine ratione conſuetudines opponant, rationis extrema laborare penuria. Miror autem, plurimos eſſe apud illos in opinione diuinitatis, (nec enim Deos eſſe dixerim) qui tamen ſententiis inter ſe diſcrepant, nec de rebus honeſtis aut vitioſis conſentiunt. Quin illos inter ſe quodammodo pugnantes videre licet, & quod auerſantur nonnulli, ab aliis probari & ſuſcipi. At quis non fateatur, quod reapſe eſt impurum, id non eſſe tale quibuſdam, purum autem aliis, licet humanam mentem fugiat explorata cognitio. At certe ipſos oportebat, quum Dii ſint, vt hi nugantur, a vero non aberrare, aut ignoratione veri teneri. Quæ cauſſa eſt igitur, cur non ſit vna omnibus, ſed variæ diſcrepanteſque ſententiæ, quæ illorum væcordiam arguunt? At enim forſan, inquient, ab omni animante abſtinemus, nugis addicti Pythagoræ, ab Empedocle vero ſtulte ſcriptum meminimus:

Ego quondam fui puer ac puella,
Frutexque & auis, & in mari piſcis nobilis.

Atqui ſi talia de ſe opinantur, nihil abſurdi eſt cogitare aut dicere, ipſos forte pueros ac puellas, aues item ac piſces fuiſſe: ſed fieri poteſt mea ſententia, vt minus honeſtæ puellæ fuerint, aut ſane mimi, cuiuſmodi ſaltantes in ſcenis inducuntur, aut etiam latrones furti damnati, eaque perpetrare ſoliti, quæ nec proferre fas eſt, nec impune bono vlli in mentem venerint. Et quidem egregiorum ille dogmatum magiſter ait, Euphorbum ſe ad Troiam fuiſſe. Ipſi vero ſe quoſnam ex antiquis fuiſſe dicunt, aut quam, nempe volucrem, aut auem, fruſtra ipſi quoque, ſi iuuat, ediſſerant, vitamque miſeris ac putidis fœdiſſimiſque fabulis impleant,

Διδασκέτω ὅτας αἰτίας, ἐφ' ἅισπερ ἂν εἶεν εἰκότως καλεψεγμένα τὰ οἷς ἢ οἶδ' ὅπως ἐπιλιμᾷ, καίτοι τῇ παρὰ πάντων ψήφῳ μαρτυρημένοις καὶ ἐξ αὐτῆς τ οἰκείας φύσεως, ὡς ἐδώδιμά τε εἰσὶ κ τ τελόντων ἐν τούτοις· οἷον δή τι φημὶ, πλεῖσα μὲν γ εἰσὶ χερσαίων αἱ διαφοραὶ, πτηνῶν τε καὶ ἐναλίων, ὁρίζει δὲ τὴν ἑκάστ χρείαν ἡ φύσις. ἃ μὲν γ ἐσὶ πρὸς τὴν τῶν ἐδωδίμων χρῆσιν ἀσυντελῆ, τὰ δὲ πρός γε τοῦτο εὖ ἔχει. ἐκεῖν ὅτάν τι τῶν ἐκ τ φύσεως μ ἐχόντων διαβολὴν καταψέγουσι πρὸς αὐτῶν, ἡκόντων εἰς μέσον, κ ἀληθεῖς τ πράγματ ἀγορευόντων αἰτίας, ἤγαν ἴσωσαν ὅτι συνηθείας ἡμῖν ἀλόγως προλειπόντες, ἀλογίαν αὐτοὶ νοσοῦντες ἐχάτην ἀλοῖεν ἄν. Θαυμάζω δὲ ὅτι πλεῖσοι μὲν παρ' αὐτοῖς εἰσὶν οἱ ἐν δοκήσει Θεοῦ, ὃ γ ἂν εἴποιμι θεοὶ, διάφοροι δὲ τὰς γνώμας, κ ὃ μιᾷ κ πάντων ἰόντες ψήφῳ τ ἐπαινημένων, ἤγαν τ καλεψεγμένων. ἴδοι δ' ἄν τις ἀντεγειρομένους ὥσπερ ἀλλήλοις, κ τὸ τισὶ καλεσυγημένον, ἑτέροις ἐν λόγῳ κ παραδοχῇ. καίτοι πῶς οὐχ ἅπασισοῦν συμφήσειεν ἂν ὡς τὸ βέβηλον ἀληθῶς, ὃ τισὶ μὲν ἂν εἴη τοιοῦτον, ἑτέροις δ' καθαρὸν, κἂν εἰ παρεληλέχοι τὸ ἀκριβὲς τ ἀνθρώπινον νοῦν. ἀλλ' ἵν' ἔδῃ θεοὺς ὅλας αὐλοὺς, καθάπερ αὐλοὶ λῆρον τες φασὶ, μὴ ἀφαμαρτεῖν τ εἰκότος, ἤγαν ἐν ἀγνοίᾳ γενέσθαι τ ἀληθοῦς. Ἀνθ' ὅτ δὴ ἔν ἔχειν αὐλοῖς ἐπὶ πᾶσι φρόνημα, διάφορον δ' κ διεσπασμένον, κ τ ἐνόσης αὐλοῖς ἀβελτηρίας καταγορεῖν; ἀλλὰ γ δ' ἴσως ἐκεῖνο φαίην ἄν, ὅτι ζώ πάντος ἀπεχήμεθα, κ τ τ Πυθαγόρ τετιμήκαμεν λῆρον, ἀσυντελῶτα δ' γε ἀγελραφόρ. μεμνήμεθα κ Ἐμπεδοκλέους·

Ἤδη γ ποτ' ἐγὼ γενόμην κόρη τε κόρος τε
Θάμνοσ τ', οἰωνός τε, κ εἰν ἁλὶ φοίδιμος ἰχθύς.

Οὐκοῦν εἰ τοιαύτας ἔχουσιν ἐφ' ἑαυτοῖς τὰς δόξας, κ αὐλοὺς τάχα πῃ κόρας τε κ κόρους γενέσθαι πολε, ἰχθύς τε κ οἰωνούς, τὸ ἀπεικὸς οὐδὲν ἐννοεῖν τε κ λέγειν· ἔσι δ οἶμαι τ ἐνδεχομένων, οὐδὲ σεμνὰς αὐλοὺς γεγενῆσθαι κόρας, ἢ τάχα πῃ κ τ ἐν σκηναῖς ὀρχουμένων, ἢ κ τ ἐπὶ λῃσείαις καλεγνωσμένων, κ δρᾶν εἰωθότων, ἃ μήτε θέμις εἰπεῖν, μήτε μὴν ἀζήμιον κἂν γοῦν ἐννοῆσαι μόνον τοῖς ἐπιεικέσιν. Εὔφορβον μὲν οὖν τ ἐν Τροίᾳ γεγενῆσθαι φησὶν αὐλὸν, ὁ τ ἀρίσων αὐλοῖς δογμάτων ἐξηγητής. τίνας γε μὴν αὐλοὶ τ ἀρχαιοτέρων ἑαυτοὺς γενέσθαι φασὶν, ἢ ποῖον ἄρα πτηνὸν, ἤγαν οἰωνὸν, εἰκῇ καὶ αὐλοὶ ῥαψῳδούντων εἰδοκεῖ καὶ ἀναμεσοῦντων τ βίον ἀθλίων τε κ ὀδωδότων διηγημάτων, κ μυθαρίων ἀκαλλεσάτων,

ἃ καὶ τίτθαι φαῖεν ἂν ἴσως τὰ δυσπνοῦντα τῶν βρεφῶν ἓυ μάλα καλακηλεῖν σπεδάζουσαι. Οὐκοῦν, ὡς ἔφην, πλεῖστοι μὲν παρ' ἡμῖν οἱ παντὸς εἰς λῆξιν ἥκοντες ἀγαθοῦ, εὐπραλείας δὲ μέτρων εἰς τοῦτο ἰγμένοι, καὶ ὡς ἀπό γε τῆς σφῶν αὐτῶν ἐπιεικείας διάτοντες, ὡς καὶ αὐτῶν ἐφ' ὅτε τῶν χρειωδεστάτων εἰς ζωὴν ἀποφοιτᾶν ἐλέσθαι νεανικῶς, ἄρτου τε φημὶ καὶ μὴν ἐλαίου, λαχάνοις τε καὶ ὀρόβοις τὴν ἀπαραίτητον τῆς γαστρὸς τιθασεύειν χρείαν, ὕδατί τε κεχρῆσθαι γυμνῷ. ἐπιγάννυσθαι ὃ ὅτωτοῖς τῆς ἀσκήσεως πόνοις, ὡς ἁδὲν ἡγεῖσθαι τὸ ἄμεινον αὐτῶν. καὶ διαβέβληται μὲν παρ' αὐτοῖς τῶν ἐδωδίμων ἁδέν, τληπαθοῦσι δὲ μᾶλλον, ὡς ἔφην, ἀνακόπτοντες τοῦ νοῦ τὴν ἐπὶ τὰ χείρω φοράν, καὶ τοῖς τῆς σαρκὸς σκιρτήμασιν ἐπιπλήττοντες, καὶ τὸ τῆς διανοίας ὄμμα καταλεπτύνοντες πρός γε τὸ δύνασθαι καθαρεῖν τὸ ἀμωμήτως ἔχον, καὶ τοῖς ἱεροῖς καὶ ἀπαδον νόμοις. Οἱ δὲ τὰς Ἑλλήνων ἀμαθίας ἐνισχημένοι, μὴ ἅψῃ, μὴ γεύσῃ, μὴ θίγῃς, ἑαυτοῖς τε καὶ ἑτέροις ἀσυνετώτατα λέγοντες, ἐπιπηδῶσι τοῖς ἄλλοις· ἃ χρὴν δή που μᾶλλον τῆς ἑαυτῶν διανοίας ποιεῖσθαι μακράν, εἴπερ τις ἦν ὅλως λόγος αὐτοῖς τῆς ἀληθοῦς εὐζωΐας. Ἀφροδίσια δὲ ὀνομάζοντες τὴν λαγνείαν, ἀποσκευάζονται λίαν τὸ προσκρούειν τῇ Θεῷ, καὶ μὴν καὶ τὰ ἕτερα τῶν κακῶν ἀνεπιπλήκτως ἐπιπηδεύουσι, γοητείας δὲ λέγω καὶ ἀρρενομιξίας, καὶ τοῦτο εἴσω σηκῶν ὑπὸ μάρτυσι τοῖς θεοῖς. ὃ δὴ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς ἐπιχειρισμένου ἤ τῶν πραγμάτων ἔδειξε πεῖρα. Ἐν δὲ τοῖς τοῦ Κρόνου ναοῖς γάμων ἐλευθέρων λῃσαὶ γεγονότες οἱ τεμενίται πεφώρανται, θηρῶντος αὐτοῖς τὰς ὑβριζομένας τοῦ προσκυνουμένου. ὦ ποῖον, ἢ πόσον δάκρυον ταῖς τεθηρευμέναις! γυνὴ παιδοτροφηθεῖσα σεμνῶς ἐκ παρθενικῶν ἐκαλεῖτο παρὰ πάντων ἐπὶ τὸ τῆς ἀσελγείας ἐργαστήριον, χρῶνται δὲ ὡς ἔφασαν αὐτοὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ κοίτην αὐτοῦνται τὴν ἔξω νόμων. καὶ τὸ δύσοιστον ἐν τούτοις καὶ πάντων ἄσχιστον τῶν κακῶν, τὸ δεινὸν ὅτω καὶ πάναρχον ἔγκλημα, ἔθει τε μακρῷ καὶ παῤῥησίᾳ τετίμηται, ὡς μηδὲ αὐλὸς λανθάνειν ἀξιοῦν τὰς τῶν ἰδίων γάμων σεσυλημένας τὸ γνήσιον. χαίρων τις ἔπεμψεν ἐπὶ μοιχείαν τὴν σύνευνον, μαστροπεύοντι δὲ αὐτὴν ἑτέροις τοῦ τὴν οἰκείαν, ὡς ἔοικε, γραφομένου φύσιν, ὅτι μὴ δρᾷ τὰ σωμάτων. βδελυρὰ γὰρ ἀεὶ καὶ βέβηλα τὰ δαιμόνια.

A quibus nutrices eiulantes infantulos permulceant. Quamobrem plurimi sunt apud nos, vti dixi, ad verticem omnis boni tendentes, eoque continentiæ progressi, vt cum æquitatis laude mire præfulgeant, vel ab ipsis interdum rebus vtilissimis ad vitam forti animo sibi temperent, pane nimirum & oleo, oleribusque & eruo inexorabilem ventris necessitatem placent, pura vtentes aqua; meditationis autem laboribus B sic afficiantur, vt illis præstabilius nihil existiment. Hi nullum quidem escæ genus improbant, sed potius abstinent, vti dixi, & animi propensionem ad vitia coercent, carnisque lasciuiam castigant, & mentis oculum exacuunt, vt contemplari possint id quod est sincerum, & quod a sacris legibus non discrepat. At qui Græcorum insciti sunt irretiti, his vocibus, *Ne attigeris*, *ne gustaveris*, *ne attrectes*, cum erga se, tum erga cæteros, per summam C stultitiam vtentes, aliis insultant; quæ tamen, si quam vitæ bene degendæ rationem haberent, ab animo longe debuerant repellere. Quum enim lasciuiam Aphrodisia nominant, cavent inprimis ne offensionem Veneris incurrant; interim alia scelera impune suscipiunt, præstigias nempe & masculorum amores, idque in ipsis adytis, Diis testibus. Quod certe nostris temporibus attentatum rerum experientia declarauit. Nam in templo Saturni deprehensi sunt æditui matronis vim D intulisse, venante illis Deo quas stuprarent. O quales, aut quantæ lacrymæ iis, quæ præda fuerant! Mulier a prima ætate honeste educata, e virginalibus thalamis vocabatur ad libidinis officinam, ita iubente per oraculum Deo, vt ipsi aiebant, & illegitimum concubitum petente. Et quod in his magis intolerandum omniumque malorum turpissimum est, tam graue crimen, tamque detestandum, longa con- E suetudine ac licentia honori erat, vt ne quidem clam vellent esse qui legitimis nuptiis orbati erant. Quidam lætus ad stuprum misit vxorem, quam perductor Deus aliis prostituit, suam, vt credibile est, naturam incusans, quod res corporeas non patraret. Quippe nefarii sunt Dæmones semper & impuri.

An

An ergo qui ſues attingunt, aut piſcibus veſcuntur, iure a quoquam reprehendentur; an qui adulteria venantur, & in ipſis delubris perpetrant illicita? Sugillare porro etiam conatur alio modo religionem Chriſtianam, ita ſcribens:

A Ἆρ' ὃν τὺς ἢ συὸς ἁπλομένυς, ἤγυν ἰχθύας ἐδηδωκότας καλαμωμήσαιτ' ἄν τις εἰκότως, ἤγυν τὺς σαγηνέυονλας εἰς μοιχείαν, καὶ παρ' αὐλοῖς τοῖς ἕδεσι θρῶνλας ἃ μὴ θέμις. καλακιδηλέυειν δὲ καὶ ἑτέρως τὴν Χρισιανῶν πειρᾶται θρησκείαν, ὡδὶ γεγραφώς·

IVLIANVS.

Porro tales eſſe non modo qui hac ætate viuunt, ſed etiam primos illos Chriſtianos, qui a Paulo edocti ſunt, patet ex iis, quæ Paulus ipſe teſtificatur, ad illos ſcribens. Non enim adeo impudens erat, opinor, vt tot probra literis ad eos miſſis complecteretur, niſi comperta illa habuiſſet. Vnde licet illorum laudes ſcripſerit, etiamſi veræ eſſent, erubeſcere tamen debuit: ſin autem falſæ & fictæ, diſſimulando vitare opinionem mollis blanditiæ & aſſentationis illiberalis. Hæc autem ſunt, quæ de auditoribus ſuis Paulus ad illos

1. Cor. 6. ipſos ſcribit: *Ne erretis: neque idololatræ, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque conuitiatores, neque rapaces regni Dei hæreditatem poſſidebunt. Atque hæc non ignoratis, fratres, quoniam & vos tales eratis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis in nomine Ieſu Chriſti.* Cernis vt hos fuiſſe tales ait, ſed ſanctificatos & ablutos, quum iis aqua contigiſſet, cui vis abſtergendi eſt ac purgandi, quæque ad animam vſque penetrat. Et leproſi quidem lepram baptiſma non adimit, nec impetigines, aut vitiligines, nec verrucas infeſtas, nec podagram, nec dyſenteriam, nec aquam intercutem, nec reduuiam, non paruum non magnum corporis vitium; adulteria vero, rapinas, & omnia omnino animi peccata eximet.

B Ὅτι δὲ ὐχ οἱ νῦν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐξ ἀρχῆς οἱ πρῶτοι παραδεξάμενοι τ' λόγον παρὰ τ Παύλ τοιῦτοί τινες γεγόνασιν, ἔυδηλον ἐξ ὧν αὐλὸς ὁ Παῦλ μαρλυρεῖ πρὸς αὐλὺς γράφων. ὐ γὰ ἦν ὅτως ἀναίσχυνλος, οἶμαι, ὡς μὴ συνειδὼς αὐλοῖς ὀνείδη τοσαῦτα πρὸς αὐλὺς ἐκείνυς ὑπὲρ αὐλῶν γράφειν. ἐξ ὧν εἰ μὴ ἐπαίνυς ἔγραφε τοσύτυς αὐλῶν, εἰ μὴ ἀληθεῖς ἐτύγχανον, ἐρυθριᾶν ἦν· εἰ δὲ ψευδεῖς καὶ πεπλασμένοι, καλαδυέως φέυγονλα τὸ μ θωπείας λάγυς μὴ ἀνελευθέρυ κολακείας ἐνλυγχάνειν δοκεῖν. ἃ δὲ γράφει περὶ τῶν ἀκροασαμένων αὐ Παῦλ πρὸς αὐλὺς C ἐκείνυς, ἐσὶ ταῦτα· μὴ πλανᾶσθε· ὔτε εἰδωλολάτραι, ὔτε μοιχοὶ, ὔτε μαλακοὶ, ὔτε ἀρσενοκοῖται, ὔτε κλέπλαι, ὔτε πλεονέκται, ὐ μέθυσοι, ὐ λοίδοροι, ὐχ ἅρπαγες, βασιλείαν Θεῦ κληρονομήσυσι. καὶ ταῦτα ὐκ ἀγνοεῖτε ἀδελφοὶ, ὅτι μὴ ὑμεῖς τοιῦτοι ἦτε. ἀλλ' ἀπελύσασθε, ἀλλ' ἡγιάθηλε ἐν τῷ ὀνόμαλι Ἰησῦ Χρισῦ. Ὁρᾷς ὅτι καὶ τύτυς γενέως φησὶ τοιύτυς, ἁγιαθῆναι δὲ καὶ ἀπολύσασθαι, ῥύπλειν ἱκανῦ μὴ διαναθαίρειν ὕδαλ ἐυπορήσαν- D τας, ὃ μέχρι ψυχῆς εἰσδύσειλαι. καὶ τῦ μὲν λεπρῦ τὴν λέπραν ὐκ ἀφαιρεῖλαι τὸ βάπλισμα, ὐδὲ λειχῆνας, ὐδὲ ἀλφὰς, ὔτε ἀκροχορδῶνας, ὐδὲ ποδάγραν, ὐδὲ δυσενλερίαν, ὐχ ὕδερον, ὐ παρωνυχίαν, ὐ μικρὸν, ὐ μέγα τ τῦ σώμαλος ἁμαρλημάτων, μοιχείας δὲ, μὴ ἁρπαγὰς, καὶ πάσας ἁπλῶς τῆς ψυχῆς παρανομίας ἐξελεῖ.

CYRILLVS.

Blanditiis aut aſſentatiunculis Paulus vti non ſolet, o bone; veritatis enim erat miniſter. Qui vero fidei prædicationem acceperunt, ipſumque doctorem nacti ſunt, idololatræ quidem erant & nefariorum Dæmonum cultores, impii vero & impuri moribus, & omnibus voluptatibus mancipati. Scortatores, pædicones, molles, & ebrioſi, & omnis plane improbitatis ſerui.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Θωπείαις μὲν ἦν, ἤγυν κολακείαις, ἀσυνήθως, ὦ γενναῖε, κεχρῆθαι τῷ Παύλῳ· διάκον γὰρ ἀληθείας ἦν. οἱ δέ γε τὸν τῆς πίσεως προσηκάμενοι λόγον, τελεσήν τε καὶ μυσαγωγὸν λαχόνλες αὐλὸν, εἰδωλολάτραι μὲν ἦσαν, καὶ πονηρῶν δαιμόνων θεραπευταὶ, ἀνόσιοι δὲ καὶ βδελυροὶ τὺς τρόπυς, καὶ ἁπάσης ἥλυς ἡδονῆς. πόρνοι, καὶ ἀρσενοκοῖται, μαλακοὶ, καὶ κάτοινοι, καὶ ἁπάσης ἁπαξαπλῶς Φαυλότητ ἐπιμεληταὶ.

Οὐ γὰρ ἦν ὁρᾶσθαι σεπτὸς καὶ καθηγνισμένος, οἵ A
γε τοῖς σφῶν αὐτῶν ἑπόμενοι θεοῖς, ἁπάσης εἴσω
γεγόνασι γραφῆς, ἵνα μὴ καὶ ἀμείνους ὁρῷντο
τῶν προσκυνουμένων σωφρόνως τε καὶ ἐπιεικῶς
διαζῆν σπουδάζοντες, καὶ πέρα τοῦ μώμου
παντὸς ἰέναι προθυμούμενοι. Οὐκοῦν ἕως μὲν
ἦσαν, ὦ κράτιστε, τῶν σῶν ὑπηρέται Θεῶν,
τοῖς ἁμαρτίας βορβόροις συῶν δίκην ἐγκαλινδού-
μενοι διετέλουν οἱ τάλανες. ἐπειδὴ δὲ τῆς δαιμο-
νιώδους ἀποφοιτήσαντες πλάνης, καὶ τῆς ἀπά- B
της τὸν σκότον τῆς ἑαυτῶν διανοίας ἀποπεμ-
ψάμενοι, τὸ τῆς ἀληθοῦς θεοπλίας πεπλυτή-
κασι φῶς, καὶ τὸν τῶν ὅλων παμβασιλέα καὶ
κύριον ἐγνώκασι, φημὶ δὴ Χριστὸν, τότε δὴ τό-
τε πάντα ῥύπον ἀποπιψάμενοι, καὶ τῶν αἰσχιό-
νων ἀνθηρημένοι τὰ παντὸς ἐπαίνου μεσά, πρὸς
τὴν ἐν Χριστῷ καὶ ἁγίαν κέκληνται ζωὴν, φη-
μὶ δὴ τὴν εὐαγγελικήν. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ ἐθ-
νῶν Ἀπόστολος ἦν ὁ πάνσοφος Παῦλος, σαγη-
νέυσας τῇ πίστει πολλοὺς καὶ τῆς τοῦ διαβόλου C
πάγης ἐξελών, ἀναγκαῖον αὐτοῖς πρὸς ὄνησιν ἐ-
ποιεῖτο μάθημα, τὸ χρῆναι φημὶ σύνδρομον
τῇ πίστει ποιεῖσθαι τὴν ἀρετὴν καὶ συναποθέ-
σθαι τῇ πλάνῃ τὰ αὐτῆς, πορνείαν δὴ λέγω,
μοιχείαν, ἀρρενομιξίαν, καὶ τὰ ἕτερα τῶν κα-
κῶν. ἔσεσθαι γὰρ ὅτῳ βάσιμον αὐτοῖς τὴν τῶν
οὐρανῶν βασιλείαν εὖ μάλα διϊσχυρίσατο. Εἰ δὲ
δεῖν καταγιάσθαι οἵεται ματαίως τὸν κύριον ἡ-
μῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, πονηρὸς ἐπεί τοι
προσίεται καὶ εἰδωλολάτρας, φιλοπευστοῦντι D
φραζέτω. πότερα δὴ χρὴν αὐτὸς ἀκριβάστατον
ἔχειν τὸ βεβηκὸς ἐν κακοῖς, καὶ κατ' οὐδένα
τρόπον ὁρᾶσθαι βελτίους, τῶν ὅτῳ καταψευσμέ-
νων ἀπονοσήσαντας τρόπων, ἥγων ἐλέσθαι φρο-
νεῖν τὰ ἀμείνω, καὶ παυτὶ σθένει πειρᾶσθαι τῆς
παλαιᾶς ἐφικέσθαι ζωῆς; ἀλλ' οἶμαι φαίη τις
ἄν, ὡς ἦν δήπου κρεῖττον αὐτοῖς τὰ αἰσχίω μεθέν-
τας, καὶ τῶν φαύλων ὀλιγωρήσαντας, μεθικέ-
σθαι πρὸς τὰ βελτίω, καὶ τὸν ἐν Χριστῷ καὶ E
ἀξιοζήλωτον ἐπασκῆσαι βίον. Ἀνθ' ὅτου δὴ ἦν
αἰτιᾶται Χριστὸν, εἰ σέσωκε τοὺς ἀπολωλότας,
καὶ χεῖρα προτείνας αὐτοῖς τὴν σωτήριον, χα-
μαὶ κειμένους ἀνέσησε, καὶ ἀῤῥωστοῦντας ἰά-
σατο, καὶ τῶν ἐν καρδίᾳ παθῶν δωρεῖται τὴν
ἄφεσιν. ἔφη γὰρ, ὅτι οὐκ ἦλθον καλέσαι
δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν.
καὶ πάλιν, οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες
ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Τίνας γὰρ

A Nec enim ſancti & puri videri poterant, qui Deos ſuos ſecuti, nullum non vitii genus admiſerant, ne meliores iis quos adorabant viderentur, ſi temperanter ac iuſte viuere, & innocentiam colere conarentur. Quamdiu igitur, o bone, tuis Diis mancipati fuerunt, in peccati cœno porcorum inſtar miſeri volutabantur. Poſteaquam autem relicta Dæmonum fraude, ac depulſis erroris tenebris, veræ Dei B cognitionis lumine ditati ſunt, & vniverſorum regem ac dominum, Chriſtum videlicet, agnouerunt; tunc omni ſorde abſterſa, & in vitiorum locum virtutibus ſuffectis, ad Chriſtianam ſanctamque vitam, euangelicam nimirum, vocati fuerunt. Atqui gentium Apoſtolus quum eſſet Paulus ſapiens, multis ad fidem adductis, & a Diaboli laqueis ereptis, neceſſariam eis doctri- C nam tradidit, nempe fidei comitem adiungendam eſſe virtutem, & vna cum errore quæcunque ad errorem pertinent exuenda, ſcortationem dico, adulterium, & maſculorum concubitum, aliaque vitia: hoc pacto ſibi patefactum iri aditum ad cæleſte regnum confirmavit. Quod ſi Iulianus incuſandum idcirco putat Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, quoniam improbos & idololatras admittit, ſciſcitanti reſpondeat: D vtrum illos præſtaret in vitiis vſquequaque progredi, nec vllo pacto videri meliores, tam improbis moribus repudiatis; an ad meliorem frugem reuerti velle, & omni conatu ad honeſtiſſimum vitæ genus peruenire? At nemo non, vt reor, dicet, ipſis vtique ſatius fuiſſe, reiectis turpibus, contemtiſque vitiis, ad meliora ſe conuertere, vitamque in Chriſto laudabilem colere. E Quænam ergo incuſandi Chriſti cauſſa eſt, ſi ſeruauit eos qui perierant, ſalutaremque manum eis porrigens humi iacentes erexit, & ægros ſanauit, & internorum vitiorum remiſſionem largitur? Dixit enim: *Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam.* Matth. 9. Et rurſus: *Non egent qui ſani ſunt medico, ſed qui male ſe habent.* Luc. 5.

Quoſnam enim decet a medicis curari, an qui morbis tenentur, aut qui nullo laborant? Oppidanos autem vel regionum incolas quoſnam potiſſimum exercitus imperatores tueri ſolent? An qui iam capti ſunt, & in hoſtium poteſtatem venerunt, aut qui mœnibus cincti necdum barbaricæ crudelitatis præda facti ſunt? At quoſnam ablui convenit? An puros & labis expertes dicet, non autem ſordibus inquinatos? Atqui nonne iure merito rideatur is, qui valentibus magis ſuccurrendum diceret, quam laborantibus? Quid ergo Iulianus, vti dixi, Seruatoris noſtri benignitati obſtrepit, & humanitatem incuſat? Mortales ab ægritudinibus liberauit, morbis leuauit, Diaboli dominatu eripuit, ſupra modum inquinatos purgauit, & expiauit. Age gratias illi pro tantis beneficiis, & gratulatorio carmine dic cum propheta Abacuc;

Abac. 3. *Domine, audiui auditum tuum, & timui: Domine, conſideraui opera tua, & obſtupui.* Sed hic ſapiens ridendi occaſionem capit ex iis, quibus lætari potius ſapientiſſime deberet. Qui quum ſancti Baptiſmatis vim prorſus ignoret, cauillatur res ſanctiſſimas, & abſterſos ait qui crediderunt in Chriſtum, nactos aquam nimirum, cui ſit vis eluendi maculas. His frigidas & aniles neſcio quas fabulas adiungit, aitque aquam luſtralem inutilem eſſe prorſus iis, qui morbis laborant corporis: nos autem delirare, qui putamus ac dicimus eam animorum ſordes eluere. Sed reſpondeo tibi, vir egregie, nobis ſalutare Baptiſma omnino non accipi ad curandos corporis morbos; neque ad ea, quæ ſenſu aut viſu percipiuntur, vt cenſes, pertinet Chriſti myſterium: ſubtilis & alta eſt eius intelligentia, nec eorum, qui in errore verſantur, mentibus comprehendi poteſt. Vnde Eſaias pro-

Eſai. 7. pheta: *Niſi credideritis, neque intelligetis*, inquit. Fides enim intelligendi principium. Atque hunc aditum habet diuinum hoc noſtrum ſanctumque myſterium. Ne ergo ad profanorum aures arcana deferens offendam Chriſtum dicentem:

A ἂν καὶ ἀκεῖσθαι πρέπει τὰς ἰατρικῆς ἐπιμελείας, πότερα δὴ, τὰς ὄντας ἐν ἀῤῥωσίᾳ, ἢ τὰς ἐπέκεινα τοῦ νοσεῖν; τίνας δὲ τῶν ἐν πόλεσιν, ἢ χώραις ἐλευθέρων ἔθνη τοῖς ἀρίστοις τῶν στρατηγῶν; τὰς ἁλόντας ἤδη καὶ ἐν δορυκλήτων τάξει κειμένας, ἢ τὰς τείχεσιν ἐζωσμένας, ὅπως τε βαρβαρικῆς ὠμότητος γεγονότας θήραμα; Ἀρμόσειε δ' ἂν τίσιν ἄρα τὸ ἀπονίζεσθαι δεῖν; πότερα τοῖς ἔσιν ἐν μολυσμοῖς, ἢ τούτοις μὲν ἥκιστά γε, Φαίη δ' ἂν ὅτι

B τοῖς καθαροῖς; καί τοι πῶς οὐκ ἂν γελῷτο δικαίως, εἰ μή τις τοῖς πεπονθόσι πρεπωδεστέρας εἶναί φησι τὰς ἐπικουρίας, ἀλλὰ μὴ τοῖς ἔξω τοῦ παθεῖν. ἀνθ' ὅτου δὴ ἔν, ὡς ἔφην, τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡμερότητος καταγορεύειν ἀποτολμᾷ, καὶ γραφέλαν τὴν Φιλανθρωπίαν; ἀῤῥωστιῶν τὰς ἐπὶ τῆς γῆς ἀπήλλαξεν, ἠλευθέρωσε παθῶν, διαβολικὴν ἐξ αὐλῶν ἀπέσπασε τυραννίδα, ῥυπῶντας ἐκλόπους, καθαρὰς ἀπέ-

C φηνε καὶ διεσμιγμένας. Τίμησον ὠδαῖς ταῖς χαριστηρίοις, εἰπὲ καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν προφήτην Ἀμβακούμ· Κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθην· Κύριε, κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην. Ἀλλ' ὁσοφὸς ὅτοσι γέλοτος ποιεῖται πρόφασιν τὰ οἷς ἦν ἄμεινον ἐπιγάννυσθαι καὶ μάλα ἐμφρόνως. ἠγνοηκὼς δὲ εἰσάπαν τὴν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος δύναμιν, καταιρωνεύεται μὲν τὸ ἄγαν σεπτῶν πραγμάτων, διεσμῆχθαι δέ φησι τὰς πιστεύοντας εἰς Χριστὸν, ῥύπτειν ἀνα-

D νοῦ τυχόντας ὕδατος. Προσεπάγει τούτοις ἕτερα ἄτοπα ψυχρὰ καὶ γραοπρεπῆ μυθάρια. Φησὶ γὰρ ἀνόητον εἶναι παντελῶς τοῖς ἐν ἀῤῥωστίαις σωματικαῖς τὸ τοῦ βαπτίσματος ὕδωρ· ἡμᾶς δ' ληρεῖν οἴεσθαί τε καὶ λέγειν, ὡς τὸ ἐν ψυχαῖς ἀπαλλάττειν ῥύπων. ἀλλ', ὦ κράτιστε, φαίην ἄν, οὐκ εἰς ἄνεσιν τοῦ σώματος παθῶν πάντη τε καὶ πάντως παραλαμβάνεται πρὸς ἡμῶν τὸ σωτήριον βάπτισμα, ὅτε μὴ καθάπερ οἴει καὶ φρονεῖν ἀξιοῖς μέχρι τοῦ αἰσθήσει καὶ ὁρατῶν

E πραγμάτων ἐστὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον· ἰσχνὸς δὲ λίαν ἐστὶ καὶ βαθὺς ὁ ἐπ' αὐτῷ λόγος, καὶ ταῖς τοῦ πλανωμένων διανοίαις οὐ χ ἁλώσιμος. καὶ γὰρ ὁ προφήτης Ἡσαΐας· ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδ' οὐ μὴ συνῆτε φησίν. ἀρχὴ γὰρ συνέσεως ἡ πίστις. καὶ ταύτην ἔχει τὴν εἴσοδον τὸ θεῖον ἡμῶν καὶ σεπτὸν μυστήριον. Ἵνα τοίνυν μὴ εἰς τὰς τῶν ἀμυήτων ἐκφέρων ἀκοὰς τὰ κεκρυμμένα, προσηρέσαμι λέγοντι τῷ Χριστῷ· μὴ δῶτε

τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ, μηδὲ βάλλῃτε τὰς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. τῶν βαθυτέρων ἀφέμενος, τετράφομαι μᾶλλον ἐπ' ἐκεῖνα νυνὶ, τὰ δι' ὧν ἔστιν ἰδεῖν εἰκῇ βαδίζοντα τὸν δι' ἐναντίας, καὶ φιλοψογοῦντα μᾶλλον, ἢ γνῶναι εἰδότα τὸ ἀληθές. Οὐ τῶν ἐν σώμασι παθῶν τὴν ἀπεμπολὴν ἐπαγγέλλεται τὸ σωτήριον βάπτισμα. ἀκοῦσαι εἰ μὴ τοῦτο καλόν, μὴ σφόδρα θαυμάσῃς. ὅτι γὰρ καλανεύοντος τοῦ Χριστοῦ, κἂν ὥρός γε τοῦτο ἡμῖν ἀρκέσει τὸ ὕδωρ, ἐμποδὼν ὄντος ἑδενὸς, ἀκονιτὶ καλαθρήσομεν, τὴν ἀπόῤῥητον αὐτοῦ καὶ ὑπερφυᾶ δύναμιν ἀναλογισάμενοι. τί γὰρ τῶν ἀγαν τεθαυμασμένων οὐ γέγονε παρ' αὐτοῦ; θεοσημείας γὲ ποῖος οὐκ ἐπεδείχθη τρόπος; νεύματι γὰρ τῷ πανθενεσάτῳ λεπρὰς ἀπέφηνε καθαρὰς, ὑδεριῶντας ἠλευθέρωσε τοῦ κακοῦ, τὸν τῶ πόδε λελωβημένον θελήσας μόνον ἀπέφηνεν εὐσκελῆ, καὶ μέν τοι καὶ δρομικώταλον, ἐξήλαλο γὰρ ἐλάφου δίκην. προσέταξε τῷ τυφλῷ τοῖς τοῦ Σιλωὰμ ὕδασιν ἐναπονίζειν τὰς ὄψεις· ὃ δὴ γεγονὸς, ἐνήνραψε μὲν αὐτῷ τὸ ἀσύνηθες φῶς, ὁ δὲ βαθὺς τῶν ὀμμάτων ἐξήρηται σκότος. Ὁ τοίνυν ἀμογητὶ τὰ ἔτως καλορθῶν ἐξαίρετα, καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς ὕδασιν ἐνιεὶς τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως τὴν ἐνέργειαν, ἆρ' ἔσθ' ὅπως κἂ ἀῤῥωσίας ἁπάσης σωματικῆς οὐκ ἂν ἀπέφηνε κρεῖττονα τὴν διὰ τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος χάριν; Ἀλλ' ἐφ' ἑτέροις ἡμῖν αὐτὴν δεδόσθαι φαμέν. προαποθέμενοι γὰρ τῆς ἑαυτῶν διανοίας τῆς ἑλληνικῆς ἀβελτηρίας τὸν σκότον, καὶ ταῖς τῶν δαιμονίων ἀγέλαις τὸ ἐῤῥῶσθαι φράσαντες, καὶ πᾶσαν αὐτῶν πομπὴν καὶ λατρείαν ἐμφορήσαντα διαπλύσαντες, εἶτα τῷ τῆς ἀληθείας φωτὶ τὸν νοητὸν τῆς καρδίας ἀνευρύνοντες ὀφθαλμὸν, καὶ τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς γενεσιάρχην, καὶ παμβασιλέα, καὶ Θεὸν τῶν ὅλων ἐπεγνωκότες, ὁμολογοῦμεν τὴν πίστιν τὴν εἰς τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ὡς δὲ εἰς ἀρχὰς ἑτέρας ἥκοντες ζωῆς, καὶ ταῖς τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας τρίβοις ἐμβεβηκότες, Χριστοῦ καλανεύοντος δικαιούμεθα. δι' αὐτοῦ γὰρ ἡμῖν ἵλεως ὁ Πατήρ. Δικαιοῦντος δὲ τοῦ νομοθέτου, καὶ ἁπάσης ἡμᾶς ἀπαλλάττοντος γραφῆς, καὶ τῆς ἐπὶ ταῖς παραβάσεσιν ἀνιέντος δίκης, καὶ προσέτι νοητῶς ἁγιάζοντος διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἀναμορφοῦντος ἡμᾶς καθ' ὃν οἶδε τρόπον αὐτὸς εἰς καινότητα ζωῆς σώφρονός τε καὶ ἐπιεικοῦς· τίς ὁ

A *Ne detis ſancta canibus, neque proiicia-* Matth. 7.
tis margaritas veſtras ante porcos; relictis iis, quæ ſunt altioris intelligentiæ, ad illa nunc potius me conuertam, per quæ temere fertur aduerſarius, cauillandi potius ſtudioſus quam veri intelligens. Non promittit morbos ſolutum iri Baptisma ſalutare. Quare ſi hoc minus præſtet, ne multum mireris. Nam ſi Chriſtus annuerit, ad hoc etiam aqua nobis ſufficiet, nec impedimento quic-
B quam fore facile videbimus, ſi vim eius ineffabilem & ſupra omnem naturam poſitam reputauerimus. Quod enim miraculi genus ab eo factum non eſt? Quod vero ſuæ diuinitatis non præbuit argumentum? Nutu enim præpotenti leproſos purgauit, hydropicos morbo liberauit, claudo ſola voluntate gradiendi officium reſtituit, perfecitque vt incitato curſu cerui inſtar exiliret. Cœco præcepit aquis Siloe o-
C culos abluere: quo facto, inſolitum ei lumen affulſit, denſiſſimæque oculorum tenebræ diſſipatæ ſunt. Qui ergo res tam eximias nullo labore perfecit, & aquis ipſis ſuæ poteſtatis efficacitatem indidit, nunquid plane gratiam, quæ per ſanctum Baptiſma tribuitur, omni morbo corporis potentiorem effecerit? Sed in alios vſus ipſam nobis datam eſſe contendimus. Depulſis enim ex animo noſtro Græcanici deli-
D rii tenebris, & Dæmoniorum turbis abrenuntiatis, omnique eorum pompa & cultu reiecto; tum veritatis lumine ſpiritalem cordis oculum aperientes, & natura vereque parentem Regem ac vniuerſi Deum agnoſcentes; fidem confitemur in Patrem, & Filium, ac Spiritum ſanctum: & tanquam ad alterius vitæ initia deducti, ac in veræ
E pietatis iter ingreſſi, Chriſto annuente, iuſtificamur. Per ipſum enim Pater nobis propitius eſt. Quum autem nos legislator iuſtificet, & ab omni crimine nos liberet, pœnamque peccatis debitam remittat, prætereaque nos per Spiritum ſanctum ſpiritali modo ſanctificet, noſque ea, quam nouit ipſe, ratione ad nouitatem vitæ moderatæ ac ſedatæ reformet; quis

demum condemnaturus sit, aut quæ sordes in nobis futuræ sint, dicere non possum. Plurima de his alia veraque dicerem, certissimisque argumentis probarem, mysterium esse per Mosem ac Prophetas typice declaratum, neque nouum illud esse, aut recens editum, & a nobis inuentum, nisi, vt antea dixi, profanorum aures metuerem. Fere enim rideri solent quæ vulgo percipi nequeunt, quoniam suæ mentis imbecillitatem non vident, & quæ omni admiratione prosequi par esset, ea nihili faciunt, sicuti nimirum iste quoque vir egregius. Sola enim aquarum inspectione mysterium illud admetitur, tametsi Ioannes clare & perspicue diceret iis, qui ad baptismum pœnitentiæ
Matt. 3. veniebant: *Ego quidem baptizo vos aqua, venit autem post me qui fortior me est, cuius non sum dignus calceamenta portare: ille vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.* Comparat enim igni, vt reor, illam Spiritus sancti virtutem, & purgandi efficaciam, quæ in nobis ab ipso perficitur. Vt enim argenteis vasis si aliqua sordes adhæserit, adhibitus ignis eam consumit; ita vis, opinor, sancti Spiritus, si nostras animas instar ignis, spiritali nimirum & diuina quadam ratione, occupauerit, omni macula nos liberat. Cæterum Iulianus, rerum nostrarum naturam velut in contrarium peruertens, eos, qui per fidem in Christo ad agnitionem & cultum veri Dei deducti sunt, mancipiorum similes esse contendit: qui quum ex heri domo discedunt, seruitutis iugum ægre admodum ferentes, fugam suam prospere sibi cessuram putant; sin autem spe sua exciderint, nihilo sibi deteriorem, quam qua vsi sunt, futuram sortem existimant. Ad hæc autem ego respondeo: præstare vt eos seruis domesticis comparemus, qui beneuolentia heri comtemta, temerario ac præcipiti discessu, & illegitimæ libertatis intempestiua siti, quum fugissent, grauibus demum & ineuitabilibus incommodis, ac perpetuo metu vexati, in acerbam & insanabilem paupertatem delapsi, rerumque necessariarum inopia pressi, & aliis quibusdam seruire coacti, sero ac vix tandem me-

A καλαληρίνων ἔτι, ἢ κὴ ποῖ☉ ἐν ἡμῖν ἔσαι ῥύπ☉, ὀκ ἂν ἔχοιμι Φράσαι. Ἔφην δ' ἂν καὶ ἕτερα περὶ τύτων πλείσά τε ὅσα κὴ ἀληθῆ, πληροφορῶν ὅτι διὰ Μωσέως καὶ Προφητῶν προανετυπῶτο τὸ μυσήριον, κὴ ὀ νέον ἐσὶν, ἢ ἀρτιφανὲς, κὴ πρὸς ἡμῶν ἐυρημένον, εἰ μὴ καθάπερ ἤδη προεῖπον, τὰς τ' ἀμυήτων ἐδεδίειν ἀκοάς. Ἀεὶ γάρ πως γελᾶσθαι φιλεῖ τὰ δυσέφικτα τοῖς πολλοῖς, ὅτι μὴ τῆς ἑαυτῶν διανοίας τὸ ἀδρανὲς
B καθορίζσιν, ἃ δὲ ἦν ἄμεινον τὸ παυλὸς ἀξιῶσθαι θαύμαι☉, ταυτὶ πεποίηται παρ' ὀδὲν, καθάπερ ἀμέλει κὴ πανάρισος ὀτοσί. μέχρι γὰρ μόνης τῆς τῶν ὑδάτων θέας ἀναμένει τὸ μυσήριον, καί τοι σαφῶς τε καὶ ἐναργῶς Ἰωάννη λέγονλος τοῖς ἐπὶ τὸ μετανοίας ἴσσι βάπτισμα· ἐγὼ μὲν ὑμᾶς βαπτίζω ὕδατι, ἔρχεται ὃ ὀπίσω μὲ ὁ ἰσχυρότερός μὲ, ὃ ὀκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βασάσαι· ἐκεῖν☉ ὑμᾶς βαπτίσει
C ἐν πνεύματι ἁγίῳ κὴ πυρί. Παρεικάζει γὰρ οἶμαι πυρὶ τὴν τῦ ἁγίε Πνεύματ☉ δύναμιν, καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς παρ' αὐτῦ τελεμένην ἐνέργειαν σμηκτικήν· ὥσπερ γὰρ τοῖς ἐξ ἀργύρε πεποιημένοις τῶν σκευῶν ὁμιλῆσαν τὸ πῦρ, τὸν ἐμπεφυκότα αὐτοῖς καταλήκει ῥύπον, κὴ τ' ἴσον οἶμαί πε τελονὶ τρόπον κὴ ἡ τῦ θείε Πνεύματος δύναμις, πυρὸς δίκην ταῖς ἡμελέραις ἐμβάλλεσα ψυχαῖς, νοητῶς δηλονότι κὴ θεοπρεπῶς, ἀπάσης ἡμᾶς κηλίδος ἐλευθεροῖ. Περιῦσὰς ὃ, ὥσπερ
D εἰς πᾶν τὐναντίον τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων τὴν Φύσιν, τὰς διὰ πίσεως τῆς ἐν Χρισῷ σεσαγηνευμένας, εἰς ἐπίγνωσιν κὴ λαρείαν τῦ κ͞υ ἀληθειαν ὄντος Θεῦ προσεοικέναι φησὶν ἀνδραπόδοις, ἃ τῆς τ' δεσπολῶν ἑσίας ἀπαίρονλα, δεδυσφορηκότα τε λίαν περὶ τὸν τῆς δελείας ζυγὸν, πρὸς καλῶ μὲν ἔσεσθαι σφίσιν αὐτοῖς τὸ ἀποδρᾶναι νομίζσιν. ἡμαρτηκόσι δὲ τῆς ἐλπίδος, ὀδὲν ὧν ἐσχήκασιν ἐκβῆναι τὸ χεῖρον. Ἐγὼ δὲ πρὸς ταῦτα φαίην ἂν, ὡς πρέποι μᾶλλον ἀφομοιῶν αὐτὰς οἰκέταις, οἳ τῆς εἰς δεσπότην εὐνοίας ὀλιγωρήσανλες, καὶ μὴν καὶ ϖροαλεσάτην ποιησάμενοι τὴν ἀπόσασιν, καὶ τὴν
E πέρα νόμων ἐλευθερίαν ὀκ ἐν καιρῷ διψήσαντες, εἶτα δεινοῖς κὴ ἀφύκτοις ἁλόντες κακοῖς, καὶ ἀκαταλήκτοις δείμασι κολαζόμενοι, πικρᾷ καὶ ἀνθελήτῳ περιπεσόντες πενίᾳ, καὶ τῇ τῶν ἀναγκαίων ἐνδείᾳ πεπιεσμένοι, καὶ τισὶν ἑτέροις θηλέυειν ἠναγκασμένοι, ὀψὲ μὲν καὶ μόλις βα-

λέυονλαι τὰ βελλίω παλιναίρελα δὲ ποιῶνλαι τὰ ἐν ἀρχαῖς, καὶ παλινδρομῶσιν ἐπὶ τὸν πρῶτον ἀγαθὸν ὄνλα δεσπότην. Ἢ ϗ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι τῶν ὅλων ἐςὶ γενεσιϗργὸς καὶ κύριος ὁ μόνως ἀληθῶς καὶ Φύσει Θεός; ϗκοῦν οἱ τοῖς δαιμονίοις λαιρέυσανλες, εἴπερ ἔλοιντο μελανοεῖν, νοοῖντ' ἂν εἰκότως ϗ δεσποτῶν ἰδίων ἀποφοιτήσανλες, ἀλλ' ὑπὸ τῷ πάντων δεσπότῃ γεγονότες Θεῷ, καὶ λιπαρωτάταις ἐλπίσι πρὸς τοῦτο ἠγμένοι. πρόκειται γὰρ αὐτοῖς εἰς ὑπόσχεσιν τῆς ὑοθεσίας ἡ χάρις, τέυξεσθαι δὲ προσδοκῶσι καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀνασάσεως ἐν Χριςῷ. ὃ δὴ μάλιςα διαγελᾷ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς, ὥσπερ ϗκ ἐνὸν τῷ πάντα ἰσχύοντι Θεῷ, καὶ θανάτϗ κρείττονα ἀποφῆναι τὸν λόγῳ φθορᾶς ὑποκείμενον τῇ ἰδίαν Φύσιν, καίτοι Πλάτων γε διειπόντως ἐναργῶς, τὸν τὸ κόσμϗ δημιϗργὸν Φάναι τισὶ θεοῖς τῶν Θεῶν, ὡς ἀθάναλοι μὲν ϗκ εἰσὶν, ἅτε μὴν ἄλυτοι πάμπαν, ἅτε γε μὴν λυθήσονλαι ἐθέλονλός γε αὐτοῦ, γεγραφότος τε πρὸς τοῦτῳ καὶ Ἤρα τινὰ τῶν ἐξ Ἀρμενίας ἀναβιῶναι καὶ ἐφθαρμένον, καὶ τῷ θανάτῳ νενικημένον. ἐοίκει γὰρ καὶ αὐτῷ πϗ τάχα, τὸν περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀνασάσεως ἓυ ἔχονλά τε καὶ ἀληθῆ προσιέσθαι λόγον. ὁ γάρ τοι παρενεγκὼν εἰς ὕπαρξιν ἐν ἀρχαῖς τὸν ἄνθρωπον, καί τοι μὴ ὄνλα ποτὲ, ζωοποιήσειεν ἂν εὐκόλως τὴν ἐκ τοῦ τεθνάναι παθόνλα λύσιν. εἴη γὰρ, ἂν ὥσγε οἶμαι, τῆς ἀυλῆς ἐνεργείας ἀπολέλεσμα καὶ ἀπόδειξις ἐναργὴς, τὸ καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄνλως παρενεγκεῖν εἰς τὸ εἶναι, καὶ περιπεσόνλα τῇ φθορᾷ εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς ἀνασοιχειῶσαι πάλιν· ἢ τάχα πϗ τοῦ πρώτϗ τὸ δέυλερον ἡτλῶτο ἂν καλά γε τὸν ἀκριβῆ κ᾽ ἓυ ἔχοντα λογισμὸν * * * * καὶ τί τῶν ἀδοκήτων ὑποσὰν ἀνακομίσαι πάλιν εἰς ὅπερ ἦν ἐν ἀρχαῖς. Ἐπειδὴ δὲ κ᾽ Φύσιν ἐςὶ ζωὴ καὶ ζωοποιὸς ὁ παντὸς ἐπέκεινα νοῦ· πάνλη τε καὶ πάντως, εἰ βούλοιτο, τισὶν ἐνίησι τὴν ζωὴν, ἐμποδὼν ὄντως ϗδενός· ἄμαχον γὰρ ἔχει τὴν ἐνέργειαν. Εἰ δὲ ἐπείπερ ἐςὶ παρά τε λόγϗ τὸ θαῦμα, κ᾽ τίνα περαίνεται τρόπον ταῖς ἡμετέραις διανοίαις ϗχ ἁλώσιμον, ἀπιςῶσι τινὲς, μὴ ἀγνοούντων ὅτι πείσονται τοῦτο καὶ ἐπὶ πλείσοις ἑτέροις. ϗ γὰρ ἐςὶν εἰπεῖν ὅπως ἕκασα γέγονε τῶν κτισ-

liora consilia capiunt, & pristinæ conditionis desiderio ad primum eumque bonum herum recurrunt. An non vere dici potest, rerum omnium parentem ac dominum esse, illum vnum vere & natura Deum? Quocirca quicunque se Dæmoniis manciparunt, si resipuerint, iure censebuntur non a suis dominis recessisse; verum in potestatem Domini rerum omnium concessisse, eoque adducti fuisse spe sane luculenta. His enim proposita est gratia in promissionem adoptionis, adeoque se consecuturos sperant resurrectionem a mortuis in Christo. Quod sane præ cæteris omnibus maxime deridet ille veritatis hostis, quasi præpotens Deus non possit hominem, natura sua corruptionis legi subditum, morte superiorem facere, tametsi Plato aperte dixerit, mundi Opificem Diis Deorum quibusdam dixisse: *immortales quidem ipsos non esse, neque prorsus solutionis expertes, veruntamen si voluerit, solutum non iri*; ac præterea scripserit: *Heraquendam Armenium, qui morte occubuerat, reuixisse.* Nam & ipse forsan ea, quæ de resurrectione mortuorum traduntur, tanquam recta & vera, admittenda censebat. Qui enim principio hominem e nihilo in ortum edidit, is ad vitam facile reuocauerit morte solutum. Est enim, opinor, eiusdem virtutis opus & argumentum euidens, hominem ex eo, quod non est, in ortum educere; & in corruptionem lapsum, ad priorem statum reformare: aut certe priori minus erit alterum, si ratiocinando recte colligimus. Maius enim opinor esse, producere aliquid ex nihilo, quam iam productum & aliquid humanitus perpessum, reduci denuo in id quod principio erat. Cæterum quum Deus supra mentem omnem positus vita sit secundum naturam ac viuificus, vtique vitam, quibus velit, infundit, nullo impediente, quum vi polleat cui obsisti non potest. Quod si minus persuadentur aliqui, propterea quod præter rationē id miraculi videtur, & incomprehensibili modo peragitur, idipsum in plerisque aliis sibi euenturum ne ignorent. Explicari enim non potest, quo pacto singulæ res crea-

tæ productæ sint, quum sensibiles tum spiritales quum, visibiles tum inuisibiles: sed vere sapientibus fide æstimari debent quæcunque ingenii nostri modum excedunt.

Α μάτων, αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν, ἥτινα ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων· πίστει δὲ μᾶλλον τιμᾶσθαι πρέπει παρὰ γε τοῖς ἀληθῶς ἀρτίφροσι τὰ ὅσα περ ἂν τῆς ἐνούσης ἡμῖν διανοίας τὸ μέτρον ἐξάλλοιτο.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙC ΠΑΤΡΟC ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙCΚΟΠΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑC,

ΥΠΕΡ ΤΗC ΤΩΝ ΧΡΙCΤΙΑΝΩΝ ΕΥΑΓΟΥC
θρησκείας, πρὸς τὰ τῦ ἐν ἀθέοις Ἰουλιανῦ.
ΛΟΓΟC ΟΓΔΟΟC.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ
ARCHIEPISCOPI,

PRO SANCTA CHRISTIANORVM RELIGIONE,
ADVERSVS LIBROS ATHEI IVLIANI.
LIBER OCTAVVS.

ΑΙΡΕΤΑΙ μὲν τῷ σοφῷ καὶ τῆς ἀῤῥήτου δόξης ὁ πόλεμος, καὶ τοῖς ἐπέκεινα νῷ τὰ τῆς ἑαυτοῦ συνέσεως ἐπαφίη βέλη, πλὴν ἔξω φέρεται πάντα σκοποῦ. ψευδηγορεῖ γὰρ, καὶ ἀλαζονεύεται, καὶ τῆς θεοπνεύστου διαμνημονεύει γραφῆς, καὶ ὑποπλάττεται μὲν εἰδέναι τὰ ἐν αὐτῇ· καταφωρᾶται γε μὴν συνιεὶς ὤδεν, καὶ τοῦτο ἡμῖν αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἐνδείξεται ἡ βάσανος. Ἀρτι μὲν γὰρ τοὺς διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ συναγηγερμένους εἰς λαὸν ἅγιον, γεγονότας δὲ καὶ ἀγαθουργοὺς λαμπρῶν καὶ ἀξιαγάστων ἐπιτηδευμάτων ἐπιστήμονας, μιαροὺς καὶ βδελυρωτάτους, οἰκτροὺς καὶ καταῤῥιμμένους, καὶ οὐδενὸς ἀξίους, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τοιούτων ὀνομάσας ἔχει. ὥσπερ δὲ οὐκ ἀποχρῶσαν ἡμῶν ποιησάμενος τὴν καταῤῥησιν, καθ' ἑτέρους πει-

A

BELLVM quidem ſuſcipit contra ineffabilem maieſtatem vafer Iulianus, & in ea, quæ mentem exuperant ingenii ſui, tela coniicit; veruntamen a ſcopo aberrant omnia. Mendacia quippe dicit, & falſo gloriatur, factaque diuinæ Scripturæ mentione fingit, explorata ſibi eſſe quæ in illa continentur. Quanquam ignarus plane deprehenditur: idque rerum experimentum ipſum nobis probauerit. Modo enim eos, qui per fidem in populum ſanctum congregati ſunt, quique bona & præclara facinora ediderunt, & mirabilibus ſtudiis claruerunt, ſceleſtos, execrandos, miſerabiles, abiectos, viles, & nullo non iſtiuſmodi nomine nuncupat. Qua quidem in nos inuectiua non contentus, aliis quoque modis proba-

B

probare nititur, nos incertos vbinam simus animi, & ignaros, rectam veritatis viam non insistere, sed orbitam quodammodo præteruehi, & Mosaicum præceptum in totum negligere, & nos ab eo sanctisque Prophetis, qui post illum fuerunt, opinione discrepare. Rursum autem sic scribit:

IVLIANVS.

Quoniam autem discrepare se aiunt a Iudæis huius temporis, seque vere Israelitas esse, iuxta Prophetas suos, & Moysi maxime credere, ac Prophetis quotquot ei in Iudæa successerunt; videamus qua in re maxime cum illis consentiant. Incipiendum porro nobis est a scriptis Mosis, qui & ipse, vt aiunt, futuram Iesu prædixit natiuitatem. Moses itaque ille, non semel, neque bis, neque ter, sed multoties, vnum Deum duntaxat colere iubet, quem sane supremum quoque nominat, Deum autem alium nusquam, sed Angelos nominat, & Dominos, atque etiam plures Deos. Eximium autem illum primum, sed alium non existimauit secundum, nec similem, nec inæqualem, quemadmodum vos feciſtis. Quod si apud vos vnum est de his Moysis vocabulum, æquum est vt illud proferatis.

Deut. 18. Nam istud: *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester ex fratribus vestris, sicut me: ipsum audietis;* vtique de filio Mariæ dictum non est. Sin autem vestri gratia quis concesserit, ait ipsum sibi similem fore, ac non Deo: prophetam sicut seipsum, & ex hominibus, sed non ex Deo. Et illud:

Gen. 49. *Non deficiet princeps ex Iuda, & Dux de femoribus eius;* sane de hoc dictum non est, sed de regno Dauidis, quod in Sedecia Rege videtur vtique desiisse. Et certe Scriptura bifariam legitur: *Donec veniant quæ reposita sunt ei:* Vos autem sic interuertistis: *Donec veniat cui repositum est.* Quod autem horum nihil in Iesum quadret, manifestum est. Neque enim est ex Iuda. (quomodo enim ille, vt vos vultis, non ex Ioseph, sed ex Spiritu sancto natus sit?) Nam Iosephi genus quum recensetis, ad Iudam refertis, neque tamen hoc satis scite interpolare potuistis. Arguuntur enim Matthæus & Lucas de eius genealogia inuicem discrepare.

A Ρᾶται τρόπως πληροφορεῖν, ὡς ὐδὲ ὅποι ποτὲ φρενῶν ἐσμὲν ἐγνωκότας, ὅτε μὴν εἰδότας, τὴν εὐθὺ τῆς ἀληθείας ἱέναι τρίβον, ἀποσκιρτῆσαι ὃ ὥσπερ ἁμαξιτοῦ, καὶ ἀφεισθῆσαι μὲν, καὶ τοῦτο εἰσάπαν, τῆς διὰ Μωσέως ἐντολῆς, διαφόρως δὲ εἶναι καὶ τὴν δόξαν αὐτῷ καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν ἁγίοις προφήταις. Γράφει δὲ πάλιν ὧδέ·

IOYΛIANOΣ.

Ἐπειδὴ δὲ πρὸς μὲν τοὺς νυνὶ Ἰουδαίους διαB φέρεσθαι φασὶν, εἶναι δὲ ἀκριβῶς Ἰσραηλίτας, καὶ τοὺς Προφήτας αὐτῶν, καὶ τῷ Μωσῇ μάλιστα πείθεσθαι, καὶ τοῖς ἀπ' ἐκείνων περὶ τὴν Ἰουδαίαν ἐπιγενομένοις Προφήταις, ἴδωμεν καὶ τί μάλιστα αὐτοῖς ὁμολογοῦσιν. ἀρκτέον δὲ ἡμῖν ἀπὸ τῶν Μωσέως, οὗ δὴ καὶ αὐτὸν φασι προκηρύξαι τὴν ἐσομένην Ἰησοῦ γέννησιν. Ὁ τοίνυν Μωσῆς οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δὶς, οὐδὲ τρὶς, ἀλλὰ πλειστάκις ἕνα Θεὸν μόνον ἀξιοῖ τιμᾶν, οὗ δὴ καὶ C ἐπὶ πᾶσιν ὀνομάζει, Θεὸν δὲ ἕτερον οὐδαμοῦ, ἀγγέλους δὲ ὀνομάζει, καὶ κυρίους, καὶ μέντοι καὶ Θεοὺς πλείονας. ἐξαίρετον δὲ τὸν πρῶτον, ἄλλον δὲ οὐχ ὑπείληφε δεύτερον, οὔτε ὅμοιον, οὔτε ἀνόμοιον, καθάπερ ὑμεῖς ἀπεξειργάσθε. εἰ δέ ἔστι που παρ' ὑμῖν ὑπὲρ τούτων μία Μωσέως ῥῆσις, ταύτην ἐστὲ δίκαιοι προφέρειν. Τὸ γοῦν, προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε· μάλιστα μὲν οὖν οὐκ εἴρηται περὶ τοῦ γεννηθέντος ἐκ Μαρίας. εἰ δέ τις ὑμῶν ἕνεκα συγχωρήσειεν, D ἑαυτῷ φησὶν αὐτὸν ὅμοιον γενήσεσθαι, καὶ οὐ τῷ Θεῷ· προφήτην ὥσπερ ἑαυτὸν, καὶ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐκ ἐκ Θεοῦ. καὶ τὸ, οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, μάλιστα μὲν οὐκ εἴρηται περὶ τούτου, ἀλλὰ περὶ τῆς τοῦ Δαβὶδ βασιλείας, ἣ δὴ καταλῆξαι φαίνεται εἰς Σεδεκίαν βασιλέα. καὶ δὴ ἡ γραφὴ διπλῶς πως ἔχει· ἕως ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ. παραπεποιήκατε δὲ ὁμοίως ὑμεῖς· ἕως ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται. ὅτι δὲ τούτων οὐE δὲν τῷ Ἰησοῦ προσήκει, πρόδηλον. οὐδὲ γάρ ἐστιν ἐξ Ἰούδα, (πῶς γὰρ ὁ καθ' ὑμᾶς οὐκ ἐξ Ἰωσὴφ, ἀλλ' ἐξ ἁγίου Πνεύματος γεγονώς;) τὸν Ἰωσὴφ γοῦν γενεαλογοῦντες εἰς τὸν Ἰούδαν ἀναφέρετε, καὶ οὐδὲ τοῦτο ἐδυνήθητε πλάσαι καλῶς. Ἐλέγχονται γὰρ Ματθαῖος καὶ Δουκᾶς περὶ τῆς γενεαλογίας αὐτοῦ διαφωνοῦντες πρὸς ἀλλήλους.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ὅτι μὲν τοίνυν Ἰσραηλῖται κῆ ἀληθειαν ἡμεῖς, οἱ διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένοι, νομοθετὴς ὢν ὁ Παῦλος ἀποφανεῖ γεγραφὼς· οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραήλ· οὐδὲ ὅτι, ὅτι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα· ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας, ταῦτα λογίζεται εἰς σπέρμα. ἐσμὲν ἢ ἡμεῖς κατ' ἐπαγγελίαν υἱοὶ τοῦ προπάτορος Ἀβραὰμ, ἅτε δὴ καλακολουθήσαντες τοῖς ἴχνεσι τῆς πίστεως αὐτοῦ. ὅτε τοίνυν τῆς ἐπαγγελίας τὰ τέκνα ταυτὶ δὴ κῆ μόνα καλαλογισθεῖεν ἂν εἰς σπέρμα τῷ Ἀβραάμ, ἄραρεν ὅτι πρέποι ἂν κῆ ἀναμφιβόλως Ἰσραηλίτας ἡμᾶς κῆ ἀληθειαν εἶναί τε κῆ ὀνομάζεσθαι. Ὅτι δὲ τοῖς Μωσέως περὶ Θεοῦ δόγμασιν κῆ τοῖς τῶν ἁγίων Προφητῶν συμφέρεται τὰ Χριστιανῶν, ἀταλαίπωρον κομιδῇ τοῖς ἐθέλουσιν ἰδεῖν. ἀρυόμεθα γὰρ ἐκεῖθεν, καθάπερ ἀπὸ πηγῶν, τὴν εἰς πᾶν ἡτιοῦν τῶν ἀρίστων ἡμᾶς ἀποκομίζουσαν γνῶσιν. τοῦτο τοίνυν κῆ αὐτὸς ἡμῖν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς καθυπισχνεῖτο, λέγων διὰ φωνῆς Ἡσαΐου· ἀντλήσετε ὕδωρ μετ' εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου. ὕδατι γὰρ ζωοποιῷ τὸν ἱερόν τε κῆ θεῖον ἀφομοιοῖ λόγον, οὗ αἱ τοῦ σωτηρίου βρύουσι πηγαὶ, τοῦτ' ἔστι Μωσῆς, καὶ οἱ Προφῆται, Ἀπόστολοί τε, καὶ Εὐαγγελισταί. ὅπου γὰρ ἅτε τοῖς Μωσέως δόγμασιν, ἅτε τοῖς τῶν ἁγίων Προφητῶν ἀντενηνεγμένους πώποτε καταίδοι τις ἂν ἡμᾶς. καθηγητὰς γὰρ αὐτοὺς πεποιήμεθα τῶν εἰς εὐσέβειαν μαθημάτων, δογματικῆς τε ὁμοῦ κῆ ἠθικῆς ἐπιστήμης. Ἕνα δὲ ὅτι τὸν φύσει κῆ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν, ὁραλῶν τε καὶ ἀοράτων δημιουργὸν καὶ κύριον, διωμολόγηκε μὲν ὁ Μωσῆς, πεφανέρωκε δὲ καὶ ἡμῖν, καταρνήσαιτο ἂν οὐδείς. εἰσκεκώμικε γὰρ αὐτὸν λέγοντα σαφῶς· οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. κῆ πάλιν· οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, κῆ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς. κῆ μὴν καὶ διὰ φωνῆς τῶν Προφητῶν ἅτω φησίν· ἐρεῖτε αὐτοῖς, θεοὶ οἳ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὑποκάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ τούτου. καὶ προσέτι τούτῳ· καὶ Θεὸν πλὴν ἐμοῦ οὐ γνώσῃ, καὶ· σώζων οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ. ψάλλει δέ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ὅτι πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια, ὁ δὲ κύριος τοὺς οὐρανοὺς ἐποίησεν. Ἑπόμενοι τοίνυν κῆ τοῖς διὰ Μωσέως ἐυμάλα θεσπισμένοις, κῆ προφητικοῖς κηρύγμασιν, ἕνα μὲν τὸν φύσει κῆ

CYRILLVS.

Itaque revera Israelitas nos esse, qui per fidem in Christo iustificati sumus, Paulus in Lege apprime eruditus ostendet his verbis: *Non enim omnes qui ex Israel, ii sunt Israelitæ: neque quia semen sunt Abrahæ, omnes filii; sed qui filii sunt promissionis, hi æstimantur in semine.* Sumus autem nos secundum promissionem filii patriarchæ Abrahæ, vtpote qui sequimur vestigia fidei illius. Quum ergo filii promissionis soli computentur in semen Abrahæ, vtique consentaneum est ac indubitatum, nos reipsa Israelitas esse ac dici. Quod autem Moysis & sanctorum Prophetarum placitis de Deo Christianorum dogmata consentiant, nullo negotio quiuis perspiciet. Inde enim, velut e fontibus, cognitionem quæ nos ad optima quæque perducit, haurimus. Hoc videlicet nobis vniuersi Deus pollicitus est per vocem Esaiæ dicens: *Hauretis aquam cum gaudio de fontibus saluatoris.* Aquæ enim viuificæ sacrum diuinumque sermonem comparat, quem Salutis fontes effundunt, hoc est, Moses, Prophetæ, Apostoli, & Euangelistæ. Quapropter nemo nos Mosis aut sanctorum Apostolorum placitis aduersari vnquam viderit. Hos enim magistros pietatis dogmatumque iuxta ac morum assumsimus. At Mosen professum fuisse, vnum natura & vere Deum existere, visibilium & inuisibilium opificem ac dominum, eumque nobis palam fecisse, nemo sane inficias ibit. Induxit enim illum clare dicentem: *Non erunt tibi Dii alii præter me.* Et rursum: *Non facies tibi ipsi idolum, nec cuiusquam similitudinem eorum, quæcunque sunt in cœlo sursum, & in terra deorsum, & quæcunque sunt in aquis subtus terram.* Quinetiam voce prophetarum sic inquit: *Dicetis ipsis: Dii, qui cœlum & terram non fecerunt, pereant de terra, & desubter cœlo isto.* Ad hæc: *Et Deum præter me nescias*; &: *Saluans non est præter me.* Canit autem etiam Dauid alicubi: *Omnes dii gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit.* Nos igitur Mosis oracula, & Prophetarum prædictiones sequuti, vnum

Rom. 9.

Esai. 12.

Exod. 10.

Hier. 10.

Hose. 13.

Psal. 95.

quidem natura ac vere confitemur esse Deum. Scimus autem præterea, & indubitanter credimus, omnes illos deos gentium esse dæmonia. Vbinam ergo a sanctis dissentimus? aut quomodo illorum opinionibus aduersamur, quasi diuersa sentiamus aut loquamur? Prodeat, ostendat, nec inania verba vehemens ille aduersarius & accusator veritatis in nos effundat. Cæterum permirum mihi visum est, quod quum affirmet non semel, sed multoties, optimum Mosen confiteri vnum Deum esse, & alium præter ipsum plane nullum; tamen non vereatur dicere, Angelos ab illo Dominos, adeoque plures Deos nominari, sed primum illum præ aliis eximium; verum quod aliis præcellat, non sufficiet ad hoc, vt alii tollantur. Sin autem solus sit & dicatur ipse secundum naturam Deus, tum certe nullus erit cum ipso revera Deus. Quid ergo Mosis verba corrumpit, quum aperte dicat: *Audi Israel, Dominus Deus tuus Dominus vnus est.* Non enim præcipuum inter cæteros vnum & supra omnes Deum intelligere volebat aut dicere; sed incomparabili eminentiæ genere potius sublimem spiritaliter, & vltra id omne, quod mente comprehenditur, & ex se ortum, & solum ingenitum esse nouerat. Iam, quomodo aut vnde potest esse dubium, quod quum vnus & solus sit Deus ac Dominus, licet quidam dicantur dii ac domini, nudo tamen nomine tenus duntaxat id honoris acceperunt, quum alterius sint ab ipso naturæ, inferioris nimirum, & quæ aliquando non erat, sed ab ipso producta est in ortum? Et sane eandem quoq; nobis appellationem tribuens vniuersi Deus: *Ego*, inquit, *dixi Dii estis, & filii excelsi omnes.* Num igitur qui eum honorem ac decus ab eius bonitate sortiti sumus, vt dii nuncupemur, nostræ naturæ modum ignorabimus? Minime vero. Sapientes enim vt simus, nihil non pensi & curæ nobis est. Quod autem Moses, tametsi Deum vnũ dicit, Patrẽ nimirum, vtiq; confiteatur vna cum ipso, illum ex ipso, & in ipso, & propriũ eius Deum Verbũ, semper coexistentem, & extra omnem temporis mensuram simul subsistentem, & coadorandum Filium, adeoque Spiritum sanctum, paulo post iterum demonstrabimus; tametsi de his ipsis cum illo iam prolixius egimus. Non enim, vt ait ipse, innouando quidquam affinximus, aut scriptis Mosaicis temere quod visum est adiecimus, sed ea potius regulam

Deut. 6.

Psalm. 82.

A ἀληθῶς ὁμολογῦμεν εἶναι Θεόν. ἴσμεν δὲ πρὸς τύτῳ, καὶ ἀνενδοιάστως πεπιστεύκαμεν, ὅτι πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια. πῦ τοιγαροῦν ἐσμὲν τοῖς ἁγίοις διάφοροι; ἢ πῶς ταῖς ἐκείνων ἀντανισάμεθα δόξαις, ὡς ἕτερα ἄτλα φρονοῦντες, ἢ λέγοντες; ἡκέτω, δεικνύτω· μὴ γὰρ δὴ κενὰς ἡμῶν καλαχείτο λόγυς ὁ δεινὸς ἐνσάτης καὶ τῆς ἀληθείας καλήγορος. Καλαλέθηκα δὲ ὅτι καίτοι διϊχυριζόμενος ἔχ ἅπαξ, ἀλλὰ πλειάκις, ἕνα Θεὸν εἶναι καὶ μὴν καὶ ὁμολογεῖν τὸν πανάριστον Μωσέα, καὶ ἕτερον ἐπ' αὐτῷ πανελῶς ἀδένα, κυρίυς αὐτὸν ἀγγέλυς εἰπεῖν, καὶ μὴν καὶ θεὰς πλειονάς, ἀκ οἶδ' ὅπως ἀπολολμᾷ, ἐξαίρετον ὃ παρὰ τὰς ἄλλας τὸν πρῶτον, ἀλλ' ἀ τὸ πρᾶγχειν ἑτέρων ἀποχρήσει μόνον εἰς τὸ ἀνελεῖν αὐτάς· εἰ δὲ δὴ μόνος εἴη καὶ λέγοιτο κατὰ Φύσιν αὐτὸς, τότε καὶ ἀδεὶς ἔσαι σὺν αὐτῷ Θεὸς ἀληθῶς. ἀνθ' ὅτα δὴ ἕν παραΦθείρει τὰ Μωσέως, καίτοι λέγοντος ἐναργῶς· ἄκυε Ἰσραὴλ, κύριος ὁ B Θεός σα, κύριος εἷς ἐστίν. ἀ γὰρ ἐξαίρετον παρ' ἑτέρας τὸν ἕνα καὶ ἐπὶ πάντας Θεὸν ἠξία φρονεῖν ἢ λέγειν, ἀσυγκρίτοις ὃ μᾶλλον ὑπεροχαῖς ἠρμένον ὑψᾶ νοητῶς, καὶ πέρα παντὸς νοητᾶ, καὶ αὐτοφυᾶ, καὶ ἀγέννητον μόνον ὄντα ἠπίσαντο. εἶτα πῶς ἢ πόθεν ἐνδοιασὸν, ὡς ἑνὸς ὄντος καὶ μόνα κυρία καὶ Θεᾶ, καὶ εἰ λέγοιντό τινες θεοὶ καὶ κύριοι, γυμνῇ τετίμηνται κλήσει, Φύσεως ὄντες παρ' αὐτὸν ἑτέρας, ὑΦειμένης δηλονότι, καὶ ποτὲ μὲν ἀκ ὄντας, κεκινημένης ὃ παρ' αὐτᾶ πρὸς ὕπαρ- C ξιν; καὶ γᾶν καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τὸ χρῆμα δωρέμενος ὁ τῶν ὅλων Θεός· ἐγώ, Φησιν, εἶπα, θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστα πάντες. Ἆρ ἂν οἱ τετιμημένοι καὶ γέρας ἔχοντες ἡμερότητος τὸ διακεκλῆσθαι θεοὶ, τὴν ἑαυτῶν Φύσεως τὸ μέτρον ἀγνοήσομεν; ἥκιστά γε. πεποιήμεθα γὰρ ἐν σπαδῇ καὶ λόγῳ τὸ εἶναι σοΦοί. ὅτι ὃ κἂν εἰ Θεὸν ἕνα λέγοι Μωσῆς, τὸν Πατέρα δηλονότι, συνομολογεῖ πα πάντως αὐτῷ τὸν ἐξ αὐτᾶ τε, καὶ ἐν αὐτῷ, καὶ ἴδιον αὐτᾶ Θεὸν λόγον, ἀεὶ συνυπάρχοντα, καὶ ἀχρόνως συνυΦεστηκότα, καὶ συμπροσκυνύμενον Υἱὸν, καὶ μὴν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, προϊόντος ἔτι βραχὺ περὶ τύτων διαλέξεως, καὶ εἰσαῦθις διαδείξομεν, καίτοι μακρὰς πρὸς αὐτὸν περί γε τύτων αὐτῶν καλαλείναντες λόγυς. Οὐ γάρ τοι, καθά Φησιν αὐτὸς, καινολομῦντές τι προσειργάσμεθα, καὶ τοῖς διὰ τᾶ πανσόΦα Μωσέως προσεθείκαμεν λόγοις τὸ ἀβασανίστως δοκᾶν, κανόνα δὲ μᾶλλον

κῆ σαθμὴν τὰ αὐλῷ πεποιήμεθα. Ἐπειδὴ ὃ τὴν Χρι- A
σῦ γένεσιν πολυπραγμονεῖ, κῆ τὸν τῦ πανσόφυ
Μωσέως περιεργάζεται νόμον· ὑ γὰ δὴ φάναι τι
περὶ τύτων αὐλὸν, ὐκ οἶδ' ὅπως διατείνεται·
μανθανέτω πρὸς ἡμῶν, ὅτι τ Μωσέως πραγ-
ματείας ὁ σκοπὸς εἰς τὸ αὐτῦ βλέπει μυςήριον,
καὶ γράφεται παρ' αὐλῷ πλεισαχῦ Χριςός. καὶ
τῦτο εἰδὼς ὁ θεσπέσι@ ἔφη Παῦλος· τέλος γὰ
νόμυ καὶ προφητῶν ὁ Χριςός. Ἀξιόχρεως δὲ
γένοιτ' ἂν περί γε τύτων αὐτῶν, τοῖς Ἰυδαίων B
δήμοις ἐπιφωνῶν αὐτός· εἰ ἐπιςεύετε Μωσῇ,
ἐπιςεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμῦ ἐκεῖνος ἔγρα-
ψε. Φέρε δὴ ἔν, καί τοι πλεῖά τε ὅσα κῆ ἀληθῆ
μαρτύρια παρακομίζειν ἐξὸν, κῆ τῦτο ἀκονητὶ,
τῶν ἄλλων ἀφέμενοι τοῖς παρ' αὐτῦ παρεννηεγ-
μένοις ἐπαφῶμεν τὴν βάσανον, ἴτω τε καὶ τῦ-
τω ψευδομυθῆται δεικνύωμεν. ἔφη τοίνυν ὁ
ἱεροφάντης Μωσῆς τοῖς ἐξ ἅπαν@ Ἰσραὴλ·
προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν συ ὡς ἐμὲ ἀνα-
ςήσει κύριος ὁ Θεός συ· αὐτῦ ἀκύσεσθε. κῆ πάν- C
τα ὅσα ἠτήσω παρὰ κυρίυ τῦ Θεῦ συ ἐν Χω-
ρὴβ, τῇ ἡμέρᾳ τ ἐκκλησίας λέγοντες· ὑ προσ-
θήσομεν ἀκῦσαι τὴν φωνὴν τῦ Θεῦ ἡμῶν, καὶ
πῦρ τὸ μέγα τῦτο ὐκ ὀψόμεθα ἔτι, ἵνα μὴ ἀ-
ποθάνωμεν. καὶ εἶπε κύριος πρός με· ὀρθῶς,
πάντα ὅσα ἐλάλησαν· προφήτην ἀναςήσω
αὐτοῖς ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν, ὥσπερ σέ· κῆ δώσω
τὸ ῥῆμά μυ ἐν τῷ ςόματι αὐτῦ, κῆ λαλήσει αὐ-
τοῖς καθότι ἂν ἐνετείλωμαι αὐτῷ· κῆ ἄνθρωπος,
ὃς ἂν μὴ ἀκύσῃ ὅσα ἂν λαλήσῃ ὁ προφήτης D
ἐπὶ τῷ ὀνόματί μυ, ἐγὼ ἐκδικήσω ἐξ αὐτῦ.
Ἄθρει δὴ ἔν ὅπως ἐπὶ καιρῦ τὸ Χριςῦ μυ-
ςήριον ἦυ μάλα καλεσημαίνετο. καθίκετο μὲν γὰ
ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐν εἴδει πυρὸς ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ Σι-
νᾶ, κῆ φωνὴ τῆς σάλπιγγος ἦχει μέγα, κῆ τὸ γε-
γραμμένον· ἀλλ' ἦν ἀπρόσβλη@ τοῖς ὁρῶσιν
ἡ θέα, καὶ δύσοιςος ἄγαν ἡ τῶν σαλπίγων ἠχή.
ταύτῃοι κῆ ἔφασκον ἀφορήτῳ δέει κεκρατημέ-
νοι· τὸ πῦρ τὸ μέγα τῦτο ὐκ ὀψόμεθα ἔτι, κῆ ὐκ
ἀκυσόμεθα τ φωνῆς κυρίυ τῦ Θεῦ ἡμῶν. ὥσν- E
το μὲν γὰ ἐξ ἑλληνικῆς ὄντες ἀβελτηρίας, πῦρ
εἶναι τὸ αἰσθητὸν κῆ ὁρώμενον πρὸς ἡμῶν τὸν τῶν
ὅλων Θεὸν, κῆ φωνῆς ἀκῦσαι τῆς ἀπ' αὐτῦ. ὅτι
δὲ δύσνοίτε ὄντες κῆ παχεῖς ἠγνοήκασιτἀληθὲς,
ὀψὲ κῆ μόλις ἐμάνθανον, Χριςῦ λέγοντ@ αὐ-
τοῖς περὶ τῦ Θεῦ καὶ Πατρός· ὔτε φωνὴν αὐτῦ
πώποτε ἀκηκόατε, ὔτε εἶδ@ αὐτῦ ἑωράκατε.
Οὐκῦν ἐπειδήπερ ἀπρόσιτ@ ἦν τοῖς τὸ τηνι-

nobis & amussim proposuimus. Quum autem Christi natiuitatem inquirat, & in lege Mosis sapientissimi frustra se torqueat, (de his enim nulla verba fecisse ipsum nescio quomodo contendit) discat a nobis, doctrinæ Mosaicæ scopum ad Christi mysterium pertinere, Christumque apud eum multoties describi. Quod quum nosset diuinus Paulus, dicebat: *Finis enim legis & Prophetarum*, Rom. 10. *Christus*. Locuples autem harumce rerum ipse testis erit, Iudæos ita compellans: *Si credieretis*, inquit, *Mosi*, Ioan. 5. *credieretis mihi: de me enim ille scripsit*. Agedum ergo, quamuis nullo negotio quam plurima testimonia eaque vera proferre liceat, nos aliis prætermissis, quæ ab ipso allata fuerunt perpendamus, atque ita vel in hoc mendacii illum arguamus. Dixit Moses ille sacrorum interpres Israelitis: *Prophetam ex* Deuter. 18. *fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audietis. Secundum omnia quæ petiisti a Domino Deo tuo in Choreb, in die conuocationis, dicentes: Non adiiciemus audire vocem Dei nostri, & ignem hunc magnum non aspiciemus vltra, neque moriamur. Et ait Dominus ad me: Recte omnia quæ loquuti sunt. Prophetam suscitabo eis ex fratribus eorum, sicut te: & dabo verbum meum in ore eius: & loquetur eis, secundum quod mandauero ei. Et homo, qui non audierit, quæcunque loquutus fuerit propheta ille in nomine meo, ego vindictam sumam de eo.* Vide sis ergo vt opportune admodum illud Christi mysterium significatum sit. Descendit enim ille vniuersi Deus in specie ignis super montem Sina, & vox tubæ resonabat valde, sicut scriptum est: sed spectaculum illud cerni non poterat, & tubarum sonus erat prorsus intolerabilis. Proindeque dicebant vehementi formidine capti: *Ignem hunc magnum non* Deut. 18. *videbimus vltra, & non audiemus vocem Domini Dei nostri.* Putabant enim, quum a Gentilium deliriis recentes essent, Deum vniuersi ignem esse sensibilem & conspicabilem, seque vocem ab eo prolatam audiisse. Se autem præ vecordia & ingenii tarditate veritatem ignorasse, sero ac vix tandem didicerunt, Christo iis dicente de Deo & Patre: *Neque vocem eius vnquam audiistis*, Ioan. 5. *neque speciem eius vidistis.* Quum igitur

ſpectaculum eorum, quæ ad Dei gloriam figurata erant, ferre non poſſent qui tum temporis inſtituebantur homines, tandem neceſſario incarnationis Vnigeniti modus prædictus eſt. Nec enim aliter verſari cum hominibus poterat, quum ſecundum naturam ipſe Deus ſit, quam ſi homo ſecundum nos factus appareret, ſimulque maneret Deus; quippe quum diuina & ſuprema natura ſtabilitate & immutabilitate glorietur. Nominatus porro eſt Propheta, licet prophetarum ſit dominus. Nam quum ad inanitatem ſe demiſiſſet, humanitatis conditione ſuſcepta, vtique decebat quæ humanitatis ſunt non deſpicere. Ipſa vero prophetia humanitatis conditioni valde congruit, ſed & ſummum in rebus humanis dignitatis locum tenere putatur. At enim, inquit, clare iſtud dictum non eſt de eo, qui ex Maria prognatus eſt. Sin autem veſtri gratia quis conceſſerit, ſibi ait ipſum ſimilem fore, & non Deo, prophetam ſicut ſeipſum, ex hominibus, ſed non ex Deo. Igitur Deum, & ex Deo ſecundum naturam eſſe Filium, non multo poſt docebimus. Quoniam autem contendit hæc de eo, qui ex Maria prognatus eſt, ſcripta non eſſe, alium nobis oſtendat fuiſſe ſecundum Moſem, non autem ex ingenio ſuo ac ſenſu: veri enim prorſus eſt ignarus. Exiſtimat quippe prophetam ſicuti Moſem, & hominem, nihilque certe præter hoc ipſum aliud fore eum, quem ſacræ literæ excitatum iri prædixerunt. Sed aberrat a vero. Subiiciet enim ſtatim aliquis: Quum plurimi poſt Moſem prophetæ fuerint & homines, ſicut ipſe fatetur; de quonam tandem hæc dicit? Ergo neceſſe eſt plane illud, *ſicut me*, plurimis modis a nobis intelligi. Et quidem Moſis miniſterium cum Seruatoris diſpenſatione, quoad eius eſt, comparãtes, agedum, vim prophetiæ, quæ de ipſo eſt, nitamur explicare. Nimirum graui ſeruitute oppreſſos Iſraelitas Moſes liberauit, & per medium mare traduxit, ſuffocatis in eo qui quondam impotenter dominati fuerant: aluit in ſolitudine, manna cælitus demiſſo: Deo commendauit, medius ac ſequeſter Dei & hominum, ac Legis adminiſter, eoſque ad omnem honeſtatem ſapienter compoſuit. Hinc velut ex typo & vmbra ad ipſum veritatis decus tandem veniendum eſt. Tyrannidem in nos exercuit Satanas, & peccati iugo genus hominum illigauit.

A καὶ δὲ παιδαγωγημένοις τῶν εἰς δόξαν Θεοῦ διαπεπλασμένων ἡ θέα, λοιπὸν ἀναγκαίως ὁ τῆ ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς προανεφώνητο τρόπος. ὁ γὰρ ἦν ἑτέρως συνδιαιτᾶσθαι δύναμις τοῖς ἐπὶ γῆς, Θεὸν ὄντα τῇ Φύσιν αὐτὸν, εἰ μὴ γέγονεν ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς πεφηνὼς, μὴ τοῦ μεῖναι Θεὸς· ἀυχεῖ γὰρ ἀεὶ τὸ βεβηκός τε καὶ ἄτρεπτον, ἡ θεία τε καὶ ὑπερλάτη, καὶ πάντων ἐπέκεινα Φύσις. Ὠνόμασαι δ' Προφήτης, καίτοι B προφητῶν ὑπάρχων δεσπότης. ἔδει γὰρ ἔδει καθιγμένον εἰς κένωσιν, καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ὑποδύλα μέτρον, μὴ ἀπόβλητα ποιεῖσθαι τὰ ἀνθρώπινα· ἐοικὸς δὲ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις σφόδρα τὸ προφητείας τὸ χρῆμα, λελόγισαι δὲ καὶ ἐν τάξει τῶν ἀνωλάτων γερῶν. ἀλλ' οὐκ εἰρῆσαι, φησιν, ἐναργῶς περὶ τοῦ γεννηθέντος ἐκ Μαρίας. εἰ δέ τις ὑμῶν ἕνεκα συγχωρήσειεν, ἑαυτῷ φησὶν αὐτὸν ὅμοιον γενέσθαι, καὶ οὐ τῷ Θεῷ, προφήτην ὥσπερ ἑαυτὸν, ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' C οὐκ ἐκ Θεοῦ. ὅτι μὲν οὖν Θεός τε καὶ ἐκ Θεοῦ τῇ Φύσιν ἐστὶν ὁ υἱὸς, ἐρροῦμεν οὐκ εἰς μακράν. Ἐπειδὴ δ' φησὶν ὁ περὶ τοῦ γεννηθέντος ἐκ Μαρίας γεγράφθαι ταυτὶ, ἕτερον ἡμῖν καταδεικνύτω γεγονότα τῇ Μωσέα, καὶ ὁ καθ' ὃς αὐτὸς ἂν ἕλοιτο τρόπους. ἠγνόηκε γὰρ εἰσάπαν τὸ ἀληθές. οἴεται μὲν γὰρ τῇ Μωσέα προφήτην καὶ ἄνθρωπον, αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ μόνον, ἐγερθήσεσθαι τὸν προηγγελμένον. διημάρτηκε δὲ τἀληθοῦς. Φαίη γὰρ ἄντις πρὸς τοῦτο εὐθύς· καίτοι πλεῖσοι γεγόD νασι προφῆται μὴ Μωσέα καὶ ἄνθρωποι, κατ' αὐτόν· περὶ τίνος ἂν ἄρα τὰ τοιάδε φησίν; οὐκ ἂν πᾶσά πως ἀνάγκη τὸ, ὡς ἐμὲ, τῇ πλείσους πρὸς ἡμῶν νοεῖσθαι τρόπους. καὶ δὴ τὴν Μωσέως διακονίαν ἀντιπαραθέντες, ὡς ἔνι, τῇ τοῦ σωτῆρος οἰκονομίᾳ, τῆς ἐπ' αὐτῷ προφητείας τὴν δύναμιν, φέρε δὴ φέρε, διαγνῶναι σπουδάσωμεν. Οὐκοῦν ἀφορητῷ δουλείᾳ καταχθισμένους τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἀπήλλαττεν ὁ Μωσῆς, διεβίβασε δ' διὰ θαλάσσης μέσης, καταπεπνιE γμένων ἐν αὐτῇ τ πάλαι κεκρατηκότων· ἔθρεψεν ἐν ἐρήμῳ, καθιεμένου τοῦ μάννα· παρέσησε τῷ Θεῷ, μεσίτης γέγονεν αὐτοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ νόμου διάκονος ἦν, πρὸς ἅπασα τῶν πρακτέων εὖ μάλα καταρυθμίζων αὐτούς. Ἰτέον ἐντεῦθεν ὡς ἐν τύπου καὶ σκιᾶς ἐπ' αὐτὸ δὴ λοιπὸν τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος· τετυράννευκε καθ' ἡμῶν ἐκ πλεονεξίας ὁ σατανᾶς. καὶ τοῖς τ ἁμαρτίας ἐσαγαγόντος ζυγοῖς τὸ ἀνθρώπινον γέν-

ἦν δὲ τὸ σύμπαν ἀδεὶς τῆς ἐκείνου δυσροπίας ἀπείραλος. τοιγάρτοι καὶ ὑπέροφρυς ἦν, καὶ περόνημε μέγα, καὶ τῆς ἁπάντων ἀσθενείας ἀμετρίως καταθρασύνετο, λέγων· τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ ὡς νοσσιὰν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὠὰ ἀρῶ· καὶ οὐκ ἔστιν ὃς διαφεύξεταί με, ἢ ἀντείπῃ μοι. Ἀλλ' ἦν εἰκαῖον αὐτῷ τὸ ἐπίγε τοῦτο φύσημα· ὠήθη μὲν γὰρ ἀντερεῖν οὐδένα καταδήσειν τὴν γῆν, ἀλλ' οἷον ἀμωγῇ τοῖς ἰδίοις ὑποθεῖναι ποσὶ τὴν ὑπ' οὐρανόν. ἐσφάλετο δὲ τῆς ἐλπίδος ὁ δείλαιος. ἀντείρηκε γὰρ καὶ ἀντανέστη Χριστὸς· ἐξείλετο τὸν ἐκείνου βρόχον, δουλείας ἡμᾶς ἐξεκόμισε νοητῆς, καὶ τοῖς τῆς ἁμαρτίας ἐμβεβηκόσι τέλμασιν ἔξω τέθεικε τοῦ καθαροῦ, διεβίβασε τὸν Ἰορδάνην, ὃς τοῖς μὲν ἐχθροῖς καὶ διώκειν οὐθέλουσι τοὺς ἐν βίῳ ἠρεμοῦντας πρὸ ὀλέθρου γίνεται, ζωοποιεῖ δὲ καὶ σώζει τοὺς ὑπὸ Θεῷ, καὶ τὰ αὐτοῦ δοκοῦντα φρονεῖν σπουδάζοντας· δέδωκεν ἡμῖν οὐ μάννα τὸ αἰσθητὸν, ἑαυτὸν δὲ μᾶλλον, εἰς ἁγίαν, καὶ ζωοποιὸν, καὶ πανάγιον ὅλως τροφήν. προσκεκομίσμεθα δὲ διὰ αὐτοῦ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ μεσίτης γέγονεν αὐτοῦ καὶ ἀνθρώπων. Τεθεσμοτέθηκε δὲ πρὸς τούτοις οὐ τὰ ἐν τύποις ἔτι καὶ σκιαῖς, ἀλλὰ δι' ὧν ἦν μάλιστα τῆς ἁπασῶν ἀρίστης ἐφικέσθαι ζωῆς. ἔνεστι μὲν οὖν καὶ αὐτῷ τῷ νόμῳ τῆς ἀληθείας ἡ μόρφωσις, αὐτὴ δὲ λοιπὸν ἀνέλαμψεν ἡ ἀλήθεια. Ἄθρει δὲ ὅπως οὐκ ἠγνόηκε μὲν ὁ Μωσῆς, ὅτι γενόμενος ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος τῆς ἀρχαίας ἐντολῆς τὰ ἀσυγκρίτως ἀμείνω νομοθετήσει τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. καί τοι γε γεγραφὼς περὶ τῶν δι' αὐτοῦ τεθεσπισμένων νόμων, τὸ, ἐπ' αὐτῶν οὐκέτι προσθεῖναι, καὶ ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν, εἶτα τὸ θεοπρεπὲς τῶν ἀξιωμάτων ἐννοήσας τὴν ὑπεροχὴν, καὶ τῆς δόξης τὸ ὑπερλενὲς, καὶ τὸ θεοπρεπὲς ἐξουσίας τὸ μέγεθος, παρεγγυᾷ λέγων· αὐτοῦ ἀκούσεσθε πάντα ὅσα ἐὰν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς. εἰ γὰρ καὶ γένοιτο φησὶν, ἐκεῖνα βούλεσθαι θεσμοθετεῖν αὐτὸν, ἃ δὴ καὶ ἄπρακτον ἀποφήνειεν ἂν τὴν δι' ἐμοῦ διακονηθεῖσαν ἐντολὴν, λόγος ἔστω τοῦτο μηδεὶς· νομοθετείτω μετ' ἐξουσίας· Θεὸς γὰρ ἐστὶ καὶ δεσπότης, καὶ αὐτῷ καὶ μόνῳ πρέποι ἂν εἰκότως τὸ χρῆναι θεσμοθετεῖν. ἵνα δὲ μὴ μόνος ὁρῶτο Μωσῆς τὴν ἐπ' αὐτῷ προφήτειαν ἐν τούτοις ἐξενεγκών, καὶ αὐτὸς τοῦτο κεκύρωκεν ὁ Πατήρ· ἀριστοεπῆ δὲ αὐτὸν ἀποφαίνει λέγων, ὀρθῶς πάντα ὅσα ἐλάλησε. προφήτην ἀναστήσω αὐ-

A Nemo autem plane ab eius peruersitate liber & immunis erat: proindeque fastu intolerabili vtebatur, & infirmitati omnium insultabat his verbis: *Vniuersum orbem terrarum apprehendam manu sicut nidum, & tollam sicut oua derelicta: & non est qui effugiat me, aut contradicat mihi.* Quanquam frustra sibi tantos spiritus sumsit, qui a nemine sibi contradictum iri terram deprædanti, eamque nullo negotio pedibus suis subiecturum se putauit. Spe autem sua miser excidit; Christus quippe contradixit ac restitit: soluit eius laqueos, animi seruitute nos eripuit, & immersos peccati cœno liberauit: per Iordanem traduxit, qui bonorum hostibus & persecutoribus immittit exitium, vivificat vero & conseruat Deo subditos, & qui eius voluntati obsequuntur. Dedit nobis non manna, quod sub sensum cadit, sed seipsum potius, in cibum sanctum, & viuificum, & re vera sanctissimum. Oblati autem sumus per ipsum Deo & Patri, & factus est mediator ipsius & hominum. Ad hæc leges præscripsit, non quæ in typis & vmbris vltra essent, sed quæ ad optimum ac præstantissimum vitæ genus perducerent. Inest quippe ipsi quoque legi veritatis adumbratio, veritas autem ipsa tandem illuxit. Vide porro quomodo Moses quidem non ignorauit, quod vnigenitum Dei Verbum, assumta humanitate, leges vetere mandato longe citra comparationem meliores daturum erat hominibus. Nam quum de legibus per ipsum latis scripsisset: *bis quicquam addi aut ab iis detrabi nefas esse*; postea Dominicæ maiestatis eminentiam & gloriæ sublimitatem diuinæque potentiæ magnitudinem animo reputans, præcipit his verbis: *Ipsum audietis, iuxta omnia quæ vobis loquetur.* Si enim ipse voluerit, inquit, eas leges ponere, quæ mandatum per me traditum irritum faciant, huius nulla ratio habeatur. Leges cum potestate statuat. Deus enim est ac Dominus, eique ac soli iure competit leges ponere. Ne autem solus videretur Moyses de ipso Christo in his prophetiam edidisse, idipsum etiam Pater ipse confirmauit, & recte loquutum illum declarat his verbis: *Recte omnia quæcunque loquutus est. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum*

Ies. 10.

Deut. 4.

Deut. 18.

Deuter. 18.

ſuorum, ſicut te: & dabo verbum meum in ore eius, & loquetur eis ſecundum omnia quæ mandauero ei. At enim quid ſibi hæc verba volunt, amice? Non enim quiſquam paullo cordatior dixerit, ipſum omnibus ſanctis Prophetis verbum dediſſe, qui cæleſtia & ab illo accepta verba tranſportantes aiebant: *Hæc dicit Dominus.* Quid ergo ſibi vult quum ait: *Dabo verbum meum in ore eius?* Animaduerte, vir eximie, Seruatoris noſtri ſupra res omnes eminentiſſimam dignitatem. Diuini quippe Prophetæ miniſterium ſuum implentes ea, quæ maxime ſeruos decet reuerentia, dicebant: *Hæc ait Dominus:* Hic vero non ita, nullo modo: ipſe namque Dominus erat. Patris autem vocibus in vnaquaque re potius vtebatur, vt quum leproſo dicit: *Volo: mundare*; Et quum mortuos in vitam redire iubet. *Adoleſcens*, enim inquit, *tibi dico, ſurge.* Et, *Lazare, veni foras.* Et quum creaturam increpat, & furentium ventorum impetus retundit; & quum voce & verbo Deo maxime conueniente inſanos maris fluctus compeſcit, *Tace*, enim inquit, *obmuteſce.* Hoc, opinor, eſt illud, *Dabo verbum meum in ore eius.* Vt enim ſapientiſſimus ille Paulus ſcribit: *fert omnia verbo virtutis ſuæ*, Patris. Quod vtique maxime declarat, oraculi ſenſum non ad vnum e Prophetis pertinere, ſed procul dubio ad ipſum, qui ex Deo Patre ſecundum naturam Deus ineffabiliter eſt genitus, non dedignatus autem eſt naſci quoque ſecundum carnem ex ſancta Virgine. Porro temere & ad ſuum arbitrium ac libidinem rurſus inuertens illud: *Non deficiet princeps ex Iuda, & dux de femoribus eius, donec veniat cui repoſitum eſt*, aut, *cui repoſita ſunt: & ipſe erit expectatio gentium:* non de omnium noſtrum Seruatore Chriſto ſcripta hæc eſſe ait, ſed de regno Dauidis; quod certe & in Sedecia Rege ceſſaſſe dicit. Quod vero propheticum illud dictum in his mentionem faciat eorum, qui ex tribu Iuda Iſraelitarum regnum tenuerunt, ipſe quoque dixerim. Sed Iulianum mentiri, quum in Ezechia regnum Dauidis deſiiſſe prædicat; & Zorobabelis, qui, vt dixi, poſt captiuitatis tempus in regni ſolio conſedit, quiuis hinc intelliget. Primum enim regnauit Saul: deinde

Matth. 8. Luc. 7. Ioan. 11. Marc. 4. Hebr. 1. Gen. 49.

A τοῖς ἐν μέσῳ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ὥσπερ σέ· ᾗ δώσω τὸ ῥῆμά μου ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς πάντα, ὅσα ἂν ἐνετείλωμαι αὐτῷ. Ἀλλὰ γὰρ τί τὸ τῶν λόγων χρῆμα, ὦ τάν; ἁγὰρ δὴ φαίητις ἂν τῶν νενεχεσέρων, ὡς ἅπασι τοῖς ἁγίοις Προφήταις ῥῆμα δέδωκεν αὐτὸς, οἱ τὰς ἄνωθεν καὶ παρ' αὐτοῦ διαπορθμεύοντες λόγους ἔφασκον· τάδε λέγει κύριος. εἶτα τί ἂν βούλοιτο δηλοῦν ἐπὶ τούτῳ λέγων· δώσω τὸ ῥῆμά μου ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ; σύνες, ὦ γενναῖε, τῆς τοῦ σωτῆ-
B ρος ἡμῶν ὑπεροχῆς τὸ πάντων ἀξίωμα. οἱ μὲν γὰρ θεσπέσιοι Προφῆται διακονίαν ποιούμενοι τὴν διακονίαν, ἔφασκον· τάδε λέγει κύριος· ὁ δ', ἐχ ἅτω ποθέν· αὐτὸς γὰρ κύριος ἦν. ἐχρῆτο δὲ μᾶλλον ταῖς τοῦ Πατρὸς φωναῖς ἐν ἑκάστῳ πράγματι· τῷ μὲν λεπρῷ λέγων· θέλω, καθαρίσθητι· τοῖς δὲ τεθνεῶσι τὸ ἀναβιῶναι προστάττων· νεανίσκε γὰρ, φησὶ, σοὶ λέγω, ἐγέρθητι· καὶ, Λάζαρε, δεῦρο ἔξω. ἐπιτιμῶν δὲ
C τῇ κτίσει, καὶ ἀνακόπτων μὲν πνευμάτων ἀγρίων ἐμβολὰς, καθιστὰς δὲ μαινομένην τὴν θάλασσαν φωνῇ καὶ ῥήματι τῷ θεοπρεπεστάτῳ· σιώπα γὰρ, ἔφη, πεφίμωσο. τοῦτο οἶμαι ἐστὶ τὸ· δώσω τὸ ῥῆμά μου ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. ὡς γὰρ ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος· φέρει τὰ πάντα ἐν τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, τοῦ Πατρός. ὃ δὴ καὶ μάλιστα
D διαδείκνυσιν, ὡς ἑφ' ἕνα τῶν Προφητῶν τὴν τῆς προῤῥήσεως ἴσαν δύναμιν, ἀλλ' ἐπ' αὐτὸν ἐναργῶς τὸν ἐκ Θεοῦ μὲν Πατρὸς κατὰ φύσιν, ὡς Θεὸν ἀπορρήτως γεγεννημένον, ὡς ἀπαξιώσαντα δὲ καὶ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου. περιῶσα δὲ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτῷ τάχα πού καὶ μόνῳ καὶ ἀβασανίστως δοκοῦν τὸ· ὡς ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, ἥξει τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ· καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία
E ἐθνῶν· ὁ περί γε τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ ταυτὶ γεγράφθαι φησὶν, ἀλλὰ περὶ τῆς τοῦ Δαβὶδ βασιλείας, ἣν δὴ καὶ παλαιῆσαι φησὶν εἰς τὸν βασιλέα Σεδεκίαν. ὅτι μὲν οὖν τῶν ἐκ φυλῆς Ἰούδα βεβασιλευκότων ἐπὶ τὸ Ἰσραὴλ, ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐν τούτοις διαμνημονεύει λόγος, φαίην ἂν κἀγὼ ἐγώ. ὅτι δ' ψευδοεπεῖ παλαιῆσαι λέγων εἰς Ἐζεκίαν τὴν τοῦ Δαβὶδ βασιλείαν, καὶ τὸν Ζοροβάβελ, ὡς ἔφην, μὴ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν τοῖς τῆς βασιλείας θάκοις ἐνιδρυμένον, εἰδείη τις ἂν ἐνθεῦτεν. Πρῶτον μὲν γὰρ βεβασίλευκεν ὁ Σαοὺλ· εἶτα

χρόνῳ διελάσαντ@ μαηρῷ, καλήνηκε μὲν εἰς Σεδεκίαν τὰ τῆς ἀρχῆς. ἐπειδὴ ὃ ἦλω Ἱεροσόλυμα, καὶ πεπόρθηται τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα, καὶ ἁλόντων αὐτοῖς τῶν Βαβυλωνίων, ἀπεκομίσθη μὲν αἰχμάλωτος Ἰσραὴλ ὁμῶ τῷ οἰκείῳ βασιλεῖ, Φημὶ δὴ τῷ Σεδεκίᾳ. ἑβδομηκοστῷ δὲ παρωχηκότος ἔτους, ἀνῆκε μὲν τῆς αἰχμαλωσίας αὐτὸς διὰ Κύρου Θεός. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀνεκομίζοντο, καὶ νόμῳ τῷ διὰ Μωσέως παιδαγωγεῖσθαι πάλιν ἐσπούδαζον, τότε δὴ τότε τὸ παρ' αὐτοῖς ἐδέχετο σκῆπτρον Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα. Πῶς οὖν καταλῆξαι φησὶν εἰς Σεδεκίαν τὴν τοῦ Δαβὶδ βασιλείαν, καί τοι τοῦ Ζοροβάβελ, ὡς ἔφην, μὴ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν τοῖς τῆς βασιλείας θάκοις ἐνιδρυμένου, ἢ ὅλῳ μὲν ἐκ φυλῆς Ἰούδα καὶ Δαβὶδ, παραπέμψαντ@ δὲ διὰ τῶν ἑφεξῆς τὸ σκῆπτρον μέχρι τῆς Ἡρῴδου βασιλείας, ὃς μητρὸς μὲν γέγονεν Ἰουδαίας, ἀλλογενοῦς ὃ πατρός; Ἐκλελοιπότων γὰρ ἤτω τῶν ἐκ τῆς Ἰούδας φυλῆς τὸ ἄρχειν λαχόντων, ἐγεννήθη Χριστὸς, ὃς καὶ γέγονεν ἐθνῶν προσδοκία. κέκληται γὰρ ἡ αὐλὰ διὰ τὴν πίστεως. καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ περὶ αὐτῶν εἰρημένον διὰ Φωνῆς τοῦ πάντων ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης, κἀκεῖνα με δεῖ ἀγαγεῖν· καὶ γενήσονται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν. Γεγέννηται τοίνυν, ὡς ἔφην, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐκλελοιπότων εἰσάπαν τῶν ἐξ Ἰούδα βασιλέων, καὶ γέγονεν ἐθνῶν ἐλπίς· ἀπέκειτο γὰρ τοῦτο αὐτῷ. ὃ γὰρ δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων εἰσκέκληται Προφητῶν, ὅτε μὴν διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως, ἦγεν ἑτέρου τινὸς τὸ παράπαν· ἀπέκειτο δὲ μᾶλλον αὐτῷ, ὡς ἔφην, τὸ χρῆναι καλεῖν, οὐκέτι μόνης τῆς Ἰουδαίας, ἀπάντων δὲ μᾶλλον τῶν ἐθνῶν. ἔφη γάρ που καὶ ὁ Προφήτης Ζαχαρίας περὶ αὐτοῦ· καὶ ἔσται κύριος εἷς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἕν, κυκλοῦν πᾶσαν τὴν γῆν. ψάλλει δέ που καὶ ὁ Δαβὶδ· ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ! Οὕτοσι δὲ πάλιν ὁ δεινὸς εἰς λόγους· ὅτι δὲ τούτων οὐδὲν Ἰησοῦ προσήκει, πρόδηλον. οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἐξ Ἰούδα· πῶς γὰρ ὁ καθ' ὑμᾶς οὐκ ἐξ Ἰωσὴφ, ἀλλ' ἐξ ἁγίου Πνεύματος γεγονώς; ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἐξ Ἰωσὴφ τὸ πάναγνον αὐτοῦ γέγονε σῶμα, δεδημιούργηται δὲ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀπασιστὶ οἶμαι τῶν εὖ φρονούντων ἐρεῖ. ἀλλ' ἦν οὐκ ἄτω καὶ ἐκ τοῦ Ἰούδα φυλῆς, οὐκ ἐξ αἵματος τοῦ Δαβίδ, ἔχων μὲν

A succeſſu temporis Sedeciæ regnum obvenit. Captis autem Hieroſolymis, & vaſtata Iudæorum regione, Babyloniis bellum in ipſos gerentibus, in captiuitatem actus eſt cum ſuo Rege Iſrael, Sedecia nimirum. Sed exacto demum anno ſeptuageſimo, ſoluit eos captiuitate per Cyrum Deus. Quum autem in patriam reducti eſſent, & in lege Moyſis ſerio rurſus inſtituerentur, tunc ſane, tunc regnum cepit Zorobabel filiB us Salathiel ex tribu Iuda. Quomodo igitur aſſerit, deſiiſſe regnum Dauidis in Sedecia, quum Zorobabel, vti dixi, poſt captiuitatis tempus in regni ſolio conſederit, ſitque ex tribu Iuda & David, & per ſucceſſores ſceptrum ad regnum Herodis vſque transmiſerit, qui matre quidem Iudæa natus eſt, patre autem alienigena? Sic enim quum deficiſſent ex tribu Iuda qui principatum gererent, natus eſt Chriſtus, qui & fuit expectatio gentium: nam ipſæ quoC que per fidem vocatæ ſunt. Atque hoc erat profecto quod de ipſis dictum eſt per vocem Seruatoris omnium noſtrum Ieſu Chriſti: *Et alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere, & fiet vnum ouile, & paſtor vnus.* Natus eſt ergo, vti dixi, Dominus noſter Ieſus Chriſtus, quum defeciſſent omnino Reges ex Iuda; & factus eſt expectatio gentium. Iſtud enim ipſi repoſitum erat. Non enim per vnum e ſanctis Prophetis adDvocatæ ſunt, at neque per ſapientiſſimum Moſem, aut alium prorſus vllum. Immo repoſitum ipſi erat, ſicuti dixi, non Iudææ ſolius, ſed omnium gentium potius imperium. Dixit enim alicubi quoque propheta Zacharias de ipſo: *Et erit Dominus vnus, & nomen eius vnum, circumiens omnem terram.* Dauid item alicubi canit: *Dominus regnauit, exultet terra.* At rurſum acutus ille noſter Iulianus: *Quod autem iſtorum nihil Ieſu conueniat, manifeſtum eſt. Neque enim eſt ex Iuda: nam quomodo ille, ſecundum vos, non ex Ioſeph, ſed ex Spiritu ſancto natus ſit?* Quod igitur ſanctiſſimum illud eius corpus non ex Ioſeph natum, ſed per Spiritum ſanctum fabricatum ſit, quiuis opinor ſanæ mentis fatebitur: ſed hoc quoque modo erat cum ex tribu Iuda, tum ex ſanguine Dauid, natiuitaEtem

Ioan. 10.

Zach. 14.

Pſal. 96.

tem quidem habens ſecundum carnem ex ſancta Virgine, patrem vero Ioſeph adſcititium. Ambo autem erant de tribu Iuda, ex qua Ieſſe & Dauid. At enim, forſan inquiet, non potes demonſtrare virginem ipſum peperiſſe ex ſanguine Dauid, aut ſaltem ex tribu Iuda. Audies enimuero quid in eam rem ſacræ literæ prodiderint. Cauebant Iſraelitæ ne, quam quis vellet, ad coniugii contubernium ex quaque tribu aſſumeret, iique etiam inuiti vxores e ſua tribu ducere cogebantur: atque id diuina lege firmatum erat. Sic enim ſcriptum eſt in Numeris, qui liber vnus eſt eorum quos ſapientiſſimus Moſes edidit. *Et præcepit Moſes filiis Iſrael per præceptum Domini, dicens: Cuius placuerit coram eis, ſint vxores: tantummodo e populo patris ſui ſint vxores; & non circumuertetur hæreditas filiis Iſrael a tribu in tribum: quoniam vnuſquiſque in hæreditate tribus familiæ ſuæ coniungentur filii Iſrael. Et omnis filia vendicans hæreditatem ex tribubus filiorum Iſrael, vni eorum, qui de populo patris ſui, erunt vxores; vt vendicent filii Iſrael vnuſquiſque hæreditatem paternam.* An tibi videtur, vel per iſtam legem comprobaſſe demum, ex vna tribu ambos fuiſſe, Ioſeph & virginem, Iuda inquam & Dauid? Sed non erat Ioſeph ex Iuda, inquit: probationem autem alio reiicit, ideoque nos etiam de his rebus ſuo loco diſputabimus. Porro eo progreditur petulantiſſima illa eius oratio, vt incarnationis Vnigeniti modum, quantum in ſe eſt, & ipſius præterea Verbi exiſtentiam, audeat percellere. Interpretem enim ſacrorum Moſem, & eius ſucceſſores ſanctos Prophetas, vnum certe & ſolum Deum patrem cognitum habuiſſe, dicit, eique neminem plane adnumeraſſe. Ita autem ſcribit:

Num. 36.

IVLIANVS.

Sed huius quidem rei veritatem in altero libro ſedulo indagaturi, ſuperſedemus. Eſto vero princeps ex Iuda: non *Deus ex Deo*, vt dicitis, neque *omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* Sed dictum eſt etiam in Numeris: *Orietur ſtella ex Iacob, &*

Num. 24.

Α τὴν κ᾽ σάρκα γέννησιν ἐκ τ᾽ ἁγίας παρθένου, ἐπιγραψάμενος δὲ πατέρα τὸν Ἰωσήφ. ἄμφω δ᾽ ἦσην τῆς Ἰούδα φυλῆς, ἐξ ἧς Ἰεσσαὶ κ᾽ Δαβίδ. ἀλλ᾽ ἴσως ἂν ἔχοις, ἴσως ἐρεῖ, τὴν τεκοῦσαν αὐτὸν παλαιδεῖξαι παρθένον ἐξ αἵματος τ᾽ Δαβίδ, ἦγουν ἐκ φυλῆς Ἰούδα· πεύσῃ δὲ ἂν τὰ ἐξ ἱερῶν εἰς τοῦτο γραμμάτων. Οὐκ ἀνεπιλήδευτον ἦν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, τὸ ἐξ ἧς ἄν τις ἕλοιτο φυλῆς εἰσοικίσασθαί τινα πρὸς γαμικὴν κοινωνίαν, ἀλλ᾽
Β ἦν ἀνάγκη καὶ ὄχ ἑκοῦσιν αὐτοῖς τὰς ἐκ τῆς οἰκείας ἄγεσθαι φυλῆς· κ᾽ νόμῳ τ᾽ θείῳ τὸ χρῆμα καλεκραλύνετο. γέγραπται γὰρ ὅτως ἐν τοῖς καλουμένοις Ἀριθμοῖς· ἓν δὲ κ᾽ τοῦτο τῶν ἅπαντα σόφ᾽ Μωσέως ἐστὶ βιβλίων· καὶ ἐνετείλατο Μωσῆς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ διὰ προσάγματος κυρίου, λέγων. ὃ ἀρέσει ἐναντίον αὐτῶν, ἔσωσαν γυναῖκες. πλὴν ἐκ τ᾽ δήμου τ᾽ πατρὸς αὐτῶν ἔσωσαν γυναῖκες· κ᾽ ὄχὶ περιτραφήσεται κληρονομία τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἀπὸ φυλῆς ἐπὶ φυ-
C λὴν, ὅτι ἕκαστος ἐν τῇ κληρονομίᾳ τ᾽ φυλῆς τῆς πατριᾶς αὐτοῦ προσκολληθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ. κ᾽ πᾶσα θυγάτηρ ἀγχιτεύουσα κληρονομίαν ἐκ τῶν φυλῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἑνὶ τῷ ἐκ τ᾽ δήμου τ᾽ πατρὸς αὐτῆς, ἔσονται γυναῖκες, ἵνα ἀγχιτεύωσιν οἱ Ἰσραὴλ ἕκαστος τὴν κληρονομίαν τὴν πατρικὴν αὐτ᾽. Ἆρά σοι δοκεῖ κἂν διὰ τ᾽δε τ᾽ νόμου συναγέσθαι λοιπὸν ὡς ἐκ μιᾶς ἦσην ἄμφω φυλῆς, Ἰωσήφ τε, κ᾽ ἡ παρθένος, τ᾽ Ἰούδα, φημὶ, καὶ Δαβίδ; ἀλλ᾽ ὄκ ἦν Ἰωσὴφ
D ἐξ Ἰούδα, φησίν· ὑπερτίθεται δὲ τὴν βάσανον ὄκεν ἐπὶ καιρ᾽ καὶ περί γε τούτων αὐτῷ διαλέξομαι. Ἥκει γε μὴν εἰς τοῦτο θρασὺς ὁ λόγος αὐτῷ, ὥστε κ᾽ εἰσάπαν τό γε ἦκον ἐπ᾽ αὐτῷ, κ᾽ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον τ᾽ μονογενοῦς καλασείειν ἀπολυμαίνειν, κ᾽ αὐτ᾽ δὲ τ᾽ Λόγου τὴν ὕπαρξιν. ἕνα γὰρ δὴ κ᾽ μόνον Θεὸν τὸν πατέρα, τ᾽ ἱεροφάντην Μωσέα διειδέναι φησὶ, καὶ μὴν κ᾽ τοὺς μετ᾽ αὐτὸν γεγονότας ἁγίους Προφήτας, ἐπαριθμεῖν δὲ αὐτῷ παντελῶς ὀδένα. γράφει
E δὲ ὅτως·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου μελλόντες ἐν τῷ δευτέρῳ συγγράμματι τὸ ἀληθὲς ἀκριβῶς ἐξετάζειν, ὑπερθησόμεθα. συγχωρήσω δὲ κ᾽ ἄρχων ἐξ Ἰούδα, ὁ Θεὸς ἐκ Θεοῦ, κ᾽ τὰ παρ᾽ ὑμῶν λεγόμενα, ὀδὲ τὰ πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο, κ᾽ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο ὀδὲ ἕν. ἀλλ᾽ εἴρηται κ᾽ ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς· ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακὼβ, καὶ

ἄνθρωπος ἐξ Ἰσραήλ· τοῦθ' ὅτι τῷ Δαβὶδ προσήκει, καὶ τοῖς ἀπ' ἐκείνου, προδηλόν ἐστι πᾶσι. τῷ γὰρ Ἰεσσαὶ παῖς ἦν ὁ Δαβίδ. Εἴπερ οὖν ἐκ τούτων ἐπιχωρεῖτε συμβιβάζειν, ἐπιδείξατε, μίαν ἐκεῖθεν ἑλκύσαντες ῥῆσιν, ὅποι ἐγὼ πολλὰς πάνυ. ὅτι δὲ Θεὸν τὸν ἕνα τὸν τοῦ Ἰσραὴλ νενόμικεν, ἐν τῷ Δευτερονομίῳ φησίν· ὥστε εἰδέναι σε ὅτι κύριος ὁ Θεός σου, οὗτος εἷς ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ. καὶ ἔτι πρὸς τούτῳ· καὶ ἐπιστραφήσεται τῇ διανοίᾳ σου, ὅτι κύριος ὁ Θεός σου οὗτος, Θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, καὶ οὐκ ἔστι πλὴν αὐτοῦ. καὶ πάλιν· ἄκουε Ἰσραὴλ, κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν κύριος εἷς ἐστί. καὶ πάλιν· ἴδετε ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν ἐμοῦ. ταῦτα μὲν οὖν ὁ Μωσῆς ἕνα διαλειπόμενος μόνον εἶναι Θεόν. Ἀλλ' οὗτοι τυχὸν ἐροῦσι· οὐδὲ ἡμεῖς δύο λέγομεν, οὐδὲ τρεῖς. ἐγὼ δὲ λέγοντας μὲν αὐτοὺς καὶ τοῦτο δείξω, μαρτυρόμενος Ἰωάννην λέγοντα· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. Ὁρᾷς ὅτι πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι λέγεται ἔτι τε ὁ ἐκ Μαρίας γεννηθεὶς, εἴτε ἄλλός τίς ἐστιν, ἵν' ὁμοῦ καὶ πρὸς Φωτεινὸν ἀπωκρίνωμαι, διαφέρει τοῦτο νῦν οὐδέν, ἀφίημι δῆτα τὴν μάχην ὑμῖν· ὅτι μέντοι φησὶ πρὸς Θεὸν, καὶ ἐν ἀρχῇ, τοῦτο ἀπόχρη μαρτύρασθαι. πῶς οὖν ὁμολογεῖ ταῦτα τοῖς Μωσέως; ἀλλὰ τοῖς Ἡσαΐᾳ φησὶν ὁμολογεῖ. λέγει γὰρ Ἡσαΐας· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν. ἔστω δὴ καὶ τοῦτο λεγόμενον ὑπὲρ Θεοῦ, καί τοι μηδαμῶς εἰρημένον. οὐ γὰρ ἦν παρθένος ἡ γεγαμημένη, καὶ πρὶν ἀποκυῆσαι συγκαλιθεῖσα τῷ γείτονι. δεδόσθω δὲ λέγεσθαι περὶ τούτου. μήτι Θεόν φησιν ἐκ παρθένου τεχθήσεσθαι; θεοτόκον δὲ ὑμεῖς οὐ πάνυ Μαρίαν καλοῦντες. ἢ μή που τὸν ἐκ τῆς Παρθένου γεννώμενον Υἱὸν Θεοῦ μονογενῆ καὶ πρωτότοκον πάσης κτίσεως; ἀλλὰ τὸ λεγόμενον ὑπὸ Ἰωάννου· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ἔχει τις ἐν ταῖς προφητικαῖς δεῖξαι φωναῖς; ἃ δὲ ἡμεῖς δείκνυμεν, ἐξ αὐτῶν ἐκείνων ἔξης ἄκουε· κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν κτῆσαι ἡμᾶς, ἐκτὸς σοῦ ἄλλον οὐκ οἴδαμεν. πεποίηται δὲ παρ' αὐτῶν καὶ Ἐζεχίας ὁ βασιλεὺς εὐχόμενος. κύριε ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ, σὺ εἶ ὁ Θεὸς μόνος. μήτι τῷ δευτέρῳ καταλείπει χώραν;

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἀπόχρη μὲν οὖν καθάπερ ἐγῷμαι, τὰ προει-

homo ex Israel. Hoc ad Dauidem pertinere, & eius successores, vtique manifestum est. Dauid enim Iesse filius erat. Si ergo ex his docere potestis, palam facite, vocabulo vno inde prolato, vnde ego multa plane. Quod autem Deum vnum illum, Deum Israelis putauerit, in Deuteronomio ait: *Vt scias tu, quia Dominus Deus tuus, hic* Deut. 4. *vnus est, & non est alius præter ipsum.* Item: *Et animaduertes mente tua, quod* Ibid. *Dominus Deus tuus Deus est in cælo sursum, & in terra deorsum, & non est præter ipsum.* Et rursus: *Audi Israel,* Deut. 6. *Dominus Deus noster, Dominus vnus est.* Et iterum: *Videte quod ego sum, & non est Deus præter me.* Hæc itaque Moses, vnum asseuerans tantum esse Deum. At enim hi forsan inquient: Neque nos duos dicimus, neque tres. Ego vero istud ipsos quoque dicere demonstrabo, allato Ioannis testimonio dicentis: *In principio erat Verbum, & Ver-* Ioh. 1. *bum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Cernis quod apud Deum etiam dicatur esse ille, qui ex materia genitus est, siue alius quidam est, (vt vna Photino quoque respondeam, nihil nunc refert: contentionem quippe hanc vobis relinquo) veruntamen quoniam *apud Deum*, ait, & *in principio*, hoc ad testimonium satis est. Quo pacto igitur hæc cum Mosis scriptis consentiunt? At Esaiæ dictis consentanea sunt, inquiunt. Dicit enim Esaias: *Ecce virgo in vtero habebit, & pariet* Esai. 7. *Filium.* Sit sane & hoc dictum de Deo, licet minime dictum. Non enim virgo erat illa, quæ nupserat, & quæ priusquam pareret, cum coniuge concubuerat. Sed concedatur de hoc dici. Numquid ait, virginem Deum parituram? At vos Mariam Deiparam vocare non cessatis. Aut numquid ait, illum qui natus est ex Virgine, Filium Dei vnigenitum, & primogenitum omnis creaturæ? Sed quod a Ioanne dicitur: *Omnia per ipsum* Ioh. 1. *facta sunt, & sine ipso factum est nihil*, potestne aliquis inter Prophetarum dicta ostendere? Quæ vero a nobis proferuntur, Esai. 26. ex illis ipsis deinceps audite: *Domine Deus noster, posside nos: præter te alium non nouimus.* Ezechias autem Esai. 37. Rex ab ipsis orans inducitur: *Domine Deus Israel, qui sedes super Cherubim, tu es Deus solus.* Numquid alteri locum relinquit?

CYRILLVS.

Sufficiunt equidem, vt reor, quæ

Gen. 49. prius dicta sunt, nimirum istud: *Non deficiet princeps ex Iuda, & dux de femoribus eius, donec veniat cui repositum est*; intelligendum esse, de Christo, eique conuenire & congruere maxime. Sed quoniam prophetiam quoque alteram tangit, Balaamiticam nimirum, qua dictum est: *Orietur*
Num. 14. *stella ex Iacob, & homo ex Israel, & confringet principes Moab, & vastabit filios Seth, & erit Edom hæreditas*; eaque sane Dauidi accommodanda esse ait, aut priscis Israelis Regibus: intelligat rursus se ea euertenda suscipere, quæ probantur diuinæ Scripturæ non ignaris, & recta esse putantur. Non enim gentes prius laudatas Israelitarum Reges subiugarunt, sed perpetuo potius aut cæsi sunt aut cæciderunt, irreconciliabili fraternitatis odio, & animo inter se semper hostili. Itemque alio modo: Si, vt ait, prophetiæ sensus Dauidis, aut aliorum Regum, mentionem induceret, nonne potius dicendum esset: Orientur stellæ ex Iacob, & duces ex Israel? Porro ad vnum spectat illum, & veluti stellas inter illustrem, Christum videlicet, qui ortus est ex Iacob, siue ex Israel, secundum carnem. His addere pleraque alia nullius esset negotii, quæ nunc prætereo, plenius illa suo tempore expositurus. Quoniam vero, vt antea dixi, ineffabilem Filii ex Deo & Patre generationem audet plane conuellere, adeoque contendit, ne ipsum quidem prorsus existere, neque vero Deum esse: ac præterea modum Incarnationis deridet; pietatis dogmatis succurrendum esse duco, & de vtroque maxime sermonem instituendum. Age ergo, nos illud demum expendamus. Arbitror enim prius manifeste docendum, Deum esse, & ex Deo Verbum: tum ordine deinceps, & hominem factum esse, non abdicato eo quod erat (immutabilis enim est secundum naturam, & inconuertibilis) sed assumtione carnis & sanguinis in similitudinem hominum factum, ex sancta & diuinitus afflata Scriptura demonstrandum. Plurima igitur dicta & ex Mosis historia, & ex Prophetarum selecta præconiis, suis sermonibus aceruatim inserit, quæ vnius soliusque Dei mentionem faciunt.

A ρημένα, περί γε τὴν χρῆναι νοεῖν ἐοικέναι τε καὶ πρέπειν, ὅτι μάλιστα τῷ Χριστῷ, τὸ, οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται. ἐπειδὴ δὲ καὶ προφητείας ἄπεισι ἑτέρας, ἣ διά γε Φημὶ τὴν Βαλαάμ, εἰπόντος, ὅτι ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ, καὶ ἄνθρωπος ἐξ Ἰσραήλ, καὶ θραύσει τοὺς ἀρχηγοὺς Μωάβ, καὶ κατακυριεύσει πάσης Σήθ, καὶ ἔσται Ἐδὼμ κληρονομία· καὶ δὴ καὶ ἐφαρμόζεσθαι δεῖν τὰ τοιάδε φησὶ τῷ Δαβίδ, ἢ
B γοῦν τοῖς κατὰ καιροὺς βεβασιλευκόσι τοῦ Ἰσραήλ, ἴσως δὴ πάλιν, ὅτι τὰ πᾶσι δοκοῦντα καὶ εὖ ἔχειν ὑπειλημμένα τοῖς τὴν θεόπνευστον οὐκ ἠγνοηκόσι γραφήν, παραλύειν ἐπιχειρεῖ. Οὐ γάρτοι κεκρατήκασι τῶν ὠνομασμένων ἐθνῶν οἱ τοῦ Ἰσραὴλ βεβασιλευκότες, διατελέκασι δὲ μᾶλλον πταίοντές τε καὶ πίπτοντες, καὶ ἀδιάλλακτον ἔχοντες τὴν ἀδελφότητα, ἀσύμβολοί τε ἀλλήλοις κατὰ πάντα καιρόν. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ
C τρόπον. εἰ, καθά φησι, τῷ Δαβὶδ, ἦρχον τῶν ἑτέρων βασιλέων εἰσενόμιζε μνήμην τῆς προφητείας ἡ δύναμις, πῶς οὐκ ἔδει μᾶλλον εἰπεῖν, ἀνατελοῦσιν ἄστρα ἐξ Ἰακώβ, καὶ ἡγούμενοι ἐξ Ἰσραήλ; ἐφ' ἕνα δὲ βλέπει τὸν ἐξειλεγμένον, καὶ οἷον ἐν ἄστροις ἐκπρεπῆ δῆλον δὲ ὅτι, Χριστὸν, ὃς ἀνέτειλεν ἐξ Ἰακώβ, ἦρχον ἐξ Ἰσραὴλ κατὰ σάρκα. Πλεῖστα δὲ τούτοις ἕτερα προσεπανελκεῖν χαλεπὸν μὲν οὐδέν· παρίημι δ' νυνὶ, καιρῷ Φυλάττων τῷ πρέποντι τὴν τελεωτέραν
D ἀφήγησιν. Ἐπειδὴ δ', ὡς γοῦν ἔφθασα ἔφην, ἀναιρέπειν εἰσάπαν ἀπολομαῖ τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀπόῤῥητον γέννησιν τοῦ Υἱοῦ, καὶ δὴ καί φησιν, οὐδὲ ὑπάρχειν ὅλως αὐτὸν, ὅτε μὴν εἶναι Θεόν· διαγελᾷ πρὸς τούτῳ καὶ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον, ἀναγκαῖον εἶναι φημὶ τοῖς εὐσεβείας δόγμασι συνειπεῖν, καὶ τὸν ἀπ' ἀμφοῖν εὖ μάλα διαγυμνάσαι λόγον. ἴτω γε μὴν ἡ βάσανος τέως ἐπ' ἐκεῖνο. χρῆναι γὰρ οἶμαι προαποφῆναι σαφῶς Θεὸν ὄντα καὶ ἐκ Θεοῦ τὸν λόγον. εἶθ'
E ὕστερον ἐν τάξει λοιπὸν, καὶ ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος, οὐκ ἀπεμπολήσας τὸ εἶναι ὃ ἦν· ἄτρεπτος γὰρ καὶ ἀναλλοίωτος κατὰ φύσιν ἐστίν· ἀλλ' ἐν προσλήψει σαρκὸς καὶ ἅμα τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑπελθών, ἐκ τῆς ἁγίας καὶ θεοπνεύστου παρασήσαι γραφῆς. Πλεῖστα μὲν οὖν ὅσα ῥητὰ καὶ ἐκ τῶν Μωσέως συγγραφῆς καὶ ἐκ προφητικῶν κηρυγμάτων ἀπολέξων συναγαγὼν, σωρηδὸν τοῖς ἰδίοις ἐγκαλέμιξε λόγοις, ἑνὸς καὶ μόνου μνήμην

ἔχουλα Θεῦ. οἴεται δὲ ἴσως ταῖς τῶν ἁγίων ἡμᾶς ἀντιφέρεσθαι δόξαις, καὶ Θεοὺς εἶναι τρεῖς ὁμολογεῖν, εἰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ συνυπάρχειν ἀεὶ διορίζόμεθα, φρονοῦντες ὀρθῶς, τὸν ἐξ αὐτοῦ τε, καὶ ἐν αὐτῷ, καὶ ἴδιον αὐτοῦ μονογενῆ Θεὸν λόγον, καὶ μὴν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς ὁμοούσιον αὐτῷ. ἡ γάρ τοι μία τε θεότητος φύσις ἐν ὑποστάσεσι μὲν νοεῖται τρισίν· ἔν τε τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι· τέμνεται δ' πρὸς ἡμῶν κατ' οὐδένα τρόπον εἰς ἑτερότητα φύσεων. ὅτε μὴν ἀλλήλων εἰς τὸ οὐσιωδῶς ἀποφοιτᾷ τὰ ὠνομασμένα, εἷς δὲ καὶ ὁ αὐλὸς διὰ πάσης τῆς ἁγίας Τριάδος ἕρχεται λόγος, εἰς μίαν θεότητα συναγείρων φύσιν, κἂν εἷ ἕκαστον ἰδιοσυστάτως ὑφεστάναι νοοῖτο. ὥστε κἂν εἴ τις ἕνα λέγοι Θεὸν, ἀλλ' οὐ δίχα τοῦ ἰδίου γεννήματος ἐννοήσει πολὺ τὸν Πατέρα, ὅτε μὴν τοῦ κατὰ φύσιν ἐξ αὐτοῦ προχεομένου Πνεύματος, ὃ καὶ ἐστὶν ἴδιον αὐτοῦ. ὥσπερ γὰρ ὁ εἰπὼν ἄνθρωπον, πάντη τε καὶ πάντως διαμεμνῆσθαι καὶ τῶν ἐνόντων οὐσιωδῶς αὐτῷ, ἃ προσπεφυκότα μὲν ἄνθρωπον ἀπολελεῖ, οὐκ ἐνόντα δὲ, οὐκέτι κατὰ τὸν ἴσον οἶμαι τρόπον, καὶ τῶν ἑτέρων ὀνομάτων ἡ δήλωσις ἀναγκαίαν τοῖς πράγμασιν εἰσφέρει τὴν θεωρίαν. Οὐκοῦν ὁ Πατέρα εἶναι λέγων τὸν Θεὸν, συγκαλεσήμηνεν αὐτῷ καὶ τὸν ἴδιον αὐτοῦ καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ κατὰ φύσιν Υἱόν. εἰ γὰρ ἔστιν οὐ κατεψευσμένον ὡς οὐκ ἐν χρόνῳ γέγονε Πατήρ· συμβέβηκε γὰρ αὐτῷ παντελῶς οὐδὲν, ἀλλ' ἔστιν αὐτοτελής· πᾶσά πως ἀνάγκη συνυφεστάναι λέγειν αὐτῷ τὸ ἴδιον, ᾧ ἔστι πατήρ. καὶ εἴπερ ἐστὶ δημιουργὸς ἀεὶ, καὶ οὐκ ἐν χρόνῳ τὸ χρῆμα προσεκτήσατο, σύνεστι πᾶσι πάντως ὁ δι' οὗ τὰ πάντα δημιουργεῖ, τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ ὁ τῆς ὑποστάσεως χαρακτήρ. ὠνόμασται γὰρ οὕτω διὰ τῆς τῶν θεηγόρων φωνῆς. πότε τοίνυν ἀπαυγάσματος δίχα νοεῖται τὸ φῶς; πότε δὲ οὐκ ἦν ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρός; οὐκοῦν ἕνα μὲν καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν ὑπάρχειν τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν καὶ κύριον· ἴσμεν δὲ αὐτῷ συνυφεστηκότα τὸν ἴδιον αὐτοῦ Θεὸν λόγον, τὸν ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἀπορρήτως γεγεννημένον, καὶ οἷον φῶς ἀπαστραφθὲν φωτὸς, ἦγουν ὡς εἰς νοῦν τε καὶ ἐκ νοὸς λόγον. ἰσχνὴ γὰρ λίαν ἡ γέννησις, καὶ θεοπρεπὴς, καὶ πέρα σωματικῆς φαντασίας. Ὁ τοίνυν ἀρνούμενος τὸν Υἱὸν, ἀφαιρεῖται τοῦ φωτὸς τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔχουλα λόγον διορί-

A Sed forsan existimat, nos cum Sanctorum pugnare sententiis, ac tres esse Deos confiteri; propterea quod rectam fidem sequuti, Deo & Patri coexistere semper decernimus illum ex ipso & in ipso, & proprium eius vnigenitum Deum Verbum, adeoque Spiritum quoque sanctum, vtpote consubstantialem ipsi. Vna siquidem illa diuinitatis natura in tribus subsistentiis intelligitur, in Patre nimirum, & Filio, & sancto Spiritu: a nobis B autem nullo modo secatur in naturarum diuersitatem; neque vero quæ prius dicta sunt, a se inuicem in diuersum substantialiter abeunt, sed vna & eadem per sanctam Trinitatem ratio tendit, in vnam diuinitatem naturam colligens, tametsi vnumquodque per propriam hypostasin intelligatur subsistere. Quare licet vnum aliquis Deum dicat, non tamen sine proprio genimine Patrem vsquam intelliget, neque vero sine Spiritu, qui secundum naturam ex ipso profluit, qui & proprius est eius. Quemad- C modum enim qui dicit hominem, vsquequaque meminerit eorum quæ substantialiter illi insunt: quæ si adsint, hominem perficiunt; sin autem absint, neutiquam: eodem, opinor, modo, aliorum quoque nominum significatio necessariã rebus infert obseruationem. Igitur qui Patrem dicit esse Deum, simul cum ipso significat & proprium eius & ex ipso & in ipso secundum naturam Filium. Nam si falsum non est, non fuisse Patrem in tempore: (nihil enim ei prorsus accidit, D sed est ex se perfectissimus,) omnino dicendum est, vna cum ipso subsistere proprium illud, quo est Pater. Et, si opifex semper est, nec in tempore id consecutus est, simul vtique est is per quem omnia operatur, splendor gloriæ ipsius, & character ille substantiæ. Sic enim a rerum diuinarum Interpretibus nominatus est. Quandonam ergo sine splendore lux intelligitur? Quando vero non erat character ille substantiæ Patris? Quocirca & nos vnum quidem E confitemur existere vniuersitatis Opificem ac Dominum; sed scimus vna cum eo subsistere proprium eius Deum Verbum, ex ipso secundum naturam ineffabili modo genitum, ac velut e lumine lumen emissum, aut sicut in mente & ex mente quoq; verbum. Valde enim subtilis est illa generatio, & Dei maiestati conueniens, & omnem corporis imaginationem longe superans. Qui ergo Filium negat, detrahit lumini suum splendorem, & mentem decernit verbo desti-

tutam. Et valde quidem exilia ſunt quæ proponuntur exempla: veruntamen eiuſmodi ſunt, vt mentem ad ea, quæ rationem noſtram ſuperant, euehere poſſint. Quum enim quodcunque productum eſt, longe infra ſupremæ omniũ ſubſtantiæ gloriam ſit poſitum, nihilque plane ſit ei adſimile, aut prorſus æquale; idcirco non abs re exemplorum vſum emendicamus, vnum quid e multis & valde exile colligentes, ad obſcuram & mediocrem rerum quæ quæruntur demonſtrationem. Et ſane Paulus ſapien-
1. Cor. 3. tiſſimus: *Videmus nunc*, inquit, *per ſpeculum, & in ænigmate.* Quod autem abſque Filio non poſſit a nobis omnino Pater intelligi, ipſe nos quoque confir-
1. Ioan. 2. mat Filius, dicens: *Qui negat Filium, nec Patrem habet.* Quin & Iudæorum populis: *Neque me noſtis, neque Pa-*
Ioan. 8. *trem meum. Si me noſſetis, & Patrem meum noſſetis.* Neque enim reuera Pater in mentem venerit, niſi naturæ ſuæ fructum habeat Filium. Vt enim eorum vi, quæ relatiua dicuntur, filius neutiquam ſit, ſi profecto pater non intelligatur: eodem certe modo neque pater intelligetur, ſi non ſit filius. Rurſus ſumme extollitur, & vltra creaturæ modum, diuina & ineffabilis Verbi generatio. Neque enim tempus erat, quo illum non eſſe intelligimus, immo vero ſæculorum eſt ipſe conditor, & omni tempore ſuperiorem habet ſubſtantiam.
Exod. 3. Et certe ad Moſen dicebat: *Ego ſum qui ſum; Hoc eſt nomen meum.* Quocirca is, qui Verbum eſt, reuera cum Patre ſimul ſubſiſtens iure cogitetur, vt & ex ipſo, & in ipſo, & conſubſtantialis ipſi. Non enim fructus ſubſtantiæ rei exiſtentis fuerit res non exiſtens. Nam quum creaturæ, quotquot generandi vi præditæ ſunt, non ſoleant gignere res alterius naturæ, ſed ſimiles ſibi potius ſecundum omnem rationem eorum, quæ ſubſtantialiter ſibi ſunt inſita; qui non abſurdiſſimum fuerit, inferiorem eſſe creaturis ſuis opificem? Genuit ergo Filium ex ſe Pater, qui eſt ipſius & verbum, & ſapientia, & poteſtas. Procreat quidem omnia per ipſum, & in ortum ducit: ſapientiam item iis indit, quæ ſapientiæ capacia ſunt, & infirma corroborat. Patris enim proprietas bene vtique & manifeſte cernitur in Filio. Et exprimit quidem ſicut ipſe in propria natura genitorem ſuum, in Patre vero ipſe exiſtit, & vnum eſt cum ipſo identitate

A ζελαγνῶν. Καὶ μικρὰ μὲν λίαν τῶν παραδείγματων ἡ παράθεσις· ἱκανὴ δ' ὧν ὅμως ἀναβιβάσαι τ' νῶν, εἰς τὰ ἐπέκεινα λόγε & καθ' ἡμᾶς. Ἐπειδὴ γὰρ εἴ τι παρῆλαι πρὸς γένεσιν τὴν τῆς ἀνωτάτω πασῶν ὐσίας ὑποκάθηται δόξαν, καὶ ὐδέν ἐσιν ὁλοτρόπως προσεοικὸς αὐτῇ, καὶ ἀπαραλλάκτως ἔχον· ταύτη τοι καὶ μάλα εἰκότως τὴν ἐκ τῶν παραδειγμάτων ἐρανιζόμεθα χρείαν, ἐκ πολλῶν ἕν τι καὶ μόλις βραχὺ συναγείροντες εἰς
B ἀμυδρὰν καὶ μερίαν τῶν ζητεμένων παράσασιν. Καὶ γὰν ὁ πάνσοφος Παῦλος· βλέπομεν ἄρτι, φησὶν, ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι. ὅτι δὲ ἔσιν ἀνέφικτον παντελῶς, δίχα τὲ Υἱὲ πρὸς ἡμῶν νοεῖσθαι τὸν Πατέρα, καὶ αὐτὸς ἡμᾶς προσεμπεδοῖ λέγων ὁ Υἱός· ὁ ἀρνέμενος τὸν Υἱὸν, ὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει. Καὶ μὴν καὶ τοῖς Ἰουδαίων δήμοις· ὅτε ἐμὲ οἴδατε, ὅτε τὸν πατέρα μὲ. εἰ ἐμὲ ἤδειτε, καὶ τὸν πατέρα μὲ ἂν ἤδειτε. Νοηθείη γὰρ ἂν ἥκιτά γε Πατὴρ ἀληθῶς, εἰ μὴ Φύ-
C σεως ἰδίας καρπὸν ἔχοι τὸν Υἱόν. ὥσπερ γὰρ καλά γε τὴν τῶν πρός τι λεγομένων δύναμιν, υἱὸς ὐκ ἂν εἴη πώποτε, μὴ ὄχι δήπε πάντως ἐννοηθέντος πατρός· καὶ τὸν ἴσον τετονὶ τρόπον ὐδ' ἂν νοοῖτο πατὴρ, ὐκ ὄντος υἱέ. Αἴρεται γὰ πάλιν ὑψὲ καὶ τῶν τῆς κτίσεως ἐπέκεινα μέτρων, ἡ θεία τε καὶ ἀπόῤῥητος τὲ λόγε γέννησις. ὐδὲ γὰρ ἦν χρόνος, καθ' ὃν ὐκ ὄντα νοῦμεν, μᾶλλον δ' αὐτός ἐσι τῶν αἰώνων ποιητὴς, καὶ χρόνε παντὸς
D ἀνωκισμένην ἔχει τὴν ὕπαρξιν. καὶ γὰν ἔφη πρὸς Μωσέα· ἐγώ εἰμι ὁ ὤν· τετό με ἐσὶν ὄνομα. Οὐκοῦν ὁ ὢν λόγος τῷ ὄντι πατρὶ συνυφεσηκὼς νοοῖτ' ἂν εἰκότως, ὡς ἐξ αὐτὲ τε, καὶ ἐν αὐτῷ, καὶ ὁμοούσιος αὐτῷ. ὃ γὰρ ἂν γένοιτο καρπὸς τῆς τὲ ὄντος ὐσίας τὸ ὐκ ὄν· καίτοι τῶν κτισμάτων τὰ ὅσα πάρεσι τὴν τὲ δύνασθαι γεννᾶν λαχόντα δύναμιν, ὐχ ἑτεροὐσια γεννᾶν εἰωθότων, ἐοικότα δὲ μᾶλλον καὶ πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐμπεφυκότων ὐσιωδῶς αὐτοῖς· εἶτα πῶς ὐκ ἂν εἴη τῶν ἐκτοπωτάτων τῶν ἰδίων ἡττᾶσθαι κτισμάτων τὴν δημιεργόν; Γεγέννηκε τοίνυν ἐξ αὐτὲ τ' Υἱὸν ὁ Πατὴρ, ὅς ἐσιν αὐτὲ καὶ λόγος, σοφία τε, καὶ
E δύναμις. δημιεργεῖ μὲν δι' αὐτὲ τὰ πάντα, καὶ παράγει πρὸς γένεσιν, σοφοῖ δ' ὁμοίως τὰ σοφίας δεκτικὰ, καὶ τὰ δυνάμεως χρήζοντα δυναμοῖ. ἡ γὰρ τὲ Πατρὸς ἰδιότης ἓν μάλα καὶ σαφῶς ἐν Υἱῷ διαφαίνεται. καὶ γεάφει μὲν ὥσπερ αὐτὸς ἐν ἰδίᾳ φύσει τὸν τεκόντα αὐτὸν, ἐνυπάρχει δὲ αὐτὸς τῷ Πατρὶ, καὶ ἕν ἐσι πρὸς αὐτὸν τῇ ταυτότητι

τῆς Φύσεως, μόνῳ διαφέρων τῷ εἶναι Υἱός. ἔστι τοίνυν ἐξ Ὄντος ὁ Ὤν, καὶ ὄνομα τοῦτο προσφυέστατον αὐτῷ. καὶ γὰρ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, καὶ κατὰ ταὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντα διαδείκνυσι, λέγων· οἱ οὐρανοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλαγήσονται. σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. Καὶ μήτοι θαυμάσεις, εἰ ταῦτα περὶ αὐτοῦ διανεπράγασιν οἱ πνευματοφόροι. Φρονεῖν γὰρ ὧδε δοκεῖ καὶ τοῖς Ἕλλησι λογάσι. καὶ γοῦν ὁ Πλάταρχος ἐν ἰδίῳ λόγῳ προσρηθέον φησὶ τὸ θεῖον, λέγοντας αὐτῷ Εἶ καὶ Ἓν. ἐπιφέρει δὲ τούτοις· ὅτε ἓν ἀριθμὸν, ὅτε τάξιν, ὅτε σύνδεσμον, ὅτε ἄλλο τι τῶν ἐλλειπῶν μορίων οἶμαι τὸ γράμμα σημαίνειν, ἀλλ' ἔστιν αὐτοτελὴς τοῦ Θεοῦ προσαγόρευσις, καὶ προσφώνησις, τῷ ῥήματι τὸν φθεγγόμενον εἰς ἔννοιαν καθιστᾶσα τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν· ἀλλ' ἔστιν ὁ Θεὸς, εἰ χρὴ φάναι, ἔστι κατ' οὐδένα χρόνον, ἀλλὰ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν ἀκίνητον, καὶ ἄχρονον, καὶ ἀνέκλειπτον, καὶ οὔτε πρότερον οὐδέν ἐστιν, οὐδὲ ὕστερον, οὐδὲ μέλλον, οὐδὲ παρωχημένον, οὐδὲ πρεσβύτερον, οὐδὲ νεώτερον, ἀλλ εἷς ὢν ἑνὶ τῷ νῦν καὶ τῷ ἀεὶ πεπλήρωκε, καὶ μόνον ἐστὶ τὸ κατὰ ταῦτα ὅλως ὄν, οὔτε γεγονὸς, οὔτε ἐσόμενον, οὔτε ἀρξάμενον, οὔτε παυσόμενον. ὅτως οὖν αὐτὸ δεῖ βουλομένους ἀσπάζεσθαι, Εἰ καὶ ὡς ἔνιοι τῶν παλαιῶν, Εἷς Ἕν. οὐ γὰρ πολλὰ τὸ θεῖόν ἐστιν, ὥσπερ ἡμῶν ἕκαστος, ἐκ μυρίων διαφορῶν, ἀλλ' ἓν εἶναι δεῖ τὸ ὂν ὥσπερ ὢν ἕν. Μία τοίνυν ἡ τῆς θεότητος Φύσις, καὶ τὸ Ὂν ἁρμόττοι ἂν ὅτι μάλιστά γε. καὶ γοῦν ἐν τῷ Τιμαίῳ φησὶν ὁ Πλάτων· πότερον οὖν ὀρθῶς ἕνα οὐρανὸν προειρήκαμεν, ἢ πολλοὺς ἢ ἀπείρους λέγειν ὀρθότερον ἦν; ἕνα, εἴπερ κατὰ τὸ παράδειγμα δεδημιουργημένος ἔσται. τὸ γὰρ περιέχον ἅπαντα ὁπόσα νοητὰ ζῶα μεθ' ἕτερον οὐκ ἂν ποτε εἴη. λόγος δέ ἐστιν εἷς ἕνα Θεὸν εἰδώς. εἷς οὖν, ὡς ἔφην, Θεὸς καὶ οὐκ ἔν γε τοῖς πᾶσιν, ἀλλ' ἕτερος παρὰ πάντα, καὶ ἐν ὑπερλάτῃ Φύσει νοεῖται καὶ ἐστίν. εἰ γὰρ περιέχει τὰ πάντα, πῶς οὐκ ἔξω πάντων ἂν εἴη; Ἀνακρότησει δὲ ἴσως ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ τὰς χεῖρας ὁ δι' ἐναντίας, καὶ δὴ καὶ ἐρεῖ. πρὸς τὸν ἐμὸν, ὦ ἄτος, ἀνακεκίνηκας λόγον. ἔφην γὰρ, ὅτι καὶ ὁ τῶν σῶν δογμάτων καθηγητὴς Μωσῆς, ὃν τεθαύμακας, ἑνὸς καὶ μόνου διαμνημονεύει Θεοῦ. ἔφη γοῦν· ἔμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος Θεὸς, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται. καὶ πάλιν· ἄκουε Ἰσραὴλ, κύριος ὁ Θεός

naturæ, hoc solo differens, quod Filius est. Est igitur ex Ente Ens, & hoc ei aptissimum est nomen. Vnde diuinus ille Dauid eodem ac simili semper modo illum se habere ostendit, dicens: *Cæli* Psal. 101. *peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veteraſcent, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.* Neque vero mireris, si hæc de ipso prodiderint diuino Spiritu afflati homines. Eadem enim sentiunt ipsi quoque Græcorum proceres. Siquidem Plutarchus ait, peculiari sermone compellandum esse Deum, *Es* & *Vnum*. His vero subiicit: *Igitur neque numerum, neque ordinem, neque copulam, neque aliam quandam imperfectam particulam, litera* ει *significari autumo, sed perfecta est Dei appellatio, & nomen, quod ei, a quo pronunciatur, simul cum voce cogitationem diuinæ virtutis iniicit.* Et postea: *Est autem Deus, si ita dicendum sit*, est, *nulla ratione temporis habita, sed æternitatis, motu & tempore & fine carentis, & cuius nihil prius est, neque posterius, neque futurum, neque præteritum, neque antiquius, neque recentius; sed vnus quum sit, vnico Nunc sempiternam implet durationem, & solus est, qui eodem modo reuera semper est, neque fuit, neque futurus est, neque principium nactus, neque finem habiturus. Sic itaque Deum vltro salutare oportet, nimirum vt nonnulli veteres*, vnum es. *Deus enim multa non est, sicuti vnusquisque nostrum ex mille differentiis; sed id, quod est, velut vnum esse oportet.* Vna igitur est diuinitatis natura, & illud *ens* ei maxime conuenit. Et sane Plato in Timæo infit: *Rectene igitur cælum vnum antea diximus; an multos, aut infinitos statuere præstabat? Vnum vtique, siquidem ad exemplar factum illud esse concedimus. Quod enim omnes animantes intelligentia præditos comprehendit, alteri secundum vtique non erit. Ratio autem vna est vnum Deum sciens. Vnus igitur, vti dixi, Deus, neque sane in creatis rebus, sed diuersus ab omnibus, & in suprema natura intelligitur & est. Si enim res creatas omnes continet, qui non ipse extra omnia est?* Sed hic plaudet forsan aduersarius, ac dicet: Heus tu in id, quod aiebam, incidisti. Dixi enim, tuorum dogmatum magistrum Mosem, quem suspicis, vnius ac solius Dei mentionem facere. Ait enim: *Ante me non fuit alius Deus, & post me non erit.* Et rursus: *Audi Israel, Dominus Deus tuus*

Dominus vnus est, aliaque his similia. Quem tu igitur, o bone, putas ac dicis per hæc verba significari iis, qui credunt in sanctam & consubstantialem Trinitatem? Enimuero Patrem dicet: plane enim tollit Filii existentiam, eoque scopus orationis ipsius pertinet. Atqui Moses de Deo locutus est in sancto Spiritu, adeoque posteriores illo sancti Prophetæ. Plane autem necesse est, non esse falsas sanctorum voces. Quum ergo Moses ita scripserit: *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Dominus vnus est*, aliaque similia his adiecerit; dixit etiam alius quidam sanctorum Prophetarum de nostrum omnium Saluatore Christo:

Baruch. 3. *Hic est Deus noster: non æstimabitur alius ad eum. Adinuenit omnem viam scientiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hoc in terra visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Nonne cum hominibus conversatus est factus homo Filius, licet omnem viam scientiæ priscis hominibus adinuenerit? Legem enim per Mosem posuit. Qui dubium istud esse potest? Quum autem, vt ait Propheta, hic sit Deus noster, nec reputandus sit alius ad ipsum; quid faciemus, o bone? Negabimus ne Patrem, quod Deus nempe solus sit Filius? Non admittemus Filium, tanquam si vnus ac solus sit Deus Pater? At quorsum tandem eorum, qui vocati sunt, fides euadet? Vna ergo diuinitatis adoratur natura, in Patre, & Filio, & sancto Spiritu. Cæterum quia nos de his ipsis vel vnum Mosis vocabulum afferre vult, (existimat enim nullum forte suppetere) accipiat multa; & quæ, opinor, ipse admiratur, tanquam cum existentia Filii pugnent, nos conuenire potius cum iis, quæ modo dixi, vtique ostendimus. Vide ergo, vide Mosem sacrorum antistitem sanctæ Trinitatis plenitudinem nobis pluribus in locis designantem. Induxit enim illum vniuersi Deum di-

Gen. 1. centem: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* In hac igitur voce, *Faciamus*, significatur simul existere Filium & Spiritum sanctum. In eo autem quod dicit, *ad imaginem nostram*, naturalis identitatis incommutabilitas inprimis perspicua fit: idque recte. Vnum enim aliquid ac solum, siquidem subiectum esset, quomodo posset rerum natura diuersarum imaginem capere? Sed ne Angelis

A σα κύριος εἷς ἐστὶν, ἕτερά τε τούτοις τὰ παραπλήσια. τίνα δὴ ἔν, ὦ γενναῖε, φαμὲν, οἵει τε ἢ λέγεις διὰ τελωνὶ τ̃ λόγων καλασημαίνεσθ τοῖς εἰς ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον πεπιστευκόσι Τριάδα; ἀλλ' ἐρεῖ πα πάντως τ̃ Πατέρα. ἀναιρεῖ γὰ εἰσάπαξ τὴν ὕπαρξιν ⸗ Υἱ̃, ἢ ὁτ̃ λόγα σκοπὸς αὐτῷ πρὸς αὐτὸ δὴ τοῦτό συντείνει. ἐκε̃ν ἐθεηγόρησε μὲν ὁ Μωσῆς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, ἢ μὴν οἱ μετ' αὐτὸν γεγονότες ἅγιοι Προφῆται. B δεῖ δὲ ἢ πάντως τὰς τ̃ ἁγίων φωνὰς ἀκ εἶναι ματεψευσμένας. Μωσέως τοιγαρο῀ν ὠδὶ γεγραφότος· ἄκου᾽ε Ἰσραὴλ, κύριος ὁ Θεός σα, κύριος εἷς ἐστίν· ἕτερά τε πρὸς τούτοις ἐπενεγκόντ τὰ παραπλήσια· ἔφη τις ἢ ἕτερος τ̃ ἁγίων Προφητ῀ν περὶ τ̃ πάντων ἡμῶν σωτῆρ Χριστ̃ τος ὁ Θεὸς ἡμῶν· ἀ λογισθήσεται ἕτερ πρὸς αὐτόν. ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ, τῷ παιδὶ αὐτῷ, ἢ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτ. καὶ μ῀ ταῦτα ἐπὶ τ̃ γῆς C ὤφθη, ἢ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. Ἢ οὐχὶ συνανεστράφη τοῖς ἐπὶ τ̃ γῆς γεγονὼς ἄνθρωπος ὁ Υἱὸς, καί τοι πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης ἐξευρηκὼς τοῖς πάλαι; τεθεσμοθέτηκε γὰ τὸν διὰ Μωσέως νόμον. εἶτα πῶς τοῦτο ἀμφίλογον; ἐπειδὴ ἅ, ὡς προφήτης φησὶν, ὧτός ἐστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἢ ἃ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· τί δράσομεν, ὦ γενναῖε; ἀρνησόμεθα τ̃ Πατέρα, ἅτε δὴ ἢ ὄντος μόνα Θεο῀ ⸗ Υἱ̃; μὴ παραδεξόμεθα τ̃ Υἱὸν, ὡς ὄντος ἑνὸς ἢ μόνου Θεο῀ τ̃ Πατρός; εἶτα ὅπη ποτὲ λοιπὸν οἰχήσεται τῶν κεκλημένων ἡ πίστις; μία τοιγαρο῀ν θεότητος προσκυνεῖται Φύσις, ἔν τε τῷ D Πατρὶ, ἢ τῷ Υἱῷ, ἢ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Ἐπειδὴ δὲ Μωσέως ἡμᾶς περί γε τούτων αὐτῶν δεῖν ἔφη κἂν γ῀ν μίαν παρανομίσαι χρῆσιν· οἴεται γὰ ἴσως εὐπορήσειν ἀδεμιᾶς· δεχέσθω πολλὰς, ἢ ἃς αὐτὸς, ὡς γε οἶμαι, τεθαύμακεν, ὡς τῇ ⸗ Υἱ̃ μαχομένας ὑπάρξει, συμβαινούσας μᾶλλον οἷς ἔφην ἀρτίως ἔστ μάλα καλαδεικνύομεν. ἄθρει δὴ ἔν ἄθρει, τ̃ ἱεροφάντην Μωσέα, τ̃ ἁγίας Τριάδος ἡμῖν τὸ E πλήρωμα πλείσαχ῀ συμαίνοντα· εἰσκεκόμικε γὰ τ̃ τ̃ ὅλων λέγοντα Θεόν· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, ἢ καθ' ὁμοίωσιν. ἐν μὲν ἔν τῷ, ποιήσωμεν, ἡ ⸗ συνυπάρχοντος Υἱ̃ ἢ ⸗ ἁγίᾳ Πνεύματος εἰσφέρεται δήλωσις. ἐν δέγε τῷ φάναι, ἢ εἰκόνα τὴν ἡμετέραν, τὸ τ̃ Φυσικῆς ταυτότητος ἀπαράλλακτον ἐνορῶτο ἄν, ἢ μάλα ὀρθῶς. ἓν γάρ τι ἢ μόνον, εἴπερ εἴη τὸ ὑποκείμενον, πῶς ἂν δύναιτο λαβεῖν ἑτεροφυῶν εἰκόνα; ἀλλ' ὅ ἂν

ἀγγέλοις, ἤγουν δυνάμεσι λογικαῖς ἔφη Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον καθ' εἰκόνα ἡμετέραν, εἴπερ ἐστὶ τῶν κτισμάτων ὡσιωδῶς καὶ ἀπαραλλάκτως τὸ αὐτὸν ὡδὲν· ἐπεὶ τάχα που τὸ κωλύον ὡδὲν ἀναταστικέπτως εἰπεῖν, καθ' ὡδένα τρόπον εἰς ἑτερότητα φυσικὴν διαιρεμένους Θεὸν καὶ κτίσιν. Καὶ μὴν καὶ ἐπὶ τῷ πύργῳ καλασκευῇ ἀνόσιά πού τε τῶν τηνικάδε πεφρονηκότων, ἔφη πάλιν εἰπεῖν τὸ τῶν ὅλων Θεόν· δεῦτε, καταβάντες συγχέωμεν αὐτῶν ἐκεῖ τὰς γλώσσας. διαμνημονεύσας δὲ τὸ Σοδομιτῶν ἁμαρτίας ἔφη πάλιν· καὶ ἔβρεξε κύριος παρὰ κυρίου ἐπὶ Σόδομα πῦρ καὶ θεῖον. ὤφθαι δὲ καί που φησι τῷ Ἀβραὰμ καθημένῳ ἐπὶ τῇ δρυῒ τῇ Μαμβρῇ τρεῖς ἀνθρώπους, τὸ ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος ἐπέχοντας τύπον. εἶτα πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν τὸν θεοπέσιον Ἀβραάμ, οὐχὶ μᾶλλον κύριοι, κύριε δὲ, μοναδικῶς, εἰ εὗρον χάριν ἐν ὀφθαλμοῖς σου· καὶ ταυτὶ μὲν ἡμῖν ἐν ἑτέρῳ τέθειται λόγῳ, ἐπιτροχάδην νῦν ἀναγκαίως αὐτῶν διεμνημονεύσαμεν. Οἶμαι δὲ δεῖν καὶ ὡς ἀπό γε τῶν παρ' αὐτοῦ παροιχθέντων ῥητῶν, ἐναργὲς καταστῆσαι τῆς ἐνούσης αὐτῷ διανοίας τὸ ἀφεγγές. ἄρτι τοίνυν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ πλάνης ἐκκομισθέντα τὸν Ἰσραὴλ· λελατρεύκασι γὰρ αὐτόθι τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς, οὓς αὐτὸς ἐθνάρχας καὶ πολιούχους ἀποκαλεῖ· πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν ἀναβιβάζων Θεὸς, ἑαυτὸν αὐτοῖς ἐμφανῆ καθίστησι, λέγων· ἄκουε Ἰσραὴλ, κύριος ὁ Θεός σου, κύριος εἷς ἐστι. καὶ πάλιν· ὥστε εἰδέναι σε ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς, καὶ οὐκ ἔστι πλὴν ἐμοῦ· καὶ μὴν καὶ, οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. ταυτὶ δέ φαμεν εἰρῆσθαι σοφῶς, τὸ ἑλληνικῆς ἀπάτης εἰς ἀναίρεσιν. ἕνα γὰρ ἑαυτὸν ὀνομάζων Θεὸν παντοκρᾶ, τὰς πολλὰς εἶναι νομίζειν οὐκ ἐᾷ. ἀλλ' εἰ καὶ ἕνα φησὶν ἑαυτὸν, οὐκ ἔξω τίθησι τὸν Υἱὸν τοῦ εἶναί τε καὶ ὀνομάζεσθαι Θεόν. ἐν αὐτῷ γὰρ ἐστὶν, ὡς ἔφην, καὶ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν, ὡς ἴδιος αὐτοῦ λόγος, σοφία τε, καὶ δύναμις, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ καθεξουσιάζει τῶν ὅλων. διεπύθου γὰρ λέγοντος παντοκρᾶ· κύριος Θεός σου, κύριος εἷς ἐστί. καὶ πάλιν· ὥστε εἰδέναι σε, ὅτι κύριος ὁ Θεός σου αὐτὸς Θεὸς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. γέγραφε δέ που καὶ Παῦλος ἡμῖν ὁ νομομαθὴς, καὶ τῶν θείων μυστηρίων ἱεραρχός· ἡμῖν γὰρ εἷς Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς ἐξ αὐτοῦ· καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. σύνες οὖν ὅπως ἕνα μὲν Θεὸν ὀνομάζει τὸν Πατέρα, ἕνα δὲ κύριον τὸν Υἱόν.

A quidem aut virtutibus rationalibus dixit Deus, *Faciamus hominem ad imaginem nostram*, Gen. 1. siquidem creatura nulla est substantialiter & incommutabiliter eadem cum illo. Alioqui nihil forte prohiberet quo minus inconsiderate diceremus, nullo modo in diuersitatem naturarum sectos esse Deum & creaturam. Similiter quum prisci homines de extruēda turri impia cogitassent, ait rursus dixisse vniuersi Deum: *Venite, descen-* Gen. 11. B *dentes confundamus linguas eorum ibi.* Commemorato vero peccato Sodomitarum, ait rursus: *Et pluit Dominus* Gen. 19. *a Domino super Sodoma ignem & sulphur.* Quinetiam aliquando visos esse Abrahamo sedenti ad quercum Mambre viros tres sanctæ & consubstantialis Trinitatis typum habentes: tum ad eos dixisse Abrahamum, non sane *Domini*, sed *Domine*, singulariter, *si inueni gratiam* Gen. 18. C *in oculis tuis.* Atque hæc quidem in alio libro nobis scripta sunt: nunc ea necessario cursim attigimus. Existimo vero ex dictis etiam ab ipso allatis manifestandam esse mentis eius obscuritatem. Modo igitur ab Ægyptiorum errore Israelitas ereptos (seruierunt enim ibi falsis Diis, quos Iulianus Gentium præfectos & vrbium curatores nuncupat) ad veritatis aguitionem Deus euehens, seipsum illis manifestat, dicens: *Audi Israel, Dominus Deus tuus,* Deut. 6. *Dominus vnus est.* Et iterum: *Vt* Ibid. 4. D *scias quod ego sum Deus, & non est præter me.* Quinetiam: *Et non erunt tibi Dii alii præter me.* Hæc autem sapienter dicta esse contendimus, ad tollendum Gentilium errorem. Vnum enim seipsum nominans vbique Deum, multos esse arbitrari non sinit. Verum tametsi vnum seipsum dicit, Filium vtique & re & appellatione Dei non frustratur. In ipso enim est, vti dixi, & ex ipso secundum naturam, vtpote proprium eius Verbum, & Sapientia, & Virtus, per quem, & in quo, vniuersitati rerum imperat. Vbique enim dicentem audisti: E *Dominus Deus tuus Dominus vnus est.* Et rursus: *Vt tu cognoscas, quod Deus tuus ipse Deus in cælo, & in terra.* Scripsit vero alicubi quoque Paulus, in lege cumprimis eruditus, & diuinorum mysteriorum antistes: *Nobis enim* 1. Cor. 8. *vnus Deus Pater, ex quo omnia, & nos ex ipso: & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.* Vide sis ergo quo pacto vnum quidē Deum nominat, Patrem: vnū autē Dominum, Filium.

At

At quum vnus ſit Dominus Filius, Dominus intelligetur ipſe quoque Pater vt Deus: adeoque quum vnus quoque Deus dicatur Pater, Deus eſt Filius, vtpote quum ſit ſecundum naturam Dominus. Diuinitatem enim naturalem vtique dominatio ſequitur; veram autem dominationem gloria diuinitatis. Quocirca nemo dubitaverit, quod *Verbum in principio erat, Deuſque & apud Deum erat Verbum.* Et illud quidem, *erat in principio*, ſignificauerit ſine tempore. Quum enim, vti dixi, Pater ſemper ſit Pater; (non enim factus eſt in tempore) omnino neceſſe eſt ſimul exiſtere eum qui in ipſo eſt, & ex ipſo ſecundum naturam. Illud autem, *apud Deum*, non ratione loci accipiendum eſt, quoniam Deus vltra omnem imaginationem corpoream poſitus eſt, ſed quod cum Deo erat, hoc eſt, in diuinitatis natura. Deum enim oportet eſſe illum, qui de Deo ſecundum naturam ineffabiliter natus eſt. Quod ſi vocibus Sanctorum fidem non adhibeat, ipſe quoque Plato in eum inſurget, qui de Diis ſuis ita ſcripſit: *De reliquis vero Diis loqui, quos Dæmonas vocamus, aut eorum ortum agnoſcere, noſtris viribus maius eſt. Credendum autem iis, qui antea nobis eorum naturam explicarunt, quippe qui a Diis orti eſſent, vt dixerunt, ſuoſque maiores cognitos haberent. Fieri ergo non poteſt, vt Deorum liberis fides non adhibeatur, quamuis ſine probabilibus & neceſſariis demonſtrationibus loquantur; ſed quia de ſuis rebus & ſibi notis loqui præ ſe ferunt, legi morique parendum eſt, & illis fides adhibenda.* Nos, homines quum ſimus, in eos, qui mentem & orationem ſuperant, inquirere non ſinit: ſed iis citra inquiſitionem fidem ait eſſe adhibendam, quamvis etiam ſine probabilibus & neceſſariis demonſtrationibus hæc protulerint. Si vero multitudinem Deorum perperam adſtruentibus, & ex corde ſuo loquentibus, ac non ex ore Domini, ſicut ſcriptum eſt, immo vero Diabolico ſpiritu eo perductis diffidere non ſinit, ſecus autem, non impune fore ait: Sanctorum vocibus repugnare, eoſque vellicare, & ſancti Spiritus ſermones mendacii arguere, quid non habet extremæ væſaniæ? Nam diuino Spiritu afflati homines, quum probitate vitæ, tum miraculis quæ ipſi patrarunt, ſe & anctos, & fide dignos, & veritatis filios eſſe probarunt.

A ἀλλ' ἑνὸς ὄντος κυρίου τοῦ Υἱοῦ, κύριος ἂν νοοῖτο
καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ ὡς Θεός· καὶ μὴν καὶ ἑνὸς Θεοῦ
λεγομένου τοῦ Πατρὸς, Θεός ἐστιν ὁ Υἱὸς, ἅτε δὴ
καὶ ὑπάρχων κατὰ Φύσιν κύριος. ἔψεται γὰρ πάν-
τως θεότητι μὲν τῇ κατὰ Φύσιν ἡ κυριότης· κυ-
ριότητι δὲ τῇ κατὰ ἀλήθειαν, ἡ τῆς θεότητος δόξα.
Οὐκοῦν ἐνδοιάσειεν ἂν οὐδείς, ὡς ὁ λόγος ἦν ἐν
ἀρχῇ, Θεός τε καὶ πρὸς Θεὸν ἦν ὁ λόγος. καὶ τὸ
μὲν ἦν ἐν ἀρχῇ, καταστημήνειεν ἂν τὸ ἀχρόνως.
B ὄντος γὰρ, ὡς ἔφην, Πατρὸς ἀεὶ τοῦ Πατρός· ὁ γὰρ
ἐν χρόνῳ γέγονε· πᾶσά πως ἀνάγκη συνυφεστά-
ναι τὸν ἐν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ κατὰ Φύσιν. τὸ δέ γε,
πρὸς Θεὸν, οὐ τοπικῶς ἐκληπτέον, ὅτι μὴ πέρα
πάσης σωματικῆς φαντασίας τὸ θεῖον, ἀλλ' ὅτι
μετὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦτ' ἔστιν, ἐν τῇ τῆς θεότητος
C Φύσει. Θεὸν γὰρ εἶναι δεῖ τὸν ἐκ Θεοῦ κατὰ Φύσιν ἀρ-
ρήτως γεγεννημένον. Ἀπιστοῦντι δὲ ταῖς τῶν ἁγίων
φωναῖς, ἐπιπηδήσειεν ἂν αὐτῷ καὶ αὐτὸς ὁ Πλά-
των, ὡδὶ γεγραφὼς περί γε τῶν παρὰ σφίσι
Θεῶν· περὶ δὲ τῶν ἄλλων δαιμόνων εἰπεῖν, ἢ γνῶ-
ναι τὴν γένεσιν αὐτῶν, μεῖζον ἢ καθ' ἡμᾶς. πι-
στευτέον δὲ τοῖς εἰρηκόσιν ἔμπροσθεν, ἐκγόνοις
μὲν θεῶν οὖσιν, ὡς ἔφασαν, σαφῶς δέ πως τοὺς
ἑαυτῶν προγόνους εἰδόσιν. ἀδύνατον δὲ παισὶ
θεῶν ἀπιστεῖν, καίπερ ἄνευ εἰκότων καὶ ἀναγκαίων
ἀποδείξεων λέγουσιν· ἀλλ' ὡς οἰκεῖα φάσκου-
σιν ἀπαγγέλλειν, ἑπομένους τῷ νόμῳ πιστευτέον.
D πραγμόνητον δὲ τὴν πίστιν αὐτοῖς ἀπονέμεσθαι
δεῖν ἔφη, καί τοι καὶ ἄνευ εἰκότων καὶ ἀναγκαίων
ἀποδείξεων τὰ τοιάδε διηγορευκόσιν. εἰ δ' οἷς τὴν
πολύθεον πλάνην πρεσβεύουσι, καὶ ἀπὸ καρδίας
λαλοῦσι, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου, κατὰ τὸ γε-
γραμμένον, μᾶλλον δὲ διαβολικῷ πνεύματι
πρὸς τοῦτο ἐνηνεγμένοις οὐκ ἐᾷ, καὶ τὸ ἀπειθὲς
εἶναι φησὶν οὐκ ἀζήμιον· τὸ ταῖς τῶν ἁγίων ἀνα-
νίσασθαι φωναῖς, καὶ ὡς οὐκ εὖ γεγόνασι λέγειν,
καὶ τῶν τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγων καθορίσαι τὸ
E ψεῦδος, ὁποίαν οὐκ ἂν ἔχει μανίας ὑπερβο-
λήν; μεμαρτύρηται γὰρ οἱ πνευματοφόροι
καὶ δι' αὐτῆς τῆς ἐνούσης εὐζωΐας αὐτοῖς, καὶ
δι' ὧν πεπράχασι θεοσημειῶν, ὡς εἶέν τε
σεπτοὶ, καὶ ἐχέγγυοι, καὶ ἀληθείας υἱοί.

Θεὸς ἂν ὁ λόγος ἦν, καὶ μέντοι καὶ πρὸς Θεὸν, ὡς ἔφην, ὑφεστηκὼς δηλονότι, ζῶν τε, καὶ ἐνεργὴς, καὶ οὐχ ἕτερος παρὰ τὸν Πατέρα, κατά γε φημὶ τὸ εἶναι Θεὸς, εἰ καὶ ἔστιν Υἱὸς· ἔστι ζῶν, καὶ ζωοποιὸς, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα πρὸς τὸ εἶναι κεκίνηται. εἶναι δὲ φαμὲν αὐτὸν ἀόρατον, ἀναφῆ, ἄφθαρτον, ἀναλλοίωτον, αὐτοτελῆ, παντέλειον, πέρα τε παντὸς καὶ νοῦ καὶ λόγου. Ἴσμεν δὲ καὶ τοὺς ὅτι μάλιστα κατοφρυωμένους ὑπερκομπά τε πεφρονηκότας ἐπὶ σοφίᾳ κοσμικῇ, πολυπραγμονήσαντας μὲν τὰ τοιάδε λεπτῶς, οὐ μὴν καὶ ἀμωμήτως εἰσάπαν· οὐ γάρ τοι τὸ τῆς ἀληθείας αὐτοῖς ἐνήστραψε φῶς. ἔφη γάρ που Χριστός· οὐδεὶς γινώσκει τίς ἐστιν ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατήρ· οὔτε τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ᾧ ἂν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ. εἶτα τίνα τρόπον συνεῖεν ἂν τὰ ὕστως ἰσχνὰ καὶ ἀπόῤῥητα τῶν θεωρημάτων, οὐκ ἀποκαλύψαντος αὐτοῖς τοῦ Υἱοῦ; πλὴν ὅτι τρεῖς ἀρχικὰς ὑποστάσεις ὑποτιθέμενοι καὶ αὐτοὶ, καὶ μέχρι τριῶν ὑποστάσεων τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ προσήκειν ἰσχυρισάμενοι, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ τὸ τῆς Τριάδος τιθέντες ὄνομα, ταῖς Χριστιανῶν συμφέρονται δόξαις, ἐλελοίπει δ' ἂν πρὸς τοῦτο αὐτοῖς οὐδὲν, εἰ τὸν τῆς Ὁμοουσιότητος λόγον ἐφαρμόττειν ἤθελον ὑποστάσεσι ταῖς τρισὶν, ἵνα καὶ μία νοοῖτο τοῦ θεότητος φύσις, τὸ τρισχιδὲς οὐκ ἔχουσα πρὸς ἑτερότητα φυσικὴν, καὶ τό γε δὴ δεῖν ἀλλήλων ἐν μείοσιν ὁρᾶσθαι τὰς ὑποστάσεις. τὸ μὲν γὰρ πρῶτον αἴτιον ἀνωτάτω που καθίζουσιν, ἑστὼς, ἀκίνητον, ἀεργὲς εἰσάπαν. τοῦτο δὲ εἶναι φασὶ τ' Ἀγαθόν. ἐξ αὐτοῦ γε μὴν γενέσθαι Νοῦν, τῇ πρὸς αὐτὸν θεωρίᾳ τελειούμενον, ὃν δὴ καὶ δεύτερον ὀνομάζουσι Θεὸν, καὶ προσεχῶς τοῦ κόσμου δημιουργόν· καὶ τοῦτον ὑποβιβάζουσι, καὶ ἐν δευτέρᾳ τάξει τοῦ πρώτου καταλογίζονται. καὶ μὴν καὶ τρίτην λογοποιοῦσι τοῦ κόσμου ψυχήν, οἰκοθεν μὲν τὸ ἀρτίως ἔχειν λαχοῦσαν οὐδαμῶς, σχέσει γε μὴν τῇ πρὸς τὸν κρεῖττονα Νοῦν θειοτέραν ἀποτελουμένην, καὶ ὡς γε τὸ δύνασθαι ζωοποιεῖν ἐῤῥωμενεστέραν. Διαμεμνήσομαι δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ῥήσεων, καὶ εἰς μέσον οἴσω τὰ παρ' αὐτῶν, ὡς ἂν εἰδεῖεν οἱ ἐντευξόμενοι τῆς Χριστιανῶν περὶ Θεοῦ δόξης τὸ ἀπεξεσμένον εἰς τὸ εὐθὺ, καὶ ὅτι τῶν παρ' ἐκείνοις οἱ πανάριστοί τε καὶ σοφοὶ, λαμπρόν τε καὶ διαβόητον ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ λαχόντες ὄνομα, τῆς μὲν παρ' ἡμῖν δογματικῆς ἀκριβείας κατόπιν ἰόντες

Deus igitur Verbum erat, adeoque apud Deum, vti dixi, subsistens nimirum, & viuens, & efficax, neque diuersum a Patre, secundum diuinitatis rationem, tametsi est Filius. Viuens est, & viuificum, & per ipsum omnia in ortum educta sunt. Dicimus autem ipsum esse inuisibile, impalpabile, incorruptibile, immutabile, ex se perfectissimum, absolutissimum, omni mente & oratione superius. Scimus porro, homines mundanæ sapientiæ fastu sane quam elatos ac tumidos hæc subtiliter quidem indagasse, non tamen omnino citra errorem: non enim lux eis veritatis illuxit. Nam Christus alicubi ait: *Nemo scit quis sit Filius, nisi Pater:* Luc. 10. *& quis sit Pater, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.* Nam quomodo res tam subtiles tamque abstrusas agnoscerent, nisi Filius eis reuelauerit? Veruntamen quum tres primigenias hypostases ipsi quoque statuant, & vsque ad tres hypostases essentiam Dei pertinere asserant, atque interdum ipsum Triadis vsurpent vocabulum; Christianorum suffragantur sententiis, nec ad eam rem quicquam eis deesset, si *consubstantialitatis* vocabulum accommodare vellent tribus hypostasibus, vt etiam vna intelligeretur natura diuinitatis triplicitate illa carens, qua naturalis inducitur diuersitas, & hypostases aliæ aliis inferiores apparent. Primam enim caussam superiore loco quodammodo constituunt, stabilem, immotam, otiosam prorsus. Hanc autem esse aiunt *Bonum.* Ex illo vero ortam esse *Mentem*, quæ illius contemplatione perficitur; quam certe secundum quoque Deum nominant, & proximum mundi opificem: & hunc minorem faciunt, ac in secundo post primum ordine collocant. Præterea tertio loco *Mundi animam* numerant, quæ neutiquam a se perfectionem nacta est, sed respectu ad *Mentem* præstantiorem diuinior efficitur, & ad vitam largiendam robustior. Ipsa autem verba commemorabo, & in medium afferam quæ scriptis illi mandarunt; vt lectores rectam Christianorum de Deo sententiam intelligant, & ab exacta ratione nostrorum dogmatum dissitos esse, qui apud illos præstantissimi habentur, ac sapientes, clarumque eam ob rem ac celebre sibi nomen fecerunt,

non tamen omnino a noſtris ſententiis aberraſſe. Scribit ergo Porphyrius in quarto libro Philoſophicæ hiſtoriæ: *Vſque enim ad tres hypoſtaſes Plato dixit Dei ſubſtantiam procedere: eſſe vero ſupremum Deum, Bonum; poſt ipſum vero & alterum, Opificem; tertiam vero, Mundi animam: ad animam enim vſque diuinitatem extendi. Quodcunque autem ſupereſt diuinitatis expers, a corporea differentia cepiſſe primordium.* At prædicti illi huic rei refragantur, quum dicunt *Bonum* non eſſe connumerandum iis quæ ſunt ab ipſo. Ab omni enim communione exemtum eſſe, propterea quod ſimplex omnino ſit, nec vllius compoſitionis capax. A *Mente* vero (hæc enim principium eſt) vnam ſeruari Trinitatem. Igitur tres quidem Deos minime confitemur, ſed Deorum multitudinem prorſus negamus. Cæterum in vnam & conſubſtantialem credimus Trinitatem, quæ in Patre, & Filio, & ſancto Spiritu; adeoque res prædictas in vnam diuinitatis naturam colligentes, rectum & errore vacuum iter decurrimus. Neque vero Patre minorem Filium vlla in re arbitramur, neque Filio Spiritum ſanctum, ſed æquales eſſe & omni ex parte ſimiles profitemur. Vna enim natura quo pacto differentiam in ſe ſuſciperet? Nobis autem in totum ſufficit non mentiri, ſi dicamus ipſos quoque Græcorum proceres in ea mente ac opinione eſſe, diuinitatem, aut ſane diuinam & ineffabilem naturam, ad tres vſque hypoſtaſes extendi, atque adeo meminiſſe Trinitatis. Quod autem Dei Verbum eſſe crediderint, & Patrem nominent Deum, facillime videbimus. Ita enim Plato dixit in Epinomide: *Et honores reddamus, non huic annum, illi menſem, aliis nullam ſortem conſtituamus, neque vllum tempus, in quo circulum ſuum percurrit, mundum vna perficiens, quem Sermo omnium diuiniſſimus conſtituit viſibilem. Quem vir felix primum admiratur: deinde cupiditate ardet ea diſcendi, quæcunque a natura mortali percipi queunt.* Scripſit quoque in epiſtola ad Hermiam, Eraſtum, & Coriſcum: *Hanc epiſtolam a vobis tribus legendam cenſeo, & tunc quidem quum omnes vna adfueritis; ſin minus, duobus præſentibus, in commune, & quantum fieri poterit ſæpiſſime: & quidem ita, vt ex compacto teſſera & lex certa a vobis conſtituatur, & iu-*

Α ἀλοῖεν ἂν, ὑμὴν ἔτι γε εἰσάπαν ἡμαρτηκότες τ
ταῖς ἡμετέραις ἕπεσθαι δόξαις. Γράφει τοίνυν
ΠορΦύριος ἐν βιβλίῳ τετάρτῳ ΦιλοσόΦου ἱσο-
ρίας· ἄχρι γὰρ τριῶν ὑποσάσεων ἔΦη Πλάτων
τὴν τοῦ Θεοῦ προελθεῖν οὐσίαν· εἶναι δὲ τὸν μὲν
ἀνώτατον Θεὸν τ' Ἀγαθὸν, μετ' αὐτὸν δὲ
καὶ δεύτερον τὸν Δημιουργὸν, τρίτην
δὲ τὴν τοῦ κόσμου Ψυχήν. ἄχρι γὰρ ψυχῆς τὴν
θεότητα προελθεῖν. λοιπὸν δὲ τὸ ἄθεον ἀπὸ τῆς
Β σωματικῆς ἐνῆρχθαι διαΦορᾶς. Ἀλλ' οἵ γε
προειρημένοι καὶ πρὸς τοῦτο ἀντιλέγουσι, Φά-
σκοντες, μὴ δεῖν τ' Ἀγαθὸν συναριθμεῖν
τοῖς ἀπ' αὐτοῦ. ἐξῃρῆθαι γὰρ ἀπὸ πάσης κοινω-
νίας διὰ τὸ εἶναι ἁπλοῦν πάντη, καὶ ἄδεκτον τι-
νὸς συμβάσεως. ἀπὸ δὲ τοῦ Νοῦ, (ἀρχὴ γὰρ
ἔτος,) τὴν τριάδα μίαν σωθῆναι. ἀκοῦ
τρεῖς μὲν ἤκουσα Θεοὺς· ὁμολογοῦμεν ἡμεῖς, ἀρ-
νούμεθα δὲ τὸ πολύθεον ὁλοτρόπως. εἰς μίαν γε
μὴν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα πεπιστεύκαμεν, τὴν
C ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ μὴν καὶ
εἰς μίαν θεότητος συναγείροντες Φύσιν τὰ ὠνο-
μασμένα τὴν εἰς εὐθὺτε καὶ ἁπλανῆ διάτομεν
τρίβον. ὅτε δὴ τοῦ Πατρὸς ἐν μείοσι κατά τι γοῦν
ὑπειλήΦαμεν τὸν Υἱὸν, ὅτε μὴν τοῦ Υἱοῦ τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἶναι δὲ μᾶλλον ἐν ἰσότητί τε καὶ
ὁμοιότητι πᾶν ὁτιοῦν αὐτά. μία γὰρ Φύσις
πῶς ἂν εἰσδέξαιτο τὸ διάΦορον ἐΦ' ἑαυτῇ; Ἡμῖν
δὲ ἅπαξ ἀπόχρη τὸ ἀψευδεῖν, εἰ λέγοιμεν καὶ
αὐτὰς τῶν Ἑλλήνων λογάδας διακεῖθαι καὶ
D Φρονεῖν, ὡς μέχρι τριῶν ὑποσάσεων προέβλημεν ἡ θεότης, ἤγουν ἡ θεία τε καὶ ἀπορρήτος
Φύσις, διαμέμνηλαι δὲ καὶ τριάδος. ὅτι δὲ καὶ
Θεοῦ λόγον εἶναι πεπιστεύκασι, καὶ Πατέρα κα-
λοῦσι τὸν Θεὸν, εὖ δὴ μάλα καταθρήσομεν.
ἔΦη γοῦν ὅτως ἐν τῇ Ἐπινομίδι Πλάτων· καὶ τιμὰς
ἀποδιδῶμεν, μὴ τῷ μὲν ἐνιαυτὸν, τῷ δὲ μῆ-
να, τοῖς δ' μή τινα μοῖραν τάττωμεν, μηδέ τινα
χρόνον, ἐν ᾧ διεξέρχεται τὸν αὐτοῦ πόλον, συνα-
πολελῶν κόσμον, ὃν ἔταξε λόγος ὁ πάντων θειό-
Ε τατος ὁρατόν. ὃν ὁ μὲν εὐδαίμων πρῶτον μὲν ἐθαύ-
μασεν, ἔπειτα ἔρωτα ἔσχε τοῦ καταμαθεῖν ὁπόσα
θνητῇ Φύσει δυνατά. ΓέγραΦε δὲ καὶ ἐν τῇ ἐπι-
στολῇ τῇ πρὸς Ἑρμείαν, καὶ Ἐράστου, καὶ Κορίσκου·
ταύτην τὴν ἐπιστολὴν πάντας ὑμᾶς τρεῖς ὄντας
ἀναγνῶναι χρὴ, μάλιστα μὲν ἀθρόους, εἰ δὲ
μὴ, καὶ δύο, κοινῇ καὶ δύναμιν, ὡς οἷόν τε πλεί-
στάκις, καὶ χρῆθαι συνθήκῃ καὶ νόμῳ κυρίῳ
τούτῳ· ὃ ἐστι δίκαιον· ἐπομνύντας σπουδῇ τε ἅμα

μὴ ἀμύητῳ, καὶ τῆς σπουδῆς ἀδελφῇ παιδείᾳ, καὶ τὸν πάντων Θεὸν ἡγεμόνα, τῶν τε ὄντων, καὶ τῶν μελλόντων, τὸ τε ἡγεμόνος καὶ αἰτίου παλέρα κύριον, ὃν ἐὰν ὀρθῶς Φιλοσοφῶμεν, εἰσόμεθα. Ἰδοὺ δὴ σαφῶς τελάχθαι μὲν παρὰ τοῦ θείου Λόγου τὸν κόσμον Φησί. δημιουργεῖ γὰρ τὰ πάντα, τάξιν τε καὶ ἁρμονίαν ἐπιλίθησιν αὐτοῖς, δύναμις ὢν ἡ σοφία τοῦ Παλρός. ἡγεμονεύει ὅ μεθ' αὐτοῦ τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων. εὐδαίμονα δὲ καὶ μακάριον ὀνομάζει τὸν θαυμάζοντα αὐτὸν, ἐρῶντα δὲ τοῦ μαθεῖν τίς δή ἄρα ἐσὶν ὁπόσος ἐσίν. ὅτι γε μὴν ἠτῶτο ἂν τῆς ἀκριβοῦς ἐπ' αὐτῷ θεωρίας ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ὑπέφηνεν εἰπών· ἔπειτα ἔρωτα ἔσχε τοῦ μαθεῖν ὁπόσα θνητὴ Φύσει δυνατά. βλέπομεν γὰρ ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι τὰ παρὰ Θεοῦ, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. Κύριον δέ, καὶ μὴν καὶ Παλέρα τοῦ Λόγου διηγόρευκε σαφῶς, ὃν δὴ καὶ εἰσόμεθα, Φησὶν, ἐὰν ὀρθῶς Φιλοσοφῶμεν. Εἴ τις τοίνυν οὐκ οἶδεν αὐτὸν, Φιλοσοφεῖ μὲν οὐκ ὀρθῶς, ἐξοφρυοῦται δὲ μάτην, καὶ παραπαίων ἀγνοεῖ, καὶ ἀμαθίας εἰς ἄκρον διεληλακὼς οὐκ αἰσθάνεται. ὃ δὴ πεπονθέναι φαμὲν τὸν κράτιστον Ἰουλιανὸν, ἀνελεῖν τολμήσαντα τό γε ἧκον ἐπ' αὐτῷ, τοῦ Θεοῦ λόγου τὴν ὕπαρξιν. λυπεῖ δὲ οὐδὲν τοῖς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένοις καὶ ἑτέρας Φιλοσόφων ἐπισωρεῦσαι χρήσεις, τοῖς τοῦ Πλάτωνος δόξαις καθ' οὐδένα τρόπον μεμαχημένας. Νουμήνιος τοίνυν ὡδί πού Φησί· τὸν μέλλοντα δὲ συνήσειν Θεοῦ περὶ πρώτου καὶ δευτέρου, χρὴ πρότερον διελέσθαι ἕκαστον ἐν τάξει καὶ ἐν εὐθυμοσύνῃ τινί· κἄπειτα, ἐπὰν δοκῇ ἤδη εὖ ἔχειν, τότε ἐπιχειρεῖν ἔχειν κοσμίως· ἄλλως δὲ, μή· Θεὸν δὲ προσκαλεσάμενοι ἑαυτοῦ γνώμονα γενόμενον τοῦ λόγου, δεῖξαι θησαυρὸν φρονήσεων. ἀρχόμεθα ὅτου ἕτως· ὁ Θεὸς ὁ μὲν πρῶτος ἐν ἑαυτῷ ὤν, ἐσὶν ἁπλοῦς διὰ τὸ ἑαυτῷ συνεχόμενος διόλου μηδέποτε εἶναι διαιρετός. ὁ Θεὸς μέντοι ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος ἔσιν ὁ εἷς. καὶ μεθ' ἕτερα· καὶ τοῦ δημιουργοῦντος ὁ Θεοῦ χρὴ εἶναι νομίζειν παλέρα τὸν πρῶτον Θεόν. Ἰδοὺ δὴ καὶ ἕτος ἕνα μὲν καὶ ἁπλοῦν ὅλα τε, καὶ εἶναι Φησὶ τὸν Θεὸν, καὶ πρός γε τοῦτο καὶ ἀδιαίρετον. τόν γε μὴν δεύτερόν τε καὶ τρίτον, εἶναι τὸν ἕνα, τάχα που συνενεγκὼν καθ' ἡμᾶς εἰς ἑνότητα Φύσεως τὰ ὠνομασμένα, εἰ καὶ δεύτερον καὶ

A reiurando confirmetur, *ſtudio non illiberali, ac ſtudii ſorore doctrina coniunctis: per Deum, omnium quæ ſunt & quæ futuræ ſunt rectoris, & cauſſæ patrem Dominum, quem, ſi recte philoſophabimur, agnoſcemus.* Ecce profecto manifeſte prædicat, conditum eſſe a diuino Verbo mundum. Creat enim omnia, ordinemque & concentum eis indit, quum ſit virtus & ſapientia Patris. Præeſt autem cum ipſo iis, quæ condidit. Fe- B licem vero & beatum nominat qui admiratur eum, & diſcere auet, quis nimirum & quantus ſit. Quin & minorem eſſe mentem humanam, quam vt exactam eius cognitionem aſſequi poſſit, declarauit dicens: *Deinde cupiditate tenetur ea diſcendi, quæcunque a natura mortali percipi queunt.* Vide- 1. Cor. 13. mus enim per ſpeculum & in ænigmate res diuinas, iuxta beati Pauli dictum. *Dominum* vero adeoque *Patrem Sermonis* aperte prædicauit, *quem vtique eti-* C *am agnoſcemus*, inquit, *ſi recte philoſophabimur.* Si quis ergo non nouit ipſum, philoſophatur quidem haud recte, ſed inani faſtu effertur, ac deſipere ſe ignorat, neque ſentit ſe ad ſummum inſcitiæ peruenisſe. Quod quidem euenisſe præſtantiſſimo illi Iuliano dicimus, qui, quantum in ſe erat, diuini Verbi exiſtentiam tollere conatus eſt. Sed moleſtum non erit iis, quas modo diximus, alias Philoſophorum ſententias addere, Platonis opinionibus nullo modo repugnantes. Nu- D menius igitur alicubi ſic ait: *Qui ad notitiam Dei primi & ſecundi contendit, ſingula prius ordine diſtinguat oportet, & animo tranquillo. Deinde poſteaquam recte ſe habere videbuntur, tum ad dicendum de illis, vt par eſt, aggrediatur: ſecus autem, minime. Deum vero obteſtati, vt noſtræ diſputationi ſuimet ipſius canon ac regula eſſe velit, nobiſque theſaurum cogitationum aperire, ſic or-* E *dimur: Deus ille quidem primus in ſeipſo exiſtens eſt ſimplex, propterea quod ſecum ipſe totus exiſtens, nunquam ſeparari poteſt; at Deus ſecundus & tertius vnus eſt.* Et nonnullis interiectis: *Opificis autem Dei putandum eſt patrem eſſe primum Deum.* En iſte quoque vnum quidem, & ſimplicem, & eſſe Deum inſit, itemque indiuiſibilem: ſecundum autem ac tertium, eſſe vnum, colligens forſan, vt nos, in naturæ vnitatem res antedictas, tametſi ſecundum & ter-

tium nominat Deum, haud recte: sed suis, vt reor, ipse repugnans sententiis. Postquam enim eos vnum dixit, in tres rursus diuidit, & seorsim singulos: nisi quod Patrem ait Opificis Deum oportere nominari. Accedit Plotinus studiosissimus rerum indagator, quique, vt verbo dicam, subtilitatis vim omnem consecutus, sic alicubi scribit de Bono: *Quid igitur necesse est nos de perfectissimo dicere? Nihil ab ipso esse, aut quæ maxima sunt secundum ipsum. Maxima vero secundum ipsum res, ac secunda, Mens est. Etenim intuetur mens illum, eoque solo indiget: ille vero hac nequaquam. Et quod ab eo quod mente melius est generatur, mentem esse. Et omnium optima mens est, quia secundum ipsam sunt cætera. Quemadmodum & anima, sermo mentis, & actus quidam est, sicut mens est Dei Verbum. Verum animæ quidem subobscurus est sermo, quatenus est imago mentis, idcirco ei in mentem adspiciendum est. Similiter eum sussicit mens imago Dei, vt ita sit intellectus. Intuetur autem ipsum non separata, sed quoniam est secundum ipsum, nullo interiecto, vt neque inter animam & mentem.* Igitur Mentem ait esse eum, quem profitemur Deum Verbum, quando & nos ipsum Sapientiam dicimus, veruntamen Patris maiestate & gloria nullo modo inferiorem aut secundum. Neque vero dicimus illum in Patrem intuendo perfici, quasi non habeat ex se perfectionem; quemadmodum hi sane existimant *Mentem* indigere *caussa prima*, eamque contemplari, vt perfectissimo statu ditetur: Simili vero modo *Animam*, quæ tertia a primo dicitur, contemplatione & participatione *Mentis* indigere; quam & *secundam caussam* nominant, vt ipsa quoque iuuetur. Sed illi quidem, quum sint eius sententiæ, & in naturarum diuersitatem trahant quæ admirationi habent, frigidis & puerilibus sententiis gloriantur. Nos vero perfectissimum esse dicimus Patrem; similiter & Filium, tanquam ex perfecto perfectum; atque adeo Spiritum sanctum. Plane enim nulla re aduentitia diuina & ineffabilis natura indiget, sed perfectione abundat, idque suapte natura, ad omnes quæ sibi ac soli congruunt dignitates. Porro comperiemus apud Græcorum sapientes

τρίτον ὀνομάζει Θεὸν, ἢ ὀρθῶς· ἀλλ' ὥς γε οἶμαι ταῖς ἰδίαις αὐλὸς ἐννοίαις ἀνλανισάμενος· ἕνα γὰρ αὐλὸς εἰπὼν, ἀποδιίσησι πάλιν εἰς τρεῖς, ἢ ἰδικῶς καθ' ἕνα· πλὴν ὅτι παλέρα δεῖν ἔφη τὸ δημιυργὸ τὸν Θεὸν ὀνομάζεσθαι. Καὶ μὴν ἢ Πλωτῖνος φιλοζηλὴς ὢν ἄγαν, καὶ διὰ πάσης, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἰχνομυθίας ἑλληνικὸς, ὅτω πω φησὶ περὶ τ' Ἀγαθ. Τί ἂν χρὴ περὶ τὸ τελεωλάτω λέγειν; μηδὲν ἀπ' αὐτό, ἢ τὰ μέγιστα μεθ' αὐλόν· μέγιστον δὲ μεθ' αὐλὸν Νῦς, καὶ δεύλερον· καὶ γὰρ ὁρᾷ ὁ Νῦς ἐκεῖνον, καὶ δεῖται αὐτὸ μόνε, ἐκεῖνο δὲ τότε οὐδέν· καὶ τὸ γεννώμενον ἀπὸ κρείτλονος νός, Νοῦν εἶναι. καὶ κρείτλων ἁπάντων Νῦς, ὅτι τὰ ἄλλα μεθ' αὐλόν· οἷον ἢ ψυχὴ, λόγος νός, ἢ ἐνέργειά τις ὥσπερ αὐλὸς ἐκείνε· ἀλλὰ ψυχῆς μὲν ἀμυδρὸς ὁ λόγος, ὡς εἴδωλον νός, ταύτῃ ἢ εἰς νοῦν βλέπειν δεῖ. νῦς δὲ ὡσαύτως πρὸς ἐκεῖνον, ἵνα ᾖ νῦς. ὁρᾷ δὲ αὐλὸν οὐ χωριθεὶς, ἀλλ' ὅτι μεθ' αὐλὸν, καὶ μελαξὺ οὐδὲν, ὡς οὐδὲ ψυχῆς, καὶ νός. Νοῦν μὲν γὰρ εἶναί φησι τὸν καθ' ἡμᾶς Θεὸν λόγον, ἐπείτοι καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ σοφίαν ὀνομάζομεν, πλὴν ἢ ἐν μείοσιν, ἢ δευτέροις καλά τι γοῦν ὅλως, τῆς τοῦ Παλρὸς ὑπεροχῆς καὶ δόξης. ὅτε μὴν ὡς ἢ ἔχοντα τὸ αὐτοτελὲς φαμὲν αὐτὸν τελειοῦσθαι ἐνορῶντα τῷ Παλρὶ, καθὰ δὴ τούτοις δοκεῖ, δεῖσθαι μὲν αἰτίε τοῦ πρώτε τὸν νοῦν, καὶ θεωρεῖν αὐτὸν, ἵνα τὸ ἀρτίως ἔχειν ἔν γε τοῖς καθ' ἑαυτὸν εὖ μάλα καλαπλεῖ· ἀναλόγως δὲ, καὶ τὴν ἐκ τοῦ πρώτε τρίτην λεγομένην ψυχὴν, τῆς τοῦ νοῦ δεῖσθαι θεωρίας ἢ μελοχῆς, ὃ καὶ δεύλερον αἴτιον ὀνομάζεσιν, ἵν' ὠφελῆται καὶ αὐτή· Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ὧδέ τε δοξάζονλες, ἢ εἰς ἀνομοιότηλα φύσεων καλασύρονλες τὰ παρά γε σοφίσιν τεθαυμασμένα, ψυχρᾶς ἢ μειρακιώδεσιν ἐπαυχέσιν ἐννοίαις. ἡμεῖς δὲ παντέλειον εἶναι φαμὲν τὸν Παλέρα· ὁμοίως δὲ τὸν Υἱὸν, ὡς ἐκ τελείε τέλειον, ἢ μὴν ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. δεῖται γὰρ ὅλως οὐδενὸς τῶν εἰσκρινομένων ἡ θεία τε καὶ ἀπόῤῥηλος φύσις, καλαπλεῖ δὲ τὸ τέλειον, καὶ τοῦτο αὐλοφυῶς, πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν αὐτῇ καὶ μόνῃ πρεπόντων ἀξιωμάτων. Πλὴν ἢ αὐλοῖς ἐνοῦσαν εὑρήσομεν τοῖς Ἑλλήνων σοφοῖς τῆς ἁγίας Τριάδος τὴν γνῶσιν. προσεχέσλαλα γὰρ,

esse quoque sanctæ Triadis notitiam. Proxime

καὶ μεσολαβοῦντος ἑνὸς, ἀλλήλοις συνεῖναι A
φασὶν αὐτὰ, καὶ ἣν ἂν ἔχοι τάξιν πρός γε τὸ
πρῶτον ὁ Νοῦς, ταύτην ὁμοίως καὶ τὴν τρί-
την ψυχὴν ἐσχηκέναι φασὶν πρὸς τὸν ἀπὸ τοῦ
πρώτου δεύτερον Νοῦν. Ὅτι δὲ καὶ γεννήμα-
τος καὶ μὴν καὶ τεκόντος εἰσδέχονται φαντασίας, εἰ-
σόμεθα πάλιν ὠδὶ γεγραφότος αὐτοῦ. Ποθεῖ δὲ
πᾶν τὸ γεννῆσαν, καὶ τοῦτο ἀγαπᾷ, καὶ μάλιστα ὅ-
σαν ἓν ὦσι τό τε γεννῆσαν καὶ τὸ γεννώμενον. ὅταν δὲ
καὶ τὸ ἀόριστον ᾖ, τὸ γεννῆσαν ἐξ ἀνάγκης σύνεστιν B
αὐτῷ, ὡς τῇ ἑτερότητι μόνον κεχωρίσθαι. Ἀκούεις
ὅπως τὸ γεννηθὲν δεῖν ἔφη συνεῖναι πάντη τε καὶ
πάντως τῷ γεγεννηκότι, διάτοι τάχα που τὸ
ἀδιόριστον, ἥγουν προσεχὲς φυσικῶς, καὶ τὸ δια-
μέσου κεῖσθαι μηδὲν, κεχωρίσθαι δὲ μόνῃ τῇ ἑ-
τερότητι, καὶ ὅτι που τάχα τῇ καθ' ἣν τὴν φύσιν,
ἀλλ' ὅτι τὸ γεννῆσαν πρὸς τὸ γεννώμενον μίαν
πως ἔχει διαφοράν τὴν τοῦ, ὅτι τὸ μὲν γεγέννη-
κε, τὸ δ' ἐγεγέννηται. ἔφη δέ που καὶ ὁ Τρισμέγιστος
παρ' αὐτοῖς Ἑρμῆς περὶ τῶν πάντων ἀρισοτέχνου C
Θεοῦ. καθ' ὡς τέλειος καὶ σοφὸς τάξιν καὶ ἀταξίαν
ἐπέθηκε, ἵνα τὰ μὲν νοερὰ ὡς πρεσβύτερα καὶ
κρείττονα προεχήκῃ, καὶ τὸν πρῶτον τόπον ἔχῃ.
τὰ δὲ αἰσθητὰ, ὡς δεύτερα, ἵνα τούτοις ὑποσή-
κῃ. τὸ δὴ καλῶς φερέτερον τοῦ νοεροῦ καὶ βρίθον,
λόγον ἐν ἑαυτῷ σοφὸν ἔχει δημιουργικόν. Ὁ δὲ
λόγος αὐτοῦ ὄντος δημιουργικῆς ἔχεται φύσεως,
γόνιμος ὑπάρχων καὶ ζωοποιός. ὅτι γὰρ ἐν πᾶ-
σιν ἐστὶ τοῖς κεκινημένοις ὡς ζωοποιὸς ὁ τοῦ Θεοῦ D
λόγος, ἰσχυριζόμεθα καθ' ἡμᾶς· πιστώσεται δ' γε-
γραφὼς ὁ πάνσοφος Παῦλος· εἷς Θεὸς ὁ ἐπὶ
πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν· εἰ γὰρ
ἦν ἑτέρως δύνασθαι τὸ παρενεχθὲν εἰς γένεσιν, καὶ
ἐξ οὗ ὄντος κεκινημένου τὴν εἰς τὸ εἶναι δια-
μονὴν ἀπράδαντον ἔχειν, μὴ τοῦ ἀφθάρτου καὶ
ὄντος ἀληθῶς μετέχοντος Θεοῦ. οἶδεν ἂν ἄρα
δημιουργικῆς ὄντα φύσεως τὸν Υἱὸν, γόνιμόν τε
καὶ ζωοποιὸν, καὶ ἑτέρας ὄντα φύσεως παρὰ πάν-
τα τὰ τῆς παρ' αὐτοῦ ζωῆς δεκτικά. ζωοποιεῖ δὲ
πᾶν τὸ ζωῆς ἐπιδεὲς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. ὡς γὰρ E
αὐτὸς που φησὶν Υἱὸς, τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωο-
ποιοῦν, καὶ πᾶσα τῶν γεγονότων ἡ πῆξις τελεῖται
παρὰ Πατρὸς διὰ Υἱοῦ ἐν Πνεύματι. ψάλλει γοῦν
ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ὅτι τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐ-
ρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόμα-
τος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. Ἡμεῖς μὲν
οὖν ἀκριβεῖ διανοίας ὄμματι τὰ τοιάδε λεπτῶς
περιαθρεῖν εἰθίσμεθα· οἱ δὲ τῶν Ἑλλήνων λο-

enim, ac nullius interiectu res ipsas si-
mul esse aiunt, & quem ordinem ha-
beat *Mens* ad primum, hunc similiter
& tertiam *Animam* habere dicunt ad
Mentem, secundam a primo. Quod
autem ea instar geniti & gignentis con-
siderent, accipiemus rursus ab illo, qui
sic scripsit: *Porro genitum omne appetit
genitorem, eumque diligit, & maxime,
quum vnum sint id quod generat, &
quod generatur. Quum autem etiam
abest distinctio, id quod genuit ita cum
eo simul necessario est, vt alteritate qua-
dam ab illo tantum secernatur.* Audis
quo pacto genitum omnino cum geni-
tore simul esse debere ait; forte quod
indiscretum sit, aut natura proximum,
nec quicquam interiectum sit, sed sola
alteritate seiungatur: non autem illa
naturali, sed quod genitor ab eo
quod gignitur vna re quodammodo
differat, videlicet quod ille quidem ge-
nuit, hoc genitum sit. Dixit etiam
alicubi Trismegistus illorum Hermes
de omnium opifice Deo: *Etenim vt
perfectus ac sapiens, ordinem & ordinis
vacuitatem intulit, vt spiritalia quidem
ceu antiquiora & praestabiliora praessent,
ac primum locum haberent; sensibilia ve-
ro, vtpote secunda, vt his subessent.
Quod ergo mentali depressius est ac pes-
sum it, sermonem in seipso sapientem ha-
bet opificem.* Hic autem eius sermo
naturam continet creatricem, quum sit
fœcundus & viuificus. In omnibus e-
nim quæ mouentur, Dei Sermonem es-
se, tanquam vitæ datorem, nos quoque
asserimus. Sed fidem sapientissimus Ephes. 4.
Paulus faciet, qui scripsit: *Vnus Deus,
qui super omnes, & per omnia, & in
omnibus.* Non enim aliter posset id,
quod creatum est & e nihilo produ-
ctum, in suo statu perpetuo manere,
nisi incorruptibilis ac veri Dei particeps
foret. Nouit ergo Filium creatrice na-
tura præditum, & fœcundum, & viui-
ficum, & diuersæ ab iis omnibus esse
naturæ, quæ vitam ab ipso capiunt.
Viuificat vero quicquid vita caret, in
sancto Spiritu. Vt enim ipse alicubi Fi-
lius inquit, *Spiritus est qui viuificat*, & Ioan. 6
omnium creaturarum fabricatio perfi-
citur a Patre per Filium in Spiritu.
Proinde canit diuinus Dauid: *Verbo
Domini cœli firmati sunt, & Spiritu
oris eius omnis virtus eorum.* Nos
igitur acuto mentis oculo talia subti-
liter intueri solemus. Græcorum autem

proceres loco ſancti Spiritus tertiam, vti dixi, inducunt *Animam*, a qua animalia cuncta animantur ac viuificantur, eique ſancti Spiritus virtutes & operationes tribuerunt. Scribit quippe de illa Plotinus in hunc modum: *Cogitet ergo illud primum omnis anima, quod ipſa quidem animalia cuncta fecit inſpirans eis vitam, & quæ nutrit tellus, & mare; quæque in aere verſantur, & quæ in cælo ſunt ſidera diuina. Ipſa ſolem, ipſa magnum hoc cœlum, ipſa mundum condidit, ipſa ordine circumagit, natura quum ſit diuerſa ab iis quæ fabricatur, & quæ mouet, & quibus vitam indit. Atque his neceſſe eſt præſtantiorem eſſe, quippe quum hæc oriantur & corrumpantur, ab anima deſtituta, quæ vitâ ſuppeditat, quum hæc eadem ſit ſemper, eo quod nunquam deſerit ſeipſam.* Deus enim & Pater, vt dixi, operatur ea quæ ad creationem ſpectant per Filium in Spiritu; & in ortum quidem educit quæ nuſquam erant, & creata continet, ordinemque iis pulcherrimum, & concinnitatem, ac leges ſingulis præſcripſit quas ſequantur. Quippe Solem poſuit vt præſit diei, Lunam vero nocti. Conſtat vero, diuinum & viuificum & ſanctum Spiritum naturam quoque diuerſam ab iis omnibus eſſe quæ per ipſum mouentur. Eſt enim increati Dei Spiritus, eius proprius, & ex ipſo procedens, & ſubſiſtens, ac viuens, ac ſemper exiſtens, quoniam eius eſt *qui eſt*, & implet ipſe cuncta, & vniuerſa continet: quandoquidem & conſubſtantialis eſt ei, qui omnia implet, & citra diuiſionem vbique eſt. Ipſo quippe plena ſunt omnia. Scriptum eſt enim: *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum.* Et ſane Plotinus ita rurſus infit de mundi anima, quam ſancti Spiritus loco arbitror ab eo dici: *Manifeſtior autem & clarior fiet animæ vis & natura, ſi quis attenderit quo pacto ſuo nutu cælum complectatur. Iſti enim moli, quanta quanta eſt, ſeipſam dedit. Vnde totum hoc ſpatium, tum paruum, tum magnum animatum eſt, quum alibi quidem aliud corpus moueatur, & hoc quidem ſic, illud vero ſit iſtiuſmodi: & illa ex aduerſo, hæc aliter a ſe inuicem pendeant. At anima non ita ſe habet. Non enim in partes particulaſque diuiſa vitam inſerit ſingulatim, ſed omnia ſe totâ viuificat, totaque adeſt vbique, Patri a quo genita eſt perſimilis, tum ſecundum vnitatem, tum quatenus vbique eſt.* An non ergo ma-

Sap. 1.

A γάδες ἀντὶ τῦ ἁγίυ Πνεύματος τρίτον, ὡς ἔφην, εἰσκομίζυσι Ψυχὴν, ὑφ' ἧς καὶ ἅπαν ψυχῦται ζῶον, ἐνιείσης αὐτοῖς τὴν ζωὴν, καὶ τὰς τῦ ἁγίυ Πνεύματος δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας προσνενεμήκασιν αὐτῇ. Γράφει γὰρ ὁ Πλωτῖνος ὧδὶ περὶ αὐτῆς· ἐνθυμείσθω τοίνυν πρῶτον ἐκεῖνο πᾶσα ψυχὴ, ὡς αὐτὴ ζῶα μὲν ἐποίησε πάντα, ἐμπνεύσασα αὐτοῖς ζωὴν, ἄτε γῇ τρέφει, ἄτε θάλασσα, ἄτε ἐν ἀέρι, ἄτε ἐν
B οὐρανῷ ἄστρα θεῖα. αὐλὴ δὲ ἥλιον, αὐτὴ δὲ τὸν μέγαν τῦτον οὐρανὸν, αὐτὴ δὲ ἐκόσμησεν, αὐλὴ ὃ ἐν τάξει περιάγει, Φύσις ὅσα ἑτέρα ὧν κοσμεῖ καὶ ὧν κινεῖ καὶ ζῆν ποιεῖ. καὶ τῦτων ἀνάγκη εἶναι τιμιωτέραν, γινομένων μὲν τῦτων καὶ φθειρομένων, ὅταν αὐλὰ ψυχὴ ἀπολείπῃ ἢ χορηγεῖ τὴν ζωὴν, αὕτη δὲ ὅσα ἀεὶ τῷ μὴ ἀπολείπειν ἑαυλήν. Ἐνεργεῖ γὰρ, ὡς ἔφην, τὰ περὶ την κτίσιν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ δι' Υἱῦ ἐν Πνεύματι, καὶ κινεῖ μὲν εἰς
C γένεσιν τὰ ὐκ ὄντα πολὲ, ἓν δὴ καὶ γεγονότα συνέχει, τάξιν τε αὐλοῖς τὴν παλαίαν, καὶ μέν τοι καὶ εὐρυθμίαν, καὶ νόμυς ὡρίσαλο, καθ' ὃς ἃ εἶεν ἕκασα. καὶ γὰν Ἥλιον μὲν εἰς ἀρχὰς τέθεικε τῆς ἡμέρας, Σελήνην δὲ τῆς νυκτός. ἄραγε δὲ ὅτι καὶ ἑτέρα Φύσις, παρὰ πάντα ἐσὶ τὰ δι' αὐῦ κινύμενα, τὸ θεῖόν τε, καὶ ζωοποιὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα. καὶ γὰρ ἐσὶν ἀγενήτυ πνεῦμα Θεῦ, ἴδιον αὐτῦ, καὶ ἐξ αὐῦ προϊὸν, ἐνυπόσατόν τε καὶ ζῶν,
D καὶ ἀεὶ ὂν, ὅτι τῦ Ὄντος ἐσὶ, καὶ αὐτὸ τὰ πάντα πληροῖ, καὶ τῶν ὅλων ἐσὶ περιεκτικὸν, ἐπεί τοι καὶ ὁμοούσιον τῷ πληροῦντι τὰ πάντα, καὶ ἀμερίσως ὄντι παντα χῦ. πάντα γὰρ αὐῦ μεσά· γέγραπλαι γὰρ, ὅτι πνεῦμα κυρίυ πεπλήρωκε τὴν οἰκυμένην. Καὶ γὰν ὁ Πλωτῖνος ἔτω πάλιν φησὶ περὶ τῆς τῦ κόσμυ ψυχῆς, ἣν ἀντὶ τῦ ἁγίυ Πνεύματος οἶμαι λέγειν αὐλόν. Γένοιλο δ' ἂν Φανερωλέρα καὶ ἐναργεσέρα αὐλῆς ἡ δύναμις, καὶ ἡ Φύσις, εἴ τις ἐνθυμηθείη ὅπως περιέχει ταῖς αὐλῆς βυλήσεσι τὸν οὐρανόν. παντὶ μὲν γὰρ τῷ μεγέθει τόῳ, ὅσος ἐσὶ, δέδωκεν ἑαυ-
E τὴν. καὶ πᾶν διάσημα καὶ μέγα καὶ μικρὸν ἐψύχωται, ἄλλη μὲν ἄλλυ κινυμένυ τῦ σώματος, καὶ τῦ μὲν ὧδὶ, τῦ δὲ ὧδὶ ὄντος, καὶ τῶν μὲν ἐξ ἐναντίας, τῶν δὲ ἄλλην ἀπάρτησιν ἀπ' ἀλλήλων ἐχόντων. ἀλλ' ὐχὶ ὅτως. ὐδὲ μέρει ἑαυτῆς ἑκάσῳ καλακερματισθεῖσα μοιρίῳ ψυχῆς ζῆν ποιεῖ, ἀλλὰ πάντα ζῇ τῇ ὅλῃ, καὶ πάρεσι παντα χῦ, τῷ γεννήσανλι πατρὶ ὁμοιυμένη, καὶ κῇ τὸ ἓν κῇ τὸ πάντη. Ἆρ' ὃν ὐχὶ καὶ μάλα σα-

Φῶς τὴν τ῀ ἁγίυ Πνέυματος δημιυργικήν τε καὶ ζωτικὴν ἐνέργειαν ἐν τύτοις ἡμῖν διαδείκνυσι; κινεῖ γὰρ, ὡς ἔφην, τὰ κινύμενα, καὶ συνέχει τὸ πᾶν, καὶ ψυχοῖ, καὶ ζωοποιεῖ, καὶ ὐκ ἑτέρα Φύσις ἐςὶ παρά γε τὴν τ῀ Παρὸς, ἤγυν τ῀ Υἱ῀, ἀλλ' οἷον αὐτὸς ἐν ἡμῖν, κατά γε Φημὶ τὸ ὁμοφυὲς, ἤτοι τὸ ὁμούσιον. Διαμάθοι δ' ἄν τις ὅ Φημι καὶ ἐξ ὧν αὐτῷ τῷ Πλωτίνῳ δοκεῖ καὶ Φρονεῖν καὶ λέγειν. γράφει γὰρ ὅτως· λάμβανε τοίνυν τ῀ θεία τύτυ θειότερον, τὸ ψυχῆς πρὸς τὸ ἄνωγειτόνημα, μεθ' ὃν καὶ ἀΦ' ὅ ἡ ψυχὴ· καίπερ ὂν ὅσα χρῆμα οἷον ἔδειξεν ὁ λόγ@, εἰκών τίς ἐςι νο῀· οἷον λόγος ἐν προφορᾷ λόγυ τ῀ ἐν ψυχῇ· ὅτω καὶ αὐτὴ λόγος νο῀, καὶ ἡ πᾶσα ἐνέργεια ἡ προΐεται ζωὴν εἰς ἄλλυ ὑπόςασιν. οἷον, πυρὸς τὸ μὲν ἡ συνοῦσα θερμότης, ἡ δὲ ἣν παρέχει. Ἰδὲ δὴ καὶ ἐν τύτοις εἰκόνα τε νο῀ Φησὶν αὐτὴν, καὶ ἀΦομοιῶν ἀξιοῖ τῷ κ῀ τροφορὰν ἐν νο῀ προκύπλουι λόγῳ, ὡς καὶ εἰς ἑτέρων ὑπόςασιν προΐεσθαι ζωὴν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐκ πυρὸς ἡ προϊὸσα θερμότης. ἰχνοῖς δὲ καὶ αὐτοὶ λίαν κέχρηνται παραδείγμασιν, ὐχ ἑτέρως ἐνὸν εἰπεῖν τὰ περὶ Θε῀. καὶ γάρ ἐςιν ὑπὲρ λόγον, καὶ πέρα παντὸς διάπλυ νο῀. Ἀνακομιςέον δ' τρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς τὸν λόγον μακροτέρας γεγενημένης ἐκβολῆς. ὐκ ἐκπέμψει τ῀ εἶναι κ῀ Φύσιν Θεὸν τὸν Υἱὸν, ἕνα Θεὸν ὀνομάζεσθαι παρὰ ταῖς θεοπνεύσοις γραφαῖς, μάχεται δὲ μᾶλλον τοῖς τὴν πολύθεον πρεσβεύυσι πλάνην. ὐκ ἐᾷ γὰρ ἡμᾶς τ῀ μὲν κ῀ Φύσιν καὶ ὄντος ἀληθῶς ἀποκομίζεσθαι Θε῀, προσκυνεῖν δὲ τῇ κτίσει, καὶ οἴχεσθαί πυ μακρὰν τῆς εἰς εὐθὺ καὶ ἀλήθειαν ἀποκομιζύσης ὁδ῀. ὥστε κἂν εἰ λέγῃ Θεὸς, ἐξέτεινα τὸν ὐρανὸν μόν@, καὶ ἐςερέωσα τὴν γῆν, εἰδέναι χρὴ τὸν Φιλομαθῆ τὸν ἐκτείναντα τὸν ὐρανὸν καὶ ςερεώσαντα τὴν γῆν, ὡς ἔφην, Φθάσας· τῷ λόγῳ Κυρίυ οἱ ὐρανοὶ ἐςερεώθησαν, καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσε τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσΦάλειαν αὐτῆς, κ῀ τὴν τ῀ ψάλλοντος Φωνήν.

A nifeſte admodum ſancti Spiritus vim creatricem ac viuificam his verbis nobis oſtendit? Mouet enim, vt dixi, quæ mouentur, & continet vniuerſum, & animat, & viuificat, neque natura eſt diuerſa a Patris natura, aut Filii; ſed ſicut ipſe in nobis, ſecundum identitatem naturæ videlicet, aut ſubſtantiæ. Quod autem dico, facile quiuis agnoſcet vel ex his, quæ Plotinus ipſe ſentire videtur ac dicere. Sic enim ſcri-
B bit: *Cape ergo quod eſt huius diuini diuinius, vicinitatem inquam animæ ad ſupremum, poſt quod vicinum & a quo eſt anima. Quamuis enim tanta res ſit quantam ratio oſtendit, imago tamen quædam eſt intellectus: quemadmodum verbum in prolatione verbi quod eſt in anima. Sic ergo & anima mentis eſt ſermo, & tota eſt actus atque vita, quam producit in alterius exiſtentiam. Quemadmodum alia quidem eſt in igne caliditas, alia quam ipſe præbet alteri.*
C Ecce hic quoque imaginem mentis ait ipſam eſſe, & ſimilem eſſe vult ſermoni qui ex mente proferendo erumpit: vt & ad aliorum exiſtentiam vitam producere, ſicuti nimirum qui ex igne calor erumpit. Porro valde tenuibus exemplis vſi ſunt ipſi, quum aliter non liceat res effari diuinas, quippe quum ſint mente omni & oratione maiores. Sed nobis ad initium ſermo reuocandus eſt, qui longiorem excurſum fecimus. Non
D obſtabit quo minus Filius Deus ſit ſecundum naturam, quod in Scripturis ſacris nominetur vnus Deus; ſed pugnat id contra eos potius, qui multitudinis Deorum errorem adſtruunt. Non enim ſinit nos a naturali & vero Deo abduci, creaturam autem diuino cultu proſequi, & procul a recti verique ſemita deerrare. Quare licet Deus dicat, *Extendi cælum ſolus, & firmaui ter-* Iob. 9.
ram; ſcire debet diſcendi cupidus, quis cælum extenderit, & firmarit terram. Nam vt antea dixi: *Verbo* Pſal. 33. &
E *Domini cæli firmati ſunt*, & ipſe *fundauit terram ſuper ſtabilitatem ſuam*, iuxta Pſaltæ vocem. 104.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἀλλ' εἰ Θεὸς, Φησὶν Ἰυλιανὸς, ἐκ Θε῀ καθ' ὑμᾶς ὁ λόγος ἐςὶ, καὶ τῆς ὐσίας ἐξέΦυ τ῀ Παρὸς, θεοτόκον ὑμεῖς ἀνθ' ὅτυ τὴν Παρθένον εἶναι Φατέ; πῶς γὰρ ἂν τέκοι Θεὸν ἄνθρωπ@ ὄ-σα καθ' ἡμᾶς; καὶ πρός γε τύτῳ, Φησὶ, λέγον@ ἐναργῶς Θε῀, ἐγώ εἰμι, καὶ ὐκ ἔςι πάρεξ ἐμ῀ σώζων· ὑμεῖς σωτῆρα τὸν ἐξ αὐτῆς

IVLIANVS.

At ſi Verbum, (inquit Iulianus,) Deus ex Deo eſt, vt ſentitis, & ex ſubſtantia Patris prodiit, cur vos Deiparam Virginem eſſe dicitis? Quomodo enim peperit Deum, quum ſit homo ſicuti nos? Deinde, quum Deus, (inquit,) clare dicat: *Ego ſum, & non eſt præter me ſaluans*; vos Seruatorem eum, qui ex ipſa

ipſa natus eſt dicere auſi eſtis? Hæc enim ſuis quoque ſermonibus Iulianus attexuit.

A εἰπεῖν τελολμήκαλε; προσεπηνέγκαλο γὰρ τοῖς ἑαυλῦ λόγοις καὶ ταῦτα.

CYRILLVS.

Operæ pretium eſt igitur breuiter, quoad licet, incarnationis Vnigeniti modum inquirere. Sed quum Gentilium auribus myſterium, ſiue myſterii de Chriſto narrationem, inſeramus; rerum abſtruſiorum diſquiſitione abſtinebimus, & pauca quædam e veriſimilibus colligentes rationibus, diuina B Scriptura nobis ad hoc opitulante, cum iis diſſeremus. Prius autem ſingulari conſilio referendas eſſe cauſſas arbitror, ob quas neceſſario factum eſſe dicimus Incarnationis myſterium. Igitur, cælo & terra, & in ſumma omnibus quæ in eis ſunt, procreatis, formatum eſt de terra corpus hominis, adeoque ineffabili virtute omnium rerum Opificis animatum, animal repente prodiit rationis compos, ac Deo ſimillimum. Factum enim eſt ſecundum conditoris ſui C imaginem. Nemo autem dubitauerit, quum ſit boni Dei factura, non ad turpiſſima opera, ſed ad laudatiſſima quæque fuiſſe productum. Factus quippe homo eſt ſui iuris ac liber, & ſuæ voluntatis nutu potis ferri quocunque liberet, ſiue in bonum, ſiue in malum. Tum accepto a Deo mandato exercendæ obedientiæ ac virtuti, ne ſcilicet de ligno quod erat in medio paradiſi comederet, inertiæ ſe dedit, & factus eſt ad malum pronus. Mandatum quippe D contemſit, ac tam breui voluptate victus intemperantiæ ceſſit. Quinetiam quum ſe Deum quoque fore ſperaret, (id enim illi Satanas dicendo perſuaſerat) execrationem incurrit, maxime quum legem diuinam violaſſet, & ad ea, quæ ſupra naturam ſunt, animum intendiſſet. Tum mortis condemnatus eſt, & quanam præditus eſſet natura palam factum eſt; tametſi conditus erat, non vt vinculis mortis teneretur ac ſubiaceret, ſed vt etiam præter naturam malum illud ſuperaret. Nihil autem plane eſt quod ab omni- E um opifice Deo perfici nequeat; neque difficile fuerit ei rem corruptioni obnoxiam, quoad ſcilicet naturæ rationes, corruptionis immunem reddere, & in longiſſimam vitam ſeruare. Ipſe enim ille eſt, qui naturis ipſis leges præſcripſit, quibus tales vtique ſint, aut ſecus,

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Δεῖ δὴ ἓν ἄρα βραχυλογῶνλας, ὡς ἔνι, τὸν περί γε τῆς ἐνανθρωπήσεως ἡμᾶς τῦ Μονογενῦς πολυπραγμονῆσαι τρόπον. Ἐπειδὴ δὲ ταῖς Ἑλλήνων ἀκοαῖς ἐνίεμεν τὸ μυςήριον, ἤτοι τῦ κῦ Χριςὸν μυςηρίῳ τὴν ἀφήγησιν, τῶν μὲν ἀπορρήλολέρων τὴν βάσανον ἀποςήσομεν, ὀλίγα δὲ ἄπλα διαλεξόμεθα πρὸς ἀυλὰς τὰ ἐξ εἰκότων ἀθροίσανλες λογισμῶν, συλλαμβανόσης εἰς τῦτο τῆς θεοπνεύςυ γραφῆς. Χρῆναι δὲ οἶμαι, καὶ μάλα ἐμφρόνως, προαφηγήσαθαι τὰς αἰτίας, ἐφ' αἷς ἀναγκαίως πεπράχθαι φαμὲν τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸ μυςήριον. ὑπὲρ γῆς καὶ γῆς, συλλήβδην ἁπάντων τῶν ἐν αὐλοῖς παρεννηνεγμένων εἰς γένεσιν, πεπλαςῦργῆλαι μὲν ἐκ γῆς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ἀῤῥήτῳ γε μὴν εὐθενείᾳ τῦ πάντων δημιυργῦ ψυχῶμενον, ζῶον ἦν εὐθὺς λογικὸν καὶ θεοδίδακλον. πεποίηλαι γὰρ κατ' εἰκόνα τῦ κλίσανλος αὐλόν. ἐνδοιάσειε δ' ἂν ἰδεὶς, ὡς ἐπείπερ ἐςὶν ἀγαθῦ τέχνημα Θεῦ, μὴ ἐπὶ τοῖς αἰσχίσοις τῶν ἔργων, ἀλλ' ἐφ' ἅπασι τοῖς ἐπαινῶμένοις παρήχθη πρὸς ὕπαρξιν. Πεποίηλαι γε μὴν αὐλοκραλὴς καὶ ἐλεύθερος, καὶ ταῖς τῶν ἰδίων θελημάτων ῥοπαῖς διάφων ἐπ' ἐξῦσίας ἐφ' ὅπερ ἂν ἕλοιλο τυχὸν, εἴτ' ἂν ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον. εἶτα γύμνασμά τι πρὸς εὐπείθειαν καὶ μελέτην ἀρετῆς, παρὰ Θεῦ δεξάμενος ἐνλολήν, τὸ δὴ μὴ χρῆναι φαγεῖν ἀπὸ τῦ ξύλυ τῦ ἐν μέσῳ τῦ παραδείσυ, ῥᾳθυμός τε καὶ εὐπαράφορος ἦν. ἥλω γὰρ ὑ τελεςικῶς τὸ κεκελευσμένον, καὶ τ' ἄτω βραχείας ἡδονῆς ἡττώμενος, καὶ τὸ ἄναλκι παθῶν εἰς ἐπιράτειαν. οἰηθεὶς δὲ πρὸς τῦτῳ καὶ Θεὸς ἔσεσθαι· πεφενάκικε γὰρ τῦτο λέγων ὁ σατανᾶς· ἐπάραλος ἦν, ἅτε δὴ καὶ θεῖον ἀδικήσας νόμον, καὶ φρονήσας τὰ ὑπὲρ τὴν Φύσιν. εἶτα θανάτῳ καλεδικάζελο, καὶ τίς κῆ Φύσιν ἐςὶν ἠλέγχελο· καί τοι γεγονὼς ἀχ ἵνα τοῖς τῦ θανάτυ δεσμοῖς ὑποκέοιλο καὶ ἀλώσιμος ᾖ, ἀλλ' ἵνα καὶ παρὰ Φύσιν ὑπερφέροιλο τῦ κακῦ. Ἀνήνυλον δ' παντελῶς ὑδὲν τῷ πάντων δημιυργῷ, ὑδ' ἂν γένοιλο χαλεπὸν αὐτῷ, καὶ τὸ φθορᾷ τυραννύμενον τό γε ἧκον εἰς τὰς τ' ἰδίας Φύσεως λόγυς κρεῖλλον ἀποφῆναι φθορᾶς, καὶ εἰς μακραίωνα τηρῆσαι βίον. καὶ γάρ ἐςιν αὐλὸς ὁ καὶ αὐλᾶς ἰᾶς Φύσεσι διορισάμενος νόμυς, καθ' ὃς ἂν εἶεν τριάδελυχὸν,

ἢ μὴ, καλά γε τὸ αὐτῷ κὴ μόνῳ δοκῶν. ἄνανλες ὃ A prout ei ac ſoli videtur. Arduum vero
κὴ ἀμήχανον αὐτῷ παντελῶς ἐδέν. Ἀλόντος δὴ nihil eſt ei prorſus aut impoſſibile.
ἓν τῶ πρώτῳ, τοῦτ' ἔστιν Ἀδὰμ, τῇ τῆς Quum igitur primus homo, Adam ni-
ἀπειθείας γραφῇ, καὶ τοῖς τῶ θανάτῳ βρό- mirum, criminis inobedientiæ conui-
χοις ἀδοκήτως ἐνισχημένῳ, καὶ μὴν καὶ πε- ctus, ac mortis laqueis præter ſpem irre-
σόντ@ ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν ἐξ ἀνοσίων σκεμ- titus, adeoque conſiliis impiis ſerpen-
μάτων τῶ μιαροῦ καὶ ἀρχεπάκῳ δράκοντ@, tis impuri & auctoris malorum illius,
Φημὶ δὴ τῶ σαλανᾶ· ὁ γάρ τοι τὴν πάγην Satanæ videlicet, (is enim plane eſt qui
αὐτῷ συμπήξας ὅλην ἐκεῖν@ ἦν· καλανεμη- laqueum illi ſtruxit) ſub ditionem
θέντ@ ὃ τῶ καινῶ τῷ Ἀδὰμ σύμπαν γέν@, B peccati redactus eſſet; quumque la-
βασιλεύοντός τε τῶ θανάτῳ καὶ μέχρι Μω- bes vniuerſum Adami genus inuaſiſſet,
σέως, ἤτοι τῶν τῶ νόμῳ καιρῶν, καλέυσεν & ad Moſem vſque aut ad legis tempo-
ὁ δημιουργὸς ὡς ἠδικημένοις ἡμῖν τὴν ἐπι- ra mors regnaſſet; vltro nobis opem
κουρίαν, καὶηλέησε δὲ πεπραχότας ἀθλίως. Creator oppreſſis attulit, & infeliciter
Ἔδει γὰρ ἔδει Θεὸν ὄντα καὶ ἀγαθὸν ἐπαμύναι agentes miſeratus eſt. Quum enim
τοῖς διολωλόσι, καὶ ἀπραπλον μὲν ἀποφῆναι Deus ſit, ac bonus, vtique debebat opi-
τῶ διαβόλῳ τὸν Φθόνον, μελασοιχειῶσαι δὲ tulari perditis, & irritam Diaboli inui-
ὥσπερ καὶ ἀναχαλκεῦσαι πρὸς ἀφθαρσίαν κα- diam reddere, ac transformare quo-
τηφανισμένον ἐπὶ γῆς τὸν ἄνθρωπον, καὶ πέ- dammodo, & ad immortalitatem recu-
ρα μὲν ἀποφῆναι παθῶν, τῶν πάλαι δια- C dere perditum hominem terræ incolam,
πλασμένων λαβόντα τὴν ἀμνησίαν, ἀρετῆς & vitiis quidem liberare, peccati veteris
δὲ κὴ ἀγαθεργίας ἁπάσης ἀποδεῖξαι μελεδω- abolita memoria, & virtutis omniſque
νόν. ἐ γὰρ ἦν ὁ ποιῶν χρηστότητα, ἐκ ἦν probitatis curam indere. *Non enim e-* Pſal. 13.
ἕως ἑνὸς, καλά γε τὴν τῶ ψάλλοντ@ φω- *rat qui faceret bonum, non erat vſque*
νήν. Ἑλλήνων μὲν γὰρ ἡ πληθὺς ἐκ εἰδότες *ad vnum*, vt Dauid canit. Gentiles
ὅλως τὸν δημιουργὸν, καὶ Θεῶ μὲν τῶ κατὰ quippe paſſim, quum ignorarent prorſus
φύσιν ἡμαρτηκότες, τραπόμενοι δὲ καὶ τῆς ἐυ- opificem, & a naturali Deo aberrarent;
θείας ἀσυνέτως παρεκομίζοντο πρός γε τὸ a recto deuii, ad cultum falſorum Deo-
δεῖν τοῖς ἐκ ἔστιν ὅλως λατρέυειν θεοῖς, κτη- rum temere ſe transferebant, belluinam
νοπρεπεσέραν δὲ καὶ Φιλήδονον διεβίων ζωήν. D vero & voluptariam vitam degebant.
Ἰουδαῖοι γε μὴν τῷ κελακρίνοντι νόμῳ πε- Iudæi vero lege damnatrice grauati,
φορτισμένοι, καὶ τῆς διὰ Μωσέως ἐντολῆς ὀ mandatumque Moſaicum non parum
μετρίως ὀλιγωρήσαντες, ἔνοχοι μὲν ταῖς τῶν contemnentes, præuaricationum pœ-
παραβάσεων ἦσαν δίκαις, ἀμείνους δὲ ἤκισά nis erant obnoxii, & peccandi pote-
γε τῶ δύνασθαι πλημμελεῖν. Ἀπάντων τοί- ſtate nequaquam ſuperiores. Quum
νυν τῶν ἐπὶ γῆς ἐν ταῖς ἁπασῶν ἐσχάταις ἐνηνε- igitur vniuerſi mortales in extremas ca-
γμένων ταλαιπωρίαις, κὴ Μωσέως μὲν διαῤῥή- D lamitates delati eſſent, & Moſes palam
δην ὡμολογηκότ@ ὡς ἐκ ἀρκέσειε πρὸς profeſſus ſit, ſe iis ſeruandis haud ſuffi-
σωτηρίαν αὐτοῖς, λέγοντός τε σαφῶς· δέομαι, cere, ac præterea clare diceret: *Precor,* Exod. 4.
κύριε, προχείρισαι ἄλλον δυνάμενον, ὃν ἀποσε- *Domine, elige alium qui poſſit, quem mit-*
λεῖς· ἀπειρηκότων ὃ καὶ αὐτῶν πρὸς τοῦτο τῶν *tes*; atque idipſum ſancti Prophetæ ſe
ἁγίων Προφητῶν, καὶ τῶ μὲν θεσπεσίῳ Δαβὶδ poſſe negauerint, ac diuinus Dauid cla-
ἀνακεκραγότος· ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ, mauerit: *Qui ſedes ſuper Cherubim,* Pſal. 79.
ἐμφάνηθι, ἔξεγειρον τὴν δυναστείαν σου, κὴ ἐλθὲ *appare: excita potentiam tuam, & veni*
εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς. Ἠσαΐᾳ δὲ πάλιν· κύριε τίς *vt ſaluos facias nos.* Et rurſus Eſaias:
ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; Ἱερεμίᾳ γε μὴν ἀσχάλλοντος, ὅτι τ κηρυγμάτων ὁ σκοπὸς ὀ *Domine, quis credidit auditui noſtro?* Eſai. 53.
κατ' ἐλπίδα κὴ ῥᾴδν ἐκβέβηκεν αὐτῷ, μετανοοῦντ@ ὀδενός· ταύτηποι βοῶντ@· οἴμοι Itemque Hieremias ægre ferat, quod
ἐγὼ μῆτερ, ὡς τινά μετέτοκας ἄνδρα δικαζόμενον, καὶ διαπρινόμενον ἐν πάσῃ τῇ γῇ; E prædicationis ſcopus ſibi præter ſpem ac
non ſecundo flumine ceſſiſſet, pœniten-
te nemine, atque idcirco clamet: *Heu me,* Hier. 15.
mater, quare me genuiſti virum, qui iu-
dicer, & diſcernar omni terræ?

Non profui, nec profuit mihi quisquam. Quid tandem faceret vniuersi Deus? Impurorum Dæmonum potestati homines permitteret? suis nutibus Diaboli præpolleret inuidia? non seruaret periclitantes? non porrigeret salutarem manum iacentibus? non ad meliorem frugem turpibus vitiis irretitos transferret? non eorum, qui in tenebris degebant, mentem illustraret? non errantes in viam reduceret? At quomodo bonus esset, si, quum nullo hæc prorsus negotio facere liceret, nostri nullam habuit rationem? Nam cur principio in ortum & vitam homines eduxit, nisi misericordiam capit eorum, qui malis inexpectatis vexantur, nec sine grauibus incommodis vitam trahunt? Quum igitur inter homines ne sanctus quidem vnus esset, qui opitulari posset, & in promtu caussa esset; (ipsius enim ac solius erat, sæuum mortis imperium conuellere, & pœnam remittere, & peccatis liberare, & corda recreare, & pestiferam illam belluam edomare, & infestam Dæmonum aciem proscindere, atque hominem deuium in rectæ vitæ semitam inducere) commodum e cælo Filium suum Pater demisit, qui humanam vtique formam subiit, vt nobiscum tanquam homo conuersans, & felicissimos & omni malo superiores redderet. Nam quum immutabile sit & alterationis expers, secundum naturam in quantum Deus, viuens illud ac subsistens Patris Verbum; non ex propria natura vnitum sibi corpus formavit, sed ipsum potius cepit ex nobis, ac non e somno & voluptate, viri opera, sed ex sancta Virgine, nouo & inusitato modo, ac præter naturæ leges. Decebat enim, decebat talem eius esse partum; nempe secundum carnem, & ex muliere, vt diuinæ maiestati congrueret eius in mundum adventus & apparitio. At nihil est omnino, vti dixi, quod ab eo, qui omnia potest, perfici nequeat; nec impune cuiquam erit, si, quod facere dicitur, non crediderit, tametsi putet illud esse minus vero simile. Sic enim comparata sunt quæ præter opinionem hominum fiunt. Quare licet mentis nostræ mediocritas ab eorum quæ fiunt exuperantia vincatur, nihil tamen idcirco de supernaturali & ineffabili natura detrahendum est, imbecillitate ei adscripta;

ἄτε ὠφέλησα, ἄτε ὠφέλησέ με ἀδείς. Τί δὴ ἄρα λοιπὸν ἔδει δρᾶν τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν; παραχωρῆσαι κρατεῖν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς τοῖς ἀναθάρτοις δαίμοσι; καὶ ἰσχύσαι τῶν αὐτῷ θελημάτων τὸ διαβόλου τὸν φθόνον; μὴ διασῶσαι τὰς κινδυνευούσας; μὴ ὠρέξαι τοῖς κειμένοις χεῖρα σωτήριον; μὴ μετασῆσαι πρὸς τὰ βέλτιω τὰς τοῖς αἰσχίσοις ἐνειλημμένας; μὴ καταφωτίσαι τῶν ἐν σκότω νῶν; μὴ ἐπιτρέψαι τὸ πλανώμενον; εἶτα πῶς ἦν ἀγαθὸς, εἰ μετὸν ἀμογητὶ καὶ λίαν τὸ ταῦτα δρᾶν, ἀδενὸς ἡμᾶς ἠξίωσε λόγου; ἀνθ' ὅτου γὰρ δὴ καὶ ὅλως παρεκόμισεν ἐν ἀρχαῖς εἰς τὸ εἶναι καὶ ζῆν, εἰ μὴ καταοικτείρει παθόντας τὰ παρ' ἐλπίδα, καὶ πεπραχότας ἀδεξιῶς; Ἀπειρηκότως τοίνυν ἁγιὰ παντὸς πρὸς ἐπιχείρειαν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ μὴν καὶ εὐάφορμον ἐχόντων τὴν παραίτησιν, (ἦν γὰρ αὐτῷ καὶ μόνου τὸ δυσάντητον τῷ θανάτῳ κατασεῖσαι κράτος, καὶ ἀνεῖναι δίκης, καὶ ἀπαλλάξαι πλημμελημάτων, καὶ καταθαρρύναι καρδίας, καὶ θῆρα δαμάσαι τὸν ἀλιτήριον, καὶ τὸ μυσαρὸν τῶν δαιμόνων ἀπονευρῶσαι σίφος, καὶ ταῖς τῆς εὐζωΐας ἐπισῆσαι τρίβοις ἐκκεκλικότα τὸν ἄνθρωπον) πέπομφε χρεωδῶς ἐξ οὐρανοῦ τὸν ἴδιον Υἱὸν ὁ Πατὴρ, ὃς δὴ καὶ ἀνθρωπείαν ὑπέδυ μορφὴν, ἵν' ἡμῖν συνδιαλείψας ὡς ἄνθρωπος, καὶ τρισμακαρίας ἀποφήνῃ, καὶ παντὸς ἐπέκεινα γεγονότας καινῷ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐστὶν ἄτρεπτός τε καὶ ἀναλλίωτος κατὰ φύσιν ὡς Θεὸς, ὁ ζῶν τε καὶ ἐνυπόστατος τοῦ πατρὸς Λόγος, οὐκ ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως τὸ ἐνωθὲν αὐτῷ πεπλασμένηκε σῶμα, δέχεται δὲ μᾶλλον παρ' ἡμῶν αὐτὸ, καὶ οὐκ ἐξ ὕπνου καὶ ἡδονῆς ἀνδρὸς ἐνεργήσαντος, ἀλλ' ἐξ ἁγίας Παρθένου, καινοπρεπῶς τε καὶ ξένως, καὶ πέρα τῶν τῆς φύσεως νόμων. ἔδει γὰρ ἔδει τοιαύτην αὐτοῦ γενέσθαι τὴν ἀπότεξιν, τὴν κατὰ σάρκα φημὶ καὶ ἐκ γυναικὸς, ἵν' ἔχῃ τὸ θεοπρεπὲς ἡ εἰς τὸν κόσμον αὐτοῦ πάροδος καὶ ἀνάδειξις. Δυσκατόρθωτον δὲ, ὡς ἔφην, παντελῶς οὐδὲν τῷ πάντα ἰσχύοντι, καὶ τὸ ἀπιστεῖν οὐκ ἀζήμιον, οἷς ἂν λέγοιτο δρᾶν, κἂν εἰ πέρ τῷ δοκῇ μὴ εὐθὺ φέρεσθαι τῷ εἰκότος. ἔχει γὰρ ὧδε τῶν παραδόξων τὸ χρῆμα. οὐκοῦν κἂν εἰ τῆς τῶν δρωμένων ὑπερβολῆς ἡττῷτο τυχὸν τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας τὸ μέτριον, οὐκ ἀτιμαστέον διὰ τοῦτο τὴν ὑπερφυᾶ καὶ ἀπόῤῥητον φύσιν, τοῖς ἀδρανὲς αὐτῆς καθορίζοντας

πρέποι δ' ἂν μᾶλλον, ἅπερ ἂν λέγοιτο καλορ- A
θῶν, ἀβασανίστοις τιμᾶσθαι ψήφοις· ἢ τάχα
που καὶ ἀπιστεῖν τὸ ἀπεικὸς ὀφέλεν, ὅτι καὶ ὅλως
ἐστὶ τῶν ὅλων δημιουργός. Τίς γὰρ ἐν ἡμῖν ὁ
συνιέναι τε καὶ φράσαι δυνάμενος, καὶ τί-
να τρόπον ὁ παμμεγέθης ὄντως ἐγήγερται τε,
καὶ πέφηνεν οὐρανός· καὶ ἥλιος δὲ ὅπως, καὶ
σελήνη, καὶ τὰ λοιπά; οὐκοῦν ἐξ ἁγίας Παρ-
θένου τὸ πάναγνον σῶμα λαβὼν, ψυχωθὲν ψυ-
χῇ νοερᾷ, προῆλθεν ἄνθρωπος, οὐκ ἀπο- B
λέσας τὸ εἶναι Θεὸς, ὅτε μὴν τὸ τῆς ἰδίας
ὑπεροχῆς ἀποβαλὼν ἀξίωμα· καὶ γὰρ ἐστὶν,
ὡς ἔφην, τροπὴν οὐκ εἰδώς. ὡς γὰρ Πλω-
τῖνος φησί· τί γὰρ ζητεῖται λαβεῖν ἔυ ἔχων;
πῶς δὲ μετελθεῖν πάντα παρ' ἑαυτῷ ἔχων;
ἀλλ' οὐδὲ αὔξην ζητεῖ τελειόταλος ὤν. διὸ
τὰ παρ' αὐτῷ πάντα τέλεια, ἵνα πάντη ᾖ
τέλειος, οὐδὲν ἔχων, ὃ μὴ τοιοῦτον· οὐδὲν ἔ-
χων ἐν ἑαυτῷ ὃ μὴ νοεῖ. νοεῖ δὲ οὐ ζητῶν, ἀλλ' C
ἔχων· καὶ τὸ μακάριον οὐκ ἐπίκτητον, ἀλλ'
αἰῶνι παντί. Ἐνηνθρώπησε τοίνυν ὁ μονογε-
νὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, ἀλλ' εἶναι Θεὸς οὐ με-
θεὶς. παράδοξος δὲ καὶ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον
τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ὁ τρόπος· καὶ τὸ μέ-
γα τοῦτο καὶ σεπτὸν ἀληθῶς μυστήριον, οὐκ
ἀρτιφανὲς, οὐ νέον, οὔτε μὴν ἐκ φιλονει-
κίας γνώμης ἐξευρημένον· ἀρχαιότατον δὲ, καὶ
πρὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς, ἐν Θεῷ κατὰ
πρόγνωσιν. Καταθρήσαιμεν ἂν αὐτὸ διά γε
τῆς θεοπνεύστου γραφῆς. οὐ γάρ τοι φαμὲν D
οὐκ εἰδέναι τὸν θεῖόν τε καὶ ἀκήρατον νοῦν, ἐν
ᾧ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς
γνώσεως ἀπόκρυφοι, καθὰ γέγραπται, ὡς ἔσαι
μὲν ὑπὸ δίκην καὶ ἀρὰν τὸ ἀνθρώπινον γένος
διολισθὲν εἰς τὸ πλημμελὲς, ὑπενε-
χθήσεσθαι δὲ θανάτῳ καὶ φθορᾷ, οὐ μὴν ἀναπό-
τριπτον καὶ ἀτελευτήτως ἐμπεφυκὸς τὸ ἐπ'
αὐτῷ δὴ τούτῳ φορέσει βλάβος· συναποδύσεσθαι
δὲ τῷ θανάτῳ τὴν ἁμαρτίαν, ἐν Χριστῷ διὰ πί-
στεως, οὐ παλινδρομήσει πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς, καὶ E
πρὸς ἀβέβηλόν τε οὐ καθαρὰν ὑπονοήσει ζωήν.
Δεδόξω τοίνυν φαμὲν τοῦ μυστηρίου τὴν γνῶσιν οὐ
πρό γε τῶν ἄλλων τῷ Ἀβραάμ· προσπεφώνηκε
γοῦν αὐτὸς ὁ Υἱὸς τοῖς Ἰουδαίων δήμοις· Ἀβραὰμ
ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν
τὴν ἐμήν· οὐ εἶδε, οὐ ἐχάρη. Οἵ γε μὴν ἐξ αὐτοῦ γε-
γονότες, Ἰσαάκ τε φημὶ καὶ Ἰακὼβ, οὐ οἱ μετ'
αὐτοὺς ἔτι καὶ μέχρι τοῦ πανσόφου Μωσέως,

sed conſentaneum magis eſt, quæ per- A
ficere dicatur, ea citra diſquiſitionem
reuerenter probare; aut abſurdi nihil
vtique fuerit, negare plane vniuerſi
opificem exiſtere. Quis enim in nobis
intelligere poteſt aut dicere, quo pacto
vaſtiſſimum hoc cælum excitatum ac
editum eſt; quo pacto ſol item, ac lu-
na, & reliqua? Itaque ſanctiſſimo cor-
pore aſſumto ex ſancta Virgine, & ani-
ma intelligente animato, homo prodi- B
it, Dei natura non deperdita, neque
propriæ excellentiæ abiecta dignitate:
quippe qui, vt dixi, mutationem neſcit.
Vt enim Plotinus ait: *Quid accipere
vult qui recte ſe habet? Quonam vero
ſe transferre, qui apud ſe omnia continet?
At neque augeri poſtulat, quum ſit per-
fectiſſimus. Quapropter quæ apud illum
ſunt, omnia perfecta, vt ſit vſquequa-
que perfectus, nihil habens quod non ſit
huiuſmodi: nihil habens in ſeipſo quod
non intelligat. Intelligit autem non que- C
rendo, ſed habendo: & felicitas ei eſt non
acquiſita, ſed ſempiterna.* Igitur homo
factus eſt ille vnigenitus, Dei Verbum,
veruntamen Deus eſſe non deſtitit.
Admirabilis porro & ſupra mentem &
orationem eſt Incarnationis modus.
Magnum hoc & auguſtum myſterium,
non recens editum, non nouum, ne-
que vero nouitatis ſtudio repertum;
ſed antiquiſſimum, & ante mundi con-
ditum, in Deo ſecundum præſcientiam.
Quod quidem ex Scriptura ſacra perſpi-
cere licet. Non enim dicimus, diui- D
nam & incorruptibilem mentem, *in* Coloſ. 2.
*qua ſunt theſauri ſapientiæ & ſcientiæ
abſconditi*, vt ſcriptum eſt, ignoraſſe,
genus hominum prolapſum in peccatum
obnoxium fore condemnationi & ma-
ledicto, ſubiectum autem iri morti &
corruptioni, non tamen noxam eam
ob rem laturum in ſe perpetuam & in-
delebilem; ſed vna cum morte pecca-
tum exuturum in Chriſto per fidem,
& ad priſtinum ſtatum reuerſurum, & E
ad puram ac incorruptam vitam reditu-
rum. Quocirca myſterii cognitionem da-
tam eſſe dicimus, idque præ cæteris Abra-
hamo. Vnde Filius ipſe Iudæorum turbas Ioan. 8.
affatus eſt his verbis: *Abraham pater veſter
exultauit vt videret diem meum: &
vidit, & gauiſus eſt.* Eius tamen filii,
Iſaac nimirum & Iacob, & eorum po-
ſteri, vſque ad ſapientiſſimum Moſem,

multifariam multisque modis istius mysterii vim subobscure didicerunt. Et sane Moses ipsum præfigurauit, quum in Ægypto mandasset, quod qui ex sanguine erant Israelis immolarent quidem agnum in typum Christi, sed vngerentur sanguine, & per solam vmbram suaderet placandum esse exterminatorem. Quod ita sane contigit. Seruati enim sunt, & ab internecione immunes redditi. Præterea simplex veritatis typus quoque est Iesus filius Naue, vero Iesu cognominis. Transuexit enim per Iordanem filios Israel, & circumcidit cultris lapideis, & in terram promissionis intulit. Cernes post hunc & præstantissimum prophetam Samuelem, agnos quidem immolasse, & in odorem suauitatis Deo consecrasse, & aquam insuper sacrificiis infudisse. Tum ingruentibus bellis, & innumera phalange alienigenarum Iudæam depopulante, sine pugna victoriam reportasse, & periclitantes seruasse. Salutare enim est Christi mysterium credentibus in ipsum. Idque reliquus sanctorum Prophetarum chorus prædixerat. Quocirca diuinus Dauid, promittente Deo ac dicente: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*; quum ad exitum omnino perductum iri promissionem vehementer confideret, Incarnationis modum passim prædicat dicens, modo quidem: *Deus manifeste veniet, & non silebit*; modo rursus ad ipsum: *Sedes tua Deus in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.* Viden vt Deus a Deo vngatur. At quomodo factum istud dicimus? Quum enim factus est homo, manens id quod erat, tunc & secundum nos humano more vnctus est a Deo ad Apostolatum. *Factus est pontifex & Apostolus confessionis nostræ*, sicut scriptum est. Erat enim semper, & est in cælo, & in hoc mundo, & locus eo vacuus omnino nullus. Omnia etenim implet diuinitatis natura. Ille autem inuisibilis quum sit, visibiliter ad nos venit, quum nostram formam induit. Porro autem terræ dominaturum illum, suisque sceptris vniuersum

Psalm. 132.

Psal. 44.

Hebr. 3.

Α πολυμερῶς τε καὶ πολυτρόπως τὴν τῦ μυ-
στηρίυ δύναμιν αἰνιγματωδῶς διεμάνθανον.
προανετύπτ γᾶν ὁ Μωσῆς αὐλὸ, προστε-
ταχὼς ἐν Αἰγύπτῳ τοῖς ἐξ ἄματος Ἰσραὴλ,
καθαθύειν μὲν τὸν ἀμνὸν εἰς τύπον Χριστῦ,
καθαχρίεσθαι δὲ τῷ ἄματι, καὶ διὰ μόνης τῆς
σκιᾶς δυσωπεῖν ἀναπείθων τὸν ὁλοτρευτήν. ὃ
Β δὴ καὶ πέπρακται· διεσώζοντο γᾶ, καὶ τῦ κα-
ταφθείρεσθαι δεῖν ἀπέλελει πρείττονας. Καὶ ψι-
λὸς ἔτι τῆς ἀληθείας ὁ τύπ@· ναὶ μὴν κ ὁ τῦ
Ναυῆ παῖς Ἰησῦς, ὁμώνυμ@ τῷ ἀληθινῷ.
διεβίβασε γᾶ τὸν Ἰορδάνην τὰς υἱὰς Ἰσραὴλ,
καὶ περιέτεμε μαχαίραις πετρίναις, εἰσηκό-
μικε δὲ καὶ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Ὄψει
μετὰ τῦτον καὶ τὸν πανάριστον ἐν προφητείαις
Σαμυὴλ, ἄρνα μὲν θύοντα καὶ εἰς ὀσμὴν
εὐωδίας καθιερῦντα τῷ Θεῷ, καὶ μὴν καὶ
ὕδωρ τοῖς θύμασιν ἐπανθλήσαντα. εἶτα πολέ-
C μων ἐπηρτημένων, καὶ ἀναριθμήτ Φάλαγ-
γος ἀλλοφύλων καταδηώσης τὴν Ἰυδαίαν,
ἁμαχεὶ νικήσανθλα, κ σεσωκότα τὰς κινδυνεύον-
τας. σωτήριον γᾶ τὸ Χριστῦ μυστήριον τοῖς πι-
στεύυσιν εἰς αὐλόν. Καὶ ἅπας δὲ ὁ λοιπὸς τῶν ἁ-
γίων Προφητῶν προανακηράγει χορός. καὶ
γᾶν ὁ μὲν θεσπέσι@ Δαβὶδ ὑπισχνυμένυ
Θεῦ καὶ λέγοντ@· ἐκ καρπῦ τῆς κοιλίας
συ θήσομαι ἐπὶ τῦ θρόνυ συ. ὅτι πάντη τε
καὶ πάντως εἰς πέρας ἐκβήσεται τὸ ἐπηγγελ-
μένον, ἓυ μάλα τεθαρρηκὼς, τὸν τῆς ἐναν-
D θρωπήσεως τρόπον περιαγέλλει, λέγων· πολὲ μὲν,
ὅτι Θεὸς ἐμφανῶς ἥξει, καὶ ἀ παρασιωπήσε-
ται· πολὲ δὲ αὖ δὴ πρὸς αὐλὸν, ὁ θρόν@ συ
ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τῦ αἰῶν@, ῥάβδ@ εὐ-
θύτητ@ ἡ ῥάβδ@ τῆς βασιλείας συ. ἠγά-
πησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν· διὰ
τῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός συ ἔλαιον ἀγαλλιάσεως
παρὰ τὰς μετόχυς συ. Ὁρᾷς ὅτι Θεὸς χρίεται
παρὰ Θεῦ. εἶτα πῶς τῦτο πεπράχθαι φα-
μέν; ὅτε γᾶ γέγονεν ἄνθρωπος, μεμεννηκὼς ὅπερ
E ἦν, τότε καὶ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπίνως χρίεται
παρὰ Θεῦ πρὸς ἀποστολήν. γέγονεν ἀρχιερεὺς
κ ἀπόστολος τ ὁμολογίας ἡμῶν, κ τὸ γεγραμ-
μένον. Ἦν μὲν γᾶ ἀεὶ κ ἔστιν ἐν ὐρανῷ, κ ἐν τῷ-
δε τῷ κόσμῳ, κ τόπος αὐτῦ κενὸς τὸ σύμπαν ἀ-
δείς. πληροῖ γᾶ τὰ πάντα τῇ τ θεότητος Φύσει.
ἀφίξεται δὲ πρὸς ἡμᾶς ἐμφανῶς ὁ ἀόρατος, ὅτε τὴν
καθ' ἡμᾶς ἀπέδυ μορφήν. Ὅτι ἵ καταπαλήσειν
ἔμελλε τ ὑπ' ὐρανὸν, κ τοῖς ὑπ' αὐτῦ σκήπτροις

ἅπαν ἀνθρώπων ὑποθεῖναι γένος, ἀυλὸς ὁ Δαβὶδ πάλιν πληροφορήσει ὡδὲ πρὸς αὐλὸν εἰπών· πάντα τὰ ἔθνη, ὅσα ἐποίησας, ἥξουσι, καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου, κύριε. καὶ πάλιν· καὶ προσκυνησάτωσάν σοι πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς· πάντα τὰ ἔθνη δουλεύσουσιν αὐτῷ. καὶ πάλιν· πάντα τὰ ἔθνη προλήσατε χεῖρας· ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως, ὅτι κύριος ὕψιστος, φοβερὸς, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Ὁρᾷς ὅπως Θεὸν καὶ κύριον ὕψιστόν τε καὶ βασιλέα τὸν ἐν σαρκὶ πεφηνότα καλεῖ; ὅ γε μὴν ἐξ αὐτοῦ γεγονὼς υἱὸς Σολομῶν, τὴν παρὰ Θεοῦ δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν οὐκ ἠγνοηκὼς, ἅτω που φησὶ τὰς πρὸς Θεὸν ἱκετηρίας ἀνατείνων· καὶ νῦν κύριε ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, πιστωθήτω δὴ τὸ ῥῆμά σου τῷ Δαβὶδ παιρί μου, εἰ ἀληθῶς κατοικήσει ὁ Θεὸς μετ' ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς. Τοῦτο καὶ ὁ Βαρὺχ καλεσήμηνε, λέγων· οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν· οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. καὶ μετὰ ταῦτα· ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. Ἰδοὺ δὴ καὶ οὗτος ἓν μάλα καὶ σαφῶς Θεὸν ἐπὶ γῆς ὠφθαι φησὶ, συναναστραφῆναί τε τοῖς ἐν αὐτῇ. Ἡσαΐας γε μὴν τὴν παράδοξον αὐτοῦ καὶ σάρκα γέννησιν εὐηγγελίσατο, λέγων· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ, τουτέστι, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. καὶ πάλιν· ἰσχύσατε χεῖρες ἀνειμέναι, καὶ γόνατα παραλελυμένα, παρακαλέσατε οἱ ὀλιγόψυχοι τῇ διανοίᾳ, ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν· Ἰδοὺ κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίων μετὰ κυρίας. καὶ πάλιν· τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὦτα κωφῶν ἀκούσονται. τότε ἁλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλὸς καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων. καὶ πάλιν· φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ θεοῦ ὑμῶν. Ὃ δὴ καὶ πέπραχεν ὁ θεσπέσιος βαπτιστὴς Ἰωάννης. ἐρομένων γὰρ τῶν Ἰουδαίων αὐτὸν, τίς ἂν εἴη, καὶ ἐπὶ τίσιν ἀπεσάλη, διαμεμήνυκεν ἐναργῶς, ὅτω λέγων· ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου. Ὅτι δὲ ἔμελλεν, ἐνανθρωπήσαντος τοῦ μονογενοῦς, καὶ ἡ τῶν ἐθνῶν κατορθοῦσθαι κλῆσις, πεπληροφόρηκεν εἰπών· Ἔθνη ἃ οὐκ οἶδάσιν ἐπικαλέσονταί σε· καὶ λαοὶ, οἳ οὐκ ἐπίστανται ἐπὶ

A hominum genus ſubditurum, Dauid ipſe plenam rurſus fidem faciet his ad illum verbis: *Omnes gentes, quaſcunque feciſti, venient, & adorabunt coram te, Domine.* Et rurſus: *Et adorent te omnes Reges terræ: omnes gentes ſeruient ei.* Item: *Omnes gentes plaudite manibus: iubilate Deo in voce exultationis: quoniam Dominus excelſus, terribilis, Rex magnus ſuper omnem terram.* Cernis vt Deum ac Dominum excelſum & B Regem appellat, qui in carne apparuit? Præterea Dauidis ille filius, Salomon, promiſſionis diuinæ non ignarus, alicubi ſic ait preces ad Deum tendens: *Et nunc Domine Deus Iſrael, fidele ſit, quæſo, verbum tuum quod locutus es Dauid patri meo, ſi vere habitabit Deus cum hominibus ſuper terram.* Iſtud quoque Baruch demonſtrauit, dicens: *Hic eſt Deus noſter: non æſtimabitur alius ad eum. Adinuenit omnem viam ſcientiæ, & dedit eam Iacob puero ſuo, & Iſrael* C *dilecto ſuo.* Et poſtea: *Super terram viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt.* En iſte quoque clare admodum Deum in terra viſum eſſe prædicat, & conuerſatum eſſe cum hominibus. At Eſaias ſtupendam eius in carne natiuitatem annunciauit, dicens: *Ecce virgo in vtero habebit, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel*, hoc eſt, nobiſcum Deus. Item: *Confortamini manus remiſſæ, & genua diſſoluta, conſolamini puſillanimes mente, confortami-* D *ni, ne timeatis, Ecce Deus noſter: Ecce Dominus cum fortitudine veniet, & brachium cum potentia.* Et rurſus: *Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum audient: tunc ſaliet ſicut cervus, claudus: & expedita erit lingua balborum.* Item: *Vox clamantis in deſerto: Parate viam Domini, rectas facite ſemitas Dei noſtri.* Quod profecto fecit etiam diuinus ille Ioannes Baptiſta. E Quippe quum interrogarent illum Iudæi, quis eſſet, & quas ob res miſſus eſſet, declarauit aperte, dicens: *Ego vox clamantis in deſerto, parate viam Domini.* Porro incarnato Vnigenito vocationem quoque gentium perfectum iri, probauit dicens: *Gentes, quæ neſciebant, inuocabunt te: & populi, qui ignorabant,*

Pſal. 85.
Pſal. 71.
Pſal. 46.
2. Paral. 6.
Bar. 3.
Eſai. 7.
Idem. 35.
Idem. 40.
Idem. 35.
Idem. 40.
Ioan. 1.
Eſai. 55.

ad te confugient. Alius præterea ex sanctis Prophetis: *Lætare*, inquit, *& exulta, filia Sion, quia ecce venio, & habitabo in medio tui, dicit Dominus; & fugient gentes multæ ad Dominum in die illo, & erunt ei in populum.* Ipse quoque vniuersi Deus sanctis Prophetis ait alicubi: *Dicite filiæ Sion: Ecce Rex tuus venit tibi iustus, & saluans: ipse mansuetus, & ascendens super subiugalem & pullum nouum.* Sic enim Christus ascendit Hierosolyma pullo insidens. Daniel vero ille sapientissimus: *Et aspiciebam*, inquit, *in visione noctis, & ecce cum nubibus cæli, quasi filius hominis veniens, & vsque ad antiquum dierum peruenit: & coram ipso adductus est, & datus est ei principatus, & honor, & regnum: & omnes tribus & linguæ ipsi seruient.* Plurima his, quæ dixi, alia dicta sanctorum virorum accumulassem, (talibus enim referta est diuina Scriptura) nisi in animum induxissem nemini fastidium non parere quodcunque est vltra modum. Sufficiunt autem & hæc opinor veri studiosis. Quod autem Græcorum nonnulli sapientes haud obscuri nominis, sed claram apud illos gloriam consequuti, mysterium hoc admirati sint, vel hinc sciemus. Amelius quippe ille Platonicus, qui vna cum Plotino & Gentiliano Romæ floruit, (sic enim de iis scribit Porphyrius) ita scripsisse dicitur: *Atque hoc vtique erat Verbum, per quod, semper quum sit, ea quæ sunt extiterunt, quemadmodum & Heraclitus statuit: & quod per Iouem, Barbarus ille vult in principii gradu & dignitate constitutum apud Deum esse, perque illud omnia plane facta esse: in quo quicquid factum est, viuens, & vitam esse, & in rerum natura existere. In corpora porro delabi, & carne indutum hominem apparere, vt interim naturæ maiestatem ostendat: adeoque solutum, rursus Dei locum capere, & Deum esse, qualis erat priusquam in corpus, & carnem, & hominem descenderet.* Barbarum igitur, opinor, vocat diuinum Ioannem propter linguæ forsan discrepantiam. Hebræus enim erat ex Hebræis, non ex Græcorum regione ac terra. Veruntamen sciebat incarnatum esse Verbum, & istud confitetur, nec diuini præconii

Zach. 2.

Zach. 9. Esai. 62.

Dan. 7.

σὲ καλαφέυξονλαι. Ἕτερός γε μὴν τῶν ἁγίων προφηλῶν τέρπε, καὶ ἐυφραίνε, φησὶ, θυγάτερ Σιὼν, ὅτι ἰδὲ ἔρχομαι, καὶ καλασκηνώσω ἐν μέσῳ σε, λέγει κύριος. καὶ καλαφέυξονλαι ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔσονλαι αὐτῷ εἰς λαόν. Καὶ αὐλὸς δέ πε φησὶν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἁγίοις Προφήταις· εἴπαλε τῇ θυγαλρὶ Σιών· ἰδὲ, ὁ βασιλέυς σε ἔρχελαί σοι δίκαιος καὶ σώζων· αὐλὸς πραΰς καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ζύγιον καὶ πῶλον νέον. ἀνέβη γὸ ἔτως εἰς Ἱεροσόλυμα Χριςὸς, ἐφιζήσας τῷ πώλῳ. Δανιὴλ γε μὴν ὁ σοφώτατος· καὶ εἶδον, φησὶν, ἐν ὁράμαλι τῆς νυκλὸς, καὶ ἰδὲ μὴ τῶν νεφελῶν τὲ ἀρανὲ, ὡς ὑὸς ἀνθρώπε ἐρχόμενος, καὶ ἕως τὲ παλαιὲ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε, καὶ ἐνώπιον αὐτὲ προσηνέχθη, καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἀρχὴ, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ βασιλεία· καὶ πᾶσαι φυλαὶ καὶ γλῶσσαι αὐτῷ δελέυσεσι. Πλείσας δ' ἂν καὶ ἑτέρας, ὡς ἔφην, ἐπεσώρευσα φωνὰς ἀνδρῶν ἁγίων· μεμέσωλαι γὸ τῶν τοιέτων ἡ θεόπνευσος γραφή· εἰ μὴ ἐνενόεν, ὅτι παυλὶ τῳ γένοιτ' ἂν τὸ πέρα μέτρε προσκορές. ἀπόχρη δὲ οἶμαι καὶ ταῦτα τοῖς τῆς ἀληθείας φιλοθεάμοσιν. Ὅτι δὲ καὶ τῶν παρ' Ἕλλησι φιλοσόφων τινὲς ὐκ ἄσημοι γεγονότες, ἀξιοζήλωλον δὲ παρ' αὐλοῖς τὴν δόξαν ἀράμενοι, τεθαυμάκασι τὸ μυςήριον, κἀνλεῦθεν εἰσόμεθα. Ἀμέλιος γᾶν ὁ Πλαλωνικὸς, Πλωλίνῳ τε καὶ Γενλιλιανῷ συνακμάσας καὶ τὴν Ῥώμην· φησὶ γὸ ἔτω Πορφύριος περὶ αὐλῶν· ὡδὶ γεγραφέναι λέγελαι· καὶ ἔτος ἄρα ἦν ὁ Λόγος, καθ' ὃν ἀεὶ ὄνλα τὰ γενόμενα ἐγένελο, ὡς ἂν καὶ ὁ Ἡράκλειλος ἀξιώσειεν εἶναι, καὶ νὴ Δία ὁ Βάρβαρος ἀξιοῖ ἐν τῇ τῆς ἀρχῆς τάξει τε καὶ ἀξίᾳ καθεσηκόλα πρὸς Θεὸν εἶναι, δι' ὃ τὰ πάνλα ἁπλῶς γεγενῆσθαι· ἐν ᾧ τὸ γενόμενον ζῶον, καὶ ζωὴν εἶναι, καὶ ὂν πεφυκέναι. εἶλα εἰς τὰ σώμαλα πίπλειν, καὶ σάρκα ἐνδυόμενον, φανλάζεσθαι ἄνθρωπον, μὴ τὲ τηκαῦλα δηκνύειν τῆς Φύσεως τὸ μεγαλεῖον· ἀμλὶ καὶ ἀναλυθένλα πάλιν ἀποθεῶσθαι, καὶ θεὸν εἶναι, οἷος ἦν πρὸ τὲ εἰς τὸ σῶμα, καὶ τὴν σάρκα, καὶ τὸν ἄνθρωπον καλενεχθῆναι. Βάρβαρον ἔν, ὥς γε οἶμαι, τὸν θεσπέσιον Ἰωάννην ἀποκαλεῖ, διάτοι τῆς γλώτλης τάχα πε ὁ ἑτερόθρεν. Ἑβραῖος γὸ ἦν ἐξ Ἑβραίων καὶ ὐκ. ἀπό γε τῆς Ἑλλήνων χώρας τε καὶ γῆ. πὴν οἶδεν ἐνανθρωπήσανλα Λόγον, καὶ τὲ-ο ὁμολογεῖ, καὶ ὐκ ἀπόβληλον ποιεῖται τὸν τὲ θείε κηρύγμα-

τ@ λόγον. προκεχρησμῴδῆλαι τὸ τ̃ Χρις̃ μυς́ήριον, ϗ πληθὺς ἁγίων ἐποιεῖτο τὴν προαναῤῥησιν, καὶ ἀ καθ' ἕνα ϗ τὸν αὐλὸν γεγονότων καιρόν. Συμβεβηκότων δὴ ἓν τ̃ πραγμάτων ταῖς ἁπάντων φωναῖς, καὶ αὐλῆς δὲ τ̃το βοώσης τῆς πείρας, ἀπίθανον ὥσγε οἶμαι παντελῶς τὸ ἀπειθεῖν ἐλέσθαι τινὰς, ϗ τοῖς ἀληθέσιν ἀντεγειρομένους, τοῖς τὴν φρένα παρακεκομμένοις ὀλίγα παραχωρεῖν, καί τοι ϗ αὐτοῖς τοῖς Ἑλλήνων λογάσιν ἀπίθανον εἶναί πως τὸ χρῆμα δοκεῖ. Καὶ γ̃ ἔφη Πλάτων περί γε τ̃ παρ' αὐτοῖς Θεῶν· περὶ δὲ τῶν ἄλλων δαιμονίων εἰπεῖν, ἢ γνῶναι τὴν γένεσιν, μεῖζον ἢ καθ' ἡμᾶς. πιστευτέον δὲ τοῖς εἰρηκόσιν ἔμπροσθεν, ἐγγόνοις μὲν ὄντι θεῶν, ὡς ἔφασαν, ὡς τ̀ς ἑαυτῶν προγόνους εἰδόσιν. ἀδύνατον ἓν θεῶν παισὶν ἀπιστεῖν, καίπερ ἄνευ εἰκότων ϗ ἀναγκαίων ἀποδείξεων λέγουσιν· ἀλλ' ὡς οἰκεῖα φασκόντων ἀπαγγέλλειν ἑπομένους τῷ νόμῳ πιστευτέον. Εἶτα, ὦ βέλτιστοι, τεθαυμάκατε μὲν τὸν Ἀρίστωνος, καίπερ ἄνευ εἰκότων ϗ ἀναγκαίων ἀποδείξεων, χρῆναι λέγοντα σεφανῦν τῇ πίστει τ̀ς τῶν Θεῶν ἐκγόνους ἀπαγγέλλοντας τὰ περὶ αὐτῶν· ἐν δίκῃ δ' τῶν ἁγίων προφητῶν παραγράφεσθαι τὰς φωνὰς, καὶ κατεψευσμένους εἶναι φατὲ τ̀ς διὰ τ̃ ἁγίου Πνεύματ@ γεγονότας λόγους; καί τοι τοῖς μὲν τῶν ψευδωνύμων Θεῶν ἐκγόνοις κατ' ὀδένα τρόπον ἔποιτ' ἂν εἰκότως τὸ ἀξιόπιστον· πεπράχασι γ̃ τῶν παραδόξων ὀδέν· τοῖς γε μὴν ἁγίοις Προφήταις προσμεμαρτύρηκεν αὐτὸ τῆς εὐζωΐας τὸ κάλλος, ϗ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος τὸ περιφανὲς, καὶ μὴν ὅτι τῆς παρ' αὐτ̃ δυνάμεως ἀμφιλαφεστάτην ἔχοντες χορηγίαν, τῶν ὑπὲρ χεῖρα τὴν καθ' ἡμᾶς γεγόνασιν ἀπολελεσμένοι. Ἀλλ' ἴσως ἐρ̃σιν οἱ δι' ἐναντίας· ἄνθ' ὅτ γ̃ δὴ καὶ ἐνηνθρώπησεν ὅλως, ϗ σαρκὸς καὶ ῥύπ τ̃ ἐν ἡμῖν ἠνέχετο, καί τοι μετὸν αὐτῷ, καὶ μάλα ῥᾳδίως, εἴτέρ ἐστι Θεὸς ἀληθῶς, καθὰ διατείνεσθε, κλανεῦσαι μόνον, καὶ ἀῤῥήτῳ δυνάμει τὰς τ̃ ἐπιγῆς μεταστ̃σαι καρδίας εἴσγε τὸ ἐλέσθαι δρᾷ ϗ μὴν ϗ φρονεῖν τὸ ἀνδάνον αὐτῷ, καί τό γε ὁ δεῖν διαθεῖναι θεοφιλῶς; Ἐγὼ δὲ πρὸς αὐτὰ ἂν διημάρτηκεν ἓν ἄρα σκοπ̃, ϗ ἕξιν τ̀ φέρεται τ̃ εἰκότος ὁ θεῖός τε ϗ ἀκήρατ@ νς, καὶ ϗκ εὐθὺν τ̃ πρέποντ@ ἀπενηνέχθαι φαμὲν αὐτόν; ἆρ' ἓν ἐσμὲν ἀμείνους ἡμεῖς ἰς σύνεσιν τῆς ὅλης σοφίας; ϗ ἀμιλλήσεται μν ἡλίῳ ῥύπος; ἰσοσταλήσει ὑμία σαγὼν πρὸς ὅλην ταυτηνὶ τὴν εὐρεῖαν ϗ ἀμέτρητον

voce reiicit. Prædictum est illud Christi mysterium, & multi sancti vaticinati sunt, qui nec vno nec eodem tempore fuerunt. Quum ergo res omnium vocibus consentiant, & ipsum experimentum istud clamet, credibile non est reperiri nonnullos, qui fidem adhibere nolint; sed veritati repugnando non multum a deliris & mente perculsis absint, tametsi res ipsis quoque Græcorum primoribus non incredibilis esse quodammodo videtur. Plato quippe de suis Diis dixit: *De aliis autem Dæmonibus dicere, aut cognoscere eorum generationem, nostris viribus maius est. Credendum autem est iis, qui prius illam explicarunt, quippe qui ab Diis orti, vt aiebant, eos vt suos maiores norant. Fieri ergo non potest, vt Deorum liberis fidem non adhibeamus, quamuis nec argumentis nec rationibus certis eorum oratio confirmetur: sed quia res suas enunciare præ se ferunt, ex legis præscripto credendum est.* Itane igitur, o boni, Aristonis filium suspicitis, licet absque verisimilibus & necessariis demonstrationibus dicat, Deorum nepotibus fidem esse adhibendam, prædicantibus res suas; iure autem repudiari Prophetarum vaticinia, & falsa esse quæ per Spiritum sanctum edita sunt oracula contenditis? Atqui falsorum Deorum nepotibus nihil est cur iure credatur: nihil enim admirabile patrarunt; sanctis autem Prophetis ipsum probitatis decus, & familiaritatis cum Deo splendor, auctoritatem conciliat, & quod eius virtute abunde locupletati opera patrarunt humanis maiora. At enim dicent forsan aduersarii: Cur plane factus homo est, & carnem ac sordes nostras pertulit, quum ei liceret, idque facillime, si reuera Deus est, vt contenditis, solo nutu ac ineffabili virtute, hominum corda transferre ad ea suscipienda & sentienda quæ vellet, & pie ac religiose viuendum? Ad hæc ego dixerim: Aberratne a scopo igitur diuina & incorruptibilis mens, eamque deflectere quodammodo a recto dicimus? An ergo solidam illam sapientiam prudentia vincimus? Et cum sole contendat lucerna? Et gutta vnica cum toto hoc vasto & immenso mari

mari comparabitur? At quis diuinum illum prophetam Esaiam non mirabitur, clare & sapientissime proclamantem: *Quis mensus est manu aquam, & cælum palmo, & vniuersam terram pugillo? Quis constituit montes pondere, & valles statera? Quis cognouit mentem Domini?* Nam vt palmo cælum metiri non possumus, & vniuersam terram pugillo, nec montes & valles imponere trutinæ: ita cuiusuis hominis, immo rationalium creaturarum omnium, vires excedit, supernaturalem & supremam mentem peruidere ac metiri. Si quis ergo summa illa sapientia se perspicaciorem dicere audet, Deum arguat: cæterum delirare se intelligat. Furor enim istud est, & hominis mentis emotæ oratio. Sin autem nemo non fateatur, tantum se summa sapientia inferiorem, quantum ipsa minor secundum naturam esse videatur: annon sapientis erit, ei certe vni concedere cognitionem eius quod sibi maxime convenit? Nec enim quidquam fecerit, quod vtique non oporteat eo vnoque modo, quo factum est, se habere. Est & alia ratio, quam necessario considerandam & asserendam puto. Quæcunque enim est in cælis rationalis & intellectualis creatura, liberis ad quidlibet agendum motibus impellitur, & nutus habet omni necessitate solutos. Ita enim factum est prorsus, vt boni iure laudentur ac donentur præmiis, vituperandi autem censeantur improbi. Vt ergo nos ipsi quoque ad quiduis honestum sponte feramur, libera mente hominem in terra degere permisit Deus. Atque ita principio contigit. Ipse enim suæ voluntatis habenas tenet, ac liberis motibus in vtrumque fertur, bonum scilicet ac malum. Quapropter si ineffabili quadam & diuina virtute & efficacia vtendo, vniuscuiusque mentem ad bene agendum transtulisset, & impervium ipsi bonum etiam nolenti statuisset, non iam istud mentis fructus esset, adeoque nec digna laude res, sed necessitatis potius, & non voluntariæ cupiditatis. At quomodo nos opificem reprehensione & probro liberabimus, qui principio quidem permiserit hominem suæ voluntatis impulsione gubernari, postea vero necessariis vicissitudinibus subiecerit, ac veluti quibusdam ineuitabilibus cupiditatibus illigarit, ad id

Esai. 40.

A θάλασσαν; καίτοι πῶς ἂν ἀγάσαιτό τις τὸν θεσπέσιον προφήτην Ἡσαΐαν, ἀνακεκραγότα σαφῶς καὶ μάλα ἐμφρόνως· τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί; τίς ἔστησε τὰ ὄρη ῥαθμῷ, καὶ τὰς νάπας ζυγῷ; τίς ἔγνω νοῦν κυρίου; ὥσπερ γὰρ ἐστί τῶν ἀμηχάνων σπιθαμῇ μετρῆσαι τὸν οὐρανὸν, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακὶ, ὄρη τε καὶ νάπας ἐπιθεῖναι ζυγοῖς· οὕτως ἀνέφικτον ἀνθρώπῳ παντὶ, μᾶλλον δ' ἁπάσῃ κτίσει λογικῇ, τὸν ὑπερφυᾶ καὶ ὑπέρτατον διειδέναι τε καὶ ἀναμετρῆσαι νοῦν. Εἰ μὲν οὖν ἔστι τις ὁ φάναι τολμῶν τὰ ἀμείνω δύνασθαι σκοπεῖν τῆς ὅλης σοφίας, ἐπιμαινέσθω Θεός· πλὴν ἴσως λελῃρηκώς. μανία γὰρ τοῦτό γε, καὶ ἀνδρὸς ἐξεστηκότος καὶ παραπαίοντος λόγοι. εἰ δὲ ἀπασιτοῦν συμφήσειεν ἄν, τοσοῦτον ἡττᾶσθαι τῆς ὅλης σοφίας τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ὅσονπερ ἂν αὐλῆς καὶ τῆς φύσιν ὁρῶτο μειονεκτήματος· πῶς ἂν εἴη σοφὸν τὸ αὐτῇ δὴ καὶ μόνῃ παραχωρεῖν εἰδέναι τὸ ὅτι μάλιστα πρέπον αὐτῇ; ἃ γὰρ ἄν τι δράσειεν, ὃ μὴ χρὴν δή πως μόνως τε καὶ ὅτως ἔχειν ὡς γέγονε. καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον· χρῆναι γὰρ οἶμαι κἀκεῖνο ἰδεῖν, καὶ μὴν καὶ φράσαι. πᾶσα μὲν γὰρ ἡ ἐν τοῖς οὐρανοῖς λογικὴ καὶ νοερὰ κτίσις, αὐθαίρετον ἔχει τὴν ἐφ' ὅπερ ἂν ἕλοιτο τῶν πρακτέων ὁρμὴν, καὶ ἀνάγκης ἐλευθέραν τὴν ἐφ' ἑκάτερα ῥοπήν. ἦν γὰρ ὅτῳ καὶ οὐχ ἑτέρως, εὐφημίας μὲν καὶ γερῶν ἀξιοῦσθαι τοὺς ἀγαθοὺς ἐν δίκῃ· καθορίζεσθαι δὲ τῶν φαύλων τὸ καλεψέχθαι δεῖν. ἵνα τοίνυν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ πρὸς πᾶν ὅτιοῦν τῶν ἀγαθῶν ἑθελοντὶ διασείχωμεν, ἀκαταβιάστῳ γνώμῃ διαβιῶν ἐπὶ γῆς τὸν ἄνθρωπον ἔφηκε Θεός. καὶ ὅτῳ γέγονεν ἐν ἀρχαῖς. ἀνῆπται γὰρ αὐτὸς τὰς τῶν ἑαυτοῦ θελημάτων ἡνίας, καὶ αὐτοκελεύστοις ἐπ' ἄμφω φέρεται ῥοπαῖς, εἴς γε τὸ ἀγαθόν φημι, καὶ τὸ μὴ ὅτως ἔχων. Οὐκοῦν εἰ ἀῤῥήτῳ τινὶ καὶ θεοπρεπεστάτῳ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ χρώμενος, μελεκόμισε τὸν ἑκάστου νοῦν εἰς ἀγαθουργίας, καὶ δυσεξίτηλον αὐτῷ καὶ οὐχ ἑκουσὶ λοιπὸν ἐτίθει τὸ ἀγαθὸν, γνώμης μὲν οὖν οὐκέτι τὸ χρῆμα καρπὸς, ὅτε μὴν ἐπαίνων ἄξιον, ἀνάγκης δὲ μᾶλλον καὶ ἀβουλήτου πλεονεξίας. Εἶτα τίνα τρόπον μώμου καὶ γραφῆς ἀπαλλάξομεν τὸν δημιουργὸν, ἐφέντα μὲν ἐν ἀρχαῖς ταῖς τῶν ἰδίων θελημάτων ὁρμαῖς ἡνιοχεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον, ὑποζεύξαντα δὲ μετὰ τοῦτο περιτροπαῖς ἀναγκαίαις, καὶ οἷόν τισι πλεονεξίαις ἀφύκτοις ἐγκαλα-

δέοντα πρός γε τὸ δεῖν ἀποπεραίνειν ἓν μάλα τὸ ἀρέσκον αὐτῷ; εἰ δὲ ἦν ἄμεινον εἴπερ ὅτως ἔφοι, τί μὴ γέγονεν ἐν ἀρχαῖς, ὑστεροβουλήσας δὲ ὥσπερ ἀνεκόμιζε μόλις ἐπὶ τὸ σώζειν εἰδὸς, καὶ μεθίησιν ὐκ ἐλευθέρως, ἠναγκασμένως δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὸ δεῖν ὁρᾶσθαι πιστός; Ἆρ' ἔν ἐνδοιαστὸν ἔτι, μᾶλλον δὲ ὐχ ἅπασιν ἐναργὲς, ὡς τῆς θείας τε καὶ ἀπορρήτου βουλῆς πάντηλε καὶ πάντως παναγορεύσομεν, ὡς ὐκ ἓν τιθείσης τὰ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἔξω που εἰκότως οἰονεί πως ἐκπεπομισμένης, καὶ τὸ ἀμωμήτως ἔχον ὐχ ὁρώσης ἐν ἀρχαῖς; ἄπαγε τῆς δυσβουλίας. ὀκνεῖν γὰρ εἰς λόγους τοὺς ἐπί γε τούτοις εὐσεβές. ἔδει δὴ ἓν ὐκ ἠναγκασμένως, πειθοῖ δὲ μᾶλλον, μεταβιβάσαι πρὸς τὸ εὐήνιον τοὺς τῶν ἱερῶν ἀπαιδαγωγήτους ὀλιγωρήσαντας, καὶ μονονουχὶ σκληρὸν καὶ ἀγέρωχον ἀντανισάντας Θεῷ τὸν τῆς ἑαυτῶν διανοίας ἀυχένα. Ταύτη τοι προῆλθεν ἄνθρωπος παραδόξως, καὶ ὑπὲρ νοῦν ἀνθρώπινον, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ συνεσράφη τοῖς ἐπὶ γῆς, τοῦτο μὲν σημείοις τε καὶ τέρασι τοῖς ὑπὲρ ἀνθρώπου Φύσιν τε καὶ δύναμιν, ἀναπείθων ἔννοιαν ὅτι Θεὸς ἦν, ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς χρειωδέσατα γεγονὼς, ὡς ἔφην· τοῦτο δ' ὑπὲρ νόμον εἰσηγήσεσι τῆς ἀληθοῦς εὐζωΐας ὑποφαίνων τρόπους, καὶ τερθρείας Ἰουδαϊκῆς ἐπέκεινα τιθεὶς, καὶ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας τοῖς τῶν πιστευόντων καρδίαις ἐπαναστράπλων τὴν γνῶσιν. ἔστι γὰρ αὐτὸς ἡ ἀλήθεια, τὸ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς γνήσιον γέννημα. Εἰ μὲν οὖν ἄνθρωπον ὄντα κοινὸν τεθεοποιῆσθαι φαμὲν, καὶ τῇ ἁγίᾳ τε καὶ ὁμοουσίῳ Τριάδι ἕτερον Θεὸν ἐπεισκρίνομεν, ἀνθρωπολατρεία τὸ χρῆμα, καὶ ἕτερον οὐδέν. εἰ δὲ φύσει τε καὶ ἀληθῶς Υἱὸν, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀναλάμψαντα Λόγον, τὸν τῶν ὅλων γενεσιουργὸν καὶ τεχνίτην, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, αἰσθητῶν τε καὶ ἐπιστητῶν, τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑπελθεῖν ἀῤῥήτως τε καὶ ὑπὲρ νοῦν αἱ θεόπνευστοι χρησμῳδοῦσι γραφαὶ, μεμενηκέναι γε μὴν καὶ ὄντα Θεόν· (ἄτρεπτον γὰρ καὶ φύσιν ἐστὶ,) τί τὸ ἀπίθανον, ἢ καταψευσμένον, ἢ καὶ ἀνέφικτον ὅλως ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν ὁρᾶται δόγμασιν; Ἀλλὰ γὰρ βραχύ φασι τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινον, καὶ ῥυπᾷ μεστόν. ἀληθὲς τοῦτο, καὶ ὐκ ἀρνήσομαι. πλὴν ἐκεῖνο αθρει. γέγονε μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, ἐν ὁμοιώμασιν ἀνθρώπων, καὶ τὸ γε-

A quod sibi visum fuerit peragendum? Quod si præstabat ita se habere, quidni a principio factum fuit, sed serius mutato veluti consilio ad salutis statum vix quodammodo retulit, transfertque non libere, sed necessario potius ad fidem profitendam? Num ergo iam dubium est, immo numquid patet omnibus, nos diuinum & ineffabile consilium vtique fugillaturos, quasi res humanas minus recte statuerit, sed vltra B decorum quodammodo extulerit, neque perfectas rerum rationes principio viderit? Apage cum ista insania. Pium enim est timide & cunctanter de his rebus disserere. Decebat ergo non vi, sed persuasione potius, ad obediendum eos adducere, qui pium viuendi genus contemnebant, quique duram & tantum non intractabilem mentis suæ cervicem Deo opponebant. Quocirca homo prodiit admirabili ratione, & supra captum humani ingenii, Dei Ver-C bum illud vnigenitum, & conuersatum est cum hominibus; partim quidem signis & prodigiis naturam & virtutem hominis superantibus, persuadens se Deum esse, factum in forma hominis vtilissime, vti dixi; partim vero adhortationibus lege maioribus veræ probitatis rationes exponens, & ab Iudaica illos obseruatione longe remouens, ac religionis veræ notitia corda credentium irradians. Est enim ipse veritas, germanum illud Dei & patris genimen. Si ergo hominem, communis quum esset, D deificatum esse dicimus, & sanctæ ac consubstantiali Trinitati alium Deum insuper inducimus, hominis adoratio istud erit, ac nihil aliud. Sin autem naturalem & verum Filium, & Verbum ex substantia Dei & Patris effulgens, vniuersorum auctorem & conditorem, tum quæ visu cernuntur aut non cernuntur, tum quæ sensu aut mente percipiuntur; nostram similitudinem subiisse ineffabili ratione & supra mentis humanæ captum diuinæ Scripturæ prædicant, adeoque ita Deum mansisse: (est E enim secundum naturam immutabilis) quid incredibile, aut vituperandum, aut etiam incomprehensibile prorsus videtur in nostris dogmatis? Sed enim angustum est, inquiunt, corpus humanum, & sordibus plenum. Verum istud; neque inficias ibo. Veruntamen illud considera. Factus est enim, vti dixi, in similitudine hominum, iuxta Scriptu-

ras, & revera in ſpecie noſtra. Non tam dicimus contractum fuiſſe illum, qui capi nequit, neque certe corporis menſura comprehenſum. Valde enim ſtultum & abſurdum plane eſt, eiuſmodi quidpiam de naturali ac vero Deo dicere. Nam quum ſit vnus ac ſolus Filius, & omnem plane imaginationem corpoream excedat; totus eſt per communicationem in omnibus, & vbique, & in ſingulis per affectum, non in partes ſectus, non diuiſus, ſed extra omnia natura, & in omnibus Deus. In illo autem puriſſimo & ſancto corpore inhabitauit quidem plenitudo deitatis corporaliter, ſicut ſcriptum eſt, & erat tanquam in propria carne: quin & ſic implebat omnia. Et quemadmodum ſolis radius, ſi in cœnum aut alias ſordes inciderit, nihil tamen inde labis capiet: ſic etiam incontaminata illa & incorrupta natura, licet cum terrenis forte corporibus verſetur, iuuat illa potius quam quicquam propterea labis in ſe exprimat. His etiam illud addendum puto. Noſtra corpora & affectibus vincuntur, & in voluptatis ſtudium facile cadunt, & in ſeipſis laborant lege peccati. Sed in diuino & ſancto Chriſti corpore nullas eiuſmodi perturbationes fuiſſe dicimus, ſed euanuerunt omnes affectus etiam vehementiſſimi, & ſanctificatione, tanquam propria res eſſet Verbi ipſi vniti & inhabitantis, locupletatum eſt. Sanctum enim templum erat eius, qui omnem aliam quoque creaturam ſanctificat. Miror porro apud Græcorum filios Porphyrii & Iuliani placita tantopere ſuſpici, Chriſtiana vero derideri, quamuis rerum omnium veritatem in ſeipſis vtique pariant. Nos enim, vt antea diximus, vnigenitum Dei Verbum incarnatum eſſe credimus, vt genus hominum ſalvaret: Porphyrius autem quoddam genus eſſe Deorum contendit, quos etiam in homines mutari certis temporibus ait, ceu noſtram vitam in deliciis habentes. Iulianus porro de Æſculapio, neſcio quid cogitans, ita ſcribit: *Pæne me fugit Solis ac Iouis donorum maximum. Illud vero non abs re ad finem ſeruaui. Non enim noſtri duntaxat proprium eſt, ſed Græcis, vt arbitror, commune, noſtris gentilibus. Iupiter enim inter ea quæ mente cernuntur ex ſe genuit Æſculapium: in terra vero per fœcundam*

A γραμμένον, καὶ ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς ἀληθῶς. πλὴν ὁ συνεσάλθαι φαμὲν τὸν ἀχώρητον, ὅτε μὴν τῷ τοῦ σώματος ἐμπεριειλῆφθαι μέτρῳ. κομιδῇ γὰρ ἔυηθες καὶ ἀσύνετον ὁλοτρόπως τοιοῦτόν τι φάναι περὶ Θεοῦ τοῦ κατὰ Φύσιν καὶ ἀληθῶς. εἷς μὲν γὰρ ὢν καὶ μόνος Υἱὸς, καὶ σωματικῆς φαντασίας ἐπέκεινα παντελῶς, ὅλος ἐστὶ κατὰ μέθεξιν ἐν παντί τε καὶ παντα-

B χῇ, καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕνα σχετικῶς, μὴ μεριζόμενος, μὴ τεμνόμενος, ἀλλ' ἔξω πάντων τῇ Φύσει, καὶ ἐν πᾶσιν ὁ Θεός. ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ πανάγνῳ καὶ ἁγίῳ σώματι κατῴκηκε μὲν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, καθὰ γέγραπται, καὶ ἦν ὡς ἐν ἰδίᾳ σαρκὶ, πλὴν ἐπλήρου καὶ ὅτω τὰ πάντα. Ὥσπερ δὲ τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος, ἣ τέλμασιν ἐμβαλόσης ἤγουν ἑτέραις ἀκαθαρσίαις, περὶ αὐτὴν ἔσαν

C τὸ βλάβος οὐδέν· ὅτω καὶ ἡ ἄχραντος καὶ ἀκήρατος Φύσις, κἂν εἰ ὡμίλησε τυχὸν τοῖς ἀπὸ γῆς σώμασιν, οὐκ ἦσι μᾶλλον αὐτὰ καὶ τῶν ἀδικεῖν πεφυκότων οὐδὲν εἰς ἑαυτὴν ἀναμάξεται. Προσεπειπεῖν δὲ οἶμαι κἀκεῖνο πρέπει. τὰ μὲν γὰρ ἡμέτερα σώματα καὶ παθῶν ἡτᾶται καὶ πίπτει ῥᾳδίως εἰς τὸ φιλήδονον, καὶ τόν γε τῆς ἁμαρτίας ἐν σφίσιν αὐτοῖς ἠρρώκασι νόμον. ἀλλ' οὐκ ἔν τε τῷ θείῳ καὶ ἁγίῳ τοῦ Χριστοῦ σώματι τοιοῦτόν τι κεκινῆσθαι φαμὲν, ἀλλ' ἦν ἅπαντα

D φρόνημα καὶ ἐκποδὼν τὰ τῶν παθῶν, καὶ ὡς ἴδιον γεγονὸς τοῦ ἑνωθέντος αὐτῷ καὶ ἐνοικοῦντος Λόγου, καθαγιάζει τὸν ἁγιασμόν. ναὸς γὰρ ἦν ἁγίου τοῦ καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν ἁγιάζοντος κτίσιν. Καταλέλεκται δὲ, ὅτι τῶν μὲν Πορφυρίου τε καὶ Ἰουλιανοῦ δογμάτων τε καὶ λόγων πολὺ τὸ θαυμάσιον παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἅπασι, γελῶσι δὲ τὰ Χριστιανῶν, καί τοι τὸ ἐφ' ἅπασιν ἀληθὲς ἔν γε δὴ σφίσιν αὐτοῖς ὠδίνοντα. ἡμεῖς μὲν γὰρ, καθὰ φθάσαντες εἴπομεν, τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐνανθρωπῆσαι πιστεύομεν, ὑπέρ γε τὸ σῶσαι τὴν ὑπ' οὐρανόν· Πορφύριος δὲ γένος εἶναί τι

E Θεῶν διαλείπειν, οὓς δὴ καὶ τρέπεσθαι κατ' ἐρὰς εἰς ἀνθρώπους φησὶν, οἱονεὶ τὸν καθ' ἡμᾶς ἀθύροντας βίον. Ἰουλιανός γε μὴν περὶ Ἀσκληπιοῦ φησὶν οὐκ οἶδ' ὅτι διενθυμούμενος· ἔλαθέ με μικροῦ τὸ μέγιστον τῶν Ἡλίου καὶ Διὸς δώρων. εἰκότως δὲ αὐτὸ ἐφύλαξα ἐν τῷ τέλει. οὐ γὰρ οὐκ ἴδιον ἐστὶν ἡμῶν μόνον, ἀλλ' οἶμαι κοινὸν πρὸς Ἕλληνας, τοὺς ἡμετέρους συγγενεῖς. ὁ γάρ τοι Ζεὺς ἐν μὲν τοῖς νοητοῖς ἐξ αὐτοῦ τὸν Ἀσκληπιὸν ἐγέννησεν. εἰς δὲ τὴν διὰ τῆς ἡλίου γο-

νίμα ζωῆς ἐξέφηνεν. ὅτος ἐπὶ γῆς ἐξ οὐρανῦ ποιησάμενος τὴν πρόοδον, ἐνοειδῶς μὲν ἐν ἀνθρώπα μορφῇ περὶ τὴν Ἐπίδαυρον ἐνεφάνη. πληθυνόμενος δὲ ἔνθεν ταῖς περιόδοις ἐπὶ πᾶσαν ὥρεξε τὴν γῆν τὴν σωτήριον ἑαυτῦ δεξιάν. Καί τοι τίς ἠγνόησεν, ὅτι τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην ἓν μάλα καλῶς ἐθωνεύσατο, καὶ ταὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ μόνον, παρά γε τοῖς εἰδόσιν αὐτὸν ἐθαυμάζετο, πέπραχε δ' τῶν ἀξιαγάστων ὀδέν; τί γὰρ τῶν Ἀσκληπιῦ γέγονεν ἀξιάκουστον; μᾶλλον δὲ τίς ὅτω διόλωλεν οἰκτρῶς; καίπερ ἤθη γὰρ κεραυνῷ, καὶ μὴν καὶ εἰς δεῦρο κεῖται νεκρὸς, ὀδὲ ὅποί ποτε γῆς ἐστὶν εἰδότων τῶν προσκυνούντων αὐτό. Ὅτι δὲ ψευδοεπεῖ, προελθεῖν μὲν ἐξ οὐρανῦ λέγων, ὁρέξαι δὲ καὶ πάσῃ τῇ γῇ τὴν ἑαυτῦ χεῖρα σωτήριον, κἂν εἰ μή τις λέγοι τ' καθ' ἡμᾶς, αὐτὰ βοήσει τὰ πράγματα. πῦ γὰρ ἐστὶ τὰ ἐκείνα, καὶ ποίας ἠξίωται μνήμης; γενεαλογεῖται μὲν γὰρ παρὰ τοῖς ἰατρῶν πασὶν, ἅτε δὴ διαπρέψας ἐν ταύτῃ τῇ τέχνῃ· Κορωνίδος γε μὴν ἐκπεφυκέναι φασὶν αὐτὸν, ἀθλίας πῦ καὶ ἀσήμα γυναικός. Ἆρ' ἓν ἐξέσαι μὲν Ἰουλιανῷ μυθοπλασεῖν ἃ βέλεται, καὶ τοῦτο ἀνεπιπλήκτως, καὶ ὕθλους ἡμῖν ἀναγράφειν πολὺ νοσοῦντας τὸ ἀναλλὲς, καὶ ἀπιθάνως ἐσκευασμένους, καὶ γυμνὰς ἀποδείξεων τῶν ἐξ ἀληθείας καὶ πραγμάτων ὡμολογημένων, ἀθυρυσομίας δὲ ποιεῖσθαι πρόφασιν τὸ ὅτως ἐξαίρετον καὶ σεπτὸν ἀληθῶς μυστήριον, ὃ προείρηται μὲν διά τε τῦ νόμα καὶ Προφητῶν ἁγίων, ἦλθε γε μὴν εἰς πέρας, ἐνανθρωπήσαντος τῦ μονογενῦς; Εἰ μὲν ἦν τοῖς προηγγελμένοις ὁ προσμεμαρτύρηκεν αὐτὸ τῶν πραγμάτων τὸ πέρας, εὐάφορμον ἂν αὐτοῖς τῆς ἀπιστίας τὸ χρῆμα· εἰ δὲ ἐξ αὐτῶν ἔνεστι τῶν εἰκότων ἰδεῖν, ὡς βέβηκεν εἰς πέρας ἅπαντα τὰ πάλαι προηγγελμένα, καὶ ἀπώλετο μὲν τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος, ὡς πυρίκλυστος ὁ Ἰσραὴλ, προσελήφθη δὲ διὰ πίστεως τῶν ἐθνῶν ἡ πληθὺς, τί τὸ ἀπιστεῖν ἀναπείθον αὐτὸς, ὁκ ἔχω νοεῖν. μᾶλλον δὲ, ὡς ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, ὁ Θεὸς τῦ αἰῶνος τύτυ, τῦτ' ἔστιν, ὁ νομισθεὶς εἶναι Θεὸς ἐν τῷ αἰῶνι τύτῳ, ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι τὸν φωτισμὸν τῦ εὐαγγελίυ τῆς δόξης τῦ Χριστῦ, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως αὐτῦ. δι' ὃ καὶ μεθ' ὃ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

Solis vitam edidit est. Hic e cælo interram progressus, vna quidem in hominis forma circa Epidaurum apparuit. Inde longius profectus, in omnem terrarum orbem salutarem suam dexteram extendit. Quanquam quis nescit, illum ob singularem medicæ artis peritiam, eoque solo nomine, in admiratione fuisse apud eos, quibus notus erat, cæterum nihil admirabile patrasse? Quid enim fertur memoratu dignum de Æsculapio? immo vero quis tam miserabili modo periit? Fulmine enim conflagrauit, hodieque mortuus iacet, quum vbinam terrarum sit, ne eius quidem cultores sciant. Mentiri porro Iulianum, quum ait illum e cælo quidem prodiisse, & salutarem suam manum vniuerso terrarum orbi porrexisse, etsi nullus e nostris dicat, ipsæ res clamabunt. Vbi enim facta sunt illius, & quali monumento honestatus est? Quippe genealogia eius apud medicorum filios celebratur, maxime quod in illa arte claruerit: veruntamen prognatum ipsum aiunt ex Coronide, misera nempe & ignobili muliere. An ergo Iuliano licebit impune fingere quæ velit, & infames nugas scribere, fabulasque incredibiles, veris argumentis ac rebus certis destitutas, occasionem vero petulantiæ ex illo tam eximio tamque augusto mysterio capere, quod prædictum quidem est per legem & sanctos Prophetas, veruntamen ad exitum perductum, postquam homo factus est Vnigenitus? Si ergo ipse rerum exitus ea quæ prius dicta sunt non comprobauit, incredulitas illis percommode ceciderit: sin autem ex ipsis rebus coniicere licet, ad exitum peruenisse omnia quæ olim prædicta sunt, & ab amicitia Dei Israelem, quippe qui Dominum necaverit, excidisse, multitudinem vero gentium per fidem assumtam: quid ad incredulitatem eos induxerit, intelligere non possum. Immo vero, vt diuinus scribit Paulus, *Deus seculi huius*, hoc est, ille qui putatur esse Deus in hoc seculo, *excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat eis illuminatio Euangelii gloriæ Christi, quæ illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ eius:* per quem, & cum quo, Deo & Patri gloria cum sancto Spiritu in secula, Amen. 2. Cor. 4

FINIS LIBRI VIII.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙC ΠΑΤΡΟC ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙCΚΟΠΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑC,

ΥΠΕΡ ΤΗC ΤΩΝ ΧΡΙCΤΙΑΝΩΝ ΕΥΑΓΟΥC
θρησκείας, πρὸς τὰ τοῦ ἐν ἀθέοις Ἰουλιανοῦ.
ΛΟΓΟC ΕΝΝΑΤΟC.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ
ARCHIEPISCOPI,

PRO SANCTA CHRISTIANORVM RELIGIONE,
ADVERSVS LIBROS ATHEI IVLIANI.

LIBER NONVS.

ABunde quidem, vt reor, A veritatis dogmata defendentes obtrectatorum noſtrorum nugis reſtitimus. Quum autem totis, vt aiunt, velis contra ineffabilem gloriam inſurgat aduerſarius, ac non ferendis veluti quibuſdam impiarum cogitationum ictibus audeat obſiſtere, magnumque operæ pretium putet aſſerere, infœcundam plane Dei ac Patris naturam eſſe, & Filium qui ex ipſo vere prodiit nequaquam ſubſiſtere; B (eius enim tollit exiſtentiam, & huiuſmodi perniciosiſſimos errores ſuſcipit) agedum rurſus induti lorica iuſtitiæ, & ſcuto fidei oppoſito, gladioque Spiritus, quod eſt Dei ver-

ΑΡΚΕΣΤΑ μὲν, ὥσγε οἱ φαίνεται, τοῖς τῆς ἀληθείας συνσπιζοντες δόγμασι, ταῖς τῶν ἰασύρειν εἰδότων αὐλὰ φλυαρίαις ἀντενηνέγμεθα. ἐπειδὴ δὲ ὅλοις ὥσπερ ἰσίοις κ᾽ τῆς ἀῤῥήτου φέρεται δόξης, ὁ δι᾽ ἐναντίας, κ᾽ οἷον ἀφορήτοις τισὶν ἐκβολαῖς ἀνοσίων ἐννοιῶν ἀντεξάγειν ἀπόλυμᾷ, κ᾽ σπουδῆς ἀξιοῖ τῆς πρώτης τὸ χρῆναι δὴ πάντως, ἄγονον μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ κ᾽ Πατρὸς ἀποφῆναι φύσιν, ἀνυπόστατον δὲ τὸν ἐξ αὐτοῦ πεφηνότα κ᾽ ἀληθινὸν Υἱόν· ἀναιρεῖ γὰρ αὐτοῦ τὴν ὕπαρξιν, κ᾽ τοῦτο σφαλερωτάτων ἐγχειρημάτων ἄπειρα· φέρε δὴ πάλιν ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, ἀναλείνοντες δὲ τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, κ᾽ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος ἐπ᾽ αὐτῷ παλαθήγοντες, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ, ψευδη-

γορᾶντα δεικνύωμεν, καὶ ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀγε- A
ρωχίας μονονυχὶ πρὸς κέντρα λακτίζοντα, καὶ
εἰς τὸ βαθὺ τῆς ἀπωλείας καταπηδῶντα βά-
ραθρον. Ἤδη μὲν ἔν, ὡς ἔφην, ἐκ ἀγεννῆ
πρὸς αὐτὸν ἐξυφήναντες λόγον, συνυφεσῶτά
τε καὶ ἀεὶ συνυπάρχοντα τῷ Πατρὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ
κατὰ Φύσιν, καὶ ἐν αὐτῷ, καθ' ἕνωσιν καὶ ὁσιώδη
ταυτότητα διεδείξαμεν Λόγον, τ' δι' οὗ τὰ πάν-
τα παρήχθη πρὸς γένεσιν ἐπειδὴ οὖν καὶ ἕτερος Ἰου- B
λιανῷ ψυχρός τε καὶ ἄναλκις ἐκπεμπηχάνηται
λόγος, πλὴν, ὡς οἶεται, δεινὸς εἰς παῤῥησιν,
τὴν ἐπί γε Φημὶ τῷ μονογενεῖ, πᾶσά πως ἀνάγ-
κη καὶ ἡμᾶς αὐτὸς οἷς ἂν βούλοιτο λέγειν ἀντι-
φέρεσθαι νεανικῶς, μαινομένην ὥσπερ ἀνασει-
ράζοντας τῆς κατὰ Χριστοῦ γλωσσαλγίας τὴν
ἔφοδον· γράφει δὲ πάλιν ὧδέ.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ὅτι δὲ Μωσῆς ὀνομάζει Θεοὺς τοὺς ἀγγέλους,
ἐκ τῶν ἐκείνου λόγων ἀκούσατε· ἰδόντες δὲ οἱ
υἱοὶ τοῦ Θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, ὅτι
καλαί εἰσιν, ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας ἀπὸ πα- C
σῶν ὧν ἐξελέξαντο· καὶ μικρὸν ὑποβάς· καὶ μετ'
ἐκεῖνο, ὡς ἂν εἰσεπορεύοντο οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ
πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐγεννῶ-
σαν αὐτοῖς· ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ γίγαντες οἱ, ἀπ'
αἰῶνος οἱ ὀνομαστοί. Ὅτι τοίνυν τοὺς ἀγγέλους φη-
σὶν, ἔυδηλον ἐστὶ, καὶ ἔξωθεν ὑπροσπαραπεί-
μενον, ἀλλὰ καὶ δῆλον ἐκ τοῦ φάναι οὐκ ἀνθρώ-
πους, ἀλλὰ γίγαντας γεγονέναι παρ' ἐκείνων. δῆ- D
λον γοῦν ὡς εἴπερ ἀνθρώπους ἐνόμιζεν αὐτῶν εἶναι
τοὺς πατέρας, ἀλλὰ μὴ κρείττονός τε καὶ ἰσχυροτέ-
ρας τινὸς Φύσεως, οὐκ ἂν ἀπ' αὐτῶν εἶπε γεν-
νηθῆναι τοὺς γίγαντας· ἐκ μὲν θνητοῦ καὶ ἀθανά-
του μίξεως ἀποφήνασθαί μοι δοκεῖ τὸ τῶν γι-
γάντων ὑποσῆναι γένος. ὁ δὴ πολλοὺς μὲν θεοὺς ὀ-
νομάζων Θεοῦ, καὶ τούτους οὐκ ἀνθρώπους,
ἀγγέλους δὲ, τὸν μονογενῆ Λόγον, ἢ Υἱὸν Θεοῦ,
ἢ ὅπως ἂν αὐτὸν καλεῖτε, εἴπερ ἐγίνωσκεν, E
οὐκ ἂν εἰς ἀνθρώπους ἐμήνυσεν; ὅτι δὲ
μέγα τοῦτο ἐνόμιζεν, ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ φη-
σιν, υἱὸς πρωτότοκός μου Ἰσραήλ· τί οὐχὶ καὶ
περὶ τοῦ Ἰησοῦ ταῦτ' ἔφη Μωσῆς; ἕνα καὶ μό-
νον ἐδίδασκε Θεόν, υἱοὺς δὲ αὖ πολλοὺς τοὺς
καλανειμαμένους τὰ ἔθνη· πρωτότοκον δὲ
Υἱὸν, ἢ Θεὸν Λόγον, ἤτι τῶν ἀφ' ὑμῶν ὕστερον
ψευδῶς συνλεθέντων δὲ, ὅτε ἤδει κατ' ἀρ-
χὴν, ὅτε ἐδίδασκε φανερῶς. Αὐτοῦ τε Μω-
σέως καὶ τῶν ἄλλων ἐπακούσατε Προφητῶν.

bum, aduerſus eum diſtricto, mentiri A
illum oſtendamus, & præ nimio faſtu
tantum non aduerſus ſtimulos calcitra-
re, ac in profundum perditionis bara-
thrum ſe dare præcipitem. Itaque iam
antea, vti dixi, non ſegni aduerſus eum
diſputatione contexta demonſtrauimus:
ſimul cum Patre ſubſiſtere Verbum,
quod ex ipſo eſt ſecundum naturam,
& in ipſo ſecundum vnitatem & iden-
titatem eſſentiæ, illud nempe, per
quod omnia producta ſunt. Sed quum B
aliam frigidam & imbellem diſputatio-
nem Iulianus ſtruxerit aduerſus Vnigeni-
tum; licet eam acrem ac vehementem
exiſtimet; nobis vtique incumbit eius
quoque verbis fortiter reſiſtere, & in-
ſanæ pruriginis in Chriſtum impetum
retundere. Scribit autem rurſus in
hunc modum:

IVLIANVS.

Quod autem Moſes Angelos *Deos*
nominet, ex illius verbis accipite: *Vi-* Gen. 6.
C *dentes autem filii Dei filias hominum,*
quod eſſent pulchræ, acceperunt ſibi
vxores ex omnibus quas elegerant. Sub-
iungit: *Et poſt illud, quum intrarent filii*
Dei ad filias homiuum, generabant eis.
Illi erant gigantes, a ſeculo homines no-
minati. Quod igitur angelos dicat,
manifeſtum eſt: neque vero tralaticium
iſtud eſt, ſed liquet ex eo, quod dixit,
non homines, ſed Gigantas ex illis eſſe
prognatos. Nam ſi patres eorum ho-
mines eſſe putaſſet, non autem excel-
D lentioris ac potioris cuiuſdam naturæ,
non ab ipſis ortos eſſe Gigantas certe di-
ceret. Significare enim mihi videtur,
ex mortalis & immortalis congreſſu
Gigantum genus extitiſſe. Sane qui
multos nominat Dei filios, eoſque non
homines, ſed angelos; vnigenitum Dei
Verbum, ſeu Dei Filium, ſeu quomo-
docunque ipſum vocetis, ſi agnouiſſet,
nunquid hominibus patefeciſſet? Quum
autem iſtud magnum putaret, de Iſrae- Exod. 4.
E le inquit, *Filius meus primogenitus Iſrael:*
quidni & de Ieſu hæc dixiſſet Moſes?
Vnum ac ſolum docebat eſſe Deum,
filios autem eius multos, quibus gentes
diſtributæ ſunt: primogenitum vero Fi-
lium, aut Deum Verbum, aut ali-
quid eorum quæ a vobis tandem
falſo conficta ſunt, neque norat ini-
tio, neque manifeſte docebat. Mo-
ſem ipſum, & alios Prophetas audite.

Hic multa iſtiuſmodi paſſim repetit. *Dominum Deum tuum timebis, & ei ſoli ſeruies.* Quomodo igitur Ieſus in Euangeliis præcepiſſe traditur: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti;* ſiquidem ipſum quoque adoraturi erant? Vos autem etiam his conſentanea ſtatuentes, Filium vna cum Patre Deum dicitis.

Deut. 6.

Matth. 27.

ὁ μὲν Μωσῆς πολλὰ τοιαῦτα καὶ πάντῃ λέγει. Κύριον τὸν Θεόν σε φοβηθήσῃ, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. πῶς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις παραδέδοται, προστάττων· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἴπερ καὶ αὐτῷ λατρεύειν ἔμελλον; ἀκόλουθα δ' τούτοις καὶ ὑμεῖς διανοούμενοι, μετὰ τοῦ Πατρὸς θεολογεῖτε τὸν Υἱόν.

CYRILLVS.

Enimuero multiiugæ eruditionis famam venatur, in eoque totus eſt, vt videatur noſtrorum dogmatum veram & accuratam cognitionem aſſecutus. Sed hic illum ſane rudem, & in eruendo ſacrarum literarum intellectu valde ignarum, citra negotium oſtendemus. Scopus igitur ei propoſitus eſt, Deos multos aſſerere. Sed forſan exiſtimat præſidio iſtud ſibi maximo fore, neque adeo ſpe caret liquido demonſtrare ſe poſſe, vnum quidem ac ſolum a ſapientiſſimo illo Moſe nominatum eſſe Deum, cæterum nequaquam ſimul facta eſſe verba de Filio. Atque huc ſcopus omnis ipſe malignitatis pertinet. Et nos quidem longa iam diſputatione demonſtrauimus, vna cum Deo & Patre Filium ſubſiſtere, neque ſine ſuo Verbo vſquam intelligi. Sed nunc etiam ex his, quæ Moſes ipſe prodidit, idipſum oſtendemus. Aduerſarius enim contendit, nullam ipſum plane Verbi feciſſe mentionem, neque nouiſſe Deo & Patri coexiſtentem Filium, ſed potius multos alios Deos commemoraſſe, ſiue vrbium tutelares Angelos, quibus gentes aſſignatæ ſint, vt ait ipſe. Quum igitur, o præſtantiſſime, audies ſacras literas Deos nominare aliquos ex iis, qui geniti ſunt, ſcito naturalem & rerum Deum omnem creaturam ratione præditam iſtiuſmodi appellatione ornaſſe. Paulus quippe diuinus ſcire ſe ait,

1. Cor. 8. *multos quidem Deos ac Dominos in cælo & in terra nominari* ſed non eſſe: cæterum vnum natura & ſupra omnes Patrem ac Deum eſſe, cum ipſo proprium eius & inſeparabiliter innatũ & coexiſtens Verbum, quem & primogenitum omnis creaturæ dicimus eſſe nuncupatũ, quippe qui ad fraternitatem, quæ in gratia eſſe intelligitur, rationalem creaturam aſſumſerit, ceu factam ad ſimilitudinem & imaginem eius. Quod igitur ſint imagines veri Filii ac Dei, dii & filii

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Θηρᾶται μὲν οὖν καὶ ἐν σπουδῇ ποιεῖται, τὸ πολυμαθὴς εἶναι δοκεῖν, καὶ τόγε τῶν παρ' ἡμῖν δογμάτων ἀληθῆ καὶ ἐξητασμένην συνειλοχέναι τὴν γνῶσιν. ἀμαθαίνοντα δ' καὶ νῦν ἀμελέως, καὶ τὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς γραμμασιν ἠγνοημότα νῶν, ἀκονητὶ διαδείξομεν. Σκοπὸς μὲν οὖν, ὡς ἔφην, αὐτῷ θεὸς ἀποφῆναι πολλούς. οἴεται δὲ ἴσως, ἐπικερημάτων ἄριστον αὐτῷ τὸ χρῆμα γενήσεσθαι, καὶ μὴν καὶ ἐλπίδος ἀμαχαρ, τὸ ἀπελέγχειν δύνασθαι καὶ μάλα σαφῶς, ἕνα μὲν καὶ μόνον ὠνομάσθαι Θεὸν διὰ τοῦ παναγίου Μωσέως, ἤκιστά γε μὴν τὸν περὶ τοῦ Υἱοῦ συνεισκεκομίσθαι λόγον. καὶ ὁ σύμπας αὐτοῦ τῆς δυσκολίας σκοπὸς πρὸς αὐτό δὴ τοῦτο συντείνει. Καὶ διὰ μακρῶν μὲν ἤδη δέδεικται λόγῳ τῷ πρὸς ἡμῶν γεγονότι, ὡς καὶ συνυφέστηκεν ὁ Υἱὸς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ ἐκ ἂν δίχα πολὺ τοῦ ἰδίου νοοῖτο λόγου. δεικθήσεται δὲ καὶ νῦν καὶ δι' ὧν αὐτὸς ἔφη Μωσῆς. ἰσχυρίζεται μὲν γὰρ ἀμνημονῆσαι τοῦ Λόγου παντελῶς αὐτὸν, καὶ ἐκ εἰδέναι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ συνυπάρχοντα τὸν Υἱὸν, διαμεμνῆσθαι δ' μᾶλλον πολλῶν ἑτέρων Θεῶν, ἤτοι πολιούχων ἀγγέλων τῶν τὰ ἔθνη καταναιμαμένων, καθάφησιν αὐτός. Ὅταν τοίνυν, ὦ κράτιστε, τῶν ἱερῶν ἀκούσῃς γραμμάτων Θεοὺς ὀνομαζόντων τῶν ἐν γεννητοῖς τελούντων τινὰς, μὴ ἀγνοήσῃς ὅτι τὴν λογικὴν ἅπασαν κτίσιν τῇ τοιᾷδε κλήσει τελίμηνεν ὁ Φύσει τε καὶ ἀληθῶς Θεός. καὶ γὰρ ὁ θεσπέσιος Παῦλος εἰδέναι φησὶν, ὅτι πολλοὶ μὲν θεοὶ καὶ κύριοι ἔν τε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰσὶ μᾶλλον, ἀλλ' ὀνομάζονται, πλὴν ἕνα τὸν Φύσει τε καὶ ἐπὶ πάντας τὸν Πατέρα καὶ Θεὸν, σὺν αὐτῷ τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ καὶ ἀμερίστως ἐμπεφυκότα τε καὶ συνυπάρχοντα Λόγον, ὃν δὴ καὶ πρωτότοκον πάσης κτίσεως ὠνομάσθαμεν, ὡς λαβόντα πρὸς ἀδελφότητα τὴν ἐν χάριτι νοουμένην, τὴν λογικὴν κτίσιν, ὡς καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ καὶ εἰκόνα γεγενημένην. Ὡς ἂν εἰκόνες τοῦ καθ' ἀλήθειαν ὄντες Υἱοῦ καὶ Θεοῦ, θεοὶ καὶ υἱοὶ

χρηματίζεσιν, ὐκ ἄγγελοι μόνον, ἀλλὰ καὶ A nuncupantur, non Angeli modo, verum & nos ipsi. *Ego enim dixi*, inquit, Psalm. 81.
ἡμεῖς αὐτοί. ἐγὼ εἶπα, φησὶ γὰρ, θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ *dii estis, & filii excelsi omnes.* Quocirca licet quædam res creatæ nomine
ὑψίστου πάντες. ὀνὸν κἂν ἐπιφημίζηταί τισι filiationis insigniantur, vnus tamen est
τῶν εἰς γένεσιν παρεννηνεγμένων τὸ τῆς υἱότητος ille natura ac vere, ad quem formati
ὄνομα, ἀλλ' εἷς ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς, πρὸς ὃν με- sumus, adeo nobilem ac illustrem
μορφώμεθα, τὴν ὅτως εὐκλεᾶ καὶ περιφανεστά- appellationem gratiæ loco ab illo capi-
την ἐπωνυμίαν ἐν χάριτος μοίρᾳ παρ' αὐτοῦ entes. Quod autem Moses non infor-
κερδαίνοντες. Ὅτι γὰ Μωσῆς ὐκ ἄγνουν οἶδε τὸν cundum norit esse Patrem ac Deum qui
ἐν τοῖς ὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεὸν, διαμνημονέυει in cælis est, sed passim mentionem faci-
γὰ παντάχοῦ καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ φύντος Λόγου, καὶ B at Verbi quod ex ipso prodiit, & variis
διαφόροις αὐτὸν ὀνόματι καλεῖ, καὶ οἱ μετ' αὐ- ipsum vocet nominibus, & qui poste-
τὸν γεγονότες ἅγιοι Προφῆται, καταδεῖξαι πει- riores illo sunt sancti Prophetæ, cona-
ράσομαι. εἰκόνα τοίνυν αὐτὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πα- bor ostendere. Igitur sciebat ipsum
τρὸς ἠπίστατο, καθά φησιν ὁ ἱερώτατος Παῦ- Dei & Patris imaginem esse, &, quem-
λος, χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. γέ- admodum sanctissimus Paulus ait, Heb. 1.
γραφε γὰρ ἐναργῶς ἐν τῷ τῆς γενέσεως βιβλίῳ· *characterem substantiæ eius:* Scripsit e-
καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα nim clare in Geneseos libro: *Et fecit* Gen. 1.
Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. ἀκούεις ἐν τούτοις εὖ μάλα *Deus hominem: ad imaginem Dei fecit*
διειρηκότως ὅτιπερ Θεὸς κατ' εἰκόνα Θεοῦ τὸν ἄν- *illum.* Audis vt hic diserte admodum
θρωπον ἐτεκτήνατο; μεμορφώμεθα γὰρ, ὡς ἔ- C dicat, Deum ad imaginem Dei condi-
φην, πρὸς τὸν Υἱὸν, ἐνσημαινομένου τοῦ Πνεύ- disse hominem? Formati enim sumus,
ματος δι' ἁγιασμοῦ τὸ θεοειδὲς ἡμῖν καὶ ἐξαίρε- vti dixi, ad Filium, signante Spiritu per
τον κάλλος, νοητῶς δηλονότι καὶ πνευματικῶς. sanctificationem diuinam illam & eximi-
Ὅτι γὰ εἰκὼν ἐστι καὶ ὁμοίωσις τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ am in nobis pulchritudinem, intelle-
Υἱὸς, καὶ ἴδοι τις ἂν καὶ δι' ὧν αὐτὸς ἔτω φη- ctuali videlicet ratione ac spiritali.
σί· καὶ πᾶς ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀντὶ τοῦ Quod autem imago sit ac similitudo
αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται, ὅτι ἐν εἰκόνι Θεοῦ Dei ac Patris Filius, patet etiam ex iis
ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον. ὡς γὰρ εἰς θείαν εἰκόνα quæ ipse dicit alicubi: *Et omnis qui* Gen. 9.
πλημμελῶν ὁ μιαφονήσας τολμήσας, εἰς- *effuderit sanguinem hominis, pro sangui-*
πράττοιτο ἂν εἰκότως τὴν ἰσόρροπον τῷ πλημ- *ne illius sanguis effundetur, quia in ima-*
μελήματι δίκην. ὅτι γὰ καὶ Λόγον αὐτὸν ὠνομασ- *gine Dei feci hominem.* Homicida enim,
μένον ἠπίστατο Μωσῆς, διὰ φωνῆς τοῦ Πατρὸς puta quia peccat in diuinam imaginem,
εἴσηται κἀντεῦθεν. ηὐλίζετο μὲν γὰρ κατὰ τὴν ἔρη- pœnam crimini parem iure merito lue-
μον ὁ Ἰσραὴλ, ταῖς τοῦ μάννα χορηγίαις ἐντρυ- D rit. Quod vero etiam Verbum ipsum
φῶν· ἐπειδὴ γὰ κρεῶν αὐτὸν εἰσέδυ τῶν ἐν Αἰγύ- nominatum esse sciret Moses, vel hinc
πτῳ πόθος, καὶ ἀκερέγεσαν μὲν αὐτοὶ τοῦ πανα- per vocem Patris intelliges. Habitabat
ρίστου Μωσέως· ὁ δὲ προσήει Θεῷ, λέγων· Israel in solitudine, mannæ deliciis
πόθεν μοι κρέα δῶναι τῷ λαῷ τούτῳ φαγεῖν; afluens: sed postquam eum incessisset
ὑπισχνουμένου γὰ καὶ τοῦτο Θεοῦ, καὶ δὴ καὶ ἀρκέσειν edendarum carnium in Ægypto desi-
λέγοντος, ἄθυμος ἦν ἔτι καὶ ἔτω Μωσῆς. εἶτα derium, tum in Mosem optimum debac-
πρὸς αὐτὸν ὁ τῶν ὅλων ἔφη Θεός· μὴ ἡ χεὶρ κυ- chari cœperunt. Is autem ad Deum
ρίου ὐκ ἀρκέσει; ἤδη γνώσῃ εἰ ἐπικαλήψεταί σε ὁ λόγος μου, ἢ ὄ. δι' αὐτοῦ γὰ, ὡς accessit, dicens: *Vnde mihi carnes, vt* Num. 11.
ἔφην, ἡ πᾶσα ἐστὶν ἐνέργεια τοῦ Πατρός· τοι- *dem populo huic ad manducandum?* Quum
γάρτοι καὶ δύναμις αὐτοῦ, καὶ χεὶρ δεξιὰ, βρα- istud quoque promitteret Deus, & qui-
χίων τε κατονομάζεται. Μέμνηται γοῦν ὁ dem abunde suppeditatum iri diceret,
Μωσῆς Θεοῦ λέγοντος ἐν τῷ Δευτερονο- E tristis | adhuc erat sic quoque Moses.
μίῳ. ὅτι ἀρῶ εἰς τὸν ὐρανὸν τὴν χεῖρά μου, Tum ad illum vniuersi Deus: *Numquid*
manus Domini non sufficiet? Iam cogno- Ibid. v. 23.
sces num assumserit te Verbum
meum, vel non. Per ipsum enim, vt
dixi, omnis est operatio Patris: proin-
de & virtus eius, & manus dextera, &
brachium nominatur. Meminit quip-
pe Moses Dei dicentis in Deuteronomio: *Leuabo in cælum manum meam,* Deut. 32.

& iurabo dextera mea. Manum enim hic, & dexteram, Filium esse ait, per quem omnia, & in quo omnia. Quod autem alter non sit ab ipso ille, qui ex ipso & in ipso est secundum naturam Filius, fidem faciet alio quodam in loco rursus dicens: *Per memetipsum iuraui, dicit Dominus.* Nam quum iurat per dexteram suam, quæ Filius est, omnino iurat per seipsum. Nihil enim prorsus intermedium est; quantum attinet ad vnitatem nimirum, ac identitatem naturæ, quæ in vtroque intelligitur: nisi hoc solum, quod ille quidem Pater est, ac genuit; hic autem effulsit ex illo nascendi ratione, estque illi coæternus, puta quod semper sit Pater, nec in tempore eo adductus. Dexteram autem Patris Filium esse, divinus etiam ille Dauid sciebat, quum diceret: *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me.* Quin & ipse Moses: *Dextera tua, Domine, glorificata est in fortitudine, dextera tua manus, Domine, confregit inimicos.* Et rursus: *Irruat super eos timor & tremor, a magnitudine brachii tui; fiant tanquam lapis: donec pertranseat populus tuus.* Præterea Iudæorum populos alicubi etiam est allocutus: *Nam sicut fecit Dominus Deus noster mare rubrum, quod siccauit Dominus Deus noster, donec pertransiremus, vt sciant omnes gentes terræ, quia Virtus Domini fortis est.* Alius item e sanctis Prophetis ad cælestem Patrem sic infit: *Exaltare, Domine, in virtute tua: confirma hoc Deus quod perfeciſti in nobis.* Confirmamur enim in Filio. Porro Filius ipse sanctis Apostolis iussit ab Hierosolymis ne discederent, *donec virtute induerentur ex alto.* Quænam autem intelligeretur illa Virtus ex alto, Paulus declarabit inquiens: *Induimini Dominum nostrum Iesum Christum.* Rursus autem Mosem ita scripsisse audio: *Non timebitis Deos alios, & non seruietis illis vltra, sed Domino, qui eduxit vos de terra Ægypti, in fortitudine sua magna, & brachio excelso.* At diuinus ille Dauid, qui paria cum Mose & sensit & locutus est, ita canit: *Misit Verbum suum, & sanauit eos.* Itaque per divinum Verbum redemtus est, & morbis animi solutus est vetus Israel. Iam vero Filium, Dominum a Mose etiam nuncupari, quum sciret ipsum quoque Patrem Dominum existere,

Gen. 22.

Psal. 117.

Exod. 15.

Ibid. v. 16.

Iosuæ 4.

Psalm. 67.

Luc. 24.

Rom. 13.

Deut. 6.

Psal. 106.

καὶ ὀμῶμαι τῇ δεξιᾷ μου. χεῖρα γὰρ ἐν τούτοις, κατὰ μέν τοι καὶ δεξιὰν, τὸν Υἱὸν εἶναί φησι, τὸν δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα. ὅτι δὲ οὐχ ἕτερος παρ' αὐτὸν ὁ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ κατὰ Φύσιν Υἱὸς, πιστώσεται λέγων ἑτέρωθί που πάλιν· καθ' ἑαυτοῦ ὤμοσα, λέγει κύριος. ὀμνὺς γὰρ κατὰ τῆς ἑαυτοῦ δεξιᾶς, ἥτις ἐστὶν ὁ Υἱὸς, ὄμνυσί που πάντως καθ' ἑαυτόν. μεσολαβεῖ γὰρ ὅλως τὸ σύμπαν οὐδέν, τόκον εἰς ἑνότητα φημὶ, καὶ ταυτότητα Φυσικὴν τὴν ἐπ' ἀμφοῖν νοουμένην, πλὴν ὅτι μόνον ὁ μέν ἐστι Πατὴρ καὶ γεγέννηκεν, ὁ δὲ πέφηνεν ἐξ αὐτοῦ γεννητῶς, καὶ ἔστιν αὐτῷ συναΐδιος, ὡς ὄντος ἀεὶ Πατρὸς, καὶ γοῦν ἔν γε χρόνῳ πρὸς τοῦτο ἠγμένου. δεξιὰν γοῦν τοῦ Πατρὸς ὄντα τὸν Υἱὸν καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ἠπίστατο, λέγων· δεξιὰ κυρίου ἐποίησε δύναμιν, δεξιὰ κυρίου ὕψωσέ με. καὶ μὴν καὶ ὁ Μωσῆς· ἡ δεξιά σου, κύριε, δεδόξασαι ἐν ἰσχύϊ, ἡ δεξιά σου χεὶρ, κύριε, ἔθραυσεν ἐχθρούς. καὶ πάλιν· ἐπιπέσοι ἐπ' αὐτοὺς φόβος καὶ τρόμος, μεγέθει βραχίονος σου ἀπολιθωθήτωσαν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ λαός σου. προσπεφώνηκε δέ που καὶ ἐν τοῖς Ἰουδαίων δήμοις· καθάπερ γὰρ ἐποίησε κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν, ἣν ἀπεξήρανε κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἕως ἂν παρέλθωμεν, ὅπως γνῶσι πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς, ὅτι ἡ δύναμις κυρίου ἰσχυρά ἐστι. καὶ μὴν καὶ ἕτερος τῶν ἁγίων Προφητῶν πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα φησίν· ὑψώθητι, κύριε, ἐν τῇ δυνάμει σου· δυνάμωσον ὁ Θεὸς τοῦτο, ὃ καταρτίσω ἐν ἡμῖν. δυναμούμεθα δὲ ἐν τῷ Υἱῷ. καὶ μὴν καὶ αὐτὸς τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις προσέταχεν ὁ Υἱὸς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἕως ἂν ἐνδύσωνται ἐξ ὕψους δύναμιν. καὶ τίς ἂν νοοῖτο πάλιν ἡ ἐξ ὕψους δύναμις, σαφηνιεῖ λέγων ὁ Παῦλος· ἐνδύσασθε τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν. ἀκούω δὲ πάλιν γεγραμμένου ἐν τῷ Μωσέως· καὶ προσκυνήσεται αὐτοῖς, καὶ καὶ λατρεύσεται αὐτοῖς ἔτι, ἀλλ' ἢ τῷ Κυρίῳ, ὃς ἀνήγαγεν ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ τῇ μεγάλῃ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ. οἷς δὲ ἔφη Μωσῆς, συμβαίνοντα καὶ προφητικῶς καὶ λαλῶν, ὁ θεῖος ψάλλει Δαβὶδ· ἐξαπέστειλε τὸν Λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτούς. ἰᾶται διὰ τοῦ θείου λελύτρωται Λόγου, καὶ ἀῤῥωστημάτων ἀπήλλακται ψυχικῶν ὁ ἀρχαῖος Ἰσραήλ. ὅτι δὲ καὶ Κύριον ὀνομάζει τὸν Υἱὸν ὁ Μωσῆς, κύριον εἰδὼς ὑπάρχειν καὶ αὐτὸν τὸν πατέρα,

καλαθρήσαι τὶς ἂν ἀπό γε τῶν γεγραμμένων ἐν τῇ Ἐξόδῳ. ἔχει γὰρ ἕτως· καὶ ὀρθρίσας Μωυσῆς, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ, καθότι συνέταξεν αὐτῷ· καὶ ἔλαβε Μωυσῆς τὰς πλάκας τὰς λιθίνας. καὶ καλέβη κύριος ἐν νεφέλῃ, καὶ παρέσῃ ἐκεῖ, καὶ ἐκάλεσε τῷ ὀνόματι Κυρίου· καὶ παρῆλθε Κύριος ἀπὸ προσώπου Κυρίου. πεῖος ἦν ἄρα λελάληκε Κύριος ἐν ὀνόματι Κυρίου; καὶ ποῖος παρῆλθε Κύριος ἀπὸ προσώπου Κυρίου; ἢ δῆλον ὅτι πάντως που πιστεύσομεν ἐν Υἱῷ φαίνεσθαί τε καὶ λαλεῖν τὸν Πατέρα; ἆρ' ἔν δύο κύριοι, καὶ τοῦτο διηρημένως, ὡς ἂν νοηθεῖεν καὶ ἄνθρωποι δύο; ἥκιστά γε. κυριότης γὰρ καὶ θεότης μία Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος· πλὴν ὅτι τῶν ὠνομασμένων ἕκαστον ἐν ὑποστάσει νοεῖται τῇ καθ' ἑαυτὸ, καὶ δείκνυσι πανταχοῦ τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, τὰ τῆς μιᾶς Φύσεως ἴδια καὶ ἐξαίρετα, καὶ ἑκάστῳ τελείως προσπεφυκέναι διδάσκον. καὶ γοῦν ὁ Υἱὸς, ὡς ὅλην ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὴν τοῦ Πατρὸς ἰδιότητα Φυσικὴν, καὶ αὐτὸς δὲ ὑπάρχων ἐν Πατρὶ μεθ' ὧν ἔχειν νοεῖται, φησὶν ἐναργῶς πρὸς αὐτὸν, ὅτι πάντα τὰ ἐμὰ, σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ, ἐμά. καὶ πάλιν· πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμά ἐστι. Πλεοναχοῦ τοιγαροῦν, καὶ ὁ καθ' ἕνα τρόπον, τοῦ πανσόφου Μωσέως καλασημαίνοντος τὸν Υἱὸν, παυσάσθω λέγων· ὁ δὴ υἱὸς πολλοὺς ὀνομάζων Θεοὺς, καὶ τούτους οὐκ ἀνθρώπους, ἀγγέλους δὲ, τὸν μονογενῆ λέγων Θεοῦ, ἢ Υἱὸν Θεοῦ, ἢ ὅπως καλεῖται, εἴπερ ἐγίνωσκεν, οὐκ ἂν εἰς ἀνθρώπους ἐμήνυσε; διαμεμήνυκεν, ὦ σοφὲ, καὶ μάλα πλειστάκις, καὶ σαφῶς· συνίης γε μὴν αὐτὸς ἥκιστά γε, καί τοι γεγραφότος καὶ μάλα ὀρθῶς· κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, καὶ ὅσα τούτοις ἐστι συμβαίνοντα. εἶτα πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ Υἱοῦ, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον πρὸς ἀναίρεσιν τῶν σῶν εἰρῆσθαι θεῶν τὰ τοιάδε νομίσας, οὐ κατέδεισας εἰπεῖν· ὁ ἓν Μωσῆς πολλὰ τοιαῦτα καὶ πολλαχοῦ λέγει· κύριον τὸν Θεόν σου φοβηθήσῃ, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. πῶς ἂν ὁ Ἰησοῦς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις παραδέδοται προστάττων· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; πεύσῃ τοίνυν καὶ πρός γε ἡμῶν αὐτός. πῶς, εἰπέ μοι, Μωσέως καὶ Προφητῶν τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον ὁμολογούντων Τριάδα, καὶ τῶν σῶν λογάδων οὐκ ἠγνοηκότων τὸ χρῆμα, συληράντες καὶ ἀνυθέτητον

A videre licet ex iis quæ ſcripta ſunt in Exodo. Sunt enim iſtiuſmodi: *Et mane ſurgens Moſes aſcendit in montem Sina, ſicut præceperat ei. Et accepit Moſes tabulas lapideas. Et deſcendit Dominus in nube, & ſtetit illic: & locutus eſt nomine Domini, & tranſiit Dominus a facie Domini.* Ecquis ergo Dominus locutus, eſt in nomine Domini, & qualis tranſiit Dominus a facie Domini? An vtique credemus Patrem in Filio apparere, & loqui? Num ergo duo Domini, idque diuiſim, ſicuti duo quoque homines intelliguntur? Minime vero. Dominatio enim & diuinitas vna eſt Patris, & Filii, & ſancti Spiritus: veruntamen vnumquodque eorum, quæ dicta ſunt, in ſua hypoſtaſi intelligi, Scriptura ſacra vbique demonſtrat, quæ vnius naturæ propria & eximia ſunt etiam vnicuique perfecte innata eſſe docens. Vnde Filius, quippe quum totam in ſe Patris proprietatem naturalem habeat, & ipſe ſit in Patre cum iis quæ habere intelligitur, ad ipſum clare ait: *Omnia mea tua ſunt, & omnia tua, mea.* Itē: *Omnia, quæ habet Pater, mea ſunt.* Quum igitur plurimis in locis, nec vno modo, ſapientiſſimus Moſes Filium ſignificet, aduerſarius his verbis vti deſinat: *Qui ergo multos Dei filios nominat, eoſque non homines, ſed angelos; vnigenitum Dei, aut filium, aut quo nomine cunque dicatur, ſi agnouiſſet, nonne illum hominibus indicaſſet?* Indicauit, o docte, idque ſæpius, & clare; ſed ipſe minus intelligis, tametſi recte admodum ſcripſerit: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies*, & alia his conſentanea. Iam ad tollendum Filium, non autem potius ad euertendos tuos Deos, ratus iſthæc dicta eſſe, ſcribere veritus non es: Moſes ergo multa iſtiuſmodi ac multis in locis ait: *Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſeruies.* Quomodo igitur Ieſus in Euangeliis præcipere traditur, dicens: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & ſancti Spiritus?* A nobis igitur ipſe quoque audies. Quum Moſes & Prophetæ ſanctam & conſubſtantialem Trinitatem fateantur, neque iſtud tui illi ſapientiæ principes ignorauerint: qui fit, amabo te, vt dura & pertinaci arrogantia te

Exod.

Ioan. 17.

Ioan. 16.

Deut. 6.

Deut. 10.

Matth. 28.

laborare non sentias? Primigenias enim ipsi quoque tres concesserunt esse hypostases, sed illas ab inuicem separantes, & alias aliis submittentes: nec enim pure de Deo loqui nouerant, tametsi haud omnino carebant opinione repertæ veritatis. At enim rursus sentio quosdam ex iis, qui Iuliano adstipulantur, ad hæc forsan dicturos: Verbum vtique, o bone, adeoque virtutem, & brachium, Patrisque dexteram, Filium nominauit Moses; veruntamen Incarnationis modum nesciuit. Vide sis igitur, vide, quid sapientissimus ille vir de his ipsis scripserit. Ait quippe, Iacob Labani domum reliquisse desiderio patriæ repetendæ. *Quum autem venisset ad Iabok*, (is erat torrens) *transuexit*, inquit, *pueros suos: relictus autem est Iacob solus. Et luctabatur homo cum eo vsque mane.* Et postea: *Interrogauit autem Iacob, & dixit: Annuncia mihi nomen tuum: & dixit: Vt quid rogas tu nomen meum? Et benedixit eum ibi. Et vocauit Iacob nomen loci illius, Species Dei. Vidi enim Deum*, inquit, *facie ad faciem, & salua facta est anima mea.* His autem diuinus Moses addit: *Ortus autem est ei Sol, quando transiuit species Dei.* O rem admirabilem, limatique iudicii, & vim mysterii Christi subtilissime percipientis! Quum luctaretur homo facie ad faciem, Deum vidisse ait, eumque *speciem Dei* nominat. Deus enim erat vere, & est Verbum, licet caro factum sit, secundum Scripturas. Sed & character substantiæ Patris remansit, quamuis formam serui ratione dispensationis induerit. Immutabilis enim & alterationis est expers secundum naturam. Quod autem is homo, qui cum Iacob luctatur, vnigenitum sit Dei Verbum, olim se futurum in specie nostra sanctis Patribus præmonstrans, ex iis quæ scripsit Moses citra negotium quiuis intelliget. Ait enim: *Dixit autem Dominus ad Iacob: Surgens vade in locum Bæthel, & habita illic, & fac ibi altare Domino, qui apparuit tibi, cum fugeres a facie Esau fratris tui.* Num igitur aliquis vltra dixerit, Incarnationis Vnigeniti modum Mosem ignorasse? Cæterum quoniam Angelorum quo-

Gen. 32.

Gen. 35.

A τὴν ἀγερωχίαν ἢν οἶδα παθών; ἀρχικὰς γὰρ
καὶ αὐτοὶ τρεῖς δεδώκασιν ὑποστάσεις, ἀποδιϊσάν-
τες μὲν αὐτὰς ἀλλήλων, καὶ εἰς τὸ μεῖον ὑποβι-
βάζοντες· ἀ γὰρ ἤδεσάν πω τὸν ἀκραιφνῶς ἔ-
χοντα περὶ Θεοῦ λόγον, πλὴν ἀκ εἰσάπαν ἠ-
μοιρηκότες τῆ τῆς ἀληθείας ἐξῆφθαι δοκεῖν.
Ἀλλὰ γὰρ αἰσθάνομαι πάλιν ὡς τάχα πω τινὲς
τῶν ταὐτὰ πεφρονηκότων αὐτῷ, φαῖεν ἂν ἴσως καὶ
πρός γε ταυτί· ναὶ Λόγον, ὦ τὰν, καὶ μέντοι καὶ
B δύναμιν, βραχίονά τε, καὶ δεξιὰν τοῦ πατρὸς ὠ-
νόμακε τὸν Υἱὸν ὁ Μωυσῆς, τόν γε μὴν τῆς ἐναν-
θρωπήσεως ἠγνόηκε τρόπον. ἄθρει δὴ ἂν ἄθρει
τὸν πάνσοφον ἀληθῶς καὶ περί γε τούτων αὐτῶν
ὡδὶ γεγραφότα. ἔφη μὲν γὰρ τῆς τοῦ Λάβαν ἐσίας
ἀποφοιτῆσαι τὸν Ἰακὼβ, καὶ τῆς ἐνεγκούσης ἐρᾶν.
ἐπειδὴ δ' γέγονε πρὸς τῷ Ἰαβόκ· χειμάρρους δὲ
ἔστ· διεβίβασε, φησὶ, παιδία αὐτοῦ, ὑπελεί-
φθη δὲ Ἰακὼβ μόνος. καὶ ἐπάλαιεν ἄνθρωπος
μετ' αὐτοῦ ἕως πρωΐ· καὶ μεθ' ἕτερα· ἠρώτησε δὲ
C Ἰακὼβ, καὶ εἶπεν· ἀνάγγειλόν μοι τὸ ὄνομά σου. καὶ
εἶπεν· ἱνατί σὺ τοῦτο ἐρωτᾷς τὸ ὄνομά μου; καὶ εὐ-
λόγησεν αὐτὸν ἐκεῖ. καὶ ἐκάλεσεν Ἰακὼβ τὸ ὄνο-
μα τοῦ τόπου ἐκείνου, εἶδος Θεοῦ. εἶδον γὰρ Θεὸν
πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυ-
χή. προσεπάγει δὲ τούτοις ὁ θεσπέσιος Μωυσῆς·
ἀνέτειλε δὲ αὐτῷ ὁ ἥλιος, ἡνίκα παρῆλθε τὸ εἶ-
δος τοῦ Θεοῦ· ὦ μεγάλου θαύματος, καὶ ἀκραι-
φνοῦς διανοίας, καὶ νοῦ καθερρινημένου, καὶ συνιέν-
τος ἰσχνῶς τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὴν δύνα-
D μιν. προσπαλαίοντα ἀνθρώπου πρόσωπον
πρὸς πρόσωπον, ἑωρακέναι φησὶ τὸν Θεὸν, καὶ
εἶδος αὐτὸν ὀνομάζει Θεοῦ. Θεὸς γὰρ ἦν ἀληθῶς
καὶ ἐστὶν ὁ Λόγος, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ, κατὰ τὰς γρα-
φάς. μεμένηκε γὰρ καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως
τοῦ πατρὸς, καίτοι τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ὑπο-
δὺς οἰκονομικῶς· ἄτρεπτος γὰρ καὶ ἀναλλοίωτος
κατὰ Φύσιν ἐστίν. ὅτι δὲ ὁ προσπαλαίων τῷ Ἰα-
κὼβ ἄνθρωπος, ὁ μονογενὴς ἐστι τοῦ Θεοῦ λόγος,
ὃς ἔσαι κατὰ καιρὸς ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς προ-
E αναδεικνὺς τοῖς ἁγίοις πατράσιν, ἐξ ὧν γέγρα-
φεν ὁ Μωυσῆς καλίδοι τις ἄν, καὶ μάλα ῥαδίως.
ἔφη γὰρ, ὅτι εἶπε πρὸς Ἰακὼβ· ἀναστὰς
πορεύθητι εἰς τὸν τόπον Βαιθὴλ, καὶ οἴκει ἐκεῖ. καὶ
ποίησον ἐκεῖ θυσιαστήριον κυρίῳ τῷ ὀφθέντι σοι,
ἐν τῷ δὲ ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προσώπου Ἡσαῦ
τοῦ ἀδελφοῦ σου. Ἆρ' ἔν ἔτι καὶ κατὰ τοῦτο ἐρεῖ τις
ἠγνοηκέναι Μωσέα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μο-
νογενοῦς τὸν τρόπον; ἐπειδὴ δὲ διαμέμνηται καὶ

ἀγγέλων ὁ πράτις Ἰουλιανὸς, καὶ ἀκρασίας εἰς τοῦτο καθικέσθαι φησὶν αὐλοὺς, ὡς καὶ γυναίων ὥραις ἁλῶναι οἶδ' ὅπως ἐπιπηδᾶν, καὶ ταῖς τῶν σωμάτων ἐπιθυμίαις πρὸς τὰς παρὰ φύσιν αὐλοῖς ἡδονὰς σεσαγηνεῦσθαι δεινῶς, ἔξω δὴ παντὸς ἰόντα σκοποῦ φέρε κἂν τούτῳ δεινύωμεν. καὶ ἐξαγωνίοις μὲν οἶδ' ὅτι κεχρήμεθα λόγοις· παροιχθέντος δὲ ἄπαξ εἰς μέσον τοῦ διηγήματος, τὸ λυπεῖν ἁδὲν συκοφαντουμένη καὶ αὐτῇ τῇ τῶν ἁγίων ἀγγέλων συναγορεῦσαι φύσει, μάλιστ' ὅτι γένοιτ' ἂν τοῖς ἀκροωμένοις, οὐκ ἀζήμιον τὸ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἁγίους ἀγγέλους ταῖς τῶν σωμάτων ὥραις ἐπιτετῆχθαι λέγειν, ἧγον ἐπιγάννυσθαι ταῖς κάτω βεβήλοις καὶ ἐκτοπωτάταις ἡδοναῖς. Ἢ γὰρ οὐκ εἰκὸς ἐντεῦθεν ὀκλάσαι πολλοὺς, καὶ τῶν ἀμεινόνων ὀλιγωρήσαντας ἀνθελέσθαι τὸ φιλήδονον, ἐννενοηκότας ὅτι δύσοιστον καὶ ἄναντες αὐτοῖς ἔσαι πως πάντως τὸ ἀντιτείνειν τοῖς τῆς σαρκὸς κινήμασιν, εἰ καὶ ὁπωσοῦν καὶ αὐτοὺς τοῖς πάθεσιν ἐρρίφθαι πιστεύσομεν τοὺς ἁγίους ἀγγέλους; ὅτι τοίνυν ἠγνόηκε τὰ γεγραμμένα τὴν δύναμιν, ἀκονιτὶ διαδείξομεν. γέγραφε τοίνυν ὁ θεῖος ἡμῖν Μωσῆς· καὶ ἐγένετο ἡνίκα ἤρξαντο οἱ ἄνθρωποι πολλοὶ γενέσθαι ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ θυγατέρες ἐγεννήθησαν αὐτοῖς. ἰδόντες δὲ οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, ὅτι καλαί εἰσιν, ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας ἀπὸ πασῶν, ὧν ἐξελέξαντο. καὶ δὴ καὶ τετόκασι, φησὶ, τοὺς γίγαντας. ἔξωθέν γε μὴν καὶ αὐτὸς προσγεγράφθαι διϊσχυρίσατο, οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ, καίτοι τῆς ἐν μέσῳ καὶ ἀληθεστέρας γραφῆς ἐχούσης, οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ. ἰστέον δὲ ὅτι μετά γε τὴν τῶν Ἑβδομήκοντα τῆς ἑρμηνείας ἀπόδοσιν, αὐτὸ δὴ τοῦτο διερμηνεύοντες οἱ ἕτεροι, φασὶν ἀντὶ τοῦ, υἱοὶ τοῦ θεοῦ, οἱ υἱοὶ τῶν δυναστευόντων. Τίς ἂν οὖν ἆρα τῶν γεγραμμένων ὁ σκοπὸς, εὖ μάλα διειπεῖν πειράσομαι. δύο μὲν γὰρ ἐγενέσθην υἱοὶ τῷ Ἀδάμ, Κάϊν τε, καὶ Ἄβελ· ἀλλ' ὁ μὲν Ἄβελ τῆς τοῦ Κάϊν ἀπονοίας ἔργον γεγονὼς, ἄπαις ὢν ἔτι, τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ἀπηλλάττετο. πεφόνευτο γὰρ, καθάπερ τὴν πίστιν τῶν ἱερῶν γραμμάτων· τόγε μὴν ἐκ τοῦ Κάϊν ἐξετείνετο γένος καὶ μέχρι Λάμεχ, ὃς ἦν ἀνδροκτόνος. ὁμολογεῖ γὰρ, ὅτι ἄνδρα ἀπέκτεινα εἰς τραῦμα ἐμοὶ, καὶ νεανίσκον εἰς μώλωπα ἐμοί. εἶτα τέτοκεν ἡ Εὔα τὸν Σήθ, ἐξ οὗ γέγονεν Ἐνὼς, περὶ οὗ γέγραπται· οὗτος ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ. ἐπειδὴ γὰρ εἰς λῆξιν ἁπάσης ἀγαθουργίας

A que meminit præstantissimus ille Iulianus, & eo intemperantiæ prouectos asserit, vt muliercularum forma nescio quomodo capti fuerint, & corporeis libidinibus grauiter irretiti in voluptates a natura sua abhorrentes incurrerint: agedum & in hoc ostendamus illum ab omni scopo longius aberrare. Et nos quidem, sat scio, extra propositum argumentum excurrimus; sed expositione semel in medium prolata, graue non B erit etiam ipsi naturæ sanctorum Angelorum patrocinari calumniis circumventæ: maxime quum non sine auditorum damno dici possit, ipsos quoque Angelos corporum formam deperiisse, aut tam impuris & insanis voluptatibus oblectari. Numquid enim verisimile est, multos inde turbatum iri, & contemtis virtutibus voluptatis amorem amplexuros, quum in animum induxerint, intolerandum & arduum sibi prorsus fore carnis motibus resistendi C studium, si ipsos quoque sanctos Angelos credemus huic perturbationi fuisse obnoxios? Quod igitur eorum, quæ scripta sunt, sensum ignorarit, nullo negotio demonstrabimus. Scripsit quippe nobis diuinus Moses: *Et factum est,* Gen. 6. *postquam cœperunt homines multi fieri super terram, & filiæ natæ sunt eis. Videntes autem filii Dei filias hominum, quia pulchræ sunt, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant. Et genuerunt*, inquit, *Gigantes.* Tamen Iulia- D nus extrinsecus additum asseruit, *angeli Dei*, licet scriptura verior, & quæ in manibus est, habeat, *filii Dei.* Sciendum autem est, post editam versionem Septuaginta interpretum, alios idipsum interpretatos, pro *filii hominum*, dixisse, *filii potentum.* Quis ergo sit scopus eorum quæ scripta sunt, diserte conabor exponere. Duo nati sunt Adamo filii, Cain & Abel. Sed Abel, Caini furore, nulla prole adhuc suscepta, rebus humanis defunctus est. Occisus E enim est secundum sacrarum literarum fidem. At Cain genus propagatum est ad Lamech vsque, qui homicida erat. His enim verbis id profitebatur: *Virum occidi in vulnus mihi, & adolescentulum in liuorem mihi.* Tum Seth Eua peperit, ex quo prognatus est Enos, de quo scriptum est: *Hic* Ibid. v. 25. *sperauit vocari nomine Domini Dei.* Nam quum ob summam probitatem

merito ſuſpiceretur, appellatione *Dei* ab illius ætatis hominibus ornatus eſt. Deus enim appellatus eſt, iuſtitiæ ac virtutis omnis ſtudioſus quum eſſet. Eius autem proſapia ad Noe tempora propagata eſt, qui iuſtus erat. *Placuit enim Deo*, ſicuti de illo ſcriptum eſt. Itaque Caini genus quum ſequeretur aui mores, impiam ac nefariam vitam inſtituit. Enos autem cognomento Dei poſteri, auitæ probitatis veſtigiis ad vſque Noe tempus inſiſtentes, boni ac iuſti omnique virtute præditi cernebantur. Porro genus illi non miſcebant, & a profanis puri ſeiungebantur, vocabanturque *filii Dei* Noe temporibus. *Filii Dei*, hoc eſt, Enos poſteri, *videntes filias hominum, quod eſſent pulchræ, acceperunt ſibi vxores ex omnibus quas elegerant*. Igitur quum proſapiæ inter ſe miſtæ eſſent, & implexu mali bonum deletum eſſet, quum iuſtitia & integritas vitæ non eſſet amplius apud terræ incolas; eluuionem immiſit vniuerſi Deus, vnam in omnes ex æquo mortem ſtatuens. Res enim noſtras ſancte trutinatur, & impietatem ferre nequit. *Pepererunt* autem, inquit, *mulieres Gigantas*, ipſam nempe corporum venuſtatem adulterante demum ira diuina, eo quod iuſtitia concultata eſſet, turpium perturbationum & impuriſſimæ voluptatis cauſſa. Erant autem Gigantes illi vaſti forſan ac robuſtiſſimi, ſed multa deformitate laborantes. Solet autem Scriptura diuina Gigantas vocare homines feroces ac robuſtiſſimos. Dixit quippe vniuerſi Deus de Perſis ac Medis, qui Iudæos debellaturi erant:

Eſaiæ. 13. *Gigantes veniunt vt impleant furorem meum, gaudentes ſimul, & contumeliam inferentes.* Non enim nos, Græcos poetas ſequuti, immani mole præditos fuiſſe illos dicimus, ac tam altis corporibus, vt inſulas e medio mari arreptas in cælum proiicerent; ſed vultu quidem deformes & monſtroſos, ac præferoces, non tamen vltra humanam menſuram in tantum elatos, quantum Græcorum principibus placuit ementiri. Abſit igitur vt ſanctos Angelos incuſemus aut carpamus, & eis voluptates impuras affingamus. Porro nos a ſapientiſſimi Moſis dogmatis neutiquam diſcrepaſſe, ſed vſquequaque conſentientem & congruentem ſententiam

A διελήλακως εἰκότως κατεθαυμάζετο, τῇ τῦ
Θεῦ πλήσει τετίμηται παρά γε τῶν τὸ τηνικάδε· Θεὸς γὰρ ὠνόμασαι, δικαιοσύνης καὶ ἀρετῆς
ἁπάσης ὑπάρχων μελεδωνός. ἐξείλκετο δὲ καὶ
τὸ ἐξ αὐτῦ γένος ἄχρι τῶν Νῶε καιρῶν, ὃς ἦν
δίκαιος· εὑρέσησε γὰρ τῷ Θεῷ, καθὰ γέγραπται περὶ αὐτῦ. ἀνὴρ τὸ μὲν ἐκ τῦ Καϊν γε-
νος, τοῖς τῦ προπάτορος ἑπόμενον τρόποις, ἀνό-
σιόν τε καὶ βδελυρὸν ἐπετήδευσε βίον. οἵ γε μὴν
B Ἐνὼς τῦ ἐπίκλησιν Θεῦ καὶ μέχρι τῦ Νῶε
τῆς προγονικῆς ἐπιεικείας ἰόντες κατ' ἴχνος ἀ-
γαθοὶ καὶ δίκαιοι, καί τί γὰρ ἐχὶ τῶν τοιῦτων ὄν-
τες ἐφάνοντο; ἄμικτα δὲ ἦν ἀλλήλοις τὰ γένη,
καὶ ἀπενοσφίζοντο τῶν βεβήλων οἱ καθαροί· ὃς
δὴ καὶ ὑὸς ἐκάλυν τῦ Θεῦ ἔν γε τοῖς τῦ Νῶε
καιροῖς. οἱ υἱοὶ τῦ Θεῦ, τῦτ' ἔσιν, οἱ ἐξ ἄμα-
τος τῦ Ἐνὼς, τὰς θυγατέρας ἑωρακότες ὅτι κα-
λαί εἰσιν, ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας ἀπὸ πασῶν
ὧν ἐξελέξαντο. ὡς τοίνυν ἀλλήλοις συμβεβηκότων
C τῶν γενῶν, καὶ τῇ τῦ χείρονος ἐπιπλοκῇ καὶ ἠφα-
νισμένυ τῦ ἀγαθῦ, δικαιοσύνης τε καὶ εὐζωίας
ἀκ ἔσης ἔτι παρά γε τοῖς καλουμένοις ἐπὶ τῆς
γῆς, ἐπαφῆκε τὸν κατακλυσμὸν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς,
ἕνα πάντων ἐν ἴσῳ καθορίσας θάνατον. ταλαν-
τεύει γὰρ ὁσίως τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ ἀφόρητον ποιεῖ-
ται τὴν ἀσέβειαν. Ἔτι τοίνυν δέ φησιν αἱ γυναῖκες
τὰς Γίγαντας, τῆς θείας ὀργῆς δηλονότι παρα-
χαραττούσης λοιπὸν καὶ αὐτὰ τὰ σωμάτων τὰ κάλ-
λη, διότι τὸ πεπαῖσθαι δικαιοσύνην, αἰσχρῶν
D ἔνεκα παθῶν καὶ βδελυρωτάτης ἡδονῆς. ἦσαν δὲ
οἱ Γίγαντες ἀδροὶ μὲν τάχα που καὶ ἀλκιμώτα-
τοι, πολὺ δ' νοσοῦντες τὸ εἰδεχθές. ἔθος δ' τῇ θεο-
πνεύστῳ γραφῇ Γίγαντας ἀποκαλεῖν τοὺς ἀγριό-
φρονας καὶ εὐθενεστάτους. Ἔφη γοῦν ὁ τῶν ὅλων
Θεὸς περί τε Περσῶν καὶ Μήδων μελλόντων αἱρή-
σειν τὴν Ἰουδαίων· Γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι
τὸν θυμόν μυ, χαίροντες ἅμα καὶ ὑβρίζοντες. καὶ
γάρ τοι, κἂ τοὺς Ἑλλήνων ποιητὰς, ὑπερμεγέθεις
αὐτοὺς καὶ ἡμεῖς γενέσθαι φαμὲν, ὑψῦ τε ἠρμέ-
E νους τοσοῦτον τοῖς σώμασιν, ὥστε καὶ νήτους ἁρπά-
ζοντας ἐκ μέσης θαλάττης ἀναρριπτῶν εἰς τὸν
οὐρανόν· ἀλλ' αἰσχροὺς μὲν τὴν ὄψιν, καὶ τεραλώδεις, καὶ
νεανικοὺς, καὶ μὴν ἔτι καὶ πέρα τοσοῦτον τῶν τῆς ἀν-
θρωπότητος μέτρων, ὅσονπερ ἐδόκει ψευδοε-
πέσι λέγειν τοῖς Ἑλλήνων λογάσιν. ἀπέχω δὴ
ἔν καὶ γραφὴ καὶ μῶμος καὶ τὰ ἐπ' αἰσχραῖς ἡδοναῖς
ἐγκλήματα τῶν ἁγίων ἀγγέλων· ὅτι δ' τοῖς ἔπαν-

σόφυ Μωσέως δόγμασιν οὐ διάφοροι καθεστήκαμεν, συμβαίνυσαν δ' καὶ οἷον ἓν μάλα συνηρ-

μοσμένην τὴν ἐφ' ἅπασι δόξαν εἰσπεποιήμεθα, σαφὴς ϗ ἀποχρῶν ἡμῖν διέδειξε λόγος. Οἴεταί γε μὴν κατ' ὀδένα τρόπον αὐτῷ συνενηνεγμένας, ἤγουν τὰ ἴσα φρονεῖν ἐθέλοντας διελέγξαι δύναθαι, κἀί τοι πεφλυαρηκὼς εἰκῆ. πλείστας τε ὅσας ἡμῶν καταχέας λόγους· ἃ γὰρ φησι τοῖς Μωσέως νόμοις ὁμολογεῖν τὰ Χριστιανῶν, ἅτε μὴν τοῖς Ἰουδαίων ἔθεσι διαζῆν ἀξίων, καίτοι γε παρ' Ἕλλησιν αὐτοῖς συμπεφωνηκότων. ἔθεσι γὰρ ϗ νόμοις οὐχ ἑτέροις μᾶλλον, ἀλλὰ τοῖς αὐτοῖς κεχρῆσθαι φησὶ τούτους τε κἀκείνους, πλὴν δύο που μόλις, ἢ τριῶν, τοῦ μὴ εἰδέναι θεοὺς ἑτέρους, καὶ τῆς παρ' αὐτοῖς ἱπαλοσκοπικῆς ὠνομασμένης θυσίας τὸ χρῆμα· ἐπεὶ τάγε ἕτερα κοινὰ ϗ ἀπαραλλάκτως ἔχειν ἀμφοῖν διατείνεται. παρὰ μὲν γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις ἄριστον ἡ περιτομή· Αἰγυπτίων δὲ, τοὺς ἱερωτέρους τῶν τεμενιτῶν, ϗ πρός γε τούτοις Χαλδαίους καὶ Σαρακηνούς, οὐκ ἀπαράδεκτον ποιεῖσθαι φησὶν αὐτήν. τετιμῆσθαι δ' ϗ τῶν θυσιῶν τοὺς τρόπους ἐν ἴσῳ φησὶν, οἷον ἀπαρχὰς, ὁλοκαυτισμούς, ὁμολογίας, χαριστήρια, ϗ κατά γε τὸ αὐτῷ δοκοῦν, τιμητήρια, καθαρισμούς, καὶ ὑπὲρ ἀγνοίας. ἀπολεξάμενος γὰρ τῶν Μωσέως γραμμάτων τὰ τῶν θυσιῶν ὀνόματα, τοῖς ἰδίοις ἐνίοτε λόγοις, ὑπέρ γε τοῦ δοκεῖν ἴσως ἀπολυπραγμόνητον αὐτῷ τῶν καθ' ἡμᾶς μὴ μεῖναι μηδέν. ἐφίεται γὰρ ὅτι μάλιστά γε τῆς δοκησισόφου δόξης, καὶ πολυμαθίας ὑπόληψιν θηρᾶται δεινῶς. ἠγνόηκε δὲ, ϗ τὸ εἰκὸς, ὡς τοῖς μὲν τοῦ νόμου γράμμασιν ὁμιλεῖν χαλεπὸν ὀδέν· ἀπρόσβλητος δὲ παντελῶς αὐτῶν τε ϗ τοῖς κατ' αὐτὸν τῶν ἐν αὐτοῖς ἐννοιῶν ἡ δύναμις. καὶ γοῦν ἔφη που Θεὸς διὰ ἑνὸς τῶν ἁγίων Προφητῶν· τίς σοφὸς, ϗ συνήσει ταῦτα; καὶ συνετὸς, ϗ ἐπιγνώσεται αὐτά; ὅτι εὐθεῖαι αἱ ὁδοὶ τοῦ Κυρίου, ϗ δίκαιοι πορεύσονται ἐν αὐταῖς· οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἀσθενήσουσιν ἐν αὐταῖς. ὥκουν κἂν εἰ πλείστας ἡμῖν τὰς χρήσεις ἐκ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς παρατίθησιν, ἀλλ' οὖν ἴσως συνιεὶς ὀδέν. καὶ γοῦν τὸν ἱεροφάντην ὠήθη Μωσέα μιαροῖς καὶ ἀποτροπαίοις δαίμοσι θυσίας ἐπιτελεῖν, ϗ τὸ ἔτι τούτου ἀφορητότερον, αὐτὸν ἔφη τὸν νομοθέτην ἐφεῖναι οἷς τοῦτο δρᾶν, ἵν' αὐτὸς ἑαυτῷ τἀναντία θεσμοθετῶν ἁλίσκηται πρὸς ἡμῶν. ἔφη μὲν γὰρ· ὁ θυσιάζων θεοῖς ἑτέροις ἐξολοθρευθήσεται, πλὴν Κυρίῳ μόνῳ. εἰ δ', καθα φησιν αὐτὸς, ὁρᾶται προσεταχὼς ϗ ἀποτροπαίοις δαίμοσι καθιερῶν τὰ νενομισ-

amplexatos clare & abunde antea demonſtrauimus. Putat tamen nos ei nullo modo adſtipulari, aut eadem ſentire velle, ſe ſatis ſuperque probaſſe, licet fruſtra nugatus, multiſque verbis in nos debacchatus. Legibus enim Moſaicis ait Chriſtiana inſtituta non conſentire, ſed neque nos Iudæorum moribus velle viuere, quamuis Græcorum leges eis conſentiant. Moribus enim ac legibus non diuerſis, ſed iiſdem potius, hos & illos vſos ait, exceptis fere duabus aut tribus: nimirum, non eſſe agnoſcendos Deos alios, & ea, quæ ſpectat ad ſacrificium, quod extiſpicium dicunt: nam cætera promiſcua apud vtroſque, & eadem eſſe pertendit. Apud Iudæos ſiquidem optima res eſt circumciſio, quam Ægyptiorum ſanctiſſimos quoſque ædituos, ac inſuper Chaldæos & Saracenos non reiicere ait. Sed & ſacrificiorum modos pari in pretio fuiſſe dicit, veluti primitias, holocauſta, confeſſiones, gratiarum actiones, &, vt ipſe vult, donaria, expiationes, & ſacrificia pro ignorantia. Collectis enim ſacrificiorum Moſaicorum nominibus, ſuis ea ſermonibus inſerit, vt forte putetur nihil eorum, quæ ad nos attinent, inexploratum reliquiſſe. Sapientis enim nomen ſibi facere vehementer cupit, & magnæ eruditionis famam ſtudioſe venatur. Sed neſcit, vt apparet, verſari quidem in Legis literis, nihil eſſe negotii: cæterum ſibi ac ſuis vim & intellectum earum inacceſſum eſſe. Vnde per vnum e ſanctis prophetis Deus dixit alicubi: *Quis ſapiens, & intelliget hæc? & intelligens, & cognoſcet ea? quia rectæ viæ Domini, & iuſti ambulabunt in eis: qui autem impii ſunt, infirmabuntur in illis.* Tametſi ergo plurima nobis oracula ex Scriptura ſacra proponit, tamen ſe earum plane rudem eſſe intelligat. Enimuero Moſem ſacrorum interpretem putauit nefariis & abominandis Dæmonibus ſacra peragere, &, quod intolerabilius eſt, ipſum dixit Legislatorem hoc ſibi faciendum permittere, vt ipſe ſibi contrarias leges ferre a nobis conuincatur. Dixit enimvero: *Qui ſacrificat Diis aliis, exterminabitur, præterquam Domino ſoli.* Quod ſi, vt ipſe ait, iuſſiſſe videtur etiam abominandis Dæmonibus ritu ſolemni ſacra

Oſeæ. 14.

Exod. 22.

facere, quomodo nos abducit a malo, ac non potius ipse palam eo nobis iter pandit? Rursus autem necesse est videre, quanta in Deum inuectus sit calumnia. Ait enim, illum sacrificiorum modos recensuisse.

μένα, τίνα τρόπον ἡμᾶς ἐξίσησι τῦ κακῦ, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον αὐτὸς ταῖς εἰς τῦτο σαφῶς ἐφίσησι τρίβοις; ὁποῖος δὲ πάλιν αὐτῷ τῆς κῦ Θεῦ συκοφαντίας πεποίηται λόγος, ἰδεῖν ἀναγκαῖον. ἔφη γάρ, τὰς τῶν θυσιῶν ἀναμετρῆσαι τρόπους.

IVLIANVS.

Cæterum de Auerruncis audi quid dicat: *Et accipiet duos illos hircos ex captis pro peccato, & arietem vnum in holocaustum, & offeret Aaron vitulum qui pro peccato, qui pro se, & exorabit pro se & pro doma sua. Et assumet duos illos hircos, & statuet eos coram Domino apud ostium tabernaculi testimonii. Et imponet Aaron super duos hircos sortes, sortem vnam Domino, & sortem vnam emissario, vt emittat eum in emissionem*, inquit, *& dimittat eum in desertum.* Qui ergo mittitur emissario, in hunc modum dimittitur. *Alterum autem hircum*, inquit, *etiam iugulabit, hircum illum, qui pro peccato populi, coram Domino; & inferet de sanguine eius intra velum, & asperget sanguinem super basim altaris, & exorabit pro sanctis ab immunditiis filiorum Israel, & ab iniustitiis eorum, pro omnibus peccatis eorum.*

Levit. 16.

Ibid v. 15 & 16.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ὑπὲρ δὲ ἀποπροπαίων ἐπάκουσον πάλιν ὅσα λέγει· καὶ λήψεται δύο τράγους ἐξ αἰγῶν, περὶ ἁμαρτίας, καὶ κριὸν ἕνα εἰς ὁλοκαύτωμα· καὶ προσάξει ὁ Ἀαρὼν τὸν μόχον τὸν περὶ τῆς ἁμαρτίας, τὸν περὶ ἑαυτῦ, καὶ ἐξιλάσεται περὶ ἑαυτῦ, καὶ τῦ οἴκυ αὐτῦ. καὶ λήψεται δύο τράγους, καὶ στήσει αὐτοὺς ἔναντι Κυρίυ παρὰ τὴν θύραν τῆς σκηνῆς τῦ μαρτυρίυ. καὶ ἐπιθήσει Ἀαρὼν ἐπὶ τοὺς δύο τράγους κλῆρος κλῆρον ἕνα τῷ Κυρίῳ, καὶ κλῆρον ἕνα τῷ ἀποπομπαίῳ, ὥστε ἐκπέμψαι αὐτὸν, φησιν, ἀποπομπήν, καὶ ἀφεῖναι αὐτὸν εἰς τὴν ἔρημον. Ὁ μὲν οὖν τῷ ἀποπομπαίῳ πεμπόμενος, ὅτως ἐκπέμπεται· τὸν δέ γε ἕτερον τράγον, φησὶ, καὶ σφάξει, τὸν τράγον, τὸν περὶ τῆς ἁμαρτίας τῦ λαῦ ἔναντι Κυρίυ· καὶ εἰσοίσει τῦ αἷμα αὐτῦ ἐσώτερον τῦ καταπετάσματος, καὶ ῥανεῖ τὸ αἷμα ἐπὶ τὴν βάσιν τῦ θυσιαστηρίυ, καὶ ἐξιλάσεται ἐπὶ τῶν ἁγίων ἀπὸ τῶν καθαρσιῶν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἀπὸ τῶν ἀδικημάτων αὐτῶν περὶ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν.

CYRILLVS.

Auerruncum igitur, emissarium illum nominat, inuento nouo nomine sacris legibus ignoto, sed forte sibi familiari. Quod quidem mirari mihi subit. Legem enim, quæ in vmbris versatur & ænigmatis, in solis vtique hærens clarioribus, obscuri nihil habere putat. Quanquam nemini certe non manifestum est, parabolam & ænigma aliud præferre quam quod ipsamet esse credantur. Exempli gratia, (progrediendum enim nobis quoque est per eas res, quæ non mediocri sunt apud illum in admiratione) aiunt fuisse inter idolorum cultores, ænigmatum artifices; adeoque in iis fingendis singulari industria & arte præditos, quos vulgo nominabant hieroglyphos. Hi in templis & obeliscis literas incidentes, nostris non vtebantur, sed aliis figuris rerum naturas efformantes abstrusam quandam scientiam sapientioribus ingerebant. Nam quum Deum, siue supremam & omnia exuperantem illam naturam, significare

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἀποτρόπαιον μὲν οὖν τὸ ἀποπομπαῖον ἀποκαλεῖ, καινολομήσας ὄνομα τοῖς μὲν ἱεροῖς νόμοις οὐκ ἐγνωσμένον, ἐντριβὲς δ' ἴσως ἑαυτῷ. καίμοι θαυμάζειν ἐκεῖνο περίεσι. τὸν γάρτοι νόμον τὸν ἐν σκιαῖς ὄντα καὶ ἐν αἰνίγμασι, μέχρι δὴ μόνων ἰσὰς τῶν ἐμφανεστέρων, οὐδὲν ἔχειν οἴεται τὸ κεκρυμμένον. καί τοι παντί πῃ δῆλον ἂν εἴη δήπῃθεν ὡς παραβολὴ καὶ αἴνιγμα πραγμάτων ἂν εἶεν ἐμφάσεις ἑτέρων μᾶλλον, ἢ ὅπερ ἂν εἶναι δοκοῖεν αὐτά. οἷον δή τι φημί· ἰτέον γὰρ δὴ καὶ διὰ πραγμάτων οὐκ ἀθαύμαστον παρ' αὐτῷ λαχόντων τὴν δόξαν· φασὶ γενέσθαι τῶν τοῖς εἰδώλοις λελαθρευκότων αἰνιγμάτων τεχνίτας, καὶ πρός γε τῦτο δεινῶς καὶ ἐντέχνως ἐξησκημένους, οὓς δὴ καὶ ἱερογλύφους ὀνομάζειν ἔθος αὐτοῖς. ἔτοι τοῖς τεμένεσι καὶ τοῖς ὀβελοῖς γραφὰς ἐνορύττοντες, οὐ γράμμασι χρῆσθαι τοῖς καθ' ἡμᾶς ἠξίουν, ἀλλ' ἑτέροις σχήμασι τὰς τῶν πραγμάτων εἰδοποιοῦντες φύσεις, ἀπόθεσόν τινα τοῖς νενεχεσέροις ἐνεσώρευον γνῶσιν. τὸ γάρτοι θεῖον ἤτοι τὴν ἀνωτάτω καὶ ὑπὲρ πάντα φύσιν καταδηλῶν

ἐθέλοντες γράφειν ὀφθαλμὸν, ὀρθὴν αὐτῷ ῥάβδον ὑποσήσαντες, ἵν' ἐν ταυτῷ νοῆται καὶ τὸ πανδερκὲς αὐλῆς, καὶ μὴν τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. ἀεὶ γάρ πως τὸ σκῆπτρον βασιλείας νοεῖται σύμβολον, κ̀ μὴν καὶ τὸ ἐσηκὸς τῆς ῥάβδου κατασημαίνειν ἤθελον τὸ κατ' ἀδένα τρόπον τὴν θείαν ὀκλάδαι δύνασθαι φύσιν, ἐσάναι δὲ ὥσπερ ἀεὶ, κ̀ οἷον ἀνέχειν τε κ̀ ἀνερείδειν τὰ πάντα. ἔχει δ' ὁ λόγος, ἀναγράφειν αὐλὸς ἀσπίδα μὲν εἰς ὐρανῦ τύπον, διά τοι τὸ κυκλοφερές. ὄφιν γε μὴν εἰς χρόνον, ὡς μακρόν τε καὶ πολυέλικτον, διέρποντα ὃ ἀψοφητί. κ̀ μὴν κ̀ θυμὸν αἰνιγματωδῶς ὑποφαίνοντες ἐνεκόλαπτον ἐσχάραν, ἐναυθέντος αὐλῇ κ̀ πυρὸς, εἶτα καρδίας ἐπηρτημένης. Πυθαγόρας δὲ τὴν αἰνιγματῳδὴ δήλωσιν ὐκ ἀτιμάσας ἔχει, ἀλλ' ἦν ἐν λόγῳ τὸ χρῆμα αὐτῷ. γέγραφε γὰρ ὡδὶ περὶ αὐτῦ Πορφύριος ἐν βιβλίῳ πρώτῳ φιλοσόφυ ἱστορίας· ἦν δὲ κ̀ ἄλλο εἶδος τῶν συμβόλων τοιῦτον κ̀ τὰ περὶ Πυθαγορικῶν αἰνιγμάτων. ζυγὸν μὴ ὑπερβαίνειν, τῦτ' ἔστι, μὴ πλεονεκτεῖν. μὴ τὸ πῦρ τῇ μαχαίρᾳ σαλεύειν, ὅπερ ἦν, μὴ τὸν ἀνοιδοῦντα κ̀ τὸν ὀργιζόμενον θυμὸν κινεῖν λόγοις παρατεθηγμένοις. στέφανόν τε μὴ τίλλειν, τυτέστι, τὰς νόμυς μὴ λυμαίνεσθαι, στέφανοι γὰρ πόλεων εἰσὶ. ἄλλά τε πρὸς τύτοις ἕτερα· μὴ καρδίαν ἐσθίειν, οἷον, μὴ λυπεῖν ἑαυτὸν ἀνίαις· μηδὲ ἐπὶ χοίνικος καθέζεσθαι, οἷον, μὴ ἀργὸν ζῆν· μηδὲ χελιδόνας οἰκίαις δέχεσθαι, τυτέστι, λάλυς ἀνθρώπυς κ̀ γλῶτταν ἀκρατεῖς ὁμοροφίυς μὴ ποιεῖσθαι· Φορβίον δὲ συνανατιθέναι μὲν τοῖς βασάζυσι, συγκαθαιρεῖν δὲ μὴ, δι' ὃ παρήγει, μηδενὶ πρὸς ῥᾳσώνην, ἀλλὰ πρὸς ἀρετὴν καὶ πόνυς συμπράττειν. θεῶντε εἰκόνας ἐν δακτυλίοις μὴ Φορεῖν, τυτέστι, τὴν περὶ θεῶν δόξαν καὶ λόγον μὴ πρόχειρον, μηδὲ φανερὸν ἔχειν, μηδὲ εἰς πολλὰς περιφέρειν. Ἆρ' ὖν εἰ τοῖς ἱερογλυφικοῖς ἐνορᾷ τις γράμμασιν, ἦγυν τοῖς Πυθαγορείοις αἰνίγμασιν, εἶτα τῶν ἐμφανεστέρων ὐδὲν εἶναι λέγοι τὸ περικλὸν ἐν αὐλοῖς, κ̀ ἂν εφη πρὸς τῦτο ἀχάλλων εὐθὺς ὁ τὸν Μωσέως νόμον μέχρι δὴ μόνων ἡμῖν γραμμάτων· ἰσὰς· τί δρᾷς, ὦ ξτος; μὴ γάρ τοι μόνοις ἐνίκης τοῖς ἐμφανεστέροις τὸν νῦν, μηδὲ τὴν τ̀ αἰνιγμάτων ἀδικήσεις χρείαν ἀναγκαιοτάτην ὖσαν τοῖς τ̀ βίυ πράγμασι, πολυπραγμόνει δ' μᾶλλον τὰ κεκρυμμένα, καὶ τὰ δι' αὐλῶν ἓυ μάλα πλαγίως ὑποδηλύμενα. Ἴσω δὴ ὖν ἀδικῶν τὸν νόμον, εἰ μὴ τὰ ἴσα

A volunt, pingunt oculum, cui rectam virgam ſubdunt; vt eadem opera intelligatur eius omnia intuendi vis, atque adeo regalis maieſtas. Sceptrum enim regni ſymbolum fere eſt: & erecta virga ſignificat naturam diuinam inflecti nullo modo poſſe, ſed quodammodo rectam ſemper eſſe, & omnia veluti ſuſtentare ac firmare. Quinetiam aſpidem, vt cælum deſignent, pingere dicuntur, propterea quod in gyrum vol-
B vitur. Serpentem, vt tempus; quoniam longum & volubile eſt, ac ſine ſtrepitu ſerpit. Præterea iram ænigmatice ſignificantes inſculpebant craticulam, in qua accenſus erat ignis, corde appenſo. Pythagoras autem ænigmatum ſenſum non contemſit, ſed rem iſtam magni fecit. Sic enim de illo Porphyrius in hiſtoriæ philoſophicæ libro primo: *Erat autem aliud quoque ſymbolorum genus iſtiuſmodi, & quæ Pythagoricis ænigmatis feruntur: ſtateram non eſſe tranſ-*
C *iendam, hoc eſt, aliena non inuadenda; ignem gladio non fodiendum, id eſt, animum exacerbatum & iratum aſperis verbis non eſſe commouendum; coronam non eſſe vellicandam, hoc eſt, leges non violandas, nam hæ ciuitatum ſunt coronæ. Ad hæc & alia quædam: Cor ne edito, ne te doloribus angas: Ne ſedeto ſuper chœnice, id eſt, ne otioſus viuas: Ne hirundines in tectum accipito, hoc eſt, loquaces & impotentis linguæ homines contuber-*
D *nales ne facias. Onus autem vna tollito, non ſimul deponito; quo admonebat, nemini ad ignauiam ſed ad virtutem & labores præſtandum operam. Præterea, Deorum imagines in anulis ne circumferas, hoc eſt, de Diis ſententiam & ſermonem ne promiſcue habeas, & in vulgus edas.* An ergo, ſi quis in hieroglyphicas literas, aut ænigmata Pythagorica, oculos adiecerit, ac nihil admodum clarum in iis eſſe diceret; non continuo
E indignabundus exclamet is, qui Moſaicam legem in litera ſola nobis conſtituit: Heus tu quid agis? Ne enim ad ea ſola quæ manifeſta ſunt animum aduertas, neque figurarum vſum in vitæ rebus admodum neceſſarium detrahas, ſed res abſtruſas potius, & ea quæ per illas oblique ſignificantur perſcrutare. Intelligat igitur ſe violare legem, niſi ius idem ſta-

tuere

tuere velit in se quod in alios. Nos enim historiæ crassitudinem attenuantes, & arcanam vim notionum peruestigantes, Christi mysterium dicimus in litera obscure esse figuratum. Quod certe Paulus clare vtique ob oculos ponit his verbis: *Hoc sentite vnusquisque in vobis, quod & in Christo Iesu: qui quum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.* Nam quum posset naturæ suæ præstantia efferri, & incomparabili supra omnes excellentia pro eo ac Deum decet gloriari, (hoc enim esse dicimus propositum ei gaudium) exinaniuit seipsum, ad nostra se demittens, vt carnis mortem pro omnibus perpessus, tum ea concultata, per resurrectionem ex mortuis, planum & facilem nobis etiam ipsis ad vitam reditum præstaret. Nam vt alicubi rursus ait eius mysteriorum interpres: *Vt enim per hominem mors, ita & per hominem resurrectio mortuorum: & sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis.* Cæterum excitatus e mortuis gentium multitudini seipsum tradidit, quoniam ipsum Israel immani contumelia affecerat, & in furoris barathrum præceps ruerat. *Recalcitrauit enim dilectus*, sicuti scripsit Moses, hoc est, resiluit quodammodo, & ab eius dilectione plane refugiens diuinorum bonorum remansit expers. Cerne ergo, cerne mysterium, etiam in capris duobus recte adumbratum. Caper enim, siue hircus, pro peccatis sacerdotis & populi mactabatur ex præscripto Legis. Quum autem Christus pro peccatis nostris immolatus sit, hirco comparatur. Vt enim ait Esaias propheta: *Omnes sicut oues errauimus: homo in via sua errauit, & Dominus tradidit eum pro peccatis nostris.* Duo siquidem hirci assumuntur, non tanquam duo Christi sint, aut duo, iuxta nonnullos, Filii; sed potius, quod oportebat eundem & immolari pro nobis & mori quidem secundum carnem, viuere autem secundum spiritum. Sortes vero & nomina hircis, vni quidem *Dominus*, alteri vero *Emissarius*. Non enim, vt ait præclarus ille Iulianus,

Philip. 2.

Heb. 12.

1. Cor. 15.

Deut. 32.

Esai. 53.

A Φρονεῖν ἐσπάδακεν ἐπ' αὐτῷ. τὸ γάρ τοι τῆς ἰσο-
ρίας πάχος καὶ ἰχνεύοντες ἡμεῖς, καὶ τὴν ἀπόῤῥη-
τον τῶν ἐννοιῶν περιεργαζόμενοι δύναμιν, ἐν-
τέλυπῶς Φαμὲν τοῖς γράμμασιν αἰνιγματω-
δῶς τὸ Χριστοῦ μυστήριον. ὃ δὴ καὶ μάλα σαφῶς
ὁ Παῦλος παρίστησι λέγων· τοῦτο Φρονεῖτε ἕκαστος
ἐν ὑμῖν αὐτοῖς, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὃς ἐν μορ-
Φῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ
εἶναι ἴσα Θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δού-
B λου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος,
καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος. ἐταπείνωσεν
ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θα-
νάτου δὲ σταυροῦ. Καί τοι γε ἐνὸν αὐτῷ τοῖς τῆς ἰδίας
Φύσεως ἀξιώμασιν ἐνδυφᾶν, καὶ ταῖς κατὰ πάν-
των ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς θεοπρεπῶς ἐναβρύνε-
σθαι· τοῦτο γὰρ εἶναι Φαμὲν τὴν προκειμένην
αὐτῷ χαρὰν· κενέωσεν ἑαυτὸν, καθεὶς ἐν τοῖς καθ'
ἡμᾶς, ἵν' ὑπὲρ πάντων τὸν κατὰ σάρκα θάνατον
ἀναλλάξας, εἶτα παλήσας αὐτὸν, διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν
C ἀναστάσεως, βάσιμον καὶ εὐήλατον καὶ ἡμῖν αὐτοῖς
ἀποφῆναι τὸ παλινδρομεῖν δύνασθαι πρὸς
ζωήν. ὡς γὰρ αὐτός που πάλιν Φησὶν ὁ τῶν αὐτοῦ
μυστηρίων ἱεροργός· ὥσπερ γὰρ δι' ἀνθρώπου
θάνατος, οὕτω καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν·
καὶ, καθὼς ἐΦορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, Φορέ-
σωμεν καὶ εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου. πλὴν ἐγηγερμένος
ἐκ νεκρῶν, ταῖς τῶν ἐθνῶν ἀγέλαις ἑαυτὸν ἐχαρίζε-
το, διάπερ τὸ ἐμπαροινῆσαι τῷ Ἰσραὴλ αὐτῷ, καὶ
εἰς τὸ βαθὺ τῆς δυσβουλίας ἐλάσαι βάραθρον. ἀπ-
D ελάκτισε γὰρ ὁ ἠγαπημένος, κατὰ γέγραΦεν ὁ
Μωσῆς, τρέχειν, ἀπεπήδησε τρόπον τινὰ, καὶ τῆς εἰς
αὐτὸν ἀγαπήσεως ὁλοτρόπως ἀποδραμὼν, ἀμέ-
τοχος τῶν θείων ἀπομεμήνηκεν ἀγαθῶν. Ἄθρει δὴ
οὖν, ἄθρει τὸ μυστήριον, καὶ ὡς ἐν τράγοις δυσὶν
εὖ μάλα σκιαγραΦούμενον. χίμαρος μὲν γάρ, ἤ-
τοι τράγος, ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἱερέως καὶ λαοῦ ἐ-
σΦάζετο τὸ κατὰ τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν. ἐπειδὴ ὁ ὑπὲρ
τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐτύθη Χριστὸς, τράγῳ παρεικά-
ζεται. ὡς γάρ Φησιν ὁ προΦήτης Ἡσαΐας· πάν-
τες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν, ἄνθρωπος τῇ
ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη, καὶ Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν
ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. Δύο μὲν γὰρ οἱ τράγοι λαμ-
βάνονται, καὶ οὐχ ὡς ὄντων δύο Χριστῶν, ἢ δύο, κα-
τά τινας, υἱῶν, ἀλλ' ὅτι μᾶλλον ἐχρῆν τὸν αὐτὸν
ὁρᾶσθαι καὶ σΦαζόμενον ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀποθνή-
σκοντα μὲν κατὰ σάρκα, ζῶντα δὲ κατὰ πνεῦμα.
κλῆροι δὲ καὶ ὀνόματα τοῖς τράγοις, ἑνὶ μὲν, ὁ κύ-
ριος· θαλέρῳ γε μήν, ὁ ἀποπομπαῖος. ὁ γάρ τοι, καθά Φησιν ὁ πράτιστος Ἰουλιανὸς,

ἀποπομπαίῳ τινὶ καὶ ἀποτροπαίῳ δαίμονι, τὸ ἔξω μεμενηκότα τῆς σφαγῆς ἀνεῖθαι προσετάχεν, ἐκαλεῖτο δὲ μᾶλλον αὐτὸς ὁ ἀποπομπαῖος, ἅτε δὴ καὶ ἀποπεμπόμενος τὸ σφαγῆς, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ σφαζόμενος, κύριος. ἐγράφετο δὲ διὰ διφοῖν, ὡς ἔφην, εἷς ὁ Χριστὸς, καὶ ἀποθνήσκων ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ σάρκα, καὶ θανάτου κρείττων ἀναδεικνύμενος καλά γε φημὶ τὴν τῆς θεότητος φύσιν. ἐξεπέμπετο δὲ εἰς τὴν ἔρημον, ἀναλυπούσης ἐφ' ἑαυτῇ τὴν τῶν ἐθνῶν ἀκαρπίαν τῆς ἐρήμου καὶ ἀνηρότου γῆς. ὀνομασμένην δὲ ὅτως αὐτὴν, καὶ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν εὑρήσομεν. γέγραπται γὰρ· εὐφράνθητι ἔρημος ἡ διψῶσα, ἀγαλλιάσθω ἔρημος, καὶ ἀνθείτω ὡς κρίνον. καὶ πάλιν· εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα· ῥῆξον, καὶ βόησον, ἡ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. καὶ αὖ ἐπὶ τούτοις· καὶ ποιήσω ἐν τῇ ἐρήμῳ ὕδωρ, καὶ ἐν τῇ ἀνύδρῳ πολάμους· ποιήσω τὴν ἔρημον εἰς ἕλη, καὶ τὴν διψῶσαν γῆν ἐν ὑδραγωγοῖς. θήσω εἰς τὴν ἄνυδρον γῆν κέδρον, καὶ πύξον, καὶ μυρσίνην, καὶ κυπάρισσον, καὶ λεύκην. ἡ μὲν γὰρ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ μονονουχὶ κατεζευγμένη καθάπερ ἀνδρὶ τῷ νόμῳ κεκαρποφόρηκε τὰ αὐτῷ, καὶ πολύπαις μὲν ἦν, πλὴν καθάφησι τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. πολυπλάσιοι γὰρ οἱ ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντες, ἢ γοῦν οἱ ἐκ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς. ἔρημος δὲ ὅσα καὶ ἄνυδρος, ὑψηλὰς ἁγίων κεκαρποφόρηκε κεφαλὰς, κέδρῳ, καὶ πύξῳ, καὶ τοῖς ἑτέροις τῶν ξύλων εὖ μάλα παρεσκευασμένας. πεφήνασι δὲ καὶ πολαμοὶ, καὶ διώρυγες ἐν αὐτῇ, τουτέστιν, ἀπόστολοί τε καὶ εὐαγγελισταὶ, καὶ τῶν ἱερῶν δογμάτων ἐξηγηταὶ, καὶ διδάσκαλοι, τὸν ἐξ οὐρανοῦ τε καὶ θεῖον λαῖς μυσταγωγουμένοις ψυχαῖς ἐνιέντες λόγον, καὶ οἷον ὕδασι καταρδοντες νοητοῖς τὰς τῶν πιστευόντων καρδίας. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον τὸ ἐπίγε τοῖς τράγοις ἄγνισμα τρέποι ἂν νοεῖσθαι πρὸς ἡμῶν. ὁμολογουμένως μὲν γὰρ τὸ τῆς αἰγὸς χρῆμα λαμβάνεται μὲν ὑπὲρ ἁμαρτίας, καθιεροῦται δὲ τῷ Θεῷ καὶ τὸν νόμον· πλὴν ἔνθ' ὅτε καὶ αὐλοὺς τοὺς ὄντας ἐν ἁμαρτίαις ὑπεμφήνειεν ἄν. ἡ μὲν γὰρ οἷς, ὡς ἔνερός τε καὶ ἔγκαρπος, τὸ τῶν ἁγίων ἐφ' ἑαυτῇ πρόσωπον ἀνατυποῖ. ἐπεὶ δὴ τούτων ἐν αἰξὶν οὐδὲν, τοὺς ἐν ἀκαρπίαις ὄντας ταῖς νοηταῖς πλησιάκις καλασημαίνοι. καὶ πρός γε τοῦτο ἡμᾶς ἐνδοιάζειν οὐκ ἐᾷ φάσκων οὗτος, ὡς ἀφίξεται μὲν ἐξ οὐρανῶν κριτὴς, ἐνιζήσας δὲ τῷ θρόνῳ τῆς δόξης αὐτοῦ, στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν, τὰ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων. ὅτι δὲ προβάτοις μὲν τοὺς δικαίους ἀφομοιοῖ,

A cuidam auerrunco & depulsori malorum Dæmoni, dimitti iussit eum qui non esset immolantus; sed ipse potius dictus est *Emissarius*, quod nimirum a mactatione dimissus, quemadmodum *Dominus* dictus est ille qui immolabatur. Descriptus autem est per vtrumque, vti dixi, Christus vnus, & moriens pro nobis secundum carnem, & mortem superans secundum diuinitatis naturam videlicet. Emittebatur autem in desertum, qua so-
B litudine & inculto solo designatur gentium sterilitas. Hanc quippe ab ipsis prophetis reperiemus ita quoque nominatam. Scriptum est enim: *Letare deser-* Esai. 35.
tum sitiens: exultet desertum, & floreat quasi lilium. Et rursus: *Letare steri-* Esai. 54.
lis, quæ non paris: erumpe, & clama, quæ non parturis: quia plures filii desertæ, quam habentis virum. Præterea: *Et fa-* Idem 43.
ciam in deserto aquam, & in inaquosa flumina. Faciam desertum in paludes, & sitientem terram in aqueductus. Ponam
C *in terram absque aqua cedrum, & buxum, myrtum, & cyparissum, & populum.* Iudæorum enim Synagoga Legi tanquam viro tantumnon coniuncta, fructum ex ea tulit, & fœcunda quidem extitit, veruntamen, vt ait Scriptura sacra, *Plures filii desertæ, quam habentis virum.* Multo plures enim fuerunt qui crediderunt ex gentibus, quam qui ex synagoga Iudæorum. At deserta & arida quum esset, alta sanctorum capita edidit, cedro & buxo, & aliis lignis vtique similia.
D Extiterunt item in ea fluuii & riui, hoc est, Apostoli & Euangelistæ, & sacrorum dogmatum interpretes ac doctores, qui cælestem ac diuinum sermonem initiatorum mentibus instillant, ac veluti spiritalibus aquis credentium corda irrigant. Possumus & alio modo hircorum figuram intelligere. Certum enim est apud omnes, caprum sumi pro peccato, & secundum legem Deo sacrari: veruntamen significat interdum eos quoque qui sunt in peccatis. Quis enim, vtpote frugifera ac lanifera, sanctorum personam de-
E signat. Quum autem in capris tale nihil sit, plerumque significant eos qui sterilitate laborant spiritali. Qua de re nos dubitare non sinit Filius dicens, quod veniet Matt. 25.
quidem de cælis Iudex, *sedensque in solio maiestatis suæ, statuet quidem oves a dextris, hœdos autem a sinistris.* Quod autem ouibus iustos comparet,

alios vero capris, ostendet stantibus a dex-
Ibid. tris quidem dicens: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.* Iis vero qui ad sinistrā erunt: *Discedite a me maledicti in ignem aternum.* Quum igitur ita se res habeat, age modū Incarnationis cursim exponamus.
Psal. 13. *Ergo non erat qui faceret bonum, non erat vsq; ad vnum,* iuxta Psaltæ vocem. Omnes autem in peccatis eramus, quū neq; Lex iustificare posset Israelitas, nec multitudo Gentiliū inculpatæ vitæ iter agnosceret. Omnes ergo peccatores quum essent, vnigenitum Dei Verbum absq; vlla mutatione aut alteratione caro factum est, id est, homo. Et peccatum quidem non fecit,
Rom. 8. tametsi *nobis in similitudine carnis peccati*
Iesa. 53. *apparuit, & cum iniquis reputatus est*, in quantum caro factus est, & homo appellatus est. Vnde sapientissimus ille Paulus scripsit alicubi de Deo & Patre, & ipso Fi-
2. Cor. 5. lio: *Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit.* Sacrificium enim factus est pro peccato. Quæ autem pro peccatis immolabantur, *peccata* vocabantur, præ aliis autem maxime capri & hirci. Quocirca de diuinis sacrorum ministris, quibus victimarum partes assignatæ erant, Deus alicubi per vnū prophetarum
Osee 4. dixit: *Peccata populi mei comedent*, hoc est, victimas quæ pro peccatis offeruntur. Apparuit itaque nobis Vnigenitus in specie nostra, vti dixi, & cum iniquis reputatus est, &, si sensum legalium figurarum spectemus, hœdus inter hœdos, aut hircus inter hircos factus est. Iussit igitur Lex hœdos aut hircos duos assumi, vt ex eo Christus intelligeretur sicut vnus e nobis, quoad ejusdem naturæ similitudinem & speciem hominis ad hominem, nempe capri ad caprum. Factus autem homo sicuti nos, mortem quoque nobis impositam subiit, hoc est, carnalem; vt nos morte & corruptione liberaret. Quod quidem ipsum videre possis etiam in binario illo hircorum numero impletum; quorum vnus quidem immolabatur, & Deo in odorem suauitatis offerebatur, alter autem a mactatione liber dimittebatur. Mortuus enim est pro omnibus vnus ille omnium dignissimus, & Christi mors solutio mortis fuit. Et hæc quidem nobis legalium figurarum vis subindicat. Qui vero in nuda litera inuoluti hærent, & nihil arcani percipiunt, eos

A Τύς γε μὴν ἑτέρας αἰξὶ, διαδείξει λέγων τοῖς μὲν ἑσηκόσιν ἐκ δεξιῶν· δεῦτε οἱ εὐλογημένοι
B τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. τοῖς γε μὴν ἐξ εὐωνύμων· πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κεκηραγμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. Ἔχοντες δίνων ὠδὶ τὸ περὶ τούτων λόγου, φέρε τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸν τρόπον ἐπιδρομάδην ἀφηγησώμεθα. ἀκουῶ ὁ ποιῶν χρηστότητα, ἀκ ἦν
C ἕως ἑνός, κατὰ τὴν τοῦ ψάλτου Φωνήν· ἅπαντες δὲ ἦμεν ἐν ἁμαρτίαις, ὅτε τοῦ νόμου δικαιοῦν ἰσχύοντος τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, καὶ τῆς Ἑλλήνων πληθύος τῇ ἀμωμήτῳ ζωῇ ἀγνοούσης τὴν ὁδὸν. ὅπων τοίνυν ἁπάντων ἁμαρτωλῶν, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος ἀτρέπτως τε καὶ ἀναλλοιώτως γέγονε σὰρξ, τοῦτ' ἔστιν ἄνθρωπος. καὶ
D οὐκ ἐποίησε μὲν ἁμαρτίαν, πλὴν ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας ἐπέφανεν ἡμῖν, καὶ μετὰ τῶν ἀνόμων ἐλογίσθη, καθὸ γέγονε σὰρξ, καὶ κεχρημάτικεν ἄνθρωπος. καὶ γοῦν ὁ πάνσοφος Παῦλος γέγραφέ που περί τε τοῦ Θεοῦ, καὶ Πατρὸς, καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ· τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησε. θῦμα γὰρ γέγονεν ὑπὲρ ἁμαρτίας. ὠνομάζοντο δὲ αἱ ἁμαρτίαι τὰ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν σφαζόμενα, μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων
E χίμαροί τε καὶ τράγοι. καὶ γοῦν περὶ τῶν θείων ἱερουργῶν, οἷς τὰ ἐκ θυσιῶν ἀπενεμήθη γέρα, δι' ἑνὸς τῶν Προφητῶν ἔφη που Θεός· ἁμαρτίας λαοῦ μου φάγονται, τουτέστι, τὰ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν
F προσκομιζόμενα τῶν θυμάτων. Ἐπέφανε δίνυν ἡμῖν ὁ μονογενὴς ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς, ὡς ἔφην, καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογήθη, καὶ καίτοι γε τὴν τῶν νομικῶν αἰνιγμάτων δύναμιν, ἔριφος ἐν ἐρίφοις, ἤγουν τράγος γέγονεν ἐν τράγοις. προσέταττε δίνυν ὁ νόμος ἐρίφους ἤτοι τράγους λαμβάνεσθαι δύο, ἵνα τὸ ἐντεῦθεν νοοῖτο Χριστὸς ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, καίτοι γε τὸ ὁμοφυές τε καὶ ὁμοιοδὲς ἀνθρώπῳ πρὸς ἄνθρωπον, καθάπερ ἀμέλει καὶ αἴγι πρὸς αἶγα. γεγονὼς δὲ καθ' ἡμᾶς τὸν ἡμῖν ἐπηρτημένον ὑπέστη θάνατον, τουτέστι, τῆς καθ' σάρκα, ἵνα ἡμᾶς ἀποπέμψῃ θανάτου καὶ φθορᾶς. Ἰδοὶ δ' ἄντις αὐτὸ δὴ τοῦτο πεπληρώμενον καὶ ἐν τῇ τῶν τράγων δυάδι, ὧν ὁ μὲν εἷς ἐσφάζετο καὶ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ἀνεκομίζετο τῷ Θεῷ. ἕτερος γε μὴν ἐξεπέμπετο τῆς σφαγῆς. ἀπέθανε γὰρ ὑπὲρ πάντων εἷς ὁ πάντων ἀξιώτερος, καὶ θανάτου λύσις ὁ Χριστοῦ θάνατος ἦν. καὶ σαφὲς μὲν ἡμῖν ἡ τῶν νομικῶν αἰνιγμάτων ὑποφαίνει δύναμις. οἱ δὲ ψιλῷ τῷ γράμματι τὸν ἑαυτῶν ἐνδεδυκότες νοῦν, καὶ τῶν ἔσω κεκρυμμένων συνιέντες ὀδὲν,

ὅτι καὶ τῆς ἀληθείας ἀφεστήκασι μακρὰν, καὶ γέλωτος ἀξίαν ποιεῖσθαι τὴν ἔνστασιν, ἀκονιὶ διαδείξομεν, ἐξ αὐτῶν ἑλόντες τῶν ἐν χερσὶν ἐννοιῶν τὰς ἀφορμάς. Αὐτὸς γὰρ φησὶν Ἰουλιανός· ὁ μὲν τῷ ἀποπομπαίῳ πεμπόμενος, ἵνα ἐκπέμπεται. τὸν δέ γε ἕτερον θύσει, φησὶ, καὶ σφάξει τοὶ περὶ ἁμαρτίας τὸν λαὸν ἔναντι κυρίου· καὶ εἰσοίσει τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, καὶ ῥανεῖ τὸ αἷμα ἐπὶ τὴν βάσιν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἐξιλάσεται ἐπὶ τῶν ἁγίων, ἀπὸ τῶν ἀκαθαρσιῶν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἀπὸ τῶν ἀδικημάτων αὐτῶν περὶ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Οὐκοῦν εἰ τοσαύτην οἴεται τὴν ἐνέργειαν ἐνεῖναι τοῖς αἵμασι τῶν σφαζομένων τράγων, ὡς καὶ ἀπάσης ἀκαθαρσίας, καὶ μέντοι καὶ ἀδικίας ἐλευθεροῦν δύνασθαι τοὺς ὑπὲρ ὧν ἐσφάζοντο, ἀνθ' ὅτου ποινὰς, καὶ κολάσεις διὰ τοῦ νόμου τοῖς πλημμελοῦσιν ἐγράφοντο; μοιχοὺς γὰρ δὴ, καὶ φονεῖς, καὶ περὶ γε τούτοις τοὺς παιδοφίλους, γοητάς τε, καὶ ἐπῳδοὺς, καὶ μέντοι τοὺς ἀποστάτας, τὴν εἰς αἷμα περάτεσθαι δίκην χωρὶς οἰκτιρμῶν προσέταξεν. Εἶτα πῶς κινδυνεύειν ἐχρῆν τοὺς ἡμαρτηκότας, καίτοι πρὸς ἀπόνιψιν ἁπάσης ἀκαθαρσίας ἀποχρώσης αὐτῆς τῆς τράγου σφαγῆς, ἤγουν τοῦ αἵματος; ὁ γάρ που φαίη τις ἂν ὡς ἦσαν ἐν πάνυ τράγων οἱ κινδυνεύοντες· ἀλλ' ὡς φησὶν ὁ σοφώτατος Παῦλος, καίτοι Χριστὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ, ὅς ἐστιν ἡ ἀλήθεια· ἀδύνατον, αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας. καθορᾷμεν ἄρα τοῦ νόμου τὸ ψεῦδος. Εἰ μὴ γὰρ αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀρκέσειεν εἰς ἀπόνιψιν ἁμαρτίας, ἀνθ' ὅτου φησὶν ὁ θεσμοθετήσας, αὐτὸν ἐξιλάσεται ἀπὸ τῶν ἁγίων ἀπὸ τῶν ἀκαθαρσιῶν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἀπὸ τῶν ἀδικημάτων αὐτῶν; ἆρ' οὖν γέγονεν ἁμαρτοεπής; μὴ γένοιτο. ὁ ποῖον ἦν ἄρα τῶν ἐννοιῶν τὸ χρῆμα; πρόδηλον δή που καὶ ἅπασιν ἐναργὲς, ὡς οὐκ ἐν τοῖς αἰνίγμασι μᾶλλον, ἀλλ' ἐν τοῖς δι' αὐτῶν σημαινομένοις τὸ ἀληθὲς ἐκφαίνεται. Χριστὸς γάρ ἐστιν τὸ ἄμωμον θῦμα, τὸ ἀβέβηλον ἱερεῖον, ὃ τεθνεὼς ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ σάρκα, γεγόναμεν ἡμεῖς ἀποπομπαῖοι, τοῦτ' ἔστιν, ἀπεφοιτήσαμεν θανάτου καὶ φθορᾶς· ἐκλελυτρώμεθα γὰρ τῷ αἵματι αὐτοῦ, καὶ ἁπάσης ἀκαθαρσίας ἀπηλλάγμεθα, δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι, κατὰ γέγραπται, καὶ τῆς ἀμνησίας τὴν χάριν ἐλέῳ θεοῦ περδαίνοντες. Οἱ δὲ τῶν ὅτου σεπτῶν μυστηρίων συνιέναι δόξειν, ὠήθη Χριστιανοὺς ἀλογῆσαι μὲν εἰς ἅπαν τῶν διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως τεθεσπισμένων, ἐλέσθαι

A a veritate quoque longius abesse, & risu dignam obiectionem facere, nullo negotio demonstrabimus, dicendi ansam nacti ex iis quæ nobis occurrunt cogitationibus. Ipse enim Iulianus ait: *Qui emissario quidem mittitur, ita dimittitur. Alterum autem hircum*, inquit, *etiam mactabit illum, qui pro peccato populi, coram Domino: & inferet de sanguine ejus intra velum, & asperget sanguinem super basim altaris, & exorabit pro sanctis, ab immunditiis filiorum Israel, & ab iniustitiis eorum pro omnibus peccatis eorum.* Atqui si tantam vim esse putat in hircorum immolatorum cruore, vt ab omni immunditia & iniustitia liberare possent eos, pro quibus immolabantur; quorsum pœnæ & supplicia a Lege statuta sunt in eos, qui peccarent? Adulteros enim & homicidas, pædicones item, magos, & incantatores, adeoque apostatas, pœna capitis immisericorditer affici iussit. At quomodo periclitaturi essent, qui peccarant, si ad eluendum quoduis peccatum ipsa hirci mactatio aut cruor sufficeret? Non enim dices hircorum penuriam iis fuisse, qui in discrimen veniebant: sed vt sapientissimus ille Paulus ait, quippe qui Christum in se habebat, qui est veritas: *Impossibile est sanguinem taurorum & hircorum tollere peccata.* Mendacium ergo Legi affingemus. Nam si taurorum & hircorum sanguis non suffecerit ad eluendum peccatum; cur legislator ait, ipsum exoraturum pro sanctis ab immunditiis filiorum Israel, & ab iniustitiis eorum? An igitur in verbis errauit? Absit. Quinam ergo sensus fuit? Manifestum est sane, & clarum omnibus, quod veritas: nequaquam in figuris, sed in rebus per eas significatis elucet. Christus enim est immaculatum illud sacrificium, pura illa victima, qua mortua pro nobis secundum carnem, facti sumus emissarii, hoc est, a morte & corruptione recessimus. Eius enim sanguine redemti sumus, & ab omni immunditia liberati, *iustificati gratis per gratiam ipsius*, vt scriptum est, & gratiam, qua deleta est peccatorum memoria, per Dei misericordiam consecuti. At hic quum de tam sanctis mysteriis nihil percipiat, Christianos existimat Mosis oracula prorsus repudiasse,

Hebr. 10.

Rom. 3.

& ab iis recedere ſtatuiſſe, quod inquinare ſoleant, eoque nomine male audiant, tametſi Paulus manifeſte ſcribit: *Itaque Lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, & iuſtum, & bonum.* Adeoque ipſe omnium noſtrum Saluator Chriſtus: *Nolite putare quoniam veni ſoluere legem, aut Prophetas; Non veni ſoluere, ſed adimplere.* Hic autem, vti dixi, eorum plane rudis.

Rom. 7.

Matth. 5.

IVLIANVS.

Quod ſacrificiorum ritus, inquit, Moſes agnouerit, vtique ex iis, quæ dicta ſunt, manifeſtum eſt. At quod ea, ſicuti vos, immunda non cenſuerit, rurſus ex illius verbis audite: *Anima autem quæcunque manducauerit de carnibus ſacrificii ſalutaris, quod eſt Domini, & immunditia eius ſuper ipſum; peribit anima illa de populo ſuo.* Sane Moſes ipſe circa victimarum eſum religioſus fuit.

Leuit. 7.

CYRILLVS.

A nobis ergo viciſſim audiet ille, qui tam frigidis criminationibus credentes in Chriſtum impetit. Nos a legalibus non abſtinemus, vt impuris, ſed potius tanquam a typis ad veritatem progredimur. Nemini autem non manifeſtum eſt, opinor, id quod ad figuram alterius aſſumtum eſt, non ſui gratia eſſe, verum vt inferat ſpectantibus quandam rei futuræ prænotionem. At quum ſpectatur veritas, tum ſuperflua ſane eſt figura, & quod eam præſignificabat iam nullius eſt vſus. Lex autem Moſaica quum veritatis formam pariat, ſancta quoque eſt ipſa: ſancta enim eſt veritas, id eſt, Chriſtus, aut eius myſterium. Cæterum eam, quæ vmbris & figuris continetur, adoratione quæ fit in ſpiritu & veritate, nos potiorem ac meliorem non ducere, denuo criminatur, & ait:

IVLIANVS.

Par autem eſt priorum tandem reminiſci, quorum cauſſa hæc quoque dicta ſunt. Cur enim, quum a nobis defeceritis, Iudæorum legem non amplectimini, neque ſtatis illius præceptis? Inquiet forſan aliquis paullo acutior: Neque enim Iudæi ſacrificant. At ego ipſum valde cæcutire coarguam. Primum quidem, quod alios Iudæorum ritus ne obſeruatis vos quidem. Deinde vero, quod ſacrificant quidem in ſuis domibus Iudæi, & nunc etiamnum omnibus

A δὲ καὶ ἀποφοιτᾶν αὐτῶν ὡς καταῤῥυπᾶν εἰωθότων, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ νοσούντων διαβολήν, καίτοι Παύλου μὲν γράφοντος ἐναργῶς· ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθή· καὶ αὐτὸς δὲ πάντων ἡμῶν σωτὴρ Χριστὸς· μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἢ τοὺς προφήτας, οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. Ὁ δὲ, ὡς ἔφην, συνιεὶς οὐδέν.

B ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ὡς μὲν οὖν φησὶ τοὺς τῶν θυσιῶν ἠπίστατο τρόπους Μωσῆς, εὔδηλόν ἐστί που διὰ τῶν ῥηθέντων. Ὅτι δὲ οὐχ ὡς ὑμεῖς ἀκάθαρτα αὐτὰ ἐνόμισεν εἶναι, πάλιν ἐκ τῶν ῥημάτων ἐκείνου ἐπακούσατε. Ἡ δὲ ψυχὴ ἥ τις ἐὰν φάγῃ ἀπὸ τῶν κρεῶν τῆς θυσίας τοῦ σωτηρίου, ὅ ἐστι κυρίου, καὶ ἡ ἀκαθαρσία αὐτοῦ ἐπ' αὐτῷ, ἀπολεῖται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς. Αὐτὸς ὅλως εὐλαβὴς ὁ Μωσῆς περὶ τὴν τῶν ἱερῶν ἐδωδήν.

C ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Πεύσεται δή ἔν καὶ παρός γε ἡμῶν αὐτῶν ὁ τοῖς ἔτω ψυχροῖς αἰτιάμασιν ἐνιεὶς τοὺς πιστεύοντας Χριστῷ. Οὐχ ὡς ἀκαθάρτων ἀπεσχήμεθα τῶν κατὰ νόμον, ἴμεν δὲ μᾶλλον ὡς ἐκ τύπων ἐπὶ τὸ ἀληθές. εἴη δ' ἂν ὥς γε οἶμαι παντὶ τῷ σαφὲς ὡς τὸ εἰς τύπον ἕτερον παραληφθὲν, οὐ δι' αὐτὸ γένοιτ' ἄν, ἀλλ' ἵνα εἰκονίζειν τινὰ τοῖς θεωμένοις αὐτὸ τὸ μέλλοντος ἔσεσθαι προαναδείξειν. Ὁρωμένης δὲ τῆς ἀληθείας, περιττὸς ἤδη πως ὁ τύπος, καὶ ἀνόητον ἔτι τὸ προαναφῆναι αὐτήν. Ἐπειδὴ δὲ τῆς ἀληθείας ὠδίνει τὴν μόρφωσιν ὁ διὰ Μωσέως νόμος, ἄλις καὶ αὐτός. ἁγία γὰρ ἡ ἀλήθεια, τελέσιν, ὁ Χριστὸς, ἤγαγε τὸ αὐτοῦ μυστήριον. Ὅτι δὲ τῆς ἐν πνεύματί τε καὶ ἀληθοῦς λατρείας τὴν ἐν σκιαῖς καὶ τύποις ὑπεργαιοτέραν ἡμεῖς καὶ ἀμείνω πεποιήμεθα, γράφεται πάλιν, καὶ φησί.

D

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Προσήκει δὴ λοιπὸν ἀναμνησθῆναι τῶν ἔμπροσθεν, ὧν ἕνεκεν ἐῤῥέθη καὶ ταῦτα. Διὰ τί γὰρ ἀποστάντες ἡμῶν οὐχὶ τὸν τῶν Ἰουδαίων ἀσπάζεσθε νόμον, οὐδὲ ἐμμένετε τοῖς ὑπ' ἐκείνου λεγομένοις; ἐρεῖ πάντως τις ὀξὺ βλέπων. οὐδὲ γὰρ Ἰουδαῖοι θύουσιν· ἀλλ' ἐγώ γε αὐτὸν ἀμβλυώττοντα δεινῶς ἀπελέγξω. Πρῶτον μὲν, ὅτι μηδὲ τῶν ἄλλων τι τῶν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις νενομισμένων ἐστὶ καὶ ὑμῖν ἐν φυλακῇ. δεύτερον δὲ, ὅτι θύουσι μὲν ἐν οἰκίαις Ἰουδαῖοι, καὶ νῦν ἔτι πάντα ἐθίζ-

E

σιν ἱερά, καὶ παλεύχονται πρὸ τοῦ θύσαι, καὶ τὸν δε- A
ξιὸν ὦμον διδόασιν ἀπαρχὰς τοῖς ἱερεῦσιν· ἀπε-
σερημένοι δὲ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιασηρίου, ἢ, ὡς αὐ-
τοῖς ἔθος λέγειν, τοῦ ἁγιάσματος, ἀπαρχὰς τῷ
Θεῷ τῶν ἱερείων εἰργονται προσφέρειν. Ὑμεῖς
δὲ οἱ τὴν καινὴν θυσίαν εὑρόντες, ἀδὲν δεόμενοι
τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἀντὶ τίνος ἀ θύετε; καὶ τί τοῦτο
μὲν ἐγὼ πρὸς ὑμᾶς ἐν περισσίας εἶπον, ἐπεί
μοι τὴν ἀρχὴν ἐῤῥέθη βουλομένῳ δεῖξαι τοῖς ἔθνε-
σιν ὁμολογοῦντας Ἰουδαίους, ἕξω τοῦ νομίζειν ἕνα B
Θεὸν μόνον. ἐκεῖνο γὰρ αὐτῶν μὲν ἴδιον, ἡμῶν
δὲ ἀλλότριον. Ἐπεὶ τά γε ἄλλα κοινά πως ἡ-
μῖν ἐστι, ναοὶ, τεμένη, θυσιαστήρια, ἁγνείαι,
φυλάγματά τινα, περὶ ὧν ἢ τὸ παράπαν
ἀδαμῶς, ἢ μικρὰ διαφερόμεθα πρὸς ἀλλή-
λους.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Οὐκοῦν εἰ μὲν τῆς Ἰουδαίων ἐλαφρίας κοινω-
νὸς βεβούληται, καὶ λόγου παντὸς ἀξιοῖ τὸ τῶν
ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν εἰδέναι μηδὲν, ἐχέτω τὸ θή- C
γαμα, φθονείτω μηδείς. βαδίζομεν δὲ τὴν ἀ-
μαξιτὸν ἡμεῖς κατ' εὐθὺ τῆς ἀληθείας ἤξομεν
ταῖς ἀμφοῖν εἰκαιοβουλίαις χαίρειν φράσαντες.
Ἐπειδὴ δὲ διαπυνθάνεται λέγων· διὰ τί γὰρ
ἀποσάντες ἡμῶν οὐχὶ τὸν τῶν Ἰουδαίων ἀσπάτε
νόμον, οὐδὲ ἐμμένετε τοῖς ὑπ' ἐκείνου λεγομένοις,
καὶ ἀντὶ τίνος οὐ θύετε; Φαμὲν, ὅτι τῷ τῆς ἀλη-
θείας φωτὶ μὴ παλαμπόμενος, ᾠήθη παρα-
νομεῖν τὰς ἀκριβεῖς νομοφύλακας, καὶ τοῖς ἀν-
δραγάθοις θυσίαις τῷ Θεῷ κεχρημένους, καὶ οὐχὶ D
τὴν ἀβλαβῆ αὐτῷ τελοῦντας λατρείαν, τὴν διά
γε φημὶ σαρκῶν καὶ αἱμάτων· ἢ τάχα που νενό-
μικεν, τοῖς τῶν ζώων σφαγαῖς ἐπιγάννυσθαι τὸν
φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν. Καίτοι ταῖς
ἴσαις αὐτῷ δεισιδαιμονίαις ἐνισχημένοι τινες
τῶν πρὸ αὐτοῦ γεγονότων, ἐναργέσταά φασιν,
ὡς καὶ τοῖς παρὰ σφίσι θεοῖς ἀπηχθημένη πως
ἔστιν ἡ δι' αἱμάτων πρόσοδος. Πορφύριος γοῦν
ὧδέ πη φησὶν ἐν δευτέρῳ λόγῳ περὶ ἀποχῆς
ἐμψύχων· ὅτι δὲ οὐ θεοῖς, ἀλλὰ δαίμοσι τὰς E
θυσίας τὰς διὰ τῶν αἱμάτων προσῆγον οἱ τὰς ἐν
τῷ παντὶ δυνάμεις καταμαθόντες, καὶ τοῦτο πεπί-
στωται παρὰ τῶν θεολόγων. προσεπάγει δὲ καὶ
ποιητοῦ τινὰ χρῆσιν ἔχουσαν ὡδί·

Τίς ὧδε μωρὸς καὶ λίαν ἀνειμένος
Ἔυπις ἀνδρῶν, ὅστις ἐλπίζει θεὸς
Ὀστῶν ἀσάρκων καὶ χολῆς πυρουμένης,
Αἳ καὶ κυσὶν πεινῶσιν οὐχὶ βρώσιμα,

victimis vescuntur, & precantur antequam sacrificent, & dextrum armum primitias dant sacerdotibus: sed orbati templo & altari, aut, vt vulgo appellant, sanctuario, impediuntur quominus Deo victimarum primitias offerant. Vos autem, qui nouum sacrificii genus adinveniſtis, quum nihil indigeatis Hierusalem, quamobrem non sacrificatis? At superflua hæc est oratio, quoniam id ipsum antea dixi, quum ostendere vellem Iudæos cum Gentibus consentire, nisi quod vnum Deum credunt solummodo. Illud enim ipsis quidem proprium est, a nobis alienum. Cæteroquin alia nobis communia sunt, templa, delubra, altaria, lustrationes, obseruationes quædam; in quibus aut nullo plane modo, aut parum inuicem discrepamus.

CYRILLVS.

Ergo si Iudaicæ leuitatis socius esse vult, & res ad vsum necessarias ignorare summa in laude ponit, præda fruatur sua, inuideat nemo. Nos via regia incedemus, & rectum veritatis iter insistemus, amborum vanitate rejecta. Quum autem hac quæstione vtatur: *Quid enim nobis relictis Iudæorum legem non amplectimini, nec eius præceptis insistitis, & quare non sacrificatis?* Respondemus, psum veritatis luce destitutum existimasse accuratos Legis obseruatores contra legem facere sacrificiis vtendo Deo gratis, tum cultum ei non deferendo inuisum, carnalem scilicet ac cruentum: aut forte putasse, animalium cæde naturalem ac verum Deum oblectari. Quanquam priores ipso nonnulli iisdem superstitionibus irretiti manifestissime docent, suos quoque Deos cruentas supplicationes odisse. Porphyrius quippe in secundo libro de abstinentia ab esu animantium, ita scribit: *Non autem Diis, sed Dæmonibus, cruentas victimas eos obtulisse, qui in vniuerso Potestates esse exploratum habebant, illud quoque ab ipsis rerum diuinarum interpretibus confirmatum est.* Addit autem Poetæ quandam sententiam istiusmodi:

Quis adeo stultus, ac supinus,
Creduluque, vt putet Deos
Ossibus carne exutis & felle ambusto,
Quibus ne famelici quidem canes ve-
scantur,

Omnes oblectari, atque id accipere bonoris loco?

Et alibi cruentas victimas Deos auersari dicens, rursus ita scribit: *Tametsi antiquitus sanctitas in hunc modum ista non instituit: sed frugibus vnumquemque Deorum venerabantur. His enim sacrificiis, cum natura, tum omnis humanæ animæ sensus oblectabatur.* His adiungit etiam Poëtæ versiculos:

Taurorum autem promiscuis cædibus altare non irrigabatur,
Sed scelus hoc habebatur inter homines maximum,
Quorum animam ademissent, eorum membra depasci.

Quod animaduertere licet ex ara, quæ apud Delum hodieque seruatur; ad quam quum nullum animal adduceretur, nec super ea immolaretur, PIORVM ARA *idcirco vocata est. Ita non solum abstinebant a mactandis animantibus, sed qui illam erexerant, iuxta ac ii qui illa vtebantur, pietatis erant participes.* Quum igitur ARA PIORVM illa, quæ apud Delios erat, nominata sit, quod in ea nullum animal mactaretur; cur mansuetudinem legali maiorem frustra vellicat, nosque reprehendit quod dicamus, cruentis sacrificiis Deum minime delectari, sed adorationem & cultum in spiritu & veritate potius expetere? Sed forsan inquiet: Quomodo videtur ergo hæc præcepisse? Numquid certe Moses veteribus imposuit, quum singulis legibus præponeret istud, *Hæc dicit Dominus?* Ad hoc quoque nos respondebimus: Non erat mendax Moses, sed diuinorum potius oraculorum sincerus administer. Et lex quidem, quæ litera continebatur, emendatrix erat insipientium, & magistra infantium, (sic enim loquebatur in Lege cumprimis eruditus ille Paulus) & ceu quibusdam elementis ac disciplinarum notioribus principiis vti iubens, in typis assuescere veritatis meditationi permittebat, & in puerilibus exercitamentis interim versari. Vix enim fieri poterat vt Israelitæ, qui animum ad pietatem recens formatum habebant, adorationem & cultum in spiritu ac veritate implere valerent, & tam sanctæ ac purissimæ vitæ, Euangelicæ nimirum, perferre sudorem. Virtus enim non facile perficitur, nec laboribus exiguis comparatur. Optime autem mihi dixisse videtur e Poetis Græcorum aliquis:

Rom. 2.

A Χαίρειν ἅπαντας, καὶ γέρας λαχεῖν τόδε;
Καὶ μὴν κἀτέρωθι τὰς δι' αἱμάτων θυσίας συνήθεις τοῖς θεοῖς εἶναι λέγων, γράφει πάλιν ὧδε· καίπερ τὸ ἀρχαῖον οὐχ ὕτως τῆς ὁσίας ταύτης βραβευσίσης, ἀλλ' ἐκ τῶν καρπῶν ἕκαστον τῶν θείων τιμῶντες. τούτοις μὲν γὰρ ἥ τε φύσις καὶ πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ τῆς ψυχῆς ἄνθησις δρωμένοις συνηρέσκετο. παραζευγνύς δὲ τούτοισι καὶ ποιητὴς ῥήσιδιον·

B Ταύρων δ' ἀμρίτοισι φόνοις ἀδεύετο βωμός,
Ἀλλὰ μῦσος τοῦτ' ἔσχον ἐν ἀνθρώποισι μέγιστον,
Θυμὸν ἀποῤῥάψαντας ἐδμεναι ἠΐα γοῦνα.

Θεωρῆσαι δέ ἐσιν ἐκ τοῦ περὶ Δῆλον ἔτι σωζομένου βωμοῦ· πρὸς ὃν ἀδενὸς προσαγομένου παρ' αὐτοῖς, ἀδὲ θυομένου ἐπ' αὐτοῦ ζώου, εὐσεβῶν ἐκέκληται βωμός. ὅτως ἀ μόνον ἀπείχοντο τῶν ζώων θύοντες, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἱδρυσαμένοις τοῦτον, ὁμοίως κὴ τοῖς χρωμένοις αὐτῷ μελέδοσαν C εὐσεβείας. Ὅτε τοίνυν βωμὸς εὐσεβῶν ὁ παράγε τοῖς Δηλίοις ὠνόμασαι σφαζομένου τῶν ζώων ἐν αὐτῷ μηδενός, ταῖς ὑπὲρ νόμον ἐπιεικείαις ἀνθ' ὅτου μάτην ἐπιτιμᾷ, καὶ καταιτιᾶται λέγοντας ἐπὶ ταῖς δι' αἱμάτων θυσίαις ἐπιγάννυσθαι Θεὸν, ἐρίεσθαι δ' μᾶλλον τῆς ἐν πνεύματι τε καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως κὴ λατρείας; Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ· πῶς δ' ἂν ὁρᾶται τὰ τοιάδε τεθεσπικώς; ἢ τάχα που πεφενάκικεν ὁ Μωσῆς τὰς ἀρχαιοτέD ρας, ἐφ' ἑκάσῳ τῶν νόμων τιθεὶς τὸ, ΤΑΔΕ ΛΕΓΕΙ ΚΥΡΙΟΣ; καὶ πρός γε τοῦτο ἐροῦμεν ἡμεῖς· ὁ ψευδηγόρος ἦν ὁ Μωσῆς, γνήσιος δὲ μᾶλλον τῶν παρὰ Θεοῦ λόγων διακονητής· ὅ γε μὴν ἐν γράμμασι νόμος, παιδευτὴς ἦν ἀφρόνων, καὶ διδάσκαλος νηπίων· ἔφη γοῦν ὧδε νομομαθὴς ὢν ὁ Παῦλος· καὶ οἷον τισι στοιχείοις, κὴ μαθημάτων ἀρχαῖς, τοῖς ἐμφανεστέροις κεχρῆσθαι λέγων, ἐμμελετᾶν ἠφίει τοῖς τύποις τὴν ἀλήθειαν, καὶ γυμνάσμασιν νηπιοπρεπέσιν ἐντρίβεσθαι τέως. ἦν γάρ πως ἀνέφικτον νεοπαγῆ E πρὸς εὐσέβειαν τὴν διάνοιαν ἔχοντας τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, τὴν ἐν πνεύματί τε κὴ ἀληθείᾳ προσκύνησιν καὶ λατρείαν ἰσχύσαι πληροῦν, καὶ τῆς ὅτως εὐαγοῦς καὶ καθαρωτάτης ζωῆς, ῥηϊδίως τῆς εὐαγγελικῆς, τὸν ἱδρῶτα διενεγκεῖν. δυσκατόρθωτος γοῦν ἡ ἀρετὴ, καὶ ὀ μικροῖς ἁλίσκεται πόνοις. ἀρίσα δέ μοι δοκεῖ φάναι τις τῶν παρ' Ἕλλησι ποιητῶν·

Σμικροῖς δὲ τὰ μεγάλα πῶς ἔλοι τις ἂν
Πόνοισιν; ἀμαθὲς καὶ τὸ βάλεσθαι τάδε.

Ὅτι δὲ τὸ λίαν ἀκριβὲς εἰς εὐζωΐας δύναμιν, καὶ εἰς ἰσχνότητα τὴν δογματικὴν, μονονουχὶ καὶ δυσδιακόμιστον ἄχθος ταῖς Ἰουδαίων διανοίαις ἦν, ἀποφήνειεν ἂν αὐτὸς πάλεγων ὁ νομοθέτης διὰ φωνῆς Ἡσαΐου· ἔτε ἔγνως, ἔτε ἠπίστασο, ἔτε ἀπ' ἀρχῆς ἠνοιξά σου τὰ ὦτα. ᾔδειν γὰρ ὅτι ἀπειθῶς ἀπειθήσεις. κατηρρώστησε γὰρ ἔτω τὸ ἀμαθὲς, καὶ δυσήκοον, καὶ πολὺ λίαν εὐπαρακόμιστον ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος Ἰσραὴλ, ὥστε Μωσέως τὸν παρὰ Θεοῦ νόμον ἐκδεχομένου καὶ διατρίβοντος ἐν τῷ ὄρει, τραπέσθαι πρὸς ἀπόστασιν, καὶ μόσχῳ τὸ σέβας ἀνάπλεῖν ἀποτολμᾶν, καὶ μὴν καὶ πνευσημήσαι λέγοντας· ἔτοι οἱ θεοί σου Ἰσραὴλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. ἀδρανῆ δὲ ἔτω καὶ εὐδιάθρυπτον εἰς τὰ χείρω τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ὡς ὡς ἂν ἠνέσχοντο μαθημάτων εὐαγγελικῶν, ὥστε καὶ ἐναλάξαι θυσίας πνευματικῆς τὴν νοερὰν τῷ Θεῷ καθιεροῦν λατρείαν, καὶ ἀντὶ τῆς τῶν ζώων σφαγῆς τὴν ἐξ ἀρετῶν εὐοσμίαν; ἔθυον τοίνυν οἵς τε, καὶ βοῦς, καὶ τράγους, τρυγόνας τε καὶ περιστεράς. Ἀλλ' ἔστιν ἰδεῖν καὶ τοῦ παντὸς ἀξιῶσαι θαύματος τῆς θείας οἰκονομίας καὶ τὸ ἔνγε δὴ τοιούτοις ἔντεχνον. ἐφιεὶς γὰρ ἱερουργεῖν, διότι τὸ ἐν Αἰγύπτῳ ταυτὶ κατειθίσθαι δρᾶν, καὶ οἷον ἀναβιβάζων καὶ βραχὺ πρὸς τὸ ἀμωμήτως ἔχον, τὰς τῶν θυσιῶν διετύπου τρόπους, ἃ καὶά γε τὸ εἰωθὸς αὐλοῖς, ἀλλ' ἔτως ἐσκευασμένους ἐντέχνως τε καὶ σοφῶς ὡς καὶ νοερᾶς λατρείας ᾠδίνειν ἐφ' ἑαυτοῖς τὴν μόρφωσιν. οἷόν τι φημί· τέθυται μὲν γὰρ ὁ ἀμνὸς ἐν Αἰγύπτῳ τὴν ἐπὶ τὸ πάσχα πανήγυριν ἀποπεραινόντων ἐυμάλα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ. τέθυται δὲ ἀχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἐνσόφως, ὡς ἔφην. ἐλαμβάνετο μὲν γὰρ ἀπὸ δεκάτης τοῦ πρώτου μηνὸς, ἐσφάζετο δὲ τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ πρὸς ἑσπέραν ὑπὸ λύχνοις. καὶ αὐλὸς δὲ τῶν δαιτυμόνων τὸ σχῆμα καλὰ τὸ τῶν νόμῳ δοκοῦν. ἔτω γὰρ, φησὶν, φάγεσθε αὐλὸ· ἔσωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμέναι, καὶ τὰ ὑποδήματα ἐν τοῖς ποσὶν ὑμῶν, καὶ αἱ βακτηρίαι ἐν ταῖς χερσὶ, καὶ φάγεσθε αὐτὸ μετὰ σπουδῆς· πάσχα ἐστὶ κυρίῳ. Καὶ ἐφ' ἑκάστῃ τῶν θυσιῶν τρόπος τις ἦν ἀκατέχνως διατεταγμένος, ἀλλά τι τῶν ἀπορρήτων ἐφ' ἑαυτῷ γραφόμενον ἔχων. καὶ μακρὸς ἂν γένοιτο περὶ αὐτῶν ὁ λόγος ἑλομένοις ἕκαστα διεξιέναι ὡς ἔχει· ἐπ' ἐκεῖνο δὲ νῦν ἰτέον. χρῆναι γὰρ οἶμαι πληροφο-

A *Qui magna paruis compares laboribus? Stupor est vel ista velle.*

At vero quod accuratissima illa bene viuendi ratio, & dogmatum subtilias, propemodum intolerabile Iudæorum mentibus onus esset, ipse legislator docebit per vocem Esaiæ ita dicens: *Neque nosti, neque scisti: neque ab initio aperui tuas aures. Sciebam enim quod inobedienter rebellaturus esses.* Esa. 48. Tanto enim stupore, peruicacia, & leuitate B laborabant veteres illi Israelitæ, vt quum Moses a Deo legem acciperet, ac in monte versaretur, ad defectionem conuersi sint, & vitulo diuinos honores ausi sint tribuere, hisque ominibus eum prosequi, dicendo: *Hi sunt Dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti.* Exod. 32. Quum autem adeo infirmam & fragilem mentem haberent, quo pacto disciplinam Euangelicam suscepissent, vt loco spiritalis victimæ intellectualem cultum Deo consecra- C rent, & pro animantium cæde virtutum fragrantiam? Immolabant igitur oues, boues, hircos, turtures, & columbas. Sed considerandum est, atque omni admiratione prosequenda, singularis in hoc ratio diuini consilii. Quum enim sacrificare permitteret, propterea quod hæc in Ægypto facere soliti essent, ac veluti pedetentim ad perfectionem eueheret; sacrificandi modos adumbrabat, non eo ritu quo soliti erant, sed tam solerter sapienterque præparatos, vt & spiritalis cultus formam in se parerent. Cuiusmodi est nimirum istud: Immolatus est agnus in Ægypto Israelitis Paschatis festum vtique peragentibus: immolatus autem est non temere, sed singulari consilio, vti dixi. Assumebatur enim decima primi mensis, immolabatur autem quarta decima sub vesperam ad lucernas. Conuiuarum porro habitus a Lege præscriptus erat. *Sic* Exod. 12. *enim*, inquit, *comedetis eum: sint renes vestri accincti, & calceamenta in pedibus vestris: & baculi in manibus vestris; & comedetis eum cum festinatione. Pascha est Domino.* Et in singulis sacrificiis peculiaris cuique ritus erat non temere constitutus, sed arcani quiddam erat in iis adumbratum. Et singulorum quidem ritus percurrere, longum esset: ad illud nunc veniendum est. Nobis enim demonstrandum

alios

puto, ipſum cultum legalem, quod ad literam nimirum ac typos attinet, Deo minus gratum fuiſſe. Illum enim ſæpe ſæpius audias per vocem prophetarum hæc clare loquentem: *Quis enim quæſiuit hæc de manibus veſtris? calcare atrium meum non apponetis. Si attuleritis ſimilam, vanum autem incenſum, abominatio mihi eſt. Neomenias veſtras & ſabbata veſtra odit anima mea, & diem magnum non fero. Ieiunium, & otium, & ferias veſtras odit anima mea.* Et rurſus: *Holocauſta veſtra non ſunt accepta, & ſacrificia veſtra non oblectarunt me.* Per diuinum autem Dauid: *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Numquid manducabo carnem taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo? Immola Deo ſacrificium laudis.* Et iterum: *Quia miſericordiam volo, & non ſacrificium, & ſcientiam Dei magis quam holocauſta.* Quin & ipſe Filius inducitur dicens ad Patrem & Deum qui in cœlis eſt: *Sacrificium & oblationem noluiſti, corpus autem perfeciſti mihi. Tunc dixi, ecce venio, vt faciam Deus voluntatem tuam.* Sed dicet forſan aduerſarius: Enimvero Deus quum ſit ſecundum naturam, ſententiam vtique mutare non oportuit, ſed quod melius eſſet initio ſtatuere, & quod nunc ſacrificium reiicit, ne in mentem quidem eorum qui legi obnoxii ſunt, immittere. Sed tibi reſpondebimus, o bone: Conſtituit quidem, vti dixi, per ſapientiſſimum Moſen ritus vmbratiles ac typicos, gnarus typos informandis eorum, mentibus, qui tum erudiebantur, idoneos eſſe, non ita tamen vt in rebus adeo craſſis perpetuo hærentes ſpiritali & intellectuali cultu exciderent, ſed accepta in vmbris rerum verarum prædictione, Dei obſecrandi modum cumprimis agnoſcerent, ad recte viuendi ſemitam ſcite & artificioſe pergentes. Quemadmodum enim periti fabri ærarii, & inter eos celeberrimi quique, formas imaginum, quas facturi ſunt, in cera liquefacta prius exhibent; non vt eatenus tantum illorum ars progrediatur, ſed vt in ipſis, vti dixi, eorum, quæ mox facienda ſunt, decus prius eluceat: poſtquam tamen ad exitum perductum opus erit, non iam artificem iure incuſabimus quod typos negligat; ſimili, opinor, modo, poſtea-

Eſaiæ 1.

Pſal. 49.

Oſeæ 6.

Pſal. 39.

A ρεῖν ὡς ἀβλῆτον ἦν τῷ Θεῷ τῆς ἐν νόμῳ λα-
τρείας τὸ χρῆμα, τό γε ἦκον εἰς γράμμα, φη-
μὶ, καὶ τύπος. πλειστάκις γοῦν λέγοντος ἐπαίοιτις
ἂν διὰ φωνῆς προφητῶν τὰ τοιάδε σαφῶς. τίς
γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; πα-
τεῖν τὴν αὐλήν μου οὐ προσθήσεσθε. ἐὰν φέρητε
σεμίδαλιν, μάταιον δὲ θυμίαμα, βδέλυγμά
μοι ἐστί. τὰς νουμηνίας ὑμῶν, καὶ τὰ σάββατα ὑ-
μῶν, μισεῖ ἡ ψυχή μου, καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐκ
B ἀνέχομαι· νηστείαν, καὶ ἀργείαν, καὶ τὰς ἑορτὰς ὑ-
μῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου. Καὶ πάλιν. τὰ ὁλοκαυ-
τώματα ὑμῶν οὐκ εἰσὶ δεκτὰ, καὶ αἱ θυσίαι ὑμῶν οὐχ
ἥδυνάν με. διὰ δέ γε τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ· οὐ δέ-
ξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποι-
μνίων σου χιμάρους. μὴ φάγομαι κρέα ταύρων,
ἢ αἷμα τράγων πίομαι; θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν
αἰνέσεως. καὶ πάλιν· ὅτι ἔλεον θέλω, καὶ οὐ
θυσίαν, καὶ ἐπίγνωσιν Θεοῦ ἢ ὁλοκαυτώματα. καὶ
μὴν καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς εἰσηκόμισαι λέγων πρὸς
C τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν· θυσίαν καὶ
προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω
μοι. τότ' εἶπον, ἰδοὺ ἥκω, τοῦ ποιῆσαι ὁ Θεός τὸ
θέλημά σου. Φαίη δ' ἂν ἴσως ὁ δι' ἐναντίας· καί-
τοι χρὴ δή που Θεὸν ὄντα κατὰ φύσιν εὐσεβεῖ-
λίας ὁρᾶσθαι κρίτονα, καὶ ἐν ἀρχαῖς ἑλέσθαι
τὸ ἄμεινον, καὶ ἣν νῦν ἀπόβλητον ποιεῖται θυσί-
αν, μηδ' εἰς νοῦν ἐνεῖναι τοῖς ὑπὸ τὸν νόμον. Ἀλλ'
ὦ κράτιστε, πρὸς ἡμῶν εἰρήσεται. νενομοθέτηκε
μὲν, ὡς ἔφην, τὰ ἐν σκιαῖς καὶ τύποις διὰ τοῦ
D πανσόφου Μωσέως τοῖς τῶν παιδαγωγουμένων
διανοίαις κατάλληλον μάθημα τὰ ἐν τύποις εἰ-
δώς, οὐ μὴν ἵνα τοῖς ἔτω παχέσιν ἐμφιλοχω-
ρῆσαι ἀεὶ, τῆς ἐν πνεύματι καὶ νοεραῖς λατρίαις
ἀπολισθήσειαν, ἀλλ' ἵνα ἐν σκιαῖς λαβόντες
τῶν ἀληθεστέρων τὴν προανάδειξιν, εἰδεῖεν ἧ
μάλα τῆς προσόδου τὸν τρόπον, ἐπιτεχνέσθαι καὶ
ἐπισημόνως πρὸς τὴν τῆς ἀληθοῦς εὐζωΐας δι-
άθοντες τρίβον. Ὥσπερ γὰρ οἱ χαλκουργικῆς
ἔμπειρίας ἐν καλῷ γεγονότες, καὶ οὐκ ἀθαύμα-
στον ἐπ' αὐτῇ λαχόντες τὴν δόξαν, τὰ τῶν ἐσο-
E μένων σχήματα κηρὸν διαλήξαντες χρησίμως
προαναφαίνουσιν, οὐχ ἵνα μέχρι τούτου προϊ-
κωνται ἀπὸ τῆς τέχνης, ἀλλ' ἵν' ἐν αὐτοῖς, ὡς
ἔφην, τῶν ὅσον οὐδέπω ποιηθησομένων προανα-
λάμπῃ τὸ κάλλος· ἀφιγμένων γε μὴν εἰς πέ-
ρας αὐτοῖς τῶν ἐσομένων, οὐκέτ' ἐν δίκῃ
τὸν τεχνίτην αἰτιασόμεθα ὑπερορῶντα τῶν τύ-
πων· καὶ τὸν ἴσον οἶμαι τελοῦντα τρόπον τε καὶ λό-

γον, ἀναλάμψαντος Χριστοῦ, ὃς ἐστὶν ἀλήθεια, καὶ τῆς δι' αὐτοῦ λατρείας εἰσπεκομισμένης, καθορίζομεν εἰκότως τὸ ἀδρανὲς τῶν τύπων· εἰκόνες γὰρ ἦσαν τῶν νοητῶν. Φέρε γὰρ ἐκεῖνο καταισκεψώμεθα, ἐπὶ τίσιν ἂν ἡσθείη Θεὸς, καὶ τί ἂν γένοιτο τὸ ἀνδάνον αὐτῷ· πότερα δὴ μόσχος ὀκλάσας εἰς σφαγὴν, οἷς ἄρα πρὸς τοῦτο ἠγμένη, καὶ λιβανωτοῦ καπνοὶ τῆς ἐσχάρας ἐξελιττόμενοι, ἢ πολυειδέσιν ἀρεταῖς ἐμπρέπουσα ψυχή; Ὑποκείσθω γάρ τις εἰ δοκεῖ τῶν τελώνων ἐν Ἰουδαίοις ἐμπερίτομός τε καὶ φιλοθύτης, ἀμὴν ἔτι καὶ ἀγαθὸς τοὺς τρόπους, ἀκέπιεικείᾳ σύντροφος, ἀσελγὴς δὲ μᾶλλον, αἰσχροποιὸς, ἀπροσκλὴς εἰς λόγους, καὶ τῶν διαβεβλημένων οὐδὲν ἀνεπίληπτον ἔχων. ἕτερος δέ τις ἐκ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἀπερίτμητος κατὰ σάρκα, καὶ ταῖς μὲν δι' αἱμάτων θυσίαις οὐ κεχρημένος, οὐκ ἀθύμως δὲ τοὺς τρόπους, σώφρων, ἐπιεικὴς, φιλοκερδίας ἀμείνων, οὐδενὸς ἥττων τῶν ἐκ νόμου καλεψηφισμένων, καὶ ἁπαξαπλῶς ἁπάσης ἔμπλεως ἀρετῆς. τίς ἂν ἐν ἀμφοῖν θατέρου διοίσει, καὶ τὴν νικῶσαν ἀποίσεται ταῖς ἄνω ψήφοις στεφανούμενος; ὁ δεύτερος, ὥς γε οἶμαι, καὶ μάλα εἰκότως. Εἰ δὲ οἴεται καὶ φησὶν οὐχ ὧδε ταῦτα ἔχειν, ἴσως τοῖς ἑαυτοῦ προγόνοις ἀνθισάμενος, καὶ κανύνειν ἐπιχειρῶν, ἃ δὴ πανὸς ἄξιόν ἐστιν ἐκεῖνοι θαύμαται. Πορφύριος γοῦν ταῖς τῶν παλαιῶν ἑπόμενος δόξαις ἔτω πού φησιν· δεῖ τοίνυν καθηραμένους τὸ ἦθος, ἰέναι θύσοντας τῷ Θεῷ θεοφιλεῖς τὰς θυσίας προσάγοντας, ἀλλὰ μὴ πολυτελεῖς. νῦν δὲ ἐσθῆτα μὲν λαμπρὰν ἀμφιεσμένοις, οὐκ ἀρκεῖν νομίζεται πρὸς τὸ τῶν θυσιῶν ἁγνόν· ὅταν δὲ τὸ σῶμα μελαθῇ ἐσθῆτος τινὲς λαμπρυνόμενοι, ἢ καθαρὰν κακῶν τὴν ψυχὴν ἔχοντες ἴσασι πρὸς τὰς θυσίας, οὐδὲν διαφέρειν νομίζουσιν. ὥσπερ οὖν τῷ θειοτάτῳ γε τῶν ἐν ἡμῖν χαίρουσα μᾶλλον τὸν Θεὸν διανειμένων καθαρῶς, ἅτε συγγενεῖ προσφυκότι. ἐν γοῦν Ἐπιδαύρῳ προσεγέγραπτο·

Ἁγνὸν χρὴ ναοῖο θυώδεος ἔνδοθι οἶσθα
Ἔμμεναι· ἁγνείη δ' ἐστὶ φρονεῖν ὅσια.

Συνίης ἔν ὅπως τὴν τῶν ἠθῶν καθαρότητα φιλαλήθη ὅτι μάλιστα φησὶν τῷ πανάγνῳ Θεῷ; πιστεῖται δὲ τοῦτο καὶ δι' ἑτέρων. ἔφη γὰρ πάλιν· ἆρ' οὐ δὴ ἐν μὲν ἱεροῖς ἀπὸ ἀνθρώπων θεοῖς ἀφωρισμένοις, καὶ τὰ ἐν ποσὶ καθαρὰ δεῖ εἶναι καὶ ἀκηλίδωτα πέδιλα. ἐν δὲ τῷ ναῷ τοῦ παντὸς τῷ κόσμῳ τούτῳ, τὸν ἔσχατον καὶ ἐντὸς ἡμῶν

quam Christus illuxit, qui est veritas, & christianus cultus introductus est, vanos esse typos iure statuemus, spiritalium quippe imagines erant. Age enim consideremus, quibusnam oblectetur Deus, & quid acceptum ei sit; vtrum vitulus procumbens ad cædem, an ouis in eam rem adducta, & e thure fumorum globi; an multiplici virtute anima conspicua? Proponatur enim, si lubet, aliquis e Iudæorum numero, circumcisus & sacrificiis deditus, minus tamen probis & æquis moribus, sed impudicus potius, obscœnus, petulans, & nulli non vitio deditus; alter vero non Israelita, incircumcisa carne, & cruentis quidem sacrificiis non vtens, sed moribus optimis, sanctus, iustus, non auarus, nec vitiis a Lege damnatis obnoxius, & in summa, omni virtute plenus: vter igitur alteri præstabit, palmamque supremo calculo relaturus est? Secundus, opinor, nec iniuria. Quod si hæc non ita se habere putat & asserit, sciat se maioribus suis repugnare, eaque vituperanda suscipere, quæ omni admiratione illi prosequuntur. Porphyrius quippe veterum opiniones secutus, sic ait alicubi: *Oportet igitur vt perpurgatis moribus ad Deum accedamus, sacrificaturi gratas ei victimas, non vero sumtuosas. Nunc autem si veste splendida, non pura, fuerimus induti, satis esse non putatur ad sacrificiorum sanctitatem. Quod autem nonnulli corpore & veste nitidi, non pura tamen a vitiis anima ad sacrificandum accedunt, nihil referre putant; quasi Deus non oblectetur eo potissimum quod in nobis est diuinissimum, si pure sit affectum, præsertim quum sit ei cognatum.* Et sane Epidauri, pro templi foribus inscriptum erat:

Castus sit quicunque sacri penetralia templi
Ingreditur: castum est voluere sancta animo.

Intelligis quo pacto morũ puritatem sanctissimo Deo longe gratissimam dicat? Atqui alio ex loco idipsum insuper confirmat. Rursus enim ita scribit: *Numquid enim in templis, quæ Diis consecrata sunt ab hominibus, calceos puros esse decet, ac immaculatos: in templo vero Patris, qui mundus hic est, extimam nostram illam*

eunicam quæ cute constat, castam seruare non decebit, & cum ea pura & casta in templo Patris versari? Nam si ex eius tantum inquinatione periculum aliquod versaretur, contemnere id forsan ac nihil morari liceret; sed quum sensibile corpus omne defluxus quosdam materialium Dæmonum secum ferat, fit vt simul cum impuritate, quæ ex carnium & sanguinis esu existit, amica ipsi & familiaris potestas ex similitudine & cognatione etiam adsit. Et rursus: *Quæ vero nonnulli Platonici euulgarunt, ea nihil vetat ad propositæ rei explicationem intelligentibus proferre. Sit autem aiunt: Primum Deum, incorporeus quum sit, & immobilis, & indiuisibilis, & neque in alio sit, neque se ipso inclusus, nulla externa re indigere, vt dictum est. Reliquis autem Diis, & mundo, & inerrantibus & errantibus, qui anima & corpore constant, visibilesque dii sunt, gratias rependi oportere inanimatis victimis, eo modo, quo dictum est.* Quum ergo Deus incorporeus nulla plane re indigeat externa, cruenta vero sacrificia ipsi Iuliani magistri reprehendant: cur eos demum criminatur, qui sacrificia Deo accepta facere norunt? Scriptum enim est:

Prou. 3. *Honora Dominum de iustis tuis laboribus, & da illi primitias de tuis fructibus iustitiæ.* Diuinus quoque Dauid dixit:

Psal. 5. *Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino.*

Psal. 58. Item: *Circuiui, & sacrificaui in tabernaculo eius sacrificium laudis & iubilationis.* Quod autem, si bonorum operum splendore careas, vana tibi sit prorsus vis cruenti sacrificii, ipse legislator fidem faciet ad prophetam Hieremiam dicens, quum offendisset Israel:

Hier. 14. *Et tu noli orare pro populo isto in bonum: quoniam, si ieiunauerint, non exaudiam orationem eorum: & si obtulerint holocaustomata, & sacrificia; non placebo mihi in eis.*

Esa. 66. Item: *Et super quem respiciam, nisi super mansuetum, & quietum, & trementem sermones meos? Iniquus autem, qui immolat mihi vitulum, quasi qui occidat canem: qui autem offert similam, quasi sanguinem suillum.* Quin & patientissimus ille Iob:

Iob. 8. *Dominus enim*, inquit, *non reprobabit innocentem, nec vllum munus impii accipiet.* Dixit quoque

Syrac. 34. alicubi alter e sapientibus: *Sacrificium ab iniusto oblatio maculata.* Item: *Non probat altissimus oblationes impiorum.* Etenim

χιλῶνα τὸν δερμάτινον, ἐχ ἁγνὸν πρόσηκεν διατηρεῖν, καὶ μετὰ ἁγνῆς διατρίβειν ἐν τῷ ναῷ τοῦ πατρός; εἰ μὲν γὰρ ἐν τῷ μεμολύνθαι αὐτὸν μόνον ὁ κίνδυνος ἦν ἐπεῖλε, ἐνῆν καὶ παριδεῖν καὶ καταῤῥαθυμῆσαι· νῦν δὲ πᾶσὸς τὸ ἀσθενὲς σῶμα τοῦ ἀπορῥοίας φέρουσι δαιμονίων ὑλικῶν, ἅμα τῇ ἀναθαρσίᾳ τῇ ἐκ σαρκῶν καὶ αἱμάτων πάρεσιν ἡ ταύτη φίλη καὶ προσήγορος δύναμις δι' ὁμοιότητα καὶ οἰκειότητα. Καὶ πάλιν· ἀφ' ὧν τῶν Πλατωνικῶν τινες ἐδημοσίευσαν, ταῦτα ἀνεμέσητον παραλιθέντα τοῖς ἐυξυνέτοις, μηνύειν τὰ προκείμενα. λέγουσι δὲ ὧδε· ὁ μὲν πρῶτος Θεὸς, ἀσώματός τε ὢν, καὶ ἀκίνητος, καὶ ἀμέριστος, καὶ οὐδὲ ἐν τινὶ ὤν, ὅτε ἐνδεδεμένος εἰς ἑαυτὸν, χρῄζει οὐδενὸς τῶν ἔξωθεν, ὥσπερ εἴρηται. τοῖς δὲ λοιποῖς θεοῖς, τῷ τε κόσμῳ καὶ τοῖς ἀπλανέσι καὶ πλανωμένοις, ἔκ τε ψυχῆς καὶ σώματος ἔστιν ὁραλοῖς θεοῖς, ἀπευχαριστέον τὸν εἰρημένον τρόπον, διὰ τῶν θυσιῶν τῶν ἀψύχων. Οἷς τοίνυν τῷ ἀσωμάτῳ Θεῷ προσδεῖ μὲν ὅλως τῶν ἔξωθεν οὐδενὸς, διαβέβληται δὲ καὶ ὡς παρὰ τοῖς αὐτὸς γεγονόσι καθηγήσεως ἡ δι' αἱμάτων πρόσοδος, ἀνθ' ὅτου λοιπὸν ἐν αἰτίᾳ ποιεῖται καὶ γραφῆς τοὺς θύειν εἰδότας ἐκ ἀπαδόντως Θεῷ; γέγραπται γὰρ ὅτι, τίμα τὸν Κύριον ἀπὸ σῶν δικαίων πόνων, καὶ ἀπάρχου αὐτῷ ἀπὸ σῶν καρπῶν δικαιοσύνης. ἔφη δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβίδ· θύσατε θυσίαν δικαιοσύνης, καὶ ἐλπίσατε ἐπὶ κύριον. καὶ πάλιν· ἐκύκλωσα, καὶ ἔθυσα ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ θυσίαν αἰνέσεως καὶ ἀλαλαγμοῦ. ὅτι δὲ τῆς ἐκ πράξεων ἀγαθῶν λαμπρότητος ἐκ ἐνδέσης τισὶν, ἀνόνητος πανελῶς εἴη ἂν τῆς δι' αἱμάτων θυσίας ἡ δύναμις, αὐτός τε πιστώσεται λέγων ὁ νομοθέτης πρὸς τὸν προφήτην Ἱερεμίαν προσκεκρουκότος τῷ Ἰσραὴλ· καὶ σὺ μὴ προσεύχου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου εἰς ἀγαθὸν, ὅτι ἐὰν νηστεύσωσιν, ἐκ εἰσακούσομαι τῆς δεήσεως αὐτῶν· καὶ ἐὰν προσενέγκωσιν ὁλοκαυτώματα καὶ θυσίας, ἐκ εὐδοκῶ ἐν αὐτοῖς. Καὶ πάλιν· καὶ ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾶον, καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; ὁ δὲ ἄνομος ὁ θύων μοι μόχον, ὡς ἀποκτείνων κύνα· ὁ δὲ ἀναφέρων σεμίδαλιν, ὡς αἷμα ὕειον. Καὶ μὴν ὁ τλημαθέστατος Ἰὼβ· ὁ γὰρ κύριος, φησὶν, ὁ μὴ ἀποποιήσεται τὸν ἄκακον, πᾶν δὲ δῶρον ἀσεβοῦς ὁ δέξεται. Ἔφη δέ πως καὶ ἕτερος τῶν σοφῶν· θυσία ἐξ ἀδίκου, προσφορὰ μεμωκημένη. Καὶ πάλιν· ἐκ εὐδοκεῖ ὁ ὕψιστος ἐν προσφοραῖς ἀσεβῶν. ἡ γάρ τοι τοῦ ὑψίστου

σεμνότης, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιῦν τῶν ἀρίστων ἐπιτηδείως ἔχειν, καὶ πρόσνευκέναι μὲν τοῖς βελτίοσιν, ἀποστρέφειν δὲ πειρᾶσθαι τὰ χείρω, γένοιτ' ἂν τῷ παναγίῳ Θεῷ θυσία τις ὥσπερ εὐσωλάτη, καθά φησιν ὁ μακάριος Δαβίδ· ἀρέσει τῷ Θεῷ ὑπὲρ μόσχον νέον, κέρατα ἐκφέροντα καὶ ὁπλάς. Καὶ πρός γε τοῦτο ἡμᾶς καλαθήγει λέγων ὁ πάνσοφος Παῦλος· παρακαλῶ ὖν ὑμᾶς, παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. Οὐκοῦν ἐπείτοι πέπαυται θύειν ὁ Ἰσραὴλ, τῷ θύειν ἡμεῖς ἀπεσχήμεθα· ἀλλὰ κἂν εἰ θύσειαν αὐτοί, κἂν εἰ ἔλοιντο πληρῶν τὰ ὡς ἐν σκιᾷς τοῖς πάλαι τεθεσπισμένα, τὴν ἀμαξιτὸν ἰόντες ἡμεῖς, εὐθὺ τῷ εἰκότος ἥξομεν, τὴν ἐν πνεύματί τε καὶ νοερὰν λατρείαν ἓν μάλα διαπεραίνοντες. Ἐπειδὴ δέ φησι τῶν καλὰ τὸν νόμον ἱερουργιῶν καλαλῆξαι τὸν Ἰσραὴλ, ὡς ἂν ἐξὸν αὐτῷ τοῦτο δρᾶν, εἰ τῶν Ἱεροσολύμων ἀπονοσφίζοιτο, μανθανέτω πρὸς ἡμῶν τὴν ἐπ' αὐλῷ δὴ τούτῳ γεγενημένην οἰκονομίαν. Ἀνθ' ὅτου γὰρ δὴ, φαίη τις ἄν, αὐλῷ τελεῖσθαι προστέταχε τὰς ἱερουργίας, οὐκ ἐν ἁπάσῃ μᾶλλον τῇ ὑπ' οὐρανῷ, ἢ κἂ ἔνθά περ ἂν εἶεν τῷ νόμῳ καλεζευγμένοι, ἀλλ' ὡς τι μέγα καὶ ἀναγκαῖον ἐν μόνοις τοῖς Ἱεροσολύμοις; ἆρ' ὡς ὄντος ἐπ' αὐλῇ μόνῃ τοῦ ἐπὶ πάσας θεοῦ, ἤγουν οὐκ ἐθέλοντος τιμᾶσθαι πανταχῇ; ἀλλ' ὅτι μὲν δὴ τὸ πρῶτον λῆρος μεσὸν, ἐνδοιάσειεν ἂν οὐδείς. ἀπερίοριστον γὰρ τὸ θεῖον, καὶ οὐκ ἐγγένοιτό τι τοῦ ἀσώματον, καλευρύνεται δὲ πανταχῇ, κἀ πάντα αὐτοῦ μεστά. καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον, τὸ μὴ ἐν τόπῳ παντὶ τιμᾶσθαι θέλειν αὐτὸν, οὐκ ἀγεννῆ τὸν μῶμον τοῖς ἐνεσηκόσιν ἐνήσει πράσμασιν. προσκυνεῖται γὰρ πρὸς ἡμῶν πανταχῇ, κἀ καθά φησιν ὁ Προφήτης· μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσφέρεται τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, κἀ θυσία καθαρά. Γέγραπται δὲ καὶ περὶ ἡμῶν, ὅτι προσκυνήσουσι τῷ κυρίῳ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ. Ὅλε τοίνυν ἐν παντὶ τόπῳ δοξολογεῖται Θεὸς, κἀ οὐκ ἀπόβλητον ποιεῖται τὸ χρῆμα, μᾶλλον δὲ κἀ τὸ ῥάθυμον ἐντέλοις οὐκ ἔξω δίκης· τί μὴ καὶ αὐτοῖς ἐξ ἄρματος Ἰσραὴλ ὁρᾶται μέλον ἐλευθέρως τὸ εἴπερ ἔλοιντο πανταχοῦ καθιεροῦν τῷ Θεῷ τὰ νενομισμένα; προμηθέσθαι τοίνυν ὁ νομοθέτης, ἅτε δὴ καὶ προαναθρήσας τὰ ἐσόμενα, ἐν μόνοις δὴ χρῆναι τοῖς Ἱεροσολύμοις προσέταχεν καλα-

vitæ honestas; & optimæ cuiusque rei studium, & ad virtutes propensio, a vitiis autem auersio, velut suauissimi odoris fuerit sanctissimo Deo victima, sicuti beatus Dauid ait: *Placebit Deo super vitulum nouellum, cornua producentem & vngulas.* Et ad hoc quidem nos excitat sapientissimus Paulus, dicens: *Itaque obsecro vos, exhibete corpora vestra hostiam viuentem, bene placentem Deo, rationabile obsequium vestrum.* Quandoquidem ergo sacrificarint, licet implere voluerint quæ veteribus velut in vmbris prodita sunt; nos regia incedentes via ad id quod decet recta pergemus, cultum qui spiritu & veritate constat vtique peragentes. Quum autem dicat Israelitas a legalibus sacrificiis cessasse, tanquam non liceat eis hoc facere, si ab Hierosolymorum vrbe separati sint; discat a nobis, quanam Deus hac in re prouidentia vsus sit. Cur enim, inquiet aliquis, non vbique terrarum potius sibi sacra fieri iussit, quam vbi Lege obstricti erant, adeoque ceu magni momenti & necessaria res esset, solis Hierosolymis? An quod in ea sola vrbe sit supremus Deus; aut sane quod nolit vbique coli? Atqui primum illud friuolum esse nemo dubitauerit. Deus enim nullo loco circumscribitur, nec vspiam locorum est, quum sit incorporeus, sed quoquouersus diffunditur, & ipso plena sunt omnia. Alterum autem, quod in omni loco nimirum ipse adorari nolit, præsentem rerum nostrarum statum non leui culpa notabit. Adoratur enim a nobis vbique, & vt ait Propheta: *Magnum nomen eius in gentibus, & in omni loco sacrificium offertur nomini eius, & hostia pura.* Scriptum autem est etiam de nobis: *Adorabunt Dominum singuli de loco suo.* Quum igitur in omni loco glorificetur Deus, neque honorem illum respuat, sed contemtores potius puniat: quidni etiam Israelitis ipsis liberum esse videtur, si velint vbique patrio ritu sacra facere? Prudentissime ergo legislator, quum futura præuideret, in sola vtique Hierosolymorum vrbe eos sacrifi-

A B C D E

Psal. 68.

Rom. 12.

Malach. 1.

Soph. 2.

care iussit, vt veluti necessitate quadam a prisci moribus recedentes ad meliora conuerterentur. Patria enim pellendi erant, Domino a se interfecto, & in Gentium regionibus habituri. At incredibile quodammodo erat, eos in omni loco sacrificaturos, immo vero noxæ forsan iis quoque futurum, qui conuerterentur ex Gentibus. Si enim qui per fidem vocabantur, a prisci ritibus cessaturi erant; hi autem cruenta sacrificia ceu Deo gratissima oblaturi; non parum illos offendissent qui nuper ad veritatem adducti erant, & doctrinis Euangelicis ad spiritalem & materiæ expertem cultum erudiebantur. Quocirca rebus ad veritatem traductis, & figuris in melius mutatis, non solutam esse Legem dicimus, sed tunc temporis potius impletam, quum veritas, id est, Christus, nobis affulsit. Quod si religionem Christianam in crimen vocat, propterea quod typis abstinemus, ac subtilibus mentis oculis veritatis luce conspecta vitæ genus Iudæis neglectum, spiritalem nimirum cultum, suscepimus; accuset reliquas perinde scientias, & quotquot eas capessunt, quod initiis & rudimentis disciplinarum relictis, ad earum perfectionem summo studio contendunt. Idipsum videre est in artibus quoque mechanicis, in quibus magna sane in melius facta est progressio: quod tamen nemo reprehendit. Primi pictores picturas aliter in tabulis formabant: posteriores statuarii artificiosius quam priores statuas fingebant: & deerat olim artificibus accuratissima illa solertia, quæ posterioribus contigit. Quid dicam artem textoriam, sculpturam, inuenta illa fabrorum? an non ea primis longe præstare videas? Si ergo sapientissimi Mosis Legem contendit in peius a nobis traductam: aduersus Legem fecisse nos arguat, ac diuina præcepta contemsisse, & primorum res eximias nihili fecisse. Sin autem legalis vmbræ crassitudine extenuata ad veritatis pulchritudinem eam transferimus, & quod in figuris veteribus obscure proditum est, nunc

A θύειν αὐλὸς, ἵν' ὡς ἐξ ἀνάγκης τῶν ἀρχαίων ἀποφοιτῶντες ἐθῶν, μεταθοιντο πρὸς τὰ βελτίω. ἔμελλον μὲν γὰρ γεγονότες κυριοκτόνοι τῆς ἐνεγκούσης ἐκπέμπεσθαι, καὶ ταῖς τῶν ἐθνῶν ἐν διατάσθαι χώραις. Ἀλλ' ἦν πως ἀπίθανον, μᾶλλον δὲ τάχα που καὶ τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἐπιστρέφουσι πρὸς κακὸ, τὸ ἐν παντὶ τόπῳ γεγονότας ἱερουργεῖν αὐλούς. εἰ γὰρ οἱ μὲν καλούμενοι διὰ πίστεως τῶν ἀρχαίων ἐθῶν καταλήγειν ἔμελλον, οἱ δὲ ὡς Θεῷ
B φιλταίτας ταῖς δι' αἱμάτων ποιεῖσθαι προσαγωγάς· ἠδίκησαν ἂν ὁ μετρίως αὐλοὺς ἄρτι στεφανωνευμένους εἰς ἀλήθειαν, καὶ μαθήμασιν εὐαγγελικοῖς εἰς νοερόν τε καὶ ἄϋλον παιδαγωγουμένους λατρείαν. Μεταῤῥυθμότων δὴ ἓν εἰς ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων, καὶ τῶν ἐν τύποις καὶ αἰνίγμασι τὴν εἰς τὰ ἀμείνω λαβόντων μεταβολήν, ὁ καταλελύσθαι φαμὲν τὸν νόμον, ἐκπεπεράνθαι δὲ μᾶλλον ἐπὶ καιροῦ, καθ' ὃν ἡμῖν ἐπέλαμψεν ἡ ἀλήθεια, τουτέστι, Χριστός. εἰ δὲ ὅτι τῶν
C τύπων ἀπεχόμεθα, καὶ ἰσχνοῖς διανοίας ὄμμασι τὸ τῆς ἀληθείας καταθρήσαντες φῶς, τὴν τοῖς Ἰουδαίοις ἀνεπιήδευλον πολιτείαν καθορθοῦν ἠρήμεθα, τὴν πνευματικὴν τιμῶντες λατρείαν, ἐν αἰτίᾳ ποιεῖται τὰ καθ' ἡμᾶς· ἐπιπλητέτω καὶ ταῖς ἑτέραις τῶν ἐπιστημῶν, καὶ τοῖς δ' αὐλῶν ἰέναι σπουδάζουσιν, ἐπείτοι μεθεῖσι τὰ ἐν ἀρχαῖς, καὶ τὰ τῶν μαθημάτων εἰσαγωγικὰ, τὸ ἐν καλῷ γενέσθαι τῶν ἐσπουδασμένων διὰ πολλῆς γέγονεν αὐλοῖς φροντίδος. Ἴδοι δ'
D ἄν τις καὶ ἐν ταῖς βαναυσικαῖς τῶν τεχνῶν, ὡς πλείστη μὲν ὅση γέγονεν ἡ ἐπίδοσις ἀποφέρουσα πρὸς τὰ βέλτιω· γράφειαι δὲ τὸ χρῆμα ὁδεῖς. ἀνεῦρεν ἑτέρως οἱ πρῶτοι τὰς ἐν πίναξι γραφάς· ἐντεχνέστεροι δὲ τῶν ἀρχαιοτέρων οἱ μετ' αὐλοὺς τὰ τῶν ἀνδριάντων ἔπλαττον σχήματα, καὶ τὸ λίαν ἀκριβὲς τοῖς ταῦτα τεχνίταις οὐκ ἐνῆν πώποτε, προσγέγονε δὲ τοῖς ὑστέροις· τί δ' ἂν λέγοιμοι τὴν ὑφαντικὴν, τὴν λατυπικὴν, τὰς τῶν τεκτόνων εὑρέσεις; ὁ παραπολὺ τῶν
E πρώτων ἀμείνους καλίδοι τις ἂν αὐλάς, Εἰ μὲν ἓν ἦν τὸ χεῖρον τὸν τοῦ πανσόφου Μωσέως καλακεκομίσθαι νόμον πρὸς ἡμῶν ἰσχυρίζεται, γραφέσθω παρανομήσαντας, καὶ τῶν θείων ἐνταλμάτων ὀλιγωρεῖν ἠρημένους, καὶ ἐν ὁδενὶ θέντας λόγῳ τὰ πρώτων ἐξαίρετα. εἰ δὲ τῆς ἐν νόμῳ σκιᾶς τὸ πάχος καταλεπτύνοντες, ἐπὶ τὸ τοῖς ἀληθείας αὐλὴν μετατάττομεν κάλλος, καὶ τὸ ἀμυδρῶς ἐν αἰνίγμασι τοῖς πάλαι δηγτελμένον νυνὶ δὴ μᾶλλον ἐκφα-

νες έραν ἔχει τὴν θεωρίαν, ἀκούετω πρὸς ἡμῶν ὁ δὲ ἐναντίας· μὴ φιλαύτιος, βαρὺ γάρ· μή τε μὴν φιλεπιμηνὴς, πανοξυντικὸν γάρ. Ἥκει γε μὴν ὁ μέχρι τούτων ὁ καθ' ἡμῶν αὐτῷ λόγος, συμφέρεσθαι τὰ Ἑλλήνων τοῖς Ἰουδαίων ἔθεσιν ἄνω τε καὶ κάτω διαλεινόμενος, πλὴν ἑνός. οἱ μὲν γὰρ, φησὶν, ἑνὶ μόνῳ λατρεύουσι Θεῷ· οἱ δὲ καὶ πλείους εἶναί φασιν. τῆς ἐν ἀμφοῖν δόξης ἡμαρτηκέναι νομίζει τὰ καθ' ἡμᾶς, διὰ τί τὸ μή τε Θεοὺς προσίεσθαι πολλοὺς, μήτε μὴν ἕνα κατὰ τὸν νόμον, τρεῖς δέ γε μὴν ἀνθ' ἑνὸς ὁμολογεῖν. ὠήθη γὰρ ἴσως τὴν ἁγίαν τε καὶ ὁμοούσιον Τριάδα, ἤτοι τὴν τῆς μιᾶς θεότητος Φύσιν, εἰς τρεῖς πρὸς ἡμῶν διατέμνεσθαι Θεούς. Οἱ δὲ ὀρθὴν καὶ ἀνεπίπληκτον πανταχῶς τὴν ἔν γε τούτοις εἰς νοῦν καὶ παρρησίαν εἰσκομισάμενοι δόξαν, τῆς τε ὕσης ἐν ἀμφοῖν ἀβελτηρίας ἀπηλλάγμεθα, καὶ μὴν καὶ εὐθὺ σκοπὸν τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἐνεπορδάζομεν, οὐκ ἀγεννὴς ἡμῖν, ὡς γε οἶμαι, προαπέφηνε λόγος. Ἃ δέ γε πρὸς τοῖς ἤδη φθάσασιν ἐγκαλεῖ, τούτων εἰκότως διαμεμνήσομαι. Φησὶ γὰρ πάλιν ἐπὶ τούτοις·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἀνθ' ὅτου περὶ τὴν δίαιταν οὐχὶ Ἰουδαίοις ὁμοίως ἐσὲ καθαροὶ, πάντα δὲ ἐσθίειν ὡς λάχανα χόρτου δεῖν φατὲ, Πέτρῳ πιστεύσαντες, ὅτι, φησὶν, εἶπεν ἐκεῖνος, ἃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου. τί τοῦτο τεκμήριον, ὅτι πάλαι μὲν αὐτὰ ἐνόμιζεν ὁ Θεὸς μιαρὰ, νυνὶ δὲ καθαρὰ πεποίηκεν αὐτά; Μωσῆς μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν τετραπόδων ἐπισημαινόμενος, ὧν τὸ διχηλὸν φησὶν ὁπλὴν, καὶ ἀναμαρυκίζον, καθαρὸν εἶναι· τὸ δὲ μὴ τοιοῦτον, ἀκάθαρτον εἶναι. Εἰ μὲν οὖν ὁ χοῖρος ἀπὸ τῆς φαντασίας Πέτρου νῦν προσέλαβε τὸ μαρυκᾶσθαι, πειστέον αὐτῷ· τερατῶδες γὰρ ὡς ἀληθῶς, εἰ μετὰ τὴν φαντασίαν Πέτρος προσέλαβεν αὐτό· εἰδὲ ἐκεῖνος ἐψεύσατο ταύτην ἑωρακέναι, ἵν' εἴπω καθ ὑμᾶς, τὴν ἀποκάλυψιν, ἐπὶ ἐμβρυοδεψίᾳ, τί ἐπὶ τηλικούτων ὕστω ταχέως πιστεύσομεν; Τί γὰρ ὑμῖν ἐπέταξε τῶν χαλεπῶν, εἰ ἀπηγόρευσεν ἐσθίειν πρὸς τοῖς ὑείοις τά τε πτηνὰ καὶ τὰ θαλάττια, ἀποφηνάμενος ὑπὸ θεοῦ καὶ ταῦτα πρὸς ἐκείνοις ἐμβεβλῆσθαι, καὶ ἀκάθαρτα πεφηνέναι;

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Τεθαύμακας ἄρα, εἰπέ μοι, τὰ Ἰουδαίων;

certe clarius contemplari licet; audiat illud a nobis aduersarius: Ne accusatorius sis, graue enim est: neque porro reprehendendi cupidus, exasperat enim. Veruntamen non eatenus sistit eius in nos oratio, qua susque deque contendit Græcorum instituta cum Iudæorum moribus conuenire, vno excepto. Hi enim, inquit, vnum ac solum Deum colunt; illi plures esse dicunt: Nos ab vtrorumque opinione aberrasse putat, quod neque multos admittamus Deos, neque porro vnum, secundum Legem, sed tres tamen pro vno confiteamur. Forte enim putauit sanctam & consubstantialem Trinitatem, siue illam vnius diuinitatis naturam, in tres Deos a nobis diuidi. Quod autem rectam & inculpatam plane de his sententiam in animum & pectus induximus, & horum ac illorum vesania liberati ad veritatis scopum recta contendimus, non imbelli, vt opinor, antea nobis oratione demonstratum est. Quæ vero præter ea, quæ dicta sunt, nobis obiicit, ea non abs re mox commemorabo. His enim rursus addit:

IVLIANVS.

Cur in victu, perinde ac Iudæi, mundi non estis: sed omnia edenda esse sicut olera pabuli dicitis, Petro credentes, quoniam ipse dixit: *Quæ Deus purificauit, tu ne commune dixeris?* Quidnam istud signi est, quod ea quidem olim Deus immunda putauerit, nunc autem ipsa pura fecerit? Moses enim de quadrupedibus loquens: *Quodcunque diuidit vngulam, & ruminat*, ait *mundum esse; quod autem istiusmodi non est, immundum esse.* Si ergo a visione Petri porcus id nunc habet vt ruminet, credamus ei; prodigium enim est profecto, si post Petri visionem illud accepit. Sin autem ille hanc, vt verbo vestro vtar, *reuelationem* apud coriarium finxit se vidisse, cur in re tanta tam cito credemus? Quid enim ardui vobis præcepisset, si, præter suilla, vetuisset edere etiam volatilia, & aquatica, affirmans hæc etiam, præter illa, a Deo repudiata esse, & immunda existere?

Act. 10.

Leuit. 11. Deut. 14.

CYRILLVS.

Iudæorum itaque instituta miraris,

obsecro, & eos in victu pure versatos ais, ac in ciborum delectu Christianis præstitisse? Igitur videamus, si lubet, quibusnam cibis Mosaica Lex eis interdixerit, & quid eis vescendum permiserit. Scriptum est in Leuitico: *Et locutus est Dominus ad Moysem, & Aaron, dicens: Loquimini filiis Israel, dicentes: Hæc animalia comedetis de omnibus animalibus quæ super terram. Omne animal quod diuidit vngulam, & fissuras findit duarum vngularum, & reducit ruminationem, inter animalia, hæc comedetis. Tantum ab his non manducabitis, ab iis quæ reducunt ruminationem, & ab iis quæ diuidunt vngulas, & findunt fissuras vnguium: Camelum, quia reducit ruminationem hic, vngulam autem non diuidit; immundum hoc vobis: Et leporem, chærogryllium, & suem, quoniam vero hoc diuidit vngulam, & findit fissuras vngulæ, & hoc non reducit ruminationem: immundum hoc vobis.* Atque hæc quidem de istis. Translato autem sermone ad volatilia & aquatilia, & ad aliorum quorundam genera & species, ita rursus ait: *Et hæc comedetis ex iis quæ in aquis. Omnia, in quibus sunt alæ & squamæ in aquis, & in mari, & in torrentibus, hæc comedetis. Et omnia in quibus non sunt alæ neque squamæ, abominatio vobis sunt, & abominabilia vobis erunt.* Et paulo post: *Et hæc abominabimini de volatilibus, & non comedetis aquilam, gryphum, haliæetum, vulturem, & miluum, & similia eis: & struthionem, & larum, & coruum, & similia ei: & accipitrem, & nycticoracem, & mergulum, & ibin, & porphyrionem, & pelecanum, & cycnum, & noctuam, & herodionem, & charadrium.* Et post hæc rursus: *Et hæc vobis immunda, de reptilibus quæ repunt super terram: mustela, & mus, & crocodilus terrestris, mygale, & chamæleon, & chalabotes, & lacerta, & talpa.* O magnam Iudæorum puritatem & ciborum delectum admirabilem! Nolunt in cibos recipere camelum, chœrogryllium, aquilam, vulturem, mergulum, vpupam, noctuam: ad hæc repudiant corvos, ibes, noctuas, herodionem, & murem meticulosum, mustelam, & mygalen,

Leuit. 11.

Ibid. v. 9. &c.

Ibid. v. 13.

Ibid. v. 29.

καὶ καθαρῶς αὐλοῖς τὰ περὶ τὴν διαῖταν ἠσκῆσθαι Φῆς, καὶ τῆς παρ' αὐλοῖς εὐσεβείας ἡτῆσθαι Χριστιανούς; ἴδωμεν οὖν καθαρῶμεν, εἰ δοκεῖ, ὁποίων μὲν ὄψων αὐλὸς ὁ θεσπέσιος Μωσέως νόμος ἀπεσόβησε, καὶ τί τὸ ἐδώδιμον προεῖσθαι προστέταχε. γέγραπται τοίνυν ἐν τῷ Λευϊτικῷ· καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωσῆν καὶ Ἀαρών, λέγων· λαλήσατε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, λέγοντες· ταῦτα τὰ κτήνη φάγεσθε ἀπὸ πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. πᾶν κτῆνος διχηλὸν ὁπλὴν, καὶ ὀνυχισῆρας ὀνυχίζον δύο χηλῶν, καὶ ἀνάγον μηρυκισμὸν ἐν τοῖς κτήνεσι, ταῦτα φάγεσθε. πλὴν ἀπὸ τούτων δὲ φάγεσθε, ἀπὸ τῶν ἀναγόντων μηρυκισμὸν καὶ ἀπὸ τῶν διχηλούντων τὰς ὁπλὰς, καὶ ὀνυχιζόντων ὀνυχισῆρας. τὸν κάμηλον, ὅτι ἀνάγει μηρυκισμὸν τοῦτο, ὁπλὴν δὲ οὐ διχηλεῖ, ἀκάθαρτον τοῦτο ὑμῖν· καὶ τὸν δασύποδα, καὶ τὸν χοιρογρύλλιον, καὶ τὸν ὗν. ὅτι διχηλεῖ ὁπλὴν τοῦτο, καὶ ὀνυχίζει ὀνυχισῆρας ὁπλῆς, καὶ τοῦτο οὐκ ἀνάγει μηρυκισμὸν, ἀκάθαρτον τοῦτο ὑμῖν. Καὶ ταυτὶ μὲν περὶ τούτων. μεθισὰς δὲ τὸν λόγον ἐπί τε τὰ τῶν ἐνύδρων καὶ τὰ τῶν πτηνῶν, καὶ μὴν καὶ ἑτέρων τινῶν γένη τε καὶ εἴδη, πάλιν ὧδε φησὶν· καὶ ταῦτα φάγεσθε ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς ὕδασι. πάντα ὅσα ἐστὶν αὐλοῖς πτερύγια καὶ λεπίδες ἐν τοῖς ὕδασι, καὶ ἐν ταῖς θαλάσσαις, καὶ ἐν τοῖς χειμάρροις, ταῦτα φάγεσθε. καὶ πάντα ὅσα οὐκ ἔστιν ἐν αὐλοῖς πτερύγια καὶ λεπίδες, βδέλυγμα ὑμῖν ἐστὶ, καὶ βδελυκτὰ ἔσονται ὑμῖν. Καὶ μεθ' ἕτερα· καὶ ταῦτα βδελύξεσθε ἀπὸ τῶν πετεινῶν, καὶ οὐ βρωθήσεται· τὸν ἀετὸν, τὸν γρύπα, τὸν ἁλιάετον, τὸν γύπα, καὶ ἰκτῖνα, καὶ τὰ ὅμοια αὐτῶν· καὶ στρουθὸν, καὶ λάρον, καὶ κόρακα, καὶ τὰ ὅμοια αὐτῷ· καὶ ἱέρακα, καὶ νυκτικόρακα, καὶ καταράκτην, καὶ ἶβιν, καὶ πορφυρίωνα, καὶ πελεκᾶνα, καὶ κύκνον, καὶ γλαῦκα, καὶ ἐρωδιὸν, καὶ χαράδριον· καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν. καὶ ταῦτα ὑμῖν ἀκάθαρτα ἀπὸ τῶν ἑρπετῶν, τῶν ἑρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς· ἡ γαλῆ, καὶ ὁ μῦς, καὶ ὁ κροκόδειλος ὁ χερσαῖος, μυγάλη, καὶ χαμαιλέων, καὶ χαλαβώτης, καὶ σαῦρα, καὶ ἀσπάλαξ. Ὡς πολὺ τὸ θαῦμα Ἰουδαίων καθαριότητος, καὶ μέντοι καὶ εὐσεβείας! ἐδώδιμα μὲν οὐκ ἀξιοῦσιν ἔχειν τὸν κάμηλον, τὸ χοιρογρύλλιον, τὸν ἀετὸν, τὸν γύπα, τὸν καταράκτην, τὸν ἔποπα, τὴν γλαῦκα· παραιτοῦνται δὲ πρὸς τούτοις κόρακάς τε καὶ ἴβεις, καὶ νυκτερίδας, καὶ ἐρωδιὸν, καὶ μῦν τὸν ψοφοδεᾶ, γαλῆν τε καὶ μυγάλην,

καὶ ἀσκαλαβώτην, καὶ ἀσπάλακα. καὶ τί γὰρ ἀχὶ τῶν τοιούτων πεποίηνται παρ' ὑδὲν αἰδοῖ τῇ παρὰ τὸν νόμον; βαβαὶ τῆς ἐπιεικείας! ὑδὲν ὡς ἔοικεν αὐλοῖς τὸ καλευμεγεθῆσαι γαστρὸς, ἢ τῆς ὕτως ἀρίστης ὀψοφαγίας ἀλλάξασθαι τὴν κακοσιλίαν, ἵνα μὴ τῷ νομοθέτῃ προσκρούσειαν. ἐπιμῶτο δ' ἂν καλὰ τὸ εἰκὸς ἐν δίκῃ τὰ Χρισιανῶν· χαίρειν χὰρ ὥσπερ τῷ νόμῳ φράσαντες, ὑδενὸς μὲν τῶν ὠνομασμένων ἀποχέσθαι βεβλήνται, βρώσιμα δὲ πάντα αὐλοῖς ὡς λάχανα χόρτα, καὶ τὰ ἐν τραπέζαις τίμια, κόρακάς τε, καὶ ἴβεις, καὶ τὰ λοιπά. Ἐπαινῶμεν δὴ ὧν τὸν νόμον, ὅτι τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τὰ εἰς δίαιταν τὴν ἐξηρημένην εὖ μάλα θεσμοθετῶν ἀποφοιτᾶν ἐκέλευσεν, ὧν ἂν ἄν τις γένοιτο παρ' ὑδενὶ λόγος, μᾶλλον δὲ τῶν ὕτως ἀπηχθημένων ἀγνῶ παντὶ, ὡς εἶναί τι τῶν βδελυρωτάτων καὶ μόνην αὐλὴν θέσιν. ἀλλὰ ταυτὶ μάλα αἰσχρὰ καὶ ἀπόβλητα παντὶ γένοιτ' ἂν, ἢ σφόδρα εἰκότως. πλὴν τὰς ὑπὸ νόμον ἐπαινέσαι τις ἂν, καὶ τῆς ἐγκρατείας ἀγάσαιτο. καὶ γὰρ καὶ ὑείων ἀπέσχηνται κρεῶν, πλείστων τε ὅσων ἑτέρων πτηνῶν τε καὶ ἐναλίων· οἷον στρουθῶν, καὶ τῶν ἐν λεπῖσι ἢ πτερυγίοις ἀνόνων. ἀπέφησε γὰρ ὁ νόμος τὸ ἐδώδιμα ποιεῖσθαι ταυτί. ἀκοῦν εἰ μὲν οἶδεν αὐλὰ καλῶς ἔχοντα καλὰ φύσιν, ἢ τῶν πολλῶν ἢ ἐντιμωτέρων χρῆσις, εἰ μὴ τῶν ἄλλων ἁπάντων παρά γε τοῖς ἓυ εἰδόσιν ὀψοφαγεῖν προτετίμηνται, τὴν αὐχίω ψῆφον μετὰ τῶν ἄλλων ἐχέτω. εἰ δὲ καλὰ μὲν ἐν χρήσει, κεκιβδήλευται δὲ τῷ νόμῳ· πολυπραγμονῶμεν παρ' αὐλοῖς τὰ ἐγκλήματα τῶν ἀνόνων αἰσχρῶν. ἀπόβλητον τοίνυν ποιεῖται τὸν ὗν, ὅτι ὀνυχίζει, φησὶν, ὀνυχισῆρας ὁπλῆς, καὶ μηρυκισμὸν ἀνάγει. καταψέκται δὲ παρ' αὐλοῖς καὶ τῶν ἐνύδρων τινὰ, ὅτι μὴ εἰσὶν ἐν λεπίσι, μήτε μὴν ἐν πτερυγίων ἐκβολαῖς. Ἆρ' οὖν ἀποχρηλοῖς ὠνομασμένοις πρὸς τὸ κακύνεσθαι δεῖν τὰ καλὰ φύσιν ἐνόντα αὐλοῖς; τί γὰρ ὅλως εἰ σχίζοι μὲν ὗς τὴν ὁπλὴν εἰς ὄνυχας δύο, μαρυκᾶται γε μὴν ἀκέτι; τί δὲ δὴ τὸ πτερυγίων καὶ μὴν καὶ λεπίδων ἐσερῆσθαί τινα τῶν τοῖς ὕδασιν ἐκβιῶν εἰωθότων; Ἆρ' οὖν ἁμαρτοεπὴς ὁ νόμος, καὶηγόρευσε δὲ τὸ βέβηλον εἰκῆ τῶν ἀνόνων αἰσχρῶν; ἃ τοῦτο φαμέν. ὀνίνησι γὰρ ἃ μετρίως τὰς ἰσχνῆ διανοίᾳ τῶν ἐν αὐλῷ κεκρυμμένων ἐννοιῶν τὸ βάθος καταθρεῖν ἰσχύοντας. ἐπειδὴ γὰρ γέγονε τῷ νομοθέτῃ σκοπὸς

stellionem, & talpam. Nam quid non istiusmodi citra Legis reuerentiam despexerunt? Papæ quanta frugalitas! pro nihilo videlicet ipsis esse, domare ventrem, ac tam delicatas epulas victu infelici mutare, ne legislatorem offenderent! Christianorum autem instituta iure merito reprehendantur, qui Lege propemodum valere iussa, nihil eorum, quæ dicta sunt, intactum relinquere voluerint, sed omnia in cibum receperint, quasi olera pabuli, mensarumque delicias fecerint coruos, & ibes, & cætera. Legem ergo laudemus, quod quum Israelitis, ea quæ ad victum peculiarem attinent, accurate præscriberet, absistere iussit ab iis, quæ nemo non repudiarit, immo vero quæ lauto cuiuis homini sic exosa sunt, vt si vel tantum apponantur, ea vehementer abominetur. Sed hæc fœda sint apud omnes, nec immerito: veruntamen Legis cultores laudabis, eorumque mirabere temperantiam. Etenim a suillis carnibus abstinuerunt aliisque compluribus, volatilibus, & aquatilibus, vt struthione, & iis quæ squamis aut pinnulis carent. Istæc enim attingere Lex vetuit. Ergo si compertum habet, ista secundum naturam minus bona esse, multorum etiam exquisitiorum vsus, nisi aliis omnibus apud peritos obsonatores prælata essent, vna cum aliis damnetur. Sin vsu quidem bona sunt, verum Lege reprobata, quæramus ab eo, quid in rebus non fœdis insit vitii. Reiicit ergo suem, quoniam findit, inquit, fissuras vngulæ, & non ruminat. Nonnulla item aquatilia damnat, quia squamis destituta sunt, neque pinnulis horrent. An ergo satis est, vt, quæ natura insunt iis quæ laudauimus, damnentur? Quid enim, quæso, si sus vngulam quidem findat in vngues duos, non tamen ruminet? Quid vero, quod nonnulla quæ in aquis degunt pinnulis & squamis destituta sunt? An ergo Lex peccauit, ac immunda temere statuit ea esse, quæ fœditatem non habent? Non hoc dicimus. Iuuat enim haud parum eos qui subtili mentis acie arcanorum sensuum altitudinem in ipsa contemplari queunt. Nam quum Legislatori propositum sit, eos docere

quos

quos instituit, quibusnam familiariter vti, & quorum consortium vitare debeant, vnumquodque eorum, quæ dicta sunt in exemplum sumit eorum quæ morum similitudinem quandam habent nimirum cum ipsis. Quid autem iis intelligatur porro patefaciam. Interdicit esu cameli & suis: illius, quoniam ruminat, sed bifidum pedem non habet; hujus autem, quoniam in duas fissuras vngulam findit, sed non ruminat. Atqui dixerit aliquis, in alterutro esse quod deest alteri. Sus enim, vti dixi, findit quidem vngulam, sed non ruminat. Contra vero in camelo. An ergo Lex impuritatem in iis ita commensa est, vt velut dimidia ex parte mala sint ac impura? At qui verum istud est? Quid rei sit, o bone, quidque inibi lateat, si placet, dispiciamus. Solet diuinitus inspirata Scriptura pedis gressum, ac totum pedem interdum accipere, vt rei cuiusuis agendæ iter figurate demonstret. Cuiusmodi est illud in libro Prouerbiorum: *Rectas orbitas fac pedibus tuis, & vias tuas dirige.* Item voce Dauidis: *Et conuerti pedes meos in testimonia tua.* En igitur *pes* vniuscuiusque rei agendæ iter significat. Duplex autem apud nos illud est: aut enim virtutibus opitulari nobis solemus, quum aliquid melius identidem comparamus, & in cordis thesauris sinceram Dei cognitionem claudimus; vel, *in hisce studium impendimus*, multiplicibus euntes modis. Itaque bisulco pede præditum esse, vltro citroque commeare posse denotat: ruminare autem, eruditionis est symbolum. Sanctis enim, & sapientibus, & verorum dogmatum indagatoribus non semel, sed multoties, susque deque versandos esse quæstionum sensus aio, & ruminandos identidem, ac indefesso studio difficillimas res subtiliter examinandas. Nam quod simpliciter ac nude capitur, ac citra disquisitionem exactam, noxium quandoque fuerit. Lex ergo reprobat eum, qui actu prodesse potest sibi ac cæteris, sed eruditionem insuper non habet; e conuerso velut inquinatum eum pronunciat, cui maxime cordi est eruditio, qui nondum tamen conspicuus est bene agendo.

Prou. 4.

Psal. 118.

A εἰσηγήσαθαι τοῖς παιδαγωγουμένοις, τίσιν ἂν μάλιστα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς προσοικειοῦσθαι πρέπει, καὶ τίνων ἀποφοιτᾶν, δέχεται τῶν ὠνομασμένων ἕκαστον εἰς παράδειγμα τῶν ἐοικότων ἀνθρώποις, καλά γε φημὶ τὴν ποιότητα τῶν ἠθῶν. ποιήσομαι δὲ σαφῆ τῶν ἐννοιῶν τὴν δύναμιν. Ἀποφάσκει μὲν γὰρ εἰς βρῶσιν κάμηλόν τε καὶ τὸν ὗν· τὴν μὲν, ὅτι μαρυκάζει, τέμνει δὲ οὐχὶ πρὸς διχηλίαν τὸν πόδα· τὸν δὲ, ὅτι καταστίζει μὲν εἰς B ὄνυχας δύο τὴν ὁπλήν, μαρυκάζει δὲ οὐδαμῶς. καί τοι φαίη τις ἂν ὡς ἔστιν ἐν ἀμφοῖν τὸ ἐλλειπὲς ἑκατέρῳ. ὁ μὲν γὰρ ὗς, ὡς ἔφην, διχηλεῖ μὲν ὁπλήν, οὐ μαρυκάζει δέ. ἔνεστι δὲ τῇ καμήλῳ τὸ ἔμπαλιν. ἆρ' οὖν συνεμέτρησεν ὁ νόμος τὴν βδελυρίαν αὐτοῖς, ὡς ἐξ ἡμισείας εἶναι πονηρὰ καὶ βέβηλα; καίτοι πῶς τοῦτο δὲ ἀληθές; τί τὸ χρῆμα, ὦ τᾶν, τί τὸ αἴνισμα, καταθρῶμεν, εἰ δοκεῖ. ἔθος τοιγαροῦν τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ τὴν C ποδὸς βάσιν, καὶ ὅλον ἔστ' ὅτε τὸν πόδα δέχεσθαι πρὸς ἀπόδειξιν αἰνιγματωδῶς τῆς ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πραγμάτων ὁδοῦ· οἷόν ἐστι τὸ ἐν βιβλίῳ παροιμιῶν, ὀρθὰς τροχιὰς ποίει σοῖς ποσὶ, καὶ τὰς ὁδούς σου κατεύθυνε. καὶ μὴν καὶ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβίδ· καὶ ἐπέστρεψα τοὺς πόδας μου εἰς τὰ μαρτύριά σου. Ἰδοὺ τοιγαροῦν τῆς ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πραγμάτων ὁδοῦ εἰς τύπον ὁ ποῦς. διπλῆ δέ πως αὕτη παρ' ἡμῖν ἐστι· ἢ γὰρ ἑαυτοὺς τοῖς ἐπιεικείαις ὠφελεῖν εἰθίσμεθα ἀεί τι τῶν ἀμεινόνων προσκτώμενοι, καὶ τοῖς τῆς καρδίας D ἐναποκλείουσες θησαυροῖς τὴν ἀφαιρετὴν * ποιούμεθα διὰ πλείστων ὅσων ἰόντες τρόπων. οὐκοῦν τὸ διττὸν εἰς βάσιν ὁδοῦ, τὸ ἐπ' ἄμφω βαίνειν δύνασθαι καλασημήνειεν ἄν. τό γε μὴν μαρυκάζειν, ἐλλογιμότητι ἂν εἴη σύμβολον. χρῆναι γὰρ ἔγωγε φημὶ τοὺς οἱπερ ἂν εἶεν σεπτοὶ καὶ σεσοφισμένοι, καὶ τῶν ἀληθῶν δογμάτων ἐρευνηταὶ, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πολυειδεῖς ἄνω τε καὶ κάτω στρέφειν τὰς ἐφ' ἑκάστῳ τῶν προκειμένων ἐννοίας, καὶ οἷον ἀναμάσασθαι συχνῶς, καὶ οἷον ἀκαταλήκτοις ἀκριβείαις καὶ συχνὸν ἐπεγεῖσθαι τὰ δυσέφικτα τῶν θεωρημάτων. τὸ γάρ τοι παραδεχθὲν ἁπλῶς καὶ ἀβασανίστως, καὶ τῆς ἐρεύνης ἀτετριμμένον, γένοιτ' ἂν ἔσθ' ὅτε καὶ βλαβερόν. καταμηδηλεύει τοίνυν ὁ νόμος τὸν ὠφελεῖν μὲν εἰδότα πραπίκως ἑαυτὸν καὶ ἕτερος δὲ μὴν ἔχοντα πρὸς τοῦτο καὶ τὸ ἐλλόγιμον. ἐξ ἀντιστρόφου δὲ, ὥσπερ ἀποφαίνει μεμολυσμένον τὸν ἐλλογιμότητι μὲν ὅτι μάλιστα Φίλον, δὲ μὴν ἔτι καὶ πραπίκως εὐδοκιμεῖν εἰωθότα.

Locus mutilus. Vid. Observat.

ὃς γὰρ ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, φησὶν ὁ σωτὴρ, A ἵστω μέγας κληθήσεται ἐν βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. δεῖ γὰρ εἶναι καὶ ἄμφω δεξιὸν τὸν ἐν ἀρετῇ καὶ λόγῳ ποιεῖσθαι προθυμούμενον τὸ χρῆναι θαυμάζεσθαι. Τὰ δέ γε τοῖς ὕδασιν ἐμβεβιωκότα, οἷς ἄτε λεπίδες εἰσὶν, ἄτε μὴν πτερυγίων ἐνφύσεις, ἀείπω τοῖς καλωλάτω τέλμασιν ἐγκαλινδεῖσθαι φιλεῖ, καὶ τὸ ἀνανήχεσθαι μισεῖ, νωθρὰ τέ ἐστι, καὶ δυσκίνητα. τύποι δ' ἂν εἶεν καὶ ταῦτα τῶν τοῖς τῆς ἀσελγείας βορβόρῳ ἐγκεκυλισμέ- B νων, καὶ τοῖς τῆς φιληδονίας ἐγκεχωσμένων τέλμασι, καὶ πάντα δρᾶν εἰωθότων μονονουχὶ γυμνῶς καὶ ἀναμφιέσως. τυλὶ γὰρ ἡμῖν ὑπεμφαίνει ἂν τὸ μὴ ἐν λεπῖσιν εἶναι καὶ φυσικοῖς περιβλήμασι τὰ τῷ νόμῳ διαβεβλημένα. Τό γε μὴν ἐσερῆσθαι καὶ πτερυγίων, πάλιν ὑπεμφαίνει τὸ ἀνεπιήδειον πρός γε τὸ δεῖν ἀνανήχεσθαι θέλειν, καὶ ἀνακύψαι βραχὺ τῶν ἐν οἷς εἰσὶ κακῶν. ἄνθρωποι δὲ ἔτι φθοροὶ, καὶ ἀπεγνωσμένοι, καὶ γαστρὸς ἡδοναῖς δουλεύοντες, πορνείᾳ τε, C ὡς ἔφην, καὶ ἀσελγείᾳ σύνδρομοι, μαλακοὶ, καὶ βέβηλοι, καὶ τὰ πᾶσι συγγενὰ τῶν θηλυδριῶν γένη, καὶ ὅσοι δυσέκπλυτον τὸν ἐφ' ἅπασι τοῖς αἰσχροῖς ἔχουσι μῶμον. Τῶν ἔτως ζῆν εἰωθότων ἀμελόχους εἰσάπαν εἶναι βέλεται τὰς σεβομένους αὐτὸν, καὶ μὴν καὶ ἑτέρων, οἷς ἅπας ὁ βίος ἐν ἁρπαγαῖς ἐστὶ, καὶ πλεονεξίαις, καὶ ἐν ἑλκόποις φιλονεικίαις, ὃς εὖ δὴ μάλα καλασημήνειαν ἀετοὶ, καὶ ἱέρακες, καὶ μέντοι καὶ καλαράκλαι, γρύπες τε καὶ γύπες. τύποι δὲ ὁμοίως D τῶν ἐν πανουργίαις κόραξ τε καὶ τὰ ὅμοια αὐτῷ. καὶ μὴν τῶν ἐν ἀμαθίαις, καὶ οἷον ἐν σκότῳ καὶ νυκτὶ, καὶ τὸ τῆς συνέσεως φῶς κατεσβηκότων, ἔποψ τε, καὶ γλαὺξ, καὶ προσέτι νυκτερὶς, καὶ ὅσα πρὸς τούτοις τὰς ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ ποιεῖται πλήσεις. γαλὴ δὲ, καὶ μῦς, γράφουσί πως ἐφ' ἑαυτοῖς τὰ δειλὰ καὶ ἄνανδρα, καὶ ψοφώδη τῶν κλεπτῶν γένη· καὶ ἁπαξαπλῶς ἑκάστῳ τῶν ὠνομασμένων διὰ τὸ νόμος χαλεπὸν ὀδὲν ἐφαρμόσαι λόγος ἀληθεῖς τε καὶ ἀναγκαίως. πνευματικὸς δὲ E ὁ νόμος, καὶ ἐμέχρι τῶν ἐμφανεστέρων ἰσὰς τῶν ἐννοιῶν τὴν ἀπόδοσιν. Ἔτι τοίνυν ὅ θεσπεσίος Πέτρος τοῖς Ἰουδαίων ἔθεσιν ἐμφιλοχωρεῖν ἐθέλοντος, καὶ οἷον ὀκνοῦντος ἰέναι πρὸς τὰ βέλτιω, διάδηλον τὸ ἠτιᾶσθαι δεινῶς τῇ περὶ τὰς τύπους αἰδοῖ, καθήσει τὴν ὀθόνην ἐξ οὐρανοῦ Θεὸς ἐγγεγραμμένων αὐτῇ τῶν ζώων, ἃ τοῖς τοῦ νόμου ψήφοις αἰνιγματωδῶς μὲν, ὡς ἔφην, πλὴν ὡς βέβηλα

Qui enim fecerit & docuerit, inquit Salvator, *hic magnus vocabitur in regno cælorum.* Vtroque enim præstare oportet, qui veræ laudis & gloriæ studio afficitur. Porro quæ in aquis viuunt, & squamis ac pinnulis destituta, in profundissimo limo fere semper versari solent, & ægre enatant, tarda sunt, nec facile mouentur. Hæc autem eos significant, qui in luto intemperantiæ volutantur, & voluptatis cœno sunt immersi, quique omnia nude propemodum ac sine veste facere solent. Istud enim nobis indicat, squamis & naturali amictu ea destitui, quæ a Lege damnata sunt. Pinnulis autem carere, rursus significat, aptos non esse ad enatandum & aliquantulum emergendum e malis, in quibus sunt. Hi autem sunt homines corrupti, ac desperati, & ventris voluptatibus seruientes, & adulterio, vti dixi, & lasciuiæ assueti, molles & impuri, & cunctis inuisa effœminatorum natio, & quotquot obscœnitatis omnis indelebilem in se notam habent. Ab istiusmodi hominibus suos cultores abstinere vult prorsus; & ab aliis insuper, quibus vita omnis est in rapinis, & auaritia, & immani quæstus studio, quos aquilæ recte significauerint, & accipitres, & merguli, & gryphes, & vultures. Versipelles similiter coruus designat, aliaque coruo similia. Indoctos porro & nocte quodammodo ac tenebris offusos, quique intelligentiæ lucem oderunt, vpupa & noctua, adeoque vespertilio, & quæcunque præterea noctu & in tenebris volitant. Mustela vero, & mus, latronum genus adumbrant timidum & imbelle, quod quicquid increpuerit, pertimescit. Denique nullius negotii fuerit vnicuique eorum, quæ dicta sunt, veras ac necessarias per Legem rationes accommodare. Lex autem spiritalis est, neque sensuum explicationem sistit, donec attigerit notiora. Quum ergo diuinus Petrus Iudæorum ritus adhuc sectaretur, & ad meliora pergere cunctaretur, quoniam typis impensius erat addictus, linteum cælitus demisit Deus, in quo depicta erant animalia, quæ Legis decretis ænigmatice quidem, vti dixi, veruntamen impura cen-

Matth. 5

sebantur; ea iussit occidere, & vesci eis, si vellet. Abhorrente autem discipulo, & Iudaice profecto reclamante
Actor. 10. his verbis: *Absit, Domine, quia nunquam manducaui omne commune & immundum, neque ingressa est in os meum aliqua caro immunda:* vox Domini reddita est, tantum non increpante, & ei clare loquente Deo: *Quæ Deus mundauit, tu ne communia dixeris.* Tum statim intellexit aduenisse tempus, quo ad veritatem essent vmbræ transformandæ. Figurarum porro in veritatem transitio ipsas potius perficit, nec, vt quidam existimant, eas temere positas esse ostenderit. Ergo legislator non putauit, modo quidem suem aut alia pura esse, modo non esse; sed agnouit
Gen. 1. ea esse bona. Scriptum enim est: *Et vidit Deus omnia quæ fecit, & ecce omnia valde bona, & benedixit ea.* Quæcunque enim facta sunt, naturæ & ortus sui ratione in se habent vt bona sint. Itaque tametsi ruminare sus nequit, non tamen immundum animal est, sed potius aptum ad esum: neque vero contaminabit vllum, quod ad naturæ suæ rationem attinet. Typi enim, vti di-
Hebr. 9. xi, Lex, & vmbra, *adusque tempus correctionis sunt imposita.* Ita enim sanctissimus Paulus scripsit quibusdam. Sed nos forsan delirare putat Iulianus, qui hæc dicimus & sentimus. Ostentat se porro ipse magnifice & stulte sacris literis insultat, & ait:

καὶ ἐκέλευε, καὶ ἔφαγεν ἐκέλευε· καὶ δὴ σφάττειν ἐκέλευε, καὶ εἴπερ ἔλοιτο, ποιεῖσθαι τροφήν. ἀλύοντος δὲ καὶ ἄτωτα μαθητοῦ, καὶ δὴ καὶ λέγοντος Ἰουδαϊκῶς· μηδαμῶς, κύριε, ὅτι ὀδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον, οὐδὲ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου πᾶν κρέας βέβηλον. Φωνὴ κυρίου καταδόθη, μονονουχὶ καὶ ἐπιπλήττοντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ, λέγοντός τε σαφῶς· ἃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισεν, σὺ μὴ κοίνου. Εἶτα συνῆκεν εὐθὺς ὅτι ἐνεστήκει καιρὸς τοῦ μεταπλάττεσθαι δεῖν πρὸς ἀλήθειαν τὰς σκιάς. ἡ δέ γε τῶν τύπων εἰς ἀλήθειαν μεταφοίτησις, ὑποπεραίνει μᾶλλον αὐτὰς, καὶ οὐ, καθάπερ οἵονταί τινες, εἰκῇ τεθειμένους ἀποφήνειεν ἄν. οὐκοῦν οὔ ποτε μὲν ὁ νομοθέτης καθαρὸν οἶδε τὸν ὗν, ἤγνου τὰ ἕτερα, ποτὲ δὲ οὐχί, ἀλλὰ οἶδεν εὖ γεγονότα. γέγραπται γάρ, ὅτι καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ πάντα καλὰ λίαν, καὶ εὐλόγησεν αὐτά. Καθὸ γὰρ εἶναι πέφυκε καθὸ γέγονεν ἕκαστον τῶν γεγονότων, ἔξεστι πάντως ἐφ' ἑαυτῷ τὸ εἶναι καλόν. οὐκοῦν εἰ καὶ μὴ πρόσεστιν ὑῒ τὸ μαρυκᾶσθαι τυχὸν, ἀλλ' οὐκ ἀκάθαρτον, ἐδώδιμον δὲ μᾶλλόν ἐστι τὸ ζῷον· καὶ μιανεῖ δέ τινας κατ' οὐδένα τρόπον, τό γε ἦθος εἰς ἰδίαν φύσιν. τύποι γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ νόμος, καὶ σκιὰ, μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα. γέγραφε γοῦν ὧδέ τισιν ὁ ἱερώτατος Παῦλος. Ἀλλ' ἡμᾶς μὲν ἴσως ὠήθη ληρεῖν, ταυτὶ φρονοῦντας καὶ λέγοντας. θεμιτὸν δὲ πάλιν αὐτὸς, καὶ τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν ἀσυνέτως ἐπιπηδᾷ, καὶ φησιν.

IVLIANVS.

Sed quid longior sum in commemorandis iis, quæ ab illis dicuntur, quum videre liceat num vim aliquam habeant? Aiunt enim, Deum præter Legem illam priorem alteram tulisse. Illam quippe fuisse ad tempus definitis spatiis comprehensam; posteriorem vero hanc extitisse, propterea quod Mosis tempore ac typo fuerat adumbrata. Hoc falso dici ab iis clare demonstrabo, prolatis ex ipso Mose non decem modo, sed multis testimoniorum millibus, in quibus legem æternam ait. Audite porro nunc ex libro Exodi:
Exod. 12. *Et erit dies hic vobis memoriale: & celebrate eum festum Domino in generationes vestras: legitimum æternum celebrate eum. Septem dies azyma comedetis: a die autem primo remouebitis fermentum de domibus vestris.*

His alia dicta postquam Iulianus ac-

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἀλλὰ τί ταῦτα ἐγὼ μακρολογῶ λεγόμενα παρ' αὐτῶν, ἐξὸν ἰδεῖν εἴ τινα ἰσχὺν ἔχει; λέγουσι γὰρ, τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῷ πρώτῳ νόμῳ θεῖναι τὸν δεύτερον. ἐκεῖνον μὲν γὰρ γενέσθαι πρὸς καιρὸν προγεγραμμένον χρόνοις ὡρισμένοις, ὕστερον δὲ τοῦτον ἀναφανῆναι διὰ τὸ τῷ Μωσέως χρόνῳ τε καὶ τύπῳ προγεγράφθαι. Τοῦτο ὅτι ψευδῶς λέγουσιν, ἀποδείξω σαφῶς, ἐκ μὲν τῆς Μωσέως ὀδέκα μόνας, ἀλλὰ μυρίας παρεχόμενος μαρτυρίας, ὅπου τὸν νόμον αἰώνιον φησὶν· ἀκούετε δὲ νῦν ἀπὸ τῆς Ἐξόδου· καὶ ἔσται ἡ ἡμέρα αὕτη ὑμῖν μνημόσυνον, καὶ ἑορτάσατε αὐτὴν ἑορτὴν Κυρίῳ εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν. νόμιμον αἰώνιον ἑορτάσατε αὐτήν. ἑπτὰ ἡμέρας ἄζυμα ἔδεσθε· ἀπὸ δὲ τῆς ἡμέρας τῆς πρώτης ἀφανιεῖτε ζύμον ἐκ τῶν οἰκιῶν ὑμῶν.

Χρήσεις δὲ τούτοις ἐπισωρεύσας ἑτέρας, αἰώ-

νιόν τε τὸν νόμον διὰ πασῶν ἀπιδείξας ὠνομασμένον· χρῆναι γὰρ οἶμαι μακρηγορίας τὸν λόγον ἀπαλλάξαι περιόδῳ· ἀπιόντι πάλιν.

Πολλῶν ἔτι τοιούτων παραλελειμμένων, ἀφ' ὧν τὸν νόμον τοῦ Μωσέως αἰώνιον ἐγὼ μὲν εἰπεῖν διὰ τὸ πλῆθος παρῃτησάμην, ὑμεῖς δὲ ἀπιδείξατε τὸ εἰρημένον τὸ παρὰ τοῦ Παύλου μετὰ τόλμης τοσαύτης ὅτι δὴ τέλος νόμου Χριστός. τί τοῖς Ἑβραίοις ὁ Θεὸς ἐπηγγείλατο νόμον ἕτερον παρὰ τὸν κείμενον; ἦ ἔστιν ἀδαμοῦ, ἀδὲ τοῦ κειμένου διόρθωσιν. Ἄκουε γὰρ τοῦ Μωσέως πάλιν· ἃ προσέταξε τὸ ῥῆμα ὃ ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν, καὶ οὐκ ἀφελεῖτε ἀπ' αὐτοῦ. Φυλάξασθε ἐντολὰς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν σήμερον, καὶ ἐπικαλάρατος πᾶς, ὃς οὐκ ἐμμένει πᾶσιν. Ὑμεῖς δὲ τὸ μὲν ἀφελεῖν καὶ προσθεῖναι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ νόμῳ μικρὸν ἐνομίσατε· τὸ δὲ παραβῆναι τελείως αὐτὸν, ἀνδρειότερον τῷ παντὶ, καὶ μεγαλοψυχότερον, οὐ πρὸς ἀλήθειαν; ἀλλ' εἰς τὸ πᾶσι πιθανὸν βλέποντες.

cumulauit, & ostendit Legem his omnibus æternam nominari, (longas enim verborum ambages ex oratione demendas puto) subdit porro:

Iam multis eiuscemodi prætermissis, ex quibus ego Legem Mosis æternam dicere propter multitudinem nolui; ostendite vos, vbinam dictum sit illud quod a Paulo postea singulari proditum est audacia: *Christum* nempe *finem esse Legis.* Vbinam Hebræis aliam legem promisit Deus præter eam, quæ lata est? Nusquam plane; neque porro latæ istius legis emendationem promisit. Audi enim rursus Mosem: *Non adiicietis ad verbum quod ego mandabo vobis, neque auferetis ab eo: seruate mandata Domini Dei vestri, quæcunque ego mandauero vobis hodie: & maledictus omnis qui non manet in omnibus.* Vos autem detrahere & addere iis, quæ scripta sunt in Lege, parum esse putastis; sed eam demum transgredi, generosum in primis & magnanimum; nequaquam ad veritatem respicientes, sed ad id quod vulgo probetur.

Rom. 10.

Deuter. 4. 10. & 21.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ὡήθη μὲν ἔν, ὡς ἔφην, ἡμᾶς καί τοι προβεύοντας τἀληθῆ βατιλεύειν εἰκῆ· ἢ τάχα που καὶ πανούργοις κεχρῆσθαι κομψοεπείαις, οὐκ ὀνήσῳ πνευματικῷ τῷ νόμῳ· πειρᾶσθαι δὲ μεθιστᾶν ἐφ' ἕτερα τῶν ἐν αὐτῷ γεγραμμένων τὸν νοῦν, ἵνα τὴν ἐπὶ ταῖς παραβάσεσιν ἀποσκευασώμεθα γραφήν· ἔχει δὲ οὐχ ὧδε τὸ χρῆμά πόθεν. Οὐ γάρ τοι χρῆναι πρὸς ἡμῶν τὸν θεῖον εἰσάπαν διωθεῖσθαι νόμον, ὡς οὐδὲν ἔχοντα τὸ τελοῦν εἰς ὄνησιν, ἀσυνετοῦντες φαμὲν, πρεσκεκομίσθαι δὲ μᾶλλον ἐσόμενον τοῖς ἀρχαιοτέροις παιδαγωγὸν ἐπὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ δι' αἰνιγμάτων αὐτοῖς ὑποφαίνοντα τὴν ἀλήθειαν. οὕτω γὰρ εἶναι διοριζόμεθα πλήρωμα νόμου καὶ προφητῶν τὸν Χριστὸν, καὶ μάλα ὀρθῶς· ἢ γὰρ οὐχὶ παντὸς αἰνίγματος ἀσαφοῦς νοοῖτ' ἂν εἰκότως πλήρωμα ὑπάρχειν τὸ ἀληθές; καί τοι πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; οὐκοῦν οὐκ ἀναίρεσιν τῶν διὰ Μωσέως ποιεῖται νόμων ἡ πρὸς γε τὸ ἀληθὲς τῶν ἐν σκιαῖς μεταφοίτησις, ἀλλ' ἐκφανεστέραν αὐτοῖς καθίστησι τὴν διάνοιαν. οὕτως αἰώνιον ὀνομάσθαι φαμὲν τὸν νόμον· σὲ παῦλαι γὰρ ἥκιστά γε, πρὸς ἡμῶν πληρούμενος καλά γε τοῖς νοητῆς λατρείας τοὺς τρόπους. ἀφεῖλαι γὰρ ὁ Χριστὸς οὐ καταλύσων τὸν νόμον, ἢ τοὺς προφήτας, ἀποπεραίνων δὲ μᾶλλον, καθὰ

CYRILLVS.

Itaque arbitratus est, vti dixi, nos frustra mentiri, tametsi vera loquimur, aut forte callidis etiam argutiis vti, quum Lex spiritalis non sit, sensumque Scripturæ alio transferre conari, vt transgressionis culpam a nobis depellamus. Sed non ita se res habet, nullo modo. Quippe stulte non dicimus, Legem diuinam prorsus a nobis esse repellendam, quasi nihil in se vtilitatis habeat; sed veteribus proditum potius, vt eos Christi mysterium edoceret, & per figuras veritatem eis ostenderet. Sic enim statuimus, Christum plenitudinem esse Legis ac Prophetarum; vtique recte. An non enim obscuri cuiusuis ænigmatis plenitudo esse veritas intelligetur? Hoccine enim dubium vlli esse potest? Itaque quod res adumbratæ ad veritatem traducantur, Mosaicas leges non tollit, sed ipsius Legis intellectum reddit clariorem. Ita Legem æternam nuncupatam esse dicimus. Non enim cessauit, quum a nobis ratione spiritalis cultus impleatur. Venit enim Christus, *non soluturus Legem aut Prophetas, sed vt ea potius,* sicut

ipſe ait, *perficeret*. Atque vt explicata Lege, quæ in manibus nobis eſt, & quam ipſe tulit, rem, vti dixi, clarius demonſtrem, neceſſario hæc addenda ſunt. Scriptum eſt de die azymorum: *Et erit dies hic vobis memoriale: & celebrate eum feſtum Domino in generationes veſtras: legitimum ſempiternum celebrate eum. Septem dies azyma comedetis.* Et hæc quidem per Moſem ſtatuit Deus. Per vocem autem Eſaiæ Iſraelitis loquitur, & ait: *Neomenias veſtras, & ſabbata, & feſtivitates veſtras odit anima mea. Facti eſtis mihi in ſatietatem.* Et qui, amabo te, feſtivitates quas Deus odit perpetuæ ſint ac nunquam ceſſaturæ? Num ergo mentem mutaſſe Deum dicemus, & quæ initio bona eſſe putabantur, ac per Moſem conſtituta, ea per Prophetas ſubſannaſſe, & a recto aberraſſe, atque humanum aliquid paſſum eſſe? Vltro enim odiſſe, quæ laudaueris, leuitatis vtique tibi notam affinget. Quid ergo dicemus, vt tanto probro Deum liberemus? Recte per ſapientiſſimum Moſem ſtatuit, implendas eſſe typicas feſtiuitates; ſed odit futuras & degeneres, quoniam e re veterum erat, eos non eſſe typis alligatos, malebatque eos a typo & vmbra ad veritatis decus pergentes gratiſſimum ſibi cultum peragere, intellectualem nimirum ac ſpiritalem. Iuſſit enim vt, qui feſtum diem agebant, panes conficerent, ſed absque fermento. Hoc quum Iudæi facerent, ac nihil amplius, implere ſe Legem putabant. Quid ergo hinc ad eos vtilitatis rediit? Num ea re Deus aliquo modo eſt oblectatus? At enim dices, neceſſe iis vtique fuiſſe vt purificati ad feſtos dies peragendos accederent. Verum ſi fermentum inquinare poterat eos, qui illo veſcebantur; quidni eo prorſus abſtinebant, ac non in ſeptem numero duntaxat dies, quicunque Deo addicti viuendi genus ei acceptum colebant? Sed vt iam antea dixi, etiam in hac Lege, quemadmodum nempe & in aliis, intellectualis rei ſignificatio ænigmatice prodita eſt iis, qui acri & purgata mente iſtiusmodi res contemplari poſſint. Lex quippe de azymis a nobis impletur maxime, qui in fide iuſtificati, & in Spiritu ſanctificati ſumus, quique

Exod. 12.

Eſaiæ, 1.

φησιν αὐτός. Καὶ ἵνα τὸν ἐν χερσὶ νῦν παροιθέντα παρ' αὐτοῦ διερμηνεύσας νόμον, σαφεστέραν, ὡς ἔφην, ποιήσωμαι τὴν ἀπόδειξιν, ἀναγκαίως ἐρῶ. γέγραπται τοίνυν περὶ τῆς τῶν ἀζύμων· καὶ ἔσαι ἡ ἡμέρα αὕτη ὑμῖν μνημόσυνον. καὶ ἑορτάσαλε αὐτὴν ἑορτὴν κυρίῳ εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν. νόμιμον αἰώνιον ἑορτάσαλε αὐτήν. ἑπτὰ ἡμέρας ἄζυμα ἔδεσθε. καὶ ταυτὶ μὲν διὰ Μωσέως ἐθεσμοθέτει Θεός. διὰ δέ γε Φωνῆς Ἡσαΐᾳ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ διαλέγεται, καὶ φησίν· τὰς νεομηνίας ὑμῶν, τὰ σάββαλα, καὶ τὰς ἑορτὰς ὑμῶν, μισεῖ ἡ ψυχή μου. ἐγεννήθητέ μοι εἰς πλησμονήν. Εἶτα φῶς, εἰπέ μοι, διηνεκεῖς καὶ ἀναλήπλους τὰς τῷ Θεῷ καλεσυγημένας ὑπάρχειν ἑορτάς; ἆρ' ἂν ἐρῶμεν ἑτερογνωμονῆσαι Θεῷ, καὶ τὰ ἐν ἀρχαῖς εὖ ἔχειν ὑπειλημμένα, καὶ ὁριθέντα διὰ Μωσέως, καλασκῶψαι διὰ τῶν Προφητῶν, καὶ ἀφαμαρτῆσαι τοῦ θείου, καί τι τῶν καθ' ἡμᾶς ὑπομεῖναι παθῶν; τὸ γὰρ ἐλέσθαι μισεῖν ἅπερ ἂν ἐπαινέσειέ τις, τὸν ἐπ' ἐλαφρίᾳ μῶμον αὐτῷ περιρίψειας. Τί οὖν ἐρῶμεν τῶν ἔτω καλεψεγμένων ἀπαλλάτλοντες Θεόν; τεθεσμοθέτηκεν ὀρθῶς διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως, τὸ χρῆναι πληροῦν τὰς ἐν τύποις ἑορτὰς, μισεῖ δὲ μελλούσας καὶ κεκενωμένας, ὅτι μὴ τοῖς τύποις ἐνδεδέσθαι φιλεῖν, περὶς καλὸ τοῖς ἀρχαιολέρροις ἦ, ἤθελε δὲ μᾶλλον ὡς ἐκ τύπου καὶ σκιᾶς ἐπὶ τὸ τῆς ἀληθείας διάπλους κάλλος, τὴν θυμηρεσάτην αὐτῷ περαίνειν λαλρείαν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν νοεραὶ καὶ ἐν πνεύματι. Προστέταχε μὲν γὰρ ἑορτάζοντας ἀρτοποιεῖν ἀζύμους, ζύμης δὲ ἄχα. τοῦτο δρῶντες οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ πλέον ἐδέν, ἀποπεραίνειν ᾠοντο τὸν νόμον. ποία τοίνυν ἐντεῦθεν αὐτοῖς ἡ ὄνησις; ἡσθείη δ' ἄν τινα τρόπον ἐπὶ τούτῳ Θεός; ἀλλ' ἐρεῖς, ὅτι χρὴν δῆπου κεκαθαρμένους ἑορτάζειν αὐτούς. καί τοι πῶς, εἰ καλαμιαίνειν οἶδεν ἡ ζύμη τοὺς ἐσθοντας, οὐκ εἰσάπαν αὐτοῖς ἀπαλλάτλειν χρῆν, κἂν οὐκ εἰς μόνας ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν ἡμέρας, εἴπερ τινες ἦσαν ὡς Θεῷ προσκείμενοι τῆς ἀνδραγάθου αὐτῷ πολιτείας ἐπιμεληταί; Ἀλλ' ὡς ἤδη προεῖπον, κἂν τῷ δε τῷ νόμῳ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐν τοῖς ἑτέροις, νοητὸν πρόγμα δήλωσις αἰνιγματωδῶς εἰσηνέγκατο τοῖς ὀξὺ καὶ κεκαθαρμένῳ νῷ τὰ τοιάδε τῶν θεωρημάτων καλαθρεῖν δυναμένοις. πληροῦται γε μὴν ὁ ἐπὶ τοῖς ἀζύμοις νόμος πρὸς ἡμῶν μάλιστα, τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων καὶ ἡγιασμένων ἐν πνεύματι, καὶ τὴν

νοητὴν τελετὴν λατρείαν. καὶ τοιόνδε τινα τρόπον εἰς τύπον φυλότητος ἡ θεόπνευστος γραφὴ τὴν ζύμην ἔθ' ὅτε δέχεται φιλεῖ. χρῆναι δὴ ἂν ἑορτάζειν αὐτοὺς προστέταχε, διεσμηγμένους εὖ μάλα καὶ κεκαθαρμένους, καὶ ἁπάσης φυλότητος ἰούλας ὡς ἀπολάτω, ζύμην ἐκ ἔχοντας σαρκικῆς ἀκαθαρσίας καὶ περισπασμὸν εἰκαίου τῶν ἐπ' ἀνοήτοις πραγμασι φημί. διασώτης γὰρ ὁ τοιοῦτος ἔσται λαμπρός. γράφει γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος· ὥστε ἑορτάζωμεν, μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας, καὶ ἀληθείας. Αἰώνιος τοίνυν ὁ νόμος· ὁ πάλαι μὲν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις αἰνιγματωδῶς· ὁ αὐτὸς δὲ νυνὶ παρ' ἡμῖν νοητῶς καὶ πνευματικῶς, καὶ καλά γε τὸ ἀληθές. καὶ καιρὸς μὲν τοῖς αἰνίγμασι πρέπων ὁ πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας· τοῖς γε μὴν ἀληθεστέροις ὁ μετ' ἐκεῖνον εἰσβεβηκώς, καθ' ὃν ἐπέλαμψεν ἡ ἀλήθεια. Ἔδει γὰρ ἔδει διὰ μὲν τοῦ πανσόφου Μωσέως παιδονομεῖσθαι τὸν Ἰσραὴλ, νηπιοπρεπῆ καὶ ἀμαθεστέραν ἔχοντα τὴν διάνοιαν· διὰ δὲ τοῦ πάντων δεσπότου Χριστοῦ, ἐν ᾧ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς γνώσεως καὶ σοφίας ἀπόρρητοι, καὶ τὸ γεγραμμένον, τὴν ἀληθῆ καὶ τελεωτάτην ἡμῖν εἰσκομίζεσθαι γνῶσιν, οὐκ ἀναιρέτεσαν τὰ Μωσέως, μεθιστῶσαν δὲ μᾶλλον αὐτὰ πρὸς ἐννοίας πραγμάτων ἐναργεστέρας. καὶ γὰρ ὁ Μωσῆς τὰς πρός γε τοὺς Ἰουδαίους διαλέξεις ποιούμενος, κάλυμμα ἐτίθει ἐπὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, μονονουχὶ βοῶν δι' αὐτοῦ τοῦ πράγματος, ὡς τὸ ἀληθὲς τοῦ νόμου πρόσωπον ἄποπλον ἦν αὐτοῖς. Εἰ δὲ δεῖ φαῖεν οἱ δι' ἐναντίας, εἰ τὰ δεύτερα τῶν πρώτων ἦν αἱρετώτερα, καὶ δὴ καὶ ἀμείνω παρὰ πολύ, τί μὴ μᾶλλον αὐτὰ τοῖς πρώτοις καὶ ἐν ἀρχαῖς ὁ νομοθέτης διωρίσατο; ἃ πλειστάκις ἔφην, εἰς μέσον οἴσω καὶ νῦν. ὅπως τὸν νοῦν ἔχοντες ἀσφαλῆ πρὸς θεογνωσίαν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, εὐρεπέστατα μὲν ἀπεφέροντο τῶν σοφίσι πρεπωδεστάτων, ἕτοιμοι δὲ ἦσαν εἰς ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ Θεοῦ· καὶ παροξύνοντες δὲ διαλελοίπασιν, μεμοχθοποιήκασι γάρ, καὶ φάναι τολμήκασιν· ἕτοιμοι οἱ θεοί σου, Ἰσραὴλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Οὐκοῦν ὡς ἀμαθεστέραν καὶ εὐπαρακόμιστον ἔχουσι τὴν καρδίαν, ἀμυδρὸς αὐτοῖς δέδοται νόμος, διὰ τύπου μόλις εἰς τὰς τῶν ἀληθεστέρων ἐννοίας ἀναβιβάζειν εἰδώς, ὅπως γε μὴν τὴν τῆς εὐαγοῦς πολιτείας ὁδὸν ἀναφανδὸν εἰσφέρων. ὅτι δὲ

spiritalem cultum peragimus. Hoc modo Scriptura diuina fermentum in nequitiæ typum accipere interdum solet. Ergo mundatos ac purificatos festas dies agere iussit, & ab omni vitio longissime remotos, fermentum carnalis impuritatis & vanæ in stultis rebus occupationis non habentes. Nam qui eiusmodi est, præclarus vtique celebritatis cultor extiterit. Quocirca diuinus ille Paulus: *Itaque epulemur*, inquit, *non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis.* Æterna igitur lex est: vetus quidem illa apud Iudæos ænigmatice, eadem vero nunc apud nos intellectualiter & spiritaliter, & secundum veritatem. Et quidem figuris congruum tempus illud erat, quod Seruatoris aduentum præcessit; veritati autem, quod illud secutum est, quando veritas effulsit. Decebat enim, decebat Israelitas per sapientissimum Mosem erudiri, infantes adhuc quum essent, rudiri, ac rudiori mente præditi: per Christum vero vniuersorum Dominum, *in quo sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ absconditi*, sicut scriptum est, veram & perfectissimam nobis cognitionem afferri, non quæ Mosaica conuelleret, sed ea potius ad clariorem rerum intellectum transferret. Quocirca Moses quum ad Iudæos verba faceret, faciem velabat, ea re tantum non declarans, eos veram Legis faciem videre non posse. Quod si dicant aduersarii: Si primis secunda præstabant, atque adeo longe potiora erant, quidni potius ea Legislator olim atque initio constituit? Quæ sæpenumero dixi, etiam nunc in medium afferam. Quum Israelitæ nondum satis firmam in Dei cognitionem haberent, ab officio suo cito discedebant, & ad deficiendum a Deo valde procliues erant, & instigare non cessabant: vitulum quippe conflarunt, ac dicere ausi sunt: *Hi Dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti.* Proindeque iis, ceu leuibus ac rudioribus, obscura Lex data est, quæ per typum vix ad rerum verarum intellectum eueheret, necdum tamen sanctæ vitæ iter manifeste panderet. Quod autem

1. Cor. 5.

Coloss. 2.

Exod. 32.

Deus Legem in literis & vmbris posi-
tam Israeli desipienti & peccati reo, ac
recti nescio, ceu adhuc infantibus, tu-
lerit, accipies ab ipso per Esaiæ vocem
Ezech. 20. ita dicente: *Et leuaui manum meam super eos in deserto, vt dispergerem eos in regionibus, eo quod iustificationes meas non fecerant, & præcepta mea repulerant, & sabbata mea violauerant, & post cogitationes patrum suorum fuerant oculi eorum. Et ego dedi eis præcepta non bona, & iustificationes, in quibus non viuent in eis.* Decebat enim, decebat eos, qui a beneuolentia Dei resilierant, & conflati vituli rei tenebantur, (id enim significare arbitror illud, *post cogitationes patrum suorum oculos habere*,) Dei consortio prorsus excidere, & in Gentium regionibus vagari omni misericordia orbatos. Quum autem bonus sit, & sapientissimi Mosis preces respiceret, legitima quidem eis dedit ad eos erudiendos, sed non bona, sicut ipse ait, neque certe vitam iis qui illa impleuerint præstare valentia. Non bona autem præcepta; qui dum? Si veritatis nimirum decus respicias. Veritas enim figuris incomparabiliter præstat. Siquidem fictitium non est, Israelitas nullum plane cepisse fructum ex eo, quod panibus non fermentatis vescerentur, Deum tamen iis, qui nequitiæ fermentum abiiciunt, & perpurgatum cor habent, nec impuri aut profani quicquam appetunt, tanquam singulare munus largiri vt æternæ vitæ sint participes. Quod autem non liceret per vmbram legalem adipisci veram honestatem, neque porro ad Deum recta quodammodo pergere, animadvertere licet Esaia ex persona Israelitarum Deum in hunc modum alloquen-
Esaiæ 63. te: *Seduxisti nos, Domine, de via tua.*
Psal. 43. Et beato Dauide: *Declinasti semitas nostras a via tua.* Semita enim breuis ac facilis, quæ ducit ad Deum, typus non est, vt dixi, o bone: sed veritas potius, quæ in ipso figuratur. Quum autem sacrarum literarum criminator ille dicat, neque aliam legem Israelitis vniuersi Deum vspiam promisisse, neque vero vllam correctionem Mosaicis præceptis adhibuisse; in vtroque mentiri conabor osten-

A ϖσι κεκρικότι τε καὶ ἀφαίνοντι τῷ Ἰσραὴλ, καὶ ὀρθοποιεῖν οὐκ ἔχοντι τὸν ἐν σκιαῖς καὶ γράμμασι νόμον, ὡς ἔτι νηπίοις, ἐθεσμοθέτει Θεὸς, ἀναμάθοι τις ἂν, ὡδὶ λέγοντος διὰ φωνῆς Ἡσαΐου· καὶ ἐξῆρα τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ διασκορπίσαι αὐτοὺς ἐν ταῖς χώραις, ἀνθ' ὧν τὰ δικαιώματά μου οὐκ ἐποίησαν, καὶ τὰ προσάγματά μου ἀπώσαντο, καὶ τὰ σάββατά μου ἐβεβήλων, καὶ ὀπίσω τῶν ἐνθυμημάτων τῶν
B πατέρων αὐτῶν ἦσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν. καὶ ἐγὼ ἔδωκα αὐτοῖς προσάγματα οὐ καλὰ, καὶ δικαιώματα, ἐν οἷς οὐ ζήσονται ἐν αὐτοῖς. Ἔδει γὰρ ἔδει τοὺς τῆς πρὸς Θεὸν εὐνοίας ἀποσκιρτήσαντας, καὶ τοῖς τῆς μοσχοποιΐας ἀλόντας ἐγκλήμασι τοῦτο μὲν οἶμαι δηλοῦν τὸ, ὀπίσω τῶν ἐνθυμημάτων
C τῶν πατέρων αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχειν· τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος ἀπολωλέναι ὁλοτρόπως, καὶ ἐν ταῖς τῶν ἐθνῶν ἁλᾶσθαι χώραις φειδοῦς ἁπάσης ἐσερημένους. Ἐπειδὴ δέ ἐσιν ἀγαθὸς, καὶ τὴν διὰ πανσόφου Μωσέως ἐτίμα λιτὴν, νόμιμα μὲν αὐτοῖς ἐδίδου παιδαγωγικὰ, πλὴν οὐ καλὰ, καθά φησιν αὐτὸς, ὅτε μὴν ἐνιέναι τὴν ζωὴν τοῖς αὐτὰ πληροῦσιν ἰσχύοντα. οὐ καλὰ δὲ τὰ νόμιμα, τίνα τρόπον; ὡς πρός γε φημὶ τῆς ἀληθείας κάλλους. προφερέστερα γὰρ ἀσυγκρίτως
D τῶν αἰνιγμάτων ἀλήθεια. εἴπερ ἐσιν ὁ ἀναπλεψευσμένον ὡς τοῖς μὲν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ὠδεμία παντελῶς ὄνησις ἦν, ὡς ἀπό γε τοῦ δεῖν ἅπτεσθαι ἐθίσειν οὐκ ἐζυμωμένους, τοῖς γε μὴν τῆς Παυλότητος ζύμην ἐξωθουμένοις καὶ διεσμηγμένην ἔχουσι τὴν καρδίαν, καὶ μιαρὸν ἢ βέβηλον, ἀγαπῶσιν οὐδὲν, γέρας ὥσπερ ἐξαίρετον ὀνενόμικε Θεὸς τὸ χρῆναι μεταλαχεῖν τῆς εἰς αἰῶνα ζωῆς. Ὅτι δὲ διὰ τῆς ἐν νόμῳ σκιᾶς οὐκ ἦν ἐφικέσθαι τῆς ἀληθοῦς εὐζωΐας, ὅτε μὴν δὲ εὐθείας ὥσπερ ἰέναι πρὸς Θεὸν, καταθρήσαί τις ἂν, Ἡσαΐου μὲν λέγοντος ἐκ προσώπου τῶν ἐξ Ἰσρα-
E ὴλ πρὸς Θεόν· ὅτι ἐπλάνησας ἡμᾶς, κύριε, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου. Δαβὶδ δὲ μακαρίου ἐξέκλινας τὰς τρίβους ἡμῶν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου. τρίβος γὰρ ὥσπερ ψιλὴ καὶ εὐήλατος ἀποκομίζουσα πρὸς Θεὸν, ὡς ἔφην, οὐχ ὁ τύπος, ὦ τᾶν, ἀλλ' ἡ ἐν αὐτῷ γραφομένη μᾶλλον ἀλήθεια. Ἐπειδὴ δέ φησιν ὁ τῶν ἱερῶν γραμμάτων καθηγούμενος μήτε νόμον ἕτερον ἐπαγγέλλεσθαί ποτε τοῖς ἐξ Ἰσρα-
ὴλ τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, μήτε μὴν ἐπανόρθωσίν τινα τοῖς διὰ Μωσέως τεθεσπισμένοις ἐπενεγκεῖν, ψευδηγορεῖν κατ' ἄμφω διαδεῖξαι πει-

ράσομαι Προφήτου φωνὴν παραθεὶς ἔχουσαν A ὡδί· ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου τῆς χειρὸς αὐτῶν, τοῦ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη, ἣν διαθήσομαι αὐτοῖς ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, λέγει Κύριος· διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω B αὐτούς. Ὅπερ οἶμαι συνιεὶς ἓν μάλα καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος, ἐπισέλλει τισὶ καὶ φησὶν· ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστὲ γινωσκομένη ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων· φανερούμενοι ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ, διακονηθεῖσα ὑφ' ἡμῶν, καὶ γεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι θεοῦ ζῶντος. ἐνιέντος γὰρ ἡμῖν θεὸς τῶν ἑαυτοῦ θελημάτων τὴν γνῶσιν, ἐγγράφοντος δὲ διὰ τὴν γνῶσιν ταῖς τῶν πεπιστευκότων καρδίαις τὰ δι' ὧν ἂν εἴην ὅτι μάλιστα σεπτοὶ, πῶς οὐκ ἀνόνητος ἡ σκιά; πάθοι δ' C ἂν ὁ νόμος οὐ παρατήκειν, οὐχ ὑφαίρεσιν· ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἔσαι πληρούμενος, οὐ κατά γε τὸ ἐμφανὲς ἔτι, νοητῶς δὲ μᾶλλον καὶ πνευματικῶς.

Καὶ ταυτὶ μὲν, ὡς γε οἶμαι, φαίη τις ἂν τὰ παρὰς ἡμῶν καὶ ἐννενοῆσθαι καλῶς. Ὁ δὲ οὐκ οἶδ' ὅτι παθὼν, ἀποδέχεται τὰ Ἰουδαίων, καταψέγει δὲ πάλιν αὐτούς, ὡς τῶν μὲν ἄλλων ἁπάντων ἀπηρημένους, ἀλογώτατα δὲ τὸ θύειν οὐκ ἔνδον, καίτοι φησὶν Ἠλίου τεθυκότος ἐν τῷ Καρμήλῳ, καὶ οὐκ ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει, φημὶ δὴ τῇ Ἱερουσα- D λήμ. ἐγὼ παρθήσομαι καὶ τὸν θεσπέσιον Δαβὶδ ἐν τῇ ἄλῳ τεθυκότα τῇ ἐπίκλην Ὀρνᾷ, καίτοι νόμου λέγοντος ἐναργῶς· ὃς ἐὰν θύσῃ μόσχον ἢ πρόβατον ἐν τῇ παρεμβολῇ καὶ ἐπὶ τὰς θήρας τῆς σκηνῆς, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ λαοῦ αὐτῆς. Ἀλλ' ὦ γενναῖε φαίη ἄν, οἶμαί τις, Ἠλίου μὲν θύοντος ὁ ναὸς ἦν. οὐκέτι γε μὴν, καὶ θεσπεσίου Δαβίδ. εἶτα τί κωλύον ἦν ὁμολογοῦντα τῷ νόμῳ καθαθύειν ἐν τῇ σκηνῇ; πλὴν ἐκεῖνο φημί. ἰδοὺ γὰρ, ἰδοὺ δέδεικται σαφῶς καὶ E παρ' αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ἀνυπαίτιον τὸ τοῖς ἐν γράμμασι νόμοις οὐ σφόδρα λεπτὸν ἐνιέναι τὸν ὀφθαλμὸν, ὅτε μὴν ἀκριβεστάτην αὐτῶν ποιεῖσθαι τὴν πλήρωσιν.

Διαμέμνηται δὲ καὶ τῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐπιστολῆς, ἣν γεγράφασιν οἰκονομικῶς μονονοὺχὶ καὶ ἀριθμῷ τὴν διάνοιαν ἔχουσι τοῖς ἐξ ἐθνῶν κεκλημένοις. ἔδοξε γὰρ, ἔφασκον, τῷ ἁγίῳ

dere, Prophetæ voce in medium allata, quæ sic habet: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Iuda testamentum nouum; non secundum testamentum, quod deposui patribus eorum in die quum apprehendi ego manum eorum ad educendum eos de Ægypti terra; quia hoc est testamentum, quod disponam eis in diebus illis, dicit Dominus: dans leges meas in mentem eorum, & in cordibus eorum inscribam eas.* Hierem. 31. Quod quum optime quoque nosset sapientissimus ille Paulus, nonnullis scribit & ait: *Epistola nostra vos estis, quæ scitur ab omnibus hominibus: manifestati quod epistola estis Christi, ministrata a nobis, & scripta non atramento, sed spiritu Dei viui.* 2. Cor. 3. Nam quum Deus nobis immittat notitiam suæ voluntatis, & per cognitionem cordibus fidelium inscribat ea, per quæ sanctissimi euadant, qui fieri potest vt vmbra non sit inutilis? Porro Lex non addimentum, non diminutionem patiatur; at eadem erit quæ impletur, non iam conspicabili, sed intellectuali potius ac spiritali modo.

Atque hæc, opinor, quiuis a nobis recte dicta cogitataque esse dixerit. Hic autem, quo affectu nescio, Iudæorum ritus probat; tum eos rursus vituperat, tanquam ab aliis omnibus segregatos, & per summam stultitiam sacrificare cessantes, quum Elias, inquit, in Carmelo sacrificauerit, ac non in sancta illa ciuitate, Hierusalem nimirum. Addam ego, diuinum quoque illum Dauidem in area sacrificasse, cognomento Orna, quamuis Lex aperte dicat: *Qui immolauerit vitulum aut ouem in castris, & ad fores tabernaculi, exterminabitur anima illa de populo suo.* Leuit. 17. Sed, o bone, inquiet opinor aliquis, templum extabat quo tempore sacrificabat Elias, quum diuinus Dauid, non item. At quid prohibebat quo minus Legi conuenienter in tabernaculo sacra faceret? Cæterum illud dico, clare demonstratum esse, etiam apud sanctos ipsos vitio non verti, quod leges in litera positas haud valde subtiliter dispicerent, neque admodum exacte implerent.

Mentionem vero fecit Epistolæ quoque illius, quam dispensationis ergo scripserunt Apostoli iis, qui vocati erant ex Gentibus, & pubescenti adhuc mente præditi. *Visum enim est*, inquiebant, Actor. 15. *Spiritui*

Spiritui ſancto, & nobis, nihil vltra im- A Πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑ-
ponere vobis oneris quam hæc neceſſaria;
vt abſtineatis vos ab immolatis ſimula-
crorum, & fornicatione, & ſuffocato,
& ſanguine. Significatur autem, inquit, viſum non eſſe hic ſancto Spiritui, Moſaicam legem eſſe diſſoluendam. Viſum ne eſt, obſecro, ſeruandam eſſe, atque hoc præcepit? At nunquid dictu verum eſt, iuſſiſſe ipſum vt legis vmbram demum nihili facerent ii, qui per fidem ad veritatem vocati B ſunt? Quæ enim adhuc paruulorum viribus paria videbantur, ea per ſanctorum Apoſtolorum vocem præcipiebat. Dicendo autem illud, *nihil vltra impo-*
nere vobis oneris, docebat grauem eſſe Legem, & ipſis propemodum Iſraelitis intolerabilem, quam eis non imponerent. Videbatur ergo Spiritui nequaquam ab iis Legem obſeruandam, ſed ad tolerabilia & facilia peragenda enitendum eſſe; qui pro rebus etiam maioribus ſudores ferre nondum poſſent animo infirmo, & nuper vixque ad Chriſtianum inſtitutum ac vitam augeſcente.

Ad hæc, audax ille & confidens Petrum Apoſtolorum præcipuum cauillatur, & hypocritam eſſe dicit, atque a Paulo reprehenſum, quod modo Græcorum, modo Iudæorum ritu viuere vellet, ignorans plane ſingularem in his conſilii rationem. Non enim diuerſa ſentiebat ille diſcipulus, ſed congrua moderatione tempeſtiue vtens, omni D ratione prodeſſe iis ſtudebat, qui ad ſe venirent. Quum autem vnis ritibus addictus eſſet B. Paulus, aggreſſus commonefecit. Metuebat enim ne propoſitum lateret, & ille diſpenſandi modus nonnullos offenderet.

μῶν βάρος, πλὴν τῶν ἐπάναγκες, ἀπέχεσθαι ὑμᾶς εἰδωλοθύτων, καὶ πορνείας, καὶ πνικτῶν, καὶ αἵματος. Ἐπισημαίνεται δέ, φησιν, ὡς οὐκ ἔδοξεν ἐν τούτοις τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τὸν Μωσέως χρῆναι παραλύεσθαι νόμον. ἔδοξε γάρ, εἰπέμοι, τὸ χρῆναι τηρεῖν, καὶ τοῦτο προσέταξε; καίτοι πῶς οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι τὸ χρῆναι λοιπὸν τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς ὀλιγωρεῖν ἐκέλευσε τοῖς διὰ τῆς πίστεως κεκλημένοις εἰς ἀλήθειαν; ἃ γὰρ ἦν εἰκὸς ἀποπεραίνειν δύνασθαι τοὺς ἔτι νηπίους, διὰ τῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐθεσμοθέτει φωνῆς. Φασκόντες δὲ τὸ, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος, ἐδίδασκεν ἐν αὐτῷ διαβεβλῆσθαι τὸν νόμον, καὶ δυσδιακόμιστον παντελῶς καὶ ἀνοήτοις τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, οὐκ ἂν ἐνθεῖεν αὐτοῖ. Ἐδόκει δὴ ἐν τῷ Πνεύματι φυλάττεσθαι παρ' αὐτῶν ἤκιστα μὲν τὸν νόμον, τὰ δὲ οἷά καὶ εὐδιακόμιστα πειρᾶσθαι πληροῦν, τὰ ὑπὲρ τῶν ἔτι μειζόνων ἱδρῶτας ἄτω διενεγκεῖν ἰσχύοντας ὀκλαζούσι νῦν ἄρτι τε καὶ μόλις ἀδρυνομένῳ πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ πολιτείαν καὶ ζωήν.

Καλασκωπεῖ δὲ πρὸς τούτοις τῶν ἁγίων Ἀποστόλων Κηφᾶν τὸν γενναδας καὶ πάλιν εἶναι φησι, καὶ ἐλεγχθῆναι διὰ τοῦ Παύλου, ὡς ποτὲ μὲν τοῖς Ἕλλησιν ἔθεσι διαζῆν προσδάζοντα, ποτὲ δὲ τοῖς Ἰουδαίοις, ἀγνοηκὼς εἰσάπαν τὴν ἐν γε τούτοις εὐτεχνεστάτην οἰκονομίαν. Οὐ γὰρ ἦν ἑτερογνώμων ὁ μαθητής, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰς καθηκούσας οἰκονομίας χρώμενος, διὰ τρόπου παντὸς ὠφελεῖν ἐπαίδαζε τοὺς προστιθεμένους αὐτῷ. ἐπειδὴ δὲ μονότροπος ἦν ὁ μακάριος Παῦλος, ὑπέμνησε προστιών. ἐδεδίει γὰρ μὴ ἄρα πῶς ἡ σκέψις ἀγνοηθῇ, καὶ ὁ τῆς οἰκονομίας τρόπος ἀδικήσῃ τινάς.

FINIS LIBRI NONI.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙC ΠΑΤΡΟC ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙCΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑC,

ΥΠΕΡ ΤΗC ΤΩΝ ΧΡΙCΤΙΑΝΩΝ ΕΥΑΓΟΥC
θρησκείας, πρὸς τὰ τῦ ἐν ἀθέοις Ἰυλιανῦ.

ΛΟΓΟC ΔΕΚΑΤΟC.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ
ARCHIEPISCOPI,

PRO SANCTA CHRISTIANORVM RELIGIONE,
ADVERSVS LIBROS ATHEI IVLIANI.

LIBER DECIMVS.

ΑΚΡΙΒΗ μὲν, ὥς γε οἶμαι, τὸν σκιᾶς πεποιήμεθα λόγον; διώκειν ἡμᾶς ἐκ οἶδ' ὅπως ἐπιχειρήσαντος τῦ τῆς ἀληθείας ἐχθρῦ, καὶ παρανομίας γραφὴν ἀλλοκότως ἐπάγοντος τοῖς ὅτι μάλιστα τὰς θείας ὑποπεραίνειν νόμους εὖ μάλα διεγνωκόσι, λογικώτερόν τε καὶ ἀκριβέστερον, ἢπερ οἱ ψιλοῖς καὶ μόναις ἐνομιλῦντες τοῖς τύποις. Ἐπειδὴ δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀκαλάφεκτον παρ' αὐτῷ πανταχῶς ἐδὲν, ἰδὲ δὴ καὶ ἑτέροις ὥσπερ ἡμᾶς αἰτιάμασιν ἐνιεὶς, καὶ αὐλοῖς ἀντεπενηνέχθαι φησὶ τοῖς ἁγίοις μυσαγωγοῖς, κὴ πεποιῆσθαι μὲν παρ' ἐδὲν τὴν Ἀποστολικὴν παράδοσιν, τραπέσθαι δὲ μᾶλλον, κὴ τῦτο ἀκαλαφέκτως, ἢπερ ἂν ἡμᾶς ἀποφέρεσθαι δοκῶν· γράφει δὲ ἔτω πάλιν·

A ACcurate quidem, vt reor, de vmbra legali differuimus, accusante nos, nescio quo modo, veritatis hoste, & præuaricationis litem absurde nobis intendente; qui diuinas leges exequi apprime nouimus, prudentiusque & accuratius, quam qui nudis ac solis in typis versantur. Quum autem nihil apud nos eius B dentem effugerit, ecce demum aliis quodammodo nos insuper criminibus implicat, & sanctis ipsis initiatoribus nos refragatos ait, & Apostolicam traditionem nihili duxisse, eoque impune delatos, quo nos voluntas impulit. Scribit autem rursus in hunc modum:

A

IVLIANVS.

Tam infortunati vero estis, vt ne manseritis quidem in iis, quæ vobis ab Apostolis sunt tradita: eaque fuerint ab illorum posteris maiori nequitia & impietate tractata. Iesum quippe illum neque Paulus Deum dicere ausus est, neque Matthæus, neque Lucas, neque Marcus: sed bonus ille Ioannes, quum sensisset magnam multitudinem in plerisque vrbibus Græcis & Italicis iam tum eo morbo captam esse: audiretque, opinor, monumenta quoque Petri & Pauli, clam quidem, sed tamen audiret ea coli, primus id prodere ausus est.

B

Paucis autem de Ioanne Baptista commemoratis, rursum ad Verbum, quod ab ipso prædicatur, reuersus,

Iohan. 1. *Et Verbum*, inquit, *caro factum est, & habitauit in nobis*: sed quomodo, dicere veritus; nullatenus autem ipsum neque Iesum, neque Christum appellat, vsque eo dum *Deum* ac *Verbum* nominet: sed sensim & clam fallens quodammodo nostras aures, Ioannem Baptistam ait hoc de Christo Iesu testimonium perhibuisse, nimirum huac esse quem oporteat credere Deum esse Verbum.

C

CYRILLVS.

Ecquod vero, quæso te, mandatum Apostolicum, seu paruum, seu magnum, a nobis seruatum non est? Quid in peius traductum est ab eorum successoribus, quibus verbi vices a Deo demandatæ sunt, quique sacra dogmata non segniter propugnarunt? Si enim licebit conuitiis eos appetere, qui nullius criminis rei sunt, idque facere impune, suis in nos conuitiis triumphet; quippe quum nihil facilius sit ei, cui pro nihilo est maledicendi studium, quam mentiri, & alienæ famæ temere detrahere. Sin autem existimat consentaneam dictis factisque fidem esse oportere, ne temere conuitietur, sed argumentis potius conuincat. Sic enim eius dictis adhibebitur fides. Miror autem quod, quum sæpius diuinæ Scripturæ verba sursum ac deorsum verset, ac doctrinæ famā haud vulgarem venetur, tamen a vero prorsus exciderit. Quod enim Christus Deus sit,

D

E

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Οὕτω δὲ ἐσὲ δυσυχεῖς, ὥστε οὐδὲ τοῖς ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ὑμῖν παραδεδομένοις ἐμεμενήκατε, καὶ ταῦτα δὲ ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ δυσσεβέστερον. ὑπὸ τῶν ἐπιγινομένων ἐξειργάσθη. τὸν γοῦν Ἰησοῦν ὅτε Παῦλος ἐτόλμησεν εἰπεῖν Θεὸν, ὅτε Ματθαῖος, ὅτε Λουκᾶς, ὅτε Μάρκος· ἀλλ' ὁ χρηστὸς Ἰωάννης, αἰσθόμενος ἤδη πολὺ πλῆθος ἐαλωκὸς ἐν πολλαῖς τῶν Ἑλληνίδων καὶ Ἰταλιωτίδων πόλεων ὑπὸ ταυτης τῆς νόσου· ἀκούων δὲ, οἶμαι, καὶ τὰ μνήματα Πέτρου καὶ Παύλου, λάθρα μὲν, ἀκούων δὲ ὅμως αὐλὰ θεραπευόμενα· πρῶτος ἐτόλμησεν εἰπεῖν.

Μικρὰ δὲ εἰπὼν περὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, πάλιν ἐπανάγων ἐπὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ κηρυττόμενον Λόγον· καὶ ὁ Λόγος, φησὶ, σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· τὸ δὲ ὅπως λέγειν αἰσχυνόμενος· οὐδαμοῦ δὲ αὐτὸν ὅτε Ἰησοῦν, ὅτε Χριστὸν, ἄχρις οὗ Θεὸν καὶ Λόγον ὀνομάσῃ, κλέπτων δὲ ὥσπερ ῥῆμα καὶ λάθρα τὰς ἀκοὰς ἡμῶν, Ἰωάννην φησὶ τὸν Βαπτιστὴν ὑπὲρ Χριστοῦ Ἰησοῦ ταύτην ἐκθέσθαι τὴν μαρτυρίαν, ὅτι ἄρα ὅτος ἐστὶν ὃν χρὴ πεπιστευκέναι Θεὸν εἶναι Λόγον.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Καὶ ποῖον, εἰπέ μοι, τῶν Ἀποστολικῶν ἐντολμάτων ἢ μικρὸν ἢ μέγα παρ' ἡμῶν ἀτετήρηται; τί πρὸς τὸ χεῖρον παρεβιάσθη παρά γε τῶν μετ' ἐκείνους τὴν τοῦ λόγου χρείαν εἰληχεισμένων παρὰ Θεοῦ, καὶ τοῖς ἱεροῖς δόγμασιν οὐκ ἀγεννῶς συναγωνιστῶν; εἰ μὲν γὰρ τοῖς ἐθέλουσι διαλοιδορεῖσθαι μάτην τοῖς ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀτόπων ἐαλωκόσιν ἀνεπιλήπτως ἐξῆν τοῦτο δρᾶν, ἦν τὸ χρῆμα αὐτοῖς ἀζήμιον, ἐναβρυνέσθω τοῖς καθ' ἡμῶν, ὡς οὐδέν γε ῥᾷον τοῦ ψεύδεσθαι καὶ καταγορεύειν εἰκῇ, πῶ παρ' οὐδὲν ἡγουμένῳ τὸ φιλοσκώμμονα εἶναι δοκεῖν. εἰ δὲ δεῖν οἴεται τοὺς ἐλέγχους ἀκολουθεῖν οἷς ἄντικα ποιοῖτο ἢ καθ' ὧν ἂν ἔλοιτο λόγους, μὴ φιλοψογείτω μάτην, ἐξελεγχέτω δὲ μᾶλλον. ἔψεται γὰρ ὅτῳ τοῖς παρ' αὐτοῦ λόγοις ἡ πίστις. Θαυμάζω δὲ ὅτι καί τοι πολυσαχοῦ τὰ ἐκ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἄνω τε καὶ κάτω στρέφων, καὶ φιλομαθείας δόκησιν οὐκ ἀγενῆ θηρώμενος, διημάρτηκε ταληθοῦς, καὶ τοῦτο εἰσάπαν. οὐ γὰρ δὴ φάναι ὡς εἴη Θεὸς ὁ Χριστὸς,

ἔτε Παῦλον, ἔτε Μάρκον, ἔτε Ματθαῖον, ἔτε Λουκᾶν. ἔνεσι δὲ τοῖς ἐθέλουσι τὰς περὶ αὐτοῦ γεγονότας βασανίζειν λόγους, ἐναργέσθαι ἰδεῖν, ἐν τοῖς τῆς θεότητος ἀξιώμασι σεφανοῦντας αὐτὸν, καὶ ἅπερ ἂν πρέπει μόνῃ τῇ πασῶν ἐπέκεινα καὶ ὑπερτάτῃ φύσει, ταῦτα καὶ αὐτῷ προσνέμοντας πανταχοῦ, καὶ μὴν καὶ Θεὸν ὀνομάζοντας αὐτόν. Καί γοῦν πάνσοφος Παῦλος· ἠυχόμην γὰρ αὐτὸς, φησὶν, ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα· οἵτινές εἰσιν Ἰσραηλῖται, ὧν ἡ υἱοθεσία, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ ἡ διαθήκη, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι· ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν τὸ κατὰ σάρκα Χριστὸς, ὁ ὢν ἐπὶ πάντας Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. Εἶτα ποίαν ἔτι ταύτῃ φωνὴν ἐπιζητήσεις ἑτέραν; ἰδοὺ γὰρ ἰδοὺ τὸν κατὰ σάρκα ἐξ Ἰουδαίων, τουτέστι, Χριστὸν, καὶ Θεὸν ἐπὶ πάντας· καὶ μὴν καὶ εὐλογητὸν εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν, εἶναι φησὶν. ἔφη δὲ καὶ ἑτέρωθί που· οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται. ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. καὶ πάλιν· ἀναμιμνήσκω, φησὶν, ὑμᾶς διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ εἶναί με λειτουργὸν Χριστοῦ Ἰησοῦ εἰς τὰ ἔθνη, ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ. Ὅτε τοίνυν οἱ τὸ τοῦ Χριστοῦ πνεῦμα πλουτήσαντες θεῖον ἔχουσι πνεῦμα, καὶ μὴν καὶ ἱερουργὸν ἑαυτὸν τελέχθαι φησὶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὡς Θεοῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ εὐαγγέλιον Θεοῦ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ κήρυγμα καλεῖ, ὀνομάζει δὲ αὐτὸν καὶ τῆς δόξης Κύριον. εἰ γὰρ ἔγνωσαν, φησὶν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. πῶς οὐκ ἐναργῶς σεσυκοφάντηκεν ὁ δι' ἐναντίας, καὶ τοῖς τῆς ψευδοεπείας ἐγκλήμασιν οὐ μερίως ἐνισχημένος ὀρῷτο ἂν εἰκότως. Καίτοι πρόδηλος ἦν ἡ σκοπὸς τοῖς θεηγόροις ἦν, καίπερ εἰδόσιν ὡς ἔστι Θεὸς κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς, Υἱὸν αὐτὸν ὀνομάζειν Θεοῦ, καὶ τῆς τοῦ τεκόντος οὐσίας γνήσιον γέννημα, ὡς ἀεὶ συνόντα καὶ συνυπάρχοντα τῷ γεννήσαντι, καὶ ἐν τῇ μιᾷ τῆς θεότητος φύσει νοούμενον ὄντα καὶ ἐνυπόστατον. ταύτῃ τοι καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης ἐν ἀρχῇ τὸν Λόγον εἶναι φησὶν, καὶ Θεὸν εἶναι πρὸς τὸν Θεόν. εἶτα μετὰ τοῦτο, γενέσθαι καὶ σάρκα, τοῦτ' ἔστιν, ἄνθρωπον. Εἷς ἄρα, καὶ οὐκ ἄσοφός γε τοῖς θεηγόροις ὁ σκοπὸς, τὸ χρῆναι λέγειν. Υἱὸν εἶναι κατὰ φύσιν Θεοῦ,

neque Paulum dixisse, neque Marcum, neque Matthæum, neque Lucam. At si qui velint eorum scripta perpendere, licet vtique manifeste videre diuinitatis dignationibus ipsum ab eis ornari, & quæcunque vni supremæ ac præstantissimæ illi naturæ conueniunt, ea quoque ipsi passim tribui, adeoque Deum ipsum nominari. Vnde sapientissimus ille Paulus: *Optabam enim ego ipse*, Rom. 9. inquit, *anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, & legislatio, & testamentum, & promissa: quorum patres, & ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnes Deus benedictus in secula, Amen.* Ecquam vero tu, præter hanc, vocem aliam requires? Ecce enim, ecce, illum secundum carnem ex Iudæis, hoc est Christum, & Deum supra omnes: adeoque benedictum esse quoque ait in secula, amen. Dixit item alio in loco: *Qui autem in* Rom. 8. *carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est eius:* Et rursus: *In memo-* Rom. 15. *riam*, inquit, *vos reduco, propter gratiam, quæ data est mihi a Deo, ut sim minister Christi Iesu in gentibus, sanctificans Euangelium Dei.* Quum ergo Christi spiritu ditati homines *diuinum Spiritum* habeant; quumque Paulus ministrum se ordinatum inter Gentes tanquam *Dei Christi*, & prædicationem de illo factam *Euangelium Dei* nominet; quumque ipsum *gloriæ Dominum* appellet: *Si enim cognouissent*, inquit, *nun-* 1. Cor. 2. *quam Dominum gloriæ crucifixissent*; annon certe cauillatur aduersarius, & manifesti mendacii reus iure tenebitur? Atqui Theologi singulari cura & consilio obseruabant, vt quamuis eum nossent natura ac veritate Deum esse, tamen ipsum *Dei Filium* nuncuparent, & substantiæ Patris germanam prolem; quippe qui vna cum Patre sit ac existat, & in vna deitatis natura esse & subsistere intelligatur. Idcirco sapiens ille quoque Ioannes *in principio Verbum esse* præ- Ioan. 1. dicat, & *Deum esse apud Deum:* deinde *carnem* etiam *factum esse*, id est, hominem. Vnum ergo Theologis, neque id temere, propositum est, dicere nimirum illum esse Dei Filium secundum naturam,

quod|ita neceſſe ſit omnino Deum eſſe ſecundum veritatem illum, qui ex Deo eſt ſecundum naturam. Itaque verba diuini Pauli iam attulimus, qui Chriſtum illum omnium Saluatorem clare & indubitate *Deum* nominat. Sed aliorum dicta iuuat apponere, quibus Chriſti tanquam Dei mentionem faciunt. Dixit igitur Matthæus de Ioſeph:

Matth. 1. *Hæc autem eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in ſomnis ei, dicens: Ioſeph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt. Pariet autem filium: & vocabis nomen eius Ieſum: ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum a peccatis eorum.* Quin & admirabilem illum Ioannem his verbis

Matth. 3. vſum dicebat: *Ego quidem baptizo vos aqua in pœnitentiam: qui autem poſt me venturus eſt, fortior me eſt, cuius non ſum idoneus calceamenta portare: ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto, & igni: cuius ventilabrum in manu ſua, & permundabit aream ſuam.* Præterea Dominum ipſum nos alicubi

Matth. 11. compellare aſſerit: *Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos.* Et quum huius ſeculi conſummationem prænuntiaret, rurſus di-

Matth. 13. xiſſe: *Sicut ergo colliguntur zizania, & igni comburuntur, ſic erit in conſummatione ſeculi: mittet Filius hominis Angelos ſuos.* Num igitur, o præſtantiſſime, liberare poſſe peccatis aliquos, alteri quam ſoli & vero Deo conueniet? Legum enim domini ſunt ii, a quibus ſtatuuntur, non alii. Quo pacto vero populum ſuum ſeruare quoque dicitur, quum vnus Deus hominibus dominetur? Sed & hominum mediocritate ac viribus maius eſſe aio, quam vt in ſancto Spiritu baptizare queant credentes in ipſum. Addo, quod area ſit mancipi, id eſt, homines, qui ſpicis ſignificantur, nulli quidem homini præterquam vni Chriſto conuenire. Deus enim erat factus caro, id eſt, homo. Cuiusnam vero iugum, amabo te, ſubeant homines? an non eos ſoli Deo ſubiici iure dixeris? Iam quomodo iuſſit Chriſtus, vt iugum eius tollamus ſuper nos, niſi Deus & ex Deo ſit ſecundum naturam?

A ὡς ἔν γε δὴ τούτῳ πάνυ γε καὶ πάνυ ἐνὸν τὸν
Θεὸν εἶναι κατ' ἀλήθειαν τὸν ἐκ Θεοῦ καὶ κατὰ φύ-
σιν. Φωνὰς μὲν οὖν ἤδη παρηγάγομεν θείας
σίν Παύλου, σαφῶς καὶ ἀναμφισβητήτως Θεὸν
ὀνομάζοντος τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστόν. δεῖν
δὲ οἶμαι καὶ τὰς τῶν ἑτέρων παρατίθεσθαι χρή-
σεις, δι' ὧν ὡς Θεοῦ διαμέμνηται καὶ Χριστοῦ. ἔφη
τοίνυν ὁ Ματθαῖος περὶ τοῦ Ἰωσήφ· ταῦτα δὲ αὐ-
τοῦ ἐνθυμηθέντος, ἰδοὺ ἄγγελος κυρίου κατ' ὄναρ
B ἐφάνη αὐτῷ, λέγων· Ἰωσὴφ υἱὸς Δαβίδ, μὴ φο-
βηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου·
τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁ-
γίου. τέξεται δὲ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐ-
τοῦ ΙΗΣΟΥΝ. αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐ-
τοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Ἔφη δὲ καὶ τὸν ἀξι-
άγαστον Ἰωάννην εἰπεῖν· ἐγὼ μὲν ὑμᾶς ὕδατι βα-
πτίζω εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος
C ἰσχυρότερός μου ἐστὶν, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑπο-
δήματα βαστάσαι. αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύ-
ματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ. οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ
αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ. Καὶ
μὴν καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον φάναι πού πρὸς ἡμᾶς
ἰσχυρίζεται· δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶν-
τες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς.
ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς. καὶ τὰ περὶ τῆς
συντελείας τοῦ αἰῶνος τοῦτο προαναγέλλων
πάλιν εἰπεῖν. ὥσπερ οὖν συλλέγεται τὰ ζιζάνια,
καὶ πυρὶ καταναίεται, οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντε-
λείᾳ τοῦ αἰῶνος· ἀποστελεῖ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώ-
που τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ. Ἆρ' οὖν, ὦ κράτιστε,
D τὸ ἐλευθεροῦν ἁμαρτιῶν δύνασθαί τινας, πρέποι
ἂν ἑτέρῳ μᾶλλον, πλὴν ὅτι καὶ μόνῳ τῷ κατ'
ἀλήθειαν ὄντι Θεῷ; νόμοι γὰρ τῶν νόμων εἶεν
ἂν, οἱ θέντες αὐτούς, καὶ οὐχ ἕτεροι παρ' αὐτούς.
τίνα δὲ τρόπον καὶ τὸν ἑαυτοῦ λαὸν σώζειν λέ-
γεται, καί τοι μόνου καθεξουσιάζοντος Θεοῦ τῶν
ἐπὶ γῆς; εἶναι δὲ φημὶ καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπου μέ-
τρον τε καὶ χεῖρα, τὸ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι βα-
πτίζειν δύνασθαι τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας· καὶ
E μὴν καὶ τὸ ἴδιον ἔχειν τὴν ἅλω, τουτέστι τοὺς ἐπὶ
τῆς γῆς ὡς ἐν ἀσάχεσιν νοουμένους, ἀνάρμοστον
μὲν ἀνθρώπῳ παντὶ, πρέποι δ' ἂν μόνῳ Χρι-
στῷ. Θεὸς γὰρ ἦν γενόμενος σὰρξ, τουτέστιν
ἄνθρωπος. τίνος δὲ, εἰπέ μοι, τὸν ζυγὸν ἔχοιεν
ἂν οἱ ἐπὶ τῆς γῆς; ἆρ' οὐχὶ μόνῳ καθεζεῦχθαι
Θεῷ φαίη τις ἂν εἰκότως αὐτούς; εἶτα πῶς προσ-
τέταχεν ὁ Χριστὸς ἄρειν ἡμᾶς ἐφ' ἑαυτοῦ τὸν αὐ-
τοῦ ζυγὸν, εἰ μὴ Θεὸς ἦν ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ἐστί;

πῶς δ' ἂν εἶεν αὐλῷ οἱ παλὰ τὸν ἀρχηνὸν ὄντες ἄγγελοι; ἀποστελεῖ γὰρ, φησὶ, τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ. Καὶ ταυτὶ μὲν ἡμῖν ὁ Ματθαῖος, πλείσων ὅσων ἑτέρων σεσιγημένων, διά τοι τὸ μὴ δοκεῖν ἐνσεσωρεῦσθαι τοῖς λόγοις μαρτύρων ὄχλον ἔξω βαίνοντα χορτῆ. Μάρκος γε μὴν διὰ τῶν αὐτῶν ἐννοιῶν εἰσὶ πανταχῆ, καὶ τοῖς τοῦ Ματθαίου συμφέρεται λόγοις. γράφει γοῦν. ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. ὁ δὲ Θεοῦ παλὰ Φύσιν καὶ ἀληθῶς Υἱὸς, ὅτι πάντως που καὶ Θεός ἐστι, πῶς οὐχ ἅπασιν ἐναργές; ἔφη δὲ πάλιν τὸν μὲν Κύριον τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις εἰπεῖν, ὅτι παραδοθήσεται εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν, καὶ ἐμπαίξουσιν αὐτῷ, καὶ σταυρώσουσιν αὐτόν. τὸν γε μὴν θεσπέσιον Πέτρον ἀντιφωνῆσαί οἱ, τὸ, ἵλεώς σοι Κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. καὶ τοῦτό γε τοῦτο φάναι Χριστόν· ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. οὐ γὰρ τεφρόνηκε τὰ τοῦ Χριστοῦ ὁ τἀναντία λέγων ὁ Πέτρος. Θεὸν οὖν ἄρα Χριστὸν ὠνόμασε καὶ αὐτὸς, φρονῆσαι ὅπερ ἔφη τὸν Πέτρον οὐ τὰ αὐτοῦ μᾶλλον ὡς Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων· ἔφη δὲ πάλιν εἰπεῖν· ὅς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους, τοῦτον ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου αἰσχυνθήσεται, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων. Ἀλλ' εἰ μὴ Θεὸν οἶδε, πῶς ἐν δόξῃ τοῦ πατρὸς ἀφίξεσθαι λέγει, δορυφορεῖσθαι ἔχοντα τοὺς ἁγίους ἀγγέλους; πῶς ἐν ἐυκλείᾳ θεότητος Υἱὸς ἀνθρώπου; πῶς ἐν τοῖς ἀνωτάτω καὶ τοῖς παλὰ πάσης κτίσεως ὑπεροχαῖς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, τοῦτ' ἔστιν, ἐκ γυναικὸς παλὰ σάρκα; ἆρ' οὖν ἐνδοιαστὸν τοῖς γε ὅλως ἐθέλουσι φιλοθηρεῖν εὖ μάλα τὸ ἀληθὲς, ὅτι Θεὸν ὄντα παλὰ ἀλήθειαν εἰδότες τὸν Κύριον, τοῖς τῆς θεότητος ἀξιώμασιν ἐναβρύνεσθαι φασὶν αὐτὸν, παρελάσαντος καιρὸν τῆς οἰκονομίας; καθ' ὃν ἦν ἀνόλεθον ἐν ὁμοιώσει τῇ καθ' ἡμᾶς γενόμενον, ἅπαξ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον οὐκ ἀτιμάσαντα ἔχειν. Ὅτι δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος ὁ Λουκᾶς τεφρόνηκεν ἕτω περὶ αὐτοῦ, σαφὲς ἂν γένοιτο καὶ μάλα ῥᾳδίως ἀπό γε τῶν παρ' αὐτοῦ γεγραμμένων. ἄγγελον γὰρ ἔφη Θεοῦ πρὸς τὸν Ζαχαρίαν εἰπεῖν, ὃς ἦν Ἰωάννου πατήρ· καὶ ἔσαι χαρά σοι, καὶ ἀγαλλίασις, καὶ πολλοὶ ἐπὶ τῇ γενέσει αὐτοῦ χαρήσονται. καὶ μεθ' ἕτερα· καὶ πολλοὺς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐπιστρέψει ἐπὶ κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν. τίνα τοίνυν εὐηγγελίζετο ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν

A Quomodo vero eius sint Angeli illi, qui in cælo sunt? *Mittet* enim, inquit, *Angelos suos.* Atque hæc quidem nobis Matthæus, vt alia quamplurima taceamus, ne huic disputationi testimoniorum cumulum extra rem ingessisse videamur. Porro Marcus eandem vbique sententiam sequitur, & cum Matthæi scriptis convenit. Scribit quippe: *Initium Euangelii Iesu Christi Filii* Marc. 1.
Dei. Quod autem is, qui naturalis ac
B verus est Dei Filius, vtique sit etiam Deus, num cuiquam dubium esse potest? Rursus autem ait, Dominum sanctis Apostolis dixisse, *traditum iri se* Marc. 9.
in manus hominum peccatorum, a quibus & 10.
illudendus esset & crucifigendus. Petrum autem diuinum ei respondisse: *Absit a te, Domine, non erit tibi hoc.* Matth. 16.
Ad hoc Christum respondisse: *Vade*
post me, Satana, scandalum es mihi,
quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea
C *quæ hominum.* Non enim sapuit ea quæ Christi sunt Petrus, quum ei contraria diceret. *Deum* igitur certe Christum nominauit ipse quoque, qui Petrum sapere dixit, non ea quæ Christi sunt, vtpote Dei, sed ea potius quæ hominum. Refert autem ipsum rursus dixisse: *Nam qui me erubuerit & meos* Luc. 9.
sermones, hunc Filius hominis erubescet, Marc. 8.
quum venerit in gloria Patris sui cum
sanctis Angelis. At nisi Deum sciat illum esse, quomodo in gloria Patris
D venturum dicit stipantibus sanctis Angelis? quomodo in maiestate deitatis filius hominis? quomodo in summis honoribus & supra omnem creaturam positus Iesus Christus, hoc est, ille, qui ex muliere secundum carnem natus est? An ergo veri indagandi cupidis ambigendi locus est, quod quum scirent Dominum vere Deum esse, diuinitatis prærogatiuis ipsum conspicuum fore dicunt tempore dispensationis exacto? Quo tempore consentaneum
E erat, vt, qui in similitudine nostra factus est, vtique humanitatis modum despectui non haberet. Idem porro de illo diuinum Lucam sensisse, ex eius scriptis facile certe patebit. Angelum enim Dei refert ad Zachariam illum, Ioannis Patrem, dixisse: *Et erit* Luc. 1.
gaudium tibi, & exultatio, & multi in
natiuitate eius gaudebunt. Et postea:
Et multos filiorum Israel conuertet ad
Dominum Deum suum. Quem ergo annunciabat per vniuersam Iudæam

Baptista ille diuinus? An non Iesum, A quem designabat, dicens: *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi?* Quosnam conuertit ad Dominum Deum? An non ad ipsum dicendo: *Ego vidi, & testatus sum, quod hic est Filius Dei?* Quin etiam Zachariam ipsum de filio suo prophetasse ait: *Et tu puer, Propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias eius: ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum eorum.* Rursus B autem scribit sanctum Angelum ad sanctam Virginem dixisse de Christo: *Hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur.* [Vide igitur quomodo *Altissimi prophetam* Ioannem dicat vocari] prophetans Pater *Altissimum* dicens esse Iesum, eumque *Altissimi Filium* Angelus quoque diuinus nominet. Eadem enim gloria præditus est cum Patre, & per omnia æqualem Filium ex ipso genitum iure concipies. Nam ex eo, quod homo factus est ratione dispensationis, nihilo tamen certe inferior est ipso, sed in suis rationibus consistet Incarnationis modus. Quum sit enim per omnia simile & immutabile secundum naturam ex Deo Patre Verbum, nihil in sua natura labis accepit, ex eo quod factus est nobis propter nos similis, sed vt Paulus ait: *Iesus Christus heri & hodie ipse, & in secula.* Iam aduersarium minus pie Ioannis vocibus refragari accurate nobis, opinor, demonstrandum est. Non enim, vt ipse ait, quod sanctorum monimenta, Petri inquam ac Pauli nonnullis in pretio esse viderat, adductus est vt Iesum Christum Deum esse diceret. Credibile enim non est, illum eam ob caussam adductum vt Deum illum prædicaret, sed a Spiritu sancto impulsum. Dixit enim alicubi Christus sanctis discipulis: *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.* Sed neque primus dixit Iesum esse Deum. Etenim qui ante illum scripserant, Lucas inquam, Matthæus & Marcus, *Dominum* ac *Deum* nominarunt ipsum, supremam ei gloriam vbique tribuentes. Hic autem mendacium inter præclara facinora statuens, pertendit diuum Euangelistam dixisse: *Et Verbum caro factum est*, non tamen quomodo, pudore, opinor, deterritum. Nusquam autem ait ipsum, neque Iesum, neque Christum, donec Deum Verbum appellet. Verum nunquid subtiliter valde & ad

Ioann. 1.

Luc. 1.

Quæ vncis inclusa sunt, desunt in Græco exemplari.

Hebr. 13.

Matth. 10.

ὁ θεσπέσιος βαπτιστής; ἆρ' οὐχὶ τὸν Ἰησοῦν, ὃν διεδείκνυ λέγων· Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. τίνας ἐπέστρεφεν ὡς πρὸς κύριον τὸν Θεόν; ἆρ' οὐχὶ πρὸς αὐτὸν λέγων· ὅτι ἐγὼ ἑώρακα, καὶ μεμαρτύρηκα, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. καὶ μὴν καὶ αὐτὸν τὸν Ζαχαρίαν προφητεύοντά φησιν εἶπε τῷ ἰδίῳ παιδί. καὶ σὺ παιδίον, Προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ· προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου, ἑτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ, τοῦ δοῦναι γνῶσιν σωτηρίας τῷ λαῷ αὐτοῦ, ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν αὐτῶν. ἔφη δὲ πάλιν, ἅγιον Ἄγγελον πρὸς τὴν ἁγίαν Παρθένον εἰπεῖν περὶ τοῦ Χριστοῦ· οὗτος ἔσται μέγας, καὶ Υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται. προφητεύων ὁ παλὴρ, ὕψιστον λέγων εἶναι τὸν Ἰησοῦν, ὑψίστου δὲ αὐτὸν Υἱὸν καὶ ὁ θεσπέσιος Ἄγγελος ὀνομάζει. ἰσοκλεὴς γὰρ τῷ Φύσαντι, καὶ κατὰ πᾶν ὁτιοῦν ἰσομέτρως ἔχων ὁ ἐξ αὐτοῦ πεφηνὼς Υἱὸς νοοῖτ' ἂν εἰκότως. καὶ ὃ ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος οἰκονομικῶς, μειονεκτοῖτο C ἂν κατά τι γοῦν ὅλως αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ μὲν τῆς οἰκονομίας τρόπος ἐν ἰδίοις ἔσται λόγοις. ἐπεὶ δὲ καὶ ἀπαράλλακτός τε καὶ ἄτρεπτος καὶ φύσιν ἐστὶν ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, οὐδὲν εἰς ἰδίαν ἠδικήθη φύσιν ἀπό γε τοῦ καθ' ἡμᾶς γενέσθαι δι' ἡμᾶς, ἀλλ' ὡς ὁ Παῦλος φησὶν, Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Οἶμαι δὲ δεῖν καὶ τῶν Ἰωάννου φωνῶν οὐχ ὁσίως μεμαχημένον ἀπελέγχειν αὐτόν. οὐ γάρ τοι, καθά φησιν αὐτὸς, θεραπεύοντας τινας τὰ τῶν ἁγίων μνήμαD τα τεθεαμένος, Παύλου τε φημὶ καὶ Πέτρου, προήχθη λέγειν ὡς εἴη Θεὸς Ἰησοῦς Χριστός. ἀπίθανον γὰρ τὸ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας παρορμῆσαι νομίζειν αὐτὸν ἄλλο τὸ χρῆναι θεηγορεῖν, διὰ ιστάντος δὲ αὐτὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. ἔφη γάρ που Χριστὸς τοῖς ἁγίοις μυσταγωγοῖς· οὐχ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. Ἀλλ' οὐδὲ πρῶτος ἔφη Θεὸν εἶναι τὸν Ἰησοῦν. ἀλλὰ γὰρ οἱ πρὸ αὐτοῦ γεγραφότες, Λουκᾶς τε φημὶ, καὶ Ματθαῖος, καὶ μέντοι καὶ E Μάρκος, Κύριον δὲ καὶ Θεὸν ὠνόμαζον αὐτὸν τὴν ὑπερλάτην δόξαν ἀπονέμοντες πανταχοῦ. Ὃ δὲ τὸ χρῆναι ψευδοπεῖν ἐν ἴσῳ τάχα που τιθεὶς τοῖς ἐξευρέτοις τῶν ἀνδραγαθημάτων, διατείνεται μὲν εἰπεῖν τὸν θεσπέτιον Εὐαγγελιστὴν· καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· ὃ μὴν ἔτι καὶ ὁπωσοῦν, αἰσχυνόμενον οἶμαί που· ὀδαμοῦ δέ φησιν αὐτὸν ὅτε Ἰησοῦν, ὅτε Χριστὸν, ἄχρις οὗ Θεὸν Λόγον ἀποκαλεῖ. Καίτοι πῶς ὀλίγον λεπτὸς καὶ ἰσχνὸς

ἄγαν ἀπεξεσμένῳ εἰς ἀλήθειαν ὁ φίλ γε τῶν αὐτῷ πεποίηται λόγος; ἵνα γὰρ μὴ τῆς σαρκὸς γενέσει σύγχρονον εἶναί τις ὑπολοπήσειε τὸν ἐνανθρωπήσαντα Λόγον, ἢ ἀρτιφανῆ καὶ πρόσφατον εἶναι λέγει Θεὸν, προδιέξεισιν ἀναγκαίως, ὡς καὶ ἦν ἐν ἀρχῇ Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, καὶ ὅτι συναΐδιος τῷ Πατρὶ, καὶ πρὸς Θεὸν ἦν· ἐν γάρ ἐστι πρὸς τὸν αὐτοῦ γεννήτορα ταυτότητι φυσικῇ, καί τοι καθ' ὑπόστασιν ἰδίαν ὑπάρχων καὶ νοούμενος. γέγονε δὲ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ· ταυτὶ σύμπαντα προειπὼν ἀτέχνως, καθῆκεν ἔτω τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἤδη γε τὸ δεῖν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ἀφηγήσασθαι τὸ μυστήριον. ἔφη γὰρ σάρκα γενέσθαι τὸν Λόγον, τουτ' ἔστιν, ἄνθρωπον καὶ τὴν εἰς ὅπερ καὶ ἦν ἀλλοίωσιν ὑπομείναντα· τροπῆς γὰρ ἐλεύθερον τὸ θεῖον, καὶ τὸ ἀκλόνητον ἐν τούτοις καὶ θύραθεν αὐτῷ, ἐμπεφυκὸς δὲ μᾶλλον καὶ σωδῶς· ὅτι δὲ τὴν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου πάναγνον σάρκα λαβὼν προῆλθεν ἄνθρωπος, καὶ μεμένηκεν ὅπερ ἦν, πεπληροφόρηκεν, εἰπών· καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· ὃ καὶ ἐξ ἀλλοιώσεως καὶ τροπῆς τῆς σαρκὸς μεταποιήσαντα φύσιν ὑπεμφήνειεν ἂν αὐτὸν, ἀλλ' ὅτι κατῴκηκεν, ἤτοι γεγονὼς ὡς ἐν ἁγίῳ ναῷ τῷ ἰδίῳ σώματι. Ὁ δὲ συνιεὶς τῶν εἰρημένων ὀδὲν, προαλεσάτην τὸ θεηγόρον ποιεῖται τὴν καταρρῆσιν, καὶ πρός γε τοῦτο φησὶν ταῖς Ἰωάννου φωναῖς ἀβασανίστως ἐπιθαρρήσαντα, τὸν ἤδη γε τὸ μονογενῆς ποιήσασθαι λόγον, ὃ μὴν ἔτι καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἤγαν Ἰησοῦν ὠνόμασε. βατταρίζει δὲ ὅτι καὶ νῦν εἰκῇ, καὶ ἀναλάσκεπτον παντελῶς ποιεῖται τὴν κατηγορίαν, ἐξ αὐτῶν ἔνεστι τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἰδεῖν. δέχεται μὲν γὰρ ὡς ἀληθῶς τὰς ἁγίου Βαπτιστοῦ φωνὰς, αἳ γεγόνασιν αὐτῷ φανεῖσαι πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ. σάρκα γε μὴν γενέσθαι τὸν Λόγον εἰπὼν, τότε δὴ τότε καὶ λίαν ἐπὶ καιροῦ καὶ Χριστὸν ὀνομάζει καὶ Ἰησοῦν, καὶ ἐν τοῖς τῆς θεότητος ἀξιώμασιν εἶναί φησιν, καί τοι καθ' ἡμᾶς γεγονότα οἰκονομικῶς. γέγραπται τοίνυν ὡδὶ καὶ αὐτός· ὡς δὲ ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ πάσχα ἐν τῇ ἑορτῇ, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων. αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐπίστευεν ἑαυτὸν αὐτοῖς διὰ τὸ αὐτὸν γινώσκειν πάντας. Καὶ πάλιν· ὅτε οὖν ὀψία τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ὅ ἦσαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ συνηγμένοι διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς

A veritatem accuratissime de his ille disseruit? Ne quis enim carnis natiuitati Verbum hominem factum contemporaneum esse suspicaretur, aut recentem ac nuper editum esse Deum diceret; necessario præfatur quod *in principio erat Verbum*, Deus existens, & quod Patri coæternum, atque apud Deum erat. Vnum enim est cum Patre suo identitate naturali, quamuis secundum propriam hypostasim, & intelligatur, & sit. Et *per ipsum omnia facta sunt. Omnia* cum simpliciter initio dixisset, ita se ad enarrandum Incarnationis mysterium conuertit. Dixit enim *Verbum carnem factum esse*, id est, hominem, nullam passum mutationem in id quod non erat: mutationis enim expers Deus est, & mutationi in his non esse obnoxium, non aliunde, sed in se potius substantialiter habet. Quod autem ex sancta Virgine sanctissima carne assumta homo prodierit, & quod erat manserit, plane comprobauit, dicens: *Et habitauit in nobis;* quod non ex mutatione & conuersione in carnis transisse naturam ipsum indicat, sed in ea habitasse, aut in sancto veluti templo, corpore nimirum suo, fuisse. Hic autem eorum quæ dicta sunt plane rudis, in Theologum impudentissime debachatur, eumque Ioannis verbis inconsiderate confisum ait de Vnigenito verba fecisse, neque porro *Christum* ipsum, aut *Iesum* nominasse. Sed Iulianum temere nunc quoque nugari, & inconsideratam prorsus accusationem instituere, ex ipsis literis sacris videre licet. Verissime enim accipit verba sancti illius Baptistæ, quæ de omnium nostrum Saluatore Christo protulit. Postquam enim *carnem Verbum factum esse* dixit, tunc sane, tunc opportune admodum & *Christum* nominat, & *Iesum*, & diuinitatis dignationibus præditum ait, licet nobis similis factus sit, ratione dispensationis. Scripsit igitur ipse quoque in hunc modum: *Quum autem esset Hierosolymis in Pascha, in die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa eius, quæ faciebat super infirmos. Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes:* Item: *Quum ergo sero esset die illo, vna sabbatorum, & fores essent clausæ, vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum, venit Iesus, & ste-*

Ioan. 2.

Ioan. 20.

& ſtetit in medio, & dicit eis, Pax vobis. Ait etiam alicubi, Dominum ipſum ad Patrem & Deum qui in cœlis eſt dicere: *Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te ſolum, Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Quod autem ei homini facto ſeruarit ea quæ diuinitati conueniunt, ex ipſius verbis patebit. Sæpiſſime enim *Vitam* ipſum & *Lucem* nominat, adeoque poteſtate & gloria Patri æqualem, & incomparabili ſupra omnes eminentia præditum. Hic autem vitilitigator, qui malum vsque animo verſat, & quiddam aſſiduè venatur perueſtigatque, vnde Chriſtianam religionem vexet, vt ſperat, per aliam veluti viam graditur, & ait:

Ioan. 17.

Ἀ Καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον, καὶ λέγει αὐτοῖς, εἰρήνη ὑμῖν. Ἔφη δέ που καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον πρὸς τὸν ἐν τοῖς ἁγίοις Πατέρα καὶ Θεὸν εἰπεῖν· Αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. Ὅτι δὲ καθ' ἡμᾶς γεγονότι τετήρηκε τὰ θεοπρεπῆ, διὰ τῶν αὐτοῦ διδαχθήσεται λόγων. Πλεῖσται γὰρ αὐτὸν καὶ ζωὴν καὶ φῶς ὀνομάζει, καὶ μέντοι καὶ ἰσάργυρον καὶ ἰσοκλεᾶ τῷ πατρὶ, καὶ τὰ πάντων ἀσυγκρίτοις εὖ μάλα ὑπεροχαῖς καλλωπιζόμενον. Ὁ δὲ Φιλαίτιος ἀτοσὶ, καὶ διὰ πάσης ἰὼν ἐννοίας ἀκ ἀγαθῆς, ἀεὶ δέ τι θηρώμενος, καὶ εὑρίσκειν ἐπιχειρῶν, δι' ὅπερ ἂν δύναιτο κακὸν, ὡς οἷόν τε, τὰ Χριστιανῶν, δι' ἑτέρας ὥσπερ ἴσως τρίβου, καὶ φησίν.

B

IVLIANVS.

Sed hoc quidem de Ieſu Chriſto Ioannem dicere, ne ipſe quidem inficior. Quanquam placet nonnullis impiis, alium quidem eſſe Ieſum Chriſtum, aliud vero, quod a Ioanne prædicatur, Verbum. Verum non ita res eſt. Nam quem ipſe ait eſſe Deum Verbum, hunc eſſe dicit illum Chriſtum Ieſum a Ioanne Baptiſta cognitum. Animaduertite igitur quo pacto caute, ſenſim, & clam fabulæ colophonem impietatis inducat, tamque verſipellis ac fraudulentus ſit,

Ioan. 1.

vt rurſus tergiverſetur, addens: *Deum nemo vidit vnquam. Filius vnigenitus, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit.* Vtrum igitur hic eſt Deus Verbum caro factum, vnigenitus ille Filius, *ille qui eſt in ſinu Patris?* Et ſi quidem ipſe eſt quem puto, vidiſtis nempe & vos Deum. *Habitauit* enim *in vobis, & vidiſtis gloriam eius.* Cur addis igitur, quod Deum nemo vidit vnquam? Vidiſtis enim vos, ſi non Patrem Deum, at certe Deum Verbum. Sin autem alius eſt ille vnigenitus Deus, alius vero Deus Verbum, ſicuti ego nonnullos e veſtra ſecta dicentes audii, videtur ne id quidem audere Ioannes.

1. Ibid. v. 14.

C

CYRILLVS.

Enimuero quiſpiam ipſum forſan putauerit pro ingenii docilitate rectæ fidei aſſentiri, ita vt dicat ipſum Chriſtum Ieſum illud eſſe incarnatum Dei Verbum. At vafrum inſuper iſtud eſſe conſilium, ex iis, videre licet, quæ diximus. Sperauit enim facile ſe oſtenſurum optimum illum Euangeliſtam ſuis dictis aduerſari, & ſecum pugnantia loqui.

D

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἀλλ' ὅτι μὲν τοῦτο περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ φησιν Ἰωάννης, οὐδὲ αὐτὸς ἀντιλέγω. καί τοι δοκεῖ τισι τῶν δυσεβῶν ἄλλον μὲν Ἰησοῦν εἶναι Χριστὸν, ἄλλον δὲ τὸν ὑπὸ Ἰωάννου κηρυττόμενον Λόγον· ὃ μὴν ἔτως ἔχει; οὐ γὰρ αὐτὸς εἶναι φησὶν Θεοῦ Λόγον, τοῦτον ὑπὸ Ἰωάννου φησὶν ἐπιγνωσθῆναι τῷ Βαπτιστῇ, Χριστὸν Ἰησοῦν ὄντα. Σκοπεῖτε δὴ ὅπως εὐλαβῶς, ἠρέμα, καὶ λελῃθότως, ἐπεισάγει τῷ δράματι τὸν κολοφῶνα τῆς ἀσεβείας, ὅτω τε ἔστι πανοῦργος καὶ ἀπατεών, ὡς τε αὖθις ἀναδύεται στρεψίθεις, Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. πότερον οὖν ὅτός ἐστιν ὁ Θεὸς Λόγος σὰρξ γενόμενος, ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρός. καὶ εἰ μὲν αὐτὸς ὅπερ οἶμαι, ἐθεάσασθε δήπουθεν καὶ ὑμεῖς Θεόν. ἐσκήνωσε γὰρ ἐν ὑμῖν, καὶ ἐθεάσασθε τὴν δόξαν αὐτοῦ. τί οὖν πλέκεις, ὅτι Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε; ἐθεάσασθε γὰρ ὑμεῖς, εἰ καὶ μὴ τὸν Πατέρα Θεὸν, ἀλλὰ τὸν Θεὸν Λόγον. εἰ δὲ ἄλλος ἐστὶν ὁ μονογενὴς Θεὸς, ἕτερος δὲ ὁ Θεὸς Λόγος, ὡς ἐγώ τινων ἀκήκοα τῆς ἡμετέρας αἱρέσεως, ἔοικεν οὐδὲ Ἰωάννης αὐτὸ τολμᾶν ἔτι.

E

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἴσως μὲν οὖν οἰήσαιτ' ἄν τις αὐτὸν ἐξ εὐμαθοῦς διανοίας τοῖς ἐξ ὀρθότητος συμφέρεσθαι λογισμοῖς, ὡς αὐτὸν εἶναι λέγειν Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν ἐνανθρωπήσαντα τῷ Θεῷ Λόγον. ὅτι δὲ πανοῦργον αὐτὸ καὶ νῦν τὸ ἐγχείρημα, δι' αὐτῶν ἐστιν ἰδεῖν ὧν ἔφην. ὡήθη γὰρ διαδείξειν δύνασθαι τὸν πανάριστον Εὐαγγελιστὴν τοῖς ἑαυτοῦ φωναῖς ἀντεξάγοντα, καὶ οἷς αὐτὸς ἔφη μεμαχημένον;

ἀλλ᾽ οὐκ ἐπιτεύξεται δόλιος θήρας, καθὰ τὸ γε- A
γραμμένον. ἔφη γὰρ καὶ μάλα ἐμφρόνως, ὅτι
Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. ἀόρατον γὰρ ὁμο-
λογουμένως τὸ θεῖόν ἐστι· τεθεάμεθα δὲ τὸν Υἱὸν
τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασι, τῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς
ἐμπρέπουσα δόξῃ, καὶ τὸ τοῦ τεκόντος αὐτὸν ἀπα-
ράπαυστα κάλλος. καὶ δι᾽ αὐτῶν τοῦτο δέδεικται
πολλαχόθεν. ἔστι μὲν γὰρ χαρακτὴρ καὶ ἀπαύ-
γασμα τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ οὐ καθά γε τὴν καθ᾽
ἡμᾶς εἰκόνα πρόσεστιν αὐτῷ· τὸ γάρ τοι θεῖον, B
ὡς ἔφην, ἀσώματον, ἀνείδεόν τε, καὶ ἄποσον,
καὶ ἀμέτρητον, καὶ ἁπλῶς ὑπὲρ νοῦν καὶ λό-
γον, ἀλλὰ καθὸ νοεῖται Θεός, πάντα ὑπάρ-
χων ὅσα ὁ Πατήρ, δίχα μόνου τοῦ εἶναι Πατήρ. καὶ
γοῦν ἑνός τινος λέγοντος τῶν ἁγίων ἀποστόλων· Κύ-
ριε, δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν, ἀ-
πεκρίνατο λέγων· τοσοῦτον χρόνον μεθ᾽ ὑμῶν
εἰμὶ, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με; Φίλιππε, ὁ ἑωρακώς
με, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Καί τοι πῶς οὐκ ἂν οἶ-
μαί τις εὖ μάλα διαλεκμήραιτο, ὡς εἴπερ ἦν ὁ C
σκοπὸς αὐτῷ πρὸς τοῦ σώματος εἶδει προσεοικέναι
λέγειν τὸν Φύσαντα, τί μᾶλλον ἔφασκεν· εἰ δὲ
ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρός μου, μὴ πιστεύητέ μοι·
εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου
πιστεύσατε. ὧν γὰρ εἴη τὸ ἐνεργὲς ἔχων ἀπαραλ-
λάκτως ἴσον, τούτοις ἂν εἴη ὁπόθεν ἴσον, καὶ
αὐτὸς ὁ τῆς Φύσεως λόγος. Οὐκοῦν, ὦ περίτιτε,
φαίην ἂν, ἐκ τῶν ἑαυτοῦ φωνῶν ἀνενηνεγμέ-
νον εὑρήσομεν τὸν θεσπέσιον Εὐαγγελιστὴν,
κἂν εἰ λέγει, Θεὸν μή τινα ἑώρακε πώποτε, οὐδὲ ἐπεί- D
περ τεθεάμεθα τὸν Ἰησοῦν, καθά γε τοὺς ἤδη προ-
αποδοθέντας τρόπους, ψευδοεπὴς οὐκ ἂν εἴη ὁ τῆς
ἀληθείας ὑπασπιστής· ἀληθὲς δὲ μᾶλλόν ἐστι καθ᾽
ἅμφω τὸ χρῆμα. Φύσει μὲν γὰρ θεότητος ἀόρα-
τος Υἱὸς, ὁρατὸς γε μὴν ἐν δόξῃ θεοπρεπεῖ, καὶ
ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος. τὸ γὰρ καὶ αὐτὸν τεθεάμε-
θα, καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς πα-
ρὰ Πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. καὶ γοῦν
ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸ μυ- E
στήριον προαναπεμπάζει λέγων· ὁ Θεὸς ἐμφα-
νῶς ἥξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται.
καὶ μὴν καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας μονονουχὶ καὶ χεῖ-
ρα προτείνων, καταδείκνυσιν ὡς σεσαρκωμένον,
καὶ φησίν· ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἰδοὺ Κύριος μετὰ ἰσχύος
ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίων μετὰ κυρείας. προσεποίσω
δὲ ὁμοίως καὶ τὸν μακάριον Βαρούχ τοῖς Ἡσαΐου
συμβαίνοντα λόγοις. ἔφη γάρ που καὶ αὐτός. ἔτος
ὁ Θεὸς, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. ἐξεῦρε

Sed non assequetur dolosus prædam, sicuti Prou. 12.
scriptum est. Dixit enim, vtique valde prudenter, quod *Deum nemo vidit vnquam.* Ioan. 1.
Deus enim certe aspectabilis non est: sed vidimus Filium mentis oculis, Dei & Patris gloria conspicuum, & genitoris sui pulchritudine refulgentem. Atque hoc ex ipsis effectis demonstratum est. Est enim character & splendor gloriæ eius; & non ratione figuræ nostræ ei assimilis; (Deus enim corpore & forma caret, vti dixi, & quantitatis ac magnitudinis est expers, atque vt vno verbo dicam, omni mente & oratione maior) sed quatenus intelligitur Deus, omnia existens quæcunque Pater est, demto hoc vno, quod Pater est. Vnde quum vnus e Ioan. 14.
sanctis Apostolis alicubi diceret: *Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis*; respondit, dicens: *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me Philippe? qui vidit me, vidit Patrem.* At quomodo non recte aliquis coniecerit, quod si propositum ei esset dicere, genitorem forma corporea similem esse, cur potius diceret: *Si* Ioan. 10.
non facio opera Patris mei, nolite credere mihi; si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite? Quorum enim æqualis est per omnia & eadem efficacitas, horum eadem erit vtique ratio naturæ. Itaque dixerim ego, vir præstantissime: Non inueniemus diuinum Euangelistam suis dictis repugnare, quamuis dicat *Deum visum esse nunquam*, & quandoquidem Iesum vidimus iis modis, quos prius attulimus, non erit mendax ille propugnator veritatis, quin potius res vtrobique vera est. Diuinitatis enim natura inuisibilis est Filius, visibilis tamen in gloria quæ Deo conuenit, & quod homo factus est. *Tunc enim & ipsum vidimus,* Ioan. 1.
& gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti a Patre, plenum gratiæ & veritatis. Quocirca diuinus ille Dauid Incarnationis mysterium prædixerat, dicens: *Deus* Psal. 49.
manifeste veniet, Deus noster, & non silebit. Item propheta Esaias veluti protensa manu demonstrat incarnatum, & ait: *Ecce Deus noster, ecce Dominus cum* Esaiæ 40.
virtute veniet, & brachium cum dominatione. Addam & beatum Baruch Esaiæ verbis suffragantem. Dixit enim ipse quoque alicubi: *Hic est Deus;* non Bar. 3.
æstimabitur alius ad eum. Adinuenit

omnem viam scientiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo: & post hæc super terram visus est, & cum hominibus conuersatus est. Filium igitur vt hominem in terra vidimus degentem cum hominibus, inuisibilem quidem cum Patre, secundum diuinitatis naturam; sed visibilem vna cum Patre, intellectualiter, diuinitatis nimirum & miraculorum præstantia. Diuina quippe signa solo nutu perficiebat. Porro Iulianus ad quiduis comminiscendum præceps, & cuiusuis Sancti accusator, nos venerationi sanctorum Martyrum addictos esse criminatur, & ait:

A πᾶσαν ὁδὸν ἐπίσημης, καὶ ἔδωκεν αὐλὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. Οὐκοῦν ὡς ἄνθρωπον ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις συνδιαιτώμενον τεθεάμεθα τὸν Υἱὸν, ἀόρατον μὲν ὄντα μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ γνετὴν τῆς θεότητος φύσιν· ὁρώμενον δὲ νοητῶς, καὶ μετὰ Πατρὸς ὑπεροχὴν θεότητος καὶ μεγαλουργίας. ἐπλήρου γοῦν θεοσημείας καλανεύσας μόνον. Ὁ δὲ πρὸς πᾶν ὅτιοῦν τῶν ἰδίων εὑρημάτων ἀπεμεμιμημένως ἰὼν, καὶ παντὸς ἁγίου καθήγορος, ὅτι τῆς εἰς ἁγίους μάρτυρας αἰδοῦς ἀπῃρήμεθα καταιτιᾶται, καὶ φησίν·

B

IVLIANVS.

Verum istud quidem mali a Ioanne cepit initium. Quæcunque autem vos deinceps adinuenistis, additis ad priscum illum mortuum nouis mortuis, quis pro dignitate satis execretur? Sepulcris ac monumentis implestis omnia, licet apud vos nusquam dictum sit circa sepulcra versandum esse, eaque colenda. Eo vero progressi estis nequitiæ, vt putetis ne Iesu quidem illius Nazareni ea de re verba audienda. Audite ergo quæ de monumentis ille dicit:

Matth. 23. *Væ vobis, Scribæ & Pharisæi, hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis; foris sepulcrum apparet formosum, intus autem plenum est ossibus mortuorum, & omni immunditia.* Si ergo sepulcra Iesus immunditia plena esse dixit, quomodo vos super iis Deum inuocatis?

His subiungit, quod quum quidam discipulus diceret:

Matth. 8. *Domine, permitte mihi vt primum abeam, & sepeliam patrem meum;* ipse responderit: *Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos.*

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τὸ κακὸν ἔλαβεν παρὰ Ἰωάννου τὴν ἀρχήν. ὅσα δὲ ὑμεῖς ἑξῆς προσευρήκατε, πολλὰς ἐπεισαγόντες τῷ πάλαι νεκρῷ τοὺς προσφάτους νεκρούς, τίς ἂν πρὸς ἀξίαν βδελύξηται; πάντα ἐπληρώσατε τάφων καὶ μνημάτων, καί τοι οὐκ εἰρῆται παρ' ὑμῖν ὁδαμοῦ τοῖς τάφοις προσκυλινδεῖσθαι καὶ περιέπειν αὐτούς. Εἰς τοῦτο δὲ προεληλύθατε μοχθηρίας, ὥστε οἴεσθαι δεῖν ὑπὲρ τούτου μηδὲ τῶν γε Ἰησοῦ Ναζωραίου ῥημάτων ἀκούειν. ἀκούετε ἃ φησιν ἐκεῖνος περὶ τῶν μνημάτων. καὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι παρομοιάζετε τάφοις κεκονιαμένοις. ἔξωθεν ὁ τάφος φαίνεται ὡραῖος, ἔσωθεν δὲ γέμει ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρσίας. Εἰ τοίνυν ἀκαθαρσίας Ἰησοῦς ἔφη εἶναι πλήρεις τοὺς τάφους, πῶς ὑμεῖς ἐπ' αὐτῶν ἐπικαλεῖσθε τὸν Θεόν;

C

D

Προσεπάγει δὲ τούτοις, ὅτι καὶ μαθητοῦ τινος λέγοντος· Κύριε, ἐπίτρεψόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν, καὶ θάψαι τὸν πατέρα μου. αὐτὸς ἔφη· ἀκολούθει μοι, καὶ ἄφες τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς.

CYRILLVS.

Plurima de his antea cum illo disseruimus, & longa nobis superius in istis consumta est oratio. Pauca tamen etiam nunc ei respondenda existimo. Equidem corporum loculos immunditia carere non dicimus. Veruntamen æquum non fuerit hanc ob caussam mortuorum virtutem obliuione præteriri. Sed neque quod lege naturæ corpus eorum, qui præstantissimam vitam duxerunt, e terra in terram solutum sit, honoribus eos afficere pro nihilo habebimus, quum hos nemo non

E

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Πλεῖσα μὲν ἔν ὅσα περὶ τούτων αὐτῷ προδιειλέγμεθα, καὶ μακρὸς ἡμῖν ἐν τούτοις προλαβοῦσι δεδαπάνηται λόγος. χρῆναι δὲ οἶμαι καὶ νῦν ὀλίγα ἄττα πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν. Τὰς μὲν ἔν τῶν σωμάτων θήκας οὐκ ἀπηλλάχθαι φαμὲν ἀκαθαρσίας· πλὴν οὐχὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, ἀμνημονεῖν ἄξιον τῆς τῶν τεθνεώτων ἀρετῆς. ἀλλ' οὐδὲ ὅτι νόμῳ φύσεως τὸ ἐκ γῆς εἰς γῆν λέλυται σῶμα τῶν τὴν ἀξιάγαστον ἐξησκηκότων ζωὴν, ποιησόμεθα παρ' οὐδὲν τὸ χρῆναι τιμᾶν αὐτούς, ἐπεί τινα τρόπον ἐπενέσαι τις ἂν

ἀνδὲς, ἄεισά τε καὶ ἐυκλεέσαλα διαβῖναι ἠρημένους, καὶ ἀνδὲ δὲ τὸ τεθνάναι πολλάκις ἠφειδηκότας, ἵνα ταῖς τῶν ἐσομένων μνήμαις ἀξιάκρατόν τι περὶ ἀυτῶν ἐγγράφηται. Ἐπυθόμην γὰρ λέγοντός τινος ἐν τοῖς Ὁμήρου ποιήμασι·

Iliad. X. v. 304.

Μὴ πὰν ἀσπουδεί τε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην,
Ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι καὶ ὀψιγόνοισι πυθέσθαι.

Ἆρ' ἂν τὸν μὴ ἀσπουδεί τε καὶ ἀκλεῶς τῶν ἀνθρωπίνων ἀποδημήσαντα, παλωρθωκότα δέ τι μέγα, ἐφ' ᾧ περ ἄν τις ἔυ μάλα καλασεμνύνοιτο, σιγῇ καὶ λήθῃ καλαλιπεῖν ἄξιον, ἢ τῷ παγκάλῳ θαύματι σεφανῶν, μακρᾷ καὶ ἀτελευτήτῳ καλευφρᾶναι τιμῇ, ὡς μονονυχὶ καὶ συνηθληκότας, καὶ τῆς ἀνδρείας ἀυτοῖς κεκοινωνηκότας; οἱ γὰρ ὅτι τὴν ἐξαίρετον ἔτι δὶς διελάσαντες τρίβον, δι' ἡδονὴς πεποιήκασι τὸ παθεῖν ἐπαινεῖν ἐγνωκότες, πῶς ἂν ἐν δίκῃ καὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων ἀυτοῖς ἔσονται κοινωνοί; Ὃ δὲ ἤδη φθάσας ἔφην, καὶ εἰσαῦθις ἐρῶ. Ἀθήνησι γὰρ τοῖς ὅτι μάλιστα καλεγλωτισμένοις καὶ ἐυηγορεῖν εἰωθόσιν ἐτησίους ἀγῶνας προτεθεῖσθαί φασιν ὑπὲ τοῖς τῆς Ἑλλάδος προκινδυνεύσασιν, οἳ ταῖς τῶν Βαρβάρων ἀλαζονείαις ἀνθιστάμενοι καίπερ ὄντες ἀριθμῷ βραχεῖς, ἥτινες μὲν ἦσαν τῆς τῶν πολεμίων ἀναριθμήτου φάλαγγος, ἐπειδὴ δὲ νικᾶν μὴ ἐξῆν, ἀντὶ δὲ νικῆσαι τὸ μὴ ἀνάνδρως ἀποθανεῖν ἁρπάσαντες, μνήμης τε καὶ ἐγκωμίων παρ' ἐκείνοις ἠξιώθησαν. ὥστε καὶ ὄρνιον γενέσθαι τὸ χρῆμά τισιν. ὃ γὰρ, ἔφασκον, μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας τῶν προγόνων, οὐδὲ τοὺς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχήσαντας, οὐδὲ τοὺς ἐπ' Ἀρτεμισίῳ, οὐδὲ τοὺς ἐν Πλαταιαῖς παραταξαμένους, οὐδὲ πολλοὺς ἄλλους τοὺς ἐν τοῖς δημοσίοις μνήμασι κειμένους. Ὅτε τοίνυν καὶ τοῖς Ἀθήνησιν ἐυστομωτάτοις λογάσι, καίπερ ὄσιν εἰδωλολάτραις, ἓν ἔχειν ἐδόκει τὸ χρῆναι τιμῆς καὶ γερῶν ἀξιοῦν τοὺς τὸν ἐυκλεᾶ μὴ φυγόντας θάναλον, καὶ ἐπ' αὐλαῖς ἱέναι τὰς τῶν σωμάτων θήκας· ἐπ' αὐτοῖς γὰρ τοῖς τῶν ἀνδραγαθημάτων λειψάνοις ἐποιοῦντο τοὺς λόγους· ἀνθ' ὅτου λοιπὸν ὁ κράτιστος Ἰουλιανὸς καλανέγραπται τῆς ὀρθῶς τῆς Χριστιανῶν ἐπιεικείας, εἰ καὶ πολλοῦ πεποίηται τὴν εἰς τοὺς ἁγίους μάρτυρας αἰδῶ καὶ τιμὴν, οἱ πάντες γεγονότες, ὅσοι ἅμα τῇ προσκαίρῳ ζωῇ ἠλλάξαντο τὸ ἱδρύμενον ἐν πίστει καὶ τῆς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας τὰ ἀυχήματα. ἢ τάχα που καταγελᾶν οἴεται δεῖν αὐτοὺς, καὶ δεδυσφόρηκεν ὁ

A quodammodo laudauerit, quod optimum & præclarum vitæ genus susceperint, ac mortem sæpius contemserint, vt aliquid de se laude dignum posterorum mandaretur memoriæ. Audiui enim quendam apud Homerum dicere:

Ne certe ignauiter & inglorie peream,
Sed magno aliquo patrato facinore &
feris nepotibus audiendo.

An igitur eum, qui non ignauus & inglorius excesserit e rebus humanis, sed B magnum aliquid & illustre patrarit, silentio & obliuione præteriri decet; an honestissimis laudibus ornari, longoque & perpetuo honore affici a nobis, vtpote qui tantum non cum ipsis certavimus, & virtutis eorum consortes ac socii extitimus? Qui enim eos laudandos suscipiunt, quod eximio vitæ itinere decurso aduersos casus nihili fecerint, nunquid iure etiam præclare factorum vna cum ipsis erunt participes? Quod C iam prius dixi, repetam iterum. Athenis annua certamina disertissimo cuique proposita fuisse perhibent, de laudandis iis, qui periculo pro Græcia suscepto Barbarorum insolentiæ tametsi numero pauci obstiterunt, quique innumerabili hostium agmine longe quidem minores, quum vincere non possent, pro victoria generosa morte arrepta, monumentis & laudibus apud Athenienses digni sunt habiti. Adeo vt aliquibus religioni quoque res esset: Non D enim (aiebant) per eos, qui in Marathone occubuerant: neque per eos, qui ad Artemisium aut Platæis in acie steterant: neque per complures alios, qui in monumentis publicis iacebant. Quum igitur Athenarum facundissimis illis oratoribus, quamuis idola colerent, æquum visum sit ornare laudibus eos, qui præclaram mortem non defugissent, & ad ipsa corporum sepulcra procedere: (coram ipsis enim reliquiis egregiorum facinorum laudes oratione E prosequebantur) cur demum præstantissimus Iulianus in Christianorum humanitatem perperam inuectus est, quod venerationem & honorem erga sanctos Martyres plurimi faciant, qui omnes, quotquot fuerunt, suo sanguine temporariam vitam constantia fidei, & gloriatione pietatis in Christum, commutarunt? An forte ridendos illos existimat, nec æquo animo ferre potest,

quod non illi quoque fuerint apostatæ, imbelles, fugaces, ignaui, & supini, & pietatis in Deum contemtores, sicuti nimirum ipse ille qui eorum virtuti detrahit? At enim, inquit, fugienda sunt sepulcra, quæ Christus etiam ipse immunditiei plena esse dixit. Sciebat enim mortuum sic abominandum esse, vt ne discipulo quidem permiserit patrem sepelire. Atqui nos illum sensum eorum, quæ a Saluatore dicta sunt, penitus ignorasse nullo negotio videmus. Etenim a sepulcris recedere non iussit, quamuis ea mortuorum ossibus & omni impuritate scatere nosset; sed sepulcris dealbatis potius comparare voluit captiosam illam & simulatam Pharisæorum nationem, qui probitatis famam & existimationem specie tenus suffurabantur, sed improbitatis & omnis immunditiæ, spiritalis videlicet, refertum pectus habebant. Præcipiendo ergo discipulo, vt sequeretur se, aliisque sepelire mortuos permitteret; docuit nos charitati in Deum esse iure postponendos, eo quod pietate etiam in parentes maiora sunt quæ ad Deum pertinent. Rerum enim auctor ac vniuersi conditor ipse est. Quod autem non ignoraret sepulcra siue mortuos nullam mentibus hominum posse labem inducere, manifeste declarat, quum ad mortuos & ipsa monumenta
Ioann. 1. dignatur accedere. Ita forte Lazarum etiam fœtidum ad vitam redire iussit. Ita Archisynagogi filia mirabiliter re-
Marc. 5. vixit. *Tetigit enim*, inquit, *manum eius, dicens: Puella, surge.* Præterea & in Naim, quæ Iudææ ciuitas vna erat, viduæ filium excitauit tacto locu-
Luc. 7. lo, quum inclamasset, *Adolescens, tibi dico, surge.* Quam enim, quæso, labem nostris animis inducent viri mortui reliquiæ? An mentem nostram polluent, aut ad nefanda peruertet fœtor ille qui in sensus incurrit? Quanquam quid ad hanc stultitiam addi potest? quum præsertim videamus mortuorum reliquias, non nudas, aut negligenter in terram disiectas, sed apprime reconditas. In terræ enim penetralibus velut in sinu matris latent. Obiiciet porro qui defendendos mortuos susceperit: Quid caussæ est, cur sepulcra vel mortuos abominandos putes?

μερίως, ὅτι μὴ καὶ αὐτοὶ γεγόνασιν ἀποστάται, δειλοὶ, καὶ ῥιψάσπιδες, ῥάθυμοί τε, καὶ ἀναπεπλωκότες, καὶ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας καὶ ἀφροντήτας, καθάπερ ἀμέλει καὶ αὐτὸς ὁ τῆς ἐνάρετος αὐτοῖς ἐυανδρίας καθηγούμενος; Ἀλλὰ γὰρ ναὶ, φησὶν, φευκτέον τοὺς τάφους, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἀκαθαρσίας ἔφη μεστούς. ἤδει δὲ ὅτω τὸν τεθνεῶτα βδελυρὸν, ὥστε οὐδὲ ἐφῆκε τῷ μαθητῇ θάπτειν τὸν πατέρα. Μάλιστα μὲν οὖν ἠγνοηκότα παντελῶς τὸν τοῦ Σωτῆρος ῥημάτων τὴν δύναμιν, ἀμογητὶ καταψόμεθα. ὁ γὰρ τοὺς τάφων ἀποφοιτᾶν προστέταχεν, καίπερ εἰδὼς αὐτοὺς ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρσίας· τάφοις δὲ μᾶλλον κεκονιαμένοις ἀφομοιοῦν ἐδόκει τὸν εἴρωνα καὶ ὑποκριτὴν τῶν Φαρισαίων δῆμον, τῆς μὲν δόκησιν ἐμφανῆ παρακλέπτουσα, φαυλότητος δὲ καὶ ἀπάσης ἀκαθαρσίας, νοητῆς δηλονότι, πεπληρωμένην ἔχουσα τὴν καρδίαν. Τῷ γε μὴν τῷ μαθητῇ τὸ χρῆναι δὴ μᾶλλον καταλαθεῖν εἰπεῖν, ἐφεῖναι δὲ θάπτειν τοὺς τεθνεῶτας ἑτέροις, ἐδίδαξεν ὅτι τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης κατόπιν ἐρρίφθαι τὰ καθ' ἡμᾶς πρέποι ἂν εἰκότως, ὅτι καὶ τῆς εἰς γονέας αἰδοῦς τὰ Θεοῦ μείζονα. γενεσιουργὸς γὰρ καὶ ποιητὴς τῶν ὅλων αὐτός. ὅτι δὲ τοὺς τάφους, ἤ τοι τοὺς νεκροὺς, ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς μολυσμὸν οὐδένα δυναμένους ἐμποιεῖν ἡπίσατο, διέξεισιν ἐναργῶς, ἐπιφοιτᾶν τοῖς τεθνεῶσιν ἀξιῶν, καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς μνήμασιν. ὅτω τὸν Λάζαρον ἴσως παλινάστρεπτον ποιεῖσθαι τὴν ζωὴν καὶ ὀδωδότα προσέταχεν. ὅτω τὸ τοῦ ἀρχισυναγώγου παραδόξως ἀνεῳγὸς κόριον· ἥψατο γάρ, φησὶν, τῆς χειρὸς αὐτῆς, λέγων, ἡ παῖς, ἔγειραι. καὶ μὴν καὶ ἐν Ναΐνῃ μία δὲ αὕτη τῶν καθ' τὴν Ἰουδαίαν πόλις· τὸν τῆς χήρας ἀνέσησεν υἱὸν ἁψάμενος τῆς σοροῦ, καὶ δὴ καὶ ἀπεφώνει· νεανίσκε, σοὶ λέγω. ἐγέρθητι. Τίνα γὰρ δὴ ταῖς ἡμετέραις διανοίαις ἐνεργάσεται μολυσμὸν ἀνδρὸς τεθνεῶτος λειψανον; ἆρα καταμιανεῖ τὸν ἐν ἡμῖν ὄντα νοῦν, ἢ καὶ παραλύψει πρὸς ἃ μὴ θέμις, τὸ δυσώδες αἰσθητῶς; ναί τοι πῶς οὐκ εὐηθείας ἔμπλεως ἂν εἴη ὁ τοιόσδε λόγος; ἄλλως τε τῶν καταισχομένων τὰ λείψανα κατίδοι τις ἂν ἀγυμνὰ, οὐκ ἀτημελῶς εἰς γῆν κατερριμμένα, ἀλλ' εὖ μεμελημένα. κέκρυπται γὰρ καθάπερ ἐν κόλπῳ μητρὸς, ἐν κευθμῶνι τῆς γῆς. Φαίη δ' ἄν, εἴπερ τις ἔλοιτο τοῖς τεθνεῶσι συνειπεῖν· βδελυρὰς ἡγεῖσθαι τὰς τάφους, ἤγουν τοὺς νεκροὺς, ἀνθ' ὅτου;

τί τοῖς ἴσσιν ἐγγὺς ἐνήσει τὸ βλάβος, ἢ σῶμα τυχὸν, ἢ τάφος; ἆρα γὰρ ἄδικον ἀποφαίνει τὸν δικαιοσύνης ἐραστήν; ἀσελγῆ καὶ ἀνόλασον τὸν φιλοπειθῆ καὶ σώφρονα; ἥπιόνα χρημάτων τὸν φιλοκερδίας ἀμείνω; ὠμὸν καὶ ἀνήμερον τὸν εὐπρόσιτόν τε καὶ πρᾷον; δυσεβῆ τὸν φιλόθεον; ἆ μὲν οὖν. διαλυμανεῖται γὰρ, οἶμαι, τοῖς τῆς ψυχῆς ἀγαθοῖς ἥκιστα μὲν τῶν οἰχομένων τὰ λείψανα, θελημάτων δὲ μᾶλλον τῶν ἐπ' αἰσχίσοις ῥοπαί. Ὁρᾷς τιθέντι τὰς νόμους καθ' ἃς ἐπευθύνεται πρὸς τὸ εὖ ἔχειν τὰ καθ' ἡμᾶς; ἅτοι κολάζουσι μὲν μοιχοὺς, ἀδίκους, ἁρπαγας, καὶ τοὺς τοῖς ἑτέροις ἐνειλημμένους αἰτιάμασιν· ἀδένα γε μὴν τῶν ἀπιόντων εἰς τάφους, ἢ ἐπιφοιτώντων νεκροῖς δίκης ἄξιον ὀρῶντας λέγοντες. Ἀλλὰ μιαρούς τινας ἀποδείκνυσιν οἱ τάφοι, καὶ ἐφ' ἃ μὴ προσῆκεν εἰσὶ παρακομίζειν ἱκανοὶ, καὶ ψυχικῆς συμπλώσιν ἀκαθαρσίας διὰ τῆς ἐνούσης κακοσμίας αὐλοῖς. ἀκὴν ὠφελήτωσαν πονηροὺς, καὶ πονηρῶν ἐπιδευμάτων ἀπαλλατλέτωσαν μυροπώλια δὲ καὶ τὸ θαυμάζειν ἐν αὐλοῖς. καὶ μοιχείας ἀλούς τις γραφῇ στεφανούσθω ῥόδοις, καταμυριζέσθω τὸ σῶμα, ἐλεύθερος ἔσω πάντὸς αἰτιάματος. εἰ γὰρ ἀποφαίνει φαύλοις ἡ τῶν τάφων ἀκαθαρσία, καὶ καθαριζέτω φαυλότητα τὰ εὐοσμότατα τῶν χωρίων, καὶ μὴν καὶ ἀνθέων. Ἀλλὰ γὰρ ἴσως ἐκεῖνο συμπλάσαντες κατὰ σφᾶς αὐτοὺς, οἰήσονταί τι τῶν ἀναγκαίων ἐντεθυμῆσθαι καὶ λέγειν. τὸ γάρ τοι νεκρὸν ἅπαν, ἤγουν καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος, τῶν ὅτι μάλιστα κατεσυγημένων ἐστὶ τοῖς θεοῖς. σύμφρονες δὲ τούτοις ἡμεῖς, καὶ τῆς πρὸς αὐτοὺς ὁμοιοπειθείας ἐξήμμεθα. μάλιστα μὲν οὖν ἕνα τε καὶ Φύσει καὶ κατὰ ἀλήθειαν ὄντα Θεὸν, ἡ Θεόπνευστος ἡμῖν διηγόρευσε γραφὴ, ἕτερον δὲ πρὸς αὐτὸ πάντελῶς οὐδένα προσκυνεῖν εἰθίσμεθα. πλὴν οἱ θεοὶ καθ' ἡμᾶς εἰσιν, οἷς καὶ ἀπηχθῆσθαι φατὲ τὸν θάνατον, συγκαθίσαντας τάχα που καὶ συνηλγήκασι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς ὡς ὑπὸ φθορὰν πεσοῦσι καὶ θάνατον. ἀλλ' εἴπερ εἰσὶ θεοὶ, καὶ συνηλγήκασιν ἀληθῶς τοῖς ὑπὸ φθορὰν, ἀνθ' ὅτου δὴ μᾶλλον μὴ ἀφίσασιν αὐτῆς τοὺς ἑαλωκότας, καὶ πεπραχότας ἀθλίως εἰ καὶ μὴ πάντας τυχόν. ἀλλ' οἶδεν αὐτοὺς δεδιότας τὸν ᾅδην ὁ προύχων ἐν ποιηταῖς, ὥστε καὶ ἀπώμοτον ποιεῖσθαι τὸν χῶρον· εἰσηκόμισε γὰρ ὀμνύντα τινὰ τῶν θεῶν καὶ λέγοντα·

Homer. Iliad. O. v. 36.

Ἴσθι νῦν τόδε γαῖα, καὶ οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν.

Quam labem corpus aut sepulcrum iis immittet, qui propius accesserint? An iustitiæ cultorem iniustum efficiet? impudicum & intemperantem eum, qui sit frugi ac temperans? auarum, qui sit literalis? crudelem & immitem, qui sit lenis ac facilis? impium, qui Dei sit amans? Minime vero: non enim inficient, opinor, animi bona mortuorum reliquiæ, sed voluntatum potius ad turpia propensiones. Cernis has leges, quibus ad recti honestique viam dirigimur? Hæ puniunt adulteros, iniustos, raptores, & aliis criminibus irretitos; neminem tamen eorum, qui sepulcra adeunt, aut accedunt ad mortuos, pœna dignum vides illas statuere. At sepulcra nonnullos improbos efficiunt, & ad res nefarias inducere queunt, & animali perfundunt impuritate per teterrimum illum quem spirant odorem. Ergo prosint improbis, eosque a malis moribus vindicent officinæ vnguentariæ, & frequenter versans in illis etiam adulterii reus aliquis coronetur rosis, corpus vnguentis perfundatur, tum ab omni crimine liber esto. Nam si malos efficit sepulcrorum impuritas; a malitia vicissim odoratissima quæque loca, floresque adeo, puros efficient. At enim forsan illud apud se commenti, magnum quiddam se concepisse & eloqui putabunt. Omne quippe cadauer, seu mors etiam ipsa, res est Diis admodum inuisa. Idem sensus est in nobis, idemque ac illi facere solemus. Cæteroquin diuina Scriptura sancitum nobis est, unum esse Deum naturalem ac verum, aliumque præter ipsum neminem adorare soliti sumus. At Dii sunt, nobis similes, quibus inuisam quoque mortem esse dicitis, qui hominibus in mortem & exitium lapsis condolent, eorumque casu afficiuntur. Sed si Dii sunt, & reapse hominibus morti obnoxiis condolent, quidni potius ea obstrictos liberant, ac infelici in statu positos, &, si non omnes, saltem adoratores suos, miseratione prosequuntur? Verum eos Orcum metuere, Poetarum ille princeps sciebat, adeo vt detrectare fas non esset, quod per eum locum iuratum fuisset. Iurantem enim induxit quendam Deorum, ac dicentem:

Sciat nunc istuc terra, & calum latum superne,

Et ipſa ſubterlabens Stygis aqua, quod maximum
Iuramentum grauiſſimũ eſt beatis Diis.

Iunonem vero inducit Iouem fratrem & coniugem ſuum compellantem his verbis:

Seueriſſime Saturnie, quale verbum dixiſti?
Virum, eumque mortalem, diu deſtinatum fato,
Quomodo vis a morte triſti liberare?
Fac: at non probabimus Dii reliqui omnes.

Cur enim, inquit, fruſtra te laborare non ſentis, & quærere quæ non poſſis aſſequi? Quid ergo? putasne te a recto non prorſus aberrare, atque omni laude iure excidere? Quum ergo Muſis illi afflati homines, qui ſe diuinitus edoctos venditabant, & res Deorum inprimis callebant, Deos ipſos morti & fatis obnoxios eſſe dicant; quid cauſſæ eſt cur Chriſtum mortuum nominet, illum mortis victorem, & corruptionis profligatorem? Eam quippe ab aliis ineffabili ac diuina poteſtate & viuifica virtute repulit, ſed in mortem incidere volens lubensque ſuæ carni permiſit, non magis vt mortalem conditionem firmaret, quam vt corruptionem ſolueret, mortemque deſtrueret. Nam quum illud eſſet corpus vitæ, ipſius nempe Filii cuncta viuificantis, ideoque iure merito vivens, mortis vincula non ſubiit. Qui ergo mortuus eſt ille viuens, ac viuificus, & mortis profligator? Porro, non minus peccat, dum mortuos nominat eos, qui ſpe vitæ temporariam carnis mortem ſunt perpeſſi, ſanctos Martyres dico, de quibus clare admodum ſcriptum eſt:

Sap. 3. *Viſi ſunt in oculis hominum mori, & eſtimata eſt afflictio exitus illorum: & quod a nobis eſt iter, exterminium. Illi autem ſunt in pace, & ſpes eorum immortalitate plena.* Vt enim ipſe alicubi Saluator ait,

Luc. 20. Matth. 22. *viuunt Deo victuri. Non enim eſt Deus mortuorũ, ſed viuentium,* is propter quem ad tam præclaram generoſitatem aſpirarunt. Quocirca hæc a nobis opinor dicta eſſe vtique ſapienter. Hic vero quum tam eximias res aut non intelligat, aut mirari certe nolit, ad mendacia reuertitur, & ait:

IVLIANVS.

Quæ quũ ita ſint, cur ſepulcris aduoluimini? Vultis accipere cauſsã? Non eã ego

Eſaiæ 65. proferã, ſed Eſaias ille propheta: *In ſepulcris & ſpecubus dormiunt propter ſomnia.*

Καὶ τὸ παλειβόμενον συγὸς ὕδωρ, ὅσε μέγιστος
Ὅρκος δεινότατος πέλεται μακάρεσσι θεοῖσι.
Φάνη δέ φησι τάχα πε τὴν Ἥρην ωρὸς τὸν ὁμαίμονά τε καὶ σύνευνον Δία·

Αἰνότατε κρονίδη, ωοῖον τὸν μῦθον ἔειπες; Iliad. π. v. 440.
Ἄνδρα θνητὸν ἐόντα, πάλαι πεπρωμένον ἄϊσῃ,
Πῶς ἐθέλεις θανάτοιο δυσηχέος ἐξαναλῦσαι;
Ἔρδ', ἀτὰρ ἄτοι πάντες ἐπαινέομεν θεοὶ ἄλλοι.
Ἀνθ' ὅτε γὰρ, φησὶν, εἰκῇ ωονῶν ὑπ αἰθάνῃ,
καὶ τὰ ἀνέφικτα ζητῶν; εἶτα οἴει μὴ πάντη τε καὶ ωάντως ἀφαμαρτεῖν τε καθήκοντος λογισμε,
καὶ μὴν καὶ ἐπαίνε παντὸς ἐν δίκῃ διαπεσεῖν; Ὅτε τοίνυν οἱ ωαρ' αὐτοῖς μυσόληπτοι, καὶ τὴν τε θεοκλυτεῖν ἀράμενοι δόξαν, καὶ ἔυ εἰδότες τὰ τῶν Θεῶν, ἡτῆσθαι φασὶν αὐτὲς καὶ θανάτε καὶ μοιρῶν, ἀνθ' ὅτε νεκρὸν ὀνομάζει Χριςὸν τε θανάτε κρείττονα καὶ ὀλεθρίαν Φθορᾶς; ἀπεσόβησε μὲν γὰρ ἑτέρων αὐτὸν ἀῤῥήτοις τε καὶ θεοπρεπέσι νεύμασι, καὶ δυνάμει ζωοποιῷ, ἐφῆκε δὲ καὶ αὐτὸς ἑκὼν τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ τε θανάτε ωροσβαλεῖν, ὑπ' ἐκείνης βεβαιώσει μᾶλλον, ἀλλ' ὑπὸ λύσει Φθορᾶς καὶ ἀναιρέσει θανάτε. ἐπειδὴ γὰρ ἦν σῶμα ζωῆς τὸ αὐτε τε Υἱε ζωοποιὸν τὰ ωάντα, ταύτῃ καὶ μάλα εἰκότως ζῶν τῶν τε θανάτε δεσμῶν ὑπ ἠνέχελο. ωῶς ἂν ἔτι νεκρὸς ὁ ζῶν, καὶ ζωοποιὸς, καὶ ἅπαντον ἀποφήνας τε θανάτε τὴν δύναμιν; Οὐδὲν δὲ ἧττον πλημμελεῖ νεκρὸς ὀνομάζων τὲς ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς τὸν πρόσκαιρον τῆς σαρκὸς ἀναλλάντας θάνατον, φημὶ δὴ τὲς ἁγίας μάρτυρας, περὶ ὧν γέγραπται, καὶ μάλα σαφῶς· ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀνθρώπων τεθνάναι, καὶ ἐλογίσθη κάκωσις ἡ ἔξοδος αὐτῶν· καὶ ἡ ἀφ' ἡμῶν πορεία, σύντριμμα. οἱ δέ εἰσιν ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἡ ἐλπὶς αὐτῶν ἀθανασίας ωλήρης. ὡς γαρ αὐτὸς ωε φησὶν ὁ Σωτήρ, ζῶσι τῷ Θεῷ, ζῆσειν μέλλοντες. ὐ γάρ ἐσι Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων, ὃ δὴ ὃν τῆς ὕτω λαμπρᾶς ἐπέβησαν ἀνδρίας. Οἶμαι μὲν ὖν ωρὸς ἡμῶν εἰρῆθαι ταυτὶ κ μάλα ἐμφρόνως. ὁ δὲ τὰ ὕτως ἐξαίρετα τῶν πραγμάτων ἢ μὴ συνιεὶς, ἢ κ θαυμάζειν ὐκ ἀξιῶν, ψευδηγορεῖ πάλιν, κ φησί·

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Τύτων ὖν ὕτως ἐχόντων, ὑμεῖς ὑπὲρ τίνος ωροσκυλινδεῖθαι τοῖς μνήμασι; ἀκῆσαι βέλεθε τὴν αἰτίαν; ὐκ ἐγὼ φαίην ἄν, ἀλλ' Ἡσαΐας ὁ ωροφήτης· ἐν τοῖς μνήμασι καὶ ἐν τοῖς σπηλαίοις κοιμῶνται δι ἐνύπνια.

Σκοπεῖτε ἄν, ὅπως παλαιὸν ἦν ἦστο τοῖς Ἰουδαίοις τῆς μαγγανείας τὸ ἔργον, ἐγκαθεύδειν τοῖς μνήμασιν, ἐνυπνίων χάριν. ὅ δὴ κἀ τοὺς Ἀποστόλους ὑμῶν εἰκὸς ἐστιν μετὰ τὴν τοῦ διδασκάλου τελευτὴν ἐπιδημεύσαντας, ὑμῖν τε ἐξ ἀρχῆς παραδοῦναι τοῖς πρώτοις πεπιστευκόσι, καὶ τεχνικώτερον ὑμῶν αὐτοὶ μαγγανεῦσαι, τοῖς δὲ μετ' αὐτοὺς ἀποδεῖξαι δημοσίᾳ τῆς μαγγανείας ταύτης καὶ βδελυρίας τὰ ἐργαστήρια.

A Videte igitur ergo quo pacto Iudæis incantationis vetus istud opus fuerit, indormire sepulcris somniorum caussa. Quod certe & Apostolos vestros credibile est post magistri mortem fecisse, vobisque qui primi credidistis ab initio tradidisse, & incantationes callidius quam vos peregisse, sed posteris incantationis istius & execrationis officinas publice exposuisse.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

B

Ἀνεβίω μὲν οὖν ὁ Χριστὸς οἰκονομικῶς, ὡς ἔφην, ἐφεὶς τῷ ἰδίῳ σώματι τὸ γεύσασθαι θανάτου. καταργηθῆναι γὰρ διὰ τοῦτο θάνατον. οἵ γε μὴν θεσπέσιοι μαθηταὶ παρέδωκαν ἡμῖν, ἐλεγχέτω παρελθὼν, ὅτι χρὴ, καὶ τὰς ἐκ τῶν τεθνεώτων ὁράσεις αὐτῶν, ἤγουν τὰ ἐνύπνια. ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοι ποθέν. Φενακίσαι δὲ καὶ τοῦτο. πλὴν ἠγνόησεν ὁ Χριστὸς οὐχ ἡμῶν μᾶλλον, ἀλλὰ τῆς Ἑλλήνων δεισιδαιμονίας τὰ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ καταχέων ἐγκλήματα, καὶ τὰ αὐτῷ θυμήρη καὶ ἐν ᾠδῇ καταστρώπτειν θηχειρῶν. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ καὶ μετ' ἐκείνους ἡμεῖς ἱεροῖς καὶ θείοις νόμοις ἑπόμενοι, οὐ τὰς δι' ὀνείρων ὄψεις ἐπιζητεῖν εἰθίσμεθα, ἥτε μὴν εἰκαίοις φαντασίαις ἐπιγάννυσθαι μειρακιωδῶς, ποιεῖσθαι δὲ καταγινομένους τὰς τῶν τοιούτων εἰσηγήσεις. ἔχει δὲ ἔτως ὁ περὶ τούτων νόμος ἐν τῷ Δευτερονομίῳ· ἐὰν δὲ ἀναστῇ ἐν σοὶ προφήτης ἢ ἐνυπνιαζόμενος ἐνύπνιον, καὶ δῶσει σοι σημεῖον, ἢ τέρας, καὶ ἔλθῃ τὸ σημεῖον ἢ τὸ τέρας, ὃ ἐλάλησε πρὸς σὲ, λέγων, πορευθῶμεν καὶ λατρεύσωμεν θεοῖς ἑτέροις οὓς οὐκ οἴδατε, οὐκ ἀκούσεσθε τῶν λόγων τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἢ τοῦ ἐνυπνιαζομένου τὸ ἐνύπνιον ἐκεῖνο. Οὐκοῦν ἀποφοιτᾶν μὲν ἡμεῖς τῶν ἀμενηνῶν ὀνείρων προσεπάγμεθα· τοῖς γε μὴν τῶν δαιμόνων θεραπευταῖς ταυτὶ καὶ φίλα, καὶ ἐν ᾠδῇ, καὶ τοῦ παυλοῦ ἠξίωται λόγου. Καὶ γοῦν ὁ Πορφύριος τὸν Πυθαγόρου βίον ἐναργῶς καθισὰς ὧδέ πη φησί. Ἀντιφῶν δὲ ἐν τῷ περὶ τοῦ βίου τῶν ἐν ἀρετῇ πρωτευσάντων, καὶ τὴν καρτερίαν τὴν ἐν Αἰγύπτῳ αὐτοῦ διηγεῖται, λέγων. Πυθαγόραν ἀποδεξάμενον τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων τὴν ἀγωγὴν, σπουδάσαντα μεταστῆναι ταύτης, δεηθῆναι Πολυκράτους τοῦ τυράννου γράψαι πρὸς Ἄμασιν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου, φίλον ὄντα καὶ ξένον, ἵνα κοινωνήσῃ τῆς τῶν πρωτευομένων παιδείας. ποία δὲ αὐτὴ διεσάφησε προσιθεὶς· ἀφίκεσθαι δὲ καὶ πρὸς Αἰγυπτίους,

C

CYRILLVS.

Atqui reuixit Christus diuina, vti dixi, dispensatione, quum suo corpori mortem gustare permisisset. Per hanc quippe mors abolita est. Cæterum doceat obiter, vbinam diuini Discipuli nobis tradiderint, oportere sepulcris advolui, & a mortuis visiones aut somnia quærere: sed non potest, nullo modo. Verum hic suo more nobis imposuit. Bonus autem vir non animaduertit, se conuicia illa non magis in nos quam in superstitionem Gentilium effundere, easque res vellicare, quas amore studioque complectitur. Iudæi enim, & nos eorum successores, quotquot sacras diuinasque leges sequimur, nequaquam visiones in somnis quærere solemus, neque vero spectris inanibus pueriliter oblectari, sed auersari talium rerum interpretes. Lex autem de his in Deuteronomio ita se habet: *Si autem surrexerit in te Propheta, seu somnians somnium, & dederit tibi signum, vel prodigium, & venerit signum aut prodigium, quod locutus est ad te, dicens: Eamus, & seruiamus Diis aliis, quos nescistis; non audietis verba Prophetæ illius, vel somniantis somnium illud.* Igitur vana quidem insomnia auersari iubemur. Veruntamen cultoribus dæmoniorum chara illa sunt, & magno in pretio ac honore habentur. Et sane Porphyrius Pythagoræ vitam explanans ita scribit: *Antiphon autem in eo libro quem scripsit de vita hominum virtute illustrium eximiam eius tolerantiam in Ægypto commemorat. Pythagoram quippe probatis sacerdotum Ægyptiorum institutis, quum eorum particeps esse vehementer cuperet, Polycratem tyrannum rogasse, vti apud Amasim Ægypti Regem amicum & hospitem literis ageret, vt in eorum quos dixi disciplinam admitteretur.* Declarauit autem qualis hæc esset, addens: *Peruenit vero etiam ad Ægyptios,* inquit,

Deut. 13.

D

E

inquit, *Pythagoras, & ad Arabes & Chaldæos, a quibus & interpretandorum somniorum scientiam accurate didicit, tum diuinatione, quæ thure fiebat, primus vsus est. Et quidem in Ægypto cum sacerdotibus versatus est, & sapientiam didicit, & linguam Ægyptiorum.* Igitur incantationes nequaquam eius maiores neglexerunt, sed eas inprimis coluerunt ac vehementer mirati sunt, adeo vt longinquas peregrinationes eius artis causſa multi quoque susciperent. Quum autem ad confirmanda sua mendacia Esaiæ verba proferat, (putauit quippe se ex iis probare posse, diuina lege eruditos aduolui solere sepulcris, & somnia quærere) discat a nobis, illos eius criminis immunes repertum iri, quo tempore ceruicem sacris legibus subiectam habuerunt, & vnum naturalem ac verum Deum, & vniuersi conditorem ac dominum, coluerunt. Postquam autem falsos Deos coluerunt, tunc sane, tunc illos videas in monumentis impuris versatos, & diuinationi illi per somnia vehementer addictos. Ad cuius rei probationem, vti dixi, Prophetæ vocibus vtar. Ait enim tanquam ex persona Dei: *Populus iste qui exacerbat me, coram me semper; ipsi immolant in hortis, & adolent incensum super laterem Dæmoniis, quæ non sunt, & in sepulcris & specubus dormiunt propter somnia.* Igitur quum naturali Deo adhæresscere contemsissent, & sacrificiis Iuliani Deos, hoc est, impuros Dæmonas colere cœpissent, tunc & in sepulcris dormitantes somniorum visiones diuinationis & magiæ fecerunt genus. Miror autem, quod quum proposita sit omnibus ad legendum Græcorum historia, adeoque facile sit cuique videre quæ de eius Diis in ea scripta sunt, mortuos tamen ac sepulcra exprobret ille ipse, qui & mortuos habet quibus diuini honores tribuuntur, & pro sepulcris ipsa templa: in iis quippe sunt sepulti. Et ipsa quidem satis est ad probandum experientia: veruntamen ex veteribus literis & historiis docere facilius fuerit. Enimuero Dinarchus, Poeta non ignobilis, Bacchi res apud Indos gestas commemorans, postquam accurate persequutus est, quo pacto Actæonem & Lycurgum interemerit,

Esa. 65.

Φησὶν, ὁ Πυθαγόρας, καὶ πρὸς Ἄραβας καὶ Χαλδαίους, παρ' ὧν καὶ τὴν περὶ ὀνείρων γνῶσιν ἠκριβώσατο, καὶ τῇ διὰ λιβανωτοῦ μαντείᾳ πρῶτος ἐχρήσατο. καὶ ἐν Αἰγύπτῳ τοῖς ἱερεῦσι συνῆν, καὶ τὴν σοφίαν ἐξέμαθε, καὶ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ φωνήν. Οὐκοῦν ὰ πάρεργον τοῖς αὐτοῦ προγόνοις τὸ μαγγανεύειν ἦν, καὶ πεπαιδαγωγημένον δὲ μᾶλλον καὶ τοῖς εἰς λῆξιν ἤκουσι θαυμαστῶς ἐναρίθμιον, ὥστε καὶ ὑπεροψίας ἀποδημίας ταύτης τῆς ὑγιείας ἕνεκα ποιεῖσθαι πολλούς. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς βεβαίωσιν ὧν ψεύδεται τὰς Ἡσαΐου προλέγει φωνάς· ᾠήθη δὲ δι' αὐλῶν ἀπελέγχειν δύνασθαι τοὺς τῷ θείῳ νόμῳ παιδαγωγουμένους, ὡς εἴη φίλον αὐλοῖς, τὸ προσπαλινδεῖσθαι μνήμασι, καὶ ὀνείρων ἐπιθυμεῖν· ἀκουέτω πρὸς ἡμῶν, ὡς ἡνίκα μὲν τοῖς ἱεροῖς νόμοις ὑπείχοντο τὸν αὐχένα, καὶ τὸν ἕνα καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν, καὶ τῶν ὅλων γενεσιουργὸν καὶ κύριον θεραπεύειν ἤθελον, ἡμιουργήτους εἰς ἅπαν τῆς ἔν γε τούτῳ γραφῆς ἀλοῖεν ἄν. ἐπειδὴ δὲ τοῖς ψευδωνύμοις λελατρεύκασι θεοῖς, τότε δὴ τότε καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις μνήμασιν ἐνδιατωμένοις, καὶ τῆς δι' ὀνείρων μαντείας γεγονότας ἐρασὰς κατίδοι τις ἂν αὐλός. κεχρήσομαι πρὸς ἀπόδειξιν, ὡς ἔφην, ταῖς τῶν προφήτων φωναῖς. ἔφη γὰρ ὡς ἐκ προσώπου Θεοῦ· ὁ λαὸς ὅτος ὁ παροξύνων με, ἐνώπιόν μου διὰ παντός. αὐτοὶ θυμιάζουσιν ἐπὶ τοῖς κήποις, καὶ θυμιῶσιν ἐπὶ τὰς πλίνθους τοῖς δαιμονίοις, ἃ οὐκ ἔστι, καὶ ἐν τοῖς μνήμασι, καὶ ἐν τοῖς σπηλαίοις κοιμῶνται δι' ἐνύπνια. Οὐκοῦν ὅτε μεθέπλες τῷ Θεῷ τῷ καλὰ φύσιν προσερρῆσθαι δεῖν, τεθύκασί τε καὶ λελατρεύκασι τοῖς Ἰουλιανοῦ θεοῖς, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσι, τότε καὶ μνήμασιν ἐννυκτάζοντες τὰς ὀνείρων θέας, μαντείας τε καὶ γοητείας ἐποιοῦντο τρόπον. θαυμάζω δὲ ὅτι καίτοι προκειμένης ἅπασιν εἰς ἀνάγνωσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, καὶ μέντοι εὐκόλως τοῖς ἐθέλουσιν ἰδεῖν τὰ γοῦν τῶν αὐτοῦ Θεῶν ἐν αὐτῇ ἐγγεγραμμένα, νεκρὸς ἡμῖν ὀνειδίζει καὶ τάφους, ὁ καὶ νεκροὺς ἔχων τοὺς προσκυνουμένους, καὶ μνήματα τοὺς νεώς. ἐνεστώρευνται γὰρ αὐτοῖς καὶ ἀπόχρη μὲν εἰς ἀπόδειξιν ἡ πεῖρα. πλὴν ἐξ ἀρχαίων καὶ τοῦτο γραμμάτων καὶ ἱστοριῶν παραδεῖξαι ῥᾷον. ὁ γάρ τοι Δείναρχος, ποιητὴς οὐκ ἄσημος ὤν, τὰς Διονύσου πράξεις ἀφηγούμενος ὅσα τε αὐτῷ πεπόνηται περὶ τῶν Ἰνδῶν, καὶ μὴ καὶ Ἀκταίωνα καὶ Λυκοῦργον ὅπως εἴη πεφονευκὼς,

εὖ μάλα διειρηκὼς, ἀνηρῆθαι καὶ αὐτὸν ὑπὸ Περσέως διαλειπεῖαι, καὶ κηδεῦθαί γε μὴν ἐν Δελφοῖς παρὰ τὸν Χρυσῆν καλούμενον Ἀπόλλωνα. Πορφύριος δὲ Πυθαγόρου πέρι, πάλιν ὧδε φησίν· μετὰ δὲ ταῦτα τῆς Πολυκράτους τυραννίδος Σαμίους καταλαβούσης, ὁ πρέπειν ἡγούμενος ἐν τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ βίον ἀνδρὶ φιλοσόφῳ, διενοήθη εἰς Ἰταλίαν ἀπαίρειν. ὡς δὲ πλέων ἐν Δελφοῖς προσέσχεν, ἐλεγεῖον τῷ Ἀπόλλωνος τάφῳ ἐπέγραψε, δι' ὃ ἐδήλου, ὡς Σιληνοῦ μὲν ἦν υἱὸς ὁ Ἀπόλλων, ἀνηρέθη δὲ ὑπὸ Πύθωνος, ἐκηδεύθη δὲ ἐν τῷ καλουμένῳ Τρίποδι, ὃς ταύτης ἔτυχε τῆς προσωνυμίας. διὰ τὸ τρεῖς κόρας τὰς Τριόπου θυγατέρας ἐνταῦθα θρηνῆσαι τὸν Ἀπόλλωνα. ὁ διαβόητος Τρίπους, ὁ τοῖς Ἕλλησι πόλεσί τε καὶ χώραις χρησμολογῶν καὶ τεθαυμασμένος. Μνημεῖον δὲ ἦν ὃ χρῆν λεγομένου, ὃν αἱ τρεῖς θ' Τριόπου τεθρηνήκασι θυγατέρες, οἰκτρῶς ὁρῶσαι διολωλότα, καὶ νεκρῶν κειμένῳ γοερῶς, ὡς ἔφην, ἐπολολύξασαι. καὶ μέχρι τούτων τὰ Πυθαγόρου. γέγραφε δὲ πάλιν περὶ αὐτοῦ Πορφύριος· εἰς δὲ τὸ Ἰδαῖον καλούμενον ἄντρον καταβὰς, ἔρια ἔχων μέλανα, τὰς νενομισμένας τρισὶ ἐννέα ἡμέρας ἐκεῖ διέτριψε, καὶ καθήγισε τῷ Διΐ, τόν τε σορνύμενον αὐτῷ κατ' ἔτος θρόνον ἐθεάσατο. ἐπίγραμμά τε ἐνεχάραξεν ἐν τάφῳ, ἐπιγράψας· ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΤΩι ΔΙΙ. ὃ ἡ ἀρχή·

Ὧδε μέγας κεῖται ΖΑΝ, ὃν ΔΙΑ κικλήσκουσιν.

Εἰ μὲν οὖν λελῃρηκέναι τὸν Πυθαγόραν οἴονται τῷ θ' Διὸς ἐπικολάψαντα τάφῳ τὸ, ὧδε κεῖται Ζάν, τί θαυμάζουσιν αὐτόν; εἰ δὲ δὴ τῷ παντὸς ἄξιον εἶναι φασὶν, ἁμαρτοεπῆς γέ τι νοοῖτ' ἂν ἡ λέγοιτο. γέγραφε γὰρ ταληθῆ, καὶ τέθνηκεν αὐτοῖς ὁ ὑπέρτατος τῶν θεῶν, ὃ καὶ Κρῆτες ἐτεκμήναντο τάφον. Ἔφη δὲ καὶ Κλήμης ἀνὴρ ἑλλόγιμος, καὶ μέντοι καὶ πολυΐστωρ θεί τε θεῶν καὶ ναῶν ὠδί· ὁ γὰρ δὲ τοῦτο σιωπήσομεν, πρὸς δὲ καὶ αὐτοὺς ἐλέγξομεν, νεὼς μὲν εὐφήμως ὀνομαζομένους, τάφους δὲ γενομένους, τυτθέσι, τοὺς τάφους νεὼς ὑπεκπεπληκότας. ὑμεῖς δὲ ἀλλὰ καὶ νῦν δεισιδαιμονίας ἐκλάθεσθε, τοὺς τάφους τιμᾶν ἀφυόμενοι. ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Λαρίσῃ τῇ ἀκροπόλει τάφος ἐστὶν Ἀκρισίου. Ἀθήνησι δὲ, ἐν ἀκροπόλει Κέκροπος, ὡς φησὶν Ἀντίοχος ἐν τῷ ἐνάτῳ τῶν ἱστοριῶν. τί δὲ Ἐριχθόνιος, οὐχὶ ἐν τῷ ναῷ τῆς Πα-

ipsum etiam a Perseo interfectum asserit, ac Delphis sepultum apud Apollinem cognomento Aureum. Porphyrius autem de Pythagora sic rursus infit: *Post hæc vero quum Polycratis tyrannis Samios inuasisset, ratus homini philosopho nequaquam in tali Republica viuendum, in Italiam ire cogitauit. Delphos autem appulsus, elegiacum carmen sepulcro Apollinis inscripsit, quo docebat, Sileni quidem filium fuisse Apollinem, verum a Pythone interfectum, in loco autem qui Tripus dicebatur sepultum fuisse: cui nomen istud est inditum ex eo, quod tres filiæ Triopi sorores inibi Apollinem eluxerant.* Hic celeberrimus ille Tripus, qui ciuitatibus & regionibus Græcorum oracula reddebat, & ingenti omnibus erat admirationi. Sepulcrum igitur fuit eius qui oracula edere ferebatur, quem tres Triopi sorores eluxere, misere interemtum illum cernentes, & mortuum, iacentem miserabiliter, vti dixi, deflentes. Nec eatenus tantum vita Pythagoræ. Addit quippe de ipso Porphyrius: *Quum autem in antrum Idæum nigra lana amictus descendisset, ter nouenos dies ibi solenni more commoratus est, & Ioui parentauit, & puluinar vidit quod quotannis ei sternitur, & epigramma sepulcro illius inscripsit, hoc titulo: PYTHAGORAS IOVI, cuius initium:*

ZAN iacet hic magnus, ΔΙΑ *quem dixere Pelasgi.*

Iam vero si Pythagoram nugatum esse putant, quum sepulcro Iouis inscripsit illud: *Hic iacet Iupiter*; quid eum venerantur? Quod si omni veneratione dignum illum existimant, non iam falsa dixisse intelligatur aut dicatur. Scripsit enim vera, & mortuus est ille Deorum supremus, cuius sepulcrum Cretenses etiam fabricati sunt. Clemens autem eruditus vir, & multarum historiarum scientissimus, de Diis ac templis ita quoque scribit: *Non enim istuc silebimus, sed iis quoque probabimus templa auspicato quidem dici, verum sepulcra esse, hoc est, sepulcra templa nominata esse. Vos vero nunc saltem superstitionis delete memoriam, pudeatque sepulcra colere. In templo Minervæ, quod est in arce Larissa, sepulcrum est Acrisii. Athenis autem in arce Cecropis, vt ait Antiochus in nono historiarum. Quid vero Erichthonius, an non sepultus est in templo Po-*

liadis? Immaradus autem Eumolpi & Dairæ filius, nonne in ambitu Eleusiniũ sepultus, quod est sub arce? Filiæ autem Celei sepultæ sunt Eleusine. Quid tibi Hyperboreorum feminas commemorem? Hyperoche & Laodice vocatæ, in Artemisio Delii sepultæ sunt. Hoc autem est in Apollinis Delii templo. Leandrius autem refert, Clearchum sepultum esse Mileti in Didymæo. Hic Leucophrynes monumentum præterire non debemus, Zenonis Myndii auctoritatem secuti, quæ Magnesiæ sepulta est in Dianæ templo. Neque vero Apollinis aram, quæ est in Telmisso, quam ipsam quoque scribunt esse monumentum Telmissis vatis. Ptolemæus autem Agesarchæ filius in primo libro de Philopatre scribit, in Papho, in templo Veneris sepultum esse Cinyram & eius nepotes. An igitur sepulcra nobis & mortuos exprobrare deinceps audebitis? aut risum tenebitis, condolentes mortuis vestris diis, & mortuorum loculos esse credentes, quæ loca sacra existimatis? Sed nos Iulianus accusat præterea, tanquam legalia præcepta contemserimus, & ait:

λιάδος κεκήδευται; Ἰμμάραδος δὲ ὁ Εὐμόλπου καὶ Δαίρας, οὐχὶ ἐν τῷ περιβόλῳ τῷ Ἐλευσινίου ἔστι καὶ ὑπὸ τῇ ἀκροπόλει; αἱ δὲ Κελεοῦ θυγατέρες ἐν Ἐλευσῖνι τεθάφθαι. τί σοι καταγέλλω τὰς ἐξ Ὑπερβορέων γυναῖκας; Ὑπερόχη καὶ Λαοδίκη κέκληνται, ἐν τῷ Ἀρτεμισίῳ δὲ ἐν Δήλῳ κεκήδευνται. τὸ δὲ, ἐν τῷ Ἀπόλλωνος τοῦ Δηλίου ἐστὶν ἱερῷ. Λεάνδριος δὲ Κλέαρχον ἐν Μιλήτῳ τεθάφθαι ἐν τῷ Διδυμαίῳ φησίν. ἐνταῦθα τῆς Λευκοφρύνης τὸ μνῆμα οὐκ ἄξιον παρελθεῖν, ἑπομένους Ζήνωνι τῷ Μυνδίῳ, ἢ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Μαγνησίᾳ κεκήδευται. οὐδὲ μὴν τὸν ἐν Τελμησσῷ βωμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, μνῆμα εἶναι καὶ τοῦτον Τελμησσοῦ τοῦ μαντέως ἱστοροῦσι. Πτολεμαῖος δὲ τὸν Ἀγησάρχου ἐν τῷ πρώτῳ τῶν περὶ τοῦ Φιλοπάτορος ἐν Πάφῳ λέγει ἐν τῷ τῆς Ἀφροδίτης ἱερῷ, Κινύραν τε καὶ τοὺς Κινύρου ἀπογόνους κεκηδεῦσθαι. Ἆρ' οὖν ἔτι τολμήσετε τάφους ἡμῖν ὀνειδίζειν καὶ νεκρούς; ἢ συγελᾶτε τὸν γέλωτα τοῖς ἑαυτῶν θεοῖς τεθνεῶσιν ἐπισυγάζοντες, καὶ θήκας εἶναι νεκρῶν πιστεύοντες, οὓς ἱεροὺς νομίζετε χώρους; Γράφεται δὲ πρὸς τούτοις ἡμᾶς ὡς τῶν νομικῶν ἀλογήσαντας ἐνταλμάτων, καὶ δὴ καὶ φησίν·

IVLIANVS.

Vos autem ea, quæ Deus ab initio quidem est abominatus, quum per Mosem, tum per Prophetas, sectamini; sed victimas aris admouere & sacrificare defugitis. Ignis enim, inquit, non descendit, quemadmodum Mosis tempore, qui victimas consumat. Semel hoc sub Mose factum est, & sub Elia Thesbite iterum, longo post tempore. At quod asportari debere alienum ignem Moses crederet, & iam ante hunc Abraham patriarcha, paucis ostendam.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ὑμεῖς δὲ ἃ μὲν ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἐβδελύξατο καὶ διὰ Μωσέως καὶ τῶν Προφητῶν, ἐπηνδεύετε· προσάγειν δὲ ἱερεῖα βωμῷ καὶ θύειν παρῃτήσασθε. πῦρ γάρ, φησὶν, ἀπὸ κατεισιν, ὥσπερ ἐπὶ Μωσέως, τὰς θυσίας ἀναλίσκον. ἅπαξ τοῦτο ἐπὶ Μωσέως ἐγένετο, καὶ ἐπὶ Ἠλίου τοῦ Θεσβίτου πάλιν, μετὰ πολλοὺς χρόνους. ἐπεὶ ὅτι γε πῦρ ἐπείσακτον αὐτὸς ὁ Μωσῆς εἰσφέρειν οἴεται χρῆναι, καὶ Ἀβραὰμ ὁ πατριάρχης ἔτι πρὸ τούτου, δηλώσω διὰ βραχέων.

Commemorata vero Isaaci historia, rursus exemplum affert Abelis, aitque illum, quum sacrificaret, non de cœlo ignem habuisse, sed aliunde aris intulisse. Tum anxie scrutatur quæ sit amborum ratio. Abelis enim sacrificium probat Deus, sed Caini reprobat; & quid sibi velit istud: *Nonne si recte offeras, non recte autem diuidas, peccasti? quiesce.* Istiusmodi autem verba conatur accommodare speculationibus. Viuenti enim Deo vtique sacrificium, inquit, animantium gratius est, quam ex terræ frugibus.

Gen. 4.

Ἀπομνημονεύσας δὲ τῆς ἐπί γε τοῦ Ἰσαὰκ ἱστορίας, δέχεται πάλιν εἰς παράδειγμα τοὺς ἀμφὶ τὸν Ἄβελ, καὶ δὴ καί φησιν, ὡς κἀκεῖνοι θύοντες, οὐκ ἐξ οὐρανοῦ μᾶλλον ἐνήνασι πῦρ, ἀλλ' ἔξωθεν αὐτοὶ προσεκομίζοντο τοῖς βωμοῖς. Πολυπραγμονεῖ δὲ πρὸς τοῦτο, τίς ὁ ἐπ' ἀμφοῖν ἐστὶ λόγος. τὴν μὲν γὰρ τοῦ Ἄβελ θυσίαν ἐπαινεῖ Θεὸς, ἀπαράδεκτον δὲ τὴν τοῦ Κάϊν ἐποιήσατο. καὶ ὅτι ἂν ἔλοιτο δηλοῦν τὸ, οὐκ ἂν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἥμαρτες; ἡσύχασον. πειρᾶται δὲ λόγον ἐφαρμόττειν τοιόνδε τινα τοῖς θεωρήμασιν. ζῶντι γάρ, φησὶ, τῷ Θεῷ θυμηδέστερα πάντως ἡ διὰ ζώων ἐστὶ θυσία τῆς ἐξ ὡρίμων καὶ ἀπὸ γῆς.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἐν τούτοις μὲν οὖν ὁ σύμπας αὐτῷ διαπεφώνηται λόγος. μακρηγορεῖ γὰρ εἰκῇ, βραχυλογεῖν ὑπισχνούμενος, ἵνα φαύλῃ πανταχῇ μισῶν τὴν ἀλήθειαν, ἡμᾶς μὲν γὰρ κατ' ὀδένα τρόπον τοῖς θείοις νεύμασιν ἀντεξάγουσας ἴδοι τις ἂν. εἵπομεν δὲ τοῖς διὰ Μωσέως, πνευματικῶς πληροῦντες τὸν νόμον, καὶ τοῖς διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν κηρύγμασι παιδαγωγούμεθα πρός γε τὸ δεῖν εἰδέναι τὸ ἀληθὲς, καὶ τὸ ἀμωμήτως ἔχον εἰς γνῶσιν τῶν ἱερῶν δογμάτων. ἐπειδὴ δέ φησιν, ὡς ἀπεσπάσασθαι παρ' ἡμῖν τὸ ταῖς δι' αἱμάτων κεχρῆσθαι θυσίαις, οἴεται δὲ ἴσως τῆς τοιαύτης ἡμᾶς ἀπεχῆσθαι λατρείας, ὅτι μὴ πῦρ κάτεισιν ἐξ οὐρανοῦ, φαμὲν ἀναγκαίως, ὡς διήμαρτε τἀληθοῦς. Ἀνεπιλήπτευτον γὰρ τῷ βαθυτεῖν ἐσχήκαμεν, οὐκ ἐπεί τοι πῦρ οὐ καθίησι Θεὸς, ἀλλ' ὅτι τῶν ἐν τύποις καὶ σκιαῖς μεμοιχευμένων εἰς ἀλήθειαν, τὴν πνευματικὴν καὶ ἄμωμον καθιερῶν λατρείαν τῷ ἐπὶ πάντας Θεῷ προστετάγμεθα. πνεῦμα γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. Ἴσως γε μὴν ὅτι καὶ καλά Χριστοῦ μυστηρίου προαναφώνησις ἦν τὸ καθιέσθαι τὸ πῦρ ἐπὶ τὰ θεῖα θυσιαστήρια, καθιέντος αὐτὸ δηλονότι καὶ πάντων ἀριστέχνου Θεοῦ, καὶ διὰ τῶν ἐν αἰσθήσει καὶ ὁραλῶν πραγμάτων τὰ ὑπὲρ αἴσθησίν τε καὶ νοητὰ διαπλάττοντος. ἐγηγερμένης μὲν γὰρ καλὰ τὴν ἔρημον τῆς ἁγίας σκηνῆς ὑπὸ καὶ πανσόφου Μωσέως, τὸ πῦρ ἐδίδου Θεὸς, ἀκαλεύνατον δὲ καὶ διηνεκὲς εἶναι προσέταξεν· ἀπείρητο δὲ μᾶλλον, καὶ θείῳ νόμῳ ἐκεκόλαστο τὸ ἐπεισφρῆσαι πῦρ ἀλλότριον. διαλώλασι γοῦν ἄτως οἱ Υἱοὶ ἐξ Ἀαρών. Πλὴν, ὡς ἔφην, καὶ καλὰ Χριστοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν ὠδίνουσιν αἱ σκιαί. ἐν εἴδει γὰρ πυρὸς δέχεταί πως ἀεὶ τὸ θεῖον τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. ὤφθαι γοῦν ἄτω φησὶν αὐτὸν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ. ἔκκριτον οὖν καὶ ἀμιγὲς ἑτέρῳ τῷ θυσιαστηρίῳ τὸ πῦρ. ἀσυναρίθμητος γὰρ ἑτέρῳ Θεῷ Θεὸς ὢν μόνος, καὶ καλὰ Φύσιν ὁ πάντων ἐπέκεινα. ἐπεὶ καλά τινα τρόπον ἠδίκησεν ἂν τὴν ἱεράν τε καὶ θείαν σκηνὴν τὸ καὶ ἔξωθεν εἰ τύχοι τοῖς θύμασιν ἐνιέναι τὸ πῦρ, εἰ μὴ ἄρα πως διενθυμοῖτό τις, ὡς εἰ ἐπεισκρίνοιτο πῦρ ἀλλότριον, ἀδικήσειεν ἂν ὁ τύπος τὴν ἀλήθειαν, ἃ καθ' ὃν προσήκει τρόπον διαμορφῶν αὐτὴν, εἴπερ ἔστιν εἷς καὶ μόνος ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς Θεὸς, ἐπαριθμεῖται δὲ αὐτῷ πανελῶς

CYRILLVS.

In his itaque tota eius absoluitur oratio. Verbose enim frustra disputat, quum breuem se fore promittat: ut appareat, vbique veritatem odisse. Nos enim nutibus diuinis minime repugnare, nemo non animaduerterit. Paremus autem præceptis Mosaicis, Legem spiritaliter implentes, & sanctorum Prophetarum præconiis ad veritatis notiB tiam & inculpatam sacrorum dogmatum cognitionem dirigimur. Quod autem ait, nos cruentorum sacrificiorum vsum repudiasse, nosque ab eo cultu forsan abstinuisse putat, quoniam ignis cœlitus non descendit; necessario dicimus illum a vero aberrare. A bobus enim immolandis destitimus, non certe quod ignem non demittat Deus, sed quod, quum typi & vmbræ ad veritatem traductæ sint, cultum spiritalem & immaculatum supremo oC mnium Deo consecrare iussi sumus. *Spiritus enim est Deus*, inquit, *& eos* Ioan. 4. *qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.* Sciat tamen, Christi mysterium fuisse prædictum in eo, quod ignis in altaria diuina descenderit, illum demittente videlicet optimo illo rerum omnium opifice Deo, & per res sensibiles ac visibiles eas, quæ in sensum non cadunt atque animo percipiuntur, efformante. Quum enim ab o- Leuit. 6. ptimo illo Moyse excitatum fuisset in solitudine tabernaculum, ignem dedit D Deus, peruigilem vero & perpetuum illum esse iussit: quinimo proposita pœna sancitum ac vetitum est, ne quis alienum ignem importaret. Hac enim de caussa perierunt filii Aaron. Sed, vti dixi, Christi mysterii vim vmbræ parturiunt. Deum enim in specie ignis Scriptura sacra fere accipit. Sic enim ipsum visum esse ait filiis Israel in monte Sina. Itaque ille altaris ignis eximius erat, nec cum alio mixtus. Alteri enim Deo adnumerari non potest Deus solus, ac secundum naturam ille oE mnium supremus. Nam quomodo sacrum ac diuinum tabernaculum violasset alieni ignis importatio, nisi forsan existimes quod, si alienus inferretur, typus nociturus esset veritati, non eo modo, quo par est, illam exprimens; siquidem vnus est natura, ac vere Deus, eique nullus plane adnu-

meratur, qui profecto verius tabernaculum, hoc est, Ecclesiam luce spiritali collustrat, & ab omnibus quoque rationales hostias lubens accipit. Alius itaque ab ipso nullus concipiatur Deus, sed reiiciatur a nobis velut ignis alienus. Alia enim diuinitatis natura præter illam, quæ est, non existit. Eadem porro de sacrificiis, quæ ab Elia quondam facta sunt, ratio fuerit. Ignem quippe tunc etiam demisit vniuersi Deus, propheta mysterii Christi typum olim adimplente. Igitur quoniam ignis non descendit, ab ouibus immolandis desistimus. Nobis enim satis est per ea, quæ tunc temporis fiebant, velut in tabula, veritatis adumbratam pulchritudinem mentis oculis intueri. Sacrificamus autem nos longe melius nunc, quam illi quondam. Descendit enim cœlitus non ignis sensibilis, ineffabilis naturæ figuram implens, sed ex Patre per Filium Spiritus sanctus illustrans Ecclesiam, & victimas quoque a nobis accipiens, spiritales nimirum & intellectuales. Israelitæ enim boues & oues, turtures & columbas, fruges & similam oleo perfusam, placentas ac thura Deo offerebant; sed nos crasso illo cultu reiecto, iussi sumus tenuem & exactum, intellectualem & spiritalem peragere. Offerimus enim Deo in suauitatis odorem omne virtutis genus, fidem, spem, charitatem, justitiam, continentiam, obsequium, & obedientiam, rerum diuinarum iugem celebrationem, & reliquas virtutes. Simplicissimum quippe est illud sacrificium, quod naturali ac simplici Deo prorsus conuenit; & intellectualis fragrantiæ oblationes sunt honeste ac recte viuendi rationes. Sic enim ait ipse alicubi: *Misericordiam volo, & non sacrificium, & scientiam Dei magis quam holocausta.* Quin etiam optimus ille Samuel: *Ecce annon auditio bona super sacrificium, & ausultatio super adipem arietum?* Dauid quoque diuinus canit: *Immola Deo sacrificium laudis.* Et rursus: *Circuiui & immolaui in tabernaculo eius hostiam vociferationis.* Præcepit autem Paulus his verbis: *Exhibete corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.* Quod autem Israelitas in legalibus vmbris temere versari non permiserit Deus, ex ipsis quoque sacris literis agnoscemus.

Osex 6.
1. Reg. 15.
Psal. 49.
Psal. 26.
Rom. 12.

Αὐδεὶς, ὃς δὴ σκηνὴν τὴν ἀληθεστέραν, τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν, νοητῷ καταυγάζει φωτὶ, πνευματικάς δὲ καὶ τὰς παρὰ πάντων θυσίας λογικάς. Ἕτερος ἔν ἐπ' αὐτῷ θεὸς νοείσθω μηδείς, ἀποσοβείσθω δὲ πρὸς ἡμῶν ὡς πῦρ ἀλλότριον. ἑτέρα γὰρ φύσις θεότητος παρὰ τὴν ὄντως οὖσιν. ὁ αὐτὸς δ' ἂν εἴη λόγος καὶ ἐπί γε τοῖς θύμασι τοῖς προτεθυμένοις δι' Ἠλιοῦ πολὺ. καθίει γὰρ δὴ καὶ τότε τὸ πῦρ ὁ τῶν ὅλων θεὸς, τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὸν τύπον ἀποπεραίνοντος προφήτου καὶ καιρός. Οὐκοῦν, ὅτι μὴ κάτεισι τὸ πῦρ, τοῦτο μηλοσφαγεῖν παυόμεθα. ἀπόχρη γὰρ ἡμῖν διὰ τῶν τοτηνικάδε δρωμένων καθάπερ ἐν πίνακι τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος διαμορφούμενον τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασι καθορᾶν. Θύομεν δὲ μακρῷ κρεῖττον ἡμεῖς νυνὶ ἢ ἐκεῖνοι πάλαι. κάτεισι γὰρ ἐξανόθεν οὐ πῦρ αἰσθητὸν, τῆς ἀῤῥήτου φύσεως εἰκόνα πληροῦν, ἀλλ' ἐκ Πατρὸς διὰ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καταφωτίζον τὴν ἐκκλησίαν, προσιέμενον δὲ καὶ τὰς θυσίας τὰς πρὸς ἡμῶν, πνευματικὰς δηλονότι καὶ νοητὰς. οἱ μὲν γὰρ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ βοῦς τε καὶ ὄϊς, τρυγόνας καὶ περιστερὰς, καὶ μέντοι τὰ ἐξ ὡρῶν καὶ σεμίδαλιν ἐλαιοβρεχῆ, πόπανά καὶ λιβανωτὸν προσενόμιζον τῷ θεῷ· ἡμεῖς δὲ τὴν ἄτω παχεῖαν ἀφέντες λατρείαν, ἰσχνὴν καὶ ἀπεξεσμένην, νοητὴν καὶ πνευματικὴν ὁπλησόμεθα. προσκομίζομεν γὰρ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας τῷ θεῷ πάντα τρόπον ἐπιεικείας, πίστιν, ἐλπίδα, ἀγάπην, δικαιοσύνην, ἐγκράτειαν, τὸ εὐπειθὲς, καὶ εὐήνιον, ἀκαταλήκτους δοξολογίας, καὶ τὰς ἑτέρας τῶν ἀρετῶν. Αὐλοθάτη γὰρ αὐλὴ θυσία τῷ κατὰ φύσιν ἁπλῷ καὶ αὐλῷ πρέπουσα θεῷ· καὶ νοητῆς εὐωδίας ἀναθήματα, τῆς ἀληθοῦς εὐζωΐας οἱ τρόποι. ὅτω γάρ πού φησιν αὐλὸς· ἔλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν, καὶ ἐπίγνωσιν θεοῦ, ἢ ὁλοκαυτώματα. καὶ μὴν καὶ ὁ πανάγιος Σαμουήλ· οὐκ ἰδοὺ, φησὶν, ἀκοὴ ὑπὲρ θυσίαν ἀγαθὴ, καὶ ἐπανάστασις ὑπὲρ στέαρ κριῶν; ψάλλει δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ· θῦσον τῷ θεῷ θυσίαν αἰνέσεως. καὶ πάλιν· ἐκύκλωσα καὶ ἔθυσα ἐν τῇ σκηνῇ αὐλοῦ θυσίαν ἀλαλαγμοῦ. προστέταχε δὲ καὶ ὁ Παῦλος, λέγων· παραστήσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. Ὅτι δὲ τοὺς κατὰ νόμον σκιοὺς τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἀσυνέτως ἐμφιλοχωρεῖν οὐκ ἠθέλησε θεὸς, καὶ ἐξ αὐτῶν εἰσόμεθα τῶν ἱερῶν γραμμάτων.

προστέταχεν μὲν γὰρ καθαθύεσθαι τὸν ἀμνὸν εἰς τύπον Χριστοῦ. πλὴν ἴστω φάγεσθε αὐτὸν, φησίν· ἐσωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμέναι, καὶ τὰ ὑποδήματα ἐν τοῖς ποσὶν ὑμῶν, καὶ αἱ βακτηρίαι ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν. Ἄθρει δὴ ἔν ὅπως ὁδοιπορικῶς ἐσταλμένους σιτεῖσθαι προστέταχε, μονονουχὶ τῷ πράγματος εὖ μάλα καταση μαίνοντι, ὡς μέχρι πανὸς ἂν σήσειαν τὰ ἐν τύποις, ἀλλ' οἱονεὶ δραμεῖται πρὸς ἀλήθειαν. ἐνδεδειγμένου δὴ ἔν τῷ τύπῳ πρὸς ἀλήθειαν, καὶ ἀντὶ πυρὸς αἰθηρὸς τὸ πνεῦμα δεχόμενοι, τὴν πνευματικὴν καὶ λογικὴν πληρώμεν λατρείαν. ἴστω γὰρ λέγεται Χριστὸς βαπτίζειν ἡμᾶς ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. Εἰ δὲ κριὸς ἐδείχθη τῷ Ἀβραὰμ, ὃν δὴ καὶ τέθυκεν ἀντὶ Ἰσαὰκ, φαμὲν ὅτι τύπος ἦν κἀκείνου τοῦ Χριστοῦ, δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τὸν κατὰ σάρκα θάνατον ὑπομείναντος, ἵνα ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ θανάτου καὶ φθορᾶς. καὶ εἰ τέθυκεν Ἀβραὰμ πῦρ ἐπείσακτον, ὡς φησὶ, τοῖς θύμασιν ἐνιεὶς, καὶ ἴσχει δὴ πάντως τὸ ἐξ οὐρανοῦ, πρὸς ἡμᾶς τοῦτο παντελῶς οὐδέν. παραιτουμένοις μὲν γὰρ τὸ καθιεροῦν τῷ Θεῷ τὰ τῷ νόμῳ διηγορευμένα, καὶ πρόφασιν ποιουμένοις τῆς εἰς τοῦτο ῥᾳθυμίας τὸ μὴ ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ καθιεῖσθαι τὸ πῦρ, παρεκόμισεν ἂν εἰς ἔλεγχον εὐσθενῆ τοῦ τῶν θείων ἡμᾶς ἀλογήσαι νόμων, τῷ ἐπείσακτῳ πυρὶ κεχρῆσθαι τὸν Ἀβραάμ. Ἐπειδὴ δὲ ἄμεινον ἡμεῖς ἢ ἐκεῖνοι λελατρεύκαμεν, καθαθύοντες τῷ Θεῷ τὰ πνευματικὰ, καὶ ἀντὶ πυρὸς αἰθηρὸς τὸ πνεῦμα πληρήσαντες, μὴ καταλιάσθω λέγων, διὰ τί μὴ προσάγομεν ἱερεῖα βωμοῖς. ἀνανεήσεται γὰρ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, μονονουχὶ διανεραγώς τε καὶ λέγων· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινά. μεμεσκευάσμεθα γὰρ πρὸς καινότητα ζωῆς εὐαγγελικῆς, καὶ τῶν τελείων ἐμπεφορήμεθα μαθημάτων, τὴν τοῦ νομικοῦ γράμματος ἀφέντες παιδαγωγίαν, ἅτε δὴ καὶ νηπίοις μὲν ἔτι πρεπωδεστάτην, ἡμῖν δὲ ἤδη τοῖς εἰς ἄνδρα τέλειον καταντηκόσιν, ἀφιγμένοις δὲ καὶ εἰς τέλος ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. Διαμέμνηται δὲ πρὸς τούτοις καὶ τῆς τῶν ἀδελφῶν ξυνωρίδος, Ἄβελ τε φημὶ καὶ Κάϊν, οἳ γεγόνασιν ἐξ Ἀδάμ, καὶ δὴ καὶ φησί.

A Agnum quippe iussit immolari in typum Christi: *Sic autem comedetis eum,* Exod. 12. inquit: *Sint renes vestri accincti, & calceamenta in pedibus vestris, & baculi in manibus vestris.* Aduerte igitur, quæso, quo pacto eos viatorum habitu epulari præceperit; quo tantum non significatur res typica non semper duratura, sed ad veritatem quodammodo perrectura. Typo itaque veritatem assequuto, & loco ignis sensibilis dato nobis Spiritu, spiritalem & rationalem cultum implemus. Sic enim Christus *baptizare nos* dicitur *in Spiritu sancto & igni.* Luc. 3. Quod si monstratus est aries Abrahæ, quem quidem Isaaci loco aris imposuit; dicimus illum quoque typum fuisse Christi, qui propter nos, & pro nobis, secundum carnem mortem pertulit, vt nos a morte & corruptione vindicaret. Et si Abraham sacrificauit, igne alieno, vt ait, sacrificiis illato, non autem cœlitus demisso, nihil aduersum nos istuc plane. Nobis enim ea immolare Deo recusantibus quæ a Lege præscripta sunt, & istius rei cessationem caussantibus quod de cœlo ignis non descendat, vt firmissimo argumento probet diuinas leges nobis esse contemtui, affert Abrahamum vsum esse igne alieno. Sed quum nos meliorem quam illi Dei colendi rationem sequuti simus, immolantes Deo spiritalia, & loco ignis sensibilis Spiritu locupletati simus; ne nos suggillet percontando, quam ob rem nos victimas aris non admoueamus. Reclamabit enim diuinus ille Paulus, his propemodum verbis: *Vetera transierunt: ecce* 2. Cor. 5. *facta sunt noua.* Mutati enim sumus in nouitatem vitæ Euangelicæ, & perfectis doctrinis repleti sumus, relicta literæ legalis institutione, vtpote quæ infantibus adhuc congruat, nobis vero Ephes. 4. non item, *qui in virum perfectum occurrimus*, adeoque peruenimus ad finem ætatis plenitudinis Christi. Porro Iulianus par illud fratrum in memoriam denuo reuocat, Abel nimirum & Cain, Adami filios, & ait.

IOVLIANOΣ.

Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑῶν Ἀδὰμ ἀπαρχὰς τῷ Θεῷ διδόντων, ἐπεῖδεν ὁ Θεὸς, φησὶν, ἐπὶ Ἄβελ, καὶ ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ. ἐπὶ

IVLIANVS.

Neque istuc tantum, sed & quum filii Adam Deo primitias offerrent, *Respexit Deus*, inquit, *ad Abel, & ad munera* Gen. 4.

eius : ad Cain autem & ad eius ſacrifi-
cia non aduertit : & triſtem fecit Cain
valde, & concidit vultus eius. Et dixit
Dominus Deus ad Cain : Quare triſtis
factus es, & cur concidit vultus tuus?
nonne ſi recte offeras, recte autem non
diuidas, peccaſti? Vultis igitur audire
quænam illorum eſſent oblationes? *Et*
factum eſt poſt dies, obtulit Cain de fru-
ctibus terræ ſacrificium Domino. Abel
autem obtulit & ipſe de primogenitis o-
uium ſuarum, & de adipibus earum. Im-
mo vero, inquiunt, non ſacrificium,
ſed diuiſionem reprehendit, quum ad
Cain dixit : *Nonne ſi recte obtuleris, re-*
cte autem non diuiſeris, peccaſti? Hoc
e ſapientiſſimis illis Epiſcopis quidam
mihi dixit : ſed ipſe ſibi primum, tum
cæteris fraudi erat. Rogatus enim vt
diceret, quidnam eſſet in diuiſione vi-
tii? explicare nunquam potuit, ac ne
frigida quidem reſponſione ſatisfacere.
Quum igitur illum conturbatum vide-
rem, Hoc, inquam, ipſum quod tu di-
cis, Deus recte reprehendit. Volun-
tatis enim par erat in vtroque ratio,
quoniam vterque putabat dona & ſa-
crificia eſſe offerenda Deo. Quod au-
tem ad diuiſionem attinet, ille quidem
ſcopum attigit, hic fruſtratus eſt. Quo-
modo vero? Quippe quum res terrenæ
aliæ ſint animatæ, aliæ careant anima;
inanimatis autem animatæ potiores ſint,
apud Deum viuentem & vitæ auctorem,
in quantum ſunt & vitæ participes, &
animæ magis cognatæ : idcirco Deus
oblectatus eſt eo, qui perfectum ſacri-
ficium offerebat.

CYRILLVS.

Calumniam itaque, qua nos ille ideo
proſequitur, quod Iudaicum ſacrifican-
di ritum repudiauimus, exiſtimauit ſa-
tis ſuperque firmatum iri ex eo, quod
oſtendit ſacrificaſſe quidem Abraham,
non tamen cœlitus ignem in eius ſacri-
ficia delapſum, ſed aliunde potius inue-
ctum, & communem ignem fuiſſe. Sed
nos, opinor, illas criminationes egregie
retudimus, & imperitum potius quam in-
telligentem aut veridicum illum eſſe ar-
guimus. Exemplum autem Abelis inſu-
per adducit, ipſosque ſacrarum Legum
aduerſarios hoc modo ſacrificaſſe ait,
ſperans ſe his verbis deſigniturum Chri-
ſtianos. Sed quoniam in explican-
do ſacrificandi modo ſe torquet, & ar-
cani quiddam ſcire ſe exiſtimat ; age
rurſus illum etiam hic frigde, vt eius

A δὲ Καΐν καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτῶν ἐ προσέχεν.
καὶ ἐλύπησε τὸν Καΐν λίαν, καὶ συνέπεσε τὸ πρό-
σωπον αὐτῶ. καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς τῷ Καΐν· ἵνα
τί περίλυπος ἐγένου, καὶ ἵνα τί συνέπεσε τὸ
πρόσωπόν σου; οὐκ ἐὰν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρ-
θῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἥμαρτες; Ἀκοῦσαι οὖν ἐπιπο-
θεῖτε τίνες ἦσαν αὐτῶν αἱ προσφοραί; καὶ ἐγένετο
μεθ' ἡμέρας, ἀνήνεγκε Καΐν ἀπὸ τῶν καρπῶν
τῆς γῆς θυσίαν τῷ Θεῷ, καὶ Ἄβελ ἤνεγκε καὶ αὐτὸς
B ἀπὸ τῶν πρωτοτόκων προβάτων, καὶ ἀπὸ τῶν στε-
άτων αὐτῶν. Ναί φησιν, ὁ τὴν θυσίαν, ἀλλὰ τὴν
διαίρεσιν ἐμέμψατο, πρὸς Καΐν εἰπών· οὐκ ἂν
ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἥμαρ-
τες; τοῦτο ἔφη τις πρὸς ἐμὲ τῶν πανσόφων Ἐ-
πισκόπων. ὁ δὲ ἡπάτα μὲν ἑαυτὸν πρῶτον, εἶ-
τα δὲ καὶ τοὺς ἄλλους. ἡ γὰρ διαίρεσις μεμπτή τις
C τίνα τρόπον ἦν ἀπαιτούμενος, οὐκ εἶχεν ὅπως δι-
εξέλθῃ, οὐδὲ ὅπως πρὸς ἐμὲ ψυχρολογήσει.
Βλέπων δὲ αὐτὸν ἐξαπορούμενον, αὐτὸ τοῦτο εἶ-
πον· ὃ σὺ λέγῃς, ὁ Θεὸς ὀρθῶς ἐμέμψατο. τὸ
μὲν γὰρ τῆς προθυμίας ἴσον ἦν ἑπ' ἀμφοτέρων,
ὅτι δῶρα ὑπέλαβον χρῆναι καὶ θυσίας ἀναφέρειν
ἀμφότεροι τῷ Θεῷ. περὶ δὲ τὴν διαίρεσιν ὁ
μὲν ἔτυχεν, ὁ δὲ ἥμαρτε τοῦ σκοποῦ. καὶ πῶς ἤ
τίνα τρόπον; ἐπειδὴ γὰρ τῶν ἐπὶ γῆς ὄντων τὰ
μέν ἐστιν ἔμψυχα, τὰ δὲ ἄψυχα, τιμιώτερα
δὲ τῶν ἀψύχων ἐστὶ τὰ ἔμψυχα τῷ ζῶντι καὶ ζωῆς
αὐτίῳ Θεῷ, καθὸ καὶ ζωῆς μετέλαβεν, καὶ ψυχῆς
οἰκειότερα· διὰ τοῦτο τῶ τελείαν προσάγοντι
θυσίαν ὁ Θεὸς ἐπηυφράνθη.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ὡιήθη μὲν οὖν ἀποχρήσειν αὐτῷ πρὸς ἐπιχει-
ρίαν ἧς πεποίηται καθ' ἡμῶν διαβολῆς, ὅτι θύειν
ἡμῖν Ἰουδαϊκῶς ἀπεσοβάσατο, τὸ ἀποφῆναι μὲν
θύοντα τὸν Ἀβραὰμ, ὃ μὴν καὶ ἐξ οὐρανοῦ καθι-
γμένον τοῖς θύμασιν ἐμπεπῆναι τὸ πῦρ, ἔξωθεν
δὲ μᾶλλον εἰσπεπρίσθαι τε, καὶ εἶναι κοινόν. Ἀπ-
εκρασάμεθα δὲ, ὡς γε οἶμαι, τὰς αἰτίας οὐκ
ἀγεννῶς, καὶ ἀσυνέτους μᾶλλον ἢπέρ τι τῶν
ἀληθῶν εἰδότα τε καὶ φράζοντα διελέγξαντες.
Ἐπισφέρει δὲ τῷ πρώτῳ τοῦτο περὶ τὸν Ἄβελ
τεθυκέναι τε ὅτῳ καὶ αὐτὸς φησι τοῖς ἱεροῖς ἀν-
τεξάγοντας νόμοις, ἀποφῆναι προσδοκῶν, καὶ
διὰ τοῦτο Χειρίανός. ἐπειδὴ δὲ πολυπραγ-
μονεῖ τῆς θυσίας τὸν τρόπον, ὠήθη δέ τι τῶν
ἀπορρήτων εἰδέναι, φέρε δὴ φέρε, καθά φησιν
αὐτὸς, κἂν τοῦτο δὴ πάλιν ψυχρολογοῦντα

δεικνύωμεν. ἔφη μὲν γὰρ ἡ θεόπνευστος γραφὴ, τεθυκέναι μὲν ἱερεῖα τὸν Ἄβελ· Καΐν γε μὴν προσκομίσαι τὰ ἐξ ὡρῶν. καὶ τὴν μὲν Ἄβελ δωρεᾶς φορείαν ἐποπτείᾳ τελιμῆσθαι τῇ παρὰ Θεοῦ, ὑβρίσθαι δέ πως τὴν τοῦ Καΐν θυσίαν διὰ τῆς ἀποστροφῆς. εἶτα φάσκοντος ἀνδρὸς ἁγίου θεφάσιν γενέσθαι καὶ συμβεβηκότος τὴν διαίρεσιν, ἃ προσίεται μὲν τοὺς λόγους, περιαυλίζεται δὲ καὶ πειράτε λέγειν αὐλοὺς τὸ ἁπλῶς καὶ ἀβασανίστως ἔχειν ὑπειλημμένον. ἐπειδὴ γὰρ, φησὶ, ζωὴ καὶ ζωοποιὸς ὁ Θεὸς, ταῖς τῶν ἐμψύχων προσαγωγαῖς ἐπιγάννυται, καὶ οὐχὶ τοῖς ἀψύχοις καὶ ἀπὸ γῆς. μάλιστα μὲν οὖν ταῦτα λέγων, τοῖς ἰδίοις αὐλοὺς διαμάχεται καθηγηταῖς. ὁ γάρ τοι Πυθαγόρας ἄνω τε καὶ κάτω τὰς διὰ τῶν ζώων ἱερουργίας ἀπηχθημένας εἶναι φησὶ τοῖς αὐτοῦ θεοῖς, τελιμῆσθαι δὲ μᾶλλον καὶ τοῦ παντὸς ἠξιῶσθαι λόγου, τὰς διὰ καρπῶν καὶ λιβανωτοῦ. καὶ γοῦν ὁ Πορφύριος πλείοσι διαλέγεται τοῖς Ἕλλησιν ἀνδράσι περὶ τούτου καὶ φησίν· ὑστέρα μέντοι καὶ νεωτάτη ἡ διὰ τῶν ζώων θυσία. τὴν δὲ αἰτίαν λαβοῦσα οὐκ εὐχάριτον ὡς ἡ ἐκ τῶν καρπῶν, ἀλλὰ λιμοῦ, ἢ τινὸς ἄλλης δυσχερείας περίστασιν. ἥδεσθαι τοίνυν φησὶ καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς Θεοὺς οὐ ταῖς δι' αἱμάτων θυσίαις ὡς νεωτάταις, καὶ οὐκ εὐχάριτον ἔχουσαις τὴν ἀφορμήν· ἄνθεσι δὲ, καὶ πόαις, καὶ τοῖς ἐξ ὡρῶν. ἀλλὰ ταυτὶ μὲν εἰκῆ. Βασανιζέσθω δὲ παρ' ἡμῶν ὁ διὰ Μωσέως νόμος, καὶ τοὺς τῶν ἐν αὐτῷ θυσιῶν πολυπραγμονῶμεν τρόπους. οὐκοῦν τὰ μὲν τῶν ζώων ἀβέβηλα καθιερῦν ἐκέλευε τῷ Θεῷ τοῖς τοῦτο δρᾶν ἰσχύσι. τοῖς γε μὴν ἐν ἀπορίᾳ καὶ μείζονος, σεμίδαλιν ἐλαιόδευτον. ἐὰν γὰρ μὴ ἔχῃ, φησὶν, ἡ χεὶρ αὐτοῦ, σεμίδαλις ἔσται τὸ δῶρον αὐτοῦ, καὶ ἐπιχεεῖ ἐπ' αὐτὴν ἔλαιον. Ὅτι δὲ καὶ καρποῖς τοῖς ἀπὸ γῆς, καὶ μέντοι ἐξ ὡρῶν ἐτίμων οἱ πάλαι τῶν ἁπάντων ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν δοτῆρα Θεὸν, ἐκ τῶν Μωσέως εἰσόμεθα νόμων. ἔφη γοῦν ἄτως· καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωσῆν, λέγων· εἶπον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· ὅταν εἰσέλθητε εἰς γῆν ἣν ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν, καὶ θερίζητε τὸν θερισμὸν αὐτῆς, καὶ οἴσετε δράγμα ἀπαρχὴν τοῦ θερισμοῦ ἡμῶν πρὸς τὸν ἱερέα· καὶ ἀνοίσει τὸ δράγμα ἔναντι Κυρίου δεκτὸν ὑμῖν. ἔφη δὲ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ· καὶ ἔσται, ἂν εἰσέλθῃς εἰς τὴν γῆν, ἣν Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι ἐν κληρῷ, καὶ κατακληρονομήσῃς αὐτὴν, καὶ κατοικήσῃς ἐπ' αὐτῆς, καὶ λήψῃ ἀπ' αὐτῆς ἀπαρ-

verbis vtamur, & insulse loqui ostendamus. Enimuero Scriptura sacra refert, Abel immolasse quidem victimas, Cain vero fruges obtulisse; & munus quidem Abelis Deum aspectu suo dignatum esse, Caini autem sacrificium auersatum. Cæterum quod sanctus vir ait, diuisionem istius mali caussam extitisse; rationes quidem non admittit, sed eadem repetit, ac effutire conatur quod recte se habere temere & inconsiderate suspicatur. Quum enim, inquit, Deus vita sit & viuificus, lætatur oblationibus rerum animatarum, non autem earum quæ vita carent, & quas terra producit. Sed profecto quum hæc dicit, suis ipse doctoribus aduersatur. Pythagoras quippe omnibus modis asserit, animantium sacrificia inuisa esse Diis suis, ea vero cum primis probari, quæ thure & frugibus fiunt. Vnde Porphyrius cum Græcorum filiis hac de re compluribus in locis differit, his verbis: *Postremum igitur & recentissimum est, quod per animalia fit sacrificium; quod ex caussa quidem non ita grata ortum est ac illud, quod fiebat ex fructibus, sed ex fame videlicet, aut alio quodam aduerso casu.* Oblectari igitur ait eorum quoque Deos non cruentis sacrificiis, puta quod sint recentissima, & ex caussa minus grata quidem orta, sed floribus, & herbis, & fructibus. Atque hæc quidem ille. Nos autem Mosaicam legem expendamus, & genera sacrificiorum, quæ in ea continentur, sedulo scrutemur. Igitur animalia munda præcepit immolare Deo, quibus esset ea facultas; quibus autem ea non suppeterent, offerre similam oleo perfusam. *Nam si non habeat*, inquit, *manus eius, similа erit donum eius, & infundet super illa oleum.* Quod autem veteres terræ fructibus ac frugibus bonorum omnium datorem Deum colerent, ex Mosaicis legibus intelligemus. Sic enim ait: *Et loquutus est Dominus ad Moysem, dicens: Dic filiis Israel, & loqueris ad illos: Quum intraueritis in terram, quam ego do vobis, & messueritis messem eius, feretis manipulum primitias messis vestræ ad sacerdotem. Et offeret manipulum coram Domino, acceptum vobis.* In Deuteronomio vero *Et erit*, inquit, *si intraveris in terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi in sortem, & hæreditaueris eam, & habitaueris in ea; & sumes de primitiis fructuum*

Levit. 2.

Levit. 23.

Deut. 26.

ctuum terræ, quam Dominus Deus tuus dat tibi, & mittes in cartallum: & ibis in locum quem elegerit Dominus Deus tuus, vt inuocetur nomen ſuum ibi. Et venies ad ſacerdotem, qui erit in diebus illis, & dices ad eum: Annuncio hodie Domino Deo meo, quia intrauí in terram, quam iurauit Dominus patribus noſtris dare nobis. Et ſumet ſacerdos cartallum de manibus tuis, & ponet illum ante altare Domini Dei tui. Quum ergo frugum & maturorum fructuum primitias conſecrare iuſſerit, quomodo ſacrificium Cain reiecit, quod nequaquam rebus animatis, ſed inanimatis potius peractum eſſet? Ex Lege enim oppido clare demonſtratum eſt, ex animatis iuxta & inanimatis oblationes Deum accepiſſe. Hinc diuinus Dauid, tanquam liceret veteribus vna cum brutis animantibus fructus afferre, legislatorem Iſraelitis lo-

Pſal. 49. quentem facit: *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos: meæ enim ſunt omnes beſtiæ ſylvæ, pecora in montibus, & boues: cognoui omnia volatilia cœli, & ſpecies agri mecum eſt.* Nam agri ſpeciem fruges maturas nominat. Quod autem in diuidendo fruſtratus ſit Cain, ſi quis dixerit, non mentietur, opinor. Non enim quod agnos non immolarit, ideo culpa non carebat eius ſacrificium; ſed quod ſelectos & eximios fructus Deo non obtulerit, quum Abel non per incuriam, ſed prudenter potius, agnos

Gen. 4. immolarit. *Tulit* enim, inquit, *de primogenitis ouium ſuarum, & adipibus earum*, hoc eſt, pinguiſſima quæque & adipe diſtenta. Dico autem Deum colendum a nobis eſſe, non oblatis iis quæ deteriora nobis ſunt, ſed optimis quibusque ac præcipuis. Et ſane Iſraelitæ quondam victimas offerebant non vsque adeo delectas: Quare Deus iſtud

Malach. 1. reprehendit, dicens: *Et infertis rapinas, & clauda, & debilia; & dicitis: Hæc de afflictione ſunt, & exſufflauit ea, dicit Dominus omnipotens.* Tum grauiorem texit iis increpationem, addens: *Offer*

χὰς τῶν καρπῶν σȣ τῆς γῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεός σȣ δίδωσί σοι, καὶ ἐμβαλεῖς εἰς κάρταλλον, καὶ πορεύσῃ εἰς τὸν τόπον ὃν ἂν ἐκλέξηται κύριος ὁ Θεός σȣ, ἐπικληθῆναι τὸ ὄνομα ἀυτȣ ἐκεῖ. καὶ ἐλεύσῃ πρὸς τὸν ἱερέα, ὃς ἂν κύριος ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἐρεῖς πρὸς ἀυτόν· ἀναγγελῶ σήμερον τῷ Θεῷ μȣ, ὅτι εἰσελήλυθα εἰς τὴν γῆν, ἣν ὤμοσε Κύριος τοῖς πατράσιν ἡμῶν δοῦναι ἡμῖν. καὶ λήψεται ὁ ἱερεὺς τὸν κάρταλλον ἐκ τῶν χειρῶν σȣ, καὶ θήσει ἀυτὸν ἀπέναντι τȣ θυσιαστηρίȣ Κυρίȣ τȣ Θεȣ σȣ. Ὅτε τοίνυν καὶ λητῶν ἀπαρχὰς καὶ καρπῶν ὡρίμων καθιερȣν προσέταχε, πῶς ἀπόβλητον ἐποιεῖτο τὴν διά γε τȣ Κάϊν θυσίαν, ὅτι μὴ μᾶλλον δι' ἐμψύχων, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀψύχων ἐπράττετο; δι' ἃ καὶ νόμων καὶ μάλα σαφῶς, ὡς τοῖς ἐμψύχοις ὁμȣ, καὶ διὰ τῶν ἀψύχων ἀναθήματα προσιεῖτο Θεός. Καὶ γȣν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ὡς ἐξὸν τοῖς πάλαι τοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων συτανακομίζειν καρπὸς, ποιεῖ λέγοντα τὸν νομοθέτην τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· ȣ δέξομαι ἐκ τȣ οἴκȣ σȣ μόσχȣς, ȣδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σȣ χιμάρȣς· ἐμὰ γάρ ἐσι πάντα τὰ θηρία τȣ ὄρȣς μȣ, κλῆνη ἐν τοῖς ὄρεσιν, καὶ βόες. ἔγνωκα πάντα τὰ πετεινὰ τȣ ὐρανȣ, καὶ ὡραιότης ἀγρȣ μετ' ἐμȣ ἐσίν. ὡραιότητα γὰρ ἀγρȣ τὰ ἐξ ὡρῶν ὀνομάζει. Ὅτι δὲ πρὸς τὴν διαίρεσιν τὴν ἀπότευξιν τȣ Κάϊν γενέσθαι συμβέβηκε, ȣκ ἂν οἶμαί τις διαψεύσαιτο λέγων. ȣ γὰρ ὅτι μὴ τέθυκεν ἀμνὰς, ȣκ ἀμώμητον ἦν τὸ θύειν ἀυτῷ, ἀλλ' ὅτι τῶν ὡρίμων ȣκ ἐκλέγδην ἐξελὼν τὰ ἐξαίρετα προσεκόμιζε τῷ Θεῷ, καί τοι γ' Ἄβελ ȣκ ἀτημελῶς, ἐμφρόνως δὲ μᾶλλον ὁλοκαυτίζοντος τὰς ἀμνάς. ἤνεγκε γὰρ, φησὶν, ἀπὸ τῶν πρωτοτόκων τῶν προβάτων ἀυτȣ, καὶ ἀπὸ τῶν στεάτων ἀυτῶν, τȣτέστι, τὰ τῶν ἄλλων ἁπάντων εὐτραφέστερα, καὶ μονονȣχὶ καὶ καταμεθύοντα τῇ πιμελῇ. χρῆναι δέ φημι πρὸς ἡμῶν τιμᾶσθαι Θεὸν, ȣχ ὧν ἔχομεν τὰ χείρω δεχόμενον, ἀλλὰ τὰ πάντων κάλλιστα καὶ ἐξαίρετα. Καὶ γὰρ προσεκόμιζον μὲν θυσίας καλὰ καιρȣς οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, ȣ μὴν ἔτι καὶ ἐκλελεγμένας. εἶτα τὸ χρῆμα Θεὸς ἐγκάλεῖ λέγων· καὶ εἰσφέρετε τὰ ἁρπάγματα, καὶ τὰ χωλὰ, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα, καὶ λέγετε· ταῦτα ἐκ κακοπαθείας ἐσὶ, καὶ ἐξεφύσησα ἀυτὰ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. εἶτα φορτικώτερον αὐτοῖς ἐξυφαίνει τὸν ἔλεγχον προσιθείς· προσάγαγε δὴ

αὐλὰ τῷ ἡγεμένῳ σε, εἰ προσδέξεται αὐλά; εἰ A λήψεται πρόσωπόν σε; λέγει Κύριος παντοκράτωρ. εἰ γὰρ δή τις ἕλοιτο τιμᾶν τὸς καθηγεῖσθαι λαχόντας, ὑβρεῖ πε πάντως αὐτὸς τὰ χείρω δωρέμενος· τὰ γὰρ αἰσχρὰ καὶ μεμωμημένα, καὶ ἀνθρώποις ἀπόβλητα, καὶ μεμισημένα· εἶτα πῶς ἂν ἀναγκαῖον τῷ τῶν ὅλων βασιλεῖ καὶ Θεῷ προσομίζειν ἐμφόρους, ὧν ἄν τις ἔχοι τὰ προύχοντα καὶ ἐξειλεγμένα; καὶ γὰρ ἔφη πάλιν δι' ἑνὸς τῶν Προφητῶν· ἐπικάτα- B τος ὃς ἔχει ἐν ποιμνίῳ αὐτῷ ἄρσεν, καὶ εὐχὴ αὐτῷ ἐπ' αὐτῷ, καὶ θύει διεφθαρμένον τῷ Κυρίῳ, διότι βασιλεὺς μέγας ἐγώ εἰμι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. ἔδει δὴ ἂν, ἔδει πρώτους ἀνθρώπους θύσαι τὰς ἀμφὶ τὸν Ἄβελ, ἵν' μάλα καταῤῥυθμίζεσθαι πως γε τὸ δεῖν εἰδέναι τῶν θυσιῶν τὰς τρόπους, ὅπως τε καὶ προσήκει τιμᾶσθαι Θεὸν, ἵν' εἰδεῖεν οἱ μετ' αὐτὸς, τελέσιν, ἡμεῖς τῆς ἐν γε τούτοις εὐδοκιμήσεως τὴν ὁδόν. Εἰ δὲ τεθύκασιν οἱ πρῶτοι πρόβατα καὶ καρ- C πὸς, τί τὸ ἀπεῖργόν ἐστι τὰς τὰ ἀμείνω μαθόντας ἡμᾶς θύειν νῦν ἄμεινον ἢ ἐκεῖνοι πάλαι; εἰ δὲ δεῖν οἴεται τοῖς τῶν πρώτων ἔθεσιν ἀπαραλλάκτως ἀπολυθεῖν, Φέρε τὰ ἐκείνων ἀπομιμώμεθα, παρεξίοντες ὀλίγον. ἔδοσαν ἐκεῖνοι, καὶ τὸ γηπονεῖν ἦν ἐντριβὲς αὐτοῖς, καὶ ταῖς ἐκ νομίων κεχρῆσθαι στολαῖς· καὶ ἐποίησε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς τῷ Ἀδὰμ χιτῶνας δερματίνας· ἀκοῦν ἔστω καὶ ἡμεῖν ποιμενικὸς ὁ βίος, γηπονία τὸ D πλήθευμα, καὶ ἀπειρήσθω μὲν τὸ ἐνιμαλεῖν, κώδιον δὲ πᾶσιν ἡ στολή. ὀλίγος παρ' ἐκείνοις ἰατρικῆς ἦν λόγος, ὀχ ἑτέρας τῶν ἐπιστημῶν, ὀ γραμμάτων χρῆσις, ὀ βαναυσικῆς ἐμπειρίας ὀ τεχνῶν ἐπίηδευσις, ἀλλ' εἰς μέσον ἤγαγεν ὁ χρόνος αὐτά. ἀκοῦν ἡμάρτανον μέν τοι τοῦ εἰδέναι θύειν ὀρθῶς καὶ ἀρεσκόντως Θεῷ· ὀ γὰρ ἤδεσάν πω τῆς νοητῆς λατρείας τρόπους· πλὴν ἐδέχετο Θεὸς, ὀκ εἰς τὸ δρώμενον βλέπων, ἀλλὰ τὴν τοῦ τιμᾶν ἐθέλοντος βασανίζων πρόθεσιν. Προ- ϊὼν δὲ ὁ χρόνος ἀπέφηνεν ἡμᾶς ἐπισήμονας E τῶν ἀρεσκόντων Θεῷ. θύομεν γὰρ νοητῶς καὶ πνευματικῶς, τὰς ἐξ ἀρετῶν εὐοσμίας οἱονεὶ καθιερεύντες αὐτῷ. εἶτα, τὴν εἰς τὰ ἀμείνω τῶν πραγμάτων πίδοσιν διαγελῶν ὀκ ἐρυθριᾷς; ἀδικεῖς, ὦ κράτιστε, καὶ φιλοψογεῖς· οἶσθα δὲ ὅλως τῶν ἀναγκαίων ὀδέν. γένοιτ' ἂν καὶ τοῦτο πάντως σαφὲς καὶ διά γε τῶν ἐφ' ἑξῆς. γέγραφε γὰρ ὧδε·

igitur ea duci tuo, num accipiet ea, num accipiet faciem tuam? ait Dominus omnipotens. Si quis enim principibus viris munus offerre velit, vtique illos offendet, si deteriora largiatur. Turpia quippe homines vituperant, eaque auersantur ac reiiciunt. Regi autem ac Deo vniuersi nonne eximia ac selecta quæque offeremus? Vnde per Prophetam rursus dixit: *Maledictus qui habet in grege suo masculum, & votum eius super eo, & immolat corruptum Domino; quia rex magnus ego sum, dicit Dominus omnipotens.* Decebat itaque decebat primos illos homines, qui Abelis tempore sacrificarunt, ad cognoscendos sacrificiorum ritus & conuenientem Deo cultum præparari, vt nos videlicet, eorum posteri, quodnam sit in hisce laudatissimum iter agnosceremus. Quod si oues prisci illi homines & fructus immolarunt, quid vetat quo minus, meliora quum didicerimus, melius nunc, quam illi quondam, sacrificemus? Sin autem existimat veterum ritus per omnia sequendos, agedum imitemur eos in aliis omnibus. Illis pascere pecus, terram arare, & villosis pellibus vestiri mos erat: *Et fecit*, inquit, *Deus Adæ tunicas pelliceas.* Ergo nos pastoralem vitam ipsi quoque degamus, terram exerceamus, vestium elegantiam repudiemus, villosis vestibus omnes induamur. Nulla erat apud eos medicinæ cura, non alterius cuiusuis scientiæ, non literarum vsus, non mechanicæ disciplinæ, non artium studia, sed tempus ea demum extulit. Igitur a recta Deoque grata illa sacrificandi ratione aberrabant, (non enim spiritalis cultus modum nouerant) veruntamen Deo accepta erat, non respiciens ad id quod offerebatur, sed animum ac propositum offerentis expendens. Progressu vero temporis gnari facti sumus eorum, quæ Deo placent. Sacrificamus enim intellectualiter ac spiritualiter, virtutum gratos odores ei quodammodo consecrantes. Quid ergo? progressionem illam rerum in melius ridere non pudet? Iniuriam facis, o bone, & cavillandi caussas quæris, atque vt verbo dicam, nihil ad rem capis. Quod ex iis, quæ deinceps dicturi sumus, liquido constabit. Ita enim scripsit:

Malach. 1.

Gen. 3.

IVLIANVS.

Nunc autem aduersus illos porro mihi repetendum est: Quidni circumcidimini? Paulus, inquiunt, dixit *cordis circumcisionem, at non carnis datam* esse, eamque *Abrahamo fuisse* dixit, *non vero carnalem*, seque, quum eius, tum Petri, non piis vocibus credere. Disce vero rursum scriptum esse, quod Deus circumcisionem illam carnalem in testamentum & in signum Abrahæ dederit. *Et hoc est testamentum, quod conseruabis inter me & vos, & inter semen tuum in generationes vestras: & circumcidemini carnam præputii vestri, & erit in signum testamenti inter me & te, & inter me & semen tuum.*

Rom. 2.

Gen. 17.

Addit his, quod ipse quoque Christus seruandam esse legem dixerit, modo quidem his verbis: *Non veni soluere Legem, aut Prophetas, sed implere*; modo rursus: *Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum.* Quum igitur, inquit, seruandam esse Legem procul dubio iusserit, & in eos, qui vel mandatum vnum prætergressi fuerint, pœnas statuerit; vos, qui cuncta, vt ita dicam, prætergressi estis, quem defensionis modum reperietis? Aut enim mentietur Iesus, inquit, aut vos plane Legis obseruatores non estis.

Matth. 5.

Accusat nos præterea, quod neque sabbata seruemus, neque vero more Iudæorum agnum immolemus, neque porro panes azymos comedamus; aitque, nobis huius cessationis caussam relictam esse vnam, quod sacrificare non liceat iis qui sint extra Hierusalem.

Atque hæc omnia quidem ille multis verbis. Nos vero contracto rerum antea dictarum sensu, superfluis & inutilibus argutiis orationem liberauimus. Necesse autem est, opinor, vt, frigidis eius ratiunculis opposita veritate, rem Christianam temere ab eo derideri rursum ostendamus.

CYRILLVS.

Carnalem igitur circumcisionem signaculum datum esse Abrahamo fidei, quæ est in præputio, dixit Paulus ille diuinus. Propositum enim

Rom. 4.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Νυνὶ δὲ ἐπαναληπτέον ἔτι μοι τοῖς αὐλοῖς· διὰ τί γὰρ οὐκὶ περιτέμνεσθε; Παῦλος, φησὶν, εἶπε περιτομὴν καρδίας, ἀλλ' οὐκὶ τῆς σαρκὸς δεδόσθαι, καὶ τοῦτο εἶναι τῷ Ἀβραὰμ, ὃ μὴν ἔτι τὰ καθ' σάρκα ἔφη, οὐ πιστεύσαι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ καὶ Πέτρου κηρυττομένοις λόγοις ὡς εὐσεβέσιν. Ἄνωθεν δὲ πάλιν, ὅτι τὴν καθ' σάρκα περιτομὴν ὁ Θεὸς λέγεται δοῦναι εἰς διαθήκην οὐ εἰς τὸ σημεῖον τῷ Ἀβραάμ. καὶ ἄυτη ἡ διαθήκη, ἣν διατηρήσεις ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ὑμῶν, οὐ ἀνὰ μέσον τοῦ σπερματός σου εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν, οὐ περιτμηθήσεσθε τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας ὑμῶν, καὶ ἔσαι ἐν σημείῳ διαθήκης ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ, καὶ ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σπερματός σου.

Ἐπιφέρει δὲ τούτοις, ὅτι καὶ αὐλὸς ὁ Χριστὸς τηρεῖσθαι δεῖν ἔφη τὸν νόμον, πολὲ μὲν λέγων· οὐκ ἦλθον καταλύσαι τὸν νόμον, ἢ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρῶσαι. πολὲ δὲ αὖ· ὃς ἐὰν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ οὕτως τοὺς ἀνθρώπους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Ὅτε τοίνυν, φησὶν, ὅτι προσήκει τηρεῖν τὸν νόμον ἀναμφιβήτως προσέταχε, καὶ τοῖς μίαν παραβαίνουσιν ἐντολὴν ἐπήρησε δίκας, ὑμεῖς οἱ συλλήβδην ἁπάσας παραβεβηκότες, ὁποῖον εὑρήσετε τῆς ἀπολογίας τὸν τρόπον; ἢ γὰρ ψευδοεπήσει, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς, ἤγουν ὑμεῖς πάντη καὶ πάντως οὐ νομοφύλακες.

Αἰτιᾶται δὲ πρὸς τούτοις, ὡς μήτε σαββατίζοντας, μήτε μὴν Ἰουδαϊκῶς καταθύοντας τὸν ἀμνὸν, μήτε μὴν ἄρτους ἀζύμους ἐσθίοντας ἐπ' αὐλῷ, καὶ φησὶν, ὅτι πρόφασις ὑμῖν τῆς ἔν γε τούτῳ ῥᾳσώνης περιλέλειπται μία, τὸ μὴ ἐξεῖναι θύειν ἔξω γεγονόσι τῶν Ἱεροσολύμων.

Καὶ ταυτὶ μὲν ἅπαντα διὰ μακρῶν εἴρηται λόγων. συνενεγκόντες δὲ ἡμεῖς τὰς τῶν εἰρημένων ἐννοίας, περιττῆς καὶ ἀνονήτου ξενολεσχίας τὸν λόγον ἀπηλλάξαμεν. Δεῖ δὲ οἶμαι πρὸς ἕκαστα τῶν παρ' αὐλῷ ψυχρολογουμένων τὸ ἀληθὲς ἀνεξάγοντας, εἰκῇ καταστωμύλλοντα τὰ Χριστιανῶν ἀποφῆναι πάλιν.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Τὴν μὲν οὖν ἐν σαρκὶ περιτομὴν σημεῖον δεδόσθαι τῷ Ἀβραὰμ τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἔφη. διεσκόδασο γὰρ

αὐλῷ τὴν τῶν Ἰουδαίων ὀφρῦν ἠρμένην ὑψῦ καταπάσας, προσαποφῆναι δὲ πρεσβυτέραν τῆς ἐν νόμῳ παιδαγωγίας τὴν ἐν πίστει δικαίωσιν, ἧς εὖ μάλα φησὶ τετυχηκέναι τὸν Ἀβραάμ, ὄντι ἐν περιτομῇ μᾶλλον ὄντα, ἀλλ' ἐν ἀκροβυστίᾳ. Πλὴν εἰ καὶ τεχνίτης ὢν ἄγαν πεφιήνεγκεν εἰς τοῦτο τῆς περιτομῆς τὸ χρῆμα, ἀλλ' ἦν οἶδε αὐτὴν καὶ νοητῶς πράγμα γεγενημένην εἰκόνα. ὁ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ, φησὶν, Ἰουδαῖός ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ, ἐν σαρκὶ, περιτομή· ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομὴ καρδίας, ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, οὗ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ. Φέρε γὰρ, εἰ δοκεῖ, βασανιζέσθω πρὸς ἡμῶν ὁποῖον ἂν ἔχοι λόγον ἡ ἐν σαρκὶ περιτομὴ, ὅταν αὐτῆς τὸ μυστικὸν ἀποσήσωμεν. καί τοι πῶς εἴπερ ἦν ἄμεινον τοῖς τέλεσιν ἐν ἀνδράσι τὸ παιδοποιὸν τοῦ σώματος μόριον ἐν τῇ τῆς περιτομῆς ἔχειν σχήματι, καὶ διαβέβληται παρὰ Θεῷ ἡ ἀκροβυστία· τί μὴ μᾶλλον αὐτὸν κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν πεπλασύργηκεν ἐν ἀρχαῖς; Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον· ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις σώμασιν οὐκ ἠδικημένοις ἐκ παθους, οὐδὲν τὸ παράπαν ἐστὶν ἰδεῖν, ἢ περιττῶς ἔχον, ἢ ἐλλελοιπότως, ἄρτια δὲ πάντα καὶ χρειωδέστατα καὶ ἀναγκαῖα τῇ φύσει, ὥστε κατά γε τὸ αὐτῷ μοι δοκοῦν, οὐδ' ἂν ἔσχεν ὀρθῶς εἰ μὴ πᾶσαν ἄπαντα αὐτῇ τὰ ἐμπεφυκότα. Ἆρ' οὖν ἡμάρτηκε χρήσιμα καὶ πρέποντος ὁ δημιουργὸς, καὶ μόνον τὸ ἀνθρώπινον ἐσφάλλετο σῶμα, καί τοι τὴν ἄλλην ἅπασαν κλίσιν ἀρτίως τε καὶ ἀνεπιπλήκτως ἔχουσαν πρὸς πᾶν ὅτιοῦν διαπεσχεδίασας ὡς Θεὸς; ποῖον οὖν ἄρα τὸ ἐκ τοῦ περιτέμνεσθαι χρήσιμον; ἢ τάχα που προβαλοῦνταί τινες τὸν κοινὸν τοῦτον καὶ καταγέλαστον λόγον, ὃν δὴ φασι τοὺς τῶν Ἰουδαίων ἀμαθεστέρους καὶ τοὺς τῶν εἰδώλων θεραπευτὰς διαγλώττης ἔχειν; ἵνα γὰρ, φασὶ, μιασμάτων καὶ ῥύπων τῶν φυσικῶν ἀπηλλαγμένον ὁρῶτο τὸ σῶμα, γυμνὸν τῶν ἐκ φύσεως ἀμφιασμάτων τὸ μόριον εἶναι χρή. Φαίην δ' ἂν ὅτι μάλιστα μὲν ἀδικοῦσιν, ἐπιτιμῶντες τῇ φύσει, περιττὸν ἔχουσῃ καὶ ὑπὲρ χρείαν οὐδὲν, ἀλλ' εὐσχημόνως ἀμφιεννύσῃ τοῦ τὸ δοκοῦν εἶναί πως αἰσχρόν. πλὴν εἰ φεύγουσιν ἀφαρότως σαρκικὰς ἀκαθαρσίας, ὡς ἀνέχονται σαρκὸς, καὶ τῶν ἀπ' αὐτῆς, καὶ πηγῆς παιδοποιοῦ τῆς ἔσω κεκρυμμένης, ἔδει γὰρ μᾶλλον ἐπ' αὐτὰς ἰέναι

A ei erat Iudæorum arrogans supercilium deprimere, ac insuper ostendere, institutione legali vetustiorem esse iustificationem in fide, quam vtique assequutum esse Abrahamum dicit, non magis in circumcisione quum esset, quam in præputio. Verum licet pro ea, qua pollet, singulari solertia circumcisionem eo transtulerit, scit tamen ipsam quoque
B fuisse rei intellectualis imaginem. *Non enim qui in manifesto*, inquit, *Iudæus est: neque quæ in manifesto, in carne, est circumcisio: sed qui in abscondito, Iudæus est: & circumcisio cordis, in spiritu, non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est.* Rom. 2. Agedum enim expendamus, si placet, quam rationem habitura sit carnalis illa circumcisio, quum mysticum eius sensum amouerimus. Nam si viris satius erat membrum illud corporis, quod aptum est liberis procreandis, circumcisionis formam præ-
C ferre, & præputium damnauit Deus; quidni potius ipsum ad suam mentem formauit initio? Est & alia ratio. In corporibus humanis, quæ morbo vitiata non sunt, nihil plane videre est quod aut abundet, aut deficiat, sed omnia perfecta & vtilissima, & necessaria natura; adeo vt meo iudicio ne recta quidem essent, nisi omnia adessent quæ sunt eis innata. An igitur, quid vtile
D & decorum sit, Opifex non tenuit, & in solo corpore humano frustratus est, licet aliam quamuis creaturam suis numeris absolutam qua Deus condiderit? Quæ igitur vtilitas ex circumcisione? An forte proferent quidam vulgarem hanc & ridiculum caussam, quam Iudæos & idolorum cultores in ore habere perhibent? Vt enim, inquiunt, sordibus & inquinamentis solutum corpus cernatur, illis naturæ tegumentis denudari membrum necesse est. Sed dixerim illos maxime peccare, quum
E naturam increpant, quæ superfluum ac inutile nihil habet, sed apte & honeste contegit etiam id, quod turpe quodammodo videtur esse. Veruntamen si carnales impuritates decenter fugiunt, quomodo carnem ferunt & ea, quæ a carne sunt, ipsumque intus reconditum gignendorum liberorum fontem? Satius enim esset ipsos im-

puritatis fontes audacter aggredi, quam eius meatus sectionibus lædere. Sed non inquinat animum natura corporis, licet suis progrediatur legibus. Friuolum est igitur, propter carnales sordes, vt Iulianus ait, circumcidi. Iam quid rei est illa circumcisio? dicet opinor aliquis. Bona res, amice, & vtilis, si typus credatur esse rei intellectualis. Improbarum namque libidinum & voluptatum, quæ humanam mentem incubant, depulsionem subinnuit, quam per sanctum Spiritum in nobis operatur. Innumeræ enim voluptates mentem hominis ludificant, partim quidem ad corporis amorem impellendo, partim ad molles & vanas delicias, ad auaritiam immanem, ad fastus insanos, atque, vt vno verbo dicam, ad omne genus rerum improbarum, quas ipsa quoque damnauit Lex diuina. Ab his omnibus nos sancti Spiritus gratia liberat, mentem inhabitans, & omne genus impuritatis quodammodo abradens. Hæc est Deo gratissima circumcisio. Vnde Propheta Hieremias Iudæos, quibus haud multum curæ erat præcepta legis implere, alloquebatur,

Hierem. 4. dicens: *Circumcidimini Deo, & circumcidite duritiem cordis vestri, viri Iuda, & qui inhabitatis Hierusalem.* Quocirca nemo dubitauerit, quod si quis plane animi perturbationibus liberetur, hic vtique Deo potius quam simpliciter carne circumciditur: quod certe quum ab Israelitis fieri vniuersi Deus pati non posset, hos vehementer increpat, di-

Hier. 9. cens: *Omnes gentes incircumcisæ carne, & omnis domus Israel incircumcisa cordibus suis.* Item alicubi per vocem

Hier. 10. Hieremiæ: *Ad quem loquar, & contestabor; & exaudiet? Ecce incircumcisæ aures eorum, & non possunt audire.* Quin etiam diuinus ille Stephanus, quum feritatem & incredulitatem eis exprobraret:

Actor. 7. *Incircumcisi*, inquit, *auribus vestris, & cordibus.* Itaque Paulus, in lege cumprimis eruditus, optime dixit:

2. Cor. 7. *Circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei.* Quum autem Iuliano familiare sit maledicere, & quod in se est maligni recta sentientibus innectere, obtrectat & ait:

θερμῶς τὰς τῆς ἀκαθαρσίας πηγὰς, ἢ τὰ δι' ὧν ἔρχεται λυπεῖν ταῖς ἀποτομίαις. ἀλλ' ἡμαίνει ψυχὴν ἡ τῆ σώματος φύσις, κἂν διὰ τῶν ἰδίων ἔρχοιτο νόμων. εἰκῶς ἂν ἄρα τὸ περιτέμνεσθαι σαρκικῶν ἕνεκα ῥύπων, καθά φησιν αὐλός. Εἶτα τί τὸ χρῆμα τῆς περιτομῆς; Φαίη ἂν οἶμαί τις. καλόν γε, ὦ τᾶν, κ' ὀνησιφόρον, εἰ τύπος εἶναι πιστεύοιτο πράγματος νοητοῦ. τῶν γὰρ ἐπιπόνων ἐπιθυμιῶν τε καὶ ἡδονῶν, ἅπερ ἂν εἶεν εἰς νοῦν τὸν ἀνθρώπινον, ἀπεμπολὴν ὑπανίσταται, ἣν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν ἡμῖν ἐργάζεται. μυρίας γὰρ ὅσας τὸν ἀνθρώπινον νοῦν καταγοητεύουσιν ἡδοναὶ, τοῦτο μὲν ἀποφέρουσαι πρὸς φιλοσαρκίαν, τοῦτο δὲ πρὸς τεθρυμμένας τε καὶ ἐξιλήλυθας τρυφὰς, εἰς φιλοπερδίας ἐπιπόνους, εἰς ἀνοήτους φιλοπομπίας, καὶ ἁπαξαπλῶς εἰς πᾶν εἶδος πραγμάτων κεκιβδηλευμένων, ὧν καὶ αὐλὸς ὁ θεῖος καθηγόρευσε νόμος. τούτων ἁπάντων ἡμᾶς ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀπαλλάττει χάρις, ἐνοικιθεῖσα τῷ νῷ, καὶ ἀποκείρουσά πως εἶδος ἀκαθαρσίας. αὐλῇ τῷ Θεῷ φιλαλήθει περιτομή. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἱερεμίας τοῖς Ἰουδαίων δήμοις, ὀλίγα πεφρονηκόσι τοῦ χρῆναι πληροῦν τὰ νενομισμένα, διελέγετο λέγων· περιτμήθητε τῷ Θεῷ, καὶ περιτέμνεσθε τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν, ἄνδρες Ἰούδα, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ. Οὐκοῦν ἐνδοιάσειεν ἂν εἰδὼς, ὡς εἴπερ τις ὅλως τῶν ἐν καρδίᾳ παθῶν ἀπαλλάττοιτο, οὗτος εὖ μάλα τῷ Θεῷ μᾶλλον καὶ ἀψιλῶς τῇ σαρκὶ περιτέμνεται. ὃ δὴ καὶ ὁρῶν ἀνεχόμενος τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ἐν αἰτίᾳ πολλῇ ποιεῖται λέγων ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ὅτι πάντα τὰ ἔθνη ἀπερίτμητα σαρκὶ, καὶ πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ ἀπερίτμητος καρδίας αὐλῶν. ἔφη δέ που καὶ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· πρὸς τίνα λαλήσω, καὶ διαμαρτύρωμαι, καὶ ἀκούσεται; ἰδοὺ ἀπερίτμητα τὰ ὦτα αὐτῶν, καὶ οὐ δύνανται ἀκούειν. ἢ μὴν καὶ θεσπέσιος Στέφανος καταιδίζων αὐλοῖς τὸ ἀπηνὲς καὶ δυσήκοον· ἀπερίτμητοι, φησὶ, τοῖς ὠσὶν ὑμῶν, καὶ ταῖς καρδίαις. ἄρισα δὴ ἔν ὁ νομομαθὴς ἔφη Παῦλος· ἡ περιτομὴ οὐδέν ἐστι, καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ τήρησις ἐντολῶν Θεοῦ. Ἐπειδὴ δέ ἀεί πως ἐστὶν ἐνεργὲς αὐλῷ τὸ κακηγορεῖν, καὶ τοῖς ὀρθὰ φρονεῖν ἠρημένοις τὸ κακόηθες ἐπιπλέκειν, ἐπιλαμβάνεται καὶ φησίν.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἡ περιτομὴ ἔσαι ἐπὶ τὴν σάρκα σου, φησίν. παρακούσαντες τούτου, τὰς καρδίας, φασὶ, περιτεμνόμεθα. πάνυ δέ. οὐδεὶς γὰρ παρ' ὑμῖν πανοῦργος, οὐδεὶς μοχθηρός. οὕτω περιτέμνεσθε τὰς καρδίας. καλῶς. Τηρεῖν ἄζυμα, καὶ ποιεῖν τὸ πάσχα οὐ δυνάμεθα, φασίν. ὑπὲρ ἡμῶν γὰρ ἅπαξ ἐτύθη Χριστός· εἶτα, ἐνώλυσεν ἐσθίειν ἄζυμα. καί τοι, μὰ τοὺς Θεούς, εἷς εἰμὶ τῶν ἐκτρεπομένων συνεορτάζειν Ἰουδαίοις, ἀεὶ προσκυνῶν τὸν Θεὸν Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ. οἱ ὄντες ἔτοι Χαλδαῖοι, γένους ἱερᾶ καὶ θεραπικοῦ, τὴν μὲν περιτομὴν ἔμαθον, Αἰγυπτίοις ὑποξενωθέντες· ἐσεβάσθησαν γὲ Θεὸν, ὃς ἐμοὶ καὶ τοῖς αὐτὸν ὥσπερ Ἀβραὰμ ἔσεβε σεβομένοις εὐμενὴς ἦν, μέγας τε ὢν πάνυ καὶ δυνατὸς, ὑμῖν δὲ οὐδὲν προσήκων. οὐδὲ γὰρ τὸν Ἀβραὰμ μιμεῖσθε, βωμούς τε ἐγείροντες αὐτῷ, καὶ οἰκοδομοῦντες θυσιαστήρια, καὶ θεραπεύοντες ὥσπερ ἐκεῖνος τοῖς ἱερουργίαις.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἆρ' οὖν, ὦ γενναῖε, διαβεβλήσεται παρὰ σοὶ τὰ κάλλιστα τῶν πραγμάτων, διά τοι τὸ μὴ ὀρθῶς κεχρῆσθαί τινας αὐτοῖς; τῇ ἐν πνεύματι περιτομῇ ἆρ' ἔστι τὸ ἰσοσταλὲς καὶ ἰσομοιρὲς ἀγαθόν; ἀποφανεῖς ἄρα πονηρὸν τὸ οὕτως ἐξαίρετον καὶ ὀνησιφόρον; εἰκαῖον εἶναί σοι δοκεῖ καὶ καταψεγμένον τὸ ἀπαλλάττον ἡμᾶς ἁπάσης ἀκαθαρσίας; Ἀλλὰ γὰρ πλεῖστοι, φησὶν, ἐν ὑμῖν οἱ πανοῦργοι καὶ μοχθηροί. καί τοι πῶς οὐχὶ τῆς περιτομῆς, ἀλλὰ τῶν ἀχάριστα ζῆν εἰωθότων τοῦτο γένοιτ' ἂν εἰκότως τὸ καταγόρημα; ἢ γὰρ οὐχ ἅπασι τοῖς ἐπὶ γῆς χρειωδέστατόν τε καὶ ἀναγκαίαν εἶναι φῆς τῆς ἰατρικῆς εὐτεχνίας τὴν ὄνησιν, τὴν τῶν παθῶν ἀγριότητα τιθασεύσασαν; ἀλλ' ὁ μὲν τοῦτο τεχνίτης τοῖς ἠῤῥωστηκόσι χαρίζεται τὰς ἐπικουρίας· οἱ δὲ τῇ τῶν ὀρέξεων ἀκρασίᾳ τὸ χρῆναι νικᾶν ἐπιτρέποντες, κατασκευάζουσι πρὸς τὸ λυπεῖν, καὶ πολεμοῦσι διὰ τοῦτο τῇ τέχνῃ, ὥστε καὶ ἀνόνητον εἶναι δοκεῖν τὸ σώζειν εἰδός. Ἆρ οὖν ὀρθὰ καὶ δίκαια φρονεῖν ἠρημένοι, τοῖς ἰατρικῆς εὐτεχνίας καθορίζομεν τὸ ἀδρανὲς, ἢ τοῖς τούτῳ μεμαχημένοις ἐποιήσομεν τὰς αἰτίας τοῦ μηδενὸς ἀπόναθαι τῶν παρ' αὐτῆς; ἡ μὲν γὰρ ἦν οἷά τε πονεῖσιν ἐπικουρεῖν· οἱ δὲ ταῖς σφῶν αὐτῶν ἡδοναῖς ἡττώμενοι, τῶν διὰ τῆς τέχνης διημαρτήκασιν ἀγαθῶν.

IVLIANVS.

Circumcisio erit circa tuam carnem, inquit. Hoc neglecto, nos cordibus, inquiunt, circumcidimur. Sane quidem. Nemo videlicet apud vos est improbus, nemo sceleſtus; ita circumcidimini cordibus. Bene habet. Obseruare azyma, & Pascha facere non possumus, inquiunt: pro nobis enim semel immolatus est Christus: deinde, vesci azymis prohibuit. At, per Deos, vnus sum ex iis, qui a festis cum Iudæis celebrandis abhorrent, interim adorans Deum Abraham, & Isaac, & Iacob; qui & ipsi Chaldæi quum essent, de sacro & sacerdotali genere circumcisionem quidem didicerunt apud Ægyptios diuersati: sed Deum coluerunt, qui mihi & iis, qui sicut Abraham illum colunt, propitius fuit, idemque maximus ac potentissimus, vobis autem nequaquam benignus. Neque enim Abraham imitamini, quum aras ei excidendo, & ædificando altaria, tum sacrificiis perinde ac ille colendo. Gen. 17.

CYRILLVS.

An igitur, o egregie, optimas quasque res vituperabis, quod iis non recte vsi sint aliqui? Spiritali circumcisioni num aliud bonum æquari vel conferri potest? Malum igitur id esse pronuntiabis, quod tantum in se habet vtilitatis ac splendoris? Vanum tibi & vituperandum videtur esse, quod nos a quavis immunditie liberat? At enim multi sunt apud vos, inquit, improbi ac sceleſti. Verum nunquid ista accusatio est eorum, qui minus bonis sunt moribus, non autem circumcisionis? Annon enim mortalium generi quum vtilissimum, tum necessarium esse fateris medicinæ vsum, cuius ope morborum sæuitia mitigatur? At eius artis peritus opitulatur ægris: sed qui se libidinum intemperantia vinci patiuntur, in id quod noxium est præcipites feruntur, & per hoc cum arte pugnant, adeo vt inutile videatur remedium, quod alioqui salutem esset allaturum. An igitur, si recta & æqua mens nobis est, medicinæ artem vanam esse statuemus, aut eius remedia nihil prodesse, apud eos qui aduersus illam pugnarunt caussabimur? illa enim ægros iuuare potis erat; sed hi suis voluptatibus victi, artis fructu exciderunt. Cur ergo

diuinitus datam illam in ſpiritu circumcisionem accuſas, ſi qui profecto ſunt apud nos, qui non tam ſanctum vitæ genus amplexati, ſuis capitibus inutile reddunt tam optabile & expetendum illud cœleſtis munificentiæ decus? Immolarunt agnum Iſraelitæ, panes inſuper azymos comederunt, priſco Legis inſtituto. Sed in vmbris, vti dixi, veteribus depingebantur ſpiritualia: veritas illuxit. Chriſtus enim verus ille agnus immolatus eſt pro nobis, pura certe & immaculata victima. Receſſimus a typis, tempore forſan ad hoc vocante. Puriſſimum cibum confecimus, ex Euangelicis præceptis nimirum: & ab omni fermento, hoc eſt, nequitia diabolica, ſpiritali modo refugere operæ pretium duximus. Igitur a typis, vti dixi, deſtitimus, ſed verum cultum implemus. *Finis enim legis ac prophetarum* eſt Chriſtus, qui non mentitur quum ait: *Non veni ſoluere legem, ſed adimplere.* Item: *Dico vobis: Iota vnum, vel apex vnus, non præteribit a Lege, donec omnia fiant.* Vt enim vmbras in tabulis præformatas colorum varietas opportune ſuperinducta minime quidem tollit, ſed illuſtriores potius efficit: eodem plane modo Legis vmbras non omnino ſublatas eſſe dicimus, ſed quodam veluti progreſſu potius ad veritatem perfectas; quod quum eius parturirent decus, ad illud eo tempore peruenerunt quo Chriſtus exſplenduit. Quod ergo typis non nitimur, neque Iudaico ritu feſtos dies celebrare ſolemus, noſtris rebus in melius prouectis, ne nobis illud crimini & probro vertat. Sin autem ideo ſtomachatur, & rerum ad meliorem ſtatum progreſſionem vituperandam putat; licebit eodem quoque modo res omnes ad vitam ſpectantes non iuſte reprehendere, quotquot in melius prouectæ ſunt. Quod verum eſſe, patebit ſingulas perpendenti. Cæterum, vt eximia quadam pietate præditus videatur, ſimulat profiteturque ſe Deum Abrahami colere, magnumque illum eſſe, ac potentem, vnum forſan etiam e particularibus Diis eum eſſe dicens, qui certis in locis ac regionibus colun-

Rom. 10.

Matth. 5.

A Αἰτιᾷ τοιγαροῦν ἄνθ' ὅτε τὴν θεόδοτον ἐν πνεύ-
μαλι ϖεῖλομὴν, εἴπερ τινες ὅλως τῶν τελέντων
ἐν ἡμῖν τῆς εὐαγοῦς ϖολιλείας τὴν ἀ τοιάυλην
ἀνθηρημένοι ταῖς σΦῶν αὐλῶν κεΦαλαῖς ἀνό-
νηλον ἀϖοΦαίνεσι τὸ ὅτω τειπόθηλον καὶ ϖο-
λύευκλον, ἢ τῆς ἄνωθεν μεγαλοδωρεᾶς ἄξιον;
Τεθύκασι τὸν ἀμνὸν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, ἄρτες ἀζύ-
μες καλεδηδόκασιν ἐπ' αὐλὸν, καλά γε τὸ πά-
λαι τῷ νομίμῳ δοκῶν· ἀλλ' ἐν σκιαῖς, ὡς ἔΦην,
B ἐζεάΦελο τοῖς ἀρχαιολέροις τὰ νοηλά. ἐπέλαμ-
ψεν ἡ ἀλήθεια· τέθυλαι γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χρισὸς
ὁ ἀμνὸς ὁ ἀληθινὸς, τὸ ἀβέβηλον ἀληθῶς καὶ
ἄχραν λον ἱερεῖον. ἀπεσχήμεθα τῶν τύπων,
καιρῷ ἴσως καλῦλος εἰς τῦτο. τροΦὴν ϖεποιή-
μεθα τὴν καθαρωλάτην, τὴν διά γε Φημὶ τῶν
εὐαγγελικῶν Θεσπισμάτων, ζίμης τε ἀπά-
σης, τῦτ' ἔσι, κακίας διαβολικῆς ἀϖοΦέρεσθαι
νοηλῶς, ἐν ϖσεδῇ καὶ λόγῳ τέθειλαι παρ' ἡμῖν.
C ἐκᾶν, ὡς ἔΦην, τῶν μὲν ἐν τύποις ὑϖοπεπαύ-
μεθα, τὴν δὲ ἀληθῆ ϖληρῶμεν λαλρείαν. τέ-
λος γὰρ νόμε καὶ ϖροΦητῶν ὁ Χρισὸς, ὃς ὐκ
ἂν διαψεύσελαι λέγων. ὐκ ἦλθον καλαλῦσαι
τὸν νόμον, ἀλλ' ἀϖοπληρῶσαι. καὶ ϖάλιν
λέγω ὑμῖν, ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία ὐ μὴ ϖαρέλ-
θῃ ἀϖὸ τῦ νόμε ἕως ἂν ϖάνλα γένηλαι. Ὥσϖερ
γὰρ τὰς ἐν τοῖς ϖίναξι ϖροαναλυϖθμένας σκι-
D ὰς, τὸ τῶν χρωμάτων ϖολυειδὲς ἐν καιρῷ
ϖροσενηνεγμένον ἥκισα μὲν ἀναιρεῖ, μεθίςησι
δὲ μᾶλλον εἰς ὄψιν ἐναργεςέραν· καλὰ τὸν ἴσον
τρόϖον ὐκ ἀνατρέΦθαι Φαμὲν τὰς ἐ
νόμε σκιὰς, ἐκϖεϖεράνθαι δὲ μᾶλλον ὡς ἐν
ϖροόδῳ τῇ ϖρὸς ἀλήθειαν, εἰ τὸ τάυλης ὠΦέ-
λησαι κάλλ, ἐπὶ καιρῷ ϖρὸς τῦτο διελήλα-
κασι, καθ' ὃν ἐτέλαμψεν ὁ Χρισός. Ἀπαλλαλ-
τέτω τοίνυν ἡμᾶς αἰτίας καὶ γραΦῆς, εἰ μὴ τοῖς
τύποις ϖροσερηρείσμεθα· μήτε μὴν ἑορλάζειν
Ἰδδαϊκῶς εἰθίσμεθα, ἐπιβεβηκότων ἡμῖν τῶν
ϖραγμάτων ἐπὶ τὸ ἄμεινον· εἰ δὲ ἀσχάλλει
ϖρὸς τῦτο, καὶ τῶν ϖραγμάτων τὴν ἐπίδοσιν,
E τὴν εἰς γε Φημὶ τὰ βελτίω, διαβολῆς ἀξιοῖ,
ὥρα ϖε τάχα καὶ ἅπασιν αὐλὸν τοῖς καλὰ τὸν
βίον πράγμασιν ὐχ ὁσίως ἐπιλιμᾶν, τὴν ἐπὶ τὰ
κρείτλω λαχᾶσι ϖρόδον· καὶ τῦτο ὑπάρχον
ἀληθὲς ἐνδείξειεν ἂν ἡ ἐΦ' ἑνάσῳ βάσανος.
Ὑποπλάτλειαν δὲ τὸ δοκεῖν εἶναί τις εὐσεβὴς,
καὶ Φησι σέβειν μὲν τὸν Θεὸν Ἀβραὰμ, εἶναί τε
μέγαν καὶ δυνλὸν, ἕνα ϖε τάχα καὶ αὐλὸν εἶναι
λέγων τῶν μερικῶν καλά γε τόϖος ἢ χώρας τι-

μωμένων Θεων, ὃς δὴ πολιάρχας καὶ μὴν καὶ ἐθνάρχας ὀνομάζει πλείσαχοῦ. πανυργόταλα τοίνυν καὶ ὑποῤῥέχειν μοι δοκεῖ τῆς εἰς αὐλὸν εὐσεβείας τὴν δόκησιν, ὡς Θεὸν εἶναι πεπιστευκὼς ἕνα καὶ Φύσει καὶ μόνον, καὶ ἐπὶ πάντας αὐλὸν, ἀλλὰ τοῖς ἰδίοις θεοῖς τιθεὶς ἐναρίθμιον. Ὅτι δὲ βωμοὺς οὐκ ἐγείροντες ἱερουργοῦμεν τῷ Θεῷ καθὰ τὸν θεσπέσιον Ἀβραὰμ, αἰτιᾶται πάλιν ἡμᾶς. οὐ γὰρ δὴ μεμιμῆσθαι φησὶν αὐλὸν, οὐκ ἐννοῶν ὅτι τὴν ἀληθῆ τε καὶ ἀναγκαίαν τῶν ἐκείνου τρόπων ὁμοίωσιν πεπλεκήκαμεν. ἐν ἀκροβυστίᾳ γὰρ ὄντες, καθάπερ ἀμέλει κἀκεῖνος, πεπιστεύκαμεν τῷ Θεῷ, καὶ δεδικαιώμεθα. γέγραπται γὰρ, ὅτι ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. λελογισμεθα δὲ καὶ ἐν τέκνοις καὶ αὐτὸ ζηλοῦν προῃρήμεθα. θύομεν γὰρ καὶ ἡμεῖς ἄμεινον νῦν, ἢ ἐκεῖνοι τότε. ἐν καιρῷ γὰρ τύπων ἐνράτευν οἱ τύποι· τῆς δὲ ἀληθείας ἀναδεδειγμένης, τὴν ἀληθῆ λατρείαν ἀνάγκη κρατεῖν. Διασύρει δὲ πρὸς τούτοις τὸν θεσπέσιον Ἀβραὰμ, καὶ δὴ καὶ φησίν·

A tur, quos vrbium præfectos, adeoque gentium præsides, passim nominat. Vaferrime itaque pietatis opinionem captare mihi videtur, quum Deum illum esse non credat vnum, naturalem ac solum, omniumque supremum, sed inter suos Deos ipsum collocet. Quod autem aris erectis Deo non sacrificamus, sicuti diuinus Abraham, rursum nos arguit. Ait enim, nos illum non imitari; nequaquam inducens in B animum, nos veram & necessariam eius morum similitudinem adeptos esse. Nam in præputio quum essemus, sicut ille nimirum, Deo credidimus, & iustificati sumus. Scriptum est enim: *Credidit Abraham Deo, & reputatum* Gen. 15. *est ei ad iustitiam.* Computati vero sumus etiam inter filios, & eum imitandum suscepimus. Sacrificamus quippe nos etiam melius nunc, quam tunc illi. Tempore enim typorum typi vigebant: postquam autem veritas patefacta est, C verum cultum necesse est obtinere. Ad hæc vellicat diuinum Abraham, & quidem ait:

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ἔθυε μὲν γὰρ Ἀβραὰμ ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ἀεὶ καὶ συνεχῶς. ἐχρῆτο δὲ μαντικῇ τῇ τῶν διὰ τέττων ἀρίστῃ. Ἑλληνικὸν ἴσως καὶ τοῦτο· οἰωνίζετο δὲ μειζόνως· ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπίτροπον τῆς οἰκίας εἶχε συμβολικόν. εἰ δὲ ἀπιστεῖ τις ἡμῶν, αὐτὰ δείξω σαφῶς τὰ ὑπὲρ τούτων εἰρημένα Μωσῇ. D μετὰ δὲ τὰ ῥήματα ταῦτα ἐγενήθη Κυρίου λόγος πρὸς Ἀβραὰμ λέγων ἐν ὁράματι τῆς νυκτός· μὴ φοβοῦ Ἀβραὰμ, ἐγὼ ὑπερασπίζω σου· ὁ μισθός σου πολὺς ἔσται σφόδρα. λέγει Ἀβραὰμ· δέσποτα, τί μοι δώσεις; ἐγὼ δὲ ἀπολύομαι ἄτεκνος, ὁ δὲ υἱὸς Μασὲκ τῆς οἰκογενοῦς μου κληρονομήσει με. καὶ εὐθὺς φωνὴ τοῦ Θεοῦ ἐγένετο πρὸς αὐτὸν, λέγουσα· οὐ κληρονομήσει σε οὗτος, ἀλλ' ὃς ἐξελεύσεται ἐκ σοῦ, οὗτος κληρονομήσει σε. ἐξήγαγε δὲ αὐτὸν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐ- E ρανὸν, καὶ ἀρίθμησον τοὺς ἀστέρας, εἰ δυνήσῃ ἐξαριθμῆσαι αὐτούς. καὶ εἶπεν· οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου. καὶ ἐπίστευσεν Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Εἰπατέ μοι ἐντεῦθα, τοῦ χάριν ἐξήγαγεν αὐτὸν, καὶ τοὺς ἀστέρας ἐδείκνυεν ὁ χρηματίζων ἄγγελος ἢ Θεὸς; οὐ γὰρ ἐγίνωσκεν ἔνδον ὤν, ὅσον τι τὸ πλῆθος ἐστὶ τῶν νύκτωρ ἀεὶ φαινομένων καὶ μαρμαρυζόντων ἀστέ-

IVLIANVS.

Enimuero sacrificabat Abraham, sicuti nos, frequenter & assidue. Vtebatur vero diuinatione omnium præstantissima. Græcanicum forsan & istuc: sed auguriis maiorem in modum indulgebat: quin & custodem domus habebat coniectorem. Quod si vestrum aliquis non credit, ostendam ea clare D quæ de istis Mose prædicauit: *Post hæc* Gen. 15. *verba factus est sermo Domini ad Abraham dicens in visione noctis: Ne timeas Abraham, ego protego te: merces tua multa erit valde. Dicit autem Abraham: Domine, quid mihi dabis? Ego autem dimittor sine liberis, & filius Masec vernaculæ meæ hæres meus erit. Et statim vox Domini facta est ad illum dicentis: Non erit hæres tuus iste, sed qui egredietur ex te, hic erit hæres tuus. Eduxit autem eum foras, & dixit ei: Respice in cœlum, & numera stellas, si potes dinumerare eas. Et dixit: Sic erit semen tuum. Et credidit Abraham Deo, & reputatum est ei in iustitiam.* Hic mihi dicite, quæso, quam ob rem eduxit eum, & stellas ostendit qui responsa dabat, siue Angelus is erat, siue Deus? Nam quamuis esset intra ædes, annon sciebat quanta sit astrorum noctu semper apparentium & corruscantium multitudo?

do? Sed, opinor, quod ei ostendere vellet transcurrentes stellas, vt ad manifestam verborum fidem cœli decretum afferret, quod cuncta regit ac firmat.

ρων; ἀλλ' οἶμαι δεῖξαι τὰς διάτονίας αὐτῷ βουλόμενος, ἵνα τῶν ῥημάτων ἐναργῆ πίστιν παράσχηται, τὴν πάντα κραίνουσαν καὶ στηρίζουσαν οὐρανῷ ψῆφον.

CYRILLVS.

Sacrificiis certe deditus, & valde pius fuit diuinus Abraham: sed Græcorum ritu sacra non peragebat. Hi enim spiritibus impuris diuinos honores detulerunt; ille vero typice quidem adhuc, & in ipsis veluti Iudaici cultus rudimentis, cæterum naturali & vero Deo magno studio consecrabat, & aras passim erigebat. Sed forsan existimat tum diuinatione vsum hominem, tum astrorum cursus curiose scrutatum, quasi necessarium & ineuitabile quiddam interdum signent. Sed Græcanici delirii crimen istud est, ludicrum puerile, impostura vana, præterea nihil. Certe sapientissimus Abraham ea arte nullatenus vsus est. Quod autem aio, quiuis poterit vel ex sacrarum literarum simplicitate perspicere. Senex quippe ætate prouectus, dolebat sibi liberos non esse, quamuis spurium haberet Ismaelem. Præpotens vero Deus prolis ingenuæ fructus ei promisit, qui cum astris contenderent, & in multitudinem infinitam excrescerent. Ostendit ei stellas, dicens: *Sic erit semen tuum.* Licet igitur videre, si modo velis eas ad exprimendam innumerabilem multitudinem assumi. At nusquam dictum est, ipsum transcurrentes stellas obseruasse, siue eas quæ cursu promissum firmant, ac motu locali aliquid eorum quæ in Deo recondita sunt significant. Quid enim si ad eas contemplandas vocatus est, vt opportune ac apposite ei diceretur: *Sic erit semen tuum.* Sed egregius iste, quod temere suspicatus est, veritatis vim habere vult, dicens: Sed quod vellet, opinor, transcurrentes ei stellas ostendere, vt ad verborum manifestam fidem cœli decretum afferret, quod cuncta regit ac firmat. Ita prorsus. Nihil enim rerum futurarum vos latet, qui stellas transcurrentes, & cœli decretum, a quo reguntur omnia, perdocti estis. Viden istos, quibus sunt fraudis officinæ, & tabernæ mendaciorum? Hi stellarum transcurrentium perpetua quodammodo admiratione defixi, pro exiguis quandoque obolis arcana pro-

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Φιλοθύτης μὲν ὢν καὶ εὐσεβὴς ἄγαν ὁ θεσπέσιος Ἀβραάμ· πλὴν ὁ καθά γε τὸν Ἑλλήνων νόμον ἐποιεῖτο τὰς ἱερουργίας. οἱ μὲν γὰρ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν ἐνενεμήκασι τὰς τιμάς· ὁ δὲ, τυπικῶς μὲν ἔτι; καὶ ὡς ἐν πάχει λατρείας Ἰουδαϊκῆς, πλὴν τῷ Φύσει μὲ ἀληθῶς ὄντι Θεῷ καθιερῶν ἐσπούδαζε, καὶ τοὺς καθὰ χώραν ἀνίστη βωμούς. Οἴεται δὲ ἴσως μὲ μαντικῇ κεχρῆσθαι τὸν ἄνδρα, μὲ τοὺς τῶν ἄστρων περιεργάζεσθαι δρόμους, ὥς τι τῶν ἀναγκαίων ἐσθ' ὅτε καταση μαίνοντας. Ἑλληνικῆς δὲ τοῦτο ἐστὶν ἐμβροντησίας ἔγκλημα, μὲ μειρακιώδες ἄθυρμα, καὶ φενακισμὸς εἰκαῖος, μὲ ἕτερον οὐδέν. ἐχρῆν γε μὴν αὐτῷ κατ' οὐδένα τρόπον ὁ πανσοφὸς Ἀβραάμ. ἴδοι δ' ἄν τις ὁ φημὶ καὶ ἐκ τῆς ἁπλότητος τῶν ἱερῶν γραμμάτων. ὁ μὲν γὰρ πρεσβύτης εἰς γῆρας ἐληλακὼς, ἐθρήνει τὴν ἀπαιδίαν, καίτοι νόθα παιδὸς ὄντος αὐτῷ τοῦ Ἰσμαήλ. ὁ δέ γε πάντα ἰσχύων Θεὸς γονῆς ἐλευθέρας αὐτῷ καρπὸς ἐπηγγέλλετο Φιλονεικοῦντας τοῖς ἄστροις, μὲ εἰς πληθὺν ἰόντας τὴν ἀριθμῷ κρίτονα. καὶ ἔδειξε γὰρ αὐτῷ τοὺς ἀστέρας, λέγων· οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου. ἔνεστι τοίνυν τοῖς ἐθέλουσιν ἰδεῖν, εἰς παράδειγμα σαφὲς τῆς ἀμετρήτου πληθύος. εἴρηται δὲ οὐδαμοῦ, καὶ τοὺς τῶν ἀστέρων διάτονίας καθιδεῖν αὐτὸν, ἤγουν τὸ ἐπαγγελθὲν διακυροῦντας τοῖς δρόμοις, καὶ ταῖς καθὰ τόπον κινήσεσιν ὑποφαίνοντάς τι τῶν ἐν Θεῷ κεκρυμμένων. τί γὰρ, εἰ κέκληται πρὸς τὸ ἰδεῖν αὐτὸς, ἵν' ἁρμοδίως τε καὶ εὐαφόρμως λέγηται πρὸς αὐτὸν, οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου. Ὁ δὲ πανάριστος ὅτοσὶ, τὸ ἀβασανίστως ὑποπλευθὲν εἰς ἀλήθειας δύναμιν λέγων· ἀλλ' οἶμαι δεῖξαι τὰς διάτονίας αὐτῷ βουλόμενος, ἵνα τῶν ῥημάτων ἐναργῆ πίστιν παράσχηται τὴν πάντα κραίνουσαν καὶ στηρίζουσαν οὐρανῷ ψῆφον. πάνυ γε. οὐ γὰρ λανθάνει ὑμᾶς τῶν ἐσομένων οὐδὲν, τοὺς τῶν ἀστέρων διάτοντας, καὶ τὴν πάντα κραίνουσαν οὐρανῷ ψῆφον ἐκδεδιδαγμένους. ὁρᾶς τοίνυν τοὺς τὰ τῆς ἀπάτης ἔχοντας ἐργαστήρια, τὰ τῶν ψευδολογιῶν πωλητήρια; ὅτοι τοὺς διάτονίας τῶν ἀστέρων ἀεί πως καταθαυμάζοντες, ὀλιγίστων ὀβολῶν ἔσθ' ὅτε τὰ ἐν οὐρανοῖς κα-

λᾶσι μυσήρια· γύναια δὲ συναρπάζοντες, τῶν ἀγελαίων τὸν νᾶν καταθέλγοντες, ἀδρύνασι τὰ βαλάντια· μᾶλλον δὲ σμικρὰ λημμάτια παρακλέπτοντες, τῆς ὅτω ψυχρᾶς τερατολογίας μισθὸς ἐρανίζονται, καί τοι καθά φησιν ὁ τῆς ἀληθείας ἐνστάτης τὴν πάντα κραίνουσαν ἀρανᾶ ψῆφον τῇ τῶν ἀστέρων κινήσει μανθάνοντες. Φέναξ δὲ καὶ ψευδοπεῖς καὶ τῶν ἀληθινῶν ἀδὲν εἰδότες ἀλοῖεν ἄν. τίς γὰρ ἔγνω νᾶν Κυρίου, καθὰ τὸ γεγραμμένον. ποιεῖσθαι δέ φαμεν παρ' αὐτοῖς τῶν ἀστέρων χορὸν, ὃ τὸ τῶν ἁγίων Προφητῶν ἀξίωμα περικείμενον, ὅτε μὴν ἐφ' ἑτέροις τισὶν, πλὴν ὅτι μόνον ἵνα φαίνωσιν τοῖς ἐπὶ γῆς, εἶεν δ' ἂν εἰς καιρῶν σημεῖα. μεμαρτύρηκε γὰρ ὅτω τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. Παρατρύζει δὴ ὃν εἰκῇ, κὴ διαλεκμαίρεται μάτην τῇ διὰ τῶν ἀστέρων μαντικῇ κεχρῆσθαι λέγων τὸν Ἀβραάμ. ὃ γάρ τοι τὰς διάτασις τῶν ἀστέρων, ἀλλὰ τὸ πλῆθος αὐτῷ παραδεδεῖχθαι φαμέν. ὅτω γὰρ ἔσαι, φησὶ, τὸ σπέρμα σου. Οἰωνίζεσθαι δὲ πρὸς τούτῳ φησὶν αὐτὸν ὡδὶ γεγραφώς·

dunt cœlestia. Mulierculis autem ad se pertractis, & imperitæ plebeculæ animis illectis, crumenas implent: quin potius minima lucella suffurantes, tam frigidæ portentorum narrationis mercedem corrogant, quamuis, vt ait veritatis hostis, ex motu siderum cœli decretum, quo firmantur omnia, percipiant. Sed impostores & mendaces, & veritatis ignari plane comperientur. *Quis enim nouit mentem Domini*, vt scriptum est. Dicimus autem, ab eo factum esse chorum astrorum, sanctorum Prophetarum prærogatiua nequaquam præditum, neque sane alios in vsus, quam vt luceant hominibus, & sint in signa temporum. Id enim sacræ Scripturæ probat auctoritas. Frustra igitur obstrepit, ac temere hariolatur, quum ait, diuinatione astronomica vsum esse Abraham. Non enim ei transcurrentes stellas, sed earum multitudinem ostensam dicimus. *Sic enim erit*, inquit, *semen tuum*. Porro Iulianus ipsum augurandi arte vsum ait, his verbis:

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Ὅπως δὲ μή τις ὑπολάβῃ βίαιον εἶναι τὴν τοιάυτην ἐξήγησιν, ἐφεξῆς ὅσα πρόσκειται παραθεὶς αὐτῷ πισώσομαι. γέγραπται γὰρ ἐξῆς· εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν· ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς ὁ ἐξάγων σε ἐκ χώρας Χαλδαίων, ὥστε δοῦναί σοι τὴν γῆν τάυτην κληρονομῆσαι. εἶπε δὲ· δέσποτα κύριε, καθὰ τί γνώσομαι, ὅτι κληρονομήσω αὐτήν; εἶπε δὲ αὐτῷ· λάβε μοι δάμαλιν τριετίζουσαν, κὴ αἶγα τριετίζουσαν, κὴ κριὸν τριετίζοντα, κὴ τρυγόνα, κὴ περιστεράν. ἔλαβε δὲ αὐτῷ πάντα ταῦτα, κὴ διεῖλεν αὐτὰ μέσα. κὴ ἔθηκεν αὐτὰ ἀντιπρόσωπα ἀλλήλοις· τὰ δὲ ὄρνεα ὃ διεῖλε. καθέβη δὲ ὄρνεα ἐπὶ τὰ διχοτομήματα, κὴ συνεκάθισεν αὐτοῖς Ἀβραάμ. Τὴν δ' Φανέντος ἀγγέλου προρρήσιν, ἤτοι Θεοῦ, διὰ τῆς οἰωνιστικῆς ὁρᾶτε κραυνομένην, ὃχ ὥσπερ ὑμεῖς ἐκ παρέργου, μετὰ θυσιῶν δὲ τῆς μαντείας τελουμένης. Φησὶ δὲ ὅτι τῇ τῶν οἰωνῶν ἐπιπτήσει βεβαίαν ἔδειξε τὴν ἐπαγγελίαν. ἀποδέχεται δὲ τὴν πίσιν δ' Ἀβραάμ, προσεπάγων, ὅτι ἄνευ ἀληθείας πίσις ἠλιθιότης ἔοικέ τις εἶναι κὴ ἐμβροντησία. τὴν δὲ ἀλήθειαν ὀκ ἔνεσιν ἐκ ψιλοῦ ῥήματος, ἀλλὰ χρή τι καὶ παρακολουθῆσαι τοῖς λόγοις ἐναργὲς σημεῖον, ὃ πισώσεται γενόμενον τὴν εἰς τὸ μέλλον ποιουμένην προαγόρευσιν.

IVLIANVS.

Sed ne quis existimet violentam esse eiuscemodi explicationem, appositis iis quæ proxime sequuntur, confirmabo. Scriptum enim est deinceps: *Dixit autem ad ipsum: Ego sum Deus,* Gen. 15. *qui eduxi te de regione Chaldæorum, vt dem tibi terram hanc in hæreditatem. Dixit autem: Dominator Domine, in quo cognoscam quod hæreditabo illam? Dixit autem ei: Sume mihi iuuencam trimam, & capram trimam, & arietem trimum, & turturem, & columbam. Accepit autem sibi hæc omnia, & diuisit ea media: & posuit ea contra faciem alterum alteri: aues autem non diuisit. Descenderunt autem aues super diuisiones, & cum eis sedit Abraham.* Animadvertite eius qui apparuit, siue Angelus is erat seu Deus, prædictionem firmari non, vt vos dicitis, obiter; sed adhibitis victimis diuinatione peracta. Dicit autem, quod auium aduolatu firmam ostenderit esse promissionem. Et vero fidem Abrahæ probat, quum addit, fidem veritate vacuam, vesaniam & furorem iure videri: veritatem autem non constare nudo vocabulo, sed necesse esse vt orationem præterea signum aliquod sequatur; quod vbi contigerit, fidem faciat eius quæ in futurum facta est prædictionis.

CYRILLVS.

Rursum hic adulterata est ab eo sacrarum literarum fides. Earum quippe vim & intellectum transfert ad suam vnius mentem & opinionem, quamcunque temere sibi finxerit. Nam ego idipsum ei euenire statuo, quod sæpe contingit iis qui transcurrentes nubes defixis luminibus aspiciunt. Putant enim qui hoc identidem faciunt, centauros interdum aliquos, ac leones, nec non homines se videre; quum ea mens effingat, ac velut vmbris quibusdam res in se formet, quæ plane non existunt. Sed diuinæ Scripturæ sensum arbitror auditoribus esse clare proponendum. Hoc enim pacto, quam frigidus ille sit ac vanus, cunctis rursus patebit. Promisit quippe vniuersi Deus terram se daturum Abrahamo, quæ non multo post tempore implenda foret, & ab eius semine inhabitanda. Quum autem promissionis magnitudo spem quodammodo superare videretur, (quæ enim insperata sunt, etiam credi non solent) signum petens addidit: *Domine, in quo cognoscam hoc?* Atqui Deo loquente, senem istum hærere nullo modo decebat. Sed quum in fidei adhuc esset initiis, ei se Deus accommodat; & pietatis in eo soliditatem ac firmitatem stabiliens, eique laboranti pro maxima sua clementia pusilli animi remedia largiens, iuramento confirmare promissum voluit. Atmos erat Chaldæis firmissima iusiuranda facere per medias victimarum partes transeundo, idque patriis legibus sancitum erat. Hoc facere iubet, dicens: *Accipe mihi iuuencam trimam, & capram trimam, & arietem trimum, & turturem, & columbam.* Cuius rei non ignarus diuinus ille Abraham, quamuis Deo iubente vt id solum acciperet, cætera ipse adiiciens, vt mos erat in fœderibus sanciendis, victimas iugulatas bifariam diuidens, eas hinc & inde rite collocauit, quasi Deus vtique per medium esset continuo transiturus. Videre autem licet, iuramenta quædam hodieque apud barbaros hoc ritu concipi, vt & apud nonnullos veteres. Sophocles quippe in Antigone nuncium quendam ex iis, qui iussi erant

ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Ἐκπεκαπήλευται πάλιν ἐν τούτοις τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἡ πίστις. ἀποφέρει γὰρ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐννοιῶν δύναμιν, εἰς τὸ αὐτῷ τε καὶ μόνῳ κῆλιαν ἀκαλαισκέπλως οὐκ οἶδ' ὅπως ὑπειλημμένον. καί τοι τοιοῦτον αὐλὸν ὑωμεῖναι φημὶ, ὁποῖόν περ ἂν συμβαίνοι τοῖς ταῖς διατρόσας νεφέλαις ἐνιεῖσι τὸν ὀφθαλμόν. οἴονται μὲν γὰρ οἱ τοῦτο δρᾶν εἰωθότες, κενταύρους ἔνθ' ὅτε τινὰς, καὶ λέοντας, καὶ μὴν καὶ ἀνθρώπους ὁρᾶν, εἰδοποιοῦντος αὐτοῖς ἅτε τὰ ὀνομασμένα, καὶ οὐ ὄντα σκιαῖς ἐνσημαινομένης τῶν ὑφεστηκότων ἰδέαν. Χρῆναι δὲ οἶμαι τὰ θεῖα γράμματος νῦν ἐναργῆ παλαιῆσαι τοῖς ὁρωμένοις. εἰδεῖεν γὰρ ὧδέ τε καὶ ἐκ ἑτέρως ψυχρολογοῦντα πάλιν αὐλόν. Ἐπηγγέλλετο μὲν γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς γῆν χαρίζεσθαι τῷ Ἀβραὰμ, ὡς ἐσομένην οὐκ εἰς μακρὰν ἔμπλεων τε καὶ οἰκήτιμον τοῖς ἀπ' αὐτοῦ σπέρματος αὐτοῦ. ἐπειδὴ δὲ τῆς ἐπαγγελίας τὸ μέγεθος ἔδοκει πως εἶναι κρεῖττον ἐλπίδος· τὰ γάρ τοι τῶν πραγμάτων ἀδόκητα καὶ ἀπιστεῖσθαι φιλεῖ· σημεῖον αἰτῶν προστίθει λέγων· δέσποτα, καλὰ τί γνώσομαι τοῦτο; ἔδει μὲν οὖν κατ' ἀρετὴν τρόπον θεὸν λέγοντος ἐνδοιάσαι τὸν πρεσβύτην. ἐπειδὴ δὲ ἦν ἐν ἀρχαῖς ἔτι πιστεύειν, συναθίσαι Θεὸς αὐτῷ, καὶ τὸ βέβηλον εἰς εὐτέβειαν καὶ ἱδρυμένον παιδεύων ἐν αὐτῷ καὶ ἀπολλῆς ἄγαν τῇ ἐνστάσει αὐτῷ γαληνότητος ἀρρώστοντι δωρεύεται τὰ εἰς ἄπεσιν ὀλιγοψυχίας, ὅρκῳ πιστοῦσθαι τὴν ἐπαγγελίαν ἤθελεν. ἀλλ' ἦν ἐν ἔθει Χαλδαίοις τὰς ἀσφαλεστέρας ποιεῖσθαι τῶν ὅρκων διὰ μέσων ἴσχι τῶν διχοτομημάτων, καὶ νόμοις αὐλοῖς ἐγχωρίοις ἐβεβαιοῦντο χρῆμα. τοῦτό τοι δρᾶν παιδεύει, λέγων· λάβε μοι δάμαλιν τριετίζουσαν, καὶ αἶγα τριετίζουσαν, καὶ κριὸν τριετίζοντα, καὶ τρυγόνα, καὶ περιστεράν· ὃ δὴ καὶ εὖ μάλα συνεὶς ὁ θεσπέσιος Ἀβραὰμ, καί τοι θεοῦ μόνον τὸ χρῆμα λαβεῖν προστάξαντος, αὐλὸς τὰ λοιπὰ προστιθεὶς, καὶ καλά γε τῆς ὁρκομωσίας τὸν νόμον εἰς δύο τεμὼν τὰ καταφαγμένα, σιχηδὸν ἐτίθη, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα διὰ μέσου διάτειν μέλλοντος θεοῦ. ἴδοι δ' ἄν τις καὶ εἰς δεῦρο τοιούτους τινὰς ὅρκους συντιθεμένους παρὰ βαρβάροις, ἢ καὶ ὡς ἄρ' ἔτισι τῶν ἀρχαιοτέρων. Σοφοκλῆς γοῦν ἐν Ἀντιγόνῃ εἰσηκόμισέ τινα τῶν ἀγγέλων, οἳ δὴ κατε-

τάχαλο τὸ Πολυνείκυς σῶμα τηρεῖν τῷ τὰ Θη- A
βῶν ἰθύνοντι κράτη λέγοντα· Κρέων ἔτ' ἦν.

Ἦμεν δ' ἕτοιμοι καὶ μύδρους αἴρειν χεροῖν,
Καὶ πῦρ διέρπειν, κἀ θεοὺς ὁρκωμοτεῖν.

Διὰ μέσα γὰρ ἰόντες πυρὸς, καὶ μύδρους ἐλόντες χεροῖν, ἐποιοῦντο τὰς ὁρκωμοσίας. Συνεθίσθαι δὴ ἦν, ὡς ἔφην, ταῖς ἅπαξ πρεσβύτα μικροψυχίας ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ καλά γε τὸ ἐντελὲς Χαλδαίοις συνετίθει τὸν ὅρκον οἰκονομι- B
κῶς. γέγραπται γὰρ, ὅτι ὡς δυσμὰς ὄντος ἡλίου, λαμπάδες πυρὸς διὰ μέσων ἦσαν τῶν διχοτομημάτων. διεμορφοῦτο δὲ πάλιν ὡς ἐν εἴδει πυρὸς ἡ θεία τε καὶ ἄχραντος Φύσις. καὶ τοῦτο σεσίγηκε μὲν ἀντίος, δεδιὼς οἶμαί που τὸν ἔλεγχον. Προσεπηγάγομεν δὲ χρησίμως ἡμεῖς, ὠληροφορημένοι ὅτι παρελήφθη μᾶλλον εἰς ὅρκου χρείαν τὰ διχοτομήματα, καὶ ὅ, καλά φησιν ἀντίος, τοῖς τῆς μαντείας τρόποις ἐν τάξει γεγόνασι θυσιῶν. εἰ δὲ ἐπέπλη τοῖς θύμασι τὰ C
τῶν ὀρνέων βδελυρώτατα καὶ σαρκοφαγεῖν εἰωθότα, εἶτα ταυτὶ σεσόβηκεν ὁ Ἀβραάμ, τί τὸ ξένον, ὦ τάν; ὅ γὰρ ἦν ἀκόλουθον τὰ εἰς ὅρκου χρείαν παρειλημμένα, παραῤῥιπτεῖσθαι ὡς βοῦν τοῖς τῶν ὀρνέων βδελυρωτάτοις, καί τοι τῶν ὅρκων ἄπω τελεσμένων. Ἐπειδὴ δέ φησιν, ἄνευ γὰρ ἀληθείας πίστις ἠλιθιότης ἔοικέ τις εἶναι καὶ ἐμβροντησία, φαμὲν ὅτι μάλισα μὲν ἦν, ὦ γενναῖε, τὸ πίστει παραδεκτὸν ἀπολυπραγμόνητον εἶναι χρή· τὸ γάρ τοι βα- D
σανιζόμενον, πῶς ἔτι πεπίστευται; πλὴν ὡς ἐπενήνεκται τῇ πίστει τὸ ἀληθές. ὅ γὰρ ἦν ὅρκων ἄμεινον τὸ ἐπιπλῆναι τοῖς θύμασι τὰ μιαρὰ καὶ βέβηλα τῶν ὀρνέων, ἀλλ' ἦν ἡ πίστις ἑδραιοτέρα, σύνδρομον ἔχουσα τὴν ἀπό γε τῶν ὅρκων ἀσφάλειαν. Συμβολικὸν δὲ αὐτῷ καὶ οἰκέτην εἶναι φησὶν, ἀπὸ τοιοῦδέ τινος πράγματος εἰς τὴν ἐπὶ τούτῳ δόξαν ἐληλυθότος. ὁ μὲν γὰρ θεοπέσιος Ἀβραὰμ, ἀπόλεκτον μὲν ἐποιεῖτό τινα τῶν καθ' ἑαυτὸν, κἀ E
νυμφαγωγεῖν ἐκέλευε τῷ Ἰσαὰκ εἰς τὴν τῶν ποταμῶν ἰόντα μέσην, κἀ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ συγγενείας ζητῆσαι τὴν σύνοικον. ὁ δὲ τὸ προστεταγμένον διαπεραίνειν ἤθελεν, ἀφικόμενος δὲ καθ' ὅτου τῷ δεσπότῃ δοκεῖν εἰς Χαρὰν· πόλις δὲ αὕτη τοῦ Ἀβραὰμ ἡ πρώτη· λιτὴν ἀναλείνας, συνάρεσθαί οἱ πρὸς τοῦτο παρεκάλει τὸν Θεὸν. εὖ μὲν γὰρ ἠπίστατο, δεξιῶς ἔχοντα τὸν ἑαυτοῦ δε-

A Polynicis corpus ſeruare Creoni Thebanorum Regi, introduxit ita loquentem:

Parati autem eramus maſſam ferri candentem manibus tollere,
Et per ignem tranſire, & Deos iurare.

Per medium etenim gradientes ignem, & ferrum ignitum manibus capientes, fœdera ſanciebant. Senis ergo, vti dixi, anguſto animo ſeſe vniuerſi Deus accommodat, & Chaldaico ritu iusiurandum concepit ſingulari conſilio. Scriptum eſt enim, quod quum Sol ad occaſum vergeret, lampades ignis per medias diuiſiones tranſierunt. Rurſum in ſpecie ignis quodammodo figurata eſt diuina illa & puriſſima natura. Atque hoc ipſe quidem ſiluit aduerſarius, veritus, opinor, reprehenſionem. Vtiliter porro nos probauimus, bipertitas victimas ad iurisiurandi vſum fuiſſe potius aſſumtas, quam, vt ipſe ait, in divinandi generibus ſacrificiorum locum tenuiſſe. Quod ſi obſcœnæ & carnivoræ volucres in victimas inuolarunt, & eas abegit Abraham, quid mirum eſt, o bone? Non enim conſentaneum erat, vt dirarum auium iniuriæ paterent, quæ ad iurisiurandi vſum aſſumta fuerant, & quidem quum iuramenta completa nondum eſſent. Quod autem Iulianus ait, fidem veritate vacuam væſaniam quandam videri ac ſtuporem; reſpondemus vtique, o egregie, id quod fide percipitur, non eſſe curioſius inquirendum. Nam quod adhuc inquiritur, quo nam pacto perſuaſum eſt? Veruntamen fidem ſubſecuta eſt veritas. Nam quod impuræ & obſcœnæ volucres inuolarent in ſacrificia, iuramentis quidem non præſtabat, ſed fides erat firmior, quæ iuramentorum ſtabilitate niteretur. Addit, ſeruum ei quoque fuiſſe coniectorem, ex huiusmodi re fortaſſis in eam adductus ſententiam. Diuinus quippe Abraham vnum quendam præcipuum inter domeſticos habuit, eique iuſſit Iſaaco ſponſam in Meſopotamia, deque ſua cognatione vxorem quærere. Ille, vt imperata faceret, profectus ex heri nutu in Charan, (ciuitas autem hæc prima eſt Abrahami) fuſis precibus, vt ſibi ea in re opitularetur, Deum rogabat. Optime enim nouerat, herum ſuum Gen. 15.

erga exteros inprimis hoſpitalem eſſe ac benignum: ei vero quærebat puellam iisdem moribus ac perquam liberalem, ne, ſi diſſimili reperta eſſet ingenio, ſenis gloriæ officeret. Alia quoque ratio afferri poteſt. Domeſtici heram ſibi mitem, bonam, & liberalem optant: reſtrictam vero & malignam fugiunt ac oderunt. Quum autem corda noſſe vnius ſupremi Dei ſit, precabatur illum identidem vt ſibi virginem bonam & hoſpitalem oſtenderet, & heri moribus perſimilem. Proinde rogabat vti, quam quærebat, ea eſſet, quæ potum petenti ſibi largiſſime traderet. Hinc enim puellæ coniicere quodammodo poterat indolem, & iſtud ceu quendam arrhabonem ſpei ſuæ capere. Oſtendit igitur ei puellam is, qui corda nouit & renes. Quocirca ne coniectorem dicat eum, qui precibus a Deo petiit oſtendi ſibi virginem eiusdem animi cum hero, id eſt, Abrahamo, & eius filio; quando nos etiam nunc, ſi quid nobis ſenſus & pietatis ineſt, in omni re adiutorem & propitium rectorem vniuerſi Deum procuramus, & quarumcunque rerum agendarum iter ab eo quærimus: neque tamen idcirco nos coniectores & hariolos dixeris, ſed ob pietatem potius in Deum laudaueris. Certe datas ſibi quoque voces auium, inquit, quibus admonitus eſt fore vt in imperii ſolio ſederet. O ſapientiſſimos eius Prophetas! Prædixerunt ei reſtam auguſtas, tamque eximias, picarum forte aut merularum voces: addam & charadriorum: auicula quippe eſt omnium maxime garrula. Sed eius ſuffragatoribus oſcinum greges obſtrepant quod velint; fraus enim ipſis amica fere ſemper eſt. Nos autem auibus, quæ capiti noſtro ſuperuolitant, valere iuſſis, rerum omnium ſcientiam vniuerſi dominatori Deo tribuimus, eumque dicimus cœli ac terræ ſolum eſſe regem ac dominum: rerum viſibilium & inuiſibilium, quæque ſenſu aut intellectu percipiun-

A αὐτὸν εἰς φιλοξενίας τὰς ἁπάντε τοῖς ἐξ ἀλ-
λοδαπῆς ἥκουσι παρ' αὐτῷ. ὁμοήθη δὲ καὶ
ἀφθονωτάτην ἐζήτει κόρην, ὡς ἂν μὴ ἑτερο-
γνώμων εὑρεθεῖσά πως τῇ τοῦ πρεσβύτου δόξῃ
διαλυμήνοιτο. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον. Φί-
λον πως ἀεὶ καὶ πολύευκτον τοῖς καθά γε τὴν
ἑστίαν οἰκέτας, ἀγαθὴ καὶ ἡμερωτάτη δέσποι-
να, καὶ εὖ ἔχουσα τὰ εἰς φιλοτιμίαν· ἡ δὲ
B ἀνελεὴς καὶ βάσκανος, φευκτή τε καὶ ἀπε-
συγημένη. ἐπειδὴ δὲ τὸ καρδίας εἰδέναι πρέ-
ποι ἂν μόνῳ τῷ ἁπὶ πάντας Θεῷ, ἐδεῖτο πλει-
σάκις καταδεῖξαί οἱ παρθένον ἀγαθὴν καὶ
φιλόξενον, καὶ τοῖς τοῦ δεσπότου συμβαίνουσαν
τρόποις. εὐχόμενος τοίνυν ἔφη τοιαύτην εἶναι
τὴν ζητουμένην, ἣν ἂν αἰτήσας πιεῖν, ἀφθονώ-
τατα λάβοι. καὶ γὰρ ἦν πως ἐντεῦθεν διατε-
κμήρασθαι τῇ γυναικὶ τὴν γνώμην, καὶ οἷόν
τινας ἀρραβῶνας τῶν ἔσεσθαι προσδοκωμένων
τὸ χρῆμα λαβεῖν. κατέδειξε τοίνυν αὐτῷ τὴν
C κόρην ὁ καρδίας εἰδὼς καὶ νεφρούς. Οὐκοῦν μὴ
λέγετω συμβολικὸν τὸν αἰτήσαντα δι' εὐχῆς
καταδειχθῆναι παρὰ Θεοῦ τὴν ὁμόφρονα τῷ
δεσπότῃ, φημὶ δὴ τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ ἐξ αὐ-
τοῦ φύντι παιδί, ἐπεὶ κἂ νῦν ἡμεῖς εἴπερ ἐσμὲν
ἀγχίνοοι καὶ θεοφιλεῖς, ἁπὶ παντὶ πράγματι
συλλήπτορα καὶ ἐπαγωγὸν ποιεῖσθαι σπουδά-
ζομεν τὸν τῶν ὅλων καταξιάζοντα Θεὸν, καὶ
τὴν ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πρακτέων παρ' αὐτοῦ ζητοῦμεν
ὁδόν. καὶ ἀ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας συμβολι-
D κῶς μανθάνεσθαι φαίη τις ἂν ἡμᾶς, ἐπαινέσει
δὲ μᾶλλον τῆς εἰς Θεὸν εὐλαβείας. δεδόσθαι
γε μὴν καὶ αὐτῷ, φησὶν, ὀρνίθων φωνὰς, διδα-
σκούσας ὅτι τοῖς τῆς βασιλείας ἐπιζήσει θρόνοις.
ὦ σοφωτάτων αὐτοῦ προφητῶν. προεσήμηναν
αὐτῷ δηλονότι τῶν ὕπτιον σεπτῶν καὶ ἐξηρημένων
πραγμάτων, αἰ πτηνῶν που τάχα καὶ κοψίχων
φωναὶ, προσθήσω δὲ καὶ χαραδριὸς· λαλί-
στατον γὰρ ὅτι μάλιστα τὸ στρουθίον. ἀλλὰ τοῖς
E μὲν τὰ ἴσα φρονεῖν ἑλομένοις αὐτῷ αἱ πτηνῶν
ἀγέλαι παραπτυζέτωσαν τὸ δοκοῦν. ἀεὶ γάρ
πως αὐτοῖς ἡ ἀπάτη φίλον. ἡμεῖς δὲ τὰς ὑπὲρ
κάρα φοιτώσας ὄρνις πολλὰ χαίρειν λέγοντες,
τὰ πάντα εἰδέναι προσνεμοῦμεν τῷ τῶν ὅλων
καταξιάζοντι Θεῷ, αὐτόν τε φαμὲν μό-
νον εἶναι βασιλέα καὶ κύριον οὐρανοῦ τε καὶ γῆς,
δημιουργὸν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων, αἰσθητῶν τε καὶ

νοητῶν. παρήγαγε γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων εἰς ὑ-
παρξιν τὰ οὐκ ὄντα ποτὲ διὰ τοῦ Υἱοῦ. δι' οὗ
καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν
ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας,
Ἀμήν.

tur, opificem. Produxit enim ex nihilo in rerum naturam ea, quæ aliquando non erant, per Filium: per quem, & cum quo, Deo & Patri gloria, cum ſancto Spiritu, in ſecula,
Amen.

LIBRI DECIMI CONTRA IVLIANVM FINIS.